

ZBORNIK
DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
NARODA JUGOSLAVIJE

TOM
XIV
KNJIGA 3

REDAKCIJA:

Mehmedalija Bojić, mr Dušan Gvozdenović, dr Uroš Kostić, Branko Latas,
Fabijan Trgo, mr Jovan Vujošević, Branko Vuković

REDAKTOR

Branko Latas

ODGOVORNI UREDNIK

Fabijan Trgo

RECENZENTI

Mr Jovan Vujošević
Mr Dušan Gvozdenović

IZDAJE
VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

569-570

VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

CENTAR ZA
DOKUMENTACIJU I ISTRAŽIVANJE

Inv. br.

202261/2

K5SH 02022611/2

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
NARODA JUGOSLAVIJE

TOM

XIV

KNJIGA 3

Beograd

1983.

ВНИМАНИЕ
ПОСМОТРИТЕ
ПОСЛЕДНИЙ
ПРОСМОТРЕТЬ

ЗБОРНИК

СТАТЬИ И РАБОТЫ
ПО ТЕОРИИ И ПРАКТИКЕ
УПРАВЛЕНИЯ

Содержание
1. Введение
2. Теория управления
3. Практика управления
4. Заключение

DOKUMENTI
JEDINICA, KOMANDI I USTANOVA
ČETNIČKOG POKRETA DRAŽE MIHAILOVIĆA

septembar 1943. — jul 1944.

THE UNIVERSITY

OF CALIFORNIA

LIBRARY

1950

PISMO KOMANDANTA 4. ČETNIČKE BRIGADE OD 11. SEPTEMBRA 1943. ČETNIČKOM PREDSTAVNIKU KOD USTAŠKO-DOMOBRANSKIH JEDINICA O SARADNJI USTAŠA, DOMOBRA NA I ČETNIKA U BORBI PROTIV NOVJ NA PODRUČJU GOSPIČA¹

BRATU ČETNIKU — VLADI TESLIĆU² — GOSPIĆ. —

»»»»Kolo sreće u okoli vrteći se ne prestaje ko bi gori pade a ko doli gore ustaje««««. — Ako si nam jošte u životu, pregni na posao (sada kao nikada. Izveštavaj nas o daljem razvoju događaja. Onda: Šta je sa majorom g. Kapetanovićem³ Ljubojevićem? Šta je sa kurirom Nikolicom Njegovanom, koji je odavde otišao 10. tek. mca. — Šta je sa našom čet. komandom gde je štab⁴ i.t.d.)? Šta je sa našom radio stanicom⁵? Šta je sa majorom g. Oklopđijom? Šta je sa našom municijom. — Ako budu hrvatske jedinice⁶ nadirale prema Počitelju, Divoselu, Čitluku, bilo bi dobro, da nam je doture, a mi bi dejstvovali njihovoj akciji. — Kuriri se teško probijaju, pa bi dobro bilo za naše kooperacije, da nam Hrvatska komanda pozajmi jednu svoju radio stanicu. — Municiju, so i ostale nužne potrebe Hrvatska komanda mogla bi nam da doturi sa avijonom. U koliko bi Hrvatske jedinice morale da napuštaju Gospić, mogu se osloniti na našu stranu, pomoć i saradnju. — Ovo je momenat, kada moramo jedni i drugi da budemo dorasli tome momentu i kada moramo sve učinjeti. Kurire vraćaj najhitnije, a ne da oni tamo ostaju koliko se njima prohte. — Hartiju i šapilo-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu Vojnoistorijskog instituta, fond četničke arhive (dalje: Arhiv VII), Ca, k. 160, reg. br. 17/2 (H-X-243).

² Advokat V. Teslić bio je jedan od četničkih predstavnika kod ustaško-domobranskih jedinica u Gospiću. On je, sa ostalim četničkim vođama u Lici, potpisao 6. marta 1943. ugovor s predstavnicima vlasti tzv. Nezavisne Države Hrvatske o saradnji u borbi protiv narodnooslobodilačkog pokreta. Vidi Zbornik, tom XIV, knj. 2, dok. br. 76.

³ Miodrag Kapetanović je bio komandant Medačkog četničkog odreda. Dolaskom nemačkih trupa u Liku, septembra 1943. stavio se na raspolaganje Nemcima. Krajem 1943. postavljen je za obaveštajnog oficira Dinarske četničke divizije, u kom svojstvu je bio oficir za vezu između vojvode (majora) Momčila Đujića, komandanta Dinarske četničke divizije i Nemaca. Vidi dok. br. 42, objašnjenje 74.

⁴ Reč je o Komandi Ličko-kordunaške četničke oblasti, odnosno 503. korpusu. Komanda je formirana početkom septembra 1943. Naime, promenjen je samo naziv Gacke četničke zone. Komandant je i dalje bio potpukovnik Slavko Bjelajac, alias Nikola Dekić.

⁵ Vidi dok. br. 41.

⁶ Misli se na ustaše i domobrane.

graf tražim od kako smo ovde došli. Ako se nemože kupiti, može se dobiti u nekome nadleštvu. — Imam pozitivnih podataka, da partizani nameravaju zauzeti **Gospić po svaku cijenu** a onda bi se obrušili na četničke jedinice. Četničke jedinice nadiru sa pravca Lapca i G. Dalmacije (severne). — Mi ćemo biti u stanju u najskorijem vremenu da ovladamo srpskim naseljima ovoga kraja. — Potrebno je da i jedinice Hrvatske vojske zauzmu što više svojih naselja. — Ne vidimo razloga zašto bi se Hrvatske jedinice dozvolile blokirati, kada im se pruža mogućnost, da se naslonom na naše jake četničke jedinice stave u pokret i počnu partizanima da nanose udar za udarom. — Mi bi smo odavde lično preduzeli korake kod tamošnje Hrvatske komande u tom pravcu, ali ne znamo, kakva je sada momentalna situacija, njihove instrukcije... namjere te njihovo raspoloženje. — Za to ostavljamo tebi, da se ti prema situaciji (u tom pogledu) snađeš i uradiš sve što je korisno i dobro po naše obostrane interese. —

Postojeći ugovor ovd. četnika sa tamošnjom Hrvatskom komandom, sa naše strane ostaje još uvijek u važnosti.⁷ — Interesuje nas kako se o tome imade mišljenje na njihovoj strani. U slučaju dolaska Nemaca (što je malo vjerovatno) potrebno je znati, kako u tome slučaju imamo (Hrvati i mi) da radimo a naročito u vezi postojećeg ugovora.⁸

Imamo podataka, da se izvjesne partizanske snage već sada koncentrišu prema Gospiću i da ga namjeravaju potpuno blokirati. Govori se o nekoj naročitoj cifri topova i bacača mina (do 50) koje će biti u najskorijem času upereni na Gospić. — Ovi podaci nisu dobijeni samo od jedne ili nekoliko osoba, nego ovi su podaci dobijeni od osoba u koje mi imamo naročitog povjerenja. — Ova srestva i vojska sada se koncentrišu toliko daleko od Gospića, da se mogu u toku jednog dana da prebace tamo. Prema tome, ja bih predložio, da se tadašnje Hrvatske jedinice u potpunosti pripreme za pokret, kako bi u danome momentu mogle da se u pokret stave. — Podatke o jačini samih partizanskih snaga nisam mogao da dokučim. — U koliko dođem i do ovijeh podataka — javiće se. — U koliko budemo saznali momenat samoga napada i ostalo, sa Mijalčinog kuka kota 1257. — (naložene tri vatre znače⁹ opasnost za Gospić). —

Nama su ovde poznate mnoge stvari na osnovu kojih nalazimo za pametno i shodno, da se postigne zajednička

⁷ O pomenutom ugovoru vidi knj. 2, dok. br. 76.

⁸ O stavu četnika prema nemačkim trupama vidi dok. br. 42, 43; knj. 2, dok. br. 202.

⁹ Dalji tekst u rečenici dopisan je mastilom, ćirilicom.

saradnja Hrvatskih te našijeh snaga. — O tijem stvarima ovde se ne može sada da govori. Pored toga, mi osećamo i jedan veliki dug pažnje, obzirom na mnoge usluge, koje su nam Hrvatske vojne vlasti učinjele tokom zadnjih mjeseci. —

Sve ovo potrebno je da predočiš tamošnjemu komandantu i ostalijem vodećim ličnostima, nižim i višim g.g. oficirima. —

U nadi, da će mo se u ovijem momentima željno očekivanih dana umeti snaći i da će **ako bog da sve dobro da bude** —

—mi te svi toplo, iskreno i srdačno pozdravljamo —
tvoji:

D. Đaković¹⁰

Pozdravi svu tamošnju gospodu: oficire i ostalu iskrenu braću H R V A T E. —

11. IX. na položaju. D. Đaković

[Faint, mostly illegible text, likely a draft or a scan of a document with bleed-through from the reverse side.]

¹⁰ Dušan Đaković, u nekim dokumentima Đakovčić, kapetan I. kl., bio je komandant 4. brigade u sastavu Ličko-kordunaške oblasti, odnosno 503. korpusu. Brigada je operisala na širem području Gospića i Gračaca.

BR. 2

NAREĐENJE KOMANDANTA OPERATIVNIH JEDINICA ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE OD 17. SEPTEMBRA 1943. KOMANDANTU GATAČKE BRIGADE O SARADNJI ČETNIKA I NEMACA U BORBI PROTIV NOVJ¹

K O M A N D A
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI
GORSKI ŠTAB Br. 200²

Str. Pov. Broj: 194. —
17. septembra 1943 godine
SLOBODNE SRPSKE PLANINE

Komandantu Gatačke brigade³

Po naređenju Str. Pov. br. 192 od 16. ov. mj. ne preduzimati ništa u pogledu rušenja komunikacija.⁴ Sve raspoložive snage mobilisati i staviti u pokret u cilju tučenja komunisti⁵ kako na svom terenu tako i na terenu susjednih jedinica ako je sopstvena teritorija čista. Sa okupatorom održavati dobre odnose i ne napadati ga već po mogućnosti iskoristiti ga svugde i na svakom mestu do uništenja komunista.

NAJHITNIJE PRE SVEGA

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU

M.P.⁶

Komandant, major
Bačović⁷

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 173, reg. br. 16/1 (BH-V-2235).

² ¹ ⁷ Odnosi se na Komandu operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine. Komandant je bio major Petar Bačović.

³ Naziv jedinice je napisan mastilom, ćirilicom, što upućuje na zaključak da su takva naređenja izdata i drugim jedinicama. Inače, brigada je iz sastava Nevesinjskog korpusa, a njen komandant bio je poručnik Mihailo Koprivica.

⁴ Pomenuto naređenje Redakcija nije pronašla.

⁵ U borbama protiv delova 10. hercegovačke NOU brigade od 10. do 12. septembra Gatačka brigada je pretrpela velike gubitke. Vidi Zbornik, tom IV, knj. 17, dok. br. 141 i 200; Arhiv VII, Ča, k. 202, reg. br. 15/4 i 16/4; naređenje komandanta Nevesinjskog korpusa od 13. septembra za opštu mobilizaciju radi borbe protiv NOVJ i izveštaj komandanta istog korpusa od 14. septembra o borbama protiv 10. hercegovačke brigade kod s. Jugovića.

⁶ Okrugli pečat: »Komanda Jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab br. 200«.

ZAPOVEST KOMANDANTA LIMSKO-SANDŽAČKIH ČETNIČKIH ODREDA OD 19. SEPTEMBRA 1943. POTČINJENIM KOMANDANTIMA KOLONA ZA NAPAD NA JEDINICE 2. PROLETERSKE DIVIZIJE KOD PLJEVALJA¹

Š T A B
ISTOČNOG FRONTA C. GORE²
Str. Pov. O. Br. Službeno
19 septembra 1943 godine
POLOŽAJ

Z A P O V E S T

Sekcija Plevlje 1 : 100000 izdanje našeg Vojnogeografskog instituta.

Prema prikupljenim podacima izvesne partizanske snage nalaze se u reonu **Kovren**—Bliško.[voj].³

U cilju uništenja ovih komunističkih snaga kao i sprovođenja organizacije na označenoj teritoriji Jurišne, I i II Bjelopoljske brigade i deo Kolašinske brigade u toku 19/20 septembra tek. godine počev od 2 časa izvršiće pokret i napad na komuniste na ovoj teritoriji.⁴

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 138, reg. br. 36/1 (CG-V-998).

² Istočni front je formiran naredbom Draže Mihailovića od 9. septembra 1943. U njegov sastav su ušli: komanda Starog Rasa (Limski, 1. i 2. mileševski korpus), Kovski korpus (Andrijevička i Kolašinska brigada), Durmitorski korpus (1. i 2. durmitorska brigada) i Dečanski korpus. Komandant Istočnog fronta bio je major Đorđe Lašić. Ostala teritorija Crne Gore potpadala je pod Južni front, kojim je komandovao pukovnik Bajo Stanišić. U sastavu Limskog korpusa bile su 1. i 2. beranska i 1. i 2. bijelopoljska brigada (Arhiv VII, Ča, k. 2, reg. br. 31/3).

³ i ⁴ Reč je o delovima 2. udarnog korpusa NOVJ (2. proleterska divizija), koji su pripremali napad na Pljevlja. U toku 22. septembra 2. proleterska divizija je razbila četnike, nanela im teške gubitke i istog dana zauzela Pljevlja (tom III, knj. 5, dok. br. 43 i 46; tom IV, knj. 17, dok. br. 141).

N A R E Đ U J E M :

1. — *Desna kolona:* Komandant kapetan I kl. Pavićević Miloš,

Sastav:
Jurišna brigada.

Na dan 20 septembra tek. god. počev od 2 časa napada pravcem: Osoje—Strmac—Bogdanica (1448) s tim da izvrši opkoljavanje sela Bliškova i onemoguću izbegavanje komunista dolinom r. Tješanj.⁵

Zona širenja desno prema potrebi, a levo do potoka koji teče kroz selo Bliškovo (Vraneševac—Krivača). Vezu desno uhvatiti sa levom kolonom na Velikom Kršu kad brigada bude izašla na Bogdanicu.

2. — *Leva kolona:* komandant major Kujović Radule

Sastav:
I, i II Bjelopoljska brigada i deo Kolašinske brigade.

Prikupiće se do 3,30 časova na liniju Žuber—Vrhovi (1442) odakle preduzima napad pravcem Vrhovi—Kobiljača—Vijenci—Veliki Krš, sa zadatkom opkoljavanja komunističkih snaga u s. Bliškovu sa južne i zapadne strane radi njihovog uništenja.

Zona širenja desno do potoka koji protiče kroz Bliškovo, a levo prema potrebi. Po izbijanju na Veliki Krš uhvatiti vezu sa desnom kolonom na Bogdanici.

3. — Štab sa Štapskom četom.

Kretaće se na pravcu desne kolone.

4. — Autokolona:

Autokolona ostaje na dosadanjem mestu u Lekovini pod obezbeđenjem šefa kolone i g. Vuksana Gojkovića sa svojom pratnjom.

⁵ Tješən.

5. — Previjalište:

Dr Šoškić sa svojom ekipom ići će sa Štapskom četom, a sa levom kolonom uputiti sanitetskog pomoćnika Novovića. Poneti potrebnu količinu zavojnog materijala.

6. — Veza:

Vezu održavati pomoću signalnih barjačica, zastava, paljenjem gužvi slame ili sena i dizanjem kape na pušku u vis.

7. — Ishrana:

Ishrana na terenu.

8. — Znaci raspoznavanja i ugovoreni znaci.

Ugovoreni znak: **Petar**
Znaci raspoznavanja: Puška—Pilot

Prikupljanje stanovništva na livadi severno od mlina u s. Bliškovu.

KOMANDANT, generalštabni,
major
Dor. M. Lašić⁶

M.P.⁷

⁶ Dorđe.

⁷ Okrugli pečat: »Komanda Jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab«. Broj štaba je nečitak.

**OBAVEŠTENJE KOMANDANTA NACIONALNIH TRUPA
CRNE GORE I SANDŽAKA OD 24. SEPTEMBRA 1943. KO-
MANDANTU ZETSKOG LETEĆEG ODREDA O SITUACIJI
U PIPERIMA¹**

JUGOSLOVENSKA VOJSKA U OTADŽBINI
GLAVNA KOMANDA
NACIONALNIH TRUPA CRNE GORE I SANDŽAKA
Str. Pov. Br. 1.
24. septembra 1943. godine
POLOŽAJ

KOMANDANTU ZETSKOG LETEĆEG ODREDA —

POLOŽAJ

Primio sam akt Str. Pov. br. 290., koji Vam je uputio major g. Baćović i izložena situacija u njegovom aktu ne odgovara stvarnosti.² Talijanske trupe uopšte ne vode ni sa kime borbu i ne predstavljaju ništa. U početku su pokušale u Kotoru jednu malu borbu, koja je odmah ugušena i vlast u Boki kotorskoj preuzeli su Njemci. Najbolji dokaz za ovo može poslužiti jučerašnja borba divizije »Taurinzenza« na Gostilju, gdje je od 30 partizana pobjegla čitava vojska i spustila se u jednom paničnom strahu u Martiniće (na Pišet³ i u s. Glizicu).⁴ Ovom prilikom partizani su zarobili oko 200 konja od njihove komore i da nije na vrijeme stigao kap. Jovović⁵ sa 50 ljudi razoružali bi im svu vojsku. Evo kako se bori njihova najbolja divizija.

¹ Fotokopija originala (pisanog na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 134, reg. br. 16/2 (CG-V-404-b).

² Reč je o obaveštenju od 16. septembra 1943. U tom aktu major Baćović piše o situaciji u istočnoj Hercegovini, gde je 10. hercegovačka NOU brigada razbila četnike Nevesinjskog korpusa. Zatim o prodoru 2. NOU korpusa NOVJ u Sandžak i borbama četnika protiv tih jedinica. O situaciji kod italijanskih trupa Baćović piše da dve divizije »Emilija« (Emilia) i »Taurinzenze« vode borbe protiv Nemaca u oblasti Boke Kotorske. U istom aktu Baćović predlaže da četnici iz Crne Gore izvrše pokret i napadnu jedinice NOVJ na pravcu: reka Piva ka Foči. Baćović, dalje, navodi direktivu Vrhovne komande o potrebi da se poruše sve komunikacije na teritoriji Zetskog odreda (Arhiv VII, Ča, k. 173, reg. br. 15/1).

³ »Pišet«, na karti 1 : 100.000 nije pronađen.

⁴ Napad je izvela jedna grupa mesnih partizana i simpatizera NOP-a, njih trideset, s Radojem Dakićem Brkom na čelu. Zarobljeno je 500 Italijana i zaplenjeno 320 mazgi i konja natovarenih municijom i hranom (tom III, knj. 5, dok. br. 225).

⁵ Jakov, tada je bio komandant Danilovgradske brigade.

Komunisti nijesu jaki, ali vješto i oprezno rade. Po 20—30 ljudi skupe po nešto naroda, koji rado ide u pljačku i sa takvom snagom vrše prepade i dolaze do uspjeha. Jučerašnja borba naših četnika, koja je izvedena vrlo dobro, proizvela je na njih tako strašan odjek, da su bezobzirno pobjegli. Komunisti samo drskošću i energičnim radom postižu uspjehe. Jučerašnji slučaj dao je potpuno negativan rezultat italijanske odluke »da neće nikome živi dati sa sebe oružje«. Oni su izgubili i otadžbinu i glavu i ja Vas uvjeravam, ako mi ne budemo energični i drski slično njima, da je stvar propala i oni su gospodari situacije. Prema najnovijem izvještaju Talijani su već počeli da bježe ka Njemcima. Sinoć je čak i jedan oficir pobjegao, a danas smo uhvatili 2 vojnika, koja smo razoružali. Sve izvještaje koje primete od Baćovića trebate primati sa rezervom.

Neka naša akcija, u vidu pomoći Baćoviću, za sada je isključena. Naša borba sa partizanima dovoljna mu je pomoć. Situaciju u Banjanima i Grahovu treba da što prije popravite,⁶ za to najhitnije stupite u vezu sa Krivošijanima i Andrijom Milovićem, kao i sa ostalim našim nacionalnim ljudima u tim krajevima. Rušenje komunikacije pripremite, ali još ne izvodite, dok se ne dade znak od V. K.,⁷ koji će biti upućen lično Vama ili meni. Međutim, pripreme izvršiti na svaki način. Ako Vam je moguće, sastanak sa Baćovićem ne bi bio rđav.

---

⁶ Na sektoru Banjana djelovao je Banjanski četnički bataljon. On je 19. septembra razbijen od delova 5. crnogorske NOU brigade i povuкао se ka Grahovu. O tome u izveštaju komandanta Zetskog letećeg odreda pukovnika Baja Stanišića od 21. septembra 1943, koji citira izveštaj komandanta Banjanskog bataljona, između ostalog, piše: »Odmah pri ulazu partizana na teritoriju ove opštine pridružili su im se domaći partizani oko 150 ljudi, pomoću kojih je zauzet veći deo opštinske teritorije.

Kao što vam je poznato, u ovoj opštini nije izvršeno čišćenje komunisti ni do danas... Mi smo uspjeli da sastavimo svega jednu grupu od 57 ljudi, od kojih svega 27 sa oružjem« (Arhiv VII, Ča, k. 134, reg. br. 12/1).

Istom prilikom Stanišić je predložio generalu Đukanoviću da se angažuju jače četničke snage radi razbijanja 5. crnogorske brigade (isto).

General Đukanović je, 22. septembra, odgovorio Baju Stanišiću da je nemoguće izvršiti mobilizaciju četnika u srezovima podgoričkom (sada: Titograd) i danilovgradskom, već da se za pomoć obrati majoru Baćoviću (Arhiv VII, Ča, k. 141. reg. br. 9/1).

Napad na Banjane izvršen je 26. septembra, kada su dva bataljona 5. crnogorske brigade, posle žestokih borbi protiv dela četnika Nevisinjskog, Trebinjskog i Drinskog korpusa i delova Zetskog letećeg odreda, odbacena u rejon s. Tise i s. Presjeke. Vidi dok. br. 6; tom III, knj. 5. dok. br. 61.

⁷ Vrhovna komanda.

Po Vašem današnjem aktu Pov. Br. 1113 od 23. sept. t.g.⁸ narediću mobilizaciju svih snaga u srezu Danilovgradskom i podgoričkom, ali treba da ste svjesni, da će za to trebati vremena da se sve to izvrši. Narod se nerado pokreće iz svojih plemena. Odovuda ne možemo braniti Ostrog jer i ovamo imamo isuviše posla na sve strane, za to prikupite odmah sa Vašeg područja ljude za tu akciju. Nema tu mnogo snaga i sa malo energičnih ljudi to će se sve razbjeći, kao što se je juče razbjeglo na Gostilju ispred naših ljudi. Najteža situacija je u Piperima. Juče sam dobio izvještaj od puk. g. Božovića,⁹ koji traži hitnu intervenciju u pravcu Pipera, jer se tu slegla najjača komunistička organizacija i prišli su im skoro svi seljaci, sem jednog malog broja. Poručnik Božović,¹⁰ novonaimenovani komandant bataljona, koji je imao oko sebe oko 300 ljudi, danas jedva raspolaže sa 50 ljudi. Ako ne uredimo pitanje Pipera, situacija će biti kritična. Dakle, pomozite se sami sa tom akcijom tamo, a ja ću se postarati da uredim pitanje u Piperima i ovamo¹¹ — Talijani su noćas napustili Spuž i ja sam poslao kap. Milovana Đurovića da ga zauzme i uspostavi vlast.

Preduzmite energičan i bezobziran rad. Milosti ni prema kome. Por. Kalezić obavijestiće Vas detaljno o svemu.

KOMANDANT, GENERAL
Blažo M. Đukanović

⁸ Pomenuti akt Redakcija nije pronašla.

⁹ Verovatno je u pitanju Mirko Božović, komandant Boke Kotorske.

¹⁰ Rade, komandant bataljona u Piperima.

¹¹ Vidi dok. br. 7.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 1. BATALJONA KAČERSKE BRIGADE OD 25. SEPTEMBRA 1943. KOMANDANTU BRIGADE O BORBAMA PROTIV 1. ŠUMADIJSKOG NOP ODREDA NA RUDNIKU¹

Š T A B

1 BATALJONA KAČERSKE BRIGADE

Broj: Službeno

25 septembra 1943 godine

Položaj

KOMADANTU KAČERSKE BRIGADE — POLOŽAJ. —

Dana 25 septembra 1943 godine na Rudniku (više varošice Rudnika) **sukobio sam se** sa jednom grupom komunista od oko 140—150 ljudi.² Ja sam u odredu imao 38 naoružanih četnika sa 18 Engleskih i 17 Srpskih pušaka i 1 puškomitraljezom. U borbi koja se razvila između četnika ovog bataljona i komunista poginuo je četnik rezervista pozvat na vežbu Rade Radovanović, iz Davidovice i zarobljen je Slavomir Danilović iz Rudnika a komunisti su imali gubitaka — jednog poginulog i dva ranjena.

Istoga dana, pošto je borba svršena i pošto sam se pred mnogo nadmoćnijim komunistima morao povući — odstupiti iz borbe, komunisti su popalili arhivu u opštini i pošti na Rudniku i razlupali poštansku zgradu, telegraf i telefon na Rudniku, i povukli se u planinu Rudnik.

S obzirom da se Rudnička planina nalazi na području ovog bataljona i da se zbog iste komunisti često pojavljuju u okolini Rudnika, te da kako izgleda, imaju nameru da se na Rudniku koncentrišu, molim da mi se, u granicama mogućnosti, dodeli što više municije i automatskog oruđa, tim pre što sam sa municijom vrlo oskudan i imam samo jedno automatsko oruđe.

Komandant, poručnik,
Mil. M. Popović³

M.P.⁴

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 74, reg. br. 37/2 (S-V-10406).

² Borba je vođena protiv delova 1. šumadijskog NOP odreda. Vidi: Hronologija oslobođilačke borbe naroda Jugoslavije 1941—1945, Vojnoistorijski institut, Beograd 1964 (dalje: Hronologija), str. 566.

³ Milisav.

⁴ Okrugli pečat: »Komanda Jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab«.

ZAPOVEST KOMANDANTA NEVESINJSKOG KORPUSA OD 28. SEPTEMBRA 1943. POTČINJENIM KOMANDANTIMA ZA NAPAD NA 10. HERCEGOVAČKU NOU BRIGADU KOD BI- LEĆE¹

KOMANDA 210.²
Pov. Br. službeno 93/43.
28 septembra 1943. god.
AVTOVAC
u 24 časova

ZAPOVEST

Sekcija: Gacko, Trebinje 1 : 100.000.

Prema direktivi komande 200, od 28 o.m.,³ grupa partizana u jačini od oko 300 boraca pod komandom Dapčevića,⁴ po pretrpljenom neuspehu kod Bileće, povukla se u Banjane.⁵

Njihova namera je: da na prostoru plemena Banjani pokušaju da uspostave vlast, a da dignu ustanak, a verovatno i da se dokopaju naoružanja delova italijanske divizije »**Taurinenze**« koji nisu hteli da se priključe Nemcima, već su ostali verni svome Kralju i izvršavaju uslove kapitulacije koju je potpisao Maršal Badoljo. Sve talijanske jedinice sada se nalaze u oblasti Crkvice (**Boka Kotorska**) u borbenom dodiru sa nemačkim trupama.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 202, reg. br. 24/4 (BH-V-9010).

² Brojčana oznaka i šifra za Nevesinjski korpus.

³ Pomenutu direktivu Komande operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine Redakcija nije pronašla.

⁴ Peko, komandant 2. udarnog korpusa NOVJ. Glavnina snaga korpusa nalazila se tih dana u operacijama na teritoriji Sandžaka i Crne Gore.

⁵ Reč je o 10. hercegovačkoj NOU brigadi. Nju su, u Popovom polju 26. septembra, počeli opkoljavati četnici Trebinjskog korpusa, delovi nemačke SS divizije »Princ Eugen« i domobranske 6. pješačke divizije. Brigada je, osetivši namere neprijatelja, izvršila napad i posle dvodnevni borbi, probila se u Trebinjska brda (tom IV, knj. 17, dok. br. 225; knj. 18, rok. br. 25).

U toku 29. septembra brigada je, u s. Begović-Kuli, napala i u kratkoj borbi razbila četničku Trebinjsku brigadu, ojačani 1. bataljon domobranskog 14. pešačkog puka i manje delove nemačke SS divizije »Princ Eugen« (tom IV, knj. 18, dok. br. 207; knj. 19, dok. br. 15).

Naše trupe pod komandom kapetan g. Grubača⁶ i kaptana g. Lekića,⁷ preduzele su čišćenje u Banjanima, te očistile Viluse i Grahovo od partizana i nadiru u pravcu sela Velimlje.⁸ Kapetan g. Uljarević⁹ sa delovima Bilećske brigade, zatvara pravce od Bileće.

Da bi se ova poslednja grupa partizana uništila, i njihove namere potpuno osujetile, kao i odklonila svaka opasnost našoj teritoriji shodno direktivi komande 200, *naređujem*:

1) Vojvoda g. Perišić Radojica,¹⁰ sa svim raspoloživim ljudstvom krenuće pravcem: **Somina—Utus¹¹—Velimlje**, sa zadatkom da gore pomenutu grupu partizana napadne sa leđa. Težiti da uhvati taktičku vezu sa delovima pod dva u oblasti Crkvice.

2) Poručnik g. Lojović Marko oficir na službi u ovoj komandi, sa drugim bataljonom Gatačke brigade i delovima prvog bataljona iz sela Danići, Pržine i Korita, u koliko isti delovi nisu krenuli sa delovima Vojvode Perišića, krenuće pravcem: **Stepen—Korita—s. Crkvice—Velimlje** paralelno sa kolonom Vojvode Perišića, sa zadatkom da na ovome pravcu napadne neprijatelja. Težiti da uhvati taktičku vezu sa delovima Bilećske brigade u oblasti s. Donja i Gornja Vrbica.

3) Kapetan Uljarević sa delovima Bilećske brigade, kreće pravcem: **s. Baljci—s. Petrovići—s. Velimlje**, sa zadatkom da na ovome pravcu napadne neprijatelja i zatvori pravce ka Bileći. Težiti da uhvati taktičku vezu sa delovima 2 u oblasti s. D. i G. Vrbice.

4) Ishrana na terenu, prvenstveno od odbeglih partizana i njihovih simpatizera.

5) U toku rada preduzeti kažnjavanje meštana odmetnika i familije na koje oni baziraju. Potpomoći organizovanje Banjana i težiti da se isti naoružaju što bolje. Sa akcijom ne prestati dok se ne postignu podpuno pozitivni rezultati i dok se ne sastanu sa kolonama koje operišu sa juga. Istupiti najenergičnije.

6) Ovom operacijom komandovaće pomoćnik potpisatog kapetan g. Radunović, koji će se nalaziti sa kolonom /2, gde mu izveštaje slati. Kapetan Radunović će znati za sve jedi-

⁶ Pavle, komandant Višegradske brigade Drinskog korpusa.

⁷ Nije utvrđeno na koga se odnosi.

⁸ Vidi dok. br. 4, objašnjenje br. 6.

⁹ Konstantin Kosta, komandant Bilećke brigade Trebinjskog korpusa.

¹⁰ Bio je komandant Golijske brigade.

¹¹ Utes.

nice znake raspoznavanja, uvek u napred za pet dana. Kapetan Radunović će slati izveštaje potpisatom na Stepen.

7) Dan i čas polaska, odma po prijemu ove zapovesti.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU

KOMANDANT KAPETAN,
Mil. M. Popović¹²

Dostavljeno:

Kapetanu Radunoviću,
Vojvodi Perišiću,
Kapetanu Uljareviću i
Poručniku Lojoviću.

BR. 7

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA ZETSKOG ČETNIČKOG ODREDA
OD 28. SEPTEMBRA 1943. KOMANDANTU NACIONALNIH
TRUPA CRNE GORE I SANDŽAKA O STANJU ČETNIČKE
ORGANIZACIJE NA TERITORIJI ODREDA¹**

Š T A B
ZETSKOG ČETNIČKOG ODREDA
Pov. Br. 1131
28 - IX - 1943 g.

KOMANDANTU NACIONALNIH TRUPA
ĐENERALU G. ĐUKANOVIĆU.

Prema izveštajima koje sam dobio od komandanta Rudinsko-Trepačkog bataljona, kao i kapetana g. Jovana Nikolića sa Čeva, situacija je na reonu Katunske Nahije sledeća:

1. — Partizanske jedinice, koje su proterane iz Hercegovine upale su preko Banjana na reon Vučedolske brigade, zauzele Banjane,² Viluse³ i Grahovo.

Verovatno nameravaju put mora prema Risnu i Kotoru.

2. — Jedinice Vučedolske brigade izbegle su na Hercegovачku granicu, sem Rudinsko Trepačkog bataljona. Komandant

¹² Milorad, komandant Nevesinjskog korpusa.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 134, reg. br. 17/2 (CG-V-405).

² Vidi dok. br. 4, objašnjenje br. 6.

³ Pošto su, 24. septembra, delovi 5. crnogorske NOU brigade odbacili Vučedolsku brigadu, zauzeli su Viluse (tom III, knj. 5. dok. 47 i 49).

dant brigade⁴ je zatražio pomoć od majora g. Petra Baćovića, da bi proterali partizanske snage sa svoga reona.

Da li će dobiti pojačanje i kada nemam obaveštenja.

Rudinsko-Trepački bataljon se nalazi još na svome reonu, ali je po njega situacija dosta teška, jer mu preti opasnost opkoljavanja, kako izveštava njegov komandant.⁵

3. — Partizani se nalaze na Čevu. Došli su do velike količine materijala, koju su ostavili Italijani, koji su evakuisani iz Danilova Grada. Oružja ovima nisu dali, prema izveštajima.

4. — Krsto Popović postavio je zahtev partizanima, da napuste Čevo i Cuće, u protivnom će stupiti u borbu sa njima — potpomognut Nemcima.

Ovaj zahtev partizani nisu prihvatili, već su odgovorili, da će primiti borbu. Da li će doći do borbe i kada nije izvesno.

5. — Na reonu Župe nalaze se partizanske snage o kojima sam već izvestio Komandanta.

Da bi se obezbedio red i mir, te uspostavila nacionalna vlast u srezu Nikšićskom, neophodno je potrebno napasti i uništiti ove snage, rasčistiti srez Nikšićski i time bi se obezbedio red i mir i u okolnim srezovima.

Radi ovoga potrebno je:

— Da kapetan g. Jovović⁶ u sporazumu sa pukovnikom g. Božovićem zajedno sa poručnikom g. Božovićem — komandantom Piperskog bataljona rasčisti Pipere, uspostavi nacionalnu vlast i obezbedi mir. U ovoj akciji čišćenja trebalo bi da uzmu učešća Kući i Bratonožići.

— Po rasčišćavanju Pipera, da kapetan g. Jovović sa jednim delom svoje brigade i delom Talijana, upadne u Župu preko Turije, a jednovremeno da odavde napadnu štapski bataljon sa delom Italijana i major g. Pavić⁷ sa svoga reona.⁸ Tako zajednički sve snage brzo bi očistile Župu, razbile partizane i zajedno izvršile pokret do sreza Šavničkog, gde bi se uhvatila veza sa kapetanom g. Ružićem⁹, ovom pomoglo da očisti svoj reon, potom se vratiti preko Lukova i G. Polja, rasčistiti od partizana okolinu Nikšića, a dalje prema Banjanima zajednički povesti akciju, povezati se sa jedinicama Vučedolske brigade i uspostaviti svoju vlast.

⁴ Odnosi se na majora Đorđa Draganića.

⁵ Napad na četnike toga bataljona izvršio je, 27. septembra, 2. bataljon 5. crnogorske NOU brigade. U višečasovnoj borbi 2. bataljon je pretrpeo gubitke od 5. mrtvih (tom III, knj. 5, dok. br. 61).

⁶ Jakov.

⁷ Boško, komandant Nikšićkog korpusa.

⁸ Vidi dok. br. 8.

⁹ Ivan, komandant Durmitorskog korpusa.

Kada se uspostavi naša vlast u srezu Nikšićskom, ovaj očisti od partizana, onda će svaki uticaj partizana sam po sebi pasti u srezu Danilovgradskom.

Dok bi se rasčišćavao srez Nikšićski i uništavale partizanske snage na reonu ovog, jedna manja snaga Danilovgradske brigade — starija godišta sa delom Italijana, održavala bi red i mir na reonu sreza Danilovgradskog.

Ova je akcija potrebna, i u koliko se dalje odlaže, u toliko po nas stanje postaje sve teže, jer oni zauzimaju sve veći teren, a narod im nerado prilazi, te bi trebalo koristiti sadanje neraspoloženje naroda prema njima.¹⁰

Molim Komandanta, da prednji predlog što pre usvoji i po istom odmah da otpočne akcija.

U koliko nije pušten iz zatvora major g. Vukčević¹¹, potrebno je postaviti komandanta korpusa i komandanta I Podgoričke brigade. Molim da Komandant ispita prilike i odredi lica pogodna za navedene položaje.

Mišljenja sam, da bi trebalo postaviti pukovnika g. Božovića za komandanta korpusa.

Molim da se ovo smatra kao vrlo hitno i obavesti ova komanda, radi sadejstva jedinica sa ovog reona.

Komandant, Pukovnik,
B. J. Stanišić

¹⁰ U izveštaju komandanta Zetskog četničkog odreda od 23. septembra komandantu Istočnog fronta Crne Gore o situaciji na sektoru Zetskog odreda, raspoloženju naroda u srezu nikšićkom, između ostalog, piše: »Oseća se svuda propaganda komunista, ali im narod vrlo slabo prilazi. Uopšte narod je inertan bez zanosa i borbenog poleta, te zbog toga [se] slabo može pokrenuti u borbu protiv komunista« (Arhiv VII, Ča, k. 134, reg. br. 13/2).

¹¹ Vaso. Njega su uhapsili zelenaši, ali je ubrzo pušten (AVII, isto).

ZAPOVEST KOMANDANTA ZETSKOG ČETNIČKOG ODREDA OD 5. OKTOBRA 1943. POTČINJENIMA ZA NAPAD NA 5. CRNOGORSKU NOU BRIGADU U REJONU GRAHOVA¹

Š T A B
ZETSKOG ČETNIČKOG ODREDA
Pov. Br. 1150
5 oktobra 1943 godine
Ostrog.²

Z A P O V E S T

Sekcija Nikšić razmera 1 : 100.000

Razbijene partizanske manje snage prebačene iz Hercegovine upale su na reon Vučedolske brigade,³ gde su dočekane snažnim otporom Grahovljana i Rudinjana, potučeni i uz velike gubitke proterani u pravcu G. Polja.

Partizanske snage koje su napadale Kolašin, dočekale su jedinice majora g. Lašića i u reonu Kolašina potukle ih i uz velike gubitke partizani su napustili reon Kolašina i u begstvu oступili u pravcu Volujaka.⁴

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 134, reg. br. 20/2 (CG-V-409).

² Manastir Ostrog.

³ Na prostoriji s. Trepča — s. Kamensko — s. Vilusi — Grahovo 5. crnogorska NOU brigada je, posle trodnevni borbi, 4. oktobra razbila Nikšićku i Vučedolsku brigadu i zauzela Grahovo (tom III, knj. 5, dok. br. 94).

Međutim, 5. oktobra su nemački 738. i 750. puk 118. divizije posle žestokih borbi uspeli da prodru u Grahovo. Nemci su produžili s napadima i potisli brigadu iz rejona Grahova, koja se 7. oktobra povukla ka Gornjem Polju. Vidi Oslobođilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945, Vojnoistorijski institut, Beograd 1963 (dalje: Oslobođilački rat), knj. 1, str. 561.

⁴ Kolašin je 26. septembra zauzela 4. proleterska (crnogorska) brigada a četnici Istočnog fronta su oступili ka s. Mateševu, dok je 2. bataljon italijanski divizije »Venecija« prišao toj brigadi. Vidi dok. br. 32 i 47 i tom III, knj. 5, dok. br. 53 i 54.

Međutim, 30. septembra, četnici su otpočeli silovit napad na Kolašin. Borbe su vođene sve do 4. oktobra, kada su 4. proleterska brigada, 2. italijanski bataljon, delovi 2. proleterske i 2. dalmatinske NOU brigade, uz sadejstvo Vasojevićkog partizanskog bataljona i Bjelopoljskog bataljona 3. proleterske sandžačke NOU brigade, u protivnapadu razbili četničku grupaciju i odbacili ih ka s. Mateševu. Opširnije: dok. br. 32 i 47; tom III, knj. 5, dok. br. 67, 68, 69, 71, 72 i 75.

Jedinice majora g. Bačovića nalaze se na reonu Banjana,⁵ a Krivošijani su došli preko Grahova do Osječenice u cilju potpomaganja Grahovljana.

Kapetan Ivan Ružić sa svojim četnicima nalazi se na reonu Boana.

Prema svima podacima, partizanske snage na ovom reonu predstavljaju jednu ološ, pokupljenu iz Bosne, koji ne predstavljaju nikakvu boračku vrednost.

Naše jedinice izvršice upad u Župu, u cilju čišćenja Župe od partizanskih delova, organizovanja Župe i uspostavljanja nacionalne vlasti, hvatanja veze sa kapetanom Ružićem i uspostavljanja reda u okolini Nikšića, koji naš narod toliko želi, da bi se oslobodio komunističkog jarma.

Za izvršenje prednjeg,

NAREĐUJEM:

1. — Desna grupa:

Danilovgradska brigada (bez Pavk.[ovičkog] i Vražegr[m-skog] bat.)

1. — Polazi sa Vukotice oktobra 1943 godine u časova, pravcem: Vukotica — Pejar Do — Razmet Do — Turija, sa zadatkom očisti teren na svome pravcu od komunista i spreči odiazak partizana iz Župe u jugoistpravcu.

Bočno obezbeđenje uputiti pravcem: Krstac — Vukasinovo Pleće — Miljevac, a levo pravcem: Kaljat — Jablanova Glava — Brezov Do.

Po izbijanju na Turiju, sitne patrole uputiti ka g. Morakovu, a jedinice zadržati u borbenom rasporedu na kosama u visini Turije iznad Morakova, s tim da se jedna jača pobočnica uputi na Branik, odakle će vršiti osmatranje.

Naročitu pažnju obratiti na pravac od Ponikva⁶ i sa tog pravca se obezbediti.

⁵ Vidi dok. br. 6.

⁶ Ponikvica.

Naređenje za dalji rad po izbijanju na Turiju daće se ugovorenim znakom.

2. — Srednja grupa:
Štapski bataljon, sa Vražegrm. Pavkovički bataljon

2. — Pavkovički bataljon izvršice pokret preko Dujeva Dola do Zakamenja, gde će se priključiti štapskom bataljonu i Vražegrmicima.

Od Zakamenja srednja grupa će izvršiti pokret do južne ivice Župe i izbiće na liniju: kose j. od sela Dučice — kose juž. od Jugovića, gde će se zadržati u borbenom rasporedu, a sitne patrole uputiti u sela Župe, radi izviđanja i dostavljanja podataka.

Na svome reonu izvršice pretres terena i po izbijanju na određenu liniju ne dozvoliti da partizani prebace se iz Župe u Bjelopavličke planine.

Po izbijanju na određenu liniju uhvatiti vezu sa majorm g. Pavićem.

3. — Leva grupa
major g. Pavić

3. — Izvršice pokret do Kablene Glave, na kojima biti na dan — oktobra 1943 godine do — čas, gde se zadržati i uputiti patrole da uhvate [vezu] sa srednjom grupom preko Viševca kod Lokava.

Sa Kablene Glave vršiti osmatranje u pravcu Župe, a patrole uputiti u sela radi dobijanja podataka. Ne dozvoliti prebacivanje partizanima iz Župe u pravcu Bršnog i Ostroških Greda.

4. — Znak za dalji rad sa linije koja je određena kao cilj grupama daće se sa Javoračkog Kabla po sledećem:

Jedan ispaljen bacač, na koji će znak grupe postupiti po sledećem:

Desna grupa izvršiće upad u G. i D. Morakovo i produžiti pokret u pravcu Bjeloševine i Kuta, čisteći pred sobom teren i izbiće na liniju: k. 1064 — s. Kuta, gde se zadržati i obezbediti se ispred sebe i bočno na k. 1064 (Skori Vrh).

Srednja grupa produžiće pokret preko Župe čisteći teren ispred sebe i izbiće na liniju: s. Kuta — Zagrad, obezbeđujući se na Savovom Krstu.

Leva grupa preko Liverovića na liniji Zagrad — Dubrava.

Na slučaj da ne bude potrebe ulaska u Župu, znak za dalji rad će se dati sa istog mesta sa 2 ispaljena bacača na koji znak će se postupiti po sledećem:

Desna grupa će izvršiti pokret sa svoga položaja pravcem: G. Morakovo — Branik — zapadni deo Štitova, obuhvatajući sev. istočno Župu i izbiće na liniju već označenu u visini s. Kuta.

Srednja i leva grupa će postupiti kao i u prvom slučaju.

5. — Bez stvarne potrebe najstožije se zabranjuje otvaranje vatre. Na slučaj nailaska na partizane borbu prihvatiti i jedinice će jedna drugoj priteći u pomoć.

6. — Jedinice će poneti hranu sa sobom za 3 dana. Najstrožije se zabranjuje pljačka na terenu. Na slučaj potrebe pribavljanja hrane, ovu za jedinice nabavljati komisiski, a na uzetu količinu izdati priznanicu.

7. — Snabdeti se sa municijom pre polaska u akciju, po već izdatom naređenju. Zavešti najracionalniju štednju municije, ako dođe do borbe.

8. — Vezu međusobno održavati putem ordonansa i kurira, kao i ugovorenim znacima.

9. — Na slučaj dolaska nemačkih trupa u reon gde se vrši akcija, ne dolaziti sa ovima u dodir, a sprečiti po svaku cenu eventualni sukob.

10. — Na slučaj nailaska na partizane, ovi se po svaku cenu moraju razbiti i reon Župe očistiti. Izveštaji tvrde da je narod u Župi za nas.

11. — Po izbivanju na liniju sev. od Župe daće se naređenje za dalji rad.

M.P.⁷

Komandant, Pukovnik,
Bajo J. Stanišić

Dostavljeno:

Komandantu nac. trupa radi znanja,
Komandantima grupa 1—3 radi izvršenja.

⁷ Okrugli pečat: »Štab Zetskog četničkog odreda«.

**NAREĐENJE DRAŽE MIHAILOVIĆA OD 7. OKTOBRA 1943.
KOMANDANTIMA KORPUSA U ZAPADNOJ SRBIJI ZA MO-
BILIZACIJU LJUDSTVA I BORBU PROTIV NOVJ U SAN-
DŽAKU¹**

ŠTAB
VRHOVNE KOMANDE
7 oktobra 1943 god.
12.30 časova
Položaj.

U Sandžaku držimo oblast zapadno od Pljevalja i dalje na zapad Foču, Čajniče i Kalinovik. *Drinski korpus*, pošto je zauzeo Višegrad, širi ovu oblast još više.²

Komunisti,³ pošto su upali u Sandžak, podelili su se u dve grupe i to: jedna u oblasti Kolašina⁴ i druga koja teži oblasti Sjenica — Nova Varoš.

N A R E Đ U J E M:

Javorski, Požeški, Zlatiborski i I. Ravnogorski korpus mobilisaće sve svoje snage sa sledećim zadacima:

1) Osiguraće svoje severne krajeve sa dovoljno snagom upada Nemaca, Bugara⁵ i Ljotićevaca i zaštititi oblasti koje su oslobođene.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 2, reg. br. 50/3.

Na margini originala ispisane su neke brojke čije značenje Redakcija nije mogla da utvrdi.

² Napad četnika na domobrane i Nemce u Višegradu izvršen je 5. oktobra. Cilj napada bio je da se predstavnicima britanskih i američkih vojnih misija, koje su posmatrale napad, pokaže kako se, tobože, četnici bore i protiv okupatora (Arhiv VII, Ča, k. 162, reg. br. 42/3 i 44/3).

³ Odnosi se na 2. udarni korpus NOVJ, koji je, po naređenju Vrhovnog komandanta NOV i POJ od 18. septembra, prešao iz istočne Bosne u Sandžak i Crnu Goru radi razoružanja Italijana i njihovo pridobijanje za borbu protiv Nemaca (tom II, knj. 10, dok. br. 141; tom III, knj. 5, dok. br. 35).

⁴ Vidi dok. br. 8, objašnjenje br. 4, dok. 32 i 47.

⁵ Četnici su s Nemcima i bugarskim okupacionim trupama vodili borbe protiv NOVJ. Vidi dok. br. 34, 42, prilog IV, dok. br. 3. Opširnije o saradnji četnika i nemačkih trupa u Srbiji vidi: Branko Latas, Četničko-nemački sporazumi o saradnji u Srbiji 1943—1944, VIG br. 2/78. O saradnji četnika i bugarskih okupacionih trupa u Srbiji vidi: Branko Latas, Saradnja bugarskih okupacionih trupa i četnika u borbama protiv Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Srbije, VIG br. 3/81.

Jedan ispaljen bacač, na koji će znak grupe postupiti po sledećem:

Desna grupa izvršice upad u G. i D. Morakovo i produžiti pokret u pravcu Bjeloševine i Kuta, čisteći pred sobom teren i izbiće na liniju: k. 1064 — s. Kuta, gde se zadržati i obezbediti se ispred sebe i bočno na k. 1064 (Skori Vrh).

Srednja grupa produžice pokret preko Župe čisteći teren ispred sebe i izbiće na liniju: s. Kuta — Zagrad, obezbeđujući se na Savovom Krstu.

Leva grupa preko Liverovića na liniji Zagrad — Dubrava.

Na slučaj da ne bude potrebe ulaska u Župu, znak za dalji rad će se dati sa istog mesta sa 2 ispaljena bacača na koji znak će se postupiti po sledećem:

Desna grupa će izvršiti pokret sa svoga položaja pravcem: G. Morakovo — Branik — zapadni deo Štitova, obuhvatajući sev. istočno Župu i izbiće na liniju već označenu u visini s. Kuta.

Srednja i leva grupa će postupiti kao i u prvom slučaju.

5. — Bez stvarne potrebe najstožije se zabranjuje otvaranje vatre. Na slučaj nailaska na partizane borbu prihvatiti i jedinice će jedna drugoj priteći u pomoć.

6. — Jedinice će poneti hranu sa sobom za 3 dana. Najstrožije se zabranjuje pljačka na terenu. Na slučaj potrebe pribavljanja hrane, ovu za jedinice nabavljati komisiski, a na uzetu količinu izdati priznanicu.

7. — Snabdeti se sa municijom pre polaska u akciju, po već izdatom naređenju. Zavesti najracionalniju štednju municije, ako dođe do borbe.

8. — Vezu međusobno održavati putem ordonansa i kurira, kao i ugovorenim znacima.

9. — Na slučaj dolaska nemačkih trupa u reon gde se vrši akcija, ne dolaziti sa ovima u dodir, a sprečiti po svaku cenu eventualni sukob.

10. — Na slučaj nailaska na partizane, ovi se po svaku cenu moraju razbiti i reon Župe očistiti. Izveštaji tvrde da je narod u Župi za nas.

11. — Po izbijanju na liniju sev. od Župe daće se naređenje za dalji rad.

M.P.⁷

Komandant, Pukovnik,
Bajo J. Stanišić

Dostavljeno:

Komandantu nac. trupa radi znanja,
Komandantima grupa 1—3 radi izvršenja.

⁷ Okrugli pečat: »Štab Zetskog četničkog odreda«.

NAREĐENJE DRAŽE MIHAILOVIĆA OD 7. OKTOBRA 1943. KOMANDANTIMA KORPUSA U ZAPADNOJ SRBIJI ZA MO- BILIZACIJU LJUDSTVA I BORBU PROTIV NOVJ U SAN- DŽAKU¹

ŠTAB
VRHOVNE KOMANDE
7 oktobra 1943 god.
12.30 časova
Položaj.

U Sandžaku držimo oblast zapadno od Pljevalja i dalje na zapad Foču, Čajniče i Kalinovik. *Drinski korpus*, pošto je zauzeo Višegrad, širi ovu oblast još više.²

Komunisti,³ pošto su upali u Sandžak, podelili su se u dve grupe i to: jedna u oblasti Kolašina⁴ i druga koja teži oblasti Sjenica — Nova Varoš.

NAREĐUJEM:

Javorski, Požeški, Zlatiborski i I. Ravnogorski korpus mobilisaće sve svoje snage sa sledećim zadacima:

1) Osiguraće svoje severne krajeve sa dovoljno snaga od upada Nemaca, Bugara⁵ i Ljotićevaca i zaštititi oblasti koje su oslobođene.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 2, reg. br. 50/3.

Na margini originala ispisane su neke brojke čije značenje Redakcija nije mogla da utvrdi.

² Napad četnika na domobrane i Nemce u Višegradu izvršen je 5. oktobra. Cilj napada bio je da se predstavnicima britanskih i američkih vojnih misija, koje su posmatrale napad, pokaže kako se, tobože, četnici bore i protiv okupatora (Arhiv VII, Ča, k. 162, reg. br. 42/3 i 44/3).

³ Odnosi se na 2. udarni korpus NOVJ, koji je, po naređenju Vrhovnog komandanta NOV i POJ od 18. septembra, prešao iz istočne Bosne u Sandžak i Crnu Goru radi razoružanja Italijana i njihovo pridobijanje za borbu protiv Nemaca (tom II, knj. 10, dok. br. 141; tom III, knj. 5, dok. br. 35).

⁴ Vidi dok. br. 8, objašnjenje br. 4, dok. 32 i 47.

⁵ Četnici su s Nemcima i bugarskim okupacionim trupama vodili borbe protiv NOVJ. Vidi dok. br. 34, 42, prilog IV, dok. br. 3. Opširnije o saradnji četnika i nemačkih trupa u Srbiji vidi: Branko Latas, Četničko-nemački sporazumi o saradnji u Srbiji 1943—1944, VIG br. 2/78. O saradnji četnika i bugarskih okupacionih trupa u Srbiji vidi: Branko Latas, Saradnja bugarskih okupacionih trupa i četnika u borbama protiv Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Srbije, VIG br. 3/81.

2) Sa glavnim svojim snagama prikupiće se na južnim svojim teritorijama, da bi ih zaštitili od upada komunista.

I. Ravnogorski korpus za ovo će upotrebiti Dragačevske brigade.

Javorski korpus i dalje će zadržati svoje snage u oblasti Sjenice, gde je već upao, i uhvatiti najtešnju vezu sa drugim Mileševskim korpusom.

Požeški korpus što pre će pomoći Kalajitoviću⁶ u oblasti Nove Varoši.

Zlatiborski korpus, na slučaj potrebe, potpomoći će odbranu Priboja i dejstvovati pravcem Priboj—Pljevlja kao i u pravcu Nove Varoši.

Kalajitović da što pre prikupi svoj korpus i razvije, pored frontalne borbe, i što jaču četničku akciju u pozadini komunističke.

Ako bi komunisti i pored ovoga prodirali u pravcu Sjenice, samim time oslabiće svoje snage u Sandžaku i komandant Starog Rasa⁷ prodiraće u pravcu istoka.

Municije da mi niko ne traži, jer je nema. To nemaju ni komunisti. Skrenuti pažnju vojnicima da se ne puca u vetar.

Svi komandanti će stupiti u što tešnju vezu i razviti što jaču obaveštajnu službu.

Dostavljeno:

Sto-Sto,⁸ Bi-Bi,⁹

Žan,¹⁰ Pinirami,¹¹

Stambol,¹² Kondor,¹³

Feliks,¹⁴ Leon.¹⁵

PO ZAPOVESTI VRHOVNOG KOMANDANTA
NAČELNIK ŠTABA

Armiski đeneral

Drag. M. Mihailović

M.P.¹⁶

Da se hitno dostavi
depešom svima.¹⁷

puk. Mirko I. Lalatović

⁶ Vuk, komandant 2. mileševskog korpusa.

⁷ i ¹¹ Komandant je bio kapetan (major) Vojislav Voja Lukačević (Pinirami).

⁸ Zaharije Ostojić, major, komandant Istaknutog dela štaba Vrhovne komande.

⁹ Radomir Cvetić, major, komandant Javorskog korpusa.

¹⁰ Vuk Kalaitović.

¹² Miloš Marković, komandant Požeškog korpusa.

¹³ Dušan Radović, kap. I kl., komandant Zlatiborskog korpusa.

¹⁴ Zvonimir Zvonko Vučković, kap. II klase, komandant 1. ravnogorskog korpusa.

¹⁵ David Dača Simović, poručnik, komandant Dragačevske brigade.

¹⁶ Okrugli pečat: »Komanda Jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab br. 1«.

¹⁷ Rečenicu je dopisao mastilom, ćirilicom, Mirko Lalatović.

**NAREĐENJE ŠTABA LIMSKO-SANDŽAČKIH ČETNIČKIH
ODREDA OD 8. OKTOBRA 1943. KOMANDANTIMA BERAN-
SKIH BRIGADA ZA NAPAD NA DELOVE 2. UDARNOG
KORPUSA NOVJ KOD KOLAŠINA¹**

KOMANDA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI
Gorski štab br. 148³
8 oktobar 1943 godine.

Koncept²

KOMANDANTU

Komunističke snage⁴ koje su noću 7/8 vršile napad na Berane slabije su. Preduzmite energičan napad svima snagama radi proterivanja neprijatelja i zauzimanja linije: Šestarevac — k. 1188 — s. Praćevac—Turija—Rujišta.⁵ U ovom napadu bićete pomognuti i akcijom andrijevačke brigade najpogodnijim pravcem.

U cilju prednjeg.

NAREĐUJEM:

1. — 1. beranska brigada pod komandom poručnika **Bojovića**⁶ napašće neprijatelje u dve potkolone:

- a) desna slabija pravcem: Banjevac—Konjsko brdo;
- b) Leva jača pravcem: Previya—Turija.

Ova kolona uhvatiće: desno vezu kod s. Praćevca, sa levim krilom II beranske brigade, levo na Rujištima sa Andrijevačkom brigadom.

2. — II beranska brigada izvršiće svojim levim krilom pokret u napred do linije: k. 1188 — s. Praćevac, gde uhvatiti vezu sa desnim krilom 1. beranske brigade.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 142, reg. br. 35/1 (CG-V-1577).

² Dopisano mastilom, ćirilicom.

³ Pod brojem 148 pojavljivala se Komanda Limsko-sandžačkih četničkih odreda i Komanda Starog Rasa. Ovde se radi o Komandi Limsko-sandžačkih četničkih odreda.

⁴ ⁵ Odnosi se na 2. dalmatinsku NOU brigadu i Udarnu grupu bataljona. Te su jedinice 7. oktobra odbacile 1. i 2. beransku brigadu i Kolašinski odred i izbile na liniju Meka—Soko—pl. Šestarevac. Sutradan je odbijen napad četnika u pokušaju da ponovo ovladaju ovim položajima (Oslobodilački rat, knj. 1, str. 557).

⁶ Vukašin.

Sa Kolašinskim odredom pod komandom kapetana Ljuba Minića, zauzeće i posesti Šestarevac. Desno se vezati sa Zaostračkom četom a levo sa II. beranskom brigadom na Rošcima.

Zaostračka četa stavlja se pod komandu II beranske brigade.

Kolašinski odred pod neposrednom je komandom komandanta Limskog korpusa.⁷

3. — Municipija za I. beransku brigadu doteraće se u štab na Buče. Za II. beransku brigadu i Kolašinski odred kod sreske komande u s. Berane.

4. — Ishrana kao i do sada. Načelnik intendanture ove komande regulisaće ishranu Kolašinskog odreda.

5. — Veza: svi komandanti održavaće najtešnju međusobnu vezu. Ne vršiti nikakvih pokreta u napred i nazad bez izveštavanja suseda.

Izveštaje ovome štabu slati: I. beranska brigada preko telefona u s. Buče, a II. beranska preko radio stanice.

Komandant korpusa i Kolašinski odred koristiće za prednje radio stanicu II. beranske brigade.

6. — Dr. Lainović obrazovaće previjalište u s. Crni Vrh u kući Petra Vešovića. A dr. Vujisić previjalište za Kolašinski odred i Zaostračku četvu u letnji stan Milorada Bogavca.

Ranjenike upućivati po prolazu kroz previjalište u Beransku bolnicu.

7. — Skrećem pažnju svima komandantima da se artiljerijska vatra upotrebljava za važnije ciljeve i da ju treba trenutno koristiti tj. vršiti pokret trupa u napred za vrijeme njenoga dejstva.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!⁸

Početak napada prema situaciji kolona. Odmah težiti sa dejstvu.

Dostavljeno: k-tu Lim. korp.
i k-tima 1. i 2. ber. brigade⁹

P. Z. KOMANDANTA,
NAČ. ŠTABA, major
Rud. Perhinek¹⁰

M.P.

⁷ Komandant korpusa do septembra 1943. bio je major Božo Joksimović, a posle njega major Radule Kojović.

⁸ Dalji tekst u originalu je dopisan zelenim mastilom, ćirilicom.

⁹ Komandant 2. beranske brigade bio je poručnik Branko Đurašković.

¹⁰ Rudolf.

**NAREĐENJE ŠTABA LIMSKO-SANDŽAČKIH ČETNIČKIH
ODREDA OD 8. OKTOBRA 1943. KOMANDANTIMA BJELO-
POLJSKIH BRIGADA ZA NAPAD NA JEDINICE 2. PROLE-
TERSKE DIVIZIJE U BIJELOM POLJU¹**

Koncept²

KOMANDA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI
Gorski štab br. 148
Pov. Br. 158
8. oktobar 1943 godine.
POLOŽAJ

KOMANDANTU I. II. Bjelopolj. i ktu sreza B. polje³

Čajniče, Foča, Goražde, Višegrad,⁴ Priboj zauzele su naše snage i nadiru u Sandžak radi čišćenja istog od komunista.⁵ U Sjenički srez ušao je Javorski korpus sa kapetanom Cvetićem. Major Baćović potukao ih je u Hercegovini i zauzeo: Velimlje, Viluse i Grahovo.⁶

Sve naše snage u Srbiji tuku se protivu Nemaca i Bugara.⁷ Mnogi su krajevi već oslobođeni.

O svim ovim uspesima radio London ne saopštava ništa, svakako iz nekih njihovih političkih interesa sa kojima žele da na kraju krajeva likvidiraju sa komunistima u Jugoslaviji na jeftin način.

Sve one naše uspehe koje ne objavljuje London, objavljuje radio Njujork. Zato treba slušati i širiti u narodu vesti sa radio Njujorka, čije su emisije ponedjeljnikom, sredom i petkom u 8 č. i 15. m. posle emisije Londona na istoj dužini.

Komunisti su privremeno zbog malih naših snaga koje smo imali u Kolašinu ušli u Kolašin,⁸ kao i u Bijelo Polje, koje naši u opšte nisu branili.⁹

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 142, reg. br. 34/1 (CG-V-1576).

² Dopisano mastilom, ćirilicom.

³ Nazivi u naslovu napisani su mastilom, ćirilicom.

⁴ i ⁵ O napadu na Višegrad i dejstvima četnika ka Sandžaku vidi dok. br. 9.

⁶ Vidi dok. br. 8.

⁷ Četnici su se s Nemcima i bugarskim okupatorskim trupama borili protiv NOVJ. Vidi dok. br. 34.

⁸ Vidi dok. br. 8, objašnjenje 4.

⁹ Bijelo Polje je, 29/30. septembra, zauzela 2. proleterska divizija. Četnici su imali gubitke od 18 mrtvih i 22 ranjena (Istorijski zapisi Istorijskog društva Crne Gore, Cetinje 1955, str. 303).

Sve te njihove snage male su prema našima i mi moramo njih tući. Ovo se može postići samo napadom.

Bijelo Polje u kome ima vrlo malo neprijateljskih snaga mora biti opet u našim rukama.¹⁰

U cilju prednjeg

N A R E Đ U J E M :

1. Da I Bijelopoljska brigada napadne na Bijelo Polje pravcem preko Osoja — povrh Rakonja na Bijelo Polje.

2. Da II Bijelopoljska brigada napadne na Bijelo Polje pravcem preko Obrova.

3. Brigadama moraju komandovati njihovi komandanti. Komandanti će za neizvršenje ili labavo izvršenje dobivenog zadatka biti izvedeni pred Ratni Vojni Sud.

4. Po zauzimanju Bijeloga Polja u samoj varoši imaju ostati samo trupe za održavanje reda, a sve ostale snage zajedno sa svojim komandantima moraju bez izuzetka biti na položajima kojima se drži Bijelo Polje.

5. Prema muslimanima iz varoši mora svaki biti naročito pažljiv. Ništa se nesme učiniti što bi poremetilo sadašnje dobre odnose sa muslimanima.

6. Pljačka se mora sprečiti po cenu streljanja onih koji pljačkom žele da upropaste čitavu našu stvar.

7. Komandanti brigada izvešće celu ovu operaciju sporazumno. Čim se operacija završi mora se stvoriti što jača rezerva, koja je u stanju da parira svaku eventualnost.

8. Čim se uđe u varoš odmah uspostaviti telefonsku vezu sa ovim štabom.

9. Ako postoji ikakva mogućnost učiniti sve da se i muslimani založe u ovoj akciji. Time ćemo ih otrgnuti od komunista.

10. Komandant II bijelopoljske brigade odmah po završenoj akciji težiće da što pre uspostavi stalnu vezu sa našim snagama u Srbiji.

11. Za celo vreme operacije kao i posle održavati stalnu vezu sa ovim štabom preko telefona u Zatonu.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu.

P. Z. komandanta
načeln. štaba
Rud. M. Perhinek

¹⁰ Jedinice 2. proleterske divizije odbile su, 8. oktobra, taj četnički napad (Oslobodilački rat, knj. 1, str. 550).

ZAPOVEST INSPEKTORA ČETNIČKIH JEDINICA ZA SRBIJU OD 10. OKTOBRA 1943. POTČINJENIM KOMANDANTIMA ZA NAPAD NA PRIPADNIKE I SIMPATIZERE NOP-a NA PL. RUDNIKU¹

Z A P O V E S T

RUKOVAOCA AKCIJE ČIŠĆENJA KOMUNISTIČKIH BANDI NA RUDNIKU ZA: 10 oktobar 1943

2. *Takovska brigada*: po spaljivanju Erića stanova iznad s. Gornjeg Crnuća i ubijanju svih onih koji sarađuju sa Komunistima² sa brigadom do zore 10 ovog meseca, izbiće istočno od s. Krasojevića prema Velikom Šturcu. Na ovom pravcu i na pravcima koji izbijaju prema G. Crnući i tamo zastati do daljeg naređenja sa potrebnim obezbeđenjem — postavljanjem zaseda,³ u toku 9 ovog meseca.

1. *Gružanska brigada*: danas do noći postaviti zasede od Uvlake preko Belušine do Đavir vode.

2. *Gružanska brigada*: danas do noći postaviće zasede od Đavir vode preko Golog Brda na Vojvodinu.

Od 7 časova 10 ovog meseca, obe Gružanske brigade sa 1. Gardiskom širokim frontom preduzeće nastupanje prema Severu. Po izbijanju na liniju Stragare—Manastir Blagoveštenje—Belušina—Osredak stati i podneti izveštaj.

Gardiski Korpus:⁴

a) 3. *Brigada*: postaviće za noćas zasede na prostoru: Ramaćski visovi—Ljubičevci do Paljevina.

b) 1. *Brigada*: za noćas će se odmarati na prostoriji koju joj je odredio Komandant Gardiskog Korpusa s tim, da u 7 časova 10 ovog meseca bude na liniji: Uvlaka—Belušina zaključno. Širokim frontom nastupaće prema Severu a po izbijanju na liniju: Stragare—Manastir Blagoveštenje—Belušine—Osredak gde stati i podneti izveštaj.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 21, reg. br. 20/2 (S-V-24/2).

² Na pl. Rudniku i širem području dejstvovali su 1. šumadijska NOU brigada (formirana 5. oktobra) i Čačanski NOP odred »Dragiša Mišević«.

Jedan bataljon 1. šumadijske brigade napao je 8. oktobra kod s. Čumić nemačku jedinicu, a zatim kod s. Ramaća napao i razbio jednu četničku brigadu iz korpusa Gorske garde (tom I, knj. 5, dok. br. 109).

³ Četnici nisu imali hrabrosti da izvrše napad na jedinice NOV na tom području, već su zasedama sačekivali njihove manje delove. Do većih okršaja došlo je sredinom oktobra. Vidi dok. br. 14 i 15.

⁴ Odnosi se na korpus Gorske garde pod komandom kapetana Nikole Kalabića.

Komandant 1. Gardiske brigade držaće tesnu vezu sa Komandantom 1. Gružanske brigade.

2. *Brigada*: zatvoriće sve pravce koji od Rudnika izvode ka Jarmenovcima i u toku noći 9—10 ovog meseca postaviti zasede.⁵

Konjički divizion Gorske Garde: zatvoriće pravce koji izvode sa Rudnika ka Orlovcu.

Jedinice Gardiskog Korpusa sem 1. brigade, nastupaće pravcem prema Zapadu i po izbujanju na greben Rudnika zastati.

Komandant Gardiskog Korpusa sa Štabnom grupom i moja Štabna grupa ostaće u Ramaći, a 10 ovog meseca nastupaće ka Jarmenovcima.

Znaci raspoznavanja: ugovoreni znaci barjacima predviđeni za taj dan. Ugovoreni znak kao odziv nadimak potpisatog, a kao lozinka nadimak starešine Štaba 1 a.⁶

Ugovoreni znak i znaci za raspoznavanje za noćas. Pri nastupanju i stezanju obruča treba držati što tešnju vezu.

Zabranjujem dovikivanje imena starešina. Zabranjujem svaku larmu u toku kretanja. Za sve ovo biće mi lično odgovorne starešine.

Naređujem najveću štednju municije i zbog ovog izvlačenja iz borbe u duhu Čičinog⁷ naređenja surovo ću kazniti.

Izveštaje slati preko Komandanta Gardiskog Korpusa.

Na slučaj nailaska slabih snaga Nemačkih, Bugarskih i Ljotičevskih, primiti borbu, a u slučaju nailaska jačih snaga uvući ih na Rudnik i prema situaciji primiti borbu ili se izvući.

Ishrana na terenu.

Ranjene i bolesne upućivati u pozadinu.

Dostavljeno:
K-tu 1. i 2 Gružanske brigade;
K-tu Takovske brigade,
K-tu 1. 2 i 3 Gardiske brigade

Rukovalac, pukovnik,
Jev. S. Simić⁸

M.P.⁹

Načelnik štaba 1 b.
major

Miodrag P. Palošević

⁵ Vidi dok. br. 14.

⁶ General Miroslav Trifunović je bio delegat (komandant) Draže Mihailovića za Srbiju. Imao je pseudonim »Dr Onja« (Dronja) a njegov štab je imao brojnu oznaku »la«.

⁷ Odnosi se na Dražu Mihailovića.

⁸ Jevrem. Bio je inspektor trupa za Srbiju (štab 1b), imao je pseudonim »Dr. Ška« (Drška).

⁹ Okrugli pečat: »Komanda Jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab 1b.«

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA SREMA OD 12. OKTOBRA 1943.
VRHOVNOJ KOMANDI JUGOSLOVENSKE VOJSKE U
OTADŽBINI O BORBAMA PROTIV 1. SREMSKOG NOP OD-
REDA KOD KUPINOVA¹**

Š T A B
KOMANDE SREMA
JUGOSL. VOJSKE U OTADŽBINI

— Br. 15
12 oktobra 1943 god.
POLOŽAJ

**VRHOVNOJ KOMANDI JUGOSLOVENSKE VOJSKE
U OTADŽBINI**

Nemačka kaznena ekspedici-
cija u Sremu.

U vezi poslatog pismenog izveštaja i radio-depeše o artileriskoj vatri u pravcu Fruške gore, a prema naknadno prikupljenim podacima, pokazalo se ono, što sam predviđao: čišćenje terena u Sremu od strane nemačke kaznene ekspedicije.² Ali, ma da su Nemci preduzeli čišćenje Srema u nekoliko pravaca, a pored ostalog i levom obalom Save od Zemuna pa u pravcu Klenka, njihovi odredi nisu pretresali šumovite terene i močvare gde je postojala mogućnost da se možinovci³ sklone, što je ovde i bio slučaj. Na taj način akcijom čišćenja bio je zahvaćen i teren duž leve oba-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 102, reg. br. 11/1 (S-V-17193).

² Reč je o koncentričnom dejstvu nemačkih policijskih snaga i delova nemačke 173. rezervne i 1. kozačke divizije protiv jedinica NOV i POJ na Fruškoj gori. Pri tome je neprijatelj masovno hapsio, zlostavljao i ubijao stanovništvo i pljačkao imovinu (opširnije vidi tom I, knj. 6, dok. br. 166; knj. 17, dok. br. 125).

³ Jedan od izraza koje su četnici upotrebljavali za pripadnike NOP-a.

le Save, na kome sam trebao da izvršim prelaz.

Jedan odred od 200 Nema-
ca i Rusa sa 4 tenka i 10
kamiona prošao je pravcem:
Zemun, Jakovo, Boljevci,
Progar, Kupinovo, Obrež i
dalje prema Klenku. Ne na-
ilazeći na svome putu goto-
vo nigde na mošinovce,⁴ koji
su se povlačili u šume, ova
je ekspedicija u svome na-
diranju kroz sela ubijala
srpske seljake, vršila rekviz-
iciju i paljevine.

Prelazak u Srem

Čim sam primio i prove-
rio izveštaje po kojima su
odredi kaznene ekspedicije
prošli, naredio sam u noći
između 5 i 6 ov.m. prelaz
na levu obalu Save kod sela
Kupinova grupi u jačini od
80 ljudi pod komandom pe-
šadiškog majora g. Miodra-
ga Anđelkovića.

Prelaz je počeo u 3,45 ča-
sova kod sela Skela.

Pripreme za prelaz preko
reke bile su izvršene tako,
da je prebacivanje odreda bi-
lo obavljeno u roku od jed-
nog sata, i u najboljem redu.

Sastav odreda.

Odred su sačinjavali: 35
ljudi iz Sremskog odreda,
pod komandom poručnika g.
Pavla Grujića, 20 ljudi Po-
savske brigade pod koman-
dom narednika Vasića i 25

⁴ Reč je o delovima 1. sremskog NOP odreda, koji su se izvlačili
ispred jakih nemačkih snaga.

U s. Divošu je, 11. oktobra, 1. bataljon toga odreda, posle kraće
borbe, odbio napad odeljenja vojnika nemačke 1. kozačke divizije i na-
neo mu gubitke od 5 mrtvih, dok se 10 »Kozaka« predalo (tom I, knj. 6,
dok. br. 149).

Bekstvo 23 vojnika za vreme ukrcavanja.

Ljudi Tamnavske brigade pod komandom narednika Pavla Vasiljevića. Ljudi su bili naoružani puškama i sa 2 puškomitraljeza.

Prilikom ukrcavanja ljudi u spremljene čamce, desio se slučaj da su 23 vojnika iz grupe Tamnavske brigade jednostavno napustili mesto prelaza, i trčećim korakom izgubili u mrak, u prkos nekoliko mojih poziva da stanu. Mojim prisustvom i pogodnim objašnjenjem ostalim ljudima, sprečeno je bilo da preostali ljudi ponesu sa sobom mučne utiske, koji bi mogli negativno da utiču na njihovu spremnost za pretstojeću borbu. U ovome su me pomagali major g. Anđelković, poručnik g. Čedomir Devrnja i potporučnici g.g. Mihailo Pavlović i Miodrag Kojić.

Zadatak odreda.

Odred je imao zadatak da po prelazu na levu obalu Save zauzme selo Kupinovo, da pretrese Kupinski kut, Jasensku šumu, zatim da zauzme selo Progar, Ašanju, Obrež i dalje prema predviđenom planu.

Zauzimanje Kupinova.

Odmah po iskrcavanju na levu obalu Save, na južnom delu Jasenske šume, u visini Skeljanske ade, izvršen je raspored odreda, a zatim blokirano selo Kupinovo. Već u 5.30 časova, jedan deo odreda ušao je u selo, dok je drugi vršio pretres terena.

Raspoloženje naroda u Kupinovu.

Pri ulazu u selo, otpora nije bilo, izuzev nekoliko ispaljenih pušaka od strane Mesnog mošinovačkog komiteta koji se dao u bekstvo. Tom prilikom naši su vojnici uspjeli da uhvate dva člana komiteta.

I ako rano u jutro, prisustvo vojnika izazvalo je na seoske ulice gotovo sve stanovništvo.

U prvom momentu iznenađeno, stanovništvo je, po saznanju da se u selu nalazi Jugoslovenska vojska, pokazalo na jedan dirljiv način svoje oduševljenje, koje se izražavalo u spontanom klicanju Nj. V. Kralju, Draži Mihailoviću i Jugoslovenskoj vojsci. Tu i tamo, u grupama seljaka, žena i dece to oduševljenje uzimalo je takve razmere, da su se ljudi međusobno grlili, ljubili i plakali od radosti.⁵ Usklici »Živeo Kralj Petar II«, »Živeo Draža Mihailović«, »Živeo Jugoslovenska vojska« — odjekivali su na daleko. Narod je zatim krenuo u crkvu, gde je očitano »Oče naš«, u znak blagodarenja, jer selo nema sveštenika, a unutrašnjost crkve je demolirana, i služba nije vršena od dana uspostavljanja prvo ustaške a onda mošinovačke

⁵ U izveštaju načelnika Štaba Komande Srema poručnika Čedomira Devrnje od 6. oktobra u toku borbi u s. Kupinovu, navodi se da je poručnik Pavle Grujić održao govor, »na koji je govor narod plakao«, zatim »da ga je taj isti narod napao i da više neće u Srem ni za vreme mira niti za vreme rata pa kada bi znao da će mu Sremci dati kolajnu od 100 kgr zlata« (Arhiv VII, Ča, k. 102, reg. br. 9/1).

vlasti u selu. Tom prilikom komandant odreda održao je jedan kraći govor, predat mu prilikom prelaska, a koji, između ostalog, glasi: »Mi smo došli da Vas oslobodimo od ustaša i svih onih, koji vas drže u ropstvu. Mi smo Jugoslovenska vojska, a kao izvršioци naređenja Nj. V. Kralja Petra II i armiskog generala Draže Mihailovića, mi vam dolazimo kao braća donoseći vam mir i slobodan život.«

Govor je praćen dugotrajnim usklicima »Živio Kralj Petar II«, »Živio Draža Mihailović«, »Živela Jugoslovenska vojska.«

Posle ovoga, određeni broj ljudi, koji je ušao u selo, isto je napustio, i po predviđenom planu otišao u sastav grupe koja je po zadatku pretresala okolni teren, kao i Jasensku šumu u pravcu Progara, dok su drugi pretresli Kupinski kut.

Oko 15 časova pojavile su se na širem prostoru mošinovačke trojke sa pravca sela Ašanje, a odmah za njima nastupao je mošinovački odred sa oko 100 ljudi.⁶ Nastala je borba koja je trajala puna tri časa. U toku borbe, u prvo vreme, naši su uspeli da ih potisnu, kojom prilikom oni ostavljaju za sobom oko 30 mrtvih

Borba sa mošinovcima

⁶ Reč je o delovima 1. sremskog NOP odreda. Odred nije imao grubitaka (tom I, knj. 6, dok. br. 146).

Raspoloženje naroda u Kupinovu.

Pri ulazu u selo, otpora nije bilo, izuzev nekoliko ispaljenih pušaka od strane Mesnog mošinovačkog komiteta koji se dao u bekstvo. Tom prilikom naši su vojnici uspeli da uhvate dva člana komiteta.

I ako rano u jutro, prisustvo vojnika izazvalo je na seoske ulice gotovo sve stanovništvo.

U prvom momentu iznenađeno, stanovništvo je, po saznanju da se u selu nalazi Jugoslovenska vojska, pokazalo na jedan dirljiv način svoje oduševljenje, koje se izražavalo u spontanom klicanju Nj. V. Kralju, Draži Mihailoviću i Jugoslovenskoj vojsci. Tu i tamo, u grupama seljaka, žena i dece to oduševljenje uzimalo je takve razmere, da su se ljudi međusobno grlili, ljubili i plakali od radosti.⁵ Usklici »Živeo Kralj Petar II«, »Živeo Draža Mihailović«, »Živeo Jugoslovenska vojska« — odjekivali su na daleko. Narod je zatim krenuo u crkvu, gde je očitano »Oče naš«, u znak blagodarenja, jer selo nema sveštenika, a unutrašnjost crkve je demolirana, i služba nije vršena od dana uspostavljanja prvo ustaške a onda mošinovačke

⁵ U izveštaju načelnika Štaba Komande Srema poručnika Čedomira Devrnje od 6. oktobra u toku borbi u s. Kupinovu, navodi se da je poručnik Pavle Grujić održao govor, »na koji je govor narod plakao«, zatim »da ga je taj isti narod napao i da više neće u Srem ni za vreme mira niti za vreme rata pa kada bi znao da će mu Sremci dati kolajnu od 100 kgr zlata« (Arhiv VII, Ča, k. 102, reg. br. 9/1).

vlasti u selu. Tom prilikom komandant odreda održao je jedan kraći govor, predat mu prilikom prelaska, a koji, između ostalog, glasi: »Mi smo došli da Vas oslobodimo od ustaša i svih onih, koji vas drže u ropstvu. Mi smo Jugoslovenska vojska, a kao izvršioци naređenja Nj. V. Kralja Petra II i armiskog đenerala Draže Mihailovića, mi vam dolazimo kao braća donoseći vam mir i slobodan život.«

Govor je praćen dugotrajnim usklicima »Živio Kralj Petar II«, »Živio Draža Mihailović«, »Živela jugoslovenska vojska.«

Posle ovoga, određeni broj ljudi, koji je ušao u selo, isto je napustio, i po predviđenom planu otišao u sastav grupe koja je po zadatku pretresala okolni teren, kao i Jasensku šumu u pravcu Progara, dok su drugi pretresli Kupinski kut.

Oko 15 časova pojavile su se na širem prostoru mošinovačke trojke sa pravca sela Ašanje, a odmah za njima nastupao je mošinovački odred sa oko 100 ljudi.⁶ Nastala je borba koja je trajala puna tri časa. U toku borbe, u prvo vreme, naši su uspeli da ih potisnu, kojom prilikom oni ostavljaju za sobom oko 30 mrtvih

Borba sa mošinovcima

⁶ Reč je o delovima 1. sremskog NOP odreda. Odred nije imao gu-bitaka (tom I, knj. 6, dok. br. 146).

Držanje ljudstva u borbi.

I ako je neprijatelj brojno jači, celokupno ljudstvo bilo je u borbi dobro, iako je municija sa kojom je bilo naoružano bila dosta slaba. Od automatskog oruđa imalo se samo dva puškomitraljeza, dok je starešinski kadar trebao više da povede računa o rukovanju u borbi i kombinacijama.

Smenjivanje komandanta Sremskog odreda

Rezervni poručnik g. Pavle Grujić nije pokazao uspeh u borbi, radi čega sam istog smenio sa položaja i odredio ga na službu u Štabu ove komande, a za komandanta Sremskog odreda odredio drugog oficira.

Kapetan g. Teodorović⁷ vraćen u svoju raniju komandu.

Kapetana Teodorovića razrešio sam dužnosti i uputio u njegovu raniju komandu kod majora g. Piletića,⁸ odakle je i upućen u ovu komandu, pošto je isti nesposoban za otpravljanje ma kakve dužnosti, a uz to je i alkoholičar.

Jačanje mošinovaca u Južnom i Istočnom Sremu

Mošinovci su po dobijenim podacima od seljaka iz Kupinova pre izvesnog vremena doveli neke grupe koje nazivaju »graničnim odredima«. Ovaj podatak podudara se sa onim, o čemu sam u ranijem izveštaju obavestio, da mošinovci prikupljaju izvestan broj grupa u Južni i Istočni Srem. Postoji verovatnoća, da će mošinovci u buduće pretpostav-

⁷ Stevo.

⁸ Velimir, komandant Krajinskog korpusa.

Pokret mošinovaca.

Dalje namere u radu

Naređenje Bojiću da pređe u Srem.

ljati važnost Južnog i Istočnog Srema Fruškoj gori u toliko pre, što ih Nemci ne gone po šumama i ritovima, gde se oni ispred njihovih potera sakrivaju.

Ja vidim da se situaciji u Sremu poklanja puna pažnja, obzirom na položaj Srema u odnosu na druge pokrajine, a naročito na Beograd, jer, u poslednje vreme, kao što rekoh, opaža se veći priliv mošinovaca na teritoriji Srema koji se, verovatno, spuštaju iz Slavonije i Bosne.

Postoji verovatnoća da će mošinovci obratiti veću pažnju u budućim svojim operacijama severnom delu Jugoslavije, obzirom na spoljno-političku situaciju u odnosu na Mađarsku i Rusiju.

Bez obzira na to, što nisam mogao da se održim sa 80 ljudi u Sremu, i dalje energično radim na pripremama za što brže izvršenje direktive Vrhovne komande. Radi toga preduzeo sam pripreme na širem delu desne obale Save u cilju naknadnog prelaza u Srem.

Odredu, koji prema direktivi Vrhovne komande ima da formira Cersko-majevička grupa korpusa pod komandom g. Georgija Bojića, naređio sam, da 12 ov. m. izvrši prelaz u okolini Sremske Rače, dajući mu zonu dejstva Zapadni Srem. Da bih mogao da pratim ovaj

rad, uputio sam naknadno poručnika g. Branka Rankovića, oficira za vezu, kod g. Bojića sa uputstvom za rad i elaboratom za organizaciju i naredio mu, da me g. Bojić obaveštava o priprema koje se vrše, kao i o izvršenju prelaza.

Međutim, poručnik g. Ranković vratio se danas od g. Bojića i saopštio mi je, da je isti, po naređenju majora Račića,⁹ otišao za Bosnu ostavljajući pismo za mene. U njemu me obaveštava da odlazi za Bosnu, te radi toga ne može da izvrši prelaz u Srem. Takođe sam dobio danas pismo od majora Milovanovića u kome me obaveštava, da komandant valjevskog korpusa¹⁰ ne može da stavi 75 ljudi na raspoloženje za ovu komandu, koje je predviđeno za akciju u Sremu, jer komandant valjevskog korpusa veli, da nema dovoljno oružja sa kojim bi trebalo ljudstvo da naoruža.

Do sada sam uputio po dva pisma majoru g. Račiću, majoru g. Milovanoviću, g. Kalabiću i g. Radosavljeviću moleći ih, da mi dodeljeno ljudstvo ostave što pre na raspoloženje, iznoseći važnost zadatka i potrebu brzog i energičnog rada obzirom na situaciju u Sremu.

Urgiranje za ljudstvo

⁹ Dragoslav.

¹⁰ Komandant korpusa bio je poručnik Miloš Radosavljević.

Potreba za moje izbijanje na Frušku Goru.

Povećanje ljudstva i oružja.

Teren za spuštanje materijala.

Pomoć g. Negotinca

S obizrom na napred izloženu situaciju, ja moram po svaku cenu da se probijem do Fruške Gore, odakle bih mogao našim delovima da olakšam rad za dalje nadiranje i sprovođenje organizacije.

Da bih mogao da očistim Srem od mošinovaca i organizaciju u istom izvršim, shodno direktivi Vrhovne komande, a s obzirom na situaciju koja sada vlada u Sremu, potrebno je da se za akciju odredi ljudstvo probano u borbi, dobro naoružano, naročito automatskim oruđem i većom količinom municije, sa starešinskim kadrom poznatom ljudstvu, tj. starešine koje su imale ljude duže vremena pod svojom komandom. Toga radi potrebno je, da se odredi najmanje 1.000 ljudi dobro naoružanih i sa 40 puškomitraljeza.

U pogledu terena za spuštanje materijala i oružja izabrao sam mesto između sela: Suvog sela, Vukone i Beljina, a na prostoru između kota 133, 120, 119 i 127 (Sekcija Obrenovac, razmera 1 : 100.000 izrada Vojnog geografskog instituta Kraljevine Jugoslavije), južno od Kupinskog kuta.

Na dan 8 ov. m. posetio me je i g. Negotinac¹¹, i tom prilikom me molio, da mu

¹¹ Serafim.

stavim na raspoloženje podatke o radu i moje namere za budući rad. Sve što je mogao da učini u pogledu sakupljanja ljudstva za akciju u Sremu, to je, kako g. Negotinac kaže, što je uputio pisma nekim komandantima, da što pre pošalju određeno ljudstvo i oružje ovoj komandi.

Radio stanica pod mojom komandom radi nezavisno od Kojićeve radio-stanice. Dok moja stanica nije bila uključena u rad, radio sam sa podacima Kojićeve radio stanice. Kojić ima svoju ispravnu radio-stanicu, no kako on veli, nema dobrog radiotelegrafistu, te se isti služi mojom radio-stanicom. Događa se, da po nekoliko dana radio stanica KAN¹² ne može da primi depeše radio-stanice ove komande sa izgovorom da je preopterećena, tj. da ista mora da predaje svoje depeše.

Preko moje radio-stanice, predaju depeše deset raznih komandi i delegata.

Od oficira iz komande Vojvodine, do danas se nije niko javio na službu u ovu komandu, ma da me je komandant severnih pokrajina i Hrvatske¹³ izvestio, da je u tom smislu izdao potrebna naređenja.

O radio-stanicama

Nejavljanje oficira na dužnost

¹² Redakcija nije mogla da utvrdi čija je radio-stanica imala takav naziv.

¹³ Komandant tzv. severnih pokrajina bio je general Svetomir Sveta Đukić.

Potreba za novcem.

Ukoliko se raspolože sa novcem, molim da mi se dodeli izvesna suma preko Zvonka.¹⁴

[The following text is extremely faint and largely illegible due to the quality of the scan. It appears to be a continuation of a letter or report.]

Ukoliko se raspolože sa novcem, molim da mi se dodeli izvesna suma preko Zvonka.¹⁴

Napomena: Prilikom povratka prebačenih ljudi u Srem 6 ov. m. došlo je u Skelu 9 kamiona Nemaca, u cilju blokiranja desne obale Save kod Skele, i sprečavanja eventualnog upada mošinovaca na desnu obalu Save. Pretpostavlja se, da su Nemci bili obavješteni o borbi oko Kupinova putem izviđanja njihovih aviona. Međutim, naši ljudi bili su prebačeni na desnu obalu Save pre dolaska Nemaca, i na taj način izbegnut otvoreni sukob sa njima koji bi, s obzirom na njihovo raspoloženje prema nama, bio neizbežan.

Juraj¹⁵

¹⁴ Vučković.

¹⁵ Dragomir Radovanović, potpukovnik.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 2. BRIGADE KORPUSA GORSKE GARDE OD 15. OKTOBRA 1943. JEVREMU SIMIĆU O NEUSPELOJ AKCIJI ZA UNIŠTENJE JEDINICA NOVJ NA PL. RUDNIKU¹

ŠTAB 2 BRIGADE
GORSKE GARDE NJ. V. KRALJA PETRA II

Br. Službeno

15 oktobra 1943 godine
Slobodne Srpske planine

Podnosi izveštaj
o borbi.² —

RUKOVAOCU AKCIJE ZA UNIŠTENJE KOMUNISTA.³ —

Za današnju akciju protivu komunista, a pošto poznajem teren i prilike u ovome kraju, naređeno mi je juče od strane Vaše da rasporedim jedinice na noćne zasede i da danas rukovodim radom jedinica.

Jutros oko 7 časova pošao sam da obidem zasede. Kada sam došao do prve zasede (1-vi kojički eskadron) čula se je borba u selu Ručićima, gde se je Kačerska brigada sudarila sa komunistima.⁴ Odmah sam izašao na mesto odakle sam mogao da osmotrim situaciju i naredio sam da krene moja brigada pravac zamnom. 1-vi konjički eskadron desno od moje brigade, a ostala dva konjička eskadrona pozadi moje brigade radi upotrebe na mestu gde bude bilo potrebno. Sve su jedinice krenule na svoja mesta streljačkim strojevima i ja sam ih dalje pomerao prema situaciji. Svi pravci eventualnog izvlačenja komunista bili su zatvoreni, sem pravca prema zadrugi u selu Vrnčanima. Zbog toga sam potporučniku Filipoviću, komandantu 3. bataljona moje brigade naredio: »Pošalji odmah najhitnije kurira konjičkom divizionu, pa neka ona dva eskadrona dovede na levo krilo rasporeda naše brigade, dalje ću ih ja rasporediti«. Međutim, vreme je prolazilo a konjice nije bilo na levom krilu. Zbog toga sam nekoliko puta razređivao redove moje brigade i u obuhvatu je rastezao prema levom krilu u pravcu vrnčanske zadruge.

¹ Kopija originala (pisanog na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 27, reg. br. 24/3 (S-V-1277).

² Vidi dok. br. 12.

³ Odnosi se na pukovnika Jevrema Simića.

⁴ Reč je o delovima 1. šumadijske NOU brigade i Čačanskom NOP odredu »Dragiša Mišović (tom I, knj. 5, dok. br. 113 i 122).

Međutim, sa konjicom se desio ovakav slučaj: 1-vi eskadron otišao je na desno krilo, ali se je odjednom na desnom krilu našao i 2-gi eskadron koji je bez ičijeg naređenja narednik vodnik Nikolić poveo desno tako da je on zatvorio pravac koji je trebao zatvoriti 1-vi eskadron. Ovaj 2-gi eskadron radio je tamo vrlo dobro, položaj držao, sigurno u svojim rukama i odbio komuniste kada su pokušali na njegov pravac da se izvuku, dok je za to vreme 1-vi eskadron stajao uz 2-gi nezaposlen. O ovome ja uopšte nisam bio izvešten i računao sam da je komuniste odbio 1-vi eskadron, jer je prostor bio toliki da je dovoljan jedan eskadron da ga zatvori. Međutim vreme je prolazilo a 3-ćeg eskadrona nigde nije bilo. Kada sam u završnoj fazi borbe otvorio brzu paljbu na grupu komunista koji su bežali prema vrnčanskoj zadruzi, levo krilo mog 2-gog bataljona bilo je već na svega 200 metara do zadruge i videći da konjice nema i da su komunisti osetili jedini prazan prostor naredio sam rastezanje i pomerio ceo 2-gi bataljon trčecim korakom prema zadruzi, ali bilo je kasno — komunisti su se već bili izvukli i dohvatili se jaruge i šume prema Takovu. Za vreme brze paljbe mog 2-gog bataljona pozadi njega i u levo čula se slaba puščana paljba — to je pucao 3-ći konjički eskadron i zrna su letela preko mog bataljona.

Ljut što su mi se komunisti izvukli došavši do zadruge našao sam levo i pozadi Načelnika Štaba poručnika g. Milovanovića Milivoja i pitao ga zašto konjički eskadroni nisu izašli na moje levo krilo kada sam to naredio komandantu divizionu, našto mi je on odgovorio da je naređenje došlo preko potporučnika Filipovića i da potporučnik Filipović ne može njemu komandovati. Ja sam mu rekao da je naređenje samo preneto preko potporučnika Filipovića i da je to bilo moje naređenje, koje da je izvršeno ne bi se komunisti izvukli. Pošto sam ja bio ljut i govorio sam povišenim tonom, poručnik g. Milovanović izderao se je na mene rekavši mi da pazim s kim govorim i kako govorim i da je on radio sa konjicom kako je našao za potrebno. Ovo me je revoltiralo i rekao sam mu da neznam zašto se on drži u štabu kada ometa pravilan rad i u mesto da pomaže uništenje komunista, on samo da bi i njegova reč imala svoje i da bi se videlo kako on ume da stvara planove radi odvojeno od opšteg zadatka, ne pitajući nikoga za situaciju, koja mu ovaj puta nije bila poznata, te je time omogućio izvlačenje komunistima. Još sam mu rekao i to da on nije bio tu, da bi situacija bila drugačija jer bi zastupnik komandanta divizionu potporučnik g. Josić svakako izvršio naređenje i uhvatio vezu samnom kao što je

to i uvek do sada činio. Za vreme svega ovoga poručnik g. Milovanović samo mi je govorio da pazim kako sa njim razgovaram i da pazim ko je on, jer on ne prima nikakva naređenja od mlađih, naročito ne od mene i Filipovića. Tu su padale i oštre reči, gde sam ja rekao »More u pičku materinu ovakav rad«, našto je on meni rekao da idem ja u pičku materinu, dalje više neznam šta je sve govoreno jer je on meni rekao da idem u Hrvatsku i da tamo radim, a ne po Srbiji, psovao mi Hrvatsku majku i ja sam njemu psovao majku. Potporučnik g. Grgić⁵ bio je prisutan svemu ovome i uhvatio me je za ruku rekavši da idemo, jer je video da bi došlo i do gorih stvari i ja sam otišao.

Docnije sam saznao da je on sa 3-ćim eskadronom radio nešto oko stanice u Nakućanima i oko škole u Vrnčanima, dok smo mi za sve to vreme vodili opkoljavanje i borbu oko 4 sata. Za sve to vreme on je bio potpuno odvojen od zajedničke akcije i nije ni jednom pokušao da uhvati vezu i da pita kakva je situacija, jer se mestu vođene borbe nije uopšte ni približavao. Narednika Nikolića Peru pitao sam zašto ne dođoše da zatvore pravac, on mi je odgovorio: »Kurir je došao da idemo na levo krilo ali šta mi možemo da radimo kada je tu Načelnik Štaba.« Isto slično mi je odgovorio i potporučnik Žika Josić rekavši da on nije komandovao jer je imao starijeg od sebe i to Načelnika Štaba.

Izveštavajući o prednjem tvrdim da se komunisti ne bi izvukli da je bar samo jedan eskadron, pa i manje snage produžio moje levo krilo jer je razmak od mog levog krila i Kačerača⁶ bio svega oko 300 metara. Da nije ovde bio načelnik štaba, koji je bez veze samnom izvodio nešto na svoju ruku, potporučnik Josić izvršio bi naređenje i komunisti bi bili uništeni, jer još ni u jednoj akciji do sada nisu bili ovako dobro obuhvaćeni kao sada a pored toga ostali su bili bez municije.

Priznajem da sam kriv što sam se onako poneo prema načelniku štaba starijem i po činu i položaju od sebe, ali bio sam van sebe od ljutine i tvrdim da je samo poručnik g. Milovanović kriv što su se komunisti izvukli.⁷ Za moje postupanje molim da se kaznim, ali molim isto tako da se preduzmu potrebne mere prema poručniku g. Milovanoviću za to što je svojim radom bez veze samnom i van okvira opšte situacije

⁵ Ljubomir.

⁶ Reč je o Kačerskoj brigadi Rudničkog korpusa, čiji je komandant bio potporučnik Milovan Nedeljković.

⁷ Posle ovog neuspeha četnici su produžili napade. Vidi dok. br. 15.

dao komunistima mogućnosti da se izvuku, a drugo što me je lično uvredio dirnuvši u moju nacionalnu ispravnost.

Komandant 2 brigade
Gorske Garde NJ. V. Kralja
artiljerijski poručnik,⁸

BR. 15

ZAPOVEST INSPEKTORA ČETNIČKIH JEDINICA ZA SRBIJU OD 16. OKTOBRA 1943. POTČINJENIM KOMANDANTIMA ZA NAPAD NA JEDINICE NOVJ NA PODRUČJU PL. RUDNIKA¹

Z A P O V E S T

**RUKOVAOCA AKCIJE ZA ČIŠĆENJE KOMUNISTA
ZA 16. OKTOBAR 1943. GODINE. —**

Posle današnje borbe komunističke grupe povukle su se preko Vrnčana ka Sinoševićima.² Verovatno da će zanoćiti oko Sinoševića i Ljutovnice.

Za gonjenje 17 ovog meseca, — NAREĐUJEM:

1. — *Gardiski korpus*: sa svojim jedinicama zatvoriće prostor:

2. Brigada: Svrčkovci —

Konjički divizion: Majdan.

Bataljon 1. brigade: Tripovac.

Štabna grupa: s. Davidovica.

Na ovoj prostoriji i u toku 17 ovog meseca držaće zasede preduzimajući svaki pred sobom izviđanje u cilju saznanja o grupisanju komunista.

Na slučaj njihove pojave, energično iste napasti.³

⁸ Potpis nećitak.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 21, reg. br. 23/2 (S-V-25).

² Reč je o delovima 1. šumadijske NOU brigade i Čačanskom NOP odreda »Dragiša Mišović«, koji su se pod borbom povukli ka s. Takovo. Vidi dok. br. 14; tom I, knj. 5, dok. br. 122.

³ Opisujući borbe četnika protiv jedinica NOVJ na području pl. Rudnik, komandant korpusa Gorske garde (Kalabić) 16. oktobra piše Nešku Nediću, pored ostalog, sledeće: »Ja se nalazim u najgorem kraju Srbije, Orašac i Rudnik. Borba svaki dan sa komunistima, padaju svaki dan, ali se odmah popunjavaju« (Arhiv VII, Ča, k. 27, reg. br. 26/3).

*Kačerska brigada:*⁴ 16. ovog meseca zanoćiti tako da završi prostoriju Vranovica—Kriva Reka. 17 ovog meseca u zoru preduzeće gonjenje i nastupanje pravcem: Kalinovići⁵ — severno od Ljutovnice preći prugu i produžiti na pravac Vrletna strana—Velereč—Svračkovci gde uvatiti vezu sa Čika Pajom.⁶

Potpisati i Čika Pera⁷ sa svojim štabnim grupama zanoćiće u Davidovici i 17 ovog meseca u 9 časova krenuće pravcem ka Majdanu i po dolasku u selo Majdan uhvatiće vezu sa Komandantom Konjičkog divizionara. — Bataljon 1. Brigade u 9 časova krenuće pravcem: tako da izbiye u visinu Majdanske opštine i u Popovićima⁸ uhvatiće vezu sa Konjicom. —

Ugovoreni znaci: Barjacima, za 17 ovaj mesec ustaljeni za nedelju.

Znaci raspoznavanja: odziv nadimak potpisatoga, a lozinka prezime moga načelnika štaba,⁹

Na slučaj pojave komunista ma prema kojoj jedinici sve ostale hitaće na pucanj kako bi se isti obuhvatili i pobili.

Sve izveštaje slati mi preko Čika Pere.

M.P.¹⁰

Rukovalac akcije,
Pukovnik,
Simić¹¹

⁴ Brigadi je 15. oktobra pukovnik Jevrem Simić naredio da pristupi gonjenju jedinica NOVJ na pravcu s. Lalinci — s. Branetići (Arhiv VII, Ca, k. 21, reg. br. 222).

⁵ Kalimanići.

⁶ Popović Spasoje, kap. II. klase, komandant Župske brigade.

⁷ Nikola Kalabić.

⁸ »Popovićima« na karti 1 : 100.000 nije nađeno.

⁹ Načelnik je bio major Miodrag Palošević.

¹⁰ Okrugli pečat: »Komanda Jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab br. 1b.«

¹¹ Jevrem.

**PISMO KOMANDANTA LJEVOREČKOG BATALJONA OD
16. OKTOBRA 1943. KOMANDANTU ISTOČNOG FRONTA
CRNE GORE O RAZGOVORU SA NEMCIMA RADI NAORU-
ŽANJA ČETNIKA¹**

Dragi Đorđe,²

Juče je dolazio jedan nemački oficir i razgovarao sam sa njim čitav sat i po. Interesovao se je o snagama komunističkim i ja sam mu objasnio sve. Za naše ljudstvo rekao sam mu da ovde po L. Rijeci i oko Pajkova Vira ima oko 2—300 nacionalista³ naoružanih jugoslovenskim puškama ali bez municije. Sa 5 puškomitraljeza i sa jednim bacačem bez municije takođe. Zatim sam mu rekao da su naši komandanti posle neuspjeha u borbi protivu komunista naredili vojnicima da se rasture po manjim grupama svojim sentama⁴ po šumama skriveni, pa kada Nemci zauzmu centre (Kolašin, Mateševo, Andrijevicu i Berane) onda da se ove grupe sazovu pregrupišu i naoružaju i tek tada da Nemci mogu računati na našu pomoć.⁵ Rekao sam da u ovom slučaju mogli bi mobilisati iz dva sreza oko 2000 nacionalista za borbu, samo prvenstveno da se naoružaju. Zatim sam rekao da je naša vojska bez oružja (naročito automatskog) i bez municije i da se nadamo da će nam oni dati sve ovo.

Koliko sam mogao uvideti oni će imati dobru volju da nas pomognu, samo se mora raditi drukčije nego sa Italijanima. Za operacije mi je rekao da će to oni precizirati kada dođu ovde u L. Rijeci u sporazumu sa predstavnicima naših vojnih vlasti.

Danas će put biti gotov i verovatno večeras ili sjutra izjutra oni će ovde stići.

Pošto je Radoman Čeranić dolazio sinoć ovde to njega odredi za oficira od strane četnika koji će rukovoditi operacijama u skladu sa Nemicima. Ja ću mu pomoći dok se bude ovde a na dalje neka on rukovodi ovim stvarima. Ovo hitno naredi Čeraniću da ovde dođe u L. Rijeci.

¹ Original (pisan mastiljavom olovkom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 143, reg. br. 31/3 (CG-V-183). Original je mestimično oštećen od vlage.

² Odnosi se na majora Đorđa Lašića.

³ Reč je o Ljevorečkom bataljonu. O formiranju i radu bataljona vidi knj. 2, dok. br. 19.

⁴ Omaška. Treba: selima.

⁵ Vidi dok. br. 32.

Nemački oficir mi reče da će oni dati municije nešto malo za naše puške pošto je njihova municija ista kao za naše oružje. Zatim mi reče da će nas naoružati čim dođu do italijanskog oružja divizije Venecija.

Ti hitno dadni detaljna uputstva Čeraniću za plan operacija, kako bi Čeranić mogao da odmah njime, kao naš vojni predstavnik, pretstavi šta ima da se radi, pa tek sa ovakvim programom da Čeranić dođe.

Ja sam ovde imenovao za kurire ova lica: Milutina Lalića, Miladina Kojića, Radoja Radovića i Komljena Radevića, a za druge ne odgovaram.

Konja ti šaljemo i ja lično svoju pušku i bez puške ostajem.

Konju odredi jednog vojnika koji će ga paziti i hraniti jer je sramota da [tamo] gladije.

Poz.

Đoko⁶

16/X 1943 god.

Što se tiče mobilizacije našeg bataljona, ja smatram dok je vojska strana u L. Rijeci, bolje bi bilo da bataljon ostane po četama na svojim reonima radi obezbeđenja od upada trojki i drugog dok Nemci prođu. Ovo prostudiraj.

— Isti —

⁷Jelena mi reče da tebi nema ovde kaputa zimskih ni jednog ni drugog, a cipele su bile zakopane u đubre i za dva dana potpuno sagorele.

Đoko

16/X. 1943 god.

G. Đorđe Lašić

Položaj

⁶ Verovatno je u pitanju Đoko Lašić.

⁷ Dalji tekst napisan je na poleđini, mastiljavom olovkom, ćiricom.

NAREĐENJE ŠTABA VRHOVNE KOMANDE OD 17. OKTOBRA 1943. KOMANDANTU STAROG RASA ZA PREGRUPISANJE ČETNIKA RADI NAPADA NA DELOVE 2. UDARNOG KORPUSA NOVJ U SANDŽAKU¹

ŠTAB² — 1
 OB. B. Službeno
 17 oktobar 1943 g.
 13 časova
 POLOŽAJ

KOMANDANTU STAROG RASA. —

Primljen Vaš izveštaj od 16 o.m.³

Poručnik Kolarević⁴ sa Zlatiborskom brigadom ne treba da poseda Lim. Zlatiborska brigada će se prikupiti kod sela Laništa i služiće za naše obezbeđenje i udare—napade na komunističke delove⁵ koji bi prešli Lim od Priboja do Rudog kao i nizvodno od Rudog.⁶

Užička brigada sa odredom Zlatiborskim ne treba da poseda položaj Ljuča—Luniće—Jabuka, već da napadne komunističke delove kod Banje. Po ovome naređeno je kapetanu Radoviću⁷ i on će dostaviti ovo naređenje Užičkoj brigadi. Sa Užičkom treba da izvrši napad i pozadinski bataljon Pribojске brigade, koji se povukao ka selu Kratovu.

Ostale napade izvršite kako ste predvideli.

Kapetanu Markoviću⁸ dostavljeno je naređenje preko Cvetića za napad⁹ u pravcu Nova Varoš¹⁰ i Prijepolje.

¹ Original (pisan na mašini ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 3, reg. br. 6/1 (S-V-108/2).

² Odnosi se na Štab Vrhovne komande Jugoslovenske vojske u otadžbini.

³ Redakcija nije pronašla navedeni izveštaj.

⁴ Milomir, komandant Zlatiborske brigade Zlatiborskog korpusa.

⁵ Reč je o delovima 2. udarnog korpusa NOVJ.

⁶ O dejstvima brigade vidi dok. br. 27.

⁷ Dušan.

⁸ Miloš, komandant Požeškog korpusa.

⁹ Naređenje je dostavljeno 16. oktobra. U njemu se zahteva da Požeški korpus sa dve trećine ljudstva treba da potpomaže četnike Starog Rasa za akcije u pravcu Prijepolja, a jednom trećinom da obezbeduje predele pl. Čemernice (Arhiv VII, Ča, k. 3, reg. br. 5/1).

¹⁰ Koncentraciju četnika kod Nove Varoši (dok br. 9) razbila je 26/27. oktobra 4. krajiška NOU brigada i zauzela Novu Varoš (Oslobodilački rat, knj. 1, str. 628).

Uložili smo oštar protest kod Engleskog brigadira kod nas,¹¹ u vezi sa njihovim vršljanjem kod divizije Venecija.¹²

¹¹ Reč je o britanskom generalu C. D. Armstrongu, šefu britanskih vojnih misija u četničkim štabovima. On je došao 23. septembra 1943, spustivši se padobranom na pl. Čemernicu. S njim je došao i američki potpukovnik (pukovnik) Albert Sajc (Seitz). O njihovom dolasku Draža Mihailović je, 29. septembra, obavestio komandanta Starog Rasa (Vojislava Lukačevića) gde, pored ostalog, kaže: »U naš štab stigli su britanski general i američki pukovnik (treba potpukovnik — prim. red.) sa svojim štabovima« (Arhiv VII, Ča, k. 297, reg. br. 5/1, depeša 178 ZZ).

Do dolaska generala Armstronga šefa britanskih vojnih misija kod četnika bio je britanski pukovnik Bejli (Bailey), koji je 14/15. februara 1944. napustio Jugoslaviju i otišao u Italiju kod savezničkih trupa. Opširnije o britanskim vojnim misijama kod četnika vidi: Branko Latas — Milovan Dželebdžić, Četnički pokret Draže Mihailovića 1941—1945, BIGZ, Beograd 1979, str. 366—368, 374—380.

¹² Posle kapitulacije Italije Draža Mihailović je nastojao da razoruža što više italijanskih trupa, svojih saveznika, i da se dogradi oružja koje bi upotrebio za borbu protiv NOVJ. On se 9. septembra kod Priboja sastao sa majorima Lukačevićem, Rudolfom Perhinekom i Savom Vukadinovićem (delegatom četničke Vrhovne komande za Crnu Goru i oficijom za vezu sa italijanskim trupama) i naredio im da se sastanu sa komandantom italijanske divizije »Venecija« u Beranama (sada: Ivograd) i postave mu uslove za predaju oružja četnicima a ne NOVJ. S ovom grupom četničkih vođa i oko 300 četnika pošao je i britanski pukovnik Bejli. Oni su 15. septembra stigli kod Berana gde im se pridružio major Đorde Lašić, koji je imao četnike oko Berana, a i u samom gradu. Lašić je potom otišao u Štab divizije i saopštio da su stigli pukovnik Bejli i grupa četničkih funkcionera radi dogovora o predaji oružja. Nešto kasnije u Štab divizije su stigli i svi ostali iz grupe za pregovore. Zatim je Bejli pregovarao s komandantom divizije u »četiri oka«, a potom su i svi ostali došli kod njih. Posle razgovora s komandantom divizije grupa se smestila u s. Dolac, gde im je pukovnik Bejli saopštio da su Italijani voljni da se bore protivu Nemaca.

S druge strane, predstavnici NOVJ su, takođe, zahtevali od italijanskih komandanata da njihove trupe priđu NOVJ i da se zajednički bore protiv Nemaca. Iz Dolca je major Perhinek 22. septembra poslao depešu Draži Mihailoviću u kojoj, pored ostalog, kaže: »Komunisti strašno smetaju. Vrše stalne prepade tako da moramo držati snage vezane za garnizone radi zaštite magacina i oružja da im ne padne u ruke. Od divizije 'Venecija' i ako je tu već bio Miloš (pukovnik Bejli — prim. red.) traže pismeno da položi njima oružje. Potrebno je da Miloš spreči njihov rad ovdje« (Arhiv VII, Ča, k. 297, reg. br. 4/1, depeša 116).

Saznavši za pregovore u Beranama Štab 2. udarnog korpusa NOVJ je 30. septembra uputio Bejliju pismo da napusti četnike i pređe u Štab korpusa radi upoznavanja sa situacijom i sa stavom saveznika u vezi s kapitulacijom Italije i prelaskom italijanskih jedinica na strani NOVJ (tom III, knj. 5, dok. br. 63).

Štab 2. udarnog korpusa je 8. oktobra uputio ultimatum komandi divizije »Venecija« da će se, ukoliko ne pristupi NOVJ radi zajedničke borbe protiv Nemaca, prema njoj postupiti kao prema neprijatelju. Tom prilikom Italijani su upozoreni da »nikakve strane delegacije nemaju pravo da se mešaju u unutrašnje stvari našeg naroda« (tom III, knj. 5, dok. br. 78).

Uverite Talijane kod Priboja¹³ o našoj lojalnosti i još jedanput im skrenite pažnju šta ih čeka od komunista. Dalje sa svoje strane nastanite, da se Talijanski garnizon u Priboju očisti od nesigurnog ljudstva i razoruža, po planu kako ste kod nas usmeno izložili.

Dobro je što ste u Priboju da držite situaciju u svojim rukama.

Užička brigada treba da drži Crni Vrh kao svoje uporište.

Pukovnik,
L. M.¹⁴

Naređenje za odbranu Lima u oblasti Priboja. Podaci uneti u O. dnevnik¹⁵

Arhiv.
Milikić

Pom. 5000/4000

Fočanska	1200 naoruž.
	400 nenaoruž.
Čajnička	600 naoruž.
	600 nenaoruž.
Višegradska	1100 naoruž.
	500 nenaoruž.
Srebrenička	400 naoruž.
	2000 nenaoruž. ¹⁶

Posle dvodnevni pregovora između predstavnika Štaba 2. udarnog korpusa i komandanta divizije »Venecija« sklopljen je 10. oktobra, sporazum o prelasku divizije na stranu NOVJ radi zajedničke borbe protiv nemačkog okupatora. Istog dana su delovi 2. korpusa ušli u Berane, gde je divizija reorganizovana u pet istoimenih brigada (tom III, knj. 5, dokl. br. 81, 82, 83).

¹³ U Priboju su se nalazili delovi fašista. U izveštaju komandanta mesta Rudo od 18. oktobra komandantu Drinskog korpusa za te Italijane se, pored ostalog, kaže: »I dalje tvrdimo da italijanska vojska i ako su fašisti, koji se nalaze u Priboju su potpuno orijentisani našoj politici i da će ostati dosljedni toga« (Arhiv VII, Ča, k. 166, reg. br. 21/1).

¹⁴ Mirko Lalatović.

¹⁵ Dopisano mastilom, ćirilicom.

¹⁶ Dopisani tekst i brojni podaci o brigadama (pisani olovkom) u originalu su napisani na poledini dokumenta.

**NAREĐENJE KOMANDANTA VALJEVSKOG KORPUSA OD
17. OKTOBRA 1943. KOMANDANTU KOLUBARSKE BRIGADE
ZA BORBUPROTIV PRIPADNIKA I SIMPATIZERA NA-
RODNOOSLOBODILAČKOG POKRETA NA TERITORIJI
BRIGADE¹**

[Grb]

KOMANDA

JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI
ŠTAB VALJEVSKOG KORPUSA

Str. pov. Br. 191

17 oktobra 1943 g.

— Položaj —

KOMANDANTU KOLUBARSKE BRIGADE.² —

Primetio sam u više prilika da pojedine starešine poverenog mi korpusa nemaju prečišćene pojmove o našem stavu prema komunizmu i komunistima kod nas, što ima za posledicu da toleriraju komunističke simpatizere i što više i sami nesvesno hvale i odobravaju uspehe boljševika na Istočnom frontu, kao i od ustaških spikera radio-Londona lažno predstavljene uspehe nekih »partizanskih oslobodilačkih« odreda u Jugoslaviji.

Koliko su ovakve stvari štetne, ne samo po našu organizaciju, već i naročito po kolebljiv stav, koji narod u tom slučaju prema nama zauzima, nije potrebno da objašnjavam, jer to mora znati svaki svestan član naše organizacije, pošto su o tome izdata tolika naređenja, kako od strane Gospodina Ministra vojske, mornarice i vazduhoplovstva, tako i naročito od potpisatog.

Jednom za svagda i svi imaju znati da nam sa komunistima kod nas stoji borba do krajnjeg i potpunog uništenja. Isto tako primetio sam da se preko teritorija izvesnih komandanata bataljona neometano prebacuje jedna grupica od oko desetak komunista, koji ovo prebacivanje vrše samo zahvaljujući neagilnosti i krajnjem odsustvu inicijative od strane dotičnih komandanata bataljona, koji nisu u stanju ne da unište tu grupicu, već ni da pohvataju njihove legalne jatake, nego je to prinuđen da radi i inače preopterećen štab ovog korpusa.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 63, reg. br. 39/4 (S-V-830212).

² »Kolubarske« napisano je mastilom, ćirilicom.

Da do ovoga ne bi i u buduće dolazilo, a u interesu službe i pravilnog rada u našoj organizaciji, —

N A R E Đ U J E M :

1. — Da se vesti radio-Londona o tobožnjem uspehu nekih »partizanskih oslobodilačkih« odreda u Jugoslaviji ne smeju ni odobravati, a nekmoli u narod rasturati; i

2. — Da se u najkraćem roku ima likvidirati sa komunističkim ilegalnim grupicama i njihovim legalnim jatcima (centrima veze, kuririma i simpatizerima: davaocima hrane i prenočišta) na teritoriji pojedinih bataljona.

Za neizvršenje ovog naređenja biće mi lično odgovorni komandanti bataljona i potčinjene im starešine, koje ću bez daljnjeg smenjivati sa poverenih im položaja, kao nesposobne, nepodesne i nepouz dane.

Ovo naređenje će komandanti brigade raspisati svim potčinjenim im starešinama, kao i komandantima srezova, i o neizvršenju odmah izvestiti uzimajući krivce na odgovor.

Naređenje je hitno pre svega i trajne vrednosti.

Referent sudstva,
sudski poručnik,
Ljub. N. Pavićević

Komandant, poručnik,
Mil. Radosavljević³

Dostavljeno:
k-tima brigada ovog korpusa.

[Grb]
KOMANDA KOLUBARSKE BRIGADE
VALJEVSKOG KORPUSA
Str. Pov. Br. 270
19 oktobra 1943 g.
— P o l o ž a j —

Prednje naređenje raspisano K-tima bataljona, to u

A k t a
Zastupa komandanta,
Poručnik,
Živ. B. Lukić

³ Miloš.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA AVALSKOG KORPUSA OD 19. OKTOBRA 1943. DRAŽI MIHAILOVIĆU O STANJU ČETNIČKE ORGANIZACIJE I BORBAMA PROTIV PRIPADNIKA NARODNOOSLOBODILAČKOG POKRETA NA TERITORIJI KORPUSA¹

STAB AVALSKOG KORPUSA

19. oktobra 1943 g.

Položaj.

GOSPODINU MINISTRU VOJSKE, MORNARICE
I VAZDUHOPLOVSTVA I NAČELNIKU ŠTABA
VRHOVNE KOMANDE.

U vezi Vaših radiograma Br. 526 i 527 od 5 oktobra 1943 god.² podnosim izveštaj o stanju u Avalskom korpusu i to:

I. POSAVSKA BRIGADA

Organizacija u srezu Posavskom izvedena je u potpunosti. U selima postoje seoske straže koje su i danju i noću pod oružjem. Smena straži vrši se na 24 sata. U srezu postoje dva odreda od po 50 ljudi, pod komandom komandanta bataljona, a dva odreda od po 20 ljudi i to jedan pod komandom komandanta brigade a drugi pod komandom komandanta bataljona.

Jedino selo koje nije bilo organizovano i koje je bilo zastalo bila je Sremčica i delimično Ostružnica.³ Ali je u toku ovih dana i tu likvidirano sa komunistima i njihovim simpatizerima i sprovodi se organizacija punom parom. Takođe je određen i jedan odred u jačini 30 ljudi koji će stalno biti na tom terenu.

Formiranje većih odreda je nemoguće, zbog svakidašnjeg dolaska Nemaca u srez. U slučaju potrebe može se uvek formirati odred od nekoliko stotina ljudi i upotrebiti gde bude potrebno, pored već postojećih odreda. A kako su i sela stalno pod oružjem, to je formiranje tih većih odreda za sad nepotrebno, pošto komunisti nesmeju da uđu u sela. Komunisti

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 54, reg. br. 2/4 (S-V-6549).

² Pomenute depeše Redakcija nije pronašla.

³ Na tom prostoru dejstvovao je Kosmajski NOP odred. Delovi odreda su 11. oktobra u s. Velika Moštanica spalili opštinsku arhivu i ubili 6 četnika iz Posavske brigade (Hronologija NOR-a, str. 598).

u samom srezu nema, jedino što se svremena na vreme prebacuju iz Kosmajskog sreza i to iz sela Lisovića, Parcana, Guberevca i Baba u zaseok Ravni Gaj, odakle se pored Ripnja prebacuju u Sremčicu. Međutim posle čišćenja Sremčice i ovo je potpuno onemogućeno.

Da je ovaj srez organizovan i potpuno obezbeđen može potvrditi rezervni major g. Petronije Nikolić koji je proveo u ovom srezu više od pola godine. Potporučnik g. Kojić⁴ takođe se nalazio duže vreme u ovom srezu, sa nekim svojim starešinama i tek se vratio u svoj srez kada je tamo postalo sigurnije dolaskom majora g. Komarčevića.⁵

Isto tako i kapetan g. Lazović⁶ dok se nalazio u Kosmaju više puta se sklanjao u ovaj srez.

Molim da se pita i major g. Pavle Grujić, koji je proveo ovde izvesno vreme sa svojim štabom, za organizaciju i bezbednost ovoga sreza.

Takođe su ovde bili i Đeneral g. Đukić⁷ i kapetan g. Mihailović »Vili«,⁸ pa bi i oni mogli dati svoja mišljenja.

Navedeno je da komandant ove brigade poručnik Kosta Marinković ima potajni sporazum sa komunistima. Ovo su potpuno pogrešno obavestili Gospodina Ministra, jer prema broju likvidiranih komunista, prema stanju izvršene organizacije i prema zalaganju poručnika Marinkovića, ovo se ne slaže. Pored toga, iz uhvaćenih komunističkih arhiva, vidi se najbolje koliko oni kukaju na poručnika Marinkovića i stalno ga osuđuju na smrt, kao jednog od njihovih najvećih neprijatelja. Uz to i ja sam stalno u ličnom dodiru sa imenovanim i do sada nisam mogao ništa primetiti.

Pored poručnika Marinkovića i sve ostalo ljudstvo, sa svojim starešinama, angažovalo se do krajnog požrtvovanja u borbi sa komunistima i pridobijanju njihovih pristalica, kojih je ovde bilo mnogo još pre rata. Dovoljno je samo proći kroz ovaj srez i čuti na sve strane Ravnogorske pesme, pa onda suditi da li je ovaj srez organizovan ili nije i da li se u njemu nešto radilo.

Veliki broj omladinaca, koji su poslani iz štaba 2° za obuku u ovaj srez, a i drugih omladinaca koji stalno dolaze iz omladinskog štaba, mogu takođe potvrditi istinitost ovih navoda.

⁴ Miodrag, komandant Posavske brigade Kolubarskog korpusa.

⁵ Vladimir, komandant Kolubarskog korpusa.

⁶ Živan, komandant Smederevskog korpusa.

⁷ Svetomir.

⁸ Aleksandar Saša Mihailović, komandant Beograda.

⁹ Komanda Beograda.

Stanje oružja u ovoj brigadi za sada zadovoljavajuće ali se velika oskudica oseća u municiji.

II VRAČARSKA BRIGADA

Dosadnji komandant brigade pešadijski kapetan II klase g. Popović Ljubomir smenjen je mojom naredbom Pov. Br. 2 od 1 septembra tek. god. i na njegovo mesto određen rezervni kapetan I klase g. Mincić Radovan a u saglasnosti sa njim i štabom broj 2. Svoj zadatak i pored ove dužnosti kapetan Mincić će svršiti na vreme.

Kapetan Popović smenjen je zbog svoje neaktivnosti i straha, jer nije ni pokušao da vrši organizaciju govoreći: »Još nije vreme«. Sva naređenja koja je dobivao za organizaciju i propagandu on je spaljivao i po istim nije postupao niti davao kome. Zbog svega morao je lično potpisati vršiti organizaciju i određivati starešine.

U samom srezu u opšte ne postoje komunistički odredi, sem nekoliko jačih simpatizera, od koji su neki već likvidirani a i ostali biće uskoro. Mi imamo u istom srezu jedan stalni odred od 40 ljudi, sem seoskih straža. Odred se nalazi pod komandom kapetana Mincića. Veći odred je nemoguće držati zbog velikog broja Nemaca, koji se nalaze na svakoj željezničkoj stanici radi obezbeđenja pruga i koji po ceo dan vršljaju po selima tražeći namirnice. Do skoro je bilo u selu Ripnju 300 kamiona mostovog trena a [u] selu Belom Potoku još uvek ima 200 Nemaca.

Kapetan Mincić uspeo je svojom agilnošću i svojim požrtvovanjem da upada i u ova sela i u veliko da izvrši organizaciju tako da će uskoro i ovaj srez biti potpuno organizovan.

Sa oružjem u ovom srezu stojimo vrlo slabo.

III GROČANSKA BRIGADA

Organizacija potpuno sprovedena kao i u Posavskoj brigadi, stim što još ima da se očisti selo Boleč i Brestovik koji još imaju komunističkih simpatizera.

Sve vođe komunističke su likvidirane izuzev Mite »Sibirca«¹⁰ koji se još uvek krije sa dve-tri trojke ali potpuno neaktivno. U tragu smo i njemu i uskoro će i on biti likvidiran.

¹⁰ Dimitrije Mita Veljković, tada član Sreskog komiteta KPJ za Grocku.

Na dan 4 oktobra tek. godine jedan odred komunista u jačini 150 ljudi, prebacio se preko Male Ivanče iz Kosmaja u selo Vrčin gde je stupio u borbu sa kapetanom Mincićem i tom prilikom bio strašno potučen.¹¹ Pronađeno je 5 partizana i 4 partizanke mrtve a 8 teško ranjenih odneto na čebadima. Na našoj strani samo jedan lakše ranjen. Od ubijenih partizana bio je i jedan italijanski oficir.

Naš odred pošto je ispucao i poslednji metak morao se povući što je pomoglo partizanima da nesmetano se izvuku, i prebace i pravcu Podunavlja.

Ovaj srez obilazio je đeneral g. Đukić pa se i on može upitati za mišljenje o organizaciji toga sreza.

Sa oružjem ova brigada stoji najgore, pošto je prošle godine u dva maha bila pretresana od strane specijalne policije i Nemaca, i svo oružje odneto. Ipak vremenom smo uspeli nešto da sakupimo.

Rad u ovom korpusu bio je najteži pošto se nalazi u neposrednoj blizini Beograda, te se od Nemaca nije mogla preduzimati nikakva veća akcija za čišćenje partizana, jer čim bi počinjala borba i Nemci bi se umešali i tukli nas. Zbog toga je često borba vatrenim oružjem izbegavana i prelazilo se na klanja, jer su za svako ubistvo vatrenim oružjem Nemci slali da se isleđuje.

Gotovo svi dosadašnji sreski načelnici bili su ili komunisti ili njihovi simpatizeri a takođe i svi činovnici srezova i sudova. Isto tako i učitelji su bili sumnjivi, a desio se slučaj da nam je i jedan pop otišao u komuniste sa popadijom.

Svi su oni određivani po planu u ova okolna sela Beograda da bi bili u stalnoj vezi sa Beogradom, dok je sve odobravano od strane Nemaca i naših vlasti, jer su u njima imali najbolju obaveštajnu službu protivu svake naše akcije.

Isto tako iz Beograda su dolazili svakodnevno puni lokali i stotine i stotine ljudi išlo po selima pod vidom kupovine namirnica, koji su širili komunizam i vršili kurirsku službu.

Tek pošto su svršene sve ove i mnoge druge teškoće moglo se je preći na detaljnije organizovanje, što je u potpunosti i učinjeno.

Što se tiče obaveštajne i propagandne službe ona je najbolje izvršena. Potpisati neprekidno obilazi sva sela i drž

¹¹ Na tom području je tada dejstvovao Kosmajski NOP odred. Redakcija nije utvrdila tačnost navoda u izveštaju.

zborove na kojima prisustvuje nekoliko stotina ljudi, što je obzirom na ovu okolinu veliki broj. Za šefa obaveštajno propagandne službe određen je g. Raletić Jovan, koji svojim govorima i letcima ima takođe velike zasluge za uspešno sprovedenu organizaciju. Uspešno mu pri tome pomažu i omladinci.

Da bi se proverilo da su moji navodi tačni molim da se odredi jedno stručno vojno lice koje bi izvršilo detaljan obilazak korpusa i u[ve]rilo se o pravom stanju, pošto do sada u ovaj korpus od pretpostavljeni nije niko dolazio sem gore pomenutih delegata V. K. kapetana g. Negotinca¹² koji je jedino bio u selu Konatici i Stepojevcu.

Molim da se ponovo provere navodi ko je podneo izveštaj da Avalski korpus spava i da su skroz neaktivni, pa da lično obiđe korpus a ne da piše po pričanju možda naših neprijatelja ili po čuvenju.

M.P.¹³

KOMANDANT, MAJOR,

O
Podaci uneti u Arhivu¹⁴
Ninković

Svetislav Trifković

¹² Serafim.

¹³ Okrugli pečat: »Komanda Jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab, br. 76«.

¹⁴ Dopisano na poleđini originala, olovkom, ćirilicom.

BR. 20

**NAREĐENJE KOMANDANTA NEVESINJSKOG KORPUSA
OD 20. OKTOBRA 1943. KOMANDANTU GATAČKE BRIGADE
ZA NAPAD NA DELOVE 10. HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE
NA SEKTORU GACKA¹**

KOMANDA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI
Gorski Štab br. 210
Str. Pov. br. službeno
20 oktobra 1943 god.
Položaj

KOMANDANTU GATAČ. [KE] BRIGADE
Komandiru

U duhu novostvorene situacije,² a s obzirom da je potrebno neprijatelja stalno uznemiravati i sprečiti mu uništavanje srpskih sela i zlostavljanje srpskih boraca to

NAREĐUJEM:

1. — Komandant 3 bat. potporučnik Vaso Zirojević organizovaće potreban broj trojki sa zadatkom da danas u 9 časova izvrši prepad na varoš Gacko, stvori što veću zabunu, uništi sve što je partizansko a pomoguéstvu i sam part. štab.³

Pri izvršenju ovoga zadatka, p.poručnik Zirojević uzeće potrebno ljudstvo u vezi usmenog naređenja za zaštitu pri izvršenju zadatka. Po izvršenom zadatku povući se na polazno mesto.

2. — Poručnik Koprivica Mihajlo, komand. gatačke brigade sa svim raspoloživim ljudstvom izvršiće organizovan napad na s. Rudu Glavicu sa zadatkom da istu spali, uništi sve što je partizansko,⁴ te partizane protera preko r. Vranjače te uhvati vezu sa kolonom Miloša Boškovića koja napada levo od njega. Pri izvršenju ovoga zadatka Miholjačku četu uputiti pravcem s. Šume — s. R. Glavica, a ostalo ljudstvo pod ne-

¹ Original (pisan mastiljavom olovkom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 262, reg. br. 40/4 (BH-V-2025).

² Reč je o razbijanju delova Nevesinjskog korpusa od strane 1. udarne grupe bataljona 10. hercegovačke NOU brigade. Grupa je 17. oktobra zauzela Gacko (tom IV, knj. 18, dok. br. 112).

^{3, 4 i 5} Te su jedinice razbijene od strane 1. udarne grupe bataljona 10. hercegovačke NOU brigade. Vidi dok. br. 22.

posrednom komandom vodnika Rada Divljaka pravcem: s. Lukovice — s. Rudo Polje. (Početak napada u 9^h)

3. — Komandant bataljona sa raspoloživim ljudstvom i Fojničkom četom napašće pravcem: s. Domrke — s. Ravni — s. Brajčevići, sa težnjom da u momentu odsudnog napada na R. Glavicu ovlada Babovim Grebom i Gradcem (kod s. Brajčevića)

Na položaju Gradcu uhvatiti vezu sa 4 bataljonom Nev. brigade Đorđom Buhom.

Čas polaska u 9 časova. Zadatak je demonstrativan do momenta napada na R. Glavicu kada energično krenuti u odsudni napad.

4. — 4. batalj. Nev. brigade⁵ imaće u najvećoj tajnosti zaposesti položaj Gradac ubacujući se u pozadinu. Zadatak uništavanje partizanskih delova. Jugovićska četa posešće položaj Povezak.

6. — Znaci raspoznavanja i ugov. znaci

Obren i Milenko

Napred u pobeđu

U slučaju slabih snaga partizanskih prodirati što dublje u napred, a u slučaju jačeg otpora povući se na polazne položaje. Povlačenje izvršiti na znak: 2 raketle u pravcu Fojnice.

Vezu održavati dozivanjem:

alo, alo Obrene, a odgovor da glasi: ovde, ovde Milenko.

Za ovu akciju važiće sledeće kolone:

br. 1 — trojke za Gacko

Br. 2 — Rade Divljak sa svojim ljudstvom

Br. 3 — poručnik Koprivica prema Rudoj Glavici.

Br. 4 — Bošković Miloš preko Domrka.

Br. 5 — poručnik Lazarević⁶ sa pravcem na Gradac.

Prednje naređenje saopštiti ljudstvu pre polaska —

Na izvršenje. —

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu.

Komandant, kapetan,

Mil. M. Popović⁷

⁶ Miloje, komandant 1. nevesinjske brigade.

⁷ Milorad.

ZAPOVEST KOMANDANTA LEVE GRUPE ČETNIČKIH ODREDA JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI OD 21. OKTOBRA 1943. KOMANDANTIMA KOLONA ZA NAPAD NA DELOVE 2. UDARNOG KORPUSA NOVJ KOD NOVE VAROŠI I PRIJEPOLJA¹

ŠTAB LEVE GRUPE ODREDA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U
OTADŽBINI²

O. Br. 1

21 oktobra 1943 god.

Položaj u 10 časova

Z A P O V E S T

Sekcije: Plevlje — Sjenica razmera 1 : 100.000

Posle pretrpljenog poraza kod Šitkova neprijatelj se povukao u neredu ka Novoj Varoši i Zlataru.³

Naši odredi koncentrisani na desnoj obali Uvca.

N A R E Đ U J E M⁴

Desna napadna kolona
Komandant kapetan Marko-
vić Miloš

Sastav: Požeški korpus bez
požeških i crnogorskih bri-
gada

22 u 3,30 časova prelazi
Uvac i napada pravcem: Ko-
kin Brod — Vraneša — Crni
Vrh — Bistrica — Bitovik —
Drenova — Vakuf sa zadat-
kom čišćenja terena od ko-
munista na svom pravcu i
potpomaganje srednje kolo-
ne u napadu na Novu Varoš.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 32, reg. br. 31/2 (S-V-2290/1).

² Ta komanda je bila privremena i formirana je za borbu protiv jedinica 2. udarnog korpusa NOVJ u dolini r. Lima. Vidi dok. br. 27.

³ Vidi dok. br. 27.

Štab 2. udarnog korpusa je, po naređenju Vrhovnog komandanta 21. oktobra, doneo odluku da glavninu svojih snaga izvuče iz doline r. Morače i gornjeg toka r. Tare i Lima prema severoistoku da bi izbegao udare nemačke 118. lovačke i 297. pešadijske divizije, četnika i balista i doveo jedinice u pogodniji položaj za dejstvo. Druga proleterska divizija orijentisana je ka Priboju radi razbijanja četnika (Oslobodilački rat, knj. 1, str. 592—593).

⁴ Vidi dok. br. 35: izveštaj o izvršenoj akciji.

Vežu održavati desno sa odredima srednje grupe i levo sa srednjom napadnom kolonom.

Srednja napadna kolona
Komandant Kalaitović Vuk
Sastav: Drugi Mileševski
Korpus
Jačina: 600 vojnika

22 u 3 časova prelazi Uvac i napada pravcem: Amzići — Nova Varoš — Draževići — Crni Vrh — Sanac — Krasno⁵ — Taševo vežu održavati desno sa desnom napadnom kolonom i levo sa levom napadnom kolonom. Po zauzeću Nove Varoši ostaviti samo policijsko odelenje a sa ostalim snagama produžiti napad u označenom pravcu.

Leva napadna Kolona
Komandant poručnik
Stavrić Miloljub
Sastav: I i II Stud[enička]
brigada
Jačina: 150 vojnika.

22 u 2,30 časova prelazi Uvac kod Pavlovića Broda i napada pravcem: Gujanič[ka] Mala — Akmačići — Drmanovići — Crne Vode — Ploča — Kosatica — Manastir Mileševo — Bjelobabe — Koševine. Vežu održavati desno sa srednjom napadnom kolonom i levo sa levom pobočnicom.

Leva pobočnica:
Komandant p. poručnik
Pelivanović⁶
Sastav: II Dragačevska brigada⁷
Jačina: 330 vojnika.

22 o.m. u 2.30 časova prelazi Uvac kod Rastoka i napada pravcem Šipovik — Radjevići — Pravoševo, Ravna Gora gde se zadržava i potpomaže vatrom levu kolonu dok pređe Mileševsku reku i izbije na Koševine. Štiti levu kolonu od napada Muslimana iz Sjeničkog Sreza. Veza desno sa levom napadnom kolonom.

⁵ Na karti 1 : 100.000. Rasno.

⁶ Dragiša.

⁷ Brigada je iz 1. ravnogorskog korpusa.

Opšta rezerva:
Komandant: poručnik
Čarapić⁸
Sastav: Moravička brigada.
Jačina 260 vojnika

22 o.m. prelazi Uvac i kreće pravcem za levom kolonom.

1) Svaki komandant kolone na svome napadnom pravcu organizovaće službu daljnog i bliskog izviđanja.

2) Pri zadržavanjima ma i najkraće vreme izraditi zaklone a ovo naročito na prenoćištu. Izvršiti obezbeđenje sa svih strana.

3) Veza paljenjem vatri radi ustanovljavanja linije naših trupa. Svaki komandant kolone da uputi potpisatome tri kurira konjanika za raznošenje hitnih izveštaja. Kapetan Kalitović daće za levu kolonu i pobočnicu 30 putovođa koji će isto tako služiti komandantima kolona pri otkrivanju pristalica komunista. Izveštaje slati dva puta dnevno a hitne u svako doba. U izveštajima naznačiti šta je pozitivno a šta verovatno.

4) Sanitetsku trojku za davanje prvih zavoja mora imati svaki bataljon kao i tri nosioca ranjenika. Ranjenike upućivati u bolnicu u Šitkovo.

5) Snabdevanje hranom sa terena. Svaki bataljon mora da ima komesara a brigada intendanta koji će skupljenu hranu iznositi na položaj. Vojnici ne smeju ulaziti u selo u cilju ishrane, jer imamo iskustva da je najviše vojnika poginulo u selu baš pri traženju hrane. Za sve uzeto od naroda dati priznanice, pljačku zabranjujem. 21 o.m. spremiti suhu hranu za najmanje 2 dana.

6) Snabdevanje municijom od neprijatelja. Voditi računa da nas oko Prijepolja očekuje glavna borba, za koju čuvati municiju.

7) Sve napadne kolone uputiće po nekoliko trojki ili odeljenja u pozadini neprijatelja u cilju stvaranja zabune a koji će tamo ostati do dolaska glavnih snaga. Za ove trojke odrediti po jednog putovođu meštana koji je apsolutno siguran i dobro poznaje teren.

8) Povlačenje na jednom delu otseka ni u kom slučaju ne sme biti razlog za povlačenje susedne jedinice, već nadi ranjem u svom pravcu najbolje se sused pomaže. Bez prethodnog izveštaja niko se ne sme povući.

---

⁸ Milan, komandant 2. deževske brigade Javorskog korpusa. Iz toga korpusa je i Moravička brigada.

9) Prilaz polaznom položaju mora biti prikriven. Mirno muslimansko stanovništvo ne dirati jer nam nije cilj borba sa Muslimanima.

10) Sve muškarce od 15 pa naviše voditi sobom dok se ne utvrdi dali je komunisti ili njihov simpatizer.

11) Noću u blizini neprijatelja zabranjeno loženje vatre.

12) Radio stanicu dodeljujem kapetanu Kalaitoviću. Rad u označeno vreme.

13) Kapetan Kalaitović predaće do 21 o.m. u 18 časova jedan bacač sa poslugom potporučniku Kovačiću.

14) Prelaženje preko Uvca izvršiti širokim frontom i to što brže da nas ne bi zora zatekla u jaruzi ispred neprijatelja.

15) Komunistička sela su Ivanje i Divci. Pri ulasku u ista sela biti vrlo obazriv.

Komandant, major

Rad. R. Cvetic⁹

M.P.¹⁰

BR. 22

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA NEVESINJSKOG KORPUSA OD
22. OKTOBRA 1943. KOMANDANTU OPERATIVNIH JEDINI-
CA ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE O BORBAMA PRO-
TIV DELOVA 10. HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE KOD
GACKA¹**

KOMANDA 210
Pov. Broj službeno
dana 22 oktobra 1943 g.
Položaj

KOMANDANTU 200.²

Priloženu poštu pokušavao sam sa nekoliko kurira da prebacim u tu komandu,³ ali sam uvek bio osujećen od strane partizana.⁴ Pored ostale situacije koja će se videti iz prilo-

⁹ Radomir, komandant Javorskog korpusa.

¹⁰ Okrugli pečat »Komanda Jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab«.

¹ Kopija originala (pisanog na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 202, reg. br. 43/4 (BH-V-9028).

² Reč je o komandantu Operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine majoru Petru Bačoviću.

³ Redakcija nije pronašla nikakve priloge.

žene pošte momentalno je situacija sledeća: Posle vođenja borbe od nekoliko dana partizani su zauzeli veći deo sreza gatačkog i jedan deo sreza nevesinjskog te se ovoga momenta naša borbena linija proteže: Brnjac — Slivlje — Ribari — Police — Poda južno od sela Fojnice — Gradina — Lukovice i Medaniće. Delovi Gatačke brigade tj. III i IV bataljoni nalaze se sa IV bataljonom Nevesinjske brigade na gore označenim položajima, dok stanje i jačinu II Nevesinjske brigade videćete iz priloženog izveštaja te brigade. Kapetan Lazarević⁵ ništa nije mogao učiniti na teritoriji svoje brigade, jedva da je skupio oko 100 boraca iz IV bataljona. Peti bataljon (Krsta Rudana) nalazi se na svojoj teritoriji pa sam mu izdao naređenje da krene i da posedne položaje sa IV bataljonom. Šesti bataljon Nevesinjske brigade 15 o.m. uputio sam u pomoć komandantu Konjičke brigade, sa kojom je ovaj uspeo da očisti svoju teritoriju od komunista i da reorganizuje brigadu, pa kako sam danas dobio izveštaj da je to već učinjeno te sam naredio i komandantu šestog bataljona da sa ljudstvom izađe na položaje ka Slivljima. Kapetan Lazarević postao je apatičan bez ikakve volje za rad, sam tvrdi da ne može više da komanduje i da nema živaca da vidi veću grupu ljudi. Pokušao sam na sve moguće načine da imenovanog pokrenem na rad, ali bez uspeha iako sam se uverio da bi se radom moglo postići, iako ne ono što se želi, ali ipak priličan uspeh. Iz priloženog izveštaja videćete da je poručnik Gutić⁶ uspeo da mobilise 95% boraca i da je uveo u borbi oko 1000 ljudi, iako je teritorija njegove brigade manja i ljudstvo slabijeg kvaliteta. Iz priložene pošte videće se da koliko god krivnja do okolnosti, u kojima se nalazimo i do ometanja rada od strane komandanta sreza toliko isto krivnja i do kapetana Lazarevića, koji kao aktivni oficir nije istupio energično kao što je to učinio Gutić.

S obzirom na prednju situaciju kao i to da su komunisti sa svih strana opkolili srez nevesinjski znak je da ih na teritoriji Trebinjskog korpusa nema uopšte ili vrlo malo,⁷ to molim da Komandant izda naređenje komandantu Trebinjskog korpusa da sa svojim snagama krene i udari komunistima u leđa. S obzirom na nesigurnost puta, kojim kurir prolazi, si-

⁴ Reč je o 1. udarnoj grupi bataljona 10. hercegovačke NOU brigade. Vidi dok. br. 20.

⁵ Miloje.

⁶ Vasilije, komandant 2. nevesinjske brigade.

⁷ Na tom prostoru dejstvovali su 2. udarna grupa bataljona 10. hercegovačke NOU brigade i Bilećki NOP odred. Te jedinice su 17. oktobra zauzele Bileće, a četnička Bilećka brigada se povukla ka Trebinju (tom IV, knj. 18, dok. br. 112).

tuac[iju] ću javljati »preko g-đe Pregoršekovice«.⁸ Prema ne-
proverenim podacima Koča⁹ sa njegovom divizijom prešao je
iz Zapadne Bosne preko Trnova pored Foče ka Sandžaku. Jed-
dan deo njegove snage uputio je preko Konjičke župe, koji su
pojačani sa grupom Ibrahima Šatora¹⁰ napali na Belimiće¹¹ i
posle tri sata vođene borbe neka sela popalili i opljačkali oko
1500 grla sitne stoke i 300—400 krupne stoke i konja. Opljač-
kanu stoku grupa koja je pljačku izvršila preterala je istočno
od Kalinovika prema Miljevini. Muslimani iz Belimića borili
su se i naneli navodno dosta gubitaka crvenima, a sada traže
vezu sa našima Remetićem i Rudanom, kojima sam naredio
da uhvate vezu i da zajednički organizuju odbranu u slučaju
napada. Kurire sam pre 4 dana uputio Mišu i Đurkoviću, ali
se još nisu vratili i nije mi poznata situacija kao ni gde se
nalaze ni jedan ni drugi. Putem kurira sam preneo Vaše na-
ređenje, koje sam primio preko »g-đe Pregoršekovice«. Kada
put bude sigurniji i kada budem uveren da će kuriri doći do
Vas, poslaću iscrpan izveštaj.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADZBINU.

Komandant 210,
M.P.¹²

⁸ Redakcija nije mogla da utvrdi o kome je reč.

⁹ Popović.

¹⁰ Tada je bio član Oblasnog komiteta KPJ za Hercegovinu.

¹¹ Bjelemići.

¹² Milorad Popović.

**NAREĐENJE KOMANDANTA NEVESINJSKOG KORPUSA
OD 23. OKTOBRA 1943. KOMANDANTU GATAČKE BRIGADE
ZA SADEJSTVO S NEMAČKIM JEDINICAMA U BORBI
PROTIV DELOVA 10. HERCEGOVAČKE BRIGADE NA TRU-
SINI¹**

KOMANDA 210.
POLOŽAJ, 23-X-1943 u 13 h

KOMANDANTU 214²—

Šegrt³ sa grupom oko 800 partizana nalazi se na Trusini, gde je opkoljen od strane Nemaca⁴ i nevesinjaca.⁵ Nastojte po svaku cenu da zatvorite prolaz partizana iz Gacka, da ne bi pritekli Šegrtu u pomoć. Jednu četu odredite da u zajednici sa fojničkom četom koja se nalazi iznad Poda — Ivica — zatvori prolaz: Hum — Ljeskov dub. —

Sa ostatkom ljudstva obezbedite položaje Nadinići — Lukovice — Gradina.

U slučaju nadiranja partizana iz Gacka najhitnije nas izvestite, da bi i mi o tom izvestili nemačku komandu radi intervencije.⁶

Redovno šalžite patrole u izviđanje u pravcu partizana. O svemu me hitno izveštavajte.

Nemci izveštavaju da im u pojačanje za Hercegovinu stižu još dve divizije.

Gatačka brigada dobiva još 20 automatskih oruđa sa municijom i čim iste primimo raspoređićemo ih po jedinicama. —

Sve podatke koje imate o partizanima u tom kraju, a naročito o efektu upada naših u Gacko, dostavite nam hitno.

S verom u Boga za K. i O.

NB Pročitati pa odmah
uništiti. —

Komandant 210
M.P.⁷

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 202, reg. br. 4/4 (BH-V-9029).

² Brojčana oznaka za Gatačku brigadu.

³ Vlado, komandant 10. hercegovačke NOU brigade.

⁴ Odnosi se na delove nemačke SS divizije »Princ Eugen«.

⁵ Delovi Nevesinjskog korpusa.

⁶ U toku 24. oktobra delovi 10. hercegovačke brigade su razbili delove nemačke SS divizije i Ljubinjku četničku brigadu i istog dana zauzeli Ljubinje, dok su se četnici i Nemci povukli u Stolac (tom IV, knj. 18, dok. br. 138).

⁷ Milorad Popović.

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA TREBINJSKOG KORPUSA OD
29. OKTOBRA 1943. KOMANDANTU OPERATIVNIH JEDI-
NICA ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE O BORBAMA
PROTIV DELOVA 10. HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE
KOD STOČA¹**

KOMANDANTU 200.

U vezi moga izveštaja koji sam Vam uputio po kuriru pre tri dana² izvještavam sledeće:

26/27 o.m. sa ljudstvom Stolačke brigade u jačini od 230 boraca nalazio sam se na liniji: Ržanik — Previja — Straževica — Zeček — Buturevac — Kose (1225). Partizanske snage³ nalazile su se toga dana na liniji: Šiška glava — Košena, gradina — Studenac — Oborac (1063). Partizanske snage na ovoj liniji bile su u jačini od 350—400 boraca. Nadmoćnije i bolje, kao i rješenje za borbu posle dvočasovne borbe naterale su me da sam morao sa ljudstvom da odstupim u pravcu Hrguda gde sam se zadržao. U ovom vremenu partizanska glavnina sa Šegrtom i štabom nalazila se je na Davidovićima i na Bezdeđu.

U ovom vremenu II. nevesinjska brigada sa poručnikom Gutićem vodila je borbu sa komunistima oko Rogoča gdje je u toku noći 26/27 o.m. bila razbijena i do 19 čas. označenoga dana nije se sakupila niti se ponovno skoncentrisala. Izvešten sam ponovo da je Gutić uspeo ljudstvo da okupi i da u zajednici sa br. 11⁴ preduzme čišćenja i gonjenja crvenih.

Sa Gutićem se nalazi oko 500 boraca i 28 o.m.j. nalazio se je navodno na liniji: Odžaci — Rast — Biograd. Saznao sam da Lazarević⁵ ne može da mobiliše, a da se komandant⁶ 210 pre dva-tri dana nalazio negde oko Kifinog sela.

Na teritoriji 253⁷ nema danas jačih partizanskih snaga sem što se na teritoriji nevesinjske brigade nalaze jači delovi sa zadatkom da milom ili silom mobilišu sve sposobno ljudstvo i da popale i unište kuće istaknutih četnika.

¹ Dokument (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 200, reg. br. 26/6 (BH-V-8578/2).

² Navedeni izveštaj Redakcija nije pronašla.

³ Odnosi se na delove 10. hercegovačke NOU brigade. Vidi dok. br. 23.

⁴ Delovi nemačke SS divizije »Princ Eugen«.

⁵ Miloje.

⁶ Odnosi se na Milorada Popovića, komandanta Nevesinjskog korpusa (br. 210).

⁷ Stolačka brigada.

U Hrasnome nema jačih komunističkih snaga, nego se u istome nalazi poznati komunista Bukvić Danilo sa oko 20 komunista.⁸ 68⁹ koji me izvestio da se tamo nalaze jače snage u cilju koncentracije i rušenja pruge Mostar—Hum, nije tačno, već kako sam naveo ima ih vrlo malo i to sve domaći.

Granični bataljon nalazi se na liniji Meka Gruda — Brestice, a jedan vod iz sastava ovoga bataljona sa Svetozarom Radovanovićem nalazi se sa mnom i bio je u sastavu stolačke brigade.

Sitnički bataljon ostao je na svojoj teritoriji sa istim sam bio u direktnoj vezi, sem što mi je poznato da je i sada ostao kompletan na svojoj teritoriji.

Naredbu komandanta 200 primio sam o rasporedu poručnika g. Boškovića za komandanta 254¹⁰ i dosadašnjeg komandanta¹¹ 254 za komandanta Vučedolske brigade. Puno moćja za isto primio sam i nisam ih uručio iz razloga što predhodno obaveštavam komandanta o sledećem:

1) Dosadašnji komandant Prebilovačkog bataljona poručnik g. Bošković na položaju koji je zauzimao pokazao se je nesposoban, pa i ako je kao stručnjak — oficir bio pozvan da ovaj bataljon povede i osposobi, to nije bio u stanju, a niti je ikada do sada izvestio svoga komandanta brigade niti korpusa o razlozima zbog kojih nije mogao uspešno da obavlja taj posao. Danas taj bataljon vodi bolje i sposobnije podoficir koji se založio svim silama i uložio sav svoj trud i znanje. Smatram da je poručnik Bošković hteo i imao volju da radi da je mogao od ovog bataljona stvoriti vrlo dobru borbenu jedinicu, jer to je vrlo borben materijal i najborbeniji na teritoriji 253.

Smatram da na položaj komandanta 254 ne može doći niti je sposoban. Elemenat 254 je vrlo nacionalan, malo borben, ali zato vrlo okretan i umešan, radi čega smatram da mu treba na položaju komandanta vrlo okretan, sposoban a pored toga i borben oficir. Ovo sve nedostaje poručniku g. Boškoviću i njegovim postavljenjem samo bi se stvorila još gora situacija. Molim komandanta da se poručniku Boškoviću dadne raspored na teritoriji trebinjske brigade, s tim da bude postavljen za komandanta šumskog bataljona, jer tome bataljonu nedostaje stručnjak a dosadašnji komandant Kokošar¹² pokazao se je nedoraslim i nesposobnim na tome položaju.

⁸ Verovatno manji delovi 10. hercegovačke NOU brigade.

⁹ Redakcija nije mogla utvrditi na koga se odnosi br. 68.

¹⁰ Ljubinjska brigada.

¹¹ U pitanju je kapetan II kl. Ivan Jančić.

¹² Risto.

2) Ako postavljenje kapetana g. Janičića mora da usledi onda za komandanta 254 predlažem dosadašnjeg pomoćnika kapetana Janičića rez. poručnika g. Milorada Dutinu, koji će smatram na tome položaju pridoneti mnogo više i uspeti mnogo više nego poručnik Bošković. Ako premeštaj kapetana Janičića nije potreban onda molim da isti i nadalje ostane na dosadašnjem položaju.

3) Teritorija 253 nema komandanta sreza. Na teritoriji nema danas podesne i sposobne ličnosti za ovu dužnost. Potrebno za komandantom sreza oseća se u veliko, a pored toga i za čovekom koji bi ujedno održavao vezu sa 11, što je važno i korisno, obzirom na veliko gomilanje snaga u Mostaru, Metkoviću, Čapljini i ostalim mjestima. Smatram da bi bilo od velike koristi da se na ovome položaju nađe Nikola Šotra, koji bi mogao mnogo učiniti i koji bi bio neobično koristan u ovome poslu.

4) Ovde se sada nalazi kapetan Kargotić koji prema izveštaju komandanta nalazi se u Stocu i obavlja poslove komandanta sreza. On je sa sobom uzeo nešto ljudi Prebilovačkog bataljona, kao Glušaca i Kremena, koje više koriste Nemci nego mi. Smatram da je potrebno da komandant jednom naredbom reguliše pitanje Prebilovačkog bataljona t.j. da se reši da li je isti u sastavu Stolačke brigade ili pak na raspoloženju kapetana g. Kargotića. Smatram da ovaj bataljon ne bi trebalo izdvajati iz sastava komande 253, jer je isti potreban i koristan, a uz kapetana g. Kargotića neće koristiti u onolikoj meri u kojoj bi inače trebao i morao da koristi.

U ovom pogledu Vaše naređenje ne postoji i ako se kapetan g. Kargotić na isto poziva navodeći da ste mu taj bataljon dodjelili. Prvim dolaskom o ovom referisaću usmeno, što mi je donekle i nezgodno da pišem ovim putem.

Pošto smatram da je na teritoriju Stolačke i Ljubinske brigade u ovom času potrebno prebaciti bar po 100 ljudi iz Trebinjske i Bilečke brigade to se u vezi ovoga vraćam da Vas detaljno upoznam sa prilikama kao i potrebi odašiljanja ovoga ljudstva gde bi mi sa njima mogli onda zajednički više uspeti nego sa domaćim ljudstvom.

Molim da mi u ovom pogledu izdate potrebno naređenje koje očekujem ravnanja radi, radi čega kurir čeka, a dotle ostajem na teritoriji Dabarskog bataljona do prijema Vašeg naređenja.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU.

29. X. 1943. g.
Barkovići u 6 čas.

Kapetan:
Vidačić¹³

¹³ Milorad, kap. I klase.

DOPIS MAJORA VOJISLAVA LUKAČEVIĆA OD 1. NOVEMBRA 1943. KOMANDANTU BUGARSKIH OKUPACIONIH TRUPA O MEĐUSOBNIM ODNOSIMA U BORBAMA PROTIV NOVJ KOD ČAJETINE¹

KOMANDA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

Gorski štab br. 148

1 Novembra 1943 godine.

POLOŽAJ

KOMANDANTU BUGARSKIH KOLONA

POLOŽAJ

Obavešten sam da je Vaša kolona krenula pravcem Užice, Čajetina, Borova Glava i dalje napred u cilju borbe sa komunistima.²

Kao komandant jedinica Jugoslovenske vojske u otadžbini koje sada operišu protivu komunista u Sandžaku³ stavljam Vam do znanja da će Vaša kolona biti napadnuta od mojih jedinica ako Vaše trupe budu vršile po mirnim selima paljevine i pljačke.

Ako je pak Vaša kolona pošla sa isključivim zadatkom da se bori protiv komunista a u toku svoga boravka na zoni kojom komandujem bude se ponašala prijateljski prema Srpskom stanovništvu može vršiti svoj zadatak i neće biti uznemiravana od mojih trupa.

Očekujem od Vas i Vaših vojnika kao od Slovenske braće da svojim postupcima nećete otežavati i onako preteško stanje u kome se Srpski narod nalazi boreći se za svoj opstanak i slobodu a da će te svojim vojničkim i bratskim držanjem utrti put ka boljem razumevanju u budućoj bratskoj saradnji naših naroda.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 149, reg. br. 16/4 (CG-X-504).

² Kod Palisada je, 3/4. novembra, 4. krajiška NOU brigada napala bugarske okupacione jedinice i nanela im gubitke od oko 100 mrtvih i ranjenih (tom I, knj. 5, dok. br. 126).

³ Vidi dok. br. 17. i 35.

Po donosiocu očekujem Vaš odgovor i eventualne predloge.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!
DRAŽA NAS VODI KA VELIČINI I SLOBODI!

KOMANDANT,
MAJOR
Voj. S. Lukačević

M.P.

Odgovor možete dati i na Bugarskom jeziku.⁴

BR. 26

PISMO ČLANA ŠTABA KORPUSA GORSKE GARDE OD 3. NOVEMBRA 1943. DRAŽI MIHAILOVIĆU O ZLOČINIMA ČETNIKA NA PODRUČJU PL. RUDNIKA¹

Dragi i mnogo poštovani Čika Dražo,²

Pre svega izvinite me što Vam moram ovako da pišem, ali kao Srbin i nacionalni borac od prvih dana sa Vama za spas srpskog naroda, moram i smatram za dužnost da Vam ovo napišem. Reč je o Gorskoj Gardi, i G. Kalabiću.³

1. — Var[ošicu] Stragare upalili su zato što su od prvog do poslednjeg bili svi pijani. To je bilo prvo delo Kalabića, čim je stupio na tlo svoje teritorije. A sad zbog njihova pijančenja, i ludih glava ispašta jadan napaćeni srpski narod. Svaki dan kuluče obadva sreza, i ništa nemogu da učine opet. Što je najgore isekoše svu državnu, Manastirsku i opštinsku šumu Rudnika. Narod kuka i plače, vapije za pomoć.

2. — Od celokupnog br. stanja koje su poklali 50% su nevine žrtve. Znam da podnose izveštaj da su poklani kao krivci.

3. — Narod kada čuje da četnici dolaze u selo, više se plaše nego kada dolaze Nemci, Bugari, Arnauti i svaka druga vera. Jer oni svi kada dolaze ako treba neko da se tera ili

⁴ Rečenica je dopisana mastilom, ćirilicom.

¹ Dokument (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 118, reg. br. 4/1, (S-W-263).

² Odnosi se na Dražu Mihailovića.

³ Nikola.

ubije oni oteraju ili ubiju, ali ovi prebiju da posle tri dana mora dotična osoba da umre. Navešću Vam samo jedan slučaj, a takvih slučajeva ima dosta. Kalabić lično prebio je u s. Ljubičevac tri čoveka i jednu devojkicu koji su posle četiri dana pomrli. Nisu bili u stvari krivi ništa. Znam da će Vam podneti izveštaj da su ustvari krivi. Daklem to istorija čovečanstva nije zapamtila. Narod se čudi čija je to vojska i za koga Kalabić radi, kad su ti ljudi od pamtiveka nacionalisti.

4. — Od svih oficira, podoficira, kaplara, i redova nezna se ko je veća bekrija, naravno da Intendant Buca⁴ prednjači. A od bludnira Medić,⁵ Era,⁶ i Žika Pavlović. Samo što Era vata na larmu i On to sve anulira kada je u pitanju On. Naime gotovo svaki oficir Gorske Garde doveo je po jednu švalerku na svoj reon i kaže da mu je verenica. Sad na sve ovo možete da pojmite šta kaže narod.

5. — Kalabić, lično nijedan obrok ne jede bez pečenja.

6. — Vode borbu sa partizanima oni im se uvek izvuku, oni posle zađu po selima i pokolju onaj nevini narod, i podnose izveštaj kako su u borbi naneli gubitke partizanima. Stvarno da severni deo orašackog sreza imaju dosta pristalica za partizane, ali grešni narod nije kriv što naši nisu hteli da rade. Evo južni deo orašackog sreza gdje je radio onaj podnarednik Pećančev vojvoda, savršeni su ljudi. To je okolina Stragara, i oni ga zapališe tako da sad i ovo sve navija za partizane, spored ovakve taktike rada.

Mogu samo Vam reći to da narod psuje majku Kralju, Vama — Draži i svima redom, kažu kad je ovakva Garda kakva je ta druga vojska. I podvlačim Vam da je narod jako ogorčen, i nemam izraza kako da se izrazim koliko narod vapije za pomoć.

7. — O tome svemu trebao bi da Vas pukovnik Simić⁷ izvesti, ali o Njemu bi se imalo pisati dosta.

8. — Kažem Vam da je ovo sve cela istina, i da nije laž i intrigiranje. Ja sam oficir u Kalabića štabu meni je vrlo dobro, ali nemogu da gledam da se pati grešni srpski narod. U ostalom pitajte sve Kalabićeve susedne Komandante Korpusa, isto će Vam ovo reći. Ja Vas Dragi Čika Dražo razumem gde se i u kakvoj situaciji nalazite, ali ipak preduzmite kakve

⁴ Radomir Konstantinović, rez. potporučnik.

⁵ Milan, kap. II klase, pomoćnik Nikole Kalabića.

⁶ Dobrosav Raonić, obaveštajni i propagandni oficir u Gorskoj gardi.

⁷ Jevrem.

bilo mere. Jer ovakav rad Kalabića, veća je propaganda za partizane, nego što je i oni sami imaju, treba da me razumete.

3 Novembra 1943 god. Do Groba Vam odan.
Položaj. Vaš,

Ob⁸

BR. 27

IZVEŠTAJ KOMANDANTA ZLATIBORSKE BRIGADE OD 7. NOVEMBRA 1943. DRAŽI MIHAILOVIĆU O BORBAMA PROTIV NOVJ NA PODRUČJU ZLATIBORA¹

Štab br. 134²
7 novembar 1943 god.

NAČELNIKU ŠTABA VRHOVNE KOMANDE
I G. MINISTRU V. M. I VAZDUHOPLOVSTVA

Dostavljam kratak izveštaj o sukobima sa komunistima.³
U vremenu od 15 do 25 oktobra manje čarke sa komunistima vodila je Zlatiborska brigada na Mioču, Uvcu, Štrpcima, Rači, Crnom Vrh, Radojinji, Rutoši, Breznima, Banji i oko Nove Varoši.⁴ Tom prilikom imala je 12 mrtvih i 6 ranjenih a protivnik 28 mrtvih.

Na dan 25 oktobra u 20 časova otpočeo je glavni napad komunisti na delove ove brigade u s. Mioču. Posle borbe od 5 časova, povukla se brigada u pravcu Štrbaca. Prema izveštajima meštana komunisti su tu imali 54 mrtva i više ranjenih. Ovo iz razloga što su delovi brigade bili smešteni u dobro izgrađenim bunkerima od strane Italijana, a odbrana potpomognuta sa tri bacača primljena toga dana iz Priboja. Naši gubici 1 mrtav i 6 ranjenih. Odatle se nastavile manje čarke

⁸ »Ob« napisano olovkom, ćirilicom, što je verovatno učinio Draža Mihailović.

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 30, reg. br. 48/2 (S-V-1851).

² Odnosi se na Zlatiborsku brigadu Zlatiborskog korpusa.

³ U to vreme su u dolini Lima vodili borbu protiv Nemaca i četnika delovi 2. proleterske i 5. NOU divizije NOVJ.

⁴ Pošto je razbila četnike i odbacila ih preko r. Uvca, 4. krajiška NOU brigada je 26/27. oktobra zauzela Novu Varoš. Četnički gubici su 38 poginulih i 17 zarobljenih (Oslobodilački rat, knj. 1, str. 628).

usled probijanja sve do Štrbaca, gde je zlatiborska brigada stigla 26-og baš u vreme napada komunista na Štrpca u 11 časova. Posle borbe od 2 časa, 3 bataljon ove brigade odbacio je komuniste u pravcu Varde, koji su tu ostavili 4 mrtva dok je treći bataljon imao 2 ranjena. Toga dana po naređenju majora Lukačevića zauzeo sam položaj od Štrbaca do Bijelog Brda gdje sam ostao do 2 časa po ponoći kada sam se bez borbe povukao na Brezovac a iz razloga što su se još u 23 časa, sa moga desnog krila povukli major Račić⁵ i Lukačević ne izvestivši me o tome kao i mom daljem radu (nije tačno što major Lukačević tvrdi da sam ja njega ostavio, već je on mene, pošto sam se ja povukao 3 časa posle njega).

Posle odmora od 24 časa na Brezovcu, sa manjim odeljenjima i sa automatskim oružjem, izvršila je brigada prepad na komuniste na Bijelom Brdu na dan 28-og pre podne. Prepad je potpuno uspeo. Preko 200 komunista se razbežalo, kazani sa ručkom rasuti im, gume od 7 kamiona natovarenih municijom izbušene, zaplenjeno 12 konja namirnica, a na licu mesta pobiveno 13 crvenih dok je brigada imala samo 1 ranjenog.

Na dan 30-og pokušao sam isti takav prepad i na Vardište — Dobrun, ali mi nije uspeo iz razloga što su i Nemci stigli za mnom u Vardište čim sam sa brigadom tamo stigao. Tada odvojene 2 trojke sa vođom (7 vojnika sa tri automat. oružja), za napad u pozadini komunista ni do danas se nisu vratile, te se mogu smatrati izgubljenim.

Na dan 1-og komunisti su prešli u srez Zlatiborski i posle borbe od 3 časa ušli u 19 časova u selo Jablanicu.

U međuvremenu Bugari i Nemci poseli su Mokru Goru, Kremnu, Palisad i Sirogojno. Zbog toga se brigada probila u pozadinu Bugara i Nemaca a sada se nalazi u Sljivovici, Rudinama i na Murtenici. Tom prilikom imali smo samo jedan sukob u s. Rožanstvu sa Bugarima na dan 4-og ov. mj., ali je on prošao bez žrtava, dok smo mi uhvatili 2 Bugarska vojnika koje smo odmah pustili.⁶ Istoga dana komunisti su uveče izvršili napad na Palisad na Bugare, ali su odbijeni ostavivši 9 mrtvih i 1 živog.⁷ Na dan 5^{og} Bugari su uhvatili 5 komun. na Čigoti. Manje čarke naših patrola i komunističkih i dalje traju.

⁵ Dragoslav, komandant Cersko-majevačke grupe korpusa.

⁶ O stavu četnika prema bugarskim okupacionim trupama vidi dok. br. 25.

⁷ Napad je izvodila 4. krajiška brigada. Gubici brigade 4 mrtva i 11 ranjenih, a neprijatelj je imao 100 mrtvih i ranjenih (tom I, knj. 5, dok. br. 126).

Od početka sukoba sa komunistima Zlatibor. brigada ima zaključno sa 6 - XI, 14 mrtvih, 9 ranjenih, 7 nestalih i 13 pobjega, ukupno 43 gubitaka od 480 mobilisanih. Komunisti su imali od sukoba sa ovom brigadom skoro 120 mrtvih i više ranjenih.

U toku borbi izgubljena su 2 holandska puškomitraljeza a zaplenjena su 2 italijan. mitraljeza i 1 puškomitraljez, i 1 bacač, dok su tri bacača dobivena iz Priboja.

Situacija na dan 7^{og} u 14 časova:

Leteći bataljon ove brigade izbio na Borovu Glavu (s. Dobroselica). Ostali delovi brigada nastupaju od s. Rudina, preko Čigote za Murtenicu.

Komunisti još uvek u s. Dobroselici, s. Jablanici, s. Draglici, s. Negbini i G. Ljubišu.

Bugari i Nemci na Palisadu, Sirogojnu, Kremnima i s. Šljivovici.

Neznam šta je sa Požeškim korpusom i zašto on ne učestvuje.

Nadam se da se uskoro vratite i prezimate na Zlatiboru. Ako mi uspe da očistim komuniste, onda će ovde biti najsigurnije za zimu, i najbolji smeštaj.

15 časova

Komandant poručnik

M. Kolarević

M.P.

[Faint, mostly illegible text, likely a copy of a report or message.]

ZAPOVEST KOMANDANTA BOSANSKOKRAJIŠKOG ČETNIČKOG KORPUSA OD 9. NOVEMBRA 1943. KOMANDANTIMA KOLONA ZA NAPAD NA DELOVE 13. NOU BRIGADE KOD SITNICE¹

KOMANDA
BOSANSKO KRAJIŠKOG ČETNIČKOG KORPUSA

Str. Pov. O. Br. 90

9 novembra 1943 godine

Položaj

Pomoćniku²

**KOMANDANTU DESNE, SREDNJE I LEVE KOLONE
I RUKOVAOCU OPERACIJA
Bratu Jovi Mišiću**

ZAPOVEST

Komandanta Bosansko-Krajiškog četničkog Korpusa za 9 novembar 1943. god. Sekcija Banja Luka—Prijedor razmera 1 : 100.000.

I

Prema dobivenim podacima juče je neprijatelj³ došao do sela Markovića u Melinu, ali je povraćen nazad, te im se sada nalazi glavnina i logor u Đakovićima i Obrovcu. Manje snage se nalaze u Rakelićima i Guslovima. Isto tako partizanske manje snage nalaze se u Ratkovu i Sokolovu.

Da bi neprijatelj proterao sa našega sektora i tako zaštitio narod od pljačke i tiranije, koju vrše nad našim stanovništvom partizani naređujem:

Da se izvrši grupisanje naših snaga i to:

1) ljudstvo III brigade i I i II bataljona II brigade da se grupiše u Radmanićima i Vilusima, to će sačinjavati I grupu, kojom će komandovati komandant II brigade brat Pavle Mutić.

2) III i IV bataljon I brigade i bataljon brata Save Miloševića iz II brigade grupisaće se na Pavićkim brdima, ovo će sačinjavati II grupu, kojom će komandovati komandant I brigade brat Mile Gagić.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 208, reg. br. 43/4 (BH-V-10434/1).

² Dopisano mastilom, ćirilicom.

³ Odnosi se na 1. i 2. bataljon 13. krajiške NOU brigade (tom IV, knj. 19, dok. br. 57).

3) I bataljon I brigade skupiće se na Previji i Grčkoj Gradini. Ovo će sačinjavati III grupu, kojom će komandovati komandant bataljona brat Mićo Bjelić.

II

Ovu grupaciju izvršiti sutra do 8 časova ujutru 10 o.m.

III

Za komandanta celokupnih operacija određujem moga pomoćnika narednika vodnika III klase, brata Jovu Mišića.

IV

Komandant ovih operacija brat Mišić izvršiće sledeći zadatak: Sa III grupom napadaće neprijatelja koji se nalazi oko Sitnice i u Ratkovu.⁴ Zadatak ove grupe jeste, da zaštićuje I i II grupu dok one vrše svoj zadatak. Sa II grupom krenuće prema Đakovićima gde se nalazi partizanski logor, a sa I grupom krenuće preko Kozjarca i Obrovca i tako sa donje strane poduhvatiti neprijatelja u logoru i po svaku cenu zauzeti partizanski logor u Đakovićima (Komandant II brigade brat Mutić uhvatiće vezu u Majdanu sa Njemcima⁵ i koristiti ih u ovoj borbi, tako da oni sa svojim snagama krenu prema Kumbaruši i tražiće od Njemaca da sa artiljerijom izađu do Meline odakle će moći tući partizanski logor u Đakovićima u momentu napada).

Po zauzeću Đakovića I i II grupa krenuće prema Rakelićima i Buslovima⁶ gde će razbiti manje partizanske snage. Pri kretanju ka Rakelićima i Buslovima obratiti naročitu pažnju i postaviti jaku zaštitu od Razboja i Debeljaka. Po ovoj izvršenoj akciji u Rakelićima i Timaru ostaviti manje snage, a sa ostalim snagama zauzeti Debeljak i Razboj te otalen krenuti preko Tromošnje i Kozice u Sokolovo gde se imaju sastati sve tri grupe.

Prilikom operacija u Sokolovu brat Mišić će ostaviti manje djelove u Dubici i oko Sitnice gdje će ga zaštićivati od eventualnog partizanskog napada sa ove strane.

⁴ Vidi dok. br. 29.

⁵ Odnosi se na delove nemačke 369. legionarske divizije »Vražja«.

⁶ Treba: Busnovi.

Kada se izađe u Sokolovo sa sve trima grupama komandant operacije dobiće dalje naređenje.

Ova se akcija ima izvršiti sa danjim i noćnim prepadima i što većom brzinom, tako da se neprijatelj iznenadi i zbuni i da ne mogne preduzeti protivnapade. Komandant operacija mora imati stalno inicijativu u svojim rukama i nikako ne-dozvoliti neprijatelju da mu je preuzme.

V

Početak akcije ima početi sutra 10 o.m. u 12 časova. Za sve vreme akcije komandant operacija podnosiće mi izveštaj tri puta dnevno i to ujutru, upodne i uveče, kako bi mogli izdavati druga naređenja.

Izveštaje mi slati za sada, dok se ne naredi drugačije u štab komande Korpusa u Han-Kola.

VI

Znake raspoznavanja i borbene znake koristiti koje sam izdao svima jedinicama uz koje imaju sve jedinice i borbeni znak.

VII

Ishrana će se vršiti na sledeći način:

1) Hleb trebovati iz pekare ove komande koja se nalazi u Han-Kolima po svojim komesarima za sve jedinice u ovim operacijama, a ostalu hranu ubirati na terenu na uobičajeni način.

VIII

Sve starešine imaju biti na svojim mestima i uz svoje jedinice. Prilikom ove akcije biće vršena ocena starešina za 1943 godinu za unapređenje, odlikovanje i pohvale.

Na veze između pojedinih grupa i kolona naročitu pažnju obratiti i svaki komandant kolone odrediće zato najsposobnija lica.

IX.

Previjalište biće u štabu I brigade, odakle će se teže ranjeni upućivati u bolnicu.

U slučaju velike nužde za pomoć obratiti se Njemcima.

Na izvršenje.

Načelnik štaba
poručnik,
Vuk. J. Marčetić⁷

M.P.

KOMANDANT

Četnički vojvoda
U. Drenović⁸

BR. 29

IZVEŠTAJ KOMANDANTA OPERACIJA BOSANSKOKRAJŠKOG ČETNIČKOG KORPUSA OD 11. NOVEMBRA 1943. KOMANDANTU KORPUSA O SARADNJI SA NEMCIMA U BORBI PROTIV NOVJ KOD SITNICE¹

OPERATIVNI ŠTAB
BOSANSKO KRAJŠKOG ČETNIČKOG KORPUSA
Pov. Br. Služb.
11. - XI - 43 god. u 16 č.
Položaj

Mišić²

KOMANDANTU BOSANSKO KRAJŠKOG ČETNIČKOG KORPUSA

POLOŽAJ

Neprijatelj³ na desnom našem krilu panično se povlači i odstupa prema Ključu, gdje je pretrpeo preko 20 mrtvih i više ranjenih. Na desnom krilu pored I i II grupe⁴ koje su gonile neprijatelja bili su i Njemci.⁵ Na levom našem krilu u Pavićima naše dve čete stupile su u borbu sa neprijateljem

⁷ Vukašin.

⁸ Uroš.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 208, reg. br. 3/5 (BH-V-10404).

² Napisano mastilom, ćirilicom.

³ i ⁷ Odnosi se na delove 13. krajiške NOU brigade (tom IV, knj. 19, dok. br. 57).

⁴ Vidi dok. br. 28.

⁵ Delovi nemačke 114. divizije.

oko 7 časova ujutro i vođena je žestoka borba naročito na levom krilu gde su naši borci bili izmešani sa neprijateljem koji je bio kud i kamo nadmoćniji. Na strani neprijatelja bilo je nekoliko mrtvih i više ranjenih, a od naših jedan mrtav i tri teže ranjena, ali su naši na levom krilu usled nadmoćnosti neprijatelja bili prinuđeni da se povuku do samih Busija (Dobrnja), gde su ponovo grupisani izvršili protiv napad potpomognuti sa levog krila bataljonom prve brigade brata Živkovića⁶ od Klisinske crkve. Neprijatelj je primoran na odstupanje i naše jedinice imaju sada inicijativu u svojim rukama.

Pred našim snagama povlače se Sanski odred, Podgrmečki odred i Zorića brigada (XIII), koji su ukupno jačine oko 1.500 boraca.⁷

Nemci su zauzeli Sanski Most.

Jedinice ovoga korpusa nalaze se u pokretu u gonjenju neprijatelja, tako da je I i II grupa stigla i nalazi se na liniji između Kmečana i Tromošnje sa glavnom snagom na Kozjercu,⁸ a III grupa nalazi se na Klisina — Pajdos⁹ — Miloševići.¹⁰

Borba sa neprijateljem na levom krilu bila je žestoka a na desnom delimično. Neprijatelj je najviše stradao od Nemaca. Dva partizana su nađena mrtva na desnom krilu, bez oružja, a na levom neprijatelj je uspeo da svoje mrtve i ranjene blagovremeno evakuise. U ovoj borbi prosečno je utrošeno preko 300 metaka francuske municije za mitraljez »Kočkić«, oko 5.000 pušćane municije i 6.000 na automatska oruđa (ovo važi za Nemce).

Veza se održavala između pojedinih grupa kuririma a desna grupa imala je vezu sa Njemcima.

Komandanti I i II grupe vrlo me slabo izveštavaju o radu i neprijatelju.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu!

Komandant operacija,
J. Mišić¹¹

11/XI 1943 u 19^h
KOMANDA BOSANSKOG KRAJIŠKOG
CETNIČKOG KORPUSA
Pov. ob. Br. 102
dana 11. XI 1943
Položaj

⁶ Mirko.

⁸ i ⁹ Na karti 1 : 100.000 : Kozjarac i Pajtas.

¹⁰ Vidi dok. br. 31.

¹¹ Jovan.

NAREĐENJE KOMANDANTA RASINSKOG KORPUSA OD 12. NOVEMBRA 1943. KOMANDANTU JURIŠNOG ODREDA ZA NAPAD NA IBARSKI NOP ODRED¹

KOMANDA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI
GORSKI ŠTAB 23²

Str. Pov. Br. 1075

12. novembra 1943 g.

Slobodne Srpske planine

KOMANDANTU JURIŠNOG ODREDA

Imam tačan izveštaj da se jedna grupa komunista prebacila preko Ibra sa pravca Golije u Koprivnicu opština Planska, srez Studenički i da tamo mobiliše.³

Druga grupa u jačini oko 800 koncentrisala se u selu Konjuve srez Kopaonički i napala Toplički korpus i ima pravac kretanja ka selu Batotama.

U vezi naređenja Gospodina Ministra vojske, mornarice i vazduhoplovstva koje Vam je dostavljeno, —

N a r e đ u j e m :

1. — Za uništenje grupe u selu Koprivnici — Planska opština ima se odmah izvršiti koncentracija 2. Trsteničke i Župske brigade u selu Rogavčini—Željini gde će komandanti zajednički stvoriti plan za masovni napad i uništenje ove grupe komunista. Za stvaranje plana treba imati tačne podatke o jačini komunističke grupe i gde se nalazi. Komandant komunističke grupe u selu Koprivnici jeste bivši komandant Deževske brigade Javorskog korpusa rezervni poručnik Miladin Radulović.⁴

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 80, reg. br. 13/5 (S-V-11974).

² Odnosi se na Rasinski korpus.

³ Radi se o Ibarskom NOP odred.

⁴ U Deževsku brigadu je bio ubačen izvestan broj pripadnika NOP-a, među kojima je bio i Radulović — zvanu Krcun. Njemu je Oblasni komitet KPJ za Kosovo naredio da razoruža brigadu, što je i učinjeno 1/2. novembra na Odvrćenici (pl. Golija). Tom prilikom razoružano je oko 150 četnika, od kojih je nekoliko prišlo NOP-u. Od naoružanja uzeto je oko 30 automatskih oruđa, 100 pušaka i dosta municije. Odred je operisao na Kopaoniku. U borbi sa četnicima (2. studenička brigada) na Guv-

2. — Za napad i uništenje grupe u selu Konjuvi — t.j. na Lepoj Gori srez Kopaonički ima se odmah izvršiti koncentracija na prostoriji sela Batota sledeće jedinice:

Leteća brigada ovoga korpusa, Jurišni odred, 1. rasinska brigada sa bataljonom 1. Trsteničke brigade koji se nalazi u sastavu ove brigade, Kopaonička brigada. Ova grupa biće pod mojom komandom.

3. — Komandant 1. Kruševačke brigade uputiće jedan bataljon jačine stotinu ljudi pod komandom najboljeg komandanta bataljona koji će se javiti komandantu 2. Trsteničke i Župske brigade na Željenu.

4. — Komandant 2. Kruševačke brigade pod svojom komandom dovešće u sastav korpusa u selo Batote najmanje 80 ljudi iz svoje brigade.

Situacija je takve prirode da se mora raditi brzo, vrlo hitno i energično. Komunističke grupe na označenim mestima moraju se uništiti potpuno.

Na izvršenje. O rezultatu rada izveštaje mi dostavljati najhitnije.

Komandant Potpukovnik,
Drag. Keserović⁵

Dostavljeno:

Svima komandantima brigada,
i komandantu jurišnog odreda.

ništu, odred je 14. novembra razbijen, a poginulo je oko 20 partizana (tom I, knj. 19, dok. br. 110; Arhiv VII, reg. br. 9/1, k. 276, d. 12425: izveštaj komandanta »Južne Srbije« od 14. decembra 1943. Draži Mihailoviću). Opširnije vidi: Kosovska Mitrovica i okolina, Progres, Kosovska Mitrovica 1979, str. 366—369.

⁵ Dragutin.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA OPERACIJA BOSANSKOKRAJŠKOG ČETNIČKOG KORPUSA OD 12. NOVEMBRA 1943. KOMANDANTU KORPUSA O BORBAMA PROTIV NOVJ KOD SITNICE¹

OPERATIVNI ŠTAB

BOSANSKO KRAJIŠKOG ČETNIČKOG KORPUSA

Pov. br. Služb.

12 novembra 1943 g.

Položaj

KOMANDANTU BOSANSKO KRAJIŠKOG ČETNIČKOG KORPUSA

POLOŽAJ

Danas smo vodili borbu sa neprijateljem² od izjutra do mraka i zauzeli položaje koje je držao neprijatelj Previžu — Pavića Brdo, koje je položaje neprijatelj držao sa svojim slabijim delovima, a glavnim delovima poseo položaj Grčka gradina — Svetigora. Mi smo neprijatelja i dalje napadali sa uspehom, zauzeli Grčku gradinu, Iliće, Đuričića,³ Bjeliće u kojoj smo borbi bili potpomognuti i od strane Njemaca. U ovoj borbi učestvovala je samo III grupa⁴ t.j. bataljoni Mirka Živkovića, Miće Bjelića i Save Miloševića. 6. četa bataljona Save Miloševića pokazala se je skroz kukavički da je napuštala položaj nekoliko puta gde sam bio primoran da neke tučem fizički kao i da razoružavam. To je učinila i 11 ov. mj. kad je pobjegla ispred mnogo slabijeg neprijatelja i dovela u gadan položaj 5 četu istog bataljona, gde su zbog pomenute čete nastradala tri borca iz 5 čete, 1 lakše i dva teže ranjena.⁵ Ova je četa čisto bez svojih starešina, svaki pojedini borac kao i same starešine rade na svoju volju i od najmanje pucnjave naprave panično bežanje tako da demorališu i ostale dobre borce. U vezi gornjega predlažem da se ova četa razo-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 208, reg. br. 7/5 (BH-V-10446).

² Odnosi se na delove 13. krajiške NOU divizije (tom IV, knj. 19, dok. br. 57).

³ Omaška. Treba: Grujičići.

⁴ Vidi dok. br. 29.

⁵ U izveštaju komandanta operacija od 11. novembra o panici koja je zahvatila četnike, pored ostalog, kaže se: »u koliko sam doznao partizana nema mnogo, ali vojnici ipak beže u paničnom strahu« (Arhiv VII, Ča, k. 208, reg. br. 6/5).

ruža i njihovo oružje dadne najboljim borcima. Komandant bataljona Savo Milošević nema nikakav autoritet kod svojih boraca niti ga isti slušaju.

U ovoj borbi nije učestvovala I i II grupa pod komandom brata Pavla Mutića i Mile Gagića, jer su zadocnili iz razloga što su samovoljno otišli u Tromošnju protivno izdatoj zapovesti od strane potpisatog od 11 ov. mj.⁶ i ako nisu imali razloga da idu tamo u njihovom pravcu jer neprijatelja tamo uopšte nije bilo, pa dobivam utisak da su ove dve grupe čisto izbegavale borbu a čak više nisu me ni izveštavali gde se nalaze sa svojim jedinicama. U toku današnje borbe na našoj strani bila su dva teže ranjena, 4 Nemca poginula i 3 ranjena. Na strani neprijatelja bilo je više mrtvih i ranjenih jer smo ih iznenadili i napali sa sviju strana, tako da su se isti u neredu povlačili, ali ipak su uspjeli da evakušu mrtve i ranjene i povuku se u Sokolovo.

Posle uspešno završenog zadatka naše jedinice pred večer u sam sumrak povukle su se i drže liniju Klisina—Prevlja — Pavići, na koje su mesto stigle I i II grupa brata Pavla Mutića i Mile Gagića. Pošto su vojnici dosta umorni i sa vrlo slabom odećom naredio sam da se isti na gore pomenutim položajima odmaraju i zadrže položaj do daljeg naređenja. Sa hranom isto nije išlo dobro, ali su borci sa dobrim moralom koji je bio na dostojnoj visini u borbi to izdržali.

U ovoj borbi III grupa pod komandom brata Miće Bjelića istrošila je svu municiju jer je borba bila duga i žestoka. Jedinice u borbi održavale su vezu kuririma, a sa I i II grupom za vreme borbe uopšte nismo imali veze.

Sve jedinice i borci III grupe pokazali su se herojski i pravi junaci, sem 6 čete za koju molim da se uzme na odgovor i privedu na saslušanje njihove starešine.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu.

Komandant operacija

J. Mišić

⁶ Pomenutu zapovest Redakcija nije pronašla.

IZVOD IZ KNJIGE POSLATHI DEPEŠA KOMANDE LIMSKO-SANDŽAČKIH ČETNIČKIH ODREDA U VREMENU OD 25. SEPTEMBRA DO 13. NOVEMBRA 1943. GODINE¹

Za Jelovca² Br. 121 25 - IX - 43 g. s. Dolac

Svakim danom doznajemo sve nove slučajeve da su mnogi Italijani naročito u Podgorici presaldumili opet uz Nemce.³ Svi fašisti pa i oni koji su im malo nagingjali odlaze pod okriljem Nemaca koji hvataju dodir sa Talijanima na svim mogućim stranama i vrbuju ih stalno. Zato im nijednom nesmemo verovati. Pogotovo nemožeš ti onim fašistima u Priboju. Gorko ćemo se kajati ako naročito ovakvim budemo verovali. Zato pritegni Italij. u Priboju i odmah ih razoružaj pa neka sede tamo razoružani i da rade na gradnjama. Kiki.⁴

Za čiču Br. 122 - IX - 43 g. s. Dolac

Prilikom pada Priboja naše snage su prema italijanskim snagama tu zatečenim postavile svoj odnos kao i ovde prema diviziji Venecija.⁵ Te italijanske snage su fašističke ali nisu odbile da dadnu i saradnju sa nama. Pošto fašistima načelno ne treba verovati a nemamo tačno stanje tamo. Molim dajte nam situaciju o držanju tih italijanskih snaga u Priboju.⁶ Ovo u toliko pre što je i divizija Venecija veoma radoznala za njihovo držanje. Kiki.

¹ Original (pisan olovkom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 297, reg. br. 4/1—1 (CG-3). Redakcija objavljuje depeše koje se odnose na borbu četnika protiv NOVJ, saradnji četnika i Nemaca, dok će depeše čiji sadržaj se odnosi na formacije jedinica, snabdevanje, unapređenje i pohvale četnika i slične biti označene sa tri tačke. U originalu su naslovi adresanata dopisivani, crnom ili crvenom olovkom.

² Jovan, kap. II klase, komandant Pljevaljske brigade 1. mileševskog korpusa.

³ Reč je o nemačkoj 118. lovačkoj diviziji.

⁴ Rudolf Perhinek.

⁵ U Beranama su bili delovi i komanda divizije »Venecija«.

⁶ Posle kapitulacije Italije (8. septembra) pomoćnik šefa britanske vojne misije pri Štabu Vrhovne komande jugoslovenske vojske u otadžbini vodio je, u Priboju, pregovore s predstavnicima tamošnjih italijanskih fašističkih jedinica, koji su mu, verovatno, stavili do znanja da neće predati oružje četnicima — saveznicima sila Osovine. U pismu Draže Mihailovića od 13. septembra potpukovniku Hadsonu (Duane Tyreil Hudson) o tome se, pored ostalog kaže:

Za Vuka⁷

Br 124 - 25 - IX - s. Dolac

Molim kapetana Lukačevića da pošalje po kuriru u Priboj sledeću depešu:

Console Polmieri comunicatemi stesso mezzo, nostra situazione ed intendimenti.⁸ Gen. Oxilia.⁹

Za čiču

Br. 125 - 25 - IX s. Dolac

Italijanske divizije Ferara, Emilija i pola Taurinence razoružane su od Nemaca, i preko Skadra evakuišu se za Uroševac. U Podgorici¹⁰ oko 1500 Nemaca. Poslednjih dana 5 aviona. Nemci u stalnom pokretu od Skadra—Podgorice—Cetinja i Kotor. Venecija se još drži, na oficire se može računati ali na pola divizije ne. Među njima jaka propaganda da priđu Nemcima. Begaju kod nas. Ja ih dalje bunim. Zabrinuti su zbog teškoće ishrane. Komunisti poslali pismo diviziji da preda oružje njima.¹¹ Oni, zaista ne žele borbu sa crvenima. Kiki.

Raspis

Za čiču,

Lašića¹² i Voju Br. 134 27 - IX - 43 s. Dolac.

Dvadeset šestog uveče Komunisti ušli u Kolašin.¹³ Tamo neki komandant divizije Vukčević.¹⁴ Neznamo dali Italijani

»Primio sam današnji Vaš izveštaj o uslovima primirja između vojske udruženih naroda i Italije. U isto vreme i vaše obaveštenje da u Sandžaku, Crnoj Gori i Hercegovini ima četnika koji su u vezi sa Nemcima ili koji pokušavaju da ovu vezu uspostave radi kolaboracije sa njima. U isto vreme primio sam znanju da bi predaja oružja od strane Italijana ovim grupama značilo naoružanje grupa koje su pod nemačkim uticajem, što bi bilo protivno opštim savezničkim interesima... Ako je ovo obaveštenje došlo sa italijanske strane, onda treba razumeti kao italijanski manevar, da odlože predavanje svoga oružja delovima jugoslovenske vojske u otadžbini, a čemu ste se i sami uverili u pregovorima sa Italijanima u Priboju« (Arhiv VII, Ča, k. 20, reg. br. 50/3).

⁷ Vuk Kalaitović, kap. II klase, komandant 2. mileševskog korpusa.

⁸ »Pukovniče Polmieri saopštite mi istim putem našu situaciju i namere.«

⁹ Batista (Battista) Oksilio.

¹⁰ Sada: Titograd.

¹¹ Vidi dok. br. 17, objašnjenje br. 12.

¹² Đorđe.

¹³ Vidi dok. br. 8.

¹⁴ Pogrešno. Kolašin je zauzeo 4. proleterska (crnogorska) brigada. Njen komandant bio je Ljubo Vučković.

drže položaje oko Kolašina ili su se povukli. Italijani trenutno ojačavaju Mateševo. Ja sam poslao tamo Vuksana Gojkovića.¹⁵ Naredio mobilizaciju izbeglica i deo Andrijevačke brigade, da izide na položaje iznad Mateševa. Laliću¹⁶ poslao kamione da dejstvuje od Mojkovca. Sve raspoložive snage šaljite odmah za Kolašin. Glas o njihovoj jačini 500, pa onda 1200. Neznam koliko stvarno. Izvestite šta radite i šta nameravate. poz. Rade.¹⁷

...

Za čiču

Br. 137 — 27 - IX - s. Dolac

Kolašin drže komunisti. Njihov broj oko 2000. Tako sam Dapčević pregovara sa Venecijom. Traži saradnju za napad na četnike. Kaže da je Taurinenze sa njima.¹⁸ Venecija pristaje na saradnju ali ne protiv četnika već samo protiv Nemaca. Venecija predlaže liniju Morača — Tara za demarkacionu. Da bi dobio u vremenu trenutno pristajem. Sada su u pregovorima. Nemam veze sa Lašićem i Rampinijem.¹⁹ Šta je sa njima? Stigle vesti da su razbiveni. Da su crveni uzeli Priboj i Prijepolje i da drže Pljevlje.²⁰ Izvestite nas o svemu. Javite sve Lašiću i Rampiniju jer su oni odveli sve snage ka Pljevlju, a ovamo ostavili samo male snage. Potrebno je da se hitno prebace ovamo. U prijepoljskom srezu nema uopšte snaga. Poz. Rade.

¹⁵ Redakcija nije utvrdila kojom je četničkom formacijom tada komandovao. Vojvoda Gojković, rezervni kapetan II klase, u 1943. godini je bio komandant leteće brigade »Visoki Dečani«. U martu 1944. bio je komandant 1. dobrovoljačke brigade.

¹⁶ Aleksandar Aleksa, komandant 1. andrijevičke brigade.

¹⁷ Rudolf Perhinek.

¹⁸ Neposredno posle kapitulacije Italije Štab italijanske divizije »Taurinenze« uputio je predlog Glavnom štabu NOV i PO za Crnu Goru i Boku o zajedničkoj borbi protiv nemačkih jedinica. Pošto su Italijani oklevali da priđu NOVJ, to im je Glavni štab za Crnu Goru i Boku, 24. septembra, uputio upozorenje da će biti napadnuti ukoliko ne ostanu pri ranijoj odluci. Posle dužih pregovora delovi divizije su, početkom oktobra, prešli na stranu NOVJ. Po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od italijanske divizije »Venecija« i delova »Taurinenze« formirana je, 2. decembra, italijanska partizanska divizija »Garibaldi« (sastava 3 brigade) i stavljena pod komandu Štaba 2. udarnog korpusa NOVJ (tom III, knj. 5, dok. br. 45, 73, 76).

¹⁹ Vojislav Lukačević.

²⁰ Pljevlja je, 22. septembra, zauzela 2. proleterska brigada. Četnici su razbiljeni i imali gubitke: 20 poginulih, 40 ranjenih i 40 zarobljenih (tom IV, knj. 17, dok. br. 141; tom III, knj. 5, dok. br. 43).

Za čiču   Br. 139 — 28 - IX - s. Dolac

Komunisti žele uspeh blefom. Uхватиše telefon i javlja se komandantu diviz. Venecija g. đeneral Dapčević Peko. Traži da se sporazume sa italijanima za borbu protivu četnika. Ove tetkiće ubedio sam da je to samo taktika Mošinovaca, za razoružanje Italijana. Sada su izdali naređenje da se svuda uništavaju komunisti. Ali njihovi vojnici su siti puške i bez orijentacije, jer su neki njihovi delovi sa komunistima, neki sa nama, jedni se predali nemicima, a drugi se biju protivu njih. Ja bi ih najrađe razoružao, ali obzirom da je sa njima bio Miloš²¹ kome su rekli da će se boriti protiv Nemaca. Neznam da li bi bilo to zgodno. Sa njihovim oružjem bi se učinilo mnogo da je u našim rukama.

Za čiču   B. 141 28 - IX - s. Dolac

Pošaljite ključ za rad sa Brankom,²² sa Lašićem i Vojom nemamo veze.²³ Lašić negde na Kamenjoj gori. Za Voju neznamo. U Prijepolju partizani. Pokušavaju već ka Bjelom Polju. Pronose se glasovi da je u Priboj stiglo 70 kamiona naših iz Srbije, da su Mošinovci u Novoj Varoši i Plevljima. Dajte nam već jednu situaciju šta je sa Vojom, Brankom i ostalima. Brinem za Bjelopoljski srez jer u njemu nema naših snaga. Odveo je i njih Lašić. Javite nam da li mislite šta preduzeti sa vaše strane jer ovi ovamo slabo će. Vi ih poznajete. Sve opet upire oči u vas.

Za čiču   Br. 143 29 - IX - s. Dolac

U Kolašinu stvarno oko 500 partizana. Naših je tamo bilo oko 80. Ostale je Lašić poveo u Sandžak. Crveni iskoristili to i ušli. Evakušu magacine. Preduzimamo 29 koncentrični napad.

Za Branka   Br. 144 29 - IX - s. Dolac

Prema podacima iz ko zna koje ruke znam samo da se u srezovima Bjelopoljskom, Plevajlskom, Prijepoljskom i Pribojskom vode borbe između naših i Mošinovaca i to ogor-

²¹ Bejli, pukovnik britanske vojske.

²² Zaharije Ostojić, komandant Istaknutog dela Staba Vrhovne komande (IDŠVK).

²³ i ²⁴ Vidi dok. br. 47.

čene.²⁴ Naše trupe vode Lukačević i Lašić. Lašić došao otuda sinoć u Bjelo Polje. Produžava ovamo pa za Mateševo ka našim i Italijanskim snagama koje opsedaju Kolašin i spremaju napad na Mošinovce koji su u njemu već 3 dana i razvlače magacine. Ovih gamadi nema više od 500. Sa Vojom nemam veze. Stanica mu ne radi. Imam samo sa čičom. Ni od njega na mnoge depeše nemam odgovora još do sada. Potpuno sam slep za Sandžak. U Bjelopoljskom srezu zadržao sam Radula Kujovića. Javi mi hitno šta je sa Vojom i gde je. Da li je tačno da su Mošinovci u Plevlju. Ako znaš gde je Voja, kako je kod njega. Znaš li njegove namere. Da li je tačno da u Priboj pristizu neke Srbijanske snage šta je stobom i tvojom situacijom. Ima li u Sandžaku kakvih pokreta Nemaca. Javi sve što znaš. Nemam tvoju šifru pa mi depešu šifruj po ključu koji nosi ime i prezime onog velikog i krupnog Pavlovog²⁵ klasića koji je bio u talijan. logoru, a od februara je kod tebe. On je sin jednog iz jugoslov. generaliteta. Javi se Hitno, Hitno. poz. Rade.

Za Voja

Br. 140 30 - IX -

U Kolašinu ušli komunisti 26 uveče. 30 ujutru otpočeo naš napad na Kolašin. Komanduje Lašić. Izvešćemo o rezultatu.²⁶ Beranski srez čvrst. Mostovi na Tutinu srušeni. U Rugovi još nisu, jer nemamo svrhe. Vršimo vrbovanje Arnauta²⁷ da sruše most na 5 km. od Peći. Samo tamo bi saobraćaj bio prekinut. Brinemo za Vas. Javite nam situaciju. Stižu fantastične vesti. Venecija se drži dobro. Sa muslimanima uspeli smo toliko da smo sigurni za leđa. Radimo dalje. Javite se. Javite se. Pozdrav Rade.

Za čiču

Br. 148 — 3 - X -

Na smirivanju odnosa sa muslimanima radimo punom parom neštedeći truda. Zadovoljni smo sa dosadašnjim uspehom. Odbio sam ih od komunista. Pokušavamo da formiramo i borbene jedinice od njih koje bi se borile protivu Mošinovaca. Obećano im je za to mirno sačekavanje uredjenje države, kada će se sva pitanja mirnim putem urediti. Oni su to prihvatili.

²⁵ Odnosi se na majora Pavla Đurišića.

²⁶ Vidi dok br. 47.

²⁷ Četnički izraz za Albance.

Za čiču Br. 194 — 3 - X -

Divizija Venecija bori se protivu komunista dobro i ka Kolašinu i u Bjelasici. Komandant je odlučno stao uz nas. Ubedili smo ih, a i osetili su da Mošinovci lažu. Nisam depeširao da su Mošinovci došli u Berane na pregovore, jer to ne mogu, već su se javili telefonski iz Kolašina pokušavajući da vode pregovore. Tražio sam da razgovaraju samo sa engleskim oficijrom i niskim više. Tako je i prihvaćeno.

Za čiču

Br. 150 — 3 - X -

Lašić napada na Kolašin. Prvoga je uspeo da dospe do samih rovova iznad Kolašina. Italijani obilatopomažu napad i snagom i artilerijom. Verujemo da će 2 Kolašin biti naš. Bore se dobro. Imamo mrtvih i dosta ranjenih. Dobrašinović sa jednom četom Italijana pošao ka Kolašinu preko Bjelasice. Upao je među mnogobrojne zasede i morao je da se povuče.²⁸ Sada Đurašković kreće sa svojih 300 ljudi da ih tera. *Nastavak*²⁹ — Juče su Mošinovci uzeli Bjelo Polje.³⁰ Ostalo bilo sa vrlo malo ili uopšte bez posade. Major Kujović van B. Polja, tada okupljao svoju grupu ali bez vidnog uspeha. U varoš nije ušlo mnogo Mošinovaca. Videniji muslimani izgleda nisu hteli da pruže saradnju.

(Branko K.)

Za Rampinija

Br. 151 — 3 - X -

Pod komandom Lašićevom naši napadaju na Mošinovce koji drže Kolašin. Poslednji je podatak da se borbe vode već blizu rovova. Kako otuda veruju naši će ući u Kolašin. Sa našim snagama sadejstvuju 2 čete talijana sa nešto artiljerije i dosta oruđa. U B. Polje ušli Mošinovci jer skoro nije bilo naše posade, pošto je major Kujović okupljao oko sebe ljudstvo radi čišćenja sreza i snjim je na položajima van B. Polja.

²⁸ Tu italijansko-četničku kolonu jačine oko 220 vojnika napao je, 1. oktobra, Vasojevički udarni bataljon. Gubici neprijatelja: poginulo 9 Italijana i 4 četnika, ranjeno je 8 Italijana i veći broj četnika, zarobljeno je 115 Italijana i 10 četnika (tom III, knj. 5, dok. br. 69).

²⁹ »Nastavak«, napisano je crvenom olovkom.

³⁰ Bijelo Polje su 29/30. septembra zauzeli delovi 2. proleterske divizije. Vidi dok. br. 11, objašnjenje br. 9.

Za čiču

Br. 155 3 - X -

Pred Kolašinom vode se ogorčene borbe. Imamo preko 100 izbačenih iz stroja. Naši ušli u prve rovove. Italijani pomažu dobro, ali nema naše municije.

U Podgoricu stiglo iz Albanije 3 bataljona fašista. Oni i karabinjeri održavaju red. Nemci dezinteresirani, traže samo da se na njih ne gađa. Oni kažu da su samo u prolazu.

...

Za čiču

Br. 161 — 4 - X

Lašić 4-og preduzima opšti napad na Kolašin. Već 3 dana vode se ogorčene borbe oko Kolašina. Izbačeni iz stroja mnogi naši odlični borci. Ranjen Vuksan Gojković sa sinom. Komunisti imaju velike žrtve. Poginuo im neki od većih glavara.

Za čiču

Br. 164 5 - X -

Napad na Kolašin obustavljen. Mateševo evakuisano. Sve ovo zbog nemanja municije jugoslovenske. Ponavljam nemamo više jugoslovenske municije. Puške su sada motke. Najhitnije, ponavljam najhitnije spuštajte nam municiju na aerodrom u Beranama koji će se zvati »Mačka«. Do prijema municije nema ni govora o nekoj borbi ni protiv Nemaca ni protiv Mošinovaca.

...

Za čiču

Br. 173 — 6 - X -

Znam vrlo dobro vaše mišljenje u pogledu slanja pomoći iz Srbije. Ali vi znate da su oči cele C.G.³¹ uprte u Vasojeviće. Slomi li se i taj otpor, možemo slobodno predvideti popuštanje otpora protivu komunista u celoj C. G. Postoji li ikakva mogućnost pošaljite Javorski korpus ka Zatonu.³² I Voja ako mu situacija dozvoljava neka krene ovamo. Verujte da nije toliko potrebna snaga koliko moralna podrška koju ulivaju u ovdašnje mase srbijanske snage. Situacija je ista kao u mesecu maju po dolasku iz Bosne.³³ Ako možete pošaljite i sve će biti dobro.

...

³¹ Crna Gora.

³² Vidi dok. br. 9.

³³ Verovatno je reč o raspadu četničkih organizacija u Crnoj Gori posle razoružanja dela četnika Limsko-sandžačkih četničkih odreda od strane Nemaca sredinom maja 1943. Vidi knj. 2, prilog IV, dok. br. 4.

Situacija kod Berana nije dobra. Noću između 7 i 8 komunisti³⁴ napadaju na Berane. Moral naših slab. Jedinice teže samo svojim kućama, zato večita rasparčanost. Italijanski komandant rešen na borbu ali obzirom da se naši vrlo slabo bore teško je očekivati da će se italijanski vojnik boriti ako dođe do ozbiljnijeg napada. Pošto su naše snage angažovane sa komunistima nemože se misliti više ni na razoružanje Italijana, barem dok se situacija ne popravi, a ovo znači opasnost da to oružje padne u ruke komunistima ako bi mi morali napustiti Berane. Vi poznajete ovdašnji mentalitet. Samo dolazak snaga sa severa može da spasi situaciju. Važnost Berana po naš predlog moral i materijal poznajete.³⁵

Za Voju

Br. 184 — 8 - X -

Noću između 7 i 8 partizani napali na položaje iznad Berana. Po padu Kolašina naši postali kolebljivi. Potreban si. Potreban si. Zato dođi sa nešto snage i sve će se popraviti. Donesi municiju.

Za čiču

Br. 186 13 - X -

Peko ušao u Berane. Po ulasku napali smo u dva puta uspešno i terali ih kao stoku, ali ono što je u ovdašnjim borbenim redovima postalo obično pravilo događa se svaki put — odjednom se okreću unazad i više ga niko ne zaustavi.

Nastavak

Kolebljivci otpadaju i stvarno prilaze crvenima. Na Trenšjeviku predala se grupa od 200 sa 10 p. mitraljeza i 2 topa. Baš ona grupa koja je trebala da osigura akcije u Beranskom srezu. Pošto su i Turci³⁶ izabrali trenutno jačeg, Lašić je naredio grupisanje svih snaga iz Beranskog, Andrijevačkog i Kolašinskog sreza. Mi se nalazimo sa Lašićem u Opasanici. Đurašković³⁷ i Mitić nisu stigli. Verujem da su u okolini Šekulara. *Nastavak*

³⁴ Odnosi se na 2. dalmatinsku brigadu i Udarnu grupu bataljona (jedan bataljon 4. proleterske, 3. bataljon 2. proleterske, 3. bataljon 3. sandžačke brigade i Vasojevički udarni bataljon). Vidi dok. br. 57 i tom III, knj. 5, dok. br. 75.

³⁵ Rečenica tako glasi u originalu.

³⁶ Četnički izraz za Muslimane.

³⁷ Branko.

Držanje masa kolebljivo. Uzrok radio London. Čak se i komandanti pitaju da li će sutra odgovarati za ovu borbu kada London objavljuje oslobođenje Kolašina i ostalih mesta u kojima je bila samo Jugoslovenska vojska. Teško je narodu objasniti prljavu igru Londona. *Nastavak*

Italijani su takođe pod utiskom radio Londona. Prosto su impresionirani vestima Londona. I boje se da sutra ne odgovaraju što su se borili protivu savezničkih snaga. Stvorene situacije su za nas, ali to nema nikakve praktične koristi. Mislim da je Lašić preduzeo mere da preko Arse Petrovića dođe do municije.³⁸ *Nastavak*. Sada je sa Lašićem Pavićević³⁹ sa 100, Lalić sa 400, Milić sa 100, Bojović Vukašin sa 200. Grupisanje ka L[ijevoj] Rjeci. Ružić⁴⁰ kod Vratla, Bećir⁴¹ i Mandić⁴² oko Prekobrđa. Svi su dobri i valjani, ali je u pitanju mentalitet mase.

Nastavak.

Kažem opet, ako se Voja, Branko i Cvetic⁴³ pojave jednim snažnim nadiranjem sa severa sve će biti dobro. Same ovdašnje snage po padu Vasojevića ništa uradit neće. U najboljem slučaju samo sačuvati živote. Pokušavaćemo sa Jovovićem i Bajom⁴⁴ ako Baćović ima takvih uspeha, ne treba da se zadovolji samo njima neka vrši pritisak ka Nikšiću i Šavniku. *Rade.*

Za Voju

Br. 187 13 - X -

Mi prikupljeni sa Lašićem u Opasanici. Mitić i Branko negde oko Šekulara. Berane i Andrijevića u rukama komunisti, koje pustili Italijani. Nemačka avijacija sa po 2 aparata nadleće put od Podgorice za Mateševo. Kažu da Nemci maršuju od Podgorice. Javi svoju situaciju.

Branku i Voju Br. 192 15 - X - 43 g. Opasanica
predata u 7.45^h

Sa Lašićem smo u Opasanici sa oko 4000 boraca. Lašić je tražio da i Kući dođu sa 300. Od Pipera na ovamo nema većih crvenih grupa. Venecija grupisana u Andrijevići i Beranima.

³⁸ Radi se o nabavci municije od Nemaca.

³⁹ Verovatno Miloš.

⁴⁰ Ivan.

⁴¹ Tomović.

⁴² Miljan, kapetan I klase, komandant Kolašinske brigade.

⁴³ Radomir.

⁴⁴ Stanišić.

Divizija Venecija bori se protivu komunista dobro i ka Kolašinu i u Bjelasici. Komandant je odlučno stao uz nas. Ubedili smo ih, a i osetili su da Mošinovci lažu. Nisam depeširao da su Mošinovci došli u Berane na pregovore, jer to ne mogu, već su se javili telefonski iz Kolašina pokušavajući da vode pregovore. Tražio sam da razgovaraju samo sa engleskim oficijom i niskim više. Tako je i prihvaćeno.

Za čiču

Br. 150 — 3 - X -

Lašić napada na Kolašin. Prvoga je uspeo da dospe do samih rovova iznad Kolašina. Italijani obilato pomažu napad i snagom i artilerijom. Verujemo da će 2 Kolašin biti naš. Bore se dobro. Imamo mrtvih i dosta ranjenih. Dobrašinović sa jednom četom Italijana pošao ka Kolašinu preko Bjelasice. Upao je među mnogobrojne zasede i morao je da se povuče.²⁸ Sada Đurašković kreće sa svojih 300 ljudi da ih tera. *Nastavak*²⁹ — Juče su Mošinovci uzeli Bjelo Polje.³⁰ Ostalo bilo sa vrlo malo ili uopšte bez posade. Major Kujović van B. Polja, tada okupljao svoju grupu ali bez vidnog uspeha. U varoš nije ušlo mnogo Mošinovaca. Viđeniji muslimani izgleda nisu hteli da pruže saradnju.

(Branko K.)

Za Rampinija

Br. 151 — 3 - X -

Pod komandom Lašićevom naši napadaju na Mošinovce koji drže Kolašin. Poslednji je podatak da se borbe vode već blizu rovova. Kako otuda veruju naši će ući u Kolašin. Sa našim snagama sadejstvuju 2 čete talijana sa nešto artiljerije i dosta oruđa. U B. Polje ušli Mošinovci jer skoro nije bilo naše posade, pošto je major Kujović okupljao oko sebe ljudstvo radi čišćenja sreza i snjim je na položajima van B. Polja.

...

²⁸ Tu italijansko-četničku kolonu jačine oko 220 vojnika napao je, 1. oktobra, Vasojevički udarni bataljon. Gubici neprijatelja: poginulo 9 Italijana i 4 četnika, ranjeno je 8 Italijana i veći broj četnika, zarobljeno je 115 Italijana i 10 četnika (tom III, knj. 5, dok. br. 69).

²⁹ »Nastavak«, napisano je crvenom olovkom.

³⁰ Bijelo Polje su 29/30. septembra zauzeli delovi 2. proleterske divizije. Vidi dok. br. 11, objašnjenje br. 9.

Za čiču

Br. 155 3 - X -

Pred Kolašinom vode se ogorčene borbe. Imamo preko 100 izbačenih iz stroja. Naši ušli u prve rovove. Italijani pomažu dobro, ali nema naše municije.

U Podgoricu stiglo iz Albanije 3 bataljona fašista. Oni i karabinjeri održavaju red. Nemci dezinteresirani, traže samo da se na njih ne gađa. Oni kažu da su samo u prolazu.

...

Za čiču

Br. 161 — 4 - X

Lašić 4-og preduzima opšti napad na Kolašin. Već 3 dana vode se ogorčene borbe oko Kolašina. Izbaceni iz stroja mnogi naši odlični borci. Ranjen Vuksan Gojković sa sinom. Komunisti imaju velike žrtve. Poginuo im neki od većih glavara.

Za čiču

Br. 164 5 - X -

Napad na Kolašin obustavljen. Mateševo evakuisano. Sve ovo zbog nemanja municije jugoslovenske. Ponavljam nemamo više jugoslovenske municije. Puške su sada motke. Najhitnije, ponavljam najhitnije spuštajte nam municiju na aerodrom u Beranama koji će se zvati »Mačka«. Do prijema municije nema ni govora o nekoj borbi ni protiv Nemaca ni protiv Mošinovaca.

...

Za čiču

Br. 173 — 6 - X -

Znam vrlo dobro vaše mišljenje u pogledu slanja pomoći iz Srbije. Ali vi znate da su oči cele C.G.³¹ uprte u Vasojeviće. Slomi li se i taj otpor, možemo slobodno predvideti popuštanje otpora protivu komunista u celoj C. G. Postoji li ikakva mogućnost pošaljite Javorski korpus ka Zatonu.³² I Voja ako mu situacija dozvoljava neka krene ovamo. Verujte da nije toliko potrebna snaga koliko moralna podrška koju ulivaju u ovdašnje mase srbijanske snage. Situacija je ista kao u mesecu maju po dolasku iz Bosne.³³ Ako možete pošaljite i sve će biti dobro.

...

³¹ Crna Gora.

³² Vidi dok. br. 9.

³³ Verovatno je reč o raspadu četničkih organizacija u Crnoj Gori posle razoružanja dela četnika Limsko-sandžačkih četničkih odreda od strane Nemaca sredinom maja 1943. Vidi knj. 2, prilog IV, dok. br. 4.

Situacija kod Berana nije dobra. Noću između 7 i 8 komunisti³⁴ napadaju na Berane. Moral naših slab. Jedinice teže samo svojim kućama, zato večita rasparčanost. Italijanski komandant rešen na borbu ali obzirom da se naši vrlo slabo bore teško je očekivati da će se italijanski vojnik boriti ako dođe do ozbiljnijeg napada. Pošto su naše snage angažovane sa komunistima nemože se misliti više ni na razoružanje Italijana, barem dok se situacija ne popravi, a ovo znači opasnost da to oružje padne u ruke komunistima ako bi mi morali napustiti Berane. Vi poznajete ovdašnji mentalitet. Samo dolazak snaga sa severa može da spasi situaciju. Važnost Berana po naš predlog moral i materijal poznajete.³⁵

Za Voju

Br. 184 — 8 - X -

Noću između 7 i 8 partizani napali na položaje iznad Berana. Po padu Kolašina naši postali kolebljivi. Potreban si. Potreban si. Zato dođi sa nešto snage i sve će se popraviti. Donesi municiju.

Za čiču

Br. 186 13 - X -

Peko ušao u Berane. Po ulasku napali smo u dva puta uspešno i terali ih kao stoku, ali ono što je u ovdašnjim borbenim redovima postalo obično pravilo događa se svaki put — odjednom se okreću unazad i više ga niko ne zaustavi.

Nastavak

Kolebljivci otpadaju i stvarno prilaze crvenima. Na Trenšjeviku predala se grupa od 200 sa 10 p. mitraljeza i 2 topa. Baš ona grupa koja je trebala da osigura akcije u Beranskom srezu. Pošto su i Turci³⁶ izabrali trenutno jačeg, Lašić je naredio grupisanje svih snaga iz Beranskog, Andrijevačkog i Kolašinskog sreza. Mi se nalazimo sa Lašićem u Opasanici. Đurašковиć³⁷ i Mitić nisu stigli. Verujem da su u okolini Šekulara. *Nastavak*

³⁴ Odnosi se na 2. dalmatinsku brigadu i Udarnu grupu bataljona (jedan bataljon 4. proleterske, 3. bataljon 2. proleterske, 3. bataljon 3. sandžačke brigade i Vasojevički udarni bataljon). Vidi dok. br. 57 i tom III, knj. 5, dok. br. 75.

³⁵ Rečenica tako glasi u originalu.

³⁶ Četnički izraz za Muslimane.

³⁷ Branko.

Držanje masa kolebljivo. Uzrok radio London. Čak se i komandanti pitaju da li će sutra odgovarati za ovu borbu kada London objavljuje oslobođenje Kolašina i ostalih mesta u kojima je bila samo Jugoslovenska vojska. Teško je narodu objasniti prijavu igru Londona. *Nastavak*

Italijani su takođe pod utiskom radio Londona. Prosto su impresionirani vestima Londona. I boje se da sutra ne odgovaraju što su se borili protivu savezničkih snaga. Stvorene situacije su za nas, ali to nema nikakve praktične koristi. Mislim da je Lašić preduzeo mere da preko Arse Petrovića dođe do municije.³⁸ *Nastavak*. Sada je sa Lašićem Pavićević³⁹ sa 100, Lalić sa 400, Milić sa 100, Bojović Vukašin sa 200. Grupisanje ka L.[ijevoj] Rjeci. Ružić⁴⁰ kod Vratla, Bećir⁴¹ i Mandić⁴² oko Prekobrađa. Svi su dobri i valjani, ali je u pitanju mentalitet mase.

Nastavak.

Kažem opet, ako se Voja, Branko i Cvetic⁴³ pojave jednim snažnim nadiranjem sa severa sve će biti dobro. Same ovdašnje snage po padu Vasojevića ništa uradit neće. U najboljem slučaju samo sačuvati živote. Pokušavaćemo sa Jovovićem i Bajom⁴⁴ ako Bačović ima takvih uspeha, ne treba da se zadovolji samo njima neka vrši pritisak ka Nikšiću i Šavniku. Rade.

Za Voju

Br. 187 13 - X -

Mi prikupljeni sa Lašićem u Opasanici. Mitić i Branko negde oko Šekulara. Berane i Andrijevića u rukama komunisti, koje pustili Italijani. Nemačka avijacija sa po 2 aparata nadleće put od Podgorice za Mateševo. Kažu da Nemci maršuju od Podgorice. Javi svoju situaciju.

...

Branku i
Voji

Br. 192 15 - X - 43 g. Opasanica
predata u 7.45^h

Sa Lašićem smo u Opasanici sa oko 4000 boraca. Lašić je tražio da i Kući dođu sa 300. Od Pipera na ovamo nema većih crvenih grupa. Venecija grupisana u Andrijevići i Beranima.

³⁸ Radi se o nabavi municije od Nemaca.

³⁹ Verovatno Miloš.

⁴⁰ Ivan.

⁴¹ Tomović.

⁴² Miljan, kapetan I klase, komandant Kolašinske brigade.

⁴³ Radomir.

⁴⁴ Stanišić.

Ne da oružje nikome. Spremna da se bori protiv Nemaca. Dozvolili su po našem odlasku da crveni uđu u varoš. Branko sa Mitićem vodi borbe oko Berana. Ružić oko Boana. Mandić i Bećir na Vratlu Kujović na Crkvinama.

Branku i Voji B. 193 15 - X - 43. s. Opasanica
predato u 8.25

14. komunikacija Podgorica—Mateševo slobodna. Dobili smo vest iz Kuča da će verovatno Nemci za Vasojeviće. Preduzete su izvesne mere da tuku samo komuniste i Italijane ako zaista dođu. 14. su mitraljirali sa 2 Meseršmita Berane. Prema jednoj nepotvrđenoj vesti srušila se na Trešnjeviku. Kući ubiše 17 komunista.⁴⁵

Vrhovnoj komandi

Br. 195 18 - X - Orovića Česma
predata

Stanje je onako kako sam predskazivao u svim poslednjim depešama. Nije kritično već očajno. Naši bez ikakvog morala. U opšte se više ne biju. Bije se još Pavićevićev jurišni bataljon i Lalićevih nešto. Sve drugo samo bega i bega. Ako pukne puška ide i niko ga ne zaustavi. Vi poznajete te još iz Bosne.⁴⁶

Vrhovnoj komandi

Br. 196 18 - X Orov. Česma
predata

Partizani navaljuju sa sviju strana. Nabili su nas sve oko L. Rijeke. Dobili su artileriju od Italijana ili su oni zajedno sa njima. Nemaca ima premalo da bi oterali ove Mošinovce. Čuli smo topovsku paljbu preko Komova što znači da je došlo nešto Nemaca i od Peći.⁴⁷ Čujemo da su Nemci naoružali muslimane za borbu protivu partizana.

⁴⁵ U Kučima se tada nalazilo oko 300 četnika (prikupljenih iz Vasojevića, Bratonožića i Brskuta). Tu su ih Nemci naoružali radi borbe protiv delova 3. NOU divizije i Zetskog NOP odreda (tom III, knj. 5, dok. br. 116).

⁴⁶ Reč je o borbama četnika protiv NOVJ u dolini Neretve, februara—marta 1943.

⁴⁷ Reč je o borbama delova nemačke 297. pešadijske divizije i balista protiv 2. dalmatinske brigade. Nakon teških borbi u kojima je neprijatelj pretrpeo gubitke od 70 mrtvih, Nemci su, 18. oktobra, uspeali da potisnu brigadu i ovladaju linijom Jelizova kosa — pl. Sjekirica (tom III, knj. 5, dok. br. 129).

Vrhov. komandi

Br. 197 18 - X - Orovića Česma
predata

Od Crne Gore u opšte se ne može očekivati pomoć — jer je nema ko pružiti. Lašić čini sve što može ali ni on nema više sa kim. Nešto se municije dobija preko Ljube Vuksanovića,⁴⁸ ali skoro nije potrebno jer svaki gleda da se otarasi puške. Učinite što možete da spasite ovaj kraj, borce i privrženike koji su vaši, ali demoralisani. Ne primite i ovo kao običan izveštaj.

Za Voju

Br. 198 18 - X - Orovića Česma
predata

Vojo javi nam detaljno tvoju situaciju iz prednje depeše vidiš ovdašnje stanje. Ovamo mi nemamo više kud. Nemci sada dobri prema nama. Mi kao vojska nemamo veze. Lašić i ja smo za njih otputovali za Sandžak. Vezu sa njima ima Ljubo Vuksanović. Javi da li te uopšte treba čekati — očekivati i kada, ili se samo izvlačiti. Od tvog iskrenog odgovora zavisi naš dalji rad. Stanje je očajno. Javi se ti lično sa tvojim mišljenjem. poz. Rade.

Vrhov. komanda

Br. 199 18 - X - Orovića Česma
predata

Molim pošaljite nam odmah pozivni znak i radio vreme stanice pukovnika Stanišića⁴⁹ i skrenite joj pažnju na naš

⁴⁸ Vuksanović je 8. novembra 1943, odlukom feldkomandanta Crne Gore i Kotora general-majora Kajpera (Keiper), a po prethodnom odobrenju specijalnog opunomoćenika Ministarstva inostranih poslova Rajha za Jugoistok Nojbahera (Neubacher), i zvanično proglašen za predsednika »narodne uprave Crne Gore«. Pored te dužnosti, Vuksanović je radio i na unutrašnjim poslovima uprave. Opširnije o tome vidi tom XII, knj. 3, dok. br. 161.

Prilikom prijema dužnosti Vuksanović je održao govor u kojem je, obraćajući se feldkomandantu, izrazio zahvalnost »nemačkom Rajhu i njegovoj junačkoj vojsci, kao i Fireru Adolfu Hitleru«. U daljem govoru je, između ostalog, rekao: »Narod u Crnoj Gori veruje da će Vaša vlada, Vaša vojska koja je formirala Upravni odbor, dati mu mogućnost, da što pre ostvari pravni poredak u Crnoj Gori, a takođe, temeljito istrebi komunizam i sve protudržavne elemente koji se plaćaju iz inostranstva« (Arhiv VII, arhiva nemačka, mikrofilm, NAV-N-T-501, rolna 258, snimak 694—97).

⁴⁹ Bajo. Likvidiran je zajedno s generalom Blažom Đukanovićem u manastiru Ostrog 18. oktobra 1943. godine.

rad. Takođe i njegovu oznaku za depeše, kao i nove ključeve. Šifra za rad sa njim, da ih damo kapetanu Vladu Đukiću koji je sada momentalno sa nama. VoVo.⁵⁰

Vrhov. komandi

Br. 206 20 - X s. Grb. Do
predato u 14,10^h

Razgovarao sam lično sa Ljubom Vuksanovićem i on mi reče. Nemci na Cetinju nudili obrazovanje jedne vrste samostalne C. G. sa Sandžakom poput Srbije. Nacionalni krugovi ovo nisu prihvatili. Pristali na Guvernerstvo CG. u koje ulazi i Sandžak. Naši traže opštu borbu protivu komunista. Vlast kažu urediće kao u Srbiji. Dozvoliće obrazovanje neke žandarmerije u početku oko 500 na srez, a sa smanjivanjem opasnosti od komunista, smanjivali bi postepeno i tu naoružanu snagu. Oni će to naoružati i hraniti. Od C.G. ne traže ništa sem lojalnosti. Kažu oni sve što im treba uzimaju u Srbiji.

Vrhov. komandi

Br. 207 20 - X S. Grb. Do
predata u 14.20^h

Nacionalisti sa Vuksanovićem i Nenadićem⁵¹ potpisali neki ugovor sa predstavnicima zelenaša Novicom Radovićem, Jovičevićem o opštoj borbi protivu komunista bez političkih tendencija, ali se je odmah primetilo da zelenaši lažu i da paktiraju sa komunistima. Zato su ih izbacili i sada rade sami. Vuksanović mi reče da su pokušali i preko Nedića⁵² da

Vodeći borbe protiv Zetskog četničkog odreda pod komandom Baja Stanišića, 5. brigada 3. NOU divizije je u vremenu od 2. do 14. oktobra razbila četnike na širem prostoru manastira Ostrog i zauzela Donji manastir. Deo četnika je pobegao u pravcu Zete, dok su se Stanišić i general Đukanović sa 52 četnika povukli u Gornji manastir, gde su blokirani. U vremenu od 14. do 16. oktobra delovi nemačke 718. divizije i četnici vršili su žestoke napade na brigadu radi deblokade četnika. U trodnevnim borbama brigada je odbila napade neprijatelja nanevši mu gubitke od preko 40 poginulih i 18 zarobljenih nemačkih vojnika. Gubici brigade 5 mrtvih i 20 ranjenih boraca. Četnički vođi Đukanović i Stanišić su se, posle dužih odupiranja, 17. oktobra predali. Saslušani su i u noći 17/18. oktobra sa grupom zlikovaca streljani, dok su ostali pušteni. Opširnije vidi tom III, knj. 5, dok. br. 130, 131 i 135.

⁵⁰ Redakcija nije mogla da utvrdi na koga se odnosi »Vo Vo«, odnosno »Bobo«.

⁵¹ Voja. U »Narodnoj upravi« je zauzimao položaj ministra finansija.

⁵² Milan.

rade. Ali da im je on odgovorio da on ne želi da se sa svojim trupama meša u stvari C.G., jer bi se onda reklo da su Srbi-janci došli da biju svoju braću C.G. pomagaće ih novcem i materijalom.

Vrh. komandi

Br. 208 20 - X S. Grb. Do.
predata u 14.35 h

Prema našem pokretu su raspoloženi, ali traže više sa-radnje sa predstavnicima naroda no što su to radili Blažo i Bajo. Kaže da je stvoren utisak kao da ste vi samo eksp-onent vlade u Londonu sa jednim zadatkom. Nju vratiti u zem-lju i vratiti staro stanje i upravu. Pošto je taj razgovor bio u slučajnom susretu tražio sam jedan sastanak sa njime da bi razbio te zablude u stvari krenu pravim putem.

Vrh. komandi

Br. 209 20 - X - s. Grb. Do
predato u 14.45 h

Oseća se iz svakog dodira sa tim ljudima da naši u sta-roj C.G. zaista ništa nisu radili da bi našu borbu prikazali kao jedan ideološki pokret za opšti preporod kako u nacionalnom tako u socijalnom, ekonomskom, političkom i kulturnom po-gledu. Mora se mnogo više raditi no što se naviklo. Sada se više no ikada oseća potreba za jednim važnim delegatom, ali delegatom koji je pre svega upućen u suštinu naše borbe, koji je sam izgrađen a u isto vreme produktivan i agilan, jer se samo neumornim, a u isto vreme umešnim radom može nešto postići na ujedinjenju svih pozitivnih nacionalnih snaga u C. Gori i usmeriti ih putem Ravnogorskog pokreta.

Vrhov. komandi

Br. 210 20 - X - s. Grb. Do
predato u 15.10 h

Nemci operišu protiv komunista sa sve jačim snagama.⁵³ Snage doveli iz Albanije, Peći i Dalmacije. Oni koji su ope-

⁵³ Reč je o jedinicama nemačke 118. lovačke divizije koje su iz Lije-ve Rijeke, 18. oktobra, otpočele nastupanje prema dolini r. Lima i r. Ta-re, uz istovremeno nastupanje delova nemačke 297. pešadijske divizije s linije: Jelizova kosa — pl. Sjekirica ka Andrijevići i iz Rožaja ka Be-ranima. Zbog ovog koncentričnog napada Nemaca i s njima četnika, 2. proleterska divizija i italijanska partizanska divizija »Venecija« našle su se u prilično teškoj situaciji. Posle žestokih borbi, Stab 2. udarnog

risali kroz Dalmaciju došli su do Podgorice, a ovi iz Podgorice krenuli za Kolašin i Andrijevicu. Partizani bili skoncentrisali velike snage u oblasti Berana, Andrijevice, Mateševa i Morače. Sa njima su i Italijani.

Vrh. komandi

Br. 211 20 - X - s. Grb. Do
predata u 15.40 h

Žalosno ali tačno. Da nisu Nemci angažovali ovolike snage, nas ovde ne bi bilo, jer se više niko nije hteo boriti, već samo begati, ali nije se više imalo kud. Nemci ih sada sistematski uništavaju dovodeći sve veće snage, a angažujući i dosta avijacije. Svakog uhvaćenog Italijana odmah streljaju. Mi se izvlačimo i gledamo da smo pozadi njih, da bi iskoristili njihovu borbu sa komunistima i uništavanje istih.

Vrh. komandi

Br. 212 — 21. X s. Grb. Do
otpravljena

Br. 11⁵⁴ u dve napadne kolone odmakao napred ka Komovima, Beranama i Crkvinama. Čisti pred sobom nemilosrdno, naročito Žabare od kojih dosta njih učestvuje sa komunistima. Druga jurišna sa Lalićem pošla odavde ka Komovima u cilju čišćenja Gornje Nahije. Br. 11 upao u Limsku dolinu, od Čakora i Rožaja. Čisti nemilosrdno. Prva jurišna ovde u Lašićevom mestu a takođe i Kocev⁵⁵ i mi. Javite tamošnju situaciju, kao i da li će još koji deo snaga br. 11 kretati ovamo.

Vrh. komandi

Br. 214 — X — s. Grb. Do
otpravljena

Nalazimo se sa Đorđem u njegovom rodnom mestu posle više borbi sa crvenima. Baš kad su jedinice bile na kraju svoje moći naišao je u oblast Leve Rjeke br. 11 iz Podgorice i u dve napadne kolone počeo razbijati crvene sa kojima učestvuje i priličan broj Žabara iz Venecije. Naše malaksale jedinice

korpusa NOVJ je, 21. oktobra, odlučio da glavninu snaga izvuče iz doline r. Morače i gornjeg toka Tare i Lima kako bi izbegao udar nadmoćnijeg neprijatelja. Opširnije o tome vidi: *Oslobodilački rat*, knj. 1, str. 592—593.

⁵⁴ Nemačke trupe.

⁵⁵ Đorđe Lašić, major,

izmakle su po strani ako bi mogli da ih odmorimo, nahranimo i snabdemo sa municijom, što će biti vrlo teško. Br. 11 žestoko uništava sve pred sobom. Žabare uništava odnosno ubija na licu mesta. *Nastavak.* Preko Čakora i Rožaja upao u Limsku dolinu. Sada je izbio odovud otprilike na liniju Komovi, Bare — Crkvina a izgleda danas već i u Kolašinu.⁵⁶ Druga jurišna pošla sa Lalićem iza br. 11 na Komove da se spusti u Andrijevački srez radi raščišćavanja. Prva Beranska takođe pošla ka Mateševu iza br. 11. Kroz koji dan van dodira sa br. 11 krenućemo sa Đorđem za Kolašinski ili Beranski srez. To ću naknadno tačno javiti. Gledajte da budemo u stalnoj vezi u ovim sudbonosnim danima. Javite odmah vaš položaj i situaciju. Kiki i Vovo.

...
*Vrh. komandi i
Voji*

Br. 216 23 - X - s. Kovačica

Nemci su 21 ušli u Kolašin. Komunisti i Italijani koji su bili sa njima trpe strahovite gubitke. Samo na malom prostoru L. Reke imali su oko 250 mrtvih. Ovde su potpuno razbijeni. *Nastavak.* Mi koristimo priliku i osvajamo teren i sela. Naši se nešto okuražiše i napadaju razbijene komuniste koji teže da se spase begstvom. Brigada Lalića prišla već Andrijevići. Beranci otišli u svoj srez, a Kolašinci sačekuju bežeće iz zaseda. Za sada izgleda da oступaju u glavnom preko Mojkovca ka Dobrilovinama i Krupicama. Tačnih podataka još nemamo. Kao što javih ranije prema našima lojalni, komuniste i Italijane ubijaju. Ne brinite bićemo opreznii. Poz. Rade.

...
Za Vrhovnu [komandu]

Br. 220 26. X. s. Oblo Brdo

Od naših rade otvoreno sa Nemcima samo Lalić i Svetozar.⁵⁷ Rade dobro. Svetozar ušao u Berane, a Lalić u Andrijevicu. Još neprovereno ali izgleda tačno. Đeneral Blaža i Bajo sa još 22 ubijeni kod Ostroga. Bojim se da je sa njima bio i Tošković.⁵⁸ Pavićević zahvaljuje. Ja se prebacujem u ob-

⁵⁶ Posle žestokih borbi protiv 4. proleterske (crnogorske) brigade Kolašin su, 22. oktobra, zauzeli delovi nemačke 118. lovačke divizije (tom III, knj. 6, dok. br. 13).

⁵⁷ Svetozar, komandant sreza beranskog.

⁵⁸ Dr Jovan, profesor. Likvidiran je kad i Blažo Đukanović i Bajo Stanišić.

last Berana, a Lašić ostaje trenutno još oko L. Rijeke. Rešili smo da sve eksponirane i ofirane likvidiramo. *Nastavak 3* Čim saznam tačno pravce i kolone javiću. Ali izgleda da će otvoriti puteve i do Priboja i Plevajja. Za Lukačevića znaju i prema pričanju računaju na njegove snage sa severa. Ipak neka bude mnogo obazriv. Nemci rekli da će sva Italijanska oruđa dati nacionalistima sem artilerije, i u opšte da nemaju ništa protivu naših ciljeva samo da ostanemo borci protivu komunista. Sva su potrebna naređenja izdata da naši nebi naseli. Poz. Rade. *Nastavak 2⁵⁹* Italijani iz Berana i Andrijevice pobjegli sa komunistima u Bjelasici i dalje. Nemci vrše opkoljavanje dela u Bjelasici. Ružić i Mandić na Vratlu presreli jednu kolonu komunista i potukli ih. Čujem da i od Šavnika idu Nemačke kolone jedan nemački vojnik reče da i od Sarajeva [ide] jedna divizija pošto imaju zadatak da uništi komuniste.

Za Vukadinovića

Br. 225 22. X⁶⁰ - S. Oblo Brdo

Nemci u Kolašinu, Andrijevici i Beranima. Muslimani iz Plava i Rugove učestvovali i palili.⁶¹ Sada vraćeni. Nemci prema našima dobro raspoloženi. Treba saznati dali u Podgorici i primorju ima još nemačkih snaga i dali ove trupe što operišu, ostaju ovde ili se sa čišćenjem i izvlače na sever. Dali operišu od Nikšića ka Šavniku i dalje. Odgovori hitno. Poz. Rade.

Za Vukadinovića

Br. 226 27 - X - s. Oblo Brdo

Situacija u dolini Lima nije najbolja. Nemci došli iz Metohije. Gledaju sa velikim neraspoloženjem na nas. Neophodno je potrebno da Ljubo Vuksanović dođe lično ili da barem izdejtstvuje poboljšanje odnosa između nacionalista i Nemaca. Javi dali Nemci imaju još snaga i njihove namere, jer se njihovo dejstvo ovamo gasi a time i mi. Javi odmah. Poz. Rade.

⁵⁹ Tako piše u originalu.

⁶⁰ Tako piše u originalu. Verovatno je omaška. Treba: 26. oktobar.

⁶¹ U depeši br. 224 (ova knjiga depeša) od 26. oktobra, pored ostalog, kaže se: »Muslimani koji popališe Polimlje, pola Šekular, Rovca i Kaludru i pobiše 5 osoba u Andrijevici, proterani od Nemaca nazad preko granice«.

Za Vukadinovića

Br. 228 28 - X. s. Bjedanaj

Najhitnije nas izvestite dali ima u Podgorici prispelih nemačkih snaga koje su namenjene za nadiranje ka Limskoj dolini i uništenje komunista na ovom pravcu. Kolika je jačina tih snaga, dali su krenule ovamo, u koliko pravaca i kojim. Javite hitno — hitno — hitno — poz. Rade.

Vrh. komandi

Br. 229 31 - X - Oštra Jela

Nemci napustili Berane, Andrijevicu, Kolašin i Mateševo i sve svoje snage evakuisali za Podgoricu i Peć. Prethodno uništili sve mostove pa i veće kuće po Beranama, a zapalili su i gimnaziju. Iz poznatih razloga bilo je nemoguće više ostati u toj sredini. Lašić i Kujović odstupiše put Podgorice. Ja se sa jednom grupom pokušavam probiti kroz Turčiju⁶² za Sjenički Srez i tu se priključiti našim delovima koji su eventualno tu. Komunista nema mnogo, ali ih nema ko više tući. Svaki želi samo da se skloni. Ovo sve je samo još rulja a ne komandovana vojska. Sa takvima se ne može ništa više uraditi. Pokušaću da izdvojim šta valja a ostalo da raspustim. Saveznici 2 puta sa po 40 bombardera bombardovali Podgoricu. Nastradalo dosta i našeg sveta. Bacili su letke da se svet sklanja ka Cetinju. Jovan Tošković nastradao zajedno sa Blažom i Bajom.

Voji

Br. 230 31 - X - Oštra Jela

Povlačenje Nemaca iz ove teritorije ubio je potpuno moral naših. Lašić se povukao ka Podgorici, a mi sa 300 sada smo na desnoj obali uz muslimansku granicu odakle vršimo pokušaj probijanja ka sjeničkom srezu. Crveni u L. Rijeci, Kolašinu, Andrijevici i Beranama. Javi istog momenta tvoju situaciju i kuda bi mi trebali da krenemo i da se najbrže probijemo ka tebi. Javi situaciju ovog časa. Hitno. Rade.

Lašiću

Br. 231 31 - X - Oštra Jela

Nemci evakuisali Limsku dolinu potpuno. Crveni nastupili za njima. Mi smo nešto Bojovićevidih, Đuraškovićevidih, Lašićevih, koji su se priključili nama sada smo na desnoj obali. Ovde crvenih slabo ali su turci za leđima. Pokušaćemo pro-

⁶² Misli se na područje naseljeno Muslimanima,

bijanje u sjenički srez radi ulaska u sastav jedinica Starog Rasa. Javi hitno tamošnju situaciju da naša odluka nebi bila prevremena i javljaj je češće preko dana. Na ovo odgovori odmah ovog istog časa.⁶³ Rade i ostali.

Vrh. komandi Br. 232 1 - XI — Musina Jama
i Lašiću

Nalazimo se sa 300 četnika kod Musine **Jame** severno od sela Bašće. U prvi mrak produžavamo ka **Budevu**. Javite nam vašu situaciju. Poz. Rade.

Lašiću Br. 233 3 - XI - s. Đokovići

Sa Lašićem, Đuraškovićem, Bojovićem, Dobrašinovićem, Mitićem, V. Jovićem, Đ.⁶⁴ Čulafićem nalazim se u Crvskom. Kroz Turčiju sproveo bez incidenta. Sačekaću podatke o situaciji i krenuti ili ka Goliji ili Zlataru. Voja se javio pre tri dana i kaže da je na Zlataru. Oseća se neka koncentracija naših na Zlataru, ali to sve nije provereno. Sva sela u Pešteri spaljena su. Čestitam na dobrom držanju kod L. Rjeke.⁶⁵ Verujem da će se stanje promeniti posle odluke Moskovske konferencije.⁶⁶ Kako je kod Vas. Javite se. Pozdrav od sviiju nas. Rade.

Voji Br. 234 3 - XI - s. Crvsko

Sa crnogorskim odredom i štabom nalazim se u Crvskom. Mogu ka Goliji ili Zlataru. Javite gde treba doći obzirom na situaciju koja mi je nepoznata. Javite šta se radi i budite ubeđeni da teške situacije nailaze dobrim delom što jedan za drugog ne zna, usled čega se komandanti osećaju usamljenim i često neodlučni.

Vukadinoviću i
Lašiću Br. 235 6 - XI - s. Stup — Plandište

Sa svima sretno stigao na Goliju. Sastali smo se sa Vojom. Voja sa oko 1000 ljudi u oblasti Golije i Javora. Komunisti zauzeli bili Višegrad, Priboj, Novu Varoš i Južno sve. Srbijanske snage bile koncentrisane za dejstvo ka Sandžaku i Crnoj Gori, ali se Nemci opet grupisali u Sjenici i na Javoru.

⁶³ i ⁶⁵ Vidi dok. br. 47.

⁶⁴ Đorđe.

⁶⁶ Konferencija ministara inostranih poslova SSSR-a, Velike Britanije i SAD održana je od 19. do 30. oktobra 1943. u Moskvi.

Već preduzimaju dejstva prema Prijepolju i Novoj Varoši. Preduzimamo mere da saznamo kojim pravcima i kojim snagama operišu. Đorđe Čulafić stupio već u kontakt sa njima. On će raditi po našim direktivama. Što saznamo javićemo. Javi nam tvoju situaciju, kao i dali Nemci i od Podgorice što preduzimaju. Poz. Voja. Rade i ostali.

Za Lašića Br. 238 — 13 - XI - Smiljevac

Key 4)

Snage pod Lukačevićem prikupljene između Uvca i Javora. Čekaju razvoj borbe Nemaca sa crvenima. Namera je da se krene uz Lim. Javite situaciju kod vas i u Beranama, jer će se naniže. Budite u vezi. Poz. Vojo, Rade i drugi.

BR. 33

**NAREĐENJE KOMANDANTA RASINSKOG KORPUSA OD
16. NOVEMBRA 1943. KOMANDANTU JURIŠNOG ODREDA
ZA NAPAD NA JEDINICE NOVJ NA PROSTORU PL. JA-
STREPCA¹**

KOMANDA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI
GORSKI ŠTAB 23
Pov. Br. 1138
16 - XI - 1943 g.
Slobodne Srpske planine

**STROGO POVERLJIVO — NA LIČNOST
VRLO HITNO**

KOMANDANTU JURIŠNOG ODREDA

Prema naređenju Gospodina Ministra vojske, mornarice i vazduhoplovstva Toplički korpus, Niški korpus, Jablanički korpus i pojedine jedinice iz Kosovskog korpusa imaju napasti i likvidirati komuniste u Jablanici i na Gajtanu. Za vreme te akcije ovaj korpus ima izvršiti pritisak i likvidirati

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 80, reg. br. 18/5 (S-V-11979).

sa komunističkim grupama u Toplici — južno od Jastrepcu i na samom Jastrebcu.²

U ciju izvršenja prednjeg naređenja, —

N A R E Đ U J E M :

Sve jedinice ovoga korpusa koncentrisane na prostoriји sela Batota imaju izvršiti pokret 17 ovog meseca u 6 časova. Zborna i polazna tačka zaseok sela Batota — »Kragujevčiči«.

Pravac kretanja: — Kragujevčiči—Razbojna—Ravni—Karaula—Senokos—Crna Čuka—Pridvorica.

Red marševanja: Prethodnica: 1. Rasinska brigada sa bataljonom iz 1. Trsteničke brigade.

Glavnina: 2. Kruševačka, Jurišni odred, Štab sa štabnim jedinicama, Leteća brigada i bataljon Kopaoničke brigade.

Za vreme kretanja da bude primeran red, obezbeđenje potpuno tako da se izbegne svako iznenađenje.

Vojnike za put snabdeti najmanje za dva dana hlebom.

Ishrana na terenu preko intendanta ovoga korpusa.

Naređenje čuvati u najvećoj tajnosti i nikome ga ne saopštavati.

Komandant pukovnik,
Drag. Keserović

Dostavljeno:

Komandantima: Kopaoničke, 1. Rasinske,
2. Kruševačke, 2. Trsteničke, Župske,
Leteće brigade i Jurišnog odreda
ovoga korpusa.

² Na tom području su tada dejstvovali 1. južnomoravska NOU brigada, Rasinski i 1. južnomoravski NOP odred.

U toku 16. novembra 1. južnomoravska brigada, Rasinski NOP odred i 3. bataljon 1. južnomoravskog NOP odreda napali su kod V. Šiljegovca četnike Rasinskog korpusa i 17. novembra potpuno razbili oko 450 četnika.

Međutim, četnici su 18. novembra u s. Zdravinju napali 1. južnomoravsku brigadu, ali su, posle višečasovne borbe, u protivnapadu odbijeni (tom I, knj. 5, dok. br. 140, 141 i 146).

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA ZLATIBORSKOG KORPUSA OD
18. NOVEMBRA 1943. DRAŽI MIHAILOVIĆU O BORBAMA
ČETNIKA I NEMAČKIH I BUGARSKIH JEDINICA PROTIV
NOVJ KOD KREMANA¹**

88,²

Noću, 17/18 ov.m-ca oko 21,30 časova, komunisti³ su jačim snagama napali Bugare i Nemce⁴ u Kremnima i posle osmočasovne borbe komunisti su potpuno razbili oko 1800 Bugara i 200 Nemaca... Bugari se u najvećem neredu i bez oružja povlače za Užice. Beže glavom bez obzira. Tenkove su odvukli* za Užice, dok je izgleda bugarska artiljerija pala u ruke partizanima. U momentu pisanja ovog izveštaja jedan izvesni deo Bugara, koji se organizovano povlači, vodi borbu sa komunistima u Biosci. Naši delovi stupili su u borbu kod Bioske iz pravca s. Kneževići. Mišljenja sam da će u toku današnjeg dana pasti i Bioska i da će komunisti navaliti za Užice. Ja gde god mogu napadaću. Stanje je vrlo ozbiljno! Kapetan Mitić,⁵ presvučen u civilno odelo, viđen je u Užicu sa Nemcima. Posle je u jednom nemačkom automobilu otišao kako kažu za Beograd kamo ga Vi šaljete radi hvatanja neke veze i sporazuma.⁶ Ova se vest širi naglo. —

M.P.⁷

18/XI u 14,35 č.
s. Zaglavak

Komandant, kapetan
Radović⁸

*) Bugari imali 5 tenkova, od kojih su im 3 oštetili tako da su ona 2 druga u ispravnom stanju odvukli za Užice ostatak — oštećen.

R(adović)

Naređeno
19/XI 43
ML⁹

Podaci uneti u O. dnevnik
Milikić

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 127, reg. br. 2/5 (S-X-49).

² Brojčana oznaka i šifra za Dražu Mihailovića.

³ i ⁴ Odnosi se na delove 5. NOU divizije. Napad je izvršen na delove bugarske 24. divizije (Oslobodilački rat, knj. 1, str. 627).

⁵ Milorad.

⁶ Vidi prilog IV, dok. br. 3.

⁷ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab br. 18«.

⁸ Dušan, kap. I klase, komandant Zlatiborskog korpusa.

⁹ Mirko Lalatović.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JAVORSKOG KORPUSA OD 20. NOVEMBRA 1943. DRAŽI MIHAILOVIĆU O BORBAMA PROTIV DELOVA 2. UDARNOG KORPUSA NOVJ U SANDŽAKU I STANJU U KORPUSU¹

KOMANDA JUGOSLOVENSKE VOJSKE
U OTADŽBINI
GORSKI ŠTAB BR. 17²
Pov. br. 7
20 novembra 1943
Položaj

Izveštaj o akciji u Sandžaku³
i situaciji u Javorskom Korpusu.

GOSPODINU MINISTRU VOJSKE, MORNARICE
I VAZDUHOPLOVSTVA J. V. O.

Prema depeši br. 9 od 17. X. primio sam komandu nad Požeškim, II Mileševskim, Javorskim Korpusom i II Dragačevskom brigadom 20 oktobra.⁴

21 oktobra izdao sam zapovest za prelaz Uvca i napad na komuniste⁵ u oblasti N. Varoši — Zlatara.⁶

U označeno vreme Uvac su prešli Javorski Korpus i Dragačevska brigada. Drugi Mileševski i Požeški korpus nisu izvršili prelaz Uvca u označenom vremenu zbog pojave Nemaca u Kokinom Brodu. Mileševski korpus prešao je Uvac 16 časova kasnije, a Požeški tek posle tri dana.

Po prvom planu majora Lukačevića napad je trebao da se izvrši preko Zlatara na Prijepolje.

Obzirom na pojavu jačih snaga komunista u oblasti u okolini Bistrice, major Lukačević je izdao naređenje da se izvrši napad u pravcu Bistrice a ne u pravcu Prijepolja.

Zapovest za ovaj napad izdao sam 23 oktobra u 19 časova. (Prilog: Zapovest).⁷

24 u zoru napad na komuniste izvršio je Javorski Korpus i Dragačevska brigada. Napad je izvršen na položaj komunista

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 32, reg. br. 44/2 (S-V-2294/1).

² Brojčana oznaka za Javorski korpus.

³ i ⁶ Vidi dok. br. 21: zapovest za akciju.

⁴ Navedenu depešu Redakcija nije pronašla. Vidi dok. br. 21.

⁵ Na tom sektoru dejstvovala je 4. krajiška NOU brigada.

⁷ Pomenuti prilog Redakcija nije pronašla.

Ploča — Šanac — Crni Vrh — Kukanj. Prva i druga Stude-
nička brigada zauzele su od komunista položaj Šanac. Ko-
mandant druge Mileševske brigade kapetan Radović, ne zna-
jući za promenu plana majora Lukačevića, povukao je prvu
i drugu St[udeničku] Brigadu u pravcu Prijepolja, iako je
napad kolone trebao da gravitira u pravcu Bistrice. U tom
vremenu komunisti zauzmu položaj Šanac, i tada I i II St.
brigada morale su da odstupe. U tom momentu sam stigao sa
20 vojnika i zadržao I i II St. Brigadu i sačekao komuniste.
Borba sa komunistima trajala je od 5 časova ujutru 24 ok-
tobra do 3 časa ujutru 25 oktobra, kada sam se povukao na
položaj Golo Brdo zbog nedostatka municije, a i pošto su ko-
munisti dobili pojačanje u ljudstvu i bacačima. Gubitci ko-
munista u ovoj borbi su: 130 mrtvih, nepoznat broj ranjenih.
Naši gubitci: 9 mrtvih, 16 ranjenih-kontuzovanih i 9 nestalih.

25 oktobra u podne, napad na Bitovik vršio je II Mile-
ševski Korpus, a iako je napad trebao da se vrši 24 u zoru.
Zbog neizvršenja zapovesti komunisti su bili u mogućnosti
da nas tuku, t.j. 24 mene, a 25 II Mileševski korpus.

II Požeški korpus promenio je pravac napada i otišao
u pravcu Bistrice—Priboja.

Na položaju Golo Brdo sa Javorskim korpusom i II Dra-
gačevskom brigadom ostao sam do 28 oktobra. Komunisti su
ostali na položaju prema meni bez da su vršili napad. Slao
sam odeljenja u izviđanje i došlo je do jednog manjeg suko-
ba sa komunistima. Slao sam depeše majoru Lukačeviću u
cilju dobijanja direktiva za dalji rad, ali odgovore nisam do-
bijao. Sa kapetanom Markovićem i Kalaitovićem nisam imao
vezu iako sam naredio da mi svakodnevno upućuju kurira i
obaveštavaju o situaciji.

26 okt. primio sam izveštaj od kapetana Markovića o kon-
centraciji velikog broja Nemaca u pravcu Ivanjica—Arilje.

27 primio sam izveštaj od poručnika Gvozdencića⁸ o
dolasku Nemaca na Javor, kao i o koncentraciji na pravcu
Arilje—Ivanjica.

27 okt. primio sam izveštaj od kapetana Dače Simovića
da je 1000 Nemaca došlo na Javor.

Zbog ovih izveštaja 28 okt. zauzeo sam položaj Vodena
Poljana—Akmačići—Radijevići.

29 u 14 časova komunisti su ušli u N. Varoš gde su osta-
vili posadu,⁹ a jačim snagama prešli Uvac na Kokinom Brodu.
Ovaj izveštaj primljen je od komandanta Novovaroškog sre-
za 29 u 16 časova kao i o tome da će komunisti posesti pre-

⁸ Cvetko, komandant Moravičke brigade.

⁹ Novu Varoš je, 26/27. oktobra, zauzela 4. krajiška NOU brigada.

laze na Uvcu, Pavlovića Brod i Rastok. Po primljenim izveštajima od komandanta II Mil. Brigade kapetana Radovića, 400 komunista došlo je na Jadovnik. Jače snage Nemaca stigle su bile u Sjenicu.

Po svim primljenim izveštajima jače komunističke snage opkolile su tri strane a sa četvrte Nemci iz Sjenice, iz kojih sam razloga, a da bi izbegao opkoljavanje na prostoriji sela Akmačići—Radijevići prešao Uvac 1 nov. u zoru i zauzeo položaj Kadina Stena više Šitkova. O ovome sam izvestio majora Lukačevića. I i II St. i Dragačevsku Brigadu uputio sam na svoje reone zbog pojave Nemaca i nemogućnosti ishrane, a sa Moravičkom brigadom i letećim bataljonom ostao sam na položaju Kadina Stena do dolaska odreda majora Lukačevića, a koji su odstupali od Uvca. Odstupanje Pljevaljske, Pribojske i Čajničke brigade od Uvca prema Kadinoj Steni i Javoru bilo je u neredu. U komori Plevalske brigade bilo je na konjima teških mitraljeza, puškomitraljeza, bacača i dosta municije.

Sa ljudstvom sam ostao na položaju dok su sve snage majora Lukačevića prešle granicu, a zatim sa moravičkom brigadom i letećim bataljonom izvršio posjedanje Javora gde sam ostao 2 dana. Na Javoru sam dobio izveštaj o izdaji Radulovića, i sa letećim bataljonom i delom Moravičke brigade odmah sam krenuo u poteru za njim.

U interesu opšte stvari smatram da mi je dužnost da vam iznesem sve negativne stvari našega rada u dosadašnjim borbama.

1) Starešinsko osoblje u opšte se ne pridržava izdatih zapovesti i radi po svom nahođenju. Čak i pojedini komandanti korpusa i aktivni oficiri smatraju da je i to inicijativa ako ne izvrše zapovest na vreme ili pak promene dati pravac.

2) Komandanti brigada, komandanti bataljona i ostale starešine nesposobni su za izvođenje samostalnih zadataka u najvećoj većini slučajeva.

3) Broj sposobnih starešina vrlo je mali.

4) Idealni borci u borbi protiv komunista su samo šumski ljudi,¹⁰ dok je mobilisano ljudstvo vrlo slabo, skoro panično. I šumski borci nerado idu u borbu u Sandžak iz sledećih razloga: stanovništvo nesigurno u Sandžaku; zbog nepoznavanja terena osećaju se nesigurno; ishrana vrlo slaba; obavestajnu službu nemoguće je uopšte organizovati zbog nesigurnosti meštana; 27 oktobra naredio sam da Moravička brigada krene i posedne Uvac, što ljudstvo nije htelo da učini, napravivši bunt

¹⁰ Odnosi se na mobilne, stalne četničke jedinice.

govoreći: Na granici ćemo svi izginuti, ali preko Uvca ne idemo. Za ovo sam streljao tri vinovnika bunta.

Ovako treba da rade sve starešine ako se želi uspeh.

5) Starešine se ne pridržavaju ni najosnovnijih odredaba ratne službe u pogledu izviđanja, obezbeđenja i vođenja same borbe. Starešine bacaju u borbu celu jedinicu, ostajući bez rezerve i u slučaju neuspeha na jednom delu fronta dolazi do neizbežnog povlačenja na celom frontu.

6) Dok jedna jedinica vodi borbu druga jedinica je neutralni posmatrač i čeka da i nju neprijatelj napadne, mesto da ide u pravcu vođenja borbe i da pomogne svoga suseda. Zbog ovoga se dešava da nas komunisti počesto tuku.

7) Kada ostupa jedna jedinica zbog teške situacije na svo- me sektoru, druge jedinice čine isto, bez naređenja i stvarne potrebe. Odstupanje pojedinih jedinica liči na panično begstvo, jer se vrši na celom frontu bez zaštite.

8) Veza između jedinica se uopšte ne održava, ili vrlo slabo, iako je glavni uslov za uspeh u borbi sigurna veza.

Sve ovo nateralo me je da izdam priloženi uput,¹¹ iako nije ništa naročito i na brzu ruku izrađen, ipak kada bi se ovog uputa pridržavale sve starešine i vojnici, uspeh bi bio siguran i sa mnogo manje gubitaka

M.P.

KOMANDANT, major
Rad. R. Cvetić

¹¹ Taj prilog Redakcija nije pronašla.

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA NEVESINJSKOG KORPUSA OD
24. NOVEMBRA 1943. KOMANDANTU OPERATIVNIH JEDI-
NICA ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE O SARADNJI SA
NEMCIMA I MORALNO-POLITIČKOM I VOJNIČKOM STA-
NJU JEDINICA¹**

KOMANDA 210
Str. pov. Br. Sl.
24 novembra 1943. god.
POLOŽAJ

KOMANDANTU 200.

Šef obaveštajne službe i načelnik štaba² ove komande dostavlja izveštaj i relaciju borbe na teritoriji ove komande,³ koju dopunjujem sa sledećim:

Stanje koje je na mojoj teritoriji nije zadovoljavajuće iz više razloga, a prvenstveno zbog slabog starešinskog kadra, kao i prošlogodišnjeg načina rada kod svih jedinica, tako n.pr. —

1) Gatačka brigada jačine 200 boraca u Nevesinjskom Srezu i u Gacku ostalo je boraca koji se nisu predavali komunistima oko 300. Znači na 500 Gačana može se računati sigurno.⁴ Ovde ne računam na ljudstvo koje je pod komandom Popa Perišića,⁵ koje broji 150 boraca⁶ i na koje se sigurno može računati. —

Komandant ove brigade⁷ nije sposoban za komandovanje brigadom jer u opšte nema takta ni načina ophođenja sa narodom ni vojskom. U pogledu likvidacije komunista nije ništa učinio,⁸ i ako je to primio kao uslov pri prijemu brigade. Njegovom nesavesnošću, njegovim štetnim radom, što je ličilo na pravu sabotazu prema organizaciji, doprineo je da je u ovakvoj meri podbacila gatačka brigada.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 202, reg, br. 6/5 (BH-V-9043).

² Načelnik štaba bio je poručnik Tomo Guzina.

³ Pomenuti izveštaj Redakcija nije pronašla.

⁴ U originalu su brojke 200, 300 i 500, napisane mastilom.

⁵ Radojica.

⁶ Reč je o Golijskoj ili tzv. 2. gatačkoj brigadi. U nekim dokumentima se pojavljuje kao odred Radojice Perišića.

⁷ Odnosi se na Mihajla Koprivicu. On je komandovao Gatačkom brigadom od jula 1943. godine.

⁸ Vidi dok. br. 20 i 22.

Ova ga komanda stavlja Vam[a] na raspoloženje, pošto mi u Gatačkoj brigadi nemože korisno poslužiti, a za drugu jedinicu nema upražnjenog mesta za komandovanje kao oficir. Pošto ste tražili p. poručnika Radovana Kovačevića da Vam se javi na dužnost, to molim da na mesto njega tu dužnost obavlja poručnik Koprivica, jer sam za komandanta bataljona Gatačke brigade odredio p. poručnika Kovačevića koji se sa svojim radom pokazao kao odličan i borac i starešina.

S obzirom na gore izloženo stanje u Gatačkoj brigadi nije mi ništa drugo preostajalo već sam dužnost komandanta brigade primio pored redovne dužnosti,⁹ kako bih pokušao popraviti stanje kod iste, jer se to može učiniti sa malo truda i volje, jer zaista s obzirom na sve ostalo brigada ova je još najbolja kako u naoružanju tako i u kvalitetu boraca.

2) *Prva Nevesinjska brigada*. Kapetan Lazarević¹⁰ odmah po prijemu ove brigade, ne znam iz kojih razloga, izgubio je svaku volju za rad te nije ništa od sebe dao kako bi ovu brigadu organizovao, mobilisao i korisno upotrebio u borbu. Njegov rad bio je ispod svake kritike, i u opšte nije radio ništa, pod izgovorom da je izgubio živce i da nema vojske koja će da sluša i da se bori. Odkazao je poslušnost posle nekoliko podnošenja ostavka na službu, koju sam ipak morao usvojiti. U toku najvećih borbi protiv crvenih¹¹ g. Lazarević nije dao ništa od sebe niti pak njegova brigada, opet krivicom starešinskog kadra. Kapetan Lazarević uviđa svoju krivicu, tako da on sam potpisatom govori da voli pre da ga streljaju nego da komanduje sa Nevesinjskom brigadom, pošto on nemože da vidi očima taj narod. Nisam to hteo da izvršim poznavajući ga kao dobrog oficira, ali ga opet ne razumem da se u tolikoj meri razočara, tim pre kad poznaje ovaj narod, te u najkritičnijem vremenu da bude toliko indolentan, te da me nepomogne u radu kao i našu opštu stvar.

Napominjem, da iz ove brigade ima vrlo mali broj crvenih, kada bi ovu brigadu uzeo u ruke sposoban i rešen oficir, te sa delimičnom smenom nižeg starešinskog osoblja, mogao bi formirati zadovoljavajuću jedinicu, a koja za vreme ovoga obračuna sa crvenim nije u opšte bila upotrebljiva niti pak ma šta dala od sebe, sem jednog dela IV bataljona i to samo krivicom starešinskog osoblja a nikako krivicom boraca.

⁹ Popović je tu dužnost preuzeo 12. novembra, kada je izdao i naredbu o tome. Po istoj naredbi postavljeni su komandanti bataljona: 1. bataljon — kapetan Marko Lojović, 2. bataljon — poručnik Mihajlo Koprivica, 3. bataljon — potporučnik Radovan Kovačević (Arhiv VII, reg. br. 50/4, k. 202).

¹⁰ Miloje.

¹¹ Vidi dok. br. 22.

Za izvršenje mobilizacije ove brigade, sve sam pokušao, te nemajući oficira poslužio sam se i Vojvodom Samardžićem¹² kome sam dodelio ovu brigadu i pored redovne dužnosti i koji je delimično uspeo. Bataljon Krsta Rudana i bataljon Dabića (bivši bataljon Kneževića) nalazi se na svojim teritorijama gde crveni još nisu dopirali ali, i pored mojih svakodnevnih tražnji, dotični komandanti nisu uspeli pokrenuti ljudstvo sa svojih teritorija u momentu odsudne borbe sa crvenim, niti su dolazili u sastav brigade.

Samardžić je nesposoban za komandovanje, ali sam ga morao iskoristiti radi mobilizacije, radio kao i uvek, ali rezultat njegovog rada je negativan s obzirom na poznate Vam njegove osobine. Molim da se ovoj brigadi odredi komandant, pošto ja nemam oficira koji bi tu dužnost mogao vršiti, jer ukoliko bi spojio sve u jednu brigadu i dao poručniku Gutiću,¹³ komandovanje bi mu bilo otežano iz više razloga, a naročito zbog velike prostorijske i velikog broja ljudstva gde njegov autoritet nebi mogao doći do izražaja.

3) Druga Nevesinjska brigada je vrlo dobro mobilisana blagodareći radu poručnika Gutića. Ta brigada ima oko 500 boraca, i kod iste brigade je stanje dobro, jedina koja se borila u Nevesinju i koja je u nekoliko spasila obraz Nevesinja. Poručnik Gutić se pokazao kao vrlo dobar i sposoban da komanduje brigadom. Naročito napominjem da je ovde doprineo i p. poručnik Veljko Šipovac, koji se ovaj puta pokazao kao pravi junak i zaslužuje svaku pohvalu.

4) *Mostarska Brigada*: Pasivna usled okupatora i crvenih. Stanje u pogledu crvenih kao i uvek, oni u nadmoćnosti usled uticaja grada Mostara gde je 90% crveno. Milutinović¹⁴ nemože da radi zato što mu je otežano kretanje, te jedino vodi računa da sačuva glavu i putem propagande pokušava nešto raditi. Stalno se nalazi u selu Zijemlje — Ravno. Mišljenja sam da zaista nema uslova za rad a da je dobar oficir. Na ovu brigadu kao takvu nemogu u opšte računati. Komandant sreza Mostarskog Vukašin Perović povratio se iz ropstva sa kojim sam lično bio i naredio mu da pokuša učiniti što može da se popravi stanje u ovom srezu, a naročito da pokuša sa pomoću br. 11.¹⁵ da izvrši čišćenje crvenih.

¹² Samardžić je bio komandant sreza nevesinjskog i član prekog vojnog suda u korpusu.

¹³ Vasilije.

¹⁴ Vladimir, kap. I klase, komandant Mostarske brigade.

¹⁵ Tada su se na području Mostara nalazili delovi SS divizije »Princ Eugen«.

5) *Konjička brigada*. Pasivna sem malog broja četnika. Poručnik Remetić¹⁶ ima sve dobre uslove za komandanta brigade. Mnogo se trudi i radi i sa jednom manjom vojničkom pomoći koju mi traži (a koju mu nisam u stanju sada pružiti) mogao bi da uredi srez. Pre izvesnog vremena sam mu slao bataljon Dabića ali sa obzirom da su to bili Nevesinji nisu izveli zadatak onako kako je to trebalo i kako je bilo naređeno. Ovaj komandant je bez ikakve materijalne pomoći bez koje je teško raditi a koju mu ja nemogu pružiti iz poznatih Vam razloga. U Konjičkoj Župi ima oko 150 partizana¹⁷ koji se prebacuju na njegovu teritoriju i mnogo mu smetaju.

Također je i ova brigada u ovakvim prilikama neupotreb-
ljiva i na nju nemogu računati.

Na osnovu gore izloženog uviđam posledice ovakog stanja. Prema tvrđenju broja 11, nadam se da će ipak krenuti u čišćenju crvenih te ću ih iskoristiti do maksimuma kako bi prikupio i reorganizovao ono sve što je nacionalno i stvorio vojsku sa kojom bi produžio započeti posao za opštu stvar. Pregoršekovica ne radi usled bolesti, nastojaću da ozdravi i odpočne posao.

Da br. 11 nije obećao odmah čišćenje teritorije,¹⁸ bio sam rešio da se prikupljenim snagama odmah krenem u probijanje Vama u sastav.

Vaš sastanak očekujem nestrpljivo, a mišljenja sam da krenete pravcem selo Rioca — Šipašno — Grabovica gde ću Vas sresti, u koliko br. 11 pre očisti teritoriju onda krećem najhitnije Vama u susret.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU

KOMANDANT KAPETAN

Mil. Popović

¹⁶ Veljko, kap. II klase.

¹⁷ Verovatno je u pitanju Krajiški NOP bataljon.

¹⁸ Dvadeset i četvrtog novembra je, s linije Mostar — Stolac — Bileća, nemačka SS divizija »Princ Eugen«, ojačana delovima nemačke 181. pešadijske i domobranske 6. pešačke divizije i sa 2000 četnika iz Nevesinjskog i Trebinjskog korpusa, napala novoformiranu 29. NOU diviziju s ciljem da je izbaci iz Hercegovine. Glavnina 29. divizije je odbačena istočno od puta Bileća — Gacko, gde je u šestodnevnom odbrambenim borbama neprijatelju nanela velike gubitke. Opširnije o tome vidi: tom IV, knj. 19, dok. br. 111, 113, 141; knj. 21, dok. br. 4.

**PISMO MAJORA ĐORĐA LAŠIĆA OD 25. NOVEMBRA
1943. MAJORU VELIČKU BOJOVIĆU O STANJU ČETNIČ-
KIH ODREDA¹**

Fundina, 25. novembra 1943 god.

Dragi moj Veličko,²

Jučer dobih tvoje pismo. Srećan sam što si živ i zdrav. Mnogo sam se puta uplašio kako za tebe tako i za sve ostale, iako je naš rastanak bio vrlo nepаметan i nerazmišljen. Trebali smo da idemo svi zajedno i da se zajednički i junački borimo protiv ove naše domaće nemani — komunista, ali mi obratno postupismo svaki ode svome užem zavičaju misleći da smo postali gospodari i da ćemo moći da živimo kod svojih kuća. Mi smo ljudi nerazumni i nepametni. Ostadoh sam u Lijevoj Rijeci. Napade me jedna brigada domaćih izroda.³ Borba je trajala dva dana. Moji ih tukoše dobro. Ja sam lično video 11 mrtvih. Docnije sam dobio izveštaj da je bilo 40 mrtvih i veliki broj ranjenih. Ja sam imao samo jednog ranjenog. Spremao sam se da krenem i ja preko Komova za Andrijevicu, ali na žalost baš uoči dana moga pokreta čuh za našu potpunu katastrofu. Sve se povuče za Podgoricu.⁴ Mislio sam da ćeš se i Ti sa svima našima povući i čekah vas 48 časova, potpuno sam, u Lijevoj Rijeci. Niko ne dođe. Bio sam u nedoumici kuda da pođem. Pođoh za Kuče, nadajući se da će se oni junački boriti protiv ovih naših gadova. Zarija me je primio potpuno prijateljski, kao i svi svesni nacionalisti. Tamo sam bio 10 dana i potpuno sam se odmarao. No u sreći ima i nesreće. Napadoše nas komunisti i u Kućima.⁵ Kući ne hteše uopšte da se bore. Moji primiše tešku borbu u kojoj izgubih potporučnika Dragišu Dujovića, jednog od najboljih naših junaka i vojnika i oca Mašana Adžića, starog čoveka, ali velikog junaka, pored ovoga imao sam četiri ranjena. Opkoljen sam bio sa sviju strana, ali ipak uspeh da

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 138, reg. br. 17/2.

² Bojović, major, komandant Komskog korpusa.

³ Napad je, 6. i 7. novembra, izvršila 5. crnogorska NOU brigada. U dvodnevnoj borbi četnici su potpuno razbijeni (tom III, knj. 6, dok. br. 71).

⁴ Vidi dok. br. 32 i 47.

⁵ Reč je o borbama 5. crnogorske NOU brigade protiv četnika i delova nemačke 181. pešadijske divizije (tom III, knj. 6, dok. br. 82).

se noću izvučem. Sada se nalazim evo ovde. Nikada u ovakvom položaju nisam bio. Opoljen spoljnim i unutrašnjim neprijateljima. Očajan sam. Ne mogu više da vladam sobom. Izgubio sam živce. Žao mi je što nisam poginuo. Svoj život više ni malo ne žalim, jer sam svima razočaran. Svaki se razbegao na svoju stranu, svaki sebe spasava i ostavljen sam na milost i nemilost svih zala. Svima je svejedno hoću li poginuti ili ostati živ. Molim Boga da mi omogući da se vratim tamo i da kaznim sve domaće izrode i izdajnike. Naročito ću kažnjavati oficire i sve intelektualce koji sačekajte komuniste i njima priđoše. Nikakvo opravdanje neću primiti. Sve ću ubijati. Seljake sem zlikovaca neću dirati. One koji ostanu u šumi i koji produžiše borbu protiv komunista nagradicu ne birajući sredstva, ne samo da će im se nadoknaditi ono što su izgubili nego će biti duplo nagrađeni.

Vidim da su Plavljeni i Gusinjani⁶ palili kuće u tim našim krajevima. Krivite ih. Ja ih ni malo nekrivim. Komunisti su ih napali, a oni su nas napali zbog rada naših nitkova i izroda. Oni nisu mogli momentalno znati ko je komunist, a ko je nacionalista. Na žalost, većina naših četnika priđe komunistima i napadoše Arnaute. Rezultat je žalostan. Niko smo i ništa. Neka pljačkaju komunisti. Imaju pravo. Mi nećemo da branimo svoje domove. Nama je jedan jedini cilj sačuvati svoje živote makar i nepošteno i nečasno.

Što se tiče Nemaca oni imaju nameru da unište komunizam na Balkanu. Verovatno da će uspeti, ali se plašim da za nas ne bude kasno. U Sloveniji su potpuno tučeni, u Dalmaciji takođe. Radio London javlja da su komunisti svuda u defanzivi, drugim rečima svuda su tučeni.

Ja imam vezu sa ministrom. Tražio sam da uputi izvesne odrede ovamo nama radi uništenja komunista.⁷ Odgovara da će ovo uraditi. Malo verujem. Nadam se da će Nedić uputiti izvesne jače snage ovamo i da će on osloboditi ovaj kraj.

Blažo i Bajo sa 24 svoja saradnika poginuli su u našoj svetinji Ostrogu. Oni su srećni, ali je za nas nezamenjiv gubitak. Sve je izgubilo glavu. Sada tek znamo koliko su vredjeli.

Stanje na frontovima spoljnim nepromenjivo. Nemci su preduzeli manju ofanzivu. Rusi priznaju njihov uspeh. Englezi nisu ni malo napredovali. Izgleda mi da čekaju proleće. Njih se niko ne tiče, oni gledaju svoj interes i niko ih više ne interesuje.

⁶ Vidi dok. br. 32 objašnjenje 61.

⁷ Vidi dok. br. 47.

Što se tiče ove naše uprave,⁸ to nije uprava nego ruglo. Ljubo ne zna šta radi. Istina ne može ništa ni da uradi. Nepametan je čovek. Veza sa Nedićem skoro nikakva. Ova stvar nije još dobro rešena, a ne verujem ni da će se rešiti kako treba. Neće brzo. Šta će docnije biti ne znam. Kakav je odnos Dražin i Nedićev ja ne znam.

Što se tiče moga dolaska tamo ne mogu ti odgovoriti kada, ali ti mogu reći da ću brzo tamo doći. Ja sam u ovo ubeđen. Stanje u drugim srezovima dobro je. Upravo mnogo bolje nego tamo kod nas.

Što se tiče napuštanja Balkana od strane Nemaca malo je verovatno. Oni zauzimaju pojedina ostrva u Jadranskom moru.

Što se tiče tvoga rada treba da budeš energičniji, veštiji nego je do sada bilo. Hitno formiraj manje odrede (jačine do 100 ljudi), tuci manje grupe komunista i ne dozvoli im da pljačkaju i haraju. Ako budu napadale jače snage komunista povlačite se ka Vrmoši. Bolje kriti se u svojim krajevima dokle god se može. Prikupi što više ljudstva i skreni svakome pažnju što ih očekuje ako priđu komunistima. Moramo biti pametni i jaki da možemo da izdržimo i preživimo svako zlo koje nas očekuje. Uspećemo da budemo pobednici.

Što se tiče novaca, sada ti ne mogu ništa poslati, jer nemam. Radim ako ikako mognem da dobijem, makar i pozajmicom, ako nešto dobijem odmah ću ti poslati što više mognem. Istina, malo nade ima da ću dobiti. Niko ne smije da daje novac da se ne bi zamerio komunistima. Malo je ljudi, ali neljudi ima i suviše. Doći će vrijeme kada će biti za ovo nagrađeni, ako budemo pametni ali se ipak žalim da se ovo neće uraditi.

Meni lično pretila velika opasnost. Komunisti otvoreno kažu da imaju još mene da ubiju i onda su likvidirali sa svima koji im smetaju. Oni se varaju, iako ja poginem nadam se da će ipak platiti glavom brzih dana.⁹

Ako vidiš da ne možeš formirati jače odrede i odeljenja za ovu borbu, formiraj trojke koje će ubijati vodeće ličnosti i sve naše gadove koji su prišli partizanima. Ako njih ne mogu kazniti neka uništavaju njihove porodice.

Šaljem ovu moju trojku. Ona nosi nekoliko proglašenja. Treba da se postaraš da se ovo rasturi. Izdao sam i za ove krajeve dva proglašenja. Šaljem ti po jedan primer. Spremam još nekoliko proglašenja za sve krajeve.

⁸ Vidi dok. br. 32.

⁹ Tako piše u originalu.

Želim Ti sreću i uspeh u našem teškom ali visokom pozivu, tvojoj,

Dorđe¹⁰

NAPOMENA: Šaljem ti i komesara g. Kurtonija,¹¹. Po cenu života mu svi izidite u susret. Njegov cilj je idealan za opštu našu stvar, a sa druge strane on je potpuno zaslužio da ga čuvamo i sačuvamo.

Isti

BR. 38

NAREĐENJE INSPEKTORA ČETNIČKIH JEDINICA ZA SRBIJU OD 27. NOVEMBRA 1943. KOMANDANTIMA RUDNIČKOG, KOLUBARSKOG, 1. i 2. ŠUMADIJSKOG I 1. RAVNORSKOG KORPUSA I KAČERSKE BRIGADE ZA NAPAD NA 1. JUŽNOMORAVSKU NOU BRIGADU NA PODRUČJU PLANINE RUDNIK¹

KOMANDA JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

GORSKI ŠTAB

Str. Pov. Br. Služ.

27 - XI - 1943. god.

POLOŽAJ

u 15,45

KOMANDANTU KAČERSKE BRIGADE.²

Radio-stanica Ferdo³ pod veri-veri urgen u 12 i 40 čas. 27. 11. 43 god. javlja: Poterani od Kesera⁴ i Đurića⁵ crveni,⁶ u jačini od 500 ljudi sa 25 konja, prodri su sinoć 26. 11. 43.

¹⁰ Lašić.

¹¹ Bivši italijanski komesar u Andrijevi.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 21, reg. br. 26/2 (S-V-28).

² »Kačerske brigade« napisano je mastilom, ćirilicom, brigada je iz Rudničkog korpusa.

³ Odnosi se na majora Dušana Smiljanića, komandanta 1. šumadijskog korpusa.

⁴ Dragutin Keserović.

⁵ Radoslav, komandant Komande »Južne Srbije« (deo SR Srbije i SR Makedonije).

⁶ Reč je o 1. južnomoravskoj NO brigadi. Ona je, 22. novembra, iz s. Pretrešnje (na pl. Jastrepcu) otpočela marš za istočnu Bosnu.

Na putu između s. D. Šatornje i s. Trešnjevica četnici su 29. novembra napali Brigadu, koja ih je potpuno razbila i produžila pokret ka s. Bosuti (vidi dok. br. 46).

do Crnog Vrha—Bajčetina. Prema prilikama služe se lažima o svom broju. Napred imaju prethodnicu koja se bori, a glavnina ide za njom u koloni po jedan. Pravac im je Rudnik. Štede municiju. Bosi su i goli. Do danas (kod nas) ostavili su oko 50 žrtava. Mi smo zatvorili otstupnicu sa 1000 ljudi.

Na osnovu napred iznetog naređujem sledeće:

1) Komandantu Rudničkog korpusa, odmah sa celim ljudstvom naoružanim vašeg korpusa dođite 28 novembra 1943 godine do 18 časova neizostavno sa vašom kačerskom brigadom u selo Kamenicu, a sa vašom kolubarskom brigadom i vašim štabom u selo Ramaču i odmah postavite stalne zasede i danju i noću zatvarajući sve pravce koji preko Kamenice i Ramače vode ka Rudniku.⁷

Čim stignete u selo Ramaču odmah mi pošaljite kurira na konju u selo Dobraču, gde ću ja biti radi daljeg objedinjavanja akcije protivu nadiranja crvenih sa juga.

2) Komandantu kolubarskog korpusa, svo ljudstvo stavite pod oružje i dođite u okolinu Lazarevca i Belanovice zajedno sa oblasnim štabom sa načelnikom štaba kapetanom g. Neškom Nedićem,⁸ koji odmah da uhvati vezu pomoću radio-stanice sa radio-stanicom Gorske Garde Nj. V. Kralja, gde ću ja biti.

Sa mobilisanim snagama vašeg korpusa neizostavno budete na određenoj prostoriji 29. 11. 43. do 20 časova.

3) Komandantu Prvog šumadiskog korpusa, sa prvom gruzanskom brigadom mobilisanom sa svim oruđima zatvorite pravac Borač—Ljuljaci stalnim zasedama i danju i noću sve prolaze prema severu kako ne bi mogli crveni da izbiju dalje na sever.

Postavljanje zaseda i mobilisanje ljudstva izvršiti neizostavno 28. 11. 43 i biti sa snagama na određenoj liniji najkasnije do 19 čas. 28. 11. 43.

Sa drugom gruzanskom brigadom zatvoriti pravac Zabojnica—Dragušica istim načinom i istovremeno.

4) Komandantu Drugog šumadiskog korpusa,⁹ sa celokupnim naoružanim ljudstvom zatvorite sve pravce od Drače prema severu kako ne bi mogli crveni da se dočepaju Rudnika.

Postavljanje zaseda izvršiti 28. 11. 43. najkasnije do 18 časova.

⁷ Vidi dok. br. 46.

⁸ Nedić je tada bio načelnik Štaba Posavsko-kolubarske grupe korpusa (formirane 11. novembra 1943).

⁹ Komandant je bio kapetan Marko Muzikravić.

5) Komandantu Prvog ravnogorskog korpusa, zatvoriste sve prolaze od Belog Polja—Crnuća do Kamenice crvenima koji sa juga nadiru ka severu.

Sa stalnim zasedama danju i noću do daljeg mog naređenja. Postavljanje zaseda i zatvaranje ovih pravaca izvršiti neizostavno 30. 11. 43 do 15 čas.

6) Komandantu mladenovačke brigade, sa celokupnim naružanim ljudstvom koje ćete odmah mobilisati, krenite pravcem: Jagnjilo—Žabare—Vlakča—Ugljarevo gde ćete dobiti dalja naređenja.

Sva kola i konje mobilišite na vašoj teritoriji da bi stigli 28. 11. 43. do 18 časova u selo Ugljarevo.

Svi komandanti da ponesu hranu za svo svoje ljudstvo za pet dana na kolima kako bi se izbeglo gubljenje vremena oko pripremanja i nabavke hrane u toku ove munjevite operacije.

Svi komandanti čim postave zasede na određenim pravcima izvestiće me radio vezom ili kurirskom kako koji bude raspolagao radi dalje akcije.

Ja ću se nalaziti sa štabom 28. 11. 43. od 10 časova u selu Dobrači, gde mi sve kurire slati, a radiogramе na stanicu Korpusa Gorske Garde Nj. V. Kralja, koja će mi služiti u toku ovih operacija kao moj centar-veza.

Načelnik gorskog štaba 18¹⁰
Potpukovnik,
Miodrag P. Palošević

Inspektor Jugoslovenske vojske
u Otadžbini,
Pukovnik,
J. S. Simić

M.P.¹¹

¹⁰ Štab inspektora za Srbiju.

¹¹ Okrugli pečat: »Jugoslovenska vojska u otadžbini — Gorski štab br. 21« — Korpus Gorske garde.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA RUDNIČKOG KORPUSA OD 27. NOVEMBRA 1943. DRAŽI MIHAILOVIĆU O BORBAMA PROTIV JEDINICA NOVJ U VREMENU OD 14. OKTOBRA DO 27. NOVEMBRA¹

ŠTAB
RUDNIČKOG KORPUSA JUG. VOJSKE
Str. Pov. Br. službeno
27 novembra 1943 godine
Slobodne srpske planine

GOSPODINU MINISTRU VOJSKE, MORNARICE
I VAZDUHOPLOVSTVA I NAČELNIKU ŠTABA
VRHOVNE KOMANDE.

Dostavljam izveštaj o radu rudničkog korpusa u periodu između 14. X. 43 do danas.

Pismeni izveštaj o ranijem radu dostavljen je pod 13. oktobrom tek. godine.²

a) Kolubarska brigada: Između 1 15 oktobra bila je u sastavu korpusa u cilju gonjenja komunista.³

15 oktobra ove godine ova brigada je napala transportni voz na pruzi između žel. stanice Baroševca—Rudovci, tom prilikom ubačeno je nekoliko bombi u vagon u kome su se nalazili Bugari. Usled eksplozije bačenih bombi poginulo je 7 Bugara i dva su izbačena iz vagona teško ranjena. Ovo je učinjeno radi toga, što je ova brigada vodeći borbu sa komunistima u selu Kruševici, napadnuta od strane Bugara sa leđa i zbog toga morali smo odstupiti, iako su Bugari znali da se mi borimo sa komunistima. Povodom ovoga slučaja

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 74, reg. br. 3/4 (S-V-10477).

² U navedenom izveštaju izneseni su rezultati rada na jačanju organizacije u srezu kolubarskom i kačerskom, borbi protiv pripadnika i simpatizera NOP-a na tom području. U zaključku se, pored ostalog, kaže:

»Mora se reći da su komunisti onemogućeni više u ma kakvoj organizaciji u Šumadiji. U svima selima gde su oni izvršili svoju organizaciju njihovi jataci su likvidirani i prema tome naslon komunističkih grupa, koje operišu, na svoje simpatizere je nemogućan, te se može reći da je njihov položaj sasvim kritičan... Glavnu zaslugu za ovo u zadnje vreme ima Kalabić. Da nije Kalabić došao u oplenački, a naročito u orašacki srez, svaka naša organizacija u jezgru Šumadije bila bi dovedena u pitanje« (Arhiv VII, Ča, k. 74, reg. br. 13/3).

³ i ⁵ Odnosi se na delove 1. šumadijskog NOP odreda (tom I, knj. 5, dok. br. 122).

Bugari su zapalili dve kuće u selu Crljencima⁴ i odveli 5 ljudi, za koje se do sada ništa nezna.

16. oktobra ove godine, ova brigada je napala na rudnik Rudovce, razorila ga i sve namirnice zaplenila. Radnici rudnika su napustili posao, zbog toga taj rudnik eksploatišu seljaci okolnih sela. Ovaj rudnik je svojina Gramberga iz Beograda. Istoga dana 4 bataljon ove brigade napao je komuniste u selu Barzilovici, tom prilikom ubijeno je 3 a ranjeno 11 komunista.

25. oktobra ove godine ova brigada je napala komuniste⁵ u 3 časa po ponoći u lipačkoj šumi u ataru sela Brajkovca, u ovoj borbi je poginulo 3 a ranjeno 4 komuniste, sa naše strane nije bilo nikakvih gubitaka.

25 oktobra tek. godine u 6 časova ova brigada je vodila borbu u trbušničkom groblju. Borba je trajala do 11 časova, u ovoj borbi je poginulo 25 komunista,⁶ o ranjenim nema podataka. Sa naše strane ranjen je komandant 4 bataljona poručnik Pera Nedeljković i dva vojnika.

4 novembra ove godine, kolubarska brigada napala je komuniste na kruševičkom visu. U ovoj borbi poginulo je 13 komunista i 25 ranjeno. Sa naše strane poginulo je 4 i ranjeno 2 vojnika.

10 novembra ove godine, kolubarska brigada je vodila borbu sa komunistima u Trbušnici u kojoj je poginulo 4 komuniste, sa naše strane nije bilo gubitaka.

11 novembra ove godine, kolubarska brigada je vodila borbu sa komunistima u selu Trbušnici, u ovoj borbi poginulo je 1 i ranjen 1 komunista, sa naše strane nije bilo gubitaka.

15 novembra naređena je opšta mobilizacija svih raspoloživih snaga. Kolubarska brigada po izvršenoj mobilizaciji ušla je u sastav rudničkog korpusa, u sastavu korpusa sačekala je anglo-američku delegaciju⁷ u selu Ivanovcima, srez kačerski i po održanom zboru sprovela pomenutu delegaciju u s. Gor. Trešnjevicu, srez orašački. Iz istoga sela u sastavu korpusa krenula u poteru za komunistima, komunisti su gonjeni sve do takovskog sreza.

24 novembra ove godine, jedna grupa komunista jačine od 60—80 vratila se sa granice takovskog sreza ponovo u kačerski srez, kolubarska brigada u sastavu korpusa vratila se nazad, radi uništenja ove grupe komunista. Prema naređenju komandanta korpusa kolubarska brigada vratila se u svoj srez, radi izvršenja predviđenih zadataka, a kačerska bri-

⁴ Crljeni.

⁶ Delovi 1. šumadijskog NOP odreda.

⁷ Vidi dok. br. 42 i 46.

gada je ostala na svome terenu u poteri za napred pomenu-
tom grupom komunista.

b) **Kačerska brigada:** Na dan 5 X. tek. godine, komuni-
stička grupa pod vođstvom zvanog »Bradonje«⁸ naterana je
od strane celog rudničkog korpusa do duboko u rudničku pla-
ninu. Kako je postojala verovatnoća da se ova komunistička
grupa spusti ponovo iz planine i to ili na reon gornjeg dela
kačerskog sreza ili preko orašačkog sreza u okolinu Belano-
vice ili u kolubarski srez, to je na dan 7 oktobra tek. god.
komandant korpusa naredio da kačerska brigada ostane u
okolini Rudnika, a kolubarska brigada da se uputi prema Be-
lanovici. Sa kačerskom brigadom ostao je pored k-ta brigade
kap. Jovanović.⁹ A sa k-tom kolubarske brigade kap. Ninko-
vić.¹⁰ Na dan 14. X. ove god. Inspektor Vrhovne komande pu-
kovnik g. Simić sa k-tom garde kap. Kalabićem povlačeći se
ispred bugarskih potera, došao je. u s. D. Trešnjevicu. Tu je
uhvaćena veza sa kač. brigadom — kap. Jovanovićem, gde je
u sporazumu sa Kalabićem izdato naređenje za zajedničku
akciju protiv komunista,¹¹ između garde i rudničkog korpusa.

U zoru 15. X. tek. godine jedna mala grupa komunista¹²
pojaviła se u selu Zagrađu u neposrednoj blizini kačerske
brigade. O ovome je odmah obavješten Kalabić, te je istoga
momenta preduzeto opkoljavanje ove grupe. Komunisti su
primetili razvođenje naših kolona i pokušali su da se izvuku,
pri izvlačenju naišli su na 2. gardisku brigadu,¹³ gde su imali
3 mrtva i nekoliko ranjenih. Posle ovoga ova komunistička
grupa, koja je brojala oko svega 50 komunista izvukla se
u pravcu sela Ručića i zauzela položaj na granici takovskog
i kačerskog sreza. Preduzeto je hitno gonjenje ove grupe i
kačerska brigada pod komandom kap. Jovanovića napravila
je jedan veliki zaobilazni marš u toku noći i potpuno izne-
nadila ovu komunističku grupu, rano 16. X. tek. godine. Kap.
Jovanović u streljačkom stroju izvršio je opkoljavanje ove
grupe i energično jurišao na njih. Komunisti su pretrpeli vrlo
velike gubitke. Na licu mesta ostalo im je 8 mrtvih, među

⁸ Reč je o 1. šumadijskoj NO brigadi (formirana 5. oktobra na
pl. Rudniku). Komandant je bio Radivoje Jovanović Bradonja. Za vreme
formiranja i naredni dan četnici su napadali brigadu, ali su bili od-
bijeni (tom I, knj. 1, dok. br. 103 i 109).

⁹ Milijan, pomoćnik komandanta Rudničkog korpusa.

¹⁰ Dragiša, komandant Rudničkog korpusa.

¹¹ Naređenje je izdato 15. oktobra 1943. Zadatak Kačerske brigade
bio je da napada pravcem s. Lalinci — s. Ručići i izbije u rejon s.
Šilopaj (AVII, Ča, k. 21, reg. br. 22/2).

¹² Odnosi se na Kačersku četu 1. šumadijskog NOP odreda.

¹³ Vidi dok. br. 14; tom I, knj. 5, dok. br. 122.

njima njihov komandant zvani Vivac¹⁴ i neki profesor, koji im je bio politički komesar. Zaplenjeno je mnogo arhive gde su nađeni važni podaci. Ovom prilikom komunisti su imali mnogo ranjenika a neki su od njih kasnije pohvatani i pobijeni. Dva su živa uhvaćena, koji su isto tako dali dobre podatke. Zaplenjeno je devet pušaka, 8 čebadi, zavojni materijal i cela arhiva 3 čete šumad. odreda. Garda, koja je trebala da učestvuje u opkoljavanju ove grupe zakasnila je. Ali povlačeći se sa ovoga poprišta, delovi komunističke grupice naišli su na gardu, koja ih je takođe dočekala. Posle ove borbe, komunisti su se povukli u takovski srez, prema selima Vrnčanima, Ljutovnica i Verelec.¹⁵ U toku celog pokreta ova komunistička grupica gonjena je od strane kačerske brigade i garde.

Na dan 21 novembra naređen je doček p. pukovnika Paloševića u selu Rudniku. P. pukovnik Palošević stigao je 21 oktobra tek. godine u selo Rudnik, gde ga je sačekao komandant korpusa kap. Ninković, pomoćnik k-ta korpusa kap. Jovanović i komandant kačerske brigade sa svojom brigadom. P. pukovnik Palošević održao je nekoliko zborova na reonu kačerskom i kolubarskog sreza u vremenu od 20—30 oktobra ove godine.

Potpukovnik Palošević doneo je naređenje od strane pukovnika Simića, kojim se razrešava od dosadašnje dužnosti komandanta korpusa kap. Ninković i stavlja na raspoloženje, a privremeno za komandanta korpusa određuje se kap. Jovanović.

U vezi naređenja štaba Vrhovne komande o. br. 493 od 7 novembra tek. godine,¹⁶ da ovaj korpus bude pripreman u cilju eventualnog pokreta za borbu protiv komunista, koji prodiru u Srbiju izdata su sva potrebna naređenja u cilju ove pripreme. Ovom prilikom se izveštava, da je korpus sposoban za pokrete u cilju borbe protiv komunista u svakom momentu kada se naredi i gde se naredi. Podvlači se naročito, da su preduzete sve mere da se ljudi obuju i obuku što je već sprovedeno.

Na dan 19 novembra ove godine, stigla je na reon ovoga korpusa anglo-američka misija pod vođstvom kap. Tođorovića-Lole.¹⁷ Naređenje o dolasku ove misije potpisati je do-

¹⁴ Reč je o Živoradu Simiću Žiki, komandiru Kačerske čete. On je, teško ranjen, izvršio samoubistvo da ne bi živ pao neprijatelju u ruke. Pored njega poginula su još dva borca, a jedan je dezertirao četnicima (tom I, knj. 5, dok. br. 122).

¹⁵ Na karti 1 : 100.000 »Veteriječ«.

¹⁶ Vidi dok. br. 42.

¹⁷ Borislav Bora, oficir za vezu između Vrhovne komande i britanske i američke vojne misije. Vidi dok. br. 42, depešu br. 654 i dok. br. 46.

bio uveče 18 novembra tek. godine u 20 časova, anglo-američka misija stigla je izjutra 19 novembra tek. godine. Potpisati je imao na raspoloženju svega 10 časova, radi pripreme za prijem ove misije u duhu primljenih instrukcija. Ipak pored svega toga ova misija sačekana je sa oko 400 četnika ovoga korpusa sa masom od nekoliko stotina ljudi i žena. Pored toga u svakom selu prilikom prolaza misiju je sačekivalo dosta ljudi i žena i bacalo cveće pred njih. Ova misija je ispraćena do sela G. Trešnjevica srez orašački, gde ih je sačekao Kalabić sa svojim korpusom.

20 novembra ove godine, ovaj korpus t.j. kolubarska i kačerska brigada u sporazumu sa kap. Kalabićem krenuo je u poteru za komunistima, gonjenje komunista je trajalo sve do 24 ovog meseca. Komunisti su preterani u srez takovski. Nakon toga kačerska brigada se vratila na teren svoga sreza sa zadatkom, da goni komunističku grupu jaku od oko 60—80, koja se posle izvršenih potera odvojila od velike grupe komunista i ponovo prešla u kačerski srez. Kačerska brigada sa kolubarskom brigadom proterala je ovu grupu komunista u orašački srez.

Korpus je sada skoncentrisan na granici između kolubarskog i kačerskog sreza u očekivanju eventualnog povratka komunističke grupe, koja je posle izvršenih potera otišla u pravcu Suvobora.

Napominje se da potere i borbe protiv ove komunističke grupe vrši samo ovaj korpus i gorska garda. Prilikom potera ovaj korpus je više puta prelazio na reon gorske garde, kao što je gorska garda prelazila na reon ovoga korpusa.

Ovaj korpus ima na raspoloženju tri radio stanice i to jednu za vezu sa Vrhovnom komandom a dve za vezu između brigada i korpusa, kao i za vezu između brigada i gorske garde u toku akcije.

Kao što je izvešteno u zadnjem izveštaju na dan 3 oktobra izvršena je zakletva regruta kačerske brigade, zakletvu je položilo 1811 regruta.

Ovo je bila jedna od najvećih nacionalnih manifestacija u Šumadiji u toku ove godine. Baš za vreme izvođenja svečanosti zakletve na položaju zvanom »Teoc«, pod Rudnikom Nemci su sa velikim brojem svojih vojnika vršili opkoljavanje takovskog sreza, najverovatnije misleći, da će se zakletva vršiti na Ravnoj Gori, tom prilikom Nemci su bacali bombe u Teočinu iz aviona i pokupili mnoge ljude iz takovskog i delimično iz kačerskog sreza. Potpisati je morao objaviti na nekoliko dana, da će se izvršiti zakletva, ali je tajnost mesta zagarantovana. Ovoj zakletvi prisustvovalo je 500 četnika iz

kačerske i kolubarske brigade. U prilogu se dostavlja 12 (dvanaest) raznih vrsta fotografija sa svečanosti zakletve.¹⁸

Ove fotografije tražili su i predato im je članovima anglo-američke misije.

Potpisati je spremio materijal za štampanje lista pod naslovom »Rudničanin«. Kalabić je obećao, da će omogućiti izlaženje ovoga lista preko njegove male štamparije.

Prednje se dostavlja s molbom na nadležnost.

»Leonardo«¹⁹

M.P.²⁰

Ob²¹

BR. 40

IZVEŠTAJ KOMANDANTA BOSANSKOKRAJIŠKOG ČETNIČKOG KORPUSA OD 29. NOVEMBRA 1943. KOMANDANTU ZAPADNE BOSNE O BORBAMA PROTIV 13. NOU BRIGADE U PREDELU PLANINE MANJACE¹

KOMANDA
BOSAN. KRAJIŠ. ČETNIČKOG KORPUSA

Pov. Broj: 125

29 novembra 1943. god. u 7 č.

Položaj

KOMANDANTU² ZAPADNE BOSNE

POLOŽAJ. —

Dostavlja izveštaj o stanju na sektoru komande ovog korpusa

Po povratku na sektor poverenog mi korpusa ustanovio sam sledeće stanje na sektoru istog:

1) Neprijateljske snage³ do ovog časa zapele su i drže položaje na liniji: Busnovi — Krivaja — Stratinska — Obro-

¹⁸ Pomenute priloge Redakcija nije pronašla.

¹⁹ Ninković Dragiša.

²⁰ Okrugli pečat: »Komanda Jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab br. 80«.

²¹ »Ob« naknadno dopisano olovkom, ćirilicom.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 208, reg. br. 21/5 (BH-V-10460).

² Komandant je bio major Slavoljub Vranješević.

³ Odnosi se na 13. krajišku NOU brigadu.

vac — Tromažnja⁴ — Kozica — Grčka Gradina — Previjsa — Sitnica — Čačavica — Mrkonjić — Jajce. Istureni delovi neprijatelja u toku dana 28 ovog meseca prodrli su do Šljivna⁵ i Dobrnja iz razloga, što Komandant I brigade ove komande nije izvršio dobivenu zapovest i zaposeo položaj Dobrnja — Busije koji mu je bio određen izdatom zapovesti.⁶ Komandant II brigade⁷ u određeno vrijeme zaposeo je određeni mu položaj Sljivno — Vilusi — Melina, ali usled odsutnosti I brigade, njegovo levo krilo bilo je izbačeno iz Slivna. Rad komandanta II brigade je za svaku pohvalu i on je jedini koji je stalno sa vojskom i na položaju, dočim komandant I brigade i ako mu je naređeno da bude sa vojskom i na određenom položaju, vratio se u Štab brigade bez odobrenja a vojsku ostavio samu sebi, kao i načelnik štaba⁸ ove komande naden je kod Zagorca, te kada sam mu spomenuo da treba ići na položaj odgovorio je: da se to njega ne tiče jer da je podneo ostavku u zakonskom roku od 15 dana i da na istu nema odgovora.

Za učinjenu grešku komandanta I brigade uputio sam mu sledeću depešu čiji prepis prilažem ovome izveštaju i tražio od istog da mi dostavi svoje izjašnjenje.⁹

2) Položaj naših jedinica popravljen je u toku noći 28/29 ovog m. na liniji Dobrnja — Busija — Grabovica¹⁰ — Lusići — Lokvari — Dubica — Dujakovci, a partizani su se povukli u pravcu Sokolova i Donjeg Ratkova.¹¹ Naši su u određenoj akciji prema Đokovićima imali uspeha i to: zarobili oko 12 pušaka, 15 partizana ubijeno, više ranjenih i 4 živa uhvaćena. Ovaj poraz preživeo je 3 bataljon 13 partizanske brigade koji je sada razbijen. Brat Branko Bojandić komandir 3 čete I bataljona I brigade zarobio je jednog partizana 7 partizanske brigade¹² u Sladojevićima kod Mrkonjića i sproveo istog u komandu ovog Korpusa na suđenje.

Jedinice I bataljona I brigade ove komande pod komandom brata Živkovića Mirka pronašao je onaj teški mitraljez

⁴ Tramošnja.

⁵ Na karti 1 : 100.000: Slivno.

⁶ Navedena zapovest se nalazi u Arhivu VII, Ča, br. 208, reg. br. 15/5.

⁷ To je brigada »Zmijanje«, a komandant je bio Pavle Mutić.

⁸ Odnosi se na kapetana I kl. Lazara Bogetića.

⁹ Navedenu depešu Redakcija nije pronašla.

¹⁰ Grabovac.

¹¹ U toku noći 29/30, novembra 13. krajiška NOU brigada je izevela »demonstrativni napad« na četnike i delove domobranske 13. lovačke pukovnije u Han-Kolima. O tome vidi: tom IV, knj. 20, dok. br. 4, 214 i 217.

¹² Reč je o 7. krajiškoj NOU brigadi.

koji su partizani prilikom borbi sa III bataljonom naše III brigade 26 ovog meseca izgubili. Dakle nađen je teški njemački mitraljez sa postoljem, a nije šarac kako je to predhodno javljeno.

3) O akciji oko Jajca nije još ništa sigurno. Tražio sam od njemačke komande podatke o tome, čije jedinice vrše akciju u tome pravcu i pravcu Predora. Ako se dođe do pozitivnih podataka dostaviće se izveštaj o tome.

4) Upućujem brata Dušana Duvnjaka Komandanta III bataljona III brigade sa ljudstvom na mjesto koje smo odredili jučer ujutru usmeno.

O svim novostima i promenama na sektoru ove komande bićete blagovremeno obavešteni.

SVEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

KOMANDANT
ČETNIČKI VOJVODA,
Drenović

M.P.

BR. 41

**IZVEŠTAJ ŠTABA 503. KORPUSA OD 2. DECEMBRA 1943.
DRAŽI MIHAILOVIĆU O RASULU ČETNIČKIH JEDINICA
U LICI POSLE KAPITULACIJE ITALIJE¹**

ŠTAB
DELA 503. KORPUSA²
Pov. br. službeno
2 decembra 1943 g.
Položaj

Podnosi izveštaj.

GOSPODINU MINISTRU VOJSKE, MORNARICE
I VAZDUHOPLOVSTVA.

Do 7 septembra 1943. godine, na sektoru Srpske Moravice, Gomirje, Josipdol bila su tri četnička garnizona, od kojih su formirane dve četničke brigade 503 korpusa. Rad ovih čet-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 153, reg. br. 28/2 (H-V-455).

² Korpus je obuhvatao teritoriju gornje Like, Korduna, Gorskog kotara i dela Slovenije.

ničkih brigada svodio se je na rad pojedinih patrola, koje su na terenu u dubokoj partizanskoj pozadini napadali njihove štabove i manje grupe. Tako su u garnizonima prosečno bili na licu do 25% četničkih snaga.

6 septembra 1943 godine, vršio je obilazak ovih garnizona naš Komandant potpukovnik g. Bjelajac Slavko, i ovom prilikom mi je naredio da sa jednim četničkim odredom odem u Sloveniju s tim da se u selu Štalcarju, južno od Kočevja sastanem sa Slovenačkim četnicima, koji su po prethodnom dogovoru potpukovnika Bjelajca i majora Novaka³ trebali da budu u tom selu radi formiranja nove brigade našeg korpusa koja je trebala da radi u Sloveniji.⁴

7 septembra 1943 god. sa 270 četnika prešao sam u Sloveniju u cilju hvatanja veze. 8 septembra izjutra stigao sam u selo Štalcarje, ali nikakve podatke o Slovenačkim četnicima nisam mogao dobiti. Tog dana vršio sam obilazak okolnih sela sve do Kočevske Reke, ali mi niko ništa nije znao reći o Slovenačkim četnicima. Istoga dana Italijani napuštaju Sloveniju. Od meštana sam saznao da je Italija kapitulirala i da se Italijani povlače iz naše države. Usled ovakve nagle promene doneo sam odluku da se vratim u Srpske Moravice, jer sam ovaj garnizon bio oslabio pa sam se bojao da ne bude odmah napadnut i uništen. Tako sam 9. septembra stigao u Srpske Moravice.

U međuvremenu, odmah po kapitulaciji Italije, četnici ostalih garnizona povukli su se u Srpske Moravice.

Potpukovnik g. Bjelajac, koji je imao nameru da ide samnom u Sloveniju, u poslednjem momentu promenio je odluku jer je bio pozvat na Sušak od strane Nacionalnog komiteta.⁵ Iz Srpskih Moravica krenuo je za Sušak 7 septembra t.g. od koga vremena o njemu ništa više neznam.

Po mome povratku u Srpske Moravice, preko radio stanice, koju mi je potpukovnik g. Bjelajac 6 septembra t.g. doneo, nastojao sam da uhvatim vezu sa nekom susednom komandom, ali u tome nisam uspeo. Imao sam šifru za vezu sa vojvodom Đujićem i majorom g. Novakom, sa kojima nisam mogao stupiti u vezu.

³ Karlo, komandant četnika u Sloveniji,

⁴ Vidi knj. 2, dok. br. 204.

⁵ U Sušaku je, pod okriljem italijanskih vlasti, delovao sušački Nacionalni komitet formiran 1942. godine. Vodeću ulogu u Komitetu imao je Radmilo Grdić. Posle kapitulacije Italije, članovi Komiteta i Slavko Bjelajac pobjegli su u Italiju.

Opširnije o rasulu četnika u Lici i Hrvatskom primorju posle kapitulacije Italije vidi: Branko Latas, Četnici iz Like u službi Nemaca na području Hrvatskog primorja i u Italiji 1943—1944 godine, VIG br. 1/79.

Po kapitulaciji Italije na mome sektoru nije bilo nikakvih okupacionih trupa, dok su partizani vršili koncentraciju svih svojih snaga prema nama. Preko patrola i obaveštajnih organa doznao sam da je jedna partizanska brigada došla u okolinu Brod Moravica, 13. partizanska divizija u okolinu Drežnice, dok 7. i 8. partizanska divizija bile su u okolini Ogulina.⁶ Ove partizanske snage imale su zadatak da stegnu obruč oko Srpskih Moravica i da nas unište.

Usled toga doneo sam odluku da se sa svim četničkim snagama ovog sektora probijem ka jugu u pravcu Obrovca a u duhu dobivenih instrukcija od našeg Komandanta,⁷ koje je ovaj dobio od delegata potpukovnika g. Žujovića.⁸

U ovo vreme partizani pronose glasove da im je naređeno da više ne napadaju četnike, i zato neke naše patrole koje su bile na partizanskoj teritoriji nisu bile napadate od partizana čak ni onda kada su prolazile pored njihovih garnizona. Sa svima starešinama nastojao sam da ubedim četnike da je to partizanska lažna propaganda koja ima za cilj da nas obmane i prevarom lakše likvidira, pa sam s toga upozorio sve da ne nasedaju ovoj propagandi i lažnoj njihovoj smicalici. Ovo sam učinio radi toga što su neke naše patrole na terenu vodile pregovore o nenapadanju sa partizanima, koji u to vreme nisu primenjivali nikakav akt neprijateljstva prema njima. Partizani su u to vreme u selu Gomirju pozvali sav narod da se slobodnom voljom izjasni dali je za četnike ili partizane, a kada su većinom bili se opredelili za četnike, dali su odrešene ruke jednoj četničkoj patroli da rade u narodu kao četnici i da budu pod oružjem.

Čim sam o ovome bio obavešten uputio sam drugu patrolu sa kapetanom Mandićem P. Jovanom sa zadatkom da izvidi snage partizanske i da prvu patrolu dovede u sastav glavnine, ali ovaj u tome nije uspeo jer se prva patrola sakrila pred pojavom kapetana Mandića. S toga čim se kapetan Mandić vratio i referisao mi da su partizani razvili jaku propagandu u cilju da nas opepaju i oslabe i na taj način likvidiraju, ubrzao sam odluku o našem povlačenju prema jugu. Pravac kretanja izabrao sam kroz Srpska sela sa namerom da prikupim sve zaostale četnike i Srbe sposobne za naoružanje.

12. septembra t.g. krenuo sam na put pravcem: Srpske Moravice—Vrbovsko—Gomirje—Stajnica—Dabar—Gacka Do—

⁶ Tada su 8. i 13. NOU divizija sprečavale prodor nemačkih i ustaških trupa iz Ogulina u pravcu Hrvatskog primorja (tom V, knj. 19, dok. br. 46). Sedma NOU divizija je tada operisala na području Banije.

⁷ Vidi knj. 2, dok. br. 203.

⁸ Dr Mladen Mlada, zvani potpukovnik Aćimović.

lina. Na našem putu kuda smo prolazili partizanska propaganda bila je dosta uspela da pojedine četničke familije ubedi da partizani četnike neće napadati i da nemaju razloga da napuštaju svoje domove. Zbog toga su četničke familije sačekivale svoje četnike i nagovarali ih da se vrata. Bilo je više slučajeva gde sam morao lično da poteram pojedine žene i majke naših četnika koje su u tu svrhu dolazile i sačekivale našu kolonu.

Zbog ove partizanske propagande neki četnici su se pokolebali i poverovali im vrativši se krijući svojim kućama.

Noću između 13. i 14. septembra t.g. zanoćili smo u Žnidavcu (sekcija Ogulin). Cilj našeg dnevnog marša bio je selo Brezno koga nismo mogli dostići usled zamorenosti četnika, te smo tako bili prinuđeni da noćimo u Žnidavcu. 14. septembra 1943 god. oko 4 časa, u momentu kada smo sa prenoćišta polazili na put, napala nas je 7. i 8. partizanska divizija.⁹ U ovoj borbi koja je trajala skoro deset časova, na našoj strani bilo je 7 mrtvih i dva ranjena, dok su partizani imali mnogo veće gubitke, oko 15 kola mrtvih. U ovoj borbi poginuo je komandant jedne partizanske brigade i sedam njihovih komandanata i komesara. Ovakav ishod borbe bio je blagodareći pojedinim starešinama, koji su se brzo snašli i u borbi odlično pokazali. Na prvo mesto ovde mogu da istaknem komandanta I. brigade pešadis. kapetana I klase Živanovića Sergija, koji je uspeo da ovlada jednom kotom i da time omogućiti naše izvlačenje iz borbe.

Pošto je teren na kome se vodila borba bio jako pokriven šumom, to su starešine nekih manjih četničkih jedinica sa svojim četnicima po izvlačenju iz borbe vraćali se svojim selima. Po izvlačenju iz borbe pravac našeg povlačenja bio je Mala Kapela, gde smo se prikupili u nadi da produžimo put prema dobivenim instrukcijama.

16. septembra t.g. izbili smo u blizini Dabra gde smo od meštana doznali da se u selu nalazi jedan partizanski bataljon i jedna terenska četa.¹⁰ Istoga dana napali smo ovaj partizanski garnizon i partizane proterali iz ovoga sela. U ovoj

⁹ Napad je izvela 2. brigada 8. divizije. Gubici četnika su preko 200 poginulih i 150 zarobljenih. Brigada, verovatno, nije imala gubitaka. Ukupni gubici 8. divizije u borbama od 1. do 15. septembra bili su 18 mrtvih i 56 ranjenih boraca. Opširnije o tome vidi tom V, knj. 19, dok br. 67. i 107.

¹⁰ Reč je o 4. bataljonu 1. brigade 8. divizije i specijalnoj četi te brigade. U Dabru se nalazila jedna četa 4. bataljona, koju je 17. septembra napalo oko 300—400 četnika. Četnici su žestoko napadali, ali pristizanjem 3. čete istog bataljona borba je završena potpunim porazom četnika. Bataljon je imao 3 ranjena borca, dok su četnici imali 2 mrtva i više ranjenih (tom V, knj. 19, dok. br. 130 i 157).

borbi bio je sa naše strane samo jedan ranjen, dok su partizani imali oko 16 mrtvih i ranjenih a 4 smo zarobili. Ovom prilikom pala su nam u ruke dva puškomitraljeza, 39 pušaka i nešto municije i sprema. Po izvršenom napadu na Dabar povukli smo se u pravcu sela Živice, gde smo na konferenciji svih starešina doneli odluku da se sve starešine sa četnicima razidu u okolinu Srpskih četničkih sela i da prikupimo zaostale četnike, kao i one koji su se posle borbe u Žnidavcu vratili svojim kućama.

U tom cilju kapetan Živanović Sergije sa Jaseničkim bataljonom otišao je u pravcu Ličke Jesenice, kapetan Mandić Jovan sa Plaščanima u okolinu Plaškog, kapetan Mirić Radomir sa svojim četnicima u okolini Plavče Frage,¹¹ Jezera i Drage, Kapetan Fišić Aleksa i potporučnik Grbić Đuro na reonu Rudo Polje—Plitvička jezera—Korenica—Babin Potok—Crna Vlast, dok sam ja sa kapetanom Jeftićem Ilijom i Aranđelovićem Aleksandrom uzeo sela Zalužnicu—Doljane—Škare—Staro selo—Glavace—Podum.

Po našem napadu na Dabar partizani računajući da su sve naše snage u Gackoj Dolini, sve svoje glavne snage bacaju u ovu dolinu. Odmah su blokirali sva sela usled čega se nije mogla dobiti hrana. Sa svojim jačim snagama vrše čišćenje šume. Domaći četnici — četnici ovih sela izbegavaju borbu ali izbegavaju i nas. Saznao sam da su pojedini četnici tražili vezu sa partizanskim funkcionerima i od njih tražili garanciju za nesmetan boravak kod svojih kuća. Od 68 četnika, koliko je moja grupa imala, ostaje mi svega 33. Neki koji su se predali partizanima daju ovima tačne podatke o nama i zato ovi nas lakše gone. Usled ovakvog stanja tri dana smo ostali bez hrane. Zato donosim odluku da se sa ovog terena prebacim u pravcu Brloga i Kosinja. O ovome sam izvestio sve starešine grupa da u koliko ne mogu ostati na svome terenu, da se povlače u pravcu Kosinja i Metka. Ovaj pravac izabrao sam zato, što je još od pre u okolini Kosinja bio jedan naš odred, koji se stalno održavao na terenu, a u okolini Metka brigada kapetana Đakovića,¹² držala je Velebit iznad Metka i neke zaseoke u podnožju Velebita. Zbog jakih partizanskih snaga u okolini Otočca i u selu Brlogu nisam se mogao prebaciti u pravcu Kosinja, već sa drugim pravcem, preko Ramnjana — Ljubova — Mogorića. Pri našem dolasku moral četnika u Metku bio je poljuljan. Uoči našeg dolaska na njih je vršen napad od strane partizana u kome su partizani uhvatili 9 četnika bez i jednog svog gubitka. Ovaj poraz kao i njihovo saz-

¹¹ Plavča Draga.

¹² Dušan.

nanje da su ostavljeni sami sebi vrlo negativno je uticao na njihov moral. Usled ovoga pojedini četnici se predaju, a partizani ih puštaju na slobodu. Partizani postavljaju uslov četnicima da pobiju svoje starešine i da ih onda niko neće dirati. Odaniji četnici mole svoje starešine da se odmah gube odavde. Neke starešine, već su se bili sklonili u Gospić.¹³ Kod ovakvog stanja predložio sam kapetanu Đakoviću da se sa svim snagama probijemo u pravcu Knina. Ovaj moj predlog kapetan Đaković prima i 7 oktobra pošli smo u pravcu Gračaca i Knina sa 112 četnika. Usput pojedini četnici na odmoru i prenoćištu izvlačili su se od nas i vraćali se natrag. Tako smo stigli u Gračac 12 oktobra sa svega 21 četničkom. U Gračacu ima oko 250 četnika. Ovi su u svemu prišli Nemcima i od njih dobijaju hranu, municiju i ostale potrebe. Odavde smo pod lažnim imenom kao obični četnici sa Nemačkom objavom došli do Kosova i javili se 13 oktobra Vojvodi Đujiću. Načelnik štaba vojvode Đujića artiljerijski kapetan Novak Mijović u nameri da nas uvuče u saradnju sa Nemcima daje naša imena i naše činove nemačkoj komandi i ovima tvrdi da ćemo mi kao saradnici Đujićevi ići na teren i saradivati sa Nemcima. Usled ovoga oficir za vezu nemački naređuje nam da se nismo udaljiti iz mesta. Zato smo čim nam se stvorila mogućnost bili primorani da napustimo teritoriju Dinarske divizije.¹⁴

Grupa kapetana Živanovića, Mandića i Mirića ostali su na svom terenu sve do 22 oktobra 1943 god. Usled jakog partizanskog pritiska na narod jer su partizani počeli da streljaju svaku osobu koja dolazi u dodir sa četnicima i ovima donosili hranu, ova grupa nije mogla da se zadrži na svom terenu, jer bi nanela velike štete i nesreće onome kraju. Samo jednog dana partizani su streljali 6 osoba iz Plaškog.¹⁵ Pored toga zima u ovom kraju već je bila počela. Zato zbog svih tih činjenica pojedine četničke grupe razišle su se oko svojih sela u nameri da tako sklonjeni provedu zimu. Nekoliko malodušnih predalo se partizanima. Neke grupe otišle su u pravcu Nemaca u nameri da se ovima predadu, odnosno da sa njima stupe u vezu radi saradnje. Vođe ovih grupa su rezervni po-

¹³ Četnici sa šireg područja r. Like (Medački četnički odred) imali su ugovore sklopljene s predstavnicima ustaško-domobranskih vlasti u Gospiću o međusobnom nenapadanju i saradnji u borbi protiv NOP-a. Vidi dok. br. 1 i knj. 2, dok. br. 78.

¹⁴ Rečenice u kojima je reč o saradnji sa Nemcima Draža Mihailović je na margini označio olovkom vertikalnom linijom i napisao »NB« — nota bene.

¹⁵ Reč je o osobama koje su pre i posle kapitulacije Italije vršile obaveštajnu službu i propagandu u korist četnika, snabdevale ih u šumi hranom i dostavljale podatke o snazi i rasporedu jedinica NOVJ.

ručnik Vujnović Đuro, Šakić Borislav četnik profesor Jakšić Radovan student Bjelopetrović Mirko. U koliko sam dobio tačne podatke saznao sam da su ovi na ž. st. Tounj uhvatili vezu sa Nemcima.

Grupa kapetana Fišića i poručnika Grbića nikako se nije pojavljivala. Saznao sam da su se kod poverljivih ljudi posakrivali u nadi da prezime zimu.

U svojim akcijama i progonima četnika partizani su uspeli da zarobe majora Šorka Branka, potporučnika Nenadića Savu i Mrvoša Milana. Izvešten sam da ih partizani nisu poubijali, već da su ih u cilju propagande pustili privremeno na slobodu. Kapetan Bogdanović videći da je opkoljen od strane partizana i da im nemože izbeći izvršio je samoubistvo bombom.

Dolaskom Nemaca na našoj teritoriji stvara nam se ponovo mogućnost da se vratimo na istoj i da oslonom na legalizovane odrede produžimo svoj rad. U ovu svrhu tražio sam odobrenje putem depeše da se meni i onim oficirima koji žele da se vrate omogući povratak.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!
DRAŽA NAS VODI KA VELIČINI I SLOBODI!

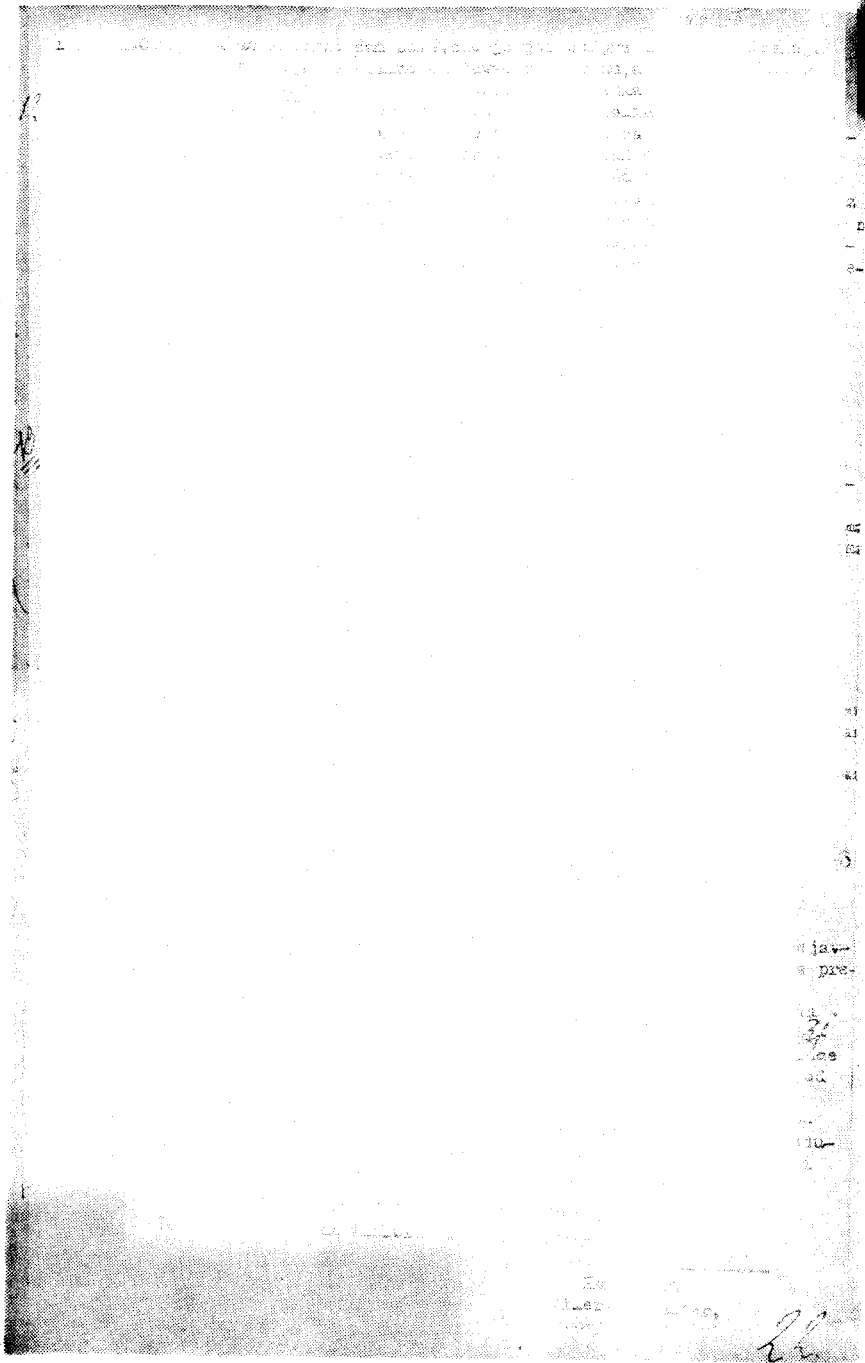
Komandant
Artileriski major,
Vasilije I. Marović¹⁶

O¹⁷

Nikola da se upozna.
Milikić

¹⁶ Marović je neposredno pred kapitulaciju Italije bio određen za komandanta 2. brigade 503. korpusa. Vidi knj. 2, dok. br. 204.

¹⁷ Dalji tekst je napisan na poleđini dokumenta olovkom, ćirlicom.

Fotokopija poslednje strane dok. broj 41.

IZVOD IZ KNJIGE POSLATIH DEPEŠA ŠTABA DRAŽE MIHAILOVIČA U VREMENU OD 7. NOVEMBRA DO 3. DECEMBRA 1943. GODINE¹

[7 - XI - 43. g.]²

- 488 RASPIS SVIMA: ...³ Sad komunisti⁴ preduzimaju sličan pokret iz Sandžaka u Srbiju sa težnjom da i ovu pokrajinu upropaste na isti način, da izazovu teške represalije nad narodom i da ga izlože pustoši i smrti na sve strane ...⁵ Da bi se ovom zlu jednom stalo na put naređujem:
- 489 Prvo da se u celoj zemlji u svim našim pokrajinama proglašiš svi Srbi na okup i u zajedničku borbu protivu najopasnijeg našeg neprijatelja-komunista u čijim se redovima nalaze ustaše i ceo ostali ološ ove zemlje;⁶ Drugo proglašavam mobilizaciju svih raspoloživih naoružanih

¹ Original (pisan olovkom, delimično ubačeni delovi depeša pisanih na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 275, reg. br. 21/1 (knjiga 29). U knjizi su sadržane depeše upućene od 7. novembra (depeša br. 486) do 3. decembra 1943. godine. Depeše su vrlo teško čitljive. Tekst izostavljenih depeša označen je sa tri tačke.

² U originalu nema datuma. Međutim, pošto su u ovoj knjizi depeše hronološki poredane, verovatno je ova knjiga nastavak neke prethodne knjige depeša u kojoj su depeše pisane 7. novembra, a njihov nastavak je u ovoj knjizi.

³ ⁵ U izostavljenom delu teksta sadržani su pogrdni i vulgarni izrazi o vrhovnom komandantu NOV i PO Jugoslavije Josipu Brozu Titu.

⁴ Odnosi se na delove 2. udarnog korpusa i 5. diviziju NOVJ, koji su se nalazili na široj prostoriji Lima, Uvca, Prijepolja i Pljevalja i ispitivali mogućnost dubljeg prodora u Srbiju. Vidi: Oslobođilački rat knj. 2, str. 10—11.

⁶ ⁸ Draža Mihailović, je kao i ostali četnički komandanti, u propagandne ciljeve prvenstveno za inostranstvo, lansirao laži kako se, tobož, u redovima NOVJ nalaze ustaše, ozloglašene formacije tzv. Nezavisne Države Hrvatske. Poznato je da su četnički komandanti na teritoriji NDH već u proleće 1942. godine sklopili pismene sporazume s predstavnicima ustaša o saradnji i zajedničkoj borbi protiv NOVJ. O tim sporazumima vidi : knj. 1, dok. br. 74, 89, 100; knj. 2, dok. br. 76.

Četnici su, takođe, još od novembra 1941, kada se Draža Mihailović sastao s nemačkim predstavnicima u s. Diverci (kod Valjeva), imali pasivan stav prema Nemcima, da bi se to kasnije pretvorilo u pravo savezništvo između četnika i Nemaca potvrđeno međusobnim ugovorima o zajedničkoj borbi protiv NOVJ. O tome vidi: knj. 2, dok. br. 76, i prilog IV, dok. br. 1, 2 i 3.

Dr Jovan Marjanović: Tajna i javna saradnja četnika i okupatora. Opširnije vidi: Arhivski pregled, Beograd 1976, str. 11—23; Branko Lataš — Milovan Dželebdžić, n.d., str. 105—110.

snaga i svih pokrajina naše zemlje i to odmah bez čekanja i odugovlačenja;⁷ Treće u svim pokrajinama preduzeti najenergičnije udare na komuniste gde god se zateknu jer je to najveće zlo u našoj sredini. Udare vršiti noću iznenada sa prikupljenim snagama. Razviti što jaču četničku akciju. Napadati ih po trojkama na putevima i svuda gde god može u leđa. Isto onako kao što su napadali oni nas u leđa dok smo mi napadali ustaše i Nemce.⁸ Napadajte i vi njih dok se bore sa okupatorom, jer je njihova borba lažna; Četvrto putem proglašenja obratite se svem narodu i izložite mu svu opasnost koju mu komunisti nanose. Pozovite u naše redove sve ispravne muslimane i sve ispravne Hrvate. Suzbijajte komunističke laži o njihovom broju i njihovoj snazi. Isto tako suzbijajte njihovu laž da je njihovo pitanje rešeno na konferenciji u Moskvi.⁹ Baš obratno na konferenciji u Moskvi rešeno je da se obnovi Jugoslavija, ali sistem demokratski. To je u našu korist a protiv komunista. Engleska nikad ne sme prepustiti Balkan ruskom uticaju, jer onda gubi Sredozemno more. To je svima jasno. Amerika nam se do sad pokazala kao najveći prijatelj i ona je za demokratsko uređenje celog sveta. Sad i Staljin govori da se kraljevina Jugoslavija obnavlja u demokratskom duhu. Zaključak. Po ovome naređenju preduzmite rad odmah i o svakom preduzeću izveštavajte me hitno kao i o rezultatu koji postignete. Ništa ne sme izostati od ovog rada jer ako se svi dignemo komunista će nestati. Prema svima komandantima koji ne budu izvršili ovo naređenje preduzeće se mere kao prema izdajnicima.

492 K-ti korpusa i moji delegati preduzeće najoštrije mere

⁷ Vrlo teško je ustanoviti pravo brojno stanje četnika koje je Mihailović mogao angažovati u borbama protiv NOVJ širom Jugoslavije. Vojna formacija četnika bazirana je na postojanju triju vrsta četa: prve, druge i treće čete. Ove poslednje su bile tzv. operativna vojska, koja je, uglavnom, bila stalno pod oružjem. Prve i druge čete su ljudstvo koje je po sačinjenim spiskovima trebalo, »u određenom momentu«, mobilisati. To ljudstvo, uglavnom, nije imalo oružje. Stoga pri kalkulaciji broja četnika treba uzimati u obzir samo naoružano ljudstvo. U Jugoslaviji je, prema originalnim četničkim izvorima, krajem 1943 (25. decembra) bilo »mobilisano« ukupno oko 61.000 četnika. Međutim, naoružanja je bilo više: 93.771 puška, 381 mitraljez, 110 puškomitraljeza, 180 automata i 63 minobacača (Arhiv VII, Ča, k. 5, reg. br. 45/4—2).

⁹ U Moskvi je od 19. do 30. oktobra održana konferencija ministara inostranih poslova SSSR-a, V. Britanije i SAD. Na njoj je, pored ostalog, zaključeno da se ukinu sve fašističke organizacije u svetu, kazne ratni zločinci i da se pojedina pitanja spornih državnih granica reše posle rata. Posle završetka konferencije 30. oktobra, izdato je zajedničko saopštenje — »Moskovska deklaracija«.

prema onim starešinama koji ovo naređenje ne izvrše. Za svako ne izvršenje naređenja kažnjavati najstrožije. Akcija protiv komunista otpočinje odmah po prijemu ovog naređenja. Zapamtite, mi se nalazimo u stavu nužne odbrane i saveznici nam ovaj stav odobravaju. Dostavite susedima. Izdajte letke sa potrebnom sadržinom da se narodu ukaže sva opasnost od komunista i potreba borbe za njihovo uništenje.

Broj 493—499 od 7. novembra 1943.

Komunisti su prikupili jače snage u Sandžaku i sada nadiru u jugozapadnu Srbiju u tri pravca i to: u pravcu Mučnja, zatim u pravcu Murtenice i Zlatibora. Nemačke i Bugarske trupe¹⁰ nalaze se u jačim garnizonima u Bajinoj Bašti, Vardištu, Užicu, Požegi, Čačku, Kraljevu, Novom Pazaru i Sjenici. Nemačke snage gone komuniste iz Stare Crne Gore. U vezi opšte direktive za mobilizaciju i jednovremenu borbu u celoj zemlji protiv komunista preduzeće se akcija ovih komunističkih snaga koje prodiru u Srbiju na sledeći način:

Jasno se vidi da nemačke i bugarske snage prema gornjem rasporedu očekuju da se mi i komunisti zahvatimo u koštac kako bi nas jedovremeno jedne i druge obuhvatili. Da ne bi došli u nepovoljan položaj, a da bi borbu protiv komunista uspešno sprovedili, —

N A R E Đ U J E M :

1. — Potpukovnik Ostojić¹¹ sa svim raspoloživim naoružanim snagama koje najhitnije prikupiti, dejstvovaće četnički iz oblasti severno od Višegrada u pravcu juga duž desne obale Drine sve do Lima pa i preko njega.

Račanska brigada prikupljena u oblasti Solotuša — Kaluđerske Bare dejstvovaće ofanzivno u pravcu Zlatibora, potpomažući borbu udara u leđa komunistima, koji bi išli prema Uzičkoj i Zlatiborskoj brigadi na Zlatiboru. Ceo Zlatiborski korpus vršiće udare naročito bočno i sa leđa na komuniste koji bi išli preko Zlatibora na Užice.

¹⁰ U tom rejonu dejstvovala je nemačka 1. brdska divizija i bugarska 24. pešadijska divizija.

¹¹ Zaharije.

Pod neposrednu komandu Voje Lukačevića kao mog delegata stavljam privremeno Javorski korpus, obe dragačevske brigade, ariljsku brigadu i sve snage koje on ima iz Sandžaka i Crne Gore. Naređujem najveću poslušnost u izvršenju naređenja majora Lukačevića. Major Lukačević sa svim snagama vršiće udare u bok i pozadinu komunista koji nadiru u pravcu Mučnja i Murtenice, Javor—Golija i južno Dragačevo neka mu posluže kao sigurna uporišta za sve ofanzivne manevre. U prostoriju koja je obuhvaćena linijom: Bajina Bašta — Užice — Požega — Kraljevo — Novi Pazar — Sjenica, ne smemo ubacivati više snaga zbog Nemaca i Bugara¹² ali zato potpukovnik Keserović¹³ sa svojim korpusom, kapetan Raković¹⁴ sa svojim korpusom, kapetan Vučković¹⁵ sa Takovskom brigadom, kapetan Miloš Marković sa svojim korpusom bez ariljske brigade, poručnik Miloš Radosavljević sa svojim korpusom, major Smiljanić¹⁶ sa svojim korpusom, kapetan Ninković¹⁷ sa svojim korpusom, i major Račić sa svojim korpusom, da imaju prikupljene snage pozadi gore navedene linije da bi one na dati znak upale u prostoriju koja je obuhvaćena napred navedenom linijom i definitivno uništile komunističke snage ako bi one prodrle u oblast između Ibra i Zapadne Morave. Major Račić pored toga obezbediće Drinu i razviti što jaču akciju na rejonu majevičnog korpusa. Snage Keserovića, Rakovića, Vučkovića, Markovića, Miloša Radosavljevića, Smiljanića, Ninkovića, i Račića na ovaj način biće spremne za nanošenje presudnog udara komunistima ali na ovaj način biće sačuvane od obuhvata Nemaca i Bugara.

2. — Naređena je opšta mobilizacija u celoj zemlji svih raspoloživih oružanih snaga za borbu protiv komunista koji su nas napali o čemu su i naši saveznici ubeđeni i moraju priznati naš stav nužne odbrane. Samo ta odbrana izvođiće se jedino napadima i to naročito noću i iz pozadine.

3. — Ne ustručavati se od napada komunistima u leđa, čak ni onda kad oni napadaju okupatorske gar-

¹² Četnici i bugarske trupe su saradivali u borbama protiv NOVJ. Vidi dok. br. 25.

¹³ Dragutin, komandant Rasinskog korpusa.

¹⁴ Predrag, komandant 2. ravnogorskog korpusa.

¹⁵ Zvonimir Zvonko.

¹⁶ Dušan.

¹⁷ Dragiša, komandant Rudničkog korpusa.

nizone da bi ih sprečili da dođu do oružja, kao što su oni nas napali u leđa dok smo mi napadali Nemce i Ustaše.

4. — Naređena mobilizacija ima se sprovesti po svaku cenu. Prema onima koji se ne odazovu preduzeti najstrožije mere prekih sudova.

5. — Na rad i energično izvršenje ovoga naređenja od strane svih starešina obratiti najveću pažnju. Kuka-vice odmah smenjivati privremeno i mene odmah izveštavati.

6. — Borba je za biti ili ne biti. Sudbina Srbije i srpskoga naroda je u rukama nas starešina. Narod će slušati ako starešine valjaju i ako su hrabre. Razviti što jaču obaveštajnu službu prema svim neprijateljima. Izbegavati posedanje položaja i svaku odbranu položaja. Vršiti masovno prikupljanje i masovne noćne udare.

7. — Masovna prikupljanja obezbediti daljnim izviđanjem i obaveštajnom službom.

8. — Prema komunističkim simpatizerima biti nemilosrdan. Obavestiti susede.

Voja Lukačević ovo naređenje da saopšti Milošu Markoviću, Cvetiću i Kondoru.

Na izvršenje.¹⁸

...

529 Piniram: Primili smo vaše depeše¹⁹ br. 208—222. Nedostaju depeše²⁰ br. 209 i 219. Izdao sam sva potrebna naređenja za opšti ustanak protiv komunista. Mislim da ste ih već dobili ovim putem. Isto tako izdao sam direktive za rad protiv komunista koji upadaju iz Sandžaka u Srbiju i to ovim putem. Dao sam vam podatke o opštoj situaciji i konferenciji u Moskvi. Sa svoje strane preduzmite sve prema izdatim direktivama. Bugara ima dosta u Užicu i još pridolaze. Računa se do 1 divizije. Bugari i Nemci nedoraju naše delove ali biti jako obazriv. U oblasti Toplice i Jastrepca uspešno uništavamo komuniste.²¹ Hvatajte vezu sa Turcima²² i saobražavajte rad prema situaciji.

...

¹⁸ Depeše br. 493—499 pisane su na mašini, ćirilicom.

¹⁹ i ²⁰ Vidi dok. br. 32.

²¹ Radi se o napadu delova Rasinskog četničkog korpusa na Rasinski NOP odred. Napad je izvršen 28/29. oktobra 1943. u s. Zdravinju. Borba je trajala 32 časa, posle čega je Rasinski odred bio prinuđen da se povuče za Toplicu (tom I, knj. 5, dok. br. 146).

²² Odonosi se na Muslimansku miliciju.

576 HE — HE²³- na ličnost (persi): Imam izvesnih podataka na osnovi kojih sumnjam, da su Englezi²⁴ stavili suviše pod svoj uticaj komandanta drugog kosovskog korpusa Markovića. Preduzmite da ovo proverite pa me izvestite. Englezi u ovom slučaju pokušavaju, da nam nanesu pojedine udare, ne samo protivu vrhovne komande, nego i protivu nižih komanda kao što je Vaša.²⁵ Naročito ovo čine putem pošiljaka avionskih.²⁶ Oni će na ovaj način preduzeti akciju da eventualno odvoje koga od naših komandanata. Uskoro ćemo dobiti materijal putem Naših tvrđava,²⁷ te ćemo im se lepo zahvaliti na dosadašnjim uslugama.²⁸

577 Piniram i Vražija.²⁹ Nemci su postali vrlo ljubazni, nude nam neku sigurnost a nalaze nam se za leđima. Obećavaju neke blagonaklone postupke a mi se odavno poznajemo. Nedozaolite da ni jedan naš komandant padne u grešku da im poveruje. Zbog napada komunista iz Sandžaka u pravcu Srbije prinuđeni smo da svu pažnju obratimo sada na komunističku opasnost i zato da se tačno postupi po mojim naređenjima u pogledu propagande protivu komunista, kao i u pogledu naređenja da se jednovremeno preduzme akcija protiv komunista u celoj

²³ Radoslav Đurić, major, komandant tzv. Južne Srbije (južni deo SR Srbije, Kosovo i Makedonija) — komanda br. 110.

²⁴ Odnosi se na ljudstvo britanskih vojnih misija u četničkim štabovima. Šef britanske vojne misije kod 2. kosovskog korpusa (komandant Živojin Žika Marković) bio je britanski kapetan Džordž Mor (More, a u nekim dokumentima Mo). Mor se 20. aprila 1943. pomoću padobrana spustio na Kopaonik. Tada su se spustili britanski kapetan Robert Vejd (Wade, u nekim četničkim dokumentima Vade ili Vajd) i jugoslovenski podoficir Danilo Belić (AVII, Ča, k. 278, reg. br. 18/1; knjiga poslatih depeša komandanta Rasinskog korpusa).

²⁵ U Štabu majora Đurića (komanda 110) i u njemu potčinjenim štabovima bio je, 30 novembra 1943, sledeći broj britanskog osoblja: u Štabu majora Đurića 7 oficira, u Štabu Niškog korpusa na Suvoj planini 3, u Južnomoravskom korpusu na Kukavici 3, kod Vardarskog korpusa na Skopskoj Crnoj gori 3, u Topličkom korpusu 3 i u 2. kosovskom korpusu 2 oficira (AVII, Ča, k. 276, reg. br. 7/1, depeše 11499—11500; knjiga primljenih depeša u štabu Vrhovne komande).

²⁶ Do novembra 1943. godine 2. kosovski korpus je od Britanaca primio putem avio-pošiljki: 128 pušaka, 43 automata i 500 kg eksploziva (AVII, Ča, k. 5, reg. br. 45/4).

²⁷ Reč je o četiri aviona »Liberatora« koje je predsednik SAD Ruzvelt 7. oktobra 1943. dodelio Draži Mihailoviću. Avioni su bili u sastavu vazduhoplovnih snaga SAD na Srednjem istoku (AVII, Ča, k. 279, reg. br. 6/1—6).

²⁸ Depeša je pisana na mašini, ćirilicom.

²⁹ Mihailo Stojadinović, kapetan, komandant radio-tehničke grupe Vrhovne komande.

zemlji a u isto vreme da se preduzme akcija protivu komunista iz Sandžaka koji hoće u Srbiju. Zbog toga svu pažnju moramo obratiti na uništenje komunista. Zbog toga sve pogodnosti koje nam ostali neprijatelji nude vešto i tajno iskoristiti držeći se toga da neprijatelj imamo mnogo i da ih ne možemo sve odjedared tući.

12 - XI - 43 g.

635 Orel.³⁰ Izvešten sam za p. por. Radulovića.³¹ Cvetić ga već 4 dana goni po Goliji. Zbog toga smo naredili i izmenu šifara za raspise i radio službe. Filipoviću uputite preko Rakovića. Produžite rad na definitivnom čišćenju komunista. Oni ne smeju postojati u Srbiji. Krajnje je vreme da sa tim gadovima raščistimo. Uništavajte sve njihove simpatizere i jatake bez milosti. Kad ne budu imali simpatizere neće moći ni da postoje.

13 - XI - 43. g.

654 Kiril,³² Leonardo; Ras-Rasa,³³ Stipe,³⁴ Feliks, Pre-Pre,³⁵ Fedro: Američki pukovnik Sejc ponavljam Sajc,³⁶ američki kapetan Mensfeld,³⁷ britanski p. pukov-

³⁰ Dragutin Keserović.

³¹ Vidi dok. 30, napomenu br. 4.

³² Milorad Lapčević, kapetan, komandant Kolubarskog korpusa.

³³ Nikola Kalabić.

³⁴ Jevrem Simić Drška, pukovnik.

³⁵ Predrag Đoković.

³⁶ Albert Sajc. Došao je zajedno s britanskim generalom Armstrongom, spustivši se padobranom na planinu Čemerno 23. septembra 1943. Pošto je do prve polovine decembra završeno inspekcijsko putovanje radi obilaska četničkih jedinica, Sajc je odlučio da se prebaci u Italiju radi podnošenja izveštaja. Nije mogao da se prebaci pomoću četničkih kanala, pa se 27. decembra u Negbini (kod Nove Varoši) prijavio Štabu 2. proleterske divizije NOVJ (AVII, arhiv NOR-a, k. 394, reg. br. 3/29—2: knjiga poslatih depeša Štaba 2. korpusa NOVJ).

Krajem marta 1944. s grupom britanskih oficira odleteo je sa aerodroma kod Berana za Bari, u Italiju. Već 29. marta 1944. vojni izaslanik kraljevske vlade u Vašingtonu, major Živan Knežević uputio je telegram Božidaru Puriću u kojem navodi da je Sajc u Vašingtonu podneo referat o četnicima (Arhiv VII, arhiva emigrantske vlade, k. 296, reg. br. 20/5).

³⁷ Valter Mensfeld (Walter Mansfield) prvi je zvanični predstavnik Sjedinjenih Američkih Država kod Draže Mihailovića. Pomoću pado-

nik Hadson i naš kapetan Bora Todorović običi će vaše korpuse. Izadite Amerikancima u svemu na susret, a prema p. pukovniku Hadsonu, zvanom Marku biti veoma nepoverljiv. Kap. Todorović³⁸ i usmeno će vas obavestiti o svemu. Amerikanace dočekajte što bolje možete. Organizujte noćne skupove i sêlá i propagandne sedeljke, na kojima uneti mnogo živosti, ali i ozbiljnost. Sve depeše koje dobijete pod oznakom Lola predavaćete kap. Todoroviću. Amerikancima i Englezima ništa ne govoriti o borbama sa komunistima. To sakriti.

655 Pre-Pre: Potrebno je da britanski general³⁹ dođe kod vas tek pošto vaš teren prođe američki pukovnik Sajc. Zato izmišljajte sve moguće razloge da britanski general dođe tek posle američkog pukovnika. Razlozi su: okupator, paljevine, represalije i sve moguće ostalo.

...

16 - XI - 43.g.

...

750 Za Sto-Sto: Ništa me ne čudi što su crveni zauzeli sva ona mesta po vašoj depeši 818, jer ih nije niko ni branio.⁴⁰ Na Dikavu je došla komunistička trojka i zaštitila izvlačenje naših magacina sa Žlijeba. Dobio sam izveštaj da se ljudstvo pribojske i višegradske brigade odlično bori sada u komunističkim redovima što je dokaz da je naš starišinski kadar ispod svake kritike. Mi smo direktno poslali Hugu⁴¹ i Piju⁴² naša naređenja, ali ne

brana se spustio 18. avgusta 1943. Nalazio se u četničkoj Vrhovnoj komandi. U toku decembra 1943. prikupio je podatke o sastavu i organizaciji četnika Draže Mihailovića i 25 decembra krenuo iz Srednje Reke i preko Hercegovine, pomoću četničkih kanala, stigao na morsku obalu kod sela Čilipi, blizu Cavtata, odakle je noću 14/15. februara 1944. motornim čamcem prebačen u Italiju. S njim su, pored ostalih, otišli majori Petar Bačović i Vojislav Lukačević (Vidi dok. br. 84, depešu br. 2354).

³⁸ Borislav Bora, pseudonim Lola (Lo-La), napustio je zemlju 14/15. februara 1944. zajedno sa Mensfildom.

³⁹ Armstrong. Pred njim su četnici krili da zajedno s okupatorima vode borbu protiv NOVJ.

⁴⁰ Pomenutu depešu Redakcija nije pronašla.

⁴¹ Borivoje Bora Mitranović, kapetan, delegat Vrhovne komande za zapadnu Bosnu.

⁴² Manojlo Pejić, kapetan, na službi u Komandi zapadne Bosne.

znamo da li su ih primili. Tražite potvrdu od Huga i Pija za koja se interesujete da li su ih primili. Što se tiče Ištvana⁴³ on je i suviše zauzet borbom u Hercegovini,⁴⁴ a prema Kalinoviku i Foči treba da se uputi Pašali.⁴⁵ Svaka pokrajina treba da pokaže volju za borbu, a ne samo da iščekuju pomoć sa strane. Slučaj Vasiljevića⁴⁶ pokazuje nam da je u momentu kada je svaki čovek bio najpotrebniji svoje ljude raspuštao kućama i sakrivao oružje, a pre toga Vasiljević je direktno naredivao klanje Muslimana određujući odeljenja za klanje i paljenje i time nam naneo velike štete u našoj unutrašnjoj politici, a kada je trebao da se stvarno bori on je postao defetista i raspustio svoje snage. Ja nemam reči da osudim rad ovakvih starešina, jer se ovaj rad graniči sa izdajstvom. Pored toga Drašković⁴⁷ ne raspolaze ni sa kakvom obaveštajnom i izviđačkom službom. Kao komandant korpusa nije u stanju da prikupi ni deset ljudi uza se. Redovna je pojava da u teškim momentima on izvesti da mu se sve raspalo i on ostao sam. Kapetan Đorđević⁴⁸ je primer starešine koji vodi grupu za svoju ličnu zaštitu a iz borbe beži svuda, čak je i ne prima. Sa takvim starešinama vi nećete postići ništa. Odmah prikupite odrede i dejstvujte jednovremeno preko Drine u srez srebrenički i u pravcu Višegrada. Sem Čelonje⁴⁹ i njegovih ljudi izgleda mi da su svi ostali odredi nesposobni. Kriju se iza leđa drugih snaga i šire defetizam u račanskom srezu govoreći o velikoj jačini komunista, o njihovoj snazi, o propagandi radio Londona, tako da pretstavljaju ozbiljnu opasnost za krajeve u kojima se nalaze i zato ih treba odmah uputiti u ak-

⁴³ Petar Baćović, major, komandant operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine.

⁴⁴ Verovatno je reč o napadu Ljubinjske i Bilećke brigade na 5. bataljon 10. hercegovačke NOU brigade u s. G. Dolinama 15/16. novembra 1943. Bataljon je bio u okruženju i uz velike napore se probio na pl. Sitnicu, ali je u borbi izginjulo oko 40 boraca. Protivnapadom 3. udarne grupe bataljona, četnici su odbačeni prema Bileći (tom IV, knj. 19, dok. br. 141).

⁴⁵ Milorad Momčilović, kapetan I klase, komandant Romanijskog korpusa.

⁴⁶ Dragiša, kapetan, komandant Višegradske brigade Drinskog korpusa.

⁴⁷ Aleksa, major, komandant Drinskog korpusa.

⁴⁸ Nenad. Dvadesetog novembra 1943. postavljen za komandanta Srebreničke brigade Drinskog korpusa.

⁴⁹ Rajko, komandant bataljona u brigadi »Bosna«.

ciju i to u dva pravca i to preko Drine u srez srebrenički, i preko Tare u pravcu Višegrada. Primio sam vaš izveštaj broj 823⁵⁰ i mislim da nije vreme sada da se Ozren i Trebava spajaju u jedan korpus, jer bi izazvalo potrebe. Najbolje da ostane podela kao i dosada. Pašali izgleda da radi dobro. Bosance odmah uputite u akciju da bi opravdali ishranu koju traže. Zlatiborski korpus nije u stanju da im garantuje ishranu tamo gde hrane nema a naročito za one koji neće da se biju. Pored toga ako preti opasnost da se i ovi poslednji razbegnu kućama pustite ih neka se razbegnu, da bismo oružje dali sigurnom ljudstvu. Neophodna je potreba da se stvore stalni odredi o kojima smo razgovarali toliko, a do ostvarenja istih nije došlo. Čelonja bi mogao da formira jednu leteću brigadu od beskućnika gotovih za sve zadatke. Kod Đujića⁵¹ situacija je odlična. Vedro posmatra situaciju u kojoj se nalazi, a on je u najtežoj situaciji. Ovih dana potukao je devetnaestu komunističku diviziju do nogu i došao do oružja i municije.⁵² Održao se u komunističkom moru i može da posluži za primer svim našim jedinicama i velikim i malim. Preduzmite sve što možete na ozdravljenju istočne Bosne koristivši one ljude koji stvarno vrede. Potrebno je da se naše starešine što više zalažu u borbi i da što više manevruju, jer je britanski đeneral dobio uverenje za celu vojsku od onog što je video kod Višegrada.⁵³ On smatra da su naše jedinice vrlo rđavo vođene i da uopšte ne znaju vojnu veštinu, nasuprot komunistima koji su odlično vođeni. U ovome ima mnogo tačnih zapažanja i zato je na nama da izaberemo samo hrabre starešine i da im damo iz svih štabova uputstva za vođenje borbe.

⁵⁰ Redakcija taj izveštaj nije pronašla.

⁵¹ Momčilo, sveštenik, komandant Dinarske četničke divizije.

⁵² Jedinice 19. divizije NOVJ su 8. novembra 1943. razbile delove četnika Dinarske četničke divizije i zauzele Vrliku i okolna sela (tom V, knj. 21, dok. br. 53).

⁵³ Reč je o jednom demonstrativnom napadu četnika na nemačko-ustaški garnizon u Višegradu 5. oktobra 1943. Napad je pripreman više dana, a cilj njegovog izvođenja bio je da se američkim i britanskim vojnim misijama prikaže kako se četnici tobože bore protiv okupatora i njegovih slugu.

Napad su, pored ostalih, posmatrali general Miroslav Trifunović, delegat Draže Mihailovića za Srbiju, general Armstrong i pukovnik Sajc (AVII, Ča, k. 162, reg. br. 40/3 i 42/3).

771 *Stambol via Leon*: Dobio sam ovakav izveštaj iz Požeškog kraja a mislim da se sve odnosi na Topalovića.⁵⁴ Mobilizacija koju sprovode četnici sada nailazi na slab odziv. Izveštaj je od 20 oktobra. Sa izvesnim vodećim ljudima ovog kraja narod neće više da saraduje jer su ostali nedisciplinovani i narod ih je sit posle Manića.⁵⁵ Četnici se opijaju, kockaju i bludniče. Svaki četnik smatra da ima pravo da tuče seljake. Narod se buni i preti. Ako tražite disciplinu od naroda neka vojska u tome prednjači. Kraj saopštenja. Čiča je naredio da se ovo stanje popravi i to što pre.

784 *Vili*.⁵⁶ Od kuda Vam palo napamet da novu šifru upotrebite šifrujući jedan put. Zapamtite za svagda, duplo šifrovanje. Nacionalnoj službi preporučiti da uvek stupa u vezu sa našim odredima pa im se neće ništa desiti a dokle god ne stupe u vezu sa nama smatraju se neprijateljskim odredima. U pogledu čišćenja cele oblasti od Rudnika na sever već postoji moje naređenje i kojim rukuje puk. Simić⁵⁷ koga ste Vi teško optužili jer se on bori i protiv Nemaca⁵⁸ i protiv komunista. Sa ovom ste optužbom teško naseli.

826 *Stambol*: Dobio sam tačan izveštaj da je k-dt I požeške brigade ušao sa jačom grupom i većim brojem automatskog oružja u Požegu. Bratimljenje i kafansko raspoloženje došlo je do punog izražaja. Ako je ovo istina da se ovi delovi odmah povuku a komandant brigade da se stavi pod sud. Izvestite da li je ovo istina i šta ste preduzeli. Ovakve radnje ne smete dozvoliti ni po kakvu cenu jer bi to strahovito škodilo pred saveznicima i na-

⁵⁴ Dragomir, kapetan, komandant Požeške brigade Požeškog korpusa.

⁵⁵ Borivoje, kapetan. Do marta 1943. bio je komandant Požeške brigade, a zatim je otišao u južnu Srbiju.

⁵⁶ Aleksandar Saša Mihailović, komandant Beograda.

⁵⁷ Vidi dok. br. 12, 15 i 38.

⁵⁸ Simić je s Nemcima sklopio sporazum o zajedničkoj borbi protiv NOVJ. Vidi dok. br. 50, objašnjenje br. 16.

šim interesima i ugledu na strani. Ovo bi bila naša najveća sramota.

827 *Švare:* Do nas došao glas da su neki četnici sišli u Požegu i bratimili se sa Bugarima. Izvestite hitno je li ovo istina i ko je ovo činio. Poslati sigurne ljude i žene da izvide ko je to od četnika učinio i ko je njihov starešina.

20 - XI - 43.

861 *Dum-Dum,⁵⁹ Seged,⁶⁰ Vili, Dob,⁶¹ Stipe, Ras-Rasa.* Pukovnik Jevrem Simić objedinio akciju protiv komunistu u oblasti južno od Beograda. Za međusobnu šifru sa puk. Simićem dajem tajni broj sledeći: 7938. Duplo šifrovanje, upotreba četvorocifrenih brojeva koja Vam je poznata. Međusobno imaćete samo za ovu šifru sledeća imena: Puk. Simić Drn-Drn, kapetan Neško Nedić Dem-Dem; Saša Mihailović Ham-Ham; Kalabić Ram-Ram; Negotinac Gem-Gem; Žika Lazović Zov-Zov; Stanica Kalabića služice kao odvojeni centar veze za saobraćaj po ovoj šifri sa puk. Simićem. Rad na poslatoj dužini 75 metara. Pozivni znak Kalabića GCD ponavljam GCD. Lazović pozivni znak KMR, Negotinac poz. znak LOS, Neško Nedić poz. znak VNR, Saša Mihailović poz. znak SZZ. Redovno vreme rada.

881 *He-He:* Nameran sam da tražim da se iz drugog kosov. korpusa britanski oficiri uklone i zamene drugima. Izvestite me o njihovom dosadašnjem štetnom radu u koliko ih poznajete i dajte mi njihova tačna imena. Gde god osetite da pojedinci od njih i suviše vršljaju da bih ja mogao ulagati proteste ne od Vaše strane već od njihovih specijalnih organa sa terena koje ću izmisliti.

895 *Nav-Nav.⁶²* Šaljite nam što više vesti o komunističkim izjavama protiv Engleza ukoliko takvih stvarno ima.

⁵⁹ Vladimir Komarčević, major, komandant Posavsko-kolubarske grupe korpusa.

⁶⁰ Serafim Negotinac.

⁶¹ Živan Žika Lazović.

⁶² Petar Bačović, major.

Kuririma iz Crne Gore poručite da ja imam svoga delegata u Crnoj Gori i on se nalazi u Kućima kod ppuk. Lašića. Ime mu je major Savo Vukadinović. On mora održavati veze preko Vas.

21 - XI - 43.

907 *Raspis svima*: Komunisti su grupisali jače snage u Sandžaku, Priboju i Višegradu. Sa ovim snagama uzalud pokušavaju da prodru u Srbiju. Naređujem svima kako u Srbiji tako i u ostalim našim pokrajinama da koriste ovu situaciju komunista i da ih unište u svim pokrajinama do poslednjeg. Komunisti su ispraznili druge terene na kojim su se nalazili te je ovo zgodna prilika da u svim oblastima dođemo do punog izražaja i potpuno sve ostale pokrajine kao u Srbiji stavimo pod svoju vlast. Preduzmite sve što je potrebno i izveštavajte o svim važnim preduzećima u ovom pogledu i što ste uspeali.

22 - XI - 43.

918 *Do-Do*:⁶³ Englezi su se stalno interesovali za vas i tvrdili kako ste im obećali rušenje pruge u dolini Morave i stalno traže da im ja taj predlog odobrim. Veza vaš 85—95.⁶⁴ Odgovorio sam Englezima da vi za sad nemate pod komandom nikakve trupe, već da vršite organizaciju Banata. Prema tome se upravljajte. Ostanite tamo i nemojte dolaziti. Nikakva podmetanja naši ljudi nisu vršili već Englezi i čuvajte ih se dobro i nikakve pregovore nemojte voditi. U pogledu rada sa Englezima sve sam preneo na puk. Pavlovića.⁶⁵ Narediću Ilievu⁶⁶ za Vojvodane. Ostanite na svome mestu i dalje radite, a čuvajte se Engleza. Nemojte im uopšte verovati u njihove doture materijala. Oni su obični trgovci za kupovinu ljudske krvi i to za jeftinu cenu.

⁶³ Miloš Radojlović, major, komandant Mlavsko-smederevske grupe korpusa.

⁶⁴ Navedene depeše Redakcija nije pronašla.

⁶⁵ Dragoslav, delegat Vrhovne komande za istočnu Srbiju.

⁶⁶ Iliev Simeon Siniša Ocokoljić, major, komandant Mlavskog korpusa.

955 *Pre-Pre*: Želeo bih da Perinog⁶⁷ šefa primite pošto prođe Vaš teren pukovnik Amerikanac. Izmišljajte stotinu razloga naravno opravdanih da se dolazak Perinog šefa odgodi. A kad budemo rešili da ga najzad povedemo kod Vas onda ćete doći lično da ga primite, jer taj dripac ne zaslužuje nikakvu pratnju. Zato će te ga Vi lično kao kufer voditi jer je to bezobrazan tip koga treba da vodi majstor kao Vi. Ako Vi nemožete u tom cilju da dođete onda neka dođe Babović. U svakom slučaju Vi ili Babović dobićete potrebne instrukcije.

24 - XI - 43.

991 *He-He*: Na Solunu je postojala grčka izreka: Nema pari, nema traka truka. Prema ovome ako nam ne pošalju avione nećemo rušiti objekte. Možete ovu istu izreku kazati njima u lice. Englezi su se saglasili sa nama šta da za predviđenu našu akciju imaju da dadu avione ponavljam avione sa materijalom i opremom, onako kako smo već utvrdili. Prema ovome skrenite im pažnju da održavaju reč, inače ni mi nećemo održati reč u pogledu akcije. Što se tiče komunista mi smo u stavu nužne odbrane na celoj teritoriji Jugoslavije, i to je opravdanje za akciju protiv njih. Veza vaš br. 362.⁶⁸ U pogledu komunista nastavite akciju do potpunog njihovog uništenja. Mi taj čir ne možemo trpeti na našem telu a najmanje u Srbiji. Pazite dobro da li vaš šef misije održava vezu sa Robertsonom.⁶⁹ Robertsona ako uhvatite odmah ga likvidirajte.

⁶⁷ Odnosi se na britanskog kapetana Majnarda, člana britanske vojne misije u Štabu 2. ravnogorskog korpusa. Četnici su ga zvali čika Pera. Njegov šef bio je general Armstrong.

⁶⁸ Radoslav Đurić (He-He) depešom br. 362 od 21. novembra 1943. izvestio je Mihailovića da mu je šef britanske misije u njegovom štabu saopštio da je bio predviđen dotur opreme u sedam aviona, kao i 1.000 funti sterlinga, ali da je to obustavljeno, »jer Kairo zna za mobilizaciju protiv partizana« (AVII, reg. br. 7/1, k. 276: depeše primljene u Vrhovnoj komandi).

⁶⁹ Čarls. U stvari Branko Radojević, kanadski državljanin, britanski kapetan, član vojne misije. U jesen 1943. prebegao je partizanima na Jastrepcu. Četnici su ga uhvatiti i likvidirali, verovatno krajem 1943.

24 - XI - 43.

- 4 *Do-Do*. U pogledu uništavanja komunista na reonu avalskog korpusa izdato je naređenje puk. Simiću i puk. Simić za ovaj rad ima da upotrebi korpus Žike Lazovića, Kalabićev korpus, avalski, kosmajski i druge snage. Vi umesto što vodite neke razgovore sa Englezima koji sada idu ka vama, učinite sve da ova akcija bude potpomognuta trupama po Vašoj depeši br. 109.⁷⁰

25. - XI - 43.

- 37 *Svarc*:⁷¹ Primljen Vaš izveštaj o borbi vođenoj 24/25 novembra.⁷² Dostavljajte stalno izveštaje pismeno i radio putem. Komuniste gonite u stopu. Naređeno valjevskom korpusu da i on krene svoje snage. Naredili smo svima susedima da pripreme napade na njih. Ova grupa komunista mora biti uništena.

27 - XI - 43.

- 88 *Nar-Nar*:⁷³ Primljene su sve Vaše depeše od br. 429—446.⁷⁴ O svima Vašim predlozima dostavljamo najhitnije

Robertson je došao u štab Draže Mihailovića u Crnoj Gori u leto 1942. Bio je uhapšen od četnika pod komandom generala Blaža Đukanovića, pa je tim povodom 14. novembra 1942. uputio pismo Mihailoviću u kojem iznosi napore Crvene armije i savezničkih snaga u borbi protiv sila Osovine, a za Đukanovića kaže da je »italijanski špijun i crnogorski kvisling« (AVII, Ča, k. 20, reg. br. 9/2).

⁷⁰ Radojlović je depešom br. 108 od 22. novembra 1943. izvestio Mihailovića da Smederevski korpus vodi svakodnevno borbe protiv NOVJ. Predložio je da se u te borbe uključe Avalski, Kosmajski, Kolubarski, Rudnički, Mlavski i drugi korpusi (AVII, Ča, k. 276, reg. br. 7/1).

⁷¹ Bora Rajković, kapetan, komandant Crnogorske brigade Požeškog korpusa.

⁷² Na Tometinom polju (kod Kosjerića) 1. šumadijska NO brigada, na maršu za istočnu Bosnu, sukobila se s četnicima Požeške i Crnogorske brigade Požeškog korpusa. Četnički napad je odbijen (tom I, knj. 5, dok. br. 143; AVII, Ča, k. 276, reg. br. 7/1, depeša 11103 od Švarca).

⁷³ Momčilo Đujić. Imao je i pseudonim Dal-Dal.

⁷⁴ Đujić je, u drugoj polovini novembra 1943, poslao Mihailoviću niz depeša u kojima iznosi podatke o koncentraciji nemačkih snaga u Dalmaciji i predlaže objekte koje bi savezničke vazduhoplovne snage trebalo da bombarduju (AVII, Ča, k. 276, reg. br. 7/1, depeša 11025—11027).

izveštaje za Kairo. Vaše sabotaze su odlične i izvršioi zaslužuju svaku pohvalu. Izveštaji o neprijateljskim pokretima odlični. Sramota je što su Bjelajčevi oficiri napustili teren.⁷⁵ Major Kapetanović⁷⁶ neka postupi saobraz-

U depešama br. 429—446 od 22. novembra 1943. Đujić izveštava Mihailovića o tome kako je, navodno, jedan železničar sipao benzin po jednom železničkom mostu, koji je kasnije izgoreo, pa je izvesno vreme bio prekinut železnički saobraćaj. Zatim, govori o pokretima nemačkih trupa u Dalmaciji i saobraćaju brodova na Jadranskom moru, o borbama četnika protiv jedinica NOVJ i stanju kod četnika na području Like posle kapitulacije Italije, o čemu kaže:

»Br. 11214 od Nar Nar. Br. 442... Naša stvar na bivšem području Bjelajčevom (Lika, Kordun i Gorski kotar — prim. red.), popravlja se. Preduzimam sve što mogu. U glavnom, do katastrofe je došlo radi toga, što je Bjelajac (Slavko — prim. red.) pobegao u Italiju, što su g. oficiri izgubili inicijativu iz svojih ruku i pri padu Italije razbežali se, pobjegli. Nastavak.

Br. 11215 od Nar Nar. Br. 443. Nastavak... Napustili teren i prepustili ljude njihovoj sudbini. Žalosno i više nego žalosno. Sada se ljudi prikupljaju, pribiraju i da bi sebe i narod spasili, oslanjaju se na 11 (Nemce). U ovakvoj situaciji nije im bilo moguće drugojačije. Jedini koji je ostao od viših oficira i održao se u Medku osloncem na domobrane u Gospiću, to je major Kapetanović. Njegov kurir danas je stigao kod mene u Dinaru. Nastavak.

Br. 11216 od Nar Nar. Br. 444. Nastavak. Sa kratkim izveštajem u kojem me moli da preduzmem brigu i nad gornjom Likom i da vas zamoli, da mu odobrite privremeno saradnju sa 11 (Nemcima), jer da nema drugog spasa i izlaza ni za borce ni za srpski narod na tom području, gde još postoje neke formacije hrvatskih partizana, koji raspolažu motorizovanim kolonama, tenkovima i artilerijom. Kaže, da mu u Gospiću komandant 11 (Nemački) nudi za sve ljude koliko ih ima. Nastavak.

Br. 11217 od Nar Nar. Br. 445. Nastavak — potpuno naoružanje i opremu pod jednim uslovom, da ga ne napada i da se bori protiv crvenih. Naše manje grupe boraca napuštenih od oficira u gornjem delu Like, Gomirje, Gacka i oblast Kapele, već su se oslonile na 11 (Nemce), dok se neke drže prikrivene. Referat o izdaji i begstvu oficira kaže, da će mi naknadno dostaviti, pošto još ima da proveri neke podatke. Nastavak.

Br. 11218 od Nar Nar. Br. 446 od 22 XI — Nastavak. Njemu sam naredio da najhitnije dođe kod mene u štab, da se usmeno o svemu dogovorimo, a dotle Vama prenosim njegov izveštaj u izvodu i čekam Vaš odgovor. Napominjem, da su oficiri koji su došli kod mene ovamo, kad su pobjegli iz gornje Like, o čemu sam Vam podneo izveštaj, kad sam ih ponovo vratio na posao, pobjegli navodno za Srbiju preko Banja Luke. Da sam ranije znao za njihovo kukavičko držanje u gornjoj Lici bio bih ih pobio. Ali eto sada izmakoše« (AVII, Ča, k. 276, reg. br. 7/1).

⁷⁵ Reč je o četničkim oficirima koji su posle kapitulacije Italije, kada je potpukovnik Slavko Bjelajac pobjegao u Italiju, u borbama protiv NOVJ izgubili svoje jedinice i bili prinudeni da napuste Liku i preko Dalmacije odu u četničke jedinice u zapadnoj Bosni. Vidi dok. br. 76 i 77.

⁷⁶ Miodrag.

no situaciji i neka se što pre ojača da bi uskoro postao samostalan. Narediću da se vrate svi jer se sada nalaze u Zap. Bosni. Neka Kapetanović čisti svoj kraj od komunisti i spašava svoj narod od ustaša kako god zna i ume.

- 89 *Hugo*: Svi oficiri koji su došli sa Bjelajčevog terena čisti su begunci. Oni su svoj teren napustili. Neka odmah idu majoru Kapetanoviću koji je ostao u Lici i radi pod najtežim uslovima a narod traži starešine.

30 - XI - 43.

- 177 *Long*.⁷⁷ Kod vas je tamo engleski major Grinvud⁷⁸ sa telegrafistom. To je posledica prosjačenja materijala. Nije došao da vas pomogne u materijalu već da uništi naša sela za neku sitnu sabotazu. Naređujem da Grinvuda sa celom pratnjom najurite kao kučku po mom naređenju jer je pošao na teren bez mog odobrenja. Ponašljam najurite ga kao kučku i izvestite.

2 - XII - 43.

- 242 *Mihovil*.⁷⁹ Dobili smo samo Vaše depeše od br. 369—371. Očekujem nastavak.⁸⁰ Odgovor puk. Ivanova našem čoveku po Vašoj depeši 371 je potpuno u skladu sa našim

⁷⁷ i ⁷⁹ Ljubomir Ljubo Jovanović Patak, potpukovnik, komandant Timočkog korpusa.

⁷⁸ Erih Grinvud (Greenwood), član britanske vojne misije kod četnika u istočnoj Srbiji.

⁸⁰ U depešama br. 369—371, od 1. decembra 1943, potpukovnik Jovanović izveštava Mihailovića da se predstavnik Štaba Timočkog korpusa sastao u Niškoj Banji sa bugarskim pukovnikom Ivanovim, načelnikom Štaba korpusa i da je s njim razgovarao »na bazi pisma koje ste (Mihailović — prim. red.) uputili Borisu Bumbarevu«. Zatim, navodi da se Ivanov složio da Draža Mihailović i Bugari rade za »zajedničku stvar«, jer »uviđa da je boljševizam zajednička opasnost« (AVII, Ča, k. 276, reg. br. 7/1).

Ljubo Jovanović je 3. decembra 1943. izvestio Mihailovića da je 1. decembra održan sastanak između kapetana Milosavljevića i sudije Rajakovića s jedne, i bugarskog potporučnika Georgija Angelova, s druge strane. Zatim, pored ostalog, piše: »Ovaj sastanak je veoma uspeo. Angelov je izjavio gotovost da sa nama saraduje« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 8/1, depeša 11834).

mišljenjem. Prema tome sa Ivanovim nastanite da uha-
tite što čvršću vezu, kako bi smo se mi i Bugari što
bolje povezali a tajno od Nemaca. Detaljne instrukcije
dobićete od mene tek kad dobijemo nastavak Vaše depeše
čiji je dosadašnji sadržaj vrlo interesantan i vrlo važan.

3 - XII - 43.

- 253 Mihovil: Ceo tok razgovora sa puk. Ivanovim naznačen
u Vašim depešama 369—374 daje nam osnove za uspo-
stavljanje još čvršće veze. Zato preko Vašeg poverenika
tražite od generala Nikolova i pukovnika Ivanova šta oni
konkretno predlažu obzirom na sadašnju situaciju i po-
trebu da Srbi i Bugari jednom rade zajednički na op-
štem dobru.
- 254 Nastavak — Izjava puk. Ivanova kažite mu da je na nas
ostavila najbolji utisak. Sada čekamo konkretne pred-
loge. Poručite puk. Ivanovu da sam ja lično najveći pri-
jatelj našeg zблиženja sa Bugarima i da su oni do sada
pokazali dosta dobre volje samo je to ostalo na platon-
skim izjavama a sada je čas da pređemo na delo.

PISMO MAJORA ZAHARIJA OSTOJIČA OD 6. DECEMBRA 1943. DRAŽI MIHAILOVIĆU O POTREBI VEĆEG ANGAŽOVANJA ČETNIKA S OKUPATORSKIM TRUPAMA RADI SPREČAVANJA PRODORA JEDINICA NOVJ U SRBIJU¹

Čika Đoki,²

Primio sam na znanje da ne idem kod Lukačevića.³ Tražio sam dozvolu da odem kod njega, jer je on želeo da se posavetujemo za zajednički rad obzirom na novu situaciju.

Što se tiče upada u Istočnu Bosnu, ja nisam ni predlagao da se ide ispred nego pozadi Nemaca.⁴ Moj odlazak kod Lukačevića ne bi usporio upad u Istočnu Bosnu.

Kad je već reč o tome upadu, onda treba imati u vidu da se uspešno ozdravljenje Istočne Bosne ne može izvršiti bez sredstava i snaga iz Srbije.

Molim da ovo pitanje Vrhovna komanda uzme u detaljno rasmatranje i donese celishodne odluke. Napominjem da se rad na ozdravljenju Istočne Bosne mora koordinirati sa radom u Sandžaku, Crnoj Gori, Hercegovini i Zapadnoj Bosni, kao i da saradnja svih komandanata mora biti prisna i bratska, ako se želi uspeh.

Ovaj rad mora se pomoći iz Srbije obilno i neprekidno. Po mome mišljenju samo ovako sveukupnim zalaganjem svih pokrajina, mogu se srediti prilike u srpskim pokrajinama van

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 162, reg. br. 41/4 (BH-V-233).

² Draža Mihailović.

³ U pismu Zaharija Ostojića od 4. decembra Draži Mihailoviću govori se da je Vojislav Lukačević pozvao Ostojića da zajedno sa Pavlom Đurišićem dođe na sastanak u Šitkovo. Ostojić je tražio odobrenje za taj sastanak, ali je potpukovnik Mirko Lalatović na istom dokumentu dopisao: »odgovoreno. Ne slaže se sa odlaskom kod Voje, treba upasti u ist. B.[osnu] posle Nemaca« (Arhiv VII, Ča, k. 162, reg. br. 39/4).

⁴ Reč je o dejstvima Nemaca i bugarskih okupacionih trupa protiv delova 2. i 3. udarnog korpusa NOVJ na prostorijski Rogatica — Srebrenica — Vlasenica. Operacija nazvana »Kugelblic« počela je 3. decembra, a u njoj su učestvovali: nemačka 1. brdska i SS divizija »Princ Eugen«, delovi 187. rezervne i 369. legionarske divizije, delovi nemačkog 92. i 901. motorizovanog puka i 1. rezervni puk i delovi bugarske 24. pešadijske divizije. Opširnije vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 77, 82, 180, 182; knj. 21, dok. br. 21).

Četnici su takođe, učestvovali u toj operaciji. U pismu Zaharija Ostojića od 3. decembra Draži Mihailoviću, o tome se, između ostalog, kaže: »2-XII-o.g. u 8.00 časova počelo je generalno čišćenje Ist. Bosne od komunista sa svih strana. Naši su ušli u Srebrenicu« (Arhiv VII, Ča, k. 162, reg. br. 38/4).

Srbije. Iz dosadanjeg gorkog iskustva koje sam stekao za punu godinu dana rada van Vrhovne komande,⁵ došao sam do ubeđenja da se svaka pokrajina sama za sebe nikad neće moći odbraniti od komunističke najezde, a samim tim postojaće uvek opasnost i za našu glavninu u Srbiji.

Koristeći se akcijom okupatora protiv komunista, mi ćemo verovatno u roku od mesec-dva dana opet imati situaciju u Sandžaku, Crnoj Gori,⁶ Hercegovini i Bosni u našim rukama. Samo pri tome dve stvari mora svaki naš k-t imati u vidu i to su: a) da se komunisti mogu opet podići, pogotovu ako posle akcije protivu njih, okupator preduzme akciju protivu nas⁷ i ako naši k-ti budu neaktivni i sentimentalni pri čišćenju terena od ostataka crvenih i njihovih simpatizera i

b) Kakav će biti odnos snaga naših i komunističkih u momentu odlaska okupatora iz naše zemlje i dolaska saveznika, odnosno treba naći modus da u tome momentu budemo jači u oružju i moralu od crvenih, kako bi situaciju u zemlji imali mi bar u svima srpskim pokrajinama.

Još nešto. Do ovoga momenta, mi moramo imati podršku saveznika (Amerike i Engleske) i njihovu pomoć.

Učeći se na sopstvenim greškama, smatram da se mora najhitnije preduzeti sledeće:

1) Stvoriti u najkraćem roku što jače pokretne borbene snage — elteće brigade i korpuse — a naročito tamo gde se za to ima mogućnosti.

2) Koristeći se akcijom okupatora i satelita,⁸ upotrebiti sve raspoložive snage za potpuno čišćenje od komunista svih srpskih pokrajina.

3) U radu pod 2) ostvariti međusobno potpomaganje iz susednih pokrajina do maksimuma.

4) Odmah potom izvršiti potrebnu reorganizaciju i ispravke svih slabih mesta počev od komandnog osoblja, pri čemu biti bezobziran.

5) Razviti najživlju propagandu živom reči, akcijama i pismenu, kojom se baciti na komuniste i narodu otvoriti oči kakvo mu zlo donose. Za ovo stvoriti neophodan intelektualni kadar.

---

⁵ Ostojića je 11. decembra 1942. Draža Mihailović naimenovao za delegata za rukovođenje operacijama protiv NOVJ u istočnoj i zapadnoj Bosni, Lici, Dalmaciji i Kordunu. Vidi knj. 1, dok. br. 204.

⁶ Vidi dok. br. 32 i 47.

⁷ Četnici i Nemci su imali ugovore o međusobnom nenapadanju i zajedničkoj borbi protiv NOVJ. Vidi dok. br. 16, 22, 24, 32, 36, 48, 50 i 53.

⁸ Misli se na kvislinske jedinice (ljotićevece, nedićevece, ustaško-domobranske jedinice i dr.).

6) Naći potrebna finansijska sredstva za izvođenje ovih poslova i ista upotrebiti na najkorisniji način.

7) Naći modus za stvaranje ideoloških boraca, pomoću kojih privoditi u delo sva naređenja a ujedno vršiti kontrolu svih ostalih.

8) Preduzeti sankcije protivu članova organizacije, koji su radili sebično, a na štetu opšte stvari i organizacije.

9) Svima zaslužnima dati priznanje.

10) Predvideti jedinice, zone i vreme za akciju protivu okupatora, kada se očiste srpske pokrajine od komunista.

Ovo su moje sugestije, koje molim da rasмотрite i naredite potrebno, ako ih budete usvojili.

Branko⁹

6/XII - 43.

P.

BR. 44

ZAPOVEST KOMANDE SREDNJOBOSANSKOG ČETNIČKOG KORPUSA OD 7. DECEMBRA 1943. POTČINJENIM ZA NAPAD NA DELOVE 11. I 12. NOU DIVIZIJE KOD PRNJAVORA¹

KOMANDA
SREDNJE BOSANSKOG ČETNIČKOG KORPUSA

Str. Pov. Br. Službeno
7-decembra 1943 g. u 10 časa

ZAPOVEST KOMANDE SREDNJE BOSANSKOG ČETNIČKOG KORPUSA ZA 7 DECEMBAR 1943 g.

Situacija:

Jače neprijateljske snage² nalaze se u Ilovi. Slabije Mačino brdo—Karač—Prnjavor—Lišnja—Bubanj—Mravica. Neprijateljska uporišta Cer i Vučjak, mogu se pojaviti izvesne neprijateljske patrolе i sa drugih strana.

⁹ Zaharije Ostojić.

¹ Overen prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 213, reg. br. 28/6 (BH-V-1149).

² Odnosi se na 14. brigadu 11. divizije i 12. brigadu 12. divizije NOVJ. Brigade su 7. decembra otpočele akciju za čišćenje Motajice od četnika. Saznavši za to, četnici su se povukli u pravcu Banje Luke (tom IV, knj. 20, dok. br. 54).

Naš zadatak: Brzim naletom zauzeti neprijateljska uporišta **Cer** i **Vučjak—Mačino brdo** i **Karač** i brzim naletom upasti u Prnjavor, a po izvršenom zadatku u slučaju da neprijatelj ne bude napadao sa jačim snagama, zadržati se na liniji Mačino brdo—Karač—Vučjak—Cer. Ako neprijatelj nas natera sa jačim snagama na povlačenje povući se na liniju: Vršani—Šarinci—Vijačani gde se zadržati do daljnjeg naređenja i zapovesti.³

Za izvršenje ovog zadatka formiraju se dve kolone i to:

Desna kolona pod komandom poručnika Bogdana Vujačića u koju ulaze brigade: Banjalučka, Vrbaska i III Krajiška. Leva kolona pod komandom brata Vlade Vinčića u koju ulaze brigade Župska i Motajička, u vezi prednjeg

N A R E Đ U J E M :

1) Da desna kolona krene u 12 časova sa sadašnjih položaja pravcem: Otpočivaljka—Kumov grob—Kojin Han, gde večerati i odmoriti se do 23 časa, a potom krenuti pravcem: Bubanj—Cer odakle uputiti u pravcu Prnjavora jedan bataljon, a ostalim snagama krenuti u pravcu Vučjaka, ostaviti zasedu na Bubnju, Gradini, Ceru a jednu četu kao zaštitnicu i izvidnicu uputiti prema Vijačanima—Vršanima.

Vežu održavati vatrom i pogledom sa levom kolonom.

2) Da leva kolona krene sa sadašnjih položaja u 12 časova pravcem Otpočivaljka—Kumov grob—Mračaj gde večerati i zadržati se do 23 časa pa potom krenuti pravcem Mujinci—Cer-tin gaj—Srpski Galjipovci i zauzeti Mačino brdo i Karač i iste položaje držati a obezbediti se prema Carevcu i V. Ilovi, dok desna kolona ne izvrši svoj zadatak, vršiti pritisak na Komuhovce ukoliko bude jači otpor. Leva kolona drži položaj i ne spušta se u Prnjavor. Leva kolona za slučaj povlačenja povući će se prema Gradini.

Svaka kolona označice povlačenje sa dvije crvene rakete ispaljene jedna iza druge ili paljenjem tri vatre u krugu 50 metara.

Za slučaj da neprijateljski pritisak bude slab zadržati se na određenim položajima do daljnjeg naređenja (sav plen iz Prnjavora uputiti prema Tabli šefu ekonomskog odeljenja).

Zabranjuje se svaka pljačka, jedinice koje uniđu u Prnjavor moraju se najpre dobro obezbediti, a potom vršiti evaku-

³ U izveštaju Mitra Trivunčića od 9. decembra 1943. komandantu Srednjobosanskog četničkog korpusa konstatuje se da četnici nisu izvršili postavljeni zadatak i da je prilikom borbi nastalo rasulo u četničkim jedinicama (AVII, Ča, k. 213, reg. br. 29/6).

aciju plena. Svoj ulazak u Prnjavor označiti paljenjem vatara. Prema stanovništvu dobro postupati, a svu javnu propagandu i reklame uništavati, a zaplenjenu arhivu dostaviti u štab.

Dobro postupati prema muslimanskom stanovništvu kao i katoličkom.

Ja ću se nalaziti sa desnom kolonom i sve izveštaje slati na levo krilo desne kolone. — Izveštaje slati kuririma-konjanicima.

Sve ranjenike upućivati preko Potočana za bolnicu. Goli i bos i vojnici svih brigada zadržaće se na liniji Lipice—Prosjeak, dok ne dobiju obuču pod komandom jednog starešine koga odredi komandant desne kolone.

Na izvršenje.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu!

Načelnik štaba

Duš. Dukić s.r.

Pomoćnik

Nik. Forkopa s.r.

Da je prepis **veran svome originalu**, tvrdi i overava

KOMANDANT
Mit.⁴ Trivunčić

9. decembra 1943 g.

M.P.⁵

⁴ Mitar.

⁵ Okrugli pečat: »Komanda brigade Kočić«.

ZAPISNIK SA KONFERENCIJE DRAŽE MIHAILOVIĆA I ŠEFA BRITANSKIH VOJNIH MISIJA OD 17. DECEMBRA 1943. O ANGAŽOVANJU ČETNIKA U BORBAMA PROTIV OKUPATORSKIH TRUPA¹

ZAPISNIK

sa konferencije Načelnika štaba Vrh[ovne] kde i šefa britanske misije na dan 17/XII 1943

Početak u 15 časova

Den. Mih.: obraća se svojim potčinjenim. Ukoliko ko bude imao neko pitanje da se izloži kratko i vojnički. Nikakvo političko pitanje ne dozvoljavam sem članu C.N.K.²

Den. Arm.: Pretstavlja majora Grinvuda.³

Major Grinvud došao ovamo da predloži napad na ž. prugu u dolini V. Morave. Pomenuta pruga je van reona puk. Pavlovića.⁴ Moli da se izda naređenje majoru Radojloviću⁵ i Mihailoviću⁶ koji su mesni kdti na terenu.

Den. Mih.: Na ovo ću dati pismeni odgovor.⁷ Radojlović je premešten kao nepovoljan.

Den. Arm.: Takođe moli da se izda potrebna naređenja puk. Pavloviću za napad na izvesne ciljeve u Homoljskom kraju da se onemogući izvoz iz Borskog rudnika, a naročito put: Bor—Žagubica—Petrovac i pruga Bor—Metovnica—Zaječar—Prahovo.

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 20, reg. br. 36/4 (VK-Y-785). U originalu su potpisi Draže Mihailovića i Armstronga na svakoj stranici teksta.

² Sastanku je prisustvovao dr Stevan Moljević, član Centralnog nacionalnog komiteta (CNK).

³ Erih.

⁴ Dragoslav. Tada je bio delegat Draže Mihailovića za istočnu Srbiju.

⁵ Miloš.

⁶ Ljubomir Ljuba, komandant Timočkog korpusa. Mihailović je do polovine 1942. bio pomoćnik komandanta Srpske državne straže u Jagodini (sada: Svetozarevo).

⁷ ⁸ Redakcija ne raspolaže podacima da li je Mihailović odgovorio na postavljena pitanja.

Đen. Mih.: Odgovoriću pismeno.⁸

Đen. Arm.: Želi da pomene slučaj u selu Crnajki. Nemci došli u selo Crnajku a sledeći dan zapalili su nekoliko kuća. Ppuk. Piletić⁹ i majori Grinvud i Rute¹⁰ bili su u neposrednoj blizini. Nemci su bili jačine oko 80. Piletićeve trupe znatno nadmoćnije. Piletić odbio napad i ako mu je na to skrenuo pažnju major Grinvud. Piletić molio majora Grinvuda da izdejstvuje preko Kaira da se preko radio Londona objavi ovaj teroristički akt Nemaca. Đeneral moli da slični slučajevi koji se ponove da kditi dobiju instrukcije da pod takvim okolnostima vrše akciju u cilju zaštite seljaka.

Đen. Mih.: Do sada mi ništa nije poznato. Prikupićemo podatke. U pogledu radio London da je njegov neprijateljski stav takav da ja nikad ne bih tražio zaštitu.

Đen. Arm.: Slučaj se odigrao u mesecu avgustu. Hteo bi da zna da li je major Mihailović pod neposrednom k-dom Š. Vrh. kde ili pod kdom nekog drugog Kdta.

Đen. Mih.: Major Mihailović je pod neposrednom mojom komandom — upravo oba majora Mihailović Joca¹¹ i Ljuba Mihailović.

Đen. Arm.: Dobio depešu od majora Flada¹² koja nije jasna jer je previše kratka. Naišao na teškoće da obiđe oficire na terenu Đurića.¹³ Moli da se izda potrebne instrukcije da majoru Fladu izađe u susret i omogući obilazak engleskih oficira na reonu Đurića.

⁹ Velimir.

¹⁰ Džasper (Jasper Rootham), britanski oficir, šef vojne podmisije u Timočkom i Krajinskom korpusu. Došao je 23. maja 1943. spustivši se padobranom u području Homolja.

¹¹ Jovan, komandant Resavskog korpusa.

¹² Flood Noah.

¹³ Na području Komande »Južne Srbije« (Komanda 110), kojom je komandovao major Radoslav Đurić, bilo je više britanskih vojnih podmisija. Prva je došla aprila 1943.

U depešama majora Đurića od 30. novembra upućenim Vrhovnoj komandi, pored ostalog, kaže se: »Ne znam zašto mi šaljete i tog Engleza Floda. Kod mene u štabu ima ih 7. Osmi od Vas dolazi i deveti je najavljen iz Kaira.

- Den. Mih.: Odgovor sledovaće pismeno.
- Den. Arm.: Da li ste doneli neke odluke u pogledu molbe kda na Srednjem istoku za akciju protiv vitalnih komunikacija neprijatelja.¹⁴
- Den. Mih.: Moj odgovor sledovaće pismeno.
- Den. Arm.: Traži ime sela gde ćemo sutra ići da bi javio oficirima koji će doći, da ne bi imali teškoće da nas nađu.
- Den. Mih.: Nije daleko odavde. Sve veze će ići preko ovog mesta. Ne želimo objavljivati mesta, pošto Nemci već znaju ovo mesto. Ovde ćemo ostaviti naše organe.
- Den. Arm.: Zaključuje da putuju zajedno sa Štabom. V. K.

Veza Vaša br. 989 i 990. Ja sam mojim Englezima sprečio vršljanje po terenu pod izgovorom sigurnosti. U mom reonu nalaze se Engleski oficiri: Pri Niškom štabu na Suvoj planini 3, na Kukavici kod Južnomoravskog korpusa 3, na Skopskoj Crnoj gori 3, kod Topličkog korpusa 3, kod 2. kosovskog korpusa 2, kod mene u štabu 7« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 7/1, depeša 11499-50).

¹⁴ Depešu generala Henri Vilsona (Henry Wilson) predao je general Armstrong 9. decembra Draži Mihailoviću. Vidi prilog II, dok. br. 5.

U depešama Draže Mihailovića od 24. decembra upućenih Dragoslavu Pavloviću i potpukovniku Dragutinu Keseroviću, pored ostalog, kaže se: »Na imperativno traženje generala Vilsona, k-ta trupa na Srednjem Istoku, a u cilju poboljšanja odnosa i olakšanja naše politke kod Saveznika, potrebno je da bude srušen želj. most kod s. Cerova 10 km zap. od Deligrada. Ovo rušenje ima biti izvršeno između 1. i 15. januara. Ovaj zadatak poveravam potpukovniku Keseroviću sa svojim korpusom i pukovniku Pavloviću sa Deligradskim korpusom... Hitno me obavestite da ste ovo naređenje primili na znanje (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 1a/1, depeše 840—843).

Pukovnik Pavlović je 12. januara 1944. izvestio Dražu Mihailovića da će se rušenje moći izvesti najdalje do 19. januara i da ga dalje ne bi trebalo odlagati (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 11/1, depeša 659).

Međutim, njemu je Draža Mihailović 21. januara odgovorio da je od Armstronga obavешten da će Pavlović noću 20/21. januara izvršiti rušenje mosta, pa je naredio da se rušenje odloži (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 1a/1, depeša 623).

A 2. februara 1944. Draža Mihailović je poručio Dragoslavu Pavloviću sledeće: »Ako se borite za Kralja kao što stalno tvrdite i naglašavate onda ne padajte u pogrešku koju ja vidim. Izgleda da je Vama mnogo stalo da zadovoljite Engleze. Rušenje objekata izvršiće se kada ja to budem naredio a ja znam kada ću to narediti. Vi treba da znate da su Kralj i vlada saglasni sa mojim radom« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 3/1, depeša 1537).

Đen. Mih.: Jeste. Novo mesto da se ne označuje nego da ostane samo ovo mesto.

Đen. Arm.: Hteo bi da se vrati na pitanje direktive Vilsona. Da li će odgovor obuhvatiti imena kdta kojima će zadatak biti poveren, pošto bi to moglo da tangira i naše oficire.

Đen. Mih.: Odgovor pismeni biće konkretan.

Đen. Arm.: Bio spremio jedno pismo pre nego je saznao za konferenciju. Predaje pismo.¹⁵

Đen. Mih.: Pismo primljeno.
Zaključeno u 15 časova 30 min.

General **Dra. M. Mihailović**
General **CD. Armstrong**
Brigadir

Tumačio:

A. Beli.
Colonel G. S.

¹⁵ Pismo je datirano sa 17. decembrom. U njemu Armstrong podseća Dražu Mihailovića na ranije dogovore za rušenje objekata na komunikacijama u Srbiji koji su od vitalnog interesa za sile Osovine, zatim na transporte oružja i opreme doturane četnicima u Srbiji i zahteve generala Vilsona za rušenje mostova kod Cerova i na Ibru. U jednom delu pisma kaže se:

»Godina se brzo primiče svome kraju. Gledam oko sebe da pravim pogled onoga što je postignuto protiv okupatora — neprijatelja, a pitam sebe da li smo došli do cilja — zadatak koji smo sami sebi postavili.

Da govorim bez okolišenja duboko sam razočaran« (Arhiv VII, Ča, k. 20, reg. br. 35/4).

IZVEŠTAJ ŠTABA RUDNIČKOG KORPUSA OD 22. DECEMBRA 1943. DRAŽI MIHAILOVIĆU O BORBAMA PROTIV NOVJ U PREDELU PLANINE RUDNIKA¹

ŠTAB RUDNIČKOG KORPUSA
JUG. VOJSKE U OTADŽBINI
Str. Pov. Br. SI
22 decembra 1943 god.
Položaj

GOSPODINU MINISTRU VOJSKE, MORNARICE
I VAZDUHOPLOVSTVA I NAČELNIKU ŠTABA
VRHOVNE KOMANDE

U radiogramu Vrhovne Komande Br. 208—211 od 1 decembra 1943. god.² stoji kako je Kalabić progonio jednu komunističku grupu jačine 200 ljudi³ od Kosmaja do Rudnika, a koja komunistička grupa je po tom nezapaženo stigla preko Ravne Gore do Tometinog Polja itd. Iz ovoga radiograma vidi se da se skroz netačno podnose izveštaji Vrhovnoj Komandi, jer u radiogramu uočljive su tri glavne netačnosti i to: prvo, proterana prva komunistička grupa o kojoj se govori u radiogramu brojala je oko 400 ljudi a ne 200, prema tačnim podacima sa kojima raspolaže ovaj štab (Šumadiski komunistički odred plus prebačeni komunisti iz Srema u jačini 220 ljudi); drugo, netačno je da je ovu grupu progonio samo Kalabić već i ceo Rudnički korpus, koji je ovu grupu gonio sve do Rajca; treće, komandant I Ravnogorskog korpusa imao je podatke da se od strane ovoga korpusa i Garde goni ova grupa prema njegovom reonu, a sem toga i izvešten je od strane kapetana Ninkovića.

Zbog netačnog podnošenja izveštaja od strane pojedinih komandanata podnosim izveštaj o radu ovoga korpusa prilikom proterivanja obe komunističke grupe i to prve koja je bila pod komandom R. Jovanovića zvanog »Bradonje« (Šuma-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 74, reg. br. 34/4 (S-V-10509).

² Depeša se nalazi u knjizi poslatih depeša Vrhovne komande (Arhiv VII, reg. br. 21/I — 160, k. 275).

³ Radi se o 1. šumadijskoj NO brigadi. Ona je 26/27. novembra, na putu za istočnu Bosnu, savladala otpor oko 500 Nemaca i delova Zlatiborskog korpusa i probila se na pl. Taru gde je istog dana uhvatila vezu sa delovima 5. NOU divizije (Hronologija NOR-a, str. 612).

diski i Sremski komunistički odred)⁴ i Topličko-jablaničke grupe,⁵ koja se zadržala samo kratak period vremena u Šumadiji.

18 i 19 novembra 1943. god. prošla je kroz reon ovoga korpusa Anglo-Američka misija,⁶ koja je bila ispraćena skoro od svih jedinica ovoga korpusa do Kalabićevog reona u selo Gornju Trešnjevicu. Baš za vreme zбора u selu Trešnjevici, na kome je bila Anglo-Američka misija, saznali smo da se cela komunistička grupa nalazi u blizini i da postoji mogućnost da ometa zbor, ali na sreću to nisu odmah učinili. Ipak Kalabić je za svaki slučaj odmah po svršenom zboru i večeri, na kojoj je prisustvovao kapetan Ninković i ja, Anglo-Američku misiju uputio u pravcu Oplenačkog sreza. Tu smo Kalabić, kapetan Ninković i ja odlučili da ovu komunističku grupu koja je bila skoncentrisana proteramo po svaku cenu sa naših reona. Imali smo mogućnosti, jer smo imali dosta našeg ljudstva. Dva bataljona ovoga korpusa, koji nisu još bili stigli, došli su takođe u sastav svojih brigada. Izvršili smo napad na komuniste u tri kolone. Komunisti, koji su videli veliku našu nadmoćnost, počeli su da odstupaju. Samo u selu Zagrađu primili su jednu kraću borbu sa ovim korpusom. Dalje gonjenje vršeno je u tri kolone — u vidu potkovice; hteli smo po svaku cenu da ih isteramo sa našeg reona i tako smo ih gonili do Rajca. Napominje se da je ova komunistička grupa, pre ovoga, sa ovim korpusom i Kalabićem bila potpuno iscrpljena i ostala gotovo bez municije. Prilikom ovoga gonjenja komunisti ovim korpusom komandovao je potpisati dok je kapetan Ninković bio sa poručnikom Medićem,⁷ koji je komandovao sa delovima garde. Od ove komunističke grupe vratilo se 65 lokalnih komunističkih nazad. Gonjenje ove grupe nastavila je kačerska brigada i stigla je u selo Dragolju, gde je ovu grupu potpuno rastrojila tako da se ista razbegla po trojkama i petorkama i nije se više nigde pojavljivala sve do dolaska topličke komunističke grupe.

Na dan 21 oktobra 1943 god. iz nepojmljivih i nepoznatih razloga doneo je g. potpukovnik Palošević od pukovnika g. Simića naređenje po kome razrešava kapetana Ninkovića dužnosti komandanta ovoga korpusa a potpisatom istim naređenjem naređuje da privremeno primi dužnost komandanta ovoga korpusa. Baš tih dana ceo korpus bio je u akciji protiv komunističke grupe pod Rudnikom. 20 dana pre toga izvršena je sve-

⁴ Reč je o 1. šumadijskoj brigadi i Čačanskom NOP odredu »Dragiša Mišović«.

⁵ Odnosi se na 1. južnomoravsku brigadu.

⁶ i ⁸ Vidi dok. br. 42.

⁷ Milan.

čana zakletva 1811 regruta iz kačerskog sreza. Na dan 12 novembra 1943 god. primljeno je naređenje Br. 493—500 od 7 novembra 1943 god.⁸ U ovome naređenju govori se o pokušajima komunista da upadnu u Srbiju preko Mučnja i Zlatibora i naređuje se pored ostalih komandanata korpusa i kapetanu Ninkoviću kao komandantu Rudničkog korpusa da bude pripravan za eventualni pokret u pravcu Dragačeva. Isto tako primljena je nova šifra koja je upućena na kapetana Ninkovića kao komandanta Rudničkog korpusa. Zahvaljujući činjenici što kapetan Ninković i potpisati se nalaze u dobrim službenim i drugarskim odnosima služba zbog ovoga nije ništa trpela.

Ovo se najbolje vidi iz postupka kapetana Ninkovića pri nailasku Anglo-Američke misije. Kada je ista misija naišla ja sam se nalazio oko Lazarevca sa celom kolubarskom i delovima kačerske brigade. Izveštaj da misija nailazi na reon sreza kačerskog dobio sam dockan i nisam niukom slučaju mogao stići da misiju sačekam i pretstavim joj korpus i stanje na reonu. Međutim kapetan Ninković se nalazio u blizini, ne obazirući se da nije obavezan da sačeka misiju, na brzinu je dobio 5 bataljon kačerske brigade jer mu je bio najbliži, a isto i 3 bataljon kačerske brigade koji je bio blizu i sa njima dočekaov ovu misiju. Istovremeno poslao je kurira na konjima svima komandantima bataljona i komandantima brigada, tako da se u toku noći skupio ceo korpus, sem dva bataljona kolubarske brigade, koji su bili suviše daleko i nisu mogli stići. Izjutra Anglo-Američka misija videla je ceo korpus bez dva bataljona.⁹

Proterivanje topličko-jablaničke grupe koja je prodrila na reon ovoga i gardiskog korpusa. 28 novembra 1943 god. primljeno je naređenje da se ovaj korpus krene na liniju Kamenica—Ramaća radi dočeka topličke komunističke grupe, koja se od Keserovića orijentisala prema Rudniku.¹⁰ Ovo naređenje koje je pisano 27 od pukovnika g. Simića kao što je napomenuto, primljeno je 28 u veče u sredini kolubarskog sreza a isto je upućeno iz Ramaće. U tome naređenju stajalo je da korpus bude 28 na liniji Ramaća—Kamenica. Ovaj korpus je krenuo usiljenim maršom, pošto se prikupio, i stigao na Rudnik 30 novembra oko podne. U putu je dobio druga naknadna naređenja da se komunisti kreću preko planine ka varošici Rudniku. Odmah po dolasku ceo korpus je izbačen na planinu u očekujući položaj. Međutim komunisti su probivši se kroz

⁹ Na margini ovog pasusa Draža Mihailović je dopisao, olovkom, ćirilicom, »dobro«.

¹⁰ Vidi dok. br. 38 i 39.

planinu spustili se u pravcu sela Šatornja, gde su naišli na Kalabićevu pratnju. Zbog toga su skrenuli prema selu Manojlovcima. U tome je nastala noć. Po dolasku na Rudnik kapetan Ninković je primio komandu nad Rudničkim korpusom u duhu napred označenog naređenja Vrhovne komande. Preko telefona sa Rudnika uhvaćena je veza sa Kalabićem, koji se nalazio u Šatornji. Ugovoreno je da se napad na komuniste vrši u zoru 1 decembra,¹¹ i to po sledećem planu. Rudnički korpus i deo garde pod komandom poručnika Medića u jačini 500 imao je da nastupa pravcem od Rudnika prema selu Vojkovcima—Bosuti—Vukosavcima, s tim što bi se po dobivenom dodiru izvršila podela na dve kolone: jedna ovaj korpus, druga kolona deo garde, jer tačnih podataka gde je zanoćila ova komunistička grupa nismo imali. Po ovome planu Kalabić sa 300 ljudi koji su se nalazili u Šatornji imao je da nastupa pravcem Šatornja—Trešnjevica—Vukosavci. Izjutra 1 decembra počeo je napad ovoga korpusa i garde koja se nalazila na Rudniku pod komandom poručnika Medića u 6 časova. Napred se kretao Rudnički korpus sa kačerskom brigadom napred. Patrole kačerske brigade naišle su na komunističke zasede na granici između s. Vojkovaca i s. Bosute. Kačerska brigada je odmah razvila dva bataljona u streljački stroj i krenula napred. Odavde oko 1500 metara kačerska brigada naišla je na jaku neprijateljsku vatru nakon čega je razvila i ostala svoja tri bataljona, nastupajući neprekidno do jednoga puta gde je bila naknadno zaustavljena od veoma jake komunističke vatre. Radom ove brigade rukovodio je lično potpisati. Kapetan Ninković, koji je rukovodio ovom borbom, naredio je komandantu jurišne gardiske brigade, koji je imao bacač i dosta nemačkih mitraljeza, da izađe u visinu streljačkog stroja kačerske brigade. Ovo je bilo vrlo potrebno i hitno jer su komunisti imali dominirajući položaj u vidu polukruga i kačerska brigada nalazila se u velikoj opasnosti. Jurišna brigada garde pošla je u streljačkom stroju ali se zaustavila i pokolebala usled jake komunističke vatre. Ipak ona je izišla na jedan put u visini kačerske brigade zahvaljujući energičnosti kapetana Ninkovića, koji se stavio na čelo ove brigade i sišao na napred označeni put u visini kačerske brigade. Sa boljih pozicija komunisti su jurišali kao besni na naš streljački stroj, dolazeći u neposrednu blizinu istog. Oni su naročito iz-

¹¹ Prva južnomoravska brigada je u oštroj borbi razbila neprijatelja i produžila pokret ka s. Darosavi (sada: Partizani), gde je 3. decembra napadnuta od oko 3.000 četnika i pripadnika Srpske državne straže (SDS). Posle ogorčene osmočasovne borbe brigada se povukla ka s. Trbušnici (Vidi: dr Milivoje Perović, Južna Srbija, Prosveta, Beograd 1961, str. 331).

veli jedan jak juriš na desno krilo garde gde je tada poginulo iz garde 7 vojnika a 6 ranjeno. Videći ovo posle trajanja borbe od dva sata kapetan Ninković je pozvao potpisatog i poručnika Medića i pitao za mišljenje o daljem postupku. Naš streljački stroj bio se mnogo povukao pod komuniste, nastupanje napred izazvalo bi velike žrtve jer nas je delila jaruga, razvijanje drugih jedinica u borbu nije bilo moguće jer je kosa bila uska. Komunisti su poseli položaj u vidu polukruga. Kalabić, koga smo očekivali da napadne sa desnog boka, nije stigao da učestvuje u ovoj borbi. Komunisti su nemilosrdno rasipali municiju i zasipali nas kao retko u kojoj borbi do sada (i ako su primljeni podaci da oni nemaju municije). Odlučili smo da povučemo ceo streljački stroj za 150 metara u nazad na širi i nadvišavajući položaj. Na tome položaju razvili smo još jednu brigadu garde. Borba se je produžila sa nesmanjenom žestinom još 5 časova. Pred mrak u sporazumu sa poručnikom Medićem odlučili smo da poručnik Medić prenoći u selu Trešnjevici a Rudnički korpus u selu Zagrađu s tim da se sutra izvrši napad na komuniste drugim pogodnijim pravcima.

Rezultat u ovoj borbi je sledeći: kod nas poginulo 8, ranjeno 11 četnika. Kod komunista prema docnije tačno proverenim podacima oko 40 mrtvih i 36 ranjenih.

Sutradan 2 decembra, Kalabić koji nije učestvovao u borbi u Bosuti produžio je pokret prema Darosavi, gde je uhvatio vezu sa Srpskom državnom stražom. Komunistička grupa krenula takođe u istom pravcu. 3 decembra izjutra Garda sa poljskom stražom napala je komuniste na tromeđi orašačkog, kosmajskog i kolubarskog sreza — Žuti Oglavak. Ova borba je takođe bila oštra, ali mnogo manje od borbe u Bosuti na dan 1. decembra. Ovaj korpus je istoga dana stigao u Darosavu ali borba je već bila svršena. Komunistička grupa se povukla prema s. Venčanima srez kolubarski. Dalje gonjenje komunista preko celog sreza kolubarskog i kačerskog sve do Rajca i to u stopu i neumorno, vršio je ovaj korpus. U tome gonjenju komunisti su sustignuti u s. Liplju srez kačerski gde su napadnuti od strane ovoga korpusa, ali su u paničnom strahu napustili svoje položaje posle kraće ali oštre borbe, ostavivši spremljen ručak na samim položajima. Kapetan Ninković predosećajući da će i ova toplička grupa da krene za predhodnom »Bradonjinom«, poslao je izveštaj Kalabiću koji je o tome izvestio Rakovića¹² da sačeka komuniste

¹² Predrag, poručnik, komandant 2. ravnogorskog korpusa. Zapovest svojim potčinjenim za sprečavanje prodora 1. južnomoravske brigade izdao je 5. decembra 1943. godine (Arhiv VII, Ča, k. 25, reg. br. 25/2).

u Koštunićima. Komandant korpusa kapetan Ninković vratio je kolubarsku brigadu sa Prostruge na svoj reon, jer se tamo pojavile neke manje grupice koje su zaostale, a kačerskoj brigadi naredio je da ostane na Prostruzi u očekujućem položaju na slučaj povratka ovih komunista. Ova toplička komunistička grupa prešla je Rudnik, kao što je napomenuto 30 novembra i na reonu ovoga korpusa i garde zadržala se svega 5 dana, s tim što je gonjena neumorno, energično i neprekidno za svih 5 dana, tako da se nigde nije mogla odmoriti ni stati. Ova komunistička grupa je formalno najurena iz ovih krajeva pošto je ostavila veliki broj žrtava. Ovo je postignuto najtešnjom saradnjom ovoga korpusa i garde. Ovoga momenta potpisati je primio radiogram Vrhovne Komande Br. 275 od 4 decembra¹³ u kome stoji da je Kalabić vodio borbu u Šatornju i Bosuti. Povodom toga izveštavam: da u Šator. nije vođena borba sa napred označenom grupom od strane Kalabićevih ljudi već je ispaljeno samo nekoliko rafala iz daleka. U Bosuti većeg učešća imao je Rudnički korpus nego garda. Karakteristično je da Kalabić Rudnički korpus nije bar spomenuo u svojim izveštajima ranije i sada.

Na ovom terenu sada pojavljuju se još manje komunističke grupice i to: Konstantina Lukića, Mandića¹⁴ (koje operišu najčešće u takovskom srezu) a grupica učitelja Krstića¹⁵ koja operiše u srezu kačerskom i orašaćkom i još neke manje grupice. Ima ih ukupno oko 70—80. Sa ovom grupom koja se skompanisala zadnjih dana vodila je jednu borbu kačerska brigada i dve borbe kolubarska brigada. U ovim borbama ubijeno je 20 aktivnih komunista (16 je poginulo od strane kolubarske brigade i 4 od strane kačerske brigade). Pre četiri dana iz nepoznatih razloga stiglo je ponovo naređenje da se kapetan Ninković nalazi na bolovanju a da ga potpisati zastupa u dužnosti. Povodom toga izveštavam da kapetan Ninković nije bolestan.

Zadnjih dana nastala je prava uzbuna u narodu povodom verzije da su se pukovnik g. Simić kao i Kalabić sastajali sa Nencima u sred Topole i da su se dogovorili o saradnji i nenapadanju.¹⁶ Povodom ovoga izdata su i službena naređenja zvaničnim vlastima. Ovo nije imalo nikakve potrebe, jer mi smo sami proterali komuniste, i nije nam bila potrebna ničija saradnja niti toleriranje.¹⁷

¹³ Navedenu depešu Redakcija nije pronašla.

¹⁴ Radenko, bivši komandant Čačanskog NOP odreda.

¹⁵ Slobodan Uča. Pri formiranju 1. šumadijske NO brigade postav-
ljen je za zamenika političkog komesara (tom I, knj. 5, dok. br. 109).

¹⁶ Vidi u ovoj knjizi prilog IV.

¹⁷ Na margini pasusa Draža Mihailović je napisao »NB«.

Od pukovnika g. Simića ovaj korpus dobio je do sada svega tri naređenja koja su se odnosila na borbu sa komunistima, za celo vreme od kako je pukovnik g. Simić došao ovde. U pogledu organizacije i drugog rada u korpusu nije nikada ni usmeno ni pismeno primljeno nikakvo naređenje. Pukovnik g. Simić prošao je kroz ovaj korpus, odnosno kačersku brigadu samo jedared i to u poteri za komunistima kroz sela Vojkovce, Zagrađu, i Šilopajsku opštinu, odnosno on se tada pomerio na reon kačerske brigade usled potera od strane Bugara na reonu Gardiskog korpusa.

Od komandanta Valjevskog korpusa poručnika Miloša Radosavljevića primljen je izveštaj 18 decembra da mu je iz Vrhovne Komande naređeno da sa svojim korpusom krene u poteru za nekom komunističkom grupom koja se pojavila u selu Zagrađu srez kačerski. Povodom ovoga izveštavam da se na reonu ovoga korpusa nigde nije pojavljivala nikakva komunistička grupa u jačini od 400 partizana.

Komandant korpusa kapetan Ninković naredio je aktiviranje konjičkog eskadrona u jačini 150 konjanika pod oružjem. Ovo će imati više propagandni karakter.

Komandant korpusa kapetan Ninković naredio je organizaciju velikih zborova na kome će on lično govoriti.

Zadnji izveštaj pod potpisom »Leonardo«,¹⁸ koji je poslat Vrhovnoj Komandi pisao je kapetan Ninković.

Kapetan Ninković spremio je materijal za štampanje jednoga lista koji bi bio organ ovoga korpusa. Međutim kritika tako zvane intelektualne čitalačke publike je našla da ovaj list pišu diletanti i nepismeni ne obzirući se na činjenicu da su ideja i motivi za izlaženje ovih listova važniji od njihove forme. Ipak da nebi došlo do ove kritike angažovani su neki jači intelektualci iz Beograda koji treba da dođu na reon ovoga korpusa u cilju saradivanja na izdavanju ovoga lista.¹⁹

Od okupatorskih snaga na teritoriji ovoga korpusa nalazi se 150 Nemaca u Lazarevcu i 40 u s. Vreocima srez kolubarski.

Najavljena Nedićeva mobilizacija nije vršena još.

Ako neka jedinica ima suviše radiotelegrafista, molim za naređenje da se ovom korpusu uputi jedan dobar radiotelegrafista.

Ovog momenta potpisati je primio izveštaj komandanta kolubarske brigade koji izveštava da je u toku borbe koja je vođena sa komunistima 19 o.m. na reonu sreza kolubarskog u s. Prkosava, o kojoj je borbi bila reč napred, zarobljen je jedan komunista. Ovaj komunista je izjavio da su ove male

¹⁸ Vidi dok. Br. 39.

¹⁹ U visini pasusa, na margini, Draža je napisao »VR. dobro«.

komunističke grupice, koje su se zadržale u ovome kraju po odlasku topličke komunističke grupe, ojačane sa još 20 komunista iz Beograda, a koji su pobjegli iz Beograda, po otkrivanju komunističkih ćelija u Beogradu i zadnjih hapšenja u Beogradu povodom toga.

Ovaj korpus vodio je za zadnja dva meseca više borbi sa komunistima kao Gardiski korpus.

M.P.²⁰

Zast. komandanta, kapetan II kl.
Mil. Lj. Jovanović

O

Da mu se odgovori sa pohvalom Vr. dobro neka produži rad.

Štampanje lista da se odmah počne.

U pogledu Ninkovića da ponovo rešimo šta ćemo.²¹

BR. 47

IZVOD IZ KNJIGE POSLATIH DEPEŠA KOMANDE LIMSKO-SANDŽAČKIH ČETNIČKIH ODREDA U VREMENU OD 11. SEPTEMBRA DO 24. DECEMBRA 1943. GODINE¹

Br. 61 11. IX²

Nemci³ za sada imaju slabe snage ali će ih pojačati radi sprečavanja iskrcavanja. Italijani potpuno napustaju svoju teritoriju.

²⁰ Okrugli pečat: »Komanda Jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab br. 80«.

²¹ Tekst ispod potpisa dopisao je Draža Mihailović olovkom, ćirilicom.

¹ Originali (pisani olovkom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 279, reg. br. 8/1 (CG-6).

U knjizi su sadržane depeše poslate u vremenu od 24. avgusta do 25. decembra 1943. godine.

² Depeša je upućena Draži Mihailoviću.

³ Odnosi se na nemačku 297. pešadijsku diviziju.

Peko Dapčević sa 3.000 komunista u Foči.⁴ Segrt sa 700 u Goranskom.⁵ U Cetinju komunističke demonstracije. Na Čevu komunisti kojima je prišao Dušan Vuković i Ljubo Kovačević napali Italijane.⁶

Zahtevajte hitno iskrcavanje engleza jer može nastupiti haos.

Na mojoj teritoriji slobodno se mogu spuštati trupe bilo kao padobrancima bilo ateriranjem aviona danju na aerodromu u Beranama.

Javite dan i čas spuštanja materijala ili trupa.

Italijani napustili Murino. Komunisti i arnauti⁷ zauzeli Murino i napadaju nas. —

Br. 83 — 25 - IX

24 u zoru preduzeo sam dejstvo u dve kolone u pravcima Bijelo Polje—Plavće Brdo—Kovren i Mojkovac. Barice—Krupice—Maoče. Međutim obavešten o teškoj situaciji kod Voja u reonu Jabuke i Kamene Gore i o prodiranju komunista ka Prijepolju hitam sa 300 u pravcu Kamene Gore radi udara komunista u leđa.⁸ Ukupna moja snaga 800 od kojih 150 Belopoljaca.

Br. 84 — 25 - IX

Mi danas držimo Kolašin, Bijelo Polje, Berane, Andrijevicu, Danilov Grad, i celu okolinu ovih srezova kao i srez podgorički osim varoši. Radio London će sigurno donijeti da su partizani zagospodarili ovim krajevima.

Molim da se hitno zahteva od naše vlade da se preko radio Londona javi da Naše trupe drže pomenute krajeve i da su ih one oslobodile. — Major Lašić.

⁴ Reč je o jedinicama 2. udarnog korpusa NOVJ.

⁵ Odnosi se na 10. hercegovačku NOU brigadu, pod komandom Vlada Segrta.

⁶ Na tom prostoru su dejstvovali Nikšićki i Lovčenski NOP odred.

⁷ Izraz za Albance.

⁸ i ¹⁰ Na širem prostoru Pljevalja operisala je 2. proleterska divizija, a 2. proleterska brigada je 22. septembra zauzela Pljevlja (tom IV, knj. 17, dok. br. 141).

Br. 85 — 26 - IX

Nalazim se od sinoć na Kamenj Gori. Pokušavam da uhvatim vezu sa Vojom.⁹ U ovome teško ću uspeti. Stanovništvo ne može da mi da ikakve podatke ili to neće. Poslao sam dva odelenja za hvatanje veze. Imam namjeru da napadnem Pljevlja¹⁰ ako ga drže partizani ili Nemci. Ni o ovome nemam tačan izveštaj. Molim, ako imate vezu sa Vojom, da mi se dostavi gde se nalazi i stanje kod njega. — Major Lašić.

Br 90 — 27 - IX -

— Lukačeviću —

Nalazim se na Kamenj Gori blizu Jabuke. Došao sam po ličnoj inicijativi. Imam nameru napasti Pljevlja. Nemam dovoljno podataka o stanju niti veze sa tobom. Hitno odgovori gde si i u kakvom stanju. Kojim pravcem zahteva stanje da preduzmem akciju a kakvo ćeš držanje ti zauzeti i gde. Budimo u stalnoj vezi. Lašić.

Br. 91. 27 - IX -

25 ovog meseca vodio sam borbe sa komunistima u reonu Kovrena. Imam dva mrtva i tri ranjena. Kujović¹¹ takođe vodi borbe. Sa jedinicama nalazim se na liniji: Kamena Gora—Kozica — Kutlov Krš. Nadirem ka Pljevljima. Za dalje naređenje i napad na samu varoš potrebna mi je veza sa Lukačevićem. Tražim vezu. O daljim rezultatima izveštavaću.

Br. 93 — 27 - IX

Već tri dana vodim borbu sa partizanima. Borbe su bile ka Pljevlju u dva pravca. Danas vodim borbu između Prijepolja i Pljevlja na Jabuci. Jedna njihova jedinica uništena. Rezultat ću javiti. Partizani zauzeli Prijepolje i drže Pljevlja. Vojo ostupio nekud.¹² Nikakve veze sa njim. Molim stupite

⁹ Lukačević.

¹¹ Radule.

¹² i ¹³ Vidi dok. br. 32.

u vezu sa Vojom još u toku dana i javite mi gde se nalazi. Naredite mu pokret ka meni. Do svršetka borbe radićemo prostom šifrom. Molim radite i vi prostim šifrovanjem, a ne duplim. Lašić.

Br. 94 — 27 - IX

Perhinek javlja da su jake komunističke snage napale Kolašin.¹³ Zahteva povratak svih mojih snaga. Vraćam se najhitnije. Spremaju jedino napad za uništenje Vasojevića. Molim naredite srbijanskim odredima da dođu u ovaj kraj.
Major

Br. 96 — 28 - IX

27 sept. bio sam na putu za napad na Pljevlja. Pred sam mrak dobih izveštaj od Perhineka da je Kolašin napadan od jačih partizanskih snaga. Zbog ovoga krenuo sam u toku noći hitno za Kolašin. Juče prilikom napada na komunističku kolonu ubijeno je 7 komunista a nekoliko ranjeno. Komunisti su sobom vodili oko 100 zarobljenih Talijana.

Br. 97 — 28 - IX

Iz Prijepolja spasio sam 39. Prema podacima pojedinim u Pljevlju su stigle tri partizanske brigade: Srbijanska, dalmatinska i sandžačka.¹⁴ Izgleda mi da su glavne snage upućene ka Priboju radi zarobljavanja tri hiljade Talijana i veliki magacin hrane.

Br. 98 — 28 - IX

Svi Muslimani u Pljevlju prišli su komunistima. Ali kad im je postavljen uslov za odlazak u borbu protiv četnika van teritorije sreza odbili su i zato su razoružani.

Br. 99 — 29 - IX

U toku noći stigoh u Bijelo Polje. Za vreme povlačenja imao sam malu borbu oko Kovrena i Pavina Polja. Komunisti

¹⁴ Reč je o 2. proleterskoj, 2. dalmatinskoj i 3. sandžačkoj NOU brigadi.

zauzeli Kolašin za vreme moga osustva. **Hitam** za Kolašin. Napašću ih danas a najdalje 30 u svanuće.

Br. 100 — 2 - X

Danas je drugi dan borbe majora Lašića¹⁵ i komunista Peka Dapčevića. Komunizam i Vasojevići bore se na smrt i život.

Kolašin i okolina su u neprekidnoj vatri. Gubitci dosta veliki. Jugoslovenska municija nestaje. Talijani nemaju. Molim najhitnije dotur ove municije avionom na slobodnom aerodromu Berane. Centar veze Andrijevice poručnik Tomović.¹⁶

Br. 103 — 3. X -

Vojo,

Već tri dana borim se stalno za Kolašin. Molim te najhitnije marširaj na Šahoviće, ili za Bijelo Polje. Ako blagovremeno stigneš održaćemo i front i pozadinu. Budimo u stalnoj vezi. Radimo prostim šifrovanjem po šifri za cirkular. Javi tvoju situaciju.

Major Lašić

Br. 104 — 3. X -

I danas produžena ogorčena borba u Kolašinu. Najhitnije molimo dotur jugoslovenske municije i automatskih oruđa na aerodrom Berane.

Br. 105 4. X.

Petog dana borbe situacija kritična. Do sada za sve vreme borba se vodila na brdima oko Kolašina. Veliki gubici naročito u starešinama i nestanak naše municije omogućilo komunistima prodor i zauzeli Ključ. Major Lašić razočaran, očigledno se izlaže da pogine. Moramo se povući na Trešnjevik.

¹⁵ Dorđe.

¹⁶ Bećir.

Br. 106 4. X.

Italijani evakuisali Mateševo. Osećaju našu tešku situaciju pa nas ne pomažu dobro. Sa padom Mateševa i našim padom panuće cela Crna Gora. Ako nas najhitnije pomognete spasićete nas i zajedno ćemo sačekati saveznike.

Br. 107 4 - X -

Molimo najhitnije jugoslovensku municiju i dejstvo Vaših snaga preko Šahovića i Berana. Molimo pomozite nas u roku od tri dana, jer posle će biti kasno.

Br. 109 — 8. X.

Javite nam gde se nalaze Vaše snage i kakva je situacija kod Vas. Kod nas dosta kritična. Komunisti u Kolašinu i sa jačim snagama navaljuju u pravcu Berana i Andrijevice. Javite raspored Bajovih trupa.¹⁷ Bako treba da nas pomogne.

Br. 110 — 10 - X -

Komunisti su opkolili Berane sa sviju strana. Italijani nam ne daju više pomoći. Oni pregovaraju sa komunistima. Verovatno će ih pustiti u Berane da ih razoružaju. Municije u opšte nema. Moje ljudstvo je demoralisano. Najhitnije uputite jaku snagu, ako mislite da spasete ovaj narod i ceo naš pokret.¹⁸ Narod ovih krajeva čeka Vaše trupe, za propast kri-viće Vas. Najdalje za tri dana ako Vaše trupe ne stignu propala je stvar. Ja ću sa manjim grupama biti u šumi. Odgovor čekam. Padom Berana Komunisti dobijaju veliko naoružanje i artileriju te u tom slučaju i Srbiji preti opasnost.

Br. 111 — 9 - X

Majoru Perhineku
Izvestite gde se nalazite.¹⁹ Koju liniju držite. Gde se nalaze komunisti. Kako se drže Italijani. Zatvorite drum između

¹⁷ Vidi dok. br. 8.

¹⁸ Vidi dok. br. 17.

¹⁹ i ²⁰ Vidi dok. br. 32, objašnjenje 12.

Vinicke i Trepče. Levo uhvatiti vezu sa trepačkim bataljonom. Sa koliko ljudi raspolazete. Hitno ppukovnik Lašić.

Br. 113 — 11 - X - 43

Italijani sklopili savez sa komunistima, na osnovu propagande Londona. Komunisti 10 ov. ušli u Berane po sporazumu i odobrenju Italijana. Naši su 9 u veče napustili Berane. Italijani neće da se bore ni protiv komunista ni protiv nas.²⁰ Kod mojih trupa je podpuno rasulo zbog nemanja nikakvih sredstava. Pokušavam da povratim bolje držanje i reorganizaciju. Male nade na uspeh. Danas sam naredio napad na Berane, i okolinu Berana. Plašim se da neću uspeti pošto mi je jedna kolona već zastala bez naročitih prepreka. Jedina prepreka što narod neće da se bori i što nema municije. Greškama našim bilo mi je nemoguće razoružanje Italijana. Istina izvesni su izlazili u susret što i danas rade ali je ovo kasno i nedovoljno. Dokle god radio London bude ovako radio mi se ničemu nemamo nadati.

Br. 114 — 11 - X - 43

Kapetanu Lukačeviću,

Hitno izvesti o stanju kod tebe. Gde se nalaziš sa svojim snagama. Imaš li uspeha i kojim pravcima. Zaharija i ti treba da hitate ovamo. Stanje kod mene je vrlo teško. Komunisti i Italijani sklopili savez. Ja nemam ništa municije. Sve jedinice su mi podpuno demoralisane. Hitno se javi. —

Lašić

Br. 114a — 12 - X - 43.

Juče sam napadao Berane. Pretrpeo sam veliki neuspeh i povukao se ka Komovima.²¹ Prikupljam demoralisane i rasturene jedinice. Mali broj se je povukao. Vršim preformiranje. Javiću ako uspem. Ovde su Perhinek i Vukadinović. Veliki broj stanovništva izbegao. Nemam nikakvih sredstava za izdržavanje ni vojske ni stanovništva. Ovo me dovodi u bezizlazni položaj, sve zamorno i gladno.

²¹ Četnike Istočnog fronta Crne Gore (Jurišnu, Andrijevičku i Kolašinsku brigadu) razbili su kod Trešnjevika, 12. oktobra, 2. dalmatinska i delovi 4. proleterske (crnogorske brigade). Time je osujećen pokušaj četnika da povrate Berane (tom III, knj. 5, dok. br. 100).

Br. 115 — 13 - X - 43

Pozovite Ljuba Vuksanovića da najhitnije dođe kod mene u Lijevu Rijeku. Ako je to nemoguće neka dođe kod Vas kod radio stanice. Ovo je hitno, ponavljam — *hitno*. Javite mi odmah rezultat. Kod mene se nalazi Velimir Joić, Radivoje Zonjić, Dragiša Baričić i ostali prvaci. —

Đorđe

Br. 116 — 15 - X - 43

Sa jurišnom, Andrijevačkom i Beranskom brigadom nalazim se u Opasanici. Usled nestanka municije nisam u mogućnosti više da vodim akcije širih razmera. Držanje Italijana išlo je više u prilog komunista nego nama. Razlog propaganda Londona. Nemci su 14 stigli do Vjetarnika, produžuju za Vasojeviće.²² Svakako da im je trenutno glavni cilj Italijanska divizija »Venecija« pa komunisti. Svakako da i nas nebi propustili kad bi nas mogli zakačiti. Naivni nećemo biti. Gledaćemo da budemo pozadi njih i tućiće mo komuniste koji će begati pred njima. U pogodnom momentu napadaćemo i same Nemce. Naš položaj zaista nije zavidan jer se bez municije nalazimo između komunista i Nemaca. Odluku za akciju doneću po ispoljavanju nemačkog dejstva. Veliku brigu i teškoću prestavlja ogroman broj izbeglica, koji beži od komunista. Nemci ih nisu dirali. Najveći problem skoro nesavladljiv jeste ishrana, jer nema hrane. Kraj je posve siromašan.

...
Br. 118 15 - X - 43 For Ernst.²³

Nemci u toku 15 stižu do Lijeve Rijeke. Pravac njihovog dejstva Vasojevići. Jednovremeno Italijani i komunisti. Mi ćemo za sada pozadi njih, jer nemamo municije. Pošto će komunisti tražiti spas od Nemaca begstvom ka Sandžaku, potrebno je da najenergičnije i dejstvom svršite prvo sa onima koje imate protiv sebe da bi ih mogli počesno tući pre

²² Nastupanjem nemačke 118. lovačke divizije iz Podgorice ka Kolašinu i 297. pešadijske divizije iz Peći ka Andrijevi i Beranama otpočela je, 15. oktobra, operacija »Balkanšluht« (Balkanschlucht) s ciljem da se snage 2. udarnog korpusa NOVJ odbace od komunikacije Peć — Podgorica i da se opkole delovi italijanske partizanske divizije »Venecija« u Beranama. Vidi tom XII, knj. 3, dok. br. 149 i 153.

²³ Šifrovana oznaka za majora Zaharija Ostojića.

nego što se spoje. Mi ćemo učiniti sve što možemo obzirom na količinu municije sa kojom raspolazemo. Trudićemo se svim silama da Vas pomognemo protivu ovih koji će se uputiti tamo.

Br. 119 — 30 - X - 43.

16, 17, 18 i 24 ovog meseca Komunisti su izvršili na Ljevu Rijeku tri teška napada.²⁴ Ljevorečki bataljon i Jurišna brigada razbili su komuniste uz velike gubitke po njih. Imali su 115 mrtvih, o ranjenim nemaju se tačni podaci. U prvom napadu učestvovalo je oko 400 komunista, u drugom 370 komunista i 1000 Talijana, a u trećem napadu peta proleterska brigada jačine oko 500 komunista.

Dor. Lašić

Br. 120 — 30 - X - 43 god.

predati

Blažo i Bajo ubijeni su na grozan način.²⁵ Gubitci za ovaj momenat su veliki jer su nezamenljivi. Stanje u Crnoj Gori je kritično. Mi nemamo nikakvih sredstava za opstanak. Komunisti će ovladati ovim krajem. U ovome nije nezgoda samo za ovaj kraj, već mnogo više po naš krajnji opšti cilj. Ovih dana će se saveznici iskrcati na Jugoslovensku obalu, verovatno na prostoru Kotor — San Đovani di Medua.

Ako želimo našu pobedu treba da ih mi sačekamo a ne komunisti. Ja sa ovim što danas raspolazem nisam u stanju da ovo uradim. Pokušavam da objedinim komandu svih delova kao i u C. Gori. Teško da ću u ovome uspeti zbog demoralisanja i nemanja sredstava.

Br. 121 — 30 - X - 1943 god.

Skoro mesec dana vodili smo ogorčenu borbu sa komunistima. Gubitci su kod njih veliki. Razlog moga neuspeha jeste neutralno držanje sreza Kolašinskog. Viši razlog držanje

²⁴ Na tom sektoru borbu protiv četnika i Nemaca vodila je 4. proleterska (crnogorska) brigada, dok je 5. crnogorska brigada vodila borbu protiv istih neprijatelja kod manastira Ostrog. Petoj brigadi je 19. oktobra naređeno da se prebaci na sektor Klopot, gde je 22/23. oktobra napala nemačku kolonu, a potom se povukla ka s. Jablanu (tom III, knj. 5, dok. br. 111, 127, 128; knj. 6, dok. br. 32).

²⁵ Vidi dok. br. 32, objašnjenje 49.

sreza Beranskog čije brigade nisu htele da napadaju Kolašin. Uzrok ovoga je najnovija podela komande. Da ste hteli primiti moj predlog u pogledu podele komandovanja nebi do ovoga došlo. Daj Bože da se oslobodimo, kada ću se potruditi da se sve postavi na svom mestu, ako ne poginem.

Br. 122 — 30 - X - 43

Predato

Molim za tačan izveštaj o stanju u Sandžaku. Koju liniju drži Branko i Vojo. Dali napreduju ili se drže odbrane. Ovo mi je potrebno znati radi moga daljeg rada. Tačnost izveštaja je važno.²⁶

Br. 124 — 2 - XI - 43 god.

Majoru Radu²⁷

Sa 400 ljudi nalazim se na granici Kuča i Vasojevića. Pogibija Blaža i Baja demoralisala je staru Crnu Goru. U Lijevoj Rijeci imao sam ogorčenu borbu sa izrodima punih 48 časova. Njihova jačina bila je oko 500. Imali su velike gubitke. Našao sam 40 mrtvih njihovih. Ja nisam imao mrtvih. Nemci se potpuno povukli za Podgoricu, komunisti se grupišu sa vrlo velikim snagama da me napadnu. Municije nemam. Izvesti me o stanju kod Voja. Napreduje li ili se brani. Javi se danas ponovo. Kad stigneš do Voje ili Čiče predoči potrebu da mi budemo gospodari Crne Gore zbog iskrcavanja saveznika. Javi dali su sa tobom Đurašković, Lalić i Bojović ili koji je od njih.²⁸

Lašić

Br. 125 — 3 - XI - 43 god.

Molim da mesto pok. Baja odredite Blaža Gojnića, a mesto pok. Blaža pukovnika Zariju Vuksanovića. Drugo rešenje nebi bilo dobro. Kada bi mogao da radi Đeneral Gojnić on bi bio najpodesniji, ali je prestar. Na terenu ne može da izdrži ni najkraće vreme. Ako Ostojić ovamo dolazi neka on bude mesto Baja, ali do njegovog dolaska samo Gojnić može nešto uraditi.

Molim hitno ovo pitanje rešite još danas. Lašić

²⁶ i ²⁸ Vidi dok. br. 32.

²⁷ Rudolf Perhinek.

Izgleda Nemci napustaju celu Crnu Goru i Hercegovinu. Ako je ovo tačno naši saveznici će se brzo iskrcati. Stalno bombarduju naši avijoni Podgoricu i okolinu.²⁹ U Podgorici bilo je naših žrtava oko 200. Ja se nalazim na Vjetarniku. Biću opkoljen potpuno od strane komunista. Jake snage grupišu da me napadaju. Izgleda da im je glavni cilj zauzeće obale i moje uništenje. Evo tri dana nisam imao borbu. Ponovo predočavam da bi vi trebali uputiti ovamo izvesnu snagu. Ako ovo ne može, molim grupišite snage da se komunisti tuku i da se oslobodi ovaj kraj, ako ne radi drugih razloga, bar radi toga da mi sačekamo naše saveznike.

Molim da se ovo ozbiljno shvati. Lašić

...

— Perhineku —

Stanje u Crnoj Gori bilo je do pre nekoliko dana očajno. Sve je demoralisano. Komunisti su bili ovladali skoro svim krajevima, izuzev varoši. Danas je stanje malo bolje, ali ne mnogo zavidno. Ipak sam uspeo da tučem komuniste na više mesta. Dva dana vodio sam borbu onda u Lijevoj Rijeci. Bili su dobro tučeni. Zbog napuštanja Kolašina, Berana i Andrijevice morao sam i ja da se povučem u Kuče. Ovdje sam se tukao više puta. Šest dana vodio sam ogorčenu borbu u Lešanskoj nahiji, tukao sam ih i oslobodio ovaj kraj. — Nastavak —

Obrazovana je narodna uprava na Cetinju³⁰ i priznaju samo Nedića, sa njim su u vezi.

Jačina moga odreda je oko 1000 (hiljadu) ljudi. Ja se i sada nalazim u Kučima, ali bliže Albanije. U Vrmoši imam takođe oko 200 ljudi. U Prekobrđe takođe imam jednu grupu. Sa ove dve grupe sam u stalnoj vezi. Veliki broj beži ovih dana u šumi od onih koji su se javili komunistima. — Vi tamo trebate potpuno da objedinite svoj rad i da budete brži i energičniji. Moramo iskoristiti njihov neuspeh i gubitke. — Nastavak —

Niko me ne pomaže ni snagom ni rečima. Sve se povuklo i bi želelo da ostane neutralno. Imam nameru da povedem jaču borbu u svim pravcima i to jednovremeno i da bude

²⁹ Bombardovanje nemačkih trupa u Crnoj Gori izvršila je saveznička (anglo-američka) avijacija.

³⁰ Vidi dok. br. 32, objašnjenje 48.

potpuno jedinstvo u celoj akciji. Vukanovićeva stranka u opšte ne postoji, ali on petlja mnogo. Moj i njegov odnos je potpuno neprijateljski, te mi ovo mnogo smeta.

V. K. br.: 144

— Nastavak —

Ja ću preduzeti što efikasniju borbu u njegovu pozadinu. Imaću jače otpore, ali će meni biti najveća prepreka nemanje municije i sredstava za život. Pokušao sam da dobijem što-god novaca od trgovaca, ali oni ne daju već šalju komunistima. Izveštavaj me svaki dan o stanju na tom pravcu, ali dostavljaj pravo stanje. — Nastavak —

Gde se nalazi Pavle.³¹ Pozdravi ga i kaži mu da mi je milo što je oslobođen. Neka povede borbu onakvu kakvu je ranije pre internacije ovo radio.

Izvestite Dobrašinovića da mu je žena sa detetom zdravo i dobro. Neka se javi porodici.

Tebi i sve naše pozdravlja

Dorđe

Čiči

Br: 145 — XII - 43

Ovamo se stanje malo popravlja u vojničkom pogledu. Tukao sam komuniste u Kućima, Zeti, Lešanskoj nahiji i drugim mestima. Osloboдио sam prilično veliku prostoriju. Jačina moga odreda je oko 1.000 ljudi. Ovaj se odred junački bori protivu komunista. Ostali se ne bore, sa malim izuzetkom. Većina se nabila po varošima i ulaze u žandarmeriju,³² koja ne izlazi na teren. Radim da sve izađe iz varoši i da objedinim rad svih grupa. Ne znam da li ću potpuno uspeti. Potrebno

³¹ Đurišić. Nemci su 14. maja 1943. razoružali deo četnika Limsko-sandžačkih četničkih odreda i »uhapsili« njihovog komandanta Đurišića. Đurišić je avionom prebačen u Beograd, potom u Nemačku, a zatim u »logor Strij«, u Poljskoj. Odatle je, navodno, pobjegao i u jesen 1943. preko Mađarske stigao u Beograd, gde je ponovo »uhapšen« od Nemaca. U Beogradu je razgovarao sa Nedićem, Ljotićem i Nojbaheom, kome je obećao saradnju četnika u borbi protiv NOVJ (Bor. Karapandžić, Gradanski rat u Srbiji 1941—1945, Klivland, Ohajo, SAD, 1958, str. 312—314).

Đurišić je u stvari oslobođen internacije 13. septembra 1943, a krajem novembra otputovao je iz Beograda, dok ga je 5. decembra 1943. Draža Mihailović postavio za komandanta Crne Gore. Vidi: B. Latas — M. Dželebdžić, n.d., str. 234—235.

³² Žandarmerija je bila pod nemačkom komandom.

bi bilo Vaše naređenje poznatim komandantima sa reona pokojnog Baja, preko vašeg delegata, da su pod mojom komandom. Ovo sve zavisi kako će te ovo rešiti. Ovo je potrebno radi jedinstva u vođenju borbe. Ovo je hitno. —

— Nastavak —

Pripremam širu borbu protiv komunista i to po zonama. Ovo ću ovih dana preduzeti. O toku borbe i rezultatima stalno ću izveštavati. Moje teškoće su i suviše velike. Nema jedinstva u radu, svak misli da je postao samostalan i najviši komandant, nažalost trči se na sve strane, mnogi prelaze u žandarmeriju. Nemam municije i automatskih oruđa, nemam nikakvih materijalnih sredstava, a nažalost nema mnogo ni junaštva.

Molim da naredite našim trupama u Sandžaku da budu aktivniji i brži i da bude potpuno jedinstvo u radu. —

Br: 146 — 22 - XII - 43 g.

Nova situacija dosta kritična. Radio London želi da uništi naš pokret. Svakodnevno Engleski avijoni lete ka Bosni. Komuniste pomažu i novcem i Naš narod je naivan i ne vidi kako se sve ovo zbiva, te prilazi komunistima. Dao sam više proglašenja o svemu ovome i u početku je odlično delovalo, naročito otkrivanje ko je »Tito«. Postavljanje Mošino³³ kao predstavnika Srpskog naroda za nas je to bilo vrlo povoljno, jer je narod video da je izigran. Nažalost radio London nas potpuno upropašćava, a i držanje Engleske prema nama nije prijatno. — Nastavak.

Pored ovih nezgoda naše unutrašnje nesuglasice naročito vodećih ličnosti nas potpuno upropašćuju. Moja je dužnost da Vam predočim opštu opasnost zbog ove nesuglasice, pa Vas molim i apelujem, da se ovo izgadi. Ovaj apel se odnosi samo na Vas i Nedića. Ovo zahteva ceo Srpski narod, jer je danas najpotrebnije naše jedinstvo i sloga. Od ovoga zavisi naš opstanak. Za naš neuspeh snosićemo svu odgovornost. Hitno treba mobilisati sve raspoložive snage u svim našim krajevima i tući komuniste, ali ne u pojedinim krajevima nego u celoj porobljenoj državi. Treba uzeti samo ono ljudstvo koje će se hrabro boriti i koje je spremno da pogine za kralja i domovinu. Sve ostalo razoružati. —

³³ Moša Pijade je na Drugom zasedanju AVNOJ-a u Bihacu izabran za jednog od potpredsednika AVNOJ-a.

Sve političke i vojničke struje odbaciti radi jedinstva u radu. Ako se ovo ne može postići mirnim putem upotrebiti silu ne birajući sredstva. Odbacite od sebe i sve one koji nisu borbeni i junaci, koji Vam smetaju, a nisu neophodno potrebni. Neka svaki sa puškom u ruci pođe tamo gde je potrebno. Osobito mi je drago povratak Pavlov. Što se mene tiče ne samo da ćemo se slagati nego ću sve uraditi da objedinim našu borbu do konačne pobeđe.

— Nastavak —

Stupite u hitnu vezu sa našim Kraljem i Vladom. Ako ne možete putem radija onda hitno pošaljite delegate preko Turske. Ovo je bitno za naš opstanak. Iskoristite sastav komunističke vlade, koja je sastavljena od Mađarona, jevreja, lopova i razbojnika. Apelujte na saveznike da promene držanje, ako imate mogućnosti. Preduzeo sam sve potrebno kod katoličkog življa u Albaniji da unište komunizam i sklopio savez u borbi protiv komunista. — Spremni su da zajednički sa nama povedu borbu i na našoj teritoriji. Meni je potrebno od Vas ovo odobrenje. Prenk Cale, Komandant Vrmoše, učinio je ovom prilikom retku dobrotu prema nama. Primio je preko 300 naših osoba i hranio ih. Treba ga odlikovati najvišim našim odlikovanjem. Molim da ovo uradite. Isto je ovo uradio vojvoda Nike Ljeto Daka iz Lestrata. Ako ovo uradite sa ova dva čoveka pridobili ste skoro ceo katolički živalj sebi. —

Br. 147/ 24 - XII.

— Čiči —

Major Veličko Bojović 17 ov. uhvaćen je od komunista i streljan. Ovo se desilo u blizini Andrijevice. Gubitak je veliki. Njega je narod mnogo poštovao, voleo i slušao. Ja sam ga tri puta slao u pozadinu komunista, radi formiranja trojki i petorki od ljudstva koje se nalazi u blizini svojih kuća u šumi. Ove trojke imaju zadatak da napadaju manje grupe, a naročito onda kada se otvori jača borba sa fronta. Sa njime je streljano još tri četnika njegova rođaka među njima njegov rođak rez. poruč. Bojović Milan komandir čete. —

**OBAVEŠTENJE KOMANDANTA MAJEVIČKOG KORPUSA
OD 24. DECEMBRA 1943. KOMANDANTIMA SEMBERSKE I
MAJEVIČKE BRIGADE O REZULTATU BORBI ČETNIKA I
NEMACA PROTIV 16. DIVIZIJE NOVJ KOD GRADAČCA I
PREDAJI ZAROBLJENIH PARTIZANA NEMCIMA¹**

KOMANDANTU MAJEVIČKE I SEMBERSKE BRIGADE²

G D E B U D U

Primio sam Vaše izveštaje i to jedan od 23 om. predveče, i jedan jutros 24 om.³ Vaši izveštaji su za svako divljenje, tj. rad Vaš i vaših jedinica, te na taj način ja Vam još ovom prilikom odajem puno svoje priznanje, a što će docnije biti izraženo na vidniji način i sa najvišeg mesta. Šteta samo što kuriri ne shvaćaju ozbiljnije svoju ulogu, te izveštaji stižu sa priličnim zakašnjenjem i tako nisam u mogućnosti da pariram neprijateljske pokrete našim snagama i da izdajem na vreme potrebna naređenja za potpuna likvidiranja tih rasutih partizanskih pasa.⁴

Što se tiče radio stanice ona je već u našim rukama potpuno ispravna samo nam je izmakao dinamo-motor za punjenje akumulatora (šestovoltni) za rad na toj stanici i za osvjetljavanje prostorija štaba gde radi. I bez toga motora se može ako se ima mogućnosti da puni akumulator u gradu, ali sam već preduzeo sve da dođemo i do tog dinamo-motora i verujem da ću ga brzo dobiti.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 210, reg. br. 36/3.

² Brigade su iz Majevičkog korpusa.

³ Navedene izveštaje redakcija nije pronašla.

⁴ Reč je o delovima 16. udarne divizije NOVJ, koji su u decembru 1943. s ostalim snagama divizije vodili borbe protiv četnika i nemačkih trupa na širem području Majevice. U borbama 20. i 21. decembra jedinice divizije su imale gubitke: 12 mrtvih, 17 ranjenih i oko 50 zarobljenih boraca, od kojih su neki pušteni, dok su četnici 20 boraca streljali. Četnici su tada zarobili i radio-stanicu koja je pre toga demolirana. Opširnije o tim borbama vidi tom IV, knj. 20, dok. br. 182.

U izveštaju komandanta Istaknutog dela štaba Vrhovne komande od 26. decembra Draži Mihailoviću o borbama četnika i Nemaca protiv NOVJ na Majevisi, pored ostalog, kaže se: »Na Majevisi borbe crvenih i Nemaca 21. o.m. Rezultat: Majevisa očišćena. Gubici crvenih 500 mrtvih i ranjenih i 300 zarobljenih. Naši im zarobili glavno slagalište i radio stanicu« (Arhiv VII, Ča, k. 162, reg. br. 1/5).

Miloš⁵ je zarobio 25 partizana, a 24 ubio na licu mesta. Zatim jedan sanduk raznog sanitetskog materijala, 10 konja sa raznom spremom, dva velika kazana, dve brdske kuhinje itd, itd. Petar na drugom delu fronta zarobio je 12 partizana sa oružjem takođe i još neke spreme. Pukovnik Lekić⁶ je izmakao kao što i vi izveštavate sa bandom, a među njima je i radio telegrafist od ove stanice. Već sam preduzeo potrebno na sve strane da pored dinamo-motora dobijem što pre još jednu ispravnu radio st., zatim perfektnog radio tel., jednog radio montera, jednog elektro mehaničara. Uslovi pod kojima se radi dosta su komplikovani, ali verujem da ćemo brzo sve to dobiti. Šapirograf sam primio, istina nije u najboljem stanju, ali može nam poslužiti dok ne dobijemo novi koji je već poručen kao i ručnu štampariju koju trebamo dobiti ovi dana (za 5 dana najdalje).

Kao što vidite draga braćo stvari su pošle na bolje u našu korist i trebamo sve iskoristiti, a uslov je da se svi bratski i nesebično bacimo na posao i da stvari u svojoj kući uređujemo kako je najbolje. Uveravam Vas da ćemo i u brzo imati našu šumsku tajnu emisijonu radio stanicu, te da našu reč čuje ko god ima uši u celom svetu. *Dakle samo ovo među nama tajno.*

Kola sam poslao za municiju u Simin-Han i čim pristigne na Tukare poslaću vam potrebno sledovanje. Istina Nemci⁷ se ljute što tako često tražimo municiju i neveruju da se sve to utroši i kako Bajo piše za sada nam više neće dati. Zato zavedite najveću štednju municije. Dali su stoga 4 sanduka i to ću podeliti Vama i Milošu čim stigne.

Nemci kuljaju za Tuzlu od Zvornika i dan i noć prosto nemogu da shvatim gde će tolika vojska stati u Tuzlu. Pronose se glasovi da hoće da božićuju u Tuzli, a posle preduzimaju, ponovo akciju na Majevicu. Svi su izgledi da nas neće dirati, ali traže da gonimo komuniste svom snagom.⁸ Miloš

⁵ Erkić, komandant Tuzlanske brigade.

⁶ Danilo, komandant 16. udarne divizije NOVJ.

⁷ Reč je o delovima nemačke 187. rezervne pešadijske divizije.

⁸ Tih dana je komandant Majevičkog korpusa Stevan Damjanović vodio pregovore s nemačkim predstavnicima. U izveštaju od 25. decembra 1943. Draži Mihailoviću o tim pregovorima Damjanović navodi da je »ovih dana« prispela iz Tuzle jedna nemačka delegacija, u kojoj se nalazi i Gavro Komjenić (Komnenić), radi razgovora o saradnji u borbi protiv NOVJ i »radi uspostavljanja dobrih odnosa između četnika i Njemačke komande«. Damjanović, dalje, piše: »Kad sam to sve saznao dugo sam razmišljao pa sam riješio, ukoliko od Vas dobijem odobrenje da postavim svoje zahteve, a da mi odmah daju najmanje 100 automatskih oruđa i 1.000 pušaka u cilju naoružanja jače pratnje pomoću koje bi sve

im je isporučio 25 zarobljenika te i to je mnogo uticalo na njihovo držanje prema nama, samo ovo držite u tajnosti radi protivničke propagande.

Da ne bi bilo opet kajanja, a kada smo ovako propisno dali lekciju komunističkim bandama, smatram da nesmemo stati na pola puta i da treba uraditi sledeće:

1.) Pretresti ceo teren svaki u svojoj brigadi ili zajednički ti i Zeko⁹ i loviti i poslednjeg njihovog naoružanog čoveka po svaku cenu.

2.) Sve njihove simpatizere i one koji su se ponosili njihovom snagom i njihovom idejom *smesta uništiti u korenu!* I bez ikakve milosti. To ću da naredim ostalim komandantima brigada i tako mora biti. Bolećivosti i sentimentalnosti nesme biti jer je sada najpogodniji momenat i tako ćemo uspeti da naš poštenu narod zaštitimo i zbijemo u čvrste redove zajedno sa našim borcima koji se zaista namučiče kroz ovaj dugi period naše borbe, a njihove pristalice da uništimo i da komuni onemogućimo ponovo plasiranje na našem terenu i na kraju da naučimo svakog pameti. Ovo Vam je moje naređenje!

Sve što treba ubiti ubite, zapaliti zapalite, opljačkati u korist četnika opljačkajte! Nemojte posle da bude reči, i nemojte da se plašite nikakve odmazde docnije s njihove strane. Ovo je rat ovo je revolucija!

Pismo u prilogu šaljem za Ostojića¹⁰ i nastanite preko sigurnih i poverljivih kurira da mu ga najhitnije uručite. O svemu hitno i na vreme izveštavajte. U prilogu šaljem oko 50 objava za Zekinu brigadu i da u buduće ni jedan četnik ni za najkraće vreme ne ide nigde bez objave. Za Radivoja će izići u toku današnjeg dana i po prvim kuririma ću mu ih poslati. Svo ljudstvo isčakajte i nemojte svakoga u vaše redove a na prvom mestu one koji su otišli u zavetrinu — bivši četnici. Sada se morate svi pokazati na poslu kao vrlo savesni i strogi do krajnjih granica.

M.P.

24/XII 1943 g.

K-t, kapetan
Leko¹¹

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU.

četnike na pomenutoj teritoriji doveo u red i jedinstvenu komandu te da bude prava vojska i sposobna za borbu protiv komunista« (Arhiv VII, Ca, k. 233, reg. br. 4/3).

⁹ Jeremije Lazić Zeko, komandant Semberske brigade.

¹⁰ Zaharije.

¹¹ Stevan Stevo Damjanović, komandant Majevičkog korpusa.

PISMO ČETNIČKOG FUNKCIONERA MARKA OD 25. DECEMBRA 1943. MAJORU ĐORĐU LAŠIĆU O RAZGOVORIMA SA NEMAČKIM PREDSTAVNICIMA RADI SARADNJE U BORBI PROTIV NOVJ¹

Vrmoša
25/XII 1943 g.

Dragi Đorđije,²

Pre četiri dana poslao sam ti po kuriru jedno pismo kao i plan o radu na ovome sektoru.³

Dana 24. tek. mjeseca bio sam pozvan od strane nemačkog prestavnika⁴ — načelnika štaba iz Peći na razgovor u Gusinje. Prilikom tog razgovora ocenio sam, da se čeka tvoj dolazak pa da otpočne pokret za tamo. Iz samog razgovora moje je ubeđenje, da Njemci na ovom sektoru nemaju svoje jake snage. Oni misle da bi pomoću četnika, jednog većeg broja Muslimana i nešto katolika mogli protjerati partizane iz sreza, a potom da se povuku natrag. Na nama stoji da mi održimo red i uspostavimo vlast u srezu. — Oceni jesmoli mi ovo u stanju izvršiti?!

Veze sa trupama iz Sandžaka nemam, premda o položaju trih trupa ni oni mi sami nijesu hteli reći.

Izveštaji koji mi dolaze sa terena iz Andrijevice kao i ovih iz Kolašina već punih šest dana ne čuju se ni kakve borbe tamo.

Positivno znam, da su Pljevlja u rukama Njemaca, kao i da su četnički i nemački odredi dolazili i zauzeli Mojkovac i Bijelo Polje,⁵ a po tom se povukli nepoznato mi na koje položaje.

Izgleda da se nalaze između Brodareva i Bijelog Polja.

Partizanske snage kod nas nijesu jake u koliko ne bi dovlačili svoje snage s druge strane.

Naša snaga iz Vasojevića do sada izbeglih oko 250 ljudi.

¹ Original (pisan olovkom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 143, reg. br. 34/3 (CG-V-1862).

² Đorđe Lašić, major.

³ i ⁶ Pomenute dokumente Redakcija nije pronašla.

⁴ Redakcija nije utvrdila o kojem se nemačkom predstavniku radi.

⁵ Kod Pljevalja su 21. decembra 1943. delovi 3. proleterske (sandžačke) brigade razbili četnike i ovladali rejonom s. Kosanice i Mataruge. Delovi brigade su, takođe, 27. decembra odbili napad Nemaca i četnika iz Pljevalja (Oslobodilački rat, knj. 2, str. 209).

Pored ovih iz Vasojevića, došao je i odred Moračana oko 120 ljudi, što svega čini 370 ljudi.

Sve ovo ljudstvo nalazi se u dosta bednom stanju — golo, boso i slabo hranjeno, smešteno po pojatama u Vrmoši i okolo Vrmoša. Od ovih iz Vasojevića veliki broj je i bez oružja.

Moračani su došli pod komandom Dragutina Rakočevića.

Još ni za 25. ov. mj. za hranu nisu ništa imali. Novca nemaju da bi mogli kupiti brašna i pasulja.

U koliko ti ne misliš ovamo odmah traži nekoliko vojnika Nemačkih koji bi došli i preveli nas tamo jer bez hrane ne može se živeti ovamo.

U pogledu spreme i oružja od divizije iz Peći ne možemo dobiti pošto Vasojeviće pripada Cetinjskoj teritoriji, pa te molim, da za ljudstvo ovamo, u koliko nećemo tamo, oružje, municiju i spremu putem konja prebaciš preko Selca za ovamo. To su i Nemci iz Peći, obzirom na teritorijalnu podjelu, tako kazali.

Ovo je hitna stvar, obzirom na ovoliki broj ljudi a nikakva sredstva za izdržavanje.

Šaljem ti platne spiskove i punomoćja⁶ te nastani da se ovo svrši, u koliko se ova plata može dobiti,

Frenk Cale⁷ i Vrmošani čine sve da nam se olakša ovo teško stanje, ali obzirom na veliki broj ljudi to ide vrlo teško, a naročito kad novca nema.

Naglašavam ti, da su Moračani i veliki broj ljudi bez igde ičega.

Do skorog viđenja čekamo tvoj odgovor i naređenje za dalji rad.

Tebe i sve naše toplo pozdravlja

tvoj Marko⁸

Mnogo te

pozdravljaju: Mileta Maslovarić, Radonja Jukić, Nikola Savović, Dragutin Rakočević, Dr. Rakočević, Dr. Medenica i drugi.⁹ —

Nua Lucu i njegov sin¹⁰ koji dolaze tamo kao kuriri, molim te primi lepo i nagradi koliko to možeš jer to zaslužuju. — *Istovremeno te molim da nam* ako ikako možeš tj. ako imaš pošalji i vesti i u kratko razjasni situaciju spoljašnju i unutrašnju koliko ti je poznato. Ovamo kruže vesti raznorazne i

⁷ Vidi dok. br. 109.

⁸ Redakcija nije mogla utvrditi njegovo prezime i funkciju.

⁹ Dalji tekst napisan je olovkom, ćirilicom, ali je drugi rukopis.

¹⁰ Ime je nečitko.

često puta kontradiktorne te nemožemo znati stanje kakvo je. — Pominješ pismo o situaciji u Cr. Gori.¹¹

Takođe te molim za porodice izbegle od komunista a koje se nalaze na ulici ovde da im ako ikako možeš ukažeš pomoć, jer im je dalji opstanak nemoguć. — A tako isto oficirima i činovnicima koji nisu primali nikako od kapitulacije Jugoslavije, čije ti spiskove dostavljam. Ovo gledaj hitno i ako se ikako može sigurno reši, jer ponavljam opstanak je u pitanju —

Pozdravlja te tvoj
Marko

Ovog momenta uzeo sam na tvoj račun 200 kg. kukuruza i 50 kg. pasulja što u današnjim cenama čini oko 5000 lira — takođe 10 kg. soli i pedeset lira svega 5500 lira.

Đorđe je pored Nua Lun sa sinom i Dode...¹²

BR. 50

IZVEŠTAJ DELEGATA ZA ISTOČNU SRBIJU OD 26. DECEMBRA 1943. DRAŽI MIHAILOVIĆU O MATERIJALU PRIMLJENOM OD BRITANACA U TOKU 1943. GODINE¹

Delegat Vrhovne Komande
Pukovnik Dragoslav Pavlović

Str. Pov. Br. 85.

26. Decembra 1943.

P o l o ž a j.

NAČELNIKU ŠTABA VRHOVNE KOMANDE

P o l o ž a j.

Na osnovu radiogramskog naređenja Vrhovne Komande 480. od 12. X. tek. god., izveštavam da je od Engleza u toku ove godine primljen sledeći materijal:

¹¹ Poslednja rečenica napisana je mastilom, ćirilicom.

¹² U originalu se, u jednoj rečenici, navode neka imena koja Redakcija, zbog pohabanosti papira, nije mogla pročitati.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, k. 20, reg. br. 42/4 (VK-Y-790).

1.) Mlavski Korpus — Ilijev:² 154 puške, 12 Zorki, 18 mitraljeza, 51000 metaka 7,9 mm, 15000 metaka za englesku pušku, 9 protivoklopnih pušaka, 780 metaka za p.okl. pušku, 1 talijanski mali bacač, 60 bombi za bacač, 625 r. bombi, 232 para cokula, 181 čakšire, 2 topa 20 mm, 900 metaka za top, 5 kanti sanitetskog materijala, 290 olovki, 100 kapisli, 12 magnetnih mina, 108 žabica, 58 nagaznih mina, 18 frikcionih upaljača, 48 ručnih tempiranih bombi, 8 trenutnih zapaljivih bombi, 24 običnih zapaljivih bombi, 800 metara štapina, 1050 kapisli, 410 detonatora.

2.) Timočki korpus — Mihovil:³ 112 pušaka, 7 Zorki, 24 mitraljeta, 20.000 metaka 7,9 mm, 23.700 metaka za englesku pušku, 77000 metaka za mitraljetu, 5 protivoklopnih pušaka, 375 metaka za p.okl. pušku, 1 bacač Stoks, 66 metaka za bacač Stoks, 2 talijanska bacača, 357 metaka za talijanski bacač, 250 ručnih bombi, 230 čakšira, 170 bluza, 28 pari cokula, 3 kante sanitetskog materijala.

3.) Krajinski Korpus — Popesku:⁴ 223 engleske puške, 15 Zorki, 89 mitraljeta, 19.000 metaka za mitraljetu, 50.000 metaka 7,9 mm, 18.000 metaka za englesku pušku, 2 protivoklopne puške, 265 ručnih bombi, 134 para cokula, 1 top 20 mm, 50 metaka za top, 1 bacač Stoks, 48 metaka za bacač stoks, 5 kanti sanitetskog materijala.

4.) Ivankovački Korpus — Selimir:⁵ Svega jedan transport i to: 4 Zorke, 18 mitraljeza, 100 pari cokula, 10.000 metaka 7,9 mm.

5.) Jedan transport samo eksploziva za sve komandante napred iznete, koji je podeljen od strane ovd.[ašnje] engleske misije i to:

450 Kanti eksploziva magnetnih mina, štapina, detonatora itd.,

6.) U jednom transportu došao je jedan gumeni čamac koji je na zahtev engleske misije predat počivšem poljskom kapetanu Nešu.⁶

² Simeon Siniša Ocokoljić, komandant Mlavskog korpusa.

³ Ljubomir Ljubo Jovanović, komandant Timočkog korpusa.

⁴ Velimir Piletić, komandant Krajinskog korpusa.

⁵ Borivoje Stanisavljević, major.

⁶ Reč je o poljskom kapetanu Jozefu Mariagi, u dokumentima poznat kao Neš, odnosno Naš (Nash). U Jugoslaviju ga je uputila poljska emigrantska vlada iz Londona. Spustio se padobranom na Homolju početkom juna 1943. Ušao je u sastav britanske vojne misije kod četnika i bio potčinjen britanskom majoru Džesperu Rutemu (Jasper Root-ham). Imao je zadatak da, preko Rumunije, uhvati vezu sa Poljskom. Osim toga, trebalo je da skupi poljske radnike koji su bili na radu u borskom basenu i od njih formira poljski odred koji bi bio pod komandom britanskih oficira, a radio bi u zajednici sa četnicima.

Sve ove podatke dala mi je ovdašnja engleska misija (Major Rutem i Grinvud⁷) i isti se odnose na primljeni materijal od 19. Maja ove godine do danas.

7.) Traženo je od engleske misije da se pošalje, što više automatskog oružja, makaze za sečenje žice za korpusna pionirska odelenja, manja količina revolvera i dogleda, što više municije za automatska oruđa i pušku 7,9 mm, i obuća kao i šinjeli. Obećano je transporti su čekani ali ništa nije došlo.

Delegat Vrhovne komande,
Pukovnik,
Drag.⁸ Pavlović

BR. 51

**UPUTSTVO KOMANDANTA NEVESINJSKOG KORPUSA OD
30. DECEMBRA 1943. KOMANDANTU KONJIČKE BRIGADE
ZA SARADNJU S NEMCIMA¹**

KOMANDA 210.

Pov. br. 266.

30 decembra 1943. god.

POLOŽAJ

KOMANDANTU 213.² —

U vezi akta Str. Pov. službeno od 25 decembra o.g.³ dajem Vam sledeća uputstva: Sa Njemcima možete stupiti u vezu. Recite da ste pod mojom komandom i da pripadate grupi četničkih odreda Nevesinje — Gacko. Govorite u duhu naših usmenih razgovora t.j. odobravam Vam da sve učinite što će biti na korist Srpskog naroda. Ja sam pre par dana bio u ne-

Kapetan Naš je poginuo 10. decembra 1943. prilikom napada nemačkih trupa na britansku misiju na mestu zvanom Podvižak kod sela Luke. Tom prilikom poginuli su jedan Poljak i jedan četnik, dok su britanski kapetan Edgar Hargrivz (Hargreaves), zvani Miki, i dva Grka zarobljeni i odvedeni (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 8/1, depeša 12219).

⁷ Erik Grinvud (Greenwood).

⁸ Dragoslav.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 232, reg. br. 30/15 (BH-X-412).

² Brojčana oznaka za Konjičku brigadu.

³ Navedeni akt Redakcija nije pronašla.

mačkoj Armiji u Sarajevu⁴ i pored ostalog sam molio da legalizujem i tu brigadu t.j. odred, šta mi je i obećano. Moramo sve učiniti da spasemo ono što se spasiti može pa i jednog neprijatelja koristiti da bi pomoću njega uništili drugog koji nam je opasniji. Ne treba da se plašite njemačkih oficira jer su oni dobili direktive i obaveštenja u pogledu mog sporazuma sa njihovom Armijom. U svim ostvrtima se pozovite na mene a ja ću Vas obavještavati o onome što budem učinio a što je u vezi sa tom komandom. Također i vi me detaljno obavestite o onome što ste učinili. Kada se sporazumete sa tamošnjom nemačkom komandom, obavestite ih o kretanju komunista i njihovom radu te ih koristite do maksimuma kako bi što pre očistili komuniste.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU.

KOMANDANT 210
T. G.⁵

BR. 52

IZVOD IZ KNJIGE PRIMLJENIH DEPEŠA ŠTABA DRAŽE MIHAILOVIČA U VREMENU OD 16. DO 23. DECEMBRA 1943. GODINE¹

[16. decembra 1943 god]

Br. 12.401 od Ev Ev.² Br. 519 od 14 - XII. — Naši izveštaji iz Beograda. Tufegdžić³ danas je doneo sledeći izveštaj: 1. — U selu Stublinama na dan 25 - XI — sastao se đeneral Sveta Đukić sa 2 Engleska i jednim Američkim oficirima i došao je na sastanak automobilom. 2. — Kapetan Mitić, koji je ranije u Užicu pregovarao za naš račun sa komunistima,⁴ bio

⁴ Nemačke trupe na području Bosne bile su potčinjene 2. oklopnoj armiji. U Sarajevu se, tada, nalazio Štab nemačkog 5. SS brdskog armijskog korpusa.

⁵ Tomo Guzina, načelnik Štaba Nevesinjskog korpusa.

¹ Originali (pisani na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 276, reg. br. 9/1 (knj. XLII).

² Simeon Siniša Ocoholjić.

³ Vojislav, poručnik, komandant Cerskog korpusa.

⁴ Milorad Mitić je bio jedan od predstavnika Draže Mihailovića na pregovorima sa predstavnicima Vrhovnog štaba NOP odreda Jugoslavije. O tim pregovorima vidi knj. 1, dok. br. 11.

je poslednjih dana na pregovorima i sa Nemcima gde je sa njima ručao u Mažestiku. Pregovore je javno sa Nemcima vršio neki kapetan Nešković, poslat od Kalabića. 3. — Nemci su povodom toga štampali letke blizu 2.000.000 primeraka sledeće sadržine. Nastavak.

Br. 12.402 od Ev Ev. Br. . . nastavak. Narodni borci četnici, u radosti pozdravljam prestanak besmislenog međusobnog prolivanja krvi i zdrav razum koji je zavladao u vašim redovima. Sada možemo da se zajednički borimo protivu komunizma, tog smrtnog neprijatelja Evrope i ja vas ubrajam u nacionalne borce zato što smo i mi sami nacionalni borci. Mi ćemo udruženim silama da odbranimo Vašu lepu Otadžbinu, da je ne bi uništile komunističke bande. Primamo u svoje redove Vašu narodnu organizaciju kao čeličnu. Nije potrebno da vam ubrizgavamo narodni duh. Herojstvo je Vama u krvi i sa vama zajedno koji dobro poznajete svoju lepu zemlju poćiće nam za rukom da je oslobodimo. Nastavak.

Br. 12.403 od Ev Ev. Br. . . Stavom koga vi zauzimate osigurana je vaša budućnost. Pozdravljam vas kao svoje ratne drugove i želim vam istu vojničku sreću kao i našim vojnicima. Komandant nemačkih trupa. br. 1243. Ovaj letak Nemci su rasturili i već se pojedini primerci nalaze i kod nas. 4. — Tufegdžić javlja dalje, da je puk. Simić naveo hotimično Kalabića da se ovim vezama sa Nemcima⁵ naša organizacija kompromituje u narodu što koriste mošinovci. Dalje, da je pukovnik Simić uzeo od carinskog činovnika Bojića 20 napoleona, a od žene pokojnog Boška Todorovića 2 brilijantska prstena, pod izgovorom da ih razmeni pa ih uopšte nije vratio.

Br. 12.407 od Juraja. Br. 96 od 13 - XII -. — Nastavak. Oni rade i dalje na prijemu i rasturanju materijala. Naši ljudi prebačeni u Srem pobili su mesne komunističke komitete u nekoliko sela. Sa narodom naši ljudi postupaju vrlo taktično. Narod je raspoložen zbog korektnog držanja naših ljudi. Naši ljudi razbili su nekoliko partizanskih grupa, Kraj. Juraj. SUY

*Br. 12.408 od Lo La.*⁶ Br. 13 od 15 - XII -. — Marko⁷ još ranije mislio da izade iz zemlje i u tom smislu pravio više

⁵ Vidi dok. br. 49, objašnjenje 16.

⁶ Borislav Todorović, kapetan.

⁷ Pseudonim britanskog potpukovnika Hadsona.

pokušaja. Brigadir⁸ hteo da ga se privremeno otrese i poslao ga sa pukovnikom Sajcom. U toku puta nanjušio je, a potom čuo od poručnika Musulina, da Amerikanci imaju nameru da izađu iz zemlje. O pravoj misiji puk. Sajca nema pojma.⁹ Uhvatio se za Amerikance i želi na svaki način da ode iz zemlje. Puk. Sajc bi želeo da se vidi sa Vama. Nastaviće se.

Br. 12.409 od Lo La. Br. 14 od 15 - XII -. — Nastavak. Pre polaska, na mesto, koje odredite u pravcu našega puta, koliko je moguće. U prilogu šaljem Vam sledeću depešu puk. Sajca koju molim predati Grinlisu.¹⁰ Naša inspekcija pokazuje, da đeneral Mihailović može uraditi ono što bi od njega tražili, ako bi imao na svaki način materijal po sledećem: automatsko oružje, municiju, cipele i odelo. Tražim upotrebu Jugoslovenskih letećih trđava pod Američkom komandom za donošenje prve pomoći đeneralu Mihailoviću. Odgovorite najhitnije mi ćemo dati mesta i »T« znake. Kraj. IBT

...

Br. 12.422 od Orela. Br. 763 od 16 - XII -. — Komandant 2 Kosovskog korpusa izvestio me je, da mu je Engleski kapetan Džodž¹¹ rekao: Da je dobio naređenje od njegove vrhovne komande iz Kaira, da mora napustiti odmah štab drugog Kosovskog korpusa i krenuti pravcem ka Crnoj Gori, gde im je Tito obezbedio prolaz kroz njegovu teritoriju¹² i ima nameru da napusti Jugoslaviju. Sa sobom vodi radiotelegrafistu i stanicu. Ima nameru da pođe u što kraćem roku. Marković¹³ moli za hitno naređenje po ovome. Keserović.

...

17. decembra 1943 god.

...

Br. 12.425 od He He. Br. 486 od 14 - XII -. — Komandant drugog kosovskog korpusa izveštava: Izdajnika poručnika Ra-

⁸ Odnosi se na Armstronga.

⁹ Reč je o inspeksijskom putovanju. Vidi dok. br. 42.

¹⁰ Kenet (Keneth Greenlees), britanski major, član vojne misije u Štabu Draže Mihailovića.

¹¹ Mor (More).

¹² Dvanaestog decembra 1943. Štab 3. korpusa NOVJ primio je depešu od Vrhovnog štaba NOV i POJ, kojom obaveštava da Britanci povlače svoje misije iz četničkih štabova; da ih prihvate jedinice korpusa i obezbede ih od četničkih zaseda (Arhiv VII, arhiva NOR-a, k. 394, reg. br. 4/2).

Depešu slične sadržine primio je i 2. udarni korpus NOVJ 13. decembra 1943 (isto, k. 408, reg. br. 8/1).

¹³ Živojin Žika, komandant 2. kosovskog korpusa.

dulovića sa njegovom grupom smo razbili.¹⁴ Borbu je vodila druga Studenička brigada kod sela Gumništa, gde je ubijen 21 partizan i 9 zarobljenih. Iz ovoga se cela grupa Radulovića povukla za Kolašin gde sam zarobio 10 partizana, od kojih jednu učiteljicu Savu, koja je 2 godine u šumi i sa partizanima. Grupa od 10 partizana uspela je da se izvuče i da se prebaci na Arnautsku teritoriju gde su ih Arnauti osetili, napali i ubili 12 a poginulo je 30 Arnauta. Por. Radulović je ranjen u nogu i sa isumajrstica jedne noge presečene.¹⁵ Kraj.

Br. 12.426 od He He. Br. 487 od 14. - XII - — Komandant drugog kosovskog korpusa izveštava: smatram i tvrdim da su jedino Englezi krivi za ovaj građanski rat u našoj zemlji. Od kapitulacije Italije kada su uspeli partizani da se naoružaju i kada je London na sva usta počeo da hvali partizane moral, disciplina i cela organizacija poljuljana. Predlažem da se ultimativno traži od engleske vlade, preko naše vlade, da prestane jednom radio London da hvali partizane. Nastavak.

Br. 12.427 od He-He. Br. 488. Nastavak. U protivnom da ćemo internirati sve engleske oficire koji su kod nas u misiji, da im oduzmemo radio stanice i sve što imaju. Ovako se dalje ne može. Prestali su da nas pomažu. Samo nas špijuniraju i mi danas imamo legalne agente engleske u našim redovima koji poznaju bolje situaciju nego mi. Kraj depeše.

Br. 12.428 od He-He. Br. 489 od 14 decembra. Kapetan Marković izveštava: 22 novembra javio mi se kurir koji je upućen iz Beograda od pukovnika Čosića šefa Ob službe Srpske državne straže Ratomira Jurkovića aktivni artileriski narednik S.D.S. Ima legitimaciju broj 20372 od 10 januara ove godine izdata u Kraljevu i izjavio da Nedić želi da ja uputim jednog delegata lično kod njega radi pregovora i legalizovanja moga korpusa kao Dražinovog da bi se situacija sa Arnautima i Nemcima ublažila. Nastavak.

Br. 12.429 od He-He. Br. 490 Nastavak. Obećava nam platu, odelo i oružje i da budemo sa Nemcima, da se zajedno borimo protiv partizana. U vezi naređenja Vrhovne komande nisam hteo ništa da pregovaram. Tražio sam da Nedić uputi jednog oficira sa pismenim ovlašćenjem i konkretnim predlozima pa tek onda možemo razgovarati. Ovo sam kazao

¹⁴ Vidi dok. br. 30, objašnjenje 4.

¹⁵ Nejasno. Tako piše u originalu.

da bi došao do dokumenata koje bi vam odmah dostavio. On kaže da je postignut sporazum sa užičkim korpusom i da se naši četnici voze sa Nemcima u kamionima i bore se protiv partizana. Kraj.

...
Br. 12.452 od Nav Nava. Br. 249 od 15 - XII -. — Načelnik štaba kapetana Momčilovića¹⁶ poručnik korvete Slavko Đurković stigao je danas kod mene. Krenuo je pre 4 dana. Momčilović javlja: Stanje u Istočnoj Bosni je kritično. Posle neuspelih operacija i povlačenja naših snaga dolaskom komunističkog moral kod trupa i naroda pao je na nulu. Trupe je nemoguće odvojiti od kuće. O nekim operacijama ne može biti ni govora. Narod je do gole kože opljačkan. Ako mu se odmah ne pritekne u pomoć, on ovu zimu neće moći izdržati. Nastavak .

Br. 12.453 od Nav Nava. Br. 250 nastavak. Nema se hrane, municije i oružja. Dostavljajući prednje, molim da se najhitnije preduzmu potrebne mere, jer će u protivnom biti teških posledica, ako ne i katastrofa, kako za nas, kao i za organizaciju, tako i za ceo narod koji će nastradati od gladi i bolesti. Momčilović. Kraj.

...
18. decembra 1943 god. 4

Br. 12.471 od Orela Br. 758 od 16 - XII - Veza vaš broj 480.¹⁷ U toku ove godine primljeno¹⁸: pušaka 167, teških mitraljeza 6, lakih mitraljeza »Zorka« 28, pištolja 52, mašinskih pušaka »Brno« 4, mašingevera 165, bacača 80 milimetara 2, bacača lakih 3, protivtenkovskih pušaka 17, kama 20, makaza 12, ručnih bombi 1849, eksploziva 108 kanti. Nastavak.

Br. 12.472 od Orela. Br. 759 od 16 - XII - Nastavak. Puščane municije 98300 metaka, municije za engleske puške 42300, municije za mašinske puške brno 3500, municije za teške mitraljeze 8200, za mašingevere municije 33300, municije za protiv tenkovske puške 2920, bombi za lake bacače 340, za teški bacač 84, Nastavak.

¹⁶ Milorad.

¹⁷ Navedenu depešu Redakcija nije pronašla.

¹⁸ Odnosi se na naoružanje primljeno od Velike Britanije.

Br. 12473 od Orela. Br. 760 od 16 - XII - Nastavak. Korpus raspolaže municijom i to: na pušku po 40 metaka, na mitraljeze po 300 metaka, na mašingevere po 200 metaka, na lake bacače po 30 bombi, na teške po 10 bombi, municija za protivtenkovske puške nije trošena. Za pištolje po 25 metaka. Vođenjem čestih borbi sa komunistima municija se troši i skoro će ostati bez municije. Kraj Depeše. Potpukovnik Keserović.

Br. 12.474 od Orela. Br. 761 od 16 - XII — Na dan 14 ovog meseca grupa komunista u jačini 400 ljudi napala je u selu Zdravinju sreza rasinskog jednu moju grupu koja se nalazi na tome reonu.¹⁹ Posle borbe od četiri sata komunisti su razbijeni i koristeći mrak ostupili su u nepoznatom pravcu. Sopstveni gubitci jedan poginuo i četiri ranjena među kojima poručnik Mihailo Tomić zastupnik komandanta prve Kruševačke brigade. Na terenu nađeno tri mrtva komunista. Prema izveštaju meštana bilo je više mrtvih i ranjenih. Za ovom grupom nastavlja se gonjenje. Potpukovnik Keserović.

20. decembra 1943. god.

Br. 12.560 od Stipea. Br. 199 od 23 - XI -. — Dobu u selu Malo Orašje prešlo iz sreza Grocke 50 komunista.²⁰ U borbi poginuo potporučnik Perović. Komunisti imali jednog mrtvog i 2 ranjena. Naredi Saši da sa Avalskim korpusom goni komuniste prema Dobu ili Rasu. Ja vezu sa njim nemam inače bih naredio. Amerikanci²¹ žele da me vide idem z o r a m a ć u²² noćas. Šalji depeše na Rasa. Pozdrav Dr-Ška.

Br. 12.564 od Stipea. Br. 235 od 17 - XII -. — Veza tvoja 595. Era²³ i Bogdan daće ti objašnjenje za Rasa, mene i Nem-

¹⁹ Napad su izvodili Rasinski i Jastrebački NOP odred. Kada je četnicima pristiglo pojačanje, odredi su se povukli na Jastrebac (tom I, knj. 5, dok. br. 147).

²⁰ Odnosi se na delove Kosmajskog NOP odreda, koji su 26. novembra (a ne 23) razbili delove četnika Smederevskog korpusa i SDS. Neprijatelj je imao gubitke: 15 mrtvih i 20 ranjenih. Poginuo je poručnik Jovan Perović Dželat, koji je zaklao 15 ljudi (tom I, knj. 20, dok. br. 113).

²¹ Misli se na članove američke vojne misije.

²² Reč je nejasna. Tako piše u originalu.

²³ Verovatno se odnosi na Dobrosava Raonića, obaveštajca Draže Mihailovića iz korpusa Gorske garde.

ce.²⁴ Ja ležim bolestan. Vezu sa Frikeom nemam te mu ti naredi potrebno ako hoćeš. Dob i Ras čiste od crvenih svoj teren i još Kosmaj i Rudnik. Ambicija i sebičnost pojedinaca sa velikim pretenzijama postaje fatalna po nas. Spreči ovo za vremena. Bogdan će te upoznati sa radom jednog od tih, Era sa radom drugog. Oba vole jaku pratnju i razmatranje na sigurnom i čistom terenu gde prave sebi bučnu reklamu. Tebi odan tvoj Dr-Ška.

...

Br. 12.591 od Vig²⁵ (Rim). Br. 20 nastavak. O situaciji u Slovenačkoj. Zbog teškog položaja Dolenskog odreda poslat je 8 - IX - pomoć Ljubljanski odred od 50 ljudi. Kako se to nije moglo ostvariti, taj odred je prešao u Velike Lašče gde se priključilo 20 sokola. Bela Garda nije se htela priključiti niti dati hranu ni oružje. Nešto se uzelo od Italijana. Potom je taj odred zajedno sa klerikalnim četnicima bio napadnut od komunista.²⁶ Naši su se hteli prebaciti radi nadmoći partizana, a u duhu naređenja na Primorsku. Nastaviće se.²⁷

...

Br. 12.595 od Vig (Rim). Br. 36 od 9 - XII -. — Ja radim posebno a Kolben²⁸ posebno. Radi jedinstva akcije molim dajte Kolbenu komandu svih vojnih obveznika u neoslobođenoj Italiji. Ja ću zadržati moju obaveštajnu grupu, politiku i vezu sa Italijanima i Englezima. Kolben može deo oficira poslati u Sloveniju. Radi prestiža Kolbena prema domobrancima molim dajte mu vidno priznanje odnosno unapređenje. Molim hitno novaca. Aero.²⁹

...

Br. 12.600 od Hi Hi.³⁰ Br. 27 od 15 - XII -. — Pod pretsedništvom vojnog zapovednika za jugoistok,³¹ održana konferencija feld komandanata, pretstavnika vojno upravnog šta-

²⁴ Vidi dok. br. 49, objašnjenje 16.

²⁵ Naziv radio-stanice vojvode Dobrosava Jevđevića u Rimu.

²⁶ U selu Gračaricama (kod Kočevja) jedinice 14. NOU divizije, posle trodnevnih oštih borbi, razbile su 10. septembra grupaciju četnika. Poginulo je 185, dok su 122 četnika zarobljena (tom VI, knj. 7, dok. br. 23, 41, 106, 109).

²⁷ U nastavku depeše Jevđević upoznaje Mihailovića o rasporedu nemačkih trupa i njihovim transportima u Italiji.

²⁸ Karlo Novak, major.

²⁹ Dobrosav Jevđević.

³⁰ Naziv radio-stanice majora Pavla Grujića, delegata Draže Mihailovića za Vojvodinu.

³¹ Reč je o vojnoupravnom komandantu Jugoistoka Gustavu Felberu.

ba i šefova Gestapoa za jugoistok, raspravljano o merama u cilju konačne likvidacije partizana i iznalaženja najpogodnijeg načina saradnje sa oružanim odredima J. V. O.³² Feldkomandanti su istakli bezuslovnu potrebu takve saradnje. Šefovi Gestapoa zauzeli su vrlo rezervisan stav. Nastaviće se. Grujić.

Br. 12.601 od Hi Hi. Br. 28 od 15 - XII -. — Nastavak. Feld-komandanti ostali kod svog stanovišta. Zapovednik je dostavio stvar Nemačkoj V.K. na odluku. Odluka po ovome sa potpisom Hitlera glasi: Da Gestapo ima da zauzme umeren stav, a Vermaht da postupi po slobodnoj oceni stanja stvari na način kako to vojni položaj i opšta situacija bude zahtevala. Kraj. Major Grujić. SUY.

21 decembra 1943 god.

Br. 12.602 od Feliksa. Br. Sl. od 19 - XII -. — Saznao sam, da će Engleska misija preći kod Tita koji će joj omogućiti prelaz u Italiju. Kairo je preporučio Armstrongu da uhvati vezu sa glavnim štabom partizana koji je na Kosmaju i Jastebcu.³³ Saveznički oficir u mom korpusu³⁴ odbio je da izvrši naređenje. VMA.

Br. 12.626 od Dal Dala. Br. 592 nastavak.³⁵ Sada smo izgubili svaku vezu sa Livnom, Sinjom, Splitom, Šibenikom i Zadrom usled obustave saobraćaja.³⁶ Naši odredi vode manje borbe sa komunistima u Kotarima, kod Benkovca i oko Muća. Naše brigade juče su završile uspešno borbu u Velebitu, na

³² Jugoslovenska vojska u otadžbini — četnici.

³³ Izvesni britanski kapetan »Pete« je, 17. decembra 1943, izvestio potpukovnika Hadsona da je iz Kaira primljeno obaveštenje da će vlada V. Britanije u roku od nekoliko dana odbaciti Mihailovića, izveštavajući ga, takođe, da je »data sigurnost sa Titove strane« u slučaju da se članovi misije prebace na teritoriju pod kontrolom NOVJ. Tada ga je upoznao da su najbliže partizanske jedinice na Jastrepću i Kosmaju (Arhiv VII, Ča, k. 20, reg. br. 34/4).

³⁴ Tada se u Štabu 1. ravnogorskog korpusa nalazio poručnik Đorđe Musulin, član američke vojne misije, i britanski kapetan Majnhard — zvani Čika Pera.

³⁵ Depeša je od 15. decembra 1943. U prethodnim nastavcima Momčilo Đujić izveštava Mihailovića o stanju nemačkih trupa i njihovim pokretima u Dalmaciji.

³⁶ Saobraćaj i veze prekinuti su usled dejstva delova 19. divizije kod Strmice i drugih mesta kod Knina. Opširnije o tome vidi tom V, knj. 22, dok. br. 61.

prostoru Drvenik — Otrić sa severodalmatinskim partizanskim odredom.³⁷ Tamo smo izgubili 3 borca i 2 puške. Nastavak.

Br. 12.627 od Dal Dala. Br. 593 nastavak. A zarobili 4 mitraljeza, 111 pušaka i 140 komunista a među njima bilo je 7 Srba, a sve ostalo Hrvati. Naši borci pustili su 3 Srbina da idu kućama, a sve ostalo je zaklano i u jamu bačeno. Naši borci za njih kažu, da su nepopravljivi, da su se sasvim pokvarili i zato da su ovog puta prvi put u životu umrli. Bili su sve primorci. Izjavili su da im je komandant Sime Iva³⁸ naredio da unište srpske bandite. Nastavak.

Br. 12.628 od Orela. Br. 764 od 20 - XII - . — Veza Vaša br. 660 i 661. Depešu primio i razumeo. Usled akcije protivu komunista Englesku misiju ostavio sam zajedno sa jednom četom Kopaoničke brigade kod Brusa. U vezi Vašeg naređenja pozvao sam misiju da dođe u sastav štaba. Međutim, dobio sam izveštaj, da su 18-og otišli za drugi Kosovski korpus. Naknadno sam izvešten, da su otišli u pravcu Ibra. Molim da se o ovome obavesti Cvetić da bi ih sprečio da pođu tamo gde ne treba.³⁹ Keserović.

*Br. 12.655 od Emila.*⁴⁰ Br. 285 od 21 - XII - . — Danas sam dobio pismo od šefa engleske misije pri ovome korpusu kap. Stot da je engleska vlada izdala naređenje, da se engleske misije povuku iz naših jedinica. Orel se nalazi kod kape-tana Markovića u drugom Kosovskom korpusu, gde se nalazi engles. kapetan Džordž⁴¹ a tamo je i kapetan Vajd koji je otišao kod Keserovića. Tamo će čekati naređenje njihove vrhovne komande. Molim za hitno naređenje, kako po ovom da postupim. ZIK.

³⁷ Verovatno je reč o borbama četnika i Nemaca (delovi 114. divizije) protiv 5. brigade 19. divizije NOVJ na širem području Strmice. Petnaestog decembra neprijatelj je potisnuo brigadu, koja je tom prilikom imala gubitke: 7 mrtvih, 11 nestalih, od kojih 8 zarobljenih boraca; izgubljeno je 11 pušaka i 1 puškomitraljez. Neprijatelj je imao gubitke: 60 mrtvih Nemaca i 12 četnika (tom V, knj. 22, dok. br. 134).

Redakcija nije mogla proveriti navode o broju zaklanih i bačenih u jamu.

³⁸ Tada je bio komandant 6. brigade 19. divizije NOVJ.

³⁹ Misija se povlačila ka slobodnoj teritoriji u Sandžaku i Crnoj Gori. Četnici su im to sprečavali.

⁴⁰ Milan Stojanović, kapetan, komandant Topličkog korpusa.

⁴¹ Džordž Mor.

22. decembra 1943. god.

Br. 12.773 od Koceva. Br. 145 od 21 - XII -. — Nastavak.⁴² Pripremam širu borbu protivu komunista po zonama. O borbama i rezultatu izveštavaću. Moje teškoće su velike. Jedinstvo u radu nemam. Svak misli da je samostalan i najviši komandant. Trče na sve strane i kuda ne treba. Nemam municije i automatskog oružja, kao ni materijalnih sredstava, a najmanje junaka. Molim naredite našima u Sandžaku da budu aktivniji i brži, jer od brzine mnogo zavisi.

Br. 12.774 od Koceva. Br. 146 od 21 - XII -. — Nova situacija dosta kritična. London želi uništiti naš pokret. Svakog dana engleski avioni lete ka Bosni. Komuniste pomažu oružjem i novcem. Naš narod naivan, veruje u sve i prilazi komunistima. Dao sam više proglasa i sve objasnio narodu što je odlično delovalo, naročito otkrivanje Tita i Mošino posrbljenje. Narod uvida da je izigran, a time uhvaćen u klešta. Pored Londona i naše unutrašnje nesuglasice, kao i vodećih ličnosti našu stvar će da upropaste. Moja je dužnost da Vam predočim, apelujem da se ovo izgadi u interesu spasavanja ostataka Srpskoga naroda, jer je danas najpotrebnije jedinstvo i sloga. Za neuspeh snosićemo svi odgovornost. Hitno treba mobilisati sve što je sigurno i krdo roj⁴³ tući komuniste, a nesigurne razoružati. Ako ovo ne uradimo uspeha nema.

Br. 12.775 od Koceva. Br. 146 nastavak. Sve političke struje odbaciti radi jedinstva. Ako ne može mirno upotrebiti silu. Odbaciti sve što nije borbeno. Osobito mi je drago što je došao Pavle.⁴⁴ Što se mene tiče, ne samo da ću se slagati, nego ću sve uraditi da objedinim našu saradnju do konačne pobede. Hitno stupite u vezu sa Kraljem i vladom radiom ili kuririma, jer je bitno za naš opstanak. Apelujte na saveznike da promene držanje, ako imate mogućnosti. Preduzeo sam sve kod katolika u Arbaniji, da sklopimo savez u borbi protivu komunista. S e r e m n i s n o l i n o⁴⁵ je potrebno odobrenje od Vas. Prenk Cale i ostale vođe mnogo su nas zadužili ovom prilikom i nastojte da ih odlikujete najvišim odlikovanjem. Ako ovo uradite pridobili ste ceo katolički ži-

⁴² Prethodni deo depeše Redakcija nije pronašla.

⁴³ i ⁴⁵ Nejasno.

⁴⁴ Đurišić.

valj Arbanije za sebe. Za Vaše izmirenje sa Nedićem pozdravio bi ceo Srpski narod jednodušno, jer samo u tome vidi jedini spas. Lašić.⁴⁶

...

Br. 12.787 od Huga. Br. 162 od 20 - XII -. — Čiči. Major Vranješević i pravnik Lazičić⁴⁷ sastali su se sa jednim istaknutim prvakom H.S.S. i postavili uslove na osnovu kojih treba da se razgovara o najužoj saradnji u zajedničkoj borbi protiv okupatora i komunista. Taj je čovek već otputovao za Zagreb na konferisanje vodstvu stranke, pa ćemo u najskorije vreme dobiti tačne informacije o njihovom stavu. Lazičić će uskoro odgovoriti po traženju Dr. Moljevića. Ovoga mnogo pozdravlja. Hugo.

...

Br. 12.789 od Huga. Br. 172 od 23 - XII -. — Dinarsku oblast napustio sam 11 - XI - iz razloga: Što je svo ljudstvo stavljeno u službu Nemaca. Đujić je scenirao⁴⁸ kapetana Miovića svog načelnika štaba. Hranu i ostalo primaju od Nemaca. Ljudstvo je većinom raspoređeno za čuvanje bunkera i puteva. Rad Ljotićevaca se tolerira. Oni otvoreno propagiraju da je Draža prišao Titu. Masovna pljačka naroda vrši se bez sprečavanja. Rasovlulah.⁴⁹ Spor nikakav ni skim nisam imao. Molim za raspored u Zapadnoj Srbiji i prethodno da prođem kroz tu komandu. Poručnik Pupavac.⁵⁰

...

Br. 12.792 od Nav Nava. Br. 299 od 23 - XII -. — Dr. Tošo⁵¹ Perović iz Trebinja, koji drži vezu sa Nemcima izvestio me tajno da su ga Nemci hitno pozvali u Sarajevo. Nav Nav. Kraj.

...

*Br. 12.810. od Popeska*⁵² Br. — 332 od 22 - XII - Iznenađno je upala jedna grupa do 30 komunista u Bukovsku, srez Kučevo, u nameri da pohvataju deo Rusa i uspeli su da odvedu

⁴⁶ Dorđe.

⁴⁷ Branimir Branko.

⁴⁸ Tako piše u originalu. Verovatno treba da stoji »delegirao«, jer je Novak Miović bio delegat Momčila Đujića kod Nemaca.

⁴⁹ Nejasno.

⁵⁰ Jovan.

⁵¹ Todor.

⁵² Velimir Piletić, major, komandant Krajinskog korpusa.

26. U borbi komunisti bežali, a Rusi davali otpor.⁵³ Od ovoga broja uhvaćena su posle borbe tri Rusa. Poginulo četiri komunisti, šest ranjeno i jedan zarobljen. Kod nas nema gu-bitaka. Od Rusa 12 bilo sa oružjem. U Golubačkom srezu ima 42 Rusa i istima je oduzeto oružje, posle ovog slučaja. Popesku.

...

Br. 12.819 od Stipea. Br. 195 od 21 - XI -. — Moj poverenik iz Beograda javlja: Nemci javno govore da će uskoro napustiti Balkan. Svi strahuju od komunista. Njih je pun Beograd. Hitno Saši⁵⁴ naredi da mi dođe na Rasov teren, da organizujem rad »Crnim trojkama« i da počnem ubijanje poznatih komunista u Beogradu. Kad šta imaš javljaj meni, a ne preko Rasa. Hvala na pohvalama. Šalji mi oficire iz korpusa, gde ih ima dosta. Pozdrav Dr-Ška.

Br. 12.820 od Doba. Br. Sl. — U borbi protivu komunista 21 - XI - poginuo poručnik Pervić,⁵⁵ vođa minerskog odeljenja. U roku od 20 dana očistiću Grocku od komunista. Pobiću sve što je partizan[sko] ako ne nađem aktivne.

...

26. decembra 1943 god.

Br. 12872 od Mihovila Br-438. Nastavak.⁵⁶ Kad je jedan od mojih zastupao mišljenje, da moramo čuvati svoje snage, da bi u finišu bili jaki, on je rekao doslovno: »Draža, da je bio pametan, mogao je biti komandant celog Balkana.« Jeste — odgovoreno mu je, ali po cenu, da se Srpski narod okupa u krvi. »Mi se nalazimo u ratu, odgovorio je puk. Pavlović, kao opravdanje. Nastavak.

Br. 12.873 od Mihovila Br. — 439. Nastavak. On potpuno brodi vodama Engleza, koji takođe traže srpsku krv. Jedan Vaš veliki poštovalac, koji je stekao poverenje Engleza, na putu za Kairo gde treba da se nađe sa našim Kraljem, zamo-

⁵³ Odnosi se na Požarevački NOP odred. On je i 23. decembra izveo akciju na četnički logor u selu Krivači (kod Golupca) gde je razbio četnike, a prišlo mu je 29 pripadnika Ruskog korpusa za zaštitu privrednih objekata (tom I, knj. 7, dok. br. 6).

⁵⁴ Aleksandar Saša Mihailović.

⁵⁵ Vidi napomenu 20.

⁵⁶ U prethodnom nastavku, od 24. decembra 1943, Ljubo Jovanović (Mihovil) izveštava o nesuglasicama između pukovnika Dragoslava Pavlovića po pitanju komandovanja četničkim jedinicama u istočnoj Srbiji.

lio me je, da Vas Englezi neodoljivo mrze, da Vas smatraju glavnim krivcem, što ustanak na Balkanu nije planuo,⁵⁷ da Vas u svome krugu nazivaju »Ova krvava svinja«. Nastavak.

Br. 12.874 od Mihovila Br. — 440. Nastavak. A da bi dobro bilo da Vas nestane. U to vreme Englezi će stvarati zlu krv između Vas i naših saveznika. Ja sam Vaš sa mojim štabom. Ja molim samo, da se dobro čuvate, da Vas ne nađe [sudbina] Sikorskog,⁵⁸ ne iznoseći pritom pozadinu cele stvari. Sada ti isti Englezi, pred kojima ste Vi krivac što čuvate Srpski narod, a ja kukavica što ne primam borbu s Nemcima.⁵⁹ Nastavak.

Br. 12.875 od Mihovila. Br. 441. Nastavak. Govore kroz usta Pavlovića i kap. Jove i oni su glavni saradnici njegovi. Ja Vas već sada činim opreznim, jer duboko verujem, da iz ove saradnje ne može ništa dobro nići za Srpski narod. Ko nam garantuje, da se njemu ne nudi položaj komandanta Balkana? Englezi su uvek rado davali ono, što nije njihovo i što njih ne staje ništa. Nastavak.⁶⁰

---

⁵⁷ Draža Mihailović je svoj »ustanak« i otpočinjanje borbe protiv okupatora vezao za momenat kada se savezničke (anglo-američke) snage iskrcaju na Balkanu, odnosno u Jugoslaviji.

On je 25. juna 1943. saopštio komandantima korpusa, pored ostalog, sledeće: »Ne možemo dići ustanak da bi spasili žrtvu. Naša opšta akcija vezana je za invaziju, a invazija od nas zavisi« (Arhiv VII, Ča, k. 292, reg. br. 32/2, depeša 2625).

Mihailović često upozorava potčinjene da treba sačuvati snage za »glavnu akciju«, »glavni momenat«, »odlučujući momenat« itd., smatrajući pod tim iskrcavanje saveznika i preuzimanje vlasti u Jugoslaviji. Tako u »strogo poverljivom« raspisu »samo za komandante korpusa i više starešine« od 10. decembra 1943, pored ostalog, naređuje: »u odnosu na okupatora mi imamo utvrđenu liniju od koje nećemo odstupiti sve dok ne dođe do invazije Balkana« (Arhiv VII, Ča, k. 278, reg. br. 18/1—55).

Nemci su znali za ovakve stavove Draže Mihailovića. Oni su sredinom 1943. došli do podataka da Mihailović neće narediti četnicima napad na okupatorske snage sve dok se u Srbiji ne spuste dve anglo-američke padobranske brigade (jedna u istočnoj, druga u zapadnoj Srbiji), koje će ga primorati da otpočne protivnemačku delatnost (Arhiv VII, nemačka arhiva NAV-N-T-315, film 196, snimak 143—152).

⁵⁸ Predsednik poljske emigrantske vlade u Londonu. Poginuo je iznad Lamanša u prvoj polovini juna 1943. prilikom obaranja aviona kojim je leteo iz Lisabona u London.

⁵⁹ Jovanović je imao sklopljen pismeni sporazum s Nemcima o međusobnom nenapadanju i zajedničkoj borbi protiv jedinica NOVJ. Vidi prilog IV, dok. br. 7.

⁶⁰ U nastavku depeše Jovanović predlaže kako iznaći rešenje u subordinaciji komandovanja u tome delu Srbije.

27. decembra 1943 god

Br. 12.914 od Vilija Br. — 356 od 24 - XII -. Podaci o komunistima: 19 - XII - petnajest komunista pod komandom Dušana Radojičića, zapalili su želez. stanicu u Ljutovnici i Srčanik kod Gornjeg Milanovca, opljačkali pare, polupali instalacije i izgubili se.⁶¹ 20/21 - XII - u selu Vraniću kod Umke nepoznati banditi ubili su 40 lica muških i ženskih.⁶² Bliži podaci nepoznati. 19 - XII - potukli su se u Knjaževcu među sobom bugarski i nemački vojnici. Poginuo je jedan nemački vojnik, 2 ranjena, a od Bugara poginuo jedan oficir i dva vojnika ranjena.

Br. 12.932 od Devisa. Br. 4 od 26 - XII -. — Tražili smo pozivne znake Pejićeve i Mitranovićeve radio stanice da bi ih umolili da stupe u vezu sa Janjićem,⁶³ ako im je to moguće, kao i da nas obaveste o eventualnom prolazu kapetana Mrdenovića,⁶⁴ koji je prešao na Majevicu sa ciljem, da se prebaci u Slavoniju, gde se je formirala Srpska zaštita pod okriljem Nemaca. Bilo bi korisno da imamo što bolju vezu sa Janjićem u vezi sa novostvorenom situacijom.

28 decembra 1943 god

Br. 12.966 od Vanda.⁶⁵ Br. 2 od 20 - XII -. — Korpus S.D.S. u Beogradu u strogo poverljivoj naredbi saopštava oficirima Nedića i to: da je između Nemaca i Dražinih odreda u okrugu Užičkom, Valjevskom, Kragujevačkom, Šabačkom i Požarevačkom sklopljen sporazum o ne napadanju. Isti važi do 31 - XII - zaključno.⁶⁶

⁶¹ Akciju su izveli delovi 1. šumadijskog NOP odreda (Hronologija NOR-a, str. 637).

⁶² Zločin su izvršili četnici. Zaklali su 67 i ranili 3 seljaka, simpatizera NOP-a (Aleksandar Vitorović, Centralna Srbija, Prosveta, Beograd 1967, str. 556).

⁶³ Dušan, major, komandant četnika u zapadnoj Slavoniji. Pojavljuje se u funkciji komandanta Sremsko-slavonskog četničkog odreda i komandanta Psunjskog korpusa. On je od Mihailovića dobio punomoćje da ide u Slavoniju (Pakrac) da tamo formira četničke jedinice, ali je ostao u odredu »Borja« do početka decembra 1943 (Arhiv VII, Ča, k. 204, reg. br. 10/8). »Srpska zaštita« je bila pod njegovom komandom. Vidi dok. br. 58.

⁶⁴ Branko.

⁶⁵ Ratomir Rajko Pavlović, advokat, obaveštajac Draže Mihailovića iz Beograda.

⁶⁶ O sporazumima četnici — Nemci 1943. vidi dok. br. 46, 48 i 49, objašnjenje 16.

Br. 12.967 od Vande. Br. 3 od 20 - XII -. — Pazarac⁶⁷ imao veze sa Paranosom⁶⁸ iz opštine jer je isti bio oglašen od Gestapoa da vodi pregovore. Za Kalabića je vodio razgovore neki Kosta Košutić. Tako Gestapo doznaje imena komandanta i njihovu teritoriju. Na nadležnost.

Br. 12.968 od Vande. Br. 4 od 20 - XII. — Je li istina da se dobro poznajete sa Matijom P n v m u t c o m⁶⁹ profesorom slovenskih nauka iz Graca. On je sada oficir u nemačkoj vojsci. On se predstavlja kao Vaš odličan prijatelj, a mi imamo mogućnosti da dođemo sa njim u vezu. Martini, »OPA«.

29 decembra 1943. god.

Br. 12.983 od Popeska Br. 339 od 27 - XII -. Srez Grocka, po saznanju nije organizovan i ima partizana. Sada je za načelnika postavljen Sava Ivezić, kapetan i naš čovek. Neka mu se obrati naš organizator i komandant. Ivezić je premešten iz Bora, gde je bio načelnik sreza. Popesku.

Br. 12.984 od Popeska. Br. — 340 od 28 - XII -. Veza Vaš Br. 465. Primljeno od Engleza: 223 puške, 15 »Zorki« sa 68000 metaka, 89 mitraljeta sa 19000 metaka, dve protivoklopne puške sa 100 metaka, jedan top 20 mm. sa 50 metaka, jedan bacač »Štoks Brand« sa 48 metaka i 265 ručnih bombi. Popesku.

Br. 12.985 od Popeska Br. — 341 od 28 - XII -. U Brznoj Palanci ima 18 Nemaca, koji su pustili brade i kose i pojavljuju se po pojatama u seljačkom odelu. Popesku. — (Stihovi)

Br. 12.991 od Ev-Eva Br. 530 od 27 - XII -. Kod sela Doljašnice, srez Veliko Gradište, napali smo jednu jaku grupu mošinovaca, koji su se grupisali iz susednih krajeva, pojačani Vlasovljevim Rusima pobešlim od Popeska.⁷⁰ Posle naših pr-

⁶⁷ Simeon Siniša Ocokoljić Pazarac.

⁶⁸ Ilija, šef Specijalne policije.

⁶⁹ Tako je u originalu. Verovatno je u pitanju Jozef Matl. On je bio profesor slavistike u Gracu.

⁷⁰ Napad je 25. decembra 1943. izvršen na Požarevački NOP odred, gde je bilo 12 pripadnika Ruskog korpusa za zaštitu objekata koji su 16. decembra 1943. prebegli od četnika. Četnici su imali 34 mrtva, dok je odred imao 7 mrtvih (5 Rusa i 2 Srbina). Posle te akcije odred je došao u krizu. Opširnije vidi tom I, knj. 20, dok. br. 132).

vih metaka izbrojano je preko 20 leševa komunista i oko 30 ranjenih. U ovoj borbi hrabro je poginuo naš komandant ramske grupe brigada kapetan Poledica Milija rodom iz sela Trešnjevice, srez dragačevski, kapetan Nemanja Milosavljević šef poreske uprave iz Golupca i 8 četnika, a oko 15 četnika je ranjeno. Mošinovci su se razbegli, gonimo ih u stopu na širokom prostoru između Peka, Morave i Dunava.

Br. 12.992 od Ev Eva. Br. 531 od 28 - XII -. — U borbi u Stigu izbrojali smo do sada 50 leševa partizanskih, preko 30 ranjenih. Među ubijenim komunistima nalazi se nekoliko Vlasovljevih oficira i ondašnjih vođa. Teško smo ranili komunističkog vođu za celu ovu oblast učitelja Žiku Popovića. Mi smo ukupno izgubili 23 vojnika poginulih i 10 ranjenih. Nastavljamo bezpoštedno gonjenje ostataka ovih bednika, koji se rastureni kriju čak i po nužnicima. Istrebljenje ne samo jataka već i simpatizera komunističkih, u toku je. Kraj.

Br. 12.993 od Vuka.⁷¹ Br. 3 od 29 - XII -. — Izveštaj komandanta Majevičkog korpusa: Po rasulu partizanskih brigada u pozadini zarobljeno je preko 300, poginulo i ranjeno preko 150, zarobljena ogromna količina sanitetskog materijala, mnogo engleskog eksploziva za rušenje, veliku komoru natovarenu na konjima, jednu najmoderniju radio stanicu sa jako velikim dometom i radio telegrafistom, drugim u državi.⁷² Nastavak.

Br. 12.994 od Vuka. Br. 4 nastavak. Bande su prsle na sve strane. Četnici i narod sa sekirama gone, razoružavaju i ubijaju sve. Četnici su svi u pokretu i u gonjenju. Veliki plen pristiže svakog dana. Nemačke trupe, koje su bile na terenu odlaze i ostavljaju četnike za čišćenje terena. Četnici za vreme njihove akcije nisu dirani, delili su im municiju. Majeвица za sada je čista od komunističkih bandi. Vršī se čišćenje Semberije. Nastavak.

Br. 12.995 od Vuka. Br. 5 nastavak. Gde se nalaze terenci prikriiveni. Narod je oduševljen četničkom akcijom u kojoj sami sudeluju. Politikom uspeo sam da uvedem Turke u borbu protivu partizana rame uz rame sa mojim četnicima. Turci me nazivaju »Car Leko«. Niko ih ne može pomiriti sa partizanima. Kraj izveštaja. Ja se nalazim u Vitinici. Čekamo dolazak komandanta, jer je on naredio da ne krećem odavde dok on ne dođe. Kraj. Duško. PAR.

⁷¹ Dušan Duško Vujičić, poručnik, načelnik Štaba Majevičkog korpusa.

⁷² Vidi dok. br. 48, objašnjenje br. 4.

Br. 13.007 od Georgija,⁷³ Br. SS 58 od 28 - XII -. Zbog toga što srpski izrodi pomažu proletarijatski ološ u pojedinim selima naredio sam uništenje celih porodica, palenje domova i celih sela, tamo, gde partizani nalaze svoja uporišta. Ovako sam naredio zato, što gubimo cvet naših nacionalista zbog izroda našeg roda.

30 decembra 1943 god.

Br. 13.008 od Ras Rasa. Br. 677 od 29 - XII -. — U Kopljarima uhvaćeno na spavanju i poklato 24 aktivna komunista od kojih su 20 cigani, koji su priznali da su bili takozvano »jarugaši«, danju rade svoje poslove kući, a noću u akciji. Sve sam poklao. Ras Rasa.

Br. 13.013 od Nav Nava. Br. 323 nastavak. Ustaše koriste ovu priliku i napadaju naše stanovništvo tako, da je u prostoru Romanija — Sokolac — Pale poklano preko 700 žena i dece od strane ustaša. Razlog za ovo navode, da su našli oružje u kućama naših ljudi. Komunisti su na svom prolazu u istočnoj Bosni opljačkali naš narod do gole kože. Avet gladi na pomolu je, a pomoći nema ni odakle. Nastavak.

Br. 13.014 od Nav Nava. Br. 324 nastavak. U srezu Nevesinjskom komunista nema. Iz ovog sreza svega u odmetu 103 partizana. Nevesinjske brigade stalno su u pokretu i pomažu susedne brigade u gonjenju komunista. U gatačkom srezu stalne borbe, pošto se svaki put vraćaju ojačani i reorganizovani iz Crne Gore. U Mostarskom srezu našim je otežan rad usled ustaša i komunista, čija je povezanost očigledna, jer ustaše progone i ometaju naše ljude, zašto im komunisti daju podatke. Nastavak.

Br. 13.015 od Nav Nava. Br. 325 Nastavak. Sem toga propaganda u varoši toliko je porasla da je seoski svet potpuno podlegao njoj. Srez nevesinjski i gatački preko kojih su jedno vreme prelazili komunisti i držali ih, opljačkan je. Narod neće moći izdržati bez pomoći u hrani. Ovu pomoć primiće od svakog ko mu je pruži jer su u pitanju familije za koje se, uostalom, borba i vodi. Nastavak.

⁷³ Milutin Radojević, potpukovnik, delegat Draže Mihailovića za područje Jablanice i Toplice.

Br. 13.016 od Nav-Nava. Br. 326 Nastavak. Nemci su proneli glas da će istočna Bosna i Hercegovina se priključiti Nediću. Svi govore: »Neka samo dođe i zavede vlast i red, a mi znamo što smo. Nama je potrebno mira i hleba, jer se više ovako ne može voditi borba sa svim neprijateljima, a pomoći nema ni odkuda«. Nav-Nav. Kraj depeše.

Br. 13.017 od Nav-Nava. Br. 327 od 28 - XII -. Perović⁷⁴ se vratio iz Sarajeva. U Sarajevu bio je kod generala Froma, komandanta pozadine celog Balkana. Između ostalog rekao mu je: »Srbi su istinski borci protivu partizana, mi Nemci cenimo borbu vaših ljudi. U tome se ističe naročito vaš kraj. Naročito cenimo saradnju majora Lukačevića. U kratko vreme prisajediniće se srpski krajevi Srbiji i u tom slučaju srpski će narod dobiti punu ekonomsku pomoć«. Nastavak.

Br. 13.018 od Nav-Nava. Br. 328 Nastavak. »U najkraćem roku dolazi još 12 divizija naših na teritoriju Jugoslavije radi potpunog likvidiranja partizana. Imamo jedan letak koji je izdao potpukovnik Borota⁷⁵ za istočnu Bosnu, gde poziva narod da ga sluša kao novog komandanta, ali mi znamo da je komandant Bačović. Budite uvereni da će do proleća biti raščišćeno sa partizanima«. Ovo su uglavnom reči generala Froma. Nav-Nav. Kraj depeše.

...
*Br. 13.023 od Fan Fana.*⁷⁶ Br. ... od 30 - XII -. — Od Fotića⁷⁷ primili sledeću depešu: Raj Brok, pita da li je njegovo prisustvo poželjno. Ako je to slučaj on Vas moli, da ga pozovete kao ratnog dopisnika. Molim hitan odgovor na ovaj predlog. Koliko je meni poznato, Brok je pre rata bio dopisnik Njujork Tajmsa u Beogradu i nama prijateljski naklonjen. Dr. Pešić.

...
⁷⁴ Vidi napomenu 51.

⁷⁵ Gojko, komandant Sarajeva (komanda br. 100).

⁷⁶ Dr Đuro Đurović, sekretar Četničkog nacionalnog komiteta (CNK).

⁷⁷ Konstantin, ambasador jugoslovenske izbegličke vlade u Vašingtonu.

**IZVEŠTAJ ŠPIRE LUKIĆA I NIKOLE STOJSAVLJEVIĆA
OD 2. JANUARA 1944. KOMANDANTU DINARSKJE ČETNIČ-
KE OBLASTI O BORBI PROTIV DELOVA 19. NOU DIVIZIJE
I SARADNJI S NEMCIMA¹**

KOMANDANTU DINARSKJE OBLASTI

Položaj

Izveštavam komandanta o radu i situaciji u ovim krajevima, dana 30 - XII - 1943 god. ujutru u 6 i 30^h napadnuta je bila 2 četa Podmiljska od snage partizana od ostataka 6,19 i 3 sjevernodalmatinske divizije, koje su raspolagale s snagama od 6 bataljona.² Koncentracija ovih ostataka bila je u Gubavčevu Polju. Neprijatelj je bio okupirao sve kote, i to: Maglaj, Šupljo Brdo, Šepića Brdo,³ Debelo Brdo, Voda Mila, Jelovi Vrh, Ljut, Lisinu, Golu Milu, Vodicu,⁴ Pena, Kosu Lipovu i kotu P. Muda⁵ i sve iznad sela Vagana i Podmile.⁶ Okupirata je bila i glavna tačka Gradina kod Crkve. Dobili smo jake udarce od neprijatelja sa svih strana, tako da smo ipak uspjeli istoga dana proterati neprijatelja iz sela Podmile, Vrpolja i Labusa, okupirali smo kotu P. Muda, Vodicu i Pola Mila.⁷ Borba je vođena od jutra 6 i 30^h pa sve do uveče 7 i 30^h.

I pored svih naših udaraca neprijatelj nije hteo odmah ostupiti pošto je imao veće gubitke ranjenih i mrtvih i to: ustanovljeno je da Partizana istoga dana palo 20 mrtvih i 30 ranjenih po svršetku borbe koje smo dobili tačne podatke. A od naših gubitaka bilo je svega 4 ranjena i 2 teže i 2 lakše ranjena, koji su istoga dana upućeni u bolnicu u Kninu.

Od strane Nemačke komande⁸ nismo dobili jake pomoći zato što je istoga dana vođena borba u Plavnu, a takođe isto vršena je operacija u Srbu selu Doljani i Dobro Selo.⁹ O borbi Doljani i Dobrosela nismo dobili do danas nikakvih podataka

¹ Dokument (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 103, reg. br. 5/3 (H-V-475/1.)

² Napad je izvodio 2. bataljon 7. brigade 19. NOU divizije. Bataljon se posle izvršene akcije povukao prema Glavacu. Opširnije o borbama protiv Nemaca i četnika na sektoru Gračac vidi: Petar Kleut, Trideset peta lička divizija, Vojnoizdavački zavod, Beograd 1970 (dalje: Petar Kleut), str. 53.

³, ⁴ i ⁶ Šepića Brdo, Vodice i Podmila na karti 1 : 100.000 nisu pronađeni. Verovatno su lokalni nazivi.

⁵ Popova muda.

⁷ Verovatno je u pitanju Podmila.

⁸ Na tom području bile su jedinice nemačke 373. legionarske divizije.

⁹ Borbe protiv četnika i Nemaca vodila je 7. brigada 19. divizije NOVJ (Petar Kleut, n.d., str. 50).

iako smo ih tražili. Ukoliko komandant nije izvešten o borbi u okolini Srba biće izvešten u budućem izveštaju. Da smo raspolagali s jačim snagama kao što nismo borba bi bila svršena u drugom smislu.

Rad Jakova Budimira jeste sledeće: sada u ovim trzavicama i bezvlašću pođeno je ostavku suglasno s Đurom Marićem i hoće da preda komandu ovih odreda Đuri Mariću, a na koje mi ne pristajemo, a koje smo i ovako izjavili pred Njemačkom komandom na Otriću usled borbe do danas nije ništa riješeno. Pojedini ljudi iz dana u dan iz Zrmanje i Rastičeva dolaze i traže od nas, da im skinemo teror i pljačku Marića, a koje mi nismo u stanju napraviti, zato što još ni do danas ne postoji jedinstvena Komanda Brigada Kralja Petra II.

Po tražnji vašeg naređenja od 7-XII-43 god.¹⁰ u suglasnosti s ostalim starešinama četničkim uspostavili smo seoske odbore koji funkcionišu. Opštinske i četničke odbore ne možemo uspostaviti zato što ometaju drugi. Opštinski odbor pre par dana bio uspostavljen i počeo da radi, ali nakon par dana kasnije pohapsio je ih Đuro Marić i razoružao, a dalje od njih neznam ništa jer sam zauzet s drugim poslom.

Izveštavam komandanta, da su Marići primili hranu od Njemaca dana 5-XII-43 god, a kao što su i ranije likvidirali i uzimali od sirotinje i od mlina uzimlju i sada u saglasnosti Jakova Budimira i Spase Pupavca. Žito koje se likvidira od mlina i sirotinje tera se u Knin. Molim Komandanta ukoliko je moguće, da im se ovo pljačkanje spreči jer u protivnom izazvaće revolt u jedinicama u ovim krajevima pošto i ovdje sirotinja traži pomoć koja joj se nemože ukazati usled prljavih dela pojedinih ljudi.

Verovatno da Komandant neće doći ovamo pre praznika ali ga molimo da dođe posle Praznika što pre da se jedanput stvar sredi.

Cestitamo vam sretne praznike, da ih u zdravlju i veselju provedete, a druge da bolje dočekate i u boljem smislu, onako kako bi Vi želeli.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu!

Primitite pozdrav od četnika Špire Lukića¹¹ i Nikole Stojšavljevića —

2-I-1944 god.

Položaj

¹⁰ To naređenje Redakcija nije pronašla.

¹¹ Lukić je jedan od organizatora četničkih jedinica u rejonu Gračac. Njegov položaj i funkciju Redakcija nije mogla utvrditi. U oktobru 1944. bio je komandant leteće brigade u Ličkom korpusu.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA VUČEDOLSKE BRIGADE OD 3. JANUARA 1944. ČLANU ŠTABA KOMANDE ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE O BORBAMA PROTIV JEDINICA 29. NOU DIVIZIJE KOD BILEĆE¹

VUČEDOLSKA
VOJNO-ČETNIČKA BRIGADA

Pov. Br. Službeno

3 januara 1944 godine

Viluse

Vaš izveštaj primio sam.³

Sutra — 4 januara 1944 godine u rano zoru t.j. 4 časa posle pola noći predvideo sam pokret prema i do samoga Nikšića, te kako bih otvorio blok i izvukao moj — Rudinsko-Trepački bataljon na teritoriju bataljona, koji je još i sada u Nikšiću.⁴ — Nekoliko naređenja sam slao Rudinsko-Trepačkom bataljonu, da iziđe na svoju teritoriju ali je ostalo uzaludno, pošto smatraju da nemogu prodrijeti te im iz tih razloga i Nemci nedaju, da pođu iz Nikšića. — Komandant Nikšićske brigade takođe ne pokušava da deblokira Nikšić, koji je opsednut sa vrlo malim partizanskim snagama severne i zapadne strane.⁵

Po gore navedenom planu sam predvideo i ostaće na Viluse sa kapetanom g. Draganićem⁶ 150 boraca.

Na Pilatovcima se nalazi 50 boraca.

U akciju prema Nikšiću vodim sa sobom 350 boraca. — Ovo će biti akcija od velike važnosti u koliko nebi bilo nekog iznenađenja sa strane te bih bio primoran da se vraćam na drugu stranu pre vremena.

Sa položaja sam se vratio 1 januara sa brigadom. U borbama sa partizanima na položajima: Trepča — Raškovo brdo — Čurevac — Zaljuta — Macavare — Tisovac — Bratogošt

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 140, reg. br. 2/6 (CG-V-1439).

² Brojčana oznaka za kapetana Ristu Kovačevića, člana štaba Komande istočne Bosne i Hercegovine.

³ Navedeni izveštaj Redakcija nije pronašla.

⁴ Vidi dok. br. 55.

⁵ U okolini Nikšića dejstvovao je Nikšićki NOP odred.

⁶ Đorđe.

— Vuči do, koje su vođene neprekidno od 28 do 31 decembra zaključno, partizani su potpunoma na pojedinim tačkama razbijeni a sa pojedinih tačaka su protjerani.⁷ — U ovim borbama bilo je i dosta ranjenih i poginulih partizana. — Zarobljena je i neka partizanska arhiva, koja je nađena kod poginulih komunista. Bilo je i zarobljenih partizana kod Macavara.⁸ — Partizani su isterani gotovo sa čitave teritorije izuzev Crkvice i Vrbice. — Jedna manja grupica partizana nalazi se i u Trepčima.

Situaciju prema Bileći imaću u vidu i naredio sam, kape-tanu g. Draganiću, da odmah u slučaju napada na Bileću, priskoči u pomoć Bilećanima sa leđa na komuniste, sa 150 boraca. — Ja ću takođe voditi računa, te ako bi bila napadnuta Bileća, vratiću se iz Nikšićske Rudine, preko Banjana — Velimlja — Macavara — Tisca — Vuči do, da i ja udarim sa leđa komunistima.

Molim Vas, nastanite da mi se obroci povećaju na 800 obroka, pošto ću izvući Rudnički bataljon i mobilisaću sve borce pod oružjem. Takođe Vas molim izdejstvujte mi nekoliko sanduka ručnih bombi, ako ne više ono bar za svakoga borca po jednu — 800 komada.

Hvala Vam na izveštaju i u opšte na dosadanjim uslugama.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

M.P.⁹

KOMANDANT, KAPETAN,
Ivan Janičić

P.S.

Danas sam poslao stražar-no, za Trebinje četiri parti-zana, da se interniraju.¹⁰

KAPETAN,
Jančić

⁷ Borbe su vođene protiv 2. i 3. brigade 29. NOU divizije (tom IV, knj. 21, dok. br. 4).

⁸ i ¹⁰ Četnici su zarobili pet simpatizera NOP-a i sproveli ih u Trebinje (Arhiv VII, Ča, k. 140, reg. br. 1/6).

⁹ Okrugli pečat. »Komanda Vučedolske brigade«.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA VUČEDOLSKE BRIGADE OD 6. JANUARA 1944. KOMANDANTU OPERATIVNIH JEDINICA ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE O BORBAMA PROTIV JEDINICA NOVJ KOD NIKŠIĆA¹

VUČEDOLSKA
VOJNO-ČETNIČKA BRIGADA
Pov. Br. Službeno
6 januara 1944 godine
Položaj

Koncept²

KOMANDANTU 200. —

Noću 3/4 januara 1944 godine u 4 časa posle pola noći izvršio sam pokret sa brigadom (350 boraca) u pravcu Nikšića radi deblokiranja Nikšića i u toku 4 januara tek. godine do 17 časova uspeo sam sa brigadom da prodrem i otvorim slobodan put za Nikšić. — Sa svojim prednjim delovima dospao sam do Riđanskih Rupa — Visoka Glava (k. 667) — Stuba, držeći položaje: k. 904 zapadno od s. Nikšićskog Broćanca — k. 746 — Pandurica (k. 878) — Velika Kita (k. 1240) — Lastva (k. 1026) — k 988.

Držeći prednje položaje sa glavnom sam dospao do Kusida gde sam izvršio sastanak sa predstavnicima četničkih vlasti iz Nikšića tačno u 17 časova 4 tek. meseca.

Borbu smo primili sa partizanima na Krscu, Lastvi (k. 1026) — k. 988 do železničke stanice Stuba i u Riđanskim Rupama.³ Partizani su proterani u pravcu Gornjeg Polja. Njihova jačina je bila oko 100 boraca. Partizani su dali prosečan otpor, a nešto jači na k. 1026 — Lastva.

Po proterivanju partizana izvršio sam sastanak sa predstavnicima četničkih vlasti iz Nikšića u Kusidama. — Kao predstavnici iz Nikšića bili su prisutni g.g. Mijušković, Šaulić, Drašković, Đurović i dr.

Sa našim prodorom oslobođen je Nikšićki blok i put Viluse — Nikšić i izvučen je iz bloka Rudinsko-Trepački.⁴

¹ Koncept (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 140, reg. br. 3/6 (CG-V-1440).

² Napisano mastilom, ćirilicom.

³ Borba je vođena protiv 1. i 2. bataljona Nikšićkog NOP odreda i 1. bataljona 6. crnogorske NO brigade. S četnicima su bile i slabije nemačke snage. Četnički gubici: 2 mrtva, 4—5 ranjenih i 2 zarobljena. Opširnije o tome vidi tom III, knj. 7, dok. br. 48.

⁴ Misli se na Rudinsko-trepački bataljon.

U Nikšiću boravi oko 2000 četnika, koji se nepokreću van Nikšića.

Naša akcija prema Nikšiću imala je jakog moralnog dejstva u pozitivnom smislu za sve nacionalno orijentisane dok je na komuniste i njihove pristalice jako poražavajuće uticalo.

Rad naših jedinica bio je vrlo dobar.

Gubici: Zarobljen jedan partizan — Đuro Tomanović. Ostali gubici partizana nisu konstatovani, pošto je pala noć.

Naši gubici: jedan lakše ranjen.

Molim Vas za dejstvo kod nadležnih, da se četničke jedinice pokreću van Nikšića, pošto bi sa takvim radom bio mnogo olakšan i rad jedinica Vučedolske brigade. — Jedinicama iz Nikšića se pruža mogućnost, da potpunoma uspostave svoju vlast na teritoriji Nikšićskog sreza, a tim pre što su brojno i naoružanjem dovoljno jake, što imaju Nikšić kao centar-zaleđinu, što im već i po drugi put, ova brigada sa jednim dijelom svojih snaga prokrčuje put i najzad, što mogu biti pomognute od snaga ove brigade u svakom njihovom pokretu, u kome slučaju mogu održavati direktnu vezu sa ovom brigadom.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

M.P.⁵

KOMANDANT, KAPETAN,
Iv. M. Janićić

⁵ Okrugli pečat: »Komanda Vučedolske brigade«.

**NAREĐENJE ZAMENIKA KOMANDANTA ROMANIJSKOG
KORPUSA OD 10. JANUARA 1944. KOMANDANTU 1. SARA-
JEVSKE BRIGADE ZA NAPAD NA JEDINICE 27. DIVIZIJE
NOVJ KOD NIŠIĆA¹**

KOMANDA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI
GORSKI ŠTAB BROJ 220²
Pov. Broj službeno
10. januara 1944 godine
Slobodne Jugoslovenske planine

KOMANDANTU 221.³ —

Sjutra rano, t.j. 10. januara o.g. izjutra napadnite parti-
zanske jedinice kod Nišića i Hadžića.⁴ Dati prednost elastič-
nom vođenju borbe t.j. napadati na slabim mestima, a po-
vlačiti se kod jačeg neprijateljskog pritiska. Nemačke snage
napadaju neprijatelja istodobno sa drugog pravca.

Sve pripreme završite u toku noći, a napadnite sa ljud-
stvom koje imate na okupu. Nastojte da imate veći broj
automatskog oruđa.

Isto tako u toku noći sa Vašom patrolom uhvatite vezu
sa Komandantom 240⁵ i hitno uručite priloženu poštu. Ista
se odnosi na izvođenje napada na komunističke snage sa dru-
gog pravca.

Ovo smatrati kao vrlo važnim i ozbiljnim.

**S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU
DRAŽA NAS VODI KA VELIČINI I SLOBODI.**

Zastupa Komandanta
art. ppukovnik,
Goj. A. Borota

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 181, reg. br. 46/4 (BH-V-4115).

² Brojčana oznaka za Romanijski korpus.

³ Brojčana oznaka za 1. sarajevsku brigadu.

⁴ Odnosi se na delove 27. divizije NOVJ, koji su vodili žestoke borbe protiv delova nemačke 369. divizije. Druga krajiška brigada je 10. januara zauzele Vareš, dok je, u isto vreme, 17. majevička brigada uspešno razgonila četnike na prostori Nišići — Okruglica — Kunosići (tom IV, knj. 21, dok. br. 113).

⁵ Odnosi se na četničke jedinice Zeničkog korpusa.

**ZAPOVEST KOMANDANTA ZLATIBORSKOG KORPUSA OD
14. JANUARA 1944. KOMANDANTIMA BRIGADA ZA ZAU-
ZIMANJE NOVIH POLOŽAJA RADI BORBE PROTIV DELO-
VA 2. UDARNOG KORPUSA NOVJ KOD IVANJICE¹**

K O M A N D A
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

Gorski štab Br. 18²

O. Br. 106

14 januara 1944 god.

u 7.00 čas.

Slobodne Srpske Planine

ZAPOVEST

(Sekcije: Višegrad—Vardište—Užice 1 : 100.000)

Jača grupa komunista prikuplja se jugo-zapadno od pl. Devetaka u oblasti Sokolovića (20 km. sev. od Rogatice) sa verovatnom namerom da se prikupljena prebaci kod Starog Broda na Drini ili južno od Višegrada i pređe u Srbiju.³ Jedna druga grupa komunista uspela je koncem decembra 1943 god. da se prebaci iz Starog Broda i Bosne i upadne na naše terene preko Jablanice, Dobroselice i Kokina Broda.⁴ Ova grupa sada je razbijena u Moravičkom srezu i nalazi se u probijanju za jug, ali ugrožava terene Zlatiborske brigade gde su se pojedini jači delovi i zadržali.

Na osnovu **hitnog** naređenja Načelnika Štaba Vrhovne komande i Gospodina Ministra, vojske, mornarice i vazduhoplovstva Br. 200—205 od 8 o.m. i izložene situacije,⁵

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 30, reg. br. 4/4 (SV-V-1888).

² Brojčana oznaka za Zlatiborski korpus.

³ Na toj prostoriji nalazili su se delovi 5. NOU divizije.

⁴ Reč je o delovima 2. udarnog korpusa NOVJ.

Verovatno je reč o delovima 2. dalmatinske brigade koji su, 12. januara, kod sela Šitkovo razbili četnike iz Mileševskog korpusa i odbacili ih na levu obalu r. Uvac.

⁵ Vidi dok. br. 64.

NAREĐUJEM:

1) LETEĆA BRIGADA OVOG KORPUSA

Komandant kap. Živano-
vić⁶
Jačine 100 ljudi

1) Napušta odmah sadanju poziciju i postavlja se na prostoru Branešci—Šljivovića sa zadatkom: ukazivanja hitne pomoći Zlatiborskoj brigadi ili pak Račanskoj ako se ukaže potreba.

2) ZLATIBODSKA BRIGADA

Komandant kap. Kolare-
vić⁷
Jačine 250 ljudi

1) Prikuplja se odmah na prostoru Sirogojno — Ljubiš — Gostilje, sa koje baze vrše napade na grupe komunista u koliko se iste pojave na terenima brigade.

3) UŽIČKA BRIGADA

bez 1 i 3 bataljona:
Komandant, p. por. Sta-
matović⁸
Jačine 150 ljudi.

1) Mobilize najhitnije 150 ljudi sa teritorije 2, 4, i 5 bataljona.

2) Hitno se prikuplja na prostoru Nikojevići — Kriva Reka.

3) Sprečava upad komunista na teritoriju Užičke brigade.

4) Na zahtev pomaže najhitnijom intervencijom Komandanta Zlatiborske brigade i Komandanta Leteće brigade.

4) RAČANSKA BRIGADA

bez 4 i 5 bataljona:
Komandant, p. por. Or-
dagić⁹
Jačine do 200 ljudi.

1) Najhitnije mobilize potreban broj ljudi.

2) Hitno se prikuplja na prostoru Rača — Solotuša.

⁶ Borislav.

⁷ Milomir.

⁸ Bogosav.

⁹ Dobrosav.

3) Drži svoju brigadu u ruci za hitnu intervenciju ako bi se komunisti pojavili na Tari planini, ili ma kome delu Drine.

5) 5 BATALJON RAČANSKE BRIGADE

Komandant, narednik Milivojević
Jačina: 70 ljudi

1) Sve svoje ljude pod oružjem drži u grupi i hitno interveniše ako bi se pojavili komunisti ma gde na prostoru ma gde između Bačevca i Rogačice.

6) 4 BATALJON RAČANSKE BRIGADE

Komandant Vukoman Prokić
Jačine 50 ljudi

1) Drži prikupljenu svoju snagu za udar protivu komunista ako bi isti prešli Drinu negde između Bačevca i Rogačice, zbog toga održava stalnu vezu sa narednikom Milivojevićem i udruženim snagama napadaju komuniste ako bi se pojavili na njihovim terenima.

7) REZERVA KORPUSA

Sastav: 1 i 3 bataljon Užičke brigade.
Komandant, poručnik Sima Mitrović
Jačine 100 ljudi

1) Koncentriše se na prostori Ribaševina — Karan sa zadatkom da kao udarna grupa interveniše ako bi se pojavili komunisti u oblasti Jelove Gore i Užica.

Za sve: Razviti što jaču i neprekidnu službu obaveštavanja i izviđanja u svim pravcima.

8) Sve napred navedene jedinice dužne su da se najhitnije povežu kuririma. Potpukovnik¹⁰ Stamatović da pošalje stalne ljude za vezu kapetanu Kolareviću i Živanoviću. Kapetan Kolarević isto tako. Potporučnik Ordagić da se veže sa

¹⁰ Potporučnik, a ne potpukovnik.

Letećom brigadom i poručnikom Mitrovićem. Na ovaj način služba obaveštavanja biće neprekidna a samim tim i povezanost akcije sviju delova.

9) Ishrana sa terena. Jedinice kojima su određene koncentracijske prostorije treba da se snabdevaju hranom sa šire baze. Naređujem da Komandanti srezova organizuju ishranu operativnih trupa putem dotura sa cele teritorije sreza tovarnom stokom.

10) Ugovoreni borbeni znaci po prilogu I

11) Sve operativne jedinice pomenute u ovoj zapovesti na zadatak imaju poći **odmah** i izvršenju istog pristupiti naj-savesnije, jer je to i najstrožije naređenje Načelnika Štaba Vrhovne Komande, stoga, neka svi Komandanti u izvršenju zadatka unesu mnogo volje i energije i neka najhitnije pomognu jedan drugog gde se ukaže potreba.

12) Neizvršenje naređenja smatra se kao krivično delo-zločin za vreme rata i prestupnici se kažnjavaju po najkraćem postupku.

13) Moje komandno mesto po dosadašnjem. Održavati samnom stalnu vezu.

14) Izvestite da ste ovu zapovest dobili, primili k znanju i izvršili.

Napomena: Ovo naređenje je tajne i strogo poverljive prirode i ne sme pasti u ruke neprijatelju. Okupatora ne napadati za sada, ali ga se čuvati i nikakve veze ne održavati.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu!

Draža nas vodi pobedi i slobodi!

Pobeda je naša!

KOMANDANT, kapetan
Radović¹¹

Dostavljeno — po kuririma

14/I - 1944 g. u 10 čas.

Načelnik Štaba Kapetan,

M. Vignjević¹²

M.P.

¹¹ Dušan.

¹² Miloš.

**IZVOD IZ KNJIGE PRIMLJENIH DEPEŠA ŠTABA DRAŽE
MIHAILOVIĆA U VREMENU OD 1. DO 14. JANUARA 1944.
GODINE¹**

1 januara 1944 god.

*Br. 8 od Devisa.*² Br. 5 od 31 - XII -. — U Beogradu i Šapcu obrazovao sam Slavonsko-Kordunaški nacionalni komitet, koji se deli na finansisku, propagandnu, kurirsku i obaveštajnu sekciju. Obrazovaću komitet u Jagodini³ za Moravski okrug, gde ima dosta Slavonaca. Izdao sam komitetima uputstva za rad. Članovi u Beogradu položili zakletvu u mom prisustvu.

Br. 9 od Devisa. Br. 6 od 31 - XII -. — Veza sa Psunjskim korpusom majora Janjića⁴ ponova uspostavljena. Janjić bio pre 10 dana u selu D. Banićevcima. U selu Gođanima⁵ vodio uspešnu borbu sa partizanima.⁶ U ovoj borbi ranjen je poručnik Jova Kraguljac. Vlast u Okučanima i okolini drži Janjić. Srbi beže iz partizanskih redova čije vođstvo drže bivše ustaše.

Br. 61 od Dum-Duma. Br. 20 od 30 - XII -. Rudnički korpus ceo ugrožen od komunista sa Kosmaja. Preko njegove teritorije prolaze po nekad komunisti podržavani od stanovništva nekih sela. Komunisti imaju tamo svoje pristalice seljake naoružane, koji po naređenju izvrše neki zadatak, vrata se kućama, prikriju oružje i sede kod svoje kuće. Ovo se može istrebiti.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 276, reg. br. 11/1.

² Aleksandar Nikolić, pukovnik, komandant Komande Slavonije. Svoje odrede, vrlo malog brojnog stanja i najčešće bez oružja, formirao je od izbeglica sa teritorije Slavonije, delom i Korduna. Komanda je, uglavnom, boravila na teritoriji Uba i Obrenovca.

³ Sada: Svetozarevo.

⁴ Dušan.

⁵ Gođani nije pronađeno na karti 1:100.000. Verovatno se odnosi na s. Gređane.

⁶ Redakcija nije uspeła da proveri tačnost ovih navoda. U to vreme kod Gređana dejstvovao je Posavski NOP odred (tom V, knj. 23, dok. br. 20).

Br. 78 od He-He. Br. 3 od 1-I-. U vezi vašeg naređenja SS Br. 487 do 500 od 7 novembra.⁷ Danas sam smenio komandanta Južnomoravskog korpusa kapetana Jovana Stevanovića. Pokazao se neodlučan i nije do danas vodio ni jednu borbu sa partizanima. Na njegovom reonu silaze partizani⁸ iz Crne Trave i jedino otpor im daje ristovačka brigada, koja se sada vezala sa Kozjakom. U prvom momentu prešao je na teren, primio borbu sa Bugarima kod Buštranja i vratio se nazad 16 novembra. Nastavak.

Br. 79 od He-He. Br. 4 od 1-I-. Nastavak. Od tada pa do danas, sedeo je sa svima odredima na granici. Pored toga, svojim stavom i zavišću prema Maniću,⁹ koji mi je najjača i najaktivnija borbena grupa, bio je uspeo, da se od Manića odvoji jedna grupa od 60 vojnika iz leteće brigade i dođe kod njega. Danas sam tu grupu vratio u sastav Manića i buškači biće primerno kažnjeni. Odnos kapetana Stevanovića i Manića je nemoguć i zbog toga sam morao ukloniti Stevanovića. Nastavak.

Br. 80 od He-He. Br. 5 od 1-I-. Nastavak. Na njegovo mesto postavio sam majora Stošića Ranka, koji saraduje sa Manićem. Kapetan Stevanović se izgovara mnogim razlozima, ali njegovo uklanjanje, da bi Manić mogao još jače da razvija akciju, bilo je neophodno. Pošto je kapetan Stevanović od prvog dana ovde u šumi i radio na organizaciji, ipak sam mišljenja da se postavi za komandanta Bregalničke vojne oblasti, sa sedištem na Kozjaku. Molim hitno odgovorite. Kraj depeše.

Br. 81 od He-He. Br. 6 od 1-I-. U vezi Vašeg naređenja, naredio sam majoru Mladenoviću¹⁰ još pre mesec dana, da sve snage prikupi na Babičkoj Gori, potom će dobiti naređenje za opštu akciju protiv partizana. Da izvidi prelaze na Moravi i uhvati vezu sa Manićem na Kukavici. Prikupio je oko 500

⁷ To naređenje Redakcija nije pronašla.

⁸ Odnosi se na 1. južnomoravski NOP odred. O borbama odreda protiv okupatora i četnika od oktobra 1943. do 7. januara 1944. vidi tom I, knj. 7, dok. br. 11.

⁹ Borivoje. Tada je bio komandant 2. leteće brigade istog korpusa. Jedno vreme je bio komandant Južnomoravskog korpusa, od juna do avgusta 1944. komandant Južnomoravske grupe korpusa.

¹⁰ Mladen. Od septembra 1942. do februara 1944. bio je komandant tzv. istočnog sektora (Gorski štab 18) pod koji su potpadali Knjaževački, Nišavski i Čegarski korpus. Od avgusta 1944. bio je komandant Južnomoravske grupe korpusa.

ljudi, ali me odmah izvestio da mora nazad na svoj teren, jer su mu se pojavili partizani i izvestio, da će za 10 decembar biti spreman za akciju.¹¹ Nastavak.

Br. 82 od He-He. Br. 7 od 1-I-. Nastavak. U tom međuvremenu partizani su se pojavili u jačim grupama prema Kukavici. Sa svim snagama preduzeli smo akciju razbili ih i oni su pobegli u Pustu Reku. Majoru Mladenoviću naredio sam, da se po koncentraciji prebaci preko Morave severno od Grdelice i skoncentriše se kod Manića radi udružene akcije sa jačim snagama. Za to vreme obratio sam se Orelu da Toplički korpus skoncentriše prema Gajtanu. Nastavak.

Br. 83 od He-He. Br. 8 od 1-I-. Nastavak. Imao sam nameru, da se izvrši koncentracija na užoj prostoriji kojom se opkoljava Gajtan i Pusta Reka i odpočne akcija. Međutim stvari su se odigrale po sledećem: Orel mi do danas nije uopšte ništa odgovorio tako, da mi je stanje sa zapadne strane nepoznato. Major Mladenović ne uhvativši vezu uopšte sa Manićem, da bi imao jasnu situaciju. 15 decembra oko 6 časova prešao je Moravu kod Brestovca i uputio se pravo ka Kosačiću, centru komunista u Pustoj Reci.¹²

4 januara 1944 god.

Br. 176 od Georgija, Br. 44 od 23-XII-. Viktor¹³ izveštava da je 15-XII- vodio borbu kod Kosačića u Jablanici sa 440 vojnika protivu 2300 partizana bez veze sa topličkim i jablaničkim i drugim korpusima, jer nije planski proračunato sve što je trebalo. Izgubio je oko 50 vojnika. Partizani su sekirama pobili sve naše ranjenike ili ih poklali noževima.¹⁴

¹¹ Desetog decembra 1943, kod s. Borja i s. Miroševca (kod Lebana), 2. južnomoravska brigada i 1. južnomoravski NOP odred (bez 3. bataljona) napali su četnike Nišavskog korpusa. Četnicima je pristiglo pojačanje pa su jedinice NOVJ bile prinuđene da se povuku preko r. Jablanice. Četnici su imali gubitke od 30 mrtvih, dok su jedinice NOVJ imale 8 mrtvih i 14 zarobljenih (tom I, knj. 5, dok. br. 145).

¹² i ¹⁴ U s. Kosačićima su 15. decembra 1943. 2. južnomoravska brigada i 1. južnomoravski odred (bez 3. bataljona) razbili Nišavski korpus. Poginulo je ili zarobljeno 110 četnika i ranjen veći broj. Jedinice NOVJ imale su 7 mrtvih i 13 ranjenih boraca (tom I, knj. 5, dok. br. 148 i 149).

¹³ Mladen Mladenović, major.

Br. 178 od Georgija. Br. 46 od 23 - XII -. Keserović¹⁵ neka čisti rasinske partizane¹⁶ i neka napada u pravcu Velike Plane. Sa desne obale Morave ne bi se mogle slati snage u Jablanicu zbog situacije ovde. Za poslednjih deset dana ovde smo likvidirali 40 partizana. Sada ih gonimo na sve strane i ubijamo sve što ih simpatiše. Za ovaj kraj ne brinite, prečistićemo sa ovim izrodima bez milosti. Municiju ćemo oteti od koga bilo. Kraj.

Br. 201 od Emila. Br. 299 od 3 - I -. Prilikom prelaza od Jastrebcu na desnu obalu Toplice, u vezi Vašeg naređenja¹⁷ br. 982 prednji delovi moje desne kolone sukobili su se sa jednom desetinom partizana u selu Novo Selo, kosanički srez.

Četiri partizana živa uhvaćena. Među njima i politički komesar u Kosanici učitelj Pavle¹⁸ iz Kuršumlije. Kod njega je pronađena čitava arhiva o ćelijama u Kosanici. Ostali su uspeli da pobegnu. Iz prve kosaničke brigade poginuo je jedan vojnik.

Br. 209 od He-He. Br. 24 Nastavak.¹⁹ Pitam ja Vas, gospodine Ministre, da li je ovo dostojno visokih ideala zbog kojih smo došli u šumu i da li je časno za jednog pravog Ravnogorca. Je li to herojski i muški? Na bazi legalnosti funkcionišemo, a naši vodeći, na bazi podmuklosti ubijaju da bi sebi ostvarili bolesne ambicije i uništili njihove svedoke, za svoja razbojništva iz koristoljublja. Radojević²⁰ je ubio i ženu poručnika Sotirovića u drugom stanju i opljačkao jedan i po milion državnog novca, koji je nosila za moj štab, a od promenjenih lira. Nast.

¹⁵ Dragutin.

¹⁶ Odnosi se na Jastrebački i Rasinski NOP odred. Oni su 13. decembra 1943, u s. Zdravinju, razbili delove Rasinskog korpusa i odbacili ih iz sela (Hronologija NOR-a, str. 673).

¹⁷ Radi se o naređenju od 30. decembra 1943, prema kojem Toplički korpus (komandant Milan Stojanović, pseudonim »Emil«) treba da »zatvori kosanički i prokupački srez, jer kom[unisti] žele da se iz nezgodne situacije izvuku opet u našu pozadinu«. Tada je naređeno komandantu Rasinskog korpusa (Keseroviću) da napada prema Pustoj reci i Donjoj Jablanici (Arhiv VII, reg. br. 10/1, k. 276: knjiga poslatih depeša Vrhovne komande).

¹⁸ Redakcija nije mogla da utvrdi o kojem se licu radi.

¹⁹ U prethodnim nastavcima depeša Đurić izveštava Mihailovića o tome kako četnički komandanti likvidiraju ljude iz svojih redova da bi time otklonili suparništvo u borbi za vlast. Pored ostalog, navodi kako je likvidiran poručnik Ratibor Ratko Sotirović, šef obaveštajne službe i oficir za vezu sa stranim vojnim misijama u Komandi »Južne Srbije«.

²⁰ Milutin.

Br. 210 od He-He. Br. 25 Nastavak. Za ova njegova dosadašnja dela unapređen je u čin pukovnika i pretstavlja Vašeg delegata. Zar su to nosioci obnove i budućnosti srpskog naroda. Zaista bih bio muškarac, ako mi je mesto u istom redu sa Radojevićem. Setite se da ste me samog potpuno samog uputili na jug,²¹ bez ikakvih veza i ako nikada nismo bili u ovim krajevima. Ovde su tada carevali samo komunisti. Kad je pao Marinković²² i Reljić,²³ meni ste naredili da prihvatim te reone. Gde smo se sve proširili poznato Vam je. Je li to nerad, mekušтво i ništa?

5 januar 1944 god.

Br. 235 od Georgija. Br. 60 od 29 - XII -. Sokobanjski srez je danas partizansko uporište.²⁴ Potrebno je odrediti kapetana Jovana Jovanovića za komandanta ove brigade, jer dok je on bio u ovom srezu nije bilo partizana. Molim, da ne pravimo od gotovine veresiju. Partizane čistimo svuda. Ljudstvo uzeto sa desne obale Morave, molim, da se vrati odmah na svoj teren, inače gubimo ovaj teren, jer su partizanske snage sada ovde. Komandant štaba 110, molim, da se ne meša na desnu obalu Morave, jer je njegovo mešanje posve štetno. Kraj depeše. »RJA«.²⁵

Br. 247 od Nav Nava. Br. 341 od 31 - XII -. — Ponovljena depeša. U neprekidnoj borbi koja je trajala 48 časova, Bilećka brigada sjajno izdržala i nanela neprijatelju gubitke od 36 mrtvih i 79 ranjenih.²⁶ Naši gubici 4 mrtva i 15 ranjenih. Zbog ovog uspeha, moral kod trupa izvanredan. Molim da pohvalite braniocе Bileće. 27 - XII - jedna partizanska grupa jačine 250 ljudi povukla se iz Pive i napala štab Milorada Popovića u Fojnici. Nav Nav.

²¹ Đurića je, u proleće 1942, Mihailović uputio na jug Srbije.

²² Dobrivoje, major.

²³ Milenko. Jedan od organizatora četnika u niškom kraju.

²⁴ Na tom prostoru dejstvovao je Ozrenski NOP odred.

²⁵ Redakcija nije utvrdila značenje skraćenice »RJA«.

²⁶ Bilećku brigadu su 28/29. decembra 1943. u Bileći napale 2. i 3. hercegovačka NOU brigade 29. divizije NOVJ. Pošto je izostalo iznenađenje i četnici dali snažan otpor iz utvrđenih zgrada i pošto je pretila opasnost od intervencije jačeg neprijatelja od daljeg napada se odustalo. Četnici su imali 35 mrtvih, a jedinice NOVJ 7 mrtvih i 11 ranjenih boraca (tom IV, knj. 20, dok.br. 187 i 236, knj. 21, dok. br. 4 i 202).

Br. 253 od Nav Nava. Br. 14 od 3-I-. — Vlado Zečević, Šantić²⁷ i dr. Perović²⁸ putuju za Beograd. Cilj ovoga puta da kod naših ljudi Bosanaca i Hercegovaca u Beogradu dobiju novaca na zajam i ispitaju mogućnost nabavke životnih namirnica za Istočnu Bosnu i Hercegovinu, gde će za kratko vreme biti strahovita glad.²⁹ Zečević gledaće, da Vas poseti. Nastavak.

Br. 254 od Nav. Nava. Br. 15 nastavak. Ja sam ovaj put odobrio uviđajući, da je to jedini spas, da ovom narodu pružim neku ishranu. Molim Vas da ovo odobrite. Javio sam Vam o Perovićevom putu u Sarajevo.³⁰ To nije saradnja, nego samo da budete informisani šta Nemci govore. Nav Nav. Kraj.

Br. 255 od Nav Nava. Br. 16 od 4-I-. — Potporučnik Vaso Zirojević podlegao ranama. Milorad Popović izveštava: Crveni 30 napali ponova Gacko.³¹ Borba se vodila 3 dana. Crveni odbijeni uz gubitke 34 mrtva i 54 ranjena. Kombinovana Nevesinjska brigada od 700 boraca, došla u pomoć Gackoj brigadi. Nastavak.

Br. 256 od Nav Nava. Br. 17 nastavak. Danas u 5 časova napali smo crvene na liniji: Kokorina, Jošanik. Pred našim trupama nalaze se 6 bataljona crvenih.³² U vezi moje depeše br. 340 nije dobijen³³ i 341, ponovo molim, da pohvalite Braniće Bileće zbog sjajnog uspeha o kojem sam Vas izvestio. Nav. Nava.

---

²⁷ Milan.

²⁸ Todor Toša.

²⁹ i ³⁰ Radi se, u suštini, o putovanju radi sastanka sa nemačkim predstavnicima, kao što je to bilo u Sarajevu. Vidi dok. br. 42, depešu br. 12792 i 13017.

³¹ U Gacku su se nalazili Gatačka brigada i manji delovi nemačke SS divizije »Princ Eugen«. Napad na neprijatelja izvršila je 29/30. decembra 10. hercegovačka NOU brigada. Zbog jakog otpora neprijatelja brigada je obustavila napad, pretrpeвши gubitke od 7 mrtvih i 16 ranjenih (tom IV, knj. 20, dok. br. 169 i 190, knj. 21, dok. br. 4).

³² Borba je vođena protiv dva bataljona 10. hercegovačke NOU brigade. Zajedno sa četnicima 1. nevesinjske brigade napadao je vod minobacača iz sastava nemačke SS divizije »Princ Eugen«. Neprijatelj je razbijen, uz gubitke 32 mrtva, oko 50 ranjenih i 32 zarobljena. Zaplenjeni su celokupno naoružanje i oprema nemačkog minobacačkog voda (tom IV, knj. 21, dok. br. 24 i 44).

³³ Reči »nije dobijen« dopisane su naknadno na mašini, cirilicom.

6 januara 1944 god.

Br. 314 od Azeda, Br. 12 od 4-I-. Danas sam primio od Diše Jovanovića jedan spisak komunista iz Požege, koji mi je dostavljen po Vašem naređenju. Odmah sam ga na pogodan način dostavio kome treba.³⁴ UPN

Br. 325 od Sto-Sto. Br. 3 od 5-I-. Veza Vaša 94 do 101.³⁵ I bez Vašeg naređenja, na putu za svoj teren, lično sam se sastao sa Kondorom i Markovićem³⁶ i predložio im zajednički rad za čišćenje desne obale Lima i Drine od crvenih.³⁷ Sada se nalazim sa Markovićem na položaju Bela Reka, Ravna Gora, Mučanj. Ja imam sa sobom leteću brigadu i štabnu četvu ukupno 150 ljudi. Marković ima obe požeške i ariljsku oko 800 ljudi. U stalnoj sam vezi sa Vojom³⁸ koji napada sa juga u zajednici sa 11.³⁹ Ja sam zabranio da se primaju depeše za Kondora pošto se isti nalazi u Dobrodolu četiri dana marša od mene a dva dana od Vas, sem toga, nemam mogućnosti da mu ih dostavim.

Br. 326 od Sto-Sto. Br. 4 od 5-I- Nastavak. Njemu je važnija obaveštajna služba nego operacija. Molim da mu izdate naređenje, da prikupi snage i lično učestvuje u operacijama. Drašković⁴⁰ sa dve leteće brigade krenuo je juče od Belih Brda za Jablanicu i Dobroselicu i javlja, da su višegradski, čajnički, fočanski i rogatički srezovi čitavi od komunista. Sa njima održava vezu preko Perhineka.⁴¹ Molim da mu se pošalju baterije kako bi stavio stanicu u rad. Pašalije⁴² održava od ranije vezu sa Hasanom Dedićem,⁴³ koji je moj lični pri-

³⁴ Četnici su, prema ugovorima sa Nemcima, bili dužni da podatke o radu pripadnika i simpatizera NOP-a dostavljaju Nemcima.

³⁵ Radi se o depešama Draže Mihailovića od 4. januara 1943. Njima se obaveštava Zaharije Ostojić (Sto-Sto) o borbama četnika protiv NOVJ u Sandžaku, potrebi većeg angažovanja četnika za izbacivanje delova 2. udarnog korpusa iz doline Lima (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 1a/1).

³⁶ Miloš.

³⁷ Odnosi se na jedinice 2. proleterske divizije. One su 4. januara 1944. kod s. Bele Reke i s. Moćioci vodile borbe protiv četnika Požeškog i Zlatiborskog korpusa i Nemaca (tom I, knj. 7 dok. br. 26).

³⁸ Lukačević.

³⁹ Nemačke trupe.

⁴⁰ Aleksa.

⁴¹ Rudolf.

⁴² »Pašali« pseudonim Milorada Momčilovića, komandanta Romanijskog korpusa.

⁴³ Hasan Dedić Šefket, potpukovnik, načelnik 3. zbornog područja.

jatelj. Narediću potrebno preko Pija. Svi moji komandanti imaju uputstva za rad sa muslimanima. Pijo javlja da Nemci, Rusi⁴⁴ i Hrvati⁴⁵ preduzimaju napad od Bosne u pravcu Vrbasa protiv crvenih.⁴⁶ Nastaviće se.

Br. 327 od Sto-Sto. Br. 5 od 5-I-. Nastavak. U Tuzli se nalazi drugi lovački zdrug Hrvata, a jedna nemačka divizija u Brčkom. Potrebno je, da Vujičić⁴⁷ sa mnom održava radio vezu, zato mi je potrebna njegova šifra. Pijo izveštava da mu je javio od 22 - XII. poručnik Dimitrijević sa Romanije da su komunisti izdajom seljaka iznenada napali komoru Pašalijevog korpusa. Zarobili 16 naših ljudi i zaplenili radio stanicu, šifre za opštenje sa Vama, sa mnom i Ištvanom kao i knjigu primljenih depeša. Crveni⁴⁸ se tamo nalaze na prostori Š i k u l j e, Brgule, Karići, Okruglica, Pržići, i Vlahinja. Nemci⁴⁹ su ispred i pozadi njih. Naši se tuku gerilski. Kraj depeše.

Br. 328 od Sto-Sto. Br. 6 od 6-I-. Perhinek juče javlja: crveni se grupišu za napad na Prijepolje i Pljevlje. Broj 11 nije jak u Sandžaku. Štab druge divizije proleterske sa Pekom sastao se u Draglici sa engleskom misijom.⁵⁰ Drašković javio da se u oblasti Sokolovice grupišu jake snage crvenih, verovatno peta divizija.

Druga dalmatinska brigada posle neuspeha kod Nove Varoši i Kokina Broda povukla se preko Šitkova za Javor u Smiljevac. Jačina od 800. Jedna grupa crvenih nalazi se u Jablanici. Situacija u reonu Dobroselica, Draglica i Negbina nejasna. Jedna grupa crvenih jačine 500 ljudi na prostoru Močioći, Draškovići, Trudovo, Čemernica, Presjeka. Nastavak.

⁴⁴ Misli se na jedinice Ruskog zaštitnog korpusa.

⁴⁵ Odnosi se na ustaško-domobranske jedinice.

⁴⁶ Verovatno su u pitanju dejstva nemačkog 5. SS brdskog armijskog korpusa i delova nemačkog 15. i 69. korpusa. Te snage su 3. januara 1944, s linije Teslić — Sarajevo — Konjic — Jablanica i iz Banje Luke, otpočele operaciju protiv 1. proleterskog udarnog i 5. udarnog korpusa NOVJ s ciljem da ih odbace od glavne komunikacije Slavonski Brod — Sarajevo — Mostar (Oslobodilački rat knj. 2, str. 47, 50 i 637).

⁴⁷ Dušan.

⁴⁸ i ⁴⁹ Verovatno se odnosi na jedinice 5. i 27. divizije NOVJ, koje su u toku krivajvske operacije bile okružene od nemačke SS divizije »Princ Eugen« i 369. legionarske divizije. U toku 25. decembra 1943. divizije NOVJ probile su se iz okruženja, i to 5. divizija na Konjuhu, a 27. na Olovu. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 114; Oslobodilački rat, knj. 2, str. 19 i 20.

⁵⁰ Odnosi se na članove britanske i američke vojne misije. Pored ostalih, tu su bili Hadson i Sajc. Vidi dok. br. 42, objašnjenje 36.

Br. 329 od Sto-Sto. Br. 7 od 7 - I - . Nastavak. Markovićevi⁵¹ nemaju municije. Njegovi i moji goli i bosci a hrane u ovim krajevima nema. Vreme očajno, stalno snežna mećava. Razbolevanje u velikom broju. Od Radovića⁵² i Cvetića⁵³ nema vesti a njihovih snaga nema na položaju sem dela zlatiborske, koja radi za svoj račun i bez veze ma sa kime. Prema Vašoj depeši br. 94 izgleda, da Vi zadatak čišćenja desne obale Lima i Drine dajete meni i da nemate tačnu sliku stanja na terenu, Nastavak.

Br. 330 od Sto-Sto. Br. 8 od 7 - I - . Nastavak. Sa mojim ljudima učiniću što mogu i povezati rad sa susedima. Međutim odgovornost za ovaj zadatak ne mogu primiti, jer nemam prava da se mešam u komandovanje u Srbiji. Zato molim da se rad na terenu Srbije poveri delegatu za Srbiju,⁵⁴ jer ja imam dosta muke i na svom terenu, a ne želim nikome slavu da uzimam, niti da tuđe brige vodim. Potpukovnik Ostojić.

...

Br. 338 od Ram-Rama. Br. 458 od 5 - I - . Drašković javlja, da se kod Sokolovića grupišu crveni.⁵⁵ Narod kaže da su tri divizije, Drašković veruje da su tri brigade. Verovatno da je to peta divizija, koja je još ranije najavljena da će stići od Tuzle. Potrebno je mobilisati sve snage od Višegrada i Zlatibora i druge, koje će bar vezati ove snage, da bi smo mogli na jug. Ako budemo morali opet sami da se nosimo i sa ovima, na jug nećemo moći.

Br. 339 od Ram-Rama. Br. 459 od 5 - I - . Crveni se sve više koncentrišu ka Pjevljima i Kamenjoj Gori.⁵⁶ Dovlače snage iz Crne Gore. Nameravaju uzeti Pljevlja radi morala svojih. Da bi sprečili begstvo, žele prebaciti sandžaklije preko Lima a u Sandžak druge. Danas napadam u pravcu Kamene Gore, Pavle⁵⁷ učestvuje. Verujem da će se uspeti, ali je sve to samo trenutno spasavanje. Treba dići sve snage zajedno.

⁵¹ Odnosi se na jedinice Požeškog korpusa pod komandom Miloša Markovića.

⁵² Dušan.

⁵³ Radomir.

⁵⁴ Delegat je bio general Miroslav Trifunović.

⁵⁵ Reč je o 5. NOU diviziji. O njenom rasporedu 5. januara, vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 27.

⁵⁶ Na tom području operisale su jedinice 2. udarnog korpusa.

⁵⁷ Đurišić.

Br. 340 od Ram-Rama. Br. 460 od 5-I-. Druga dalmatinska tučena kod Nove Varoši i Kokina Broda, provukla se preko Šitkova u pravcu Javora.⁵⁸ Prema zadnjim vestima, sada je u Smiljevcu. Jačina 800, dva bacača, tri mitraljeza, 8 puškomitraljeza. Moral vrlo slab, gledaju da se samo izvuku. Treba zatvoriti Goliju i pravac ka Ivanjici.

7 januara 1944 god.

Br. 349 od Sto Sto. Br. 9 od 7-I-. — Perhinek danas javlja: Prema poslednjim podacima, komunisti⁵⁹ drže: Jasenovo, Moćioce, Ojkovicu, Trudovo, Šitkovo i Debelju, gde očekuje dolazak pete divizije, koja se nalazi kod Sokolovice. Javio sam vam za njihovu grupu kod Smiljevca i Jablanice. Marković i ja imamo ukupno 600 ljudi sa prosečno 5 do 20 metaka na pušku, a nemamo ni jedan bacač. Zbog nestanka municije i smene, vratio je drugu požešku u srez. Radović i Cvetić mi se ne javljaju. Meni i Markoviću je nemoguće da tučemo nadmoćnije snage komunista i ovako podeljene na ovako velikom prostoru. Nastavak. —

Br. 350 od Sto Sto. Br. 10 od 7-I-. — Nastavak. Neophodno je, ako se želi ozbiljna akcija, narediti grupisanje najboljih boraca sa svim automatskim oružjem iz Zlatiborskog, Javorskog, prvog i drugog Ravnogorskog korpusa, pored onog što imamo ja i Marković.⁶⁰ Skrećem Vam pažnju na svu ozbiljnu situaciju i posledice ako se ne posveti puna pažnja ovome mome predlogu. Molim za hitan odgovor. Napominjem, da se Voja nalazi u Novoj Varoši sa svega 20 ljudi, a Vuk⁶¹ sa 50 u selu Vilovu. Potpukovnik Ostojić.

Br. 362 od Viktora. Br. 1 od 1-I-. 15-XII napao sam partizane u Pustoj Reci kod sela Kosančića i Brijanja, po naređenju Vašem preko Hermana. Partizana između 400 i 500,

⁵⁸ i ⁵⁹ Druga dalmatinska NOU brigada 2. divizije NOVJ imala je zadatak da, sa drugim jedinicama divizije, izvrši napad na okupatorske i četničke jedinice na širem području Ivanjice. Vidi tom I, knj. 7, dok. br. 1, 3. i 4.

⁶⁰ Vidi dok. br. 64.

⁶¹ Kalaitović.

poginulo naših oko 30 do 50, broj se nezna tačno, neki zalutali u mraku. Pismeni izveštaj poslaću preko Hermana i Rađojevića.

8 januar 1944 god.

Br. 398 od Stipe. Br. 264 od 5-I-. Kod Vagana, trećeg januara, borba trajala do noći.⁶² Učestvovao je Milovan⁶³ i jurišna Rasova brigada. Crveni se noću povukli ka Kruševici. Gubitke ne znam. Jedan zarobljeni crveni izjavio je: Darosava⁶⁴ je centar veze za Srbiju i bolnica za ranjene. Uputio sam Negovana⁶⁵ sa prvom Rasovom brigadom u Darosavu. Pozdrav tebi i Dr-onji,⁶⁶ Dr-ška.⁶⁷

*Br. 436 od Švarca.*⁶⁸ Br. 131 od 7-I-. Borba sa komunistima⁶⁹ 1-I u Venčanima srez Lazarevački. Rezultat borbe: rešena u našu korist. Komunisti 3 mrtva i više ranjenih. Od naših niko nije ranjen. Ras-Rasa.

Br. 437 od Švarca. Br. 132 od 7-I-. Borba nastavljena 2-I. u Raniloviću. Rezultat: komunista 2 mrtva, a imali su dosta ranjenih. Naših 2 ranjena. Ras-rasa. (Stihovi).

Br. 438 od Švarca. Br. 133 od 7-I-. Borba nastavljena 3-I na Vaganu. Nismo mogli krenuti napred jer su imali visove u svojim rukama. Borbu nastavili ceo-dan. Po podne na juriš zauzeli smo Vagan. Rezultat naša 3 ranjena a komunista 7 mrtvih i dosta ranjenih. Sigurno ih ima više mrtvih, ali ih kao i Nemci nose sa sobom. Ras-Rasa.

*Br. 443 od Ludviga.*⁷⁰ Br. 67 od 30-XII-. Ovdašnji poslanik⁷¹ kaže, da je ostao bez novaca i moli da javite Pret-

⁶² i ⁶⁹ Borba je vođena protiv Privremene šumadijske NO brigade (Šumadijski i Kosmajski NOP odred). Vidi tom I, knj. 7, dok. br. 12.

⁶³ Nedeljковиć.

⁶⁴ Sada: Partizani

⁶⁵ Arsenijević, komandant 1. oplenačke brigade korpusa Gorske garde.

⁶⁶ Miroslav Trifunović, general.

⁶⁷ Jevrem Simić, pukovnik.

⁶⁸ Bora Rajković.

⁷⁰ Karlo Novak, major.

⁷¹ Odnosi se na jugoslovenskog poslanika u Vatikanu.

sedniku vlade da mu se pošalje veća suma za njegove potrebe. Molim da ovo javite vladi sa naznačenjem sume koju treba da preda meni. Ovo je vrlo hitno jer možemo biti oštećeni od Rima. Ja pomažem Aera, ali sam već i ja pri kraju sa sredstvima a poslanstvo mi ne daje novaca, dok ne dobije naređenje od vlade. Za akciju u Sloveniji trebam 1.000.000 lira mesečno. Kolben.

Br. 444 od Ludviga. Br. 69 od 1 - I -. Slovenačke napredne stranke oduzele punomoć Furlanu u Londonu. Naši oficiri komunisti u Rimu tražice od saveznika da ih prebace Titu a ne u Kairo. Aero.

...

Br. 451 od Sto-Sto. Br. 11 od 8 - I -. Komunisti iz oblasti Močioca — Draškovići — Trudovo — rano ujutru su krenuli u dve kolone preko Čemernice i sastali se u selu Mas-kovi.⁷² Jačina oko 100 ljudi sa dosta komore i stoke. Prva požeška i ariljska brigada jure ih glavnom kolonom od Ravne Gore preko Mučnja i Presjeke a pomoćnom od Močioca preko Čemernice. Po izveštaju Kolarevića, u njegovom srezu nema komunista. Preduzeto izviđanje prema Jasenovu i Ojkovici. Verovatno i ova grupa hoće za drugom dalmatinskom brigadom.

...

Br. 454 od Nav-Nava. Br. 27 od 8 - I -. Sutra putuje kurir za Sarajevo, koji će odneti poruku i sve što treba za majora Hasandedića. Kurir je musliman i poverljiv naš čovek, koga nam je preporučio pretsednik opštine iz Trebinja, Muho Hasanbegović koji je naš čovek. Muho je od svoje strane uputio Hasandediću jedno pismo. Sva pošta ide preko jednog kapetana muslimana u Sarajevu koji radi u armiji, a naš je čovek. Nastavak.

Br. 455 od Nav-Nava. Br. 28 Nastavak. Poslao sam naređenje i za Momčilovića da odmah uhvati vezu sa Hasandedićem kao i naređenje za Momčilovića i Dimitrijevića da pošalju delegate kako ste naredili. U Hercegovini situacija sa muslimanima dobra i snošljiva. Odlične veze imamo u Sarajevu. U najkraćem vremenu dobićemo odgovor od Ha-

---

⁷² Odnosi se na jedinice 2. proleterske divizije. O njihovom rasporedu i zadacima 8. januara, vidi tom I, knj. 7, dok. br. 3 i 26.

sandedića o čemu ću Vas odmah izvestiti. Određeni put zbog jake mesečine mora se odložiti zbog mesečine, do pomračenja. Nav-Nava. Kraj depeše.

9. januar 1944 god.

Br. 470 od Sto-Sto. Br. 12 od 9-I-. Juče Markovićeви vodili borbu sa zaštitnicom crvenih na južnoj padini Mučnja. Crveni idu preko Kušića ka Javoru. Marković ide kod Trvn⁷³ a ja danas odlazim preko Dobroselice i Jablanice na svoj teren. Potpukovnik Ostojić.

Br. 471 od Sto-Sto. Br. 13 od 9-I-. U vezi najnovije situacije kod Katića ostao sam ovde do Vašeg odgovora. Očigledna je težnja komunista, da se akcijom pojedinih brigada u vidu lepeze ubace u Srbiju, težeći time da razdvoje naše snage kako nigde ne bi bili dovoljno jaki da ih tučemo. Ako bude svaki naš komandant radio za sebe i čekao da dođu na njegov teren komunisti će sigurno proći tamo gde žele. Zato predlažem da se najhitnije grupiše bar 3000 sigurnih boraca pod komandom starešine. Nastavak.

Br. 472 od Sto-Sto. Br. 14 od 9-I-. Nastavak. Koji će komandovati iz streljačkog stroja i da se ove komunističke grupe jure u stopu i danju i noću do potpunog uništenja i ako bi to bilo do bugarske granice. Sve ove snage objediniti pod čvrstom rukom s tim da pojedine napadne kolone imaju međusobnu radio vezu. Municiju za ove pokretne snage obezbediti preko onih koji je mogu dobiti. Pukovnik Šoškijević⁷⁴ sa grupom od 16 ljudi stigao prekjuče u Visoku odakle danas polazi za Novu Varoš preko Bele Reke. Kraj.

Br. 484 od He-He. Br. 34 od 9-I-. U Mitrovici⁷⁵ je oslobođeno 60 naših političkih krivaca. Građanstvo je klicalo doslovno pred Nemcima. Živeo Draža Mihailović, živeo Nedić.

⁷³ i ⁷⁷ Tako stoji u originalu.

⁷⁴ Vladimir, kapetan bojnog broda. Posle kapitulacije Italije Mihailović je nastojao da jugoslovenske ratne brodove koje su zaplenili saveznici stavi pod svoju komandu. On je 30. decembra 1943. uputo pismo generalu Haroldu Aleksanderu (Alexander) kojim ga obaveštava da šalje Šeškijevića sa grupom mornara radi stavljanja na raspolaganje »našoj mornarici« (Arhiv VII, Ča, k. 20, reg. br. 44/4).

⁷⁵ Kosovska Mitrovica (sada: Titova Mitrovica).

Nemci su uhvatili neke vojnike Cvetića i Keserovića sa oružjem i odmah ih pustili. Nedić izdao naredbu da se naši ljudi slobodno mogu njemu javiti bez ikakve odgovornosti. Iz drugog kosovskog korpusa pobjeglo je 5 naših vojnika Nediću.

...
...
... 10 januara 1944 god.

Br. 501 od Stipe. Br. 265 od 9-I-. Kolubarska brigada 4-og kod Darosave vodila borbu, odbacila crvene na sever.⁷⁶ Mrtvih crvenih je ovde pet, naših šest. Grupa crvenih od 300 k z g s t p o l a s e d m o c u⁷⁷ borbi sa poljskom stražom, i izgubili mrtvih sedam ranjenih dva, a straža bez gubitaka.

...
...
Br. 507 od Doba.⁷⁸ Br. 232 od 27-XII-. Stanje u korpusu redovno. Sa 400 ljudi nalazim se u selu Boleču, srez Grocka. Selo sam blokirao 27-XII u 4 sata izjutra, pretres otpočeo u 8 časova, uhvaćeno 11 aktivnih komunista i 15 simpatizera. Održao sam govor pred 1000 ljudi. Iz sela uopšte niko ne veruje da nas uopšte ima. Selo je potpuno komunizirano. Sam predsednik me pita, zašto ne dođoste ranije, sve bi bilo naše. Niko od starešina do danas u ovo selo nije smeo ući.

...
...
Br. 509 od Doba. Br. 236 od 27-XII-. Nastavak. Svi pohvatani komunisti likvidirani i to: 30,10 iz Boleča⁷⁹ i 20 iz ostalih sela. Bio sam udaljen od Beograda sat. Dvojici siromašnih Beograđana dao sam po hiljadu dinara i po 100 kgr. kukuruznog brašna, rekavši, da je Kralj naredio da se Beogradska sirotinja pomogne. Verujem da će u sirotinjskim redovima vrlo povoljno odjeknuti. Kraj depeše.

Br. 510 od Doba. Br. 237 od 28-XII-. Nalazim se u selu Vrčinu. Komandant v r a č a r s k e brigade, kome je dode-

⁷⁶ Borba je vođena protiv Privremene šumadijske NO brigade, koja je razbila četnike i nanela im više gubitaka u mrtvim i ranjenim i tri četnika zarobila. Brigada je imala jednog poginulog borca.

⁷⁸ Živan Žika Lazović, kapetan I klase, komandant Smederevskog korpusa.

⁷⁹ Četnici su tom prilikom zaklali 11 pripadnika i simpatizera NOP-a iz Boleča (tom I, knj. 20, dok. br. 120). Draža Mihailović je povodom toga, 13. januara 1944, javio Žiki Lazoviću: »Vrlo dobro ste uradili što ste upali u obl[ast] Bgd-a. Tako se radi. Produžite« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 1a/1, depeša br.377).

ljeno ovo selo, video sam, sa sobom vodi 20 vojnika, većinom policisko odelo sa policiskim pločicama na grudima. Iz razgovora vidi se, da stalno boravi u jednom kraju, većinom blizu železničke stanice na kojoj ima 50 Nemaca, te je na ovaj način obezbeđen da ga komunisti ne napadaju. Nastavak.

Br. 511 od Doba. Br. 238 od 28 - XII -. Nastavak. Vezu sa Nemcima održava preko tumača, a jednom se sastao sa nemačkim podoficijom, a bez ikakve potrebe i koristi. Idući kroz Vrčin naišao sam na izslužene kadrovice koji ne znaju da postoji komandant brigade u selu Vrčin. Iz Vrčina nigde ne izlazi i narod videći njih u policijskom odelu sa pločicama nije ubeđen da je ovo naša organizacija

...

Br. 517 od Azeda. Br. 18 od 9 - I -. U Užicu je lepo proslavljen Badnji dan. Našim organima izdao sam instrukcije da na pogodan način demonstriraju. Pevane su naše pesme, Nemci nisu reagovali.

...

Br. 522 od Misa. Br. 1 od 8 - I -. 23 časa. Preduzeo sam gonjenje komunista.⁸⁰ Danas sam imao jaku borbu u Maskovi. Noćas u 22 časa na Katićima. Gubitaka je bilo na obe strane. Komunisti teže ka istoku i severu. U komunistima su Srbi-janci. Ima ih, koje lično poznajem. Molim pokrenite još koga, jer sam u nemogućnosti, da izadem na kraj.⁸¹ Municiju sam utrošio u borbama od 4 do 8. Zbog snega, komunisti se sporo kreću. Jake snage mogle bi ih uništiti. Marković.

Br. 523 od Misa. Br. 2 od 9 - I -. U Arilju ima 1000 Bugara.⁸² U Požezi jedna četa. — Naređenje Vaše br. 205 primio sam.⁸³ U Draškovićima u borbi 4 o.m. bilo 13 mrtvih komunista. Iz razgovora komunista u Moćiocima, doznalo se, da komunisti kreću preko Velikih Livada, Goliji, a drugom kolonom preko Katića, Prilika i dalje. Marković. Mak.

---

⁸⁰ Borbu protiv četnika i pripadnika Srpske državne straže vodio je 3. bataljon 2. proleterske brigade. Neprijatelj je razbijen uz gubitke 3 mrtva, 1 ranjenog i 13 zarobljenih (tom I, knj. 7, dok. br. 26).

⁸¹ Vidi dok. br. 64.

⁸² Iz sastava bugarske 24. pešadijske divizije.

⁸³ Vidi dok. br. 64. Depeša br. 205 je izostavljena, jer se tekst iz prethodnih depeša ponavlja.

Br. 524 od Švarca. Br. 135 od 9-I-. Osmog januara vodila je borbu moja četvrta brigada kosmajaska sa komunistima u Dučini, pod Kosmajem.⁸⁴ Rezultat naši svi zdravi, komunisti 7 mrtvih i 3 ranjena. Depeša predata preko Ajdačićeve stanice. Svaka moja brigada ima radio stanicu i sa njima sam u vezi svaki dan. Pozdrav Ras-Ras.

*Br. 531 od Il-Ila*⁸⁵ Br. 8 od 9-I-. Juče je jedan motorizovani nemački odred naišao u selo Mailovac, u Stigu, gde su bili na lečenju naši teži ranjenici. Major Virt je ponudio lekarsku pomoć u bolnici. Naš teško ranjeni vitez Obilića medalje narednik Petrović, odgovorio je, da će radije umreti svi ranjenici, no da dočekaju da im Nemci pruže pomoć. Nemci su otišli zaprepašćeni ovakvom odlučnošću našom. Uvereni da su reči: »I grobovi naši boriće se sa Vama«, napisane u našem letku, zaista istinite.

Br. 539 od Ram-Rama. Br. 468 od 7-I-. Već je vreme da se još neko angažuje u borbi. Činim sve što mogu, ali preko toga ne ide. Oko Nove Varoši ima oko 800 crvenih. Tamo su još zlatiborski, požeški i ne znam koji korpus ali uzalud, jer u borbi nigde nikog. Dođu kad drugi protera crvene i onda kažu da su osvojili teren. Naredite da se sve to bori jer ćemo tako svršiti za čas sa crvenima.⁸⁶ U protivnom popustiće i oni koji daju sve od sebe. Neka Cvetić dođe preko Javora, Marković preko Ljubiša, Dača⁸⁷ preko Mučnja, a Kondor preko Jablanice. Voja.

Br. 545 od Bi-Bi. Br. tt 26 od 10-I-. Komunisti 9-og u 2 časa napali Ivanjicu.⁸⁸ Borba vođena ceo dan. Još nemam tačan izveštaj o jačini i rezultatu. Jači deo moravičke brigade na Smiljevcu i Bratljevu. Sa štabnom četom sam u Vionici, gde čekam prvu studeničku. Crveni izjavili, da su napali Ivanjicu zbog nemanja oružja i municije.

⁸⁴ Borba je vođena protiv Kosmajskog NOP odreda. Odred nije imao gubitaka. U izveštaju zamenika političkog komesara odreda navodi se da je borba protiv četnika vođena 6. januara 1944 (tom I, knj. 7, dok. br. 12).

⁸⁵ Simeon Siniša Ocokoljić (Pazarac), major, komandant Mlavskog korpusa.

⁸⁶ Vidi dok. br. 64.

⁸⁷ David Simović.

⁸⁸ i ⁹¹ Napad na Ivanjicu vršila je 2. proleterska divizija. O rezultatima borbi, vidi tom I, knj. 7, dok. br. 26.

Br. 546 od Leona. Br. 6 od 10 - I -. Primio sam Vaše naređenje br. 200 do 205.⁸⁹ Telefonom iz Guče sinoć smo izveštani, da su komunisti juče u 18 časova zauzeli Ivanjicu. Ima ih oko 2000. Ja sam na južnoj granici sreza prema Ivanjici. Molim da Rajkoviću⁹⁰ naredite da dođe u pomoć.

11. januara 1944 god.

Br. 551 od Švarca. Br. 138. Arilje 10 januara 1944. god. u 21. čas. Most na reci Panjici dignut. Ranjen viši nemački oficir, Ofman. Nemci i Bugari uz pomoć četnika ušli u Ivanjicu, a tenkovi produžili dalje.⁹¹ Komunisti odstupaju u pravcu Javor — Kušići. Od naših u borbi Kalait⁹² i Marković. Gubici nisu još utvrđeni. Nemci danas prošli kroz Kosjerić i sutra stižu na bojište (stoji: rojište — prim. red.). Od komunistu učestvuju u borbi muslimanska i dalmatinska brigada. Ras Rasa.

Br. 552 od Leona. Br. 9 od 10 - I -. Po mojoj depeši broj 6. Danas su komunisti u toku 9 januara pri napadu na Ivanjicu uspeli da zauzmu varoš na levoj obali Morave, a desnu i dalje drže Bugari. Komunisti su napadali Lisanski rudnik,⁹³ ali su odbijeni sa 8 mrtvih. Po neproverenim izveštajima i ta grupa oko 500 sada se grupiše oko Bijedine⁹⁴ varoš i Budoželje. Sutra ću poslati tačan izveštaj.

Br. 559 od Orela. 782 od 11 - I -. Erih Grinvud, Engleski major došao je u Brus i obratio mi se jednim pismom u kome kaže, da treba da dođe kod mene radi izvršenja nekog specijalnog zadatka. Pozvao sam ga u štab, pa molim za obaveštenje, da li je poslat iz glavnog štaba i sa kakvim zadakom. Keserović.⁹⁵

⁸⁹ Vidi dok. br. 67.

⁹⁰ Boro.

⁹² Vuk Kalaitović.

⁹³ Napad su vršili delovi 2. proleterske divizije. Vidi tom I, knj. 7, dok. br. 3.

⁹⁴ Omaška. Treba: Bedine.

⁹⁵ Vidi dok. br. 64.

12 januara 1944 god.

Br. 588 od Vuka. Br. 15 od 11-I-. Kapetan Damjanović⁹⁶ dostavlja za štab sledeće: Nemci preko svojih agenata traže da odem u Sarajevo, da navodno utanačimo sve oko ustupanja Istočne Bosne, pa i cele Bosne meni. Obećavaju oružje i sve drugo Srpskom narodu pod uslovom, da čistimo komunističke bande na dodeljenoj teritoriji. Na sva njihova navaljivanja preko svojih ljudi odbio sam to, upravo ostavio pitanje otvoreno u želji, da Vi donesete svoje rešenje. Molim hitno rešenje po prednjem.⁹⁷ Kapetan Damjanović. Hitan odgovor čekam. BAR.

Br. 595 od Orela. Br. 786 od 12-I-. Pukovnik Pavlović stigao sa dva engleska majora. Stigao je iz V. K.⁹⁸ major Grinvud. Izradio sam plan za napad. Pukovnik Pavlović i Englezi kategorički traže, da se zadatak izvrši. Englezima nisam rekao da sa korpusom moram otići sa ovoga terena. Izvršio sam sve pripreme i sutra krećem ka Ibru. Molim da mi se još danas naredi kako u ovom slučaju da postupim.⁹⁹ Potpukovnik Keserović.

Br. 600 od Igor. Br. 4 od 3-I-. Jovan Škava bivši vojvoda kolubarski Koste Pećanca, inače po zanimanju majstor puškar. Počeo je da za ovaj korpus izrađuje kame. Materijal za kame koristićemo od srušenog nemačkog aviona. Ostatak materijala potreban za kame nabaviće sam Škava. Obzirom da je Škava bio Pećančev vojvoda, odobravate li da mu poverim rad.

Br. 608 od Zenita. Br. 221 od 11-I-. Veza S. br. 840 do, 843.¹⁰⁰ Značaj zadatka razumem. Izvršenje smatram neodložnim zbog potrebe poboljšanja naše politike. Danas mi Keserović saopštava odlaganje izvršenja. Odlaganje bi bilo kobno

⁹⁶ Stevan (Leko).

⁹⁷ Draža Mihailović je 13. januara odgovorio, između ostalog, sledeće: »Sve što radi Damjanović mora biti vešto i ne sme da škodi našoj stvari. U velikom broju neprijatelja protiv kojih se borimo nije ništa nelogično koristiti jedne protiv drugih« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 1a/1, depeša br. 361).

⁹⁸ Vrhovna komanda.

⁹⁹ i ¹⁰⁰ Vidi dok. br. 67.

po nas tim pre, što sam doveo snage iz Krajine i što su engleski oficiri sa nama, koji su pridobijeni za nas. Odlaganjem kod njih ostavilo bi zaista ružnu sliku. Nastavak. Pavlović.

Br. 609 od Zenita. Br. 222 od 11 - I -. Nastavak. Zbog svega ovoga molim, da se naredi izvršenje zadatka pre odlaska Keserovića bliže Ibru, jer su sve pripreme uglavnom izvršene. Zadatak bi se mogao izvršiti od 14 do 17 - I. Mišljenja sam, da Keserović ne bi trebao da napušta ovaj kraj zbog stanja u Toplici i važnosti doline Morave. Ja sam kod Keserovića. Kraj depeše. Pukovnik Pavlović. UDŽM.

Br. 612 od Doba. Br. 149 od 2 - I -. Obišao sam selo Ritopek, održao sam govor i 48 sati zadržao se u selu, te se ljudstvo odmorilo i uredilo za put. Narod je odličan. U selu ima početak organizacije ali je neozbiljno i slabo. Mobilisao sam 10 ljudi i predao gročanskoj brigadi. Uhvatio sam jednog Hrvata, Nemca i jednog komunističkog kurira. Sve sam likvidirao i bacio u Dunav.

Br. 616 od Doba. Br. 153 od 5 - I -. Idući iz Ritopeka za **Zaklopac**,¹⁰¹ a na drumu Beograd — Smederevo, zaustavili smo nemačke automobile, pregledali da ne švercuju. Oružje im vratili i pustili, overio objave za put sa našim štambiljom.

Br. 621 od Sto Sto. 16 od 11 - I -. Situacija na desnoj obali Uvca sledeća: Zlatiborski korpus 6 - I - otišao da božićuje, isto tako, i jedan deo Požeškog, a ostali delovi Požeškog razbegli se posle borbe na Katiću. Cvetić sa svojim brigadama zadocnio. Sada se sa štabnom četom nalazi u Močiocima i očekuje Studeničku brigadu. U međuvremenu, komunisti zauzeli posle manje borbe Ivanjicu. Jačinu ove grupe cenim na 1400 do 1600 ljudi. Tačne podatke za Dalmatinsku brigadu sam Vam javio, a za drugu Srbijansku, koja je zajedno sa Dalmatinskom, podatke nemam, ali je formacija slična. Oko ulaska u Ivanjicu njihov moral slab. Pušćane municije vrlo malo. Nastavak.

Br. 622 od Sto Sto. Br. 17 nastavak. Jesu li štogod zaplenili u Ivanjici i rezultate, neznam. S obzirom na jačinu ove grupe shvatite najozbiljnije i sve raspoložive snage mobilizite

¹⁰¹ Zaklopača.

i koncentrišite, a operacije poverite jednom komandantu, inače ako pojedini korpusi budu radili svaki na svoju ruku i skanjerali se hoće li stupiti u borbu ili ne. Doći ćemo u tešku situaciju. Moje snage su angažovane prema jugu, za čišćenje pozadinskih delova, a jedan deo moraću da odvojim kako bi u zajednici sa snagama potpukovnika Ostojića, dočekaio delove pete i 17 divizije, koje imaju tendenciju na Ustikolinu i preko Drine. Vršimo pripreme i prikupljanje ljudstva za opšti napad na komuniste u Crnoj Gori. Lukačević. MAK.

Br. 623 od Sto Sto. Br. 18 od 12-I-. Veza 229.¹⁰² U oblasti Trudova, Moćioaca nema komunista i izgleda, da ih nema ni u Zlatiborskom srezu. Verovatno su se sve snage iz oblasti Jablanice, Draglice, Trudova spojile i krenule u dve kolone za napad na Ivanjicu, jer su očekivali, da će istu lako zauzeti i uzeti municiju od Bugara. *Po najnovijim podacima komunisti su odbijeni od Ivanjice uz teške gubitke i povukli su se ka Javoru.* Nastavak.

Br. 624 od Sto Sto. Br. 19 od 12-I-. U Višegradskom srezu dve manje grupe koje Drašković juri. Drašković formirao 4 leteće brigade. Momčilović dve. Komunisti iz oblasti Sokolovica u pokretu levom obalom Drine, stigli do Orahovice u oblast Ustikoline. Pozvao sam Draškovića radi izdavanja naredjenja za rad protiv ove grupe. Detaljnije ću Vas obavestiti posle sastanka sa Draškovićem. Pukovnik Šaškijević sa grupom otputovao dalje za Priboj kolima. Potpukovnik Ostojić.

...

Br. 634 od Ludviga. Br. 77 od 8-I-. Odred Mandića¹⁰³ u katastrofalnoj materijalnoj situaciji. Pošto želim da ga upotrebim kao jezgro za novu akciju u Sloveniji, molim da izdejsstvujete kod vlade najhitniju pošiljku novaca za mene preko Švajcarske i ovdašnjeg poslanstva. Hitno je, jer može biti dockan. Kolben.

¹⁰² Depeša br. 229 od 9. januara 1944. Mihailović je zahtevao da mu potpukovnik Zaharije Ostojić dostavi podatke o rasporedu i snazi NOVJ u širem predelu Ivanjice (Arhiv VII, Ca, k. 270, reg. br. 1a/1).

¹⁰³ Rade, kapetan. Posle kapitulacije Italije pobjegao je sa oko 180 četnika sa ostrva Lošinj u Italiju, gde se stavio na raspolaganje Nemcima. Odred o kojem je reč bio je raspoređen na dužnosti u Bolonji i Padovi, do povratka u Hrvatsko primorje u proleće 1944. Opširnije o radu četnika u Italiji i Hrvatskom primorju vidi: Branko Latas, Četnici iz Like u službi Nemaca na području Hrvatskog primorja i u Italiji (1943—1944), VIG 1/79, str. 191—213.

Br. 638 od Doba. Br. 154 od 5-I-. Iz Ritopeka, uputio sam jedno odeljenje od 20 ljudi pod komandom potporučnika Radojkovića u selo Banatsko Ivanovo, za propagandu i ne bi trebalo sada vršiti ma kakva čišćenja, jer bi rad bio onemogućen, a Srbi bi stradali, već samo propagandu i da vide našu vojsku svu u bradama.

Br. 642 od Dum-Duma. Br. 15 od 28-XII-. Noću 24/25 XII naredio sam upad 30 vojnika iz podgorske brigade u Valjevo. Izvedeno 11 opasnih komunista. Upad izvršen u centar grada. Nemci zbunjeni, Ljotićevci stali pod oružje, kad su naši izvršili zadatak. Akcijom rukovodio kapetan Nedić.¹⁰⁴ Žrtava nije bilo. Komarčević.¹⁰⁵

Br. 659 od Zenita. Br. 223 od 12-I-. Vaš br. 840 do 843.¹⁰⁶ Prilike su ovde takve, da se zadatak neće možda moći da se izvrši onog dana, kada Vi naredite. Molim Vas, da mi ostavite određene ruke za određivanje dana akcije koji ću utvrditi lično sa Keserovićem. Rušenje ćemo moći da izvršimo najdalje do 19-I-. Izvršenje zadatka smatram, da nikako ne bi trebalo odlagati. Puk. Pavlović.

13 januara 1944 god.

Br. 691 od Dal-Dala.¹⁰⁷ Br. 661 od 13-I-. Nastavak.¹⁰⁸ Gotovo su sasvim napušteni od 11 i civilnog stanovništva. Prema nekim podacima izgleda da 114 divizija,¹⁰⁹ koja ovamo pretstavlja glavnu snagu, se seli u Italiju. Prema drugim podacima sve ove trupe su u pokretu radi čišćenja gornje Like,¹¹⁰ koje će uslediti kroz šest dana. Prema trećim podacima izgleda da se iz severne Dalmacije i južne Like 11 sasvim povlače.

¹⁰⁴ Neško.

¹⁰⁵ Vladimir.

¹⁰⁶ Vidi dok. br. 64.

¹⁰⁷ Vojvoda Momčilo Đujić, komandant Dinarske četničke divizije.

¹⁰⁸ U prethodnom nastavku depeše Đujić izveštava o povlačenju nemačkih trupa iz Šibenika, Splita i Zadra, kao i bombardovanju ovih mesta od strane savezničkog vazduhoplovstva.

¹⁰⁹ i ¹¹⁰ Odnosi se na nemačku 114. pešadijsku diviziju. Ona je, u sadejstvu sa nemačkom 392. legionarskom divizijom, krajem januara vodila žestoke borbe u severozapadnoj Lici protiv 8. i 13. divizije NOVJ (tom V, knj. 23, dok. br. 101; Arhiv VII, arhiva NOR-a, k. 913, reg. br. 4/2: izveštaj Štaba 13. NOU divizije od 21. februara 1944. Glavnom štabu NOV i PO Hrvatske).

Br. 692 od Dal-Dala. Br. 662 od 13 - I -. Nastavak. Tvrđi se, da su se saveznici počeli iskrcavati na neka ostrva u Jadranu. Ja verujem da ne napuštaju ovu teritoriju, jer ne bi bilo logično, s obzirom na postojeću situaciju. Ipak možda se je nešto krupno desilo, što mi ovamo ne možemo znati. Povlačenjem Nemaca iz ovih krajeva, dinarska grupa¹¹¹ našla bi se usamljena i ... Nastavak.

Br. 693 od Dal-Dala. Br. 663 od 13 - I -. Nastavak. U teškoj situaciji u kojoj bi sav teret borbe protivu komunista morala primiti na sebe, pod tim terorom slomila bi se, jer je pritisak crvenih tako jak da ga po cenu žrtava teško držimo na jednu stranu mi, a na drugu 11. Obaveštavam o prednjem i molim za eventualna objašnjenja, te uputstvo i naređenje.¹¹² Kraj. Dal-Dal.

14. januar 1944 godine

Br. 700 od Sto-Sto. Br. 22 od 13 - I -. Kalaitović izveštava, da su komunisti posle neuspeha kod Ivanjice krenuli u dvema kolonama i to, jedna preko Šitkova a druga preko Katića za Moćioce, znači istim pravcem kuda su prešli u Srbiju. 12 ov.m. u 15 časova Kalaitović je primio borbu.¹¹³ Njegove snage su slabe da zadrže obe kolone. Uputio sam mu sva pojačanja sa kojima sam raspologao u neposrednoj blizini. Nastavak.

Br. 701 od Sto-Sto. Br. 23 Nastavak. Tražio sam od Cvetića da ovu kolonu napadne u bok i pozadinu. Kapetana Simovića¹¹⁴ sam obavestio o situaciji. Sa Požeškim korpusom nemam veze i ne znam gde se nalazi i sa kojim snagama raspolaže. Isto tako nemam nikakvih podataka o zlatiborskom korpusu. Kalaitović nije dovoljno jak da se odupre njihovom jačem pritisku sam. Naročito mu je nemoguće ... Nastavak.

¹¹¹ Reč je o četnicima Dinarske četničke divizije.

¹¹² Draža Mihailović je 14. januara odgovorio Đujiću da Nemci neće ni u kom slučaju napustiti Dalmaciju i Liku, već vrše koncentraciju trupa za dejstvo protiv NOVJ u Lici i zapadnoj Bosni. Sugerisao mu je da se čvršće poveže sa četnicima u zapadnoj Bosni (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 1a/1, depeše 410—412).

¹¹³ Borbu protiv četnika 2. mileševskog korpusa pod komandom Vuka Kalaitovića vodio je jedan bataljon 2. dalmatinske brigade. Četnici su razbijeni i odbačeni na levu obalu r. Uvac uz gubitke 4 mrtva i 10 ranjenih (tom I, knj. 7, dok. br. 26).

¹¹⁴ David.

Br. 702 od Sto-Sto. Br. 24 Nastavak. Zatvoriti pravac od Katića i Moćioaca. U slučaju njihovog jačeg nadiranja, naredio sam Kalaitoviću da se, pod borbom stalno održavajući kontakt, povlači u pravcu Nove Varoši. Sa majorom Draškovićem sam se sporazumeo i on je već naredio grupisanje svojih snaga. Isto tako moraće dobiti i pojačanje sa našeg južnog fronta, jer se tamo i pored jake aktivnosti komunista situacija popravlja. Nastavak.

Br. 703 od Sto-Sto. Br. 25. U svakom slučaju preduzeću sve mere za koncentričan napad na ovu grupu, zajednički sa snagama drinskog korpusa, bilo u oblasti Nove Varoši, bilo prilikom prelaza preko Lima. Razume se, ako je stvarno ova grupa promenila svoj pravac kao što po ovim pokretima izgleda.

Br. 704 od Sto-Sto. Br. 26. Na južnom frontu u toku noći 11/12 naše jedinice napale su komunističku kolonu koja je bila prešla Čehotinu kod Brvenica,¹¹⁵ i došla do Boljanići. Pljevaljska brigada razbila je i u panično begstvo naterala ovu kolonu, zarobivši 90 Italijana,¹¹⁶ 10 partizana, 2 partizanke. Komunisti su ostavili na terenu još 30 mrtvih. Zarobljeno je 80 pušaka, 7 puško-mitraljeza, 3 mala bacača, 1 pikavac, 3 sanduka municije za bacače, 12 konja komore. Nastavak.

Br. 705 od Sto-Sto. Br. 27. Po izvršenom udaru ovaj deo Pljevaljske brigade hitno je vraćen u pravcu Kamene Gore, gde je na putu bio napadnut i u noćnoj borbi odbio sve napade partizana i naterao ih u begstvo.¹¹⁷ Materijalne rezultate ove borbe još ne znam. U toku noći između Jabuke i Mihailovice jedna komunistička. . . Nastavak.

Br. 706 od Sto-Sto. Br. 28 Nastavak. Grupa jačine oko 200 ljudi uspela je da se provuče pod zaštitom mraka, i u zoru došla u selo Babine. Među ovim komunistima prepoznat

---

¹¹⁵ Na širem području Čajniče — Mataruge — Meljak dejstvovala su 3. proleterska (sandžačka) i 4. sandžačka NO brigada. One su 8—13. januara 1944. vodile više uzastopnih borbi protiv četnika i Nemaca (Hronologija, str. 653).

¹¹⁶ Pripadnici 1. italijanske proleterske brigade »Garibaldi«. Navode o broju zarobljenih i, navodno, ubijenih partizana redakcija nije uspela proveriti.

¹¹⁷ U noći 12/13. januara 1. i 4. bataljon 3. proleterske (sandžačke) NOU brigade napali su kod Vijenca četničku Pljevaljsku brigadu. Pošto su četnici iz Pljevalja dobili pojačanje bataljoni su se povukli (tom I, knj. 16, dok. br. 124).

je Velimir Jakić,¹¹⁸ komandant sandžacke divizije. Preduzete su mere za gonjenje ove grupe, isto tako postavljene zasede na Limu u slučaju pokušaja prelaza na desnu obalu. Nastavak.

Br. 723 od Stipe. Br. 270 od 13-I-. U Velikoj Ivanči grupa crvenih oko 300 opkoljena od Rasovih trupa i straže.¹¹⁹ Borba se čuje i oko Arandelovca. Rezultat još ne znam. Telefonom javljeno: Oko Arilja i Ivanjice ogorčene borbe, učestvuju i švapski tenkovi. Ovi i našima dali municiju za borbu. Avijacija greškom pobila dosta Bugara i komandanta u Lisanskoj klisuri, ubili 150 partizana. Tvoj Dr-ška

Br. 724 od Stipe. Br. 271 od 13-I-. Razradiću potrebno i obrazovati škole za starešine. Upravo danas Paloša¹²⁰ teram na posao i pored dva naređenja nije još otišao u avalski korpus, jer je tamo ljigavo. Ako ne ode najuriću ga. Avalskom korpusu naredio sam da uz pomoć Paloša obrazuje jurišne brigade i ilegalne starešine da budu, a ne Nedićevi oficiri. Objasnio sam da sada nije starešina nad korpusom i da je korpus samostalan u svakom pogledu. Tvoj Dr-ška.

Br. 725 od Sto-Sto. Br. 22 od 14 - I. Kalait sinoć javlja: odbio napad crvenih. Njihovi prednji delovi drže liniju: Kadina Stena — kota 1292, Zečevića Vis — Pogled — kota 1384, a glavnina je na prostoru selo Maskovo, selo Daretin. Sve na sekciji Sjenica — Užice. Cvetić na liniji Bratljevo — Smiljevac, a Marković Visoka — Mučanj. Imena mesta na koje se Pijo poziva su Vranjača i Foča, ponavljam Vranjača i Foča. Situacija kog Huga nejasna, jer se ne javlja već deset dana. Komunisti su ih napali jakim snagama, pre napada na Banja Luku.¹²¹ Posle tučenja crvenih od strane Nemaca naši se prikupljaju. Hugo se javio Piju 12-I samo se slabo čuje. Nastavak.

---

¹¹⁸ Jakić je bio komandant Glavnog štaba NOV i PO za Sandžak. Umro je 3. oktobra 1946. Narodni heroj.

¹¹⁹ Privremena šumadijska brigada je 12. januara 1944. u Prkosavi napala i razbila delove četničkog korpusa Gorske garde (tom I, knj. 7, dok. br. 12).

¹²⁰ Miodrag Palošević, major.

¹²¹ Prva banjalučka operacija otpočela je 31. decembra 1943. U njoj je učestvovala glavnina 5. udarnog korpusa NOVJ ojačana drugim jedinicama. Zbog prodora jakih neprijateljskih snaga sa pravca Bosanske Gradiške, iako je veći deo garnizona bio zauzet, od daljih napada se odustalo 2. januara 1944. Opširnije vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 83; Oslobođilački rat, knj. 2, str. 46—48.

Br. 733 od Doba. Br. 161 od 11-I-. Nemci traže da pregovaramo. Kažu da jedino ovaj korpus ne želi da pregovara. Odbio sam. Tražio sam da Ljotičevce uklone iz Palanke, jer me ometaju sa jedne strane načelnik sreza u Rači i Marisav Petrović,¹²² a na drugoj Đurić govore drže svaki dan protivu nas.

BR. 59

NAREĐENJE KOMANDANTA 4. BRIGADE KORPUSA GORSKE GARDE OD 16. JANUARA 1944. KOMANDANTU 2. BATALJONA O STAVU PREMA NEMCIMA¹

ŠTAB 4. BRIGADE
KORPUSA G. G. NJ. V.² KRALJA PETRA II

Br. službeno

16. januara 1944 god.

Slobodne Srpske Planine.

KOMANDANTU 2. BATALJONA

Inspektor Vrhovne Komande Jugoslovenske vojske u Otadžbini³ Str. Pov. Br. službeno od 5 januara 1944 godine, dostavio je sledeće:

»Da ne bi okupator preduzeo hapšenja i represalije prema našim ljudima u selima i varošima, koji su otkriveni u toku meseca decembra 1943 g.

NAREĐUJEM:

Da se Nemci i pripadnici Nemačke oružane sile ne smeju napadati pa ni razoružavati, kako po naseljenim mestima, tako na pruži i na drumovima.

¹²² Petrović je bio komandant 5. dobrovoljačkog odreda.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 127, reg. br. 2/4 (S-X-28).

² »Gorska garda njegovog veličanstva«.

³ Odnosi se na pukovnika Jevrema Ješu Simića. On je s predstavnikom komandanta Jugoistoka sačinio sporazum o međusobnom nenapadanju i saradnji u borbi protiv NOVJ. Vidi prilog IV, dok. br. 4.

Ovog mog naređenja imaju se pridržavati sve jedinice, kako bi nesmetano od okupatora mogli očistiti gore od komunisti, partizana i mošinaca.

Za svako neizvršenje ovog mog naređenja, učinioce dela staviću pod preki sud i kažnjavaću smrću.

Sem ovoga, zabranjujem oružanim odredima silazak u naseljena mesta i pijančenje po kafanama.

Za ovakve izgrede streljače komandanti krivce i pijanice po osudi prekog suda.«

Dostavljajući prednje **naređujem** da ni jedan četnik ne sme bez odobrenja potpisatoga dolaziti u Sopot i zadržavati se u istom.

Komandant mesta u Sopotu će o tome voditi strogo računa i svako prekoračenje ovoga naređenja izvestiti pismeno potpisatoga.

Dostavljeno:

K-tu 1, 2, 3 i 4 bataljona,

K-tu sreza

KOMANDANT,

konjički potporučnik

Mom. B. Obradović⁴

M.P.⁵

Prednje naređenje saopšteno **mi je:**

Komandir 1 čete

pešad. narednik

Radisav J. Vesić

⁴ Momčilo.

⁵ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab br. 21«.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA VUČEDOLSKE BRIGADE OD 16. JANUARA 1944. KOMANDANTU OPERATIVNIH JEDINICA ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE O PLANU NAPADA NA NIKŠIČKI NOP ODRED¹

Š T A B
 VUČEDOLSKE VOJNO-ČETNIČKE BRIGADE
 Pov. Br. 4
 16 januara 1944 godine
 Položaj

KOMANDANTU 200.²

Vaše naređenje od 15 - I - u 22.30 časova,³ saopšteno mi je lično preko kapetana g. Kovačevića.⁴

Po pomenutom naređenju nemogu na vreme u potpunosti postupiti iz sledećih razloga:

Noću 15/16 t.m. četvrta partizanska brigada nastupala je sa pravca Cuca i Gornjeg Polja i ista se nalazi na prostoriji: Gornja Trepča — Smrduša — Kamensko. Jačina partizanskih snaga je za sada oko 400 boraca.⁵

Pre dolaska kapetana g. Kovačevića, sastavio sam plan za napad na gore pomenute partizane, kako bi teritoriju očistio i sa kompletnom brigadom, osim 200 ljudi koji će ostati na Vilusima, pristupio izvršenju Vašeg naređenja i krenuo se u pravcu Baljaka i Vrbice.

Plan za napad na pomenute partizane u Trepčima i prema Gornjemu Polju i Nikšiću u glavnom je:

Kombinovani bataljon (90 boraca), pošao je pravcem: Viluse — Podbožur, gde se sastaje sa Rudinsko-Trepačkim bataljonom danas do 16 časova. Ova dva bataljona u toku noći 16/17 t.m. napadaju pravcima: desna kolona, — kombinovani bataljon komandant-poručnik Mićović, napada pravcem: Pod-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 140, reg. br. 5/6 (CG-V-1442).

² Odnosi se na majora Bačovića, komandanta Operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine.

³ Pomenuto naređenje redakcija nije pronašla.

⁴ Risto, član Štaba Komande operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine.

⁵ Na navedenom prostoru nalazile su se jedinice Nikšićkog NOP odreda, jačine oko 170 boraca. Štab 3. NOU divizije naredio je 20. januara da se 4 (crnogorska) NOU brigada prebaci na područje Nikšića, Vilusa i Grahova (tom III, knj. 7, dok. br. 14, 16 i 19).

božur — Ramovića Do — Goštac — k. 904, sa levim krilom do prema Pandurici.⁶

Rudinsko-Trepački bataljon (150 boraca), pod komandom Blaža Pešikana, napada pravcem: Podbožur — Mala Kita (k. 1163) — Velika Kita (k. 1240) — Lastva (k. 1026) — stim da sa desnim krilom svoga bataljona zalomi preko k. 1162 ka Trepčima, ostavljajući prema Kusidama i Stubi zaštitna odeljenja za vezu sa kombinovanim bataljonom i za prihvata kapetana Ružića iz Nikšića u koliko bi pošao, potporučnika Lalića i 40 boraca koji još borave u Nikšiću jer do sada nisu mogli izaći usled snega, pošto kod sebe imaju veliki materijal. Rudinsko-Trepački bataljon, na ovome pravcu upućuje 120 boraca, dok prema selu Smrduši na Česoru ostavlja 30 ljudi, za vezu sa Grahovskim bataljonom po frontu i po dubini.

Grahovski bataljon (100 boraca), napada u toku noći jednim delom preko Raškovog Dola — Cerovog brda — k. 920 i dalje prema Kamensku, a drugim delom preko Raškova brda (972), Smrduša i dalje prema Busku.

Banjski bataljon (100 boraca), napada pravcem: Tupan — Vardar — Cerovica i dalje prema Trepčima.

Zadatak ovih jedinica je, da energično napadnu gore navedene partizane, unište ili u najgorem slučaju proteraju. Još ove jedinice imaju zadatak, da izvuku iz Nikšića naših zaostalih 40 boraca sa potporučnikom Lalićem, koji nisu izišli iz napred navedenih razloga.⁷ Takođe je neophodno da iziđe i kapetan Ružić,⁸ te da posle ove akcije drži teritoriju Trubjela — Nikšić, radi stalnih veza.

Vučedolski bataljon (100 boraca), uputio sam na Počekoviće sa zadatkom da su u čvrstoj vezi sa Bilećskom brigadom, i da odsudno brane teritoriju Vučedolskog bataljona, od partizanskog eventualnog napada, sve dotle dok potpisati neprištupi izvršenju naređenja za sadejstvo sa jedinicama Trebinjskog Korpusa.

Za sada kao rezervu za svaku eventualnost u pogledu nekih novo stvorenih situacija, sa pravca Bileće, Banjana ili Nikšića na Vilusima drži 250 ljudi, sa kojom bi rezervom uklonio eventualnu krizu sa koje bilo strane.

Ako se stvari budu razvijale po predviđenom planu, mišljenja sam, da je prednja akcija od presudne važnosti po našu opštu stvar.

⁶ Vidi dok. br. 61.

⁷ Vidi dok. br. 62.

⁸ Ivan. On je pod svojom komandom imao oko 1.000 četnika koji su bili u Nikšiću zajedno sa Nemcima i žandarmima. Vidi dok. br. 58; tom III, knj. 7, dok. br. 16.

Čim se brigada vrati sa položaja kojom komanduje moj zastupnik poručnik Mihailo Vujičić, usled bolesti potpisatog, odmah ću pristupiti izvršenju Vašeg naređenja. — Prebacivanje brigade prema Bileći, sa kojim ću ljudstvom lično poći u koliko mi se poboljšta stanje zdravlja.

Pravci koji vode od Cuca i Katunske Nahije prema Grahovu, obzirom na angažovanje jedinica u navedenom napadu ostali su nezaštićeni, radi čega mi rezerva na Vilusima neophodno potrebna pa da je i još jača. U vezi toga napominjem, da bi apsolutno bilo potrebno da se za zatvaranje ovih pravaca angažuje Bokeška Brigada, ili neke druge Nacionalne snage iz Boke, pošto bi time štitili i pravce ka Boki.

Čim prikupim snage iz borbe izvešću Vas, i odmah ću postupiti po Vašem naređenju.

Molim Vas, stavite do znanja komandantu Trebinjskog Korpusa da prednja ima u vidu, u koliko bi preduzimao neku akciju pre nego što ja stignem sa vojskom.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU

M.P.⁹

KOMANDANT KAPETAN
Ivan M. Janičić

⁹ Okrugli pečat: »Komanda Vučedolske brigade«.

IZVEŠTAJ KOMADANTA VUČEDOLSKE BRIGADE OD 18. JANUARA 1944. ČLANU ŠTABA KOMANDE OPERATIVNIH JEDINICA ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE O BORBAMA PROTIV JEDINICA NOVJ KOD BILEČE I NIKŠIĆA¹

KOMANDA
VUČEDOLSKE BRIGADE

Br. Službeno

18 januara 1944 godine

Viluse

ZA 68²

Noću 16/17 januara 150 partizana³ napalo je Klenačku četu, koja je bila u Klenku. — Napad partizana je usledio i na prestražne delove, koji su bili izbačeni za obezbeđenje Vilusa.⁴ — Napad na Klenačku četvu bio je jači dok na predstražne delove za odbranu Vilusa slabiji. — Napadi su u toku noći odbijeni sa uspehom. —

Gubici: kod partizana: dva ranjena.

Naši gubici: dva ranjena no stim, što jednom nije potrebno bolničko lečenje. — Teže ranjeni poslat je u bolnicu u Trebinje 17 t.m.

Partizani su iz Gornjeg Klenka odveli 5 nacionalista, koje su našli po kućama. —

Ova četa u Klenku nije bila dobro oprezna i da nije poslana odmah pomoć - pojačanje nebi dobro prošla pošto su je partizani u toku noći tako - reći gotovo opsadirali sa svih strana.

Partizani su u toku jučerašnjeg dana preterani u pravcu Miljanića.

Noću 17/18 vođena je borba između partizana i ove brigade, koja je u pokretu u Trepčima. — Naša brigada je održala u toku noći položaje i jutros je prešla u napad sa položaja: Pandurica — Lastva (1026) — Pometenik — Gradina (988) — Vardar.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 140, reg. br. 6/6 (CG-V-1446).

² Brojčana oznaka za kap. Ristu Kovačevića.

³ Odnosi se na Nikšićki NOP odred (tom III, knj. 7, dok. br. 16).

⁴ Vidi dok. br. 60.

Jutros sam poslao jednu četvu pod komandom Gaja Vujičića u pravcu Vardara za ojačanje levog krila i kao zaštitu levog krila u koliko bi partizani sa pravca Miljanića pokušali sa nekim napadom te kako nebi ugrozili naše levo krilo brigade u pokretu.

U Smrduši u toku 16 tek. meseca su boravile tri čete stranih partizana a na Busku i Gornjim Trepčima su takođe boravile neke partizanske jedinice.

U toku 17 tek. meseca došlo je do borbe između naših i partizanskih jedinica samo na Pandurici, Kiti i kod Smrduše. Partizani u toku ovoga dana nisu davali tako jak otpor.

Ova poslednja borba (noću 17/18 t.m.) je bila dosta jača za koju Vam još nemogu pružiti tačne podatke, pošto sam dobio sasvim kratak izveštaj od zastupnika sa položaja. Glavno je da su naši prešli u napad sa gore navednih položaja jutros rano u zoru.

O svemu ću Vas izvestiti.

Napominjem, da će partizani, kako sam izvešten, uložiti sve sile prikupljanjem stranih partizana, da sa više pravaca preduzmu akciju protivu ove brigade.⁵ — Ove podatke sam dobio sa pravca Cuca od poverljivih ljudi. Na Crnom Kuku u svom govoru advokat Garčević na zboru Banjskih partizana, tvrdio je partizanima pre pet dana, da će nastati svim silama, da se preduzme jedna zamašnija akcija prema Vilusama. Ovom prilikom je tvrdio Banjskim partizanima, da će u tome uspeti i da će se četničke jedinice »uništiti«.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU

M.P.⁶

P.S.

Po završenim akcijama podneću Vam detaljan i tačan izveštaj.

KAPETAN,
Janičić

KOMANDANT, KAPETAN,
Ivan M. Janičić

⁵ Štab 3. NOU divizije je, 20. januara 1944, naredio da se 4 (crnogorska) NOU brigada prebaci na sektor Nikšić — Viluse — Grahovo sa zadatkom da razbije četnike, ojača Nikšićki NOP odred, učvrsti narodnu vlast, onesposobi za saobraćaj komunikacije i drugo. Opširnije o tome vidi tom III, knj. 7, dok. br. 19.

⁶ Okrugli pečat: »Komanda Vučedolske brigade«.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA VUČEDOLSKE BRIGADE OD 19. JANUARA 1944. O DEJSTVIMA BRIGADE RADI IZVLAČENJA NEMAČKIH I ČETNIČKIH JEDINICA IZ NIKŠIĆA¹

Koncept²

VUČEDOLSKA
VOJNO-ČETNIČKA BRIGADA
Pov. Br. Službeno
19 januara 1944 god. u 8 časova
Viluse

KOMANDANTU³

Na dan 18 januara 1944 godine u 13 časova posle podne jedinice ove brigade sastale su se sa jedinicama iz Nikšića.⁴ Iz Nikšića je izašao Br. 11, žandarmerija i Ružić.

U toku jučerašnjeg dana uhvaćena su dva partizana — Mićunović Golub iz Smrduše i Marković Mićko iz Štedima, oba su istaknuti partizani. — Pored uhvaćenih ubijene su tri udarnice, dok je bilo više ranjenih partizana.

Uhvaćeni su odmah sprovedeni za Nikšić.

Borbe su vođene u toku 18 tek. meseca i to: kod s. Brestica, Kiti, Lastve, Pometenika kod Trepača, Gradini i na Vardaru. — Komunisti⁵ ni u toku jučerašnjeg dana nisu davali baš tako jak otpor. — Svi su partizanski napadi odbijeni i partizani su proterani ka Gornjem Polju i preko Njegoša.

U toku jučerašnjeg dana naših gubitaka nije bilo.

Za borbe, koje su vođene od 16 do zaključno sa noću 17/18 tek. meseca izvestio sam preko broja 68.⁶

U toku prošle noći jedinice br. 11 zanoćile su na Pandurici, a Ružić sa vojskom u Nozdre, prema Dugi. — Ova brigada zanoćila je u Trepčima.

Svo ljudstvo ove brigade izišlo je iz Nikšića.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 140, reg. br. 7/6 (CG-V-1444).

² Napisano mastilom, ćirilicom.

³ Redakcija nije utvrdila kome je izveštaj poslat. Tih dana Jančić je poslao više izveštaja komandantu Operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine (br. 200) ili članu štaba iste komande kapetanu Risti Kovačeviću (br. 68).

⁴ U Nikšiću je 14. januara 1944. bilo 450 Nemaca, 400 italijanskih fašista, 300 žandarma i oko 1.000 četnika pod komandom Ivana Ružića (tom III, knj. 7, dok. br. 16).

⁵ Odnosi se na delove Nikšićkog NOP odreda.

⁶ Vidi dok. br. 61.

Napominjem, da su partizani iznenada napali sa pravca Cuca kod Brestica, koji su razbijeni i proterani za Cuce. — U ostalim borbama napadi su usleđivali sa naše strane.

Brigada je u povratku sa položaja izuzev Rudinsko-Trepačkog bataljona, koji je zadržat na teritoriji i prema Pandurici zbog jedinica iz Nikšića i dr.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU

Dostavljeno:
Komandantu 200 i za 68.

KOMANDANT, KAPETAN,
Ivan M. Janičić

M.P.⁷

BR. 63

**NAREĐENJE KOMANDANTA ISTAKNUTOG DELA ŠTABA
DRAŽE MIHAILOVIĆA OD 20. JANUARA 1944. KOMANDAN-
TU LETEĆE BRIGADE »BOSNA« ZA NAPAD NA DELOVE
2. PROLETERSKE BRIGADE KOD BREZOVCA¹**

KAPETANU JOSIĆU,²

Crveni³ drže položaje oko sela: Ojkovica — Jasenovo — Burađa — Negbina — Dobroselica.

Sutra 21/I - ov. g. naši preduzimaju napad sa sviju strana.⁴ Moja Leteća brigada i Višegradska dejstvovaće pravcem: Brezovac — Jablanica — Dobroselica.

Prema prednjem odmah po prijemu ovoga naređenja prikupite Višegradsku brigadu kod Janjića i krenite pravcem: Prijevorac — Brezovac. — Bataljoni koji su na Brezovicu da obezbede naš pokret. — Potpisati sa letećom brigadom krenuće pravcem: Cvrkote — Glavičice — Brezovac, gde će se sastati sa vašom kolonom. — Na Brezovcu cela brigada mora

⁷ Okrugli pečat: »Komanda Vučedolske brigade«.

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 163, reg. br. 4/1 (BH-V-262).

² Petar, komandant leteće brigade »Bosna«.

³ i ⁴ Odnosi se na delove 2. proleterske divizije. Četnici pod komandom potpukovnika Ostojića su, 21. januara 1944, izvršili napad na jedan bataljon 2. proleterske brigade kod sela Strmečica. Protivnapadom su četnici razbijeni i odbačeni. I 2. dalmatinska brigada vodila je istoga dana borbu protiv četnika kod sela Brezovac. Opširnije o tim borbama vidi tom I, knj. 7, dok. br. 26.

biti prikupljena dana 20. I. — do mraka, a dalje naređenje dobićete na Brezovcu. —

Komandantima bataljona na Brezovcu izdajte naređenje, da se na Brezovcu održe do mraka ako budu napadnuti. Ako još nemaju dodir sa neprijateljem, da odmah šalju patrole u izviđanje u pravcu Jablanice i dalje u koliko je moguće.

Ugovoreni znaci isti koje smo dobili od kap. Rade Subotinića. — Ugovoreni — signalni znaci jedna crvena raketa.

S Verom u Boga za Kralja i Otadžbinu. —

Draža nas vodi veličini i slobodi. —

20/I - 1944. g. Komandant p. pukovnik
u 14²⁵ h Zaharije Ostojić

BR. 64

IZVOD IZ KNJIGE POSLATIH DEPEŠA ŠTABA DRAŽE MIHAILOVIĆA OD 24. DECEMBRA 1943. DO 22. JANUARA 1944. GODINE¹

24 - XII - 43

840 Zenit²-Orel: Na imperativno traženje gen. Vilsona k-ta trupa na Srednjem Istoku, a u cilju poboljšanja odnosa i olakšanja naše politike kod Saveznika, potrebno je da bude srušen želj. most na Juž. Moravi kod sela Cerova 10 km. zap. od Deligrada.³ Ovo rušenje ima biti izvršeno između 1 i 15 januara. Ovaj zadatak poveravam potpuk. Keseroviću sa svojim korpusom i puk. Pavloviću sa deligradskim korpusom. Pripreme preduzeti odmah u najvećoj tajnosti...⁴ Ovaj zadatak je vrlo važan i kapitalan po dalje naše odnose sa našim saveznicima. Kad budu sve pripreme izvršene posle detaljnih izviđanja, izvestite me da bih naredio dalja izvršenja akcija.

¹ Original (pisan olovkom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 276, reg. br. 1a/1 (knjiga 31). Depeše su vrlo teško čitljive. Knjiga sadrži depeše upućene potčinjenima od 23. decembra 1943 (depeša br. 803) do 22. januara 1944 (depeša br. 648).

² Dragoslav Pavlović, pukovnik.

³ Vidi dok. 47; prilog II, dok. br. 5.

⁴ U izostavljenom delu teksta opširno se nabrajaju mere koje treba preduzeti oko izviđanja mosta.

Hitno me izvestite da ste ovo naređenje primili na znanje. Izenađenje je vrlo važno u vezi sa opijanjem bug. garnizona. Noćni rad je jedino moguće, nikako danju. Radi zaštite našeg stanovništva preporučljiva je upotreba petokrakih zvezdi i kom. letaka protiv nas.⁵

26 - XII - 43

880 Lala via Bi-Bi: Voja Lukačević pošao je 25. XII, na svoj teren. Što pre uhvatite vezu sa njime i on će Vas prebaciti na Bačovića makar i sa rizikom.⁶ Voja tvrdi da može da Vas prebaci ali naravno sa rizikom, a možda sada tog rizika već nema. Uverite kap. Mensvilda da imam najveće poverenje u puk. Sajca i njega. V. L. nosi tri pisma za Ruzvelta, Ajzenhauera i Danovena kao i sve pismene podatke o sastavu naših korpusa.

881 Nastavak — Nažalost ova tri pisma su na srpskom jer nam još nisu stigli prevodi na engl. Ako ovi prevodi stignu poslaću za Vama. Mnogo pozdr. Vama i Mensvildu. Vaš broj 27 nismo mogli dešifrovati. Ponavljam Voja Vas može prebaciti čim stignete zato hvatajte što pre vezu sa njime. Kap. Todorović je samo oficir za vezu pod komandom puk. Sajca. Ako puk. Sajc sačeka Voju onda će te svi zajedno po našem kanalu.

39. Kolben. Primljene vaše depeše br. 60 i 61. Dalje od br. 64—66.⁷ U Primorju preduzmite sve da oživite našu akciju, isto tako da se oživi akcija i u Slovenačkoj ali bez trzavica, jer u trzavicama nemožemo ništa uspeti. Vi ste proizvedeni u čin ppuk. Čestitam. Novac tražili

⁵ Istog dana Mihailović je naredio komandantu Javorskog korpusa da preduzme mere izviđanja mosta na Ibru kod ušća Jošanice u Ibar. U depeši, između ostalog, piše: »U izvršenju ovoga zadatka učestvovala brit. gen. Armstrong sa brit. majorom Džeksonom. Voja Lukačević snabdeće vas tajno municijom... Preporučuje se upotreba petokrake zvezde i letaka protiv nas... Preporučuje se da neprijatelj (Nemci, s kojima je Javorski korpus saradivao — prim. red.) u to vreme dobije što više rakije« (depeše br. 844—847 ove knjige depeša).

⁶ Radi se o odlasku Vojislava Lukačevića sa grupom Britanaca i američkim kapetanom Mensfildom u Italiju. Vidi dok. br. 42, objašnjenje 37.

⁷ Navedene depeše Redakcija nije pronašla.

smo da vam se isplati u poslanstvu.⁸ Ne bojte se ništa u pogledu neke hajke na vas kod mene. Radite i samoradite. U koliko budem našao kurira za Slovenačku to će biti u interesu zajedničkog rada. Dostavljajte nam što više vesti otuda.

...

105. He-He. Nastavak.⁹ Isti slučaj je sa Francuzima, Poljacima, Česima i Grcima. Englezi ni po koju cenu neće prepustiti Balkan Rusima, jer bi onda izgubili Sredozemno more, ali oni žele da zavade pa da vladaju. Poručili smo kraljevskoj vladi da umoli Nj. V. Kralja Petra da više neda povoda engleskoj propagandi da uzbuđuje nas. Kralj je bio na jednom aerodromu a engleska propaganda je ovo iskoristila da pravi zabunu.

...

6 - I - 44

158. Lola. Odakle ste uvrтели u glavu da ja nepuštam da ide. Odakle je došlo to da kap. Mensfild sumnja da je izgubio moje poverenje. Voja Lukačević, morate pojmiti, ima i druga posla. Pronađite Voju i nemojte tražiti komunističke kanale jer ćete našim kanalima brže stići. Pukovnik Sajc je zapao u tešku situaciju, jer su komunisti kojima je on otišao opkoljeni.¹⁰ Biću sretan kad odete, da bi vas uverio da želim da odete.

...

172. Kar-Kar.¹¹ Na desnoj obali Uvca komunisti su pritisnuti sa juga i severa.¹² Prebacuju se u pravcu zapada ka Višegradu, a jednim velikim delovima u pravcu Čemernice i Javora. Naređeno je zbog ovoga da Cvetić i Dača Simović zbog ovog prekinu rad na pripremama za akciju,

⁸ Reč je o jugoslovenskom poslanstvu u Vatikanu. Karlo Novak (Kolben) tada se nalazio u Rimu.

⁹ U prethodnom delu depeše Mihailović, pored ostalog, piše: »Vel. Britanija želi da zavadi pa da vlada. Nismo mi jedini gde šire zavadu«.

¹⁰ Reč je o 2. proleterskoj diviziji. Vidi dok. br. 42, objašnjenje 36.

¹¹ Predrag Raković.

¹² Odnosi se na delove 2. udarnog korpusa NOVJ. Tokom 4. januara 2. proleterska divizija je kod s. Bela Reka, s. G. Trudovo i s. Močioci (kod Kokinog Broda) vodila žestoke borbe protiv Nemaca i četnika iz sastava Zlatiborskog, Požeškog i 2. mileševskog korpusa (tom I, knj. 7, dok. br. 26).

zbog koje je đen. Armstrong tamo došao. Ako je đen. Armstrong kod vas recite mu da privremeno mi moramo da se branimo od komunista, jer ne možemo dozvoliti da nam oni uđu na Javor ili Dragačevo, i da nam se ponovi Prijepolje, Bijelo Polje, Berane, Sokolac, da nam oni udare u leđa za vreme dok mi vršimo akciju protiv okupatora. Nastavak.

173. Kar-Kar. Nastavak Kažite đeneralu da ćemo mi akciju preduzeti pošto prethodno sačuvamo Javor i Dragačevo od upada komunističkog. Vi sa II ravnogorskim korpusom budete spremni da eventualno intervenišete prema jugu u pravcu Dragačeva i Javora. Đen. Armstrongu objasnite ovo sa puno pažnje pošto je on tvrdoglav kao slon, ali kažite mu da mi nemožemo dozvoliti da nas mangupi tuku dok mi radimo posao. Kraj depeše.

...

180. Pre-Pre. Đen. Armstrong javiće da bez obzira što se moramo braniti od komunističkog napada, mi i dalje produžavamo izviđanja u dolini Ibra, ali izvršenje će biti tek onda kad komuniste odbijemo, jer ne možemo dozvoliti da nas posle izvršenog zadatka sjedne strane napadaju Nemci, a sa druge strane komunisti.

7 - I - 44

...

194. Ram-Ram.¹³ Naređeno je Kondoru, Ostojiću¹⁴, požeškoj brigadi, Cvetiću¹⁵ i Dači Simoviću, da udaraju na sve komunističke grupe u srezovima višegradskom, zlatiborskom, moravičkom, drinskom. Javljajte stalno vaše stanje i frontove koje držite. Nije mi jasna vaša depeša br. 459.¹⁶ Gde i na kome mestu komunisti se koncentrišu ka Pljevljima i Kamenjoj Gori. Javite nam tačna mesta njihove koncentracije.

...

¹³ Vojislav Lukačević.

¹⁴ Zaharije.

¹⁵ Radomir.

¹⁶ Vidi dok. br. 58.

200. *Jo-Jo*¹⁷, *Tanev*,¹⁸ *Felix*, *Pre-Pre*, *Orel*, *Azed*¹⁹, *Leon*, *Misa*²⁰, *Bi-Bi*, *Ram-Ram*, *Sto-Sto*, *Drašković*²¹ 20 km. severo-zapadno od Rogatice u oblasti Sokolovića prikuplja se izvesna komunistička snaga za koju kažu da je 5 divizija. Ona može lako da krene u pravcu Srbije preko Staroga Broda i Tare ili preko oblasti južno od Višegrada u pravcu Nove Varoši, i zlatiborskog sreza. Razbijene snage komunista od strane Voje Lukačevića oступile su prema severu u oblast sela Šitkova, Moćioaca, Trudova, Jasenova.²² Ova oblast je južno i jugozapadno od planine Mučnja. Jedna grupa komunista odvojila se i prešla Javor došavši u selo Smiljevac, 20 km. severno do Štavlja. Nastavak.
201. *Jo-Jo*, *Tanev*, *Felix*, *Pre-Pre*, *Orel*, *Azed*, *Leon*, *Misa*, *Bi-Bi*, *Ram-Ram*, *Sto-Sto*, *Drašković*. Nastavak. Jedna manja grupa komunista nalazi se u selu Draglici zapadno od Ljubiša, a još jedna manja grupa nalazi se u selu Jablanici 15 km. severo-ist. od Priboja. Verovatna namera komunista je prodor u Srbiju, Komunisti u oblasti Mučnja pripadaju II dalmatinskoj brigadi po izveštaju Voje Lukačevića, vrlo slabog morala i samo gledaju da se provuku. Za grupu kod sela Smiljevci²³ Lukačević javlja da broji 800, da ima svega 2 bacača, 3 mitraljeza i 8 puškomitraljeza. Nastavak.
202. *Jo-Jo*, *Tanev*, *Felix*, *Pre-Pre*, *Orel*, *Azed*, *Leon*, *Misa*, *Bi-Bi*, *Ram-Ram*, *Sto-Sto*, *Drašković*. Nastavak. Naređujem: Voja Lukačević sa svojim snagama, Javorski korpus i pod njegovom komandom dragačevske brigade, požeški korpus bez crnogorske brigade, Zlatiborski korpus i Drinski korpus preduzeće najenergičnije čišćenje koncentričnim dejstvom sa sviju strana svih ovih komunističkih grupa do potpunog njihovog uništenja. Svi drugi zadaci otpadaju dok se ove komunističke grupe ne

¹⁷ Dragoslav Račić, major, komandant Cersko-majevičke grupe korpusa.

¹⁸ Vladimir Komarčević.

¹⁹ Miloš Vignjević, kapetan, načelnik Štaba Zlatiborskog korpusa.

²⁰ Miloš Marković.

²¹ Aleksa.

²² Na tom prostoru koncentrisale su se jedinice 2. proleterske divizije. Vidi tom I, knj. 7, dok. br. 1, 3 i 4.

²³ Smiljevac.

likvidiraju. Drinski korpus pod komandom majora Draškovića zatvoriće prelaze na Drini i čistiti ceo teren do Lima. Nastavak.

203. *Jo-Jo, Tanev, Felix, Pre-Pre, Orel, Azed, Leon, Misa Bi-Bi, Ram-Ram, Sto-Sto, Drašković.* Nastavak. Zlatiborska i Užička brigada da napadaju sa severa i da očiste oblast od Ljubiša do Jablanice i dalje do Lima. Račanska brigada i Leteća brigada zlatiborskog korpusa da dobro zatvore Taru i ne dozvole eventualni prelazak komunističke snage iz Bosne preko Tare u srez račanski. Požeški korpus, Javorski korpus i Dragačevske brigade u vezi sa snagama Voje Lukačevića koncentričnim dejstvom da unište komunističke grupe na Javoru i u oblasti planine Mučnja. Nastavak.
204. *Jo-Jo, Tanev, Felix, Pre-Pre, Orel, Azed, Leon, Misa Bi-Bi, Ram-Ram, Sto-Sto, Drašković.* Nastavak. Major Račić, Valjevski korpus poručnika Miloša Radosavljevića, kap. Zvonimir Vučković sa obema Takovskim brigadama i kap. Raković²⁴ da drže u najvećoj pripravnosti sve svoje snage da ih lako možemo krenuti na prvu svoju zapovest bilo u pravcu planine Tare i dalje u ob-

---

²⁴ Jedanaestog januara Predrag Raković (komandant 2. ravnogorskog korpusa izdao je naređenje u kojem se, pored ostalog, kaže:

»Obzirom na napred izneto, i na situaciju koja je stvorena zauzimanjem Ivanjice, koju su partizani zauzeli od okupatora na dan 9. ov. m. uveče, jer su bile slabe okupatorske snage, —

N A R E Đ U J E M:

Da brigade ovog korpusa budu spremne za pokret neizostavno od 12 ov. m. do mraka.

Dislokacija brigada na dan 12 ov. m. uveče biće sledeća:

— I Ljubićska brigada bez 1 bataljona na granici sela Milićevci, Sokolići, Brđani. Njen 1 bataljon ostaje na svom terenu za obezbeđenje objekata vrh. kom. koji se nalaze na terenu istog bataljona.

— II Ljubićska brigada u selima Prislonica, Trepča do Vujna planine.

— I Žička brigada u Gornjim Ladevcima i delom u Tavniku od Kotlenika.

— II Žička brigada prema Troglavu planini gde se i sada nalazi. Njen 5 i 6 bataljon ostaju prikupljeni u Podibru na pogodnom mestu bliže r. Ribnice, oko Dragosinjaca ili u samom ovom selu.

Kao obezbeđujući delovi ostali na terenu jedinice koje su već formirane i određene za taj zadatak.

Trnavska brigada da se prikupi cela oko Rajca u što zbijeniji razmeštaj* (Arhiv VII, Ča, k. 25, reg. br. 5/4).

last Višegrada, bilo pravo na jug u pravcu Jablanice, Ljubiša i planine Mučnja. Potpuk. Keserović privući će svoj korpus bliže Ibru da bi mogao na slučaj potrebe energično dejstvovati preko Dragačeva u pravcu Javora i pl. Mučnja. Sve potrebne pripreme odmah preduzeti i čekati samo moju zapovest. Nastavak.

...

207. *Bi-Bi.* Zbog potrebe borbe protiv komunista specijalni zadatak koji ste dobili može biti odložen ali pripreme da se i dalje nastavljaju kao i sva izviđanja, jer nemožemo dozvoliti da nas Nemci napadnu u leđa za vreme dok nas komunisti napadaju s bronta. Brigadiru Armstrongu u najlepšim rečima saopštite da smo mi napadnuti i da se mi moramo braniti. Ako đeneral Armstrong dočnije bude tražio rušenje Lisanskog rudnika, kažite mu da nemate naređenje od mene i da bez moga naređenja ne smete ništa raditi.

...

212. *Leon.* Dragačevske brigade nećete vi voditi protiv komunista već Pelivanović.²⁵ Vi ćete sa Englezima i dalje ostati oko mosta za rušenje da prikupljate podatke, izviđate a uz sebe zadržite izvestan manji deo snaga. Engleski brigadir ne sme poći sa grupama koje idu protiv komunista. Ako bude ustrebalo vi ćete mu kazati da se moramo braniti od komunista, jer smo napadnuti.

...

10 - I - 44.

243. *Bi-Bi.* 8. januara Miloš Marković vodio borbu sa zaštitnicom crvenih na juž. padinama Mučnja. Kom[unisti] idu prema Kušiće na Javoru. Municiju primite od Voje Lukačevića.

...

12 - I - 44.

326. *Orel.* Eng. major Grinvud došao je kod Vas da bi pristupovao izvršenju specijalnog zadatka. Pošto se sada privremeno odlaže izvršenje specijalnog zadatka i pot-

²⁵ Dragiša.

rebno je da se Grinvud upotrebi sa onim našim delovima koji vrše detaljno izviđanje za izvršenje spec. zadatka. Ni u kom slučaju on ne treba da bude prisutan tamo gde se borimo sa kom[unistima].

- ...
354. *Zenit*. Odgovor na vaše depeše 221 i 222.²⁶ Čudi me da vama treba da objašnjavam. Specijalni zadatak mora se odložiti, ne po našoj volji, nego po volji komunista koji su upali u oblast Ivanjice.
355. Razmislite malo. Posle specijalnog zadatka sleduje gonjenje od Nemaca i udari s leđa od strane komunista. Hvala vam na predlozima. Takvu situaciju ne želim.
356. Zašto ste dovodili sa vama Engleze. Ko vam je to kazao. Sa pripremama za izvršenje specijalnog zadatka nastaviće se, a zadatak će se izvršiti, zapamtite, onda kada otклонimo komunistički napad. Napominjem Vam da Kralj i vlada potpuno odobravaju dosadanji moj stav. Imamo tačne podatke da Englezi svoj stav prema nama neće menjati čak ni posle izvršenih specijalnih zadataka. Valjda ste razumeli držanje našeg Kralja i naše vlade. Ponašam, specijalni zadatak će se izvršiti, ali tek pošto se odbranimo od komunista koji su nas napali. Nemate vi šta da radite na poboljšanju naše politike. Ima ko time da se bavi. Ako nemate poverenja u mene, onda treba da imate poverenje u kralja. Kralj nam poručuje da moramo biti jači od komunista. Ovo poslednje ne objavljivati nikome.
- ...

13 - I - 44

- ...
363. *Misa, Leon, Bi-Bi, Ram-Ram*. Akciju Javorskog korpusa, Dragačevskih brigada, Požeškog korpusa bez Crnogorske brigade i Kalaitovih snaga, objedinjuje major Cvetić kao najstariji. Preduzeti hitnu koncentričnu akciju za uništenje komunističkih snaga u oblasti Ivanjice i Javora.
365. *Sto-Sto, Ram-Rama, Skol-Skol*,²⁷ *Berta, Azed*. Nastavak. Drinski korpus majora Draškovića i Zlatiborski korpus kap. Radovića najenergičnije imaju sprečiti upad ovih

²⁶ Vidi dok. br. 58.

²⁷ Aleksa Drašković.

komunističkih snaga na desnoj obali Lima i desnoj obali Drine, čisteći pri tome višegradski i zlatiborski srez do maksimuma. Major Drašković da što više oživi akciju svojih snaga na oblasti Čajničke i Fočanske brigade. Major Drašković dostaviće najkraćim putem Momčiloviću²⁸ da dejstvuje u vezi sa Fočanskom brigadom protiv komunista u oblasti južno od Prače. Nastavak.

RASPIS SVIMA

388. Nj. V. Kralj i Kraljevska Vlada stoje čvrsto uz nas i uz narod. Oni su toliko čvršće uz nas u koliko je propaganda radio Londona protivu nas nepoštenija. Znajte svi da su Kralj i Vlada sa nama i zato zbimo svoje redove i budimo jaki. Ponavljam Kralj i Vlada stoje čvrsto uz nas. Kralj i vlada ne priznaju niti Tita niti komuniste u opšte. Radio London citira samo štampu koja je protiv nas dok drugi deo engleske štampe piše u našu korist. I ovo treba da znate kao što znate da američka štampa u većini piše na našu korist. Istrajnost u našoj borbi je u isto vreme pobjeda.²⁹

15 - I - 44

437. *Sto-Sto, Misa, Bi-Bi, Leon, Azed.* Nastavak. Naređujem napad bez prestanka. Voja Lukačević da pomogne sa svojim snagama sa juga koliko god može. Na slučaj da ova grupa komunista produži i dalje prema Goliji imaju da je gone delovi Kalaitovića,³⁰ Dače Simovića, Miloša Markovića, takođe do potpunog uništenja. Ostojić da saopšti ovu depešu Lukačeviću. Kraj.

440. *He-He, Orel.* Primećeni su pokreti komunista³¹ iz oblasti Berane, Andrijevice prema severnoj Albaniji. Primećuje se da komunisti prazne oblast Berana i Andrijevice. Govori se da je u toj oblasti i Tito. Njihov pokret prema severnoj Albaniji, ukoliko ih Arnauti ne pomlate, verovatno ima za težnju prebacivanje u Metohiju i Kosovo i prema Južnoj Srbiji. Nastavak.

²⁸ Milorad.

²⁹ Ovu depešu napisao je Draža Mihailović, lično.

³⁰ Vuk.

³¹ Odnosi se na delove 3. NOU divizije. O njenom rasporedu i zadacima u to vreme vidi tom III, knj.7, dok. br. 19 i 20.

441. *He-He, Orel.* Nastavak. Verovatno je da bi oni želeli da tamo stvore nove uslove za rad i da bi [na] neki način preko Makedonaca uspostavili vezu sa Bugarima i Grcima. Budno pratite sve eventualne pokrete komunista i razvoj ove njihove eventualne akcije, koju mi moramo sprečiti. Potpukovnik Đurić što energičnije da razvije akciju u Južnoj Srbiji i da me izvesti koliko je uspeha dosada bilo tamo. Kraj.

442. *Sto-Sto.* Za Lukačevića: Nije isključen pokret komunista prema severnoj Albaniji da bi se domogli Južne Srbije u kojoj bi želeli da osnuju centar za Balkan. Budno pratite ove njihove pokrete prema severnoj Albaniji. Količagod možete utičite na muslimane da se organizuju protiv njih.

16 - I - 44

478. *Bi-Bi.* Đen. Armstrong pokušaće da Vam omete vaš glavni rad protivu kom.[unista] Poručite mu da se nalazite u stavu nužne odbrane i da sve što treba rešava preko V.[rhovne] K.[omande].

21 - I - 44

611. *Leon.* Veza Vaš br. 24—29.³² Potrebno je da se najhitnije nastavi gonjenje komunista u srezu zlatiborskom. Za to je već izdato više naređenja. Šta je sa Cvetićem. Moramo ovu grupu uništiti. U ovoj akciji, Vi ste pod Cvetićevom komandom. Šta je sa Milošem Markovićem. I njemu je naređeno da produži akciju protiv komunista u zlatiborskom srezu. Javite mu ovo. Komunisti su u očajnom stanju. Moramo to iskoristiti. Janković³³ se neće vraćati u Dragačevo. Neka Pelivanović primi prvu dragačevsku brigadu a Lazarević³⁴ drugu dragačevsku brigadu. Prikupiće ljude iz prve brigade.

³² Vidi dok. br. 67.

³³ Milutin, potporučnik. **Bio je komandant 1. dragačevske brigade.**

³⁴ Branko, kap. I. klase.

623. *Zenit*. Engleski đen. Armstrong izvestio je da ste ga obavestili da ćete noću između 20. i 21. januara izvršiti rušenje objekata. Ja sam naredio da se ovo rušenje odloži i da se samo vrši izvidanje. Javite u čemu je stvar. Ponavljam rušenje objekata ne izvoditi dok ne naredim.

...

Urednik: ...

22 - I - 44

...
...
...

...

627. *Ras Rasa*. U Darosavi komunisti imaju jaku podzemnu organizaciju i kanale za prihvatanje ljudi iz Beograda. Nastanite da se ovi kanali unište.

...

642. *Hans*.³⁵ Situacija: Komunisti su u srezu zlatiborskom. Sprema se napad na njih. Delovi zlatiborskog korpusa na teritoriji Tornik, Borova Glava, Bela Reka. Požeški korpus u selu Visoka. Cvetić oblast Močioća, Kalaitović Burada. Pribojska brigada na Crnom Vrh, kod Priboja. Ostojić sa višegradskom Bijelo Brdo — Lanište. Nemci kod Katića, Bugari kod Kokina Broda. Kondor javlja da su čarke počele 20. izjutra.³⁶ Ponovo svima naređen napad. Nastavak.

643. *Hans*. Nastavak. Dača se bio vratio u Dragačevo, radi pobune ljudstva i odmora. Naređeno mu da ponovo dođe kod Cvetića. Izvestio da će poći 21 o.m. Drašković sa čajničkom i fočanskom brigadom prema Foči.³⁷ Prednji delovi 5. komunističke divizije izbili na Meljak. Ištvan javlja: Momčilović³⁸ napao crvene u Kalinoviku, razbio ih i goni ka Drini³⁹. Tako je ponovo kanal otvoren za Hergovinu. Nastavak.

³⁵ Pseudonim za Dražu Mihailovića. Tada se nalazio u selu Ba.

³⁶ Borbu su vodile jedinice 2. proleterske brigade kod sela Jablanice i odbacile četnike ka Priboju (tom I, knj. 7, dok. br. 26).

³⁷ Foču su, 13. januara 1944, oslobodili delovi 5. NOU divizije (tom IV, knj. 21, dok. br. 70).

³⁸ Milorad.

³⁹ Borbe sa četnicima Romanijskog korpusa vodila je 10. krajiška brigada 5. NOU divizije. U toku 18. i 19. januara oko 300 četnika napalo je 3. bataljon 10. brigade kod Kalinovika. Četnici su odbijeni. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 109.

644. *Hans*. Nastavak. Pavle⁴⁰ javlja: Izgleda da Nemci sada nemaju dovoljno snaga za napad na komuniste u Crnoj Gori, jer operišu u Bosni protiv crvenih. Pavle vrši sam pripreme za napad. Pavle sada raspolaže sa 1400 boraca, Lašić⁴¹ 600, Vukadinović⁴² 200, Jakov Jovović 600, Ružić⁴³ 1000. Podaci tačni. Pavle ima vezu sa svima. Podatke o Titovoj vladi u Kolašinu Pavle dobio od jedne žene kurira, koju je ubacio među crvene. Crveni se povukli sa desne obale Lima.

...⁴⁴

BR. 65

NAREĐENJE NAČELNIKA ŠTABA DRINSKOG KORPUSA OD 23. JANUARA 1944. KOMANDANTU LETEĆE BRIGADE »BOSNA« ZA SARADNJU SA NEMCIMA I DOSTAVLJANJE IZVEŠTAJA O RASPOREDU ČETNIKA I NEMACA¹

KAP. JOSIĆU² ILI SUBOTINČIĆU³

Odmah prikupiti podatke: gde su pomunisti, gde su Nemci, gde je major Đurišić i šta on namerava, i ako se može dokučiti šta nameravaju Nemci. Dakle sve prikupiti šta sačinjava situaciju. —

Prema prikupljenim podacima preduzeti, ako je moguće još noćas, u krajnjem slučaju sutra zorom pokret sa bataljonima koji se nalaze na Bijelom brdu sve do Lima. — Tražiti municiju i bombe za nas i Bjelobrdski bataljon, tako da bi mi mogli što pre krenuti.

Čim primite ovo pismo najhitnije pošaljite izveštaj o situaciji, koju sada znate, kao o ishodu borbi.

Izvestiti dali vam je poznato gde je kap. Miljević sa radio-stanicom. — Odgovor po svemu, da dobijem još u toku noći, da bi mogli doneti odluku za sutrašnji rad. — Br. 11

⁴⁰ Đurišić.

⁴¹ Đorđe, major.

⁴² Savo.

⁴³ Ivan.

⁴⁴ Vidi dok. br. 69, nastavak poslatih depeša Vrhovne komande.

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 163, reg. br. 6/1 (BH-V-264).

² Petar.

³ Radomir, kapetan, komandant sreza Višegradskog.

izvestiti, da dočekuju sa one strane i da bombarduju. — Razvijati najjaču obaveštajnu službu, gde se imaju tačni podaci.
Kap. Miljeviću narediti, da hvata vezu sa nama.

23/I - 1944

P. Z. k.
kap. **Stev. Glumac**⁴

Mi smo zanočili u s. **Nebogovine, Lučići, Danilovići.** —

BR. 66

DOPIS KOMANDANTA MESTA NIKŠIĆ OD 30. JANUARA 1944. CRNOGORSKOJ NARODNOJ UPRAVI O POTREBI SVESTRANIJE SARADNJE SA NEMCIMA RADI BORBE PROTIV NOVJ NA PODRUČJU NIKŠIĆA¹

KOMANDA MESTA

Pov. Broj 42

30. januara 1944

— Nikšić —

CRNOGORSKOJ NARODNOJ UPRAVI²

(za narodnu odbranu)

Prilikom sastanka oficira u Podgorici³, pretresana su sva pitanja, koja su vrlo važna za poboljšanje današnje situacije. Tom prilikom od strane narodne uprave data su obećanja da će u najskorije vreme situacija biti poboljšana i da u roku od mesec dana neće biti ni jednog partizana na teritoriji Crne Gore.

Međutim, situacija ne samo da se nije poboljšala, već naprotiv svakog dana postaje sve teža i broj partizana sve veći. Ako ovako stanje duže potraje, nije isključeno da će mo ne samo potpuno izgubiti narodno poverenje, već možda izgubiti i one oaze u kojima se još može slobodno disati.

Kao što Vam je i poznato, ceo srez Nikšićki sem varoši i neposredne južne okoline nalazi se pod partizanskom vlašću

⁴ Stevan.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 140, reg. br. 9/6, (CG-V-1447).

² Vidi dok. br. 32, objašnjenje 48.

³ Redakcija nije utvrdila o kakvom je sastanku reč.

ili pod njihovom kontrolom, a slična je situacija i u ostalim srezovima. Ovakvo stanje narod teško podnosi, jer mu komunisti digoše sve i ti »Narodni Osobodioci« još malo pa će ga osloboditi od onoga od čega zavisi njihova egzistencija.

I ako veći deo naroda nije na njihovoj strani, ipak je potpuno prepušten na milost i nemilost svojim sopstvenim krvnicima, koji raznom propagandom sve više i više truju njihovu dušu, a mi nismo u stanju da ga istrgnemo iz čeljusti tih divljih zverova.

U poslednje vreme komunisti su počeli da mobilišu i ko se ne odazove, apse ga i oduzimaju mu životne namirnice. Mnogi usled ovoga njihova terora beže u šumu i traže pomoć i spas od nas koji se nalazimo u varoši. Mi pak, nismo u stanju da im pružimo ma kakvu pomoć, jer nemamo dovoljno oružja, municije ni hleba.

U Nikšiću se sada nalazi priličan broj izbeglica iz srezova Šavničkog i Nikšićkog, koji su većinom bez oružja, a kada bi bilo dovoljno oružja da se istima podeli, moglo bi se sa malom potporom Njemaca preduzeti opšta akcija, stim da se istovremeno preduzmu akcije i u ostalim srezovima.

Ovde u srezu Nikšićskom preduzimane su do sada nekoliko lokalnih akcija, ali takve akcije ne donose nikakve koristi, već naprotiv štetu, jer čim se vojska vrati u Nikšić, partizani ponovo okupiraju dotična mesta i vrše teror nad narodom.

Obzirom na napred izneto, molim narodnu upravu da se što pre preduzmu potrebne mere te da se naša sela i planine oslobode od komunističko-terorističke bande.

Akcija protiv pomenutih može imati uspeha samo u tom slučaju, ako se ljudstvo koje je nacionalno ispravno, a sada se nalazi po varošima dobro naoruža i hranom snabde, pa onda u zajednici sa Njemcima planski povede u svim srezovima.

Isto tako u svim sreskim mestima trebalo bi prebaciti što veći broj oružja i municije, koje bi se pri oslobođenju pojedinih sela delilo nacionalno ispravnim ljudima, jer samo na taj način može se i održati zauzeta teritorija organizacijom svakog zauzetog sela.

Kada se preduzme opšta akcija, neophodno je potrebno, da celokupna žandarmerija učestvuje u istoj, jer se sada nalazi u Nikšiću oko 300 žandarma, koji su svi dobri i probani nacionalni borci.

Da bi se dala mogućnost svim ovim mladićima, koji su zavedeni od komunista da se vrate svojim kućama, a naročito onima koji su u posljednje vreme pristupili pod pritis-

kom u njihovim redovima, neophodno je potrebno da se pre akcije ponovo pozovu svi, s tim da im se zagarantuje život. Ove pozive trebalo bi u oči pokreta rasturiti pomoću aviona na celoj teritoriji.

KOMANDANT, MAJOR,
Rad.⁴ Mijušković

Predlog Knta Mesta Nikšić

NARODNA UPRAVA ZA CRNU GORU⁵
NARODNA ODBRANA
Pov. Br. 117.
4 februara 1944. g.
CETINJE

KOMANDANTU NACIONALNIH TRUPA CRNE GORE. —

Iznijeto u prednjem aktu Komande mjesta Nikšić, da se uzme u razmatranje u vezi sa eventualnim dejstvom operativnih trupa prema komunizmu.

ČLAN UPRAVE ZA NARODNU ODBRANU
Art. p. pukovnik,
Mitar M. Popović

KOMANDA NACIONALNIH TRUPA
CRNE GORE
Pov. Br. 3

5. Februara 1944 god.

Cetinje.

U vezi Pov. Br. 8/44

U akta.

Komandant, major

⁴ Radojica.

⁵ Ovaj i dalji tekst napisan je na poledini originala.

⁶ Potpis nečitak.

**IZVOD IZ KNJIGE PRIMLJENIH DEPEŠA ŠTABA DRAŽE
MIHAILOVIČA U VREMENU OD 15. DO 31. JANUARA 1944.
GODINE¹**

15 januar 1944 godine

Br. 742 od Švarca. Br. 142 od 14-I-. Major Marković² se nalazi u Jasenovu³ sa 350 ljudi. Juče je vodio manju borbu.⁴ Ras-Rasa.

Br. 743 od Ras-Rasa. Br. 143 od 14-I-. 2700 Bugara⁵ otišlo na položaj prema partizanima. Sada se na položaju nalaze snage četničke i poljske straže. Ras-Rasa.

Br. 744 od Ras-Rasa. Br. 144 od 14-I-. Nemačka udarna grupa iz Kraljeva, na putu iz Ivanjice, prošla je sa 37 kamiona i odmah produžila put za Rumuniju.⁶ Prema pouzdanim vestima sve nemačke trupe odlaze za Rumuniju, a ostaju samo Gestapo i feldžandarmerija. Ovo pričaju i Nemci u Valjevu. Ras-Rasa.

Br. 745 od Švarca. Br. 145 od 14-I-. U borbi kod Ivanjice poginula 55 partizana, 40 zarobljeno, a mnoge su sami poneli i sakrili.⁷ Poljske straže poginulo 20, Bugara 9, a jedan nemački oficir ranjen na pet mesta. Ivanjica je stradala od artiljerije i građanstvo je prilično stradalo. Komunisti oterali i pobili 5 Nemaca iz feldžandarmerije. Pored toga oterali jednog pomorskog kapetana, apotekara i nešto poljske straže. Ras-Rasa.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 276, reg. br. 12/1 (knjiga XLIV).

² Miloš, komandant Požeškog korpusa.

³ Jasenovu.

⁴ Na širem prostoru Jasenovu, Draškovići, Močioći nalazile su se jedinice 2. proleterske divizije. Vidi tom I, knj. 1, dok. br. 26.

⁵ Iz sastava bugarske 24. pešadijske divizije.

⁶ Reč je o predislokaciji snaga ili transportu materijala.

⁷ U borbama za Ivanjicu 9. i 10. januara 1944. 2. proleterska divizija imala je 3 mrtva i 18 ranjenih boraca, dok je neprijatelj (Nemci, Bugari, četnici i nedicevci) imao 60 mrtvih, 70 ranjenih i 65 zarobljenih. Vidi dok. br. 58 i tom I, knj. 7, dok. br. 26.

...
Br. 765 od Kar-Kara. Br. 491 od 13-I-. Primio sam sva Vaša naređenja za prikupljanje snaga za dejstvo prema Ivanjici protivu komunista.⁸ Situacija kod Ivanjice 12-I u veće: partizani su izbačeni iz Ivanjice i odbačeni prema Mučnju, a štab mi je još u Katićima. Partizani tamo imaju 1, 2 i 5 proletersku brigadu i srbijansku proletersku brigadu.⁹ Ukupno oko 3000 ljudi. Odlično naoružani sa dosta municije. Nastavak.

Br. 766 od Kar-Kara. Br. 492 Nastavak. Od okupatora: Nemaca vrlo malo sa 5 tenkova, a Bugara 1000. Nemci ne nameravaju da dovedu u ovu oblast jače snage za borbu, jer su radi da ove partizane likvidiraju sa Bugarima, srpskom državnom stražom i da im pomognu četnici D. M. I jedna i druga srtana drže se u toku 13-I pasivno.¹⁰ Kraj. Pre-Pre.

Br. 767 od Kar-Kara. Br. 493 od 14-I-. Sa pouzdane strane saznao sam da je Oljčan¹¹ trebao da ide na Cetinje u svojstvu Firera nad Crnom Gorom. Bio je spremljio vojni i civilni štab, ali neki Crnogorci su se usprotivili njegovom odlasku u Crnu Goru, te je ova kombinacija propala. Nastavak.

Br. 768 od Kar-Kara. Br. 494 od 14-I-. Nastavak. Za sada je tačno da na Cetinje treba da ide peti dobrovoljački puk pod komandom kapetana Dimitrijevića, njegov je zadatak da tamo stvori dobrovoljačke odrede pod komandom Nedića, odnosno Ljotića. Drugih podataka o ovome nemam, ali se može povremeno informisati po ovoj stvari. Kraj.

...
Br. 770 od Bi-Biā. Br. 35 od 14-I-. Poslednja depeša pogrešna je. Partizani su zauzeli Ivanjicu samo do reke a rud-

⁸ U depeši br. 282 od 11. januara 1944. Mihailović nalaže Rakoviću: »Izvestite jeste li primili moja naređenja za prikupljanje svih većih snaga za dejstvo prema Ivanjici i jeste li počeli sa prikupljanjem. Situacija nalaže hitnost« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 1a/1).

O naređenjima Draže Mihailovića za borbu protiv NOVJ na širem području Ivanjice, vidi dok. br. 64.

⁹ Posle povlačenja iz Ivanjice jedinice 2. proleterske divizije razmestile su se, i to: 2. proleterska brigada na prostoru s. Katići — Bela Crkva; 2. dalmatinska brigada na prostoru s. Opaljenik — Daretin — Kušići, i 1. šumadijska brigada u s. Jovančevići — Milandža (tom I, knj. 7, dok. br. 26).

¹⁰ U toku 13. januara vođene su borbe sa neprijateljskim prethodnicama kod s. Opaljenika. Neprijatelj je odbačen uz gubitke 6 mrtvih i 11 ranjenih (isto).

¹¹ Mihailo, ministar u Nedićevoj vladi.

nik nisu zauzeli. Nismo neaktivni. Napadamo ih sa malim snagama i uznemiravamo dok se ne skoncentrišemo i dobijemo municiju. Naš jedan bataljon napadao je komuniste u Klisuri iza Ivanjice 12 ov. m. Napadali smo partizane u cilju uznemiravanja na Deretinu i Popović Brdu.¹² Danas na reci Nošnici vodimo borbu¹³ Sprečili smo im prelaz. Noćas ili sutra ujutru napašću ih svim raspoloživim snagama.

Br. 771 od Bi-Bi. Br. 36 od 14-I-. Brigadir¹⁴ stigao u n¹⁵ Ljubom i Tomsonom sinoć. Informisan o svemu želi što pre da se vidi sa komandantom¹⁶. Komandant na frontu. Stanica u pokretu ka njemu. Situacija uglavnom dobra. Detalje daćemo sutra po saznanju. Major Džek¹⁷ je u izviđanju.

Br. 772 od Bi-Bia. Br. 37 od 15-I-. 13-I uveče vodili smo borbu sa crvenima u Deretinu, Kusevici¹⁸ i Glintiću¹⁹. 13-I po danu u Sarfzanima.²⁰ 14-I u 9 časova sa mojim korpusom i dragačevskom brigadom napadao sam na Kušiće²¹. Odmah preduzimam gonjenje u dve kolone. Desna pravcem Kušići, Maskovo, Presjeka, leva kolona Zečije Polje²², Čemernica. Ukupna njihova jačina 700. Municije vrlo slabo. Niko nam nije dao municiju.

Br. 773 od Orela. Br. 787 od 15-I-. Naređenje sa grupisanje mojih snaga primio sam.²³ Sa korpusom se nalazim na prostoriji: Goč, Željini, Bela Ploča,²⁴ Pleš. Pripreme za pokret privode se kraju. Jačina korpusa 1500 ljudi. Zbog pojačane akcije komunista u Toplici ostavio sam u srezu rasinskom 350 ljudi. Ovo sam morao učiniti radi zaštite i držanja morala

¹² Popovićevo brdo (k. 1187).

¹³ Borba četnika, bugarskih trupa i Nemaca vođena je protiv delova 2. dalmatinske brigade (tom I, knj. 7, dok. br. 26).

¹⁴ Odnosi se na Armstronga.

¹⁵ Nejasno. Tako stoji u originalu.

¹⁶ Radi se o majoru Radomiru Cvetiću. On je izbegavao susret sa Armstrongom.

¹⁷ Član britanske vojne misije.

¹⁸ Kosovica.

¹⁹ i ²⁰ Nejasno. Tako stoji u originalu.

²¹ Napad na dva bataljona 2. dalmatinske brigade u s. Kušići vršili su četnici, bugarske trupe i Nemci. Batanjoni su pod pritiskom jakog neprijatelja napustili Maskovu i pomerili se ka Mučnju (tom I, knj. 7, dok. br. 26).

²² »Zečje Polje« na karti 1 : 100.000 nije nađeno.

²³ Vidi dok. br. 64.

²⁴ »Bela Ploča« nije nađena na karti 1 : 100.000. Postoji Ploča (kod Aleksandrovca).

kod naroda ovoga kraja. Pored ovoga jedan deo ostavio sam u zaštiti štaba 1 A. Komandantu topličkog korpusa naredio sam potrebno, do moga povratka. Potpukovnik Keserović.

...

Br. 776 od Dum-Duma. Br. 4 od 13-I-. Situacija na teritoriji rudničkog korpusa zadovoljavajuća. Netačno da je srez kačerski leglo komunista. Ovaj srez povremeno ja uznemiravan od komunističke grupe Konstantina Lukića²⁵, koji se redovno bavi inače u srezu takovskom. Jačina mu je 20 pušaka. Nastavak.

Br. 777 od Dum-Duma. Br. 5 od 13-I-. Nastavak. Ova grupa progonjena je od kačerske brigade kad god se pojavi na terenu ovoga sreza. Poslednja borba sa njom vođena 5-I u selu Kriva Reka. Jedan komunista je ubijen a jedna ženska ranjena i umrla je. Nastavak.

Br. 778 od Dum-Duma. Br. 6. od 14-I-. Srez kačerski uznemiravan je i od šumadiške brigade.²⁶ Povremeno male grupe upadaju u ovaj srez. Kačerska brigada ih progoni tako da se uopšte ne mogu zadržati. Od šumadiške brigade ugrožena su sela: Vojkovci, Jarmenovci, Ranilovci i Bosuta. Naređeno garnizonima priprema u ovim selima.

...

16 januara 1944 god.

Br. 786 od Ras-Rasa. Br. 711 od 16-I-. Na Javoru kod Kušića i Katića još se vodi borba između komunista s jedne i četnika, poljske straže, Nemaca i Bugara s druge strane. Komunista ima oko 3500. Opoljeni su i sada bi trebalo dotući ih.

...

Br. 795 od Sto-Sto. Br. 25 od 16-I-. Peta divizija crvenih 14-I ušla u Foču i nadire uz Čehotinu.²⁷ Jačina oko 3000.

²⁵ Kostadin, u 1944. je bio potpredsednik Sreskog narodnooslobodilačkog odbora za srez takovski. U 1941. bio je zamenik komandanta Čačanskog NOP odreda.

²⁶ Reč je o Privremenoj šumadijskoj brigadi.

²⁷ Foča je zauzeta 13. januara. Četnici Drinskog korpusa su, posle kratkog otpora, pobešli (tom IV, knj. 20, dok. br. 70).

Juče od zore velike borbe oko Foče između Nemaca i crvenih. Po neproverenim vestima, Nemci u Ustikolini zarobili bolnicu pete divizije i delove koji su bili na levoj obali Drine. Fočanska i čajnička²⁸ u oblasti Ifsara. Naredio sam da napadaju crvene bezprekidno, ali odvojeno od Nemaca. Komunisti prema Kalaitu²⁹ žele da se probiju ka Jablanici. Prednji delovi su im u Moćiocima i Ojkovici. Iz zaplenjene arhive 10 krajiške brigade vidi se, da je rasformiran pribojski odred crvenih, a ostatak istog od svega 20 ljudi ušao u sastav 10 brigade. Nastavak.

Br. 796 od Sto-Sto. Br. 26 od 16-I-. Danas u 11 sati stigli kod mene Mensfeld i Todorović.³⁰ Posle razgovora sa Todorovićem dao sam mu najbržu moguću vezu i sigurnu pratnju do Bačovića, a njemu poručio da im pošalje pratnju do Kalinovika. Oni produžavaju danas u 13 časova. Lukačević i pukovnik Beli prošle noći prešli Lim. Potpukovnik Ostojić.

Br. 797 od Sto-Sto. Br. 26. Nastavak. Momčilović javlja: da se sa muslimanima iz oblasti Jabuke, Mrežice i Crne Reke ništa pozitivno ne može postići, jer su vrlo prevrtljivi i čim naiđu Nemci ili komunisti prilaze njima i rade protivu nas. Traži dve stanice. Očajno slabo stoji sa hranom, obucom, ode- lom i municijom. Potpukovnik Ostojić. Kraj.

...

Br. 804 od Stipe. Br. 278 od 15-I-. Rasove jedinice u borbi sa crvenim bez gubitaka, a ovi četiri mrtva,³¹ Karađor- de³² u selu Banji zaklao 18 istaknutih i okorelih crvenih³³. Čišćenje se vrši i dalje prema Darosavi. Organizacija Kosmaja brzo napreduje. Dob bolestan prima injekcije, a jedinice na terenu energično progone crvene. Pozdrav Dr-ška.

Br. 805 od Nav-Nava. Br. 44 od 15-I-. Pošto su parti- zani imali za sobom Pivu i Goliju, kao bazu za otstup, to smo ih manevrom propustili u pravcu Nevesinja. Trebinjski kor-

²⁸ Odnosi se na brigade Drinskog korpusa.

²⁹ Vuk Kalaitović, komandant 2. mileševskog korpusa.

³⁰ Borisav.

³¹ Verovatno se odnosi na borbe četnika korpusa Gorske garde protiv Privremene šumadijske brigade početkom januara 1944. Vidi dok. br. 58.

³² Tihomir Jovanović, poručnik, komandant Oplenačke brigade korpusa Gorske garde.

³³ Odnosi se na simpatizere NOP-a.

pus zajedno sa vučedolskom brigadom preduzimaju akciju napada iza leđa. Nevesinjski korpus akciju sa fronta. O ishodu akcije izvestiću Vas.

... ..
17 januar 1944 godine.

... ..
*Br. 826 od Fan-Fana*³⁴. Br... od 17-I-. Pukovnik Brana Živković³⁵ tražio je sastanak sa mnom. Ako smatraš da je korisno, neka mu Vili javi da dođe u selo Trbušine kod Čačka, a ja bih dalje regulisao. Izvesti me šta si rešio. Pozdrav Čika Marko.³⁶

... ..
Br. 829 od Vuka. Br. 17 od 14-I-. Veza Vaš br. 273³⁷ Zeleni kadar ima svoga vođu Nesata Topčića, muslimanski učitelj. Odmetnuo se od Hrvata i Nemaca. Zeleni kadar u zajednici sa četnicima vode borbu protivu komunista i zaštićuju muslimanski živalj od komunističkih i muslimanskih bandi. Ako ga zna Mustafa³⁸ neka napiše jedno pismo za njega preko mene, ali sve izgleda da njima komanduje major Šefhet Hasandedić. Sa njime su stupiti vrlo brzo u vezu. Molim hitan odgovor na depešu br. 15 od 11-I-³⁹

... ..
Br. 833 od Feliksa. Br. 24 od 16-I-. Kongres završen,⁴⁰ učestvovalo 140 delegata iz svih pokrajina. Kongres su pozdravili pretstavnici Slovenačke, Hrvatske Amerike i Bugarske. Nacionalna svest, odanost Kralju i otadžbini i rešenost na dalju borbu, manifestovali su se u punoj meri. Izabran je omladinski nacionalni komitet i određena su tri delegata za V. K. Doneta je rezolucija, poslata su telegrami. Nastavak.

³⁴ Dr Đuro Đurović, član Centralnog nacionalnog komiteta.

³⁵ Vojni funkcioner u Graničnoj straži u Beogradu.

³⁶ Miroslav Trifunović, general.

³⁷ Draža Mihailović je 11. januara 1944. putem depeše pitao Stevana Damjanovića: »Objasni nam čiji je zeleni kadar i protivu koga se bore. Javlaj se stalno« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 1a/1).

³⁸ Mulalić, član Centralnog nacionalnog komiteta.

³⁹ Vidi dok. br. 58, depeša br. 588.

⁴⁰ Reč je o omladinskom kongresu u selu Ba.

Br. 834 od Feliksa. Br. 25 od 16-I-. Nastavak. Kralju Vladi, Ruzveltu, Čerčilu, Staljinu, De Golu, Benešu, Čankajšku, međunarodnoj omladinskoj organizaciji u Americi i Norveškim studentima. Kongres je bio sjajna manifestacija nacionalne svesti. Za vreme kongresa nije bilo nikakvog uznemiravanja od neprijatelja. Američki oficir pri ovom korpusu⁴¹ priredio je banket u čast učesnika, posle čega su se delegati razišli. Kraj.

...
Br. 844 od Kom-Koma.⁴² Br. 7 od 17-I-. Na teritoriji posavskog sreza, završeno je potpuno čišćenje komunista. Zadnjih meseci po danu uhvaćeno je 37 ilegalnih komunista od kojih 22 streljano, streljano je 50 komunističkih jataka kod kojih je nađena veća količina oružja i od naših ljudi opljačkana sprema. U čišćenju učestvovali oko 500 ljudi, koji su dolazili do Čukarice. Detalji sleduju.

...
Br. 846 od Stipe. Br. 279 od 17-I-. Inženjer major Simić iz nacionalne službe u Beogradu do danas meni nepoznat, tražeći vezu sa Pavlovićem⁴³ došao meni i javio: sa Pavlovićem imao sastanak 20 novembra u Sibnici na Homolju i ovaj ga angažovao za pregovore sa Nedićem rekavši. Nastavak.

Br. 847 od Stipe. Br. 280 od 17-I-. Nastavak. Ovo što Vam govorim, govorim Vam kao da govori Draža. Ukratko zadatak mu je da u tvoje ime pregovara sa Nedićem, da Nedić daje novac za nas. Da može javno da te grdi, da on čuva Beograd, a Draža zemlju i još slično. Nastavak.

Br. 848 od Stipe. Br. 281 od 17-I-. Simić je imao više sastanaka sa Nedićem, donosi izveštaj i želi da po razgovoru sa Pavlovićem ide k tebi. Ja sam mu rekao da čeka dok preko tebe ne dobijem odgovor Pavlovića. Sumnjam da si ti Pavloviću dao ovaj zadatak, jer da treba sa Nedićem pregovarati, dao bi meni, pošto sam bliži. Nastavak.

Br. 849 od Stipe. Br. 282 od 17-I-. Pavlović mu je dao naziv šifre i naredio da se preko Saše⁴⁴ javlja i traži vezu.

⁴¹ Odnosi se na Đorđa Musulina.

⁴² Vladimir Komarčević.

⁴³ Dragoslav, pukovnik.

⁴⁴ Aleksandar Mihailović Saša.

Odgovori da znam šta Simiću da kažem. Mnogo priča o neredu kod naših u Beogradu. Veli, ranije je saradivao sa Tribrođaninom⁴⁵ iz Homolja. Tvoj Dr-ška.

*Br. 850 od Viga*⁴⁶ Rim. Br. 24 od 8-XII-. Nemačka reakcija nastupila je posle dva meseca. Akciju vrše dve »SS« divizije i jedna kozačka. Do sada su partizani suzbijeni na deset hiljada u Sloveniji. Držanje belih⁴⁷ pod komandom klerikalaca bilo je bedno. Njin tehnički komandant bio je potpukovnik Peterlin, koji se nije usudio izići iz Ljubljane da im komanduje. Beli su imali zabranu da idu u četnike. Nigde se nama nije priključila i pomogla protiv komunista. Nastavak. Bor.⁴⁸

Br. 851 od Viga. Br. 24 od 8-XII-. Nastavak. Čak i posle kapitulacije⁴⁹ nisu mojima hteli dati suvišno oružje i hranu. Naše oficire nisu hteli priznati za komandante, od mene su skrivali mesto koncentracije bojeći se, da uzmem komandu. Primorski i gorenjski odred razoružali su Italijane pre belih. Talijani su se udružili sa crvenima protiv belih. Tu su se predali bez borbe. Na Turjaku su se jedino branili. Deo se spasio ka Nemcima, koji su sa Rupnikom⁵⁰ izmirili domobrance. Tako je nastradao klerikalni separatizam, koji je hteo diktirati u budućoj državi. Od 10.000 belih spaslo se 2.000 Bor.

...
18 januar 1944 godine

Br. 859 od Sto-Sto. Br. 28 od 18-I-. Komunisti opet u Negbini,⁵¹ verovatno će istim putem natrag preko Jablanice, Belih Brda, Ruda, Mioča. Pozadi pete divizije idu u druge jedinice crvenih od Igmana i Jahorine. Po nekim podacima sa ovom drugom je Tito.⁵² Drašković sa Čajničkom i delom

⁴⁵ Voja, komandant Zviške brigade. Uхваćen je 1945, osuđen na smrt i streljan zbog zločina počinjenih u požarevačkom okrugu.

⁴⁶ i ⁴⁸ Karlo Novak.

⁴⁷ Odnosi se na pripadnike Bele garde.

⁴⁸ Reč je o kapitulaciji Italije.

⁴⁹ Leo.

⁵¹ Toga dana u Negbinu su ušli 2. proleterska brigada i Štab 2. proleterske divizije, dok su 1. šumadijska i 2. dalmatinska brigada vodile borbu protiv četnika iz Mileševskog korpusa u Moćiocima (tom I, knj. 7, dok. br. 26).

⁵² Tih dana se Tito sa Vrhovnim štabom NOV i POJ nalazio kod žel. stanice Potoci (između planina Srnetice i Klekovače).

fočanske na reonu I f s a r. H a n s o h a. Momčilović⁵³ sa 800 ljudi oko Miljevine. Nastavak.

Br. 860 od Sto-Sto. Br. 29 od 18-I-. Nastavak. Naredio sam obojici da napadaju u bok i pozadinu crvenih. Prema njima višegradsku⁵⁴ danas prikupljam na Bijelim Brdima za udar na grupu koja ide od Negbine. Za ovu akciju upotrebiću sve što se ima na desnoj obali Lima. Kalajit treba da ih goni. Pribojska se grupiše oko Crnog Vrha, a zlatiborci⁵⁵ da napadaju sa severa. Potpukovnik Ostojić.

Br. 874 od Vig. Br. 25 do 9-XII-. Nastavak. U Sloveniji oko 2000 mobilišu komunisti, odbili a ostalo prešlo k njima.⁵⁶ Slovenska zaveza po programu oruđe vlade i naše vojske otišla je na stranputici i ideja o federaciji bila forsirana najpre od klerikalaca u zavezi potom od vodstva. Nacionaliste⁵⁷ sam upozoravao na to i predočio im katastrofu koja je i došla. Klerikalci su izigravali nacionaliste. Ujedno su tražili podređivanje vojske zavezi, a ne Vama. Svako Vaše naređenje biće izvršeno ako to oni odobre. Bor.

Br. 881 od Vuka. Br. 17 od 17-I-. 15-I stigli u Simin Han u štab kapetana Damjanovića.⁵⁸ On sa profesorom Srđanom Bakajlićem, Radivojem Bančićem⁵⁹ i Doserkićem otputovali za Sarajevo po pozivu Nemaca, pre dobijanja Vaše depeše. Otputovali 9-I. Vratio se samo Radivoje Bančić i Miloš Erkić, komandant tuzlanske brigade. Ne mogu nikako da se sastanem sa Milošem Erkićem jer je stalno u Tuzli. Nije ostavljen zamenik. Ja sa stanicom se nalazim sa komandantom bijeljinske brigade i komandantom majevičke brigade⁶⁰ Partizani opkolili Tuzlu,⁶¹ Bijeljzinu, Brčko, Simin Han. Izgleda sve snage bačene na Majevicu, Posavinu i Semberiju. Nastavak.

⁵³ Milorad, komandant Romanijskog korpusa.

⁵⁴ Višegradska brigada Drinskog korpusa.

⁵⁵ Četnici Zlatiborskog korpusa.

⁵⁶ Rečenica nejasna. Tako stoji u originalu.

⁵⁷ Misli se na pristalice Draže Mihailovića.

⁵⁸ Stevan Damjanović je bio komandant Majevičkog korpusa.

⁵⁹ Potporučnik Bančić je jedno vreme bio komandant Bijeljinskog bataljona, a od marta 1944. komandant sreza bijeljinskog.

⁶⁰ Komandant Majevičke brigade bio je Radivoje Kerović.

⁶¹ U napadu na Tuzlu učestvovala su jedinice 3. udarnog korpusa i 16. udarna divizija NOVJ. Vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 64 i 176.

Br. 882 od Vuka. Br. 18 od 17-I-. Nastavak. Stanje dosta teško. Niko nikog ne sluša, svi komandanti uznemireni odlaskom kapetana Damjanovića. Partizani sve opkolili velikim snagama. Ponavljam stanje jako zategnuto. Sve gledamo da se izmiri, ali uzalud sve. Molim hitno naredite šta da radim. Javljeno i Račiću⁶² Najhitnije odredite zamenika, ali nekog od komandanata brigade. Odgovor do 18-I ujutru, inače biće stanje vrlo teško.⁶³ Kraj. Vuk.

Br. 883 od Vuka. Br. 19 od 18-I-. 17/18 noću 16 i 17 divizija napadaju Tuzlu i Brčko. Tuzlu i Simin Han zauzeli. Noćas teške i krvave borbe vođene kod Brčkog i Tuzle. Od-bijeni uz teške gubitke. Preko dana zatišje večeras opet napadaju. Četnici i zeleni kadar drže položaje da ih napadnu za vreme odstupanja. Ja se nalazim pred samom Tuzlom. Gledam da napadnemo noćas u leđa, ali ne mogu složiti komandante brigada. Sastao se sa komandantom tuzlanske brigade, koji je otišao sa kapetanom Damjanovićem. On je sigurno ubedeo, da će se on vratiti. Traže zajedničku akciju svih četnika u Bosni protiv partizana. Nastavak. Veza docnija br. 1152. —⁶⁴

...

Br. 907 od Leonarda. Br. 50 od 16-I-. Drugi bataljon kolubarske brigade vodio borbu 12-I sa manjom partizanskom grupom koja se prebacivala iz Kosmaja.⁶⁵ Rezultat borbe: na našoj strani 1 mrtav, na partizanskoj strani 5 mrtvih i 8 ranjenih. Partizani oступili preko Darosave. 13.-pojavi-la se jedna partizanska trojka u selu Zagrađu, ista je uništena. Kapetan Jovanović.⁶⁶

...

19 januara 1944 godine

...

Br. 924 od Ram-Rama. Br. 505 od 19-I-. Grupa crvenih kod Negbine sastava druga dalmatinska i srbijanska pro-leterska ukupno 1100. 18-I- vođene borbe kod Ojkovice,

⁶² Dragoslav, major, komandant Cersko-majevičke grupe korpusa.

⁶³ Draža Mihailović je depešom br. 537 od 18. januara odgovorio: »Primili tvoj izveštaj br. 17. Zašto se retko javljate. Poslaćemo pismo za zeleni kadar« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 1a/1).

⁶⁴ Rečenica je dopisana mastilom, ćirilicom.

⁶⁵ Borba je vođena protiv Privremene šumadijske brigade (tom I, knj. 7, dok. br. 12).

⁶⁶ Milijan.

Jasenove i Bele Reke. Crveni ostupaju ka Draglici. Nigde Markovića,⁶⁷ nigde Kolarevića⁶⁸ i Kondora. Zašto sada Kolarević ne pođe na teren u svoj srez na crvene, kao što je zapretio četnicima, da će na njih gađati ako mu uđu u srez. Crveni su pod neprekidnom borbom malaksali i utrošili municiju. Treba ih tući i sa zlatiborskim korpusom, kao što ih tuku naši. Nastavak.

...
Br. 929 od Viga. Br. 25 od 9 - XII - . Nastavak. Nisam ostupao od jugoslovenske linije. Hteli su me odstraniti, formirali su vojni savet sa Vauhnikom⁶⁹ i Peterlinom na čelu. Te izdajice su verne sluge klerikalaca protiv ministra. Zabranili su finansiranje četnika i vršili protiv njih propagandu goru od crvenih. Da bih forsirao razvoj četnika pristao sam na vojni savez i ni to nije pomoglo. Narodu su kazali da sam smeñjen. Sa nacionalistima sam urgirao za četnike, ali nije ništa pomoglo. Tako sam ostao sa 300 četnika u najteže dane, koji nisu mogli izdržati katastrofu. Istupio sam iz zaveze radi te politike. Obavestio sam o tome vladu preko Vatikana. Bor.

Br. 930 od Viga. Br. 29 od 10 - XII - . Natlačen⁷⁰ i njegova grupa odgurnuli su od sebe Dr. Gosarija⁷¹ koji je nasledio Kulovca. Po smrti Natlačena uzurpirali su vođstvo klerikalci Senek Kranjc, s t s r g⁷² Skrbec Smajt. Ovi bi saradivali sa zavezom, a iza kulisa vodili separatizam.⁷³ U to je verovatno umešan Krek⁷⁴, sa kojim su imali dobru vezu. Iskoristili su u inostranstvu Vaše i moje ime, da dobiju na ugledu i novac od vlade. Bor.

---

⁶⁷ Miloš, komandant Požeškog korpusa.

⁶⁸ Milomir, komandant Zlatiborske brigade.

⁶⁹ Vladimir, general, od marta 1944. bio je zamenik komandanta Slovenije potpukovnika Prezelja.

⁷⁰ Dr Marko.

⁷¹ Gosar dr Andrej.

⁷² Nejasno. Nedešifrovano.

⁷³ O borbama političkih stranaka u Sloveniji i njihovom stavu prema četnicima vidi: Franček Saje, Belogardizam, Slovenski književni zavod, Ljubljana 1951 (na slovenačkom jeziku).

⁷⁴ Dr Miha. Bio je ministar u izbegličkoj vladi.

20 januara 1944 god.

Br. 945 od Ras-Rasa. Br. 721 od 20 - I - . Kod Ivanjice komunisti u manjim grupama prebacuju se u srez zlatiborski.⁷⁵ Još ih ima u Kušićima, Bjeluši, Katićima i zauzeli su bugarske rovove u Jasenovu. Jačina oko 1400 ljudi. Ras-Rasa.

Br. 946 od Ras-Rasa. Br. 722 od 20 - I - . Moja prva i druga jurišna brigada uz sadejstvo Kačeraca 17 ov. m. imali su borbu u selu Jeloviku, srez Orašački.⁷⁶ Rezultat komunista 41 mrtvih i 9 živih uhvaćenih. Naših samo jedan ranjen.

Br. 957 od Leona. Br. 24 od 20 - I - . Kod majora Cvetića stigao sam 13 ov. m. Naredio je napad za 14 - I - ujutro. Ja sam sa Bugarima napao neprijatelja u selu Maskovi njihov položaj i zauzeo Maskovu.⁷⁷ Neprijatelj je otstupio u pravcu Moćioča i Katića. Izjutra 15 - I napao sam ih na Katićima i oštra borba vodila se sve do 16 - I - izjutra, kada smo neprijatelja proterali i zauzeli Katiće.⁷⁸ Neprijatelj je otstupio ka Moćiocima. Nastavak.

Br. 958 od Leona. Br. 25 od 20 - I - . Nastavak. U napadu na Katiće pomagali su nas Bugari koji su se oduševljavali našim junaštvom. Svi bugarski oficiri i vojnici vikali su »Živeo Draža«. Neki Vas poznaju iz Sofije. Bugarski potpukovnik molio je moje vojnike da Vas pozdrave. Ja se nisam sa njima sastajao i ako su to po svaku cenu želeli. Sa Katića sam se vratio u Dragačevo 19 - I - , da preformiram jedinicu i da se opet vratim na položaj 21 - I - . Cvetića sam o ovome obavestio. Nastavak.

Br. 959 od Leona. Br. 26 od 20 - I - . Nastavak. Ovo sam morao da učinim, jer mi je pola vojnika ostalo bez obuće i obolelo. Pretila mi je opasnost, da ako sa ovakvom jedinicom uđem u borbu da budem poražen. Nisam imao drugi izlaz.

⁷⁵ Radi se o jedinicama 2. udarnog korpusa NOVJ. O njihovim zadacima i radu 19. i 20. januara 1944. vidi tom I, knj. 7, dok. br. 26.

⁷⁶ Borbu je vodila Kačerska brigada protiv Privremene šumadijske brigade. Brigada je imala gubitke 3 mrtva, 2 ranjena i 7 nestalih (tom I, knj. 21, dok. br. 123).

⁷⁷ U Maskovi su bila dva bataljona 2. dalmatinske brigade koji su se, pod pritiskom nadmoćnijeg neprijatelja, povukli ka Gumeševcu i Mučnju (tom I, knj. 7, dok. br. 26).

⁷⁸ Vidi tom I, knj. 7, dok. br. 26.

Odmah se vraćam na položaj. O hrabrosti mojih jedinica daće vest major Cvetić. U borbama sam imao 9 ranjenih i 1 mrtvog. Nađeno je od neprijatelja 10 mrtvih, 7 zarobljenih i više ranjenih, koje vode sobom. Ubili smo jednog njihovog komandira čete. Nastavak.

Br. 960 od Leona. Br. 27 od 20 - I - . Nastavak. Komunisti su sa glavnim snagama ostali u Močićima odakle su potisli Cvetića ka Čemernici. Verujem da ih ima oko 700. Iz stroja im je za poslednjih deset dana izbačeno oko 150. Stara nas bolest uvek prati. Nikako da se objedini komanda. Dok jedni borbu vode drugi gledaju i obratno. Ne verujem da će se na-trag vratiti. Sa njima je bilo 7 Engleza i 2 Amerikanca.⁷⁹ Izgleda da im je cilj bio da unište Lisanski rudnik. Nastavak.

Br. 961 od Leona. Br. 28 od 20 - I - . Nastavak. Miloša Markovića na Katićima 9 - I - razbilo je 12 mangupa iako je on bio sa 600 ljudi. Zarobili su mu mitraljez i oko 20 vojnika. Nigde se više u borbi nije pojavljivao iako se crveni nalaze stalno na njegovoj teritoriji. Iz prve dragačevske brigade uspeo sam da mobilisem 150 vojnika, koji su se borili vrlo hrabro pod mojom neposrednom komandom. Očekujem da ću ih sada još više mobilisati. Mnogo bi olakšali meni ako bi što pre poslali komandanta brigade. Ne mogu sve da izdržim sam. Bolestan sam. Kraj.

Br. 962 od Leona. Br. 29 od 20 - I - . Osigurajte da se Janković⁸⁰ ne vrati u Dragačevo. Radi toga ne smeju da se odazivaju mobilizaciji. Ovo će se jedino likvidirati kad pošaljete nekog komandanta brigade. Molim Vas potreba je da ovo što pre učinite. Vule Radulović.

...

Br. 968 od Ram-Rama. Br. 506 od 19 - I - . Nastavak. Pljevaljska brigada sa Rajlićem⁸¹ vodila pet dana borbe sa crvenim kod Kozice i Vrulje sa odličnim rezultatima.⁸² Moral naših

---

⁷⁹ Među njima bili su potpukovnici Hadson i Saje. Tu je bio i britanski major Antoni Hunter (Anthony), šef britanske vojne misije pri Štabu 2. udarnog korpusa NOVJ.

⁸⁰ Milutin.

⁸¹ Rađoman, kap. I. kl, komandant 1. mileševskog korpusa. Komandant Pljevaljske brigade bio je kapetan Jovan Jelovac.

⁸² Borbe su vođene protiv 3. proleterske (sandžačke) i 4. sandžačke NOU brigade. O rezultatu borbi vidi tom I, knj. 16, dok. br. 124; tom III, knj. 7, dok. br. 21.

odličan. Za pet dana izbrojano 53 mrtva, 102 zarobljena, mnogo ranjenih komunista. Naših 1 mrtav i 5 ranjenih. Grupa crvenih,⁸³ koja je 13 -I prešla Drinu kod Foče, 17 -I- je sa gro snaga oko Zavajita, Čelebića, bez hrane i municije. To su delovi pete divizije i dva bataljona proleterske brigade i majevičke divizije.⁸⁴ Čajnička i fočanska⁸⁵ ih napadaju. Iz uhvaćenog spiska vidi se, da su u bednom stanju. Nastavak.

...

Br. 970 od Pijo. Br. 33 od 20 -I-. London javlja, da se crveni ogorčeno bore na prostoriji Maglaj, Tuzla, Zvornik. Svedok sam njihovog bežanja u pravcu Majevice od Hrvata,⁸⁶ a ne od Nemaca. Propao im je plan da se prebace na levu obalu Bosne radi udara u bok Nemcima, koji uništavaju crvene oko Mrkonjić Grada i Kotor Varoši.⁸⁷ Naši povećavaju svoje naoružanje. Pažnja svih sada prelazak Sovjeta preko poljske granice i držanje Anglo-amerikanaca po ovom pitanju. Pejić.

...

Br. 972 od Sto-Sto. Br. 30 od 20 -I-. Komandant jablaničkog bataljona zlatiborske brigade sinoć od 20 časova javio, da su komunisti u Dobroselici jačine do 400 ljudi. Višegradska drži Brezovac, Prijevorac, Bijela Brda, Lanište i Oskorušu. Moja leteca cvruotera u ovici.⁸⁸ Pošto je Drašković prema onima od Foče, došao sam lično da rukovodim akcijom višegradske. Pribojska na Crnom Vrh. Drašković juče javio da je grupa crvenih od Foče jačine do 4000 ljudi. Njeni prednji delovi izbili su na liniju Meljak, Glisnica. Municije nemamo dovoljno. Potpukovnik Ostojić. Kraj depeše.

*Br. 973 od Berte.*⁸⁹ Br. 7 od 20 -I-. Broj 11 vršio je opšte pripreme za likvidaciju crvenih u Crnoj Gori. Izgleda nema snaga i za sada je odustao. Računao je na jedan deo snaga koji operiše u Bosni ali će one biti za duže angažovane. Sada vršim sam pripreme za obračun sa crvenim u Crnoj Gori.

⁸³ Delovi 5. NOU divizije.

⁸⁴ Reč je o 17. majevičkoj diviziji. Ona je učestvovala u napadu na Tuzlu. Vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 79.

⁸⁵ Odnosi se na istoimene brigade.

⁸⁶ Odnosi se na ustaško-domobranske jedinice.

⁸⁷ Na tom području su tada bile nemačka 1. brigada i SS divizija »Princ Eugen«.

⁸⁸ i ⁹⁰ Tako stoji u originalu. Nedešifrovano.

⁸⁹ Pavle Đurišić, potpukovnik, komandant Crne Gore.

i Sandžaku ali je moral slab. Podatak da su u Kolašinu deo Titove vlade sa Mošom i Đilasom dobio sam od žene kurira, koju sam ubacio među crvenima. U mori⁹⁰ bolnica sa oko 3000 ranjenih i bolesnih.

Br. 974 od Berte. Br. 8 Nastavak. Municije i najočuvanija italijanska oružja Italijanima oduzeli njihovo, a dali im jugoslovensko oružje skoro bez ijednog metka. Raspoložemo sada sa 1400 boraca. Ostale snage: Lašić 600, Vukadinović 200, Jovović 600 i Ružić 1000. Ovo su tačni podaci. Sa svima imam vezu. Do sada sam zaplenio 138 pušaka, 3 puško-mitraljeza, 2 bacača i 23 konja.

Br. 975 od Kom-Koma. Br. 11 od 19-I-. Na dan 18-I jedna grupa partizana od 10 ljudi bežeći ispred Garde upala je u selo Bačevac. Odmah je bila napadnuta od naših ljudi, te su zarobili 1 komunistu, a dva teško ranili. Koristeći mrak uspeli su da pobjegnu u pravcu Guberevca,⁹¹ gde ih Garda goni.

21 januar 1944 godine

Br. 977 od Azed. Br. 31 . . . Situacija 20 januara u 5 časova. Komunisti jačine preko 600 ljudi na prostoru Bela Glava—Negbina—Borova Glava. Zlatiborska brigada izbila u Belu Reku. Leteća i užička brigada blizu Borove Glave i Tornika. Nastavak.

Br. 978 od Azeda. Br. . . . Nastavak. Kalait u Buradi. Požeški korpus od Visoke, Nemci od Katića, Bugari od Kokina Broda. Sve spremno za koncentričan napad. Carke počele jutros. Već imamo 5 zarobljenika. Molim naredite Draškoviću da zatvori put iznad Štrbaca. Kraj.

Br. 985 od Bi-Bi. Br. 41 od 21-I-. Posle našeg napada na komuniste na Moskvi⁹² ponovo smo ih napali na Močiocima i prebacili ih preko Crnog Vrha i Graca. 18 ov. m. imao sam nameru da ih ponovo napadnem na Jasenovu i Ojkovici, ali su nas oni napali rano izjutra. Odbili smo njihov napad. Gubici: naših 4 mrtva i 4 ranjena, njihovi od prvog i drugog dana preko 25 mrtvih i mnogo ranjenih. Ostupili su od Jasenova. Nastavak.

⁹¹ Verovatno je reč o borbama protiv delova Kosmajskog NOP odreda. Vidi tom I, knj. 1, dok. br. 12; knj. 20, dok. br. 23.

⁹² Maskova.

Br. 986 od Bi-Bi. Br. 42 od 21 - I - . Nastavak. Dača Simović sa svojim brigadama učestvovao na Maskovi 14 i Katićima 15 - I. 18 - I Dača sa Katića vratio se u Dragačevo iako sam mu naredio da 17 - I uveče bude u Moćiocima. Imao je pravac Katići—Ravna Gora—Moćioci da bi 18 - I preduzeli napad. Od Markovića nigde ni traga, iako ste naredili da borbu sa ovom grupom vode javorski, požeški i drugi mileševski korpus i dragačevske brigade. Nastavak.

Br. 987 od Bi-Bi. Br. 43 od 21 - I - . Nastavak. Borbu vode samo javorski i drugi mileševski. Komunističku grupu sačinjavaju dalmatinska, šumadiska i proleterska brigada. Po pričanju seljaka moral im je vrlo slab. Municiju imaju vrlo malo. Imao sam dva puta priliku da ih uništim, da ih je Marković čekao na Mučnju, a 18 - I na Klekovi, Gradac. Po poslednjim podacima komunisti se nalaze: Jasenovo—Burađe—Kučani—Negbina. Nastavak.

Br. 988 od Bi-Bi. Br. 44 od 21 - I - . Nastavak. Javorski korpus nalazi se: Krševi—Moćioci—Živkovića Brdo—Žedna Glavica. Kalait Gornje Trudovo—Šitkovo. I pored slabog morala i naoružanja komunisti se ne mogu uništiti, ako svi energično ne učestvuju. Veći deo ljudstva nam se razboleo zbog slabe odeće i obuće kao i mrazeva. Čudi me zašto u ovoj akciji ne učestvuju i drugi korpusi, Keserović, Raković a naročito drugi kosovski koji čuva komuniste. Neka angažuju bar po jednu brigadu. Kraj.

Br. 989 od Orela. Br. 797 od 21 - I - . Major Grinvud ostao je sa pukovnikom Pavlovićem na reonu ražanjske brigade. Pošto je pukovnik Pavlović mnogo udaljen od štaba korpusa, molim da se za njega i majora Grinvuda dostavljaju depeše preko komandanta deligradskog korpusa. Keserović.

Br. 998 od Omega.⁹³ Br. 13 od 10 - I - . Omladinci štaba⁹⁴ 501 i 601 prolazeći kanalom sreza temničkog za deligradski korpus, hvalili se narodu kako su ih Nemci na istoj i susednoj teritoriji sve vozili svojim kamionima. Ovakva vest u narodu ostavlja rdav utisak. Odmah sam im kategorički zabranio da ništa pred narodom ne govore. Napomenuo sam im, da ću

⁹³ Zdravko Milošević, major, komandant Varvarinskog korpusa.

⁹⁴ Odnosi se na omladinske predstavnike iz istočne i južne Srbije (štabovi 501 i 601) koji su učestvovali na omladinskom kongresu u selu Ba.

im ovaj sadanji kanal zabraniti za prolaz ako čujem da ova-ko što budu narodu govorili. Molim naredite njihovim šefovima da omladinci u narodu ovakve stvari ne saopštavaju. Omega.

22 januara 1944 god.

Br. 1008 od Ram-Rama. Br. 509 od 20-I-. Broj 11 uhvatio jednu grupu Engleza južno od Beograda.⁹⁵ 2 oficira i 2 telegrafista. Ova grupa je odala sve što je znala. Broj 11 zna za razne grupe, kao za Belia, Mensvilda, Marka⁹⁶ i druge, kao i da je kanal preko Cvetića i Markovića na Lukačevića i Baćovića⁹⁷. Naredite Cvetiću, Markoviću, Dači i Kolareviću, da ovih dana učestvuju u uništenju crvenih kod Negbine. I Đurišić danas ide tamo da dejstvuje. Sve dok sa ovom grupom ne bude gotovo, ne možemo na jug.

Br. 1009 od Bi-Bi. Br. 40 od 21-I-. — Tačno je, da su puk. Sajc i potpukovnik Marko sa Englezima od Keserovića bili sa grupom komunista Dalmatinskom, Šumadiskom i proleterskom brigadom iz korpusa Peke Dapčevića. Ovo je provereno na više mesta od seljaka, kod kojih su bili.

Br. 1010 od Bi-Bi. Br. 45 od 21-I-. —Zadatak u vezi sa Armstrongom, najbolje bi bilo da izvrši neka jedinica iz drugoga korpusa, Keserović ili Raković, pod vidom komunista dok smo mi još na položaju.⁹⁸ A u pogledu represalija najbolje je i najpogodnije, da se izvrši sada, dok smo mi van našeg reona.

Br. 1011 od Bi-Bi. Br. 47 od 21-I-. —Po iskazu zarobljenika ovde je bila druga proleterska divizija iz korpusa Peke Dapčevića, koji ima tri divizije. Ovu diviziju sačinjavali: druga Dalmatinska i druga proleterska sa po 800 ljudi i Šumadijska brigada sa 400. Ukupno 2.000. Imaju dosta bacača i automata, ali malo municije. U Negbini pridružilo im se 8 Engleza od

⁹⁵ Reč je o britanskoj vojnoj podmisiji koja je bila kod četničkih štabova na Homolju.

⁹⁶ Hadson.

⁹⁷ Reč je o marš-ruti kretanja britanskih i četničkih oficira i američkog kapetana Mensvilda prema Čilipima radi prebacivanja u Italiju. Gestapo je znao za kretanje grupe, ali nije preduzimao nikakve mere.

⁹⁸ Vidi dok. br. 64 i 69.

Keserovića sa puk. Sajcom i radio stanicom. Poslednji delovi su im u Negbini, a glavčina u Kleki. Mnogo ranjenih pomrlo im u putu. Mi smo zarobili 16 i zaklali bez prekog suda.

Br. 1012 od Bi-Bi. Br. 50 od 22-I-. — Brigadir nestrpljiv pošao k meni. Danas sa korpusom krećem u pravcu Draglice u poteru za komunistima. Molim naredite da rušenje, ako mora da se izvrši, to učini ppuk. Keserović, koji ima prikupljeno ljudstvo na mojoj granici, pošto ima i topove, a naročito sada kada se zna, da sam ja ovamo. Ovo zbog represalija. U svakom slučaju pod vidom komunista. Ako zadatak mora da izvrši Javorski korpus, onda naredite da to izvrši Studenička, koja je ostala na terenu, dok sam ja ovamo.

...

Br. 1018 od Nav-Nava. Br. 54 od 22-I-. — Od Mitra Mitrovića, novinara i člana centralnog odbora Jurao⁹⁹ 701, dobio sam pismo u kome me obaveštava, da situacija u Crnoj Gori nije ružičasta. Dolaskom Srbijanske vojske u Crnu Goru, jedinstvo Srpstva dolazi sve više do izražaja. Svuda se manifestuje nerazdvojenost Srbije i Crne Gore, To znatno pojačava duh za borbu protiv komunista. Nastavak.

Br. 1019 od Nav-Nava. Br. 55 nastavak. Dolaskom Ljotićevih »Belih Orlova« oseća se živa akcija među Ljotićevcima u Crnoj Gori i ima izgleda, da će naročito po varošima uskoro postati opasnost za nas u toliko više, što okupljaju oko sebe sve one ličnosti, koje su kompromitovane svojim vezama sa okupatorima, Italijanima i Nemicima. Nastavak.

Br. 1020 od Nav-Nava. Br. 56 nastavak. Oni otvoreno prete da će okupatoru predstaviti svakoga onog, koji ne bude sa njima. Svi vojni komandanti primili su saradnju sa Nemicima u borbi protivu komunista i potpisali poznatu obavezu. . .¹⁰⁰ Mitrović postavlja sledeća pitanja i moli, da mu dostavim kao odgovor . . .¹⁰¹ Nastavak. Veza 1082.

Br. 1021 od Nav-Nava. Br. 58 nastavak. 5. — Da li da naši ljudi stupaju u žandarmeriju¹⁰² ili ne. 6. — Da li naši intelek-

⁹⁹ Jugoslovenska ravnogorska omladina.

¹⁰⁰ i ¹⁰¹ Tačkice u originalu. Redakcija nije pronašla tekst obaveze koja se pominje. Vidi depešu br. 1272.

¹⁰² Žandarmerija je bila kvisliška formacija koja je, kao i četnici, vodila borbu protiv NOVJ. Većina žandarmerijskih starešina bila je ujedno komandni kadar u četničkim jedinicama. Opširnije o žandarmeriji vidi u Arhivu VII, Ča, k. 149, reg. br. 30/2.

tualci mogu saradivati u listovima narodne uprave, ili da pokreću svoje legalne listove u koliko to bude moguće. 7. — Da li naš ilegalni rad treba da vodi više računa o kvalitetu ili kvantitetu ljudstva. 8. — Koje osnovne parole za buduće uređenje treba upotrebljavati, da li ima izmena u odnosu na novostvorenu situaciju.¹⁰³ Nav-Nav. Kraj.

23 januar 1944 godine.

Br. 1069 od Dal-Dala. Br. 705 od 17 - I - . Nastavak. Iz Šibenika Dr. Zdravko Grubešić, Krešimir Samodol mir¹⁰⁴ Peran Ljotićevci otputovali su za Beograd pre deset dana sa nametom, da prime instrukcije od Ljotića i Nedića i da se ovamo povrate sa većom grupom intelektualaca i boraca, te otpočnu neku akciju i organizaciju po uputima i narednjima Ljotića i Nedića, pod zaštitom 11. Nastavak.

Br. 1070 od Dal-Dala. Br. 706 od 17 - I - . Nastavak. Sa njima je otputovao Kosta Mirković kao naš obaveštajac, koji se po mom naredjenju ubacio u njihovu grupu, kao njihov prividan prijatelj, da bi na taj način mogao da nas obavesti o njihovim burgijama po Beogradu. Oni se još nalaze u Beogradu, a od kako su stigli tamo radio Beograd pomenuo je nekoliko puta rad naše dinarske grupe. Nastavak.

Br. 1071 od Dal-Dala. Br. 707 od 17 - I - . Nastavak. Sada ovamo kruže vesti o dolasku nekih Nedićevih divizija, koje su navodno već prešle Drinu, te priključenju Bosne, Hercegovine i Crne Gore Srbiji. Ove vesti zvanično podržavaju 11 a pronose ih simpatizeri Nedićevi i Ljotićevi kojih ovamo nema mnogo, a na čelo kojih se je stavio nesretni vojvoda Mane Rokvić, koji sada potpuno stoji u službi i pod zaštitom 11. Nastavak.

Br. 1072 od Dal-Dala. Br. 708 od 17 - I - . Nastavak. Zadržavajući sasvim neprijateljski stav prema nama. Ovaj bezumni čovek nema mnogo boraca sa sobom, najviše oko 200 boraca, koji stoje pod zaštitom 11 i u njihovim garnizonima. Preduzeo sam sve potrebne mere da odvojim ljude od njega i o svemu obavestim našu javnost, koja izražava svoje najveće gađenje nad njegovim ovakvim držanjem. Nastavak.

¹⁰³ Odgovor Draže Mihailovića vidi u dok. br. 69.

¹⁰⁴ »mir« u originalu. Pogrešno dešifrovano. Treba: Miroslav.

Br. 1073 od Dal-Dala. Br. 709 od 17-I-. Nastavak. Za poslednjih mesec dana nemam nikakve veze sa Drenovićem¹⁰⁵, a Mitranovićeva¹⁰⁶ stanica prestala je da radi. Putnici koji sa kolonama 11 stižu iz Banja Luke pričaju o borbama partizana koji su uspeli da prodru u grad i pobiju mnoge nacionaliste. U početku grad je branilo samo 450 vojnika 11. Nastavak.

Br. 1074 od Dal-Dala. Br. 710 od 17-I-. Nastavak. Kad im je kasnije pristigla pomoć i kad su slomili partizane izvršili su strahovite represalije u gradu pobivši mnoge stanovnike. Organi oružane i civilne hrvatske vlasti izgleda da su se stavili u borbu na stranu partizana. Priča se o 6000 mrtvih partizana od kojih 2000 na ulicama grada. Sve ove vesti za sada nije mi moguće proveriti, te prema tome nemojte ih primati kao tačne. Nastavak.

Br. 1075 od Dal-Dala. Br. 711 od 17-I-. Nastavak. Oficiri iz 501 korpusa kapetan Vojislav Popić, kapetan Pavle Stanimirović i potporučnici Đuro Vunduk, i Jovan Stefanović posle oslobođenja Splita¹⁰⁷ od partizana otputovali su za Split da se raspitaju za sudbinu svojih familija. Doznao sam, da su iz Splita sa kolonama 11 preko Mostara sa familijama otselili za Srbiju, o čemu Vas izveštavam. Nastavak.

Br. 1076 od Dal-Dala. Br. 712 od 17-I-. Nastavak. Kapetan Alfirević Vojimir radi iste stvari otputovao je za Split, gde mu je se potpuno izgubio trag, te se ne zna za njegovu sudbinu. Radi isporuke depeše gospodinu Mulali[ću] za muslimanske prvake na Krajini u Bihać, nisam mogao lično otputovati. Tamo sam poslao kao našeg opunomoćenog delegata majora Kapetanovića i profesora Voju Došenovića. Nastavak.

Br. 1077 od Dal-Dala. Br. 713 od 17-I-. Nastavak. Oni će isporučiti i urediti sa muslimanskim prvacima sve što ste naredili radi čega sam im dao potrebne instrukcije i ovlašćenja. Oni će sa njima tamo održati konferenciju i doneti potrebne konkretne odluke o daljem zajedničkom radu i borbi, a u duhu Vašeg naređenja i instrukcije. Nadam se da će ovaj posao uspešno završiti. Nastavak.

¹⁰⁵ Uroš, komandant Bosanskokrajiškog korpusa.

¹⁰⁶ Borivoje.

¹⁰⁷ Neposredno posle kapitulacije Italije (8. septembra 1943) jedinice NOVJ su zauzele široki pojas jadranske obale i niz gradova od Rijeke do Dubrovnika, među kojima i Split. Posle dugih i upornih borbi protiv 1. dalmatinske udarne i 4. (splitske) brigade, Split su 27. septembra 1943. zauzeli delovi nemačke SS divizije »Princ Eugen«.

Br. 1078 od Dal-Dala. Br. 714 od 17-I-. Nastavak. Profesor Došenović će ostati u Bihaću kao naš nacionalni povjerenik, da organizuje obaveštajnu službu i nacionalnu propagandu, podržava vezu sa muslimanima i dostavlja nam izveštaje. Kapetana Marka Crljenicu, po Vašem naređenju uputio sam na rad u Bosanski Novi i Dvor na Uni. Sa njima sam uputio i potrebnu ekipu ljudi boraca i stručnjake za obaveštajnu službu, službu veze, organizaciju i propagandu.

Veza 1020¹⁰⁸

Br 1082 od Nav-Nava. Br. 57 od... Nastavak. Prvo: Kakav stav u propagandi treba da se zauzme prema okupatoru. Drugo: kako da se postupa sada sa zelenošima. Treće: kakav stav da se zauzme prema Ljotićevcima, kompromis ili otvorena borba. Četvrto: da li da se pomaže narodna uprava na Cetinju (stoji: u p r a v a), da li da se ostane pasivno prema njoj ili da se povede borba protiv nje. Nastavak.

Veza 1021¹⁰⁹

Br. 1083 od Nav-Nava. Br. 59 od 22-I-. Perhinek me pita za pukovnika Belia i njegovu pratnju. Nije mi jasno, što mene ovo pita, kad Beli nikad nije bio kod mene. Janičić¹¹⁰ se ponovo probio do Nikšića i otvorio put do Banjana.¹¹¹ Istoga dana kad je Janičić došao do Nikšića i Ružić izašao iz Nikšića i došao do Trubjela, ali izgleda da se ponovo vratio u Nikšić. Kad proverim javiću tačno.

Br. 1095 od Vande. Br. 31 od 13-I. Nastavak. Pre svega treba uvek isticati da je glavni cilj pokreta, oslobođenje zemlje od neprijatelja i stvaranje mogućnosti narodu čim se prilike normalizuju da s z o t o p n d¹¹² bez ikakvog oružanog ili drugog pritiska spolja izabere vladu odnosno politički i socijalni režim. Iz tih razloga pokret se u načelu ne može složiti sa metodom. Nastavak.

¹⁰⁸ i ¹⁰⁹ Rečenica je dopisana olovkom.

¹¹⁰ Ivan.

¹¹¹ Vidi dok. br. 62.

¹¹² i ¹¹³ Nejasno. Nedešifrovano.

Br. 1096 od Vande. Br. 32 od 13 - I - . Nastavak. Koje bi htele da pod vidom borbe protiv okupatora i de kj¹¹³ najoštrije prejudiciraju budućeg političkog i socijalnog sistema našeg naroda. Samo u borbi sa jednim tako politički opasnim i izrađenim protivnikom kao što je komunizam, ne može se ostati pri maglovitim i nesadržajnim formulama i stereotipnim ponavljanjima fraza iz patriotske i nacionalne romantike. Nastavak. ORA.

...
24 januar 1944 godine.

Br. 1102 od Bi-Bi. Br. 51 od 24 - I - . Nalazim se u Dobroselici. Komunisti prošli Štrbac i Belo Brdo pod 21 - I - . Za njima otišli Nemci i Bugari.¹¹⁴ Zlatiborski se vratio, račanska brigada se vratila, Marković se vratio, Kalajit se vratio. Svi sa izjavom da je gonjenje uzaludno, pošto su komunisti suviše daleko, a za njima su otišli Nemci i Bugari. Ja ne želim da se borim sa Nemcima i Bugarima. Kraj je opustošen. Snabdevanje sa moje teritorije nemoguće zbog snega. Komunisti nisu u tom pogledu gore od nas jer se, nemilosrdno snabdevaju. Ne želim da upropastim narod i vojnike. Sutra se i ja vraćam, Molim hitan odgovor.¹¹⁵

Br. 1103 od Bi-Bi. Br. 52 od 24 - I - . Brigadir¹¹⁶ u poteri za mnom stigao u Negbinu. Očekujem ga svakoga časa ovde. Pored ostalih razloga postoji i mogućnost da je pošao radi one grupe Engleza, koje su sa komunistima. U slučaju da on¹¹⁷ hoće da ide dalje, ja ću ga zadržati do Vašeg odgovora. Molim bitno naredite šta da radim.

Br. 1117 od Stipe. Br. 292 od 21 - I - . Obaveštajac telefonom saznaje: od Ivanjice ka Sandžaku borbe se vode bez prestanka. Đurišić sa 3500 prešao Mojkovac—Pavino Polje—Kozice. R r a b i¹¹⁸ stigao na Jabuku. Odred Lukačevića u Pljevlja. Pavlu stižu svakog dana Vasojevići sa oružjem. Novu Varoš drže naši. Pavle se sprema da udari na Šitkovo. Keserov¹¹⁹

¹¹⁴ O borbama 2. udarnog korpusa protiv nemačkih i bugarskih trupa i četnika u dolini Lima vidi tom I, knj. 7, dok. br. 26.

¹¹⁵ Vidi dok. br. 69.

¹¹⁶ i ¹¹⁷ Armstrong.

¹¹⁸ Tako u originalu.

¹¹⁹ Dragutin Keserović.

dolazak očekuje se na Goliju, a Frikeov¹²⁰ na Javor. Tvoj Dr-ška. GCD.

Br. 1118 od Stipe. Br. 293 od 21-I-. U toku 19 i 20-I bez borbe. Vršu se pretres i čišćenje terena. Ninkovića¹²¹ treba odavde povući jer smeta. Daj ga Dr-onji u štab. Obaveštajac javlja: Crveni kod Močioca razbijeni, imaju dosta gubitaka. Jedna grupa je na Jasenovu, a druga na Palisadu. Ukupno broje 1400. Pavle¹²² i Lukačević zašli im za leđa. Pljevaljska brigada zarobila 90 Talijana, 10 crvenih i 3 ženske. Zaplenila 80 pušaka, 3 bacača, 7 puško-mitraljeza, 12 konja i 3 sanduka municije. Četnici u Sarajevu i Mostaru. Prema Palisadu Bugari. Drška.

Br. 1130 od Pinirama. Br. 514 od 23-I-. Pri povratku crvenih od Ivanjice dočekao ih je kapetan Kalaitović kod Mučnja i Močioca i stalno je vodio borbe do 20-I. Bio je pojačan sa mileševskom brigadom i saradivao je major Cvetić sa studeničkom. Komunisti imali u ovim borbama 53 mrtva, a za ranjene se ne zna. Crveni su iznenada pošli od Kalaita ka Dobroselici i Jablanici. U međuvremenu došao je i Đurišić sa 280 odabranih boraca da pojača Kalaita.

Br. 1131 od Pinirama. Br. 515 od 23-I-. Nastavak. Đurišić je bio na putu Nova Varoš, kad sam dobio podatke da su crveni otstupili u pravcu sela Jablanice, radi čega je promenio pravac preko Priboja za Štrbac. 21-I- Vasiljević¹²³ vodio ceo dan borbu u selu Brezovcu.¹²⁴ Imao je oko 50 izbačenih iz stoja. 22-I Đurišić počeo borbu sa daleko nadmoćnijim neprijateljem u Štrbcima. Ta se borba produžila ceo dan u sektoru Ravno Brdo—Sirova Glava. Nastavak.

Br. 1132 od Ram-Rama. Br. 516 od 23-I-. Nastavak. Borba vođena prsa u prsa. Imao je 9 mrtvih i 16 ranjenih. Vasiljević mu nije mogao pomoći, jer se ranije bio povukao iznad Bijelih Brda. Drašković mu takođe nije mogao pomoći, pošto je no-

¹²⁰ Predrag Raković.

¹²¹ Dragiša.

¹²² Đurišić.

¹²³ Dragiša, komandant Višegradske brigade Drinskog korpusa.

¹²⁴ Borba kod Brezovca vođena je protiv jednog bataljona 2. dalmatinske NOU brigade, a u Štrpcima su četnici i Nemci napadali 2. proletersku brigadu. Neprijatelj je odbačen (tom I, knj. 7, dok. br. 26).

ću između 21 i 22 - I upućen iz Rudoga da presretne dva bataljona crvenih treće sandžačke brigade, koji su imali zadatak da omoguće Dalmatincima i Srbima prelaz preko Lima, a dolazili su od Ritošića. Dosadnji gubitci crvenih su vrlo veliki. Nastavak.

Br. 1133 od Ram-Rama. Br. 517 od 23 - I - . Nastavak. Sa crvenim jedinicama nalazi se Koča Popović¹²⁵ i štab njegove divizije. Crveni se u borbama držali rezignirano i apatično. Ne pokazuju jaku volju za životom. Srpske municije uopšte nemaju. Crveni su samo sačuvali automate italijanskog modela. Pavle i danas nastavio gonjenje u pravcu Rudog. O Kondoru nemam nikakvih podataka. Zlatiborska stigla 22 - I u Gostilje. Marković se javio iz Visoke, ponavljam iz Visoke. Nastavak.

Br. 1134 od Ram-Rama. Br. 518 od 23 - I - . Nastavak. Meni izgleda da se njih nije ticalo sva ova akcija. Da je bilo sloga i zajedničkog rada, crveni se zaista ne bi izvukli, ali ponovila se stara greška, dok jedan vodi borbu na život i smrt drugi iz debele pozadine kibicuje. Poželjan bi bio jedan viši oficir da na terenu povede izviđaj i uzme krivce na odgovornost. Ovako razjedinjeni ne možemo imati ozbiljnijeg uspeha u borbi sa podlim neprijateljem. Na ostalim delovima fronta nema promene. Kapetan Knežević¹²⁶. Kraj.

25 januar 1944 godine

Br. 1152 od Vuka: Br. 20 od 18 - I - . Nastavak. Dobijanje oružja tajno i to: 30 Zorki, 15 mitraljeza, 5 teških 2 bacača. Pozvani od strane nemačkog đenerala Froma i kapetana Kelerera. Keler bio jugoslovenski oficir, dobar drug kapetana Damjanovića. Bili su predstavnici od Momčilovića i Baćovića. Vi sigurno znate o tome.

Br. 1153 od Vuka. Br. 21 od 21 - I - . Komunisti nisu zauzeli ni Tuzlu ni Brčko. Nemcima stigla velika pomoć. Ozrenski četnici¹²⁷ napali u leđa za vreme opsade Tuzle, a sa ove strane: Simin Han, Donja Tuzla četnici tuzlanske brigade u za-

¹²⁵ Koča Popović je bio komandant 1. udarnog korpusa NOVJ, koji se tada nalazio u Bosni.

¹²⁶ Blagoje, načelnik Štaba Komande Starog Rasa.

¹²⁷ Ozrenski četnički odred.

jednici sa zelenim kadrom. Dobro potučeni beže na sve strane. Kapetan Damjanović još se nije vratio. Još nisam dobio podatke o gubitcima komunista. Vuk.

Br. 1154 od Vuka. Br. 22 od 23 - I - . Usled povlačenja većih snaga u pravcu Majevice, a izgleda za Podrinje mi smo se morali povući i to u Podrinje. Nemci su namerno nabacili na nas sve snage. Dva dana Nemci sa ukupno 50 aviona bacaju u Tuzlu municiju. U povratku mitraljiraju komunističke bande. Ima dosta ranjenih četnika ali nema se doktora pa ni bolničara. Vrlo teško za ranjenike. Lekova mnogo [treba]. Mišljenja sam da nam pošaljete poručnika Kuzeljevića u Bosnu, jer kod Vas nije tako potreban. Ovde će biti vrlo koristan.

Br. 1155 od Vuka. Br. 24 od 23 - I - . Nastavak. Sve doktore partizani odveli. Komandant bijeljinske brigade poručnik Jeremija Lazić traži hitno da dođe do Vas zajedno sa mnom dok se nalazimo blizu, radi prečišćavanja svih važnih pitanja. Molim hitan odgovor. Sa stanicom moram prestati raditi, jer akumulatori prazni i nigde se više ne mogu napuniti. Molim hitno odgovor.¹²⁸

...

Br. 1167 od Sto-Sto. Br. 31 od 22 - I - . U toku 20 - I grupa od 300 crvenih napala naše delove na Brezovcu i naši se povukli. Pavle javio da će 21 preduzeti napad preko Radojinje za Draglicu, a Cvetić, Kalait i Marković sa zadapa ka Negbini. Od mene tražio da napadam od Bezovca ka Jablanici i Dobroselici. Prikupio sam oko 300 ljudi višegradske i juče u 7 časova preduzeo napad prvo na Brezovac, a potom na Jablanicu. Brezovac u 10 časova zauzet bez borbe. Na Brezovcu sam obavešten da je glavna snaga crvenih u Gornjoj Jablanici, a pretstraža u grupi kuća između Bele Glave i Šanca i na Strmičici¹²⁹, sekcija Vardište. U podne sam lično krenuo sa svojom pratnjom i letećom da napadnem pretstražu crvenih. Napad sam preduzeo u 14 časova i posle jednog sata žestoke borbe potpuno smo razoružali 4. bataljon[a]? druge proleterske srbijanske brigade¹³⁰. Nastavak.

¹²⁸ Mihailović je depešom br. 739 od 26. januara odgovorio: »VUK Veza tvoj br. 20-23. Iskoristite [povlačenje] komunista kod Tuzle. Nastavite sa neprekidnim napadima.« Dalje: odobrava mu dolazak posle 1. februara 1944 (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 3/1).

¹²⁹ Strmečica.

¹³⁰ i ¹³¹ Kod sela Strmečica i Bijeke Glave (k. 1048) borbu protiv četnika vodio je jedan bataljon 2. proleterske brigade. Četnici su iznenadili jednu četu, ali je protivnapadom bataljona i jednog bataljona

Br. 1168 od Sto-Sto. Br. 32 od 22 - I. Nastavak Koji je pobeo ka Gornjoj Jablanici. Ostavili su pet mrtvih, a imali su najmanje 10 ranjenih. Ubijen komandir druge čete¹³¹. Zaplenjena je arhiva i jedan puško-mitraljez, 5 pušaka i nešto sprema i stoke. Kapetan Josić¹³² sa višegradskom preduzeo je napad ka Gornjoj Jablanici u 14 časova. Borba je vođena do 17 časova i naši su bili izbili do iznad sela Gornje Jablanice. U 16 časova došao sam da pomognem desnu kolonu. Međutim u to vreme crveni su izvršili sa jačom snagom napad od Donje Jablanice na Brezovac i isti zauzeli. Ruđanski i dobrunski bataljon izvukli su se ka Cikoti. U mraku cela druga proleterska brigada preduzela je napad na naše desno krilo i centar. Pošto smo bili slabi i ostali bez municije a pomoć nije bila ni od kuda morao sam se povući na Prijedorac.

Br. 1169 od Sto-Sto. Br. 33 od . . . Nastavak. Danas dolazi Pavle sa brojem 11. Ja ću se rokirati za akciju severno od njih. Iz zarobljene arhive utvrđeno, da im je pravac Belo Brdo—Rudo. U pitanju je druga proleterska srbijanska, druga proleterska dalmatinska i šumadiska brigada, divizijska bolnica i ostali delovi. Brigade su od četiri bataljona, bataljon od četiri čete, četa jaka 80 do 100 ljudi. Nema novih podataka od Draškovića. Naši ukupni gubici, pet mrtvih i osam ranjenih. Crvenih 10 mrtvih pronađeno i imaju oko 20 ranjenika. Potpukovnik Ostojić.

Br. 1170 od Sto-Sto. Br. 34 od 24 - I - . Situacija 22 - I - . Pavle i broj 11 su 21/22 noću stigli u Štrbce i krenuli noću na Bela Brda, ali nisu došli do 10 časova. Na Bijelim Brdima bilo 50 ljudi br. 11. Raspored naših bio je: dva bataljona Cvrkote, Rakovići, dva bataljona i leteća Rakovići—Janići jedan bataljon Lanište kota 893. Municije na pušku prosečno 20 metaka, na automatsko oružje 100 metaka. Celog dana bila gusta mogla. Komunisti su u toku noći 21/22 preduzeli pokret u tri kolone u pravcima, desna: Brezovac—Duvnica—Cvrkote—Četenj, srednja: Brezovac—Prijedorac—Bijela Brda, leva: Bijela Glava—Šama¹³³—C i o l a¹³⁴—Štrbci. Nastavak.

iz 2. dalmatinske brigade napad odbijen. Bataljon je imao 3 mrtva i 6 ranjenih boraca, među kojima je bio komandir čete potporučnik Bugarinović, dok su četnički gubici bili 12 mrtvih i 30 ranjenih (tom I, knj. 7, dok. br. 26).

¹³² Petar, komandant brigade »Bosna«.

¹³³ Verovatno Šanac.

¹³⁴ i ¹³⁵ Pogrešno. Odnosi se na Ciglu i Četenj.

Br. 1171 od Sto-Sto. Br. 35 od. . . Nastavak. U 10 časova izvršili su jednovremeno napad na Ciola—Prijevorac—Četeš¹³⁵. Njihova desna kolona razdvojila je na Rakovićima od onih na Janjicama naše delove i počela da se spušta u Budimlju. U ovakvoj situaciji naredio sam da se bataljon od Cvrkota i Rakovića postavi bočno na Mačutsko¹³⁶ Brdo, a delove sa Janjica na Vaitni¹³⁷ Biljege. Veze sa Pavlom nisam imao. Do 11 časova komunisti su izbili na liniju Ravanci—Previta¹³⁸. U 14 časova vođena je kraća borba na Ravancima. U toku noći 22 i 23 - I naši bataljoni od Macuta prošli su na Janjice i vodili borbu sa jednom grupom crvenih koja se probila ka Previji. U toku noći ovog dana skoro je i poslednji metak utrošen. Nastavak.

Br. 1172 od Sto-Sto. Br. 36 od 24 - I -. Nastavak. Situacija 23 - I. Vršeno izviđanje i prikupljanje naših delova. Zbog magle 22 i 23 - I izmešali su se naši, komunisti i švabe, pa je često dolazilo do međusobne borbe što je rđavo uticalo na moral vojnika. Oko 11 časova kod Vidovića potukli se naši i Nemci. Pošto sam tek oko 18 časova prikupio tačne podatke o crvenima u toku noći 23/24 - I naredio sam gonjenje prve kolone i to višegradske pravcem Vidovići—Ravanci—mršavo¹³⁹, a moja leteća prvcem Lanište—Previja—Rudo. Štrbačkom bataljonu naredio sam hvatanje veze sa pribojskom brigadom i Pavlom u pravcu U o č a¹⁴⁰.

Br. 1193 od Lide¹⁴¹. Br. 5 od 24 - I -. Nastavak. Molim za izveštaj o situaciji u oblastima preko Lima i Drine u vezi sa komunistima.¹⁴² Ovo je potrebno radi objašnjenja komandan-tima i propagande. Molim kakve su mogućnosti u pogledu

---

¹³⁶ Verovatno Macute brdo.

¹³⁷ Nejasno.

¹³⁸ i ¹³⁹ Verovatno Previja i Mrsovo.

¹⁴⁰ Verovatno s. Uvac.

¹⁴¹ Todor Gogić, major, član štaba Velikomoravske grupe korpusa (Varvarinski, Ivankovački i Resavski korpus). Grupa je formirana 18. januara 1944, a za komandanta je postavljen potpukovnik Ljubomir Mihailović. U maju 1944. za komandanta grupe došao je Todor Gogić.

¹⁴² Gogiću je 26. januara depešom br. 758 odgovoreno, pored ostalog, sledeće: »Komunisti koji su bili prodrli do Ivanjice, proterani preko Lima u oblast Priboj — Rudo. Naši vrše i dalje gonjenje. Za sada nemamo još računa za preduzimanje većih akcija protiv okupatora, sem sabotaža. Sada moramo raščistiti komuniste na svim stranama« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 3/1).

akcije protiv okupatora na ovoj teritoriji. Je li to stvar naređenja ovdašnjeg komandanta. U tom pogledu nema se konkretnije naređenje za sadašnju situaciju. Gogić. PML.

...
...
26 januar 1944 godine.
...
...

Br. 1210 od Simona¹⁴³. Br. 233 od 25-I-. U vezi Vašeg naređenja za napad na most pripreme su izvršene¹⁴⁴. Očekujem vaša dalja naređenja. Molim da li dalje da ostanem u iščekivanju i dokle. Spreman sam za izvršenje malih, ali čestih sabotaza u dolini Morave, koje su u iščekivanju naređenja za napad na most. Molim za Vaša naređenja.¹⁴⁵ Nalazim se na teritoriji Ljube Mihailovića. Pukovnik Pavlović. PML.

...
Br. 1212 od Sto-Sto. Br. 38 od 25-I-. Vaš telefonist neće da prima moje »ultra urgent« depeše. Molim da se služba reguliše. Situacija 24-I: obe naše kolone izbile na Lim do podne bez borbe. Lim posednut od Mrsova do Uvca. Kapetan Đokić iz Rudog javio: komunisti su prešli Lim sa zadnjim delovima¹⁴⁶ ke v o v i m s d o m i a z a 23-I. Prelaz su izvršili preko mosta u Rudom, koji su opravili i kod Mrsova¹⁴⁷. Kroz Rudo su prošle prva šumadska brigada potom druga srbijanska i delovi druge dalmatinske. Kroz Rudo je prošlo oko 2000 ljudi, 150 konja i 300 ranjenih i bolesnih. Kod Mrsova prošlo oko 2000 ljudi, sa 30 ranjenika i 300 konja. Kroz Rudo prošla grupa Engleza, verovatno M a r k o i one misije koje su pobegle od nas.

Br. 1213 od Sto-to. Br. 39 od 25-I-. Nastavak. Ovuda je prošao Crni,¹⁴⁸ zamenik Titov, a izgleda i Peko Dapčević. Po

¹⁴³ Dragoslav Pavlović, pukovnik.

¹⁴⁴ Vidi dok. br. 67.

¹⁴⁵ Iz Vrhovne komande je, 27. januara, depešom br. 776 odgovoreno: »Veza Vaš br. 223. Nemojte se mešati u rad Velikomoravske grupe korpusa. Izvršenje ovog zadatka naknadno ću narediti« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 3/1).

¹⁴⁶ Poslednje dve reči dopisane su mastilom, ćirilicom, iznad reči »dnjim ke v o v i m s«.

¹⁴⁷ O prelazu jedinica 2. udarnog korpusa na levu obalu Lima i njihovom rasporedu 23, 24. i 25. januara, vidi tom I, knj. 7, dok. br. 26.

¹⁴⁸ Sreten Žujović. Bio je član Vrhovnog štaba NOV i POJ.

prelazu Lima, veći deo snaga otišao je u pravcu Zaborka i Čajniča, a manjina na Lim prema Mioču. Manji deo snaga prešao je kod Mioča. Juče se čula manja borba iz pravca Sastavaka, od žestoke borbe oko 7 časova oko Zaborka. Nema se podataka ko je ovu borbu vodio, ali verovatno to je Drašković i Vučković¹⁴⁹. Sa komunistima je prešla grupa od 400 Talijana. Crveni su raznoliko odeveni, ali najviše u seljačka odela. Kapetan Josić javlja: da se deo crvenih kod Mrsova podavio. Izgleda da su teško ranjene i mrtve spalili. Nastavak.

Br. 1214 od Sto-Sto. Br. 40 od 25 - I - . Nastavak. Pavle u Priboju. Po njegovim izveštajima crveni idu u pravcu Prijepolja između Pljevalja i Lima. Nemci su iz Pljevalja krenuli ka Sastavcima. Švabe su izgleda imale nameru da crvene tuku na Limu, zato sad pokreću Bugare od Dobruna i Jablanice, a oni idu ka Ustibaru, samo su u zakašnjenju za 4 dana. Zlatiborska i užička brigada sa 500 Bugara stigla juče u Jablanicu u poteri za crvenima. Potpukovnik Ostojić.

27 januar 1944 god

...

Br. 1221 od Saše. Br. 63 od 26 - I - . U Zaječaru održan jedan veliki zbor 22 ov. m. u prisustvu Nemaca. Rečeno je da ima tri vlade koje se bore za spas srpskog naroda i to: vlada u Kairu, sa Kraljem Petrom, đenerala Nedića i Draže Mihailovića. Kad je narod čuo u najvećem oduševljenju pozdraviše Dražu Mihailovića i to u prisustvu Nemaca, koji su izjavili da će skoro napustiti Srbiju. Čika Uroš.

Br. 1222 od Dum-Duma. Br. 20 od 26 - I - . Neki Pera,¹⁵⁰ rođen u Sinju ili Grahovu došao je u Beograd sa delegacijom od oko 10 članova. On je navodno jak saradnik popa vojvode Đujića. U Valjevu je održao predavanje pred 40 građana i mnogo napadao našu organizaciju, napadao mnogo oficire osobito Paloševića i Ostojića. Za sebe je rekao da je još od pre rata bio »Zboraš«. Nastavak.

Br. 1223 od Dum-Duma. Br. 21 od. . . Nastavak. Oficire grdi jer nedaju da se vodi politika. Kaže da je on i sada stalno sa popom Đujićem. Odputovao je natrag. U Valjevu za sve ovo rekao sam da je laž. Kraj. Major Komarčević.

...

¹⁴⁹ Miloš, kapetan, komandant Čajničke brigade Drinskog korpusa.

¹⁵⁰ Reč je o Miroslavu Peranu.

Br. 1228 od He-He. Br. 81 od 27-I-. Moj šef misije¹⁵¹ saopštio je da će 28-I uputiti svoja tri oficira radi sabotaže na pruži bez obzira da li za ovo ima našu saglasnost ili ne. Mesto na kome ima nameru sabotažu da izvrši, nije kazao. Molim instrukcije po ovome.¹⁵²

...

28 januar 1944 godine.

Br. 1259 od Pija. Br. 48 od 28-I-. Radio London javlja da su crveni zauzeli Mrkonjić Grad i Prnjavor.¹⁵³ U oba ova gradića nije garnizonirala nikoja i ničija jedinica već godinu i po dana. Nekoliko puta preotimali smo od crvenih mi. Drenović sigurno drži Manjaču do blizu Sitnice, a Tešanović¹⁵⁴ do blizu Kotor Varoši, ali su nam presekli vezu. Crveni koji su otstupili ka Majeveci gravitiraju prema Posavini. Pijo.

...

Br. 1269 od Ram-Rama. Br. 519 od 25-I-. Da bi videli šta se radi dostavljam depešu Kalaita ovom štabu: »U toku 22 o.m. stigao sam u istočni deo Dobroselice. Cvetić ostao oko Jasenova odakle izgleda uopšte nije krenuo, mada sam mu dao Vaše naređenje. U Dobroselici sam našao delove Zlatiborskog korpusa u jačini oko 400. Tražio sam da krenu sa nama, ali su rekli da ne mogu ići sa svog terena, jer na njemu nema crvenih. Izjavili su, da su voljni samo da pokažu put kuda su otišli crveni, ako nameravam da ih gonim, a oni se vraćaju na svoj teren, jer im je najstrožije zabranjen dolazak u blizinu Nemaca, a pošto je nama dozvoljeno, to mi možemo ići, a oni da se vrate. Marković uopšte nije mrdnuo iz Visoke. Sobzirom na ovu drskost Srbijanskih jedinica i sobzirom na to da crvene ne možemo stići, odložio sam da krenem pravcem Dobroselica, Draglica Seništa, Radojinja. Kalaitović. Nastavak.

Br. 1270 od Ram-Rama. Br. 521 od 25-I-. Nastavak. Laž nas upropašćava. Kad crveni svojevoljno odu mnogi komandanti javljaju da su ih preterali, ma da im ni izdaleka nisu

¹⁵¹ Odnosi se na britansku vojnu misiju.

¹⁵² Vidi dok. br. 69. depešu br. 826.

¹⁵³ Borbu za Prnjavor vodile su 12. slavonska brigada 12. divizije i 14. srednjobosanska brigada 11. divizije NOVJ. Posle dvodnevni borbi protiv domobrana, ustaša i Nemaca, Prnjavor je zauzet 20. januara 1944 (tom IV, knj. 21, dok. br. 133).

¹⁵⁴ Lazar Lazo, komandant Srednjobosanskog četničkog korpusa.

smeli prići. Kad bi svi barem morali da rade pod pretnjom smrti, a ne pohvale, crvenih bi nestalo za 24 časa. Na primer, druga divizija je oko 20 dana u oblasti Mučnja i Zlatibora sa oko 1.500 ljudi. Sa njom se borio Kalait, Mileševska i Cvetić, potom Vasiljević, a onda Đurišić. Kada su crveni napustili taj teren pojavljuju se u Zlatiboru i Rogatičani,¹⁵⁵ a Markovića ni od korova, već sedi kod Visoke. Da su bili svi u borbi, crveni bi bili opkoljeni sa svih strana sa 3.200 naših. Ali gospoda smatraju da su crveni u svojim srezovima i da im više ni V. K. ne može naređivati. Dokle ćemo to trpeti. Kraj depeše.

...
*Br. 1272 od Bene*¹⁵⁶. Br. . . od 27 - I - . — Svi komandanti u Crnoj Gori primili su saradnju sa Nemcima, potpisali obavezu a sa ostacima vojske nalaze se u žici, ili u neposrednoj blizini nje. Nema ni jedne grupe u šumi koja bi predstavljala našu borbu, oko koje bi se moglo okupljati. Vukadinović¹⁵⁷ isto tako nalazi se u Podgorici ili u okolini. Nagovešteni dolazak Srbijanske vojske pozdravljen je burno svuda, ali dolazak Ljotićevaca učinio je Ljotićevce vrlo aktivnim i prete da ko god ne bude s njima, on je komunista. Po varošima teško će se iko održati jer ta formula svakoga će staviti pod udar okupatora kao komunistu. Nastavak.

Br. 1273 od Bene. Br. . . Nastavak. Ovaka saradnja sa njima je nemoguća, jer ovi traže prilazak njima, ne saradnju. Po selima Crne Gore gospodare komunisti. Naše akcije vrše se samo u cilju osiguranja ili odbrane nemačkih kolona. Nemačke snage na ovom terenu vrlo su male i nesposobne za makakvu širu akciju. Do sada nema ni izgleda na akciju. Svako dalje čekanje, pogoršava našu situaciju. Narod gubi veru u našu dobru volju i našu sposobnost. Potrebno je jedinstvena akcija svih delova naše vojske, pa da se posedaju i otimaju oni delovi u komunističkoj pozadini koje je nemoguće uzeti. Zato je potrebno jedinstvo komande cele ove akcije. Nastavak.

Br. 1274 od Bene. Br. . . Nastavak. Dosadašnjim načinom organizacije i upravljanja ne možemo se odupreti komunistima bez jake ideološke podloge, bez više organizatorskog smisla idemo u propast. Propaganda treba da ide sa vojskom i da

¹⁵⁵ Rogatička brigada Romanijskog korpusa.

¹⁵⁶ Ljubomir Lazarević, inženjer iz Kolašina.

¹⁵⁷ Savo, kapetan.

uređuje pozadinu. Neophodno je otvoriti propagandnu školu. Prema svima savetovanjima koja sam imao, jedina grupa koja moguća da se odupre komunistima je seljaštvo, a jedina moguća krilatica je selo na okup sa Dražom na čelu, bez svih Sovjeta i sa propagandom u tome duhu. Svaki je dan sve gori i ako se ne ide u propast mora se žuriti. Čekam kod Baćovića naređenje i uputstva. Kraj.

...
...
29 januar 1944 god.

Br. 1287 od Sto-Sto. Br. 37 od 24-I-. — Ponovljena depeša. Drašković obavešten o pravcima nadiranja crvenih i nareden napad na delove koji se prebacuju na levu obalu Lima sa Čajničkom brigadom u vezi sa delovima Pribojske sa leve obale Lima. Obavešten sam, da Nemci neće ići za Rudo, ali to nije isključeno, a u ovom slučaju dolaze iza leđa našim delovima. Pod ovakvim okolnostima teško se mogu postići veći uspesi, jer Švabe vrlo glupo vode operacije, a nama ometaju slobodu akcije. Juče u mrak stigao u Vardište jedan puk Bugara, a prethodnica im zanoćila u Dobrunu. Nemam podataka o stanju kod Pavla i Draškovića. Ostojić.

...
Br. 1294 od He-He. Br. 82 od 16-I-. — Došli smo do originalnog akta koji u izvodu sadrži: Komandiru odreda poljske straže Kosovska Mitrovica. Komandant Kraljevačke oblasti 1 r. j. b. 941 od 19-XII-1943 god. dostavio: Gospodin predsednik Ministarskog Saveta — Kabinet sa Pov. br. 1259 od 4-XII-1943. god. Nastavak.

Br. 1295 od He-He. Br. 83 od 16 nastavak. Od »SS« višeg vođe i generala policije Majksnera¹⁵⁸ sa Br 1824 od 3-XII-1943 god. dobiveno je saopštenje: Vojni zapovednik G. I. zaključio je sa izvesnim brojem četničkih vođa D. M. sporazum u cilju zajedničke borbe protivu komunista,¹⁵⁹ zbog toga u pojedinim prostorijama više neće doći do akcije od strane okupatorskih trupa kao i od strane S. D. S. Nastavak.

...
¹⁵⁸ August (Meisner), SS grupenfirer, komandant SS i policije u Srbiji.

¹⁵⁹ Vidi prilog IV.

Br. 1297 od Kom-Komo. Br. 15 od 23 - I - . — Od 10 - I - Nazlazimo se na teritoriji Gročanskog sreza sa 400 pušaka i 80 konjanika. Polovina ovog ljudstva je iz Gročanske brigade. Sela: Vrčin: Boleč, Ritopek, Zaklopača, Begaljica, Pudarci, Brestovik, Kamen Do, Umčari koje sam do sada obišao, potpuno zapojena ravnogorskom idejom i organizovana, jedino se oseća nedovoljno discipline što će se postavljanjem novog komandanta ukloniti. Nastavak.

Br. 1298 od Kom-Koma. Br. 16 nastavak. Svuda kuda sam prošao, narod oduševljeno pozdravlja Dražinu i Kraljevu vojsku. Ova sela su potpuno čista od komunista sem što je u Boleču Lazović poklao 16 jataka komunističkih.¹⁶⁰ Celo selo Boleč mi se žalilo, da je Lazović opljačkao u vrednosti preko milijon dinara. Ovaj jedini prolazak Lazovića kroz ovaj teren ostavio je rđav utisak zbog velike pljačke koju i dalje proveravam.

...

Br. 1302 od Ram-Rama. Br 530 od 29 - I - . — Naknadna pisma koja su stigla za Ajzenhauera, Donovena i Ruzvelta, predata su kapetanu Todoroviću u Priboju. Njima su priključena stara pisma, sem onog starog za Ruzvelta koje je zadržato.

Br. 1303 od Ram-Rama. Br. 531 od 29 - I - . — U reonu Meljaka spojile su se peta Krajiška, Sandžačka i druga divizija, čiji su delovi još u pokretu preko Boljanića na jug. Uopšte se oseća jača koncentracija crvenih između Tare i Čehotine. Verovatno kao neki mostobran zone na levoj obali Tare, na kojoj se zoni takođe grupišu novomobilisane snage. Nastavak.

Br. 1304 od Ram-Rama. Br. 532 nastavak. Po pristiglim vestima. U srezu Beranskom, Andrijevačkom i Belopoljskom, na desnoj obali Lima, nema više skoro nikakvih komunističkih snaga. Narod se opet sam organizuje, beži iz redova crvenih, a dešava se da i u samim crvenim redovima obrazuju čete, koje bi trebale da odskoče. Kraj.

Br. 1305 od Ram-Rama. Br. 536 od 29 - I - . — Molim Vas da po prvom kuriru koji stigne do Vas pošaljete veće sume novaca, jer smo ostali bez i jedne lire, a znate i sami da je ovaj kraj potpuno iscrpen. Pored toga novac je potreban za podmićivanje broj 11 od koga ima da primamo oružje, kao i razne podatke.

¹⁶⁰ Vidi dok. br. 58, depešu br. 507 i 509.

Br. 1306 od He-He. Br. 84 od 16 - I - Nastavak. Protiv učesnika isto tako će u ovom prostoru izostati hapšenje i streljanje i slično, protiv pripadnika pokreta DM. Preduslov za ovaj sporazum jeste prestanak SDS. Sada svakog akta napada i sabotaze od strane četnika prema okupatorskim trupama i njihovim službenim mestima uređio je i ja, isto tako i na srpskim državnim u k a j a e i m a.¹⁶¹ Nastavak.

Br. 1307 od He-He. Br. 85 od 16 - I. Nastavak. Jedina je ustanova državna odbrana i sl. Sloboda pokreta SDS ovim se niukoliko ne ograničava. Međutim u borbi protiv komunista trebalo bi sprovesti obostrano pomaganje. Dosada su sklopljeni sporazumi sa četničkim vođama Kalabićem i Lukačevićem. Prostori su ograničeni kako sledi: srezovi Umka, Vračar, Grocka, Podunavski, kosmajski, mladenovački ... Nastavak. Veza docnija 1344.¹⁶²

Br. 1334 od Emil. Br. 334 od 28 - I - . Nemački komandant iz Prokuplja, kapetan Vajcer moli sastanak samnom. Javio da hoće da nas pomogne oružjem i municijom za borbu protiv komunista, želi pored toga meni nešto da kaže što Žika Popović uzima mene. Želi reći: Žika Popović bio je njihov tumač za vreme skupljanja rekvizicije. Nemački kapetan je po zanimanju muzičar, inače Austrijanac. Izjavljuje stalno da će da ostane u Srbiji. Molim za vaše naređenje.¹⁶³ O ovome nezna niko.

Br. 1335 od Emil. Br. 335 od 29 - I - . 22 januara prva i druga toplička brigada krenuli su za sela Donju Konjušu sa zadatkom, da selo blokiraju i da pohvataju sve komunističke saradnike i njihovu stražu. Na ulasku u selo patrole prve brigade naišle su na komunističku zasedu.¹⁶⁴ Borba je bila vrlo kratka i zaseda je razbijena. Rezultat je bio: 2 partizana poginula, 4 zarobljena a zaplenjeno 3 puške i 1 vojno-državni revolver. Sa naše strane nije bilo nikakvih gubitaka. Nastavak.

¹⁶¹ Tako stoji u originalu.

¹⁶² Rečenica je dopisana mastilom, ćirilicom.

¹⁶³ Mihailović je 31. januara 1944. depešom br. 912. odgovorio: »Veza Vaš br. 334. Preduzmite potrebno da dođete do oružja i municije. Do kompromitacije ni u kom slučaju ne sme da dođe. Nadite pogodno lice, čuvajte se i budite oprezni« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 3/1).

¹⁶⁴, ¹⁶⁵ i ¹⁶⁶ Verovatno su tu bili predstražni delovi 2. južnomoravske brigade. Navode o gubicima brigade Redakcija nije mogla proveriti. Brigada je 23. januara vodila borbu protiv Topličkog korpusa. Borba je trajala 2,5 sata i četnički gubici su bili 13 poginulih i 20 ranjenih,

Br. 1336 od Emil. Br. 336 od 29 - I - . Nastavak. 23 januara pri pokretu ovih brigada ka selima Šišmanovcu, Gojinovcu i Gornjoj Konjuši jedna partizanska grupa od 280 komunista napala je naše brigade.¹⁶⁵ Borba je trajala sedam časova. Rezultat borbe je bio vrlo povoljan. Poginulo je 18 partizana, dva zarobljena i veći broj ranjenih. U ovoj borbi zaplenjeno je 11 pušaka i 1 puškomitraljez. Sa naše strane 2 lakše i 1 teže ranjen. Kraj.

Br. 1337 od Emil. Br. 337 od 29 - I - . Juče 28 januara preko hiljadu partizana skoncentrisanih iz Jablanice, Toplice i Rasine hteli su po svaku cenu da zauzmu Blace i da ovladaju Toplicom.¹⁶⁶ Blagovremeno je otkrivena njihova namera i korpus je uspešno odbio sve njihove napade na položajima oko Blaca. Borba je bila krvava na život i smrt. U trećem satu borbe partizani su duž celog fronta popustili i korpus je krenuo u protivnapad. Nastavak.

Br. 1338 od Emil. Br. 338 od 29 - I - . Razbili smo ih na tri grupe. Pao je mrak i nismo mogli da ih gonimo. Vratili smo se sa ravnogorskim pesmama u Blace. Rezultat borbe: što se zna partizana je poginulo 50, ranjeno mnogo. Na našoj strani poginulo je 6, ranjeno 10. Mnoge starešine i mnogi vojnici istakli su se, naročito, neki su podbacili. Detaljnije dostaviću opštirno. Živeo Kralj Petar!

Br. 1339 od Emil. Br. 340 od 30 - I - . Molim vas naredite potpukovniku Keseroviću da što pre dođe u Toplicu, gde su grupisani svi partizani iz Jablanice i Toplice. Potpukovniku Đuriću naredite da sad što više aktivira svoje odrede u Jablanici. Ja sam odbio i razbio partizane kod Blaca, iako su bili duplo jači od mene ali ih nisam uništio. Nastavak.

Br. 1340 od Emil. Br. 341 od 30 - I - . Nastavak. Sad je važno da naša akcija bude što jača. Po naknadnim podacima ima ih preko sto mrtvih. Rasinci¹⁶⁷ su izgleda oступili u Rasinu a Jablaničani i Popličani ka Velikoj Plani. Kraj.

.....

---

dok je brigada imala 1 mrtvog (puškomitraljesca). Dvadeset osmog januara su 2. i 3. južnomoravska brigada vodile borbu protiv Topličkog korpusa i delova SDS. Neprijatelj je prognan iza Blaca, ali se zbog nedostatka municije nije moglo produžiti gonjenje. Pred mrak neprijatelj je potisnuo brigade sa položaja koje su bile zauzele. Brigada je imala 2 mrtva, dok su četnici imali 25—30 mrtvih (tom I, knj. 7, dok. br. 27).

¹⁶⁷ Odnosi se na Rasinski korpus.

Br. 1344 od He-He. Strogo pov. br. 86 od 16-I-. Nastavak Oplenački i arandelovački, lepenački i kragujevački, gruzanski, kačerski i kolubarski. Sporazum traje od 31-XII-43 godine do 12 časova i prema potrebi produžice se. Prostor: Bajina Bašta—Drina, uzvodno do ušća Tare, potom do Kraljeva—Čačka—Užice—Bajina Bašta dalji sporazum. Nastavak.

Br. 1345. od He-He. Strogo pov. br. 87 od 16-I-. Staviće se ubuduće do znanja uz saopštenje prostorija. Molim za obaveštenje po ovome, jer je prodrlo u narod da bi parirali ili objasnili. Ova je depeša vama poslata po keju 2840—3123 koji niste mogli dešifrovati i stoga vam je sada dostavljam. Molim potvrdu o prijemu. Kraj.

...

Br. 1354 od Ras-Rasa. Br. 750 od 29-I-. 27 januara na Kosmaju u selu Beljini imali smo borbu sa partizanima.¹⁶⁸ Rezultat: partizani 9 mrtvih i preko 10 ranjenih, a naš 1 ranjen. Nastavljamo gonjenje. Ras rasa.

...

Br. 1356 od Bi-Bi. Br. 57 od 29-I-. Veza vaše depeše broj 706 i 707¹⁶⁹. Smatram da nije krivica do javorskog korpusa što su komunisti izmakli. Čim sam prikupio snage napao sam komuniste prvo u Maskovi a zatim na Katićima i na Močićima. 18 o. m. odbio sam njihov napad sa svega 70 ljudi, jer je prva studenička brigada otstupila ka Katićima, a moravička brigada bila na Žednoj Glavi, i nije učestvovala u borbi.

Br. 1357 od Bi-Bi. Br. 58 od 29-I-. Nastavak. O odbijanju komunističkih napada naredio sam moravičkoj brigadi da odmah krene u gonjenje komunista preko Crnog Vrha, a Kalaitoviću ka Jasenovu. Ja sam sa stotinu ljudi krenuo ispred Crnog Vrha ka Gradcu. Od Kalaitovića sam 18 o. m. dobio izveštaj da od gonjenja nema ništa, jer očekuje napad na Žednu Glavicu, a od komandanta moravičke brigade, da on ne može da krene napred dok ne krene Kalaitović. Ja sam bio došao do d o r n i v a r a¹⁷⁰ ali sam morao da se vratim s obzirom na gornji izveštaj. Nastavak.

¹⁶⁸ Na tom prostoru dejstvovao je Kosmajski NOP odred. Navode gubicima Redakcija nije uspela proveriti.

¹⁶⁹ Vidi dok. br. 69.

¹⁷⁰ Nejasno. Nedešifrovano.

Br. 1358 od Bi-Bi- Br. 59 od 29-I-. Nastavak. Zlatiborci¹⁷¹ su ipak sa manjim snagama napadali komuniste, ali požeški korpus nije uopšte stupao u borbu iako ima najviše automatskog oružja, dok smo mi i Kalaitović vodili borbu, oni su bili u Visokoj ne angažujući se uopšte. Nije mi poznato zašto se Zlatiborci nisu više angažovali. Nastavak.

Br. 1359 od Bi-Bi- Br. 60 od 29-I-. Nastavak. Objedinjavanje komande ne vredi ništa ako komandanti ne izvršavaju naređenja. Ja sam vam o ovome poslao opširan izveštaj o borbama u novembru na Zlataru¹⁷². Ne želim ovim nikoga da optužujem, ali ako se i dalje bude ovako radilo nećemo imati željenog uspeha. Kraj.

...

Br. 1362 od Ram Ram- Br. 533 od 29-I-. Pukovnik Marko, pukovnik Saje i Titov zamenik »Crni-Životić«¹⁷³ bili u drugoj diviziji i 26 o.m. prebačeni sa delovima sandžačke¹⁷⁴ na reon južno od Pljevalja. Verovatno za dalji put preko Žabljaka. Vršimo pripreme za nove i odlučne akcije. U ovaj štab došao je poručnik Semić iz valjevskog korpusa i molim podatke za njega.

...

Br. 1381 od Stipe- Br. 300 od 27-I-. Poručnik Vasiljević, komandant kolubarske brigade pod uticajem Ninkovića nijednog mog naređenja nije se do danas pridržavao ni izvršavao. Dosta sam ovo trpeo. Kako me u radu potpuno ometa naredio sam da ga s položaja Milijan¹⁷⁵ smeni privremeno. Ti naredi njegovu smenu definitivno i rasporedi ga negde dalje. Nastavak.

Br. 1382 od Stipe- Br. 301 od 27-I-. Njegovi postupci navući će potere i neću moći na miru od Nemaca da očistim komuniste i organizujem avalski korpus. Vlasovljeve jedinice u Palanci čekaju samo incident pa da počnu da nas gone i narod da satru. Zabranio sam napad i razoružanje Nemaca a ovaj 25 o.m. to za inat učinio. Pokret naročitih trupa za gonjenje naših odreda očekujem svakog časa. Nastavljam.

¹⁷¹ Zlatiborski korpus.

¹⁷² Pomenuti izveštaj Redakcija nije pronašla.

¹⁷³ Pogrešno. Treba: Žujović.

¹⁷⁴ Treća sandžačka NOU brigada.

¹⁷⁵ Jovanović.

četnika.¹⁷⁹ Ovo je neprovereno. Uporno se tvrdi da su Gering i Ribentrop otputovali u London za zaključenje separatnog mira. Fočanska, kao i četničke.¹⁸⁰ Čajnička na okupu u dve grupe na obe strane Drine; tuče se stalno sa crvenima. Nastavak.

Br. 1401 od Sto Sto. Br. 46 nastavak. Višegradska drži Lim. Vasiljević¹⁸¹ formira leteću brigadu po mojim uputstvima. Lenka Gardović iz sela Prebidola 1 km. severno od Ruda na saslušanju izjavila: 22 - I - u mraku došli su u moju kuću 9 Engleza sa komunistima. Nosili su kožna odela, a neki od njih znali su srpski. Tražili su večeru i vodu. Jedan od njih zajedno sa mnom išao je za vodu i pitao me, da li sam Srpkinja. Odgovorila sam da jesam. On je zatim rekao, da su oni svi skoro došli od Draže, kod koga su bili dugo vremena. Sad su došli kod komunista radi izmirenja četnika i komunista i da će se oni ubrzo složiti. Kad se vratila u kuću čula je veliku svađu između dvojice njihovih starešina na engleskom jeziku. U toj svađi jedan je nožem skinuo drugom znake sa ramena, a potom ga pikavcem ranio u ruku. Posle previjanja ranjeni je odvojeno spavao. Nastavak.

Br. 1402 od Sto Sto. Br. 47 nastavak. Otišli pred zoru dalje. Prema opisu lica koja su se svađala izgleda, da su u pitanju Marko i Sajc. Svađa verovatno potekla zbog sporog puta ka moru, jer je Marko na prevaru odveo Sajca prema iskazu kojeg je dao kapetan Mensvild pri prolazu preko moje zone. Saslušanje ću dostaviti. Ostojić.

....

Br. 1408 od Pija. Br. 54 od 3I - I -. — Na prostoriji Tuzla — Brčko, Nemci su napali crvene i nabacili ih na Ozren i Trebavu, prema kojima su inače bili skoncentrisani za napad.¹⁸² Naši spremni. Situacija u razvoju. Zbog toga u pokretu. Nemci tražili prestavnike četnika na sastanak u Sarajevo i ovi otišli. Govori se da će srpska vojska ovih dana zauzeti Bosnu. O svemu izveštavaću prema mogućnostima. Pejić.

....

---

¹⁷⁹ Verovatno je reč o komandi Sarajeva (komanda br. 100), čiji je komandant bio potpukovnik Gojko Borota.

¹⁸⁰ Tako stoji u originalu.

¹⁸¹ Dragiša.

¹⁸² Borbu je vodila 15. majevička brigada 17. divizije. O tim borbama vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 162.

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA OPLENAČKE GRUPE BRIGADA
OD 3. FEBRUARA 1944. KOMANDANTU KORPUSA GORSKE
GARDE O BORBAMA PROTIV PRIVREMENE ŠUMADIJSKE
BRIGADE U DAROSAVI¹**

Š T A B
OPLENAČKE GRUPE BRIGADA²
Str. Pov. br. 67
3 januara³ 1944 god.
POLOŽAJ.

KOMANDANTU KORPUSA GORSKE GARDE
NJ. V. KRALJA

POLOŽAJ.

U februaru 1944 godine sa 1 Jurišnom brigadom pošao sam iz sela Garaša. U putu čula se je pucnjava u pravcu brda Šutica. Milija Markovića i Obradovića⁴ izbili na greben Šutica—Orlovica, gde je uhvaćena veza sa 1 brigadom.⁵ U 15 časova Komandant 1 jurišne krenuo je jedinicu za Darosavu⁶ gde smo stigli oko 16 časova. Izvršen je razmeštaj za prenoćište u samoj varošici. Saboteri su uveli telefon u kuću gde je potpisati trebao biti u kući sa štabom. Komandantu Brigade sam naredio da ljudstvo bude u pripravnosti imajući u vidu naklonost ovoga mesta, kao i da straže budu pojačane do polovine brojnog stanja brigade. Odgovorio je: Nebojte se biće sve u najboljem redu.

Noću između 1/2 februara 1944. godine oko 4 časa napali su komunisti 1 jurišnu brigadu sa više strana u manjim grupama.⁷ Otpor je bio slab ma da su komunisti pravili dreku i sa malo utroška municije naterali naše da se povuču. Mada je Filipoviću naređeno da se iz varošice ni stopu ni jedan vojnik nesme povući. Verujući da se izvršava moje naređenje, a budući da me niko nije izvestio da je se jurišna povukla

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 27, reg. br. 4/5 (S-V-1317).

² Grupa je formirana 31. decembra 1943. U njenom sastavu bile su 1. i 2. oplenačka i Jurišna brigada.

³ Omaška. Treba: februara.

⁴ Rečenica tako glasi u originalu. Verovatno je reč o nižem starešinskom kadru u brigadi.

⁵ Odnosi se na 1. oplenačku brigadu.

⁶ Sada Partizani.

⁷ Napad je izvela Privremena šumadijska brigada. Brigada nije imala gubitaka (tom I, knj. 7, dok. br. 31).

i da se povlači ostao sam sa 8 vojnika i 6 pušaka u kući do same pruge na spratu i čekao izveštaj i da posle izađem na položaj ili stupim u borbu u samoj ulici kako je predviđeno. Istovremeno, tačno u 4.05 javio sam telefonom S.D.S. u Aranđelovac da su komunisti upali u Darosavu i da što pre požure u pomoć. Odgovoreno je otišli su. Opet sam pozvao Aranđelovac i odgovorio komunisti napadaju kuću u kojoj sam, požurite počeli su da je pale. Odgovoreno je: otišli su. Međutim u tom međuvremenu komunisti upadaju u kuću [u] kojoj sam se nalazio i penjući se na sprat puštam ih vrlo blizu. Plotun opaljen od potpisanog i još jednoga borca smrvio je dva komunista.

Na sprat više nisu smeli ni pokušati nego su počeli bacati bombe kroz prozor i gađanjem p.mitraljezima sa mesta koje nadvišava kuću, nadali su dreku predajte se nećemo Vam ništa! Moja hrabra pratnja odgovorila im je plotunom na sve strane prozora i pesmom: Iz Kaira glas se čuje. U svojoj nemoći uspeše da ubace bombu kroz prozor baš u momentu kada su borci očekivali napad uz stepenice. Nije ni dotakla patos eksplodirala je 3 hrabra pratioca teško su ranjena a jedan lakše. Borbu sam nastavio sa još dva vojnika, vatra je gorela na sve strane. Jeza smrti grozno se cerila na sve strane, ranjenike je dim gušio a vatra im je pekla ranjena tela. Premeštali su se sa mesta na mesto, ali nigde nije moglo biti bolje. A spas niotkuda. Najzad posle 3,5 časa borbe kad je i krov na pojedinim mestima goreo ubaciše komunisti iz druge susedne kuće ponova bombu u odelenje koje nam je još za nekoliko minuta omogućavalo opstanak, i ponova raniše iste ranjenike kao i ostatak pratnje. Svih 8 vojnika bili su ranjeni dok pojedinci su već bili u samrtnom ropcu, i poslednje odelenje razbukta se i vrata se upaljena srušiše na nas i zapaljive materije koje se nalaze među nama. Brza odluka: Skači sa II sprata na susednu zgradu. Prvi skačem na prozor gađam u komuniste i 1 ubijam. Ostali se u toj grupi momentalno sklanjaju skačem i kroz krov upadam na tavan druge niže kruće. Zamnom iskočiše još 5 vojnika, 2 ostadoše izdahnuli od bombe u vatri a 1 pri pokušaju iskakanju ostade mrtav na prozoru gde je do pola izgoreo (Milinko Nedić). Komunisti i dalje navaljuju da zapale ovu kuću. Jedan se od njih penje lestvicama i puca iz pištolja ranjava mi jednog vojnika. Ubacuju zapaljenu slamu na tavan ali je vraćamo. Nabaciše na krov oko 6—7 bombi ali sa slabim dejstvom. Gađahu kroz plafon, rasturiše celu stranu sa crepom i bismo izloženi vatri sa svih strana. Od oružja se nema više ništa sem potpisani pištolj sa 4 metka. Sve ostalo je ostalo u vatri kuće koja je gorela iznad nas. Nisam svestan toga trenutka kako je došlo

da 1 moj vojnik siđe i tom prilikom bude ubijen. Istoga trenutka komunista sa nemačkim kapčedom i 2 crvene trake na ruci pope se do polovine merdevina i ja mu sručih metak u čelo vrativši mu milo za drago. Ovako čarkanje trajalo je do 8 časova kada su se komunisti povukli iz Darosave, a ja sa 3 ranjenika i 1 sa opečenim licem se izvukao rekom u pravcu Bukovika gde sam u putu sreo potporučnika Klisića a malo kasnije stigla me je i s.d.s. iz Arandelovca Stanković koji mi se izvinjavao da nisu mogli da dođu sa izgovorom »da nisu dali bugari da pođemo«.

Vratio sam se ponovo u Darosavu da pokupim mrtve i ranjene i pošaljem automobilom za Šatornju. Jurišna brigada je bila prsila po četama kud koji. Komandant brigade nije uopšte imao jedinicu u ruci pošto su bile isečene veze između bataljona. Da je samo malo jači otpor pružen komunisti bi pretrpeli mnogo više žrtava i ne bi uspeli da uđu u Darosavu a potpisani ne bi izgubio ovoliko ljudi koji su se borili kao divovi i sa komunistima i sa dimom i sa vatrom.

Imena poginulih i ispečenih:

1. — Dušan Jovanović iz sela Vlakče srez Oplenački
2. — Milinko Nedić iz sela Plaskovca srez Oplenački
3. — nepoznat (ima verovatnoće da je jedan od ubijenih komunista)

Poginuli: Miodrag Jovanović iz sela Vlakče srez Oplenački

Ranjeni: Radisav Kostić iz sela Vlakče srez Oplenački

Zoran Gajić iz sela Vlakče srez Oplenački

Branko Pavlović iz sela Ovsišta srez Oplenački.

Potpisati nije nigde ranjen sem malo okrznut u prst, sa izlupanim rukama i kolenima pri prelamanju krova i sa dosta nadražanim plućima od dima i vatre, praćene sa jakim kašljem.

Poginuli iz drugih jedinica:

Ćurulić D. Radisav iz sela Blaznave 1. sam. min. bat.

Svetozar Ranković iz sela Vukasovaca iz 1. jurišne brigade.

Dragomir Milovanović iz sela Vrbice iz 1. jurišne brigade.

Radomir Stanimirović iz sela Gor. Trešnjevica iz 1. jurišne brigade.

Ranjeni: Branislav Tomković iz sela Banje iz 1. jurišne brigade

Božidar Šević iz sela Blaznave 1. sam. min. bat.

Skupa ima 8 mrtvih i 5 ranjenih iz svih jedinica. Od strane komunista ubio sam lično 4 partizana i 1 teško ranio što su kasnije potvrdili i stanovnici kao i 1 leš koji nisu mogli

da prenesu, 1 koji su u čebetu za vreme dana odneli i 2 kola u kojima su još mrtvih i ranjenih oterali, u čezi Tomkovića oko 7,30 časova oterali su teško ranjenog partizana u oko. Veruje se da imaju većih gubitaka. Ovo su njihovi gubitci koje sam video kada su padali a imajući u vidu da je borba vođena i u toku noći može se pretpostaviti da imaju žrtava mnogo više i pogotovu kada bare krvi daju povoda da se veruje u to.

Seljaci i građani po naknadnom utvrđivanju znali su za komuniste i nisu hteli izvestiti nikoga, ma da je četovodi naređeno da se pošalju kuriri i prikupe podaci naročito u gornjem kraju.

Od sprema koja je pripadala štabu Oplenačke grupe brigada i lično potpisanom propalo je u vatri (izgorelo) 1 aktašna sa kancelariskim materijalom, 1 oficirska torba sa aktima i dokumentima, pečatom, sekcijama, fotografijama, 100,000 din., pisaća mašina tipa »Mercedes«, kožni kaput sa izvesnim sitnicama, durbin, vojnički ranac sa 2 para preobuke i čarape, sanitetskim materijalom, kancelariskim materijalom, jednim džemperom i drugo, 2 konja sa sedlima i 1 konj sa sedlom koji je pripadao komandantu sam. min. bat. 1 telefon, dynamo za električno palenje i pelerina.

Komandant, poručnik
Milivoje T. Milovanović-Fikus

598. УАНД. Њави... туце му је Томас... реонитно шекету кепету од Амстронга:
Мон... известите п... нистра... ехедича... цаи Цавтје.
Жо... али Цавтје... е на запад. Њави... вјело је су кону-
и... четине... вјело... стронити... запад... х... сета.
Јас... су парти... овету у Њави... после су парти-
за... овету. Њави...

599

600

601

602

603

604

605

606

607

608

609

610

611

612

613

614

615

616

617

618

619

620

621

622

623

624

625

626

627

628

629

630

631

632

633

634

635

636

637

638

639

640

641

642

643

644

645

646

647

648

649

650

651

652

653

654

655

656

657

658

659

660

661

662

663

664

665

666

667

668

669

670

671

672

673

674

675

676

677

678

679

680

681

682

683

684

685

686

687

688

689

690

691

692

693

694

695

696

697

698

699

700

701

702

703

704

705

706

707

708

709

710

711

712

713

714

715

716

717

718

719

720

721

722

723

724

725

726

727

728

729

730

731

732

733

734

735

736

737

738

739

740

741

742

743

744

745

746

747

748

749

750

751

752

753

754

755

756

757

758

759

760

761

762

763

764

765

766

767

768

769

770

771

772

773

774

775

776

777

778

779

780

781

782

783

784

785

786

787

788

789

790

791

792

793

794

795

796

797

798

799

800

801

802

803

804

805

806

807

808

809

810

811

812

813

814

815

816

817

818

819

820

821

822

823

824

825

826

827

828

829

830

831

832

833

834

835

836

837

838

839

840

841

842

843

844

845

846

847

848

849

850

851

852

853

854

855

856

857

858

859

860

861

862

863

864

865

866

867

868

869

870

871

872

873

874

875

876

877

878

879

880

881

882

883

884

885

886

887

888

889

890

891

892

893

894

895

896

897

898

899

900

901

902

903

904

905

906

907

908

909

910

911

912

913

914

915

916

917

918

919

920

921

922

923

924

925

926

927

928

929

930

931

932

933

934

935

936

937

938

939

940

941

942

943

944

945

946

947

948

949

950

951

952

953

954

955

956

957

958

959

960

961

962

963

964

965

966

967

968

969

970

971

972

973

974

975

976

977

978

979

980

981

982

983

984

985

986

987

988

989

990

991

992

993

994

995

996

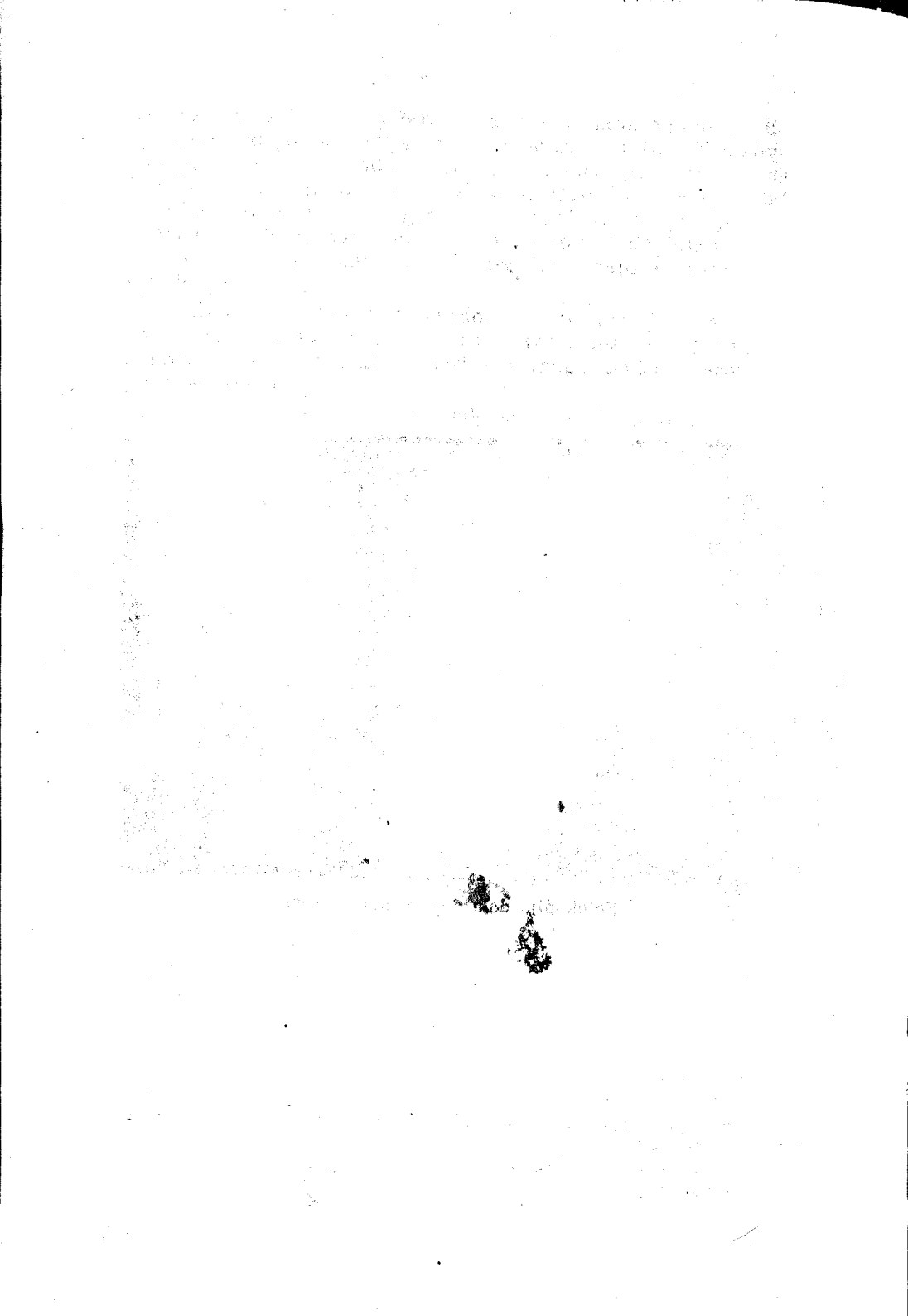
997

998

999

1000

Fotokopija dela dokumenta broj 69

IZVOD IZ KNJIGE POSLATIH DEPEŠA ŠT
 HAILOVIĆA U VREMENU OD 23. JANUARABA DRAŽE MI-
 ARA 1944. GODINE¹ A DO 4. FEBRU-

23. januara 1944 god.

- 653 *Bi bi.* Nastavak². Isto tako ne treba mu³ u Vašoj blizini, gde se vode borbe sa dozvoliti da bude gadira Armstronga vratite u Dragačevomunistima.⁴ Bri- Vas tamo čeka. Brigadiru Armstrongu ili na Goliju da se odmah vratiti na svoj teren čim rasapštite da ćete nistima i da ćete produžiti izvršenje zaščitite sa ćete komunikacija. Kraj. atka rušenja ko-
- 654 *Bi Bi (Persi).* Uputstvo za Vas u vezi sa strongom: Ne treba se žuriti sa povratk brigadirom Arm- da bi se još za izvesno vreme odložio om na svoj teren nikacije. Uvek nalazite izgovor akcijom napad na komu- sta. Kad budete opštili sa brigadirom i protiv komun- tome uvek izražavajte svoju spremnos Armstrongom uni- datka, čim otстранite opasnost od komu za izvršenje pri držite što dalje od borbi sa komunistima lista. Armstronga
- 655 *Leon.* Cvetić 22 o.m. sa korpusom pošao u pravcu Drag- lice u poteru za komunistima.⁵ Nastani u pravcu Drag- pite u vezu sa njim. Uložite sve svoje e da što pre stu- uništenje ove komunističke grupe. snage i napor za
- 656 *Azed, Misa.* Najenergičnije dejuvajte ke grupe u srezu zlatiborskom. Nemoj protiv komunistič- njihovog uništenja. Održavajte vezu sa e ih ostavljati do 22 pošao u pravcu Draglice u poteru a susedima. Cvetić a komunistima.
- ...

¹ Original (pisan olovkom, ćirilicom) u Arhi vu VII, Ča, k. 276, reg. br. 3/1.

² Prethodni nastavci su pocepani i deo nedo staje, tako da ih je nemoguće pročitati.

³ Odnosi se na Armstronga.

⁴ i ⁵ Vidi dok. br. 67.

- 662 *Dal Dal.* Veza Vaš br. 665—698.⁶ Vrlo dobro ste izveli manevar napada na komuniste u dolini Cetine. Samo manevrima i napadima komunisti se mogu tući. Nastanite da od zapljenjenog oružja pojačate svoje odrede. Pohvaljujem rad leteće šatorske brigade i 3. bataljona cetinske brigade, kao i 1. i 2. bataljon kosovske brigade. Nastavak.
- 663 *Dal Dal.* Nastavak. Ukažite borcima na junačku smrt Nikice Čučuza i Dušana Berića i istaknite njihov slučaj za primer ostalim borcima. Zapljenjenu arhivu od komunističke strane iskoristite za propagandu protiv komunista i ukažite narodu na ciljeve njihove borbe. Više će njih pokositi bolest i glad nego li narod. Produbljujte odnose srpskog i hrvatskog stanovništva na jugoslovenskoj osnovi i bratskoj saradnji. Nastavak.
- 664 *Dal Dal.* Nastavak. Produžite sa akcijom čišćenja komunista po planu kako ste predvideli. Ponavljam njih ćete uništiti samo napadom i manevrima. Nastanite da preko naših ljudi u Sušaku i Trstu da naše oficire upućuju u odrede u Liku kod Vas i u zapadnu Bosnu. Izvestili smo vladu o ruševinama u Zadru, Šibeniku i Splitu. Kraj.
- 665 *Aero.* Naše oficire, koji prelaze u Jugoslaviju upućivati da se jave našim odredima u Lici i zap. Bosni. Naše ofi-

⁶ Reč je o izveštajima koje je putem depeša Đujić uputio Vrhovnoj komandi 17. januara 1944. U njima se govori o »ofanzivi«⁶ nemačkih trupa i četnika protiv jedinica 20. divizije NOVJ u Dalmaciji. Đujić, pored ostalog, izveštava: »U toj ofanzivi učestvovalo je sa komunističke strane 7.000 boraca, a sa naše strane 5.000, od kojih je samo 1.000 učestvovalo u glavnoj bitci u dolini reke Cetine, između Svilaje, Kozjaka i Dinare.« Dalje, izveštava o sastavu jedinica NOVJ, njihovoj opremi, naoružanju i vezama sa saveznicima; o borbama Mosečke, Cetinske, Šatorske i dva bataljona Kosovske brigade u dolini r. Cetine krajem decembra 1943. i početkom januara 1944, napominjući da su u toj borbi učestvovali i nemačke trupe za koje kaže »... u povlačenju dočekali ih 11 i razjurili u pravcu Livanjske doline«. Iznosi da se u borbi naročito istakla Šatorska i Cetinska brigada i da je poginuo Nikica Čučuz, komandant bataljona Cetinske brigade. Takođe, izveštava o pomeranjima nemačkih trupa u Dalmaciji i Hrvatskom primorju, njihovoj nameri da unište NOVJ u Lici. Zatim o bombardovanju Splita, Šibenika i Zadra od strane savezničke avijacije. Izveštava o namerama da pokrene akciju za oživljavanje četničkih organizacija na području Like, Gorskog kotara i Korduna, gde su četnici posle kapitulacije Italije doživeli potpuni slom (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 12/1).

cire upućivati na Trst, preko tamošnjeg pravoslavnog sveštenika ili na Sušak preko puk. Grinjola.⁷

667 *Laz Laz.*⁸ Situacija: Cvetić izvestio da je 22 o.m. sa korpusom pošao u pravcu Draglice u poteru za komunistima. Dača izvestio da je pošao iz Dragačeva 21. o.m. u 18^h u pravcu Katića.⁹ Naredio sam da što pre uhvati vezu sa Cvetićem i produže napad na komuniste. Brigadir Armstrong, nestrpljiv pošao ka Cvetiću. Ovo javlja Cvetić. Javio sam Cvetiću da se Armstrong vrati u Dragačevo ili na Goliju. Nikako da ga ne zadržava kod sebe, niti u blizini odakle bi pratio našu borbu sa komunistima. Nastavak.

668 *Laz Laz.* Nastavak. Preporučio sam Cvetiću da kaže Armstrongu da će pristupiti rušenju mostova,¹⁰ čim otkloni opasnost od komunista, ali da se mnogo ne žuri za povratak. Piniram¹¹ javlja da je i Pavle¹² pošao sa juga u pravcu komunista u zlatiborskom srezu, jer im ova grupa smeta za akciju u pravcu Crne Gore. Komunisti u pravcu sreza nevesinjskog suzbijeni.¹³ Nevesinjci ih gone. Komunisti otstupaju u pravcu Bileće. Bilečkoj brigadi naređeno da ih sačeka. Nastavak.

670 *Laz Laz.* Nastavak. Ja sam javio Đujiću da preko naših ljudi u Sušaku i Trstu prihvate naše oficire koji idu iz Italije i upućuje u Liku i zap. Bosnu. Ovo sam javio

⁷ Italijanski fašistički pukovnik Tomazo Grinjoli (Grignola) radio je u Štabu italijanske 2. armije, gde je bio zadužen za rad sa četnicima u Lici, Dalmaciji i Gorskom kotaru. Posle kapitulacije Italije priključio se nemačkim trupama u Rijeci i dalje je ostao da radi na tzv. četničkom pitanju, pokušavajući da obnovi i ojača četničke organizacije, naročito u Lici. Bio je lični prijatelj vojvode Momčila Đujića i mnogih drugih četničkih komandanata u jugozapadnoj Hrvatskoj. Ostao je uz četnike do kraja i sa Đujićem se 1945. povukao u Italiju.

⁸ Pseudonim za Dražu Mihailovića, dok se krajem januara i početkom februara nalazio u s. Ba. Za to vreme poslove operativne prirode u Štabu Vrhovne komande obavljao je potpukovnik Mirko Lalatović.

⁹ Vidi dok. br. 67.

¹⁰ Vidi dok. br. 64 i 67.

¹¹ Vojislav Lukačević.

¹² Đurišić. Vidi dok. br. 67.

¹³ Na tom prostoru dejstvovala su jedinice 29. NOU divizije (tom IV, knj. 11, dok. br. 119).

- 662 *Dal Dal.* Veza Vaš br. 665—698.⁶ Vrlo dobro ste izveli manevar napada na komuniste u dolini Cetine. Samo manevrima i napadima komunisti se mogu tući. Nastanite da od zaplenjenog oružja pojačate svoje odrede. Pohvaljujem rad leteće šatorske brigade i 3. bataljona cetinske brigade, kao i 1. i 2. bataljon kosovske brigade. Nastavak.
- 663 *Dal Dal.* Nastavak. Ukažite borcima na junačku smrt Nikice Čučuza i Dušana Berića i istaknite njihov slučaj za primer ostalim borcima. Zaplenjenu arhivu od komunističke strane iskoristite za propagandu protiv komunističke strane i ukažite narodu na ciljeve njihove borbe. Više će njih pokositi bolest i glad nego li narod. Produbljujte odnose srpskog i hrvatskog stanovništva na jugoslovenskoj osnovi i bratskoj saradnji. Nastavak.
- 664 *Dal Dal.* Nastavak. Produžite sa akcijom čišćenja komunističke strane po planu kako ste predvideli. Ponavljam njih ćete uništiti samo napadom i manevrima. Nastanite da preko naših ljudi u Sušaku i Trstu da naše oficire upućuju u odrede u Liku kod Vas i u zapadnu Bosnu. Izvjestili smo vladu o ruševinama u Zadru, Šibeniku i Splitu. Kraj.
- 665 *Aero.* Naše oficire, koji prelaze u Jugoslaviju upućivati da se jave našim odredima u Lici i zap. Bosni. Naše ofi-

⁶ Reč je o izveštajima koje je putem depeša Đujić uputio Vrhovnoj komandi 17. januara 1944. U njima se govori o »ofanzivi« nemačkih trupa i četnika protiv jedinica 20. divizije NOVJ u Dalmaciji. Đujić, pored ostalog, izveštava: »U toj ofanzivi učestvovalo je sa komunističke strane 7.000 boraca, a sa naše strane 5.000, od kojih je samo 1.000 učestvovalo u glavnoj bitci u dolini reke Cetine, između Svilaje, Kozjaka i Dinare.« Dalje, izveštava o sastavu jedinica NOVJ, njihovoj opremi, naoružanju i vezama sa saveznicima; o borbama Mosečke, Cetinske, Šatorske i dva bataljona Kosovske brigade u dolini r. Cetine krajem decembra 1943. i početkom januara 1944, napominjući da su u toj borbi učestvovali i nemačke trupe za koje kaže »... u povlačenju dočekali ih 11 i razjurili u pravcu Livanjske doline«. Iznosi da se u borbi naročito istakla Šatorska i Cetinska brigada i da je poginuo Nikica Čučuz, komandant bataljona Cetinske brigade. Takođe, izveštava o pomeranjima nemačkih trupa u Dalmaciji i Hrvatskom primorju, njihovoj nameri da unište NOVJ u Lici. Zatim o bombardovanju Splita, Šibenika i Zadra od strane savezničke avijacije. Izveštava o namerama da pokrene akciju za oživljavanje četničkih organizacija na području Like, Gorskog kotara i Korduna, gde su četnici posle kapitulacije Italije doživeli potpuni slom (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 12/1).

cire upućivati na Trst, preko tamošnjeg pravoslavnog sveštenika ili na Sušak preko puk. Grinjola.⁷

667 *Laz Laz.*⁸ Situacija: Cvetić izvestio da je 22 o.m. sa korpusom pošao u pravcu Draglice u poteru za komunistima. Dača izvestio da je pošao iz Dragačeva 21. o.m. u 18^h u pravcu Katića.⁹ Naredio sam da što pre uhvati vezu sa Cvetićem i produže napad na komuniste. Brigadir Armstrong, nestrpljiv pošao ka Cvetiću. Ovo javlja Cvetić. Javio sam Cvetiću da se Armstrong vrati u Dragačevo ili na Goliju. Nikako da ga ne zadržava kod sebe, niti u blizini odakle bi pratio našu borbu sa komunistima. Nastavak.

668 *Laz Laz.* Nastavak. Preporučio sam Cvetiću da kaže Armstrongu da će pristupiti rušenju mostova,¹⁰ čim otkloni opasnost od komunista, ali da se mnogo ne žuri za povratak. Piniram¹¹ javlja da je i Pavle¹² pošao sa juga u pravcu komunista u zlatiborskom srezu, jer im ova grupa smeta za akciju u pravcu Crne Gore. Komunisti u pravcu sreza nevesinjskog suzbijeni.¹³ Nevesinjci ih gone. Komunisti otstupaju u pravcu Bileće. Bilečkoj brigadi naređeno da ih sačeka. Nastavak.

670 *Laz Laz.* Nastavak. Ja sam javio Đujiću da preko naših ljudi u Sušaku i Trstu prihvate naše oficire koji idu iz Italije i upućuje u Liku i zap. Bosnu. Ovo sam javio

⁷ Italijanski fašistički pukovnik Tomazo Grinjoli (Grignola) radio je u Štabu italijanske 2. armije, gde je bio zadužen za rad sa četnicima u Lici, Dalmaciji i Gorskom kotaru. Posle kapitulacije Italije priključio se nemačkim trupama u Rijeci i dalje je ostao da radi na tzv. četničkom pitanju, pokušavajući da obnovi i ojača četničke organizacije, naročito u Lici. Bio je lični prijatelj vojvode Momčila Đujića i mnogih drugih četničkih komandanata u jugozapadnoj Hrvatskoj. Ostao je uz četnike do kraja i sa Đujićem se 1945. povukao u Italiju.

⁸ Pseudonim za Dražu Mihailovića, dok se krajem januara i početkom februara nalazio u s. Ba. Za to vreme poslove operative prirode u Štabu Vrhovne komande obavljao je potpukovnik Mirko Lalatović.

⁹ Vidi dok. br. 67.

¹⁰ Vidi dok. br. 64 i 67.

¹¹ Vojislav Lukačević.

¹² Đurišić. Vidi dok. br. 67.

¹³ Na tom prostoru deštvovala su jedinice 29. NOU divizije (tom IV, knj. 11, dok. br. 119).

i našima u Rim.¹⁴ Kap. Đaković¹⁵ javlja da su Nemci pobili oko 14000 partizana na prostorijsi Crikvenica — Sušak — Rijeka, od kapitulacije Italije do danas. Kondor se žali na ppuk. Stranjakovića da mu se meša u posao. Ne znam kakav ste zadatak Stranjakoviću dali. Kraj.

...

24. januara 1944 god.

...

678 Dal Dal. Primljene Vaše depeše od br. 699—717.¹⁶ Nastanite da što više ojačate našu organizaciju i stvorite što više oružanih odreda. To je najbolja garancija za naš rad i uspeh. Preduzeo sam potrebno za prikupljanje oficira. Učiniću sve što budem mogao da Vam pošaljem oficire. Znam da Vam ide teško snabdevanje novcem. Ako imate nekoga da pošaljete u Srbiju. Javite mi, pa bi Vam po njemu poslao nešto novaca. Nastavak.

679 Dal Dal. Nastavak. Javite mi za Kostu Mirkovića gde bi mogli pronaći u Bgdu. Nedićeve snage još nikuda nisu pošle iz Srbije. Izgleda da će Sandžak i Crna Gora biti priključeni Srbiji. Nastanite da utičete na Mana Rokvića da ne zauzima neprijateljski stav prema nama. Ima on dosta drugih neprijatelja protiv kojih se može da bori. Nastavak.

680 Dal Dal. Nastavak. Gledajte da odvojite ljudstvo od njege. I nama se odavno ne javlja Mitranovićeva stanica. Izgleda da su komunisti kod Banje Luke pretrpeli veliki poraz. Nemamo nikakvih podataka za oficire o kojim ste javili u depeši 711 i 712. Održavajte što tešnju vezu sa majorom Kapetanovićem i Vojom Došenovićem i izveštavajte nas o situaciji u Bihaću i na Krajini. Kraj.

681 Nav Nav. Veza Vaš br. 54—58.¹⁷ Da li su već stigli u Crnu Goru neki Nedićevi ili Ljotićevi odredi i kuda. Neće oni predstavljati veliku opasnost za nas. Jedinstvo srpstva treba i sa naše strane što više da se ističe i nerazdvojjivost Crne Gore i Srbije. Borbu protiv komunisti moramo voditi svim srestvima. Nastavak.

¹⁴ U Rimu je tada bio Dobrosav Jevđević (Aero).

¹⁵ Dušan.

¹⁶ i ¹⁷ Vidi dok. br. 67.

682 *Nav. Nav.* Nastavak. Odgovor na postavljena pitanja. Prvo. u propagandi prema okupatoru treba zauzeti neprijateljski stav. Takav je naš stav oduvek bio i mora ostati. Drugo: Zelenaši brojno ne predstavljaju nikakvu opasnost. Njih treba uvlačiti u nacionalne redove, da ne bi upali u naručje Nemaca ili komunista. Treće: Sa Ljotićevcima treba taktizirati, ali mi ne možemo ići njihovim putem. Četvrto. Prema narodnoj upravi na Cetinju zauzeti stav prema njenom radu na terenu. Mi narodnu upravu ne možemo otvoreno pomagati. Nastavak.

683 *Nav Nav.* Nastavak. Peto: Svi komandanti, sa malim izuzetkom, sigurni su ljudi. Ako se na drugi način ne može doći do oružja izvesni delovi mogu stupiti u žandarmeriju, stim da polože zakletvu i pobegnu u pogodnom momentu. Šesto: Naši intelektualci treba da pokreću ilegalne listove i da kroz njih propagiraju i šire našu ideju. Ovo je vrlo važno i hitna je potreba da što pre i što više nikne ilegalnih listova. Nastavak.

684 *Nav Nav.* Nastavak. Sedmo: Naš ilegalni rad treba da vodi računa i o kvalitetu i o kvantitetu ljudstva. Moramo nastati da što više okupimo narodne mase i što čvršće ih vezemo za borbu protiv okupatora i protiv komunista. Osmo. Upoznajte Mitrovića¹⁸ sa propagandnim materijalom koji ste do sad od nas dobili i ostalim uputstvima koja ste do sad od nas primili. Nastavak.

685 *Nav. Nav.* Nastavak. Posle Narodnog kongresa javićemo što bude bilo potrebno.¹⁹ Neka novinar Mitrović stupi u vezu sa majorom Savom Vukadinovićem. Vukadinović se nalazi negde u Zeti. Grupa *Jurao* 701 treba da što više okupi omladinaca oko sebe i da stupi u vezu sa *Jurao* 808. Neka nam se javljaju i preko majora Save Vukadinovića. Kraj.

---

¹⁸ Mitar.

¹⁹ Reč je o kongresu u s. Ba, održanom od 25. do 28. januara 1944. Pojavljuje se i pod imenom Ravnogorski, odnosno Svetosavski kongres.

Odluke Drugog zasedanja AVNOJ-a nanele su težak politički udarac pokretu Draže Mihailovića, koji je u ovom periodu i u inostranstvu raskrinkavan kao izdajnički i kolaboracionistički. Draža i njegovi saradnici shvatili su da im u takvoj situaciji može pomoći samo jedan manevar, kojim bi uz pomoć unutarne i spoljne reakcionarne propagande uspeji da svoj pokret prikažu kao pokret širokih narodnih

686 *Nav Nav.* Veza Vaš br. 59.²⁰ Pukovnik Beli našim kanalom upućen je ka Vama. Beli treba da se prebaci u Italiju. On je već pošao od Lukačevića ka Vama. Javite čim stigne kod Vas. Pre njega je pošao ka Vama kapetan bojnog broda Šaškijević²¹ sa jednom grupom mornara. I Šaškijević treba da se prebaci u Italiju. Javite kad stigne kod Vas. Nastavak.

687 *Nav Nav.* Nastavak. Neka Janičić²² održava što tešnju vezu sa Ružićem.²³ Ružić je već u vezi sa Pavlom. Javili smo našoj vladi za bombardovanje Mostara. Neka Momčilović²⁴ stupi u vezu sa Draškovićem, koji se nalazi negde u oblasti Čajniča. Za Momčilovića imamo jednu stanicu. Neka pošalje kurira i radiotelegrafistu preko Draškovića i dalje na Ostojića. Kraj.

masa, koji je, tobože, usmeren protiv okupatora. Draža je još ranije, pod pritiskom razvoja unutrašnje i međunarodne situacije, prihvatio saradnju sa reacionarnim političarima iz srpskih građanskih partija i da se poveže sa Hrvatskom seljačkom strankom i Mačekom u Hrvatskoj, kao i sa građanskim partijama u Sloveniji, naročito s klerikalcima. Kontakti sa građanskim političarima naročito su pojačani u Beogradu uz vrlo aktivno učešće Živka Topalovića, koji je bio u dosluhu sa Milanom Aćimovićem. Ideja za održavanje kongresa vođena je u prvoj polovini decembra 1943. O prisustvu delegata na kongresu u četničkim dokumentima postoje različiti podaci: kreću se između 274 i 302 delegata. Najverovatnije je da je prisustvovalo 274, a ostali broj do 302 nije na vreme stigao u s. Ba. Učesnici kongresa bili su, u stvari, oprobane pristalice četničke organizacije, građanski političari i ostali reacionarni elementi, koji su mogućnost za svoju egzistenciju videli jedino u restauraciji buržoaske Jugoslavije. Referat na kongresu podneo je Živko Topalović, a pored ostalih govorili su Draža Mihailović, Mustafa Mulalić, inž. Vladimir Predavec, Anton Krejči i drugi. Kongres je pozdravio kapetan armije SAD Đorđe Musulin, dok je britanski brigadir Armstrong odbio da prisustvuje. Na kongresu je donesena rezolucija i poslata telegrami, između ostalih, Ruzveltu, Staljinu i Čerčilu. Opširnije o pripremi i radu kongresa vidi Arhiv VII, Ča, k. 12, reg. br. 21/4; k. 13, reg. br. 2/1; k. 15^b, reg. br. 28/4; k. 163, reg. br. 45/1; k. 226, reg. br. 10/11—3; k. 254, reg. br. 50/1—2, 25/3—10, 51/3—2, 34/4—8; k. 260, reg. br. 2/1—1, 12/1—1, 46/7; k. 276, reg. br. 1^a/1, depeše br. 276 i 821; k. 276, reg. br. 9/1, depeša br. 12395; k. 276, reg. br. 12/1, depeše br. 830, 920, 921, 971, 1173 i 1286; k. 276, reg. br. 13/1, depeše br. 1482, 1424 i 1481.

²⁰ i ²⁵ Vidi dok. br. 67.

²¹ Vladimir.

²² Ivan.

²³ Ivan.

²⁴ Milorad.

- 692 *Bi Bi.* Veza Vaš br. 51.²⁵ Sa Dačom i Vašim korpusom produžite najenergičnije gonjenje komunista. Imajte u vidu da se komunisti nalaze u mnogo težem položaju nego Vi.
- 693 *Il Il.* Veza Vaš br. 20—23.²⁶ Vrlo dobro što ste zarobili učitelja Žiku Popovića. Čistite i dalje ostatke komunista. Pazite dobro da Vam Žika Popović ne pobjegne ako ga već niste likvidirali. Najbolje bi bilo da on svoje saslušanje napiše svojeručno, ukoliko je on u životu.
- 694 *Hans.* Pijo dostavlja. Gospodinu Ministru i C.N.K. — Preteške prilike ovog naroda ne dozvoljavaju mi da lično učestvujem na Narodnom kongresu. Molim da se ima stalno u vidu da se Bosna bori već dve i po godine sa svima neprijateljima, bez ičije pomoći za goli život i nacionalni opstanak i da Bosnu treba pomoći u prvom redu i odmah.
- 704 *Hans.* Kod mene vazd. kap. Kornelije Filipović, moj klasni drug. Otac mu Srbin, majka Rumunka. Rumunski konzul u Beogradu, brat od strica njegove majke. Filipović došao zbog veze sa Rumunima. Izgleda da ovu vezu želi rumunska vlada čiji je posrednik rumunski konzul u Beogradu. Iz razgovora sa Kornelijem vidim da Rumune interesuje naš stav prema Nemcima i Nediću. Naročito ih interesuje naš stav prema Mađarima. Ja sam rekao Korneliju da je naš stav neprijateljski prema svima. Kapetanu Filipoviću dao sam punomoćje pod mojim potpisom da hvata vezu sa predstavnicima Rumuna. Nastavak.
- 705 *Hasn.* Nastavak. Rekao sam mu: Dok se ne uspostavi veza i ne vidimo ko su ti ljudi ne možemo ništa konkretno da predložimo. Naglasio sam da nas naročito interesuju ova tri pitanja. 1. — Saradnja za borbu protiv Nemaca. 2. — Stvaranje nacionalnog bloka protiv komunista, ali ne protiv Rusa. 3. — Kakvi su izgledi da nam dadu oružja. Za put u Rumuniju dao sam Filipo-

²⁶ Siniša Ocokoljić je, 22. januara 1944, izvestio Vrhovnu komandu da su delovi Mlavskog korpusa 22. januara uhvatili Žiku Popovića Radeta, komandanta Požarevačkog NOP odreda da ga sasluša i da će saslušanje dostaviti. Posle saslušanja i mučenja Žika Popović Rade je streljan (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 12/1, depeša 1098—1101).

viću tri zlatne funte. On će putovati sa konzulom, svojim rođakom. Dao sam mu i šifru. Po pitanju veze sa Rumunima i dobijanja oružja od njih ima jedan izveštaj od čika Ace, koji sam poslao po Vidaku. Kao posrednik nudi se Aćimović. Videćete. Pozdrav Mirko.²⁷
Kraj.

25. januara 1944 god.

... *ovako*

707 *Bi Bi*. Veza Vaša br. 51 i 52.²⁸ Nije smelo da dođe do toga da se konstatuje da je gonjenje komunista uzaludno. Možete da se vratite na svoj teren, ali u oblast Javora. Nije isključena mogućnost da se sa te strane ubace izvesni komunistički delovi na Vaš teren. Đen. Armstrongu objasnite da ćete u oblasti Javora čistiti komunističke delove. Nastavak.

708 *Bi Bi*. Nastavak. ... koji su zaostali i koji su se naknadno tamo ubacili. U pogledu đen. Armstronga već sam Vam ranije javio. Đen. Armstronga uputite u Dragagevo ili u studenički srez, odakle će se produžiti izviđanje objekata u dolini Ibra. Vi sa svoje strane takođe produžite izviđanje objekata. Kraj.

....

710 *Willy*. Veza Vaš br. 390.²⁹ Pošto se major Trifković nije pokazao dovoljno energičan u čišćenju terena avalskog korpusa od komunista a kapetan Lazović³⁰ je pokazao vrlo veliku aktivnost,³¹ zato sam privremeno stavio gročanski srez pod Lazovićevu komandu. Ovako će da osta-

²⁷ Lalatović.

²⁸ Vidi dok. br. 67.

²⁹ Saša Mihailović (Wily), komandant Beograda, 21. januara 1944. zamolio je Dražu Mihailovića da povuče svoju naredbu od 15. decembra 1943, kojom je Avalski korpus stavljen pod komandu Saše Mihailovića, jer u praksi Avalski korpus i nije pod njegovom komandom. Takođe ga izveštava da se komandant Avalskog korpusa major Svetislav Trifković, sa odredom od 300 četnika, nalazi u srezu gročanskom radi uspostavljanja organizacije (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 12/1, depeša br. 1105).

³⁰ Živan.

³¹ Vidi dok. br. 58 depešu br. 507 i 509 i dok. br. 67, depešu br. 1298.

ne dok se komunisti potpuno ne raščiste i srez ne uzme potpuno u naše ruke. Naređujem najtešnju saradnju u čišćenju komunista sa kap. Lazovićem.

...

- 715 *Mihovil*. Vaš broj 46 i 47 primljen.³² Viktoru je skrenuta pažnja da vodi računa o represalijama Bugara. Naši četnici da nisu bili pijani ne bi bili uhvaćeni i platili su glavom što su bili pijani. Sa svoje strane i Bugari, prijatelji naše organizacije treba da pokažu više iskrenosti i gotovosti za bratsku saradnju između nas i Bugara. Stupite i Vi sa svoje strane u vezu sa Viktorom.
- 716 *Felix*. Veza Vaš br. 27 i 43.³³ Po ovome stupite neposredno u vezu sa Čičom,³⁴ pošto je tamo. Obavešteni i Devis i major Žika Vukosavljević. Po majoru Vukosavljeviću data uputstva za Janića. Neka Janić stupi u vezu sa Žikom Vukosavljevićem.

...

- 723 *Lola*. Primljen Vaš br. 46 i 47.³⁵ Obavešćemo vladu. Puk. Beli ide po nalogu svoje vlade, odnosno po njegovom nalogu. Ne znamo šta je bilo sa dopunom podataka

---

³² Ljuba Mihailović (Mihovil) 23. januara 1944. izvestio je Vrhovnu komandu da su četnici pod komandom Mladena Mladenovića (Viktor) razoružali 40 bugarskih vojnika, zbog čega su bugarski vojnici »ubili 20 četnika, koje su zatekli pijane«. Dalje, pored ostalog, javlja: »Prijatelji naše organizacije, kao pukovnik Ivanov i ostali gotovi su da veruju u našu neiskrenost« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 12/1, depeša br. 1111).

Draž Mihailović je 1. februara javio Mladenoviću: »Obavešten sam sa pouzdane strane da ne postupate po datim vam instrukcijama za vezu sa Bugarima, već naprotiv ometate plodan rad. Veoma sam nezadovoljan ovakvim negativnim delovanjem. Ministar vojske Draža Mihailović« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 13/1—2).

³³ U tim depešama Zvonimir Vučković pita ko je Hans za koga, kako kaže, stiže sve veći broj depeša. Takođe, izveštava da je Dušan Janjić organizovao štampariju i da je pukovnik Nikolić (Devis) suviše eksponiran kod Nemaca (Arhiv VII, Ča, reg. br. 12/1—24 i 36).

³⁴ Draža Mihailović se tih dana nalazio u s. Ba, gde se održavao kongres.

³⁵ Borislav Todorović je, 23. januara, dostavio Vrhovnoj komandi depešu koju je uputio kapetan Mensfeld. On traži da Vrhovna komanda izvesti izbegličku vladu u Kairu da kapetan Todorović dolazi u Kairo kao delegat Vrhovne komande i oficir za vezu sa stranim vojnim misijama. Moli da izbeglička vlada ne obaveštava američke predstavnike u Kairu pre njihovog dolaska tamo. Moli objašnjenje u kom svojstvu i kojim putem izlazi iz zemlje pukovnik Bešli (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 12/1, depeša br. 1136 i 1137).

nuara. Đen. Armstrong 21. pošao da traži Cvetića. Žali se da mu kap. Krsmanović nije ukazao pomoć. Armstrong kaže da ne može doći na kongres dok ne vidi izvršenje operacija. Pozdrav Mirko. Bolje neka se on ljuti, nego mi.

28. januar 1944 god.

786 *Pijo*. Treba potsticati naše na što veću aktivnost protiv komunista. Treba iskoristiti njihov poraz kod Tuzle i Živinice.³⁸ Držite što čvršću vezu sa majevičkim korpusom. Uхватите vezu i sa ozrenskim korpusom. Šta je sa Hugom.

789 *Dal. Dal.* Neki Peran, rođen u Sinju ili Grahovu došao u Beograd sa delegacijom od 10 članova.³⁹ Navodi da je Vaš jaki saradnik. U Valjevu održao predavanje i mnogo napao našu organizaciju a naročito oficire. Za sebe rekao da je još pre rata bio »zboras«. Kaže da je i sada sa popom Đujićem. Otputovao natrag. Ovo je verovatno neki od onih za koje ste nam javili da su došli u Beograd. Prednje primite znanju.

795 *Nav Nav.* Nastavak. Naredite svima intelektualcima, koji su u našoj organizaciji da ne smeju da napuštaju teritoriju i beže u Srbiju.⁴⁰ Ne znamo ko je taj major Lazarević.⁴¹ Lazarević i Andrija Đurašković treba da se jave

³⁸ O borbama za Tuzlu i Živinice vidi tom IV, knj. 21, dok. br. 56, 64 i 176.

³⁹ Vidi dok. br. 67, depešu br. 1222.

⁴⁰ Potpukovnik Baćović je, 26. januara 1944, izvestio Vrhovnu komandu da »svi intelektualci traže pasoše i beže za Srbiju«. Moli da se ovo spreči naredjenjem Vrhovne komande. U vezi sa stanjem četničkih organizacija u Crnoj Gori, između ostalog, javlja: »Više puta sam istakao da odredite nekoga ko će organizovati naš pokret u Crnoj Gori. Ja vidim da se na tome nije ništa uradilo. Sve je u žici, neko mora da bude u šumi ko će voditi našu organizaciju.« Dalje, predlaže da se koordinira četnička akcija iz Crne Gore i Hercegovine u borbi protiv NOVJ na tim područjima (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 12/1, depeša br. 1234—1237).

⁴¹ Ljubomir Ljubo, inženjer.

majoru Savi Vukadinoviću. Za organizaciju u Crnoj Gori određen je potpukovnik Pavle Đurišić. On će uskoro tamo upasti. Lašić ima pod svojom komandom Crnu Goru i Sandžak. Nastavak.

796 *Nav Nav.* Nastavak. Sve one koji Vam se jave iz Crne Gore uputite na majora Sava Vukadinovića i potpuk. Lašića. Pavle ima vezu sa njima. Vi nastanite da držite dobro u ruci Hercegovinu. Akcije u Crnoj Gori uskoro će otpočeti. Da li ste očistili onu grupu komunista, koja je upala u gatački i nevesinjski srez. Uskoro će se protiv komunista preduzeti akcija u Crnoj Gori i Sandžaku. Budite pripralni. Kraj.

803 *Berta.* Baćović javlja da kod njega dolazi svaki dan veliki broj Crnogoraca. Kod njega se nalaze major Lazarević i kap. Đurašković. Baćović kaže: svi se nalaze u žici, a neko mora da bude u šumi, koji će voditi našu organizaciju. Narod gubi veru u našu organizaciju. Prednje se dostavlja na znanje. Javite kakvim Vi podacima raspolažete. Čuvajte se broja 11.

806 *Zenit, Georgi, Vi Vi,⁴² Mihovil, Minčo.⁴³* Na prostoriji Nišava — Zaječar — Sokobanja ima svega oko 400 komunista⁴⁴ i pored tolikih naših odreda na ovoj prostoriji. Naređujem da se pristupi najenergičnije uništenju ovih komunističkih grupa. Dosadašnja akcija nije dala najbolji rezultat zato što se snage naše prikupe na jednom mestu, pa onda vrše napad na komuniste a komunisti izbegavaju borbu i izvlače se. Nastavak.

807 *Zenit, Georgi, Vi-Vi, Mihovil, Minčo.* Nastavak. Napade treba kombinovati tako da se izvrše koncentrični napadi sa svih strana i posle da se gone komunisti u stopu. Za siguran uspeh u borbi osnova je dobro razvijena obaveštajna služba i održavanje što tešnje veze sa svima

⁴² Mladen Mladenović, major, pseudonim Bene. Vidi dok. br. 67 depešu br. 1272.

⁴³ i ⁴⁷ Branko Brane Petrović, major, komandant Deligradskog korpusa.

⁴⁴ Na pomenutom prostoru dejstvovali su Ozrenski partizanski bataljon i Zaječarsko-timočki NOP odred.

susedima. Ovu vezu organizovati slanjem kurira kod svih suseda i potčinjenih jedinica, odnosno pretpostavljenih starešina, kao što je to već odavno naređeno. Dostavljeno puk. Pavloviću, puk. Radojeviću⁴⁵, potpuk. Jovanoviću,⁴⁶ majoru Mladenoviću i majoru Brani Petroviću.⁴⁷ Kraj.

...

826 *Hans*. Đurić javio da mu je šef engleske misije saopštio da će od 28. preduzeti sabotaze, bez obzira na našu pomoć.⁴⁸ Javio sam Đuriću da ne dozvoli Englezima vršljanje i da akcije sabotaze ne mogu vršiti bez nas. Preporučio sam Đuriću da od njih traži izvršenje obećanja pre 4 meseca za naoružanje i formiranje letućih korpusa.

...

30. januara 1944 god.

...

855 *Sto-Sto*. Veza Vaš br. 37 i 44.⁴⁹ Vodite računa o Nmcima i Bugarima i iskoristite njihovu akciju protiv crvenih do krajnjih mogućnosti. Napad na Pljevlje iskoristite za napad s leđa na komuniste. I nama se Hugo ne javlja odavno.

...

865 *Lola*: Pisma za Ajzenhauera, Ruzvelta i Donovena predata su Vam u Priboju kao i podaci naknadno poslati. Lukačević je kod Baćovića da izvidite stvar s njim.

...

1 februar 1944

...

922 *Lola*. Potpukovnik Sajc, Hadson i ostali Englezi prešli su Lim sa komunistima kod Rudoga 22 januara. Kod Rudoga došlo do svađe i tuče između Engleza.⁵⁰ Tom pri-

⁴⁵ Milutin.

⁴⁶ Ljubomir Ljubo.

⁴⁸ Vidi dok. br. 67, depešu br. 1228.

⁴⁹ i ⁵⁰ Vidi dok. br. 67.

likom jedan Englez ranjen. Izgleda da je došlo do svade između Hadsona i Sajca. Neznamo uzrok. Izgleda da je Sajc ranjen u ruku. Ove podatke smo dobili od žene u čijoj su kući bili Englezi prilikom prelaska Lima. Upoznajte sa ovim Mensfilda.

- 928 *Pijo*. Uхватite vezu sa Hasandedićem u Sarajevu. Preduzmite potrebne mere za napad na komuniste. Treba iskoristiti njihovo razbijanje i goniti ih do uništenja. Ako se ne gone do uništenja opet će se pojaviti i opet se morate boriti sa njima na svojoj kući. Damjanović se povratio iz Sarajeva. P. poručnik Vujičić⁵¹ javlja da je tamo svršio sve najbolje.⁵² Komunisti se na Majevidici stalno predaju. Po Vujičiću smo vam poslali novu šifru.
- 929 *Dum-Dum, Tanev*⁵³, *Feliks, Švarc*. Jedna grupa crvenih od 150 nalazi se u Trudeljju i Zagradu srez Rudnički.⁵⁴ Naši vrše napad na komuniste. Budite pripralni da ih sačekate ako se pojave kod vas.

2 februara 1944

- 955 *Jan-Jano*.⁵⁵ Primljen vaš br. 1—3⁵⁶. Preduzmite sve da što pre očistite Majevidicu i Semberiju. Nastanite da naše Srbe puštite iz Hrvatskih zatvora. Iskoristite akciju Nemaca za čišćenje Majevice, kao i raspoloženje naroda protivu komunista. Dobro je što vam se stavio pod komandu vođa zelenog kadra.⁵⁷ Nastanite da ga što čvršće vezete za sebe. Ko je vođa zelenog kadra? Nastavak.
- 956 *Jan-Jano*. Nastavak. Nastanite da formirate što pre leteće brigade, koje nisu vezane za teren i koje se svugda mogu upotrebljavati. Organizujte i muslimanski zeleni kadar i Tuzlansku i Zvorničku Legiju. Čim budemo u mogućnosti poslaćemo vam oficira. Protivu koga mobiliju Hrvati i sa kakvim ciljem. Izveštavajte nas stalno o situaciji.

⁵¹ Dušan.

⁵² Vidi dok. br. 67, depešu br. 1152 i 1399.

⁵³ Miloš Radosavljević, poručnik, komandant Valjevskog korpusa.

⁵⁴ Verovatno se odnosi na delove Privremene šumadijske brigade.

⁵⁵ Stevan Damjanović, komandant Majevidičkog korpusa.

⁵⁶ Vidi dok. br. 74.

⁵⁷ Vidi dok. br. 67, depešu br. 829.

- 958 *Hans*. Nastavak. Juče mi je Grinlis saopštio sledeću depešu od Armstronga: molim vas izvestite gospodina Ministra sledeće: sledio sam Cvetića do Negbine, ali Cvetić je bio više za napad. Nisam video da su komunisti napali četnike. Nisam video ništa strašno. Nema zapaljenih sela. Jasno je da su partizani napali osovину u Ivanjici i posle su partizani bili gonjeni. Nastavak.
- 959 *Hans*. Nastavak. Tačno je da četnici, Nemci i Bugari napadaju partizane blizu Zlatibora. Niži Cvetićevi oficiri zaboravljaju Nemce i mesto Nemaca oni misle da su partizani neprijatelji. Molim da gospodin Ministar naredi da se odmah potpukovnik Keserović i Major Cvetić vrate za napad na pruge prema direktivama. Kraj depeše od Armstronga. Grinlis juče saopštio da je Kairo javio da se radijo London složio sa našim traženjem da se o nama ništa ne govori. Nastavak.
- 960 *Hans*. Nastavak. Situacija: Laza Trklja stigao kod Ostojića sa 20 delegata iz Hercegovine i Bosne.⁵⁸ Moli da bude primljen. Javio sam Lazi da dođe kod Ajdačića. Ostojić javlja: iz Rogatičkog sreza prešlo na desnu obalu Drine 1700 žena, dece i staraca bez igde ičega. Usput ih opljačkali i komunisti. Sem toga jedan zbeg nalazi se u Devetaku. Traži da se ukaže pomoć ovim izbeglicama. Javio sam Ostojiću da ćemo im ukazati pomoć. Nastavak.
- 961 *Hans*. Nastavak. Od Sokolovića pod pritiskom Nemaca komunisti se povukli do Goražde koju su zauzeli.⁵⁹ Zauzeli i mostobran kod Goražda na desnoj strani Drine. Cilj komunista prebacivanje u Sandžak. Upućena Čajnička brigada u pravcu Goražda. 31 u oblasti Jabuke severno od Goražda čula se jaka borba. Verovatno Švabe i crveni. Javio se Voja Lukačević od Baćovića. Sastaće se sa Savom Vukadinovićem i dogovoriti se za povezivanje akcije protivu crvenih, iz Sandžaka, Hercegovine, istočne Bosne i Crne Gore. Kapetan Leka dostavio izveštaj.⁶⁰ Putovao kao sveštenik. Nastavak.

⁵⁸ Reč je o delegatima koji su išli na kongres u s. Ba.

⁵⁹ Goražde su 31. januara zauzela dva bataljona 1. krajiške NOU brigade (tom IV, knj. 21, dok. br. 160).

⁶⁰ O izveštaju Stevana Damjanovića Leke vidi dok. br. 74, depešu br. 1445.

965 Long, Lida. Zbog čega hoćete da smenite kapetana Stojanovića. Imam izveštaja da pojedini vaši komandanti vode pregovore sa Nemicima. Kapetan Cakić⁶¹ dočekao Nemce sa razvijenom Jugoslovenskom zastavom prvog planinskog puka. Proslava Sv. Save obavljena u rudniku Ravna Reka u prisustvu 30 Nemaca. Hitno me izvestite po ovome.

...

973 Berta. Veza vaš broj 14—19.⁶² Da li znate zbog čega su odustali Nedićevci da idu u Crnu Goru.⁶³ Ja mislim da vam oni ne bi mnogo smetali tamo. I nama se retko javlja Lašić i Vukadinović. Izgleda da su im slabe stanice. Dobro je što ste uputili Savi⁶⁴ kurira za jednovremenu akciju protivu komunista. Iskoristite one komandante koji saraduju sa Nemicima u Crnoj Gori za borbu protivu komunista. Vrlo dobro je što Vukčević⁶⁵. Nastavak.

974 Gojnić⁶⁶, Jovović⁶⁷, Sava i Lašić nemaju veze sa Nemicima.⁶⁸ Da li je to sigurno da nedolaze ni Ljotićevci ni Nedićevci u Crnu Goru. Ako bi došli izvesni odredi iskoristite ih za borbu protivu komunista i preduzmite potrebno za bušenje njihovih redova. Verujem da je Ljuba Lazarević pesimistički posmatrao stvar. Onaj izveštaj od Ljube Lazarevića ja sam ti dostavio.⁶⁹ Pozdrav Mirko.

975 Berta. Kapetan Radonjić mesto Save Vukadinovića dostavio depešu. Sava otišao ka Boki radi upućivanja Mor-nara u Italiju. Kapetan Radonjić izvršio dva napada na komuniste. Jedan u pravcu Vojnika, drugi u pravcu Zle Gore. Borba vođena 17 i 18 januara. U borbi Ružić lakše ranjen od bombe. Zarobljeno 20 komunista i veći broj poginuo.

61 Verovatno se odnosi na Mihajla Čačića. Vidi prilog IV, dok. br. 6.

62 i 63 Vidi dok. br. 74 depešu br. 1458.

64 Vukadinović.

65 Vaso.

66 Blažo.

67 Jakov. O njegovoj saradnji sa Nemicima vidi dok. br. 148.

68 Svi imenovani komandanti saradivali su sa nemačkim trupama u borbama protiv NOVJ. Vidi dok. br. 67, depešu br. 1272.

69 Vidi dok. br. 67, depešu br. 1272.

- 27 He-He. Englezi koji su kod Vas, a koji insistiraju toliko da sami vrše sabotaže može te ih pustiti da sami to vrše, ali da ih apsolutno niko od naših ili iz naših jedinica nesme osiguravati u toku tih njihovih sabotažnih akcija. Veza Vaš br. 89 i 90⁷⁰ Kakav položaj zauzima kod Vas por. Aleksandar Simić.

BR. 70

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 502. KORPUSA OD 8. FEBRUARA 1944. KOMANDANTU DINARSKE OBLASTI O POVLAČENJU ČETNIKA ISPRED KNINSKOG NOP ODREDA KOD PLAVNA¹

[Grb]
 ŠTAB 502 KORPUSA²
 O. Br. sl.
 8 - II - 1944.
 Položaj

KOMANDANTU DINARSKE OBLASTI

U nedelju 6. februara 1944. godine. Držao sam zbor u s. Plavnu, a Strmički bataljon i Oblasna Štavska četa bile su u Strmici. Neprijatelj je napao na frontu od Stožišta do Bo-bije³. Strmičani su bili izbačeni iz Strmice, a komandant pla-

⁷⁰ Navedenim depešama od 3. februara Radoslav Đurić je izvestio Vrhovnu komandu o borbama četnika protiv NOVJ u Toplici i Jablanci. Pored ostalog, izvestio je: »Uhvatio sam originalno pismo doktora Petra Čakuljevića iz Beograda, upućeno rezervnom poručniku Aleksandru Simiću kod mene. To je direktna veza engleskog poručnika Grinča. U pismu javlja da je uhvatio vezu sa turskim poslanstvom u Beogradu i da Englez pošalje novac i direktive. Aleksandra Simića sam stavio pod nadzor. Molim kako da se postupi. Mišljenja sam da treba staviti pod preki sud za službu inostranstvu i streljati« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 13/1—21).

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 153, reg. br. 49/3 (H-V-495).

² Korpus je pripadao Dinarskoj četničkoj diviziji. Zvao se i Dalmatinski.

³ Tada je na tom prostoru dejstvovao Kninski NOP odred (tom V, knj. 23, dok. br. 1).

vanjskog bataljona nije se ni osigurao. Zapovest za osiguranje u opšte nije izvršio. U mesto da isturi jedan vod sa dva puško mitraljeza na Gologlav, imenovani je isturio jednu patrolu u s. Kurajice i to mu je bilo celo osiguranje. Na zboru je bilo dosta naroda. Dok smo mi držali zbor dotle su partizani sa Bobije i Gologlava silazili u Plavno. U Plavnu sam ostao do 15 časova, oko 16 časova Partizani su došli do same crkve, te su se četnici Plavanjski begstvom spasili iz Plavna. Imenovani je dobio pismenu zapovest za osiguranje i istu nije izvršio. Ma da je se od njega tražio samo jedan vod, dok je ostalo osiguranje primio na sebe Golubički i Otonski bataljon. Prema tome u nedelju do mraka neprijatelj je držao liniju: Samogred—Bolandža—Kurelj—Plavno.

7. februara u jutro dobio sam izveštaj da je i Plješevica Plavanjska u rukama partizana. Na osnovu prednjeg došao sam do zaključka da je neprijatelj nadmoćniji, u toliko pre što je iz Strmice odstupila Štabska četa i Strmički bataljon, sa oko 14 automatskih oruđa i izvestili su me da je neprijatelj jak i da su tučeni teškim bacačima, na njih je toga dana bačeno preko deset granata. Neprijatelj je i Plavno uzeo prema tome ja sam došao do zaključka da je neprijatelj nadmoćniji, a u toliko pre što su i sami Nemci⁴ izvestili Davida da se u Grahovu koncentriše neki korpus jačine 12.000 ljudi. Na osnovu toga doneo sam odluku da sa desnim krilom u Golubiću pređem u odbranu, a sa levim krilom, otonskim i Plavanjskim bataljonom da izbacim neprijatelja iz Plavna.

Juče 7. februara nemci su koncentrisali jake snage u Golubiću. Iste će kroz dva dana krenuti za Grahovo. Prema najnovijim podacima na Grahovu ima koncentrisanih 1000 partizana, u Strmici ima koncentrisanih 500 sa 2 teška bacača i u Plavnu ima 200 partizana

Napominjem: Da je komandovanje u ovom korpusu vrlo teško, iz razloga što nijedan starešina nema vojničkog obrazovanja i uvek se desi da neko od potčinjenih komandanata ne izvrši zapovest a to je samo što ne razumije koliko je zapovest važna. Pojedini pak smatraju da su veći od ikoga, samo ako su uspeli da prikupe 100 ljudi oko sebe, i smatraju niko njima ništa nemože. Neznam zbog čega sve starešine beže iz ovog korpusa, od vojnih lica u ovom je korpusu samo narednik Ivetić, i on je toliko zapetljao u Zagroviću da je taj bataljon u opšte nesposoban za operacije.

⁴ Delovi nemačke 1. brdske divizije.

Za ovo vreme što nisam dostavljao izveštaje, bio sam stalno na terenu, obišao sam: Strmicu, Plavno, Oton i Žagrović. A nije bilo ni ništa novo na teritoriji ovoga korpusa, neprijatelja u opšte nije bilo.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU.

Komandant kapetan
Živadin Đ. Mladenović

BR. 71

IZVEŠTAJ KOMANDANTA VOJVODINE OD 9. FEBRUARA 1944. DRAŽI MIHAILOVIĆU O USPOSTAVLJANJU VEZE SA MAĐARSKOM VLADOM¹

R E F E R A T

NAČELNIKU ŠTABA VRHOVNE KOMANDE I MINISTRU VOJSKE
MORNARICE I VAZDUHOPLOVSTVA

U vezi ranije ponude Mađarske Vlade za uspostavljanje veze sa Vama i Vaših uputstava na ovome, izveštavam Vas u sledećem:

Krajem januara 1944 god. (oko 28 januara) mađarski funkcioner preko koga Arsen² održava vezu, bio je u Budim Pešti pozvan od strane pukovnika Ujsasia koji mu je saopštio sledeće:

»Odmah po prijemu Vašeg izveštaja o uspostavljanju kanala sa DM izvestio sam predsednika vlade Kalajia koji se živo interesovao za ovu vezu«. Dalje je pukovnik Ujsasi rekao da samo čeka pismeni poziv od DM pa da dođe na sastanak koji mu DM zakaže. Tom prilikom mu je ponovio punu gotovost mađarske vlade da sa DM uspostavi stalnu vezu i da mu, u najširim granicama mogućnosti, u svemu izađe u susret, kao i da pokuša da u najlojalnijim razgovorima sa njim (sa DM) nađe preduslove za rešenje mađarsko-srpskih odnosa posle rata.

Ovaj funkcioner zamolio je Arsena sledeće: potrebu za apsolutnom diskreциjom po celoj ovoj stvari i molbu, da se sve što se odnosi na ovu vezu šalje preko njega, kojom je pri-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 129, reg. br. 5/5—1.

² Redakcija nije mogla da utvrdi o kojoj se ličnosti radi.

likom otkrio bojazan da se ova veza ne bi mimo njega izvršila.

Ovaj funkcioner je pomoćnik mađarskog oficira za vezu kod Zapovednika u Srbiji i za Jugoistok, rezervni oficir, po profesiji novinar **Laslo Hori**. Preko njega je uspostavljen najpogodniji kanal do Vrhovne Komande.

Zbog okolnosti da on izrično u ime pukovnika Ujsasia urgira odgovor po ovoj stvari može se zaključiti, da pukovnik Ujsasi sve do 28 januara ove godine nije primio Vašeg specijalnog izaslanika sve do ovog datuma, kao i da sam pukovnik Ujsasi ovoga Hora smatra kao najpodesniju ličnost za uspostavljanje ovoga kanala.

Obzirom na uslove pod kojima se ovaj kanal uspostavlja potpisati je mišljenja da je ovo za nas najpogodniji kanal, pošto dolazi direktno iz Budim Pešte do Beograda njihovim staranjem, a tek od Beograda se prebacuje na ovu komandu. Zatim iz činjenice da delegirana ličnost Gospodina ministra nije mogla doći do ovog datuma do kontakta, može se smatrati da je ovo pogodniji kanal od onoga kojeg bi ta ličnost uspostavila.

Kako Mađari sve energičnije traže konkretan odgovor, u ime pukovnika Ujsasia, molim Gospodina Ministra za naređenje šta mogu odgovoriti na njihovo pitanje:

»Kakav konkretan odgovor imate po predlogu koji sam učinio po ovlašćenju pukovnika Ujsasia i zašto se još nije iskoristila već uspostavljena veza.«

Kako se od ove veze očekuju i materijalne koristi smatram da bi ovo trebalo što pre rešiti i obe stvari preneti na jedno te isto lice, pošto bi zahtevanje od Horia, da se stara samo o materijalnim ustupcima kod istog proizveo negativan utisak i rezultat, kako je on to sam izvoleo naglasiti.

U prilogu se dostavlja i jedan članak o DM koji je izašao u mađarskom listu »Ešti Ujšag« i čija je tendencija političko pripremanje javnog mišljenja u korist Draže Mihailovića i Srba, kako bi se iz daleka pripremao teren za sporazum sa njima.³

³ Članak je izašao 29. decembra 1943. u Beogradu pod naslovom »Ko je Draža Mihailović«. U članku se opširno govori o biografiji Mihailovića, njegovim funkcijama u bivšoj jugoslovenskoj vojsci, o njegovom kažnjavanju 1939. sa 30 dana zatvora od strane ministra vojske Milana Nedića zbog toga što je Draža hteo »da zavede Vrhovnu vojnu upravu na pogrešno rešenje«. Zatim o dolasku Mihailovića na Ravnu goru 11. maja 1941. i formiranju oružanih grupa četnika (Arhiv VII, Ca, k. 129, reg. br. 5/5—3). O poznanstvu Draže Mihailovića i pukovnika Ujsasi Ištvana (Ujszaszi) i vezama Mihailovića sa mađarskim fašističkim krugovima vidi VIG br. 1/1978, str. 207—214, izjava general-majora Ujsasi Ištvana.

9 februara 1944 godine, Dragiša, KOMANDANT, major
Položaj. Drag.⁴ Đ. Rakić

M.P.⁵

Luki⁶

Pisati Štabu Vojvodine da
nije potrebno za sada da se
veza održava preko Laslo
Hori —

svršeno, u akta

L. B.⁷

BR. 72

**NAREĐENJE DRAŽE MIHAILOVIĆA OD 10. FEBRUARA
1944. KOMANDANTU 2. RAVNOGORSKOG KORPUSA ZA
PREDUZIMANJE MERA RADI SPREČAVANJA UPADA JE-
DINICA NOVJ U SRBIJU¹**

ŠTAB V. K.
Br. službeno
10. februar 1944.
Položaj²

KOMANDANTU II RAVNOGORSKOG KORPUSA

Izvesne komunističke snage prikupljene su u oblasti Čajni-
ča.³ Nije isključeno da će ove komunističke snage pokušati da
izvrše udar u Srbiju.

U vezi sa ovim preduzmite sve potrebne mere, kako bi se
jedinice II Ravnogorskog korpusa mogle brzo upotrebiti pro-

⁴ Dragiša, komandant Vojvodine.

⁵ Okrugli pečat: »Komanda Jugoslovenske vojske u otadžbini —
Gorski štab br. 233«.

⁶ i ⁷ Luka Baletić, pukovnik, vršio je dužnost načelnika Operativ-
nog odeljenja Vrhovne komande. Taj deo teksta dopisao je Draža Mi-
hailović olovkom, ćirilicom. Poslednju rečenicu dopisao je Baletić.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 3, reg.
br. 18/3 (VK-V-159/5).

² Zaglavlje je napisano mastilom, ćirilicom.

³ Na tom prostoru dejstvovalo je 5 NOU divizija. Vidi tom IV, knj.
22, dok. br. 28.

tivu eventualnih komunističkih pokušaja upada u zaplavu
Zapadne Morave.

Izvestite me o preduzetim merama gotovosti.

Načelnik Štaba Vrhovne Komande
Armijski Đeneral,
Drag. M. Mihailović

BR. 73

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA 1. BRIGADE BOSANSKOKRA-
JIŠKOG ČETNIČKOG KORPUSA OD 10. FEBRUARA 1944.
KOMANDANTU KORPUSA O SARADNJI ČETNIKA I NE-
MACA U DALMACIJI¹**

Pupavac D. Jovan
pešad. poručnik
komandant 1. brigade
Bos. kraj. čet. korpusa
10 februara 1944 god.

KOMANDANTU BOS. KRAJIŠKOG ČETNIČKOG KORPUSA

Izveštaj o napuštanju
Dinarske oblasti

Prema naređenju komandanta zapadne Bosne Pov. Broj
18 od 18 decembra 1943 godine, a u vezi depeše gospodina
Ministra Vojske, Mornarice i Vazduhoplovstva,² dostavljam
izveštaj o napuštanju Dinarske oblasti.

Dinarsku oblast sam napustio iz sledećih razloga:

1) Posle propasti Italije u Dalmaciju su došli Nemci. Ko-
mandant Dinarske oblasti pop Đujić stupio je u saradnju sa
njima,³ najpre preko Mane Rokvića koji je došao sa njima

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 238,
reg. br. 2/17 (BH-W-756).

² Mihailović je 26. novembra 1943. naredio Borislavu Mitraniću
(Hugo) da odbege oficire iz Like, među njima i Pupavca, rasporedi na
dužnosti u jedinicama pod komandom zapadne Bosne. Dalje zahteva
da se ispita pod kojim su uslovima i zbog čega napustili Liku (Arhiv
VII, Ča, k. 275, reg. br. 21/1, depeša br. 44). Vidi dok. br. 42, dep. br.
89.

³ Sporazum o saradnji Nemaca i Komande Dinarske četničke divi-
zije sklopljen je 8. septembra 1943 (Hronologija NOR-a, str. 541).

iz Bosanskog Petrovca. Kasnije je delegirao kod štaba 114 Nemačke divizije svoga načelnika štaba kapetana Mijovića Novaka. Ljudstvo je postalo Nemačka milicija, primajući od njih redovnu hranu, municiju i dopunu oružja. Nemci su vrlo rado primili saradnju četnika. Ljudstvo je raspoređeno za čuvanje pruge Knin—Šibenik, kao stalna posada u bunkerima za čuvanje objekata, koje su izradili Talijani za vreme svoje uprave. Isto tako raspoređeni su kao stalna posada za čuvanje puta Knin—Donji Lapac—Bihać. U samom Kninu u štabu divizije registrovano je 1989 četnika. Registrovanje se vršilo još u komandama: Šibenik, Drniš, Gračac, Donji Lapac i Bihać. Koliko je u tim komandama registrovano neznam. U glavnom važno je to, da je od oko 5.000 četnika na kraju ostao ilegalan pop Đujić sa pratnjom, komandanti korpusa, jedna grupa Bosanaca pod komandom Marka Čučuza i Sokolana vojvode Brane Bogunovića, svega oko 200 ljudi. Neverujem ni u taj broj, jer mnogi od njih nose nemačke legitimacije i slobodno ulaze u gradove. Nemci prema broju prijavljenih četnika izdaju hranu i vrše nadzor pri vršenju službe.

2) Svirepa pljačka naroda se vrši od pojedinih boraca i narodnih vođa. Iznosim samo jedan primer.

Krajem septembra čuo sam od poručnika Poljske vojske Jana Borkevskeg, koji je došao u ovu oblast za vreme potpukovnika g. Mladena Žujevića, da pop Đujić sprema akciju, i to ne na komuniste nego na pljačku stoke. Za tu stvar sam se zainteresovao malo više i uverio se da je tačno. Za izvršenje ovog zadatka određena je pratnja Đujića, koja broji oko 60—80 ljudi, pod komandom Marka Čučuza. Koliko sam čuo još je neki odred išao, ali nisam siguran. Važno je to da su otišli u sela ispod Svilaje i opljačkali od naroda 1.800 krupne i sitne stoke i svinja. Od toga su doterali i predali popu oko 1.200, a ostale su verovatno zadržali za sebe, kao nagradu za dobro izvršenje zadatka. — Šta je bilo sa ovom stokom neznam, ali samo znam to, da ni osoblje štaba oblasti⁴ posle nedelju dana nije imalo mesa. Jedinicama nije deljeno, pošto su one primile od Nemaca. Seljaci iz opljačkanih sela tužili su popa Đujića nemačkoj komandi u Drnišu i Nemci su povelili formalni postupak protiv toga. Tobože naredili su da se stoka vrati, ali u ostalom šta se tiče njih kada im to u prilog ide. Oni su verovatno, preko svoje špijunaže, upoznati, da je pop Đujić predstavnik Gospodina Ministra i da posle takvih postupaka narod neće za njim. Iz ovoga se može videti odakle

⁴ Misli se na Dinarsku četničku oblast.

pljačka potiče, jer navođenje ostalih slučajeva odvelo bi me daleko.

Ovakve i slične stvari komunisti koriste za svoju propagandu. Još na kraju toga mogu reći i to: Da je časnije i poštenije rađeno sa narodom i za narod nebi bilo leglo komunizma u ovim krajevima.

3) U sastavu Dinarske oblasti, posle dolaska Nemaca, Ljotićevci su postali najaktivniji. Predstavnik njihov je Samodol Krešimir, Ljotićev sekretar za Dalmaciju. U Sibeniku imadu svoju komandu. Njihov je rad isti kao i u Srbiji i dolazi vrlo često do tuče između naših boraca i njih. Pop Đujić sve to tolerira i ako su oni pod komandom njegovom. Popovi kao Ljotićevci postali su vrlo aktivni od dolaska Nemaca, a na žalost ima ih dosta pošto su ih zaštitili Talijani za vreme uprave u Dalmaciji. Pop Đujić ih smatra najvećim saradnicima i oni zajednički rešavaju sve stvari.

Protivu ovog rada najveći deo oficira je ustao, ali je sve ostalo bez rešenja pošto su nemoćni, imajući u vidu da su mu podčinjeni. Nekoliko ih je napustilo oblast još pre mene i bili su odmah predloženi za lišenje čina.

Kada bi mi bio cilj da živim udobno i da preživim do kraja rata bilo bi mi najbolja Dinarska oblast. Ziveo bi u nekoj varošici, imao udoban stan i dobro se hranio. Kada bi mogao trpiti i biti saradnik u tim nečasnim stvarima, siguran sam da pop Đujić nebi tražio smrtnu kaznu za mene.

Sada na kraju biću slobodan da dodam svoja dva mala predloga i molim nadležne da mi to ne uzmu za rđavo:

1) Mišljenja sam da bi u svakoj oblasti trebalo obezbediti obaveštajni centar i da ti centri imadu neposrednu i kratku vezu sa Vrhovnom komandom, pomoću koga bi se mogli kontrolisati zvanični izveštaji pojedinih komandanata i delegata, kao i da izveštavaju i o onim stvarima preko kojih se prelazi. Za ovu službu bi trebalo uzeti ljude koji su jakog karaktera radi objektivnosti izveštavanja. Za njihovu službu trebalo bi propisati precizan uput za rad, tek onda bi Vrhovna komanda mogla imati prave slike pojedinih oblasti.

2) Na kraju rata da svakom vođi narod sudi i da u tom sudjeluje i narod, pa neka svako odgovara za svoj rad pred narodom. U tom slučaju biće ih više koji će mesto lovorika dobiti smrtnu kaznu. Materijalna dobra narodnih vođa i njihovih saradnika podrvcí kontroli. Još jedan put ponavljam da je neophodno potrebno zavesti kontrolu u pojedinim oblastima putem obaveštajne službe.

19 novembra 1943 godine stigao sam u komandu Zapadne Bosne i dana 22 novembra predao depešu delegatu kapetanu

gospodinu Bori Mitranoviću za Gospodina Ministra, u kojoj sam izneo razloge napuštanja oblasti i tražio novi raspored. Zašto pomenuta depeša nije otišla nije mi poznato.

Ovaj izveštaj ponova pišem pošto je prvi uništen sa arhivom Zapadne Bosne pri komunističkoj najezi.⁵

Molim da se ovaj izveštaj dostavi Gospodinu Ministru Vojske, Mornarice i Vazduhoplovstva na ličnost.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu

KOMANDA
Bosansko Krajiškog četnič. Korpusa
Položaj
Pov. br. 5/II
12 februara 1944 god.

Pešadiski poručnik
Jovan D. Pupavac

Komandi Zapadne Bosne — Položaj

Pošto je po prednjem postupljeno, to se predmet dostavlja toj komandi, s molbom na nadležnost.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu.

NAČELNIK ŠTABA
kapetan
Rad. Mirić⁷

KOMANDANT
četnički vojvoda
U. Drenović⁶

[Grb]
KOMANDA
ZAPADNE BOSNE
K. str. pov. Broj 141
POLOŽAJ

Priključiti aktu Str. Pov. br. 141/44

Komandant, major
Slavoljub Vranješević

⁵ Verovatno je reč o napadu jedinica NOVJ na Banju Luku.

⁶ Uroš.

⁷ Radomir Ratko.

BR. 74

IZVOD IZ KNJIGE PRIMLJENIH DEPEŠA ŠTABA DRAŽE
MIHAILOVIĆA U VREMENU OD 1. DO 11. FEBRUARA 1944.
GODINE¹

1 februara 1944 god.

Br. 1424 od Sto Sto. Br. 49 od 1 - II -. Stigao sam u Rudo kod Branka sa 20 delegata iz Hercegovine i Boke.² Putovali 20 dana zbog nesigurnosti terena. Delegati žele da Vas posete i ja c i c t i.³ Molim šta da radim. Lazo.⁴

...

Br. 1439 od Emila. Br. 350 od 31 - I -. Po novo prikupljenim podacima komunisti su u borbi kod Blaca izgubili u mrtvima 180.⁵ Ostupili su ka Plani i Rasini. Ako potpukovnik Keserović dođe odmah ima mogućnosti da ih uništimo, jer su iz Jablanice pobegli od bugarskih potera koje su tamo po podacima otpočele.

...

Br. 1445 od Jan⁶. Br. 1 od 1 - II -. Vratio sam se sa puta⁷. Morao sam ići u vezi sa muslimanima koji su uz mene. Putovao sam kao sveštenik a ne vođa četnika. Nikakve potpise i garancije i slično nisu tražili. Akt uspeo i radi se o saradnji protiv crvenih. Sa njihove strane pala su velika obećanja, ali do sada dobio: 100.000 metaka, 500 bombi, 2 automatska oružja. Ostatak čekam. Sukcesivno puštam sve naše dobre Srbe iz hrvatskih zatvora. Stekao sam uverenje da su me zvali bivši jugoslovenski oficiri Nemci da osiguraju nešto kod mene i tvrde da nisu pogazili Kraljevu zakletvu. Kapetan Damjanović.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 276, reg. br. 13/1 (knj. XLVI). Na marginama mnogih depeša stavljene su oznake u vidu slova, čije značenje Redakcija nije mogla da utvrdi.

² Reč je o delegatima koji su išli na kongres u s. Ba. Vidi dok. br. 69, depešu br. 960.

³ »c i c t i« nejasno, nedešifrovano.

⁴ Lazar Trklja.

⁵ Vidi dok. br. 71, depešu 1335.

⁶ Stevan Damjanović.

⁷ Vidi dok. br. 67, depeše br. 881—883, 1152—1155 i 1399.

Br. 1446 od Jan. Br. 2 od 1 - II -. Nemci vrše čišćenje Majevice. Borbe se vode žestoko na reonu Čelić — Zabrđe — Maleševci.⁸ Mi i oko nas čujemo tu borbu. Ubijanja najviđenijih Srba u masi u Semberiji i Posavini, terori, strašne pljačke od strane partizana stvaraju uslove za opšti ustanak Srba na celom mom prostoru pod mojom komandom, u našu korist. Vođa zelenog kadra izjavio je svečano da mi se sa svojom vojskom potpuno stavlja na raspoloženje i pod komandu.⁹ Užurbano radim na reorganizaciji korpusa i stvaranju plana za akciju do istrebljenja. Odmah usput moram formirati zeleni kadar. Nastavak.

Br. 1447 Jan. Br. 3 od 1 - II -. Nastavak. Kao i ove muslimanske legije tuzlanskog i zvorničkog sreza. Saljite što više oficira samo pošteno odane našoj stvari, poštene, a sposobne i vredne meni na raspoloženje, napominjem meni na raspoloženje. Hrvati po gradovima mobilišu od 16 do 52 godine, bez razlike na veru. Srbe koji imaju četničku legitimaciju ne diraju. Moj komandant Tuzlanske brigade Erkić zarobio 25 vagona soli i dodelio Srbima i Turcima,¹⁰ 5 zadržao za vojsku. Kapetan Damjanović.

2 februar 1944. godine

Br. 1458 od Kam Kam.¹¹ Br. 14 od 1 - II -. Vaša veza broj 622.¹² Nedićev puk od 1500 trebao da dođe. Njega je tražila narodna uprava sa Cetinja. Pošto su bili ljotićevci razvili smo propagandu i zapretili smo da ćemo povesti borbu sa njima. Imamo podataka da se odustalo od toga da bude upućen. Ovo je tačno.

Br. 1459 od Kam Kama. Br. 15 od 1 - II -. Veza vaša br. 618.¹³ Vezu sa Lašićem i Vukadinovićem imam slabu. Jedanput u petnaest dana javljaju se. Od Vukadinovića kao kurir

⁸ Borbe je vodila 15. majevička udarna brigada 17. divizije NOVJ (tom IV, knj. 22, dok. br. 4).

⁹ O zelenom kadru vidi dok. br. 67, depešu br. 829; dok. br. 69, depešu 955 i tom IV, knj. 22 dok. br. 4.

¹⁰ Četnički izraz za Muslimane.

¹¹ Pavle Đurišić.

¹² Vidi dok. br. 69, depešu br. 681 i 973.

¹³ Draža Mihailović je 21. januara 1944. naredio Pavlu Đurišiću da održava stalnu radio-vezu sa Ivanom Ružićem, Savom Vukadinovićem i Đordem Lašićem (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 1a/1).

Br. 1476 od Stipa. Br. 318 od 1 - II. Stanje 31 - I -. Kosmaj čist. U Kačeru grupa od 150. Stalno ih gonimo. Dob nema slobode u akciji zbog Vlasovljevih i Ljotićevaca, koji ga ometaju. Kod Gurka²³ Ljotićevci sede u Rači i grde nas. Kod Ferda očišćeni poslednji ostaci crvenih. Milovanović²⁴ stigao. Radim programe škole za starešine. Pozdrav Dr-ška.

...

Br. 1478 od Stipa. Br. 320 od 2 - II -. Gurko i Ferdo bili kod mene zbog škola. Tom prilikom saznadoh da si naredio smenu Mirka Smiljanica.²⁵ Nije istina da javno održava vezu sa Nemcima. Lud je na svoju ruku, ali boljeg nemamo za tamo. Neka ostane do daljeg. Ja ću ga obići i urazumiti. Oba komandanta ne žele njegovu smenu. Tvoj Dr-ška.

...

Br. 1485 od Sto Sto. Br. 55 od 2 - II. Nastavak. On²⁶ nije komandant 6000 Turaka na javljenoj zoni,²⁷ nego je na službi u Sarajevu. Sa nama je održavao vezu do odlaska Filipovića²⁸ u komuniste, a više se ne javlja. Ne znam na koji je način uhvatio vezu sa V. K., ali mislim da je to samo manevar. Nemci hoće da obrazuju srpsko-muslimansku miliciju pod komandom Derviša Čengića, bivšeg jugoslovenskog, ustaškog, domobranskog i sad nemačkog oficira u oblasti Trnovo — Kalinovik — Foča — Nevesinje — Gacko. Kosorić²⁹ u rogatičkom srezu ometa naš rad i formiranje leteće brigade. Po kuriru poslaću Vam zarobljenu komunističku arhivu i Sovjetski ustav koji je Tito obradio. Potpukovnik Ostojić.

...

---

²³ Aleksandar Aca Milošević, major, komandant 2. šumadijskog korpusa.

²⁴ Milutin, pukovnik.

²⁵ U nekim dokumentima Marko. Tada je bio komandant 3. kragujevačke brigade 2. šumadijskog korpusa.

²⁶ Misli se na Šefketa Hasandedića.

²⁷ Depešom od 4. januara 1944. Draža Mihailović je obavestio četničke komandante u Bosni i potpukovnika Zaharija Ostojića o tome da je Hasandedić komandant 6.000 »muslimana« na teritoriji Zavidovići — Kladanj — Zvornik i da je uhvatio vezu sa Vrhovnom komandom, kao i da želi saradnju sa četnicima (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 1a/1, depeša br. 100).

²⁸ Sulejman, bivši domobranski pukovnik, koji je 2. oktobra, kada su jedinice 1. bosanskog korpusa NOVJ oslobodile Tuzlu, prišao NOP-u.

²⁹ Radivoje, komandant Rogatičke brigade.

Br 1487 od Dra Dra.³⁰ Br. 5 od 1 - II. Major Vukadinović otputovao u Boku radi sastanka sa Markom Dabovićem radi upućivanja mornara u Italiju. Čim se bude vratio podneće Vam se izveštaj po broju već upućenog ljudstva i mogućnosti daljeg upućivanja kao i prilikama na reonu Boke. Kapetan Radonjić.

Br. 1488 od Dra Dra. Br. 6 od 1 - II. Kapetan Ružić izvestio je da je izvršio dva napada na komuniste.³¹ Prvi u pravcu pl. Vojnik gde je poginulo osam komunista. Ružić nije imao gubitaka. Drugi napad od Nikšića u pravcu Zle Gore, radi dobijanja veze sa kapetanom Janjičićem.³² 17 i 18 januara je borba trajala u kojoj je Ružić imao jednog mrtvog i sedam ranjenih i Ružić lakše ranjen od bombe. U borbi zarobljeno 20 komunista i veliki broj poginuo.

Br. 1489 od Dra Dra. Br. 7 od 1 - II. 29 - I sastali su se kod Lašića komandanti korpusa sa ovog reona, radi donošenja odluke i stvaranja plana za napad na komuniste na reonu Stare Crne Gore i od Podgorice u pravcu Vasojevića. 28 - I kučko-bratonoška brigada napala je komuniste na reonu Kuča.³³ Kuča je poginulo 8 a ranjeno oko 12. Komunisti je poginulo oko 20 i veći broj ranjen. Komunisti su doveli pojačanje od Lijeve Rijeke, Rovaca i Pipera i pod jačim pritiskom Kuči su se 29. I povukli na svoj polazni položaj južno od Meduna.

Br. 1490 od Dra Dra. Br. 8 od 1 - II. U Crnoj Gori se sa nestrpljenjem očekuje dolazak Nedićevih trupa koji je najavljen. Sprema im se doček. Dolaskom je narod oduševljen ne zbog simpatije naroda prema Nediću, već zbog toga što se dolaskom trupa Crna Gora nalazi ponovo uz bratsku Srbiju i time se manifestuje zajednička borba Srpstva protiv komunista. Dolaskom trupa pojačaće se moral Crnogoraca i rešenost za borbu do uništenja komunista, a u potpunosti zelenaše jednom za svagda likvidirati.

³⁰ Savo Vukadinović, major.

³¹ Odnosi se na delove Nikšićkog NOP odreda.

³² Vidi dok. br. 65.

³³ Dvadeset sedmog januara oko 800 nemačkih vojnika i četnika napalo je 5. crnogorsku NOU brigadu. Posle dvodnevni borbi neprijatelj je delimično razbijen i odbačen u pravcu Podgorice. Brigada je imala 3 mrtva i 12 ranjenih boraca (tom III, knj. 7, dok. br. 33).

Br. 1513 od Rozi.³⁴ Br. 6 od 2-II-. Nemci zauzeli Bijeljino.³⁵ Borbe se vode oko Maleševaca i glavne snage crvenih povlače se ka aumci i povlače se oko Lopara. Moji zarobili 4 mitraljeza i 60 s oružjem crvenih i drugog materijala. Naneli smo im dobre gubitke. Stalno ih gonimo. Javite Pejiću da budu oprezni na Trebavi i Ozrenu, jer nema veze sa Pejićem. Kap. Leko.

Br. 1514 od Zenit. Br. 236 od 8-II-. Veza vaš broj 623.³⁶ Napad na most projektovao sam za noć 20/21 januar i izvršio bi ga samo u slučaju da sam u tom vremenu dobio od vas naređenje. Prema tome napad nije izvršen. Pripreme sam sve izvršio i u očekivanju još uvek vaših naređenja. Puk. Pavlović.

Br. 1532 od Pijo. Br. 58 od 3-II-. Crveni u g x i d b z a b a r o c³⁷ Posavina. Naši ih gone sa Nemcima u akciji. Obzirom na reku Savu i Bosnu ne mogu dobro proći. Na prostori Bosanski Modričac — Odžak — reka Sava — Derventa — ustaše napale jedan bataljon četnika. Poginuo komandant bataljona i 20 četnika. I ovo je delo komunista. U Ozrenu, pošto su crveni odbijeni, stanje redovno. Da li su do vas stigli delegati Lalić³⁸ i pop Svetožar.³⁹ Pijo.

Br. 1533 od Ram Ram. Br. 541 od 2-II-. Oko desetog o.m. otpočeće opšta akcija svih naših snaga protiv crvenih u južnom delu Sandžaka i Crnoj Gori. Treba nam osigurati Drinu i leđa za vreme operacija, a i dati nam pojačanja sa Dačom i Cvetićem. Molim za to blagovremeno potrebna naređenja. Major Perhinek.

³⁴ Stevan Damjanović (Leko).

³⁵ O borbama 15. majevičke brigade na prostoru Bijeljina — Lopare krajem januara 1944, vidi tom IV, knj. 22, dok. br. 154.

³⁶ Vidi dok. br. 64.

³⁷ Nejasno.

³⁸ Vasilije, učitelj.

³⁹ Popović. Manojlo Pejić je 20. januara 1944. izvestio Vrhovnu komandu o slanju delegata na kongres u s. Ba. Za Popovića navodi da je bio Ljotićevac, ali da nije protiv četnika ništa učinio (Arhiv VII, Ca, k. 276, reg. br. 12/1, depeša br. 971).

Br. 1537 od Hans. ⁴⁰ Br. 23 od 2 - II -. Poručite Dragoslavu⁴¹ sledeće: Ako se borite za Kralja, kao što to stalno tvrdite i naglašavate, onda ne padajte u pogrešku koju ja vidim. Izgleda da je Vama mnogo stalo da zadovoljite Engleze. Naređujem Vam, da se potpuno vladate po mojim uputstvima. Rušenje objekata izvršiće se kada ja budem naredio. Nastavak.

Br. 1538 od Hans. Br. 23. Nastavak. Ponavljam rušenje objekata izvršiće se kad ja budem naredio, a ja znam kada ću to narediti. Vi treba da znate da su Kralj i vlada saglasni sa mojim radom. Kraj poruke. Čiča.

Br. 1539 od Hans. Br. 24 od 2 - II -. Neka Cvetić goni komuniste na sve strane svoga korpusa i neka vežba svoje jedinice, to je sada glavno i važno. Armstrongu neka, i ukoliko dođe u vezu sa njim da mu kaže, da još uvek traje opasnost od komunisti. Čiča.

Br. 1540 od Hansa. Br. 25 od 2 - II -. Javite Viktoru sledeću moju poruku: Napravili ste veliku pogrešku što ste razoružali Bugare na Gramadi.⁴² Dok mi gledamo da pridobijemo Bugare za nas, Vi ih napadate. Sada je naš cilj da ih odvojimo od Nemaca. Predajte dužnost najstarijem oficiru da Vas zastupa, a vi dodite hitno u štab VK radi instrukcija za dalji rad. Čiča.

...

Br. 1543 od Hans. Br. 29 od 1 - II -. Poručite Đuriću, ako Englezi koji su kod njega insistiraju toliko da sami vrše sabotaže,⁴³ neka ih pusti, ali da ih apsolutno niko iz naših jedinica ne sme osiguravati i pomagati u toku tih njihovih sabotažnih akcija. Čiča.

...

Br. 1554 od Lola. Br. 50 od 31 - I -. U interesu uspeha naše misije, neophodno je ukoliko već nije urađeno, da se odmah izvrše rušenja koja su Englezi tražili. Pukovnih Beli plaši se mnogo posledica zbog neizvršenja ovog engleskog zahteva.

...

⁴⁰ Draža Mihailović.

⁴¹ Pavlović.

⁴² Vidi dok. br. 69, objašnjenje 32.

⁴³ Vidi dok. br. 67, depeša br. 1228.

4 februar 1944 god.

Br. 1564 od Stipe. Br. 325 od 3 - II. Veza Tvoja 506.⁴⁴ Dok Vasiljević⁴⁵ ne vrati pet pušaka i jedan revolver razoružanih Nemaca u Vreocima nemogu uspeti ništa ni protiv ljotićevecaca ni protiv vlasovljevih. Lice koje radi na ovoj stvari iz straže zahteva ovo. Naredi Vasiljeviću da preda ovo oružje državnoj straži u Belanovici i izvesti me čim preda. Nastavljam.

Br. 1567 od Kom Komo. Br. 26 1 - II. Mi nismo do sada služili ni Pećanca ni Nedića kao Lazović,⁴⁶ da bi naučili vašarsku reklamu, već smo ozbiljno radili narodni posao i narod potpuno pridobili i vaspitali duhovno za sebe. Lazovićev odlazak pod Beograd sveo se na to da psuje majku pojedinim ljudima. Molim tražite izveštaj od majora Saše⁴⁷ o stanju u ova dva korpusa, jer je isti skoro oba posetio. Molim poslati naročitog izaslanika iz V. K. te da se ovim lažima jednom stane na put. Kraj depeše.

Br. 1568 od Kom Komo. Br. 31 od 3 - II. Gospodine Ministre, dajem svoju poštenu srpsku i oficirsku reč, da je svima starešinama, vojnicima, narodu ravnogorskoj organizaciji Avalskog korpusa naneta velika nepravda vašim naređenjem br. 383. kao i raširenim glasovima da je komandant major Trifković⁴⁸ smenjen sa položaja u korist nekog rezervnog poručnika Bojovića,⁴⁹ šuraka Jovanovića,⁵⁰ upravnika grada Beograda.

⁴⁴ Omaška. Treba: 906. Tom depešom od 31. januara 1944. Draža Mihailović je obavestio Jevrema Simića o izveštaju Živana Lazovića, u kojem se govori da su »Ljotićeveci spalili 15 kuća i ubili 6 ljudi«. Takođe da su počeli hapšenje četnika, pa Simiću naređuje da preduzme mere kako to ljotićeveci ne bi više činili (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 3/1).

⁴⁵ Milovan, poručnik, komandant Lazarevačke brigade Rudničkog korpusa.

Jevrem Simić je i ranije tražio da se Vasiljević smeni sa dužnosti. Na to je Draža Mihailović 31. januara 1944. odgovorio da Vasiljevića ne može smeniti »jer je vrlo aktivan u borbi protiv komunista«. Naređio je Simiću da mu skrene pažnju na držanje prema Nemcima (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 3/1, depeša br. 902).

⁴⁶ Živan.

⁴⁷ Aleksandar Mihailović.

⁴⁸ Svetislav.

⁴⁹ Dragutin.

⁵⁰ Dragoljub Dragi.

Br. 1569 od Kom Komo. Br. 32 od 3 - II. Nastavak. Na ravnogorskoj ideologiji i organizaciji vojske ozbiljno se radi dve godine. Rezultat je odličan obzirom pod kakvim se prilikama živi. Za naporan rad i postignute uspehe umesto priznanja sve su starešine sa komandantom javno dezavuisane i bačene u sramotu. Lične intrige i vašarska reklama uspele su da stvore uverenje da se malo promenio stari sistem, za koji se tvrdi da je stvoren na Ravnoj. Nastavak.

Br. 1570 od Kom Komo. Br. 33 od 3 - II. Nastavak. Gori još u četiri⁵¹ jedan godini. Starešine su sve u šumi sa narodom. Njih gone ljotičevci, beogradska policija i gestapo. Komandanta majora Trifkovića narod poštuje i voli i svojevoljno prilazi njegovoj komandi i oficiru i Srbinu velikoga ranga, pod čijom zaštitom nesmetano radi za Ravnogorsku organizaciju. Sada se ostavljamo sebi i moramo iz šume u šumu. Danas nije teško komandovati Avalskim. Nastavak.

Br. 1571 od Kom Komo. Br. 34 od 3 - II. Nastavak. korpusom kada je major Trifković svršio najteže poslove koji po vrednosti dolaze samo i jedino iza drugog Ravnogorskog korpusa. Ja ovo javno tvrdim i pristajem na svaku arbi-trazu. Zbog svog nesebičnog i surovog rada, mi smo pogubili familije, imovinu i slobodu rada i kretanja. Sada smo izgubili i čast ratnih ljudi. Kao mangupi moraćemo da begamo ispred neprijateljskog gonjenja. Nastavak. Veza docnija 1654⁵²

...

Br. 1589 od Emila. Br. 354 od 3 - II. Veza vaš broj 912 od 31 - I,⁵³ u vezi toga zakazao sam sastanak načelnika sreza Dobričkog, Dragoslavu Kovačeviću u jednoj šumi kod sela Pločnika na dan 2 - II. Međutim on nije došao već je došao u civilu nemački komandant Prokoplja kapetan Vajcer sa Žikom Popovićem iz sela Trave. Ovo me je jako iznenadilo i hteo sam ovaj sastanak demonstrativno napustiti, ali on je bio vrlo učtiv i pravi oficir, zamolio me je za najkraći razgovor. Nastavak.

Br. 1590 od Emila. Br. 355 od 3 - II. Nastavak. Pristao sam da bih mu time dokazao da smo mi jugoslovenski oficiri ko-rektni i prema neprijatelju. Držao sam se vrlo dobro bez

⁵¹ Tako stoji u originalu.

⁵² Poslednja rečenica dopisana je mastilom, ćirilicom.

⁵³ Vidi dok. br. 67, depešu br. 1334.

imalo straha i umolio je sledeće: nemačka komanda hoće da nas potpomogne municijom koliko god nam bude trebalo, ako bi bili u stanju da komuniste u Toplici uništimo. Ako bi ovo uspeli nemačka komanda bi naredila da Bugari napuste sa svim Toplicu i ako im zagarantujemo da za sada nećemo ulaziti u sreska mesta. Nastavak.

Br. 1591 od Emila. Br. od 3 - II. Nastavak. Oni će nam dozvoliti da vladamo terenom i sporovodimo organizaciju kako mi hoćemo. Garantovali bi nam takođe, da nijednog našeg borca i nacionalistu u buduće nebi hapsili. Ako se saglasim sa tim onda bi kaže mogao da potpišem pismen sporazum sa njihovim krajskomandantom. Odgovorio sam mu, da ja neću niukom slučaju potpisati ma šta, jer mi ne želimo nikakvo paktiranje sa Nemcima, kao našim neprijateljima, Nastavak.

Br. 1592 od Emila. Br. 357 od 3 - II. Nastavak. Da mi nismo nedićevci i Kostini četnici, već pravi nacionalni borci protiv svih naših neprijatelja. Borci za Kralja, Otadžbinu i srpski narod, a sem toga da i naš Ministar neće nikad dozvoliti, da sa Vama, kao našim neprijateljima, ma šta ugovorimo, a ako vam je stalo do toga da se komunisti unište, vi nas potpomognite sa municijom preko lica koje ja budem odredio. Nastavak.

Br. 1593 od Emila. Br. 358 od 3 - II. Nastavak. Pitao me, dali želim da se sastanem sa njihovim krajskomandantom i on će doći gde god budem zakazao sastanak. Isto tako je rekao, da je njihova komanda preduzela sve mere da dođe do veze sa što više naših odreda, korpusa. U privatnom razgovoru rekao je, da on veruje da će uskoro doći do toga da ceo svet ratuje protiv komunizma. Za Bugare rekao, da jedna polovina komunista, da ih ne smatraju kao saveznike, ali da ih moraju kao takve nazvati. Nastavak.

Br. 1594 od Emila. Br. 359 od 3 - II. Nastavak. Iz ovog kratkog razgovora zaključujem da su Nemci vrlo slabi i da žele da mi ovladamo celokupnim terenom kako bi Bugare mogli po svoj prilici iskoristiti negde na nekom frontu. Molim za Vaše naredenje i moje držanje po ovom i dali se mogu sastati sa krajskomandantom iz Leskovca kako bih mogao u najvećoj tajnosti iskoristiti ovaj momenat i snabdeti se sa što većom količinom municije. Na ovom sastanku bio sam sa na-

čelnikom štaba majorom Rajkovićem.⁵⁴ Ukoliko ne budem dobio odgovor po ovom do 6 - II sastanak neću obaviti. Kraj.

...

Br. 1596 od Vili. Br. 26 od 4 - II. U Beograd je doputovao komandant oblasti Hercegovine kapetan Vladimir Zečević u svojstvu delegata komande operativnih jedinica za Istočnu Bosnu, Hercegovinu, Boku i Dubrovnik. Ima punomoćje Baćovića. Traži da hitno bude upućen u V. K. radi referisanja Čiči. Molim hitne instrukcije radi njegovog upućivanja.

...

Br. 1602 od Kam Kama. Br. 20 od 3 - II. U izvođenju akcije postojaće radio veza svih kolona. Na taj način biće jedinstvo komande. Naša propaganda radi vrlo dobro. Na čelu nje ne može biti Lazarević⁵⁵ jer je kompromitovan. Svi intelektualci su protiv njega. Vaša veza br. 841.⁵⁶ Jasno se vidi težnja Lazarevića za isticanje sebe. Molim sprečiti organizaciji davanje partiskog obeležja.

Br. 1603 od Kam Kama. Br. 21 od 3 - II. Stanje naših u Crnoj Gori: Lašić 1500, Jovović 500, Vuksanović 600, Ružić 1000; Vukčević⁵⁷ 500, Gojnić 700. Svega oko 5000. Podaci tačni.

...

Br. 1605 od Kam Kama. Br. 25 od 3 - II. 22 - I sa jednom brigadom jačine 270 ljudi, vodio sam borbu sa crvenima.⁵⁸ Položaj: Krstac — Ravno brdo — Goli Breg. Borba je trajala ceo dan. Većina crvenih, oko 2000 boraca, a napalo me je oko 800 proletera. Naši gubici 5 mrtvih i 15 ranjenih. Gubici crvenih 62 mrtva i preko sto ranjenih. Uspeo sam da sprečim bolnici i komori prolaz i skrenem pravac u pravcu Bijelih Brda. Nastavlja se.

Br. 1606 od Kam Kama. Br. 25 od 23 sam produžio gonjenje ka Rudom.⁵⁹ Brigada dostigla borbenu vrednost prve jurišne brigade. 24 u Močićima, Vrgdvoj, Jabuč i Podbu-

⁵⁴ Petar.

⁵⁵ Ljubomir.

⁵⁶ Reč je o obaveštenju Vrhovne komande od 29. januara 1944. Pavlu Đurišiću o izveštaju Ljubomira Lazarevića od 27. januara 1944. Vidi dok. br. 67, depešu br. 1272.

⁵⁷ Vaso.

⁵⁸ i ⁵⁹ Četnici i Nemci vodili su borbu protiv 2. proleterske brigade. Brigada je imala 2 poginula i 6 ranjenih boraca (tom I, knj. 7, dok. br. 26).

ču,⁶⁰ vodio sam borbu. Naši gubici dva mrtva, jedan nestali i tri ranjena. Gubici crvenih dva mrtva i 70 ranjenih. Srez pribojski čist od crvenih. Kraj.

Br. 1607 od Kam Kama. Br. 26 od 4 - II. Raspoloženje naroda u Crnoj Gori za nas je odlično. Verujem da će akcija sigurno uspeti. Kod muslimana u Petnjici ima 120 naših ljudi koji sa muslimanima vode borbe protiv crvenih. U unutrašnjosti nalaze se naše gerilske grupe, koje vode neprekidnu borbu. U dolini Tare jedna grupa sa Mrdakom od 150 ljudi. Crveni predosećaju nas. Kraj izveštaja.

. . .

Br. 1648 od Sto Sto. Br. 62 od 4 - II -. Plan napada na komuniste u Crnoj Gori i Sandžaku sledeći: crnogorsko-hercegovačke trupe napadaće i to: desna kolona Lašić, jačine 1600 ljudi nadire pravcem: Medun, žlijeb,⁶¹ Lijeve Rijeka, Mateševo, Kolašin. Po zauzeću Lijeve Rijeke jednom potkolonom nadire u pravcu moračkog manastira. Srednja kolona major Vukčević jačine 700 ljudi, nadire od Blata i Danilovgrada pravcem Bijelopavličke planine i Gornji Piperi, Rovci, Kolašin. Ružić jačine 1000 ljudi nadire iz oblasti Nikšića s tim što jednom potkolonom zatvara nikšićku zonu a drugom nadire pravcem Šavnik, B o a n, Nastavak.

Br. 1649 od Sto Sto. Br. 63 od 4 - II. Nastavak. Ercegovci, desna kolona Vidačić⁶² jačine 1600 ljudi. Nadire pravcem Manastir Ostrog, manastir Morača između Vukčevića i Ružića. Leva kolona Popović⁶³ jačine 1500 ljudi zatvara prolaze preko Pive ntotska⁶⁴ Šavnik, Hum. Ostatak Hercegovaca čiste pozadi. u x s u s v i m a u c l o n o⁶⁵ prići će broj 11.⁶⁶ Ove podatke javio juče Vukadinović preko Ištva-na. Akcija sa severa prema podacima koje je juče doneo Glumac.⁶⁷ Nastavak.

Br. 1650 od Sto Sto. Br. 64 od 4 - II -. Nastavak. Jedna kolona Rajlićeva⁶⁸ jačine 1000 ljudi napada pravcem: Kosanica, Krupice sa imstolem⁶⁹ snage preko za Levertaru. Dru-

⁶⁰ Nazivi »Vrgdvoj«, »Jabuči« i »Podbuču« na karti 1 : 100.000 nisu pronađeni.

⁶¹ Žljebi.

⁶² Milorad, kapetan, komandant Trebinjskog korpusa.

⁶³ Milorad, kapetan, komandant Nevesinjskog korpusa.

⁶⁴ ⁶⁵ i ⁶⁹ Nejasno. Nedešifrovano.

⁶⁶ Tada su u Hercegovini bili delovi nemačke SS divizije »Princ Eugen«.

⁶⁷ Stevan.

⁶⁸ Radoman.

ga kolona Rtolićeva⁷⁰ jačine 400 ljudi napada pravcem Mioče, Stožer. Treća kolona Kalaitova⁷¹ jačine oko 600 ljudi napada pravcem: elexaje,⁷² Kovren, Šahovići. Četvrta kolona korda⁷³ jačine 500 ljudi napada pravcem: Brod,⁷⁴ preko Bijelog Polja. Nastavak. Veza 1827⁷⁵

Br. 1651 od Sto Sto. Br. 66 od 4-II-. Nastavak. Prema dosada prikupljenim podacima ukupne snage broja 11 iznose oko 4 puka,⁷⁶ što može da bude malo i da se dađe mogućnost crvenim⁷⁷ da izvuku i ponovo prebace bilo ka Istočnoj Bosni i Hercegovini, bilo ka Srbiji. Momčiloviću⁷⁸ stoga naredite da u oblasti Kalinovik — Foča prikupi kalinovičku, 2. sarajevsku i delove fočanske i radi aktivno u pravcu Foča — Šćepan Polje. Potpukovnik Ostojić. Kraj.

Br. 1652 od Sto Sto. Br. 67 od 4-II-. Naredio sam za 6. februar zbor svih rogatičana, koji su na desnoj obali Drine, sa namerom da formiram rogatičku leteću brigadu i izvršim popunu moje leteće brigade. Proučicu mogućnost prebacivanja srebreničke u njihov srez i aktiviranje srebreničke brigade. Paralelno sa ovim poslom vršimo izbore za ravnogorske odbore. Naredio sam angažovanje svih naoružanih snaga u pokret počev od osnovne škole do 60 god.

5. februar 1944 god.

Br. 1654 od Kom-Koma. Br. 35 od 3-II-. Nastavak. Naše rođene organizacije kakvih je slučajeva već bilo prilikom smene. Ako su u našoj vojsci jedini sposobni oficiri Lazović i Bojović onda nas nije trebalo ni zvati na narodni posao kome smo ozbiljno pristupili. Mi smo sada javno oglašeni za nespo-

⁷⁰ Verovatno treba da glasi: Rajlićeva.

⁷¹ Vuk Kalaitović.

⁷² Nejasno.

⁷³ Verovatno je reč o Radi Kordiću (Kordi), komandantu 2. bjelopoljske brigade.

⁷⁴ »Brod«, nejasno.

⁷⁵ Posljednja rečenica dopisana je mastilom, ćirilicom.

⁷⁶ Na širem području Crne Gore, Sandžaka i Hercegovine tada su se nalazile jedinice nemačke 181. divizije.

⁷⁷ O dejstvima jedinica NOVJ u Sandžaku, Crnoj Gori i Hercegovini, vidi Oslobođilački rat, knj. 2, str. 206—213.

⁷⁸ Milorad.

sobne oficire i nepouzidane ljude. Kapetan Lazarević⁷⁹ upao je u gročanski srez kao neprijatelj. Nastavak.

Br. 1655 od Kom-Koma. Br. 36 od 3 - II -. Nastavak. Lazovićevo vojnici su kidisali na oficire gročanske brigade da ih razoružaju. Ova scena bila je strašna i narod je zapanjen gledao šta se radi sa njihovim starešinama. Narod, vojnici i starešine neće Lazovića za komandanta, jer je on iza sebe ranije ostavio takve prljavštine, koje se ne mogu izgladiti. Starešine i vojnici gročanske brigade povukli su se kod kapetana Ninčića. Nastavak.

Br. 1656 od Kom-Koma. Br. 37 od 3 - II -. Nastavak. Postupci Lazovića upropastili su ugled našeg pokreta i kod naroda stvorili uverenje, da je nastupio rascep i neprijateljstvo među oficirima i vojnicima. Beograd o ovome u veliko preporučava a naši neprijatelji se satanski smeju. Rezervni oficiri i privatni ljudi žrtvovali su sve da se prihvate narodnog posla i iz čistog uverenja da je izabrani put dobar. Duboko žalimo ovakve nemile događaje koji ruše narodnu kuću. Nastavak.

Br. 1657 od Kom-Koma. Br. 38 od 3 - II -. Nastavak. Ja rekoh istinu, koja me strašno boli, a Vi kao vođa narodnog ustanka i najstariji vojni komandant donesite svoju pravednu odluku, ali Vas molim, da predhodno proverite još jedanput izveštaj o avalskom korpusu i sa druge strane. Pomoćnik komandanta avalskog korpusa rezervni major Dragoslav Đorđević, advokat iz Beograda. Kraj depeše.

Br. 1661 od Orela. Br. 812 od 5 - II -. Grupa komunista⁸⁰ jačine 1200 ljudi prebacila se iz Toplice na reon druge rasinske brigade. Vršim pripreme radi njihovog uništenja. Topličkom korpusu naredio sam da zatvori pravce ka Velikoj Plani. Pretres u jiidlnca ma.⁸¹ Molim da se naredi deligradskom korpusu da se odmah prebaci preko južne Morave na liniju sela. Nastavak.

⁷⁹ Omaška. Treba: Lazović.

⁸⁰ Odnosi se na 2. južnomoravsku brigadu. O borbama brigade protiv bugarskih trupa i četnika krajem januara u Toplici, vidi tom I, knj. 7, dok. br. 27.

⁸¹ Nejasno. Nedešifrovano.

Br. 1662 od Orela. Br. 813 Nastavak. Loznac — Ljupten — Vukanja — Moravski srez i da zatvori sve pravce ka Malom Jastrebcu. Varvarinskom korpusu, da se koncentriše na liniju sela Bošnjane — Š a n a c i zatvori prelaze preko Zapadne Morave. Kraj depeše. Potpukovnik Keserović.

...
Veza 1800⁸²

Br. 1680 od Grete.⁸³ Br. 28 Prvi nastavak. Zadatak čajničke grupe, neprestanim demonstrativnim napadima da veže snage crvenih oko Foče i Čehotine. Severna i južna grupa preduzimaju napad dva dana ranije pre istočne da privuku snage crvenih. Istočna grupa upada preko Rožaja i nadire ka Mojkovcu, da svojom pojavom u pozadini severnog fronta ovaj obori, a potom sve tri grupe dejstvuju munjevitom brzinom. Nastavak.

Br. 1681 od Grete. Br. 28. Drugi nastavak. 4 - II -. Po uništenju i razbijanju crvenih prema severnom frontu istočna i severna grupa dejstvuju preko Sinjajevine u pravcu Žabljaka i Šavnika u cilju presecanja oštupnice crvenim, koji bi se povlačili ispred južnog fronta. Ružić takođe da zatvori pravac: Morača, Boan—Šavnik—Župa Pivska, Bačović ako želi da učestvuje, treba da dejstvuje preko Ravnog i Župe Pivske u pravcu Šavnika odnosno Žabljaka. Veza između ovih grupa stanicama. Ako ne budem mogao pravcem preko Rožaja, onda ću pravcem Bare — Radojeva Glava — Kurilo — Dubovo — Zaton — R a n c i n t⁸⁴ — Majstoroviva — Rakita — Žari — Cer. Kraj.

...
Br. 1683 od Dal-dala. Br. 734 1 - II -. Nastavak. Pred nama se nalazi 5000 partizana. Uskoro će uslediti 11 ofanziva.⁸⁵

⁸² Dopisano mastilom, ćirilicom.

⁸³ Redakcija nije utvrdila ko je »Greta«. Verovatno je to Pavle Đurišić ili neko lice iz njegovog štaba.

⁸⁴ Ramčina.

⁸⁵ Trećeg februara 1944. otpočeo je napad delova nemačke 1. brdske divizije, 92. motorizovanog puka i četnika protiv 19. divizije NOVJ i 13. dalmatinske brigade 9. divizije NOVJ u Bukovici. Neprijatelj je u trodnevnim borbama okružio ojačanu 19. diviziju na prostoriji s. Lipač, s. Kučević, s. Krupa, s. Duboki Dol, odakle se ona, uz teške borbe, 5. februara probila preko komunikacije Otrič — Gračac u Liku. Opširnije vidi tom V, knj. 24, dok. br. 14, 20, 32 i 148.

Mislim da će time biti rešeno za uvijek pitanje partizana u severnoj Dalmaciji. U oblasti Sinja, Splita i Sibenika Pavelić mobiliše Hrvate i ustaše. Ovamo se njihov teror pojačava. 28 - I u Splitu ustaški nadporučnik Miroslav Matojević na sred ulice ubio mornaričkog vodnika Alberta Vastića, koji je tamo bio u našoj službi. Nastavak.

...

*Br. 1686 od Ina.*⁸⁶ Br. 81 od 3 - II -. Stigao sam u štab Baćoviću i sastao se sa Baćovićem i Vojom. Izradili smo zajednički plan za upotrebu crnogorsko-hercegovačkih trupa za glavnu akciju protiv crvenih. Naš plan je sledeći. Nastavak.

Br. 1687 od Ina. Br. 82 Nastavak. Crnogorci: a) desna kolona Lašić jačine 1600 nadire pravcem: Medun, Zijovo, Lijeve Rijeka, Mateševo, Kolašin. Po zauzimanju Lijeve Rijeke jednom potkolonom nadire u pravcu manastira Morača. b) srednja kolona: Vukčević 700 ljudi nadire iz oblasti Danilov Grada pravcem: Belopavlićske planine, Gornji Piperi, Rovci, Kolašin. Nastavak.

Br. 1688 od Ina. Br. 83 Nastavak. v) leva kolona Ružić 1000 ljudi, nadire iz oblasti Nikšić. Jednom kolonom zatvara Nikšićku Župu, a drugom pravcem Šavnik, Boan. Hercegovci: desna kolona Vidačić 1600 ljudi nadire pravcem: manastir Ostrog, manastir Morača, Kolašin, desno održava vezu sa Vukčevićem, a levo sa Ružićem. Nastavak.

Br. 1689 od Ina. Br. 84 od .. Nastavak. Leva kolona Popović, jačine 1500 ljudi, zatvara prelaze preko Pive na otseku Šavnik—Hum. Ostatak hercegovačkih trupa upotrebiće se za krstarenje u cilju čišćenja pozadine. Ukoliko bude izmena u ovom planu dostaviće se naknadno. Vukadinović.⁸⁷ Kraj depeše.

...

Br. 1696 od Stipe. Br. 327 od 3 - II -. Stanje 2 - II -. Njegovan⁸⁸ u Bukoviku 1 - II napao manju grupu. Mrtvih 3 muška i 1 partizanka, naši bez gubitaka. Grupa od 150 crvenih

⁸⁶ Danilo Salatić, kapetan, načelnik Štaba Komande Operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine.

⁸⁷ Savo.

⁸⁸ Arsenijević.

...
Br. 1737 od Kam-Kama. Br. 33 od 6-II-. Molim hitno preko Lašića tranzitirajte depešu Ljubi Vuksanoviću sledeće sadržine: Ljubo Vuksanović, predsednik nacionalnog odbora. U interesu opšte stvari zahtevam od tebe, da do našeg sastanka ništa ne preduzimaš protiv našeg pokreta. Ako me ne poslušаш smatraću da radiš protiv mene kao i protiv narodnih interesa. Molim te poslušaj bez pogovora. Velimir Jojić.

...
7 februar 1944 godine

Br. 1750 od Dal-Dala. Br. 739 od 5-II-. Prota Petar Stojisavljević zamolio je ako postoji mogućnost da u Kairo prosledite Gospodinu đeneralu Varjačiću sledeću depešu: Poslije teških i krvavih borbi u dolini reke Cetine⁹⁵ u kojima su naši borci pete cetinske brigade 501 korpusa izvojevali pobedu nad krvoločnim komunističkim bandama pod zastavom kojoj ste vi kumovali na osvećenju u manastiru Dragoviću. Nastavak.

Br. 1751 od Dal-Dala. Br. 740 od 6-II-. Nastavak. Pridili smo veliku narodnu svečanost i smotru boraca na Bogojavljenje u Vrlici. Tom prilikom je naš novi pojas, naša Ravnogorska omladina pod istom zastavom položila zakletvu na vernost Kralju i Otadžbini. Sa te svečanosti izveštavamo Vas, da su krvoloci ustaše i komunisti spalili i uništili drevni srpski manastir Dragović. Nastavak.

Br. 1752 od Dal-Dala. Br. 741 Nastavak. Saljemo Vama i gospodinu Dr M. Žujeviću⁹⁶ srdačne pozdrave i uveravamo Vas, da ćemo se boriti na život i smrt za spas našeg naroda, slobodu i čast otadžbine. Molbi i pozdravima prote Stojisavljevića priključujem se i ja. Dal-Dala. Veza docnija 1837.⁹⁷

...
Br. 1791 od Stipe. Br. 337 od 6-II-. Nastavak.⁹⁸ Za gonjenje i dalju borbu angažovane su snage: Milovan⁹⁹ od Ši-

⁹⁵ Vidi dok. br. 69, objašnjenje br. 6.

⁹⁶ Mladen, zvani Acimović.

⁹⁷ Poslednja rečenica napisana je mastilom, ćirilicom.

⁹⁸ U prethodnim depešama Jevrem Simić izveštava o borbama Privremene šumadijske brigade protiv četnika u Darosavi.

⁹⁹ Nedeljkić.

lopaja ka Zagrađu, straža pravac Rudnik, Rasove brigade: prva pravac Garaši, druga pravac Jelovik, odred straže iz Arandelovca na Vagan i Vasiljević¹⁰⁰ oko Brajkovca. Noću 3/4 - II Ljotićevci u Kuscu ubili 4 četnika. Kapetan Smiljanić¹⁰¹ zakrvio se sa Ljotićevcima negde oko Batočine. Dr-Ška.

...
Br. 1793 od Stipe. Br. 339 od 7 - II -. I pored stalnih gubitaka crvenih uvek je grupa jaka do 1800.¹⁰² Po izjavi jednog uhvaćenog oni mobilišu svoje pristalice iz Kačera, Lazarevca, Darosave i sa Kosmaja. Iz Darosave i sa Kosmaja ja sam onemogućio stalnim Rasovim posadama. Rudnički korpus slab u oružju nema snage za borbu i posadu. Neka Komarčević pojača iz tamnavske grupe Kačer sa 300 ljudi a Vasiljević sa 200 da onemoguće ovu popunu. Dobro bi bilo da on lično dođe i rukovodi akcijom u rudničkom korpusu. Ja bih ovo naredio, ali nisu sa mnom uspostavili radio vezu, a daleko su od mene. Dr-Ška.

...
Br. 1800 od Berte. Br. 28 od 4 - II -. Plan za upotrebu svih snaga sledeći: Sve snage se dele na tri grupe, severnu Pljevlje, Prijepolje; istočnu kojom ja komandujem preko Rožaja i južnu Podgorica, Nikšić. Jačina severne grupe oko 4000, istočne 1500 i južne 5000. Sa severnom i južnom će možda saradivati broj 11 u jačini dva puka. Drašković sa oko 800 kod Čajniča. Početak dejstava još nisam precizirao već čekam uspostavu veze, a biće između 10 i 15 ov.m. Ponovljena depeša. Veza 1680.¹⁰³

...
Br. 1802 od Ram-Rama. Br. 544 od 5 - II -. Drugog ov. m. Rajlić napao crvene južno od Boljanića.¹⁰⁴ Izbrojeno 33 mrtva crvena, 15 ranjenih i 2 zarobljena. Naših 3 mrtva i 2 ranjena. 4 - II. jača grupa crvenih¹⁰⁵ prešla od Meljaka u Poblacé. Govori se da će opet za Srbiju. Sa ovom grupom je neki visoki

¹⁰⁰ Milovan.

¹⁰¹ Mirko.

¹⁰² Odnosi se na Privremenu šumadijsku brigadu.

¹⁰³ i ¹⁰⁹ Poslednja rečenica napisana je mastilom, ćirilicom.

¹⁰⁴ Četnici i delovi nemačke 181. divizije napali su na delove 2. proleterske divizije (tom I, knj. 16, dok. br. 125).

¹⁰⁵ Delovi 5. NOU divizije.

štab, kažu da je vrhovni.¹⁰⁶ Mi pripremamo konačno izbacivanje iz Sandžaka. Nažalost izmamiće nam vreme. Nastavak.

...

Br. 1824 od Feliksa. Br. 50 od 6 - II -. Ante¹⁰⁷ javlja: Sa sigurne strane danas mi je saopšteno, da su Nemci uhvatili pozdravne depeše sa Kongresa poslate Čerčilu, Staljinu i Ruzveltu i našoj vladi u Kairo. Dalje su uhvatili depešu, koju je poslao Čiča našoj vladi u Kairo, kojom izveštava, da za sada neće počinjati akcija protiv okupatora.

...

Br. 1827 od Sto-Sto. Br. 65 od 4 - II -. Nastavak. Peta kolona Pavle sa 1000 ljudi tajno se prebacuje preko Sjenice do Rožaja i napada pravcem: Rožaj, Berane, Mojkovac. Drinski korpus, Drašković sa 600 ljudi napada crvene u zoni Cajniče — Pljevlja sa ispadima ka Foči u cilju čuvanja pozadine napadnih kolona i zaštite Pljevalja. Sa svima kolonama u p o r e d o Draškovićeve,¹⁰⁸ ići će broj 11. Početak opšteg napada oko 12 - II. Nastavak. Veza 1651.¹⁰⁹

Br. 1828 od Sto Sto. Br 70 od 4 - II -. Nastavak. Saznao sam da se obojica nalaze kod Vas, pa molim da mi se upute za rad u Bosnu, tim pre, što ovamo na terenu nemam nijednog stručnog lica. U današnjim prilikama od ogromne je važnosti za opštu stvar, izlaženje bar jednog jedinog lista za Bosnu, a ovo bih pitanje mogao uspešno rešiti, ako mi se upute novinari Bosanci, kojima je dužnost da se sad ovamo nađu. Potpukovnik Ostojić.

...

Br. 1835 od Koceva. Br ... Nastavak. Ovamo je prilična zabuna. Narodna uprava uobražava da je ona presudni faktor i gospodar ovoga kraja. Meni se onemogućava svaki rad, jer sam im trn u oku. Nemci i narodna uprava odredila majora Jova Đukanovića za komandanta Crne Gore, Boke i Sandžaka. Vi ste sigurno odredili drugo lice.¹¹⁰ Đeneral Nedić može da odredi sasvim treće lice. Zbog ovoga nema nikakvog jedinstva

¹⁰⁶ Vrhovni štab NOV i POJ nalazio se tih dana u okolini Drvara.

¹⁰⁷ Petar Milićević, inženjer, obaveštajac Draže Mihailovića iz Beograda.

¹⁰⁸ Rečenica tako glasi u originalu. U pitanju je Aleksa Drašković.

¹¹⁰ Draža Mihailović je 5. decembra 1943. odredio Pavla Đurišića za komandanta Crne Gore. Komandant Sandžaka bio je Vojislav Lukačević.

u radu i posledice biće rđave. Molim da se ovo pitanje reši najhitnije, a ako je rešeno, molim da me izvestite radi objedinjavanja našeg rada. Ovo pitanje rešite bez obzira, hoće li se sviđati nekome ili ne. Ja samo jedino želim potpunu našu pobeđu i ništa više. Lašić.

....

Br. 1837 od Dal-Dala. Br. 743 od 7-II-. Od poslednjeg izveštaja koje sam vam [uputio] o Huški¹¹¹ Miljkoviću, naši međusobni odnosi i saradnja sa njim, bila je potpuna. Područje njegovog rada uglavnom je bio srez cazinski. Naš grmečko-petrovački odred izvodio je sa njegovim ljudima zajedničke operacije protiv komunista. Sa Huškine strane učitelj Kozica bio je neka vrsta poverenika, koji je sa našim ljudima održavao vezu. Nastavak. Veza docnija 1893.¹¹²

....

9 februar 1944 godine.

....

Br. 1863 od Hansa. Br. 63 od 8-II-. Naredio sam da avalski korpus obrazuje avalski korpus Gorske Garde Nj. V. Kralja, a dosadašnja Garda obrazuje oplenački korpus Gorske garde. Naredio sam da ova dva korpusa obrazuju Gardisku grupu korpusa. Bojovića¹¹³ sam odredio za komandanta avalskog korpusa Gorske Garde a Kalabića za komandanta ove grupe korpusa. Gročanski (korpus)¹¹⁴ ostaje do moga daljeg naređenja pod Lazovićem. Garda ima da izvrši smenu komandanta avalskog korpusa. Naredio sam da Trifković dođe u štab V. K. Ovo držite u tajnosti dok se ne izvrši smena komandanta avalskog korpusa.

....

Br. 1869 od Berte. Br. 40 od 8-II-. Vaša depeša br. 100. Major Marušić¹¹⁵ komandant žandarmerije u Crnoj Gori skroz nesiguran; nemački čovek. Za vreme Italijana u Nikšiću špijunirao naše oficire koji su vodili borbu protiv crvenih. Sada

¹¹¹ Huska.

¹¹² Poslednja rečenica napisana je mastilom, ćirilicom.

¹¹³ Dragutin.

¹¹⁴ Iznad reči »korpus« dopisano je mastilom, ćirilicom »srez«.

¹¹⁵ Pero.

jedan Lašićev predlog za unapređenje i odlikovanje uhvatio i predao Nemcima. Nemci jure Lašića zbog toga. Apsolutno je Ljotićevac, ne treba mu verovati. Kada budem upao pokušaću da ga iskoristim ili likvidiram. Nastavak.

Br. 1870 od Berte. Br. 41 od 8 - II -. Nastavak. Uputio sam kurire u Petnjicu i dolinu Tare i izdao zadatak. Isto sam uradio i za sve manje grupe. Svi nasilno mobilisani beže ka nama svakog dana. Među njima ima i starih partizana. Mobilisali su sve od 15 do 60 godina, ali u tome i leži njihova propast. Nastavak.

Br. 1871 od Berte. Br. 42 od 8 - II -. Nastavak. Naši uzeli Goražde,¹¹⁶ a prema nepotvrđenim vestima i Foču.¹¹⁷ Tako se crveni nalaze zatvoreni sa svih strana. Verujem u pobjedu. Jedino se ishrane plašim. Početak akcije tačno ne znam. Čekam da se javi kurir Tomović¹¹⁸ iz Podgorice. Pre njega,¹¹⁹ što se uspostavi veza za jednovremenu akciju, neću kretati snage. Nastavak.

Br. 1872 od Berte. Br. 43 od 8 - II -. Nastavak. Preko Baćovića¹²⁰ primio depešu Vukadinovićevu o planu akcije. Sa planom se ne slažem. Nije potrebno sve snage upućivati na Kolašin.¹²¹ Kolašin treba oboriti manevrima ne direktnim napadom. Moja kolona koja bi nadirala preko Sinjajevine severno od Lipova i Lašićeva koja bi nadirala preko Morače naterala bi crvene iz Kolašina i okoline na povlačenje. Koncentracija svih naših snaga na Sinjajevini treba da natera crvene na odlučnu bitku, a time ćemo ih i uništiti. Nastavak.

...

Br. 1878 od Koceva. Br. 1 od 4 - II -. Gospodine Ministre, nekoliko puta Vas izveštavah o pravom stanju u ovom kraju. Tražio sam da se objedini komandovanje, ali se do sada ne uradi. Nema nikakvog jedinstva u našoj zajedničkoj borbi. Posledice su ovoga vrlo kobne za ovaj kraj i za naš opšti cilj.

¹¹⁶ U Goražde su, 3. februara 1944, ušli četnici i delovi nemačke 369. legionarske divizije (tom IV, knj. 22, dok. br. 19).

¹¹⁷ Foča nije pala u ruke neprijatelju. Tu se, tada, nalazio Štab 5. NOU divizije.

¹¹⁸ Bećir, jedan od oficira za vezu između štaba Pavla Đurišića i Nemaca.

¹¹⁹ Omaška. Treba da glasi »nego«.

¹²⁰ Petar.

¹²¹ U Kolašinu su bili delovi 2. udarnog korpusa, Štab korpusa, niži oficirski kurs i neki pozadinski delovi.

Niko nikoga ne sluša, a većina trči levo i desno. Komunisti od ovoga imaju dosta koristi, a naš pokret samo štetu. Ovako je i ranije rađeno, a posledice znamo. Ovo ne bi trebalo više dozvoljavati.

Br. 1879 od Koceva. Br. 3 od 4-II-. Ovih dana jedna grupa iz Vrmoša napala je komuniste u okolini Andrijevice, zajedno sa Albanasima.¹²² Na žalost posledice su za nas neprijatne. 120 ljudi naših i Albanasa izgubili su živote u snažnoj lavini u Komovima. U Dorbašu¹²³ naši imali uspeha, ali im je nestala municija i morali su se povući. Kučko-bratonoška brigada pre tri dana preduzela je akciju i u Kuče. U početku imala je uspeha da pod jačim pritiskom naši se povukli. Mi smo imali 8 mrtvih i 15 ranjenih a crveni mnogo više. Ovaj neuspeh za nas je vrlo neprijatan.

...

Br. 1882 od Vili. Br. 21 od 4-II-. Saznaje se, da su Nemci pre kratkog vremena prebacili u Bosnu i na obalu mora veće grupe Ljotićevaca preobučeni u nemačku uniformu. Tamo su se presvukli, stvaraju četničke odrede.¹²⁴ Izjavljuju da je njihova zasluga za stvaranje četničkih odreda u tim krajevima. Molim upozorite tamošnje naše jedinice.

...

10 februar 1944 godine

...

Veza 1837¹²⁵

1893 od Dal-Dala. Br. 744 od ... Nastavak. Sa naše strane taj isti posao kod Huškinih odreda obavljao je kapetan Nikola Ciganović. Huška je dobijao od 11 (Nemci)¹²⁶ municije koliko je hteo. 11 (Nemci)¹²⁷ su znali za Huškine prijateljske odnose i saradnju sa nama. Oni se tome nisu ni protivili. Međutim ustaše su nastojale na razne načine u više mahova da uhvate vezu sa Huškom i da ga potpuno pridobiju i uvrste ga u svoje ustaške formacije.

¹²² Napad je vršen na delove 5. crnogorske NOU brigade. Opširnije vidi tom III, knj. 7, dok. br. 33.

¹²³ Nejasno.

¹²⁴ Vidi dok. br. 84.

¹²⁵ Rečenica je dopisana mastilom, ćirilicom.

¹²⁶ i ¹²⁷ Reč »Nemci« dopisana je mastilom, ćirilicom.

...
Br. 1914 od Mihovila. Br. 77 od 9-II-. Pukovnik Branimir Živković načelnik štaba komande žandarmerije, na moj poziv pismom odgovorio je da želi da se ilegalizuje, o čemu je i Vas izvestio. Mislim da bi njegov dolazak kod nas do-
vukao veliki broj oficira, jer on uživa nozirelasi¹²⁸ poverenje, izrazio je želju da bude na ovom sektoru, trebalo bi mu poveriti veću komandu. Major Živojin Ristić, načelnik štaba pukovnika Pavlovića. Nastavak.

Br. 1915 od Mihovila. Br. 78 Nastavak. Obavestio me je, da ste naredili da uhvatim vezu sa majorom Trifunom Mikićem, radi sastanka sa njim. Mikić je u redovima dobrovoljaca, verni saradnik Nemaca i naš otvoreni neprijatelj. Molim za izveštaj. Dr. Jovanović lažni Petrović uhapšen je od strane Nemaca 28 - I u Beogradu, pred sam polazak na put za V. K. Nalazi se sada u bunkeru Ratničkog Doma. Nastavak.

Br. 1916 od Mihovila. Br. 79 od... Nastavak. General Draškić, njegov tast moli za intervenciju, odnosno kome treba da se obrati u Beogradu radi njegovog oslobođenja. Sve indicije govore da je hapšenje Jovanovića i Sulje Bešlića u vezi sa zarobljavanjem engleskog kapetana Edgarda Hargriva.¹²⁹ Sa svoje strane pokušaću sve što mogu da se Jovanović i Bešlić izvuku. Kraj depeše.

...
Br. 1918 od He-He. Br. 109 od 9-II-. Veza Vaša broj 56.¹³⁰ Izvestio sam da je zbog akcije protiv partizana formiran jedan leteći korpus pod komandom kapetana Manića u čiji sastav je ušla moja leteća brigada, I jablanička brigada i leskovačka brigada sa odgovarajućih teritorija. Druga i treća jablanička brigada su pod komandom kapetana Brajevića,¹³¹ komandanta I kosovskog korpusa, koji sa svojim izbeglicama¹³² ukupno 150 sa oružjem pretstavlja udarnu grupu u Gornjoj Jablanici.

¹²⁸ Tako u originalu. Verovatno treba da glasi »neograničeno«.

¹²⁹ U četničkim dokumentima poznatiji pod imenom Miki Hargriva. Došao je kod četnika Topličkog korpusa 2. juna 1943, spustivši se padobranom. Zarobljen je od strane Nemaca prilikom njihovog napada na bazu britanskih oficira u četničkim štabovima za istočnu Srbiju (Holme) u s. Luka 10. decembra 1943. Vidi dok. br. 50, objašnjenje br. 6.

¹³⁰ Navedenu depešu Redakcija nije pronašla.

¹³¹ Blaža.

¹³² Misli se na izbeglice iz pokrajine Kosovo.

...
Br. 1928 od Stipe. Br. 344 od 9 - II -. Medić¹³³ mi javlja: Saša¹³⁴ bio sa njim u mojoj blizini. Došao autom iz Beograda sa Paranosom,¹³⁵ pomoćnikom u opštini Dragog Jovanovića, koga pretstavlja kao našeg najjačeg saradnika. Otkuda sad ovo, kad ja znam koje i šta Paranos i kakvi su odnosi između njega i Dragog. Drška.

...
Br. 1931 od Jo-Jo-a. Br. 40 od 10 - II -. Noću između 8/9 - II - prebacile su se jače komunističke snage iz Semberije u Mačvu kod sela Badovinaca.¹³⁶ Sa letećim brigadama krećem za Mačvu. Žandarmerija se već bori. Naredite Komarčeviću da prikupi sve snage i bude spreman za pokret. Svakoga dana javljaću situaciju. Major Račić.

...
Br. 1957 od Sto-Sto. Br. 75 od 10 - II -. 5 i 6 - II. Goraždanski bataljon i muslimanska milicija sa brojem 11 (Nemci) vodila je borbe sa crvenima na Jabučkom Sedlu.¹³⁷ Branjeno je Goražde. 6 - II uveče zauzeli Goražde,¹³⁸ Crveni se povukli za Ustikolinu. Crveni imali 10 mrtvih i 13 ranjenih, a naši 2 mrtva. Drugu proletersku diviziju naterali na povlačenje od Poblaca ka Čelebiću.¹³⁹ A e c i j t a a j l i c i ¹⁴⁰ broj 11 od Pljevalja ka Boljanići. Jednu brigadu su im potpuno potukli.¹⁴¹ Imali su 33 mrtva, 17 ranjenih i 2 zarobljena. Nastavak.

Br. 1958 od Sto-Sto. Br. 76 od 10 - II -. Nastavak. U reonu Foče nalazi se 5 krajiška divizija sa prvom, četvrtom i desetom brigadom, jedan bataljon druge proleterske brigade,

¹³³ Milan.

¹³⁴ Aleksandar Saša Mihailović.

¹³⁵ Ilija.

¹³⁶ Verovatno je reč o Mačvanskom NOP odred.

¹³⁷ Borba je vođena protiv delova 5. NOU divizije (tom IV, knj. 22, dok. br. 153 i 164).

¹³⁸ Vidi objašnjenje 116.

¹³⁹ Taj sektor su držale jedinice 5. NOU divizije.

¹⁴⁰ Nejasno. Nedešifrovano.

¹⁴¹ Borba je vođena protiv 4. sandžačke NOU brigade 6. februara 1944. Brigada se povukla u pravcu Popova Dola i Šula. Navode o gubicima brigade Redakcija nije uspela da proveriti. Opširnije vidi tom III, knj. 7, dok. br. 62.

a trećeg ov. m. od Sokolovića preko Goražda, došle su još dve krajiške brigade. Prema Vučkovićevom¹⁴² izveštaju ukupne ove snage crvenih jačine su oko 4000 ljudi. Raspored snaga drinskog i romaniskog korpusa sledeći: goraždanski bataljon, čajničke brigade jačine oko 300 ljudi drži Goražde pošto se broj 11 povukao na Jabuku. Vučković sa 150 ljudi u reonu Čajniča drži ih na okupu i napada grupe crvenih gde se ukaže prilika. Nastavak.

Br. 1959 od Sto-Sto. Br. 77 od 10 - II - . Nastavak. Vasiljević formirao iz celog sreza po naređenju Čika Branka¹⁴³ leteću brigadu jačine 300 ljudi za opštu akciju u Sandžaku i Crnoj Gori. Naša leteća jačina 100 ljudi drži Lim od Mrsova do Rudog. Juče sam dobio izveštaj od Momčilovića¹⁴⁴ od 1 - II. On izveštava da se sa drugom sarajevskom nalazi u Trnovu. Jačine ne javlja. Kalinovička i deo fočanske odbile nekoliko napada crvenih u reonu Kalinovika, Mrežica i Miljevine. Borbe su bile žestoke. Gde se sada nalaze i jačinu ne javlja. Momčilović bolestan, sav u čirevima. Nastavak.

Br. 1960 od Sto-Sto. Br. 78 od 10 - II - . Nastavak. Iz Goražda javljaju da se 7 - II čula jaka borba prema Mrežici. Prva sarajevska, rogatička i vlasenička na svome terenu, brane sela od ustaša, koji stalno napadaju i pale i ubijaju žene i decu. Momčilović javlja: broj 11 tražio je naše komandante na pregovore u Sarajevo radi uspostavljanja vlasti u istočnoj Bosni. Traži po ovome uputstva a zabranio je razgovor dok od nas ne dobije uputstva. Poslao sam Čika Branku ovaj izveštaj pa kada se vrati dostaviće naše mišljenje po ovome detaljno. Nastavak.

Br. 1961. od Sto-Sto. Br. 79 od 10 - II - . Nastavak. Ištvan traži da se od hercegovačkih delegata, Petar Samardžić i Starović¹⁴⁵ zadrže malo u Srbiji, pošto je njihovo prisustvo tamo nekad štetno i da mi zato utičemo na Vas, a Petrova je želja da ostane u Srbiji. Grupu mornara uputio sam još 6 ov. m. a juče je stigla grupa od 34 iz varvarskog¹⁴⁶ korpusa sa vođom narednik Milan Tomić. Jutros produžila za Zaborak. Kapetan Glumac. Kraj depeše.

142 Miloš.

143 Zaharije Ostojić.

144 Milorad.

145 Stevo.

146 Varvarinskog.

Br. 1971 od Devisa. Br. 21 od 9 - II - . Tvoja veza 133¹⁴⁷. Ako je komanda severne Jugoslavije¹⁴⁸ Ljotićeva komanda, onda je pismo poslato preko Ljotića. Pismo je kako mi izgleda naduvana stvar od severne Jugoslavije i Janjića, koji izbegava od komande i traži za to izgovor. Nemci afišom pozivaju Srbe da se jave zapovedniku srpskih dobrovoljaca majoru Janjiću. Ponavljam pismo je predato severnoj Jugoslaviji i nikako drugo pismo ne postoji.

Br. 1972 od Devisa. Br. 22 od 9 - II - . Za Mrđenovića. Janjić raspustio odred¹⁴⁹ i nalazi se još u Beogradu. Postavljen od Nemaca za zapovednika srpskih dobrovoljaca u Hrvatskoj. Budite obazrivi. Prikupljam oružje i poslaću vam jednu grupu sa kapetanom Stanićem¹⁵⁰ i radio stanicu. Nadam se krajem februara ili početkom marta. Budite istrajni i strpljivi.

.....
11. februar 1944 godine

Br. 1990 od Sto-Sto. Br. 82 od 11 - II - . Nastavak. Mitranićev izveštaj o životarenju ni ja nisam dobro razumeo ali mislim da je hteo reći to: da dok su broj 11 jaki i u o u¹⁵¹ on živi na Drenovićevom i Tešanovićevom reonu da se može održati, a kada njih nema onda je teško. Još je dodao, da se uljuškamo nekim iluzijama i da mu izgleda da Vama i Čika Branku ovo nije još jasno. Sa Kondonom imam samo radio vezu. Kapetan Glumac. Kraj depeše.

.....
Br. 2001 od Hansa. Br. 70 od 10 - II - . Veza Vaša br. 35¹⁵² od 1 - II. Naredite Cvetiću da mu se privremeno, dok traje akcija u Sandžaku i Crnoj Gori stavljaju pod komandu radi

¹⁴⁷ U toj depeši od 7. februara 1944. piše: »Devis. Zašto ste majoru Janjiću uputili poverljivo pismo preko Ljotićevaca« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 3/1).

¹⁴⁸ Odnosi se na komandu severnih pokrajina. Vidi dok. br. 75.

¹⁴⁹ Vidi dok. br. 67, depešu 1385.

¹⁵⁰ Milan.

¹⁵¹ Nejasno, tako stoji u originalu.

¹⁵² Mihailoviću, koji se nalazio u s. Ba, 4. februara 1944. iz Vrhovne komande je upućena depeša u kojoj se govori o rasporedu četničkih jedinica u jugozapadnoj Srbiji i Sandžaku i njihovoj ulozi po pitanju sprečavanja prodora jedinica NOVJ u Srbiju (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 3/1).

što boljeg objedinjavanja rada požeški korpus bez crnogorske brigade i dragačevske brigade. Sa ovim jedinicama i svojim korpusom Cvetić ima da obezbeđuje Pavlu¹⁵³ i Voji¹⁵⁴ za leđe. Zlatiborskom i drinskom korpusu naredite takođe, da svaki pokušaj prelaza crvenih preko Lima odmah napadaju. Sve ove jedinice imaju braniti Lim, a čine odbranu već napadima. Drinski korpus neka naročito razvije obaveštajnu službu zapadno od Lima i Drine. Nastavak.

Br. 2002 od Hansa. Br. 71 od 10-II-. Nastavak. Neka se preduzmu sve mere da se obezbedi sloboda projektovane akcije Pavlu i Voji. U vezi sa ovim naredite da Vas Ostojić, Kondor i Cvetić svakog dana izveštavaju o svome rasporedu i situaciji. Saopštite sve ove mere Pavlu i Voji. Drugo: prikupite i javite mi situaciju u istočnoj Bosni, jer iz dosadanjih [izveštaja] nemoguće uhvatiti konce. Dalje neka i Baćović javi tačnu situaciju u Hercegovini i oblasti Nikšić—Čevo i Foča. Kraj depeše.

Br. 2003 od Hansa. Br. 72 od 10-II-. Komunisti u Toplici i Jablanici čine nam stalne teškoće. Tamo nam je stalno nesigurna situacija. Krajnje je vreme da se ovo jednom raščisti kako bi smo sa te strane bili osigurani, pa da bi smo preduzeli nešto ozbiljnije na jug. U vezi sa ovim naredite hitno da Keserović produži energično započetu akciju. Sem toga, naredite da ovu akciju c z o p r e i f a c e¹⁵⁵ pomognu veliko-moravska grupa korpusa, deligradski, nišavski i čegarski korpus. Nastavak.

Br. 2004 od Hansa. Br. 73 od 10-II-. Nastavak. Celu ovu akciju ima da objedini potpukovnik Keserović i to saopštite svima komandantima gore navedenih jedinica. Keseroviću naredite da izveštava V. K. što češće o razvoju i uspehu akcije u Toplici i Jablanici. Đuriću¹⁵⁶ naredite da na svojoj teritoriji preduzme energično čišćenje komunista i da poveže i sprovede jaku organizaciju, kako bi se organizovanje moglo pripremiti i van dosadašnjeg njegovog terena. Kraj.

Br. 2005 od Hansa. Br. 74 od 10-II-. Za Leona: Dobio sam izveštaj da je Dača Simović, Bojan Radivojević sa svojim ljudima n a p a o na kuću i porodicu Milutina Jankovića.

¹⁵³ Đuričić.

¹⁵⁴ Lukačević.

¹⁵⁵ Nedešifrovano.

¹⁵⁶ Radoslav.

Hitno me izvestite da li je to tačno, i zašto se ovo radi. Odgovorite, zašto je Obrad Davidović bio razoružan i tučen od strane Bojana Radivojevića. Pošaljite mi Bojana hitno preko Rakovićevog terena. Da dođe i Dača Simović kod mene.

...
Br. 2126 od Grete. Br. 52 od 11 - II - . Tomović stigao kod Lašića i očekujem svakoga momenta izveštaj o njihovoj gotovosti za akciju. Javiću i Baćoviću. Naši još drže Goražde, a kako javljaju otuda i br. 11 (Nemci) u Ustikolini. Kako još javljaju br. 11 polako stežu obruč oko crvenih od Rogatice i Sarajeva, a da će jednom kolonom od Mostara zatvoriti pravac od Kalinovika u pravcu Foče. U tom slučaju crveni su u bezizlaznom položaju. Begunci koji svakoga dana prilaze nama, javljaju, da je kod crvenih očajno stanje i da se plaše strašno napada. Pretstoji velika glad celom narodu. Crveni vrše koncentraciju svih snaga na prostoru: Kuprice¹⁵⁷, Kovren, Šahovići, Kamena Gora, Bijelo Polje. Nastavak. Veza docnija: 2150¹⁵⁸.

...
Br. 2150 od Grete. Br. 53 od 11 - II - . Nastavak. Izgleda da nam baš naši idu na ruku. Poslednjih dana padao je stalno sneg, tako da je u višim planinama preko dva metra. Smetaće mnogo ovoj akciji. Naročito se plašim za trupe iz Hercegovine. Juče sam imao sastanak sa komandantima muslimanskih miliciskih odreda. Traže potpunu i iskrenu saradnju. Dao sam im svoje mišljenje, i oni potpuno zadovoljni i prihvaćaju. Nadam se da će kroz koji dan doći do sastanka sa svima vodećim muslimanima iz Sandžaka i Peštera, kako bi se sve utanačilo. Nadam se da će se staviti i oružano pod moju komandu. Jedno je važno da su se otvoreno sukobili sa komunistima, i među njima nema mira. Kraj.

...
Br. 2152 od Lola. Br. 51 od 10 - II - . Primio Vaš br. 922¹⁵⁹ i 31. Gestapo iz Mostara zna sve detalje o mome pokretu i pukovnika Belia. Uspevamo da zavaravamo mesta boravka.

¹⁵⁷ Krupice.

¹⁵⁸ Rečenica je napisana mastilom, ćirilicom.

¹⁵⁹ Vidi dok. br. 69.

U depeši br. 31 od 4. februara 1944. Draža Mihailović je naložio kapetanu Borislavu Todoroviću da izvesti pukovnika Bejlja da će se rušenje objekata u dolinama Morave i Ibra izvršiti kada to mogućnosti budu dozvoljavale, a »u što skorije vreme« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 3/1).

Lukačević i ja molimo Vas da obratite pažnju na širu okolinu, jer je skoro izvesno da u Glavnom štabu ima nemačkih špijuna.¹⁶⁰ Molim menjajte ključeve svojih depeša, možda je i šifra otkrivena. Sve vaše depeše imaju uvek isti ključ. Nerazumljivo je inače da Gestapo sve zna.¹⁶¹

BR. 75

IZVEŠTAJ KOMANDANTA SLAVONIJE OD 11. FEBRUARA 1944. DRAŽI MIHAILOVIĆU O NASTOJANJU DA ORGANIZUJE ČETNIKE U SLAVONIJI¹

JUGOSLOVENSKA VOJSKA U OTADŽBINI

GORSKI ŠTAB BR. 334²

Str. Pov. Br. službeno

11 februara 1944 god.

Položaj.

NAČELNIKU ŠTABA VRHOVNE KOMANDE

Kada sam primio dodeljenu mi dužnost, tražio sam puta i načina da uhvatim vezu sa majorom Janjićem³, koji je bio u Slavoniji. Preko kurira pozvat je i došao u Beograd. Izložio sam mu stanje i pokazao naredbu za rad u Slavoniji. Na predkonferencijama sa Načelnikom štaba ove komande pretresana su nekoliko pitanja, u kojima je tražio da mu se ostave odrešene ruke, a da ostane u vezi sa potpisatim kao njegov potčinjeni organ. Sobzirom na prilike u Slavoniji ovo taktiziranje bilo je neophodno potrebno, te smo se u tome pogledu i sporazumeli. Primio je punomoćje za rad, kao i potrebna uputstva, pa je otišao na teren. Ova sam uputstva izložio i Načelniku Štaba prilikom referisanja 27 i 28 novembra 1943

¹⁶⁰ Vojislav Lukačević je 1. februara 1944. izvestio Dražu Mihailovića da Nemci znaju za kretanje Lukačevića i Bejlja ka moru. Lukačević, pored ostalog, javlja: »Obaveštajna služba iz Hercegovine javlja, da su Nemci znali 6-og da je pukovnik Beli krenuo iz V.K. 5-og radi prebacivanja u Italiju. Obratite pažnju da ne postoji neki dostavljač iz štaba, Maksim podozriv, stavite ga pod prismotru« (depeša br. 1443, ove knjige depeša).

¹⁶¹ Na margini depeše napisano je »NB«, mastilom, ćirilicom.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 160, reg. br. 7/3.

² Šifra i brojčana oznaka za Komandu Slavonije.

³ Dušan.

god. i Načelnik Štaba se potpuno složio sa datim direktivama majoru Janjiću.

Major Janjić je radio na terenu ali se veza sa njim teško mogla uhvatiti. Kada sam uputio odred kapetana Mrdenovića⁴, stavljeno je i njemu u dužnost da ovu vezu uspostavi i tim putem. Pratiti rad od ovuda bilo je teško, ali je bilo nekoliko pisama i izveštaja iz kojih se vidi da Srpski narod nije odobravao sto procentnu saradnju sa Nemcima, kako je major Janjić radio: ».....⁵ ovde kod nas se priča da su ovo plaćenici Nemačke. . . . . kod nas nema Vaših nikakovih uputa za rad sem nekakog Janjića, ali narod nije s njim, zato što je on saradnik Nemačke. . . . . kako ćemo mi sa njime, kad su nas Nemci doterali do ovog položaja, ... zato je potrebno da se vaši ljudi prebace u ove krajeve, koji bi sproveli vašu organizaciju, kojima bi se verovalo da su veliki Jugosloveni . . . . . « Ovaki izveštaja bilo je nekoliko, ali znajući date mu upute za rad, nisam verovao da je toliko zaplivaov u Nemačke vode, međutim docniji razvoj događaja to je potvrdio. Doznao sam da je u Beogradu 20 dana i 17 pr. m. otišao sam da se sa istim sastanom. Trebala je čitava organizacija omladinaca da radi da ga jedva nađem — izbegavao je sastanak. Najzad sam ga našao i poslije dugog razgovora sa njime zaključak je sledeći:

Njemu se više nije ostajalo u delokrugu rada, koji je do sada radio. Odred je raspustio bez odobrenja i jedan deo ljudstva došao je u Beograd, a jedan deo ljudstva ostao je na terenu. Ambicija ga je ponela da bude komandant svih Srba u Hrvatskoj. Put za ovo našao je da se sasvim stavi pod okrilje Nemaca. U oči mi nije mogao to reći, već je vrdao levo i desno izgovor za ovo vrđanje — po njegovom tvrđenju, jeste neko famozno pismo, sa mojim štambiljem i mojim potpisom Devis, koje je upućeno njemu preko »dobrovoljaca«⁶ i da ga zbog ovoga pisma dobrovoljački Korpus zvaov da dođe (odkuda D. Korpusu ta vlast da ga čak iz Slavonije zove da dode?) I da su ga dugo ispitivali, te da je zbog toga došao u opasnost on i njegova porodica itd. Na sve ovo sam mu odgovorio, da nije tačno da je neko pismo poslato preko dobrovoljaca, već da se veza pokušala da se održi ili preko njegove žene ili preko Komande Severne Jugoslavije. U izvodu iz dnevnika rada i u izveštaju o radu navedeno je, da je to pismo napisano u komandi Sev. Jug. i predato sinu Đenerala Đuki-

⁴ Branko.

⁵ Tačkice u originalu.

⁶ i ' Vidi dok. br. 74, depešu br. 1971 i 1972.

ća⁷, jer su oni trebali da dostave izveštaj Janjiću za unapređenje u čin majora i zato imali »sigurnu vezu«. Kako je ovo pismo i dali je ovo pismo došlo u ruke dobrovoljaca to je još tajna, ali iz pisma kapetana Milana Stanića, vidi se da se to pismo nalazi u rukama majora Dušan Janjića, te prema tome gornji izgovor verovatno je blef i izgovor a verovatno da je na neki način i došao do njega, glavno je da to pismo nije sadržalo nikakvi šifri i tajni, glavno je da je to bilo predato mojoj prvo pretpostavljenoj komandi da ga dalje preda, te nije bila ni nesmotrenost niti nepažnja od strane moje niti mojih oficira.

Dalji razvoj sa Janjićem tekao je: Moj oficir poručnik g. Branko Protić po povratku sa službenog puta u Beograd predao mi je prepis jedne predstavke upućene Nemcima, dobivenu od naših ljudi u Beogradu iz sigurne ruke i za koji mu je iskazata verovatnoća da je potpisao Janjić. Iz te predstavke vidljivo je: Da bi iskorišćavanje drveta i ostalih sirovina bilo od velike važnosti za Nemačku vojsku, i da bi ogromne potrebe ratujućeg Rajha bile zadovoljene iz Slavonskih šuma; da bi trebalo povezati sve četnike u jednu organizaciju i sa njima raspolagati skoro sa regularnom vojskom; taj odred treba organizirati u Beogradu od Srba izbeglica i posle ih rasporediti po Slavoniji. Nudi se da izvrši ovu organizaciju u roku od 35—45 dana i na završetku navodi: »Preuzeo bih je ja lično, pa bih je kao takvu i sprovodio.« Nije trebalo dugo vremena da prođe pa da vidimo ko to hoće da prikupi Srbe za zaštitu nemačkih privrednih interesa i da se sa njima može raspolagati kao sa regularnom vojskom. U potrazi za piscem toga došlo se do letka: »Za sve Srbe u Hrvatskoj i kod Partizana«. Iz stilizacije letka vidi se da ga je pisala Nemačka komanda, te nemam potrebe da navodim stavove, glavno je da neće biti nikakve Jugoslavije više a da će se Nemci pobrinuti da Srbi žive u jednoj Srbiji ili kao narodna manjina u Hrvatskoj itd. I završava da se Srbi jave kod nemačkih mesnih zapovedništava ili kod zapovednika Srpskih dobrovoljaca majora Janjića.

Ovde netreba više nikakvog komentara i tu je objašnjenje i o famoznom pismu i o svima postupcima Janjića. Mogu navesti samo to, kada sam sa njim razgovarao: »Jedni tvrde da me poslao Nedić, jedni tvrde da me poslao Draža, neki tvrde da me poslao Račić,⁸ a ja ću raditi kako ja znam« — te evo kako on zna da radi.

⁷ Svetislav.

⁸ Dragoslav.

Iz pisma kapetana Stanića vidi se: »Ima još nekih štetnih postupaka materijalne prirode.« A narednik Pešut po povratku iz Beograda i sastanku sa licima koji su došli iz Janjićevog odreda, tvrdi da se govori o nekim od naroda primljenih suma novca i prokockani, ali se u ovo ne ulazi, niti je mogućnost i vreme da se ovo istražuje.

Nisam sasvim prekinuo vezu sa Janjićem, ali sam svima na terenu i ovde naredio obazrivost prema njemu i njegovim ljudima.⁹ Iz pisma načelnika štaba Severne Jugoslavije vidim da je izvestio V. K. samo u toliko za Janjića, da je preduzeo neki rad i da se pusti da, radi, ali oni nisu verovatno imali niti imaju sada priloženu pretstavku i letak Nemačkih vojnih vlasti, iz kojih se jasno vidi šta Janjić radi.

Oranizujem jedan odred, koji ću uputiti sa kapetanom Milanom Stanićem koji će otići na teren gde je radio Janjić i produžiti rad ilegalno.

Prilažu se potrebni prilozi.¹⁰

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU

Komandant pukovnik
Aleksandar Đ. Nikolić

M.P.

Ako je trebalo neko da radi ovo što Janjić radi, i to se odobrava, onda taj posao drage volje primam ja — dajte mi Carte blanche, pa će da vidite celu Hrvatsku u mojim rukama i da izigram Nemce! (*Dece nemam i živim za Otadžbinu, Kralja i Dražu*, pa ću to izvesti najbolje. Ali samo da se to zna i istorija i narod da me shvate. Ovako bih kazao — a sada je dockan.¹¹

Aca

O¹²

1) Primljeno znanju.

2) Izgleda da sin đ-a Đukića daje obaveštenja i poverljive podatke Ljotićevcima. Neka se odmah povede istraga kojim je putem poslao pismo sin Đukićev Dušanu Janjiću.¹³

¹⁰ Priloge Redakcija nije pronašla.

¹¹ Tekst poslednjeg pasusa napisan je mastilom, ćirilicom.

¹² Operativno.

¹³ Tekst od »O« pa dalje, napisao je Draža Mihailović, olovkom, ćirilicom.

**IZVEŠTAJ NAČELNIKA ŠTABA BOSANSKOKRAJIŠKOG
ČETNIČKOG KORPUSA OD 11. FEBRUARA 1944. KOMAN-
DANTU ZAPADNE BOSNE O RASPADU ČETNIKA U LICI
POSLE KAPITULACIJE ITALIJE I SARADNJI ČETNIKA I
NEMACA U DALMACIJI¹**

MIRIĆ R. RADOMIR
kapetan
11 februara 1944
Položaj.

Izjavu o napuštanju
teritorije Like, dostavlja.

KOMANDANTU ZAPADNE BOSNE —

POLOŽAJ. —

Prema naredenju komandanta dostavljam svoj izveštaj o napuštanju teritorije Ličke četničke oblasti u sledećem:

Do dana kapitulacije Italije bio sam komandant podsektora u Josipdolu. 8. septembra u 23.15 čas. uputio sam se sa patrolom jačine 17 četnika za Plaški (mesto u kome sam bio komandant bataljona četničkog pre prvog povlačenja Italijana početkom aprila 1943 god.),² radi stupanja u vezu i pregovora sa političkim komesarom Kordunaškog partizanskog odreda,³ a u duhu instrukcija koje sam dobio od mog komandanta p. pukovnika g. Bjelajca Slavka.

Tako sam od tog dana sa 17 četnika bio u šumi (M. Kapela) sve do 15 septembra, kada su pristigli i ostali delovi sa našeg sektora Srpske Moravice — Josipdol, pod komandom majora g. Marovića Vasilija.⁴

Moral i disciplina kod četnika posle vrlo teške borbe sa partizanima u Žnidavcu (o kojoj je izneo u svom izveštaju major g. Marović)⁵, bio je jako poljuljan i na vrlo niskom stepenu, tako da su počeli bez ičijeg odobrenja ostavljati svoje jedinice i odlaziti svojim kućama. U ovome ih niko nije mo-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 205, reg. br. 16/2 (BH-V-9681).

² U Plaškom su se nalazili delovi italijanske divizije »Re« pod komandom generala dr Bonisa Đovanija (Giovanni), komandanta pešadije iste divizije. Povlačenje je počelo 6. aprila 1943, a 8. aprila su delovi 1. brigade 8. divizije i 1. kordunaški NOP odred ušli u Plaški (tom V, knj. 14, dok. br. 14, 15, 122, 123 i 135).

³ Odnosi se na Stevu Kosanovića Jabučara, pomoćnika komesara Grupe odreda (Plaščanski, Kordunaški i Karlovački NOP odred). Kosanović je od 1942. saradivao sa četnicima, a maja 1944. sa grupom istomišljenika prišao je Nemcima. Vidi dok. br. 200.

⁴ i ⁵ Vidi dok. br. 41.

gao sprečiti, jer su nas jako partizanske snage pratile u stopu. Pored toga pojedine (domaće) starešine na položajima komandanata bataljona napuštali su nas bez pitanja komandanta i odlazili sa svojim jedinicama u rodna mesta. (Pr. Đuro Lončar, Nikica Kosanović i Mane Pešut).

Jaka partizanska propaganda da smo mi oficiri jedini krivci i da bi nas trebalo streljati a da se njima četnicima neće ništa dogoditi ako se vrate svojim kućama, uticala je na izvesan broj nesvesnih četnika te su se predavali partizanima. Dok su drugi odlazili svojim kućama gde su se sakrivali ili po štalama ili u šumi u blizini svojih kuća.

Kada je major g. Marović izdao naređenje da svaki od nas oficira ide u ono mesto odakle su četnici kojima je svaki pojedinac komandovao, radi prikupljanja četnika i pripreme za pokret na jug prema Obrovcu, ja sam otišao u Plaški—Plavča Draga. Dolaskom u okolinu pomenutih mesta preduzeo sam sve što je bilo u mojoj moći da četnike prikupim, dokazujući im da je neophodno potrebno da se sve naše snage prikupe i da prema naređenju krenemo prema Dinarskoj četničkoj oblasti (popu Đujiću), gde bi imali oslonac na jače četničke jedinice, a odakle bi produžili naš rad, dejstvujući u neprijateljskoj pozadini odašiljanjem petorki i jačih patrola u naš sektor. Međutim, u tome sam slabo uspeo. Za put se je odlučilo samo 17 četnika, dok ostali ne žele da napuste svoje kuće. Na četnike je u dovoljnoj meri uticao stav pojedinih (domaćih) starešina koji su bili odlučili da ostanu tamo gde su.

Partizani su i dalje bili odlučni u »lovljenju« četničkih delova u šumi, tako da u više mahova pretražuju sa svojim letećim bataljonima pojedine delove M. Kapele kao i ceo Pištenik. Narod Plaščanske doline, koji je 90% četnički orijentisan, na vreme nas izveštavao o ovim namerama partizana, tako da uspevamo skoro uvek da osujetimo svaki njihov pokušaj o napadu. Partizanski teror nad stanovništvom bio je veliki. Počeli su streljati svakog onog na koga je pala sumnja da ima vezu sa šumom t.j. sa nama, tako su partizani u Plaškom 17 oktobra streljali⁶ 4 žene i 2 muškarca zato što su nam donosili hranu (među njima i našeg glavnog održača veze i saradnika Spasu Pošmugu). Od toga dana narod je toliko zaplašen da nesme nigde iz svojih kuća, a partizani blokirali sva sela tako da se iz sela nije moglo ništa izneti. Zbog ovakve situacije uvidevši da mi je dalji opstanak u šumi nemoguć, sastajem se sa kapetanom Sergijem Živanovićem i Jovanom Mandićem da sa 21 četnikom (koliko se je odlučilo na

⁶ Sud Komande mesta Plaški, osudio je na smrt streljanjem okorele pristalice četnika, njihove poverljive obaveštajce, kurire i jatake.

put), krenemo prema Medku i Dinari, kako smo dobili instrukcije od našeg komandanta.

Na mojoj teritoriji sam mogao ostati jedino sakriven u kakvoj štali ili podrumu, kao što su to uradili četnici koji su tamo ostali, jer su mi nudili više uglednih seljaka da me sakriju i da tako čekam pogodnije vreme za četnike. To nisam mogao učiniti smatrajući da kao oficir ne mogu dozvoliti da u ovim danima vrlo teškim po naš narod, ostanem neaktivan.

Predhodno ostavivši instrukcije za dalji rad mom zastupniku Mani Pešutu (koji je ostao u Plavčoj Dragi sakriven u jednom podrumu), 22 oktobra sa pomenutim oficirima i 21 četnikom pošao sam prema Medku.

To su razlozi zbog kojih sam napustio Ličku oblast ili koje se nisam odrekao već naprotiv, kada se zato ukaže potreba a po odobrenju Vrhovne komande da se ponova vratim u Liku i produžim svoj započeti rad, a za dobro našeg napaćenog naroda.

Sa pomenutom grupom stigao sam 26 oktobra u s. Birovaču kod D. Lapca, gde smo naišli na grupu četnika Vojvode Đujića koji otvoreno saraduju sa Nemcima,⁷ dobijajući od njih oružje, municiju, hranu odelo i drugo. Sa ovim se nisam mogao pomiriti kao i ostali oficiri, a pogotovu kada smo dobili izveštaj od našeg komandanta g. Marovića iz Knina, da se mi oficiri nikako ne pojavljujemo pred nemcima, jer da su njega sa kapetanom Jeftićem⁸ hteli da interniraju u Nemačku, jer su bili prijavljeni od strane Načelnika štaba Dinarske oblasti kap. Mijovića⁹ i da nikako ne dolazimo u Knin, već da ga sačekamo u D. Lapcu odakle ćemo zajednički krenuti vojvodi Drenoviću¹⁰, kao što smo i uradili.

Danas se nalazim na položaju načelnika štaba Bosansko-Krajiškog-čet. korpusa Vojvode Drenovića.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!
DRAŽA NAS VODI KA SLOBODI I VELIČINI!

[grb]

KOMANDA
ZAPADNE BOSNE

K. Str. pov. Broj 141
POLOŽAJ.

Kapetan,

Rad. R. Mirić

Načelnik štaba

Bos. Kraj. četn. korpusa

Priključiti aktu Str. pov. br. 141/44

Komandant, major,
Slavoljub Vranježević

⁷ Radi se o delovima nemačke 373. pešadijske legionarske divizije.

⁸ Ilija. Vidi dok. br. 78.

⁹ Novak.

¹⁰ Uroš.

**IZVEŠTAJ MAJORA VASILIJIA MAROVIĆA OD 17. FEBRU-
ARA 1944. KOMANDANTU ZAPADNE BOSNE O RASPORE-
DU ČETNIČKIH JEDINICA U LICI I GORSKOM KOTARU
POSLE KAPITULACIJE ITALIJE I SARADNJI ČETNIKA I
NEMACA¹**

MAROVIĆ I. VASILIJIE
artiljeriski major
17. februara 1944 g.
Položaj

KOMANDANTU ZAPADNE BOSNE

U vezi naređenja komandantovog Pov. Broj: Službeno od 11. februara 1944 godine, podnosim sledeći izveštaj:

Stupanjem u četničke redove od strane nadležnih starešina određivan sam na razne dužnosti. U mesecu aprilu 1943 godine naredbom Komandanta Ličko-kordunaških četničkih odreda određen sam za komandanta sektora Srpske Moravice—Gomirje—Josip Dol. Ovaj sektor formirao je dve brigade I i II brigadu 503. Korpusa.² Na dan kapitulacije Italije sa jednom nepotpunom brigadom zatekao sam se u Sloveniji gde sam imao zadatak da uhvatim vezu sa Slovenačkim četnicima majora Novaka. Druga nepotpuna brigada u isto vreme pod komandom kapetana Jevtića Ilije³ bila je upućena na partizansku teritoriju — u Gacku Dolinu, sektor Otočac majora Kapetanovića — kao kaznene ekspedicije da kazni neke četnike koji su slati na teren sa patrolama u partizansku pozadinu, a koji su se krišom izvlačili od svojih starešina i ostajali kod svojih kuća. Tako na dan sloma Italije u našim garnizonima bila je minimalna snaga, koja ništa nije mogla preduzeti u cilju razoružanja Italijanske vojske. Tako su se ovi povukli sa naše teritorije sa svim svojim naoružanjem. Čim su stupili na partizansku teritoriju, bili su razoružani od strane partizana.

Moj put u Sloveniju nije urodio plodom, jer četnici majora Novaka nisu uspeli da dođu na određeno mjesto.⁴ Uzalud smo čitava dva dana tumarali po Sloveniji od sela do sela tražeći Novakove četnike, za koje nam niko ništa nije znao

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 153, reg. br. 11/4—1 (H-V-503).

² i ⁴ Vidi knj. 2, dok. br. 204.

³ Vidi dok. br. 78.

reći. Slom Italije i povlačenje njihove vojske iz Slovenije nateralo me je da prekinem traganje za slovenačkim četnicima i da se vratim na svoj teren, u svoje garnizone, koji su ostali oslabljeni pa sam se bojao da ih partizani ne unište. Dok sam se ja vratio iz Slovenije svi četnici moga sektora već su bili skoncentrisani u Srpskim Moravicama.

Sa radio stanicom, koju sam na pet-šest dana pre sloma Italije dobio nastojao sam da uhvatim vezu sa ma kom susednom komandom, ali u tome nisam uspeo. Ostao sam potpuno usamljen usred partizanskog carstva bez ikakve veze ma sa kim. Moj komandant potpukovnik G. Bjelajac koji je 6 septembra 1943 godine bio u obilasku moga sektora, 7 septembra otišao je za Sušak gde je od strane političkog starešine brata Radmila Grđića bio hitno pozvan. Sta je dalje sa njim bilo neznam. Neznam ni to da li je uspeo da spasi živu glavu, jer prvog dana sloma Italije sav Hrvatski živalj prišao je partizanima i ovi su uzeli vlast u svima mestima Gorskog Kotara, Hrvatskog primorja, Like i Korduna. Tako se on našao na Sušaku među partizanima. Sa oružjem koje su partizani dobili od Italijanske vojske, a koje je bilo u izobilju, ovi su uspeli da naoružaju sve što je bilo sposobno da nosi pušku. Pošto smo mi bili jedina njihova smetnja, oni se svom snagom bacaju na nas. Namera im je bila da nas po svaku cenu likvidiraju. Trima najboljim svojim divizijama u ovom kraju i nekim terenskim odredima stavljaju u zadatak da nas unište. U nameri da bi sačuvao živu snagu povlačim se prema jugu, u pravcu Obrovca, a u duhu instrukcija opunomoćenog delegata potpukovnika g. Aćimovića.⁵ I ako sam četnicima objasnio da, su se naši saveznici iskrcali na našoj obali i da im mi idemo u susret, pojedini četnici, još prvog dana našeg puta kradomice se izvlače i vraćaju nazad svojim kućama. Najstrožija kontrola starešina u ovom ih nije mogla sprečiti. Partizani primetivši naš pokret u stopu nas prate, i na drugom prenoćištu napadaju nas sa dve divizije i jednim odredom.⁶ U ovoj strašnoj borbi, u kojoj je naročito došlo do upotrebe hladnog oružja, partizani su u odnosu na nas imali mnogo veće gubitke. Ali u glavnom, oni su uspeli da nas razbiju. Pojedini četnici i četničke jedinice u mesto da se povlače u određenom pravcu, vraćaju se oko svojih sela. Tako posle borbe jedva smo mogli sakupiti polovinu brojnog stanja. U daljnim sukobima koji su bili stalni, napustilo nas je do 80% boraca. Mnogi su izginuli. Od oficira poginuo je kapetan Milan Bogdanović. Partizani su uspeli da uhvate žive majora Šorka

⁵ Dr Mladen Žujović. Vidi knj. 2, dok. br. 203.

⁶ Vidi dok. br. 73 i 76.

Branka koji je bio bolestan i nije mogao da izbegne, potporučnike Mrvoša Milana i Savu Nenadića. Da bi prikupio sve borce koji su nas napustili i otišli kod svojih sela donosim odluku da se starešine sa ovim malim brojem boraca koji je ostao kod nas, vratim oko srpskih i četničkih sela. Tako smo se podelili u više grupa. Ali partizani ne miruju. Sa svim svojim snagama jure nas i nedaju nam oka otvoriti. Do sela ne možemo doći, jer su ih blokirali. Sa lovačkim bataljonima pretresaju šume. Četnicima ponestala municija, a i neće da se bore. Klonuli su duhom. Navodim samo jedan primer koji će okarakterisati njihovo duševno stanje i njihov moral u ovo vreme. Sa mojom grupom od 46 četnika došao sam na jedno brdo iznad sela Zalužnice. Tu sam uhvatio vezu sa 20 četnika iz ovog sela, koji su se skrivali po šumi. Tako nas je bilo oko 66. Osmatrač i stražar koji je bio na jedno 100 metara udaljen izveštava nas da jedna grupa partizana izbija iz šume i da nam se približava. I ako je većina četnika vidjela i konstatovala da je ovo mala snaga svi su se četnici razbežali. Sva moja vika da stanu i pucanje na njih nije ih zaustavilo. I ako su videli da sam se ja sazio u nameri da istresem obuču ostavili su me tako samog. Jedva sam posle uspeo da nađem jednu grupu od 20 njih, dok drugu grupu našao sam tek sutradan, a domaće četnike u opšte više nisam video i ako sam ostao u blizini toga sela i tragao za njima čitava 4 dana.

Bez hrane smo bili stalno, jer nam je iz sela niko nije smeo donijeti pošto su partizani takve osobe odmah streljali. Četnika niko nije mogao naterati da dođe do neke usamljene kuće za hranu. Svi oni više su voljeli da trpe glad nego da se izlažu opasnostima. Hranu smo donosili jedino mi oficiri za nas i četnike. Po nekad nam se zaredalo i po 7 dana da smo živjeli od drenjina i kupina. Patroliranja i izviđanja pala su samo na starešine. Četnike je bio uhvatio neki bojazan i strah da se nisu mogli smesta pomeriti.

Stalni progoni partizana kojima smo mi u celoj Lici, Kor-dunu, Primorju i Gorskom kotaru bili jedini neprijatelji, kao i poteškoće života koje su sa nama podnosili, natjeralo je i onaj mali broj četnika koji je uza nas ostao da nas izbegava i kradomice nas napušta.

Neke starešine bez mog znanja a u cilju da izbegnu sigurnu smrt, sa svojim grupama odlaze u pravcu Karlovca da tamo stupe u vezu sa Nemcima. Drugi se predaju partizanima. Kako partizani u to vreme nisu ubili čak ni one oficire koje su uhvatili, to je ovo pokolebalo i mnoge četnike. Za to se mnogi predaju. Tako su se predale neke starešine. Treći, koji nisu verovali partizanima a nisu hteli ni Nemcima posakrivali

su se oko svojih sela da tako prezime zimu. Sa starešinama probijati se nisu hteli, jer su verovali da je to nemoguće i da ih ovi vode u sigurnu smrt. Mnogi čestiti i poštteni Srbi, stariji ljudi, znajući za moju nameru predlagali su mi i molili me da ostanem kod njih da me oni sakriju i da kod njih u nekom skrovištu sačekam bolje dane. Ovo nisam mogo prihvatiti jer me je bila sramota, da kao starešina i oficir budem sakriven i u nedejstvu.

Pored stalnog progona partizana i gladi koju smo trpeli nastali su bili hladni zimski dani. Prva sneg već je bio pao u Kapeli i Velebitu, a mi od odela ništa nismo imali sem ono što se na nama zateklo 7 septembra. Teško je prikazati te muke i patnje koje smo za ovo vreme preživljavali gonjeni svuda kao divlje zveri, gladni i žedni, bos i goli. Te strašne patnje toliko su nas izmrcvarile i iznurile da su mnogi od nas pomišljali i na samoubistvo.

Ovako izmrcvareni i iznemogli stigli smo kod vojvode Đujića. Ovde smo očekivali bratski prijem i razumevanje. Ali umesto toga nailazimo na nešto drugo. Vojvoda Đujić primio nas je nebratski i ne srpski, primio nas je kao da smo došli iz kafane, sa pijanke, a ne iz borbe i to vrlo mučne i vrlo teške. Prema nama zauzeo je neki naročiti stav koga ni kod najvećih siledžija nisam video, kao da je i naš život i naša sudbina u njegovim rukama. Primio nas je sjedeći za stolom sa jednom nogom prebačenom preko stola. Kao da mu je naša teška borba i naša nesreća pričinjavala naročito zadovoljstvo, podsmehivao se kad sam mu izlagao naše poteškoće i borbe koje smo preživjeli. Na moja izlaganja završava: »Zar tako bedno završiše četnici Bjelajčevi na koje sam bio upućen da se ugledam.« On to tako sa podsmehom izgovara i ako sam sto na sto siguran da bi on mnogo žalosnije mnogo bednije završio da se nije grčevito uhvatio Nemaca i na njih se potpuno oslonio⁶. Da uzgredno napomenem još i to da smo kod njega gladovali i ako nije bilo potrebe za tim, da su nas jele vaške jer nismo imali preobuke i ako je on u svom štabu imao nekoliko stotina novih košulja, da smo spavali bez pokrivača i bez prostirača i ako su svi njegovi doglavnici bili u luksuznim sobama u kojima je bilo i praznih kreveta. Provodeći ovakav bedan život za ovo vreme dok smo bili kod njega izazvao je sažaljenje drugih ljudi koji su nas pozvali kod svojih kuća na stan i hranu.

Koliki je grandoman i kolikom se veličinom zamišlja vojvoda Đujić, najbolje se vidi po tome što je sada za sebe izgradio novu đeneralsku dolamicu. Kažu da ima kompletno đeneralsko odelo koje ja nisam vidio, dok dolamicu jesam. Dakle

pop Đujić sprema se za Đenerala. Smatra sebe svemoćnim gospodarom Zapadne Bosne, Like i Dalmacije i Korduna. Zaista ako se njemu dozvoli da radi u Lici i Kordunu onako kako radi na svojoj teritoriji, verujem da posle rata neće smeti ni jedan četnik da zaviri u ove krajeve, a pošten i čestit rad potpukovnika Bjelajca propašće kao da nije ni postojao.

Vojvoda Đujić u svom štabu kao svoje savetodavce ima dve žene.⁷ Teško tome ko se njima zameri. One su svemoćni gospodari. Jedna od njih kad je doznala da sam oficir rekla mi je: »Znate, kod nas se oficiri slabo cene, smatraju se kao fukara.« I zaista vojvoda Đujić oficire ne trpi. Ne trpi ih jer sa njima ne može da radi šta hoće. On više voli narodne vođe tzv. »rasove«, one ljude koje u četničke redove nisu doveli nikakvi ideali već žudnja za pljačkom i lakšim životom. Koliko sam mogao konstatovati kod njega je pljačka legalizovana, a pljačkaju se čak i Srpska sela.

Što je najgore i najcrnje vojvoda Đujić ne samo da taktizira, već otvoreno saraduje sa Nemcima. Skoro svi njegovi četnici su na Nemačkom kazanu i pod njemačkom kontrolom. Njegov načelnik štaba Kapetan Mijović⁸ skoro svakodnevno sa luksuznim kolima ide u štab Nemačke divizije.⁹ On je mene i kapetana Jeftića javio Nemcima u želji da nas kao saradnike Đujićeve Nemci rasporede kod njegovih legalizovanih četnika. Na osnovi ove prijave Nemci su tragali za nama, uhvatili nas i tražili od nas obavezu za lojalnu saradnju. Jedva smo uspeli da uteknemo iz Nemačkih kandža koristeći lažne legitimacije i nemačke dozvole drugih četnika.

Evo ovo su u kratkim crtama vrlo blede izneti razlozi zbog kojih sam napustio Liku i vojvodu Đujića.

Duša me boli i guši me vapaj za pravdom kad danas vidim da se oficiri koji su samnom došli, a koji su u svakom pogledu odlični, uzimaju na odgovor i optužuju po dostavama vojvode Đujića, a koji se sa istima ne može meriti ni kao starešina ni kao Srbin i četnik.

Kao ljudi i obični smrtnici ako smo učinili kakvu grešku ili krivicu za nju treba lično ja da odgovaram, a nikako ovi ljudi, koji su u svemu postupali po mojim naređenjima i uputstvima.

Imao sam nameru da lično odem u Vrhovnu komandu i iznesem sve nedaće na koje nailazimo i sa kojima se borimo,

⁷ Jedna od tih žena bila je Nada Stanić, poverljivi Đujićev obaveštajac i kurir za održavanje veze sa Dražom Mihailovićem i nemačkom Komandom Jugoistoka u Beogradu.

⁸ Novak.

⁹ Odnosi se na nemačku 114. pešadijsku diviziju.

a posle da se vratim sa svima oficirima na svoju teritoriju, čim mi se stvori mogućnost za povratak. Smatram da nismo pogrešili i da se nismo ogrešili o postojećim Zakonima, ako nismo prišli Nemcima ili ustašama i tražili od njih zaštitu i pod njihovom zaštitom čekali bolje dane.

Dostavljam prednje i molim da se ovaj moj izveštaj dostavi Gospodinu Ministru.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

Artiljerijski major
Vasilije I. Marović

[Grb]
KOMANDA
ZAPADNE BOSNE
K. Str. pov. br. 141
POLOŽAJ

Priključiti aktu Str. Pov. br. 141/44

Komandant, major,
Slavoljub Vranješević

BR. 78

IZVEŠTAJ KAPETANA ILIJE JEVTIĆA OD 20. FEBRUARA 1944. KOMANDANTU ZAPADNE BOSNE O SVOM RADU I SARADNJI ČETNIKA I NEMACA U DALMACIJI I LIČI¹

Ilija M. Jevtić
sudski kapetan
20 februara 1944 godine
Položaj

KOMANDANTU ZAPADNE BOSNE.—

Prema komandantovom naređenju Pov. Br. sl. od 18 februara t. g. obnavljam svoju izjavu sa obrazloženjem zašto sam napustio Ličku četničku, a kasnije Dinarsku četničku oblast.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 153, reg. br. 14/4—1 (H-V-506).

Slom bivše Jugoslovenske vojske zatekao me je na dužnosti v. d. referenta sudstva Jadranske operativne diviziske oblasti kraj Zadra. Po dolasku neprijateljske vojske izbegao sam u šumu. Mesecima sam lutao po Dalmaciji ne znajući kuda ću i šta ću raditi. Ipak se neprijatelju nisam predao, kao što su to mnogi učinili. U dva maha bio sam zarobljen od ustaša i to dva puta u Drnišu. Pukim slučajem spasao sam se. A kada sam saznao da se u Splitu nalazi veći broj jugoslovenskih oficira i podoficira na slobodi, otišao sam i ja u Split. Javio sam se vojvodi pok. Iliji Trifunoviću Birčaninu, pukovniku sada pok. Dimitriju Uzunčeviću, majorima Daviru Kurajci, Jelisavčiću, Pavasoviću i dr. i sa istim odmah saradivao u našoj nacionalnoj organizaciji.

Početak 1942 godine otišao sam na teren. Maja meseca iste godine došao sam u Dinarsku četničku oblast. Kratko vreme probavio sam u Strmici kod četničkog vojvode Momčila Đujića ond. pukovnika Dimitrija Uzunčevića, koji je u to vreme bio komandant četničke divizije. Krajem juna iste godine upućen sam u srez Čračački da organizujem četnike. I ako je ovaj srez bio više naklonjen komunistima ipak sam za kratko vreme uspeo da izvršim mobilizaciju po svima selima mladića sposobnih da nose pušku. Obrazovan je četnički puk »Vožda Karađorđa«. U početku bio sam pomoćnik komandanta, a malo kasnije, borci su me izabrali za komandanta. Kada se ovaj puk pretvorio u brigadu vojvoda Đujić zvanično me je postavio za komandanta te brigade.

Koncem 1942 god. došao sam u sukob sa italijanskom vojskom, prema kojoj sam se do tog vremena držao neutralno. Do sukoba je došlo zato, što sam nasilnim putem zabranio Italijanima da pljačkaju i odnose narodnu imovinu. Pri njihovoj evakuaciji sa železničke stanice Gračac razrušio sam prugu i na taj način im onemogućio iznošenje hrane i drugog materijala.

Uskoro zatim, izdajom partizanski nastrojenih ljudi, Italijani su me bili domamili i zarobili. Odveli su me vezanog u Italiju — Split i bacili me u tvrđavu San Rok. Trebao sam biti osuđen na smrt. Intervencijom pok. Ilije Birčanina bio sam spašen. Po izlasku iz tamnice vratio sam se u Dinarsku četničku oblast kao referent sudstva. Na toj dužnosti proveo sam sve do 12 februara 1943 god. Braneći nacionalne interese došao sam u sukob sa švercerima — četničkim prvacima, koji su pod svetlim imenom četnika obavljali najprljavije poslove. Kako su svi bili tesno povezani sa pretstavnicima neprijateljskih vlasti koje su takođe imale udela u tim prljavim poslovima, da ih ne bi kompromitovao i dalje smetao, iznenada,

kada sam se tome najmanje nadao, bio sam lišen slobode i ponovo bačen u tamnicu. Ipak, intervencijom izvesnih poštenih četničkih prvaka i splitskih nacionalista bio sam pušten na slobodu 20 februara 1943 god. Bilo mi je ostavljeno na volju ili da se vratim u Srbiju, gde sam rođen i gde živi moja porodica, ili da odem u Crnu Goru odn. Hercegovinu. Kako su ovi krajevi u to vreme bili čisti od partizana, rešio sam da idem u Gornju Liku kod majora Bjelajca. Na dužnost sam se javio 1 marta iste godine i na istoj sam ostao sve do 7. septembra 1943 godine. Obavljao sam dužnost i kao sudski oficir — organizovao sudove i vršio pravosuđe, radio na organizaciji i propagandi i najzad obavljao i sve dužnosti i kao trupni oficir — komandovao podsektorom patrole radi izviđanja neprijateljske teritorije, i najzad, komandovao jednim odredom u brigadi kapetana Živanovića.²

Kakav sam oficir bio i kako sam svoju dužnost vršio najbolje će posvedočiti načelnik štaba bivše komande Bosanskih, Hercegovačko-Dalmatinskih i Ličkih četničkih odreda đeneralštabni kapetan I kl. Radomir Ivanišević, u čijem prisustvu me je vojvoda Trifunović pohvalio i istakao moj rad rekavši mi da sam od sebe dao više nego što se moglo tražiti od mene. Tom prilikom naredio je da se naredbom pohvalim. Pored toga najbolji sud kakav sam bio na dužnosti kao oficir i starešina u Dinarskoj četničkoj oblasti daće narod i borci sa svojim ispravnim starešinama.

A kakav sam bio na teritoriji Gornje Like daće svoj sud moj bivši komandant đeneralštabni ppukovnik Bjelajac, i svi njegovi oficiri i četnici.

Na dan 7 septembra 1943 godine, kada smo saznali za kraj italijanske vojske, nalazio sam se na terenu kao komandant kaznene ekspedicije, koja je imala da prokrstari kroz ovu partizansku teritoriju. Kako komandant ppukovnik Bjelajac tako i svi najbolji oficiri sa našim najboljim trupama nalazili su se van naših garnizona na terenu — jedna grupa u Sloveniji kod Kočevja³, druga grupa u Plaškom⁴ i t. d. Po garnizonima je ostalo malo vojske sa starešinama većinom iz rezerve.⁵ Usled toga se je i dogodilo da su partizani u mesto četnici razoružali Italijane.

Prilike i okolnosti pod kojima se četovalo u Gornjoj Lici bile su izvanredno teške. Radili smo i borili se u centru ustaškom i partizanskom. Stanovništvo je pretežno hrvatsko, samim tim partizanski nastrojeno. Srpski živalj, okružen sa

² Sergije.

³ i ⁵ Vidi dok. br. 41 i 77.

⁴ Vidi dok. br. 76.

svih strana neprijateljskim elementom, i ako nije sasvim izgubio osećaj vršenja patriotskih dužnosti, bio je zastrašen i ugrožen neprijateljskim terorom, nasiljem. Ne mogući da dobiya našu punu zaštitu najradije je voleo da ostane po strani. Pa ipak i pored sveg mi smo u ovom radu imali ogromnog uspeha. Iz dana u dan bili smo jači i brojniji. Moral i disciplina bila je na visokom nivou. Sve su starešine bile na odgovarajućem položaju, četnička vojska bila je organizovana na potpuno vojničkoj bazi. Samovolje, pljačke i uopšte bezakonje nije bilo odnosno bilo je svedeno na najmanju meru. Rasovi su odmah na početku bili likvidirani i niko od preostalih narodnih vođa nije ni pokušao da ometa red i pravilan rad. Za svako narušenje mira, reda ili rada, za svaku pokazanu samovolju ili ma kakvu zloupotrebu ili nezakoniti rad, krivac je odmah optuživan, stavljan pod sud i osuđivan. Na propagandnom polju bili smo svi neumorni. Pisali su se časopisi, brošure, letci i t. d. Nije prošao dan, a da svaki starešina ne napiše bar po jedan letak. Svakog dana izlazili su po pet šest vrsta letaka, za partizane, ustaše, poštene hrvate — Mačekovce, četnike, srpska nacionalna sela i t. d. Daljne oficirske patrole, koje su pokadkad zalazile i po stotinu km. duboko u neprijateljsku teritoriju rasturale su sve letke i držale zborove, u čemu se je naročito istakao kapetan Živanović Sergije, koji se skoro redovno nalazio na neprijateljskom — partizanskom terenu.

No i pored svega neumornog rada, koji je van svake diskusije dao pozitivne repultate, došao je krah. Moralo se još mnogo raditi i uraditi. Sad mi se čini kao da je to sve bilo kao kula od karata. U prvi mah se dobijao utisak da se sve srušilo kao da nije ni postojalo. U stvari, međutim, nije tako.

Posle kraha Italijanske vojske, partizani, razoružavši njihovu vojsku (mislim oko 2 i po divizije) skoncentrisali su nekoliko svojih divizija i rešili da po svaku cenu to učine i sa četnicima. U tom cilju krenuli su sa ogromnim snagama prema našim garnizonima. Jedva smo uspeli da izvršimo koncentraciju nekih naših snaga i da prema dobijenim instrukcijama krenemo prema jugu. Odsečeni sa svih strana, u moru najjačih partizanskih snaga, izgledalo je da ćemo biti uništeni. Nastojali smo svim silama da se izvučemo iz obruča partizanskog. Usiljenim maršom, sa kolonom od 5 do 6 km. sa velikom komorom, posle 24 časa, na prvom prenoćištu, 14 septembra 1943 godine, bili smo napadnuti od nekoliko hiljada partizana⁶ (Napale su nas Lička i Kordunaška divizija sa nekim odredima) i u toj borbi bili smo razbijeni i ako smo imali mnogo

⁶ i ⁷ Vidi dok. br. 41.

manje gubitaka od partizana. Borba je trajala čitav dan. Nakon dva dana uspjeli smo posle ove borbe, koja je bila kod Žnidovca, da se prikupimo u Kapelu. Međutim, mnogi su četnici, pod komandom svojih narodnih starešina, posle borbe kod Žnidovca, otišli u pravcu svojih sela tako da na zbornom mestu nije došlo ni polovina od ukupnog broja prvobitno skoncentrisanih četnika.

Moral kod vojske bio je takođe poljuljan. Radio stanica nam je bila uništena, komora takođe. Ishrana je bila vrlo slaba. Pritisak partizana, koji su nas pratili, oseća se na sve strane u svakom pogledu. Sva su naselja, sela i zaseoke posele partizanske snage. Za hranu i podmirenje ostalih potreba morali smo sa borbom osvajati svako selo u koje smo namestili uči. Tako smo sa dve brigade napali sela u Dabru⁷, koji su bili zaposeli jedan bataljon i neki specijalni terenski odredi. A kada smo ih isterali iz ovih sela morali smo se najesti malo i popiti vode. Grupno se nismo mogli probijati, prvo zbog toga što su nas gonile mnogo jače partizanske snage, koje su rešile po svaku cenu da nas unište, a drugo, što je ishrana vojske bila nemoguća.

Radi toga, a i da bi se prikupile rasturene četničke snage, na konferenciji svih četničkih starešina rešeno je da se sve starešine vrata sa izvesnom grupom, svojih četnika u svoje garnizone. U smislu donete odluke krenuo sam sa majorom Marovićem Vasilijem za Gacku dolinu. Sobom smo povelu grupu četnika iz Gacke doline. Na isti način i ostale starešine otišle su u svoje garnizone s tim da se nakon prikupljenih svih snaga ponovo skoncentrišemo i nastavimo put prema jugu.

Za sve to vreme partizani su razvili strašnu propagandu protiv nas, naročito protivu oficira. Pozvali su četnike da se predaju, a da nas oficire prethodno pobiju. Garantovali su da će se svako poštediti ako se bude bez otpora sa oružjem predao. I u tome su bili u prvi mah dosledni. Svi oni koji su bili kolebljivog karaktera i predali se partizanima šetali su se u svojim selima. To je bio mamac za druge. Tako su pošteđeli i one četnike, koji su bili najveći krvožderi partizana. To je imalo efekta. I najbolji su se pokolebali. Disciplina je bila popustila. Nastalo je gundanje i negodovanje kod četnika. Teškom mukom podnosili su nestašicu vode i hrane. Kako su nas partizanski lovački bataljoni gonili u stopu ni na jednom se mestu nismo mogli duže zadržati radi odmora i spavanja. Neprestano smo bili u pokretu. Nastali su hladni dani. Hladnoća se naročito jako osećala u planini, kroz koju smo se probijali. Četnici su bili slabo odeveni i obuveni. Pro-

lazeći kroz bespuća odeće su nam bile pocepane a obuće sasvim popustile. Usled toga napornog pešačenja stvorili su se mnogi uboji na nogama, usled čega disciplina kretanja nije bila na visini. Ranjenicima nismo mogli ukazivati potrebnu pomoć jer nismo imali potreban sanitetski materijal u dovoljnoj količini, veći deo ovoga u borbi je propao. Municija je nestajala. Snabdevanje i popuna municije nije se mogla vršiti zarobljavanjem od neprijatelja, jer je borbeni duh kod četnika toliko bio opao, da su se uz put mnoge grupe četnika samovoljno odvajale i to obično krišom samo da ne bi stradali idući grupno sa ostalim. Sva nastojanja naša da sprečimo dezertiranje ostala su bezuspešna. Četnici, koji su se od ranije nalazili na terenu oko svojih sela, upadno su nas izbegavali. Neki se čak nisu hteli ni sastati sa nama a sve radi toga da ih partizani ne bi otkrili i napadali. Svak se krio oko svoje kuće u obližnjim šumama, a po noći dolazio u blizinu svoje kuće radi hrane. Čim smo se pojavili u blizini kog sela partizani su vršili blokadu tih sela i oni domaći četnici morali su deliti sudbinu sa nama — morali su gladovati i biti proganjani. Zato su jedva čekali da se od njih udaljimo. Moral je bio toliko popustio da kada su nas napale daleko manje partizanske snage četnici su bez opaljenja i jednog metka begali i nikakva sila na svetu nije ih mogla zaustaviti i naterati da daju ma kakav otpor. Ljudi, žene i deca, koji su se ipak usudila da nam kradimice iznesu u šumu hranu, ako su bili uhvaćeni od partizana bili su na licu mesta streljani.⁸ Takvih je slučajeva bilo dosta. Narod i ako nacionalno svestan, pod ovakvim pritiskom bio je u tolikoj meri zastrašen da nije smeo ni da pomisli da nam ma u čemu pomogne. Bojao se da ne bude odan ili uhvaćen od pratizana, koji su u tom pogledu preduzimali drakonske i bezobzirne mere.

Usled svega došlo je do toga da su četnici radije danima i nedeljama gladovali nego što bi pristali da silaze u sela po hranu. Navešću samo jedan primer: preko poverljivih nacionalista poručili smo u selu Založnici da nam se ispeku pet jagnjadi. Pošto iz gore iznetih razloga niko od seljana nije smeo doneti tu jagnjad major⁹ je naredio jednoj grupi četnika da se neopaženo privuče do sela i iz istog donese pečenu jagnjad i hleba. Određena grupa nije htela da izvrši naređenje. Major Marović tražio je dobrovoljce. Niko se nije javio. Tada je major rekao: »Ja ću sam da idem, ko hoće samnom!« Niko se nije odazvao. Major Marović je ozlojeđen zbog ovoga hteo i sam da ide, ali kako je to bila ludost,

⁸ Vidi dok. br. 76.

⁹ Vasilije Marović.

jedva sam uspeo da ga sprečim u tome. Tako smo ostali gladni. Kako nismo ipak mogli da izdržimo dugo, mi smo oficiri redovno odlazili po hranu. Upadali smo među same partizane i od istih bilo silom bilo milom, predstavljajući se kao partizani donosili smo hranu i za sebe i za četnike.

Bili smo oštećeni od sveta. Nismo znali šta se dešava ni u našoj najbližoj okolini. Pretpostavljajući da su se saveznici već iskricali na našem primorju, a u duhu dobijenih instrukcija od ppukovnika Aćimovića,¹⁰ imali smo nameru da krenemo na jug prema Obrovcu.

Ne mogući da opstanemo u Gackoj dolini iz gore iznetih razloga bili smo primorani da pređemo u Velebit. Ali su tu nastale još veće teškoće. Počele su padati strahovite kiše koje danima i nedeljama nisu prestajale. Počela je susnežica. Lišće je već opalo. U šumi se nije moglo opstati. Bili smo formalno goli i bos i bez ikakve prostirke. Bili smo fizički i duhovno potpuno iscrpljeni. Iznuđeni, na izdanku svoje snage, prozebli, gladni, bez municije sa oko trideset četnika, koji nas nisu bili napustili rešismo da se probijemo prema Dinarskoj četničkoj oblasti ne znajući ni tamo kakva je situacija. Ovakvo smo rešili sa razloga što smo bili iscrpeli sva sredstva i učinili i više nego što se to od jednog ljudskog bića moglo tražiti da se održimo na ovom terenu sa svojim četnicima. Mogli smo se sakriti i tako prezimiti zimu, kao što su neke starešine i učinile. Našli smo da to ne bi bilo dostojno jednog oficira i pravog starešine. Tražili smo izlaz na drugi način. Hteli smo da uhvatimo vezu sa Dinarskom oblasti i da se upoznamo sa situacijom, jer smo, kao što sam napred izložio bili oštećeni sa svih strana i ni na koga se nismo mogli osloniti. U tome je i pravi, razlog našem stradanju.

Dakle usled toga što smo sa svih strana bili oštećeni i ni na koga se nismo mogli osloniti, što smo bili zaokruženi daleko jačim partizanskim snagama, kojima ni do dan danas moderna nemačka vojska ni sve njihove ofanzive nisu mnogo naškodile niti isterale iz njihovih centara, što je bila nemoguća ishrana, snabdevanje sa municijom i ostalim potrebama, što smo bili goli i bos i bez ikakve prostirke za prenočište, što su dani bili zahladneli, jer je padala kiša i susnežica, radi čega se u planini pod otvorenim nebom nije moglo duže opstati, što nam je bilo nemoguće uopšte silaziti i duže se vremena zadržavati po selima, koja su bila zaposednuta partizanima što su ovi sistematski gde god smo se mi pojavili držali blokadu i nikom nisu dozvolili da nam donosi hranu niti se iko našao da to dobrovoljno čini, što četnici nisu hteli da napu-

¹⁰ Vidi knj. 2, dok. br. 203.

ste svoja sela, što je njihov moral pao na nulu, što je partizanska propaganda bila vrlo jaka, što su se četnici, videći da im predajom partizanima ne preti opasnost po život, u masama predavali u težnji da time skrate svoje muke i nevolje, a ne zato što su rešili da postanu komunisti, što je pojava oficira u svakom selu izazvala nezadovoljstvo i negodovanje, ne zato što su osećali stvarno neprijateljstvo prema nama, već zato što su znali da će tu biti borbe i stradanja njihovih domaćih sinova, što četnici uopšte nisu pokazivali volju da idu sa nama i da se bore, već po onom nagonu za samoodržanje, koji se toliko ispoljio da niko ni za koga a najmanje za komandu nije hteo da čuje, svaki je težio da se skloni i sakrije i t. d. i t. d., — doneli smo odluku da privremeno napustimo teritoriju Like, ne zato da sačuvamo živote, u kom cilju su nam mnogi ugledni nacionaliste predlagali da nas posakrivaju, a što smo mi kategorički odbili, već zato što nismo hteli da dalje izlažemo četnike i njihove familije pogibiji i uništenju i što nam je bilo nemoguće pod gore izloženim prilikama dalje vršenje ma kakve dužnosti.

Došli smo koncem oktobra 1943 god. u koliko se sada sećam na teritoriju Dinarske četničke oblasti. Primljeni smo bili kao da smo došli sa pijančenja i lumpovanja. Pošto smo referisali o situaciji u Lici i pošto smo mu izložili naše planove za dalji rad četnički vojvoda Đujić naredio je svome načelniku štaba art. kapetanu Mijoviću da nas prestavi Nemicima kao svoje komandante sektora što je ovaj i učinio. Onda zatim kapetan Mijović me je pozvao da podem sa njim u nemačku diviziju da dam pismenu obavezu da ih neću napadati, već da ću sa njim iskreno saradivati. Rekao je da to treba da uradim po naređenju komandanta četničke Dinarske divizije četničkog vojvode Đujića Momčila. Prisutni su bili: oficir za vezu sa Nemicima od strane četničke divizije inž. pporučnik Milan Cvetićanin, i prvaci Ljotićevi iz Šibenika, učitelj Samodol¹¹ i student Peran,¹² koji su po naređenju Ljotića došli iz Beograda u ove krajeve i stupili u četničke redove.¹³

U smislu 1 od. § 49 voj. kriv. zak. oficir, podoficir ili vojnik, koji da časnu reč neprijatelju da se neće boriti protiv njega ili njegovih saveznika u cilju da bi bio oslobođen kažnjava se zatočenjem. U smislu istog zakonskog propisa svako davanje pismene obaveze u tom smislu inkriminisano je kao teže delo osobito ako ga daje oficir i to sudski.

¹¹ Krešimir.

¹² Miroslav.

¹³ Vidi dok. br. 84.

Sa tih razloga odbio sam da to i učinim. Uputio sam ih majoru Maroviću Vasiliji, koji mi je u tom momentu još bio pretpostavljeni starešina. Upravo stvar stoji ovako. Pošto sam se u momentu sloma Italije zatekao na njegovom sektoru, a kako je komandant ppukovnik Bjelajac nestao i za njegovu se sudbinu nije znalo, stavio sam se na raspoloženje majoru Maroviću i primio jedan odred od oko 300 četnika pod svoju komandu. Dolazeći na Dinarsku oblast moj odnos prema majoru Maroviću nije bio promenjen. S toga sam mu izložio moj slučaj na šta mi je isti naredio da se ni u kom slučaju ne primam nikakve dužnosti pod izloženim okolnostima. Uskoro zatim, nemački poručnik Lipert¹⁴ naredio nam je da nismo napustiti Knin do daljeg naređenja. Ovo je značilo da smo baš internirani.

Sem samog vojvode Đujića i jednog malog broja četnika, svi četnici Dinarske oblasti (oko hiljadu devet stotina i nekoliko) nalaze se pod nemačkom komandom.¹⁵ Hranu, odeću, obuću, cigarete i novac svaki četnik i njegov starešina prima kao i nemački vojnik odn. oficir. Svu municiju i oružje primaju takođe od Nemaca. Četnici pod nemačkom komandom nalaze se po bunkerima počev od Knina do Šibenika i Splita. U pojedinim bunkerima su izmešani, pola četnici pola ustaše. Nemački oficiri dolaze na Kosovo polje u četničku diviziju, a isto tako naši četnički oficiri i ostale starešine na čelu sa Đujićevim načelnikom štaba odlaze u Nemačku diviziju. Voze se na nemačkim automobilima kroz Knin i t.d. Jednom rečju između četnika i Nemaca postoji najtešnja saradnja i nemačka puna kontrola nad radom četnika. Jedino se pop Đujić, kao komandant divizije, sa svojom užom pratnjom ne pojavljuje pred njima.

Četnika ima u Šibeniku. To je posebna grupa četnika, koji imaju vođstvo Ljotićevaca, sem njihovog političkog predstavnika bivšeg narodnog poslanika Slavka Grubišića, lekara, iz Šibenika, koji me je uveravao da je on kao veliki jugosloven i Hrvat i dušom i srcem za Dražu Mihailovića. Ova grupa četnika drži Dalmatinsko primorje naravno sa Nemcima, čije su snage minimalne i koji nadoknađuju svoju snagu četnicima.

U Splitu u ovo vreme nije bilo četnika odn. četničke komande, mada su četnici i njihove starešine odlazile u taj grad. U Drnišu, Kninu, Gračacu, Zadru, Obrovcu i drugim manjim mestima ima četnika i njihove komande. Četnici stanuju u kasarnama zajedno ili u blizini nemačkih vojnika. Sve se akcije izvode zajednički, ali po naređenju Nemaca i njihovih

¹⁴ Oficir za vezu između Đujića i Nemaca.

¹⁵ Vidi prilog III, dok. br. 10.

oficira. Četnici su vodići i prethodnice. Sem nekoliko sela u svim drugim mestima gde se nalaze Nemci tu se nalaze i četnici. A kada Nemci izvrše zauzimanje kakvog mesta starešine četničke prave sebi reklamu da su to četnici učinili odn. tako se to javlja Vrhovnoj komandi.

U Dinari borba za položaje, vlast i bogaćenjem ispoljena je do maksimuma. Bezakonje besni na sve strane. Niko ne pokušava, niti može tome da stane na put. Lični interesi povezali su izvesne grupe starešina i četnika koje se između se glože i progone kao najveći dušmani.

Tako n.pr. postoji ogorčena borba između Vojvode Đujića i vojvode Mana Rokvića. Po saznanju Rokvić je prvi uhvatio vezu sa Nemcima još dok je bio u Bosanskom Petrovcu, a kada su Nemci po padu Italije došli u Knin i on je sa njima došao i postavio saradnju odn. uspostavio saradnju Nemaca i domaćih četnika. Rokvić se je sporazumeo sa popom Đujićem da on—Rokvić bude eksponent pred Nemcima, dok će Đujić ostati i dalje komandant nad svima. Međutim pojavili su se apetiti i želje za vlast i položaj kod Rokvića. On je došao u sukob sa popom Đujićem navodno što je ovaj bio neiskren prema njemu. Iz bojazni da ne izgubi vlast nad četnicima i da ne bude zapostavljen otpočeo je podmuklo da vodi borbu zakulisnu protiv njega—Rokvića. A ovaj mu je odgovorio istom merom. Nastala je strašna borba, koja se prenela i na četnike i na narod. Srpska inteligencija drži se po strani i gadi se na sve to. I ako nije komunistički nastrojena ona se optužuje kao takva. Protiv nje kao i protiv oficira oseća se veliko neprijateljstvo, ne u narodu i među četnicima nego i među narodnim starešinama počev od popa Đujića pa na niže. Sve je to iz straha da se ne izgube položaji i vlast iz ruku. Otuda se nijedan inteligentni čovek ne prima u njihove redove. A ako ipak dođe, njemu se na svemoguću načine onemogućava svaki dalji rad, samo da se ne bi istakao i preuzeo kome položaj. U štabu divizije nalaze se dve žene, koje uživaju najveće poverenje popa Đujića. One su njegovi zamenici i one u njegovoj odsutnosti komanduju. Ko padne njima u nemilost automatski je pao i kod popa Đujića.

U Dinari ne postoji nikakav ozbiljan rad. Nema nikakvog ni reda. Četnici su se podelili na Đujivce i Rokviće, njihovi rasovi isto tako. Prestavnici jednih i drugih svakodnevno se glože i svađaju u nemačkoj diviziji, pa se potom ta svađa prenosi na ulici i po kafanama. Prepričavanja i ogovaranja su bezobzirna. U tome se toliko daleko otišlo da se nikakva četnička tajna ne krije. Sve ono što se kao najveća vojnička tajna mora čuvati u Dinari nije nikakva tajna. Sve što se

desi bilo sa jedne ili sa druge strane za tili čas se prenese u javnost i to se na veliko komentariše po kafanama i na drugim javnim mestima. Bio sam očevidac takvoj jednoj svađi. Načelnik štaba Đujićevog kapetan Mijović samo što se nije potukao sa Rokvićem u nemačkoj diviziji. Kako se nisu mogli raspraviti dok su se nalazili u istoj, nastavili su sa svađom i po izlasku na ulicu. Tom prilikom čuo sam Manu Rokvića kako mu na sav glas preti da će ga ubiti. Istom prilikom je rekao najpogrdnije reči protivu popa Đujića zapretivši da će svakog ko ide i radi sa njim ubiti. Ovo se naročito odnosilo na oficire.

Inače Rokvić uživa najveće poverenje kod Nemaca. Njegova se reč kod njih smatra zakonom. Što on reče to se mora učiniti. Na toj teritoriji on je svemogući gospodar. Tako je tih dana u sukobu sa dva četnika zbog najobičnije stvari ubio u sred bela dana na železničkoj stanici u Kninu i niko ga čak ni pokušao nije da uzme na odgovornost. Nemci najmanje. Ako se Đujiću odobri izvesna količina odeće, obuće ili municije i oružje, Rokvić nastoji da se to ne izda i obrnuto. Nemcima to konvenira. Oni koriste ovu međusobnu svađu i gospodare i komanduju i jednim i drugim, a denuncijama s jedne ili druge strane obaveštavaju se o svemu onom što ih interesuje.

Naveo sam da je rasovluk u Dinari moćan. Oficiri ne mogu i nisu u stanju da vrše svoje dužnosti zbog njih. Zbog toga je mnogo oficira dok smo mi bili za ono kratko vreme dezertiralo: kapetan Alfirević,¹⁶ kapetan sudski Popić, apotekarski poručnik Stratimirović, sanitetski pomoćnik Ristić i dr. Zbog toga su i ranije mnogi oficiri napustili Dinarsku oblast kao major Pavasović, onda još jedan drugi major koji mu je bio načelnik štaba, poručnik Nikolić,¹⁷ major Miša Radojlović, major Palošević¹⁸ i t.d. i t.d. Zbog toga je i vojvoda Baćović¹⁹ došao u otvoreni sukob sa popom Đujićem, koji ne poštuje autoritet i koji se toliko uzdigao i zaboravio da misli da može da radi šta hoće a da mu zato niko ništa ne može. On je pravi tiranin. Osion je i uobražen da je najpametniji. Kada smo se onako jadni i žalosni pojavili u dronjcima puni vašiju on se ironično nasmejao. Prve su mu reči bile: »Zar je to vojska majora Bjelajca!? Gospodin Ministar je uvek govorio da su odredi Bjelajčevi najbolji i da mogu služiti svima za uzor! Ha, ha, ha! Tako bedno završi!« Koliko

¹⁶ Vojmil.

¹⁷ Đorđe.

¹⁸ Miodrag.

¹⁹ Petar.

pakosti i zlobe! Međutim Vojvoda Đujić još bednije završi. On bi možda sasvim bio uništen. Ali što do toga nije došlo ima da zablagodari toj okolnosti što su se Nemci odmah pojavili čak i pre no što su Italijani kapitulirali. Duboko sam uveren da je tako. On ni sada ne drži ni jedan veći garnizon bez Nemaca, a bez oslona na njih po njegovom dosadašnjem radu davno bi nestao.

Možda će mi se zameriti što se upuštam ovako slobodno u kritikovanje. Rećiću istinu, koju možda drugi nije hteo da kaže. Za ovo što sam izneo spreman sam da snosim zakonsku odgovornost.

Da bi se izvukli iz Knina i da nas Nemci ne bi odagnali u zarobljeništvo iskoristio sam prijateljstvo, koje sam još od ranije imao sa vojvodom Rokvićem i pomoću njega sa lažnim ispravama uspeo sam da napustim teritoriju Dinare, zajedno sa ostalim oficirima koji su došli samnom iz Like.

Napominjem, da nisam odbio predlog popa Đujića da dam pismenu obavezu Nemcima, sada se ne bih mučio i zlopatio, već bi jeo kao i pop Đujić nemačku paštu, med i maslo i vozio se luksuznim automobilom u vremenu kada naš narod doživljuje najstrašniju tragediju svih vremena. Ove konstatacije izazivaju revolt, stvaraju mržnju i nezadovoljstvo, ubijaju ljubav i volju za rad i podnošenje žrtava.

No i pored toga vojvodi Đujiću nije smetalo da nas osudi na smrt, predstavljajući lažno da smo samovoljno neoficirski napustili njegovu teritoriju da za nama izda poternicu na sve strane i da traži ako se budemo uhvatili u begstvu da mu se izručimo kako bi nad nama izvršio smrtnu osudu!

Koliko to saznanje vređa i boli. U mesto priznanja i zahvalnosti nepravedna osuda!

Svi predmeti sa dokazima i raznim aferama i zloupotrebama kako popa Đujića i njegovih tesnih saradnika, kao i za druga lica, nalaze se kod artileriskog narednika Dana Trbojevića, koji ih je zakopao u jednom limenom sanduku u zemlju — na Dalmatinskom kosovu polju.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

[Grb]
KOMANDA
ZAPADNE BOSNE
K. Str. Pov. Broj 141
POLOŽAJ

sudski kapetan,
Ilija M. Jevtić

Priključiti aktu Str. Pov. br. 141/44

Komandant, major,
St. Vranješević

NAREĐENJE KOMANDANTA ZAPADNE BOSNE OD 22. FEBRUARA 1944. POTČINJENIM ZA RAZMESTA J NEMAČKIH RADIO-STANICA I NAČIN ODRŽAVANJA VEZE SA NEMCIMA¹

N A R E D B A P O V. B R. 36

Komandanta Zapadne Bosne za 22 februar 1944 godine

U zadnje vreme Nemci i Hrvati² otpočeli su šetnju po svima četničkim sektorima, ispričavajući se kako traže ovo ili ono. Ti nemci koji tamo šetaju po našim sektorima, šetaju jedino radi špijuniranja, da bi doznali ono što njih interesuje i oni šalju svoja patrolna odeljenja ispričavajući se da ista šalju jedino radi vežbe. Nemci šalju i svoje kurire, koji trebaju da uzimaju izveštaje od pojedinih naših komanda o partizanima, oni šalju svoje radio stanice i.t.d.

Komandanti korpusa i komandanti brigada to sve mirno posmatraju izgovarajući se da su im Nemci potrebni radi municije i oružja. Neka svaki komandant sračuna šta je sve dobio od Nemaca, pa će računica izaći da su dobili vrlo malo municije i oružja.

Da bi se u buduće stalo jednom na put ovoj šetnji,

N A R E D U J E M:

— Komandanti korpusa odrediće mesta gde će Nemci smestiti svoje radio stanice. Te stanice mogu biti smeštene jedino na ulaznim mestima u sektor jednog korpusa, kao n.pr. Karanovac, Slatina Klačnica i.t.d. a nikako njihove stanice da se smeštaju po sredini sektora.

— Nemački kuriri koji dolaze po izveštaje za partizane odrediti im mesta, gde će dolaziti po iste.

— Zabraniti svaku šetnju Nemaca i Hrvata po četničkim sektorima.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 233, reg. br. 5/12.

² Odnosi se na ustaške i domobranske jedinice. O saradnji četnika i Nemaca u zapadnoj Bosni i stavu majora Vranješevića o tom pitanju vidi: dr Joca Marjanović, Tajna i javna saradnja četnika i okupatora 1941—1944, Arhivski pregled, Beograd 1976, str. 104—106.

— Ako se desi slučaj kakve šetnje Nemaca ili Hrvata po našim sektorima, a van određenih mesta, pojedini će mi komandanti najhitnije dostavljati izveštaj, kao i komandantima korpusa.

Komandanti korpusa sa njihovim pomoćnicima kontrolisaće izvršenje ove naredbe.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU
DRAŽA NAS VODI KA VELIČINI I SLOBODI.

KOMANDANT, major
Slavoljub Vranješević

Dostavljeno:

K-tu 1 i 2 korpusa
K-tu Župske, Crnovrške,
Motajičke, Joševačke, Vrba-
ske, Ljubićske i Teslićke bri-
gade Sred. Bos. Korpusa.
K-tu 1, 2 i 3 brig. Bos. Kraj.
korpusa.

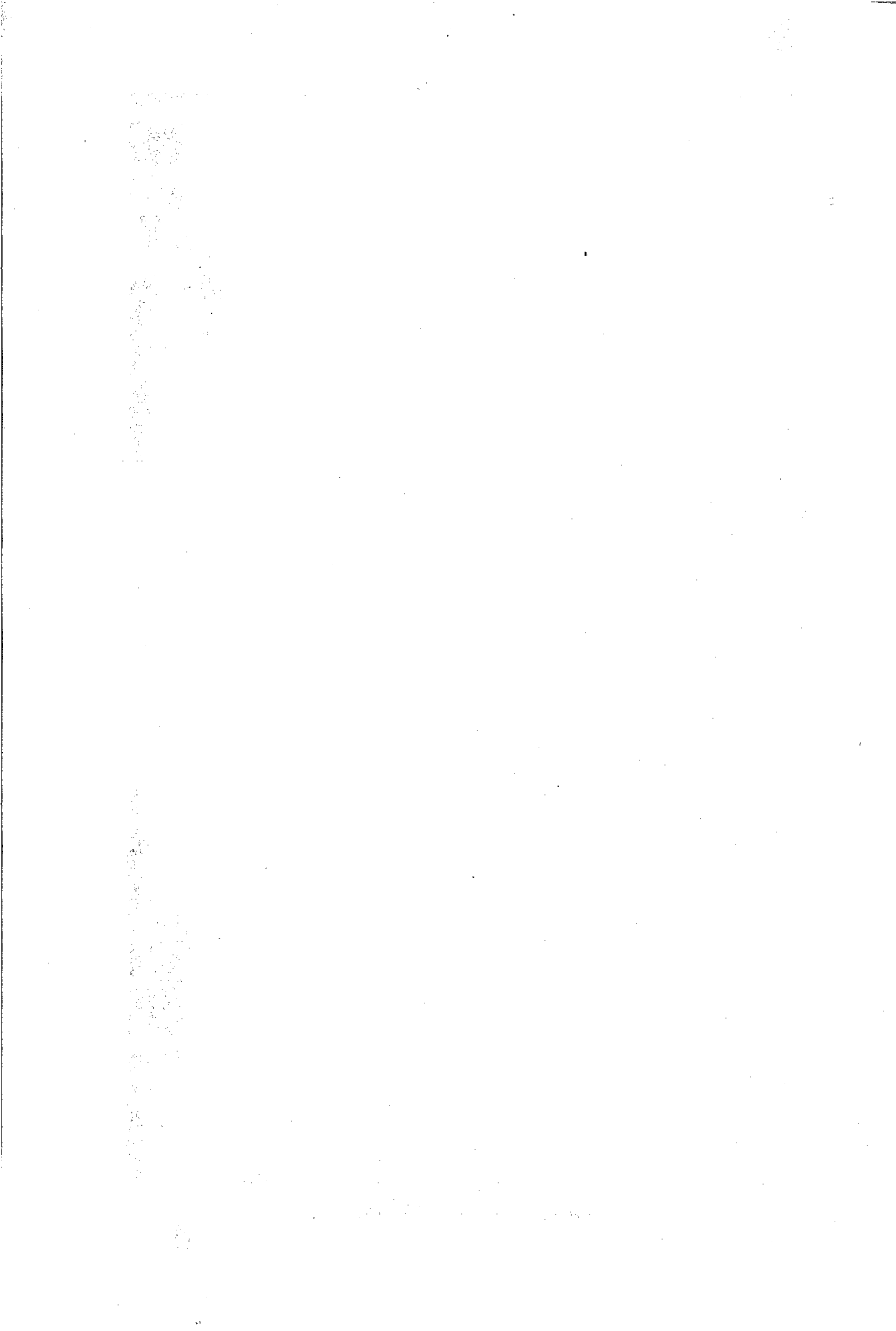
NAČELNIK ŠTABA
kapetan I klase
Sergije Živanović

M.P.³

³ Okrugli pečat: »Komanda zapadne Bosne«.

NAREĐENJE KOMANDANTA ZAPADNE BOSNE OD 22. FEBRUARA 1944. POTČINJENIM ZA ODNOS PREMA NEMCIMA¹

N A R E D B A Pov. br. 37

Komandanta Zapadne Bosne za 22 februar 1944 godine.

Primetio sam, a imam i izveštaj da pojedini oficiri koji se nalaze po korpusima, a isto tako i četnici šetaju po B. Luci. Da li oni to čine sa odobrenjem ili ne od strane komandanta korpusa, to mi nije poznato, ali svejedno je. Jednom za svagda komandanti trebaju znati da su nam Nemci i Hrvati neprijatelji i da ne trebaju šetati po gradu, jer često puta dolazi do incidenta između četnika i Hrvata. Tako Hrvati skidaju i paraju šajkače četnicima, dobacuju pogrdne reči i.t.d. Na sve ovo jedan svestan četnik mora reagirati, a onda dolazi do neželjenih incidenata i nepotrebne rasprave. Drugo, dolazak četnika i starešina Nemci i Hrvati to iskorišćuju za svoju obavestajnu službu. Oni žele da razgovaraju sa što više starešina, te da bi na taj način doznali ono što njih interesuje, a što ne bi smelo da znaju.

Tako često puta Nemci obećavaju da će četnicima dati sve što traže, a naši ljudi lakomi na sve to govore Nemcima sve što ih ovi pitaju. Mi svi Srbi čuveni smo po tome da neumemo čuvati **tajne**, ali danas u ovim teškim vremenima trebamo biti svi svesni i da imamo samo jedno pred očima, a to je Kralj i Otadžbina i da za njih samo živimo, radimo i ginemo.

Tako pojedinci daju Nemcima čak i neke izjave. Tako su davali izjave brat Ljubo Bundalo,² Sveta Mitrović, Slavko Makivić³ i drugi.

Da se ovo u buduće ne bi dešavalo,

N A R E Đ U J E M :

1. — Komandanti korpusa odmah po primitku ove naredbe oduzeće od svih dozvole, punomoćja i zabraniti im

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 233, reg. br. 6/12 (BH-X-640).

² Tada je bio komandant Župske brigade.

³ Jedno vreme je bio komandant samostalnog Crnovrškog bataljona, a od 17. avgusta 1944. postavljen je za adutanta komandanta zapadne Bosne.

odlazak u B. Luku. Jedino će ostaviti dozvole onima, koje su komandanti korpusa odredili za održavanje veze, a to može biti samo jedno lice iz svakoga korpusa.

2. — Komandantima brigada zabraniti da se sastaju sa Nemcima i Hrvatima i da imaju ma kakve veze sa istima.

3. — Ako bi Nemci slučajno tražili koga na razgovor isti ima predhodno da traži odobrenje od svoga komandanta korpusa da može ići na traženi razgovor i da po završenom razgovoru ima podneti svome komandantu korpusa i Komandantu Zapadne Bosne pismeni izveštaj o čemu se je vodio razgovor.

Skrećem pažnju svima komandantima na izvršenje prednje naredbe, jer i za najmanje odstupanje od iste smatraću svakoga koji se bude ogrešio o istoj kao izdajnika Kralja i Otadžbine i kao takvog staviću ga pod preki vojni sud i pod slovo »Z«.⁴

Prednju naredbu saopštiti svim starešinama na potpis.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu!

Dostavljeno:

K-tu 1 i 2 korpusa
K-tu Župske, Crnovrške,
Motajičke Joševačke, Vrba-
ske, Ljubičke i Tesličke
brig. Sred. Bos. Korpusa.
K-tu 1, 2 i 3 brig. Bos. Kraj.
Korpusa.

KOMANDANT, major,
Slavoljub Vranješević

NAČELNIK ŠTABA
kapetan I klase
Sergije M. Živanović

M.P.

⁴ »Z« skraćena od reči »zaklati«.

[mrtvačka glava]
Komanda
Motajičke četn. brigade⁵
Č. Br. sl.
10. III. 1944. g.
Položaj.

Komandama bataljona od 1—4 ove brigade
Položaj

Prednje naređenje saopštiti svim potčinjenim starešinama,
a da ste to učinili svaki da se potpiše na svom aktu. —

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu!

M.P.⁶

Komandant brigade:
Vlado Vinčić

Da mi je saopšteno prednje naređenje potvrđujem svojim
potpisom:

Ostoja Vinčić
Mil. Vinčić
Stanko Stojković
Petar Trivanić

15 - VII. 1944 god.
Po saopštenju kome treba
postupljeno u naredbi.⁷

⁵ U visini zaglavlja i nešto preko njega napisano je mastilom, ćirilicom: »Pov. br. 7, 24-II-944. Po prijemu na znanje i saopšteno kome treba«.

⁶ Okrugli pečat: »Komanda IV. Motajičke četničke brigade«.

⁷ Poslednja rečenica dopisana je mastilom, ćirilicom.

**IZVEŠTAJ KAPETANA FRANCA KOVAČA OD 23. FEBRU-
ARA 1944. KOMANDANTU DINARSKE ČETNIČKE OBLAS-
TI O SITUACIJI KOD ČETNIKA SKRADINSKE BRIGADE I
NJIHOVOM TERORU¹**

KOVAČ S. FRANČ
kapetan jugoslov. rat. mor.
23. februara 1944. g.
u Šibeniku.

Dostavlja izveštaj o situaci-
ji u redovima Skradinskih
četnika i predlog za poboljš-
anje situacije. —

**KOMANDANTU DINARSKE VOJ. ČETNIČKE OBLASTI
POLOŽAJ**

U vezi komandantovih naredaba Pov. broj 4 za dan 1.o.m. i Pov. broj 6 za dan 7. o.m.² kojima sam određen za Komandanta Skradinske brigade, otišao sam 19. o.m. u Skradin. Od ranije sam raspolagao sa podacima, da je rad u četničkim redovima u Skradinu otišao, radi raznih razloga, odmah u svom početku, posve krivim putem, o čemu sam 16. januara t.g. podneo izveštaj poluslužbenim pismom, upućenim bratu vojvodi Momčilu Đujiću. Zato nisam otišao u Skradin sa namerom, da odmah po svom dolasku onamo pristupim reorganizaciji tamošnjih četnika i da po izvršenoj reorganizaciji preuzmem komandu nad Skradinskom brigadom, već sam u Skradin otišao zato da, vođen ne samo opštim već i ličnim interesima, ispitam i proučim u najsitnije detalje sadanju situaciju i tek potom pristupim radu za izvršenje datog mi zadatka.

Došavši u Skradin, potražio sam najprije brata poručnika Čudić Vladimira, koji je, u koliko mi je bilo poznato, po odlasku iz Skradina brata vojvode Đede,³ imao komandu nad svim četnicima u Skradinu. Poručnika Čudića zamolio sam, da me upozna sa momentalnom situacijom. Imenovani je ovo rešio time što mi je kratko i jasno odgovorio, da je digao ruke od svega i da podatke o vojničkoj situaciji zatražim od brata

¹ Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 153, reg. br. 17/4—1. (H-V-509). Dokument je bez završetka i potpisa.

² Pomenute naredbe Redakcija nije pronašla.

³ Radomir Đekić, komandant Zlatiborskog vojnočetničkog odreda i sektora »Severne Dalmacije«.

narednika Nedović Dragoljuba kome je predao komandu a podatke o političkoj situaciji od brata Ležajić Ignjatija.

Dobivši prednje informacije, pristupio sam razgovoru sa Nedovićem i Ležajićem i od obojice primio, kao jedini, prvi i zadnji, meni inače već od ranije poznati izveštaj. t.j. da je situacija očajna, da nema nikakove discipline, da su četnici u Skradinu, radi pljačke i nasilja, omraženi u narodu.

Potom sam pozvao, radi upoznavanja, dosadanje starešine pojedinih četničkih jedinica i ovima saopštio, u potrebnom izvodu, uvodno citirane komandantove naredbe, izloživši im smernice svog budućeg rada, koji mi je stavljen u zadatak, naročito naglasivši, da ću izvršiti reorganizaciju i najenergичnije stati na put dosadanjoj nedisciplini, nasilju i pljački. Kasnije sam saznao, da se pojedincima plan mog budućeg rada nije sviđao.

Na sastanku sa građanima konstatovao sam kao prvo i najvažnije, da je ovih, zajedno sa novo postavljenim nacionalnim poverenikom i novo postavljenim predsednikom četničkog odbora, bilo u svemu samo pet. Na moj upit, da li u Skradinu ima još starijih i uglednih Srba i ispravnih Hrvata — nacionalista, odgovoreno mi je, da ima Srba koji su ranije saradivali sa četnicima, ali su posle, zbog napred navedenih razloga, razočarani dosadanjem radom mesnih četnika i njihovim postupkom sa narodom, svi otkazali svoju saradnju sa četnicima, a Hrvata koji bi ičim pokazali raspoloženje za četnički rad, da u Skradinu uopšte nema. Saopštivši i ovima, u potrebnom izvodu, uvodno citirane komandantove naredbe, bio sam upozoren na niže navedena tri lica iz Naredbe Pov. broj 6 za dan 7. o.m. i to:

Marić Petra, nadzornika državnih puteva iz Kistanja, novo postavljenog predsednika četničkog odbora u Đevrsačkoj brigadi, da je »potpuno nepouzdan i slab«.

Vujasinović Koju, novo postavljenog pomoćnog organa u Kistanjskoj brigadi, da je »bivši jugoslovenski žandarmerijski narednik vodnik, koji na žalost, kao većina jugoslovenskih podoficira, sedi na dvije sedalice, čekajući kraj pa da opet sedne na svoje staro mesto«.

Dubajić Nikolu, opštinskog činovnika iz Kistanja, novo postavljenog predsednika četničkog odbora u Kitanjskoj brigadi, da su »on i njegova žena Anka komunisti, on opasan, a ona neopasna«.

U toku daljeg razgovora sa građanima čuo sam, kao početak i svršetak, već od ranije poznatu pesmu o nedisciplini u redovima Skradinskih četnika, njihovoj pljački i nasilju, što je sve dovelo do upravo očajne današnje situacije.

Razgovori, koje sam potom vodio, u cilju da potpuno upoznam situaciju u Skradinu, sa nekim ozbiljnim, objektivnim i dobronamernim građanima, doveli su me, između ostalih još do sledećih saznanja:

1) Da su radi napred pomenute pesme otišli iz Skradina u Beograd Dr. Dobrota Kosta sa ženom Vukom i sinovima Vojišom i Igorom te trgovac Travica Špiro sa ženom Ružicom i sinom Nenadom.

2) Da to isto nameravaju učiniti, iz istih razloga još neki ugledni Srbi iz Skradina, pošto su se u narodu kompromitovali svojom saradnjom sa mesnim četnicima.

3) Da su četnici za vreme operacija protiv partizana, u jednom selu Skradinske opštine, lišili života jednog posve ispravnog i četnički raspoloženog čoveka, da bi se dočepali njegovih par hiljada lira.

4) Da su silovali jednu devojkicu, ubili njezinog momka i još jednog prisutnog čoveka, koji su na licu mesta ustali protiv silovanja.

5) Da je pretežna većina četnika iz sela Skradinske opštine prisilno dovedena u četničke redove, da su zbog toga nepouzdati i da nemaju još nikakvog borbenog iskustva.

6) Da četnici iz sastava Zlatiborskog četničkog odreda nikako ne žele ostati više u Skradinu, već pošto poto otići u neko drugo mesto, s tim da sobom ponesu celokupno naoružanje, kojim danas raspolaže pomenuti odred.

Nemački vojni komandant u Skradinu, kojeg sam zvanično posetio, također mi se požalio na veliki nered kod mesnih četnika, izrazivši želju, da se hitno preduzmu sve moguće mere, da se nered ukloni, a mesto nereda zavede red.

Kako su na dan 20. o.m. bile operacije protiv partizana u selima Bilice, Dubrava i Danilo Kraljice, imao sam prilike da lično i na licu mesta upoznam jedan deo rada Skradinskih četnika. Ma da sam samo dan ranije, neposredno posle svog dolaska u Skradin, za vreme upoznavanja dosadanjih starešina pojedinih četničkih jedinica u Skradinu, ove, između ostalog, najozbiljnije savetovao, da odmah, još pre nego što preuzmem komandu nad njima, svim silama nastoje, da pljačka i nasilje u narodu nestane iz Skradinskih četničkih redova, bio sam već na dan operacija šest puta pozivan u nemačku komandu u Skradinu, radi telefonskog razgovora sa nemačkom vojnom jedinicom Ic⁴ Aussenstelle u Šibeniku, koja me je kao zastupnika komandanta Četničke komande u Šibeniku pozivala radi pljačke i nasilja koje su tog dana izvršili četnici u se-

---

⁴ Odnosi se na obaveštajno odeljenje nemačke 264. pešadijske divizije.

lima u kojima su bile vođene operacije. Opomenut pomenutim telefonskim razgovorima, sačekao sam na veče povratak četnika u Skradin. Povratak četnika u Skradin silno me je razočarao, ne samo kao idejnog nacionalistu već i kao čoveka, pošto sam tom prilikom vidio da su Skradinski četnici doneli iz operacija nekoliko magaradi opljačkane robe i 1 tele. Da bi se lično uverio, da li donešene stvari predstavljaju ratni plen ili privatnu imovinu, izvršio sam, još nenadležan, pregled stvari, koje su bile donešene na dva magarca. Pregledane stvari bile su: čisto građanska muška odela i kaputi, u glavnome još nenošeni; čitave peče novog platna; žensko i muško rublje, nošeno i nenošeno; zlatnina; kokoške; suho meso itd., itd., t.j. sve opljačkana privatna imovina. Natovarene magarce vodili su i starešine pojedinih Skradinskih četničkih jedinica. »Vlasnika« jednog natovarenog magarca upitao sam čije će biti donešene stvari. Odgovorio mi je doslovno: »Moje, jer sam se ja za njih borio.« Još istog dana, kasno u večer, saznao sam od nekoliko ispravnih četnika, koji su tog dana bili u operacijama, da su u selima Bilice i Dubrava pojedini četnici tog dana ubili nekoliko ljudi,⁵ da bi se dočepali njihove privatne imovine.

Na dan 21. o.m. saznao sam, da su Zlatiborci tog dana bez znanja nadležnih starešina, ukrkali u kamion neku svoju rezervnu hranu, koja nije bila u četničkom magazinu već na čuvaju kod nekog brata četnika Bekić Milana. Hrana o kojoj je reč pratio je brat četnik Pantić Pero. Tom prilikom bio je uzet iz Skradina i 1 teški mitraljez bez postolja.

Sve napred navedeno, lično konstatovane, prilike u redovima Skradinskih četnika, dovele su me do uverenja, da nisam u stanju, da pristupim izvršenju napred citiranih komandantovih naredaba, pošto je zbog niže navedenih razloga sav moj rad već unapred osuđen na neuspeh. Ovi su razlozi sledeći:

I) Četnici su, krivicom dosadanjeg vođstva, bez svake aktivne discipline, skloni pljački i nasilju. Pretežna većina novomobilisanih četnika je prisilno mobilisana i prema tome nepouzdana, a sem toga bez potrebnog borbenog iskustva.

II) Za izvršenje reorganizacije i zavodenje najstožeg vojničkog reda i discipline bezuslovno je potreban starešina gvozdeno ruke. Da bi se taj starešina mogao prihvatiti posla,

---

⁵ Redakcija nije utvrdila protiv koje jedinice NOVJ je vođena borba. Verovatno je reč samo o pljački i ubistvima nenaoružanih građana, simpatizera NOP-a.

U izveštaju Glavnog stožera domobranstva od 25. februara 1944. navodi se da su četnici iz Skradina 22. februara 1944 u s. Dubrava ubili 25 osoba (tom V, knj. 24. dok. br. 143).

za uspešno izvršenje postavljenog zadatka, gvozdenom rukom, neophodno je potrebno, da bezuslovno raspolaže sa potrebnim brojem njemu lično odanih, strogo disciplinovanih i poštenih četnika. U današnjoj situaciji u Skradinu potpuno je nemoćan svaki onaj starešina, koji ne raspolaže, kako sam napred naveo, sa potrebnim brojem njemu lično odanih, strogo disciplinovanih i poštenih četnika, jer se u vojsci nikada ne sme desiti, da starešina izda naređenje za koje nije siguran da će biti bar načelno izvršeno. Rešenje današnje situacije u Skradinu, zahteva komandanta, koji raspolaže lično njemu odanom oružanom silom, a ove ja nemam.

Na temelju svega napred iznetog molim Komandanta, da svoje naredbe Pov. broj 4 za dan 1. o.m. i Pov. broj 6 za dan 7. o.m. stavi van snage u koliko se odnose na određivanje mene za komandanta Skradinske brigade. Istovremeno predlažem:

a) Da se za Komandanta Skradinske brigade odmah odredi i najhitnije uputi na položaj spreman, energičan, disciplinovan i pošten četnički oficir, sa najmanje 100 do 150 njemu lično odanih, strogo disciplinovanih i poštenih četnika i odmah pristupi izvršenju napred citiranih naredaba.

b) Da se četnici iz sastava Zlatiborskog četničkog odreda, odmah po dolasku u Skradin novih četnika, pozovu iz Skradina s tim da uzmu sobom samo najpotrebnije naoružanje.

c) Da me Komandant svojom naredbom odredi za komandanta Četničke komande u Šibeniku.⁶ Neophodno je potrebno, da Četnička komanda u Šibeniku produži svoj dosadašnji rad. Brat potpukovnik Gumzej J. Josip je, po mom mišljenju, prestar za ovu dužnost. Sem toga lično mi je, pred moj odlazak u Skradin, izjavio da ne želi biti komandant Četničke komande u Šibeniku.

Molim Komandanta, da bude uveren, da je prednji izveštaj rezultat potpunog poznavanja situacije u Skradinu, a dati predlozi jedini mogući način na koji može i mora biti konačno...⁷

⁶ Momčilo Đujić je, naredbom od 26. februara 1944, ponovo odredio Franca Kovača za komandanta Skradinske brigade, a poručnika Vladimira Čudića za inspektora 2. dalmatinskog korpusa. Kovač je 29. februara 1944. ponovo odbio da primi dužnost (Arhiv, VII, Ča, k. 153, reg. br. 22/4 i 26/4).

⁷ Nedostaje kraj dokumenta.

ZAPOVEST KOMANDANTA DINARSKE ČETNIČKE DIVIZIJE OD 26. FEBRUARA 1944. KOMANDANTIMA KOLONA ZA NAPAD NA JEDINICE NOVJ U BUKOVICI¹

Operativna zapovjest

komandanta dinarske četničke divizije za dan 26 februar 1944. god.

Položaj

I.

Prema prikupljenim podacima Komunističke snage se koncentrišu u Bukovici na područjima sela: Modrino selo, Biovičino selo, Zmištak i Parčići. Njihov centar sa izvjesnim zalihama sprema nalazi se u selu Crnobrnja.² Radi toga, —

Naređujem:

1. Da komandant letеće Brigade u jačini od 500 ljudi krene u pravcu sela Crnobrnje (sjedište ove Brigade je Benkovac) na taj način da do 5 časova na dan 1 marta izvrši blokadu sela Crnobrnja, sjeverozapadno posjedajući položaje levom kolonom selo Birkić (K. 658. Prosek), centralnom kolonom Mala Gospa (K. 450) i desnom kolonom Rodaljice (K. 493 — Bjeline, sa zadatkom da zatvori sve pravce odstupanja neprijatelja prema sjeverozapadu.

2. Skradinska kolona jačine 200 ljudi ima istog dana i istog sata da izbije na liniju, desnim krilom, Debelo brdo (k. 365) a levo da hvata vezu sa benkovačkom desnom kolo-

¹ Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 153, reg. br. 24/4 (H-V-515/1). Prepis je overio Štab 2. jugoslovenske armije.

² Četnici i delovi 891. puka nemačke 264. pešadijske divizije otpočeli su, 1. marta, napad protiv 6. dalmatinske brigade 19. divizije NOVJ i grupe severnodalmatinskih NOP odreda u Bukovici. U trodnevnim borbama neprijatelj je zadržan na liniji s. Medviđe — s. Parčić — s. Ervenik, a zatim, 4. marta, protivnapadima prinuđen na povlačenje u polazne rejone. Opširnije vidi tom V, knj. 25, dok. br. 41; Arhiv VII, arhiva NOR-a, k. 517 A, reg. br. 41/2: Operacijski izveštaj 8. korpusa NOVJ u vremenu od 1. do 29. marta 1944.

nom i da na tom prostoru zatvori pravac odstupanja neprijatelja jug—jugozapad, a desno da se nasloni na kistanjsku kolonu i sa njom uhvati tesnu vezu.

3. Kistanjska kolona pod komandom komandanta potporučnika Sime Radića nastupa levom kolonom u pravcu Modrina sela s tim da do određenog časa izbije na liniju sela Nunić (Šuša) — Šuša. Desnom kolonom Ivoševci gdje će uhvatiti vezu sa delovima iz Radučića i osvanuti do određenog sata u selu Gjurići.

4. Kolona Radučić pod komandom poručnika B.³ Asanovića jačine 600 ljudi nadire pravcem Radučić — Babići — Trivići — Kanaziri — Obruč (na putu Biovičino selo—Ervenik). Desnom kolonom, a levom kolonom: Radučić — Vujasinovići — Gjurići — istočno od Biovičinog sela, pošto prethodno u Ivoševcima uhvate vezu sa kistanjskom kolonom. Komandant operacije potpisati i kreće Radučićkom kolonom.

Komandanti kolona preduzet će najenergičnije mjere da se spriječi teror, nasilje i pljačka među narodom. Svakog prekršitelja ovog naređenja strijeljati na licu mjesta.

Komandanti kolona ima da stignu određenog sata i dana na svoje položaje. Nastojati da se naš pokret ne otkrije, izbjegavajući otvaranje vatre do pet sati. Tačno u 5 sati komandant Radučićke kolone sa svojih položaja znakom sa tri uzastopne bombe daće nalog za koncentrični napad na selo Crnobrnje, poslije čega će sve kolone krenuti u tom pravcu održavajući tesnu uzajamnu vezu. Obratiti pažnju da se ne bi otvarala vatra na civilno stanovništvo, koje bi eventualno bežalo od svojih kuća.

Zarobljenike i ratni plijen sprovoditi u Modrino selo kod crkve. Borce snabdjeti sa hranom za tri dana i predviditi njihovo snabdijevanje za sledeća tri dana iz pozadinskih baza.

Održavanje veze:

Odziv ručica — lozinka rudnik.

Zvučni znaci:

dva zvažduka poziv, dva zvižduka odziv.

Svetlosni znaci:

dva palenja odziv, dva palenja poziv. Dozivanje: O Miloše poziv, šta je Uroše odziv. **Znaci pucnjavom:** jedna bomba i tri metka poziv, jedna bomba i dva metka odziv. Ovi znaci važe od 29 februara u 18 časova do 1. marta u 18 časova.

³ Boško.

Opšti znaci raspoznavanja: važiće svaki dan jedna bomba, dva metka poziv, a odziv jedna bomba i jedan metak i dizanje kape u vis na pušci u desnoj ruci po dva puta za poziv i odziv.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU

KOMANDANT, Vojvoda
M. Đujić s.r.

BR. 83

PISMO DELEGATA ZA ZAPADNU BOSNU OD 27. FEBRUARA 1944. KOMANDANTU ZAPADNE BOSNE O STAVU PREMA NEMCIMA¹

27/II - 44.

Dragi brate majore,²

Ja ću danas sve došlo dešifrovati pa ću Vam doneti,³ najbolje bi bilo da Vi, Laza⁴ i Sergije⁵ večeras dođete ovamo te da se o svemu porazgovaramo u vezi došlog materijala.

Nekoliko stvari koje bi, po mom mišljenju trebalo uraditi: —

1) Objaviti putem naređenja zaključak u Rebrovcu u pogledu Nemaca,⁶ te napisati naređenje da se zabranjuje odlazak u B. Luku svima, održavanje veze sa Nalcima i Hrvatima svima,⁷ a što se tiče odlaska u B. Luku to je saopšteno usmeno K-di korpusa (što da nema traga pismenog o uputstvu ko će razgovarati sa Nalcima)

¹ Original (pisan olovkom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 233, reg. br. 9/12 (BH-X-646).

² Odnosi se na majora Slavoljuba Vranješevića.

³ Reč je o depešama primljenim iz Vrhovne komande.

⁴ Lazar Tešanović, komandant Srednjobosanskog korpusa.

⁵ Živanović.

⁶ Redakcija nije utvrdila o čemu je reč.

⁷ Vidi dok. br. 79 i 80.

2) Tražiti izjašnjenje Jevtiću⁸ zbog samovoljnog odlaska u B. Luku i vređanju Brane Lazičića govoreći mu: »Sastavićeš kopite«. —

3) Tražiti izjašnjenje Miriću⁹ zbog odlaska u B. Luku. —

4) Skrenuti pažnju — oštrom pismenom zamerkom Hrvat-skoj posadi u Kljašnji zbog gađanja na ljude na ovostranoj obali Vrbasa, kao i napisati pismo Nemcima u vezi ranijih razgovora kao i onih u Rebrovcu. —

5) Povremeno određivati lice koje će ići u B. Luku i vršiti kontrolu ko od naših i po čijem odobrenju dolazi. — Pitanje Serdara rešiti.

6) Odmah odrediti delegate po Čičinom naređenju i dati rok do kad da budu u Štabu Z. B.¹⁰ —

7) Od popa Save¹¹ odmah tražiti da odredi jednog od popova i jednog lekara da se jave Vama, — a ujedno od popa Save zatražiti objašnjenje šta je urađeno sa onim koji su se iz partizana vratili a naročito za Relju Peću i zahtevati da se ovaj uputi u K-du Zap. Bosne opasan je i treba ga likvidirati. —

8) Marovića¹² pozvati zbog slanja u V. K-du, o slanju pisma Čiči i čiča Branku razgovaraćemo usmeno. —

Ove priloge Vam šaljem no ova pisma od Zitića i od Šaljega mi povratite.¹³ —

Javite očete li večeras doći. —

Potrebno je slati u Trebavu direktnog kurira radi ostatka novca.

Vas, Sergija i Lazu
bratski pozdravlja
Bora¹⁴

⁸ Ilija.

⁹ Radomir.

¹⁰ Zapadna Bosna.

¹¹ Božić, komandant Trebavskog četničkog odreda.

¹² Vasilije.

¹³ Redakcija nije pronašla priloge.

¹⁴ Borivoje Mitranović.

**IZVOD IZ KNJIGE PRIMLJENIH DEPEŠA ŠTABA DRAŽE
MIHAILOVIĆA U VREMENU OD 13. DO 29. FEBRUARA
1944. GODINE¹**

...²

Br. 2201 od Ina. Br. 88 od 10 - II -. Depeša koju ste mi poslali,³ da [se] vodeći ljudi gde su Italijani bili okupatori šikaniraju, ne može se odnositi na mene, ja nisam sarađivao sa Italijanima, a to Vam je vrlo dobro poznato. Ne plašim se šikaniranja. Za opštu stvar mnogo puta bio mi je život u opasnosti i nisam vodio računa o svojoj ličnoj bezbednosti, pa neću ni ovoga puta. Nastavak.

Br. 2202 od Ina. Br. 89 Nastavak. Ne mogu da razumem zašto se ovo dovodi u vezu sa Ljubom Lazarevićem. Kod mene su Mensfeld i Beli. Beli se ljutio, što se Todorović vrlo nespretno krio,⁴ a on je to primetio usput. Materijal koji sam spremio da nosim pokazao sam im. Mnogo im se dopada i iznenadio ih. Nastavak.

Br. 2203 od Ina. Br. 90 Nastavak. Rekao sam, da ste mi naredili da idem i materijal predam gde treba. Obojica su me pozvali, te ne postoji nikakva opasnost za moj put. Naročito im se dopada što mi kontrolišemo more. Beli mi je rekao da to nije mogao verovati. Sa mnogo ljudi dolazili su u dodir. Frapirani su organizacijom, čak kažu, da je ovde najbolje. Nastavak.

Br. 2204 od Ina. Br. 91 Nastavak. Ja sam stalno sa njima da sve štimujem. Budite uvereni da sve vidim i primetim. Naš je narod 95% za naš pokret i Vas. To sam im rekao kad su tražili podatke od mene, a to ću reći i tamo kad stignem, Nastavak.

Br. 2205 od Ina. Br. 92 Nastavak. Budite uvereni da ću zadatak koji ste mi poverili svršiti povoljno. Molim Vas da naredite Šaškijeviću⁵ da se prebaci kod kapetana Vukaševića

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 276, reg. br. 15/1 (knj. XLVII). Na marginama mnogih depeša ispisana su slova, čija značenja redakcija nije mogla utvrditi.

² Ova knjiga depeša redakcija nije nastavak je knjige XLVI. Vidi dok. br. 74.

³ Vidi depešu br. 2588.

⁴ Vidi dok. br. 74, depešu br. 2152.

⁵ Vladimir.

blizu Boke jer u mom štabu ne može ništa raditi, a niti radi. Treba da ide na teren. Teško mi je i zbog ishrane. Ištvan⁶. Kraj depeše.

....
Br. 2218 od Dum-Duma. Br. 60 od 13 - II -. Iz avalskog korpusa neki Zeka, ponavljam Zeka, sa grupom vojnika dolazi često u Obrenovac. Opijaju se u kafanama. Prete pojedinim ljudima ubistvom, ucenjuju i tuku. Dovode u opasnost naše ljude da ih Nemci hapse. Slao sam opomene i nije pomoglo. Molim naredite im da u Obrenovcu nemaju nikakva posla, inače će se posle kajati. Major Komarčević.⁷

....
14 februar 1944 godine.

....
Br. 2227 od Hansa. Br. 95 od 13 - II -. Izvestite Baćovića da se mora držati Petra Samardžića koliko kod mognemo. Dostavite Dragoslav⁸ sledeću moju poruku: Čuvajte se uticaja na vas engleskih oficira. Nemojte se zavoditi njihovim lažima. Budite uvereni da sve što vam kažu sve je sračunato i protiv nas. Budite uvereni, da mi bolje vidimo vojno-političku situaciju od Vas. Ako želite da je vidite dublje, dobro bi bilo da dođete kod mene, da ne biste lutali u vašim rešavanjima. Odluke koje ste donosili prema Bugarima pogrešne su i izraz su nepoznavanja situacije.⁹ Kraj poruke Pavloviću. Pitajte Savu Vukadinovića i Baćovića, da li znaju ko je Mašan Božović, koji se prebacio u Italiju i traži da ide u Kairo kao naš delegat.

....
Br. 2230 od Orela. Br. 831 od 14. II -. Sa devet brigada izvršio sam pretres terena druge rasinske brigade, u cilju uništenja grupe komunista od 1500 ljudi,¹⁰ koja se prebacila iz Toplice. 13. ov.m. stigao sam na liniju na kojoj se trebao na-

⁶ Petar Baćović.

⁷ Vladimir.

⁸ Pavlović.

⁹ Dragoslav Pavlović Simon je, 6. februara 1944, poslao depešu Vrhovnoj komandi s predlogom da se, s obzirom na slabe nemačke snage u istočnoj Srbiji, razoružaju bugarske okupacione trupe, kako isto ne bi učinile jedinice NOVJ (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 13/1, depeša br. 1842—1844).

¹⁰ Odnosi se na 4. južnomoravsku brigadu (tom I, knj. 7, dok. br. 32).

laziti deligradski korpus po Vašem naređenju.¹¹ Međutim deligradski korpus nije uopšte dolazio. Zato su komunisti uspjeli da se nesmetano preko Ljuptena i Vukanje prebace u Toplicu. Nastavak.

Br. 2231 od Orela. Br. 832 od ... Nastavak. Starešine i vojnici ovog korpusa prelazeći smetove od jedan i po metar uložili su nadčovečanske napore da se komunisti unište, ali je ovo bilo bez ikakvog uspeha, jer deligradski korpus nije izvršio naređenje. Ovo je zločin. Ako se ovako bude i dalje radilo naše žrtve i naponi biće uzaludni. Zato treba preduzeti najstrožije mere da se ovo u buduće ne dešava za ovaj slučaj krivac treba da iskusi zasluženu kaznu. Nastavak.

Br. 2232 od Orela. Br. 833 od ... Nastavak. I toplički korpus nije izvršio svoj zadatak. Javio mi je da ne može izvršiti naređenje usled prisustva Bugara. Ovo nije razlog, jer su Bugari sa terena, koje je on trebao da posedne otišli još 10 ov.m. Za ovo ću ga uzeti na odgovor i ispitati celu stvar. Nama ne trebaju paradni komandanti korpusa, već oni koji će da rade. Nastavak.

Br. 2233 od Orela: Br. 834 od ... Nastavak. 15. ov.m. meseca prelazim preko Malog Jastreba u Toplicu radi gonjenja komunista i sređivanja prilika u Toplici koje ne valjaju.¹² Na reonu sreza rasinskog ostavljam dve brigade. Ovo je mala snaga pošto će se komunisti verovatno ponovo prebaciti na ovaj reon sa mojom pojavom u Toplici. U tom slučaju moja intervencija zbog posla u Toplici koji imam da obavim je nemoguća i zato je potrebno da se deligradski korpus odmah prebaci na levu obalu južne Morave i uhvati vezu sa mojim brigadama. Kraj depeše. Potpukovnik Keserović.

Br. 2248 od Dra-Dra. Br. 15 od 8-II-. Vršim pripreme za glavnu akciju protiv komunista. Došao je kurir Pavlov¹³ i doneo plan za akciju.¹⁴ Nastojimo da se ova akcija izvede pod

¹¹ Vidi dok. br. 74, depešu br. 2003.

¹² Četnici su 15. februara napali 3. južnomoravsku brigadu, Jastrebački i Zaječarsko-timočki NOP odred i Ozrenski bataljon na Jastrepču, s ciljem da ih nabace u dolinu r. Toplice i tu, uz pomoć bugarskih trupa, unište. Borba, u kojoj je učestvovala i 4. južnomoravska brigada, vodena je do 24. februara. Jedinice NOV su uspele da odbrane slobodnu teritoriju a neprijatelj je odbačen u polazne rejone. Opširnije o tome vidi tom I, knj. 7, dok. br. 35.

¹³ Đurišić.

¹⁴ Vidi dok. br. 74.

komandom majora Gojnića.¹⁵ On je najpodesnija vojna ličnost. Međutim Pavle forsira Lašića, a narodna uprava ističe majora Jova Đukanovića kao svog čoveka.

Br. 2249 od Dra-Dra. Br. 16 od 8-II-. Lašić će danas rešiti definitivno to pitanje sa narodnom upravom, koja još radi samo na štetu naroda i ravnogorskog pokreta.

*Br. 2264 od He-He.*¹⁶ Br. 118 od 13-II- Veza Vaš broj mm 183.¹⁷ U Jablanici su ostali komunisti.¹⁸ Javio sam pred olerama¹⁹ njih oko 1000 su se prebacili ka Kukavici. Tu smo ih sačekali i odbacili prema Čukljeniku, odakle su se vratili u Pustu Reku. Manja grupa je u reonu Cukljenika. Usled velikog snega na planinama i smetova momentalno teška akcija. Čim ovde malo bude poboljšanje preduzeće se čišćenje. Nastavak.

Br. 2265 od He-He. Br. 119 Nastavak. Energično se deštuje na terenu gde su partizani vladali. Skoro cela Bučumeca opština biće uskoro u našim rukama. Bugari pod Jastrebcem vode akciju protiv jastrebačkih partizana i dela jablaničkih oko 300 što sam javio. Verujem s obzirom na razvoj situacije u našu korist i naš pritisak prema Pustoj Reci i da ćemo uskoro potpuno vladati Jablanicom. Kraj.

15 februar 1944 godine

Br. 2277 od Dum-Duma. Br. 62 od 13-II-. Nedić u Beogradu sazvaio sve komandante okružnih straža. Rekao im, sa Dražom pregovori privode se kraju i to će biti u redu. Komandanti se bunili zašto se Ljotićevcima daje sve, a straži ništa. Na ovo Nedić ja zaplakao i uspeo da im objasni, zašto to mora tako da bude. Major Komarčević.²⁰

¹⁵ Blažo.

¹⁶ Radoslav Đurić.

¹⁷ Tom depešom od 9. februara Mihailović je naredio da se Jablanica mora očistiti od pripadnika i simpatizera NOP-a (Arhiv VII, Ca, k. 276, reg. br. 3/1).

¹⁸ Verovatno je reč o 4. južnomoravskoj brigadi.

¹⁹ Tako stoji u originalu.

²⁰ Na margini depeše napisano je olovkom, ćirilicom »NB« (nota bene).

Br. 2278 od Dum-Duma. Br. 63 od 13 - II -. Na jednoj večeri u Valjevu, Ljotić se u poverenju žalio svojim prijateljima da Dragi Jovanović pomoću Majsnera²¹ i drugih Svaba hoće da uzme vlast od Nedića. Dragi Jovanović uverava Svabe da im organizacija Dražina nije opasna, nego im je Nedić opasniji. On će ih u datom momentu udariti u leđa. Nedića štiti Noj-baher i neće Dragi Jovanović uspeti. Major Komarčević.

Br. 2279 od Dum-Duma. Br. 64 od 13 - II -. Ljotić u Valjevu po završenim predavanjima skupio dobrovoljačke oficire i u poverenju rekao im: »Gospodo, vlast u ruke što čvršće. Dosta smo bili na dnu mora, sad moramo na površinu. Sa ovima se moramo obračunati.« Ovo se odnosi na nas. Dalje je kazao: »Sporazumevaju se sa Nemcima, a sa nama neće. Oni su prema tome osovina, a nas zovu peta kolona. U Beogradu možete nositi firmu Dražinu na grudima, Nemci neće da ih hapse«. Major Komarčević.

...

Br. 2282 od Hansa. Br. 77 od 10 - II -. Treba da očekujemo da komunisti ponovo preduzmu napad na Srbiju. Prema tome, izdajte ponovo potrebna naređenja svima da se preduzme pripremno stanje kako bi bili spremni svakog momenta za akciju. Komunisti bi sada mogli udariti preko Tare planine u pravcu račanskog sreza. Mi ćemo narediti Rakoviću,²² a vi izdajte Račiću²³ i Komarčeviću da budu spremni za akciju ako bi komunisti udarili preko Tare planine ka račanskom srezu. Izvestite da li u Čajniču, Goraždi, Višegradu i Plevljima ima njemačkih trupa i kolika je njihova jačina.

Br. 2283 od Sto-Sto. Br. 92 od 15 - II -. Hugo preko Pija od 15 - I javlja: pošto je stvorena komanda zapadne Bosne, smatram da sam kao delegat nepotreban pogotovu kao mlađi po činu od Vranješevića, koji pored sadanje dužnosti može da bude delegat. Na ovo mu nisam odgovorio. Bilo bi potrebno da on sredi prilike u ozrenskom korpusu, ali ga u sadanjoj situaciji ne bi trebalo povlačiti iz zapadne Bosne. Molim Vaše rešenje. Nastavak.

...

Br. 2287 od Vilma. Br. 55 od 12 - II -. Vazduhoplovni kapetan Kornelije Filipović krenuo je za Bukurešt vozom 8 ov. m.,

²¹ August (Meyzner), komandant SS i policije u Srbiji.

²² Predrag.

²³ Dragoslav.

sa pasošem na dva meseca, radi zaposlenja kod društva za civilni avionski saobraćaj. Izjavio je da putuje po nalogu štaba broj 1,²⁴ da bi uhvatio vezu sa rumunskim predstavnicima.

...

Br. 2328 od Dal-Dala. Br. 766 od 12 - II -. Veza Vaše depeše br. tt 827, 828 i br. mm 212.²⁵ Miroslav Peran, Hrvat, rodom iz Šibenika kao što sam javio otišao za Beograd. Sa njime je otišao i Krešimir Samoda²⁶ Zboraši. Oni su ovamo došli pre godinu dana iz Srbije, o čemu sam Vas izvestio. U Splitu i Šibeniku postojala je grupa Zboraša omladinaca. Kad su ovi došli iz Beograda, svi su se javili u naše redove. Nastavak.

Br. 2329 od Dal-Dala. Br. 767 Nastavak. Potpukovnik Aćimović²⁷ i ja obrazovali smo od njih i naših đaka đacki bataljon. Ovaj je dobro funkcionisao. Upotrebljavali smo ga za propagandu. Ljotićevci se nisu ni živi pravili. Dolaskom 11 u Dalmaciju Peran i Samodol se povampiriše i osloniše sa Manom Rokvićem na 11. Tu je došlo do rasula bataljona. Samodola i Perana smo isključili iz naših redova. Pred primenom teških kazni oni su sa kolonom 11 strugnuli za Beograd. Nastavak.

Br. 2330 od Dal-Dala. Br. 768 od... Tamo sada pišu po novinama kade sve²⁸ tendenciozno prikazuju samo da bi pokazali da mi potpuno sarađujemo sa Nemcima,²⁹ da bi kompromitovali naš pokret pred inostranstvom i da bi nas naveli na put Nedića i Ljotića i da bi na taj način opravdali svoje zločine. Prikazuju sada što i mi ovamo ostvarismo što i oni tamo u Srbiji. Nastav.

Br 2331 od Dal-Dala. Br. 769 Nastavak. Sada je odovud sa kolonom i dokumentima 11 pobeglo za Beograd još 50 omladinaca bivših Zboraša naravno u srpske dobrovoljce. Iz Beograda neki doturaju i pomoću 11 rasturaju beogradske no-

²⁴ Odnosi se na Vrhovnu komandu.

²⁵ Depeše »tt 827, 828« Redakcija nije pronašla. Depešom 212 od 10. februara, Vrhovna komanda je obavestila potpukovnike Zaharija Ostojića, Petra Bačovića i vojvodu Momčila Đujića o prebacivanju grupe Ljotićevih pristalica na područje morskog obale, gde obrazuju četničke odrede (Arhiv VII, Ca, k. 276, reg. br. 3/1).

²⁶ Samodol.

²⁷ Dr Mladen Žujović.

²⁸ Tako stoji u originalu.

²⁹ O saradnji četnika i Nemaca u Dalmaciji vidi dok. br. 76, 77 i 78.

vine i popularišu Nedića i Ljotića. Pre nekoliko dana došao je ovamo poznati Zboraš Hrvat Dalmatinac Loleb.³⁰ Nastavak.

Br. 2332 od Dal Dala. Br. 770 Nastavak. Poručio mi je, da želi sa mnom razgovarati po pitanjima koja se tiču sudbine srpskog naroda u ovim krajevima i uspostave veze između đenerala Mihailovića i Nedića i Ljotića. Naglasio je, da je radi toga ovamo poslat od Ljotića i da mora sačekati moj odgovor. Ukoliko smatrate za vajdu pošaljite mi potrebne instrukcije i ovlastite me za ovaj razgovor. Nastavak.

Br. 2333 od Dal-Dala. Br. 771 Nastavak. Inače Ljotićevci ovamo nemaju pristalica. Gotovo svi su otišli za Beograd sa namerom da se otuda na proleće vrate ojačani sa dobrovoljačkim odredima. Kosta Mirković je još u Beogradu i ja mu ne znam adresu. Verujem da ga je lako pronaći. Dal-Dal.

...

Br. 2337 od Dal-Dala. Br. 775 Nastavak. Juče naš prvi bosanski i prvi lički korpus prešao u napad na liniji Dinara — Ilica maetin grob prema Drvaru. Mi ovde koristimo nemačku ofanzivu u kojoj učestvuju od Vrlike preko Srba do Bihaća tri divizije Nemaca, a ima podataka da neke kolone nadiru i od Glamoča, Mrkonjića i Ključa. Na prostoru Grahovo — Glamoč — Ključ — Petrovac — Drvar nalazi se 6000 partizana. Nastavak.

Br. 2338 od Dal-Dala. Br. 776 Nastavak. Prema podacima 11 Tito se nalazi u Prekaji kod Drvare i 11 će se rešiti da ga likvidiraju. Ovamo sada pada veliki sneg, i duva jak vetar te otežava operacije. Dal-Dala.

Br. 2339 od Dum-Duma. Br. 65 od 14 - II -. Ljotićevci u propagandi pretstavljaju naš rad u Bosni, Hercegovini i Sandžaku kao svoj. Govore o Bačoviću, popu Đujiću i ostalim kao da su Ljotićevci. Major Komarčević.

...

16 februar 1944 godine.

Br. 2345 od Bi-Bi. Br. 98 od 16 - II -. Dobio sam izveštaj iz Šitkova: desna strana Lima čista od Belog Polja, Kamene Gore, Metaljke i Čajniča. Crveni³¹ drže: Žabljak, Foču, Berane

³⁰ Roko Kaleb.

³¹ Odnosi se na delove 2. udarnog korpusa i 5. divizije NOVJ.

i Kolašin. Crveni otstupaju ka Nikšiću, gde se vode velike borbe. U Crnoj Gori sneg 5 metara, Crveni nemaju municije, Kraj izveštaja. Sa Vojom vezu uhvatio. Kod nas sneg 2 metra i još uvek pada.

...

Br. 2348 od Mihovila. Br. 91 od 15 - II -. Pretsednik vlade³² telegrafski je obavestio sve srezove, da je nemačka komanda prekinula primirje sa organizacijom Draže Mihailovića.

...

Br. 2353 od Vilia. Br. 66 od 14 - II -. Imam potpuno sigurne podatke da je Buda Švabić, rezoluciju, koja mu je data na kongresu da se ovde štampa, pre nego što je dao nama da se štampa čitao u kući Jevrema Tomića u prisustvu: Dragiše Cvetkovića, Časlava Nikitovića, Milana Badžaka i Ilije Jevremovića. Isto tako pozitivno znam, da je i Gestapo imao ovu rezoluciju u potpunosti pre nego što je izašla iz štampe. Na koji je način dobio ne znam.

Br. 2354 od Ine. Br. 120 od 16 - II -. Noću 14/15 - II Baćović, Lukačević i svi ostali otputovali su.³³ Irina. (Stihovi).

Br. 2355 od Lole. Br. 52 od 12 - II -. Kapetan Mensfild saopštava: Zahvaljujemo najlepše na Vašoj ljubaznosti i strpljenju. Pred nama je sad veliki posao. Nađamo se da će naša misija imati puni uspeh i da ćemo se uskoro vratiti sa dobrim vestima. Kapetan Mensfild i Todorović.³⁴

...

Br. 2358 od Stipe. Br. 362 od 14 - II -. Ljotičevci kod Ferda na selu vrše mobilizaciju. Skoncentrisani su i to: u Kragujevcu, Gruži, Raći, Palanci, Smederevu, a sada došli i u Aranđelovac. Svi su izgledi da će nas sa Vlasovljevcima koncentrično i skoro napasti da bi nas razorili. Svi moji pokušaji da ih sklonim propadaju. Uvek dobijam odgovor: »Vasiljević³⁵ razoružava čak i Nemce«. Angažovani gospodin za ovo vodio dalji rad. Tvoj Dr-Ška.

...

---

³² Odnosi se na Milana Nedića.

³³ Reč je o odlasku u Italiju. Vidi dok. br. 42, objašnjenje 37.

³⁴ Borislav.

³⁵ Milovan.

Br. 2364 od Berta. Br. 55 od 15-II-. Vidim da ste me pogrešno razumeli u pogledu plana. Nisam imao nameru da namećem moj plan akcije,³⁶ niti da se oko njega svađam, već sam preko Vas tražio da se javi Lašiću, zato što nisam imao veze. Ne mora niko da po njemu postupi, a što se tiče mene postupaću tačno onako kako sam zamislio, svakako sa onim ljudstvom što se nalazi pod moju komandu. Nastavak.

Br. 2365 od Berte. Br. 56 Nastavak. Stupio sam u vezu sa Lašićem i Vukadinovićem. Oni vrše mobilizaciju užurbano. Ja sam gotov sa pripremom i čekam samo da oni budu gotovi za početak. Takođe privodi se kraju i mobilizacija sandžačkih trupa. Veliki sneg mnogo smeta. Upotreba komore moguća samo po drumovima i čvrstim prtinama. Nastavak.³⁷

...

Br. 2381 od Sto-Sto. Br. 97 od 16-II-. Višegradska brigada potpuno reorganizovana prema najnovijim naređenjima. Brojno stanje boraca: u prvim četama 1156, u drugim četama 120, i trećim 180. Ukupno 1756. Brojno stanje pušaka 927, puško-mitraljeza 18, 1 laki i 5 teških mitraljeza, 3 teška bacača i 3 pikavca. Ukupno 30 oruđa. Leteća brigada jačine 250 ljudi formirana. Dao sam joj ime »peti oktobar« kao uspomenu na zauzeće Višegrada.³⁸ Molim da ovo odobrite. Sa komunistima je otišlo iz višegradske brigade svega 67 ljudi od kojih je već 25 poginulo po prikupljenim podacima. Veza docnija 2577.³⁹

...

Br. 2393 od Berta. Br. 57 od 15-II-. Nastavak. Zatonski bataljon napao je prošle noći jednu proletersku četvu na Obrovu kod Bijelog Polja i uništio i poslednjeg proleterca.⁴⁰ Od 51 proleterca koliko je bila jaka ta četa 43 su ubijena, a 8 zarobljeno, zaplenjeno 5 puško-mitraljeza i 42 puške. U Zatonu ubijena 3 proletera. Naše žrtve 2 mrtva i 5 ranjenih. U našim rukama od Babina do Prijepolja sem Obrova, koje

³⁶ Vidi dok. br. 74.

³⁷ U produžetku reči »Nastavak« dopisano je olovkom, ćirilicom: »Veza docnije 2393 i 68 nisam dobio«.

³⁸ Vidi dok. br. 42, objašnjenje 53.

³⁹ Poslednja rečenica napisana je olovkom, ćirilicom.

⁴⁰ Na tom sektoru dejstvovala je 4. sandžačka NOU brigada. Navode o gubicima Redakcija nije uspela da proverii.

Br. 2501 od Dra-Dra. Br. 31 od 17 - II -. Veliki sneg otežava početak glavne akcije. Pripreme su u toku. U stalnoj smo vezi sa Pavlom u koga se polažu velike nade. Ružić i nikšićani bili su na dogovor za pretstojeću akciju. Kocev Vam je javio za Jova Đukanovića. To je eksponent narodne uprave i Nemaca. Nama je cilj da ih trebimo, te komuniste a za glavare ćemo lako po svršenom poslu.

...
Veza 2491⁵²

Br. 2521 od Dal-Dala. Br. 780 od 17 - II -. Nastavak. Tamo je kapetan Đaković⁵³ koji je već prikupio veću grupu četnika,⁵⁴ ali nam ne šalje izveštaje za poslednjih 40 dana. Štab 114 divizije sada se nalazi u Fijumi,⁵⁵ a njene jedinice drže Istru i čiste od komunista. Ova divizija ima manevarski karakter i ona će produžiti za Italiju. Nastavak.

...
Veza 2381⁵⁶

Br. 2577 od Sto-Sto. Br. 98 od 16 - II -. Nastavak. Preduzeo sam mere za stvaranje magacina hrane za dva meseca za brojno stanje od 500 ljudi. Pri mome štabu formirao sam leteću brigadu, kojoj sam dodelio naziv »Bosna«. Za komandanta ove brigade odredio sam kapetana Dobricu Đukića. Sadanje brojno stanje 120 boraca. Namera mi je da u ovoj brigadi bude boraca iz svakog sreza iz Bosne, tako da će se postepeno ojačati do 300 ljudi. Molim da ovo odobrite. Potpukovnik Ostojić. Kraj depeše.

Br. 2588 od Hansa. Br. 114 od 15 - II -. Javiti Baćoviću da je vlada iz Kaira sigurno imala razloga kada je javili da se ne upućuju naši komandanti sa teritorije koja je bila okupirana od Italijana, jer ti ljudi mogu biti izloženi šikaniranju. U vezi sa ovim i sa opštom situacijom ja se ne slažem i ne odobravam da Baćović i Lukačević idu. Čudi me da Baćović i Luka-

⁵³ Dušan.

⁵⁴ U izveštaju Dušana Đakovića od 10. februara 1944 (tada se nalazio u Rijeci) o stanju četničke organizacije u Lici navodi se da je u Rijeci prikupio 10, a u Ogulinu oko 50 četnika (Arhiv VII, Ča, k. 153, reg. br. 21/4).

⁵⁵ Sada: Rijeka.

⁵⁶ Poslednja rečenica napisana je mastilom, ćirilicom.

čević ne poznaju Belia. Beli jedno govori drugo misli i radi. Da li Lukačević zna koliko nam je **Beli napakostio**.

21 februar 1944 godine.

...
Br. 2651 od Vi-Vi. Br. 82 od 21 - II -. Stupio sam u vezu sa potpukovnikom Ivanovim u Nišu, bugarskim komandantima mesta u Pirotu, Caribrodu i Beloj Palanci. Molim za objašnjenje da li treba i o drugim pitanjima pregovarati ili samo o predaji oružja. Molim ovo smatrati kao najhitnije. Eugen,⁵⁷

...
Br. 2655 od Knapa. Br. 79 od 17 - II -. Izvestio sam opširno o sastanku sa Nedićem i sa komandantom straže Jonjićem.⁵⁸ Nedić traži stalnu vezu radi ujedinjenja srpskog fronta i daje sugestije za spasavanje Srba. Davaće obaveštenja i materijalnu pomoć. Veza da bude tajna, Jonjić se potpuno Vama stavlja na raspoloženje bez obzira na Nedića i on traži stalnu vezu a učiniće dosta u materijalnom smislu. Neke stvari mogu samo lično da Vam saopštim. Ostalo je za sada da Vam prenesem njihove želje i dobijem instrukcije. Šteta bi bilo ne iskoristiti ovo što nude. Žika.

...
Br. 2658 od Knapa. Br. 82 od 19 - II -. Dosadašnja državna straža ponova preformirana u žandarmeriju jačine 16409 ljudi. Od ovoga pripada upravi Grada 2100. Jačina žandarmerije 13308. Odobreno je pojačanje i granične straže za 2500 ljudi. Ukupna jačina iznosiće 5000 ljudi. Za ova ojačanja garantovana obmudirana sprema i naoružanje. Žika.

Br. 2659 od Knapa. Br. 83 od 19 - II -. Za srpski dobrovoljački korpus⁵⁹ predviđeno pojačanje od 3500 na 30000 ljudi. Od Nemaca ovaj predlog usvojen. Ogarantovana sprema i naoružanje. Računa se da će se popuna ljudstvom moći izvršiti do kraja marta. Zadatak održavanje reda u Srbiji i posadanje

---

⁵⁷ Aleksandar Vidanović, major, komandant Nišavskog korpusa.

⁵⁸ Velibor. O razgovorima sa Nedićem i Jonjićem Vukosavljević je izvestio Dražu Mihailovića 16. februara 1944 (ova knjiga depeša, depeše br. 2471 i 2472).

⁵⁹ Korpus je formiran decembra 1943. od Ljotićevih odreda.

novih oblasti: Boke, Crne Gore, Sandžaka, istočne Bosne i istočnog Srema, koje treba da budu pripojene Srbiji a po izjavi Nedića. Žika.⁶⁰

...

Br. 2667 od Georgi. Br. 100 od 7-II-. — Vaša veza 927 od 1-II.⁶¹ Titove bande mogu se uništiti u nišavskoj i pirotskoj oblasti i istočnoj Srbiji za jedan mesec dana, ali su za ovo naši komandanti nesposobni. Pored tolikih naših odreda po tom kraju partizani u toku cele ove akcije imaju 2 ženske mrtve i ako su mogli biti svi uništeni. Pobjegli su preko Morave i danas su se opet vratili i nalaze se u srezovima: aleksinačkom, sokobanjskom i boljevačkom. Ovo je šaka ološa i gada. Naši odredi vežu se za sela i skloni su komoditetu a uopšte nisu gerilci. Nastavak.

Br. 2668 od Georgi. Br. 117 od 20-II-. Usled odlaska nišavskog korpusa na levu obalu južne Morave nišavskom i lužničkom srezu preći opasnost od crnotravskih partizana, koji su jaki i dobro naoružani. Nedavno primili 5 transporta od naših saveznika Engleza. Imaju jaku vezu sa bugarskim partizanima oko Trna. Molim za naređenje da nišavski korpus ostane na svome terenu a da ide samo čegarski korpus pošto su za akciju snage dovoljne, a ovamo ostaje prazan teren.

unic
Br. 2669 od Hermana. Br. 11 od 16-II-. U poslednje vreme mnogo se komentariše kako u Beogradu tako i unutrašnjosti pa čak i u vozovima postupci naših ljudi u okolini Beograda, a naročito na teritoriji smederevskog korpusa. Najviše se govori o klanju ljudi i žena,⁶² što narod strašno osuđuje i gnuša se svega. Proveravajući sve na terenu prikupio sam mnogo podataka i utvrdio porazne činjenice. Nastavak.

Br. 2679 od Hermana. Br. 12 od ... Nastavak. Ovo se najviše odnosi na rad kapetana Lazovića⁶³ gde je glavni akter svega negativnog. Njegov komandant brigade kapetan Božidar Lazarević rđav čovek, izgleda da uopšte nije ugruoa i vi-

⁶⁰ Živorad Vukosavljević.

⁶¹ Navedenom depešom Draža Mihailović je naredio: »Morate nastati svim silama da se što pre unište sve komunističke grupe na vašem reonu. Ovo se mora izvršiti još u toku zime. Izvestite nas detaljno o situaciji na vašem reonu, kako u pogledu naših snaga i njihovo naoružanje tako u pogledu komunista« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 3/1).

⁶² Vidi dok. br. 58, depeše br. 507 i 509, dok. br. 67, depešu br. 1298.

⁶³ Živan.

p u p e⁶⁴ poroka. Pravi aheološki tip, početkonja i varalica. Ja sam Vam, gospodine ministre, izrazio bojazan za rad kapetana Lazovića, jer sam još tada osećao da ide stranputicom što se i obistinilo. Nastavak.

Br. 2671 od Hermana. Br. 13 Nastavak. Akcija Lazarevića ka Beogradu i prelaz njegovih delova u Banat nisu naš uspeh, već najveća sramota, jer je za vreme ove vršena ordinarna pljačka i klanje nevinog stanovništva. Sve se radilo u ime Nj. V. Kralja i Vaše lično. To se naročito naglašavalo. Kvislinzima došlo je ovo kao poručeno da koriste za svoju propagandu. O svemu imam tačne podatke koje ću dostaviti kurirom. Nastavak.

Br. 2672 od Hermana. Br. 14 Nastavak. U interesu opšte stvari, molim preduzmite hitne mere da se spreči dalja samovolja i tiranija, jer su i naši aktivni saradnici prvih dana počeli da beže u Beograd i druga mesta, bojeći se za svoj život posle svega što su čuli i videli. Kapetana Lazarevića treba hitno ukloniti sa dužnosti i staviti pod istragu, da narod ne izgubi veru u nas, jer je jednodušan sa nama. Kraj.

...

23 februara 1944 godine

...

*Br. 2745 od Zu-Zu.*⁶⁵ Br. 93 od 22 - II -. Uhvaćena veza sa Mačekom. Dobio sam pismene uslove koji su za polaznu tačku povoljni. Dostaviću ih Vama. Stupao sam u lični dodir u Beogradu sa najviđenijim Hrvatima, svi su za Vas i polažu velike nade. Maček se bojao diktature i kolektivne kazne. Rezolucija sa kongresa je stvar obrnula u našu korist. Zu-Zu.

Br. 2746 od Zu-Zu. Br. 94 od 22 - II -. Maček želi da domobranstvom komanduje general Marić, koji će biti pod Vašom vrhovnom komandom, Slovenačkom Vauhnik koji nije izneverio. U Sarajevu pukovnik Bašić prima svaku ulogu. Komandu Beograda nemoguće pronaći. Molim da ova komanda stim i jedina prima novac od Puhalovića. Zu-Zu.

...

---

⁶⁴ Nejasno.

⁶⁵ Svetomir Đukić, general, komandant severnih pokrajina.

24 februar 1944 godine.

Br. 2798 od Laz-Laz.⁶⁶ Br. 134 od 23 - II -. Primljene Vaše depeše 540 do 544.⁶⁷ Hercegovci da napadaju u pravcima kako ste im ukazali.⁶⁸ Upravo obzirom na mogućnost ne trebate mnogo nagađati oko pravca napada. Glavno je da napadi počnu sa svih strana. Naredite svima da u pozadini komunisti razviju što življu četničku akciju. Poručite pukovniku Simiću⁶⁹ da nema prava nikome da oduzima oružje niti da prebacuje oružje avalskog u smederevski korpus. Neka se ostavi takvog rada. Javićemo Vam blagovremeno naš povratak.⁷⁰

Br. 2799 od Laz-Laz. Br. 135 od 23 - II -. Pitajte Dragoslava Pavlovića, da li je zaista slao jednog čoveka kod oca Srbije. Preko Vukosavljevića treba pumpati oca Srbije a da to ne zna Sveta Đukić. Neka Vukosavljević iskoristi i komandanta straže i oca Srbije. *Depeša br. 136 od 23 - II -*. Ovaj broj nije »persi«. Izvestite Karla Novaka da se novac teško dotura Vatikanu ali je za njega vlada izdala naređenje da mu se šalje novac.

Br. 2815 od Azeda. Br. 73 od 23 - II -. Specijalni voz uveden za Bugarsku vojsku. Polazi od Kremana ponedelonom, a dolazi utornikom. Vozi konje i materijal i vojnike koji odlaze na odsustvo i koji se vraćaju sa odsustva. Nedić dodelio Pavlu Đurišiću i Lukačeviću 5 miliona dinara i 5 vagona žita, koje će se prebaciti vozom do Priboja. Nastavak.

Br. 2816 od Azeda. Br. 74 od 23 - II -. Nastavak. Opštine dobile naređenja iz Beograda da se prekinu odnosi sa četnicima D.M., tako glasi depeša. Nemački oficir za vezu u Užicama, Sigfrid izjavio jednom našem čoveku da se ovo odnosi samo na jednu jedinicu kod Beograda, a da ovde ostaje po starom. Ovaj korpus nije imao do sada nikakve veze sa okupatorom. Kapetan Vignjević.⁷¹

⁶⁶ Draža Mihailović.

⁶⁷ Navedene depeše Redakcija nije pronašla.

⁶⁸ Vidi dok. br. 74.

⁶⁹ Jevrem.

⁷⁰ Mihailović se tada nalazio u s. Ba.

⁷¹ Miloš.

Br. 2817 od Vi-Vi. Br. 87 od 23-II-. Veza Vaš radiogram 589.⁷² Ukupno 800 boraca može dati čegarski i nišavski. Sam nišavski 400 ali da ne ostane nijedan vojnik na teritoriji korpusa. Prema ovom molim naredite najhitnije koliko da ostavim prema Crnoj Travi, a koliko da uputim za Jastrebac. Komunisti već osetili naš odlazak i već upadaju u naša sela. Eugen.

....

Br. 2819 od Vi-Vi. Br. 89 od 24-II-. Veza Vaša 663.⁷³ Preduzeo sam snagama nišavskog korpusa protiv mere za sprečavanje upada i širenja crno-travskih komunista u pravcu Nišave. Za akciju Keserovića⁷⁴ iz nišavskog korpusa uputio sam 80 boraca sa 4 automatska oružja i 3 oficira. Naredio sam čegarskom korpusu da sa svim snagama pređe na Jastrebac. Snaga čegarskog korpusa iznosi oko 500 boraca. Eugen.

....

24 februar 1944 godine.

....

Br. 2844 od Georgi. Br. 125 od 24-II-. Vaša veza 631 i 662.⁷⁵ Jačina snaga nišavskog i čegarskog korpusa za akciju na Jastrebcu iznosi oko 600 boraca sa 15 automatskih oružja. Čegarski korpus prelazi celom svojom snagom jačine oko 500 boraca, a od nišavskog svega oko 100 boraca. Ostatak od 360 boraca po naređenju komandanta Eugena ostaje za zaštitu pravca od Crne Trave. Mislim da bi bilo potrebno privremeno prebaciti jedan bataljon iz svrljiške brigade na levu obalu Nišave, pošto je u srezu svrljiškom stanje potpuno čisto sada.

Br. 2845 Rolana.⁷⁶ Br. 1 od 24-II — Primio sam gružanski i levački srez za I šumadiski.⁷⁷ Do sada I šumadiski imao je I i II kragujevačku. Sada I kragujevačka neposredno Smiljaniću,⁷⁸ a II pridodata II šumadiskom korpusu. II šumadiski po direktivi ostaje u strategijskoj rezervi. Varoš Kragujevac neorganizovan. Aktivno rade komunisti i peta kolona. Znam im sve konce i mahinacije, ali nemam pravo da radim za

⁷², ⁷³ i ⁷⁵ Pomenute depeše Redakcija nije pronašla.

⁷⁴ Dragutin.

⁷⁶ Marko Muzikravić Rolando, kapetan, komandant 1. šumadijskog korpusa.

⁷⁷ Odnosi se na 1. šumadijski korpus.

⁷⁸ Dušan.

varoš Kragujevac. Izveštavam i molim za naređenje meni i Smiljaniću. Kapetan Marko Muzikravić.

...
Br. 2868 od Hansa. Br. 132 od 23 - II -. Dostavite sledeću depešu preko Vila Rosta predsedniku Vlade. Centralni nacionalni komitet Kraljevine Jugoslavije i Vrhovna komanda Jugoslovenske vojske smatraju korisno i potrebno da upute jednu vojno-političku delegaciju koja bi u Kairu i Londonu došla u dodir sa jugoslovenskom i savezničkim vladama. Ona bi se sastojala iz petorice političkih ličnosti i dvojice oficira. Čast nam je zamoliti da se sa ovim saglasite i Vladi Njegovog Britanskog Veličanstva sprovedete ovu našu molbu i molim da se omogući ostvarenje ove želje. U ime centralnog nacionalnog komiteta Dr. Živko Topalović, Dr. Stevan Moljević, načelnik štaba Vrhovne komande ministar vojske mornarice i vazduhoplovstva armiski general Drag. Mihailović.

...
Br. 2892 od Sto-Sto. Br. 128 od 25 - II -. Situacija na levoj obali Lima bez promena. Po neproverenim podacima Peko vrši rokiranje ka Meljaku. Momčilović se poslednji put javio iz Trnova, ponavljam Trnova. Najnovija naređenja poslao sam mu po kuririma i preko Ištvana. Javio sam Vam da zbog teške ishrane mogu držati samo na okupu leteće brigade. Ako se počne akcija upotrebiću sve što budem mogao. U vezi sadanje situacije u starom Rasu i istočnoj Bosni raspored brigada je sledeći: brigada »majora Todorovića« u žljepskoj opštini, brani Drinu od Zvijezde do Višegrada s tim što se po potrebi može prebaciti na Lim ili u Sandžak. Brigada »Bosna« u Rudom, rezerva za upotrebu u Sandžak ili eventualno u starom Brodu ako crveni tu pokušaju prelaz. Nastavak.

Br. 2893 od Sto-Sto. Br. 129 od 25 - II -. Nastavak. Brigada »peti oktobar« na Zaborku gde je staroraški bataljon čajničke brigade i Draškovićeve⁷⁹ štabna četa. Miljenski bataljon čajničke u Glabocelalima,⁸⁰ a gorazždanski u Gorazdu i okolini. Izviđački vodovi upućuju se redovno radi praćenja pokreta crvenih. U ovakom rasporedu moram ostati do početka akcije. Fočanskoj naređeno da aktivno radi, a da deo snaga izvuče na Vučkovićeve teren. Juče je streljan bivši narednik Mitar Kuzmanović sa tri druga prema presudi pre-

⁷⁹ Aleksa.

⁸⁰ Tako stoji u originalu.

kog suda. Juče su ovde stigla dva bugarska vojnika koji su pobjegli iz Užica. Proveravam da nisu špijuni. Ako budu ispravni zadržaću ih. Potpukovnik Ostojić.

...

Br. 2982 od Dum-Duma. Br. 105 od 27 - II -. Po jednom čoveku Ljotić nam poručuje da sa nama neće primirje nego stalan mir i to znači da mi njemu priznamo rad sa okupatorom kao ispravan. Njihova uloga sa Nemcima da bude ravna našoj ulozi sa saveznicima i onda smo ravni. Po ovome trebao bi ovlašćen delegat od Čiče da govori. Podneću detaljan izveštaj. Major Komarčević.

Br. 2983 od Dum-Duma. Br. 106 od 27 - II -. Devis, Đukić i štab Vojvodine [na]gomilavaju ljudstvo koje je bez oružja i ne radi ništa. To su im sve neki kuriri a ja znam da su badavadžije koje ne vrede ništa i stoje na teret narodu. Naredio sam da ti štabovi ne mogu imati više od 10 ljudi, jer im više stvarno ne treba. Devis se češće opija. Oficiri ovih štabova kao i iz sremskog štaba češće se vrzmaju po Beogradu uvek bajagi po nekom važnom poslu. Major Komarčević.

...

29 februar 1944 godine.

...

Br. 3004 od Vi-Vi. Br. 96 od 28 - II -. Bugarski potpukovnik Ivanov iz Niške Banje obavestio Nemce o pokušaju naših veza sa Bugarima. Nemci ne razumevajući o čemu se radi, izjavili da su oni glavni okupatori i da se sa njima treba hvatati veza. Preko naših ljudi doznacili da su voljni povesti pregovore o privremenom primirju. Nastavak.

Br. 3005 od Vi-Vi. Br. 97 Nastavak. Razgovori o primirju povelili bi se na bazi: za vreme primirja da se Nemci ne napadaju i ne ruše objekti, a da nam daju oružje za borbu protiv partizana. Eventualno puštanje taoca. Nemci i Bugari da ne izlaze na teren. Nikakve obaveze ako partizani poruše neki objekat. Svi pregovori bez pismenih dokumenata. Molim najhitniji odgovor po ovom i uputstva. Eugen.

...

Br. 3012 od Dal-Dala. Br. 804 od 28 - II -. General konj, ministar idiot, Dušan Simović izdao je Kralja, narod, otadžbinu. Sada služi tuđinu u Londonu odakle vređa našu nacionalnu čast, ime, nas, i obesčašćuje grobove naših najsvetlijih žrtava koje padoše za bolju budućnost naše nacije. On je za nas i naš narod pokojni. Radi toga tražimo od naše vlade da ga briše iz spiska živih, a prema tome iz spiska penzionera. Našu pomoć ne mogu uživati oni koji pljuju na nas. Nastavak.

Br. 3013 od Dal-Dala. Br. 805 Nastavak. Istovremeno tražimo od naše vlade, da upozori mister Čerčila, da mi nismo njegovi kolonijalci, Afrikanci, Crnci, Indijanci i ostali. Mi smo slobodari, koji za poslednjih sedam vekova u temelje svoje slobode uzidujemo milione života svojih najboljih sinova ne želeći da nikom robujemo. Mi se i sada borimo protiv svih naših neprijatelja pa i protiv komunista koje smatramo neprijateljem čovečanstva, komunista koji ubijaju naše najbolje sinove i raskopavaju naša narodna ognjišta. Nastavak.

Br. 3014 od Dal-Dala. Br. 806 Nastavak. U toj borbi mi smo nekompromisni i neustrašivi. Mi ćemo tu borbu nastaviti do kraja protiv njih i protiv svih onih koji ih pomažu makar to bili i Englezi, Englezi koji nanose uvrede našem Kralju i našoj naciji i koji su nas kao saveznici svojim nečovečnim držanjem razrešili svake obaveze savezništva, Englezi koji danas radi svojeg sramnog i izdajničkog držanja prema nama nipočemu više ne liče na naše saveznike. Nastavak.

Br. 3015 od Dal-Dala. Br. 807. od ... Nastavak. Neka Englezi znaju i neka ne zaborave da smo mi vični prkositi carstvima i kraljevstvima i da nijesmo oklevali i ako mala nacija, i da udarimo velike šamare velikim narodima, onda kad je bilo u pitanju naša sloboda i naša čast i naša budućnost. Neka prelistaju našu istoriju i neka se pouče dok im je na vreme. To će biti koliko u našem, još više u njihovom interesu — Kraj depeše. Dal-Dal.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA CERSKOG KORPUSA OD 2. MARTA 1944. O BORBAMA PROTIV DELOVA 4. VOJVODANSKE BRIGADE KOD S. RAVNJE¹

2 marta 1944 god. u 8 čas.
Š u m a

G. potpukovniče,²

27 februara o.g. komunisti su ponovo izvršili prelaz u Mačvu kod sela Ravnja.³ Prelaz je trebao biti izvršen sa jačim snagama, ali je od naših delova i graničara primećen na vreme, te je uspeo samo izvestan deo da se prebaci, jer je još dok su bili na vodi, na njih otvorena jaka vatra iz automatskih oružja, te su im nanešeni veliki gubitci. Sa prebačenom grupom vođena je duža borba, u kojoj je poginulo - izbrojano 42 komunista i 29 zarobljeno, od kojih i dve žene. Ostatak je razbijen i nateran ponovo na reku te su se mnogi još i podavili. Zarobljeni komunisti su odmah na licu mesta pobijeni. Naši delovi nisu imali gubitaka u opšte, dok je poginulo 2—3 graničara i njihov komandant poručnik Bogić, inače odličan oficir iz naše organizacije.

Nemci i dobrovoljci iz Šapca u opšte nisu krenuli u ovu borbu.

Tako su komunisti i ovog puta dobili dobru lekciju i baš na terenu gde su mislili da imaju svojih pristalica.

Naše leteće brigade su krenule u pravcu Mačve.

Iz Bosne su prebegla još dva Sremca, koji su na silu mobilisani od strane komunista oko naše nove godine. Isti izjavljuju o bednom stanju kod komunista, a naročito su nezadovoljni sa starešinskim kadrom, koji je kod njih bio u glavnom od Muslimana i Hrvata. Većinu vode bez oružja.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 78, reg. br. 5/2 (S-V-11368/1).

² Redakcija nije utvrdila na koga se odnosi.

³ Napad na četnike i Srpsku graničnu stražu (SGS) izvršile su dve čete 1. bataljona 4. vojvodanske NOU brigade. Zbog jakog otpora neprijatelja u utvrđenim ogradama i bunkerima, napad nije uspeo. Poginulo je 39 boraca (tom I, knj. 8, dok. br. 46 i 47).

Služba izviđanja i obezbeđenja od pravca Valjeva je dobro organizovana, te na slučaj pojave neprijatelja bićete na vreme izveštteni.

Uneto u Dnevnik
Arhiv

5

Vas i ostalu g.g. oficire pozdravlja
Vaš kapet.,
Voj. Č. Tufegđzić⁴

BR. 86

PISMO DRAŽE MIHAILOVIČA OD 6. MARTA 1944. KOMANDANTU ZLATIBORSKOG KORPUSA ZA ENERGIČNIJU BORBU PROTIV JEDINICA NOVJ¹

6/III - 1944 godine
Položaj

Dragi Kondore,²

Dobio sav Vaš izveštaj od 29 februara. Na poslati novac šaljem Vam priznanicu.

Nastanite, da oni poslovi otpočinu što pre.

General Đukić³ nema prava da traži novčana srestva od one firme. Prema tome firma ne treba da njemu daje. Vi u ovom pogledu regulišite što je potrebno sa dotičnom firmom.

Čestitam Vam unapređenje.

Dostavljajte mi češće izveštaje sa terena. Vaš korpus je privremeno stavljen pod komandu Ostojića⁴ da bi on objedinio akciju protivu komunista koji se približavaju Limu.⁵ Nastanite da akcija bude što energičnija, i da se komunisti tuku kako bi jednom za svagda videli da ne mogu prodreti u Srbiju. U vezi sa ovim vrlo je važno da stojite u dobroj vezi sa Ostojićem, kako biste mogli blagovremeno primati njegova naređenja i u duhu istih brzo raditi.

Pozdravljav Vas,
Čika Đoka.

⁴ Vojslav.

⁵ Tekst je dopisan na poledini dokumenta, mastilom, ćirilicom. Potpis nečitak.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 3, reg. br. 49/3 (VK-V-172).

² Dušan Radović, komandant Zlatiborskog korpusa.

³ Svetomir.

⁴ Zaharije.

⁵ Odnosi se na jedinice 5. i 37. divizije NOVJ.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA SJENIČKE BRIGADE OD 6. MARTA 1944. KOMANDANTU 2. MILEŠEVSKOG KORPUSA O PREGOVORIMA SA NEMCIMA U VEZI MOBILIZACIJE ZA ČETNIČKE JEDINICE¹

KOMANDA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI
Gorski štab br. 461²
Strogo Pov. br. služ.
6 marta 1944 godine
Položaj

KOMANDANTU II MILEŠEVSKOG KORPUSA,
KAPETANU G. VUKU KALAJITOVIĆU.

Vaš akt primio sam.

Sve do danas bio sam u Sjenici od kako su dolazili major Perhinek i kapetan Knežević. O započetom radu na mobilizaciji od strane Perhineka³ i Kneževića⁴ izvestio sam, a rekao Vam je i kapetan Knežević. O sudbini majora Perhineka rekao Vam je i kapetan Knežević, a i prilažem letak koji je juče rasturio Krempler⁵ po Sjenici. To je izazvalo veliko neraspoloženje kod Srba nacionalista, a Turci⁶ na ime toga piju i vesele se s komunistima.

Ostavljen sam opet da sam radim. Bilo je od velike važnosti da su ova dvojica dovršili započeti rad.

Juče sam bio kod Kremplera povodom mobilizacije u srezu sjeničkom. On mi je pročitao predlog koji je učinio armiji⁷ u pogledu mobilizacije Srba u ovome srezu u kome traži: da se svi Srbi, koji se ne jave četnicima dobrovoljno, mobi-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 143, reg. br. 34/1 (CG-V-1771).

² Šifra i broјčana oznaka za Sjeničku brigadu.

³ Rudolf Perhinek je saradivao sa Nalcima u borbi protiv NOVJ. U nekim svojim naređenjima nazivao je Nemce i muslimansku miliciju neprijateljima, zbog čega su ga Nemci 3. marta 1944. uhapsili i predali sudu.

⁴ Blagoje, načelnik Štaba Komande Starog Rasa.

⁵ Pukovnik Karl (Karl von Krempler) bio je nemački komandant za Sandžak, a potčinjen Komandi nemačke 2. oklopne armije. Radio je na formiranju muslimanske legije »fon Krempler« u Sandžaku. Viđi tom XII, knj. 4, dok. br. 27.

⁶ Odnosi se na Muslimane.

⁷ Odnosi se na nemačku 2. armiju.

lišu od strane nemačke komande i dodele Nedićevim Trupama, koje dolaze u pravcu Priboja. Rekao mi je, da, kada dobije odobrenje od armije, da će u roku od 24 časa mobilisati sve sposobno od 17—40 godina u roku od 24 časa. Isto tako je rekao da Srbi neće ostati neutralni u ovoj borbi nikako. Prema tome za moj rad na mobilizaciji kaže mi da ja pođem po selima i saopštim narodu da će svaki, koji se ne javi dobrovoljno četnicima, biće mobilisan od strane nemačke komande u roku od 24 časa. Međutim, narodu izgleda da je to laž i da ga neće niko mobilisati. Ali ako uvide da će ga Nemci mobilisati svi će se skoro javiti meni, samo do toga odziv je slab. Ja sam pošao po opštinama i govorim da će Nemačka komanda svakoga mobilisati, ko se ne javi meni a to će ih sve skupo koštati. Narod se koleba i misli da to nije istina, a da zna da je to tačno svi bi se javili. Uglavnom ako to bude tačno što Nemci kažu, garantujem da će ova brigada biti najjača, tj da će se svi javiti četnicima.

Jedino jedna grupa u Lopižama govori kako je bolje u Nedićevce, jer tamo dobiju sve što im treba. Ali oni su huškani od dva tri čoveka nesrbina. Tamo jedna grupa ljudi radi svim silama u korist naših neprijatelja a na štetu našu.

Dakle ja ponovo i na taj način pokušavam da mobilišem.

Jevrem Kanjevac i Stevan Radulević vratili su se iz Prijepolja i pušteni. Pitao sam Kremplera zašto su ti ljudi pušteni kao komunisti. On mi je odgovorio da im nemački sud nije imao na osnovu čega suditi, jer nije bilo dokaza. Na Peti selu je održana komunistička sednica.⁸

Prilog letak o hapšenju Perhineka,⁹ sa preporukom da i Vi budete obazrivi, jer prema mišljenju u koliko sam ja mogao saznati od Kremplera, želja im je da i Vas odvezu kao Perhineka.

Molim da mi se za štabnu četvu, više radi propagande dodeli po mogućstvu sprema i oružje, jer nemam nikakvih mogućnosti da se pomognem koliko toliko ove koji idu sa mnom, a koji su zaslužni.

Prema traženju prilažem spisak zaslužnih boraca za odlikovanje i unapređenje.¹⁰

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu

M.P.

Komandant, pporučnik
Mil. Šekularac¹¹

⁸ Poslednja rečenica napisana je mastilom, ćirilicom.

⁹ i ¹⁰ Pomenute priloge Redakcija nije pronašla.

¹¹ Miloš.

Molim za dalje naređenje
Slobodan Kiković nije hteo da preda dužnost, kaže neka to narod reši. I dalje ide po opštini Lopize i odvraća ljude od odziva a to narod jedva čeka. Glavna je on smetnja.¹²

BR. 88

PISMO KOMANDANTA ZAHARIJA OSTOJIĆA OD 7. MARTA 1944. KOMANDANTU BRIGADE »BOSNA« O BORBA-MA PROTIV 2. PROLETERSKE DIVIZIJE KOD RUDOG¹

Dragi Josiću,²

Ovoga momenta dobih tvoj izveštaj. Mi smo već dva napada odbili na mestu, gde su vršili vrlo jak pritisak.³ Naši se drže odlično. Za sada imamo 1 mrtvog i 6 ranjenih. Oni imaju sigurno mnogo gubitaka. Danas je naša izvidnica u Severinu ubila 3 crvena, kod jednoga nađen jedan jedini metak.

Borba još uvek traje. Crveni se polako rokiraju od mosta prema Starom Rudom niz Lim.

Na Đurđeviče nisu napadali, ali su vršili izviđanje u pravcu Strmice.

Ovde proći neće. Ti drži tamo i ohrabri Sava da izdrži.

Pre 1 sat od vatre je prekinuta telef. veza, pa javi Savu i ostalima da se ne uznemiravaju.

Pre prekida veze Drašković⁴ je javio da dođe ona baterija iz Prijepolja,⁵ te će otići još u toku noći. Javi Savu⁶ da zna.

Talijanske municije možeš dobiti sa Bijelog Brda, pa pošalji.

¹² Poslednji pasus je napisan olovkom, ćirilicom.

¹ Original (pisan, mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 163, reg. br. 13/2 (BH-V-284).

² Petar.

³ Noću 6/7. marta 1944, 2. proleterska brigada pokušala je da forsira r. Lim, koje nije uspelo zbog nedostatka tehničkih sredstava i jake četničke vatre. Gubici brigade su 2 poginula i 6 ranjenih boraca. Vidi dok. br. 89 i tom I, knj. 20, dok. br. 150.

⁴ Aleksa.

⁵ Verovatno se odnosi na artiljerijsku jedinicu nemačkog 3. puka »Brandenburg«.

⁶ Vukadinović.

Sutra Pavle kreće u napad prema ranijem planu.⁷
Naređiću potrebno naknadno.
Uhvati vezu sa Neškovićem.
Raduje me uspeh »Bosne«. Samo neka tako produže.
Obrati pažnju noćas da negde ne pokušaju prelaz kod tebe.⁸
Javlja se, jer nema spavanja.

7/III
u 0,30 č. poz. čika Branko⁹

BR. 89

NAREDBA KOMANDANTA ISTAKNUTOG DELA ŠTABA VRHOVNE KOMANDE OD 8. MARTA 1944. O POHVALI ČETNIČKIH JEDINICA ZA BORBE PROTIV DELOVA 2. PROLETERSKE DIVIZIJE NA LIMU¹

N A R E D B A:

KOMANDANTA ISTAKNUTOG DELA ŠTABA VRHOVNE KOMANDE ZA 8. MART 1944 g.

I

Na dan 7 o.m. jedinice koje brane Lim izdržale su borbu sa nadmoćnijim neprijateljem, naročito na sektoru Zlostup, Ustibar — Mrsovo.²

U toku noći 7—8 marta t.g. neprijatelj³ je sa nadmoćnijim snagama izvršio tri napada i pokušao prevoženje sa već pripremljenim sredstvima za prelaz reke. Prvi napad izvršen je sa reona Severin—Staro Rudo na naš položaj: Kraljevo brdo — Orfica⁴—Rudo—Zlostup. Ovaj napad bio je kratak ali vrlo žestok. Napad je odbijen bez sopstvenih gubitaka. Uznemira-

⁷ Osmog marta 1944. delovi nemačkog 3. puka »Brandenburg« i legija »Krempler«, sa oko 300 četnika pod komandom Pavla Đurišića, napali su 2 bataljona 4. proletherske (sandžačke) brigade na padinama pl. Biča. Napad je odbijen (tom I, knj. 20, dok. br. 150).

⁸ Vidi dok. br. 95.

⁹ Zharije Ostojić.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ca, k. 163, reg. br. 16/2 (BH-V-286).

² Vidi dok. br. 88.

³ Pokušaj prelaza vršila je 2. proletherska brigada.

⁴ »Orfica« na karti 1 : 100.000 nije pronađena.

vanje na ovom položaju trajalo je do zore, pa se produžilo i u toku današnjeg dana. Ovaj položaj branila je brigada »5 oktobra«, pojačana delom Višegradske brigade.

Drugi napad odpočeo je u 22 časa 30 minuta sa položaja Kučerine — Polimlje, na naš položaj u Mrsovu. Neprijatelj je upotrebio snage jačine jedne brigade, sa nekoliko teških i lakih bacača i jednim topom 47 mm. Pripremljena sredstva za prevoženje pokušao je da upotrebi posle izvršene vatrene pripreme. Napadnuti otek Mrsova branila je snaga sastavljena od: jednog odelenja brigade Majora Dangića,⁵ jedan bataljon višegradske brigade i jedan bataljon Pribojске brigade koji je pritekao u pomoć. Borba je bila veoma jaka. Neprijatelj nije žalio municije da bi slomio naš otpor i izvršio prelaz. Naši borci, izdržali su najžešću neprijateljsku vatru i posle 2 časa borbe slomili su neprijateljski napad i sprečili pokušaj prevoženja. Uznemiravanje je nastavljeno sve do 3 časa i 30 minuta, kada je neprijatelj otpočeo izvlačenje iz borbe.

Na oteku: Zlostup-tunel—Mioče, sa dela položaja Mioče — Ustibar — Severin neprijatelj je otpočeo napad uz jaku vatreanu pripremu tačno u 0 č. 20 minuta. Neprijatelj je pod zaštitom svoje jake vatre pokušao prevoženje, ali je u krvavoj borbi našom jakom vatrom sprečen u prevoženju. Posle žestoke borbe napad je odbijen te se neprijatelj povukao od obale i nastavio sa uznemiravanjem sve do 4 č. i 30 min. kada se sa položaja povukao.

U sva ova 3 napada neprijatelj je pretrpeo potpuni nespeh. Naši borci, i ako iznureni glađu, dugotrajnom neprekidnom borbom, goli i bos, bez spavanja i bez odmora već više dana, pod najjačom neprijateljskom vatrom, od čijih eksplozija su zatrpavani zemljom borci u našim rovovima, izdržali su najteža iskušenja, ne napuštajući svoja borbena mesta. Svaki borac i starešina koji je učestvovao u ovim borbama, pokazao se pravi heroj, dajući primer hrabrosti, istrajnosti, disciplini i rešenosti da pobeđi. Iz rovova koji su obasipani neprijateljskom vatrom stalno su se čuli bojni poklici i pesma. Divno je bilo gledati i slušati ove nedaćama iznurene borce, koji svojim radom ulivaju puno poverenje u bolju budućnost i pobeđuju nad neprijateljem.

Otek Zlostup-tunel—Mioče, držale su brigade »Bosna« i majora Todorovića.⁶

Sa oteka Strmica—Setihove dobrunski bataljon uputio je komandantu drinskog korpusa poruku: »Na svom oteku

⁵ i ⁶ Radi se o nazivu brigada »Major Dangić« i »Major Todorović«

izradili smo bunkere do same obale. Na našem oteku neprijatelj može preći Lim samo preko naših leševa.

Za hrabro držanje, visoko shvatanje svojih nacionalnih dužnosti, izdržljivost u borbi i podnošenje svih nedaća, disciplinovanost i ispoljene vrline visokog vojničkog morala, **pohvaljujem**:

Brigadu »5 oktobar«, brigadu »Bosna«, brigadu majora Todorovića, majora Dangića, Višegradsku i Pribojsku brigadu i sve starešine označenih jedinica. Naročito **pohvaljujem** rešenost Dobrunskog bataljona.

Pohvaljujem borce i starešine svih jedinica odbrane Lima i želim da i dalje istraju u borbama i našem zajedničkom radu do konačne pobeđe nad neprijateljem.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!
DRAŽA NAS VODI VELIČINI I SLOBODI!
POBEDA JE NAŠA!

M.P.⁷

Dostavljeno:

Vrhovnoj komandi i komandantima korpusa na teritoriji Bosne i susjedima. —

Komandant, d-štabni
p. pukovnik:
Zaharije Ostojić

⁷ Okrugli pečat: «Komanda Jugoslovenske vojske u otadžbini» — broj gorskog štaba nečitak.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA VUČEDOLSKE BRIGADE OD 14. MARTA 1944. KOMANDI OPERATIVNIH JEDINICA ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE O BORBAMA PROTIV JEDINICA NOVJ KOD GRAHOVA¹

Koncept²ZA 200³

Komanda 250,⁴ ako Vam je podnela izveštaj, da su samo delovi Šegrtove⁵ divizije na teritoriji Vučedolske brigade za sada, po sve je neistinit, i ako je takav izveštaj podnet toj komandi smatram da je tendenciozan, pošto je po sve netačan.

Ja Vam i sada tvrdim, da je Vučedolsku brigadu, noću 25/26 prošlog meseca, napadala najmanje tri hiljade partizana⁶ i budite ubeđeni, ako ste podneli izveštaj V.K. da niste zaobišli istinu, u pogledu precenjivanja, nego čak ste podcenili partizanske snage jer ih je bilo i više.

Na Dragalju čim sam došao stupio sam u borbu sa komunistima, koji su bili proterani i pored dvodnevnog naporenog marša Trebinje—Dragalj. U ovoj borbi zaista sam vodio borbu sa manjim partizanskim snagama.⁷ — Ni tri dana nisam imao odmora, pa sam ponova napadnut od strane druge Dalmatinske brigade, ojačane sa dva bataljona 6. Crnogorske brigde, kao i drugim manjim delovima partizanskih snaga iz sreza Nikšićskog, koje sam posle neprestane i teške 40-seto časovne borbe razbio i istima nanio ogromne gubitke u mrtvima, ranjenim i zarobljenim, kao i drugom materijalu.

Za pokret nacionalnih trupa sa pravca Cetinja nisam ni znao do dolaska u Dragalj, a i da sam znao, ranije nisam mogao izići u Dragalj, a niti krenuti prema Cucama, pošto su odmah po mom dolasku u Dragalj nacionalne trupe povukle se u pravcu Čekanja.⁸

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 140, reg. br. 13/6 (CG-V-1450).

² Dopisano, mastilom ćirilicom.

³ Brojčana oznaka za Komandu operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine.

⁴ Brojčana oznaka za Štab Trebinjskog korpusa.

⁵ Vlado. Tada je bio komandant 29. NOU divizije.

⁶ Napad je vršen na 12. hercegovačku NOU brigadu.

⁷ Reč je o jedinicama Primorske operativne grupe. Detaljnije o rasporedu i dejstvima tih jedinica vidi tom III, knj. 7, dok. br. 91 i 100; tom IV, knj. 22, dok. br. 149.

⁸ O dejstvima tih tzv. nacionalnih jedinica vidi tom III, knj. 7, dok. br. 100 i 324.

Zubački bataljon nisu napadale niti sada napadaju one partizanske snage koje su napadale Vučedolsku brigadu, već samo delovi jedne Šegrtove brigade, pošto su odmah po mom povlačenju t.j. izlasku na Dragalj i Grahovo sve glavne partizanske snage povučene prema Grahovu, Dragalju, Čevu i Nikšiću. Sa ovim neću da potcenim Hercegovačke jedinice, jer ih uvek ističem i odajem im priznanje, ali hoću da kažem to, ako Vam je neko podneo izveštaj, da i sada nema drugih jedinica osim delova Šegrtove brigade na teritoriji Vučedolske brigade, taj izveštaj je pisan iz duboke pozadine bez ikakve orijentacije o stanju situacije.

Situacija na teritoriji Vučedolske brigade i prema Hercegovini—Zupcima je: 200 partizana u Lastvi, Nudolu i prema Orovcu. — Na teritoriji Vučedolske brigade 12 Šegrtova, 2 Dalmatinska i 6 Crnogorska brigada, koje su brigade angažovane u borbi protivu Vučedolske brigade na položajima: Trešnjevo — Droškoriča — Prisoja — Osječeniča — Grahovac — Omutić — Zaslav. Svakodnevno sam u borbama i za ono 12 dana »ležanja«, naneo sam partizanima teške gubitke i ako su brojno jače i ove partizanske snage od moje brigade i pred toga što sa sobom imam 1.035 boraca.

Dosada sam Vam podneo tri pismena izveštaja i jednu telefonsku depešu i nemogu biti pametan zašto izveštaje niste dobili.

Do sada sam poslao nekoliko kurira za Cetinje i Nikšić ali još nisam dobivao nikakva odgovora. — Takođe sam pokušao poslati kurira i za Trebinjsku brigadu, koji se vratio od Konjskog i isti kurir me je obavestio, da se na Zupcima nalaze manji partizanski delovi.

Napominjem, da dostavljam objektivne izveštaje i po sve tačne u koliko je to moguće.

Jedna Šegrtova brigada se nalazi prema Nikšiću negde oko Trubjele, bar kako za sada raspolazem sa podacima o partizanskim snagama prema Nikšiću. —

Brigadom ja uvek komandujem a nikako ko drugi, jer da ne komandujem ne bih imao brigadu u celini. — Znadite da i danas vodim borbu sa jakim partizanskim snagama. — Koliko partizana ima na Zupcima tačno neznam ali znam to, da se ja nisam pojavio u Dragalj i Grahovo, partizana bi mnogo više krenulo prema Zupcima. — Pokret od Cetinja takođe je povukao i na sebe veći broj partizana sa teritorije Vučedolske brigade posle moga povlačenja.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

14. III 44. g.

Položaj

KOMANDANT, KAPETAN

Ivan M. Jančić

ZAPOVEST KOMANDANTA ISTAKNUTOG DELA ŠTABA VRHOVNE KOMANDE OD 16. MARTA 1944. POTČINJENIM KOMANDANTIMA ZA SPREČAVANJE PRODORA JEDINI- CAMA 2. PROLETERSKE I 5. DIVIZIJE NOVJ U SRBIJI¹

Istaknuti Deo Štaba Vrhovne
komande Jugoslovenske Voj-
ske,

O. Br. sl.

16 marta 1944 g.

(8 časova)

Položaj

— Hitno!

Z A P O V E S T

(sekcija Višegrad—Vardište, 1 : 100,000)

Neprijatelj je po uspelom prelazu Lima kod Sethihova uspeo da do zore 16 ov. mes. ovlada linijom: Ravanci — Mioče.² Namera mu je produženje pokreta za Srbiju. Pokret može da vrši pravcem preko Zlatibora, ili preko Tare.

Naše snage braniće i sprečavati prelaz preko [pl.] Tare.

N A R E Đ U J E M:

1) Desni otek,
k-t p.poručnik Nešković,³
jačina: brigada »Majora To-
dorovića« sa ojačanjem mo-
bilisanih.

1). — Poseda i brani otek:
Dubovik — Jagodinja, spre-
čavajući prelaz ka Tari. Deo
položaja od Dubovika do Vi-
šegrada osmatrati. Vezu o-
državati: desno sa stražama
na Drini levo sa komandan-
tom srednjeg oteka na Bi-
jeloj i sa opšt. rezervom u
Veletovu. Izviđanje vršiti
odašiljanjem povremeno iz-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 163, reg. br. 28/2 (BH-V-292).

² Posle dvodnevnih borbi u rejonu s. Sehitovo, Rudo, s. Bijelo Brdo protiv četnika Drinskog korpusa, 2. proleterska udarna i 5. udarna divizija NOVJ završile su forsiranje r. Lima i prodrle u Srbiju (tom I, knj. 20, dok. br. 150).

³ Radomir.

viđačkih vodova ka Ravancima i Budimliji. Organizovati obaveštavanje.

Odbranu ovoga oteka pomagae odeljenja bacača iz reona Bijele, kao i mitraljezi sa srednjeg oteka.

Komandno mesto komandanta ovoga oteka biće kod Jagodinje.

2) Srednji otek, k-t kapetan Subotinčić,⁴ jačina Višegradska brigada.

2). — Poseda i brani otek: Bijela—Dobrun, sprečavajući prelaze za Taru i Staniševac. Vezu održavati desno sa komandantom desnog oteka kod Jagodinje, a levo sa komandantom levog oteka na Staniševcu i Orlinji, kao i sa rezervom u Veletovu. Izviđati prema Ravancima preko Granja i dobrunske Rijeke. Organizovati obaveštajnu službu i osmatranje. Odbranu oteka pomagae odeljenje bacača sa Bijele i sa Staniševca, kao i mitraljezi sa Stoca i Orlinje.

Komandno mesto iznad Dobruna.

3). — Levi otek, k-t kapetan Vasiljević,⁵ sastava brigada »5 oktobar« (privremeno bez 1 bat).

3). — Poseda i brani Staniševac (Orlinja—Kubrik), zatvarajući pravce od Dobruna i Vardišta. Vezu održavati desno sa komandantom srednjeg oteka kod Dobruna, levo sa Vardištem. Odbranu će pomagati mitraljezi i bacači sa Bijele i Staniševca. Izviđanje vršiti ka Ravancima preko dobrunske

⁴ Radomir.

⁵ Dragiša.

Rijeke i ka Bijelim Brdima preko Vardišta i Macuta. Organizovati obavještajnu službu i osmatranje. Komandno mesto ovoga komandanta biće na Staniševcu (blizu ili u kući Petra Jevtića).

4). — Prateća četa postaviće se po odelenjima bacača na Staniševcu i Bijeloj, tako da najbolje može da pomanje⁶ odbranu celog položaja, a naročito Jagodinje i Staniševca. 1 mitraljez i 1 l. mitraljez postaviće na reon srednjeg otseka tako da pomaže odbranu i desnog otseka. Po 1 mitraljez postaviti na Stocu, Staniševcu i kod brigade »5 oktobar«.

6). — Opšta rezerva (brigada »Bosna« i štabno ljustvo komandanta Bosne i komandanta Drinskog korpusa) postaviće se u centralni položaj u Veletovu, sa zadatkom pomaganja odbrane ma kog napadnutog dela položaja.

7). — Veze održavati kuririma i relejima, koje odmah postaviti. Za vezu sa Vardištem i Višegradom koristiti postojeće veze. Po mogućstvu organizovati putem kurira vezu sa Pribojem i Jablanicom. O ovome će voditi računa komandant Višegradske brigade.

8). — Bolesne i ranjene upućivati u bolnicu preko Vardišta, no s tim što će se odabiranje ranjenih i bolesnih vršiti na previjalištu u Veletovu.

9). — Ishranu će regulisati intendant Višegradske brigade sporazumno sa svojim komandantom. Komandanti će odrediti komesare, koji će izuzimati hranu.—

10). — Bataljon na Macutama služiće za obezbeđenje levog krila i izviđanje u pravcu Ravanaca, Bijelih Brda i (docnije) Jablanice.

11). — Izveštaje mi slati svaka tri časa, a po potrebi i u svako doba kad se ukaže prilika i bude bilo promena.

12). — Ja ću se danas nalaziti na Staniševcu, a docnije u Veletovu.

13). — Komandant Višegradske brigade uputiće kapetanu Subotinčiću svo naoružano ljudstvo svoje brigade koje nije u brigadi »5 oktobar« i narediće formiranje jedinica u koliko ovo već nije učinjeno. Komandant Rogatičke brigade narediće komandantu sreza da mu najhitnije uputi svo naoružano ljudstvo, ostavljajući samo stražu na St. Brodu (Đurovići).

⁶ pomaže.

Pre odlaska sravniti časovnike kod načelnika štaba ove komande.

Sve jedinice, izuzev jedinica iz rezerve zauzeće svoje položaje u toku današnjeg dana. Položaje najsaveesnije i najso- lidnije utvrditi.

S verom u Boga za Kralja i otadžbinu!

Draža nas vodi ka veličini i slobodi.

Pobeda je naša!

Dostavljeno: Komandant, đ-štabni potpukovnik:
Vrhovnoj komandi, koman- **Zaharije Ostojić**
dantima oteka i brigada i
komandantu Drinskog kor-
pusa.

M. P.⁷

Napomena: Deo brigade majora Dangića biće u severnoj grupi kuća Babina Potoka (zap. od Višegrada) i vršiće obezbeđenje desnog boka brigade majora Todorovića.

Svaki k-t odseka uputiće u ovaj štab po dva kurira za vezu. —⁸

Po zapov. k-ta
nač. štaba Kap. I kl.
Stevo Glumac

⁷ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab br. 1«.

⁸ Poslednji pasus dopisao je Stevan Glumac, mastilom, ćirilicom.

**ZAPOVEST KOMANDANTA RUDNIČKOG KORPUSA OD
16. MARTA 1944. KOMANDANTIMA LAZAREVAČKE I KAČERSKE
BRIGADE ZA BORBU PROTIV PRIPADNIKA NA-
RODNOOSLOBODILAČKOG POKRETA NA TERITORIJAMA
BRIGADA¹**

Kačerska brigada²

Z A P O V E S T

(Sekcija: Arandelovac — Valjevo — 1 : 100.000)

Komunističke grupe po otapanju snega otpočele su vršljanje i na reonu ovog korpusa. Obzirom na prestojeće, velike zadatke jedinica u korpusu, u najskorijem vremenu, a da bi jednom za uvek raščistili sa zakletim našim neprijateljima — komunistima, i time izbegli bratoubilački rat u najsudbonosnijim i najodlučnijim danima borbe naše vojske protiv okupatora počev od 21. marta 1944 god. sve jedinice Rudničkog korpusa, sa svim raspoloživim naoružanim ljudstvom preduzeće oružanu akciju protivu komunista.

Akcija da se izvodi blokiranjem sumnjivih prostorija, sva-ku noć, stim da pretres ovih prostorija otpočne u prvo svitanje.

Akcija počinje 21 marta, a trajaće 10 dana, t.j. do 1 aprila 1944 god.

U slučaju nailaska na grupe komunista, jedinica koja je naišla na nju ima vršiti gonjenje dok istu grupu komunista ne prihvate i druge naše jedinice, bez obzira da li one pripadaju korpusu i da li se gonjenje vrši van reona ovog korpusa.

Zadatak je svakog bataljona da u slučaju da čuju pucnjavu — borbu, kod suseda, najvećom brzinom, nečekajući poziv onoga ko vodi borbu dolazi na mesto borbe i prihvata je.

Za vreme ovih blokiranja, vršiti lagane i detaljne pretrese svih kuća, štala, podruma, tavana, košara i dr. Naročito obratiti pažnju na eventualne zemunice što se da utvrditi lupanjem nogom ili kundakom o zemlju u podrumu, košari, štali, i dr. zgradama.

Za vreme ove akcije najstrožije zabranjujem da nijedan bataljon nesme biti nijednog trenutka oko škola, kafana, tj. u centru sela, već samo na prostoriji gde se akcija izvodi.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 75, reg. br. 47 (S-V-10704).

² Napisano mastilom, ćirilicom.

Onemogućiti da pojedini iskoriste ovo i vrše pljačku prilikom pretresa kuća, a naročito pri zalasku u sumnjive prostorije van reona ovog korpusa, držanje svih i biti za pohvalu. Neću dozvoliti da zbog pojedinaca, padne ljaga na ostale jedinice korpusa.

Akcija se izvodi po bataljonima svaki na dodeljenom reonu i to:

LAZAREVAČKA BRIGADA

K.-t poručnik Milovan Vasiljević. 5 bataljona. 500 boraca. Sa štabnom četom obilazi bataljone na zadacima i kontroliše rad po zapovesti.

1. — Bataljon Ceda Stefanovića. 100 boraca. Vršiti pretres i uništavanje grupa komunista

Stalno mesto komandovanja u Trbušnici. Naročito da pretrese Ravni—Starač—Petljača—Lipar—Razbojišta.

U Brajkovcu naročito pretresti Palež—Cerje—Prosek—Krivaja—Svinčine. Blokiranja vrši svaki dan posle pola noći, a pretres u prvo svitanje. Danju vojnike odmara. Drži u najvećoj tajnosti mesto sledećeg blokiranja.

2. — Jedan bataljon Pera Nedeljković, 100 boraca. Vršiti pretres i uništavanje grupa komunista:

Stalno mesto komandovanja u Krušev. Naročito da pretrese — Gudur — Vis — Progoreoce — Šurakovac — Glavica.

U Rudovcima naročito pretres Bočinac — Kamalj — Medvednjak — Ravan — Oglavak. Blokiranje vrši svaki dan posle pola noći, a pretres u prvo svitanje. Danju vojnike odmara. Drži u najvećoj tajnosti mesto sledećeg blokiranja.

3. — Jedan Bataljon. 100 boraca. Vrší pretres i uništavanje grupa komunista:

Stalno mesto komandovanja u [Ve]nčanima. Naročito da pretrese — Debe³ — Parlog — Ranilovići — Kusanja. Blokiranje vrši svaki dan posle pola noći, a pretres u prvo svitanje. Danju vojnike odmara.

4. — Jedan bataljon. 100 boraca. Vrší pretres i uništavanje komunista:

Stalno mesto komandovanja Mirosaljci. Naročito da pretrese — Kapar — Kosovo — Cerišnjak — Sibnica — Drlupa. Blokiranje vrši svaki dan posle pola noći, a pretres u prvo svitanje. Danju vojnike odmara. Drži u najvećoj tajnosti mesto sledećeg blokiranja.

5. — Jedan bataljon. 100 boraca. Vrší pretres i uništavanje grupa komunista.

Nalazi se u Stubici i Barzilovici i vrši blokiranja i pretres periferiskih kuća. Rezerva je za bataljone pod /1 i 2 u slučaju da ovi prihvate borbu.

KAČERSKA BRIGADA

K.-t. P.poručnik Milovan Nedeljković. 5 bataljona. 300 boraca. Sa štabnom četom obilazi bataljone na zadatcima i kontroliše rad po zapovesti.

1. — Prvi bataljon. Milosav Popović poručnik. 50 boraca. Vrší pretres i uništavanje grupa komunista:

Rudnik — Mutanj — Majdan. Naročito pretresa — Prline — Mirkovići — Pruževica i Jakovljevići — Pše-

³ Verovatno Debeljak brdo.

2. — Treći bataljon. p. poručnik Vojin Nikić. 50 boraca. Vrší pretres i uništavanje grupa komunista:

3. — Drugi bataljon, narednik Vlaja Vukajlović. 70 boraca. Vrší pretres i uništavanje grupa komunista:

4. — Četvrti bataljon. poručnik Momir Kuzmanović. 50 boraca. Vrší pretres i uništavanje grupa komunista:

5. — Peti bataljon. p. poručnik Slobodan Džokić. 50 boraca. Vrší pretres i uništavanje grupa komunista:

ničište. Blokiranje vrši svaki dan posle pola noći, a pretres u prvo svitanje. Danju vojnike odmara. Drži u najvećoj tajnosti mesto sledećeg blokiranja.

Blokira i pretresa svaki dan u zoru Prostruga — Kamalj — Vranovica — G. Parlog — D. Branetići. Danju vojnike odmara. Drži u najvećoj tajnosti mesto sledećeg blokiranja.

Stalno mesto komandovanja Bosuta. Naročito pretresa — Lisine — Pušnica — Dudinac — Širokovac — Jelovik. Danju vojnike odmara, drži u tajnosti mesto sledećeg blokiranja.

Stalno mesto komandovanja Živko[vci]⁴ Naročito pretresa — Onjeg — Leleška Bara — Rakovići — Tišovo Brdo — Poljana — Prosek — Garaši. Blokiranje vrši svaki dan posle pola noći, a pretres u prvo svitanje. Danju vojnike odmara. Drži u najvećoj tajnosti mesto sledećeg blokiranja.

Nalazi se u Kozelju i Trudelju. Naročito pretresa, svaki dan u zoru — Mačanovići — Motike — M. Mitica — Crna reka — Krnja Jela — Kikovi. Rezerva je u slučaju da drugi i četvr-

⁴ Na ovom mestu original je oštećen.

ti bataljon prime borbu. Dr-
ži u najvećoj tajnosti mesto
sledećeg blokiranja.

**KOMANDANT KAPETAN II KL.
Drag. M. Topalović**

16 marta 1944 godine
u 24 časa.
POLOŽAJ

(M.P.)⁵

K.-tu Lazarevačke brigade i
K.-tu Kačerske brigade

BR. 93

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA VUČEDOLSKE BRIGADE OD 17.
MARTA 1944. KOMANDI OPERATIVNIH JEDINICA ISTOČ-
NE BOSNE I HERCEGOVINE O BORBAMA PROTIV 2. DAL-
MATINSKE NOU BRIGADE KOD VILUSA¹**

ZA 200². —

U toku poslednjih borbi koja je vođena, na liniji: Droš-
korica—Zagora—Kaloper—Grahovac—Omutić—Bojanje brdo,
brigada mi je pretrpjela velike gubitke i to: 6 mrtvih i 19 ra-
njenih.³ Među poginulim je i jedan komandir čete, a među
ranjenim dva Komandanta bataljona i dva Komandira čete.
Borbe su bile žestoke, jer su partizanske snage veoma velike.
Na gore navedenoj liniji nalazi se II dalmatinska, VI crno-
gorska i XII Šegrtova⁴ partizanska brigada.

I pored svih nedaća i oskudica koje nas stalno prate i
mimo svako očekivanje pokazala se je ogromna volja kod

⁵ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini —
Gorski štab br. 80«.

¹ Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča,
k. 140, reg. br. 14/6 (CG-V-1451).

² Brojčana oznaka za Komandu operativnih jedinica istočne Bosne
i Hercegovine.

³ Reč je o borbama četnika i manjih delova nemačke SS divi-
zije »Princ Eugen« protiv 2. dalmatinske brigade od 12. marta 1944
(tom IV, knj. 22, dok. br. 324).

⁴ Vlado.

vojske za borbu, ma da svak uvida da smo nemoćni i da smo mi jedini u ovim krajevima koji se borimo i svakim danom prilazemo svoje živote, dok nam se drugi iz blokova smeju šta mi radimo, a niko nema ko veruje našim teškim prilikama. Ni sa jednog kraja Crne Gore nema nikakvog pokreta⁵ Partizani su sebe stavili u zadatak, da u potpunosti razbiju četničke Vučedolske brigade. Položaj naš je veoma težak, zbog mnogobrojnih razloga a naročito zbog ogromnog snijega i slabe opreme ljutstva.

Ovakvo naše stanje molim Vas imajte u vidu i pružite nam ruku pomoći ma sa koje strane.

S vjerom u boga za Kralja i otadžbinu.

Položaj, 17 - III - 1944 god.

Komandant 209

I. J.⁶

BR. 94

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 502. KORPUSA OD 21. MARTA 1944. KOMANDANTU DINARSKE ČETNIČKE OBLASTI O RASPOREDU JEDINICA NOVJ I O NEMAČKOJ POMOĆI ČETNICIMA PRI POKUŠAJU DA ZAUZMU PLAVNO¹

ŠTAB 502 KORPUSA

Pov. br. sl.

21. III 1944.

Položaj

KOMANDANTU DINARSKE OBLASTI. —

Juče su sve jedinice vršile izviđanja svaka na svom pravcu i dostavile su izveštaje, koji se poklapaju i glase:

Da se u Plavnu nalazi cela 6. partizanska divizija², jačine oko 4000 ljudi. Isti drže položaje: Orlovicu—Plješevicu Plavanjsku i Kitu Čukovića. U Radljevcu ulaze samo radi pljačke. Noćas nisu nigde izvršili napad. Tražio sam od svih

⁵ Vidi dok. br. 90.

⁶ Ivan Janičić.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ca, k. 153, reg. br. 7/5 (H-V-543).

² Tada su se u Plavnu i široj okolini nalazili manji delovi 9. divizije NOVJ.

pomoć ali nevređi ništa. Niko neće da da ništa. Nemačka komanda³ daje mi u pomoć Bosance⁴, a njih je teško krenuti sa mesta. Nemoguće.

Na dan 19. ov. meseca preduzeo sam operaciju sa jedinicama ovog korpusa, tada je trebala da dođe i Boska Grahovska brigada⁵, ali komandant mi [je] odgovorio da nema municije. Svaka[ko] je da ima mnogo više municije od mene. Sa ovim jedinicama koje imam odlučio sam se na odbranu, jer ih ja sam ne mogu isterati iz Plavna⁶, a i sa municijom ide vrlo teško. Ako preko dana utrošim municiju onda nemam čime da dočekam noć.

Cvjetičanin⁷ je potpuno upoznat sa situacijom.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADZBINU!

Komandant-kapetan,
Živad. Đ. Mladenović

BR. 95

IZVEŠTAJ ČETNIČKE KOMANDE KISTANJE OD 21. MARTA 1944. KOMANDANTU DINARSKJE ČETNIČKE OBLASTI O SARADNJI ČETNIKA I NEMACA¹

ČETNIČKA KOMANDA

Br. Sl.
KISTANJE.

KOMANDANTU DINARSKJE DIVIZIJSKE OBLASTI

K O S O V O

Dana 30. o. m.² stupio sam na svoju dužnost na koju sam određen od strane Dinarske Divizijske Oblasti za mesto Kistanje, i našao sam stanje sledeće: Odred četnika od 27 boraca sa privremenim starešinom saradnikom bratom Kos-

³ Na tom prostoru bili su delovi nemačkog 1. puka »Brandenburg«.

⁴ i ⁵ Odnosi se na Grahovsku brigadu (četnici sa širem prostora Bosanskog Grahova),

⁶ Vidi dok. br. 98.

⁷ Milan.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 153, reg. br. 8/5 (H-V-560).

² Ormaška. Dokument je pisan 21. marta.

**ZAPOVEST KOMANDANTA ISTAKNUTOG DELA ŠTABA
VRHOVNE KOMANDE OD 22. MARTA 1944. POTČINJENIM
KOMANDANTIMA ZA NAPAD NA JEDINICE NOVJ KOD
RUDOŠ I VARDIŠTA¹**

ISTAKNUTI DEO ŠTABA
VRHOVNE KOMANDE JUG.
VOJSKE U OTADŽBINI,

O. br. sl.
22 marta 1944 g.
19 časova
Položaj

Najhitnije!

ZAPOVEST

(sekcija Vardište—Višegrad 1 : 100.000)

Neprijatelj nije uspeo da zauzme Priboj, Vardište i Dobrun², te se bio povukao na reon: Macute — Granje — Bijela Brda i dalje.

Naše trupe pod komandom potpukovnika Đurišića 21. III u 4 časa i 30 min. prešle su u napad u sedam kolona pravcima³: Kik — Cigla — Draževina — Široka Kosa — Risoje — Uvac, Štrpci — Bijela Brda; Knjeginja — Gornji Ravanci; Knjeginja — Obla Glava; Priboj — Mokronozi — Ustibar; Crnugovići — Severin i Crnugovići — Ustibar. Jedna jaka kolona od nekoliko pukova Srbijanskih trupa kreću pravcem Zlatibor — Rudo.

Naše jedinice izvršice napad na neprijatelja ispred našeg položaja danas u 11 časova. Za izvršenje napada

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 163, reg. br. 32/2 (BH-V-297).

² Priboj (na Limu) su 17/18. marta 1944. oslobodili delovi 2. proleterske udarne i 4. krajiške udarne brigade. Tom prilikom razbijeni su delovi 5. puka SDK, četnici i muslimanska milicija. Sutradan, uz pomoć delova nemačkog 3. puka »Brandenburg« neprijatelj je povratio Priboj. U isto vreme su delovi 1. krajiške udarne i 3. srpske udarne brigade zauzeli železničku stanicu Dobrun. Opširnije o tim borbama vidi tom I, knj. 20, dok. br. 150.

³ Na položajima kod s. Štrbaca i s. Bijelog Brda 4. krajiška udarna brigada 5. udarne divizije i 2. proleterska brigada 2. proleterske divizije su, 21. marta 1944, odbacile oko 2.000 neprijateljskih vojnika (delovi nemačkog 3. puka »Brandenburg«, delovi 5. dobrovoljačkog puka i četnici) u Priboj. Opširnije vidi tom I, knj. 20, dok. br. 150.

NAREĐUJEM:

1). — Desna kolona, kt major Drašković⁴
Sastava:

a) desna podkolona:
kt kapetan Josić⁵, sastav:
brigada »Bosna«, »Majora
Todorovića« i deo brigade
»majora Dangića«

b) Leva potkolona:
kt kapetan Subotinić⁶, sas-
tava: Višegradska brigada sa
pratećom četom (bez 1 ode-
ljenja bacača i mitr.)

2) Leva kolona
kt kap. Vasiljević,⁷ jačina:
brigada »5 oktobar« sa 1
odelenjem bacača i 1 ode-
ljenjem mitraljeza.

a). — Desna podkolona po-
lazi sa svog sadašnjeg polo-
žaja danas u časova pravcem:
Crni Vrh — Biljezi
— Ravanci, sve grebenom.
Desna pobočnica jačine 1 četa
kretaće se pravcem Crni
Vrh — Paštan brdo. Po
izbijanju na liniju Ravanci
uhvatiti vezu sa levom pot-
kolonom i sa trupama Đuri-
šića.

b) Leva potkolona kreće
pravcem Granje — Crni Vrh
— Biljezi — Ravanci levo od
desne podkolone. Polazi istovremeno
kad i desna podkolona. Leva
pobočnica, jačine 1 čete kretaće
sa pravcem: Granje — Budimlija —
Varda.

Vezu održavati desno sa
desnom potkolonom, a levo
sa levom kolonom.

2) Leva kolona sa svog sa-
dašnjeg položaja danas u ča-
sova napada pravcem: Ma-
cute — Cetanj — Janjići —
Bela Brda, gde hvata ve-
zu sa kolonama Đurišića i
produžava napad prema si-
tuaciji. Vezu održavati de-
sno sa pobočnicom leve pot-
kolone na pravcu: Granje
— Budimlija — Varda, a
levo sa svojom levom pobo-
čnicom i trupama Đurišića.
Levu pobočnicu hitno upu-

⁴ Aleksa.

⁵ Petar.

⁶ Radomir.

⁷ Dragiša.

titi pravcem: Batkovića —
Masal — Tavnica — Čemer-
no.

3) Rezerva će se kretati za levom potkolonom desne kolone pod neposrednom komandom majora Draškovića, jačine koju izdvoji sam komandant na licu mesta pre pokreta u napad.

4) Prateća četa bez 1 odeljenja bacača i 1 odeljenja mitraljeza kretaće se pravcem: Granje — Crni Vrh — Ravanci, bliže levoj potkoloni, sa zadatkom potpomaganja napada obeju potkolona desne kolone, a eventualno i leve kolone gde to bude moguće.

5) Previjalište će biti privremeno u Veletovu i Vardištu, a docnije, kad se ovlada linijom — Crni Vrh — Ravanci, biće na Granju, odnosno u daljem napredovanju u G. Ravancima. Bolnica će ostati u Dubovu sa Dr. Peše.

6) Vezu održavati kuririma. Svaki komandant kolone i podkolone određiće najpouzdanije i najveštije kurire za održavanje veze međusobne i sa ovom komandom.

7) Intendant Višegradske brigade regulisaće ishranu trupa doturajući im hranu na položaj. Naročito je važno da se najsavesnije organizuje pečenje i dotur hleba. Komoru odmah pripremiti i preduzeti pečenje hleba po domovima za celo brojno stanje.

8) Ovom akcijom rukovodiću preko majora Draškovića, preko koga mi slati sve izveštaje.

Pre polaska u napad spraviti časovnike. Ugovoreni znaci po izdatom ključu.

S verom u boga za Kralja i Otadžbinu!

Draža nas vodi veličini i slobodi!

Pobeda je naša!

Komandant đ. štabni p. pukovnik
Zaharije Ostojić

M.P.⁸

Dostavljeno:

Svima komandantima⁹.

⁸ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab br. 1«.

⁹ Na poledini dokumenta potpukovnik Zaharije Ostojić napisao je olovkom, ćirilicom:

»Petre (Josić — prim. red.)

Drašković je krenuo u napad u 11 čas.

Gradle zauzeto. Ti kreni odmah prema zapovesti 12⁴⁵

Branko«

ZAPOVEST KOMANDANTA CERSKO-MAJEVIČKE GRUPE KORPUSA OD 22. MARTA 1944. KOMANDANTIMA LETEĆIH BRIGADA DA NE NAPADAJU LJOTIĆEVCE¹

KOMANDA
GORSKI ŠTAB BR 30²
22 marta 1944 godine
ŠUMA

ZAPOVEST

Usled toga što su komunističke snage prodrle u Sandžak³, Vrhovna Komanda je naredila da se od danas do daljeg naređenja borba sa Ljotićevcima prima samo kad nam se nametne. Ovo ne znači ne napadati ih, ali ako oni na nas napadnu ili ako se negde susretnemo borbu primati bez ikakvog izgovora.

Danas u 15 časova 400 Ljotićevaca ušlo je u Pecku. U vezi gornjeg naređenja borbu sa istima nismo primili iako smo bili brojno jači.

Naredio sam da naše snage van letećih brigada ostanu po četama na svojim terenima.

Leteće brigade u 16.30 časova krenuće i to:

1. Druga leteća brigada pravcem s. Vrbić — s. Belotić — Komirićka sudnica — Komirić, gde i zanočiti.

2. — Prva leteća brigada krenuće u 16,30 časova iz s. Stava — s. Belotić — s. Plužac gde i zanočiti i to u severnim kućama koje su bliže Vlašiću.

3. — Treća leteća brigada sa ovim štabom pravcem: Soldatovići — Belotić — Konjuša gde i zanočiti.

Sve brigade da budu veoma oprezne.

Svaka brigada čim stigne na mesto prenoćišta da pošalje po jednog kurira u s. Konjušu kući Vase Markovića.

Ako jedna od brigada bude napadnuta sve druge su dužne bez naređenja odmah priskočiti u pomoć.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

Dostavljeno:
Komandantu prve, druge i
treće leteće brigade.

KOMANDANT — MAJOR
Drag. S. Račić⁴

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ca, k. 77, reg. br. 4/2 (S-V-11226).

² Brojčana oznaka za Cersko-majevičku grupu korpusa.

³ Vidi dok. br. 91.

⁴ Dragoslav.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 502. KORPUSA OD 23. MARTA 1944. KOMANDANTU DINARSKE ČETNIČKE OBLASTI O BORBAMA PROTIV NOVJ KOD KNINA¹

ŠTAB 502. KORPUSA
br. 43
23/III - 44
Položaj

KOMANDANTU DINARSKE OBLASTI. —

Prema Vašem naređenju² preduzeta je operacija na čišćenje Plavna³, u sledećem rasporedu: desna kolona Golubički bataljon, plavanjska četa, grahovska brigada i drvarska brigada pravac Starčevo Brdo⁴ — Orlovice i dalje prema Samarici i Gologlavu. Stim da grahovska i drvarska brigada napadaju na Gradinu ka plavanjskoj Crkvi, a ostale jedinice da guraju preko Orlovice i dalje.

Srednja kolona: strmički, žagrovački bataljon i Oblasna štabska četa, pravcem Žargovički, Žargović — Radljevac — Plješevica — Plavno, istom je pridodata Radljevačka četa. Strmički bataljon i Oblasna četa pravcem: Crni Vrh — Plješevica — Plavno.

Leva kolona: otonski i pađenski bataljon pravcem, Otonska Gradina — Bender — Kita Čukovića — Crni Vrh.

Bataljon »Vrelo«, da osigura sa 30 boraca i 3 puško-mitraljeza, Plješevicu Golubičku. Štabska četa je imala da isturi dva puško-mitraljeza na Bolandžu, da zatvori pravac ka Strmici.

Po prednjem je planu operacija izvođena, u samom izvođenju kada su trupe bile izašle ka Starčevom Brdu, neprijatelj je nastupao ka istom i to iz Strmice. Neprijatelj je bacio u Strmicu oko 400 boraca, da uđe u Golubić kada naše snage budu angažovane borbom u Plavnu, da nas napadne sa leđa. Međutim u susretnoj borbi na Starčevom Brdu i Kurelju bataljon golubički je uspeo da razbije neprijatelja ručnim bombama, tako da je neprijatelj na terenu ostavio 4 mrtva, 5 zarobljenih, a ostali su ostupali u panici. Oblasna

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 153 reg. br. 17/5 (H-V-550).

² Redakcija to naređenje nije pronašla.

³ Vidi dok, br. 94.

⁴, ⁵ i ⁷ »Starčevo Brdo«, »Kurelj« i »Raštela« na karti 1 : 100.000 nisu pronađeni.

štabska četa je suzbila neprijatelja koji je došao do Kape-lice, u samom Golubiću odmah je uzeta Betina i Bolandža, pa je tako neprijatelj prognan do Cerovca. Potučeni neprijatelj se povukao ka Zaseoku. Sa ovim je onemogućeno neprijatelju da nas napadne sa leđa. Kada je golubički bataljon i plavanjska četa zauzela Kurelj⁵, prešli su u nastupanje ka Plavnju, tu je opet došlo do susretne borbe, sa jednim neprijateljskim vodom koji je potučen i dao se u bekstvo. Strmički bataljon je izbio na Plješevicu i otvorio je vatru na neprijatelja na Gradini koju je branilo 60 Rusa⁶. Isti su se bili već pomešali sa Plavanjcima koji su napadali na Gradinu. Isti su se odmah dali u bekstvo. Tada su se videle velike neprijateljske kolone koje su ostupale preko Raštela⁷ i Gologlava. U ostupanju naše su ih jedinice sa Orlovice tukle i sa Samarice jakom vatrom. Posle ovoga naše su jedinice nastupale prema selu Opačići. Pošto je već bilo sumračno, to je neprijatelj iskoristio i napao naše jedinice koje su ostupale. Napad je odbijen sa 6 puško-mitraljeza i jednim šarcem. Cim je prišla noć naše su se jedinice povukle. Grahovska je brigada izašla do Grede, i tu je ostala celog dana, a drvarska je brigada izašla na Crni Vrh.

Naših gubitaka nije bilo, neprijateljski gubitci u ljudstvu: 4 mrtva, 5 zarobljenih i 7 ranjenih. U materijalu: zarobljen 1 puško-mitraljez »Bredo« i 12 pušaka. Ovi su gubici neprijateljski sigurno tačni. Ove im je gubitke naneo golubički bataljon. Pađenski i otonski bataljon vodili su 21 ov. meseca borbe sa Nemcima⁸, na Kiti Čupkovića i Plješevici, pa su isti bili premoreni.

Bataljon »Vrelo« izašao je na Plješevicu, baš kada je pri-mećen napad na Golubić on se naglo povukao pucajući i time je poremetio celi plan napada. Neprijatelj je imao nameru da nas upusti u Plavno i tako da nas napadne sa svih strana, međutim neprijatelj je bio tučen i tako nije mogao da ostvari svoj plan.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

M.P.

Komandant kapetan,
Živorad Đ. Mladenović

⁶ Redakcija nije utvrdila o kakvoj je jedinici reč.

⁸ Delovi 1. puka »Brandenburg«.

**PISMO POMOČNIKA KOMANDANTA 2. DRAGAČEVSKJE
BRIGADE OD 24. MARTA 1944. KOMANDANTU 1. RAVNO-
GORSKOG KORPUSA O BORBAMA ČETNIKA I OKUPATO-
RA PROTIV JEDINICA NOVJ NA PL. ZLATIBORU¹**

Dragi Zvonko²,

U 20.30 časova primio sam sledeći izveštaj iz Guče.

1. *Užice* — u 19.15 bugarski bataljon iz Arilja vodio borbu sa komunistima kod s. Ravn³ Učestvovala i Užička brigada; kod Nikojevića Bugari i S.D.S. vodili danas borbu sa komunistima. Marković⁴ vodio borbu u Jasenovcu i Buradi⁵. Dragačevci⁶ u Močiocima. Cvetić⁷ u Trudovu. Kalait⁸ u Negbini. S.D.S. u Rožanstvu.

Jedna kolona 3—500 komunista nadire od Visoke ka Dobraču. Glavnina nadire od Močioaca ka Katićima i Kotraži.

2. *Ivanjica* 19.30 Mandić sa 20 komunista noću 19/20 preko Radaljeva prebacio se na teritoriju Dragačeva. Nema podataka da se negde pojavio.

3. *Arilje* — 19.45 — 400 komunista vodili borbu sa četnicima u Visokoj danas u 9.00 časova; U 10.00 časova komunisti preko Jasenova stigli u Močioce; Jedna kolona komunista nadire od Željina ka Ravnama. U Brekovu nema ništa; 1 bataljon Bugara je u Klisuri, 1 u Rogama; puk Ljotičevaca⁹ zadržava put: Požega—Arilje. *Kraj*.

Izbeglice iz Bjeluše beže od komunista i stižu već u Miroslajce. U Bjeluši se pred mrak čulo pucanje.

Izgleda da svugde naši samo pripucaju i beže. Uskoro će doći red i na nas da se okušamo. Čim ovo završim, narediću strogu pripravnost našim delovima prema Moravici.

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 22, reg. br. 26/3 (S-V-286).

² Vučković, komandant 1. ravnogorskog korpusa.

³ Borbu protiv četnika i delova bugarske 24. pešadijske divizije vodili su delovi 2. proleterske udarne divizije NOVJ. Neprijatelj je odbačen, preko s. Močioci i s. Ravne Gore, na s. Katići (tom I, knj. 7, dok. br. 44 i 46, knj. 20, dok. br. 150).

⁴ Miloš, komandant Požeškog korpusa.

⁵ Kod s. Burade, s. Brđana i s. Trudova borbu protiv neprijatelja vodila je 3 (srpska) udarna brigada 2. proleterske udarne divizije. Neprijatelj je odbačen prema pl. Javoru (tom I, knj. 20, dok. br. 150).

⁶ Misli se na 1. i 2. dragačevsku brigadu.

⁷ Radomir, komandant Javorskog korpusa.

⁸ Vuk Kalaitović.

⁹ Odnosi se na 5. puk SDK.

Molim te, obavesti o svemu ovome Kapetana Lazarevića¹⁰
Pismo i sekciju primio sam.

24 mart 1944 g.

Tvoj Dobrica¹¹

21.02

Kotraž

BR. 100

**IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJCA RADOVANA OD 27. MARTA 1944.
DRAŽI MIHAILOVIĆU O DOBIJENOJ MUNICIJI OD OKU-
PATORA U UŽICU¹**

Br. 88²

25. III. oko 19^h primio sam u Užicu sledeću količinu municije³:

60.000 metaka	puščane municije	7,9
37.000 „	mitraljeske „	7,9
9.000 „	puščane municije (engleske)	7,7
21.150 „	mitraljeske municije (holandske)	6,5
16.640 „	za M. Pi.	9 mm
400 bombi	za bacač	81 mm.
400 „	„	45 mm.

Obećano nam je još 30.000 metaka puščane municije. Dobićemo čim transport stigne u Užice.

Kako je put kod Prilika bio zatvoren od komunista⁴ to sam kamione ostavio u Požezi⁵ a ja sam sa malim autom prebacio 9.000 metaka malom Eriću i Kalči Markoviću.

Municiju sam do rudnika⁶ prebacio tek 26. - III. oko 17^h.

¹⁰ Branko, komandant 2. dragačevske brigade.

¹¹ Đukić, kapetan, tada je bio pomoćnik komandanta 2. dragačevske brigade.

¹ Dokument (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 18, reg. br. 10/7—2.

² Draža Mihailović. Pored niza pseudonima, kao što su Čiča, čika Doka, Đoka, Hans, Mihailović je imao i pseudonime u brojevima 88 pa sve do 99, 570, 1001 i druge.

³ Municija je primljena od okupatora.

⁴ i ⁸ Borbu protiv delova bugarske 24. pešadijske divizije, 5. puka Srpskog udarnog korpusa (SUK), manjeg dela Nemaca i četnika vodili su delovi 5. udarne divizije NOVJ. Opširnije o tim borbama vidi tom I, knj. 20, dok. br. 155.

⁵ Užička Požega.

⁶ Verovatno se odnosi na rudnik Lisa.

Zlatibor je od 24. III. potpuno prazan od komunista. Bugari i poljska straža drže liniju Bela Reka — Zbojštica. Tri bugarske kolone u jačini od po jednog bataljona krenule su u zoru 25. III. prema jugu sa linije Užice—Požega. Kolone su 26. III. u veče stigle na liniju Katići—Prilike.

Dobrovoljački puk Marisava Petrovića⁷ razbijen je od strane komunista 25. III. u veče kod s. Sivčine⁸. Dobrovoljci su se povukli na rudnik gde se i sada nalaze.

Bugarski bataljon pod komandom majora Haralampijeva primio je isto veče borbu sa partizanima. Komunisti su bili nadmoćniji i bugari su se povukli u Ivanjicu.

Za sada u okolini Ivanjice nalaze se sledeće snage: Cvetić⁹ i Marković¹⁰ na liniji Mučanj — Kušice, jedan bataljon bugara Katići, jedan bataljon bugara Prilike plus 4 tenka, puk dobrovoljaca dve čete rusa¹¹ i 4 tenka, Ivanjica tri bataljona bugara i dve čete nemaca koji su ovog momenta stigli.

Pavle Marković (Zlatiborska brigada) juče popodne bio je u Brekovu i odmah krenuo dalje za Šarenik. Javiće se ovde radi popune municije.

Kako komunisti nadiru ka JI¹² tj. prema ibarskoj dolini to sam još prošle noći intervenisao u Beogradu da se Ibar posedne. To će i biti učinjeno. Takođe će i trupe iz Sjenice biti pomerene ka istoku ka Raškoj.

Nemci i bugari imaju zadatak da gone partizane i dalje. Oni traže da Cvetić i Marković obezbede desno krilo da se komunisti ne bi izvukli prema Sjenici.

27. - III. - 44.

Radovan¹³

⁷ Odnosi se na 5. puk.

⁹ Radomir.

¹⁰ Miloš.

¹¹ Pripadnici Ruskog zaštitnog korpusa.

¹² Jugoistok.

¹³ U četničkim dokumentima, pod pseudonimom »Radovan« pojavljuje se više lica, kao Radosav Radan Grujičić, inspektor specijalne policije Uprave grada Beograda, zatim Ratomir Perić, komandant Kolubarske brigade, Srđan Vuković, četnik iz Trebinjskog korpusa.

Najverovatnije je da se odnosi na Radosava Grujičića, koji se kretao po Užicu, odlazio u Beograd i saradivao sa kapetanom Miloradom Mitićem. U izveštaju Radovana od 25. marta 1944. Draži Mihailoviću (pseudonim »88«) o rasporedu bugarskih trupa na pl. Zlatiboru, pored ostalog, kaže se: »Ja odlazi[m] danas za Užice. Večeras ću poslati dosta podataka za Zlatibor. Sutra moram za Beograd, vraćam se [u] utorak. Za to vreme Bruno (Milorad Mitić — prim. red.) će poslati kod telefona i slati Vam izveštaje« (Arhiv VII, Ca, k. 18, reg. br. 8/7).

PISMO DRAŽE MIHAILOVIĆA OD 27. MARTA 1944. KAPETANU MILORADU MITIĆU O SARADNJI ČETNIKA I OKUPATORA U BORBAMA PROTIV NOVJ U JUGOZAPADNOJ SRBIJI¹

Br. 5

27. marta u 18 časova.

G. Ratibor,²Dobili smo Vaš izveštaj od 20 marta.³

Vrlo dobro je što su prešli u napad SDS.B.N.⁴ Naše jedinice stalno vrše napade. Ovo je zgodna prilika da se uništi ova komunistička grupa, samo jedinice N. SDS. LJ. B.⁵ treba da napadaju⁶, a ne da se brane. Mi ćemo još prikupiti snaga, koje će takođe preduzeti napade.

Što s tiče Ajdačića⁷, on treba da dođe u Dragačevo, odakle ćemo ga sa još nekim snagama upotrebiti kao jaku grupu za udar, samo treba izvesno vreme da se prikupe.

Inače svima ostalim našim jedinicama, koje su sada u dodiru sa komunistima, naređeno je da najenergičnije napadaju, i da komunistima nedaju mira.

Za municiju se i dalje starajte⁸. Dodelite izvesnu količinu Dobrici Đukiću u Kotraži. Potrebna je za jedinice, koje će ovde stići.

Morate voditi računa da nedolazi do intimnijeg dodira naših snaga i onih drugih, jer bi to bilo nezgodno. Naši će biti aktivni i bez toga. Isto tako, mi ne možemo koristiti drumove, i transportna sredstva.

Inače produžite da nas obaveštavate, jer su vaša obaveštenja i zapažanja vrlo dobra.

Pozdrav, 38⁹M.P.¹⁰

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 18, reg. br. 9/7 (VK-X-53).

² Pseudonim za Milorada Mitića.

³ Pomenuti izveštaj Redakcija nije pronašla.

⁴ i ⁵ Skraćenica za Srpsku državnu stražu, bugarske i nemačke trupe i ljoticевce.

⁶ Vidi dok. br. 102.

⁷ Filip.

⁸ Vidi dok. br. 100 i 102.

⁹ Draža Mihailović. Vidi dok. br. 102, objašnjenje br. 10.

¹⁰ Okrugli pečat: »Ministarstvo vojske, mornarice i vazduhoplovstva kraljevine Jugoslavije«.

PISMO DRAŽE MIHAILOVIĆA OD 27. MARTA 1944. RADOVANU POVODOM DOBIJANJA MUNICIJE OD OKUPATORA ZA BORBU PROTIV NOVJ¹

Br. 6
27 marta u 18 časova

G. Radovane²

Dobili sma Vaš izveštaj od 27 marta (pisan u 8.30 časova)³. Dobro je da su B.SDS.N. i Lj.⁴ krenuli u napad.⁵

Našim snagama naređeno da preduzmu najenergičnije napade sa svih skoro strana.

Sem toga preduzete su mere da se komunisti napadaju ako bi od Ivanjice na istok u Studenički srez.

Za Ajdačića⁶, ako je krenuo južno od Požege⁷, poslali smo naređenje da se prikupi u Dragačevo odakle nam ga je najlakše upotrebiti u kome se pravcu pojavi potreba.

Nemojte ga prebacivati automobilima.

Vrlo dobro ste uspeli u pogledu municije⁸. Nstanite da još izvučete. Dodelite jednu izvesnu količinu kapetanu Đukiću⁹, koji se nalazi u Kotraži. Ovo je potrebno i za jedinice koje treba ovde da još pristignu.

Pozdrav, 88.¹⁰

M.P.¹¹

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 18, reg. br. 10/7 (VK-X-54).

² Radosav Radan Grujičić. Vidi dok. br. 100.

³ Vidi dok. br. 100.

⁴ Skraćenice za bugarske okupacione trupe, Srpsku državnu strazu, nemačke trupe i ljoticinceve.

⁵ Reč je o borbama protiv delova 2. proleterske udarne i 5. udarne divizije NOVJ.

⁶ Filip.

⁷ Užička Požega.

⁸ Vidi dok. br. 100.

⁹ Dobrica.

¹⁰ Draža Mihailović.

¹¹ Okrugli pečat: »Ministarstvo vojske, mornarice i vazduhoplovstva kraljevine Jugoslavije«.

**IZVEŠTAJ KAPETANA FRANCA KOVAČA OD 27. MARTA
1944. KOMANDANTU DINARSKE ČETNIČKE DIVIZIJE O
RAZGOVORIMA SA NEMCIMA U DRNIŠU I ŠIBENIKU¹**

KOVAČ S. FRANC, KAPETAN
ŠIBENIK

27. marta 1944. god.

Dostavlja izveštaj.

KOMANDANTU DINARSKE VOJ. ČETNIČKE DIVIZIJE

25. o.m. sretno sam se vratio u Šibenik.

U Drnišu svratio sam u Nemačku diviziju² i odmah najpovoljnije rešio pitanje isplate novčanog dodatka četnicima u Šibenik, Skradinu, Konjevratima i Krki.

Nemačkom poručniku Gosp. Bonzaku objasnio sam, na ponovno postavljeno pitanje, zašto brat Vojvoda Đuić Momčilo lično nije u vezi sa predstavnicima nemačke oružane sile³. Moje objašnjenje bilo je doslovno onakovo kako mi je objasnio to brat Vojvoda i ovlastio me da njegovo objašnjenje dadem tamo gde treba. Imenovani nemački oficir po mom objašnjenju nije dao nikakovu izjavu. Iz razgovora sa njime primetio sam kao upadno, da mu je major gosp. Kapetanović⁴ vrlo simpatičan dok mu kapetan Gosp. Mijović⁵, sem što mu izgleda nepoverljiv, nije simpatičan.

Kako sam odmah po svom povratku u Šibenik bio pozvan u ovdašnju nemačku vojnu komandu na razgovor, a 27. o.m. tražio je neki Nemač, po svemu izgleda jaki intelektualac i političar (inače u uniformi sonderführera), vezu sa bratom protorejerejem Prostran Stevanom i Gosp. Kaleb Rokom te sa mnom, mogu da kažem, da Nemci u poslednje vreme pokazuju vrlo jaki interes za četničku organizaciju i njezin stav prema njima.

U štabu Mosečke brigade u Žitnici^u i u štabu 3. bataljona iste brigade u Konjevratima, organizovao sam relejnu kurirsku vezu. Molim da komandant izda po ovom predmetu i

¹ Fotokopija originala (pisanog na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 160, reg. br. 19/3 (H-X-286).

² U Drnišu su tada bili delovi nemačke 264. pešadijske divizije.

³ O saradnji Đuića i Nemaca vidi dok. br. 76, 77 i 78.

⁴ Miodrag.

⁵ Novak.

pismeno naređenje svim u obzir dolazećim četničkim jedinicama. Prilozi obrazac ekspedicione knjige.⁶

Narednih dana otići ću u Skradin da bi konačno preuzeo komandu nad tamošnjim četnicima,⁷ o čemu ću podneti komandantu zasebni izveštaj.

Obzirom na to što se 3. bataljon Mosečke brigade u Kojnevatima i četnička posada Krka, koja spada u sastav pomenutog bataljona, nalaze dosta daleko od štaba svoje brigade te zato što će se u buduće snabdevanje sa hranom ovih jedinica vršiti putem Skradinske brigade, predlažem da se komandant Skradinske brigade zasebnim naređenjem ovlasti, da ima pravo vojničkog nadzora nad pomenutim jedinicama.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

Kapetan,
Franc Kovač

BR. 104

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA 2. RAVNOGORSKOG KORPUSA
OD 30. MARTA 1944. ČETNIČKOJ Vrhovnoj komandi o
DOBIJENIM PODACIMA OD NEMACA ZA DEJSTVO NOVJ
U DOLINI R. IBRA¹**

VRHOVNOJ KOMANDI. —

Nemci kažu da se na dan 29 ov. m. u 2 časa ujutru pojavila veća grupa komunista u blizini s. Biljanovca kod ušća Jošaničke reke u Ibar². Kažu da su uhvatili i dešifrovali depešu koju je Tito poslao Peku da Peko ima zadatak da što pre poruši mostove na pruzi i putu Kraljevo — Raška — Mitrovica — Skoplje i da mu je to i bio cilj prodiranja ka toj pru-

⁶ Prilog nije pronađen.

⁷ Vidi dok. br. 81.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ca, k. 127, reg. br. 13/3 (S-X-19).

² Odnosi se na 1. krajišku NOU brigadu 5. udarne divizije NOVJ. O njenim dejstvima krajem marta vidi tom I, knj. 7, dok. br. 84. Opširnije o prodoru Udarne grupe (2. i 5. NOU divizije) do Ibra vidi: Petar Višnjić, Prodor Druge i Pete divizije u Srbiju 1944, VIZ, Beograd 1968, str. 57—90.

zi³. Nemci su bacili dosta svojih snaga u Ibarsku dolinu da sačuvaju prugu⁴. Vapiju za našom pomoći. Ovu prugu su do sada čuvali Rusi⁵, sada su oni smenjeni i u bunkerima su Ljotićevci⁶. Verovatno da će komuniste zaustaviti na ovoj liniji okupator. Ja ću danas biti sa celim korpusom na mestu kako mi je naređeno⁷, sa štabom u Ročevićima. Uputio sam manja odelenja u daljno izviđanje prema Studenici⁸. Čim nešto dobijem izveštavaću Vas.

Prilog pečati za Ratni Presbiro i Centralni nacionalni komitet.

30 - III - 1944 g.

Pre — Pre⁹

³ Navedenu depešu Redakcija nije pronašla.

⁴ O brojnom stanju i rasporedu neprijateljskih snaga na sektoru Raška — Ušće krajem marta 1944, vidi tom II, knj. 12, dok. br. 236; tom XII, knj. 4, dok. br. 37.

U izveštaju komandanta 2. ravnogorskog korpusa od 31. marta Vrhovnoj komandi, pored ostalog, kaže se da na sektoru »Ušće—Raška ima 2 bataljona Nemaca, 4 bataljona Ljotićevaca, 1.500 Srp. drž. straže, Bugara 2—3 bataljona« (Arhiv VII, Ča, k. 26, reg. br. 24/1).

⁵ Pripadnici Ruskog zaštitnog korpusa.

⁶ Delovi 5. puka Srpskog dobrovoljačkog korpusa.

⁷ Korpus je bio u Pečkanici, Dedevcima i Ročevićima.

⁸ U naređenju komandanta 2. ravnogorskog korpusa od 1. aprila 1944. komandantu 2. žičke brigade (Vlastimiru Antonijeviću) kaže se:

»Dajte detaljne podatke o crvenim. Krenite odmah za njima i stupite u kontakt. Od vaših izveštaja zavisi odluka Vrhovne komande. Dajte detaljne i tačne podatke o njima. Izvestite u svakoj depeši mesto sa koga se javljate. Ako se može u Ušće, pošaljite nekog čoveka koji će se javiti straži, Dobrovoljcima ili Nemcima da se leteća brigada drugog ravn. korpusa kap. Rakovića nalazi tamo gde ste vi sada. Čovek neka ima objavu sa pečatom i bez oružja. To će nam olakšati prijem veće količine municije. Izvestite kad po ovome postupite«. (Arhiv VII, Ča, k. 26, reg. br. 29/1).

⁹ Predrag Raković.

PISMO ČLANA ŠTABA DRAŽE MIHAILOVIĆA OD 31. MARTA 1944. KOMANDANTU 2. RAVNOGORSKOG KORPUSA O PRIKRIVANJU ZAJEDNIČKE BORBE ČETNIKA I OKUPATORA PROTIV NOVJ PRED BRIGADIROM ARMSTRONGOM¹

Dragi Rakoviću,

Primili smo ovoga momenta tvoj izveštaj koji [si nam] poslao o situaciji u dolini Ibra od juče². Gle[daj da] nam dostaviš što pre iscrpnije obaveštenje, [da bi] smo mogli dalje preduzimati šta treba.

Od strane Ivanjice imamo obaveštenje da su upućeni Bugar i za crvenima jačine 2000 ljudi³.

Što se tiče brigadira Armstronga, gledaj na svaki način da izbegneš sa njim dodir. Neka ga primi neki od tvojih zastupnika u Ljubiću, s tim da mu ne govore gde se ti momentalno nalaziš⁴, a naročito da se ništa ne oda je u vezi sa našim pripremama protiv crvenih⁵. On je sigurno došao da vidi šta ćemo mi preduzeti protiv crvenih,⁶ i nije isključivo da može to javiti na nadležno (njegovo nadležno) mesto.

Neka kaže tvoj zastupnik da si otišao na [neku drugu] stranu, ali ne na desnu obalu Morave, već negde [suprotno]

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 20, reg. br. 6/5 (VK-Y-800). Original je na više mesta oštećen, a potpis i pečat su od vlage izbledeli.

² Vidi dok. br. 104.

³ O borbama delova 2. proleterske udarne i 5. udarne divizije NOVJ kod Ivanjice krajem marta i početkom aprila 1944, vidi tom I, knj. 7, dok. br. 63.

⁴ O rasporedu jedinica 2. ravnogorskog korpusa 31. marta, vidi dok. br. 104.

⁵ Brigadir Armstrong je bio upoznat sa činjenicom da četnici ne napadaju Nemce, već da zajedno sa njima vode borbu protiv jedinica NOVJ. U pismu od 7. marta 1944. Draži Mihailoviću povodom sastanka sa Predragom Rakovićem, brigadir Armstrong, pored ostalog, piše: »Nisam mogao da se sastanem sa kap. Rakovićem lično. Cuo sam da je mobilisao veliki broj vojnika i da je prešao preko Morave da pomogne (okupatorima i kvislinzima — prim. red.) u borbi protiv partizana« (Arhiv VII, Ča, k. 20, reg. br. 3/5).

⁶ Reči »protiv crvenih« dopisane su olovkom, ćirilicom.

jer će mu se tako izbiti zaključak da si možda [ti] angažovan u akciji protiv crvenih.

Čudi nas da Lalatović⁷ ovome nije j...⁸ tako daj instrukcije da se ne govori gde j...⁹

Prednje ti dostavljam, po Čičinom¹⁰ naređenju

31 marta 1944
u 15.30 časova

Pozdrav Tvoj¹¹

M.P.¹²

BR. 106

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 3. BRIGADE KORPUSA GORSKE GARDE OD 3. APRILA 1944. O BORBAMA PROTIV PRIPADNIKA NOP-a KOD UMČARA¹

ŠTAB 3 BRIGADE
GRUPE KORPUSA GORSKE GARDE
NJ. V. KRALJA PETRA II
Str. Pov. Br. 112
3 aprila 1944 godine
Slobodne Srpske planine

Ovaj štab raspolaže sa sledećim podacima i to:

1. — Na dan 2 ov. mes. potpisati sa svojom štabnom četom, 2 i 4 bataljonom ove brigade krenuo je u 20 časova iz Br. 43² za Br. 105³. Kada je došlo čelo na Varovnice otvorena je vatra od strane komunista⁴ sa kose od pravca Šepšina a u neposrednoj blizini naše kolone. — Borba je primljena. Posle kraćeg vremena izvršen je juriš na komuniste. Kako je ova strana bila nadmoćnija to su se komunisti dali u panično begstvo i isti su se izgubili u pravcu Umčara. Kako im se nije

⁷ Mirko.

⁸ i ⁹ Oštećen original.

¹⁰ Draža Mihailović.

¹¹ Potpis se ne može pročitati.

¹² Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini gorski štab«. Broj gorskog štaba ne može se pročitati.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 28, reg. br. 25/1 (S-V-1486).

² i ³ Sifrovane oznake za neka mesta (sela) na prostoru dejstva brigade (srez mladenovački), verovatno sela Donja Dubona i Badljeвица.

⁴ Verovatno delovi Kosmajskog NOP odreda.

moglo više ući u trag to je potpisati naredio pokret u pravcu Br. 105 u cilju predviđenog zadatka. Za vreme ove borbe koja je trajala oko 2 sata nestalo je 25 vojnika iz 4 bataljona koji su bili na desnome krilu i najjače ugroženi od vatre komunističke. Ovo se ljudstvo izgubilo iz razloga jer je bila noć a i usled nemanja komandira čete. Od ovih 25 vojnika danas se je jedan javio i kaže da je noćio u Šepšinu u jednoj šaši i kaže da je ostao na položaju sve dok je imao municije a kad mu je municije nestalo zaostao je i tu je izgubio vezu. Veruje se da će i ostali doći u toku današnjeg i sutrašnjeg dana. Upućeni su kuriri da im dadu vezu jer su svi iz Kovačevca i V. Krsne.

Jačina komunista bila je do 60 ljudi koji su raspolagali sa većom količinom municije jer su pucali a istu nisu štedeli, dok ova strana otvarala je vatru samo kada je cilj videla;

Rezultat borbe: sa ove strane nije bilo mrtvih ni ranjenih a nestalo 24, za koje se veruje da nisu zarobljeni. Sa njihove strane mrtvih nije bilo a za ranjene nepoznato je.

2. — Noću 31 pr. mes. naišla su u selu Vlaška nekoliko naoružanih lica na seosku stražu koja je bila postavljena kod kolibe Stevana Brkića prema Duboni, stražare izudarali poskidali im odeću i obuću i najurili ih kući, zapretivši im da će ih ako ih još koji put nađu na stražarskim mestima, bez ikakvog izgovora na licu mesta streljati i kuće zapaliti,

3. — Narednik Šnajder, tumač pri nemačkom Gestapou u Mladenovcu gotovo svakodneвно prima neka pisma na Srpskom jeziku sa potpisom M. S. — Rukopis je ispisan i vrlo čitak. Pisma odmah prevodi na nemački jezik a originale spaljuje.

4. — Nemački pukovnik koji je bio na osustvu vraća se danas u Mladenovac⁵ radi preuzimanja dužnosti, a kapetan Vilke 5 ov. mes. odlazi na osustvo.

5. — Iz sela Vlaške pobešlo je oko 150 ljudi u varoš bez ikakve potrebe samo da bi izbegli pozive i službu u našoj vojsci.

6. — Nalazim se u Br. 105. i radim na prikupljanju ljudi i oružja kao i čišćenju izdajnika.

M. P.⁶

Komandant potporučnik

A. J.⁷

⁵ Redakcija nije utvrdila o kome je reč.

⁶ Okrugli pečat: »Komanda Jugoslovenske vojske u otadžbini — Mladenovačka brigada«.

⁷ Arsenije Jovanović.

ZAPOVEST KOMANDANTA VUČEDOLSKE BRIGADE OD 5. APRILA 1944. POTČINJENIM KOMANDANTIMA ZA NAPAD NA DELOVE 29. DIVIZIJE NOVJ KOD GRAHOVA¹

KOMANDA VUČEDOLSKE
VOJNO-ČETNIČKE BRIGADE

Br. Služ.

5 aprila 1944 godine

POLOŽAJ

ZAPOVEST

(Sekcija 1 : 100.000)

Neprijatelj se nalazi na položajima: Prisoja — Zakurjaj — Orao — Grahovac — Omutić.²

Sutra 6 aprila t.g, naše trupe izvršice pokret prema neprijateljskim položajima u tri kolone i to:

a). — **Desna kolona:** komandant g. Nikola Vujačić, Spioska četa zagorska i Riječanski vod jačina 100 boraca, nastupa pravcem: Bokšin do, — Kopilov-do — Neradova Pećina, — Golo brdo — Elezov do — Okolišta — Maočići. Polazni položaj Bokšin do.

b). — **Srednja kolona:** komandant Ilija Lučić, sastav: Viluška četa, i Crkvička četa, jačine 100 boraca, nastupa pravcem: Čelina Petkovići — Osječenica — Vilusi. Polazni položaj Čelina.

v). — **Leva kolona:** Komandant poručnik Vujičić Mihailo sastav: Gornjepoljska i Dolovsko-Nudolska četa, jačine 100 boraca. Nastupa pravcem: Omutić — Grahovac — Dolovi — Škuljevac. Polazni položaj Podkurjaj.

Polazak sa polaznih položaja tačno u 5.30 časova.

Drugi borbeni red: Komandant Simo Eraković, sastav Banjski bataljon jačine 300 boraca. Pravac kretanja drum Grahovo — Osječenica, za srednjom kolonom.

Rezerva: Komandant: kapetan Đordije Draganić, sastav Rudinsko-Trepački bataljon, delovi Vučedolskog bataljona i Barska četa, jačine oko 400 boraca. Mesto rezerve Grahovo.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, k. 140, reg. br. 16/6 (CG-V-1453).

² i ³ Na navedenim položajima nalazili su se delovi 12. hercegovačke NOU brigade 29. divizije NOVJ. Napad četnika i delova 369. puka nemačke 369. legionarske divizije otpočeo je 6. aprila. Vidi dok. br. 111 i tom IV, knj. 24, dok. br. 44 i 194.

Održavanje veze putem kurira i ugovorenim znacima kako je na zboru pokazato starešinama. Centar Veze na pravcu srednje kolone, gde će se potpisati nalaziti.

Postupak pri nastupanju: Nastupati vojnički i po planu u saglasnosti sa br. 11³. Blagovremeno izvesti jedinice na polazne položaje.

Komandant leve kolone, postaraće se da uhvati vezu sa jedinicama kapetana Vidačića⁴ koje nastupaju sa pravca Lastve.

Ishrana, kako je usmeno na zboru regulisano, stim što je baza za snabdevanje Grahovo, osim mesa kojim se snabdevati od komunističkih i njima naklonjenih porodica.

Ranjenička prihvatnica u Zakurjaju.

Ugovoreni znaci i znaci raspoznavanja dati su komandantima i komandirima.

Kada se ovlada linijom: Podbožur — Maočići — Kešeljeva Gradina — Broćanac — Skorča Gora, sačekati narednje u koliko se ne bi ranije naredilo.

Komandant kapetan,
Ivan M. Jančić

M. P.⁵

Dostavljeno:

K-tima kolona, II borbenog

reda, Rezerve i Rud.-Trepča.

Bataljona. —

⁴ Milorad.

⁵ Okrugli pečat: »Komanda Vučedolske brigade«.

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA ZLATIBORSKOG KORPUSA OD 7. APRILA 1944. POTČINJENIMA O NAREĐENJU DRAŽE MIHAILOVIĆA ZA BORBUNO PROTIV NOVJ NA PL. GOLIJU¹

K O M A N D A
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI
Gorski štab br. 8
O. Br. Sl.
7 aprila 1944 godine.
Slobodne Srpske planine

Danas sam od Čiče² dobio sledeće depeše:

»Br. 39 od 6 aprila. Komunisti odbačeni od Ibra sa velikim gubicima³. Odstupaju preko Golije ka zapadu verovatno istim pravcem žele nazad. Treba ih potpuno dotući i oteti im oružje i municiju. Ovo je jedinstvena prilika da im [se] zada poslednji udarac. Budite spremni da ovo izvršite.

Br. 40 od 6 aprila. Raković⁴ i Vučković⁵ su u ofanzivi prema njima iz Dragačeva u pravcu Golije⁶. Bugari ih gone sa istoka i dočekuju sa zapada. Budite spremni ako na vas naiđu. Saopštite odmah ovo naređenje Milošu Markoviću i Kalaitoviću⁷. Javlajte nam svakodnevno situaciju sa vaših terena, jer su nam izveštaji vrlo potrebni.«

Prednje depeše dostavljam na znanje i upravljanje.

Komandant, kapetan,
Radović⁸

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 30, reg. br. 43/5 (S-V-1950).

² Draža Mihailović.

³ O pokušaju delova 5. udarne i 2. proleterske udarne divizije NOVJ da forsiraju r. Ibar krajem marta 1944. i borbama protiv Nemaca, Bugara, četnika, SDS i Ljotičevaca kod Ušća krajem marta i daljim borbama na pl. Goliji početkom aprila, vidi tom I, knj. 7, dok. br. 64, 65, 69, 75, 81; knj. 20, dok. br. 150; Petar Višnjic, n. d., str. 57—90.

⁴ Predrag.

⁵ Zvonimir Zvonko.

⁶ Tokom 5. i 6. aprila kod sela Gušterice, Brezova i Propljenica 4. krajiška udarna brigada razbila je delove 1. i 2. ravnogorskog korpusa (tom I, knj. 20, dok. br. 150).

⁷ Vuk.

⁸ Dušan.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA GLAVNE KOMANDE ZA CRNU GORU I SANDŽAK OD 7. APRILA 1944. DRAŽI MIHAILOVIĆU O STANJU ČETNIČKIH ORGANIZACIJA U CRNOJ GORI¹

GLAVNA KOMANDA
ZA CRNU GORU I SANDŽAK

Str. Pov. Broj 7

7. aprila 1944 god.

Položaj

Izveštaj o stanju
u Crnoj Gori.

NAČELNIKU ŠTABA VRHOVNE KOMANDE ARMISKOM
ĐENERALU GOSPODINU DRAŽI MIHAILOVIĆU

POLOŽAJ

Stanje u Crnoj Gori do ovoga momenta je sledeće:

1) *Jačina komunista*: Komunistička snaga, do pre deset dana, prema meni bila je vrlo jaka. Od četničkih jedinica bila je brojno jača najmanje četiri puta, bolje naoružani, a nažalost i mnogo borbeniji nego naše jedinice. Glavni razlog njihove borbenosti je javno pomaganje od strane naših saveznika Engleza i Amerikanaca, a ne radi njihove vojničke vrednosti.

Napredovanje Crvene armije ka Balkanu, a naročito propaganda Londona, svesne nacionaliste i našu četničku organizaciju sve ovo zabrinjava i demoralise, tako da borbenost kod nas svakim danom opada sve više i više, jer se stiče ubeđenje da je naša pobeda nemoguća i da Balkan spada u interesnu sferu Sovjeta.

Ovaj strah najviše proističe zbog snabdevanja komunista putem aviona od strane Engleske i to oružjem, novcem i spremom. Ovo naročito demoralise borbenost četničkih jedinica i to baš ovih dana.

Pre deset dana izgledalo je da se komunisti sa svim većim jedinicama prebacuju za Sandžak, što se moglo verovati obzirom što su oni imali nameru da prvo tuku našu grupu u Sandžaku, a posle ovoga uspeha da napadaju ovu našu grupu ovamo i ovladaju obalom. Dolaskom Pavlovih² kurira ovo je

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 138, reg. br. 23/2—1 (CG-V-1032).

² Đurišić.

potvrđeno, sa tom razlikom, komunisti imaju nameru da na-
diru preko Kopaonika za Bugarsku. Prikupljanjem detaljnih
podataka vidim da ovo nije u potpunosti tačno. Od 2 ov. me-
seca ovde se grupišu komunističke snage i to: V, VI, VII, i
IX komunistička brigada³, a izgleda mi i IV⁴ za koju nemam
još tačnih podataka. Pored ovih u Katunskoj Nahiji nalazi se
i jedna dalmatinska Brigada⁵. Sve ove brigade dobro su nao-
ružane, a najslabija brigada broji preko 600 ljudi. Municije
imaju dosta. *Njihov glavni cilj je zauzimanje, prvo Nikšića⁶,
a posle i ostalih gradova u ovim krajevima. O ovome ću Vas
izvestiti kratkim putem.*

2) Komunisti uspeavaju zbog potpunog njihovog jedin-
stva u radu u svakom pogledu kod svih njihovih struja. Na-
žalost kod nas je obratno stanje. Kod naših vodećih ličnosti
ne samo da nema slaganja, nego postoji veliko neprijateljstvo
i ako je njihov krajnji cilj i ideja u stvarnosti ista. Posledice
ovoga mislim da su svakome jasne, jer se nalazimo na rubu
propasti i svu odgovornost za to snosiće vodeće ličnosti.

Molim Vas da izvolite nastati da se ove nesuglasice i mr-
žnje potpuno otklone i da se sa ovim prestane ako ne može
definitivno, ono bar privremeno dok se komunizam uništi.
Ako se ovo ne uredi naša pobeda ne samo da je u pitanju, nego
je nemoguća.

Potreba naše pobede i našeg opstanka zahtevaju da ovim
neizgodama stanete na put do potpune naše pobede.

3) Situacija je vrlo ozbiljna i zahteva hitnost naše akcije
protivu komunista bez obzira na teškoće. Ova akcija mora
biti jednovremena, u svim pravcima sa što jačim snagama. Za
naš potpuni uspeh u ovoj zoni (Crnoj Gori, Hercegovini i
Sandžaku) potrebno je da učestvuju i Hercegovci, pa Vas
molim da izdate potrebno naređenje zastupniku potpukovnika
Bačovića⁷ da oni preduzmu akciju istog momenta kada otpočne
od Sandžaka i Crne Gore.

Oni treba da dejstvuju sledećim pravcima:

a) Trebinjski korpus (Trebinjska, Bilećka i Vučedolska
brigada) pravcem: Trebinje — Viluse — Trubjela — Kuside —
— Virovštak — G. Polje — Brezna. Zona dejstva desno: s.
Grab — Grahovo — s. Trešnjevo — s. Broćanac — s. Koćane —
— Vojnik planina, a levo Somina pl. — Njegoš-planina — s.
Presjeka — Budoš planina — s. Bajovo Polje.

³ i ⁴ Reč je o crnogorskim NOU brigadama.

⁵ Odnosi se na 2. dalmatinsku udarnu brigadu koja je bila u sa-
stavu Primorske operativne grupe.

⁶ O planu napada 3. udarne divizije NOVJ na Nikšić 9. aprila
1944, vidi tom III, knj. 7, dok. br. 153.

⁷ Petar. Njegov zastupnik bio je kapetan I kl. Danilo Salatić.

b) *Nevesinjski korpus* (Nevesinjska i Gatačka brigada) pravem: Avtovac — Ravno — Goransko — Pivski manastir. Zona dejstva, desno leva granica Trebinjskog korpusa, a levo Gacko — dolina reke Vrbnice.

Dalje i jedan i drugi korpus prema razvoju situacije i borbe.

4) Za opštu akciju u ovoj zoni možete računati samo na sledeće jedinice:

a) hiljadu dobrih boraca koji su pod mojom neposrednom komandom i koji su dan noć u borbi. Da je ovo ljudstvo dobro naoružano i odeveno i da ga ma čime mogu nagraditi bi dalo odlične rezultate u ovim borbama.

b) Oko pet stotina mojih ljudi nalazi se u Vrmošu, severni deo Albanije. Ovo ljudstvo je slabo naoružano (oko 250) i nalazi se u bednom stanju u svakom pogledu. Ipak ako otpočne opšta akcija boriće se do oslobođenja Andrijevice, Berana i Kolašina. Komandant ove grupe je kapetan Vučeljić Marko. Ovde ipak mogu računati i na mali broj katolika iz Albanije.

v) *Durmitorska brigada* pod komandom kapetana Ivana Ružića, jačine oko pet stotina ljudi, nalazi se u okolini Nikšića. Ova brigada je takođe vrlo borbena, ali i ona oskudeva u svemu. Za opštu akciju biće dobra.

g) *Brigada kapetana Jovovića*⁸ za dalju akciju ne može se upotrebiti osim oko 200 ljudi.

Na ostale jedinice iz ovoga kraja za opštu akciju nemože se računati, sem za lokalne borbe.

5) Za svo vreme, sa malim brojem vojnika, koji su pod mojom neposrednom komandom u stalnoj sam akciji protiv ovih domaćih izroda. Krajnji rezultat ovih akcija nije najpovoljniji, naročito neuspeh posle zauzimanja Čeva⁹. Glavni razlozi ovoga neuspeha su: strašne vremenske prilike, potpuna neспособnost za noćnu borbu svih jedinica koje su uzimale učešća, sem ove jedinice koja je bila pod mojom neposrednom komandom, greškom svih starešina zbog nemanja jedinstva i neizvršavanja dodeljenog im zadatka. Jedni su bili potčinjeni

⁸ Jakov. Tada je bio komandant Bjelopavličke brigade.

⁹ Druga dalmatinska brigada Primorske operativne grupe 2. udarnog korpusa NOVJ, zajedno sa delovima Lovčenskog i Zetskog NOP odreda i 1. bokeljskim bataljonom, razbila je 3/4. marta četničke snage na prostoru Cevo — s. Bate, oslobodivši Cevo i predeo severno od Cetinja. Tom prilikom je poginulo 110 i ranjeno oko 130, dok je zarobljeno 85 četnika. Potpukovnik Đorđe Lašić je pobegao ostavivši svoju pratnju od 20 ljudi (tom III, knj. 7, dok. br. 100).

majoru Đukanoviću¹⁰, drugi Nemcima¹¹, a potpisatom samo ovo što je pod stalnom i neposrednom mojom komandom za sve ovo vreme; nažalost pre ove akcije bio je razbijen Janičić¹² o čemu potpisati nije bio uopšte izvešten. Ovim našim neuspehom bio je otvoren put svim komunističkim grupama iz Hercegovine za ovu akciju te su se grupisali i nas naterali na povlačenje. Imali smo velike gubitke; nemanje dovoljnog broja automatskih oruđa i municije, čime su komunisti u dovoljnim količinama raspolagali, i puno drugih razloga.

Posle ovoga neuspeha ljudstvo je bilo demoralisano, ali bez obzira na ovo preduzeo sam akciju ponovo i imao prilično uspeha, naročito prilikom zauzimanja Ostroga i celog onog kraja¹³. 2. ov. meseca napadao sam Pipere¹⁴. Uspeh je bio, ali sam imao prilično gubitaka.

6) Stanje kod mojih jedinica je teško u svakom pogledu, naročito u sledećem:

a) Naoružanje prilično slabo, a naročito nemanje municije ni za kakvu dužu i dalju akciju. Sa municijom kojom danas raspolazem nisam u stanju da vodim ni jedan dan jaču borbu.

b) Ljudstvo mi je potpuno boso i golo i nemam načina da do ovog dođem. Novaca uopšte nemam niti ga mogu ma od koga dobiti ili pozajmiti. Pokušavam ali je rezultat vrlo negativan.

v) Naročito mi je u očajnom stanju jedinica koja se nalazi u Vrmoši i to u svakom pogledu. Ovo je druga grupa mojih ljudi.

g) Ljudstvo se sve više razočarava, jer se nadalo da će se vratiti svojim domovima i osloboditi svoje krajeve, ali razvojem naše unutrašnje situacije uvidelo je da je ovo teško i da se odugovlači pa gubi poverenje u sva naša osećanja i želje.

d) Starešinsko osoblje nije svo na svom mestu, nego izbegava borbu. Opravdanje se traži zbog raznih struja i za to što ničim nije do saga nagrađeno. U stvarnosti ovo je nedostatak dovoljne hrabrosti kod velikog broja.

Ima takođe još mnogo mana i kod onih što hoće borbu, a to je da traže vlast i ne biraju sredstva da do ovoga dođu, jer su ubeđeni da do ovoga mogu doći jedino pomoću okupa-

¹⁰ Jovan, komandant Nacionalnih trupa Crne Gore.

¹¹ Svi četnički komandanti u Crnoj Gori imali su sklopljene ugovore sa Nemcima o zajedničkoj borbi protiv NOVJ. Vidi dok. br. 67, depešu br. 1272.

¹² Ivan.

¹³ Nemačke snage i četnici su 28. i 29. marta vodili borbe protiv 6. crnogorske udarne brigade. O tim borbama vidi tom III, knj. 7, dok. br. 127 i 136.

¹⁴ Na tom prostoru dejstvovala je 6. crnogorska udarna brigada.

tora i njegovih saradnika. Bave se politikom, a ne vide da je naša pobjeda i opstanak u priličnoj opasnosti.

7) Katolički živalj u severnoj Albaniji, naročito Vrmoša i njena okolina prijateljski su raspoloženi prema našem življu i prema našem pokretu i svesrdno ga pomažu, ali ovu njihovu akciju ometa muslimanski živalj, naročito Kosovski Komitet, a donekle i vlada u Tirani. Vojvoda Prek Cale u ovom pogledu je redak primer, koji ne samo da pomaže naš pokret prijateljskim primanjem našeg ljudstva, nego je sa izvesnim brojem svojih vojnika učestvovao u našoj borbi ka Andrijevići. Spreman je da to i ovom prilikom uradi pa i ako mu bude branila vlada u Tirani, ali nažalost ne raspolaže sa dovoljno oružja i municije, a nemoguće mu je izaći u susret u ovom pogledu.

Za sve ove usluge koje je učinio našem pokretu i koje čini i danas nije dobio nikakve nagrade, sem što sam mu dao nešto malo novaca, a koji sam dobio pozajmicom ovde u Podgorici.

Molio sam Vas da ga odlikujete Karađorđevom Zvezdom i da mu se dadne počasno zvanje »četničkog vojvode« što do sada nije urađeno. Molim ovom prilikom da ga odlikujete i date počasno zvanje i dekret o ovome pošaljete.

8) Naše jedinice u ovoj zoni, a naročito starešinsko osoblje dosta je demoralisano raznim našim neuspesima, a naročito što se ne nagrađuju onim što su zaslužili i našta su stekli pravo, pa Vas molim još jedanput da izvolite sve predložene odlikovati i unaprediti. Ovo je potrebno i iz razloga da starešine vide da i u ovako teškim prilikama vodite računa o radu i zaslugama svojih potčinjenih.

9) *Držanje broja 11.* Njihovo je držanje kao ranije broja 22¹⁵. Nema one strogosti i okrutnosti koju su ranije imali. Da li je ovo u vezi sa opštom situacijom ili zbog relativno vrlo slabe jačine u ovim krajevima nemože se tačno reći. Ljudstvo je izmešano sa raznih područja u više slučajeva prosečne borbene vrednosti.

Obzirom da su njihove snage kako u unutrašnjosti tako i u primorskoj zoni vrlo slabe može se pretpostaviti da u vezi sa situacijom na Istoku napuste Balkan.

Držanje prema Narodnoj Upravi¹⁶ i jedinicama koje sa njima saraduju vrlo je neodređeno. Mnogo im obećavaju ali vrlo malo od toga izvršavaju. Kod ranijih političkih grupa u Crnoj Gori vode politiku sličnu onoj broja 22, s tim što su prema velikosrpskoj ideji širokogrudni.

¹⁵ Italijanske trupe (pre kapitulacije Italije).

¹⁶ Vidi dok. br. 32.

Ovdašnji aerodrom koji je ranije imao nekoliko aviona skoro su napustili i rezerve pogonskog materijala evakušu.

Prema nama su vrlo nepoverljivi i naš četnički pokret smatraju za njih vrlo opasnim. Samo jaka aktivnost komunista sprečava ih da prema nama preduzmu neke strožije mere.

Molim da se napred izneto ima u vidu i strogo povede računa a isto tako izdaju najhitnije uputstva za jednoobrazni postupak u raznim slučajevima.

10) **Zaključak:**

1) Neophodno je preduzeti hitnu i energičnu akciju protivu svih komunističkih grupa. Ova akcija treba da otpočne jednovremeno u svim pravcima radi sprečavanja njihovog grupisanja.

2) Molim da se poradi na izmirenju svih struja do potpunog uništenja komunizma, pa kada se sa njima raščisti lako će se onemogućiti rad svih onih struja koje ne idu pravim putem.

3) Molim da se stalno radi da bi se onemogućilo pomaganje komunista od strane Engleza i Amerikanaca, jer ako se u ovom uspe naša je pobeda sigurna, neuspe li se u tome naša je pobeda i opstanak u pitanju. Momenat je kada sve treba staviti na kocku ako želimo pobeđu.

4) Molim da mi se najhitnije dodeli izvesna suma novaca za kupovinu obuće ako se želi preduzeti uspešnija akcija u ovoj zoni.

5) Upućujem Vam majora g. Vukadinovića Sava koji će Vam sve stvari izneti opširnije.

KOMANDANT, POTPUKOVNIK,
Dor. M. Lašić

Po iskorišćenju
u Arhivu
L B¹⁷

¹⁷ Tekst dopisao Luka Baletić, na poleđini dokumenta olovkom, ćirilicom.

**DOPIS KOMANDANTA KONJIČKE BRIGADE OD 8. APRILA
1944. NEMAČKOJ KOMANDI U KONJICU O BORBAMA ČET-
NIKA PROTIV NOVJ I STAVU PREMA NEZAVISNOJ DR-
ŽAVI HRVATSKOJ¹**

ČETNIČKA KOMANDA²

BORCI

8/IV 1944 g.

NEMAČKOJ KOMANDI

KONJIC³

U posljednje vreme hrvatska vojska šalje pozive za hrvatsku vojsku Srbima konjičkog sreza. Pored tih poziva, hrvatska vojska i silom hapsi Srbe i upućuje ih u hrvatsku vojsku. Tako su pre 6—7 dana uhvatili kod svojih kuća četnike Draganića Matu i Sudara Đorđu iz Donjeg Sela i sproveli ih u Mostar radi upućivanja u vojsku. Imenovani se sada nalaze u »popunidbenom zapovedništvu« u Mostaru.

Hrvatske vlasti su 1941 godine Srbe stavili izvan zakona, klali, ubijali masovno i hteli Srbe sve uništiti *a zakonskom odredbom proglasili da Srbi nemogu služiti hrvatsku vojsku*. Samo oružanim otporom u ustanku, Srbi su se sačuvali uništenja, koje su im Hrvati namenili.

I sada nas čudi i iznenađuje da Hrvati zovu Srbe u vojsku i, čak šta više, silom ih hvataju i gone u vojsku. Zašto ne kupe u svoju vojsku hrvate-katolike i muslimane? Ove puštaju da sjede kod kuće kao neka milicija a Srbe gone.

Mi Srbi ne priznajemo državu Hrvatsku i nećemo u hrvatsku vojsku. A na to nam daje pravo Hrvatski postupak prema nama iz godine 1941.

Radi toga molim Nemačku Komandu da naredi potrebno da se smesta obustavi pozivanje Srba ovoga kraja u hrvatsku vojsku, a naročito da se prestane sa silom i nasilnim odvođenjem. Jer na silu i nasilje, mi ćemo odgovoriti istim načinom i nastat će ponovo kaos i nered u ovom kraju. Ako se dogodi ubuduće da hrvati ma gde na teritoriji konjičkog sreza, progone Srbe i vrše nasilno odvođenje Srba u hrvatsku vojsku, mi ćemo odmah oružano udariti na Hrvate. Kad mi puštamo na miru Hrvate, neka hrvati ostave na miru nas. Srbi ovoga kraja su stalno u vojsci, i Srbi su ovde jedini borci protiv boljševizma, koje hrvati obično pomažu. Dakle, mi Srbi svo-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 232, reg. br. 16/16 (BH-X-435).

² Odnosi se na Konjičku brigadu Nevesinjskog korpusa.

³ Tada su u Konjicu bili delovi nemačke 369. legionarske divizije.

jom borbom doprinosimo ostvarenju istih ciljeva za koje se bori i Veliki Nemački Rajh a to je uništenje boljševizma i ostvarenje poretka Nove Evrope, što hrvati ne čine nego otežavaju. Pa kada je to tako, zaslužujemo Nemačku zaštitu i za zaštitu molim Nemačku Komandu. U protivnom nastat će veliki neredi i kaos, što, verujem, ne želi Nemačka Komanda.

Na osnovu svega izloženog, molim Nemačku Komandu da naredi hrvatskim vlastima da odmah u konjičkom srezu obustavi progon Srba i prisilno odvođenje Srba u hrvatsku vojsku *A da se dva odvedena četnika, Draganić Mato i Sudar Đorđe, iz Donjeg Sela, koji su iz Konjica odvedeni u Mostar, gde se sada nalaze, odmah puste iz Mostara i upute svojim kućama, jer su pripadnici ovog odreda, koji je u stalnim borbama sa boljševičkim banditima.*

Gornje molim Nemačku Komandu u interesu reda i mira u ovom kraju.

U nadi da će se ovoj molbi najhitnije izaći u susret, ostajem⁴

Učtiv
Četnički komandant
poručnik
Velj. Reljić⁵

⁴ Četnici su, pored zajedničke borbe sa Nemačima protiv NOVJ, prikupljali podatke obavestajne prirode i dostavljali ih Nemačima. U dopisu komandanta Konjičke brigade od 15. aprila 1944. nemačkoj komandi u Konjicu, pored ostalog, piše:

»NEMAČKOJ KOMANDI
KONJIC

Pre desetak dana uputio sam tajna dva četnika preko reke Neretve u sela Blaca, Grušču i Župu, koje krajeve drže partizani, u svrhu špijunaže kod partizana i sastanka sa našim ljudima koji se po tim selima nalaze. Tako sam uvek slao četnike radi špijunaže, kada sam htjeo dobiti tačne podatke o partizanima. Poslati četnici su Sarić Luka i Sarić Vučko.

U međuvremenu nadošla je reka Neretva i poslati četnici mi se nisu mogli povratiti. Pokušavali su pet-šest dana da se povrate ali nisu uspjeli usled velike reke Neretve a most nema nigde osim u Župi, koju drže partizani.

Poslati četnici sada su došli u s. Polje i javljaju mi se da molim Vašu Komandu da bi ih Vaša Komanda na neki način prebacila kroz grad Konjic.

Kako su imenovani četnici davno otišli od kuće a kako je nama sutra uskrš, to mi je čast najučtivije zamoliti Nemačku komandu, da bi ma na koji način proveli kroz grad Konjic imenovane četnike. S obzirom na hrvatske vlasti, smatram najzgodnijim načinom da uputite u s. Polje jedan zatvoreni automobil i da sa tim automobilom prebacite imenovane četnike iz s. Polja do izvan Konjica do Tušćice, odakle će oni sami peške krenuti dalje. Na ovaj način nebi niko video ni znao ko je u zatvorenom automobilu« (Arhiv VII, reg. br. 17/16, k. 232).

⁵ Pseudonim Veljka Remetića, komandanta Konjičke brigade.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA VUČEDOLSKE BRIGADE OD 10. APRILA 1944. KOMANDANTU CRNOGORSKIH NACIONALNIH TRUPA O BORBAMA ČETNIKA I NEMACA PROTIV 12. HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE KOD GRAHOVA¹

KOMANDA VUČEDOLSKE BRIGADE

Broj službeno
10 aprila 1944 god.
POLOŽAJ.

KOMANDANTU CRNOGORSKIH NACIONALNIH TRUPA²
CETINJE

6 aprila t. g. u ranu zoru zajedno sa njemačkim trupama iz Grahova, Brigada je otpočela napad na partizane sa pravca Grahova sledećim pravcima³:

desna kolona: Grahovo — Bokšin Do — Neradova Pećina — Zagora — Okolišta i Jasen.

srednja kolona: Grahovo — Zakurjaj — Osječenica i Viluse.

lijeva kolona: Grahovo — Omutić (kota 1074) — Perčin — — Zebljak (kota 1164) — Škuljevac (kota 1168) — Vilusi.

6 aprila t. g. ovladali smo linijom Neradova Pećina, Kalo-per, Srednjak i Rojovici jedan klm. severozapadno od Crkve na Grahovcu. Na ovoj liniji smo zanoćili.

7 aprila t. g. u 5 časova nastavili smo napad na navedenim pravcima i u toku dana ovladali linijama Zagora, Osječenica, Grahovac i Zebljak, gdje smo zanoćili.

8 aprila u 5 (pet) časova nastavljen je pokret i napad na partizane i do 11 časova istoga dana ovladali linijom Ma-očići, Jargič i Broćanac.

Neprijatelj je davao jak otpor, naročito prvoga dana borbe, pošto se bio utvrdio.

Partizani su imali 15 mrtvih i više ranjenih. Ranjene su ponijeli sa sobom, osim jedne udarnice koja je ranjena zarobljena. Naši gubici svega tri ranjena.

Za sada se nalazim sa Brigadom na Vilusima i okolnim dominirajućim visovima. Njemačke trupe, osim jedne čete, povratile su se nazad.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 140, reg. br. 18/6 (CG-V-1454).

² Komandant je bio Jovan Đukanović, major.

³ Vidi dok. br. 107.

Sa pravca Lastve Trebinske napadale su partizane Hercegovačke nacionalne trupe zajedno sa njemačkim trupama i sa istima smo jednovremeno izišli na liniji Viluse — Broćanac — Maočići.

Partizani za sada drže Tupan i druge objekte u neposrednoj blizini, jer su dalje akcije nemoguće dok se nebi izvršilo čišćenje Katunske Nahije, pa molim da se u ovom smislu preduzmu mjere i da o preduzetim mjerama budem blagovremeno izviješten.

Ima mnogo znakova da među partizanima nije najbolje zadovoljstvo i da bi se sa jednim organizovanim pokretom mogli ubrzo razbiti pa i uništiti.

Narod koji je oslobođen od partizanskog terora ostao je bez ikakvih sredstava za život, jer su mu partizani sve opljačkali i uništili, te je neophodna potreba za što hitniji pokret, ako bi se željelo ma šta spasiti od naroda u ovim krajevima.

S molbom na znanje i nadležnost.

KOMANDANT BRIGADE,
Kapetan,
Ivan M. Jančić

KOMANDA NACIONALNIH TRUPA
CRNE GORE
Broj 1144
— 1944 god.
CETINJE

U akta!

P. Z. Komandanta, kap.

...⁴

---

⁴ Potpis nečitak.

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA 8. BRIGADE SMEDEREVSKOG
KORPUSA OD 10. APRILA 1944. KOMANDANTU PODUNAV-
SKE GRUPE BRIGADA O BORBAMA PROTIV NOVJ KOD
S. BADLJEVICA¹**

[G r b]

KOMANDA JUGOSLOVENSKE VOJSKE

U OTADŽBINI

GORSKI ŠTAB 73/8²

Pov. Br. službeno

10 - IV - 1944 god.

SLOBODNE SRPSKE PLANINE

KOMANDANTU POD.[UNAVSKE] GRUPE BRIGADA³

Na dan 9. ov. m. pošto sam stigao u Badljevicu i počeo da mobilisem ljudstvo. U selo sam stigao oko 12^h a oko 16 časova, napala me grupa partizana⁴, njih oko 150—200 nas je bilo oko 30, nastala je neravnomerna borba, morao sam se povući u pravcu Dubone, gde je bila Mlad.⁵ brigada otvorili su vatru na partizane oni su se povukli, nismo bili u mogućnosti da ih gonimo jer [je] počeo mrak da pada.

U borbi je poginuo p.poručnik Lala⁶ i omladinac Borivoje Vasiljević a jedan od mobilisanih je ranjen — lakše a ostali su se rasturili mobilisani, poginule sam sahranio u Duboni.

Mojim terenom da krstarim nemogu, zato molim Komand. da se krene veća grupa u poteru dok nije ozelenilo, susedne brigade nude nam se da ih blokiramo sa svih strana. Izvestio sam Komand. Korpusa o svemu. Gde se sada nalaze partizani neznam, ali su 9 - IV - držali zbor.

Gde se sada nalazite Vi neznam, a kurire sam slao do Vas u Selevac ali Vas nije našao tamo.

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 93, reg. br. 7/4 (S-V-15187).

² Odnosi se na 8. podunavsku brigadu Smederevskog korpusa.

³ U sastavu grupe bile su 7, 8. i 9. podunavska brigada. Komandant je bio Obren Ristović, kapetan.

⁴ Verovatno se odnosi na Kosmajski NOP odred.

⁵ Mladenovačka.

⁶ Verovatno je reč o Radosavu Milanoviću iz s. Badljevice.

Danas ću uhvatiti vezu sa gročanskom brigadom, do Vas da dođem u sastav nemogu jer imam sada mali broj ljudi, ako budete negde blizu izvestite da se sastanemo.

Veza preko M. Orašja.

Komandant
8 brigade, poručnik
Dimić⁷

M. P.⁸

BR. 113

NAREDBA DRAŽE MIHAILOVIĆA OD 11. APRILA 1944. O POSTAVLJENJU PUKOVNIKA JEVREMA SIMIĆA ZA DE- LEGATA KOD ZLATIBORSKOG I POŽEŠKOG KORPUSA RADI USPEŠNIJE BORBE PROTIV NOVIJ IZMEĐU REKA LIMA I MORAVICE¹

N A R E D B A

Načelnika Štaba Vrhovne Komande, i Ministra vojske mornarice i vazduhoplovstva za 11 april 1944 godine

Po ukazanoj potrebi, a u cilju da bi se bolje objedinile naše snage između Lima, Moravice protivu komunističke grupe koja se sada nalazi istočno od Ivanjice²,—

ODREĐUJEM

Privremeno za moga *delegata* artileriskog pukovnika g. *Jevrema Simića*.³

Zadatak delegata pukovnika g. Simića biće:

1. — Objedinjava akciju Zlatiborskog i Požeškog korpusa u akciji protiv komunista, u duhu instrukcija koje su mu usmeno date, i naređenja koja Vrhovna Komanda bude izdavala.

⁷ Ime nečitko.

⁸ Okrugli pečat.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 4, reg. br. 20/2 (VK-V-225).

² O rasporedu i borbama jedinica 2. proleterske udarne i 5. udarne divizije NOVJ u jugozapadnoj Srbiji krajem marta i prvoj polovini aprila, vidi tom I, knj. 7, dok. br. 90, 91 i 93 i knj. 20, dok. br. 150.

³ Ime i prezime u originalu podvučeno zelenim mastilom.

U ovom cilju, a prema razvoju situacije i ukazanoj potrebi stavljajući se delegatu pukovniku g. Simiću u zadatak da objedinjava akciju i drugih jedinica pored Zlatiborskog i Požeškog korpusa, o čemu će pukovnik Simić biti na vreme obavještan, kao i dotične jedinice.

2. — Kada se bude završila ova operacija pukovnik g. Simić dobiće naređenje za drugu funkciju, odnosno za dalji rad.

3. — Delegat pukovnik Simić nastaje da se snage čiju akciju ima da kordinira upotrebe kako je najbolje u duhu naređenja Vrhovne Komande da bi se tukle komunističke snage.

Komandantima čiji rad ima da kordinira Delegat pukovnik Simić stavlja se u dužnost da postupaju po uputstvima delegata pukovnika g. Simića, jer samo objedinjenim snagama komunisti će biti sigurno tučeni.

4. — Delegat pukovnik g. Simić stajaće u direktnoj vezi sa Vrhovnom Komandom, i obavještaće Vrhovnu Komandu što češće o stanju situacije. Komandanti Zlatiborskog, Požeškog korpusa i dalje stoje u direktnoj vezi sa Vrhovnom Komandom⁴.

Načelnik Štaba Vrhovne Komande,
i ministar vojske, mornarice i vaz-
duhoplovstva Armijski General,
Drag. M. Mihailović

M. P.⁵

⁴ U to vreme Draža Mihailović se nalazio u Dragačevu.

⁵ Okrugli pečat: »Komanda Jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab br. 1«.

SAOPŠTENJE ŠTABA KOMANDE ČETNIČKIH ODREDA CRNE GORE I SANDŽAKA OD 12. APRILA 1944. O BORBAMA PROTIV JEDINICA 37. DIVIZIJE NOVJ KOD PLJEVALJA I BIJELOG POLJA¹

SAOPŠTENJE Br. 1 za 12-IV-1944 god.

IZ ŠTABA KOMANDANTA ČETNIČKIH ODREDA CRNE GORE I SANDŽAKA

10 i 11 aprila 1944 godine preduzeta je **opšta ofanziva** protivu najvećeg neprijatelja srpskog naroda — komunista². Naše hrabre jedinice već prvog dana posle nezatnog otpora razbile su crvene bandite i naterali ih u panično begstvo.

Najjači otpor komunista bio je na položajima **Ljuća** — — **Šumani** gde se oko utvrđenih komunističkih položaja vodila ogorčena borba³. U ovoj teškoj borbi komunisti su imali oko 20 mrtvih i 15 lakše i teže ranjenih. U noćnom okršaju pao je, smrtno pogođen, naš proslavljeni gerilac i junak — kapetan **Jovan Jelovac**⁴. Pored njega imali smo 10 mrtvih i 7 lakše i teže ranjenih. Na ostalim sektorima u Sandžaku nismo imali nikakvih gubitaka.

Do jutros u 8 časova naše jedinice doprle su do sledećih položaja:

Kolona kojom lično komanduje major **Pavle Đurišić**⁵ nalazila se pred vratima Bijelog Polja i Šahovića. Na ovom sektoru crveni su imali 10 mrtvih i 12 zarobljenih.

Kapetan **Bajić**⁶ i vojvoda **Rade Korda** prešli su Lim kod Zatona i kontrolišu put Bijelo Polje — Mojkovac.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 138, reg. br. 25/2 (CG-V-1075).

² Nemačke i četničke snage i muslimanska milicija, jačine oko 5—6.000 ljudi, izvršile su 11. aprila napad na slobodnu teritoriju pravcem: Brodarevo — Gostun — Bijelo Polje, a pomoćnim Brodarevo — Kičevo — Lekovina. Ovom napadu sadejstvovala su neprijateljske snage na sektoru Pljevalja. Koristeći veliku nadmoćnost uz obilno sadejstvo artiljerije i tenkova, neprijatelj je uspeo da do 12. aprila potisne i delimično zaokruži delove 37. divizije NOVJ na sektoru Bijelog Polja i da istog dana uđe u Bijelo Polje. Odbacivši jedinice 8. crnogorske brigade sa prostorije Kičevo, neprijatelj je istog dana ovladao prostorijom Majstorovina, Slepac Most. Opširnije vidi tom III, knj. 7, dok. br. 179.

³ Kod s. Ljuće 9/10. aprila, delovi 3. i 4. sandžačke udarne brigade vodili su borbe protiv četnika i naneli im gubitke od 60 mrtvih i zarobili komoru (tom III, knj. 7, dok. br. 180).

⁴ Bio je komandant Pljevaljske brigade.

⁵ Vidi dok. br. 116.

⁶ Dragiša.

Kolona kapetana **Arsovića**⁷ (kórpus Railića) pošla je u napad sa položaja Podpeće — Odžak — Zekavice u pravcu Mijakovića.

Kolona kapetana Kalaitovića⁸ zauzela je Crni Vrh i Kozice i napreduje ka s. Vrulji — Gorice — Kovren.

Jedinice majora **Draškovića**⁹ nalaze se u selu Bobovu, a manje grupe prebačene su preko Tare u sektoru sela Tepci.

U 11 i 30 naše jedinice su ušle u Bijelo Polje i Šahovići.

I pored nepogodnog vremena naše trupe svuda pokazuju poznatu izdržljivost, požrtvovanje i hrabrost, dočim se kod našeg protivnika svuda pokazuju znaci rastrojstva i fizičke zamorenosti.

M.P¹⁰

IZ ŠTABA KOMANDE
CRNE GORE I SANDŽAKA

⁷ Verovatno Dušan, zamenik Radomana Railića, komandanta 1. mišeškog korpusa.

⁸ Vuk.

⁹ Aleksa.

¹⁰ Okrugli pečat: »Štab četničke komande za Sandžak«. Reč je, u stvari, o Komandi Starog Rasa.

**OBJAVA KOMANDANTA ČETNIČKE OBLASTI U SRBIJI OD
12. APRILA 1944. KOMANDANTU 2. BATALJONA 3. KOS-
MAJSKE BRIGADE ZA NESMETANO KRETANJE OD OKU-
PATORA I KLANJE SIMPATIZERA NARODNOOSLOBODI-
LAČKOG POKRETA¹**

OBJAVA

Za G. Milića Majstorovića p.poručnika, komandanta II bataljona III leteće kosmajske brigade, koja mu se izdaje s tim da može slobodno da se kreće sam ili sa svojom vojskom po terenu koji je ugovoren sa našim saveznicima Nemcima i Bugarima i da u ime Kralja Petra II Karađorđevića oduzima svu rekviziciju i kolje sve partizanske jatake i simpatizere zbog čega će dobiti čin majora.

12 - IV - 1944.

Položaj

Kom. oblasti
pukovnik²
za Arsenijević³

M.P.⁴

¹ Fotokopija originala (pisanog **mastilom, ćirilicom**) u Arhivu VII, Ča, k. 28, reg. br. 47/1.

² Odnosi se na Jevrema Simića.

³ Negovan.

⁴ Okrugli pečat: »Komanda Jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab br. 21«. Taj broj štaba imao je korpus Gorske garde.

PREGLED BROJNOG STANJA ČETNIKA IZ CRNE GORE I SANDŽAKA OD 13. APRILA 1944. U BORBAMA PROTIV JEDINICA 37. DIVIZIJE NOVJ KOD PLJEVALJA I BIJELOG POLJA¹

PREGLED

naoružanja četnika Crne Gore i Starog Rasa pod komandom majora Pavla Đurišića:²

1) *Crnogorske brigade:*

Mitraljeza teških »Breda«	17
Puško-mitraljeza »Breda«	50
Puško-mitraljeza »Brno«	10
Nemačkih Šaraca	3
Pušaka srpskih	850
Pušaka italijanskih	1.000
Bacača teških	7
Bacača lakih	5
	2227—25 ³
Mitraljetke	svega 10

2) *I Mileševski korpus:*

Mitraljeza teških »Breda«	5
Puško-mitraljeza »Breda«	30
Puško-mitraljeza »Brno«	18
Pušaka srpskih	800
Pušaka italijanskih	800
Bacača teških	3
Bacača lakih	2
	1806—12
Mitraljetke	8

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 138, reg. br. 26/2 (CG-V-1076).

² Ti četnici i delovi nemačke 181. pešadijske divizije, kao i muslimanska milicija, 11. aprila 1944. preduzeli su opšti napad na jedinice 37. divizije NOVJ. Vidi dok. br. 114.

³ Svi brojevi s desne strane teksta, kao i reč »svega«, napisani su olovkom, a označavaju: prva grupa brojeva — broj vojnika, a druga — broj oficira.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 3. BRIGADE KORPUSA GORSKE GARDE OD 13. APRILA 1944. O BORBAMA PROTIV DELOVA KOSMAJSKOG NOP ODREDA KOD DRUGOVCA¹

ŠTAB 3 BRIGADE
 Grupe Korpusa Gorske Garde
 Nj. V. Kralja Petra II
 Br. Službeno
 13 aprila 1944 god.
 Slobodne Srpske planine

Danas 13 ov. mes. u 12.30 časova dobiven je sledeći izveštaj kao dopuna današnjeg izveštaja:²

»Juče 12 ov. meseca vodila je borbu Grupa Podunavskih brigada sa komunistima i sa svim meštanima sela Drugovca.³ Meštani sela Drugovca primili su 300 pušaka od komunista i na svaku pušku 250—300 metaka. Poseli su selo tako da posle duže borbe grupa Podunavskih brigada ostupila je u pravcu s. Selevca. Poginulih i ranjenih sa nijedne strane nije bilo. — Jačina komunističke grupe oko 700 a među njima i 6 Rusa sa automatskim oruđima i pevaju Ruske pesme na Ruskom jeziku. U selo Malo Orašje stigli su Bugari u većoj masi a koliko brojno nezna se. — Oni su pošli radi čišćenja sreza Podunavskog od komunista.«

Na osnovu prednjeg potpisati je preduzeo sledeće:

Sa svojom brigadom poseće položaj sela Sepšin, Gornja Dubona, V. Krsna — zaseok Beluče. Uputio je kurira da uhvati vezu sa komandantom grupa Podunavskih brigada sa molbom da isti krene sa svojim grupama brigada u pravcu sela Drugovca u nameri da napadne komuniste a potpisati sa svojom brigadom krenuće preko Badljevice za Drugovac i izvršiti napad na iste.

Ovaj plan predviđen je za 14. ov. mes. u jutru oko 6 časova.³

¹ Kopija originala (pisanog na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 29, reg. br. 48/1 (S-V-1509).

² Takav izveštaj Redakcija nije pronašla.

³ Borba je vođena, verovatno, protiv delova Kosmajskog NOP odreda, jer je jedna četa odreda 10. aprila u s. Drugovcu napala četnike i nanela im gubitke od 2 mrtva i 14 ranjenih (tom I, knj. 20, dok. br. 147).

Moli komandanta za naređenje da se sa jednom brigadom iz sastava Grupe Korpusa Gorske Garde Nj. V. Kralja Petra II pođe za srez Podunavski u pravcu preko Kusadka — Selevac — Drugovac kao i ostala sela Podunavskog sreza u cilju da se što pre spreči komunistička namera. U slučaju da se ne krene u navedeni srez ova je brigada ugrožena od istog i veruje se da će biti što pre napadnuta. Potpisati sa svojim ljudima u stanju je da drži svoj srez ali da pođe u Podunavski srez da čisti sela od komunista i da čuva svoj srez neće biti u mogućnosti. — U slučaju da moram poći u srez Podunavski verujem da će komunisti ubaciti svoje trojke u ovaj srez i vršiti nasilje odnosno teror nad našim ljudima.

Dostavljeno:

K-tu Grupe Korpusa Gog. Garde

K-tu Kosmajskog korpusa

Prvom pomoćniku K-ta Garde.⁵

Komandant potporučnik,

A. J.⁴

BR. 118

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 2. MILEŠEVSKOG KORPUSA OD 14. APRILA 1944. KOMANDI STAROG RASA O BORBAMA PROTIV DELOVA 2. UDARNOG KORPUSA NOVJ U JUŽNOM DELU SANDŽAKA I ZAHTEV ZA POMOĆ OD STRANE NEMAČKIH TRUPA¹

Najhitnije pre svega²

KOMANDI STAROGA RASA PRIJEPOLJE

— Predati majoru Kasaloviću.³

Na položajima: Gradine (k. 1433) — k. 1412 — Klanac — Maren (K. 1315) — Kadina Luka, u 17 časova potisnuta je Mileševska brigada i oступila u više pravaca.⁴ Komunističke snage u jačini od 600—800 boraca, koje su u toku 12 o.m.

⁴ Arsenije Jovanović.

⁵ Odnosi se na Milana Medića.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 143, reg. br. 44/1 (CG-V-1783).

² Dopisano mastilom, ćirilicom.

³ Zdravko.

⁴ Napad su izvršili delovi 2. udarnog korpusa NOVJ.

preterane preko Kovrena,⁵ prikupile su se, pojačate delovima 4 Sandžačke brigade i nekim dopunskim delovima, napadale su na ovaj položaj, pravcem: Pavino Polje — Ljekovina — s. Grab. Komunisti su u toku 13-o.m. do 18 časova izbili na liniju: s. Gorice—Mejdanica—Srednje Brdo—Crni Vrh, sa prednjim delovima do Kozice. Ostale jedinice, koje su bile u Vrulji, zbog potiskivanja Mileševske brigade i koncentrisanjem jednog dela u s. Tulovu, bio sam prinuđen da izvučem u s. Ljutiće.

Namera crvenih: probijanje u pozadinu.

Snage sa kojima raspolazem ja za borbu iznose oko 400 boraca,⁶ koje su apsolutno nedovoljne da se suprotstave komunističkim snagama.

Molim da se traži od Nemaca⁷ jedan deo snage koji će učestvovati zajedno samnom, koji će učestvovati u ponovnom napadu pravcem: s. Kozice—Crni Vrh—Grab jednom kolonom, a drugom pravcem: Vrulja—Gorice. Molim ovo shvatiti najozbiljnije da ne bude kasno, jer se može desiti da napadnu Pavla⁸ u leđa ili Rajlića.⁹ Povodom ovoga, molim, hitno izvestite Pavla i Arsovića.¹⁰

14 aprila 1944. g. u 10 časova. Položaj

Komandant, kapetan
Vuk Kalaitović

M.P.¹¹

⁵ Vidi dok. br. 114 i 116.

⁶ Vidi dok. br. 116.

⁷ Na tom prostoru tada su bili delovi nemačkog puka »Brandenburg«. Vidi tom XII, knj. 4, dok. br. 41.

⁸ Đurišić. Vidi dok. br. 114.

⁹ Radoman.

¹⁰ Dušan.

¹¹ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini«. Broj gorskoj štaba je nečitak.

ZAPOVEST KOMANDANTA 1. RAČANSKE BRIGADE OD 17. APRILA 1944. KOMANDANTIMA BATALJONA ZA POSEDANJE POLOŽAJA KRŠANJE — KALUĐERSKE BARE RADI SPREČAVANJA PRODORA JEDINICA NOVJ PREMA PL. TARI¹

Štab 1. Račanske Brigade

Pov. O. Br. 272.

17. aprila 1944. god.

Položaj.

Z A P O V E S T

(Sekcija Vardište — Užice razmera: 1.100.000)

Komunisti² — crveni u svome pokušaju prodora za Srbiju, dobili su teške batine u dolini Ibra — Guče i Ivanjice, razbijeni povlače se iz Srbije istim pravcem kojim su i upali u Srbiju. Ima verovatnoće da se neki komunistički delovi u svome ostupanju — begstvu preko Tare — Zaovina i Staroga Broda prebace u Bosnu i tako izbegnu svoje potpuno uništenje u Srbiji.

Na Bijelome Brdu jake snage Nemaca³ čeka[ju] komuniste u njihovom begstvu iz Srbije.

Naše snage, Pavle Đurišić zauzeo od komunista: Bijelo Polje,⁴ Šahovići, Mojkovac, Berane i Andrijevicu. Severne i Južne Crnogorske trupe nastupaju ka Kolašinu, ovde su crveni u paničnom begstvu.

Major Drašković razbio kod Foče 27. komunističku diviziju.⁵

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 30, reg. br. 1/6 (S-V-1957).

² Odnosi se na delove 2. proleterske udarne i 5. udarne divizije NOVJ. O njihovim borbama protiv nemačkih i bugarskih trupa, kao i četnika, ljotičevaca i delova Srpske državne straže kod Ušća i Ivanjice, vidi tom I, knj. 20, dok. br. 150.

³ Verovatno su u pitanju delovi legije »Krempler«.

⁴ Vidi dok. br. 114.

⁵ Reč je o napadu četnika Drinskog korpusa na bolnicu 27. divizije NOVJ, 13. aprila 1943, kojom prilikom je poginulo 10 i nestalo 70 bolesnika i ranjenih boraca. Četnici su zarobili deo bolnice, ali ga je protivnapadom oslobodio 1. bataljon 16. muslimanske udarne brigade (Arhiv VII, arhiva NOP-a, k. 1111, reg. br. 1/1; arhiva Ča, k. 160, reg. br. 6/15).

U vezi naređenja Istaknutog Dela V. Komande Broj službeno od 16. aprila 1944. godine,⁶ za zatvaranje Tare i posedanja položaja u Kršanju, —

N A R E Đ U J E M :

1. — 1. Bataljon—Zaovljanska četa jačine 70 ljudi, komandant p.poručnik Lika Karaklić.

Odma poseda položaj Kršanje, sa zadatkom sprečavanje upada i odступа komunista preko Zaovina ka Starom Brodu. Hvata vezu sa delovima Bosanskih brigada, koje se nalaze u Župi i sa komandantom 4. bataljona na Sekulićima.

Ljudstvo koje pripada štabnoj grupi ima se odma javiti u ovaj štab.

2. — 3. Bataljon, komandant narednik Vidačić Gojko, jačina 80 ljudi:

Poseda položaj Kaluđerske Bare, sa zadatkom sprečavati upad i odstup komunista preko Tare ka Vežanji i Starome Brodu. Hvata vezu sa 4. bataljonom na Sekulićima. Levo sa Zlatiborskom i Užičkom Brigadom.

Pored gornjega zadatka sprečava izvoz građe preko Kremanske stanice.

4. — Bataljon, komandant poručnik g Kostić Voislav, jačina 45. ljudi:

Poseda položaj na Sekuliću sa zadatkom sprečavanja upada komunista na ovaj teren i njihov odstup ka Vežanji i Starome Brodu. Hvata vezu sa komandantom 1. bataljona u Kršanju i komandantom 3. bataljona na Kaluđerskim Barama.

Sve gore navedene jedinice imaju posesti određene položaje u toku današnjega dana i noći.

Ishrana ljudstva sa svoji teritorija.

Na položaj povesti najnužniji broj tovarni grla, koji će služiti za prenos artikala hrane i drugih potreba.

⁶ To naređenje Redakcija nije pronašla.

Sve jahaće konje koje su do sada komandanti bataljona imali na upotrebi vratiti sopstvenicima u toku današnjega dana.

Komandant celoga gornjega sektora biće moj pomoćnik p. poručnik g. Jovanović Ratko, koji će odma uhvatiti vezu sa Istaknutim Delom Štaba V. Komande, od kuda će preko radio stanice dolaziti do tačnih podataka o kretanju komunisti i okupatorski trupa i o tome davati potrebna uputstva i obaveštenja komandantima bataljona.

Svi komandanti bataljona staviće komandantu sektora po jednoga otresitog vojnika, koji će služiti za prenos obaveštenja. Ovi vojnici imaju biti na dan 18. ovoga meseca do 12. časova u Komandi mesta Zaovine.

Komandanti bataljona izvestiće me da su prednju zapovest primili i po istoj postupili.

Ljudstvo 4. bataljona koje nema oružja ostaće u kasarni u Perućcu pod komandom Mihaila Škrnića, a ovaj biće pod neposrednom komandom štaba brigade.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu!
Draža nas vodi veličini i slobodi!
Pobeda je naša!

Komandant, p. poručnik⁷

M.P.⁸

⁷ Potpis nečitak. Verovatno D. (Dobrosav) Ordagić.

⁸ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab br. 136«.

PISMO DELEGATA VRHOVNE KOMANDE OD 18. APRILA 1944. DRAŽI MIHAILOVIĆU O SARADNJI ČETNIKA SA NEMAČKIM I BUGARSKIM TRUPAMA U BORBAMA PROTIV NOVJ U JUGOZAPADNOM DELU SRBIJE¹

Ovo je greška što se vidi iz docnijeg izlaganja ali ko zna? pitati!²

Dragi moj Glavni Doktore,³

Šaljem ti stanje na celoj prostoriji i ono je sledeće na dan 17 aprila:

Crveni⁴ drže Brekovo⁵—Katići—Kušiće snagama dosta jakim u odnosu na mene.

Raspored Nemačko-satelističkih snaga je:

Krdžaliski drugi puk pod komandom Marisava⁶ u Čajetini, a jedan bataljon je 17 ovog meseca otišao iz Bele reke verovatno ka Katićima.

Nemci:⁷ 4.000 sa nešto lakih topova, na prostoru Čajetina — Palisad — Kraljeve vode — Kokin Brod.

Bugari: Na utvrđenoj Borovoj glavi ovu ojačavaju i ima ih 1.500.

S.D.S.: Njih 230 u utvrđenjima sela Rožanstvo.

Marković:⁸ 360 ljudi zatvara Visoku. Odredi su istureni na Okruglici.

Kondor:⁹ sa 1340 ljudi na liniji Klekovo — Ljubiš — Sirogojne. Grupno zatvara sve pravce sa rezervom spremnom za udar.

Kalait:¹⁰ jedan bataljon sa 80 Nemaca u Stitkovu, a dve čete na Pavlovića Brodu. Sam Kalait sa ostalim odredima je sa Pavlom.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 18, reg. br. 11/7.

² i ⁵ Draža Mihailović je reč »Brekovo« okružio, povukao strelicu na margini gornjeg dela dokumenta i napisao sadržani tekst. U Brekovu se toga dana nalazio jedan bataljon bugarskog 63. pešadijskog puka.

³ Odnosi se na Dražu Mihailovića.

⁴ Odnosi se na delove 5. udarne divizije NOVJ. Vidi tom I, knj. 7, dok. br. 122.

⁶ Petrović, komandant 5. dobrovoljačkog puka SDK.

⁷ Jedinice 4. puka »Brandenburg«.

⁸ Miloš.

⁹ Dušan Radović, komandant Zlatiborskog korpusa.

¹⁰ Vuk Kalaitović.

Cvetić:¹¹ sa njim veze nemam.

Zvonkov¹² odred pod komandom poručnika Nenadića¹³ zajedno sa Nemcima je u Negbini.

U toku 17 ovog meseca Marković je do 11 časova vodio borbu sa crvenima napadnut od tri njegove kolone. Posle borbe od tri sata gde je dolazilo i do borbe prsa u prsa, povukao je se. Crveni su zauzeli Katiće, Maću, Vodice, Šarenik i tu se zadržali.

Rezultat: Marković ima 6 mrtvih i 4 ranjena. Nađeno je 21 mrtvih kod crvenih.

Za 18 april naredio sam Kondoru: da iz brigade Kolarevića¹⁴ obrazuje odred i da u toku noći napadne sa 120 ljudi pravcem Klekova — Presjeka — Kušići, a Markoviću da sa odredom od 60 ljudi sa Okruglice napadne Katiće. Oba odreda ovo će vršiti u cilju nasilnog izviđanja i prikupljanja podataka.¹⁵ Na prostoru koji zauzmu imaju ostati. Posle ovog doneću odluku za napad ako sam siguran u uspeh. Ovaj napad izvršiće se u toku noći 18/19 aprila kao prepad. Prilog prepis zapovesti.¹⁶

Toliko o operacijama.

Po dolasku kod Markovića i Kondora naišao sam na punu saglasnost u njihovom radu.¹⁷ Na bratsku slogu i međusobnu tesnu vezu.

Po orjentisanju na Okruglici i sastanku sa oba komandanta priključio sam se Kondoru zbog stanice.

Moj dolazak primili su i shvatili kako treba i neću imati nikakve teškoće u objedinjavanju. Na protiv obojica su zadovoljni što si me uputio, te da se i lično uverim o svim njihovim naporima u borbi za savlađivanje crvenih.

Samo bi trebalo ojačati Markovića jer isti je morao odvojiti snage za čuvanje i zatvaranje prelaza na Moravici kod Divljake i ostaviti jedan deo snaga da zatvara Mirosaljce te *da se iz Dragačeva*¹⁸ ovde ne probiju crveni, pa je taj deo mrtav za aktivno dejstvo oko Mučnja.

Dobro bi bilo da *Neška*¹⁹ prebaciš u Kruščicu pa da po preduzetom nasilnom izviđanju upotrebim i njega i napadnem

¹¹ Radomir.

¹² Zvonimir Vučković, komandant 1. ravnogorskog korpusa.

¹³ Mihailo, komandant 2. takovske brigade.

¹⁴ Milomir, komandant Zlatiborske brigade.

¹⁵ Vidi dok. br. 143.

¹⁶ Navedeni prilog redakcija nije pronašla. Vidi dok. br. 133.

¹⁷ Vidi dok. br. 113.

¹⁸ Tekst je, olovkom, podvukao Draža Mihailović i na margini napisao: »?? ne može«

¹⁹ Nedić, komandant Valjevskog korpusa. Reč »Neška« Draža Mihailović je podvukao olovkom i na margini napisao: »?? ne može«.

sa jačom snagom da odbacim crvene, koji se ovde nalaze oko Kušića u nezgodnoj situaciji.

Tako isto molim te da me svakodnevno telegrafski obaveštavaš o stanju na Ibru, Goliji i Sandžaku u koliko ti imaš podataka.

Ja se pak staram da te preko stanice svakodnevno izveštavam o svemu što je ovde. Da li ti na vreme dobijaš telegrafske izveštaje?

Ako imaš da mi daš novih instrukcija ti mi pošalji.

Primi moje srdačne pozdrave, voli te tvoj

Dr. Ška²⁰

18 - April 1944 g.
u 12 časova²¹

BR. 121

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JURIŠNOG KORPUSA OD 18. APRILA 1944. KOMANDANTU SMEDEREVSKOG KORPUSA O RAZBIJANJU JURIŠNOG KORPUSA OD STRANE KOSMAJSKOG NOP ODREDA KOD S. DRUGOVAC¹

Gospodine kapetane²

Danas 18 IV 1944 u 4 sata u jutro napali su me partizani pod Drugovcom.³ Bilo ih je oko 400 ljudi. Jurišni korpus⁴ ne postoji više t.j. razbijen je potpuno i bez municije. Ostalo mi je na licu samnom 31 čovek.

Juče sam blokirao Suvodol. Održao govor i sporazumeo se sa Miloševićem, Živanom i Rebićem da napadnemo Drugovac sa dve strane. Rebića i Miloševića i onog vodnika poslao sam sa 50 ljudi i 3 mašinke u M. Orašje pošto je Milošević tvrdio da je to »banja« i naši ljudi.⁵ Ja sa 50 ljudi oti-

²⁰ Jevrem Simić.

²¹ Na poledini dokumenta Draža Mihailović je napisao olovkom, ćirilicom: »Ovaj izveštaj konfuzan naročito u pogledu Brekovo. Odgovoriti mu.«

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 102, reg. br. 27/4—1 (S-V-17331/4—a).

² Izveštaj je poslat kapetanu Živanu Lazoviću.

³ Reč je o delovima Kosmajskog NOP odreda.

⁴ Reč je o privremenoj formaciji četnika iz Smederevskog korpusa.

⁵ Rečenica je tako napisana u originalu.

šao za Selevac, i u jutro smo trebali da napadnemo Drugovac sa dve strane. Ja sam bio tačan a oni se nisu pojavili ni nakon 2 sata što sam borbu vodio. Bio sam opkoljen na 3—4 km. strelj. strojem gustim na 2—3 koraka čovek do čoveka i presečena otstupnica. Dolazili su od Vodnje i množina jedna u 2 strelj. stroja od Čunjevca Suvodola a sigurno i Binovca. Uspeo sam da probijem obruč i da ih prisilim da poležu a zatim sam jurnuo sa 20 ljudi i izvukao se. Jova je imao drugu četvu njoj sam pomagao sa 3 b. dok se nije izvukla. Poslao sam u Kusadak 2 trojke sa jednim ranjenikom iz Plane. Izgubio sam 2 čoveka iz druge čete. Jedan iz Rakinca a jedan iz N. Sela izbeglice.

Na levom krilu bio je Živan i nije se vratio iz borbe. Njegovih 5 ljudi su samnom ostalih 6 nezna se šta je sa njima. On se bio prvi povukao i naredio je da k njemu dođu i ostali ali se posle nezna o njemu ništa.

I pored blokade sišao sam u potok da ga tražim i video sam da njegovi ljudi odstupaju dok je on bio odstupio. Gde je neznam.

Komunisti imaju nade i dobro se drže. Treba sva ta sela zapaliti i poklati. Vi to nećete e pa hvatajte ih žive i sudite ja nemogu.

Pozovite gardu da ih uništimo dok još ima vremena. Ljudi i ja smo premoreni jer ne spavamo po 2 sata noću jer smo stalno u pokretu iz sela u selo a sve komunizirano.

K-dt Juriš. korpusa
kapetan
Ranko Dimitrijević⁶

P. S. Nemogu se ovde održati jer nemam municije.

---

⁶ Dimitrijević je bio komandant Velikoorške brigade Smederevskog korpusa.

**NAREĐENJE ŠTABA KALINVIČKE BRIGADE OD 19. AP-
RILA 1944. KOMANDANTU ZAGORSKOG BATALJONA ZA
IZVIĐANJE POLOŽAJA NOVJ KOD KALINOVIKA ZA PO-
TREBE NEMAČKIH TRUPA¹**

[Š T] A B 225²

[Br.] lužbeno.³

19 aprila 1944 godine.

KALINOVIK.

KOMANDANTU ZAGORSKOG BATALJONA.

Prema naređenju komandanta Njemačke vojske⁴ koja se nalazi u Kalinoviku, odmah po primitku ovoga naređenja krenite sa vojskom u Romane i Graiseljiće odakle će te vršiti izviđanja u pravcu Kutina i Hotovlja i Brda. Ta izviđanja moraju biti danonoćna. Izveštaji se imaju slati rano ujutro najdalje do 8 sati i u večer najdalje do sedam časova, sem izuzetaka t.j. pojave partizana⁵ ili slično tome.

Ovo što Ti pišem zadrži samo za sebe. Njemačke kolone su krenule u četiri pravca prema Bjelimićima i Glavatičevu. Jedini pravac koji nije bio zatvoren to je ovaj u Kalinoviku, i radi toga su oni došli da zajednički zatvorimo ovaj pravac, jer ih je tražio kopetan Mazić.⁶ Prema tome sva naređenja koja budeš dobivao od mene smatraj za najozbiljnija i ona su meni naređenja od strane Njemaca. Izvršavaj onako kako Ti se naređuje. U koliko Ti bude nešto nejasno između nas i Njemaca pitaj nas, tako da nebi došlo do nesporazuma između nas.

Zabrani svako kretanje prema Ulogu i dole u Župu isto je to naređenje njihovo. Uhvati vezu sa Obaljskim bataljonom i u ovom smislu mu pošalji naređenje, da i oni zajedno sa Vama vrše patroliranje.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 232, reg. br. 5/3 (BH-X-282).

² Brojčana oznaka za Kalinovičku brigadu.

³ Na tom mestu original je oštećen.

⁴ Tada su u Kalinoviku bili manji delovi nemačke 369. legionarske divizije.

⁵ U širem prostoru Kalinovika nalazili su se delovi 27. udarne divizije NOVJ.

⁶ Spasoje, komandant Kalinovičke brigade Romanijskog korpusa.

U koliko Te budu raspitivali koliko imaš vojnika reci onako kako smo i Mi rekli t.j. da ih imaš oko 150.
Odmah kreni za Romane.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

V.D. Komandanta,
1.— Uroš Govedarica

Pravac kretanja sa vojskom Potkraj. Romane, nemoj ni-
pošto Kuc—Kalinovik da bi Nemci videli zašto vas nema.⁷

Str. pov. sl.
19. aprila 1944 god.
Kalinovik.

Komandantu Zagorskog bataljona
bratu Spasoju Zdralu

Jelašca

Hitno

⁷ Ovaj pasus i dalji tekst napisan je na poledini dokumenta mas-tilom, ćirilicom.

ZAPOVEST DELEGATA DRAŽE MIHAILOVIĆA OD 20. APRILA 1944. KOMANDANTIMA ZLATIBORSKOG I POŽEŠKOG KORPUSA ZA POSEDANJE POLOŽAJA NA PRAVCIMA KATUŠNICA — BJELUŠA I KATIĆI — BJELUŠA RADI SPREČAVANJA PRODORA JEDINICAMA NOVJ KA PL. BJELUŠI I SADEJSTVO S NEMAČKIM I BUGARSKIM TRUPAMA U TOM CILJU¹

K O M A N D A
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

Gorski štab 1 B.²

OBr. 51

20 april 1944

9,00 čas.

Slobodne srpske planine.

Z A P O V E S T

(Sekcije: Užice, Vardište, Sjenica 1 : 100.000)

Neprijatelj³ — komunisti drže sledeće terenske pozicije: Kušići: X Krajiška brigada jačine oko 400 ljudi. Naoružanje: oko 75 automatskih oruđa, ostalo puške. Vrlo malo municije. Katić i Mučanj: delovi 1 proleterskog bataljona iz sastava II divizije. Dobro naoružani sa nedovoljno municije. Prostor između Ivanjice—Kušića—Golije: 4 proleterske brigade jačine do 3.000 boraca. Naoružanje dobro — italijansko sa nedovoljnom količinom municije. Na prostoru: Rudno — Vionica I i IV Krajiška brigada jačine oko 2000 boraca. Naoružanje: 1 p. kol. top, oko 150 automatskih oruđa, ostalo puške. Municije malo. Formacija: I korpus⁴ sastavljen od II i V divizije. Štab II divizije negde oko Ivanjice, a V divizije u s. Rudno. (podaci dobijeni od prebeglog crvenog, bivšeg zarobljenog četnika).

Na zapadnim terenima sreza Moravičkog situacija je sledeća: Komunisti se nalaze u Kušićima, Katićima, Maskovi,

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 18, reg. br. 12/7 (VK-V-55).

² Odnosi se na Štab inspektora Vrhovne komande za četničke jedinice u Srbiji pukovnika Jevrema Simića. U ovoj situaciji Simić je bio delegat Vrhovne komande za objedinjavanje dejstava Zlatiborskog i Požeškog korpusa protiv jedinica NOVJ u jugozapadnom delu Srbije. Vidi dok. br. 113.

³ i ⁴ Odnosi se na jedinice 2. proleterske udarne i 5. udarne divizije 2. udarnog korpusa NOVJ (tom I, knj. 20, dok. br. 150).

Beloj Crkvi, Milandži i dalje prema Goliji. Predstraže su im na Glogu, Češlju i Šelovićima. (Podaci dobijeni nasilnim izviđanjem.)

Nemci i sateliti vrlo jakim snagama drže: Jablanicu, Borovu Glavu, Njegbinu, Kokin Brod, Jasenovo, Belu Reku, Čajetinu.⁵ U toku popodneva dana 19 ov. m-ca jake nemačke snage iz pravca Jasenova prošle su kroz Moćioce odakle će u dve kolone u napad i to jednom kolonom pravcem: Presjeka — Čemernica, a drugom Moćioca — Katići. Isto tako oko 350 Nemaca sa 30 dobrovoljaca iz Bele Reke izbile su u označeno vreme na Klekovu, odakle će najverovatnije produžiti u pravcu Katića. Ova okolnost govori da će Nemci i sateliti preduzeti napad na crvene preko Čemernice i Mučnja kao važnih terenskih uporišta.

Postoji verovatnoća da će crveni preduzeti u cilju izvlačenja iz obruča prodor preko Bjeluše, zatim dolinom reke Katušnice i dalje na zapad.

N a r e đ u j e m :

1) ZLATIBORSKI KORPUS⁶:

k-nt kap. Radović⁷
jačina 1340 ljudi

1) Zadatak: U cilju zatvaranja pravca: Bjeluša — Katušnica, zauzima prostor: Ljubiš — Smiljansko Brdo — Sirogojno — Ravni — Čičkova kao uporište za napad na crvene.

2) POŽEŠKI KORPUS:

k-nt kap. Marković⁸
jačina 460 ljudi

2) Zadatak: Grupiše se na prostoru Okruglica — Visoka — Metaljka u cilju zatvaranja pravca Katića — Bjeluša i dalje na zapad kao i u cilju napada na crvene na pomenutom pravcu.

3) Za sve: Službu izviđanja i obaveštavanja razviti na sve strane. Održavati stalnu međusobnu vezu. K-nt Zlatiborskog uputiće 1 radiostanicu za vezu unapred, koju može koristiti i Marković.

Za izveštavanje potpisatog preko centra za vezu Zlatiborskog korpusa.

⁵ Vidi dok. br. 130.

⁶ Vidi dok. br. 143.

⁷ Dušan.

⁸ Miloš.

- 4) Ishrana na licu mesta kupovinom i rekvizicijom.
5) Veza samnom preko Sirogojna.

Dostavljeno: DELEGAT, pukovnik,
20 IV 1944. g. u 10,00 čas. Jevrem Simić
Potpukovnik,
Mil. M. Milovanović⁹
M.P.

BR. 124

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 3. BRIGADE KORPUSA GORSKE GARDE OD 20. APRILA 1944. O BORBAMA ČETNIKA PROTIV DELOVA KOSMAJSKOG NOP ODREDA KOD S. DRUGOVAC I REPRESALIJAMA NAD SIMPATIZERIMA NARODNOOSLOBODILAČKOG POKRETA¹

ŠTAB 3 BRIGADE
GRUPE KORPUSA GORSKE GARDE
NJ. V. KRALJA PETRA II
Br. Službeno
20 aprila 1944 god.
Slobodne Srpske planine

Ovaj štab raspolaže sa sledećim podacima i to:

1. — U vezi sa bombardovanjem Beograda saznate su i ove pojedinosti:² Beograd je bombardovan i dosta oštećen, ali ipak nije kao prilikom bombardovanja 1941 godine. Nemaca je dosta izginulo, računa se preko 4000 vojnika. Što se tiče građana nije se još mogao utvrditi tačan broj ali po tvrđenju jednog očevidca žrtava u građanstvu nije bilo mnogo, jer je stanovništvo pobešlo u podruma a bombe su bile do 100 kgr. teške i kao takve nisu mogle prodrati do podruma. Železnički most Beograd—Zemun srušen je. Pešački most je gađan ali nije pogođen i čitav je, i saobraćaj sa Zemunom održava se samo preko ovog pešačkog mosta. Srušene su zgrade Hipotekarne banke, Generalne direkcije

⁹ Milutin.

¹ Kopija originala (pisanog na mašini, ćirilicom) u Arhivu, Ča, k. 28, reg. br. 7/2 (S-V-1515).

² Beograd je 16. aprila 1944. bombardovala saveznička, anglo-američka avijacija.

državnih železnica, pošta Br. 2 na železničkoj stanici i železnička stanica nova i stara ali iste nisu mnogo oštećene do juče niko ruševine nije rasčišćavao stanovništvo se seli iz Beograda na periferiju Beograda i po selima u okolini Beograda. Velika je beda kod stanovnika. Žene, deca i starci zakrčili su ulice i puteve do obližnjih sela po okolini Beograda kao i do Avale. Sa sobom su poneli samo svoje prtljage i ono što im je najpotrebnije. Isto tako iz Beograda se iselio na periferiju Beograda i štab Ljotićevaca.

2. — U selu Drugovcu srez Podunavski vođena je borba na treći dan Uskrsa između bataljona Smederevskog korpusa i komunista i to na tromedi između sela Drugovca — Binovca i Badljevice. Borba je trajala oko tri i po sata.³ Komunista je bilo oko 200 a četnika oko 60. Na strani četnika poginula su dva vojnika i izgubljeno je jedno automatsko oružje, a gubici na strani komunista su za sada još nepoznati. Prema izveštaju komandanta pomenutog bataljona Relje Milovca sela Drugovac, Suvodol i Vodanj su od strane komunista organizovana i naoružana. Sva tri sela zaposednuta su od strane naoružanih seljaka i u sela nepuštaju nikoga da uđe. Iz izveštaja istog komandanta bataljona vidi se takođe da su komunisti mobilisali iz napred tri navedena sela 200—300 ljudi, i sada se svi kreću naoružani po susednim selima, dižući narod na oružje i osuđujući na smrt sve one koji im se suprotstave.

Pokušano je da se uhvati veza sa komandantom Smederevskog korpusa ili komandantima brigada istog korpusa, te da bi se sa udruženim snagama ova sela opkolila i likvidirala sa ovom komunističkom bandom. Ali do sada ova veza nije mogla biti uhvaćena. Sa ovim treba požuriti, jer ako se ne preduzmu odmah potrebne mere, može biti ogromnih posledica, pošto broj komunista sve više iz dana u dan raste.

3. — Jedna grupa komunista u jačini oko 15 ljudi prošla je kroz selo V. Ivanču i otišla u pravcu Kopljara, gde je sustigao komandant bataljona poručnik Radojko, ali su se oni iz ovog sela izvukli i otišli u pravcu sela Banje.

4. — U mestu Br. 41⁴ i pored svestranog traganja komunisti nisu mogli biti pronađeni pa izgleda da dobijeni podaci o boravku komunista u ovome mestu nisu bili tačni.

5. — Nemci koji su bili u M. Orašju poneli su sa sobom i dva brdska topa, ali iz istih vatru nisu otvarali.

6. — 19 ov. mes. u 24 časa ova brigada sa 1, 2, 4 bataljonom i jednom četom 3 bataljona izvršila je pokret za Br.

³ Verovatno je reč o borbama vođenim 18. aprila. Vidi dok. br. 120.

⁴ Redakcija nije utvrdila na koje se mesto odnosi.

105⁵ u cilju blokade istočnog dela sela radi pronalaska komunista za koje su dobiveni podaci da se u ovom kraju sela nalaze. Sa blokadom i pretresom kuća ovoga zaseoka završeno je u 6 časova. Za vreme blokade i vršenja pretresa komunisti jačine 2—3 trojke za koje se nisu imali podaci iz jedne zemunice pokušali su da se jedan po jedan izvuku iz ove blokade, ali kada se nisu mogli izvući oni su otvorili vatru na 2 bataljon koji je od njih bio udaljen oko 800 metara. Vojnici istog bataljona takođe su otvorili vatru i ovom prilikom ranili dvojicu komunista, ali su obojica uspela da pobegnu ali je jedan prilikom bežanja bacio sa sebe pušku i municiju i jedan gunj koje su vojnici ovog bataljona zaplenili. Tom prilikom uhvaćen je jedan terenac koji je posle saslušanja u kome je priznao svoju krivicu pred zborom seljaka celoga sela i pred strojem vojnika ove brigade zaklan. Uhvaćena su još i neka druga lica, za koje se imaju podaci da su saradnici komunista i nad istima vodi se istraga. O rezultatu istrage podneće se naknadno izveštaj. U zemunici u kojoj su se komunisti skrivali nađeno je samo jedan par polovnih opanaka, a prema sopstveniku zemljišta na kome se ova zemunica nalazi vodi se takođe istraga.

7. — Sa 1, 2 i 4 bataljonom nalazi se u Br. 105.

Dostavljeno:

K-tu Grupe Korp. Gor. Garde

K-tu Kosmajskog Korpusa

Prvom Pomoć. K-ta Garde.

Komandant potporučnik,

A. J.⁶

⁵ Verovatno se odnosi na s. Badljevac.

⁶ Arsenije Jovanović.

**NAREĐENJE KOMANDANTA ZLATIBORSKOG KORPUSA
OD 21. APRILA 1944. NAČELNIKU ŠTABA GRUPE RAČAN-
SKIH BRIGADA ZA MOBILIZACIJU ČETNIKA I DEJSTVO
PREKO DRINE KA SREBRENICI PROTIV JEDINICA NOVJ
U VEZI SA NAREĐENJEM DRAŽE MIHAILOVIĆA¹**

Na ličnost

Neizvršenje naređenja ka-
žnjava se smrću

K O M A N D A

JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

Gorski štab br. 18

O. Br. 160

21 aprila 1944 god. u 16 č.

Slobodne srpske planine

NAČELNIKU ŠTABA GRUPE RAČ[ANSKIH] BRIGADA
poručniku Nikoliću

Gospodin Ministar vojske, mornarice i vazduhoplovstva i Načelnik štaba Vrhovne Komande radiogramima Br. 358, 359, 360, 361 od 20 aprila tg. dostavio je:

»Po dobivenim obaveštenjima na prostori Srebreničkog i Vlaseničkog sreza nalaze se jedinice III korpusa crvenih. Jačina ovih snaga ceni se na 3000, većinom nasilno mobilisanih. Crveni ovde i dalje vrše mobilizaciju. Da bi se ova grupa komunista tukla i razjurila sa ovog terena i sprečila u daljem vršenju mobilizacije, naređujem:

1 — Ostojić² da preduzme napad od Sokolovića ka Vlasenici, kako je već nameravao;

2 — Da kapetan Leko³ sa Majevice izvrši napad pravcem Majevice—Šekovići—Vlasenica;

3 — Da Račić⁴ pređe Drinu sa jednom jačom kolonom u oblasti Ljubovije i napada pravcem ka Srebrenici;

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 30, reg. br. 11/6 (S-V-1963).

² Zaharije. U njegovom naređenju od 25. aprila komandantu Drinskog korpusa o zadacima jedinica korpusa, pored ostalog, piše: »U cilju potpunog čišćenja Istočne Bosne od komunista i tučenja III korpusa crvenih, danas je otpočela kombinovana akcija od Majevice, Drinjače, Ljubovije, Bajine Bašte i Sokolovića. U ovoj akciji zajedno sa Bosancima učestvuju braća Srbijanci« (Arhiv VII, Ča, k. 163, reg. br. 15/3).

³ Stevan Damjanović, komandant Majevičkog korpusa.

⁴ Dragoslav.

4 — Da Račić udesi sa dobrovoljcima da i oni pređu Drinu u oblasti Drinjače i potom da napadaju pravcem Nova Kasaba—s. Milići. Docnije Račićeva grupa i dobrovoljci treba da se prema situaciji uprave u pravcu Vlasenice;

5 — Da iz grupe Račanskih brigada pređu Drinu kod Bajine Bašte jedna brigada jačine 300 ljudi i dejstvuje pravcem Bajina Bašta — Srebrenica. Za ovu akciju treba biti spreman do 25. aprila.

Mi ćemo upravljati akcijom i to: grupom Ostojić, Leko, Račić. Račić će uzeti pod svoju komandu dobrovoljce, i Račansku brigadu. Ostojić, Račić i Leko da izveste sa koliko snaga mogu preduzeti ovu akciju. Račić da izvesti koliko će dobrovoljaca preći u ovu akciju. Skrećem pažnju Lekiću da za ovu akciju iskoristi svoj zeleni kadar⁵ koliko je god moguće. Skrećem pažnju svima komandantima da je ova akcija vrlo važna i da je sada najpogodniji momenat da se crveni očiste sa leve obale r. Drine.

Dalje, akcija treba da bude složna i brza i da se ne da vremena crvenima da se snađu i izvuku. Napad treba neizostavno da počne 25 aprila. Račić će dostaviti ovo naređenje najhitnijim putem kapetanu Lekiću i istovremeno staviti mu jednu radio stanicu na raspoloženje, pošto Lekićina stanica ne radi. Na mesto ove stanice dodelićemo Račiću novu radio stanicu. Kraj depeše. Dostavljeno Račiću, čika Branku, Kondoru i Lekiću.

Prema prednjem naređujem:⁶

1) Odmah po prijemu ovog naređenja izvršite mobilizaciju svih boračkih snaga I Račanske brigade potporučnika Ordagića⁷, stim da se mobiliše najmanje 300 ljudi;

2) Odmah po prijemu naređenja uhvatite vezu sa majorom Račićem;

3) I Račansku brigadu prikupite na prostru s. Perućac;

4) Dana 24/25 aprila u ponoćnim časovima izvršite prelaz Drine kod s. Perućac (preko puta džamije);

5) Sa brigadom preduzmite odmah prodor u pravcu Srebrenice hvatajući vezu sa Račićevim snagama;

6) II Račanska brigada ostaje na svom dosadašnjem mestu.

7) Organizujte prihvat na mestu prelaza i rezervni prihvat kod Baćevaca;

⁵ O zelenom kadru vidi dok. br. 67, depešu br. 829.

⁶ Vidi dok. br. 143.

⁷ Dobrosav.

8) Sve pripreme i prelaz izvršiti u najvećoj tajnosti, da komunisti preko Drine ne bi doznali za ovu našu nameru.

9) Operacijom I Račanske brigade komandovaće lično poručnik Nikolić, stim što će i dalje ostati brigada pod komandom Ordagića.

10) Veza samnom preko Račićeve radio stanice. Prilog ključ šifrovanje.

11) *Neizvršenje naređenog povlači kaznu smeti.*

12) Ovo naređenje u pogledu datuma prelaza može da izmeni isključivo major Račić, skim uhvatiti najhitniju vezu.

Izvestite da ste ovo naređenje primili, razumeli i izvršili.

Ponavljam još jednom uhvatite najhitniju vezu sa Račićem, držite svo ljudstvo u ruci i nedozvolite im po cenu najvećih žrtava da Vas komunisti nabace na Drinu već se u vidu klina probite kroz njihove redove u pravcu Srebrenice a u sastav glavnine snaga majora Račića.

Ponavljam da Vi snosite zajedno sa Ordagićem punu odgovornost za tačno izvršenje naređenja.

KOMANDANT, kapetan

Radović⁸

Ključ za šifrovanje:

Vaš nadimak:

k 1: Sa planine vetar duva

k 2: Sine Marko jedini u majke

Šifrovanje horizontalno duplo bez lažnih slova

Dušan.

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA 2. RAVNOGORSKOG KORPUSA
OD 21. APRILA 1944. DRAŽI MIHAILOVIĆU O BORBAMA
PROTIV JEDINICA NOVJ KOD UŠĆA U SARADNJI SA
OKUPATORIMA¹**

Na ličnost!

KOMANDA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI
Gorski štab br. 53
21 aprila 1944 god.
Položaj

NAČELNIKU ŠTABA VRHOVNE KOMANDE

Prema usmenom naređenju koje sam primio u Vrhovnoj komandi, do 2 aprila bio sam skoncentrisao ceo korpus pod Troglavom. Tada mi niko nije mogao pružiti jasnu sliku o stanju kod partizana u Studeničkom kraju². Zato sam sa korpusom krenuo u pravcu njihovog nailaska, da im se približim, izvršim izviđanje i prikupim što bolje podatke o njima i izvestim Vrhovnu Komandu o tome. Na dan 4 aprila bio sam kod Studenice i istog dana sam imao borbu sa tom grupom partizana. Imao sam nekoliko njihovih zarobljenih od kojih sam prikupio nešto podataka. Za 5 april sam spremao da preduzmem napad sa svim snagama i da što bolje izmerim njihovu snagu, ali su partizani tog dana imali inicijativu u svojim rukama, jer su ranije počeli napad i dohvatili se boljih položaja.³ Toga dana 5 - IV - do kasno u noć trajala je borba u kojoj su bile angažovane jake njihove snage (oko 1.500). Ali uglavnom sam uspeo da se održim u selima Savovu i Đakovu a glavninu korpusa sam prebacio u Bresnik. U toku 6 do mraka partizani su dobili jaka pojačanja prema meni, a predveče se osetilo njihovo kretanje u kolonama prema Debelom Jasenu. Moglo se verovati da su krenuli prema Ivanjici ili prema Dragačevu. Odmah još iste noći krenuo sam sa korpusom za Ročeviče gde sam stigao u toku dana 7 - IV - . Ovog dana sam odmarao ljude, jer su bili zamoreni. Na dan 8 ujutru dobio sam izveštaj da su partizani u Dragačevu i da

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 127, reg. br. 16/3—1 (S-X-21).

² Na tom prostoru borbu protiv nemačkih i bugarskih trupa, ljo-tičevaca i četnika vodile su jedinice 2. proleterske divizije. O tim borbama vidi tom I, knj. 7, dok. br. 64 i 78; knj. 20, dok. br. 150.

³ Napad je izvodila 2. proleterska brigada (tom I, knj. 20, dok. br. 150).

nadiru prema Jelici. Pohitao sam sa korpusom. Kad sam došao u Kaonu zatekao sam ovakvu situaciju. Na Jastrebaru je bio p.por. Babić sa oko 70 ljudi, neangažovan u borbi. Prema Belici i Milatovićima Janković je vodio borbu. P.por. Babić mi je dao podatke da se u Dragačevu partizani jedino nalaze prema Jankoviću u jačini oko 150. Na pitanje da li partizana ima prema Troglavu i Tolišnici, prema Borovoj Strani i ka Gornjem Dubcu, p. por. Babić mi je rekao da ih od Dubca prema Troglavu uopšte nema. Doneo sam odluku da opkolim grupu partizana koja je prema Jankoviću⁴ i u tom cilju sam uputio Drugu Žičku brigadu u pravcu Tolišnice i Borove strane za svaku eventualnost da mi se nađe na krajnjem levom krilu jednim delom a drugim većim delom snaga da se pojavi preko Borove strane nad Gornjim Dubcem, i stupi u kontakt sa eventualnim snagama u Gor. Dubcu partizanskim, ako ih tamo bude i više da ima demonstrativni napad. Prvu Ljubićsku brigadu kao udarnu grupu uputim pravac Kaona — Sudnica u Gor. Dubicu da se sa svim snagama pojavi pozadi partizana koji se tuku protiv Jankovića u Belici. U tom momentu Janković je bio razbiven i potisnut iz Belice. Poslao sam mu u pomoć Drugu Ljubićsku brigadu da veže partizane borbom i da ih zadrži u Belici dok I Ljubićska izbije na određeno mesto — položaj.

Međutim ova moja pretpostavka se iz osnova menja odmah, jer Druga Žička brigada čim je odmakla od Kaone jedan kilometar sudari se sa kolonom komunista koja je se kretala od Tolišnice u pravcu Jelice. Bila je dosta jaka grupa partizana. Prva Ljubićska je odmakla od Kaone svega 500 m. i sukobi se sa kolonom partizana dosta jakom koja je po iskazu meštana bila stigla u neke šume blizu Kaone prema Jelici još u zoru 8 - IV. I tako mi ne uspe namera da opkolim grupu partizana prema Jankoviću. Kako se na levom krilu razvila žestoka borba to sam morao i rezervu da angažujem u prvo vreme odmah u borbu. Zato sam naredio Drugoj Ljubićskoj da krene napred i uspela je da potisne partizane u roku od 2 sata za oko 3 km. prema Gor. Dubcu. Teren je bio takav da se preko dana nije moglo mnogo napred jer partizani su uvek imali nadvišujući položaj. Oni su čitavog dana vršili strašan pritisak na levo moje krilo i hteli su da ga slome i dokopaju se Jelice. Ali ipak moje levo krilo uspelo je predveče da potisne partizane za čitav kilometar i zauzme dosta zgodan položaj. Za noć sam spremao napad na desnom krilu, opet prema Dubcu. Radi toga sam sa levog krila izvukao nešto snaga sa položaja i hteo da ih bacim na desno krilo u cilju pro-

⁴ Milutin.

dora. Međutim po saslušanju zarobljenih partizana u toku borbe na moje levo krilo partizani su uputili celu Crnogorsku proleter.⁵ brigadu (jačine oko 1400) u prvi mrak i vršili su nekoliko puta juriše da odbiju moje levo krilo sa položaja koga je uveče zauzelo ali im nije uspelo. Tada su navalili jakom vatrom iz bacača. Ljudstvo ne naviknuto popuštilo je pod vatrom bacača i levo krilo su mi odbacili prema Jastrebaru. Tada sam morao da izvučem desno krilo koje se bilo angažovalo i istureno dosta napred. Izvlačenje je trajalo do u zoru 9 - IV. kada sam se našao na Jelici samoj. Ali do zore partizani su se bili spuštali čak prema Roćevićima. Ljudstvo sa položaja iz same borbe nije moglo da se izvlači po jedinicama već po manjim delovima i da bi se mogle ponova kompletne jedinice da uvedu u borbu trebalo mi je nešto dalje od borbe da ljudstvo prikupim i malo odmorim pa tek onda da ga ponovo uvedem u borbu. Radi toga sam se povukao dublje u srez Trnavski. Uveče 8 - IV - po izveštaju mog desnog krila Vučković⁶ sa Dragačevskim brigadama to veče treba takođe da je pripremio neki prodor u pozadinu prema Gor. Dubcu. Pokušao sam sa njima da uhvatim vezu ali nisam uspeo. On je trebao da bude na pravcu Milatovića — Guberevci. Na dan 9 ujutru kada sam ja ostupio sa položaja i obavestio Kraljevo da sam razbiven, tek onda su se okupatori setili i poleteli prema Roćevićima u borbu protiv partizana. Kad sam se ja još više izmakao od položaja i kad sam im rekao da nekoliko dana ne mogu učestvovati u borbi jer imam mnogo gubitaka, onda su oni poslali još jače svoje snage prema partizanima u Dragačevu. I 11 noću partizani su bez borbe napuštali Dragačevo od pravca Roćevići — Kaona prema Debelom Jasenu. Pošto se okupator našao prema partizanima ispred mene to nisam išao napred već sam ostao na Jelici od Rajca prema Roćevićima. Nekoliko dana nisam imao kontakta sa partizanima zbog napred iznetog, pa kad se je okupator udaljio iz Dragačeva sa ovog pravca, to sam izbacio Drugu i Treću Žičku brigadu samo u cilju izvidanja i osmatranja prema Čemernu od Osonice pa prema Bresniku i ove dve brigade i danas se nalaze tamo na položaju, i obaveštavaju me o situaciji. Situacija je prema tim izveštajima sledeća: U Ponorama, Savovu i Đakovu partizani imaju jake svoje snage. Njihova akcija se ispoljava prema Ušću ponova. U Rudnu noću 17/18 dva puka Bugara vodili su borbu sa partizanima u kojoj su Bugari imali 24 mrtva i 32 ranjena, partizani oko 84

⁵ Odnosi se na 4. proletersku (crnogorsku) NOU brigadu.

⁶ Zvonimir.

mrtva i zarobljeni nešto⁷. Ove podatke sam prikupio od meštana pomoću patrola. Okupator ima jake snage u Ibarskoj dolini za zaštitu pruge i sprečavanja njihovog prelaza preko Ibra.

Bez naređenja sam otišao prema Studenici: U cilju nasilnog izviđanja i prikupljanja što tačnijih podataka o ovoj grupi partizana, zatim da izvučem nešto municije od Nemaca jer nisu dali dok ne vide da sam u borbi i da stvorim kredita za poslove koje vodi g. gen. Trifunović⁸, jer sugerirano mi je da je to potrebno što se zaista i potvrdilo za vreme razgovora između čika Marka⁹ i njegovog poznanika iz Beograda, jer je ovaj pored drugih detalja o ovim borbama tražio i broj žrtava koje je korpus podneo u ovim borbama i to pribeležio.

Što nisam odmah 9 ponova stupio u borbu pored ostalog razlog je i to što sam obavešten iz pouzdanog izvora i sam sam stekao ubeđenje da okupator neće u borbu sve dok se mi tučemo uspešno protiv partizana. Kad sam se ja izmakao, onda su oni poleteli, i angažovali se jače u borbi.

Raspored mojih snaga sada: Dve Žičke od Dubca Gornjeg prema Bresniku u cilju izviđanja, Trnavska na Jelici oko Rajca. Ljubićske i prva Žička vrše pripreme za poslove po čika Markovim razgovorima. Ako od ovoga posla ne bude ništa što će se znati za 2—3 dana, ponova sam sa celim korpusom oko Čemerna od pravca: Kaona — Gor. Dubac — Debeli Jasen — Čemerno, sa nešto snaga sa Bravca¹⁰, Bresnika Đakovo. Tom prilikom nastaću da i okupator postane agilniji, jer ovako se samo šetaju putevima sa kamionima. Naročito Nemci i Ljotićevci. Ovo je moja namera. Inače uvek sam spreman da izvršim svako naređenje Vrhovne Komande.

Brojno stanje celog korpusa boraca naoružanih danas je 1560, spremnih za borbu. U ovim borbama imao sam 176 gubitaka (mrtvih i ranjenih) oni koji su bili zarobljeni (17 zarobljenika bilo) svi su uspeli da pobegnu. Jedan od zarobljenika išao je sa njima do Ivanjice i kaže da su bili krenuli u pravcu Lima. Ali na Uskrs kada su se pojavili avioni baš tada su dobili naređenje da se vrate natrag prema Ušću. To isto kažu i tri zarobljena partizana iz Crnogorske prol. brigade na dan 17 o.m. u Bresniku od strane patrola treće Žičke brigade.

Nemci su 18 i 19 ov. m. bombardovali sela u Studenici gde se nalaze partizani.

---

⁷ Prema operacijskom dnevniku 2. proleterske divizije, u borbama 17. i 18. aprila jedinice su imale gubitke od 7 mrtvih i 10 ranjenih boraca (tom I, knj. 20, dok. br. 150).

⁸ i ⁹ Miroslav Trifunović.

¹⁰ Tako stoji u originalu. Verovatno treba da glasi »pravca«.

Dobio sam naređenje da uputim kap. Katanića sa 100 ljudi u srez studenički, koje mi nije jasno šta treba da radi tamo Katanić. Jer stanje je u Javorskom Korpusu sledeće: Još dok je Cvetić¹¹ bio zdrav, ono ljudstva što je imao pod oružjem prebacio je na desnu obalu Ibra i zajedno sa okupatorom sprečavao prelaz partizanima preko Ibra. To me je on izveštavao dok sam bio i ja u Studenici, to su me izveštavali i njegovi kuriri. Sada kad ga zam. por. Filipović¹² on ima isto to ljudstvo i na istom mestu. U najvećem delu sreza Studeničkog nalaze se partizani i nema nijednog četnika naoružanog. Ne razumem da li Katanić treba da komanduje sa ljudstvom koje ima sad Filipović ili da se tuče sa komunistima. Izvestio sam Vas da mi je nemoguće Katanića poslati jer je sad ostao samo sa jednim K-tom bataljona, a ima 350 ljudi pod komandom. Drugi K-ti bataljona su 2 ranjena teško a jedan bolestan.

Naredio sam mom pomoćniku majoru Čosiću¹³ koji je sa dve Žičke brigade otišao u pravcu Čemerna da pokuša sve što može da nešto radi tamo pa ću i ja čim stignem tamo gledati nešta.

Inače tamo se ništa naročito ne može uraditi dok se partizani ne isteraju. Partizani ljude upotrebljavaju jedino iz sreza Studeničkog da im nose ranjenike i vrše sporedne poslove. Ne naoružavaju ih a kad pođu iz jednog sela u drugo onda ih ne vode daleko sa sobom. Inače opljačkaše sve. To je najbolja propaganda da seljak omrzne komunistu i da se dobro bori protiv njih. U protivnom da im komunisti daju nešto svi bi oni bili uz komuniste. Takav je naš seljak.

Moja radio stanica svaki dan ima veze sa Dejanom pa molim narediti potrebno. Uvek sam spreman da izvršim svako naređenje.

Radim na tome da izvučem što više municije od okupatora, i ako se može nešto oružja. Mnogo se interesuju kad ću ponova u borbu sa celim korpusom. Daju pomalo municije. Ucenjujem ih i zatežem se pomalo sa izgovorom da nemam oružja.

Inače ova grupa partizana je dobro naoružana. Na svakih 7—10 imaju automat. Imaju izgleda i dosta municije. To su iskazi nekoliko njihovih zarobljenika.

M. P.

Pre — Pre¹⁴

¹¹ Radomir.

¹² Stojko.

¹³ Trifun.

¹⁴ Predrag Raković.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA AVALSKOG KORPUSA OD 22. APRILA 1944. DRAŽI MIHAILOVIĆU O STANJU ČETNIČKE ORGANIZACIJE I AKTIVNOSTIMA PRIPADNIKA NARODNOOSLOBODILAČKOG POKRETA U OKOLINI BEOGRADA¹

ŠTAB AVALSKOG KORPUSA

Str. Pov. Br. 95

22 aprila 1944 g.

Položaj

Izveštaj o stanju
komunizma.

NAČELNIKU ŠTABA VRHOVNE KOMANDE

Aktivnost komunista u neposrednom susedstvu Avalskog korpusa u poslednje vreme se naglo povećala i dalje stalno raste. Stanje komunizma u ovim krajevima vrlo dobro poznajem i iznosim ga u interesu opšte stvari, u interesu moga korpusa, u interesu Beograda i u interesu susednih jedinica. Ja sam preduzeo sve da svojim susedima pomognem svim što mogu da stavim na raspoloženje da se komunisti potpuno unište, ali nisam naišao na razumevanje. Naprotiv svaka saradnja je odbijena a postojanje komunizma negirano. Počeo sam i sam sa svoje strane da čistim teren moga suseda iz Smederevskog korpusa, vodio sam i borbe sa komunistima na njegovom terenu ali bez pomoći i obaveštavanja naših ljudi i bez pomoći naših jedinica sa te teritorije morao sam akciju obustaviti, povući se na granicu svoga korpusa i čuvati je od upada. Pod [pritiskom] napadnih akcija prinuđen sam da pređem u odbranu. A to nije način na koji se uspešno vodi borba protiv komunista.

Stanje komunizma u susednom srezu Podunavskom je sledeće: Već sada po selima nalaze se grupe jačine 30—60 partizana a ukupna jačina samo u ovome srezu dostigla je do 200 partizana. Ovaj broj se stalno penje i može za najkraće vreme da se popne na 3—500 ljudi. Sela toga sreza potpuno su organizovana u komunističkom duhu. Imaju svoje straže i svoju organizaciju u svima njenim vidovima. Omladina muška kao i ženska sva je komunistizirana i na sve strane pevaju se komunističke pesme i širi propaganda, dele komunistički listovi i letci. Naši odredi ovde retko dolaze. U nekim selima

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 54, reg. br. 13/4 (S-V-6562).

nisu nikada bili. Prošle zime prolazili su samo u jačim snagama ali bez dobre teritorijalne i seoske organizacije čišćenje nije moglo biti izvedeno sa uspehom. Svi slabiji delovi naši redovno su bili napadnuti od komunista i morali se povući. Poslednji put vrlo lako i vrlo brzo razbijena je brigada potporučnika Dokmanovića jer je bila slaba. Deo ove brigade, oko 30 ljudi i 5 ranjenih, sklonilo se na moju teritoriju a drugi deo se priključio Mladenovačkoj brigadi. Pokazalo se da se malim snagama ne može uspešno boriti sa organizovanim komunistima. Oružjem i municijom komunisti se snabdevaju od samih Nemaca, sa kojima su stupili u vezu i uspostavili prisno prijateljstvo². U ovome kraju komunisti ne vrše dela sabotaze i dobro paze da se Nemcima ne zamere. Cim se naše snage pojave izveštavaju Nemce koji izlaze i traže nas. Kad komunisti nekog optuže da je naš čovek Nemci mu pretresaju kuću i traže naše komandante. Ljotićevci takođe gone samo naše ljude a komunisti im služe kao obaveštajni organi od kojih dobivaju podatke o našoj organizaciji. Kod nekih pohvatanih komunista nađene su isprave izdate od Dobrovoljačke komande. Nemci komunistima izdaju objave za putovanja. U Smederevu se štampa komunistički propagandni materijal: listovi, brošure, letci i dr. Zahvaljujući ovakvim vezama i polimerama naših nadležnih faktora za taj kraj ovaj srez je postao najvažniji komunistički centar u Okrugu beogradskom. Engleska propaganda i brzo napredovanje Sovjeta u Rumuniji ide im na ruku. Ovih noći Englezi su bacili letke u kojima takođe hvale partizane. Sve to i naša neaktivnost, koju oni tumače kao slabost, čini da u tim krajevima, gde je naš uticaj slab, broj njihovih boraca i pristalica raste.

Iz propagande, koju komunisti šire među svojima, i iz saslušanja pohvatanih komunista saznao sam za namere komunista i njihov plan akcije. Ovo samo potvrđuje ranije prikupljene podatke o namerama komunista. Glavni cilj njihov jeste Beograd. Sve komunističke snage sa teritorije Sreza podunavskog, gde treba da se prikupe i komunisti okolnih srezova, krenuće, kad za to nastupi trenutak u vezi sa približavanjem Sovjeta,

---

² Četnici su, u svojoj propagandi, često isticali kako se NOVJ, navodno, bori samo protiv četnika, a ne i protiv Nemaca i njihovih slugu. Odjek takve vrste propagande gubio se u narodnim masama, koje su na delu i u praksi videle otvorenu saradnju četnika sa Nemcima, Ljotićevcima, nedićevcima i ostalim neprijateljima NOP-a.

Ugovorima između najviših predstavnika četničkog pokreta i Nemaca, a zajedničkoj saradnji u borbi protiv pripadnika NOP-a obuhvaćeni su, pored ostalih, i četnici iz srezova: Umka, Vračar, Grocka, Podunavlje, Kosmaj, Mladenovac, Veliko Orašje i drugih. Dakle, svi srezovi u okolini Beograda. Vidi prilog IV, dok. br. 4.

ka Beogradu preko Gročanskog sreza i istočnog Vračara. Ovim treba da sadejstvuju komunisti, koji ima da se prikupe u Kosmaju, komunisti iz Srema i komunisti iz Banata. Zato naročito obrađuju srezove Podunavski, Mladenovački i Kosmajski koji treba da posluže kao koncentraciska prostorija. Njihova organizacija u Sremu je poznata, a aktivnost u Banatu se povećala. Komunističke snage u Kosmaju³ sada su male ali postoje. Dok je garda⁴ prisutna oni će biti bezopasni⁵. Ali, čim se Garda udalji iz Kosmaja ovi će ojačati. Jer još uvek u ovoj kraju postoji jak koren njihov koji nije uništen.

Izvođenje iznetog plana i akcije ka Beogradu jednim temeljnim i detaljnim čišćenjem komunista u ovim krajevima bilo bi onemogućeno jednom za svagda. Zavođenjem naše organizacije po svima selima onemogućilo bi se njihovo ponovno podizanje. Posle toga Beogradu iz Srbije ne bi pretila ni najmanja opasnost od komunističke akcije, a komunisti i njihovi simpatizeri u Beogradu bili bi ostavljeni sami sebi i osuđeni na potpunu i brzu propast. Ostala bi nam još samo akcija u Sremu. Ovoj akciji trebalo bi da prethodi uništenje komunista u navednim srezovima Okruga beogradskog i napose u Srezu podunavskom kao najbolje organizovanom.

Dostavljajući prednji izveštaj molim za naređenje susednim komandantima da u saradnji sa mojim korpusom preduzmu akciju čišćenja sa mnogo većim snagama nego do sada i da udruženim snagama sa sviju strana obuhvatimo komuniste i bez milosti uništimo sve njihove ilegalne borce i sve osvedočene jatake i pomagače⁶. Sa svoje strane ostavljam na raspoloženje, i pored skromnog stanja naoružanja i slabog stanja municije, za akciju u Smederevskom korpusu 300 ljudi, a za sekciju u Kosmajskom i Mladenovačkom srezu 300 ljudi, — ukupno 600 boraca.

Momenat je povoljan jer se ljotićeveci nalaze na jugu Srbije. Njihove snage ostavljene u Podunavskom srezu su slabe ukoliko se ne vrate i ostali. Nemci su usled bombardovanja⁷ zauzeti svojim poslovima i smeštajem. Vreme je lepo a mobilisano ljudstvo raspoloženo za borbu.

Izveštaj dostavljam s molbom na nadležnost.

Prilog⁸:

³ Odnosi se na Kosmajski NOP odred.

⁴ Reč je o korpusu Gorske garde.

⁵ Vidi dok. br. 121 i 124.

⁶ Vidi dok. br. 134.

⁷ Odnosi se na bombardovanje Beograda od strane savezničke avijacije, 16. aprila 1944.

⁸ Navedene priloge Redakcija nije pronašla.

Glas jedinstvenog narodno-oslobodilačkog fronta Srbije,
Radio vesti od 1. IV do 6. IV. 1944, Proglas komunističke
partije Jugoslavije pokrajinskog komiteta za Srbiju »Živio
nacionalni komitet... 3 komada anglo-američkih letaka ba-
čenih iz aviona, i

Prepiska sa Lazovićem⁹.

Komandant, major,
Svet. Sv. Trifković
Arhivar L.B.¹⁰

BR. 128

**NAREĐENJE KOMANDANTA NACIONALNIH TRUPA CRNE
GORE OD 24. APRILA 1944. KOMANDANTU KOLAŠINSKE
BRIGADE ZA MOBILIZACIJU I NAPAD NA JEDINICE NOVJ
KOD MEDUNA¹**

24. aprila

Naređenje za pokret
uz Kuče i dalje.

KOMANDANTU KOLAŠINSKE BRIGADE
majoru g. Radulu Kujoviću — položaj

Dana 24 ovog meseca sa Kolašinskom brigadom preduz-
mite poket ka Medunu². Po dolasku na D. Medun dobićete
naređenje za dalji rad. Na određeno mesto da bude ta brigada
tačno u 18 časova.

Svo starije ljudstvo, ljudstvo koje je neposlušno, ljudstvo
koje je bolesno i slično ovome ne dovoditi, nego ga ostaviti
u pozadini.

⁹ Živan.

¹⁰ Reč »Arhiva« napisao je Luka Baletić.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 138,
reg. br. 28/2 (CG-V-1077).

² Na položajima kod Meduna nalazili su se delovi 9 (crnogorske)
NOU brigade. Četnici i manji delovi nemačke 181. pešadijske divizije
izvršili su u toku 24. i 25. aprila napade na 2. bataljon te brigade. Ne-
prijatelj je odbijen uz gubitke od 3 mrtva i 5 ranjenih (tom III, knj.
7, dok. br. 208).

Ljudstvo koje je boso, a rešeno da se junački bori sa komunistima, snabdeti sa obučom od onoga ljudstva koje ostaje, ako se na drugi način obuča ne može nabaviti.

Ljudstvo koje je pobešlo u varoš i koje je neposlušno odmah razoružati i strpati u zatvor. Ovo odmah uraditi. Mnogo je bolje imati mali broj dobrih junaka, nego imati veliku jedinicu u kojoj ima kukavica³. Ovo se mora račistiti odmah. Nikom ništa ne popuštati, ako se želi pobeda.

Vojvoda Pavle Đurišić nadire pravcima: između Pive i Tare, gde je tukao jaku grupu komunista i nadire ka Žabljaku i Šavniku; zauzeo je Berane i Andrijevicu i nadire ka Kolašinu i zauzeo je Mojkovac i takođe nadire ka Kolišanu⁴. Pred njime su komunisti imali više od 350 poginulih⁵. Veliki broj se predaje isto kao ovamo. Naši gubatci su bili vrlo mali, 4 mrtva i 10 ranjenih.

Osim Kolašinaca uradiće te isto sa svima naročito sa Vasovićima i Kućima, t.j. svima beguncima. Naredio sam isto i kapetanu Radoviću, pa taj komandant neka ga pomogne. Isterujte sve iz varoši i ovamo upućujte, koga ne možete isterati odmah ga razoružavajte i zatvarajte. Oružje predati kapetanu Božu Miloševiću.

Jačina komunista pred nama je minimalna. Juče nije bilo stotinu domaćih gadova i odmah su pobešli ka Kržanji. Naši su zauzeli: Ličnik — Ubli — Kosor — Bioče i dalje su upućena pojedina odeljenja.

Sve naređeno najhitnije uraditi.

Komandant major
Đor. M. Lašić

³ U izveštaju komandanta Nacionalnih trupa Crne Gore od 21. aprila Draži Mihailoviću o borbama četnika i Nemaca protiv jedinica NOVJ u Crnoj Gori, pored ostalog, kaže se:

»3) Čiči: Preduzeo sam akciju pravcem Podgorica — Bioče — Lijeva Rijeka — Kolašin i uspeo da zauzmem liniju Uvač — Tuzi — Štavanj. Ovu liniju sam zauzeo 19 tek. meseca. Nažalost komunisti (delovi 9. crnogorske NOU brigade — prim. red.) su stupili da grupišu vrlo jake snage protiv mene odmah po zauzeću pomenute linije zbog nenapredovanja naših jedinica na ostalim pravcima. Morao sam se povući i danas držim liniju: Stravče — Vjetarnik. Ljustvo je strašno demoralisano i ako se akcija ne ubrza sa sviju pravaca naročito sa pravca Sandžaka teško da ga mogu upotrebiti. Svima starešinama ovoga kraja naredim sam da preduzmu akciju određenim pravcima. Do sada rezultat nije najbolji« (Arhiv VII, Ča, k. 135, reg. br. 40/4).

⁴ O borbama 3. i 37. divizije NOVJ i Primorske operative grupe 2. udarnog korpusa protiv četnika i Nemaca u Crnoj Gori, u drugoj polovini aprila 1944, vidi tom III, knj. 7, dok. br. 163, 164, 171, 175, 179, 180, 199, 204 i 208.

⁵ Te navode Redakcija nije uspela da proveriti.

**NAREĐENJE KOMANDANTA GRUPE POŽEŠKIH BRIGADA
OD 25. APRILA 1944. KOMANDANTU 2. POŽEŠKE BRIGADE
ZA POSEDANJE POLOŽAJA NA KOVAČICI I DREŽNIČ-
KOJ GRADINI RADI SPREČAVANJA PRODORA JEDINICA
MA NOVJ PREMA KOMUNIKACIJI POŽEGA — UŽICE¹**

KOMANDA
POŽEŠKIH BRIGADA
Pov. Br. Službeno
25 aprila 1944 god.
Položaj

Na ličnost *vrlo hitno*²

KOMANDANTU II POŽEŠKE BRIGADE³

Prema dobivenim podacima od naših obaveštajnih organa, jutros 25 aprila 1944 godine vodi se borba Grivska — Krušćica — Radobud — Visoka-pl. Malić⁴.

Komunisti idu u dva pravca: jedna grupa ide u pravcu Viroštaka⁵ i Arilja; druga grupa nadire ka Latvici i Arilju da preseku put koji vodi Arilje — Ivanjica, a grupa koja nadire ka Viroštaku teži da se prebaci preko reke Rzava.

Marković se nalazi u vrlo teškoj situaciji. Vodio je 24 ov. m. ceo dan borbu u Viskoj⁶. Bio je opkoljen od strane komunisti. Nadalje ishod njegove situacije do sada je još nepoznat. Komandant Zlatiborske brigade Pavle Marković, sa svojom brigadom u sadejstvu sa poljskom stražom iz Cajetine i Rožanstva vodi borbu u toku današnjeg dana na Smiljanića brdu⁷. Veza sa njim od naših obaveštajnih organa nije još uspostavljena. Ovi podaci su dobiveni od drugih obaveštajnih organa koji imaju vezu sa Zlatiborskom brigadom. Jedan bataljon dobrovoljaca koji je bio u Požezi 24 ov. meseca otišao je pravcem: Užice — Ravni — Ljubiš.

Jutros su dva bataljona dobrovoljaca krenuli iz Užica u pravcu: Ljubiš — Smiljanića brdo. Jedan bataljon Nemaca krenuo je iz Ivanjice ka Katićima.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 51, reg. br. 41/1 (S-V-5914/1).

² i ³ Ova rečenica i naziv jedinice napisani su mastilom, ćirilicom.

⁴ Tada su se na tim položajima nalazili delovi 5. udarne divizije NOVJ (tom I, knj. 20, dok. br. 150).

⁵ Verovatno je u pitanju Virovo (kod Arilja).

⁶ Visoka. Napad ne vršila 1. krajiška brigada 5. udarne divizije NOVJ. Četnici su odbačeni (tom I, knj. 7, dok. br. 150).

⁷ Na karti 1 : 100.000: Smiljanići.

Prema jučerašnjem izveštaju od naših obaveštajnih organa kapetan Topalović⁸ zaustavio je voz u selu Štavici i tom prilikom zaplenio je jedan brtski top i 200 granata, kao odmazdu za to Nemci su uhapsili — pohvatali 70 ljudi iz sela Ugrinovca i Štavice i oterani su u selo Banjane kao neka vrsta taoca.⁹

Selo Jovanovac kod Kragujevca bombardovan je 24 ov. meseca od strane Anglosaksonaca i tom prilikom bačeno je 12 bombi, oštećene su samo 3 kuće.

S obzirom na razvoj i ishod situacije u borbi protivu komunista:

N A R E Đ U J E M :

Da komandanti brigada u toku dana i noći prikupe svo ljudstvo koje ima oružje i da krenu sa ljudstvom na teritoriju 3 bataljona I Požeške brigade, a sa zadatkom da sa jačim snagama osiguraju prostor od Kovačice¹⁰ na Roškoj ploči¹¹ pa putem do Drežničke gradine, levo od Roške ploče izbaciti jednu zasedu na putu koji prolazi preko Blagaje pored Kovačevića kuća; levo odatle osigurati prostor preko Žirava¹² obraćajući pažnju na sve puteve i prolaze koji vode iz Svračkova odatle vatati vezu sa jačim snagama koje će se nalaziti na Viroštaku (po svoj prilici da će tamo biti Valjevski korpus).

Ispred ove linije osiguranja izbaciti jače zasede kod Tominog groba — Pandžurište prema Drežniku, jednu jaču zasedu izbaciti kod mosta na reci Rzavu u Roškoj luci; jednu zasedu izbaciti na Vršeljku koji će zatvoriti put Roge, Svračkovo — pl. Blagaja. Nizvodno rekom Rzavom izbaciti zasede na prelazima kod Tomića vodenice i Vaskovića vodenice kako bi bili osigurani eventualni prolazi komunista iz sela Radobuđe.

Prema gornjem zadatku komandant I Požeške brigade posešće položaj od Presedline na Blagaji iznad Kovačevića

⁸ Dragomir, tada komandant Rudničkog korpusa.

⁹ Draža Mihailović je, 22. maja 1944. uputio Topaloviću (Tol) sledeću depešu:

»Obavešten sam da su vaši vojnici ubili jednog Nemca na stanici Ugrinovci, pa je zatim nastalo otimanje oko njegovog odela i obuće na opšte zgražavanje prisutne publike. Vi pravite gluposti i skandale. Vaši vojnici čine divljaštvo. Takvim postupcima ubijate ugled naše vojske u narodu. Urazumite se jednom i zavedite red i disciplinu u vašim jedinicama« (Arhiv VII, Ča, k. 76, reg. br. 47/5). Vidi dok. br. 163.

¹⁰ Na karti 1 : 100.000: Kovačica.

¹¹ Takav naziv na karti 1 : 100.000 nije pronađen. Verovatno je neki lokalni naziv ili, možda, po nazivu Roge (kod Titovog Užica).

¹² i ¹³ Nazivi »Žirava« i »Sarvanski brod« na karti 1 : 100.000 nisu nađeni.

kuća pravcem Roška ploča — Balčovića kuće — Pandurište —
— Tomin grob sve do granice Užičkog sreza i hvataće vezu
sa Užičkom brigadom preko sela Drežnika — Ravni. Osigura-
nje na mostu Roška luka — Roška Banja — Sarvanski brod¹³
daće komandant I Požeške brigade.

Komandant II Požeške brigade osiguraće reon levo od
I Pož. brig. sa pravcem: Žirave — Viroštak. Osiguravajuća
odelenja na Vršeljku, kod Tomića i Vaskovića vodenice daće
komandant II Pož. brigade a sa zadatkom da hvata vezu sa
svojim najbližim susedom komandantom 1 bataljona Ariljske
brigade a preko njega sa Ariljskom brigadom.

Obaveštajnu službu razviti do maksimuma. Na svima va-
žnim mestima i raskrsnicama da postoje seoske straže. Prema
nahodanju komandanata brigada mogu se privremeno usposta-
viti i nova stražarska mesta koja do sada nisu postojala. U
dnevne i noćne patrole angažovati što više meštana dnevne
patrole mogu ići bez oružja a noćne patrole u koliko je mo-
guće treba da idu sa oružjem. Kontrolisati pomoću svih dnev-
nih i noćnih patrola sve sumnjive kuće. Noću ispred ovih
kuća postaviti kontrolne organe koji mogu biti uzeti od sigur-
nih i poverljivih meštana ali da domaćini tih sumnjivih kuća
ništa neznaju.

Komandanti brigada izaće sa ljudstvom na određene po-
ložaje sutra 26 ov. m. najdalje do 8 časova.¹⁴

Potpisati će se nalaziti kod Mladena Jankovića pretsed-
nika Godovičke opštine u Račićima,¹⁵ gde mi dostavljati sve
izveštaje.

Komandanti brigada podneće mi izveštaj čim budu stigli
na određeni položaj u koje su vreme stigli i koliko imaju
ljudstva pod oružjem.

Komandant I Požeške brigade daće 2 sanduka municije
za Srpsku pušku komandantu II Požeške brigade pošto je
isti nema.

Ugovoreni znaci i znaci raspoznavanja ostaju isti koje
smo dobili od komandanta korpusa za ovaj mesec.

Dostavljeno: Komandant, major
K-tu I i II Pož. brigade i **Duro Đokić**
komandantu sreza.

M. P.¹⁶

¹⁴ U toku noći 26/27. aprila četnici su kod Roge razbijeni. Vidi dok.
br. 131.

¹⁵ Verovatno: Rečiče.

¹⁶ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini —
gorski štab br. 126«.

Š T A B
KOMANDE II POŽEŠKE BRIGADE
NEPOKORENE JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

Pov. Br. Službeno
13 maja 1944 godine
Slobodne Srpske planine
Položaj

Obustavljeno za ovu brigadu, to¹⁷

U AKTA. —

KOMANDANT,
pešadiski potporučnik,
Dob. Rendulić¹⁸

BR. 130

IZVEŠTAJ KOMANDANTA RUDNIČKOG KORPUSA OD 28. APRILA 1944. DRAŽI MIHAILOVIČU O NEUSPELOM ORGANIZOVANJU ČETNIKA I AKTIVNOSTIMA PRIPADNIKA NARODNOOSLOBODILAČKOG POKRETA U SELIMA KOD ARANĐELOVCA¹

RUDNIČKI KORPUS
Jug. vojske u Otadžbini
Str. Pov. Br. sl.
28. aprila 1944. god.
Položaj.

Izveštaj o stanju
komunista.

GOSPODINU MINISTRU VOJSKE, MORNARICE I
VAZDUHOPLOVSTVA.

U selima Darosavi, Progorevcima, Garašima i Jeloviku, srez orašački u opšte ne postoji naša mesna organizacija. Tamo, oduvek caruju komunisti, a naročito u Darosavi i Progorevcu.

¹⁷ Rečenica je napisana olovkom, ćirilicom.

¹⁸ Dobrivoje.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ca, k. 75, reg. br. 5/6 (S-V-10901).

Jedinice Kraljeve garde, naiđu samo u velikim formacijama i prođu svremena na vreme kroz ova sela, kada se uvek sklone komunisti, pa pošto ovi prođu nastave svoj rad.

Kad god su iz ovih sela komunisti upali u kolubarski ili kačarski srez, uvek su blagovremeno bile obavешtene jedinice ovog korpusa, te su ih napale i tukle.

Zadnjih nedelja, naredio sam te bataljoni Lazarevačke i Kačerske brigade vrše iznenadne upade i blokiranja u ovim selima, sreza Orašačkog. Uvek su naišli na komuniste. A posle toga pojedine starešine Garde se uvek ljute što im zalazimo na njihov reon i pišu sujetna pisma pojedinim komandantima bataljona ovog korpusa.

Da bih sprečio ulazak komunista na reon ovog korpusa, odredio sam četiri bataljona da stalno borave na mestima njihovog eventualnog prelaza i to u selima: Bosuta, Živkovci, Kruševica i Kamenica².

Međutim, ovakvim radom t.j. bez sadejstva i Garde komunisti se ne mogu uništiti. Pre nekoliko dana mobilisali su 12 ljudi u selu Progorevcu (opština Darosava), a dobili su i prinovaka iz Beograda posle bombardovanja³, te ih sada ima više od stotine⁴.

Da bi se ova komunistička grupa potpuno uništila molim za naređenje komandantu Gorske Garde, da odredi da stalno borave po sto ljudi u selima sreza Orašačkog i to u: Darosavi, Progorevcu, Garašima i Jeloviku, a koji bi imali stalnu i čvrstu vezu sa bataljonima ovog korpusa koji su im granični.

Mi smo svi u ovom smislu više puta pisali pojedinim starešinama Garde, a i ja sam; međutim nisu hteli ni da nam odgovore, verovatno zato što smo se usudili da nešto korisno predložimo Gardi, a što se tiče baš njihovog rejona.

Do dobijanja od Vas preciznog naređenja ja ću skupiti ceo korpus i vršiti gonjenje komunista po ovim selima sreza Orašačkog, bez obzira na granice jer se ova stvar tiče sviju nas.

Znam sigurno da nijedan komandant bataljona, a retko i brigade iz Garde sme da uđe i da boravi po ovim selima sreza Orašačkog, pa Vam se stavljamo na raspoloženje da mi ovo pitanje rešimo.

---

² Na tom prostoru dejstvovao je 1. šumadijski NOP odred.

³ Odnosi se na bombardovanje savezničke avijacije 16. aprila 1944.

⁴ Radilo se o formiranju 2. šumadijske brigade krajem aprila 1944. u Darosavi (sada: Partizani). O formiranju brigade vidi tom I, knj. 20, dok. br. 147.

Prilog: izveštaj komandanata Lazarevačke i Kačerske brigade⁵.

KOMANDANT,
pešadiski kapetan II. klase,
Drag. M. Topalović⁶

M. P.⁷

BR. 131

**NAREĐENJE KOMANDANTA GRUPE POŽEŠKIH BRIGADA
OD 28. APRILA 1944. KOMANDANTU 2. POŽEŠKE BRIGADE
DA MOBILIŠE ČETNIKE POBEGLE IZ BORBE PROTIV
JEDINICA NOVJ KOD ROGE¹**

KOMANDA
POŽEŠKIH BRIGADA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

Vrlo hitno²

Pov. Br. službeno

28 aprila 1944 god.

Položaj

KOMANDANTU II POŽEŠKE BRIGADE.

Obavešten sam da je jedna grupa obveznika iz letječeg bataljona te brigade³ (oko 50 pedeset) noću između 26/27 ovog meseca kada su razbijeni u Rogama⁴ i Roškoj ploči⁵ od strane komunista, pobjegli svojim kućama i to baš sada kada su komunisti došli i u naš srez. Sada kada su nam komunisti došli na prag, treba svaki da se javi koji je sposoban da nosi pušku i ima oružje i bez poziva, a oni borci sa oružjem napuštaju položaj i beže kući, to naređujem: da komandant brigade od-

⁵ Prilozi nisu pronađeni.

⁶ Dragomir.

⁷ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — gorski štab br. 80«.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 51, reg. br. 6/2 (S-V-5928).

² Napisano mastilom, ćirilicom.

³ Vidi Zapovest u dok. br. 140.

⁴ Noću 26/27. aprila 3. srpska brigada razbila je grupisanje četnika i gonila ih ispred sebe. Vidi tom I, knj. 20, dok. br. 150.

⁵ Takav naziv na karti 1 : 100.000 nije pronađen.

mah pozove sve one koji su napustili — pobjegli iz letećeg bataljona da se jave, ostavljajući im rok 6 sati za javljanje i u roku od 24 časa od prijema ovog naređenja upute pod komandom jednog starešine na položaj u sastav letećeg bataljona. Ko se ne odazove ovom pozivu na vreme sa njime postupiti po kratkom postupku.

Isto tako prikupite svo ljudstvo koje ima oružje, ako to već niste učinili i obezbeđujte vaš reon. Razviti što bolje obaveštajnu službu a za tu svrhu mobilisati što više ljudstva bez oružja. O svakoj novosti izveštavati me.

Komandant korpusa sa letećim bataljonima nalazi se u Visibabi i Rasnoj.

M. P.⁶

Komandant major,
Đuro Đokić

Š T A B
KOMANDE II POŽEŠKE BRIGADE
NEPOKORENE JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

Pov. Br.: Službeno

17 maja 1944 godine

Slobodne srpske planine

Položaj

Raspisano po priloženom konceptu, to —

U AKTA. —

KOMANDANT,
pešadiski potporučnik,
Dob. Rendulić⁷

⁶ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — gorski štab br. 126«.

⁷ Dobrivoje.

**IZVEŠTAJ OFICIRA ZA VEZU NEVESINJSKOG KORPUSA
OD 28. APRILA 1944. O RAZGOVORIMA SA NEMCIMA U
VEZI SA IZRUCENJEM ANGLO-AMERIČKIH AVIJATIČARA
KOJI SU PRINUDNO DOSPILI KOD ČETNIKA¹**

OFICIR ZA VEZU KOMANDE
GRUPE ČETNIČKIH ODREDA
NEVESINJE—GACKO²
28 aprila 1944

Šifra: [illegible]
[illegible]
[illegible]

3

Danas prije podne, kada sam otišao u njemačku komandu, u mestu⁴, radi svršavanja redovnih poslova, ađutant komandanta saopštio mi je sledeće:

»Njemačke vojne vlasti obavestavane su da se na Odžaku nalaze dva engleska padobranca od kojih je jednom ime Ričard. Da se oni tamo kriju kod komandanta južnog sektora četnika po nalogu četničke komande kojoj su bili predani. Pored ovoga saopštio mi je da je u konjičkom srezu u ruke četnika palo 6 padobranaca, da su njemačke vojne vlasti zahtevale od tamošnjeg četničkog komandanta da im te ljude preda i da je on odgovorio da će ih uputiti svojoj pretpostavljenoj komandi od koje oni treba da ih traže.«⁵

Na sve ovo odgovorio sam da sumnjam da je to tačno, jer da je bilo nešto tako da bih ja bio obavestjen, ali da ću za svaki slučaj stvar ispitati i podneti tačan izveštaj.

Danas u toku poslepodneva otišao sam kod njemačkog ađutanta sa našim političkim predstavnikom g. Perovićem⁶ koji je pokušao da nemicima prikaže da su u pitanju neki crnogorci koji su pušteni iz italijanskog ropstva i koji su u engleskim uniformama došli u srez nevesinjski sa ispravama njemačkih vlasti, pa su zbog nemogućnosti odlaska svojim ku-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 232, reg. br. 24/16 (BH-X-440).

² Radi se o Nevesinjskom korpusu. Četnici su pred Nemicima krili svoje vojne formacije.

³ Izveštaj je, verovatno, upućen komandantu Nevesinjskog korpusa.

⁴ Redakcija nije utvrdila na koje se mesto odnosi. Na širem području Nevesinja i Gacka, tada su se nalazili delovi nemačke 369. legionske divizije.

⁵ U izveštaju Štaba 2. udarnog korpusa NOVJ od 21. aprila 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o situaciji u Crnoj Gori i napadu na Nemce kod Gacka, pored ostalog, piše:

»Od četnika oslobođeno 16 savezničkih avijatičara u Hercegovini. Pet avijatičara četnici predali Nemicima« (tom III, knj. 7, dok. br. 198).

⁶ Vukašin.

ćama radi komunista, bili privremeno sklonjeni na Odžak. Nakon date izjave gospodina Perovića po ovoj stvari, adutant njemačke komande odgovorio je da gospodin Perović svakome onome kome je prijatelj može odlično poslužiti, dok kao neprijatelj može mnogo škoditi, i vrlo je opasan.

Posle ovoga uzeo sam reč. Pokazao sam našu dobronamernost prema nemicima, razmimoilaženje sa englezima i amerikancima i njihovom današnjom politikom koju vode prema nama na korist Tita i komunista. i t.d. Naposljetku rekao sam da mi nismo obavješteni o bilo kakvim padobrancima koji su pali na našu teritoriju, a i da su eventualno pali, to nisu ljudi koji dolaze sa izvesnim zadatkom kod nas, već oni koji su morali da se prisilno kod nas spuste i koji eventualno mogu da padnu u ruke onih seljaka koji su u stanju da ih za njihovo odelo i ono materijala što imaju kod sebe, ubiju, sakriju i zadrže, bez znanja ove komande i njezinih ljudi. Rekao sam da ćemo preko našeg komandanta u srezu konjičkom nastojat ustanoviti pravo stanje povodom tvrdnje da je tamo palo 6 padobranaca za koje mi uopšte nismo obavješteni, a da ćemo učiniti sve da se uđe u trag i drugim eventualno palim englezima ili amerikancima na našu teritoriju i u ruke naših ljudi.

Napominjem da mi je pre podne saopšteno da su naša dva stražara na izlazu iz Nevesinja prema Gacku, međusobno razgovarali o dvojici engleza koji su pali u Žiljevo i predati četničkoj komandi koja ih je sklonila kod Veljka Šipovca na Odžak. U razgovoru posle podne rečeno mi je da će mi se sutra o svemu ovome dati detaljniji podaci sa kojima njemačka komanda raspolaže, kako bi sa tim podacima lakše pronašao ono što oni traže.

Ja sam nemce uverio da ću preduzeti sve potrebno da dođem do istine i da mi je želja da nemicima dokažem našu iskrenost prema njima, te da ću naći načina da to učinim. Znači čitava stvar nije svršena, nego je tek u toku.

Moram napomenuti i to da oni svoju sumnju za naše odnose sa englezima zasnivaju na činjenici da su primetili da naši ljudi za vreme preletanja Englesko-Američkih aviona, signališu bacanjem raketa i drugim svetlosnim signalima. G. Perović dokazao da je u pitanju mišljenje naših ljudi da će im englezi misleći da su to partizani baciti kakovu spremu, a da u stvari ovo nije ništa realno, odnosno ništa što bi moglo potvrđivati izvesnu vezu između četnika i engleza. U prilogu ovome ide izveštaj koji sam podneo potpukovniku Keneu kada sam saznao da nemci od ovog prave pitanje

g. Perović u toku diskusije rekao je:

1) Mi nemamo nikakvih interesa da čuvamo i držimo engleske pilote, a njima je u svakom slučaju mnogo sigurnije ići u nemačko ropstvo, nego ostati kod nas, jer im mi nismo u stanju pružiti nikakvu zaštitu.

2) Gospodo nemci, obzirom na prilike koje vladaju na ovoj teritoriji a koje su posledice Vaše politike od 1941 godine, ko danas garantuje sigurnost vaših života ovde osim vaša vlastita snaga, pa kako se kod takvog stanja može od nas zahtevati da u svojoj ruci držimo razuzdane narodne mase.

2) Velikodušnost našeg naroda u stanju je da i na svoju štetu, reskirajući najveće žrtve, pruži zaštitu svakome ko je od njega traži. Postoji verovatnoća da je to slučaj i ovde i da zaista izvesni pojedinci ukriva⁷ taman i same engleske pojedince bez znanja četničkog vodstva.

3) Mi nemcima nismo prijatelji za to što ih volimo, nego zato što nam prave usluge, jer danas ljubavi među narodima bez čistog računa nema. Nama nemci danas davaju leb, i isto vreme tuku komuniste koje danas englezi oberučke pomažu u borbi protiv nas.

4) Tragika srpskog naroda leži u tome što ovde nije stvorena jedna politička jedinica pod njemačkom kontrolom odmah nakon kapitulacije Jugoslavije. Današnje stanje rezultat je onoga što se ovde zbivalo 1941. godine.

Prednje se dostavlja radi znanja.

Moli se ta komanda da potpisanom dadne potrebne direktive za dalji rad i držanje u ovoj stvari.

Oficir za vezu,
Kosta Dakić

⁷ Skrivaju.

**NAREĐENJE KOMANDANTA ROMANIJSKOG KORPUSA
OD 29. APRILA 1944. KOMANDANTU BRIGADE »ROMANIJA«
ZA SADEJSTVO S NEMAČKIM TRUPAMA PRI NAPADU
NA 17. UDARNU DIVIZIJU NOVJ KOD VLASENICE¹**

KOMANDA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI
GORSKI ŠTAB 220²

Najhitnije

Str. Pov. Br. Službeno
29 aprila 1944 god.

KOMANDANTU JURIŠNE »ROMANIJA«

Komandant Istaknutog dela štaba V. K. dostavio je sledeće naređenje³:

Komandant Vlaseničke brigade dostavio je izveštaj sledeće sadržine:

»Jutros, 27 ov. m. oko 9 časova, od Sokolovića preko Mrkalja i Visočnika stigli su komunisti u selo Berkovinu. Ovo je razbijena 27 komunistička divizija⁴. Na Berkovini se sada nalazi 2 Krajiška brigada sa štabom divizije u kući Ilije Dragića. Primećeno je oko 100 vojnika, dok meštani govore da ih ima više, ali koliko ih ima u Malom Polju ne znam, jer

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 232, reg. br. 8/3.

² Šifra za Romanijski korpus.

³ Istaknuti deo štaba Vrhovne komande izdao je još 23. aprila 1944. naređenje za dejstvo jedinica Romanijskog korpusa. U njemu se, pozivajući se na naređenje Draže Mihailovića od 20. aprila, naređuje da u napadu na 17. udarnu diviziju NOVJ, na prostoru srebreničkog i vlaseničkog sreza, učestvuju sledeće jedinice: letuća brigada »major Todorović«, Romanijski odred, letuća brigada »Romanija«, 1. sarajevska brigada, 1. i 2. bataljon Vlaseničke brigade, Olovski bataljon Kladanjske brigade, Ozrenska letuća brigada i jedan bataljon od 100 četnika iz Visočke brigade. U naređenju se, pored ostalog, kaže:

»Komandant Romanijskog odreda postaraće se da spremi što veću rezervu hrane i municije za ostale jedinice i da udesi, ako je moguće, da br. 11 (nemačke trupe — prim.red.) pođe u napad drumom za Vlasenicu. Komandant letuće brigade majora Todorovića u sporazumu sa kapetanom Glumcem postaraće se da se do 28. ov. mes. prebaci sa desne obale Drine što veća količina brašna u Sokoloviće, kao i da prebaci svoju radio stanicu i sigurno sprovede do Sokolovića dajući joj potrebno obezbeđenje.

Do 26. ov. mes. svi komandanti će me izvestiti o brojnom stanju ljudstva i oružja, koje će povesti u akciju, s tim što će se postarati da ovaj broj bude što veći obzirom na važnost ove akcije« (Arhiv VII, Ča, k. 163, reg. br. 8/3).

⁴ O rasporedu i dejstvima Divizije vidi izveštaj njenog Štaba od 14. maja 1944. u Arhivu VII, arhiv NOP-a, k. 1111, reg. br. 12—7.

se nije mogla uhvatiti veza sa komandantom 2 Planinskog bataljona, koji je otišao u pravcu Žeravice. Pred veče su Nemci⁵ gađali komuniste iz bacača na Berkovini. A sa Krama i sa topom od Žljebova. Izgleda da je namera komunista da se probiju preko D. Babine za Knežinu i dalje, verovatno preko G. Babine za Drapniće. Ovo se zaključuje po tome što su jednoj ženi iz Poljanice blizu Vrabačke davali 10.000 kuna da ode do G. Babine u cilju izviđanja da tamo slučajno nema Nemaca.

Partizani govore da u sastavu 2 Krajiške nalazi se i Birčanski odred i jedan deo Moravske brigade⁶. Kolika je jačina nepoznato je. Sa Krajiškom je i turska brigada⁷. Govorili su da su juče vodili ogorčenu borbu sa četnicima⁸. Pljačkaju mnogo. Moral im je vrlo slab. Slabo odeveni imaju vrlo slabu obuću. Imaju vrlo jak pritisak od Nemaca. Nemci su otpočeli da gađaju topovima Berkovinu. Moje je mišljenje da će se partizani pokrenuti najverovatnije u pravcu zapada. U vezi istog molim komandanta da se izda najhitnije naređenje komandantu I Sarajevske brigade, ove i Kladanjske brigade, da se što pre posedne sa ove strane prema komunistima: Širi-jevići — Pusto selo, Zagrade — Bukovik — Kazmerići — r. Bioštica (selo Jabuka — Šarenovo polje — Žunovi — Kruševo — Progoševo). Desno krilo ovoga položaja zalomljeno je zbog ustaša koji iz Sokolca ispoljavaju nameru da upadnu u našu teritoriju.⁹

⁵ Delovi SS divizije »Princ Eugen«.

⁶ O rasporedu i zadacima 17. udarne divizije NOVJ vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 168.

⁷ Odnosi se na 15. majevičku NOU brigadu.

⁸ U obaveštenju Štaba Istaknutog dela Vrhovne komande od 5. maja 1944. komandantu 1. sarajevske brigade o pregledu situacije u istočnoj Bosni, pored ostalog, piše:

»28 aprila

Nemci napadaju III korpus crvenih sa pravca: Gračanica — Tuzla — Zvornik — Srebrenica, s juga od Rogatice i Višegrada i Rogatice — Sokolca — Preljubovića, sa zapada: Kladanj — Olovo — Han Pjesak. Naše snage već tri dana gone 27. diviziju, naneli joj velike gubitke. Sva-kodneвно pristižu zarobljenici.

...

30 aprila

Naše snage napale su jednu komunističku kolonu, koja se kretala u pravcu Vladojevića, ali su se brzo morale povući, jer ih je s leđa napala druga kolona crvenih, koja se kretala po visu između s. Četojevića...

Leteća »Romanija« sa svojim komandantom prednjači u svakom pogledu. Ona je najaktivnija, stalno napada crvene. Ostali su mnogo podbacili« (Arhiv VII, Ča, k. 163, reg. br. 20/3).

⁹ O dejstvima ustaško-domobranskih jedinica protiv jedinica 3. udarnog korpusa NOVJ u istočnoj Bosni, krajem aprila 1944, vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 188 i 189.

Na osnovi prednjeg komandanti će najhitnije narediti svojim jedinicama (I Sarajevska — Vlasenička — Leteća Romanija i Kladanjska) da posednu položaje i to:

I Sarajevska, leteća »Romanija« i Vlasenička selo Bukovik — Kazmerići — Jabuka — Šarenovo polje — Žunovi —

Na Kaljini održavati vezu sa Kladanjskom brigadom.

Ovom akcijom rukovodiće poručnik Tuševljaković.¹⁰

Pod komandom Tuševljakovića biće i Kladanjska brigada, koja poseda položaj severozapadno od r. Kaljine severno preko sela Kruševa — s. Progoševo.

Za rezervu koristiti jednu od letećih jedinica najbolje »Romaniju«, koju držati pozadi svog desnog krila a na prostoru Rijeci — s. Cvrčići — Kaljina — Hasa.

U vezi prednjeg naređujem:

Da brigada 221¹¹, brigada »Romanija« i brigada 224¹² posednu položaj: s. Bukovik — Kazmerići — Jabuka — Šarenovo Polje — Žunovi.

Na Kaljini održavati vezu sa Kladanjskom brigadom.

Kako Nemci u vezi sa ustašama vrše akciju pravcem drum: Sokolac — Vlasenica kao i iz prostora: Kladanj — Olovo, to iste ne napadati u koliko budu korektni prema našem življu, a po potrebi Nemcima staviti na raspoloženje sigurne putovođe od meštana-stanovništva.

Da bi se nepoželjni sukob sa nemačkim snagama izbegli važe sledeći znaci raspoznavanja: »Ozren—Javor«

Ispred položaja isturiti delove za osmatranje i javljanje u cilju blagovremenog otkrivanja neprijatelja i ispoljavanja njegove namere.

Pošto su komunisti pritisnuti od Nemaca a oskudni u svima potrebama, jako demoralisani, to će komandant na stati da se ovi pogodni momenti iskoriste drskim i energičnim radom i zalaganjem.

O svima novostima i promenama najhitnije izveštavati.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

DRAŽA NAS VODI VELIČINI I SLOBODI

POBEDA JE NAŠA!

KOMANDANT
pukovnik,
Goj. Borota¹³

Dostavljeno svim jedinicama.

¹⁰ Radomir.

¹¹ Prva sarajevska brigada.

¹² Vlasenička brigada.

¹³ Gojko.

**NARĐENJE DRAŽE MIHAILOVIĆA OD 30. APRILA 1944.
KOMANDANTU MLAVSKO-SMEDEREVSKE GRUPE KOR-
PUSA ZA BORBUTIV PRIPADNIKA NARODNOOSLO-
BODILAČKOG POKRETA U SMEDEREVSKOM KRAJU¹**

GORSKI ŠTAB BR. 1²
O. Br. službeno
30 april 1944 godine
Položaj

KOMANDANTU SMEDEREVSKOG KORPUSA. —

U Smederevskom kraju još nikako nije uređeno stanje. U poslednje vreme tamo su se pojavile komunističke grupe i njihovi simpatizeri³. Takvo stanje niukom slučaju ne sme se više trpeti. Smederevski kraj ima se po svaku cenu očistiti od komunista, i organizovati kako je to urađeno u ostalim krajevima Srbije. U vezi sa ovim, —

NAREĐUJEM

1. — Da komandant Mlavskog korpusa⁴ odmah stavi na raspoloženje 1000 (hiljadu) vojnika potpukovniku Milošu Radojloviću, — komandantu Mlavsko-Smederevske grupe korpusa⁵.

2. — Potpukovnik Radojlović, — komandant Mlavsko-Smederevske grupe korpusa odmah će se sa svima jedinicama Mlavskog korpusa (jačine 1000 ljudi) krenuti u Smederevski kraj i povesti najenergičniju akciju na čišćenju komunista i njihovih simpatizera, a jednovremeno vršiti organizaciju stanovništva.

3. — Komandant Mlavskog korpusa i komandant Mlavsko-Smederevske grupe korpusa depešom će me hitno izvestiti o izvršenju prednjeg naređenja. Komandanta Smederevskog korpusa, i jedinice Smederevskog korpusa ppukovnik Radojlović takođe će upotrebiti u ovoj akciji.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 4, reg. br. 3/3 (VK-V-256).

² Šifra za Štab Vrhovne komande.

³ Vidi dok. br. 127.

⁴ Simeon Siniša Ocokoljić.

⁵ Grupa je formirana marta 1944. U njenom sastavu bili su Mlavski i Smederevski korpus (teritorija srezova: mlavskog, homoljskog, ramskog, moravskog, požarevačkog, jaseničkog, velikooraškog i podunavskog).

Nikakve izgovore, niti odlaganje akcije neću primati. O izvršenju akcije odgovoran mi je pukovnik Radojlović, kao i svi ostali starešine u koliko ne postupe po ovome naređenju.

Hitno je!

Načelnik Štaba Vrhovne komande,
i ministar vojske, mornarice i vaz-
duhoplovstva,
Armijski Đeneral,
Drag. M. Mihailović

M.P.⁶

BR. 135

IZVEŠTAJ KOMANDANTA NACIONALNIH TRUPA CRNE GORE OD 30. APRILA 1944. NEMAČKOJ FELDKOMANDANTURI U CETINJU O BORAMA PROTIV NOVJ KOD CETINJA¹

Kopija

KOMANDA NACIONALNIH TRUPA

CRNE GORE²

O Broj Sl.

30. IV 1944 god.

CETINJE

SAMOSTALNOJ FELDKOMANDI 1a.

CETINJE

Danas u 16 časova primljen je izveštaj od kapetana g. Martinovića sledeće sadržine: Jučer u 10 časova u pravcu našeg kretanja naišli smo na otpor partizana jačine oko 1 bataljon slabijeg sastava³, oko 70 ljudi. Borba je vođena oko podne i trajala je do 16 časova. Ranjenih i mrtvih od naše i Njemačke strane nije bilo, a od partizana bilo je izvestan broj ranjenih. Partizani su odstupili u pravcu Stitara, a sa jednim manjim delom u pravcu Mikulića. U toku daljeg po-

⁶ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — gorski štab br. 1«.

¹ Kopija originala (pisanog na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 147, reg. br. 42/3 (CG-X-114).

² O obrazovanju te komande vidi dok. br. 138.

U nekim dokumentima kao komandant te komande potpisuje se potpukovnik Đorđe Lašić.

³ Tada su na tom sektoru dejstvovali delovi 6. crnogorske NOU brigade.

kreta za selo Mikuliće naišli smo na slabiji otpor ispred pomenutog sela i zauzeli selo Mikuliće u mraku. Zanoćili smo u selo Mikuliće.

Danas u 5 časova u jutro izvršili smo pokret put Tomića i Resne. Oko 10 časova naišli smo na otpor jačine jedne čete na položaju Maroevica, naša prethodnica zauzela je kote oko Maroevice i samu Maroevicu i odbacila partizane u pravcu Malošin Do. Odbacili smo neprijatelja i produžili pokret ka Resni. U Resnu smo stigli u 16 časova. Ranjenih i mrtvih od naše i Njemačke strane nije bilo. Municija i hrana da se redovno upućuje.

Kod vojnika je veliki moral i disciplina. Dalja naređenja čekamo od majora Keniga.

Prednje se dostavlja radi znanja.

KOMANDANT MAJOR

J. Đ.⁴

BR. 136

**IZVEŠTAJ OFICIRA ZA VEZU NEVESINJSKOG KORPUSA
OD 3. MAJA 1944. KOMANDANTU KORPUSA O RAZGO-
VORIMA SA NEMCIMA U VEZI SA PRIMANJEM HRANE
ZA ČETNIKE I PREDAJI STOKE NEMCIMA¹**

Oficir za vezu
Komande grupe četničkih odreda
Nevesinje²
3 maja 1944 godine.—

REFERAT.

Komandantu grupe četničkih odreda.—

Danas posle podne bio sam pozvan u ovdašnju Njemačku komandu. Samnom je došao Vojin Buha kao predstavnik ovdašnje komande sreza.

Tamo su bili pored majora Zegera i njegovog ađutanta, major — intendant »Vražije Divizije«³, sa još dva mlađa oficira.

⁴ Jovo Đukanović, major.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 232, reg. br. 25/16 (BH-X-443).

² Odnosi se na Nevesinjski korpus.

³ Odnosi se na nemačku 369. legionarsku diviziju.

Pozvali su nas radi rasprave pitanja snabdevanja njihove vojske mesom i stočnom hranom. Predložili su:

1) Da četnici, kao protuusluga za hranu koju primaju od njemačke vojske, dadnu izvesnu količinu mesa i stočne hrane.

2) Da mi sa svoje strane obećamo koliko možemo čega redovno davati.

3) Da će nemačka vojska, da bi nam ovo olakšala, za svakih 10.000 kgr. izdatog mesa žive vage, dati 100 kgr. soli.

4) Pitanje snabdevanja hranom četnika kao i do sada nije dovoljno, ali dalo se приметiti da je to uslovljeno pitanje pod tač./1.

5) Traži se naša saglasnost da se meso od seljaka koje se dogoni na pijacu, otkupljuje po ceni od 320 kn⁴ po kilogramu žive vage, jer kažu da su to cene koje je odredila hrvatska vlast, a sa kojima se saglasio ovdašnji pretsjednik opštine.

6) Da četnička komanda insistira na pravoslavno stanovništvo procentualno dogoni na pijacu onoliko stoke koliko dogone muslimani i hrvati (izgleda da su hrvati tužili da mi sprečavamo dogon i prodaju stoke na pijaci).

7) Mi smo objasnili položaj našeg seljaka u odnosu na seljaka hrvata i muslimana koji imaju punu pomoć i podršku hrvatske vlasti. Naše slabo ekonomsko stanje. Žrtve koje smo dali u borbi protivu komunista i obavezu staranja o njihovim familijama koje su ostale bez hranitelja. Šverc sa svim pa i monopolisanim artiklima koje narod mora da kupuje po cenama crne berze te sve druge okolnosti koje nalažu da se naš narod pomaže, a ne da se odmaže ali to sve izgleda njih se savršeno ne tiče, već traže odgovor na postavljena pitanja, odnosno zahteve.

Rekli smo da ćemo čitavu stvar predočiti našim merodavnim starešinama koji će po toj stvari doneti odluku i istu saopštiti njemačkoj komandi.

Napominjem da su mi na njemačkom jezaku govorili i o mogućnosti rekvizicije, a nama su rekli i to da će za otkupljenu stoku na pijaci, eventualno jedan mali procenat isplaćivati u soli po ceni od 150 kn. po kilogramu.

Prednje se dostavlja molbom da se donese potrebno rešenje i potpisanom dadnu direktive za odgovor.

Br. ff. 613 i 614 od 2 maja sledeće sadržine:

Kosta Dakić

⁴ Kuna, novčana jedinica tzv. NDH.

**NAREĐENJE KOMANDANTA KOLUBARSKOG KORPUSA
OD 4. MAJA 1944. KOMANDANTIMA BRIGADA ZA MOBILIZACIJU LJUDSTVA RADI SPREČAVANJA PRODORA JEDINICA NOVJ KA PL. POVLENU¹**

GORSKI ŠTAB 78²
Str. pov. Br. Službeno
4 maja 1944 godine
Položaj.

KOMANDANTU GORSKOG ŠTABA 78 — I³

Od Vrhovne komande primljena je radio-depeša danas Be. ff. 613 i 614 od 2 maja sledeće sadržine:

»U toku prvoga maja glavne komunističke snage bile su u oblasti Jelove gore — Varda⁴. Neško⁵, Raković⁶, Ajdačić⁷ i Kalabić⁸ preduzeli su prvog maja napad sa linije: Kukalj, južno od Mravinaca — Osijanaj k. 841 — Seča Reka⁹. Račić¹⁰ prvog maja bio je na položaju u oblasti Pašine Ravni — Ti-sova Glava — Debelo Brdo — Stubica. Račić je odbio njihov noćni napad. Drugog maja u četiri časa crveni su ponova preduzeli napad i potisli desno krilo Račića.

Levo krilo Račića sa Borovnjaka i Stubice povuklo se na Jablanik. Borbe se vode. Zlatiborski korpus napada pravcem: Jelova Gora — Varda. Jedna grupa crvenih izgleda probila se ka Mravinjacima¹¹ i Pvlenu¹². Najhitnije se pripremite i zauzmite pogodan raspored za brzu akciju ako crveni pokušaju prodiranje Valjevu i Rudniku. Pripremite Ko-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 71, reg. br. 43/1 (S-V-9803).

² Šifra za Kolubarski korpus.

³ Redakcija nije utvrdila na koju se brigadu odnosi. U sastavu korpusa bile su 1. i 2. tamnavska i Posavska brigada.

⁴ Odnosi se na jedinice 2. proleterske udarne i 5. udarne divizije NOVJ. O njihovom rasporedu i zadacima vidi tom I, knj. 7, dok. br. 166 i 168; knj. 20, dok. br. 150.

⁵ Nedić, komandant Valjevskog korpusa.

⁶ Predrag, komandant 2. ravnogorskog korpusa.

⁷ Filip.

⁸ Nikola

⁹ Napad četnika i Nemaca vršen je na jedinice 2. proleterske udarne divizije. Vidi tom I, knj. 7, dok. br. 171.

¹⁰ Dragoslav.

¹¹ Mravinci.

¹² Jedinice 2. proleterske udarne divizije su 2. maja razbile četnike i delove 2. i 3. puka SDK i proterale neprijatelja sa V. i M. Pvlenu. Vidi tom I, knj. 20, dok. br. 150.

lubarski korpus da se odmah što pre krenuti u akciju čim se naredi.

Topalović¹³ da se što pre prebaci i grupiše oko sela Planinice«.

Dostavljam prednje komandantu radi znanja i, —

N A R E Đ U J E M:

1. — Komandant II Tamnavske brigade, u vezi neposredno primljenog naređenja od komandanta grupe korpusa,¹⁴ najhitnije će pripremiti celu svoju brigadu za pokret, ako zato naknadno primi naređenje od ovoga štaba ili od štaba grupe korpusa. Za sada držati brigadu prikupljenu po bataljonima ali svi da gravitiraju ka Lajkovcu, pošto će u tom pravcu biti naređen eventualni pokret.

2. — Komandant I Tamnavske brigade prikupiće celu svoju brigadu, i odmah prebaci na liniju: sela Slatina — Raduša prema podgorskom srezu. Na ovoj liniji izvršiti obezbeđenje i voditi računa da nebi došlo do iznenađenja. Neke patrole crvenih pojavile su se u tom kraju, a ima izgleda da se preoblače u nemačku uniformu i tako izviđaju predteren za svoje trupe.

Za ishranu vojnika poneće svaki vojnik suhu hranu za pet dana, a posle toga hleb će se primati sa Uba, a ostalo bataljonske komore prebacivaće hranu sa reona bataljona.

Za sanitet komandant će sobom povesti d-ra Markovića Rajka, koji sobom da ponese najpotrebniji zavojni i sanitet-ski materijal.

Veza sa ovim štabom biće preko četovođe sela — rzovice.¹⁵

3. — Komandanti I i II Tamnavske brigade uhvatiće i međusobnu vezu u cilju obaveštavanja i eventualnog potpomaganja. Komandant I Tamnav. brigade odmah će uhvatiti vezu i sa komandantom sreza Podgor. i Valjevskog radi obaveštenja o situaciji u tim srezovima.

Mere opreze i obaveštavanja da budu zastupljene do maksimuma.

Dalja naređenja za rad primaće se iz štaba ovog korpusa i iz štaba grupe korpusa.

4. — Da komandant posavske brigade mobiliše celu svoju brigadu i izvrši posedanje i obezbeđenje desne obale r. Save na liniji: s. Ušće — s. Skela — s. Zabrežje i zaključno sa

¹³ Dragomir.

¹⁴ Misli se na Posavsko-kolubarsku grupu korpusa. Komandant je bio Vladimir Komarčević, major.

¹⁵ Nejasno. Verovatno: Brezovice.

granicom Kolubarskog i Avalskog korpusa. Za obezbeđenje reke Save uzvodno od Ušća preduzeti su koraci kod komandanta Mačvanskog korpusa. Za obezbeđenje nizvodno od naše granice sa Avalskim korpusom preduzeti su koraci kod komandanta Avalskog korpusa.

Komandant će svu graničnu stražu na svojoj teritoriji staviti pod svoju kontrolu i kontrolisati njihovo noćno vršenje službe.

Posedanje reke Save izvršiti po grupama tako da na ugroženo mesto može brzo da stigne naša intervencija. Noću organizovati neprekidno kretanje naših patrola pored Save.

Kako se jedna jača komunistička grupa probila do blizu Mravinaca, sa tendencijom kretanja u pravcu severozapada, postoji mogućnost da ova grupa koja broji do 6.000 ljudi ima nameru da naše bliže i dalje snage veže za sebe, makar i po cenu svoga uništenja, kako bi se tereni oko Save oslobodili naših jedinica i na taj način stvorili vrata njihovim jedinicama iz Srema za ulazak u Srbiju. Ovo nije samo prazna pretpostavka već činjenica zasnovana na neoborivim podacima koji su prikupljeni.

Prema svemu izloženom dužnost i odgovornost komunističke Posavske brigade velika je i tesno vezana za opšti uspeh. Po cenu najvećih žrtava nesme se dozvoliti da se u ovom vremenu prebaci ma i najmanja komunistička snaga iz Srema u Srbiju.

Na izvršenje.

Prijem naređenja potvrditi.

Dostavljeno:

Komandantima I i II Tamnav. i
Posavske brigade.

KOMANDANT
kapetan I klase,
Mil. Lapčević¹⁶

Do pokreta vršiti vežbanja sa jedinicama po dostavljenom programu.¹⁷

GORSKI ŠTAB BR. 78/I.

Str. Pov. Br. 416

12 maja 1944 godine

Položaj

¹⁶ Milorad.

¹⁷ Rečenica je napisana mastilom, ćirilicom.

Naređenje za koncentraciju i posjedanje položaja
Brigada sela: Gvozdenuć
Kršna glava itd.

Po izvršenju ovoga naređenja to
OVO,

u AKTA:
KOMANDANT
Perić¹⁸

M.P.

BR. 138

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA NACIONALNIH TRUPA CRNE GORE OD 5. MAJA 1944. KOMANDANTU LIMSKOG ODREDA O MERAMA PREDUZETIM KOD NEMACA RADI POMOĆI ČETNICIMA I O BORBAMA PROTIV JEDINICA NOVJ KOD CETINJA¹

KOMANDA NACIONALNIH TRUPA
CRNE GORE
Pov. Broj 489
5 maja 1944. god.
CETINJE

KOMANDANTU LIMSKOG ODREDA MAJORU G. LAŠIĆU.²

U vezi Vašeg pisma Br. 210 od 3. marta 1944. godine³ primite na znanje sledeće:

Iz dosadanjih borbi protivu partizana pored uspeha imali smo dosta i neuspeha. Što taj komandant tvrdi, da je krivica do nas viših starešina za nemanje jedinstva u našoj akciji, to je tačno, jer pojedini komandanti, ma da su potpisatoga priznali za komandanta nacionalnih trupa za Crnu Goru, stvarali su planove i preduzimali akcije, ne našavši za shodno ni da obavijeste potpisatog, već sam o njihovom poslovanju i radu bio obaveštavan, sa ulice, a tek kasnije su mi se obraćali kad im je moja intervencija kod Nemaca bila potrebna.

¹⁸ Ratko.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 136, reg. br. 9/1 (CG-V-641).

² Borđe.

³ Navedeno pismo Redakcija nije pronašla.

Tako je bilo i sa poslednjom akcijom. Potpisati je bio obavешten od đenerala g. Kajpera, tek kada je sve bilo počelo, a da ni jedan od komandanata, koji su u toj akciji trebali da uzmu učešća, nije našao za shodno da me o tome obavijesti. Zbog toga je potpisati, đeneralu g. Kajperu, bio stavio na raspoloženje svoj položaj, kao potpuno nepotreban, jer nije ni pravedno, da jedan čovek snosi odgovornost za pothvate, za koje niko nije našao za potrebno ni da ga obavijesti. Takođe i o akciji majora Đurišića⁴ saznao sam od ulice, pa mi je tek to kasnije saopštila i nemačka vojna komanda.

No i pored svih netaktičnosti, prema potpisatome, ja se nisam na sve to obazirao, smatrajući sve beznačajnim, prema zadatku kojeg imamo i sa svoje strane sve sam preduzeo, što mi je bilo u mogućnosti, kako za opremu jedinica, tako i za preduzimanje akcije protivu komunista, i to:

1. — U pogledu opreme:

Od 1. februara t.g. od kako je ova komanda obrazovana, potpisati se je obraćao i Narodnoj Upravi za Crnu Goru i Samostalnoj Feldkomandanturi za Crnu Goru, više puta i usmeno i pismeno, navodeći teške prilike pod kojima vodimo borbu sa komunistima, tražeći spremu, naoružanje, municiju, i dr. Potpisati je u ovom pogledu nailazio i na obećanja i razumevanje, ali nikad na dobar uspeh. Ovo je dobro poznato majoru g. Lašiću.

Sem toga, tom je komandantu dobro poznato koliko je urgirano od strane ove komande za nabavku opanaka za vojsku što je bio već odobrio đeneral g. Kajper, ali ni do toga se nije došlo, blagodareći zabrani nemačke civilne vlasti, da se zameni šećer za opanke, koji je način bio jedini da se do njih dođe.

Posle neuspele akcije na Čevu u mesecu februaru t.g.⁵ potpisati je ponovo tražio spremu za vojsku i predlog za reorganizaciju vojske. Sve je obećano, ali ni do danas se nije moglo ostvariti. Izvesna sprema po tom traženju nalazi se

⁴ Vidi dok. br. 114, 116, 118, 120, 128.

⁵ Četnici i nemačke trupe su 27. februara 1944. prodrli od Cetinja, Rijeke Crnojevića, Podgorice i Danilovgrada na teritoriju sreza cetinjskog radi zauzimanja Čeva i prodora ka Grahovu. Posle dvodnevnih borbi protiv delova Primorske operativne grupe 2. udarnog korpusa NOVJ, neprijatelj je zauzeo Čevo. U protivnapadu je 2. dalmatinska brigada, uz sadejstvo Lovčenskog i Zetskog NOP odreda i 1. bokeljskog bataljona, razbila neprijatelja i ponovo zauzela Čevo 3/4. marta 1944. Opširnije o tim borbama vidi tom III, knj. 7, dok. br. 94, 97 i 109; tom XII, knj. 4, dok. br. 30.

stvarno na Cetinju u magacinu Samostalne Feldkomandanture, ali namenjena za jedinice kadrovskih bataljona, koji su predviđeni po uredbi za nacionalnu službu. Ovu spremu, koja je stigla na Cetinju pre mesec i više dana ova je komanda tražila nekoliko puta da se podeli srazmerno na sve jedinice nacionalnog pokreta i to: za 1 bataljon na Cetinju, za 1 bataljon u srezu podgoričkom, za 1 bataljon u srezu danilovgradskom i za 1 bataljon tom komandantu. Međutim ovu spremu, i pored svih traženja nisu hteli izdati, dok ne stigne odobrenje za formiranje napred navedenih bataljona, o čemu je predlog dat od strane ove komande još odmah posle neuspele akcije u Katunskoj Nahiji krajem meseca februara.

Tek 3. maja t.g. došlo je odobrenje za formiranje regrutnih bataljona, s tim da otpočne regrutacija istih 16. maja t.g. i za te bataljone predviđena je sprema, koja se je do sada čuvala u magacinu.

Sem preduzimanja mera kod Nemaca, ova je komanda činela više pretstavki Narodnoj Upravi za nabavku opreme: odela i obuće, da to učini ako ne može kod Nemaca, onda putem zajma od Srbije ili od kog drugog, gde to nađe za shodno, kako bi se bar nešto učinelo za naše slabo opremljene i gole nacionalne jedinice. I ovo je ostalo mrtvo slovo na hartiji, i pored urgiranja nekoliko puta.

U ovom pogledu iscrpeli smo sve moguće načine, ali sve bez uspeha. Sam sam u nemogućnosti ma šta da učinim. Tražiti da sunce ogreje u pola noći uzaludno je.

2. — Što se tiče akcija protivu komunista, mi smo se uverili da bez Nemaca ili nečije druge pomoći nismo u stanju ništa učiniti. Golu, bosu, slabo naoružanu vojsku i ovakav elemenat sa kakvim mi raspoložemo, sa slabim naoružanjem nemoguće je povesti u borbu protivu ovako jakih komunističkih snaga, koje su savršeno naoružane sa teškim i automatskim oruđem.

Ova je komanda do sada pravila više predloga sa planovima za akciju protivu komunista, ali su svi ti planovi odbijeni iz razloga što nam nisu davali ono što smo zahtevali pa da nam uspeh bude osiguran. Planove manjih razmera su povremeno odobravali, ali su se svodili uvek na manje akcije i završavali se nepovoljno iz nemogućnosti Nemaca da nas potpomognu za preduzimanje ozbiljnijih akcija širih razmera. U manjim akcijama smo doživljavali demoralisanje nacionalnih jedinica.

Što se tiče akcije za pomoć Đurišiću, ova je komanda učinila svoj predlog, tražeći da naše snage budu potpomognute

jačim nemačkim snagama sa dobrim naoružanjem. Ali svi su ovi predlozi uzaludni, dok to sami Nemci ne preduzmu. Plan širih razmera rade sami Nemci i nas obaveštavaju u poslednjem momentu, na dva tri dana pred samom akcijom.

3. — Što se tiče akcija jedinica u srezu Barskom i Cetinjskom, ni ovde se ne sedi.

Prvo je preuzeta akcija za čišćenje komunista na reonu južno od puta Rijeka Crnojevića — Cetinje — Kotor u vremenu između 26—28. aprila t.g. Zatim je odmah nastupila akcija za čišćenje Katunske Nahije. U ovom pogledu uspelo se je da je Čevo zauzeto 1. maja t.g.⁶ Čevo je sada čvrsto u našim rukama. Komunisti su pokušali da ga zauzmu noću 3/4 maja t.g., napadajući ga sa 1.200 partizana, ali se je održalo uz velike gubitke komunista, tako da su ostavili pred položajem 70 mrtvih, koji su pronađeni i izbrojani. Akcija će se nastaviti i dalje prema razvoju situacije.

4. — Što se tiče predloga ostalih u Vašem pismu od 3. ovog meseca⁷ ova će komanda učiniti sve što je u njenoj moći, da se izađe u susret jedinicama Vašeg odreda, odajući im priznanje, na dosadanjim junačkim borbama i za patnje koje su do sada pretrpele u borbama sa komunistima, gole, bose i slabo nahranjene. O rezultatu obavijestiću toga komandanta.⁸

Komandant major,
J. Đukanović⁹

⁶ Pošto su potisli delove Primorske operativne grupe, Čevo su četnici i nemačke trupe iz sastava 181. pešadijske divizije zauzeli 30. aprila 1944. Vidi tom III, knj. 7, dok. br. 246; tom XII, knj. 4, dok. br. 48.

⁷ Pismo nije pronađeno.

⁸ Poslednja rečenica napisana je mastilom, ćirilicom.

⁹ Jovo.

**NAREĐENJE KOMANDANTA CERSKO-MAJEVIČKE GRUPE
KORPUSA OD 6. MAJA 1944. KOMANDANTU AZBUKOVAČ-
KOG SREZA DA SE RAZGOVORI SA NEMCIMA VODE PO
ODOBRENJU ŠTABA GRUPE KORPUSA¹**

Š T A B

CERSKO MAJEVIČKE GRUPE KORPUSA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

O. BR. službeno

6 maja 1944 god. u 7 čas.

POLOŽAJ

KOMANDANTU AZBUKOVAČKOG² SREZA. —

I ako je već više puta od strane ovog štaba naređivano da niko od naših ljudi nesme imati nikakve veze niti se mešati sa Nalcima i drugim okupatorskim snagama, ovih dana su se desila dva do tri slučaja mešanja naših ljudi sa Nalcima s toga i poslednji put, —

NAREĐUJEM:

1. — Da se niko nesme mešati niti činiti ma kakve razgovore sa okupatorom bez znanja i odobrenja ovog štaba.
2. — Da komandant Jadranske brigade odmah razoruža i sprovede na suđenje u ovaj štab intendanta brigade samozvanog kapetana Obradovića, zbog toga što sam dobio izveštaj da je pre dan — dva bio u Šapcu i sedeo sa Nalcima.
3. — Da komandant Jadranskog sreza razoruža i sve druge vojnike koji su imali ma kakve razgovore sa Nalcima, i sprovede ih ovom štabu na suđenje.
4. — Svaki onaj koji i posle ovog naređenja bude petljao sa Nalcima biće stavljen pod Preki Vojni Sud i streljan.

¹ Fotokopija originala (pisanog na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 77, reg. br. 13/2 (S-V-11234).

² Reč »Azbukovačkog« napisana je mastilom, ćirilicom. Naređenje je, verovatno, u obliku cirkularnog pisma poslato svim četničkim komandantima potčinjenim Štabu grupe korpusa.

II.

Pošto je u izgledu da će Nemci dati još oružja za odrede srpske državne straže, granične straže i dobrovoljačkih jedinica, a imamo sigurnih podataka da će to oružje biti u najkraćem roku pod našom komandom³ to, — n a r e đ u j e m ;

³ U zapisniku sa sastanka majora Dragoslava Račića i predstavnika kvislinga održanog 5. maja u manastiru Radovašnici, pored ostalog, piše »1. — Shodno odobrenju g. Feldkomandanta na dan 5 maja t.g. i po podne otišli su za Lipolist: Okružni načelnik Stevanović, Pretstojnik Gradske policije Pantelić, Komandant Oblasne komande SDS ppukovnik Mandrović, Komandant okružne straže major Đaćić, Komandant okružne granične straže Šabac II major Ulardžić i obaveštajni oficir Srpske državne straže kapetan Đorđević.

U Lipolistu im je saopšteno da se sastanak ima održati u manastiru Radovašnici, te su napred imenovani otputovali na ovo mesto opredelenja. Manastir Radovašnica nalazi se na 22 km. jugo-zapadno od Šapca na severo-istočnim padinama Cera.

2. — I ako je odlučeno na ranijim konferencijama da ovom sastanku prisustvuje i komandant III dobrovoljačkog puka ili njegov zamenik, zašto je bio dao i svoju saglasnost, od strane dobrovoljačkog puka niko nije hteo uzeti učešća na ovom sastanku.

3. — Konferencija je radila od 20—24 časa. Prvi je uzeo reč Okružni načelnik Stevanović, koji je izjavio, da odgovornost za sudbinu srpskog naroda nose pred narodom i istorijom svi nacionalni elementi i prema tome nužno je u prvom redu biti toga svestan, a zatim učiniti sve što je u ljudskoj moći, da se narod spase od nevinih iskušenja i nevolja, koje mu pripremaju Tito i njegove bande. U svom govoru od 26 marta t.g. general Nedić pozvao je nacionaliste da prestanu sa međusobnim raspravama i borbama i da se ujedine u borbu protiv najvećeg neprijatelja Srpstva — komunizma. Taj apel naišao je na puno razumevanje kod četničkih organizacija D.M. u mnogim okruzima i tako je postignuta puna saradnja. Od strane nemačke sile dato je odobrenje i pomoć da ova saradnja dođe do punog izražaja. U želji da se takva saradnja postigne i u Okrugu Šabačkom Okružni načelnik sa svojim komandantima čini apel na majora Račića, kao najvišeg funkcionera organizacije D.M. u Okrugu, da i on u tom pogledu izvrši svoju srpsku dužnost. Ovo je naročito nužno učiniti zbog toga, jer su komunističke bande već otpočele svoj pakleni posao i u ovom okrugu. Radi toga Okružni načelnik predložio je sledeće:

- a) da se onemogućće sukobi između dobrovoljaca i četnika;
- b) da se obustavi vrbovanje dobrovoljaca i pripadnika ostalih oružanih odreda iz svojih jedinica u četničke redove, a oni, koji su tamo već odvedeni, da se vrate.
- v) da se od strane četnika ne smeta na terenu rad upravnih vlasti.
- g) da se četnički odredi zajedno sa oružanim legalnim odredima angažuju svesrdno u borbi protiv komunista.
- d) da se održi jedna konferencija sa pretstavnikom feldkomande, kako bi se konačno uredili svi potrebni odnosi.

4. — U istom smislu govorili su i napred imenovani komandanti legalnih oružanih jedinica.

5. — Major Račić dao je sledeću izjavu:

Cela organizacija D. M. stvorena je radi toga, da sačuva Srbiju od komunista i kako on, tako i svi ostali komandanti vode energičnu i bes-

1. — Da komandanti srezova odobre da ode u Srpsku državnu stražu, graničnu stražu i dobrovoljačke odrede onoliko ljudi koliko bude traženo. Samo voditi računa da ljudstvo bude obrađeno u našem duhu i u nacionalnom pogledu ispravno. Ljudstvo obraditi u duhu naređenja koje je izdato u ovom pogledu.

kompromisnu borbu protiv komunista, jer ih smatraju najvećim neprijateljima srpskoga naroda. Pri tome on konstatuje, da se ideologija organizacije D. M. nije svuda pravilno shvatila, naročito kod dobrovoljačkih odreda te su tako često puta ljudi D. M. napadani i ubijani. To je pak povlačilo za sobom i akciju sa njihove strane. Podvlači, da je apel koji je učinio general Nedić o prestanku međusobnih borbi nacionalnih elemenata i o njihovom zajedničkom angažovanju u borbi protiv komunista, došao u pravo vreme i on nalazi, da sa njihove strane neće postojati sumnja, da se saradnja, koja se želi, ostvari.

Izjavio je svoju gotovost, da sa svojim odredima aktivno učestvuje u borbi protiv komunista ma gde se oni pojavili. Pošto nalazi da će Tito sa svojim bandama otpočeti sa masovnim napadima i pošto se zna da su isti i brojno jaki i dobro naoružani, predlaže, da se kod Nemačkih vojnih vlasti izdejstvuje, da se njegovim odredima izda oko 100 mitraljeza i oko 1000 pušaka sa odgovarajućim brojem municije. Ako mu se to odbri, on bi bio u mogućnosti da potpuno obezbedi granicu duž Drine od Banje Koviljače do sela Bačevca, oko 22 km. od Ljubovije ka Bajinoj Bašti, a isto tako da obezbedi i deo granice prema Savi od Šapca do Ušća. Pored toga bio bi u mogućnosti da osigura radnike u Zajači i Krupnju kao i saobraćaj u vezi sa ovim rudnicima. Isto tako u slučaju potrebe biće gotov da sa legalnim oružanim odredima vodi i terensku akciju protiv komunista.

Dalje je izjavio, da se neće nikada boriti protiv nemačke oružane sile i da je gotov da u tom pogledu da garancije, koje se budu tražile. Ako su nemačke vojne vlasti voljne, da mu pruže naoružanje koje traži, gotov je, da sa pretstavniciima feldkomande održi konferenciju po ovim pitanjima, samo je molio, da u tom slučaju nemački *pretstavnici budu u civilu*, i da se ovaj posao obavi u što većoj diskreciji, kako nebi komunistički elementi iskoristili to u propagandne svrhe kod naroda.

Pored ovoga izjavio je dalje, da bi bio gotov, ako se to želi, da sa svojim odredima pređe u Srem i isti očisti od komunista i obezbedi slobodan saobraćaj na pruzi Zemun—Vinkovci, kao i na ostalim železničkim prugama i suvozemnim putevima. Za ovu akciju u Sremu potrebno bi mu bilo odvojeno takođe odgovarajući broj oružja i municije.

Konkretno po predlozima Okružnog načelnika izjavio je sledeće:

a) da neće vršiti nikakve napade na pripadnike SDK no s tim, da i oni prestanu sa napadima i ubijanjem njegovih ljudi, kao što je to bio slučaj u selu Provu, Lipolistu i t.d.

b) da će zabraniti vrbovanje i odvođenje pripadnika srpskih oružanih odreda, te iste neće primati čak i ako isti budu po svojoj volji napuštali svoje jedinice i dolazili u četničke redove, ali da ona pak lica, koja su već u njihovim redovima, a takvih [je] oko 20, zadržaće u svojim redovima.

v) da neće smetati regrutovanju novih mladića za srpske oružane odrede i da će u tom pogledu pružiti svoju pomoć.

g) da će zabraniti četnicima da se mešaju u rad upravnih vlasti, kako bi ove mogle nesmetano sprovesti službu« (Arhiv VII, Ča, k. 127, reg. br. 2/17).

Do daljeg naređenja ne činiti pritisak na familije onih koji su u Nedićevim odredima i ne zahtevati da iz istih beže. A ako neko od njih pobegne posavetovati ga da se za sada vrati na svoje mesto i staviti mu na znanje da neće iskusiti nikakvu kaznu što se za izvesno vreme udaljio iz ovih jedinica. Za ovo imamo sigurnih podataka.

III.

Sznao sam da je iz sreza Pocerskog i Posavo Tamnavskog državna straža tražila 60 ljudi. Ovo ne sprečavati već odobriti da ljudi odu i prime oružje.

IV.

Imamo podataka da će u najkraćem vremenu okupatorska vlast tražiti veći broj ljudi za rad u rudnicima. Komandanti srezova staraće se da na ove radove idu ljudi koji su besposličari, kockari, neradnici, mangupi kao i oni koji su bili naklonjeni komunizmu i sada isto teže.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

KOMANDANT — MAJOR,
Drag. S. Račić⁴

M.P.⁵

⁴ Dragoslav.

⁵ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — gorski štab br. 36«.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA VUČEDOLSKE BRIGADE OD 6. MAJA 1944. KOMANDANTU TREBINJSKOG KORPUSA O SARADNJI ČETNIKA I NEMACA U BORBAMA PROTIV JEDINICA NOVJ KOD ČEVA I POLOŽAJIMA KOJE DRŽI BRIGADA¹

209²
6 maja 1944 godine
Položaj

Za 250³ i 68.⁴ —

Primio sam Vaš akt od 5 maja t.g.⁵ i kao odgovor na isto dostavljam Vam sledeće:

Situacija: Jake partizanske snage skoncentrisane su u Katunskoj Nahiji. Naše jedinice iz Danilova Grada sa br. 11,⁶ dospjele su do Čeva. Vode se stalne borbe.⁷ Partizani od Gornjeg Polja, preko Trubjele i Jabuka neprestano saobraćaju upućujući pojačanja za Katunsku Nahiju. Druge partizanske snage nalaze se na liniji: Trešnjevo—Pišteti—Lipov do, i na Kaloperu se povezuju sa delovima XII Hercegovačke partizanske brigade, koja se nalazi na liniji: Kaloper—Grahovac—Omutić—Zejbljak—Klobuk do Petrovića.

U slučaju da partizanske snage iz Katunske Nahije budu potisnute, njihov pravac odstupanja je jedino Pišteti—Živa—Jabuke i Zagora, te bi sve te snage bile bačene na nas, a u tom slučaju se ni najmanja teritorija ne bi mogla održati bez jačeg oslonca.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 140, reg br. 22/6 (CG-V-1458).

² Štab Vučedolske brigade.

³ Štab Trebinjskog korpusa.

⁴ Risto Kovačević, kapetan, na službi u Štabu Komande operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine.

⁵ Pomenuti akt Redakcija nije pronašla.

⁶ Odnosi se na delove nemačke 181. pešadijske divizije.

⁷ Napad na Nemce i četnike kod Čeva vršili su 3. maja 1944. tri bataljona 6. crnogorske NOU brigade, jedan bataljon 2. dalmatinske NOU brigade i jedan bataljon Lovčenskog NOP odreda. Neprijatelju je stiglo pojačanje iz Danilovgrada i uspeo se održati uz gubitke, i to 60 poginulih Nemaca i 70 četnika, ranjenih je bilo preko 100, zarobljeno 13 četnika. Jedinice NOV imale su gubitke od 5 poginulih i 16 ranjenih boraca. Borbe kod Čeva nastavljene su i narednih dana. Opširnije vidi tom III, knj. 7, dok. br. 232, 236 i 246.

Vaša zamisao za upućivanje 251⁸ na Bojanje brdo, za napad na partizane u pravcu Vilusa i Klobuka, je idealna i po mom shvaćanju, to je jedini način za čišćenje Klobuka i Vilusa, po gotovo kada se ne raspolože artilerijom ali bojim se da bi postignuti uspeh bio privremeni, jer se teritorija Banjana i Vilusa, ne može držati, dok god su jače partizanske snage u Katunskoj Nahiji, po gotovo što se moja brigada mora angažovati na liniji, Pišteti—Prisoja do Osječenice, jer je obzirom na još vrlo jake partizanske snage u Crnoj Gori nesmem rasturati na mnogo veliku prostoriju.

Prema tome, vaša zamisao o izvođenju prednjeg mogla bi se privesti u delo, samo pod uslovom da vaše jedinice po zauzeću Vilusa, ostanu na liniji: Vilusi, Petrovići—Vračenovići—Bileća, sve dotle dok se ne završi čišćenje Katunske Nahije, a zatim zajednički da izvršimo čišćenje dalje teritorije.

U koliko ovo prihvatite, i ostanete pri tome da se pristupi izvršenju prednje zamisli, mislim da bi trebalo, da izvesne snage i od Lastve napadaju, s tim da se kreću do Zastrma i tu zadrže sve dok se nebi zauzeo Kosmaš i Ilino brdo, prodorom ka Vilusima.

Moja brigada bi u slučaju izvođenja prednjega morala operisati pravcem prema Zagori i Droškoricu, gde se nalaze partizanske snage koje bi nam ostale za leđima, kada bi pravili uži prodor prema Vilusima, a operišući u ovom pravcu ja bih odsecao partizanske snage u Katunskoj Nahiji čime bi se i Vaš uspeh osigurao.

Izvršenje ove zamisli moglo bi biti u roku od 24 časa po izlasku 251 na Bojanje brdo, s tim što bi ste me trebali blagovremeno obavestiti o času izlaska 251 i dostaviti detaljan plan o ovoj akciji, koji bih sa komandantom 251 na licu mesta prostudirao i primio na znanje.

Moja jedinica se sada nalazi na liniji: Kličevac—Podkurjaj—Petkovići—Bojanje brdo.

Upućujem Vam, zarobljenoga partizana Miljanovića Mihajla, iz sela Vrpolja opštine Ljubomirske. Imenovani se nije predao već je uhvaćen, pokušavajući pri tome da da otpor, na nadležnost, pošto je sa Vaše teritorije.⁹

⁸ Trebinjska brigada.

⁹ Zarobljene pripadnike NOVJ četnici su predali Nemcima. Tako u izveštaju komandanta Vučedolske brigade od 6. maja 1944. upućenom kapetanu Risti Kovačeviću o borbama četnika i Nemaca protiv jedinica NOVJ kod Grahova, pored ostalog, piše:

»U prilogu akta dostavljam izveštaj poručnika g. Kovačevića (Mirka — prim. red.) i sliku Maršala Tita. Kao što se vidi iz prednjeg zarobljenik je predat br. 11« (Arhiv VII, Ča, k. 140, reg. br. 23/6).

Moju četu koju sam ostavio u Lastvi ostavljam i dalje s tim da je u slučaju pokreta možete upotrebiti kao i vaše jedinice.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU

Kapetan,
Ivan M. Janičić

BR. 141

IZVEŠTAJ KOMANDANTA KONJIČKE BRIGADE OD 8. MAJA 1944. NEMAČKOJ KOMANDI U KONJICU O UTROŠKU MUNICIJE I MOLBA ZA DODELU ISTE¹

KOMANDA
KONJIČKOG ČETNIČKOG ODREDA²
8 maja 1944 god.
BORCI.

NJEMAČKOJ KOMANDI

KONJIC.³

Za vreme akcija vršenih od 28 aprila do 5 maja 44,⁴ o čemu podnosim zaseban izveštaj, utrošilo mi je ljudstvo svu municiju kojom je raspolagalo. Sada mi je ljudstvo potpuno

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 232, reg. br. 27/16 (BH-X-444/1).

² Odnosi se na Konjičku brigadu.

³ U Konjicu su se nalazili delovi nemačke 369. legionarske divizije.

⁴ Krajem aprila 1944. četnici Konjičke brigade vodili su borbu protiv Mostarskog NOP odreda. U iznenadnom napadu na manje obezbeđujuće delove bolnice odreda, četnici su uništili bolnicu, pobili ranjenike a zarobljenike streljali. U izveštaju Staba Nevesinjskog korpusa od 5. maja 1944. nemačkoj komandi u Nevesinju o tome se, između ostalog, kaže:

»KOMANDANTU NJEMAČKE VOJSKE«

NEVESINJE

Akcijom nemačke i hrvatske vojske, na teritoriji sreza Konjičkog nije postignut nikakav uspjeh. Partizani za vrijeme ove akcije, sklonili su se u šume i kamenjare, pa odma nakon odlaska ove počeli da se sakupljaju i koncentrišu na sektoru sela Blaca,

bez municije i u slučaju ma kakve borbe morao bih otkupiti usled nedostatka municije.

Aktom Vaše komande od 22 aprila 44,⁵ izvešten sam da mi stoji na raspoloženju u Vašoj komandi 2363 komada metaka za puške i 1440 komada metaka za italijanski puškomitraljez te da po istu pošaljem.⁶ Odmah sam poslao kurira sa konjima da pretera municiju i kada je kurir došao po municiju, u Vašoj komandi je odbijeno da se već dodeljena municija izda. Navodno su tražene prazne čaure (hilzne) da se pošalju pa će se tada municija izdati.

Iznenadilo me da mi se dodeljena municija nije izdala, pošto sam se ja sporazumeo sa Vašim komandantom da mi se izda municija bez vraćanja praznih čaura (hilzni). To iz razloga što ja ne vodim frontalne borbe, u kojim postoji mogućnost prikupljanja praznih čaura (hilzni), nego vodim gerilske borbe po strahovito hrševitom i teškom terenu, u kojima je ljudstvo u stalnim brzim pokretima i skokovima, te je nemoguće vršiti prikupljanje praznih čaura. Prikupljanje praznih čaura može se vršiti tek posle borbi po mestima gde su borbe vođene, a i tada se ne može prikupiti ni polovina utrošene municije, jer je teren strahovito krševit i municija istrošena se zagubi. Po završenom čišćenju terena, organizovat ću prikupljanje praznih čaura (hilzni) i tada ću Vam dostaviti iste.

— Dule, — Grušča, sa namerom da ponovo ovladaju konjičkom Župom.

Ove partizane nakon njihove grupacije u selu Grušči, napao je Konjički četnički Odred na dan 28 IV t.g. i progonio ih je sve do kotline rijeke Rakitnice. U toj borbi je ubijeno 19 partizana, a više njih je ranjeno. Četnici su imali jednog mrtvog i jednog ranjenog.

Na dan 29 IV Konjički četnički odred napao je drugu grupu partizana na sektoru Humac—Vala, i ta je grupa potpuno razbijena. Partizani su imali 8 mrtvih i nekoliko ranjenih.

Na dan 30 IV četnici su pretresli čitav teren na kome su bili partizani i pronašli bolnicu, 9 partizana koji su likvidirani, pored toga uhvaćeno je 6 partizana, koji su nakon ispita streljani na licu mjesta... Znači u ovim borbama koje su vodili četnici, sa partizanskom bandom Šatora (Ibro — prim. red.) u Konjičkoj Župi u dane 28, 29, 30 IV o.g. uništeno je 43 partizana« (Arhiv VII, Ča, k. 232, reg. br. 26/16). U dokumentu se navode imena i funkcije ubijenih pripadnika odreda.

U Hronologiji oslobodilačke borbe (str. 726) navodi se da je u borbama protiv četnika u s. Grušči, 28. aprila 1944, poginulo oko 30 ranjenika, političkih radnika i boraca, a nekoliko ih je zarobljeno.

⁵ Taj izveštaj Redakcija nije pronašla.

⁶ Vidi dok. br. 154.

Za sada a u duhu sporazuma sa Vašim komandama, molim da mi se hitno dostavi odnosno izda ranije dodeljena municija i to:

- 863 kom. čehoslovačke infanterijske municije,
- 1500 „ nemačke ss municije, i
- 1440 „ italijanske municije za puško-mitraljez.

koja mi je municija dodeljena za borbe vođene od 15 do 18 aprila 44 u sektoru sela Jezero—Kula—Čičevo.

Pored gore navedene količine municije, ranije mi dodeljene od Vaše komande, molim da mi se dodeli utrošena količina municije u borbama vođenim od 28 aprila do 5 maja 44, i to:

- 8560 kom. pušćane municije,
- 3250 „ municije za italijanski puško-mitraljez,
- 2100 „ municije za italijanski teški mitraljez,
- 250 „ ručnih bombi,
- 150 „ signalnih raketli,
- 50 „ svetlećih raketli,
- 500 „ municije za M.P.

Trebovanje za gornju municiju dostavljam u prilogu i molim za izveštaj kada ću moći poslati konje po municiju.

Komandant, poručnik
Voj. Reljić⁷

⁷ Pseudonim Veljka Remetića, komandanta Konjičke brigade.

IZVEŠTAJ POMOĆNIKA KOMANDANTA ZLATIBORSKOG KORPUSA OD 9. MAJA 1944. KOMANDANTU KORPUSA O RASPOREDU JEDINICA I NAMERAMA DA SA NEMAČKIM I BUGARSKIM TRUPAMA NAPADNE JEDINICE NOVJ KOD SEMEGNJEVA¹

I Pomoćnik
K-nta zlatibor. Korpusa
Intendant, kapetan II kl.
KOLAREVIĆ M. MILOMIR
9 maj 1944 godine u 20 čas.
Prepelište
s. Kremna

Prepelište
s. Kremna
9. 5. 1944
Komandantu Korpusa
Zlatiborskog

KOMANDANTU ZLATIBORSKOG KORPUSA

Situacija 9 maja uveče.

Pokret od Kostojevića i Cerja prema zapovesti od 8 maja² izvršen pravcem Dub — Bioska i večeras se desna kolona nalazi i to:

I Račanska brigada u pokretu od Kaluđerskih Bara za Miloševac.

II Račanska brigada u 15 časova stigla u s. Vitasi. Sa njom je i Štab Grupa brigada.

3, 4 bataljon i Štab Zlatiborske brigade u 15 časova izbio na liniju Pepeljev Grob — Prepelište (s. Kremna), gde se i sada nalazi.

Jurišni bataljon Zlatibor u 14 časova stigao u Rosulje (s. Šljivovica) gde se i sada nalazi.

Za vreme pokreta 4 bataljon Zlatiborske uhvatio 2 proletera sa oružjem iz X Krajiške brigade. Srbi, pravoslavni, komunisti, ne priznaju ništa.

Situacija kod crvenih:

9 maja rano izjutra grupa koja je bila u Šljivovici krenula za Semegnjevo.³ Uz put, a između Šljivovice, Kremna i Semegnjeva pokupili svu stoku koju su na paši našli. Savić otuda javlja da su meštane opljačkali do gole kože, da su sa

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 30, reg. br. 22/6 (S-V-1973).

² Zapovest nije pronađena. Vidi dok. br. 143.

³ O rasporedu i zadacima jedinica 2. proleterske divizije toga dana vidi tom I, knj. 7, dok. br. 187 i knj. 20, dok. br. 150.

sobom povelili oko 20 meštana da nose ranjenike i da im budu putovođe do Cigle! i da su 7 o.m. vršili napad na Palisat odakle su odbiveni uz velike gubitke.⁴

Grupa⁵ koja je kretala kroz Taru noću 8/9 maja napala je na Nemce u Mokroj Gori i posle žestoke borbe probila se zapalivši tom prilikom i ž. stanicu.⁶ Na Ljutom Polju, Dobrom Polju i u Zaovinama ih ima još uvek i oni će se verovatno još noćas prebaciti preko Mokre Gore jer se primećuje njihov pokret u pravcu Milekića. Ovi što su prošli kroz Mokru Goru otišli su u pravcu D. Jablanice. U toku današnjeg dana vodila se borba oko Jatara i južno od Mokre Gore. Nemaca još uvek ima po Mokroj Gori, zatim jedna četa iznad Milekića, jedna četa na Jelenskoj Kosi k. 1130, a jedna na Visokoj Gl. k. 1174. Pored toga Bugari i Nemci kod ž. st. Kremna. Drina od Višegrada do Starog Broda posednuta od Nemaca. Na Kaluđerskim] Barama Bugari.

Naređio sam za 10 maj pokret u 3 časa s tim da koncentrično napadnemo na Semegnjevo svi u 7 časova sa Viogora, iz Semegnjevske Gore i od Grude.⁶

Za svaki slučaj Užička i Leteća, kao i ostale snage: Požeški⁷ i dr. da krenu što pre na pravac Sirogojno — K.⁸ Brod, jer jedan izveštaj kaže da su seljacima u Biosci govorili da će ponovo na Ibar.

Na traženje seljaka iz Bioske da im se odmah odredi nov komandant mesta da bi što pre počeo sa radom, odredio sam dosadašnjeg zamenika Čedomira Stanića.

Kapetan Živanović⁹ se žali da nema municije. Izveštava: na pušku 5—8 metaka a na mitraljeze do 60.

Moral kod jedinica dobar. Ishrana i pored svih naređenja o rekviziciji, dosta slaba.

20,10 časova

Kapetan
M. Kolarević¹⁰

M.P.¹¹

⁴ Napad je izvodio 1. bataljon 1. krajiške NOU brigade 5. udarne divizije NOVJ. Vidi tom I, knj. 7, dok. br. 188 i 191.

⁵ Odnosi se na jedinice 5. NOU divizije koje su se probile preko železničke pruge Užice — Višegrad i spalile ž. st. Jatara.

⁶ Vidi dok. br. 143.

⁷ Misli se na Požeški korpus.

⁸ Kokin Brod.

⁹ Borislav, komandant Leteće brigade Zlatiborskog korpusa.

¹⁰ Milomir.

¹¹ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab br. 134«.

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ZLATIBORSKOG KORPUSA OD 30. MARTA DO 10. MAJA 1944. GODINE¹

IZVOD IZ »OPERACIJSKOG DNEVNIKA« KORPUSA 18.²

30. III: Pošto su komunisti odbijeni sa terena Zlatiborskog korpusa³ i gonjeni od strane Leteće i Zlatiborske brigade do s. Latvice, to su se brigade, po naređenju komandanta korpusa vratile na svoje terene da bi se blagovremeno moglo postupiti po naređenju Načelnika Štaba Vrhovne Komande — radiogram Br. 774 od 30 marta,⁴ kojim je naređena mobilizacija svih snaga i priprema za eventualni odlazak na zadatke van svojih terena.

1—3. IV: Izvršena je mobilizacija svih snaga korpusa tako da je pod oružjem bilo 2169 četnika, raspoređenih na terenima brigada u očekivanju naređenja za dalji rad i eventualni pokret.

4. IV: Usled sprečavanja komunista da prodru preko Ušća⁵ i oblasti Raške dalje u Srbiju, po naređenju Načelnika Štaba Vrhovne Komande — radiogram Br. 31 od 4 aprila,⁶ Zlatiborski korpus imao je da zatvori pravac odstupanja komunista: oblast s. Jasenova. Po ovom naređenju izdata je operativna zapovest O.Br. 148 od 4. IV.⁷ po kojoj su jedinice korpusa zauzele sledeće položaje:

Zlatiborska brigada, jačine 750 ljudi: Bela Glava (k. 1337);

Užička brigada, jačine 570 ljudi: Bukov do — Bijočino Brdo — Pleće — sve istočna granica s. Jasenova;

Leteća brigada i štab korpusa, jačine 250 ljudi: Bela reka (Straža).

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 30, reg. br. 30/5 (S-V-1946). Na omotu dokumenta piše: »Izvod iz operacijskog dnevnika korpusa 18« i okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab br. 18«.

² Odnosi se na Zlatiborski korpus.

³ O dejstvima jedinica 2. proleterske i 5. udarne divizije NOVJ u širem prostoru Zlatibora i studeničkom kraju, vidi dok. br. 104; tom I, knj. 7, dok. br. 75, 77; knj. 20, dok. br. 150.

^{4, 6 i 7} Pomenute depeše i zapovest Redakcija nije pronašla.

⁵ Vidi dok. br. 110, 115, 136; tom I, knj. 20 dok. br. 150.

Grupe Račanskih brigada, jačine 599 ljudi na svom terenu sa zadatkom da čvrsto drži položaje na Drini i spreči svaki pokušaj prelaza komunista iz Bosne, preko Drine.

5—12. IV: Jedinice na položaju u očekivanju nailaska komunista po pretpostavci Vrhovne Komande. Vrše izviđanja u pravcu Katića i Kušića.

11 aprila naredio sam da Zlatiborska i Užička brigada krenu sa posednutih položaja u pravcu s. Katića i da napadnu komuniste u toj oblasti. Brigade su stigle u s. Katiće 12 aprila u 10 časova i preduzele izviđanja unapred.

13. IV: U zoru — dok su brigade bile na položajima oko Katića — jedna grupa komunista,⁸ jačine 350 ljudi, napadne sa svih strana na Katiće. Posle borbe od 3 časa, komunisti su odbijeni u pravcu s. Kušića.⁹

Rezultat ovog sukoba: gubici komunista 7 mrtvih i 18 ranjenih. Plen: 7 pušaka.

Naši gubici: 1 mrtav i 2 ranjena.

Usled dolaska 1. bataljona Nemaca u s. Katiće naredio sam da se brigade povuku na stare položaje: Jasenovo — Klekova — Bela reka.

Istog dana dobiveno je naređenje Načelnika Štaba Vrhovne Komande od 11 aprila da je određen delegat V. K. pukovnik Simić da objedini komandu Zlatiborskog i Požeškog korpusa.¹⁰ Delegat pukovnik Simić koji je stigao na teren 15. IV. naredio je zapovešću O. Br. 48¹¹ da Zlatiborski korpus ostane i dalje na položaju određenom od strane Načelnika štaba V. K.

18. IV: Po naređenju delegata O.Br. 49 od 18 aprila, formirao sam Leteći odred za nasilno izviđanje u pravcu s. Kušića. Odred je formiran iz sastava Zlatiborske brigade pod komandom poručnika Pavla Markovića. Jačina odreda 120 ljudi sa najboljim naoružanjem; odred je dat zadatak za rad.

⁸ Napad je izvršio ojačani 1. bataljon 10. krajiške NOU brigade. Četnici su razbijeni uz gubitke od 5 poginulih i 8 zarobljenih. Bataljon nije imao gubitaka (tom I, knj. 7, dok. br. 114).

⁹ Tada se u širem rejonu s. Kušić nalazila 10. krajiška NOU brigada 5. udarne divizije NOVJ.

¹⁰ Vidi dok. br. 113.

¹¹ Navedenu zapovest Redakcija nije pronašla.

19. IV: Od komandanta letječeg odreda sa terena dobiveni su dragoceni podaci o komunistima, njihovoj jačini i namerama.

Istog dana počeli su da dolaze iz Užica jače grupe Nemaca i odmah poseli položaje koje su držale naše jedinice po zapovesti od 4 aprila.

Usled dolaska Nemaca naredio sam da se jedinice ovog korpusa povuku i zauzmu položaje na l. obali Rzava od s. Klekove do ušća Katušnice u Rzav kao uporišta za napad na crvene u oblasti Katića i Kušića,¹² tako, da su imale sledeći raspored:

Zlatiborska brigada: Klekova — D. Bela reka — Treštena Stena;

Užička brigada: Treštena Stena (D. Ljubiš) — s. Čubraci — Đavo;

Leteća brigada i štab korpusa: Smiljansko brdo.

20. IV: Komunisti se nalaze u oblasti Katića, Kušića, Milandže i dalje prema Goliji i Javoru.

Okupatorske snage: Močiooci — B. Reka — Jasenovno.

Naše jedinice: na starim položajima od 19. IV. Požeški korpus na Okruglici — Ravnoj Gori. Deo Kalajtovićevih¹³ u s. Šitkovu, a deo I. Ravnogorskog korpusa u s. Močiocima.

Leteći izviđački odred korpusa u oblasti Mučnja.

21. IV: Po naređenju Načelnika Štaba V. K. radiogram br. 358—361 od 20. IV.¹⁴ izdata operativna zapovest grupi Račanskih brigada¹⁵ da formira I Račansku brigadu jačine 300 ljudi za prelaz preko Drine i operacije u pravcu Srebrenice i naređeno da se izvrši prelaz u dogovoru sa majorom Račićem,¹⁶ noću između 24/25 aprila tg.

Istoga dana okupatorske snage naglo se povuku za Užice, zbog čega sam odmah naredio da jedinice Zlatiborske i Užičke brigade zatvore stare pravce i zauzmu položaje po naređenju od 4. IV. (Jasenovo).

22. IV: U zoru stigla u s. Močioce jedna grupa komunisti¹⁷ jačine oko 150 ljudi, a istog dana pred večer još jedna grupa jačine oko 500.

¹² Vidi dok. br. 120.

¹³ Vuk Kalaitović. Vidi dok. br. 120.

¹⁴ i ¹⁵ Vidi dok. br. 125.

¹⁶ Dragoslav.

¹⁷ Odnosi se na 4. proletersku (crnogorsku) NOU brigadu 2. proleterske divizije NOVJ.

Ovog dana izviđačka odelenja Zlatiborske brigade imala su manji sukob sa komunistima i zarobile 7 partizana — Bosanaca.

23. IV: Od izviđačkih odelenja dobiveni su podaci, da komunističke snage koje nadiru pripadaju II i V komunističkoj diviziji i da su jačine najmanje 7500 ljudi sa velikom komorom, dakle iste jedinice koje su pokušale da prodru u oblast Raške i odbijene. Da je namera ove komunističke grupe povratak na terene Starog Rasa.

Toga dana stignu iz Užica jače nemačke snage i posednu položaje: Bela reka — Jasenovo.

Na osnovu izložene situacije naredio sam da jedinice Zlatiborskog korpusa, u mesto nameravnog napada ostanu i dalje na određenim položajima u odbrani i spreče komunistima prelaz preko r. Rzava i dalji prodor u unutrašnjosti teritorije. Uzička brigada pomerena je na prostoriju Sirogojno — Čičkova da spreči eventualni prelaz komunistima ako bi pokušali da se prebacuju istim kanalima na-trag.

Toga dana došlo je do manjih i beznačajnih sukoba.

24. IV: Oko 4.30 časova jake snage iz sastava V komunističke divizije, jačine oko 900—1200 ljudi izvrše napad na jedinice Zlatiborske i Leteće brigade na položajima: Treštena Stena. U ogorčenoj i krvavoj borbi koja je trajala sve do 9,30 časova, komunisti su zadržani na obalu Rzava ali usled gađanja nemačke artiljerije sa položaja »Straža« usled čega su trpele gubitke i naše jedinice i usled velike nadmoćnosti komunista, brigade su se povukle na položaje: Smiljansko brdo¹⁸ Borkovac. U isto vreme jedna jaka komunistička kolona kretala se je pred sam mrak u pravcu Visoke preko Okruglice, gde je odbila delove Požeškog korpusa.

Borba je — sa malim prekidima — trajala celog dana do kasno u noć. Jedinice Zlatiborske i Leteće brigade sjajno su se borile i uspele da zadrže daleko nadmoćnije komunističke snage od daljeg prodora u oblasti Ljubiša. Naročito se je istakao 1 bataljon Zlatiborske brigade pod vođstvom svog već proslavljenog komandanta potporučnika Dragoljuba Savića, kome sam za pokazatu hrabrost izdao

¹⁸ Na karti 1 : 100.000 Smiljanići.

pohvalnicu a njegovom bataljonu dao naziv »Jurisni bataljon »Zlatibor«, kako će od sada da se zove.

Rezultat borbe toga dana: gubici komunista 73 mrtva, 162 ranjena i 28 zarobljenih. Ovo po iskazima samih zarobljenika i prema izjavi jednog njihovog funkcionera »Lud je onaj ko je naredio ovaj napad na Treštenu stenu koja nas je koštala najbolja 73 borca; od kuda da popunim gubitke«. ¹⁹

Naši gubici: 4 mrtva, 16 ranjenih i 7 nestalih.

Od zarobljenika čiji je broj bio priličan, doznalo se da komunisti nemaju nameru da se vraćaju za Stari Ras i Bosnu već da izvrše napad na Užice, zauzmu grad i produže dalje u Srbiju na »slobodnu teritoriju« oko Južne Morave, gde imaju svoje 4 brigade.

25. IV: Posle borbe 24 aprila koja je trajala celog dana, nastupilo je malo zatišje. Naše jedinice su bile u pripremi i držale čvrsto svoje položaje. Posle kraćih čarki noću 24/25 aprila komunisti su oko 3 časa napali jakim snagama naše položaje i to sa dva pravca: od ušća r. Ljubišnice u Rzav i sa pravca Visoke a drugom slabijom kolonom jačine oko 700 ljudi izvrše nasilni prelaz r. Rzava između Čičkova i Sirogojna i napadnu delove Užičke brigade koja je držala ove prelaze u svojim rukama.

Posle žestokih i teških borbi nadmoćnim komunističkim snagama uspelo je da odbace naše jedinice sa svojih položaja i ovladaju linijom: Čava — Drenovo (Katušnica) — Vladaja — Trnava. Naše jedinice se povuku na položaje: Zlatiborska i Leteća: Gostilje — Trnava, a Užička: zaseok Vulovići²⁰ (Ravni) jer su komunisti nadirali i niz Rzav sa jedne i druge strane.

Štab korpusa povukao se sa Smiljanskog brda za Alin Potok i na Glizu.

Nemačke jedinice koje su se nalazile na položajima: Bela reka — Ljubiš povuku se na Smiljansko brdo—Borkovac.

¹⁹ U naređenju Štaba 5. udarne divizije NOVJ od 24. aprila 1944. Štabu 2. proleterske divizije za marš na prostorije Visoko — Kruščica — Dobraće navodi se da su delovi 5. divizije na kotama severno od Bele Reke brzo razbili četničke jedinice. Nema podataka o gubicima (tom I, knj. 7, dok.br. 151).

²⁰ Naziv »Vulovići«, na karti 1 : 100.000 nije nađen.

Borba je trajala celog dana i završila se kasno u noć.

Rezultat sukoba ovog dana: gubici komunista 28 mrtvih, preko 68 ranjenih i 33 zarobljena, među kojima 7 Italijana i 5 ženskih. Plen: 5 tovarnih konja, nešto namirnica i 11 pušaka.²¹

Naši gubici: 3 mrtva, 9 ranjenih i 8 nestalih. Izgubili smo 4 tovarna konja: 2 iz Zlatiborske brigade i 2 iz štaba korpusa.

Nemci su toga dana naneli komunistima strahovito teške gubitke upustivši ih u dolinu Katušnice a potom ih napali teškim i lakim oružjem. Bez preterivanja može se reći da su im Nemci naneli najmanje 250—300 žrtava.²²

Oko 18 časova iz Užica stigne još 50 kamiona Nemaca, razbiju komuniste u dolini Katušnice, opravre porušeni most na reci i na opšte iznenađenje svi Nemci se povuku za Užice kamionima.

26. IV:

Glavne komunističke snage izbile na liniju: Alin potok — Rožanstvo,²³ desna kolona nešto slabija na liniju: Sirogojno—Ravni i niz Rzav na istu visinu, i preduzele pokret u tri pravca i to: glavna kolona Mačkat — Bioska — Stapani — Kadinjača; desna kolona dolinom Rzava, a leva kolona Alin Potok — Branešci — Šljivovica — Kremna — Kačuberske bare — Solotuša — Kadinjača.

Okupatorske snage sve u Užicu kao i dobrovoljci i poljska straža.

Toga dana oko 4 časa jedna slabija kolona komunista napadne na jedinice Leteće i Zlatiborske brigade u Krivoj reci i bude odbijena. Užička brigada vodila je celog dana teške borbe i zadržavala snage komunista koje su bezobzirno napadale i probijale se ka pruzi Užice — Požega.

Štab korpusa odvojen od jedinica povuče se pravcem Branešci — Vrutci, a jedinice usled velike nadmoćnosti pravcem Zlatiborska i Leteća Ljubanje — Potpeće, a Užička Ravni — Drežnik.

Rezultat sukoba toga dana: na strani komunista 22 mrtva, veliki broj ranjenih i 18 zarobljenih. Plen: veći broj stoke koju komunisti poterali sobom.

²¹ i ²² Navedene gubitke Redakcija nije uspela da proveri.

²³ O rasporedu i dejstvima jedinica 2. proleterske i 5. udarne divizije NOVJ, toga dana, vidi tom I, knj. 7, dok. br. 155 i 156; knj. 20, dok. br. 150.

Naši gubitci: 2 mrtva, 9 ranjenih i 27 nestalih. Poraz je pretrpela naročito Leteća brigada na položaju: Kriva Reka — Mačkat, gde je pored žrtava izgubila i 6 konja sa namirnicama.

27. IV:

Glavne komunističke snage izbile u dve kolone na liniju: Bioska — Stapani — Ponikve, desna kolona: Drežnik — Kruščica, leva kolona: Solotuša.

Okupatorske snage: vrše odbranu Užica u neposrednoj okolini grada.

Usled teške situacije — između komunista i okupatora — naše jedinice povukle su se i to: Leteća, Zlatiborska i Užička na liniju Sevojno — Trešnjica, a štab korpusa pravcem: Vrutci — Kadinjača — Jelova Gora sa namerom da se prebaci u Ribaševinu.

Istoga dana jedna grupa komunista napadne na dva bataljona I Račanske brigade na Prisedu (između Solotuše i Kal. bara) i posle sukoba od dva časa komunisti budu odbijeni u pravcu Ponikava.

Rezultat sukoba ovog dana: gubitci komunista 13 mrtvih, 21 ranjenih i 11 zarobljenih.

Naši gubitci: 1 mrtav i 2 ranjena.

28. IV:

Komunističke snage izbile na liniju: Ponikve — Kadinjača a desna kolona u Zdravčice i Dobrodo. Okupatorske snage vode ogorčene borbe sa njima na svim mestima.

Jedinice Zlatiborskog korpusa na položajima: Trešnjica — Sevojno.

29. IV:

Po naređenju delegata pukovnika Simića krenule jedinice u pravcu Visibabe gde su ostale celog dana na odmoru.

U jutro oko 5 časova 2 i 3 bataljon II Račanske brigade po naređenju komandanta korpusa posele su položaj: Konder — Glog, a štab korpusa nalazio se između s. Jelovika i Gloga. Pošto je tim pravcem naišla glavnina komunističkih snaga²⁴ to je njihova leva pobočnica napala 2. i 3. bataljon II Račanske brigade i štab korpusa. Posle borbe od 2.40 časova štab korpusa i oba bataljona II R. brigade povukli su se u pravcu s. Kostojevića na Obodnik.

²⁴ Odnosi se na delove 5. udarne divizije NOVJ. Vidi tom I, knj. 7, dok. br. 164 i 165.

Ovog jutra dobiveni su podaci da tim pravcem nadire glavna komunistička kolona.

Rezultat sukoba ovog dana: gubici komunista 7 zarobljenih.

Naši gubici: 5 mrtvih i 3 nestala iz štaba korpusa i 7 ranjenih i 11 nestalih iz oba bataljona II Račanske brigade.

30. IV: Zlatiborska i Leteća brigada sa delom Užičke brigade izbiju na liniju: Trnava — Gubin do — Ribaševina i preduzmu gonjenje komunista u pravcu Varde i dalje.

Istoga dana, komandant I Račanske brigade potporučnik Ordagić²⁵ krstareći preko Ponikava u cilju izviđanja komunista, predhodno se javivši bugarskim jedinicama koje su bile na Ponikvama, produži izviđanje, ali oko 13 časova za vreme ručka, Bugarske jedinice sa jednog od položaja ispale nekoliko bacača granata koje na mestu ubiju potporučnika Ordagića i 5 vojnika a 7 teže rane.

Zbog inače teškog stanja u Račanskim brigadama imao sam velikih teškoća dok sam uspeo da iskupim ljude koji su se bili razbegli uplašeni pogibijom njihovog komandanta. Odredio sam privremeno za komandanta brigade jednog komandanta bataljona iz te brigade potporučnika Obrena Jugovića i brigadu uzeo pod svoju komandu.

1. V: Glavne komunističke snage izbile na Vardu i prođu[žu]ju dalje u nekoliko pravaca.²⁶ Okupator ih goni u stopu. Moje jedinice produžuju gonjenje. Vršim koncentraciju Račanskih brigada za napad na komuniste sa boka.

2. V: Zlatiborska, Užička i Leteća na liniji: Varda, grupa Račanskih brigada na položaju: Jasikovac — Šarampovo. Štab korpusa: Kostojevići.

Na osnovu naređenja V. K. Br. 77 od 30 aprila²⁷ izdao sam operativnu zapovest za dalji napad i gonjenje komunista sa zadatkom:

Zlatiborska: da izbiju na liniju: Bratićevac (k. 879) — Oruljak;

²⁵ Dobrosav.

²⁶ Toga dana su jedinice 2. proleterske divizije NOVJ izbile na prostoriju: Seča Reka — Jakalj — Varda — Čebići — Crveni Breg, i istog dana vodile borbu protiv četnika, nemačkih i bugarskih trupa i SDK. Opširnije o pokretu divizije i njenim borbama protiv neprijatelja vidi tom I, knj. 7, dok. br. 171; knj. 20, dok. br. 150.

²⁷ Pomenuto naređenje Redakcija nije pronašla.

Užička: da izbije na liniju s. Čebići — Zvečan (k. 1011);

Leteća brigada: na liniju Zlatiborske brigade; i *Grupe Račanskih brigada*: na liniju Sokolina (k. 1225);

Štab korpusa: *Jakalj*.

1 bataljon 2 Račanske brigade pod komandom narednika Milojevića vodio je celog dana borbe sa komunistima na Dražinoj Ravni i Zarožju.

Rezultat služba²⁸ ovog dana: gubici komunista 25 mrtvih, 8 ranjenih i 11 zarobljenih. Plen: 3 tovarna konja i 2 sanduka municije.²⁹

Nismo imali gubitaka.

Do mraka jedinice izbile na liniju: s. Čebići — D. Zarožje — zaseok Vasići — s. Jagodići — Sokolina.

Komunisti u nadiranju prema Povelenu.

4. V:

Glavne komunističke snage odbačene sa Povelena ponovo su pokušale da se vrate istim pravcem. Njihove predhodnice napadnu na delove Užičke brigade koji su bili na položajima u s. Čebićima. Usled nadmoćnosti komunističkih snaga Užička brigada povuče se pod borbom na Vardu, odakle se tako isto pod jačim pritiskom povuče i posedne položaj: Glog — Konder.

Istoga dana jedinice Zlatiborske, Leteće i grupe Račanskih brigada vodile su borbe na Gnjljoj Proseci i Sokolini odakle ih odbiju u pravcu Zarožja, Gvozdačkih planina i Dražine Ravni.

Naročito žestoke borbe vodio je 1 bataljon 2 Račanske brigade koji je nanosio teške gubitke crvenima u stenama Zaroških planina i gudura.

Rezultat sukoba toga dana: gubitci komunista 27 izbrojanih komunističkih leševa, veliki broj ranjenih i 18 zarobljenih. Plen: 1 teški mitraljez »Breda« i 12 pušaka.

Naši gubici: 2 mrtva, 8 ranjenih i 30 nestalih.

5. V:

Prema prikupljenim podacima na Vardi se nalaze slabije komunističke snage dok se glavnina nalazi u Zarožju. Čim su dobijeni ovi podaci izdao

²⁸ Verovatno sukoba.

²⁹ U operacijskom dnevniku 2. proleterske divizije NOVJ navodi se da je 2. maja divizija imala gubitke od 1 poginulog i 1 ranjenog borca. (tom I, knj. 20, dok. br. 150).

sam operativnu zapovest za napad na komuniste u oblasti Varde.

U s. Jagodićima, na Gnjioloj Proseci i Dražinoj Ravni vođene su teške borbe sa komunistima. Učestvovala je Zlatiborska i Leteća brigada koja je uspela da odbije komuniste u pravcu Zarožja, nanevši im teške gubitke.

Mi nismo imali gubitaka.

Usled dobivenih podataka da se glavnina komunističkih snaga vraća preko Varde naredio sam da se jedinice Zlatiborska, Leteća i grupa Račanskih brigada povuku na položaj Jasikovac — Šarampovo odakle će biti lakši napad u bok komunista.

6. V: Prema dobivenim podacima da se na samoj Vardi nalazi samo predhodnica komunista naredio sam da se napadnu i izdao zapovest po kojoj je napad trebao da se izvede:

Zlatiborska: da napadne sa pravca Jakalj — Jelovik; Užička sa pravca Glog — Varda; grupe Račanskih brigada sa pravca: Godečevo.

Napad je počeo u 4 časa izjutra. Komunističke patrole i trojke bile su se već razmилele po svim selima: Jaklja, Jelovika, i Godečeva. Počela je žestoka borba. U osvit dana primećeno je izviđanjem da se glavnina komunističkih snaga kreće putem Varda — Glog — Konder — Kadinjača i da je pokret preduzet još tokom noći između 5 i 6 maja. Ovim putem prošla glavnina komunističkih snaga jačine najmanje oko 5000 ljudi.

Borba je trajala celog dana sa pobočnicama i uspelo je grupi Račanskih brigada da oko 16 časova upadne u Vardu razbivši zaštitnice komunista³⁰. Jednovremeno upala je u Vardu i jedna Oplenačka brigada.

Rezultat sukoba ovog dana: gubitci komunista 23 poginula, više ranjenih i 16 zarobljenih³¹. Plen: 1 teški mitraljez, 31 puška, 2 sanduka municije i nešto sanitetskog materijala pošto je u s. Godečevu bila partizanska bolnica.

Naši gubitci: 5 ranjenih, 4 nestala, i 1 mrtav.

³⁰ i ³¹ U poslepodnevnim časovima 4. proleterska (crnogorska) brigada razbila je četničke napade. Istog dana 2. proleterska divizija imala je gubitke od: 8 poginulih i 5 ranjenih boraca (tom I, knj. 20, dok. br. 150).

Među poginulim komunistima bila su dva »oficira« što je ustanovljeno po oznakama činova.

Naredio sam gonjenje komunista i neprekidni napad iz pozadine, što je moralo biti privremeno obustavljeno usled napada nemačkih aviona.

Pred mrak toga dana jedinice su bile na položajima Jelova Gora — Cerje — Lazići — Dub, a na prostoriji Kik — Konder — Zaglavak crveni su ostavili oko 70 leševa. Borba prekinuta usled mraka.

Glavnina komunističkih snaga uspela je da se prebaci preko drumu Užice — Rogaćica kod Kadinjače i između s. Duba i s. Zaglavka³² jer su okupatorske snage slabo zatvorile te pravce. Produženo je gonjenje komunista.

Rezultat sukoba: gubici komunista od naše strane 9 mrtvih i 16 zarobljenih. Od strane Nemaca preko 200 najmanje i veliki plen u stoci.³³

8. V:

Glavnina komunističkih snaga izbila na Ponikve. Nadiru u dve kolone pravcima: Kaluđerske Bare — Dobro polje — Ljuto polje — Zaovine a jednom slabijom: Stapari — Bioska — Šljivovica. Žestoke borbe vodi okupator. Stotine i stotine leševa crvenih boraca leže po poljima Kadinjače, Ponikava i dalje prema Tari.³⁴ Komunisti beže glavom bez obzira i traže spasa jedino u begstvu. Veliki broj ostao je po selima gde ih hvataju naše seoske straže i predaju komandama. Većim delom beže Srbi iz Crne Gore i Bosne (Kalinovik — Foča). Nemci su zaplenili veliki broj komora.

Zlatiborska, I i II Račanska brigada izbile na Ponikve.

9. V:

Naredio sam da jedinice ovog korpusa produže dalje gonjenje i to:

Zlatiborska i grupe Račanskih brigada pravcem: Bioska — Kremna — Mokra Gora i dalje; Užička brigada da izbije preko Drežnika na Alin potok odakle će bočno da dejstvuje.

Štab korpusa u s. Dubu.

³² Vidi tom I, knj. 7, dok. br. 150; tom XII, knj. 4, dok. br. 53.

³³ U borbama od 7. maja 1944, 2. proleterska divizija imala je samo jednog ranjenog borca (tom I, knj. 20, dok. br. 150).

³⁴ Toga dana 2. proleterska divizija, čije su jedinice bile na navedenoj prostoriji, imala je gubitke od 4 ranjena borca (isto).

10. V: Kapetan Tufegdžić³⁵ stigao sa 1400 boraca. Bio je sastanak sa istim u s. Dubu. Delegat pukovnik Simić upućuje ga u cilju gonjenja preko Tare i Zavorina.

Zlatiborska i grupe Račanskih brigada izbile na prostor: Kremna, i Šljivovica, a Bugari sa artiljerijom na Kaluđerske Bare.

Štab korpusa: severno od Kremne.

Overava:

Delegat-pukovnik
Jev. S. Simić³⁶

KOMANDANT, kapetan
Radović³⁷

M. P.

Arhiva³⁸

BR. 144

**NAREĐENJE KOMANDANTA SREZA AZBUKOVAČKOG OD
10. MAJA 1944. KOMANDANTIMA MESTA O STAVU PREMA
NEMCIMA¹**

BR. SLUŽBENO
10 maja 1944 god.
SLOBODNE SRPSKE PLANINE

Koncept,²

KOMANDANTU

Komandant Cersko-Majevičke grupe korpusa dostavio je naređenje sledeće sadržine:

»Prolazeći kroz srezove primetio sam, da kroz narod bruji vest kako su četnici sa Nemcima i njihovim slugama³. Ovo je došlo sada zbog toga što su pojedini bezumnici i samovoljni petljali neke stvari sa švabama. Da se ovo dalje nebi širilo, pošto apsolutno ne odgovara istini, —

³⁵ Vojislav, komandant Cerskog korpusa. O zadacima korpusa vidi dok. br. 146.

³⁶ Jevrem.

³⁷ Dušan.

³⁸ Dapisano olovkom, ćirilicom.

¹ Fotokopija originala (pisanog na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 77, reg. br. 16/2 (S-V-11234/1-b). Naređenje je, verovatno, u obliku cirkularnog pisma poslato svim potčinjenim.

² Napisano mastilom, ćirilicom.

³ Vidi dok. br. 139.

1.— Da komandanti srezova živom rečju obaveste narod da mi sa Nemcima nemamo nikakve sporazume niti ćemo ikada imati. Svaki komandant sreza mora u ovome smislu izdati po jedan letak i održati više govora. Mi za sada ne vodimo borbu sa Nemcima već samo sa komunistima ali sa njima nemamo niti smo imali ma kakve mešovine.

2.— Danas sam saznao da [su] pojedini čitaoci iz Pocerške brigade kod sela Mišara razgovarali sa nekim švabama. Komandant sreza Pocerškog [da] pronađe koji su to bili, razoružati i poslati ovome štabu na suđenje.

3.— I ovoga puta ponavljam da ću svakoga onoga streljati za koga saznam da je održao ma kakve veze sa Nemcima i njihovim slugama.«

Prema prednjem naređenju Komandant Cersko-Majevičke grupe korpusa, Naređujem komandantima mesta i komandirima naoružani straža — koji se nalaze na tome terenu u srezu, da prema prednjem naređenju tačno postupaju u svemu. Objasniti narodu da nismo imali nikakva sporazuma niti ćemo imati sa Nemcima i njihovim slugama. Svako lice koje bi imalo veze iz naših jedinica odmah ga razoružati i sproterati ovoj komandi, koje bi odmah podvrgli pod Preki vojni Sud.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu.

Komandant, p. poručnik
Vuj. S. Nikolić⁴

Dostavljeno:

Svima komandantima mesta
i komandirima naoružani straža.

⁴ Vujica, komandant sreza azbukovačkog.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA VUČEDOLSKE BRIGADE OD 10. MAJA 1944. KOMANDANTU OPERATIVNIH JEDINICA ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE O BORBI PROTIV DELOVA 2. DALMATINSKE BRIGADE KOD VILUSA I SARADNJI ČETNIKA I NEMACA U CRNOJ GORI¹

209²

10 maja 1944 godine

Položaj

Za 200³.—

Noću 9/10 maja tek. godine u 3 časa posle pola noći preduzeo sa napad na partizanske jedinice na položaju: Droškorica — Zagora — Kaloper.

Na gore navedenim položajima nalazile su se jedinice II dalmatinske proleterske brigade⁴.—

Tačno u 4 časa posle pola noći borba je primljena na položajima oko Pišteta i vođena je do 13 časova 10 tek. meseca.

Partizani su potisnuti sa položaja Droškorice i povukli su se prema Jabukama, Zagori i Osječenici.

Od dalmatinske brigade u borbu su bile angažovane četiri čete u jačini od 100 do 130 boraca.

U borbi protivu neprijatelja učestvovao je jedan kombinovani bataljon ove komande u jačini od 150 boraca.

U ovoj borbi poginula su četiri partizana, koja su nađena. Poginuli partizani-proletereri rodom su od Knina i Sinja iz Dalmacije. — Bilo je i ranjenih partizana. Zarobljenih partizana nije bilo.

Gubici na našoj strani: Poginuo jedan četnik — Bigović Dušan iz Grahovskog bataljona. — Ranjena su tri četnika (2 iz Grahovskog, a jedan iz Rudinsko-Trepačkog bataljona).

Zaplijenjena jedna puška sa jednog poginulog proletera, pištolj i nešto municije. — Drugog plijena nije bilo.

Za sada se nalazim sa brigadom na liniji: Derviš — Kurljaj⁵ — Bojanje brd.—

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 140, reg. br. 24/6 (CG-V-1460).

² Štab Vučedolske brigade.

³ Šifra za Štab i komandanta operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine.

⁴ O rasporedu jedinica 2. dalmatinske brigade, tih dana, vidi tom III, knj. 7, dok. br. 324.

⁵ »Derviš« i »Kurljaj« na karti 1 : 100.000 nisu nađeni.

Za sada na teritoriji ove komande nalaze se sledeće partizanske snage: u s. Broćancu jedan bataljon, na Klobucima⁶ i Dobrom Dubu jedan bataljon, na Grahovcu jedan bataljon, na Vilusima štab 12 Hercegovačke brigade, u Spili jedan bataljon, u Jabukama, Zagori i do Osječenice jedan bataljon II dalmatinske. Prema dobivenim podacima nalaze se još neke jedinice na teritoriji Banjana i Rudina ali ovo još nije tačno provereno. — Jačina ovih 5 bataljona je oko 600 boraca sa štabom brigade.

Pokret od Cetinja dospao do Čeva gde su pribegli utvrđivanju sa br. 11.⁷ Da li će produžiti za sada pokret, nepoznato mi je. — Kako mi izgleda zadržaće se zajedno sa br. 11 na Čevu a iz kojih razloga nepoznato mi je.

Da li postoje još kakvi pokreti u Crnoj Gori sa naše strane nepoznato mi je. — Ivan Ružić je negde kod Nikšića. — Pokret prema teritoriji ove komande nije preduzimao za sada u koliko mi je to poznato.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

KOMANDANT, KAPETAN,
Ivan M. Janičić

⁶ Klobuk.

⁷ O borbama Primorske operativne grupe 2. udarnog korpusa NOVJ kod Čeva protiv četnika i delova nemačke 181. pešadijske divizije, vidi tom III, knj. 7, dok. br. 246; tom XII, knj. 4, dok. br. 48.

**ZAPOVEST KOMANDANTA CERSKO-MAJEVIČKE GRUPE
KORPUSA OD 11. MAJA 1944. KOMANDANTIMA CERSKOG
I MAČVANSKOG KORPUSA ZA BORBU PROTIV JEDINICA
NOVJ KOD ZAOVINE¹**

ŠTAB
CERSKO MAJEVIČKE GRUPE KORPUSA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

O. Br. službeno

11 maja 1944 god. u 9 čas.

POLOŽAJ

ZAPOVEST

Sekcija Vardište raz. 1 : 100.000

U toku 10 maja vođena je borba sa komunističkim snagama² na položaju Bukova Glava (1391) — k. 1427 — Rust — — Runjeva Glavica (1438) sa kog položaja komunističke snage potučene i razbijene verovatno su se povukle u pravcu: Krnje Brdo — Đurđevo Brdo ili ka selu Zaovine³.

U cilju gonjenja komunista potrebno je uhvatiti sa njima dodir i ispitati gde se sada komunističke snage nalaze pa u tom cilju,—

NAREĐUJEM:

1.— Cerska i Rađevska brigada krenuće odmah pravcem: Rušića Do — Bijela voda — zaseok Jevtići — Zaovine, sa zadatkom da izvide da li se na tom pravcu nalaze komunisti kao i to gde su odstupili. Po dolasku u selo Zaovine zaustaviti se i poslati mi izveštaj o rezultatu izviđanja⁴.

2.— Štab Cerskog korpusa sa drugom letećom brigadom i Azbukovačkom brigadom posešće položaj: Rust — (1321) — — Runjeva Glavica, desno hvatati vezu na k. 1427 sa Mačvanskim korpusom čije komandno mesto biće na istoj koti.

Komandno mesto štaba Korpusa sa Azbukovačkom brigadom biće na Runjevoj Glavici.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 77, reg. br. 17/2 (S-V-11235).

² Borbu protiv četnika i nemačkih trupa vodili su delovi 2. proleterske divizije NOVJ. Četnički gubici: 35 mrtvih, 40 zarobljenih i 1 ranjeni (tom I, knj. 20, dok. br. 150).

³ O rasporedu i dejstvima jedinica 2. proleterske divizije vidi tom I, knj. 20, dok. br. 150.

⁴ O brojnem stanju i zadacima Cerskog korpusa vidi dok. bre. 143.

3.— Mačvanski korpus sa svojom brigadom kreneće pravcem: Kaluđerske Bare — Tarabića brdo — Dobro Polje izbiti na položaj 1427 koji posesti i čekati dalje naređenje.

Komandno mesto na koti 1427.

Vezu u desno održavati sa Jadranskom brigadom a u levo sa štabom Cerskog korpusa.

4. — Jadranska brigada kreneće odmah pravcem: Kaluđerske Bare — Tarabića Brdo — Greben i izbiti na Bukovu Glavu koju posesti i držati do daljeg naređenja⁵.

Komandno mesto na Bukovoj Glavi.

Vezu u levo održavati sa Mačvanskim korpusom a desno sa Bugarskim snagama ukoliko se tu nalaze.

5. — Treća leteća brigada (Filipova) biće u rezervi na položaju kota 1141 a koja se nalazi jugozapadno od Tarabića Brda za jedan kilometar.

6. — Ranjenike i bolesnike slati na Kaluđerske Bare.

7. — Za vezu sa ovim štabom svaka jedinica odnosno brigada poslaće po dva ordonansa.

8. — Komandno mesto ovog štaba: Đurđića Kolibe, odakle prelazi na k. 1141 pa onda na Rust i Gavran gde i izvestaje slati.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU

KOMANDANT — MAJOR,
Drag. S. Račić⁶

Dostavljeno:
Svim jedinicama u 9.30 čas.

Načelnik štaba
kapetan

Mil. Slović⁷

⁵ Četrnaestog maja četničke jedinice iz ove zapovesti napale su 3. srpsku NOU brigadu 2. proleterske divizije kod Semegnjeva, ali su odbijene uz gubitke od 15 mrtvih i ranjenih (tom I, knj. 20, dok. br. 150).

⁶ Dragoslav.

⁷ Miloš.

**NAREĐENJE KOMANDANTA VARVARINSKOG KORPUSA
OD 13. MAJA 1944. KOMANDANTIMA BRIGADA ZA POSE-
DANJE PROSTORIJE MASKARE — BOŠNJANE — ŠANAC
RADI SPREČAVANJA PRODORA JEDINICA NOVJ NA LE-
VU OBALU ZAPADNE MORAVE¹**

Š T A B
VARVARINSKOG KORPUSA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI
Pov. Br.: službeno
13 maj 1944 god.
Položaj.

Najhitnije na ličnost!

KOMANDANTU 1 BELIČKE BRIGADE²

Naše trupe upućene u akciju protiv komunista u Jastrebac vode ogorčene borbe na prostoru Čekotin Grob — Kanik — Šiljegovca³. Borbe se čuju čak i ovde. Prema dobivenom izveštaju partizani su se u većem broju prebacili verovatno iz Toplice i pojačali njihove odrede koji su se nalazili u severnom podgorju planine Jastrebca. U izveštaju se navodi da oni stežu obruč i opkoljavaju naše delove, a pristigla pojačanja sa strane opkoljavaju oba obruča.

Radi zatvaranja leve obale Zapadne Morave na prostori-ji sela: Maskara — Bošnjana — Šanca potrebno je prikupiti iz svake brigade po dvadeset i pet (25) dobro naoružanih četnika sa automatskim oruđem kojim sada na licu mesta raspo- lažu, a Temnićska brigada izvršiće koncentraciju svega nao- ružanog ljudstva kojim sada raspolaže na istoj prostori-ji i to odmah.

Komandant prve i druge beličke brigade na svojoj teri- toriji zadržaće potreban broj naoružanog ljudstva za izvrše- nje potrebnog zadatka i to ljudstvo staviti na raspoloženju mom pomoćniku.⁴

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 58, reg. br. 24/3 (S-V-6981).

² Naziv jedinice napisan je mastilom, ćirilicom.

³ Kod Velikog Šiljegovca je 3. srpska NOU brigada napala delove Rasinskog korpusa. Borba je vođena celog dana 14. maja i naredne no- či. Četnike je spasla intervencija bugarskih trupa iz pravca s. Đunisa. Opširnije vidi: Perović Milivoje, Južna Srbija, knj. I, Kultura, Beograd 1963, str. 351.

⁴ Tada je pomoćnik bio poručnik Milun Vidić.

Komandant druge beličke brigade traženo ljudstvo od strane komandant grupe korpusa⁵ (njih trideset) sa jednim oficirom i to kapetanom g. Veljom Miloševićem zadržaće kako je to već od strane komandanta grupe naređeno i to ljudstvo ne ulazi u obzir za dolazak na gore označenu prostoriju, nego će odeljenje formirati, od 25 (dvadeset i pet) mobilisanih ljudi. Verujem da će komandant brigade moći ovaj broj ljudi snabdeti sa oružjem i municijom sa teritorije svoje brigade i uputiti pod komandom jednog oficira. Isto tako komandant prve beličke brigade moći će da takođe prikupi isti broj naoružanih ljudi sa teritorije svoje brigade i njih pod komandom jednog oficira uputiti pravcem *Bošnjana*.

Komandanti prve i druge beličke brigade ova odeljenja formiraće odmah po prijemu ovoga naređenja i uputiti ih pravcem sela Svojinova, Izbenice, Orašje, Cernica i tu će dobiti naređenje za dalji svoj pokret.

Komandant temničke brigade sa ljudstvom koje kod sebe ima kreneće odmah za selo Bošnjane i naređiće komandantima bataljona da sa svojih teritorija prikupe ostatak naoružanog ljudstva, sa kojim će komandant izvršiti zatvaranje prelaza leve obale Z. Morave prema gore označenim naseljima.

O prednjem sam obavestio i komandanta V.M.G.K.⁶ radi znanja.

Dostavljeno komandantima
brigada ovoga korpusa⁷.

KOMANDANT — MAJOR,
M. P. **Zdravko Ž. Milošević**

⁵ Reč je o Velikomoravskoj grupi korpusa (Varvarinski, Ivankovački i Resavski korpus).

⁶ Velikomoravska grupa korpusa. Tada je komandant bio potpukovnik Todor Gogić.

⁷ Korpus je imao 1. i 2. beličku i Temničku brigadu.

⁸ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — gorski štab br. 58«.

**PISMO KOMANDANTA OSTROŠKOG KORPUSA OD 14. MA-
JA 1944. KOMANDANTU FELDKOMANDANTURE U CETI-
NJU O SARADNJI ČETNIKA I NEMACA U BORBI PROTIV
NOVJ¹**

FELDKOMANDANTU

GOSPODINU GENERAL-MAJORU KAJPERU²
CETINJE

Povodom Vašeg poverenja, Vaše pažnje i priznanja, koje ste mi ukazali zbog moje borbe protiv komunizma, ukazana mi je naročita čast. Zahvaljujući se na visokoj pažnji što ste mi poverili komandu nad četničkim odredima, molim za odobrenje da navedem konkretne uslove, pod kojima bih mogao preuzeti teški zadatak koji mi se dodeljuje kao obaveza.

Ne bih želeo da gospodin general ovo shvati tako, kao da sam zaboravio meru učtivosti prema jednom tako visokom vojnom funkcioneru velikog nemačkog Rajha i kao da postavljam neke uslove. Ali smatram neophodno potrebnim da navedem one uslove, koji bi mi omogućili da ispunim moje obaveze, kao i da opravdam Vaše visoko poverenje i nade koje narod u mene polaže.

Meni, kapetanu, nepomirljivom borcu protiv komunizma, ne laskaju ni milozvučne titule, ni visoki položaji. Ja nemam nikakvih aspiracija na visoko komandovanje. Ali, ako mi se poverava komanda, onda bi trebalo jednovremeno da se stvore i mogućnosti, da bih mogao časno i pošteno da izvršim one zadatke, koje sobom povlači samo komandovanje. Prema tome i komandu nad četničkim odredima mogao bih preuzeti samo onda, ako bi mi se u cilju izvršenja ovog zadatka, stavila na raspolaganje i odgovarajuća sredstva³.

Dosadanja sredstva, organizacija, pripreme, način izvođenja akcije, komandovanje, slaba veza i što je još gore — nepoverenje, nikakva koordinacija u zadacima i nedostatak inicijative, način rada i opšta delatnost, ne odgovaraju potrebama za izvršenje ovog zadatka.

¹ Original (pisan na nemačkom jeziku) u Arhivu VII, Ča, k. 141, reg. br. 25/1—1 (CG-V-1560). Uz original je i prevod pisan olovkom, latinicom. U prevodu ima mnoštvo grešaka tehničke prirode, pa Redakcija objavljuje prevod originala pisanog na nemačkom jeziku.

² Vilhelm Kajper (Wilhelm Kaiper) bio je komandant feldkomandanture 1040, sa sedištem u Cetinju.

³ Verovatno je reč o formiranju Dobrovoljačkog korpusa u Crnoj Gori. Vidi dok. br. 161.

Po sadanjim okolnostima, nema oficira, ma koliko on bio hrabar, energičan, autoritativan i na delu neumoran, koji bi bio u stanju da postigne dobre rezultate. Zbog toga je do sada išlo tako rđavo.

Da bi se učinio kraj ovim okolnostima i mogli postići uspesi, moraju se pronaći novi putevi. Dosadanje iskustvo predstavlja odličnu školu, tako, da se možemo bogato koristiti do sada počinjenim greškama.

Mislim da ne preterujem, ako tvrdim da sam jedan od retkih Crnogoraca, koji je još od samog početka naše antikomunističke borbe, pa sve do današnjeg dana, na svim nadležnim mestima, jasno, tačno, otvoreno i nedvosmisleno ukazivao na sve ono, što koči, ometa i onemogućava svaku našu borbu i svaku akciju. Svi moji naponi, da uverim nadležne forume u nužnosti da stvari sagledavaju onako kakve jesu, pri čemu sam stalno iznosio golu istinu, kao i svi moji pokušaji da između nadležnih foruma i ovih golih istina uklonim zavesu, koju jedna grupa komunističkih agenata vešto drži u rukama — ostadoše bez uspeha. Sve istine, sve činjenice, koje sam od sveg srca otvoreno iznosio, nastojeći da nikoga ne osumnjičim, nego naprotiv da što više koristim zajedničkoj stvari, bile su obično osujećene spretnim mahinacijama crvenih Titovih agenata. Ovi agenti bili su, prema prilikama i potrebama, obojeni čas jednom, čas drugom političkom bojom. Oni nisu birali sredstva, da bi cilj postigli. Prelazeći svaku meru, oni su igrali ulogu servilnih, kukavičkih ulizica. U nuždi bili su veći katolici od pape, veći Italijani od Musolinija, veći Nemci od Hitlera, sve prema potrebi.

Ovakvim neverovatno veštim manevrovanjem uspevali su da izvrše sve zadatke, koje su dobivali od Tita: da se uvuku u svaku kancelariju, svaki biro, u svaki salon.

U čudu pitao sam se i pitam se još uvek, kako dugo će ova očigledna igra da bude tajna za nadležne forume. Da li je moguće da jedan Nemač — koji je još u kolevcu vaspitavan da više voli svoju domovinu nego sopstveni život ili život svojih najmilijih — poklanja veru jednom strancu, izdajniku sopstvenog naroda, da on voli Nemačku i da će joj verno služiti, on, koji je sam izdao sopstveni narod i prodao sopstvenu domovinu. Ja se pitam, da li nemački oficir, koji čast ceni iznad svega, može više vere da pokloni jednoj ulizici, dostavljaču, kukavici i neborcu, negoli svom do juče viteškom ratnom protivniku a današnjem časnom saradniku u borbi protiv komunizma. Da li jedan nemački oficir više ceni sumnjivo i lažno prijateljstvo jednog nazovi Srbina, koji je iz bojazni za svoj sopstveni sramni život, dočekivao nemačke trupe sa

uzvikom »Dobro došli«, negoli prijateljstvo onoga, koji Vas je dočekaao mačem na bojištu, a posle izgubljenog rata — u haosu komunističke anarhije — časno i pošteno prihvatio viteški pruženu ruku u zajedničkoj borbi protiv komunizma. Da li jedan nemački oficir može više vere da poklanja i veću važnost da pridaje kafanskim stratezima, brbljivcima, uličnim intrigantima, smutljivcima i lažovima negoli svojim kolegama po pozivu, oficirima i borcima. Da li se dakle više veruje avetima u zelenim mantilima koji skrivaju crvenu boju, nego ispravnim i nepomirljivim antikomunističkim borcima, koji od momenta kada im je pružena viteška ruka, ostaju lojalni i časni saradnici u borbi protiv anarhije.

Ako se veruje njima, ako se oni cene, ako Vama njihova saradnja izgleda bolja i korisnija, nama onda preostaje samo smrt, jer pošto smo izgubili otadžbinu i nemamo više mogućnosti da spašavamo narod od anarhije, naš život je suvišan.

Ali, ako se pak nama veruje, ako se ceni naša borba, ako se zajednički borimo za spas od komunističkog čudovišta, onda nam dajte mogućnosti da to izvojujemo. Dajte nam hrane i ratnog materijala, dajte vlast u ruke istinskih boraca i neokaljanih nacionalnih snaga. Oslonite se na ljude, borce i junake, jer takvih ima još u našim redovima, a zabranite pristup politikantima i zatrovanim političkim intrigantima, koji dan i noć kuju zavere i izmišljaju sredstva da bi se sabotirala naša sveta nacionalna borba.

Samo u slučaju ako gospodin general Kajper usvoji moje gledište, mogu da primom dodeljenu dužnost sa izgledom na uspeh. U protivnom bio bih prisiljen da odustanem, jer smatram nevojničkim i nepoštenim, da preuzimam komandu i zadatak, koji ne bi bio u stanju da izvršim.

Da bi se osvetlile teškoće o kojima sam napred govorio, navodim sledeće:

Sadanje stanje svih četničkih odreda, koji se sastoje od ljudi koji su pre 7 meseci odbegli od svojih kuća, je takvo, da u koliko se operacije ne preduzmu u najkraćem vremenu, niko više neće biti u stanju da ih zadrži na njihovim položajima, nego će se vraćati kućama u grupicama od 3—5 ljudi. U tom slučaju ostaće komandanti bez vojnika. To su mi izjavili moji drugovi — četnički komandiri — koji komanduju četničkim odredima na okupiranom području.

Još danas prelaze nama pripadnici komunističkih formacija. Ali uskoro biće slika obrnuta; naši ljudi će njima prelaziti, jer usled naše neaktivnosti širi se sve veće ubeđenje da će pobjeda biti na njihovoj strani. U ovom slučaju nastupio

bi neizostavan slom nacionalnog pokreta a kroz to i veće teškoće za nemačku vojsku.

Postojeći četnički odredi vojnički su posve neopremljeni. Oskudevaju u najvažnijim životnim namirnicama i ratnoj opremi, a zahtevi u tom pogledu isti su kao i kod regularne vojske.

Rezimirajući sve napred izneto, izjavljujem, da mogu preduzeti komandu i uspešno izvršavati zadatke, ako mi se omogućiti organizovanje i reorganizovanje četničkih odreda na okupiranom području cele Crne Gore; ako svi odredi budu potpuno vojnički opremljeni i snabdeveni; da se komandi nad četničkim odredima omogućiti neometana borba protiv komunističkih odreda, kako na frontu, tako još više protiv komunističkog podzemlja u pozadini. Jednom rečju, da se četničkoj komandi u saglasnosti sa nemačkom vojskom, daju potpuno odrešene ruke u pogledu uništenja komunizma na celoj teritoriji Crne Gore, isključujući svaki uticaj ma koje sile u tom smislu. To bi bio jedini put, jedina mogućnost da se uništi komunizam u Crnoj Gori i uvede u zemlji pravni poredak.

U uverenju, da gospodin general u mom izlaganju neće tražiti greške u tonu i izražavanju, nego da će blagonaklono shvatiti napore koje ulažem za spas mog naroda, te da će sa svoje strane omogućiti da ova napaćena zemlja dođe jednom do tako žarko željenog mira, — molim gospodina generala, da izvoli primiti izraz mog naročito poštovanja.

Danilov-Grad, 14. maja 1944.

Mornarski kapetan I kl.

Jakov N. Jovović⁴

⁴ Jovović je tada bio komandant Ostroškog korpusa.

überzeugung ihrer Lehr uns nicht greift dass der Sieg denen gegönt sein wird. In diesem Falle würde unausbleiblich der Zusammenbruch der Nationalbewegung eintreten und dadurch noch größere Schwierigkeiten für deutschen ...

... Verbände sind militärisch vollkommen unausge... wichtigsten Lebens - und Kampfmitteln, und an...

ma
di
Gel
xi
Ab
Zot
im

ndo,

BRITISH CONSUL IN
MUNICH
Nr. 1574
141

Fotokopija poslednje strane dokumenta br. 148

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry should be clearly documented and supported by appropriate evidence. This includes receipts, invoices, and other relevant documents that can be used to verify the information recorded.

In addition, the document highlights the need for regular audits and reviews. By conducting periodic checks, any discrepancies or errors can be identified and corrected promptly. This helps to ensure the integrity and accuracy of the financial data throughout the entire process.

Furthermore, it is stressed that transparency is a key principle in financial reporting. All stakeholders should have access to the necessary information to understand the organization's financial health and performance. This involves providing clear and concise reports that are easy to interpret and understand.

Finally, the document concludes by reiterating the importance of honesty and ethical behavior in all financial dealings. It encourages individuals to act with integrity and to always follow the highest standards of professional conduct. By doing so, they can contribute to the overall success and sustainability of the organization.

NAREĐENJE ŠTABA VUČEDOLSKE BRIGADE OD 14. MAJA 1944. KOMANDANTU GRAHOVSKOG BATALJONA ZA NAPAD NA JEDINICE NOVJ KOD VILUSA¹

KOMANDA
VUČEDOLSKE VOJNO-ČETNIČKE BRIGADE

Br. Služ.

14 maja 1944 godine

Položaj

KOMANDANTU GRAHOVSKOG NACIONALNOG
BATALJONA. —

POLOŽAJ

Prema dobivenim izveštajima, izvidanjima u toku 14 ov. meseca, partizani se nalaze, na položajima: Timor² — Bojanje Brdo — Zvek³, jačina tačno neispitana, otprilike oko 50—70 partizana⁴.

Naše jedinice nalaze se na položajima: Čelina — Kur-ljaj⁵ — Podkurljaj — Zaguljski Krši — Bogomolje⁶ Lokane.

Obzirom da bi partizani u slučaju da ovladaju položajem: Bijela Gora — Lisac — Krnja Jela, ugrozili i onemogućili opstanak brigade u Grahovskoj dolini, potrebno je da se još odmah, od partizana oduzmu i sa njih partizani proteraju položaji: Timor — Bojanje brdo — Zvek.

U cilju izvršenja prednjeg,

NAREĐUJEM:

Da se napad na navedene položaje izvede 15 maja t.g. tačno u 3 sata izjutra⁷ (posle ponoći), na sledeći način:

Komandant Grahovskog bataljona, sa dve čete napasti će u navedeno vrijeme položaj Timor i nastati da istim ovlada.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 140, reg. br. 26/6 (CG-V-1462).

² ¹ ³ »Timor« i »Zvek« na karti 1 : 100.000 nisu nađeni. Verovatno lokalni nazivi.

⁴ Na položajima s. Nudo — Bojanje brdo (k. 1048) nalazio se 5. bataljon 2. dalmatinske NOU brigade, orijentisan za dejstvo prema Bijeloj gori. Tokom 15. maja imao je lakše sukobe sa četnicima i manjim delovima nemačkih i ustaških jedinica na prostoriji Bijela gora — Konjsko (tom III, knj. 7, dok. br. 324).

⁵ ¹ ⁶ »Kurljaj« i poslednja dva naziva na karti 1 : 100.000 nisu nađeni. Verovatno, lokalni nazivi.

⁷ Vidi dok. br. 164.

Po zauzeću Timora, napastiće na Bojanje brdo, sa još jednom četom, koja će do tada biti, kao rezerva i zatvarati pravac prema Zagulju i Krnjoj jeli.

Komandant Banjskog bataljona, tačno u tri sata da napadne partizane pravcem Lazina⁸ i kape⁹, stim što se kapa- ma i uzvišenjem više Lazine treba što pre ovladati, a zatim sa navedenog uzvišenja mitraljezima, tući Bojanje brdo, Zvek i prema Omutiću, te time potpomoći napad Grahovskog bata- ljona od južne strane, a pri zauzimanju Bojanja brda sadej- stvovati i sa svim upotrebljenim delovima.

Komandant Rudinsko-Trepačkog bataljona, uputiće još večeras odeljenje sa lakim bacačem, i potrebnom količinom municije komandantu Grahovskog bataljona kojemu se isto pridaje radi lakšeg osvajanja navedenih položaja. Odeljenje teškog bacača izvešće komandant na podesnom mestu na pro- storu Petkovići — Gornje polje¹⁰, sa kojega će moći tući po- ložaje: Bojanje brdo — Zvek — Omutić. Gađanje sa bacačem otpočeti tek onda kada naše jedinice budu otpočele napad na Timor, pri tome strogo voditi računa da se gađaju samo po- ložaji ispred naših jedinica, t.j. Bojanje brdo — Zvek — Omu- tić, i strogo voditi računa da se ne ugroze naši delovi od ga- đanja bacačem.

Po zauzimanju Timora i dalje komandant Grahovskog Ba- taljona obeležavaće Bijelom raketlom mesto do kojega je dos- pio, a kada bude podišao položajima koje bije teški bacač, daće crvenom raketlom znak, u pravcu partizana, što će biti znak da bacač netreba više da tuče taj položaj, već da promi- jeni i gađa sledeći. U koliko se borba produži i posle svanuća, može se putem kurira i dozivanjem obaveštavati Bacačko odeljenje gde da gađa.

U slučaju da se ovlada navedenim položajima, jedinice imaju ostati na istima do daljeg naređenja. A u slučaju da se ne uspije zauzeti ih, jedinice će se povući na današnje položaje, stim što će komandant bataljona ispaliti jednu zelenu raketlu, u pravcu partizana, kao znak da naše jedinice ne nastupaju već odstupaju.

Veza će se održavati kuririma i ugovorenim znacima, stim što će naši delovi na svakom od navedenih položaja u koliko ga zauzmu odmah zapaliti vatru.

Ugovoreni znak za ovu akciju biće: »Zubci«

⁸ »Lazina« na karti 1 : 100.000 nije nađena.

⁹ »Kape« nejasno. Verovatno, lokalni naziv.

¹⁰ Verovatno se odnosi na Grahovsko polje, jer naziv »Gonje po- lje« na karti 1 : 100.000 ne postoji.

Znak za raspoznavanje »Petar«

Popuna hranom i municijom iz Grahova.

Štab brigade biti će u Grahovu, gde se imaju slati i izveštaji i sve drugo.

Zastupa Komandanta,
poručnik

Mih. Vujičić¹¹

Na izvršenje!

M.P.

BR. 150

**NAREĐENJE KOMANDANTA VARVARINSKOG KORPUSA
OD 15. MAJA 1944. KOMANDANTU 1. BELIČKE BRIGADE
ZA BORBU PROTIV NOVJ I ODNOS ČETNIKA PREMA
OKUPATORIMA¹**

»Strogo poverljivo i vrlo hitno!
Raspisati svima potčinjenim
jedinicama i dostaviti u roku
od 48 časova.«

[Grb]

Š T A B

VARVARINSKOG KORPUSA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

Str. Pov. Br. službeno

15 maja 1944 god.

S. J. P.

KOMANDANTU 1 BELIČKE BRIGADE

Komandant Veliko-moravske grupe korpusa aktom svojim Str. Pov. Br. Službeno od 10 ovog meseca dostavio je sledeće:

»Najhitnije i pre svega: U vezi instrukcije Vrhovne komande od danas putem radio depeše,²—

¹¹ Mihailo.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 58, reg. br. 26/3 (S-V-6982).

² Vidi dok. br. 165.

NAREĐUJEM:

1. — Da ni jedna akcija sem lične odbrane protiv Nemaca i Bugara nesme biti preduzeta a da zato nije dobijena saglasnost iz ovoga štaba odnosno naređenje.

Akcije kojima sam predviđao manje napade na okupatora kako sam u tom duhu izdao naređenje, ima se svesti samo na lične odbrane pojedinaca ili ako su napadnuti štabovi organizovanih jedinica i njihove snage a u slučaju, da se nemože izbeći borba, da im ne padne naš materijal u ruke, kojim bi kompromitovali sebe i organizaciju Jugoslovenske vojske u otadžbini.

2. — Čišćenje unutrašnjih neprijatelja: **komunista i njima sličnih** ima biti što pre i bez svakog obzira, jer dani momenat tj. akcija protivu okupatora ima da nas nađe čista od svih unutrašnjih neprijatelja — ujedinjeno duhovno i fizički za borbu protiv vekovnog neprijatelja.

3. — Da se ovo naređenje saopšti svim našim jedinicama odnosno njihovim starešinama odmah po prijemu ovog naređenja sa potrebnim objašnjenjem i ubedljivom poukom, da tako treba sad da se radi, da bi posle mogli biti sami, ujedinjeni i snažniji za opštu akciju. Moramo imati na umu sledeće: **u akciji moramo imati čista leđa i pozadinu.**

4. — Da propaganda ostaje i dalje puna mržnje i napada na okupatora putem letaka, naših listova i žive reči — **ono što jeste u stvari bez obzira što mi činimo ono što nam sada konvenira da bi posle imali čistu situaciju. Vojnički se kaže: Cilj opravdava sredstva**«.

Prednje naređenje dostavlja se komandantu na znanje i tačan postupak.

Komandant, major,
Zdravko Ž. Milošević

M. P.³

Dostavljeno:

K-tima brigada i srezova ovoga korpusa.

³ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — gorski štab br. 59«.

**NAREĐENJE KOMANDANTA VALJEVSKOG KORPUSA OD
15. MAJA 1944. KOMANDANTU ZLATIBORSKOG KORPU-
SA ZA NAPAD NA JEDINICE NOVJ KOD MOČIOCA, TRU-
DOVA I DOBROSELICE U SARADNJI SA NEMAČKIM I BU-
GARSKIM TRUPAMA¹**

RUKOVALAC OPERACIJA
NEŠKO NEDIĆ²
Pešadiski kapetan II kl.
15 maja 1944 godine
U 9^h časova
Položaj

KOMANDANTU ZLATIBORSKOG KORPUSA. —

Peta divizija 14 ovog meseca po podne izbila je prednjim delovima na liniju: selo Moćioce — selo Ojkovice sa jednim delom u selo Klekovo. Glavnina ove divizije još je u oblasti Visoka — Bjeluša³.

Pred vama je verovatno bila Druga divizija, čiji prednji delovi 13 ovog meseca po podne izbili u Dobroselicu, a od jutros imam podataka da su u selu Negbina⁴.

Dalje namere komunista još su neispitane, ali postoje tri mogućnosti:

1. — Da posle sastavljanja Pete i Druge divizije okrenu opet zajedno prema severu u oblast Arilje — Požega — Užice možda i dalje.

2. — Da produže probijanje na jug u pravcu Sandžaka,

3. — Da produže probijanje na istok u oblast Javor — Golija.

Za prvu pretpostavku moralo bi se na pogodnoj liniji zatvoriti izvlačenje partizanima na sever. U ovom pogledu

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 61, reg. br. 16/1 (S-V-7759).

² Nedić je, tada, bio komandant Valjevskog korpusa.

³ O rasporedu i dejstvima 5. udarne divizije NOVJ 14. maja, vidi tom I, knj. 7, dok. br. 169 i 199.

⁴ Petnaestog maja 1944. raspored jedinica 2. proleterske divizije bio je: 4. proleterska u s. Negbini, 2. proleterska u s. Dobroselici i 3. srpska NOU brigada u s. Stubo. Prethodnog dana 4. proleterska bila je u Dobroselici i Borovoj glavi, 2. proleterska u s. Gornjoj Jablanici, a 3. srpska u Donjoj Jablanici, gde je odbila četničke napade. Opširnije o dejstvima i zadacima 2. proleterske divizije vidi tom I, knj. 7, dok. br. 197 i 204; knj. 20, dok. br. 150.

ja sa svojim jedinicama za sada držim levu obalu Rzava počev od sela Sirogojna pa preko ušća Katušnice u Rzav zaključno sa Visočkim visom i Treštenom stenom.

U ovoj situaciji prema ovakvom rasporedu mojih snaga Nemci⁵ sa pravca jugo istok sa linije: Katići — Maskova — selo Trudovo — Kokin Brod treba da krenu u napad na sever u toku današnjeg dana. Izvlačenje prema Arilju zatvoreno bugarima i našim snagama.

Pod drugom pretpostavkom da komunisti idu na jug trebalo bi ih što energičnije napasti sa pravca severa, jer će verovatno na Uvcu naići na otpor. Za ovu pretpostavku ja svoje snage krećem pravo na jug u napad na njih.

Pod pretpostavkom tri, ja svoje snage krećem za njima u pravcu jugo-istoka.

Moj Štab za sada se nalazi u zaseoku Smiljanići sela Ljubiša.

Vi sa vašim snagama⁶ trebalo bi da izbijete prema Murtenici te da prema situaciji možemo zajedno raditi.⁶

Užička vaša brigada koja je pod mojom komandom nalazi se u Kokinom Brodu zajedno sa jednim bataljonom Nemaca.

Topal pozdrav⁷ —

Komandant, kapetan II klase,
Neško Nedić

pozdrav
Čika Pera⁸

⁵ Delovi legije »Krempler« i puka »Brandenburg«.

⁶ Vidi dok. br. 152.

⁷ Napisano olovkom, ćirilicom.

⁸ Napisano mastilom, ćirilicom (Čika Pera je Nikola Kalabić).

**PISMO POMOĆNIKA KOMANDANTA ZLATIBORSKOG
KORPUSA OD 15. MAJA 1944. NAČELNIKU ŠTABA KOR-
PUSA O BORBAMA PROTIV JEDINICA NOVJ KOD SE-
MEGNJEVA, JABLANICE I VISOKE¹**

Vignjeviću²,

Do danas sam predao za V. K. sledeće depeše:

1. »Br. jedan. 13 maj. Danas u devet časova, posle petočasovne borbe po treći put zauzeto Semegnjevo za poslednja dva dana³. Zaplenjeno mnogo stoke, devet konja komore, oružja pa čak i municije i raznog drugog materijala. Uhvaćena trideset dva crvena. Obe strane imaju gubitke. Borba vođena sa drugom prol. i četvrtom crnog. brigadom.
2. Crveni u begstvu za Jablanicu⁴. Naš korpus bez užičke ih goni. Borba se vodi na Rzavu kod Jablanice. Ka Visokoj samo peta divizija⁵. Ova ovde prebacuje ranjenike preko Lima pa će i ona za Srbiju. Mogu se predvojiti u oblast Murtenice. Molim naredite da se sluša moja stanica dok traju operacije. kap. Kolarević.
3. Br. 3. 15 maj. Šaljem radio telegrafiste SEIKS i JUG u... materinu. Oni neslušaju moju stanicu ESKU već stanice petokolonaša iz Užica. Ja dajem neposredno sa terena izveštaje za vreme borbe već pet dana. Niko neće da me sluša, te V. K. nema tačne izveštaje već lažne izveštaje petokolonaca. Danas u osam časova je cela druga divizija u opštini Jablaničkoj. kap. Kolarević.
4. Br. 4. 15 maj. Danas šesti dan napadamo i tučemo drugu komun. diviziju. Borba traje neprekidno dan i noć. Nije

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 30, reg. br. 25/6 (S-V-1974/2).

² Miloš, načelnik Štaba Zlatiborskog korpusa.

³ Prema operacijskom dnevniku 2. proleterske divizije NOVJ borbe protiv neprijatelja kod Semegnjeva vodila je 11. maja 4. proleterska brigada, a 12. maja 2. proleterska brigada 2. proleterske divizije. Brigade nisu imale gubitaka (tom I, knj. 20, dok. br. 150).

⁴ U toku 13. maja jedinice divizije izvršile su pokret na prostoriju: Dobroselica, Borova glava i Donja i Gornja Jablanica. Istog dana bilo je manjih sukoba sa četnicima. Opširnije vidi tom I, knj. 7, dok. br. 197 i 200; knj. 20, dok. br. 150.

⁵ O dejstvima i rasporedu jedinica 5. udarne divizije NOVJ vidi tom I, knj. 7, dok. br. 196.

istina da je ta divizija negde drugde već je danas ujutru u Jablanici odakle je gonimo⁶. Tu smo je konačno razbili. Jedan deo ostupio preko Brezovca a drugi deo za Ljubiš. Ima samo osam sto boraca i više od hiljadu ranjenika jer sprovodi i bolnice pete divizije. Nastavak.

5. Nast. Druga divizija od našeg korpusa samo za poslednjih pet dana ima preko tristo gubitaka⁷. Od toga sto trideset zarobljenih. Mi imamo preko šesdeset gubitaka. Naredite da se moja stanica sluša samo dok traju operacije kako bi bolje znali situaciju. Ništa drugo ne tražim. Kolarević.

Dragi moj Gegen⁸,

Zbog depeše broj tri znam da će se Kondor⁹ ljutiti, ali sam se bio naljutio zašto da me ne slušaju baš onda kada je najpotrebnije. ... im materina, te govornare slušaju Rakovića¹⁰ i Neška¹¹, koji znaju i poznaju isto toliko situaciju, koliko i moj čaća u Kraljevu. Šalju sada izveštaje negde iz Užica¹², u kojima verujem ima 99% onoga što im kaže »major« Đorđević. Tako je Neško Nedić izvestio još 12 maja da su obe divizije komunističke u Visokoj i Čičkovoju, dok je toga dana cela druga divizija bila od Šargana pa do Jablanice. Njihovi izveštaji, u koje Nemci prilično veruju, oterali su 12 maja jake nemačke odrede sa Stubla¹³ i Bor[ove] Glave, a tu su oni baš presekli te dve divizije, negde njima u pomoć u Rožanstvo. Uglavnom ja napisah, i potpisah a vi tamo vadite »kestenje«...»¹⁴

15 maj 1944 god.

Pozdrav Tvoj Kolarević¹⁵

⁶ Petnaestog maja jedinice 2. proleterske divizije bile su: 4. proleterska u Negbina — Kučani i njen jedan bataljon u G. Ljubišu, gde je vodio borbu sa četnicima, 2. proleterska u Dobroselici, a 3. srpska u s. Stubo (tom I, knj. 20, dok. br. 150).

⁷ Prema operacijskom dnevniku 2. proleterske divizije, njene jedinice u borbama i pokretima od 11. do 15. maja 1944. nisu imale gubitaka (tom I, knj. 20, dok. br. 150).

⁸ Verovatno se odnosi na kapetana Vignjevića.

⁹ Dušan Radović, komandant Zlatiborskog korpusa.

¹⁰ Predrag.

¹¹ Nedić.

¹² O rasporedu jedinica Valjevskog korpusa (Neško Nedić) vidi dok. br. 151.

¹³ Verovatno Stubo.

¹⁴ Tako stoji u originalu.

¹⁵ Milomir.

IZVEŠTAJ ŠTABA VUČEDOLSKE BRIGADE OD 15. MAJA 1944. KOMANDI OPERATIVNIH JEDINICA ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE O BORBI PROTIV DELOVA 2. DALMATINSKE NOU BRIGADE KOD VILUSA¹

209²
15 maja 1944 godine

Za 200³

Noću 14/15 maja t.g. jedinice ove komande, napale su na neprijatelja na položaje: Bojanje brdo — Lokane — Omutić⁴.

Napad je izvršen tačno u 3 časa posle ponoći. Posle otpora datoga na svim tačkama položaja, naše jedinice zauzele su položaje Lokane — Bojanje brdo, sa kojih se je neprijatelj povukao u pravcu Zaslapa i Omutića.

Jačina neprijatelja na navedenim položajima bila je jedan bataljon — oko 150—200 partizana, iz sastava II. Dalmatinske proleterske brigade.

Gubitci kod neprijatelja: 1 mrtav, 3 teško ranjena i 2 lakše ranjena⁵. Na našoj strani 1 mrtav, i 2 lakše ranjena.

Jedinice ove brigade, sada se nalaze na liniji: Kličevac⁶ — Derviš — Kurljaj⁷ — Petkovići — Bojanje Brdo — Lokane.

Neprijateljske jedinice prema nama sada su: delovi II. Dalmatinske proleterske brigade. Lovčenski partizanski odred i delovi VI. Crnogorske brigade. Jačine oko 800 partizana.

Po saznanju u Cucama su manje partizanske snage. —

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU

Za komandanta,
Mih. Vujičić⁸

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 140, reg. br. 27/6 (CG-V-1463).

² Štab Vučedolske brigade.

³ Komanda operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine.

⁴ Vidi dok. br. 149.

⁵ U toj borbi jedinice 2. dalmatinske brigade nisu imale gubitaka. (tom III, knj. 7, dok. br. 324).

⁶ Veliki Kličevac.

⁷ Nazivi »Derviš« i »Kurljaj« na karti 1 : 100.000 nisu nađeni.

⁸ Mihailo.

**IZVEŠTAJ ŠTABA KONJIČKE BRIGADE OD 17. MAJA 1944.
NEMAČKOJ KOMANDI U KONJICU O DEJSTVIMA ČETNI-
KA NA TERITORIJI BRIGADE¹**

ČETNIČKA KOMANDA BORCI²
17 maja 1944 godine

NEMAČKOJ KOMANDI

*Konjic.*³

Primili smo pušчанu municiju (3,260 kom.),⁴ a poslali smo Vam mnogo više čaura, pa molim da nam tu razliku naknadite odmah i da nas izvijestite o tome da bi mogli poslati ljude da idu po municiju.

Naš komandant⁵ je 12 ov. mj. pošao u izviđanje terena u pravcu grušacke planine i sela Grušče i bio je na terenu dva dana u cilju pronalaska zaostalih partizanskih dijelova i prikupljanju materijala koji je ostao skriven po selima.⁶ Uspjeh je bio odličan ali pri njegovom povratku iz sela Grušče dočekala ga je zasjeda od jedne desetine jačine partizana. Išao je po potrebi sam jer mu se žurilo radi drugih poslova, dok mu je pratnja u jačini od jedne desetine sa jednim puškomi-traljezom išla pozadi njega na put stotina metara i partizani su ga dočekali i napali. Prvim metkom je bio pogođen ništa se ne nadajući i projektil mu je prošao kroz levu plečku pozadi i smrskao mu kost u levom ramenu i momentalno ga onespособio da dade ikakav otpor. Odmah su nastavili gonjenje za njim ali im je teško ranjen umakao i posle te i sat lutanja stigao na Glavatičevo, gde sam se ja nalazio sa posadom (u 21 čas). Sjutra dan smo ga sa ljudima prenijeli do sela Luke gde su došla bolnička kola vaše komande iz Nevesinja i prenijela ga u Bolnicu u Nevesinje. Kako smo saznali odmah je operisan po Vašem ljekarima i rana nije smrtonosna, te se nadamo njegovom brzom ozdravljenju i povratku na ovaj teren. Ovo Vas izveštavam iz razloga što smatram da Vas

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 232, reg. br. 29/16 (BH-X-446).

² Odnosi se na Konjičku brigadu.

³ Tađa su se u Konjicu nalazili delovi nemačke 369. legionarske »Vražje« divizije.

⁴ Vidi dok. br. 141.

⁵ Veljko Remetić.

⁶ O borbama Konjičke brigade protiv delova Mostarskog NOP odreda vidi dok. br. 141, objašnjenje br. 4.

ipak interesuje ovaj slučaj i da Vam skrenem pažnju da nisam tačno upućen kada Vam je dostavljen poslednji izveštaj o toku događaja sa ovoga terena, ali ću Vas u glavnom izvijestiti o radu i toku događaja poslednjih dana.

Posle toga događaja sam odmah uputio jedan odred od 40 ljudi u pravcu sela Grušča u izviđanje i pretresanje terena u cilju da bi ma šta saznali o partizanima i atentatorima. Odred se vratio bez kakovih važnih rezultata jer nisu mogli ništa primjetiti niti ikoga sumnjiva opaziti. Postoji sumnja da su to sve mještani partizani koji su ostali po šumama a ne smiju da se predaju nama ni Vama jer su svesni svojih nedjela i šta ih od nas čeka i ti samo vrše terorističke akte protiv naših vođa smatrajući da su oni glavni krivci njihove propasti. Ove mještane partizane hrane njihove kuće potajno i ljudi koji su im naklonjeni a naročito njihovi simpatizeri kojih ima jedan dobar deo među muslimanskim stanovništvom u selima Ribari, Razići i Glavatičevo. Tačno smo ustanovili da muslimani iz sela Razića služe kao partizanski jataci i odnose im hranu u šumu i tako im omogućavaju opstanak i ponovnu koncentraciju. Naročito se mogu takovim ističu neki Česiri iz Razića i Tucakovići iz Lađanice, koji prema mnogim podacima koje posjedujemo i danas kriju Komandanta partizanskog područja za Hercegovinu gornju nekoga Šatora⁷ koji je glavni i najvažniji član ove bande i koji je još od 1941 godine delao na ovom terenu i osnovao partizane u ovim krajevima i još nekoliko takovih važnih bandita.

O prednjem se možete lično uvjeriti ako pozovete vi neke ljude muslimane koji će Vam sami reći i koji su se zajedno sa nama ovoga puta pokazali kao protivnici partizana, a među njima kao najbolji Mujo Kašić iz sela Kašići, te koji stalno održava vezu sa nama i zajednički saradujemo. Pošto smo mi u nemogućnosti da lično interвениšemo i progonimo partizane i njihove simpatizere i jatake među muslimanima, jer bi odmah svi napali na nas kako mi njih napadamo samo kao muslimane a ne kao partizane i stvorili bi neugodnu situaciju što nemamo namjeru. Muslimani mještani isto tako ne mogu aktivno da rade na tome jer nisu u većini i neće kao da se zamjere sa susjedima. Radi toga bi Vam mogao dati neke sugestije u tome pogledu i moliti Vas da Vi u sporazumu sa nama ili u sporazumu sa Mujom Kašićem pokušate poslati jedan vod vojnika Vaših a ne Hrvata i da opkole sela i da pohvataju neke ljude i prisile ih da priznaju i otkriju bandite koje hrane i da se i ne boje nikakve vlasti

---

⁷ Ibro, tada je bio sekretar Sreskog komiteta KPJ za Konjic.

smatrajući se Hrvati i tako mogu stalno i nesmetano pomagati partizane i raditi za njihov račun.

Obaviješteni smo također da je milicija iz sela Bjelimići koja je organizovana i prima hranu i oružje od Vaših trupa nedavno prihvatila Hamida Mušina iz sela Ribari koji je bio partizanski »potporučnik«, glavni partizanski funkcioner među muslimanima ovoga kraja i koji je bio teško ranjen prilikom napada partizana na selo Kosmance i odnijeli ga u Bjelimiće na liječenje da navodno ne bi pao u ruke četnicima.⁸ Ovo mi nismo u stanju da proverimo tačno jer su suviše drski prema nama, a drugo što nisu do sada ni jednoga muslimana ubili niti kaznili koji je bio među banditima a koji se povratio posle povratka Vaše vojske nazad kući i svi govoreći kako su prisilno mobilisani i da su morali a i dalje provode partizansku propagandu svi oni isti i aktivno rade potajno za partizane. Njihovi navodi o prisilnom mobilisanju su potpuno netačni i neistiniti jer se mi borimo protiv njih već tri godine i nikada nisu mogli prisilno mobilisati sem koji su dobrovoljno otišli između nas a što ih ima stvarno ali vrlo mali broj i od tih je baš sada mnogo ih stradalo. Molimo Vas da nastanete i da ovo provjerite i tražite pod svaku cijenu njihovu isporuku Vama ili nama, jer ako ćemo se mi boriti i ginuti a oni štititi sami svoje zlikovce da ponovo rade protiv nas onda je uzaludna i besmislena svaka borba. Gdje su meštani partizana i nisu njima naklonjeni tu ne može opstati ni jedan partizan ni jedan dan, a naročito sada kada ih nema u većim grupama da bi im se mogli zagroziti. Molim Vas da pokušate sve i da Vi pohvatate sve one krivce među muslimanima i njihove pomagače, jer jedini Vi i Vaša vlast ima autoritet vlasti kod ovdašnjih mještana muslimana pošto se hrvatske vlasti ni malo ne boje niti je se ustručavaju, a nas se ne boje zato što mi ne možemo dobiti potreban broj ljudstva sa strane jer je zauzeto u drugim akcijama, a u tome slučaju mi ne bi tražili od Vas intervenciju i mi bi sami uredili sviju njih tako da bi u tome slučaju mogli garantovati uništenju partizana uništenjem njihovih pomagača u mjestu. Hrvatske vlasti nemaju ni malo autoriteta vlasti da bi mogli nešto učiniti i postići uspjeh u tome pogledu, te ih ne trebate ni angažovati u tako delikatne poslove koji su unaprijed osuđeni na neuspjeh.

Ako smatrate da mi vodimo neku šovinističku politiku protiv muslimana to nije istina i ne morate tražiti podatke u tome pogledu od nas nego pozovite Muja Kašića iz Kašića i to pod diskrecijom i radite po njegovim sugestijama ako

⁸ Redakcija nije uspjela da proveri gornje navode.

Vam je u interesu da se jedared rasčisti sa našim i Vašim današnjim a i sutrašnjim neprijateljima.

Arhive partizanske ima prilično dosta pa ćemo Vam poslati nešto na upotrebu i postupak i ako da me izvinete smatram da se svi podaci o svemu najbolje mogu pokupiti na licu mjesta t.j. na terenu i gdje se momentalno može prikupiti represalijama protiv bandita i njihovih pomagača koji su mnogo opasniji i u borbi efikasniji nego partizanski borci.

Pomoću patrola od po desetinu ljudi održavam stalno vezu sa našim ljudima i radi se na terenu i prikupljaju podaci o neprijatelju i učvršćava naša organizacija. Koliko posjedujem podatke do ovoga momenta partizana nema na ovome terenu u većim grupama sem Šatora koga kriju muslimani (Tucakovići) i mještana koji se kriju i pomoću trojki i zasjeda ugrožavaju teren koji je pogodan za takve svrhe i ometaju rad na terenu, a koji ne bi mogli ipak opstati da ih ne kriju i ne hrane mještani.

Molim Vas da osim Vaše lične prisutnosti da prisilite muslimane da se organizuju, da sami pronađu zlikovce između sebe i da se predaju vlastima i kazne smrću. Samo da ta organizacija nema veze sa Hrvatima jer nemaju autoriteta da postave vlast, nego ih Vi stavite direktno pod Vašu komandu iste kao nas, jer je mnogo korisnije i efikasnije tako bez obzira da li će Hrvatima konvenirati ili neće. Njihov autoritet vlasti je vezan direktno sa Vašim jer kada ne bi Vi lično držali posade u Hrvatskoj sigurno je po njezinoj borbi i autoritetu ne bi više odavno bilo.

U budućće će to biti povremeno obaveštavanje od mene o situaciji na terenu, samo Vas molim da primite neke moje sugestije i da nas izvijestite šta sete učinili po tome. Molim Vas izvestite ovu komandu šta su Hrvati učinili sa seljakom Kilibardom koga su uhvatili u selu Blaca i kako smo saznali da ga još nema i da je navodno ubijen radi pljačke pošto je isti išao sa pijace gdje je prodavao stoku i imao je nešto novaca kod sebe. Molim vas da ovo provjerite koliko je tačno od svega ovoga i šta je sa njim.

Za četničku komandu p.por.

* Potpis nečitak. Verovatno je potpisnik Stevan Grahovac.

ZAHTEV KOMANDANTA MLAVSKO-SMEDEREVSKE GRUPE KORPUSA OD 18. MAJA 1944. KOMANDANTU SMEDEREVSKOG KORPUSA ZA IZJAŠNENJE U VEZI S KLANJEM I TERORISANJEM NARODA U SMEDEREVSKOM KRAJU¹

GRUPA KORPUSA BR. 80²
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

O. Br. 26. —

18 maja 1944 godine

Položaj.

Traži izjašnjenje zbog klanja naroda i batinanje bez presude prekog suda.

KOMANDANTU SMEDEREVSKOG KORPUSA. —

Na dan 13 ovog meseca saznao sam od naroda u selu Seoni da su neki ljudi zaklani i da su neke žene i ljudi na njivi batinani i obarani na zemlju radi klanja od strane jedne trojke koja je bila pijana; jednom je od batina i glava provaljena u prisustvu potporučnika g. Pavlovića Žike³ a zatim je isti opljačkan.⁴

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 83, reg. br. 6/4 (S-V-12679).

² Šifra za Mlavsko-smederevsku grupu korpusa.

³ Živorad. Jedno vreme je bio komandant 9 (podunavske) brigade Smederevskog korpusa.

⁴ Kao i drugi četnički komandanti Živan Lazović, komandant Smederevskog korpusa, naređivao je klanje nedužnog stanovništva, u čemu je i sam lično učestvovao. Vidi dok. br. 58, depešu br. 507 i 509; dok. br. 67, depešu br. 1298.

Dražo Mihailović je znao za ovakve postupke svojih komandanata, na što ih je i sam podsticao.

U izveštaju izvesnog Kruse b. d., verovatno od marta 1944. Draži Mihailoviću o nedelima četnika Smederevskog korpusa i Živana Lazovića lično, govori se o nizu takvih zločina. Tako je, 29. decembra 1943, pri povratku iz Boleća Lazović, pored ostalog, izjavio:

»Poklali smo noćas 30 ljudi u Boleću«. U izveštaju se, dalje, kaže:

»Pored mnogih zaklanih seljaka i opljačkanih, mnogi seljaci i građani su na drumu i skidano im je odelo i obuća... Od poklanih seljaka opljačkani su dukati i mnoge druge stvari...

Koncem meseca marta pismeno sam Vam naredio da obrazujete preki sud i da samo on ima pravo da kažnjava, a da se sa dosadanjim metodama terorisanje naroda prestane, međutim osvedočio sam se da se po istom naređenju u opšte ne postupa. Narod zbog ovakvih postupaka je naplašen i bega od naših jedinica i organizacije. Na osnovu izloženog dostavite mi izjašnjenje u sledećem:

1. — Zašto je noću 3/4 maja t.g. zaklan seljak Pantić iz sela Seone od strane odreda p.poručnika g. Pavlovića bez sudske presude?

2. — Zašto je 3 maja t.g. tučena Živana Pantić stara 50 godina od strane jedne dvojke p.poručnika g. Pavlovića?

3. — Zašto je 3 maja t.g. tučena Zagorka Pantić iz sela Seone od strane jedne dvojke, tako da i danas ima modrice po celom telu što sam se lično uverio?

4. — Zašto je zaklana od strane odreda p.poručnika g. Pavlovića žena Rosa unuka Jevrema Milića iz Seone noću 3/4 maja t.g. bez presude prekog suda?

5. — Zašto je Ljuba Milić invalid bez desne ruke iz sela Seone 3 ovog meseca pre podne batinan na njivi gde je radio, od strane jedne trojke, a zatim kada je doteran kod p.poručnika g. Pavlovića Žike batinom su mu provalili lobanju, previli i pustili kući?

6. — Zašto je opljačkan od strane vojnika p.poručnika Pavlovića Žike seljak Ljuba Milić iz sela Seone 3 ovog meseca sa sledećim stvarima: 3 anterije, 3 fermena, deset košulja, i 3 konbinezona ženska, koji su docnije vraćeni?

7. — Zašto krađene anterije nose vaši komandanti brigada, kao na primer komandant 9 brigade, to narod vidi i kaže da smo Dražini pljačkaši, na taj se način ruši ugled organizacije?

Kapetan Lazović lično sklon je da svakog brzo likvidira, čim mu se učini da mu stoji na putu ili nešto smeta i t.sl. Ubija pojedince po neproverenim dostavama, bez saslušanja i presude. Čak to izvodi javno i bezobzirno i nije nikakvo čudo što se narod gnuša svega. Narod toliko tuče da pojedincima otpada meso sa tela. U svemu prednjačio je kapetan Lazarević (Božidar — prim. red.) koji je sadističkim nagonom lično sekao pojedincima uši, probadao ih kamom, naterivao ih da sede na žaru itd. i napokon polumrtve, zaklao i jednostavno i najčešće bacao u Moravu...

Početkom januara ov. god. po naređenju Lazovića blokiran je Dražanj. Tada su svi stanovnici isterani iz kuća i dovedeni pred crkvu, gde je pred svima batinjana učiteljica, jer joj je na slavnom kolaču bila izrađena petokraka zvezda...«

U izveštaju se navodi niz pojedinačnih klanja od strane Lazovića i Lazarevića (Arhiv VII, Ča, k. 95, reg. br. 32/2—1).

8. — Dostaviti spisak lica kome su dodeljene anterije i košulje?

9. — Zašto je komandant 9 brigade pretio ukućanima Ljube Milića, da će ih sve poklati ako što pričaju o odnetim stvarima. Zar se tako ponašaju Vaši komandanti Brigada?

10. — Iz koje je jedinice došao komandant 9 brigade, i od kada je na tom položaju? Zašto mi se isti nije javio 12 ovog meseca kada sam bio u selu Vrbovcu?

1. — Zašto je na dan 3 ovog meseca vojnik Branislav Žikić u društvu sa nekim Mićom vojnikom iz odreda p.poručnika Pavlovića oborio na zemlju ćerke Ljube Milića iz sela Seone i to: Branislavku i Veru na njih vadili kamu i zamahivali da ih zakolju, a zatim pustili?

12. — Ista dvojica iz tač. 11 prebili su Radoicu Petrovića starog 50 godina Solunca, zatim ga oborili na zemlju i vadili kamu da ga zakolju?

13. — Zašto je na dan 3 ovog meseca ista dvojka tukla Leposavu Stanić iz sela Seone, tako da je ista i danas ne valja, zatim je oborili na zemlju uhvatili za kosu izvadili kamu i jedan od njih uzviknuo je: »Kolji je ćerku joj krvavu«, žena je obamrla od straha i još ne može da se umiri? ista je stara 52 godine.

14. — Zašto je na dan 3 ovog meseca bijena Jelena Marković stara 50 godina, rodom iz sela Seone, zatim je naterana da sedne na stapeništu, izvadili kame i Mića je uzviknuo Brani: »kolji je, ćer joj krvavu...«. Tako da se ista i danas plaši čim naiđe neka vojska i beži iz sela?

15. — Po aktu mom O.Br. 17 od 12 ovog meseca⁵ šta ste uradili i zašto ni do 18 maja niste postupili po mom naređenju, jer ste dozvolili da 18 maja p.poruč. Pavlović dođe u Podunavski srez.

Izjašnjenje dostaviti do 20 ovog meseca.

M.P.

K o m a n d a n t,
Generalštabni p.pukovnik
Mih. Jovanović

Miloš Radojlović

⁵ Navedeno naređenje Redakcija nije pronašla.

⁶ Mihailo. U stvari, pseudonim potpukovnika Miloša Radojlovića.

NAREĐENJE KOMANDANTA 3. BRIGADE KORPUSA GORSKE GARDE OD 19. MAJA 1943. KOMANDANTIMA BATALJONA ZA SARADNJU SA NEMCIMA U VEZI NAREĐENJA KOMANDANTA GRUPE KORPUSA¹

Š T A B
3 BRIGADE GORSKE GARDE
NJ. V. KRALJA PETRA II
Br. 155
19 maja 1944 g.
Slobodne Srpske planine

KOMANDANTU² 2. BATALJONA

Komandant Kosmajskog Korpusa Gorske Garde Nj. V. Kralja Petra II sa Br. Službeno od 15. maja t.g. dostavio je sledeće:

Komandant Grupe Korpusa Gorske Garde Nj. V. Kralja Petra II naređenjem svojim Str. Pov. Br. Službeno od 15. maja tek. god. dostavio je sledeće:

»Usled pokušaja upada komunista u Srbiju³ i nastalih borbi povodom toga Nemci su zauzeti i momentalno su prestali sa svojim redovnim poterama protiv naših odreda i ljudstva.⁴ Dešava se čak i da dođe do susreta naših snaga sa Nemicima i da nas Nemci tom prilikom ne napadaju. I naša momentana situacija zahteva da Nemce i njihove sluge otvoreno ne napadamo, nego da se pripremimo za odlučan udar koji će biti krunisan slobodom.

Povedeni ovom situacijom naši ljudi su ponovo zaboravili sva loša iskustva koja smo imali sa Nemicima i počinju da se javno pojavljuju na mestima gde prolaze Nemci, govore javno preko telefona, ne kriju naše tajne. — Ovo nas može opet skupo koštati, jer se i dalje prati svaki naš pokret budno i svaka naša reč.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 28, reg. br. 1/3 (S-V-1556).

² Dalji tekst u rečenici napisan je mastilom, ćirilicom.

³ Reč je o dejstvima 2. proleterske i 5. udarne divizije NOVJ u južozapadnom delu Srbije. Vidi tom I, knj. 20, dok. br. 150.

⁴ i ⁵ O saradnji četnika i Nemaca u Srbiji u zimu i proleće 1944. vidi dok. br. 120, 126, 165, depeše br. 708 i 709. i prilog IV, dok. br. 2, 3, 4, 5, 6, 7, 11 i 16.

Na se ne bi ponovile greške iz prošle zime⁵ *naređujem*:

a) Da naše jedinice na reonu korpusa ne smeju sa Nemcima nigde se sastajati, niti sa njima održavati ma kakav dodir.

b) Sve naše tajne i dalje se imaju čuvati, kao da su najveće potere.

v) Zabranjeni su svi telefonski razgovori na reonu sem naročito ovlašćenih lica za to od Komandanta Grupe Korpusa.

Komandanti će ovo naređenje saopštiti svojim potčinjenim jedinicama i našim funkcionerima po selima.«

Dostavljajući prednje naređenje komandanta Grupe Korpusa Gorske Garde Nj. V. Kralja

NAREĐUJEM:

Da se po prednjem tačno i u svemu postupa i potrebno da se saopšti potčinjenim starešinama i funkcionerima po selima.

Dostavlja se prednje na znanje i tačan postupak.

Dostavljeno:

K-tu 1, 2, 3 i 4 bataljona

K-tu 1 udarne brigade

K-ru prateće čete.

Komandant potporučnik,

Arsenije S. Jovanović

M.P.⁶

⁶ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — gorški štab br. 74/1«.

PISMO POTPUKOVNIKA ZAHARIJA OSTOJIČA OD 20. MAJA 1944. KOMANDANTU DRINSKOG KORPUSA O SARADNJI ČETNIKA I NEMACA U BORBI PROTIV NOVJ U CRNOJ GORI I ISTOČNOJ BOSNI¹

Dragi Aleksa,²

Primio sam tvoju poštu od 9 i 10 maja 1944 godine. Vidim da imaš mnogo posla i da se dobro snalaziš u teškoj situaciji u kojoj se nalaziš. Iznenadila me je stvar sa napadom Muslimana na Goražde.³ A i tu su prsti ustaša i komunisti. Vidim da je Glumac⁴ zadržao Dragišu⁵ bez potrebe, što je šteta. Ti ispravi i u buduće nemoj da se Glumac meša u komandovanje.

Ja sam Kosoriću⁶ naredio koliko god može da pomogne Vučkoviću i verujem da će on to uraditi. I ako taj narod ne zaslužuje mi ga moramo štiti.

Po najnovijim podacima komunisti su odbijeni na Tari i neće proći preko Broda.⁷

Čudi me da je Pavle⁸ tako brzo morao da evakuise Berane i Andrijevicu to je šteta.⁹

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 163, reg. br. 30/3 (BH-V-328).

² Drašković, komandant Drinskog korpusa (korpus »27. mart«).

³ U zapovesti komandanta Drinskog korpusa od 14. maja 1944. komandantima brigada za posjedanje položaja na r. Drini i Tari radi dejstva protiv NOVJ, između ostalog, piše:

»Naše snage dovršavaju uništenje II i V divizije, vode borbe sa Dapčevićem i obezbeđuju prostor koji je do sada oslobođen.

Jedinice Drinskog korpusa nalaze se na svojim ranijim položajima, izuzev većeg dela Čajničke brigade koja je na položajima prema ustašama, koje smo 8. ov. mes. uspeali da izbacimo iz Goražda i bliže okoline« (Arhiv VII, Ča, k. 166, reg. br. 38/5).

⁴ Stevan, načelnik Štaba istaknutog dela štaba Vrhovne komande.

⁵ Vasiljević, komandant Višegradske brigade.

⁶ Radivoje.

⁷ Odnosi se na 2. proletersku i 5. udarnu diviziju NOVJ. One su se, posle dužih i teških operacija protiv nemačkih i bugarskih trupa, četnika, ljotićevaca i nedićevaca, u jugozapadnom delu Srbije, prebacile na levu obalu Lima kod Brodareva. Vidi tom I, knj. 7, dok. br. 208; knj. 20, dok. br. 150.

⁸ Đurišić.

⁹ Jedinice 7. crnogorske udarne brigade 3. udarne divizije NOVJ, sa tri bataljona Komskog NOP odreda, izvršile su 5. maja 1944. snažan napad na Berane (sada: Ivangrad), gde se nalazilo oko 1.500 četnika i 200 nedićevaca. Posle višerasovne oštre borbe grad je zauzet. Gubici neprijatelja: 105 mrtvih, 120 ranjenih, 30 zarobljenih, a u bekstvu preko Lima nalazilo se oko 150 četnika. Gubici 7. brigade i Komskog odreda: 19 mrtvih i 47 ranjenih boraca. Opširnije vidi tom III, knj. 7, dok. br. 228, 232 i 239.

Nadam se ipak da će dobiti pomoć od br. 11¹⁰ i tući komuniste.

Šteta što se Momčilović¹¹ razboleo. Gledaj da mu omogućiš što bolje lečenje. Ti primi komandu nad II Sarajevskom i Kalinovačkom i letecim brigadama i komanduj preko Mažića.¹²

Zahvaljujem ti na lepim željama za moje ozdravljenje. Ja sam se mnogo namučio, ali je stvar krenula na bolje. Nadam se da ću za 20 dana biti zdrav.

Što se tiče situacije u Istočnoj Bosni, ona je sada povoljna. Komunisti su dobili batine na više mesta. Naši imaju izvesne veze sa br. 11, preko koga mislim da iskoristim da se Tuševljaković¹³ preko Vlasenice poveže sa Majevicom, kako bi od Leke¹⁴ izvukli žito za ove srezove koji su ostali bez ičega.

U Zapadnoj Bosni stanje se takođe popravilo i naši uzimaju sve više terena u svoje ruke.

Ti nastavi rad kao dosada. U koliko možeš pomogni Pavlu, ali je glavno da se naša zona organizuje i uredi.

Dodelio sam ti kapetana Mandića¹⁵ koga predviđam za komandanta Srebreničke brigade s tim ako ti ne nalaziš da bi bilo potrebno da primi Fočansku brigadu, pošto ne znam kakav je Jovanović.¹⁶ Mandić je odličan oficir, ozbiljan i ima ćeš od njega velike koristi.

Imam utisak da ona trojka—Dragiša—Rade¹⁷ i Kosta —vršljaju po višegradskom srezu i da bi ih trebalo razdvojiti. Zato prouči ovu stvar pa ako nađeš za potrebno možemo Dragiši da damo neku drugu brigadu.

Koliko za sada a ti odgovori pa ćemo za dalje da uradimo potrebno.

Mnogo te pozdravlja i želi sve dobro.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu!

Pobeda je naša!

20 maja 1944 godine

Položaj

Čika Branko¹⁸

¹⁰ Odnosi se na delove nemačke 181. pešadijske divizije.

¹¹ Milorad.

¹² Spasoje, tada je bio komandant Kalinovičke brigade Romanijskog korpusa.

¹³ i ¹⁷ Radomir Rade.

¹⁴ Stevan Damjanović, komandant Majevičkog korpusa.

¹⁵ Jovan.

¹⁶ Predrag, kapetan. Do sredine 1944. bio komandant Fočanske brigade, kada ga je na toj dužnosti zamenio Jovan Mandić.

¹⁸ Zaharije Ostojić, potpukovnik.

**OBAVEŠTENJE KOMANDANTA 3. BRIGADE KORPUSA
GORSKE GARDE OD 20. MAJA 1944. KOMANDANTIMA BA-
TALJONA O BORBI RUDNIČKOG I KOSMAJSKOG KORPU-
SA PROTIV 2. ŠUMADIJSKE NOU BRIGADE U DAROSAVI¹**

Š T A B

3 BRIGADE GORSKE GARDE

NJ. V. KRALJA PETRA II

Pov. Br. služb.

20 maja 1944. god.

Slobodne Srpske planine

KOMANDANTU² 2. BATALJONA

Komandant Kosmajskog Korpusa sa Pov. Br. Službeno
od 18 maja tek. godine dostavio je sledeće:

»U vezi poslednjih potera za komunistima od naše strane
dostavljam tome komandantu na znanje sledeće:

U toku noći 15/16 o.m. blokirana je Darosava i Progo-
revci od strane delova ovog korpusa i Rudničkog korpusa.³

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 28, reg. br. 52/2 (S-V-559).

² Dalji deo rečenice napisan je mastilom, ćirilicom.

³ Reč je o blokadi 2. šumadijske NOU brigade i njenom razbijanju. U izveštaju komandanta 2. šumadijske NOU brigade od 29. maja 1944. Okružnom komitetu KPJ za Mladenovac o razbijanju brigade i dolasku jedne njene čete na Kosmaj, navodi se, prema izjavi preživelih rukovodilaca brigade, da je četnički napad izvršen 11. maja 1944. Upredujući podatke toga izveštaja i dokumente četničkog porekla, očigledno je da je napad izvršen rano ujutro 16. maja 1944. U pomenutom izveštaju se u vezi sa gubicima kaže: »Glavno je da je neprijatelj uspeo da razbije brigadu i gubici mogu da se cene na našoj strani 20—30 boraca...« (tom I, knj. 20, dok. br. 148).

U izveštaju komandanta 5. bataljona Kačerske brigade od 16. maja 1944. komandantu brigade, između ostalog, kaže se:

»Danas 16 o. m. oko 7 časova ujutru u zajedničku akciju celokupnog Rudničkog korpusa i ovaj bataljon napao je na komuniste u selu Kruševici. Borba je vođena 4 sata. U borbi je učestvovala samo druga i treća četa ovog bataljona.

Prilikom borbe ovaj bataljon je uspeo da ubije četiri partizana i pet da zarobi, od kojih je jednog komandant korpusa lično streljao. Zaplenili smo četiri puške i manji broj municije...

Prilikom borbe na našoj strani ranjen je u nogu teže redov Milutin Danojlić kome je odmah ukazana prva pomoć a zatim je upućen po žandarima p.s. trupnom lekaru u Belanovicu, a po naređenju komandanta korpusa koji je i sam lično preduzeo da se ranjeniku što hitnije ukaže lekarska pomoć« (Arhiv VII, Ča, k. 76, reg. br. 33/1). Vidi dok. br. 163.

Pre podne otpočela je borba koja je trajala oko jedan sat. Rezultat borbe je: 50 mrtvih partizana boraca i 21 živih uhvaćenih. Jedan deo partizana, kako se docnije saznalo, nije se mogao izvući iz obruča blokade, nego je ostao prikriven po jarugama i zabranima, te je na taj način ostao pošteđen. Od naših jedan ranjen iz Kolubarske brigade.

Na dan 17 maja t.g. jedinice ovog korpusa izvršile su pretres sela Kamenice. U toku pretresa došlo je mestimično do kraćih borbi protiv partizana koji su se krili po jarugama. Rezultat: 2 mrtva partizana, od kojih jedna ženska sama se ubila i 2 živih uhvaćeno od kojih 2 rusa i 1 italijan, 1 iz sela Kovačevca.

Podaci o jatcima, kuririma u dr. prikupljaju se, pa čim se srede potrebno će biti dostavljeno tome komandantu na dalji postupak.«

Prednje se dostavlja na znanje.

Dostavljeno:
K-tu 1, 2, 3 i 4 bataljona
K-tu 1. udarne brigade.

Komandant potporučnik,
Arsenije S. Jovanović

M.P.⁴

⁴ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini – gorski štab br. 74/1«.

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA ZAKMURSKOG BATALJONA OD
21. MAJA 1944. KOMANDANTU DRINSKOG KORPUSA O
BORBAMA ČETNIKA I NEMACA PROTIV NOVJ KOD
GRANDIĆA I MALUŠE¹**

STAB
III. ZAKM.² BATALJON
Broj Sl.
21 - V 1944. godine
Položaj

KOMANDANTU DRINSKOG KORPUSA FOČA

Dostavlja Vam se izveštaj o vođenoj borbi sa partizanima. Dana 20 - V 1944 god. kada sam dobio naređjenje da mobilisem ostatak II. bataljona istoga dana sašao sam na Brod izvestila me žand. patrola da su partizani stigli u Trbušće.³ Odmah sam se vratio u selo Prijedražje i zauzeo položaj prema Trbušču.

Partizani koji su ostupili iz Zakmura otvorio sam vatru i vratio ih uz reku Bjelavu za Grandiće. Odmah sam sa ljudstvom krenuo preko Maluše da napadnem partizane. Saznao sam da su drugi razbili 1 četu koja je sa njima vodila borbu i stigla u selo Vojnoviće.

Danas 21 - V o.m. krenuli su u pravcu Belena. Iste sam napao sa Maluše, a u isto vreme su ih dočekali i Nemci i naneli smo im velike gubitke i povratili za Vrbnicu.⁴ U ovoj borbi bilo je mrtvih partizana 12, ranjenih veliki broj u koliko sam do sada saznao, zarobljenih 7. —

Nemci su krenuli u pravcu Vrbnice i sada se vodi žestoka borba. Ja sam ostao da preberem šumu sa ljudstvom, jer

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 167, reg. br. 5/1 (BH-V-980).

² Zakmurski bataljon je bio u sastavu Fočanske brigade.

³ i ⁴ U Trbušće je, 20. maja, stigla 2. krajiška brigada 17. divizije NOVJ. Posle podne, s pravca Foče i Miljevine, brigadu su napali četnici, ustaše i delovi nemačke SS divizije »Princ Eugen« 369. legionarske divizije. U žestokim borbama brigada je uspela da zadrži posednute položaje. I 21. maja neprijatelj je žestoko napadao položaje jedinica 17. divizije. Zbog pomanjkanja municije delovi 15. majevičke brigade povukli su se prema Vrbnici, gde su se posle nekoliko časova prikupili i 2. krajiška brigada i ostale jedinice. Odatle je preduzet nastupni marš u pravcu s. Izgori. Opširnije o tim borbama i obostranim gubicima vidi tom IV, knj. 25 dok. br. 114.

ima partizana koji su se krili po šumi posle borbe. Sa 1 četom nemam veze, nisam mogao uhvatiti.

Zarobljeno je i oružja, kasnije ću Vam dostaviti izveštaj. Ostao sam bez i jednog metka pošto sam čitav dan vodio borbu, molim Vas da mi pošaljete municije ako imate.

Sa ovim aktom sprovodim Vam 3 partizana i 1 partizanku i to:

1. Lukić Nedo, sreza Doboju, koji se predao sa puško-mitraljezom.

2. Bobić Slavko, srez Derventa, predao se bez oružja.

3. Ostojić Savo, sreza Zemun, zarobljen i

4. Kozomora Milka sreza Cazin, bolničarka, zarobljena bez oružja — —

S.V.U.B.Z.K. i Ot.⁵

21 - V 1944. god. u 22 č.

Komandant III Zakm. bat.
Vukan Jojić

BR. 160

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA NACIONALNIH TRUPA CRNE GORE OD 22. MAJA 1944. OFICIRU ZA VEZU KOMANDE OPERATIVNIH JEDINICA ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE O STANJU ČETNIČKIH ORGANIZACIJA U CRNOJ GORI I SARADNJI SA NEMCIMA¹

KOMANDA NACIONALNIH TRUPA
CRNE GORE

Pov. Broj 574

22 - V - 1944. god.

CETINJE

OFICIRU ZA VEZU
KAPETANU G. RISTU KOVAČEVIĆU.² —

Izveštaj o situaciji kod Vas primio sam.³
Situacija kod nas u Crnoj Gori sledeća je:

¹ S verom u boga za kralja i otadžbinu.

² Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 136, reg. br. 33/1 (CG-V-659).

³ Kovačević je bio član Štaba Komande operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine i oficir za vezu sa Nacionalnim trupama Crne Gore.

⁴ Redakcija nije utvrdila o kojem se izveštaju radi.

Komunisti u Crnoj Gori drže prostoriju od Sandžaka do linije: Podgorica—Danilovgrad—kolski put Čevo—Cetinje. Nikšić drže naše jedinice.⁴

Po svim podacima danas u Crnoj Gori nalazi se najjača komunistička grupa u Jugoslaviji.⁵

Posle neuspelog pokušaja napada na partizane u cilju čišćenja Crne Gore od komunista⁶ i to od Sandžaka i Podgorice, stanje je dosta nepovoljno. Naše snage bile su dosta slabe da uspešno izvedu ovu akciju, jer pomoći nismo imali ni od koga. Pomoć koju su Nemci dali bila je minimalna i tako reći ništavna, tako da su naše snage i ako su u početku imale vidne uspehe, bile prinuđene da se povuku na polazne položaje.

Bombardovanje Podgorice⁷ od strane saveznika pogoršalo je stanje kod naših boraca, naročito pogibijom majora Lašića.⁸

Da bi stanje bilo još i gore u okolini Podgorice nalazi se veliki broj izbeglica iz Vasojevića, Kuča i Bratonožića, koji tako reći ne dobijaju ništa, dele sa vojskom i ono hrane što vojnici dobijaju.

U ovako teškoj situaciji prinuđeni smo bili da se i poslednji put obratimo Nemcima za pomoć.⁹ U ovom smislu napisao sam Samostalnoj Feldkomandanturi¹⁰ pretstavku za pomoć protivu komunista, sa svim obrazloženjima. Pretstavku je pročitao Vaš kurir Baćović i izvodno će Vam saopštiti kratak sadržaj.

Odgovor po pretstavci očekuje se svakog dana. Vojska i narod sa nestrpljenjem očekuju dan opšteg pokreta za oslobođenje od najvećega zla čovečanstva.

Naše jedinice u ovako teškim prilikama nalaze se: Kod Podgorice, Danilova Grada, Nikšića, Čeva, Rijeke Crnojevića, Crmnice i Cetinja. Veći deo čuva komunikacije a ostatak čisti pozadinu od komunističkih manjih delova.

Sada se radi na tome da se očisti teritorija katunske nahije do linije Nikšić—Viluse—Bileća. U ovoj akciji, koja treba da bude u što kraćem roku, neophodno je potrebno da učestvuju i Vaše jedinice. Čišćenjem napred navedene prostorije imali bi neposrednu vezu, front bi se skratio i mogli bi sa više nade na uspeh da produžimo čišćenje ostatka i Crne

⁴ Vidi dok. br. 161.

⁵ Tada se na teritoriji Crne Gore nalazila glavna 2. udarnog korpusa NOVJ.

⁶ Vidi dok. br. 138, 140, 157 i 165.

⁷ Reč je o savezničkom bombardovanju od 5. maja 1944. godine.

⁸ Đorđe.

⁹ Vidi dok. br. 148.

¹⁰ Odnosi se na Feldkomandanturu 1040 u Cetinju.

Gore i Hercegovine. O ovome pokretu svakako ćemo obavestiti i Vas pre dva dana kako bi i Vi imali mogućnosti da izvedete najnužnije pripreme. Obaveštenje će biti u vidu šifre preko nemačke komande u Trebinju: »Uputićemo vam kurira... dana u ... časova«. To će biti znak da tada počinje akcija.

Neophodno je potrebno da šaljete češće kurire sa obaveštenjima i za vezu.

KOMANDANT MAJOR,
J. Đ¹¹

BR. 161

IZVEŠTAJ KOMANDANTA VUČEDOLSKE BRIGADE OD 22. MAJA 1944. KOMANDI OPERATIVNIH JEDINICA ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE I KOMANDI TREBINJSKOG KORPUSA O TEŠKOJ SITUACIJI KOD ČETNIČKIH JEDINICA U CRNOJ GORI¹

209²

22 maja 1944 godine
Grahovo

Za 200³ i 250⁴

Situacija u Crnoj Gori: Partizani drže najveći deo Crne Gore. — Vasojeviće—Drobnjake—Pivu. — Veći deo Katunske Nahije, i skoro sva sela u srezu Nikšićkom⁵.

Situacija prema nama: II Dalmatinska brigada, ojačana sa dva bataljona VI Crnogorske brigade i Lovčenskim partizanskim odredom, sa mesnim partizanskim jedinicama Nikšićkog odreda. Jačina oko 1 000 partizana, nalazi se na prostoru: Droškorića — Grahovac — Orahovac — Lastva — Ilino⁶ brdo/Pareš.⁷ Odatle pa dalje prema Bileći i Gacku Šegrtov⁸ brigade.

¹¹ Jovo Đukanović.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 140, reg. br. 29/6 (CG-V-1465).

² Vučedolska brigada.

³ i ⁴ Komanda operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine i Komanda Trebinjskog korpusa.

⁵ Vidi dok. br. 160.

⁶ Iljino.

⁷ O rasporedu i dejstvima 2. dalmatinske udarne brigade vidi tom III, knj. 7, dok. br. 324.

⁸ Vlado, komandant 29. udarne divizije NOVJ.

Stanje na našoj strani, u Crnoj Gori je sledeće:

Kriza Narodne uprave na Cetinju nastupila je pod pritiskom Srbofila, i nesuglasice u upravi sa Zelenašima. Novo projektovana Uprava do sada nije odobrena, već je od strane 11 odbijena, iz razloga što je novo projektovana Uprava odbila ma kakvu saradnju sa Zelenašima. Pitanje je upućeno na Glavnu komandu 11 u Beogradu,⁹ i čeka se odgovor.

Naše jedinice nalaze se:¹⁰ Pavle Đurišić na Limu, brigada kapetana Jovovića¹¹ u Danilovu Gradu — Ivan Ružić u Bogačićima, oko 400 katunjana na Čevu. Odred pokojnog Lašića¹² negde kod Podgorice i Vučedolska brigada na položajima oko Grahova.

Kapetan Jakov Jovović, 17 t.m. otputovao je sa Cetinja¹³ za Beograd, kada će se vratiti neznam tačno. Ide se na tome, da se osnuje Dobrovoljački puk u Crnoj Gori, koji ulazi u sastav II. Srpskog Dobrovoljačkog korpusa, kojim će komandovati potpukovnik Đurišić¹⁴. Ovim Dobrovoljačkim pukom u

⁹ Misli se na Komandu Jugoistoka (Grupa armija »F«).

¹⁰ Vidi dok. br. 160.

¹¹ Jakov.

¹² Đorđe.

¹³ O odnosima Jakova Jovovića prema Nemcima vidi dok. br. 148.

¹⁴ Pavla Đurišića je Milan Nedić unapredio u čin potpukovnika i postavio ga za pomoćnika komandanta Srpskog dobrovoljačkog korpusa pod komandom pukovnika Koste Mušickog.

U prvoj polovini maja 1944. Đurišić je otputovao u Beograd, gde se sastao sa Nojbaherom, Nedićem i komandantom Jugoistoka i sa njima vodio razgovore o ubrzanijem slanju oružja i opreme za četničke jedinice u Crnoj Gori i Sandžaku, od kojih su formirani dobrovoljački pukovi. Đurišić se tada sastao i sa Mihailom Olćanom, ministrom u vladi Milana Nedića. List »Novo vreme« je u broju od 21. i 22. maja 1944. objavilo fotografiju Olćana i Đurišića, uz pohvalu Đurišićevih kvaliteta u borbama protiv NOVJ.

Draža Mihailović, koji je diktirao saradnju četnika i Nemaca, zamerio je Đurišiću što pred javnošću iznosi kolaboraciju. Naime, on je bio zadovoljan radom Đurišića, ali je smatrao da to treba da se čini prikriveno od narodnih masa (vidi dok. br. 165, depešu br. 110).

U obaveštenju komandanta Istaknutog dela štaba Vrhovne komande od 10. juna 1944. izvesnom Miši o borbama protiv NOVJ u dolini r. Lima, pored ostalog, piše:

»Pripremaju se jurišni korpusi, koji će ići kroz celu zemlju.

Priprema i Pavle Đurišić tri puka od 6.000 preoružanih i najboljih jurišlija. Biće gužve u najveću našu korist« (Arhiv VII, Ča, k. 163, reg. br. 14/4).

U izveštaju dr Radiše Vorkapića iz Beograda od 16. juna 1944. Draži Mihailoviću o formiranju dobrovoljačkih pukova, između ostalog, piše:

»Pavle Đurišić dobio odobrenje da obrazuje tri puka Crnogorskih dobrovoljaca. Za iste će dobiti oružje od Nemaca.

Generalni konzul Krauhalc izjavio je inž. Đuriću... Vi Srbi možete biti mirni, jer ćemo mi u slučaju povlačenja iz Srbije predati vlast Draži« (Arhiv VII, Ča, k. 103, reg. br. 23/2).

Crnoj Gori kako izgleda [komandovaće] kapetan Jovović. Dalja formacija jedinica u Crnoj Gori za sada ostaje po dosadašnjemu.

Za sada u Crnoj Gori nema nikakva pokreta sa naše strane, izuzev manjih lokalnih akcija.

Sastajao sam se lično sa delegatom Pavla Đurišića, a takođe i sa, kapetanom Jovovićem, Ružićem, Jevremom Šaulićem i drugim vodećim ličnostima.

Glavni cilj moga putovanja na Cetinje i sastanka sa navedenim licima bio je, što hitnije preduzimanje pokreta i borbe protivu komunista.

Za sada se nije moglo uspeti da se sve nacionalne jedinice iz Crne Gore stave u pokret, sve do dolaska kapetana Jovovića iz Beograda, i dok se ne reši pitanje Uprave na Cetinju.

Od majora Đukanovića¹⁵, Ružića i Jovovića, zatraživao sam najhitnije preduzimanje akcije u Katunskoj Nahiji — Vučedolskoj Teritoriji do Golije, u cilju čišćenja toga prostora od komunista i olakšanja situacije u Hercegovini. Ovo pitanje smo ostavili ne rešeno, sve dotle dok vi ne date Vaše mišljenje, o istoj, t.j. dali su Hercegovačke jedinice sa mojom brigadom u stanju prodreti do Kusida i Banjana i dalje ka Goliji, stim da jedinice od Cetinja, Danilova Grada i Bogetića, jednovremeno pođu kuda i naše jedinice u akciji preko Katunske Nahije i od Nikšića. U ovome slučaju težište borbe bilo bi na našem sektoru, t.j. na sektoru Droškorica — Bileća, radi čega i traže naše mišljenje i pristanak.

Od vašeg povlačenja iz Lastve do sada nisam imao direktne veze, i ako je u tri puta pokušavano uspostaviti je pa molim da se obavestim o najkraćem pravcu za veze, i da me hitno obavestite o najnovijoj situaciji u Hercegovini.

Kapetan,
Ivan M. Jančić

O formaciji 6. dobrovoljačkog puka vidi dok. br. 213. Vidi tom XII, knj. 4, dok. br. 85.

Opširnije o crnogorskim dobrovoljačkim pukovima vidi: dr Radoje Pajović, Kontrarevolucija u Crnoj Gori, četnički i federalistički pokret 1941—1945, Obod, Cetinje 1977, str. 476—488.

¹⁵ Jovan.

IZVEŠTAJ POLITIČKOG PREDSTAVNIKA KOMANDE OPERATIVNIH JEDINICA ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE OD 24. MAJA 1944. KOMANDANTIMA KORPUSA O RAZGOVORU SA KOMANDANTOM NEMAČKE 369. DIVIZIJE¹

Perović Vukašin
pol. predstavnik
Razgovor sa generalom
Najdholdom.²

KOMANDANTU KORPUSA NEVESINJE I TREBINJE

Dana 23. maja o.g. pozvan sam telefonom da u 4 sata budem u Blagaju u sedištu komande »Vražije Divizije«. Uz njemačku pratnju i njihovim autom stigao sam u Blagaj gde sam bio pretstavljen generalu g. Najdholdu. Primljen sam u njegov kabinet u kome sam zatekao p. pukovnik g. Busmana, kapetana g. Jaroša i g. obrl-lajtnanta Kurca, šefa divizijskog obaveštajnog biroa. General je otpočeo razgovor ovim rečima: »Pozvao sam Vas da se sa Vama upoznam i da sa Vama raspravim neke nejasne stvari, koje u naše odnose unose zabunu. Vi ste uputili dole jednu grupu četnika koja vrši nasilnu mobilizaciju, pljačka narod i unosi nered u mirno stanovništvo.« Zatim je nastavio o misiji njemačke vojske, o njemačkim pobeđama i o pobeđonosnom završetku ovoga rata. Da je sudbina srpskog naroda vezana uz sudbinu njemačkog naroda i slično. Prokritikovao je upućivanje naših ljudi u Mostarski srez bez znanja i dozvole nemaca i slično. Držanje mu je bilo vanredno ljubazno. Nakon njegovog uvoda, koji je trajao pola sata, ja sam mu odgovorio. U nekoliko navrata ja sam se pismeno obraćao Komandantu korpusa i njegovim višim oficirima da nam se dozvoli legalizacija Mostarskog sreza u svrhu čuvanja naših sela od infiltracije raznih bandita bez obzira dali se oni zovu partizani ili komunisti ili ustaški izazivači. Sve do sada nisam naišao na razumevanje kod komande korpusa, jer na žalost između srpskog naroda i njemačkih vojnih vlasti stoji jedan posrednik, mislim na ustaše koji su u nemogućnosti da zavedu red u Hrvatskoj državi i

¹ Dokument (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 232, reg. br. 31 i 32/16 (BH-X-448 i 449). Veći deo dokumenta nalazi se u fascikli 31/16, a ostali deo u 32/16.

² Fric (Fritz Neidholdt), general-major.

samo njihovo postojanje je smetnja uspostavljanju reda. Prošle godine u novembru mesecu partizanski banditi ubili su nam komandanta bataljona Spasoja Taušana o čemu nije povedena uopšte nikakva istraga bilo od njemačke ili hrvatske strane. Partizani su nam ubili u mesecu aprilu o. g. studenta tehnike Petra Knežića istaknutog nacionalistu. Nemci i Hrvati umesto da progone bandite, hapse naše najbolje nacionaliste iz Hodbine i drže ih u hapsu kao taoce. Postavili su nam jedan smešan uspeh³, koji ni malo ne liči na izražaj nemačkog duha t. j. da će nam ove ljude pustiti iz hapsa kada se budu uhvatili banditi. Uslov je smešan i neozbiljan jer se ne mogu pohvatati banditi kada se naši najbolji nacionalisti drže u zatvoru. 3. maja o. g. podneo sam jedan izveštaj nemačkoj komandi u Nevesinju, u kojem sam komandu obavestio da ćemo poslati jednu grupu mladića da pohvataju bandite, čak što više naveo sam i imena ljudi o kojima se radi. Na kraju ovoga izveštaja obavestio sam nemačku komandu da je komandant ove grupe dobio naređenje da će otvoriti vatru na svakog pa makar se tu radilo i o nemcima, ako su budu suprotstavili izvršenju ovoga našeg zadatka. U noći između 17/18 maja o. g. u Blagaju u usmenom razgovoru sa p. pukovnikom g. Busmanom rekao sam mu da sam napravio plan za hvatanje ovih bandita. Ovom prilikom primetio sam da je komanda divizije vrlo slabo raspoložena prema našim protupartizanskim akcijama u Mostarskom srezu i da sam uopšte izlazio⁴ na slabo razumevanje kod šefa obaveštajnog biro-a. Ova napomena se slabo dojmila svima i otpočeli su neko međusobno raspravljanje. Zatim sam dodao da mi nikakvu nasilnu mobilizaciju ne vršimo i da nam na silu mobilisani borci ne trebaju. O ma kakvoj pljački nema ni govora jer su za ovaj pothvat uzeti naši najbolji borci. Verujem da su obaveštenja koje je dobio komandant divizije netanča i zlonamerna i zamolio sam ga da mi da ime onoga koji je taj izveštaj podnio. Međutim to je on odbio. Rekao je da on tu stvar smatra svršenom i da je to preda[o] zaboravu. Međutim prošloga dana nemački vojnici sreli su na putu u Malom polju Ristu Gredu sa dva četnika koje su zadržali u komandi divizije. Razlog tog zadržavanja nije mi poznat. Izgleda da su hteli zadržati kao neku vrstu taoča dok im ja nisam razjasnio stvar. Odmah su ih oslobodili. Istovremeno su mi rekli nakon moga upornog nastojanja da će odmah biti pušteni na slobodu i ostali Hudbinjani. Zatim je g. Busman postavio pitanje slabe aktivnosti Nevesinjske prve brigade i sa ironijom dodao,

³ Omaška. Treba: uslov.

⁴ Nailazio.

da je na 21 maja izvedeno na položaj svega 25 četnika. Da stanje nije jasno izražava sumnju u lojalnost četnika⁵. Ja sam na ovo odgovorio da naši najbolji borci nalaze se na položaju pod komandom jednog našeg najboljeg oficira gosp. Koprivice Mihajla. Osim toga jedna partizanska grupa od 100 ljudi pod komandom popa Mastilovića⁶ probila se je severoistočnim delom Nevesinjskog sreza u nameri da se upusti niz Bjelemiće da bi stupili u kontakt sa Titinim glavnim snagama negde u Zapadnoj Bosni. Da bi onemogućili ovu diverziju jedan bataljon I Nevesinjske brigade upućen je da bi se suprotstavio ovoj partizanskoj grupi. Zatim jedan drugi bataljon ove brigade Fojnički nalazi se u sastavu Gatačke brigade na položaju prema Borku. Prema tome nije mogla I brigada da dade više ljudi na položaj na Južnim granicama Nevesinjskog sreza. Osim toga morali smo se postarati za pomoć Gatačkoj brigadi, jer jake partizanske snage nadiru iz Crne Gore i prete snagama Gatačke brigade. Ovaj partizanski pokret izgleda nastao je pod pritiskom, kojega četnici vrše iz Crne Gore. Na ovo je gos. Bucman⁷ dodao da nema tamo nikakva pritiska iz Crne Gore i sa izvesnom grimasom naslutio da tamo stvari ne stoje najbolje. P. pukovnik gosp. Gusman⁸ je napravio jednu aluziju da nije kod nas izvršena pravilno mobilizacija. Ja sam mu na to rekao da on nema pravo, pošto smo se nas dvojica dogovorili 18 maja u ponoći [da] će naša vojska biti do 22 na položaju⁹. Mi smo to i izvršili. Ova moja napomena nije bila prijatna g. Busmanu i dodao je: »Mi imamo obaveštenje da su se Vaši ljudi samovoljno povukli sa položaja i ostavili Nemce same da ginu.« Ja sam mu na ovo odgovorio da on nema pravo zbog toga, što je naša II Nevesinjska brigada tačno izvršila zadatak po planu, izišla na položaj kod Divina i Fatnice u nameri da se tamo susretne sa Nemačkim odredima i četničkim jedinicama iz Bileće. Međutim je greška do Nemaca da nisu blagovremeno izvršili pokret prema severu u cilju koordinacije sa nama. Bilećka Brigada ostala je u defanzivi, što je naravna stvar naše ljude primoralo da se vrate sa položaja, jer im je pretela opasnost da će biti napadnuti na desnom krilu od partizanske skupine koja je u Stocu, jer

⁵ Rečenica tako glasi u dokumentu.

⁶ Novak. Bio je predsednik NOF Hercegovine i većnik ZAVNO-BIH-a.

⁷ i ⁸ Busman.

⁹ U toku 22. maja Gatačka brigada je bila na položajima Troglav — Kobilja Glava, 1. nevesinjska brigada kod Nevesinja, 2. nevesinjska na položajima Nekuđina — Selakovići — Džinova Mahala, Mostarska brigada kod Bišine (AVII, Ča, k. 203, reg. br. 49/5: operacijski dnevnik Nevesinjskog korpusa).

stanje četnika u Stolačkoj brigadi kao odnos sa Nemcima nije najbolji: Dakle, ova moja primedba izazvala je opet međusobni komentar i general je zaželeo da se pređe preko toga. Na kraju sam ja napomenuo da su četnici bili vrlo zadovoljni sa držanjem generala prilikom njegove posete Gacku. Međutim, ja sam dobio utisak da je ovaj sav razgovor služio kao neka vrsta uvoda u jedan novi razgovor. General mi se zahvalio na mojim izlaganjima i postavio mi sledeće pitanje. »Da li je gosp. politički predstavnik u mogućnosti da mi objasni na čemu leži ta nesuglasica i neprijateljski Srpsko-Hrvatski odnosi i na kakv bi se način moglo rešiti to pitanje.« Dakle, nastao je jedan mali tajac koji mi je omogućio koncentrisanje: »Gosp. generale Srbi, Hrvati i Slovenci su tri razne kulture i tri razna mentaliteta koji svaki na sebi ima pečat onoga što su hteli zavojevači kroz istoriju. Ova tri naroda našli su se prvi put u svojoj istoriji u jednoj političkoj organizaciji. Jugoslavija je imala odlične uslove da se od nje napravi napredna država. Međutim rat je izbio prerano i na nacionalnim suprotnostima Vi i Italijani, skupa sa Vašim saveznicima na Balkanu izgradili ste novu politiku, koja se po Vas svršila katastrofalno, jer ste došli u situaciju da branite jedno stanje koje se nemože održati. Stvorili ste Hrvatsku državu¹⁰ koja je obuhvatila toliku masu ne Hrvatskog elementa da su Hrvati došli u položaj nacionalne manjine. Da bi Hrvati napravili od katoličkog elementa nacionalnu većinu pristupili su ubijanju Srba¹¹. Nezapamćeni teror izazvao je reakciju koja je stvorila razbojničku psihozu i danas se Vi sami nalazite u čudu kako da taj problem rešite. Nemci su se u balkanskoj politici pokazali sasvim loši političari i slabi poznavaoци psihe balkanskih problema. Partizanstvo koje je danas vrlo aktivno u hrvatskoj državi, je reakcija na jedno stanje a ne borbe iz nekih ideoloških socijalnih motiva. Jedna planska politika ustaške vlasti stvorila je jaz između nas i Hrvata, koji će trajati sve donde dok se hrvatska država ne likvidira. Srpski narod nema ništa protivu Hrvata kao naroda, ali sve donde dok na čelu te države stoji ustaša i provodi ustašku ideju u hrvatskoj državi dotle se nemože ni pomišljati na poboljšanje odnosa između nas i Hrvata. Ovom prilikom upro sam na veliku poglavnikovu sliku koja visi iznad stola g. generala. Dakle, upozorio sam na jednu izvanrednu okolnost, koja je vrlo karakteristična za sadanju hrvatsku politiku. Likvidirali su sav upravni aparat koji se je sastojao od Srba a na njihova mesta u upravnu službu doveli mladiće, nesvršene studente i neiskusne činov-

¹⁰ Misli se na tzv. Nezavisnu Državu Hrvatsku.

¹¹ Reč je o ustaško-domobranskim zverstvima.

nike dok na drugu stranu vojsku su poverili starcima, koji se u današnjem dobu tehnike moderno savršeni nemogu ni snaći. Na ovo se je g. general nasmejao. Zamolio sam ga da primi ovaj moj izražaj kao tumačenje raspoloženja našega naroda prema njemu, jer smo mi zaista postali braća po oružju u borbi protiv zajedničkog neprijatelja. Zatim sam napomenuo da su srpski četnici jedina garancija za red u ovim krajevima i napomenuo sam da treba da ovakav odnos i dalje ostane jer se naš narod, privikao na ovu politiku. Dalje sam napravio jednu aluziju na govor i g. ministra Frkovića¹² u Dubrovniku, koji je bio potpuno deplasiran i tom prilikom rekao sam gosp. generalu da će dobiti jednu moju pretstavku u vezi sa tim govorom. Ovu pretstavku sam predao preko nemačke vojne komande. Međutim tekst te pretstavke predao sam generalovom tumaču na srpskom jeziku. General je ustao, pružio mi ruku, srdačno se je zahvalio i doneo jednu litru rakije da se počastimo. Zatim je postavio poslednje pitanje šta će četnici raditi u slučaju anglo-američkog iskrcavanja na jadranskoj obali. To je pitanje koje Nemcima zadaje najviše briga. Ja sam na ovo odgovorio: »Propartizanska politika Londona kao i bombardovanje srpskih gradova stvorilo je kod našega naroda veliko neraspoloženje prema Englezima. Srbi vrlo dobro znadu da Nemci nemaju teritorijalnih aspiracija na zemlje koje mi smatramo srpskim. Naš neprijatelj je neko drugi a ne Nemci. Ja Vas uveravam, gospodine generale, da će jednoga dana vaši saveznici, ustaše i razne milicije, domobranstvo i sve moguće ustaške formacije u slučaju iskrcavanja na Jadran pucati Nemcima u leđa.¹³

Ovo će nam dati odličan povod da mi sa našim unutrašnjim neprijateljom obračunamo a nama lično nemci ne predstavljaju opasnost. U ostalom srpski narod je viteški narod koji ne napada svoga protivnika podmuklo već junački vedra čela. I ja Vas uveravam da Vi trebate tražiti opasnost sa druge strane a ne od strane četnika. Mi koji vodimo izvesne uloge u četničkoj organizaciji nosimo odgovornost za budućnost našeg naroda i sva se naša borba sastoji u tome da bi što veći broj srpskih života sačuvali. Mi smo isto vremeo zahvalan narod, a kao dokaz toga služi vam naša beskompromisna borba protiv partizana.« Za tim se je vodio razgovor o raznim stvarima prilikama i tako dalje. Naposletku je g. general dodao, da on potpuno ceni našu borbu i da mu je vrlo drago da je sa-

¹² Ivica, ministar ruda i šuma u vladi Nezavisne Države Hrvatske. Redakcija nije utvrdila o kome je govoru reč.

¹³ Dalji deo teksta u dokumentu nalazi se u Arhivu VII, Ča, k. 232, reg. br. 32/16.

mnom razgovarao, jer da su moje misli potpuno indentične sa mislima g. Toše Perovića u Trebinju¹⁴. Ja sam na ovo dodao da ljudi koji žive pod istovetnim okolnostima gaje iste misli. Gospodin general ustao je i zahvalio se.

Nakon toga me je pozvao g. Jaroš i oberlajtnant g. Kurc da nastavimo razgovor iz neke druge oblasti. Dakle, g. Kurc me je zamolio da mi politički ljudi moramo svakako uticati na našeg vođu, kako ga on naziva, četničkog Ministra g. Draža Mihajlovića. Ja sam na to dodao. »Mi nemamo nikakve veze sa Dražom Mihajlovićem i prema tome mi nemamo nikakva uticaja nanj da vršimo. Draža Mihajlović operiše negde u Srbiji, i da o njemu ne znamo uopšte ništa. Dakle, Draža Mihajlović nije uopšte ni ministar, jer je po želji maršala Tita i na nastojanje Engleza razrešen te dužnosti.« G. oberlajtnant Kurc se na to nasmejao i dodao, da je Draža više od ministra i da je on duhovni vođa svakog srbina nacionaliste. Njegova uloga je fatalna po srbe samo zato što nije priznao kapitulaciju Jugoslovenske vojske i smatra se eksponentom politike Jugoslavije, čiji kontinuitet rat nije prekinuo. Ja sam na ovo dodao: Draža Mihajlović je popularna ličnost u svakom slučaju, ali da on za nemce nije interesantan iz razloga što Draža nema neku naročitu svoju vojsku. Tumač simpatija Srpskoga naroda prema nalcima danas je general g. Nedić, koji komanduje Srbijom. Na ovo se je g. Kurc nasmejao, i dodao: »Draža Mihajlović je čovek iz 1941 god. i zato je interesantan za nemce¹⁵, dok general Nedić je nov čovek i baš zbog taga nije interesantan.« G. Kurc je apelovao na mene i na naše saradnike uopšte da bi bilo vrlo potrebno da utičemo na Dražu Mihajlovića da prizna Kapitulaciju Jugoslavije, jer pitanje srpske države je političko pitanje, koje će se rešiti nakon rata, te da ga Draža Mihajlović sa svojim stavom ne može rešiti, tim pre što stoji u opoziciji prema nalcima kao eksponent anglo-saksonske politike. Ja sam na ovo dodao: »Sve donde dok Draža Mihajlović ne bude priznao jugoslovensku kapitulaciju i da bude zastupao tezu o večnom ujedinjenju svih srpskih pokrajina u jednu jedinstvenu celinu dotle Draža Mihajlović je za nas interesantan. Šta bi bilo

¹⁴ O vezama Tođora Perovića sa Nalcima vidi dok. br. 52, objašnjenje 51 i 74.

¹⁵ Mihailović se 11. novembra 1941. u s. Divci sastao sa predstavnicima Vermahta i izjavio da je njegova borba usmerena isključivo protiv komunizma i tražio od Nemaca da ga u tim naporima pomognu, s tim što bi mu dali oružje i municiju. Opširnije vidi: Dr Jovan Marjanović, n. d., str. 11—22; Branko Latas, Draža Mihailović i Nemci u vreme užičke republike, Užička Republika, »Eksport-Pres«, Beograd 1978, knj. 2, str. 125—139.

sa politikom Draže Mihajlovića kad bi on danas priznao kapitulaciju kad već stoji pri kraju rata.« G. Kurc je na to odgovorio: »Budite uvereni g. Peroviću ovaj rat dobiva nemačka i sudbina srpskoga naroda stoji u rukama nemačkim a stav Draže Mihajlovića ima samo štetan uticaj na normalan razvoj situacije. Mi se ne možemo upuštati u politička pitanja, jer smo mi vojnici, a za te stvari imate vi g. Nojbahera u Beogradu. Ukoliko želite g. Peroviću ta pitanja raspraviti izvolite se uputiti u Beograd g. Nojbaheru.« Na ovo sam ja dodao da sam ja hteo da idem u Beograd pre dva meseca radi transportovanja žita koje je obećao general Nedić za našu sirotinju. Na ovo je rekao g. Kurc: »Imate već 100 vagona žita u Podgorici koje vam je poslao g. Nedić.« Zatim smo nastavili razgovor o eventualnoj promeni situacije ovde o čemu nemci ne daju ni progovoriti. Međutim po vrlo ljubaznom držanju svih oficira, prilikom ovog razgovora, naslućujem da se ipak nešto među zidinama sprema. Neposredno pred nemačkom komandom u Blagaju u momentu mog dolaska sreo sam jedan vrlo elegantan luksuzni auto, u kojem je sedeo jedan hrvatski žandarm, a šofirao je neki civil. Jedan mi je naš prijatelj u Blagaju rekao da je ministar g. Frković u poslednjih nekoliko dana napravio 4 posete nemačkom generalu. O tome dalje neznam ništa. Pre nekoliko dana ubijena su dva Srbina u Imotskom navodno da su bili partizanski simpatizeri. Međutim, po našim izjavama ubijeni su samo zato što se radilo o srbima. Ne raspolazem ni sa kakvim dokazima. Razgovor sam završio u 19 sati i uputio se u Nevesinje, gde sam stigao oko 21 sat. Molim, da se sa ovim izveštajem upoznadu nadležni vojni komandanti.

Dana 24 maja 1944 godine.

Vukašin Perović.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA RUDNIČKOG KORPUSA OD 24. MAJA 1944. DRAŽI MIHAILOVIĆU O BORBI PROTIV 2. ŠUMADIJSKE BRIGADE NOVJ I ODNOSU PREMA NEMAČKIM TRUPAMA¹

Š T A B
RUDNIČKOG KORPUSA
Str. Pov. Br. 79
24 maj 1944 g.
Položaj.

Izveštaj o radu.

GOSPODINU MINISTRU VOJSKE, MORNARICE I
VAZDUHOPLOVSTVA.

Rudnik²

Po Vašem naređenju za akciju protiv komunista na prostoru Kosmaj — Rudnik³ preduzeo sam odmah sa korpusom praćenje II Šumadijske komunističke brigade, koja vršlja na ovom prostoru. Imajući tačne podatke da se ona uvek posle »izleta« vraća u svoju bazu — Darosavu ili Progoreoce čekao sam baš taj momenat. 16 ovog meseca zatekli smo je komplek u jačini 210 ljudi u Darosavi⁴. Posle kratke borbe a opkolivši ih sa sviju strana ubili smo 40 a zarobili njih 20. Zarobljen je komandant brigade »Lela«, ubijen politički komesar brigade, jedan komandant bataljona i nekoliko komandira četa. U gonjenju ostataka u toku 17 ovog meseca zarobili smo ih 25; u Darosavi pronašli smo komuniste sakrivene u 4 zemunice u jednom potoku i pobili ih unutra bombama jer nisu hteli da se predadu.

Jedinice Garde su mi dobro sadejstvovale, a to čine i dalje.

Od zarobljenih komunista iznudio sam tačne podatke o njihovom stanju, radu i dr. a i imajući tačne podatke i o ostalim stvarima izveštavam Vas da komunisti u zapadnoj Srbiji imaju tri brigade. I Šumadijska brigada, jačine 120 ljudi nalazi se u Podunavskom srezu; II Šumadijska brigada

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 76, reg. br. 22/2 (S-V-11015).

² Napisano mastilom, ćirilicom.

³ Vidi dok. br. 165 (depeše pod nazivom »Tol-Tol«).

⁴ O borbi protiv 2. šumadijske NO brigade u s. Darosavi vidi dok. br. 158.

operisala je uglavnom u Orašačkom i Kosmajskom srezu — jačine 210 ljudi; III Šumadiska brigada jačine 10 — 15 ljudi krije se u srezu Takovskom⁵.

Nastavljamo i dalje pretrese i gonjenja za ostacima II Šumadiske brigade i svakoga dana ih po nekoliko hvatamo, jer se potpuno obezhrabreni predaju; pre dva dana došao je sam sa oružjem jedan od prvog dana u komunistima četovođi u selo Baroševac, srez Lazarevački i predao se, izjavivši da više nema gde.

Zastupniku Kalabićevom uputio sam akt 20 ovog meseca u kojemu sam molio da preduzme izvesne mere na svom reonu te da bi stvarno jedanput za uvek raščistili sa crvenim. Koncept ovoga akta dostavljam Vam na uviđaj⁶.

Prilikom svih ovih akcija nisam dozvoljavao vojnicima da ma šta uzimaju po selima, čak ni hranu; ni jednog čoveka koji sedi kod kuće nisam dozvolio da se ubije, pa sam tako oslobodio i domaćina iz Darosave pored čije kuće smo našli zemunice i unutra komuniste. Svi su oni izjavljivali da su komunisti tu već dve godine, i mole nas da ih ne napuštamo, a da će oni sa nama. Iz Darosave, posle ovoga došla su mi 3 delegata sela, koji mole da primim njih 100 Darosavaca u korpus za stalno. Žalili su mi se da im je odneta i opljačkana sve pokretna imovina od raznih vojsaka i ja sam im dao odobrenje da mogu doći kod mene.

Čim potpuno likvidiramo ostatke II brigade, a to će biti ubrzo, ići ću sa jednom dobrom grupom u pohod na I Šumadisku brigadu, jer i o njoj imam dobre podatke, pošto su obe one bile u dobroj vezi.

Prilažem zaplenjeni razni komunistički materijal.⁷

Napominjem da smo u ovim poterama od 9 sovjetskih vojnika, koliko su ih imali u brigadi ubili osmoricu. Pobjegli su posle bombardovanja Beograda sa raznih mesta gde su radili kao ratni zarobljenici u komunističke jedinice.

Još pre dobijanja Vašeg uputstva za organizaciju Ž.R.O.S.⁸ otpočeli smo sa organizovanjem sanitetske službe u korpusu. Sada se obučavaju devojke i mlade žene bolničarskim poslovima pod rukovodstvom lekara u: Belanovici, Ljigu, Lazarevcu, Dudovici, Junkovcu i Venčanima. Imamo stalnu vojnu bolnicu, koja radi. — Prilažem Vam izveštaj Šefa sanitetske službe Dr. Bujana⁹.

⁵ Na margini ovog pasusa Draža Mihailović je dopisao: »U srezu Takov. da se pronađe«.

^{6, 7 i 8} Takav dokument i priloge Redakcija nije pronašla.

⁸ Ženska ravnogorska organizacija saniteta.

⁹ Verovatno Veljko. Priloge Redakcija nije pronašla.

Od formiranja đačkog bataljona zbog raznih mana odu-
stao sam. Omladince koji se prijavljuju ili ih vrbujemo posle
izbora, upućujem na kratkotrajne kurseve u omladinski cen-
tar, pa ih odatle raspoređujemo na razne dužnosti prema spo-
sobnosti. U prvom redu vodim računa o popunjavanju bata-
ljona sa školovanim mladićima, te ih već imamo po dva do
tri u svakom bataljonu. Pored boračkih dužnosti oni ovako
mogu da dođu najviše do izražaja, jer obavljaju poslove stva-
ranja svesnih boraca, po uputstvima koja dobijaju.

Prilažem¹⁰ »Ideološka Osnova« i »Omladinski Glasnik«,
koji uglavnom služe kao materijal za rad omladinaca u je-
dnicama.

Dok sam ja bio u akciji protiv komunista jedan neodgo-
vorni mangup, stara lopuža, polakomivši se na trojicu usam-
ljenih Švaba, sa još nekoliko istih kao što je i on napravio je
incident i potpuno nepotrebno ubio jednog nemačkog voj-
nika u Ugrinovcima. Pre ovoga, napad na voz izvršio sam
zbog dobijenih podataka da u njemu ima 2 vagona municije.
Našli smo dva vagona artiljerijske municije i top, no sve se
svršilo bez krvi. — Sada municije imam i dobijaću i u budu-
će. Incident sam izgladio i represalija nema. — Ne pravim
gluposti i škandale, a verujem i da poznajem dobro Vaša nare-
đenja i da znam šta hoću¹¹.

Nikada niste bili na reonu ovoga korpusa. Ovde bi mo-
gli odlično da radite, bez potrebe za premeštanjem sa jednog
mesta — duže vremena. Na narod bi imalo odromnog dejstva,
jer ih ima, koji misle da ne postojite. I pitanje ishrane je
lako, obzirom da imamo Kolubaru. Svima nama, Vašim potči-
njenim učinili bi najveću čast dolaskom, te molim da po mo-
gućstvu pređete kod nas i da nam to najavite.

Dostavljam naknadno, predloge za unapređenje i odli-
kovanje, jer ih je ovaj korpus ipak najmanje dobio, a ovo
su ostavljeni kao zadnji, a najzaslužniji, pa Vas molim da ih
primite¹².

KOMANDANT, KAPETAN II KL.,
Drag. M. Topalović

M.P.¹³

¹¹ Vidi dok. br. 129, objašnjenje 9.

¹² Na poleđini dokumenta Draža Mihailović je dopisao, olovkom, ćirilicom »Odgovoriti«, a ispod toga je Luka Baletić napisao: »Arhiva L.B.«

¹³ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — gorski štab br. 80«.

BORBENA RELACIJA VIŠEGRADSKJE I LETEĆE BRIGADE »5. OKTOBAR« OD 10. DO 24. MAJA 1944. GODINE¹

RELACIJA

Akcije protivu crvenih višegradske brigade i brigade »5 oktobar« u vremenu od 10—24 maja 1944 godine.

10 maj: letuća brigada »5 oktobar« drži položaj: Staniševac — Stolac. Višegradska brigada drži položaj: Stolac — Bunar² — Tetrebece — Zapolje³ — Filipovo brdo⁴ sa dva bataljona, a tri bataljon na predstraži: Brezovac — Duvnica — Trnavci.

Brojno stanje: letuća brigada 347 boraca sa 12 automatskih oruđa (puškomitraljeza), 4 teška mitraljeza, tri teška bacača, 10 pikavaca i 300 pušaka.

Višegradska brigada: 700 boraca sa 3 teška mitraljeza, 4 puškomitraljeza i 650 pušaka.

Zadatak svih jedinica bio je: Izviđanje u pravcu: Jablanica — Semegnjevo — Kršanje — Miloševac — Zaovine⁵.

U cilju tačnijih i potpunijih podataka o neprijatelju, uputio sam 3 bataljon leteće brigade »5 oktobar« u pravcu: Vežanja — Bijele Vode — Dobro Polje i sve dotle dok se ne sukobe sa neprijateljem i dok ga ne nateraju da se razvije za borbu i ispolji svoju snagu. Bataljon je krenuo na zadatak 10 maja u 4 časa određenim pravcem: S. z. od Vežanje kod s. Popovića naišao je na manje grupe crvenih⁶ koje su odstupile u pravcu Mitrovca. Bataljon produžuje u pravcu Jevtića gde se susreće sa crvenim patrolama i potiskuje ih do Bjeluša. Kod Bjeluša bataljon prima borbu sa jačim neprijateljem. Borba je počela u 14 č. i trajala do noći. Naši su u ovoj borbi bili slabije snage, ali su bili podišli na sasvim bliska odstojanja, za povlačenje imali brisan teren i u borbi su izdržavali sve dok nije pala noć, kada su se iz borbe

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 167, reg. br. 28/1 (BH-V-954).

², ³ i ⁴ Na karti 1 : 100.000 takvi nazivi nisu nađeni. Verovatno su lokalni nazivi.

⁵ Na tom prostoru nalazile su se jedinice 2. proleterske divizije NOVJ. O njihovom rasporedu i dejstvima vidi tom I, knj. 20, dok. br. 150.

⁶ Reč je o delovima 3. srpske udarne brigade 2. proleterske divizije. Četnicima je pružen žestok otpor i odbijeni su na polazne položaje (tom I, knj. 20, dok. br. 150).

izvukli i otstupili. U ovoj borbi imali smo jednog lakše ranjenog i jednog mrtvog. Gubitci neprijateljski su nam nepoznati.

11 maj: Jedinice na istim položajima sa istim brojnim stanjem sa zadatkom izviđanja spoljnim patrolama.

12 maj: Ruđanski bataljon upućen za Jablanicu u cilju nasilnog izviđanja preko Oštrelja i Brezovca. U s. Jablanici naišli su na patrole crvenih, koje su iz Jablanice proterali u pravcu Semegnjeva. Gubitaka sa naše strane nije bilo, neprijatelj je imao tri ranjena.

12/13 maja: oko 21 čas crveni su napali naše predstraže na Brezovcu i posle kraće borbe naše predstraže sa Brezovca povukle su se na liniju Đurovići⁷ — Cvrkote — Rakovići. Bez gubitaka.

U toku ove noći situacija se menja i crveni sa Tare prebacuju se južno od pruge Višegrad — Užice,⁸ te cela letuća brigada »5 oktobar« u toku noći menja položaj i izbija na liniju: Janjića brdo⁹ — Goleš — Trnavci.

13 maj: Izviđačka delatnost.

14 maj: brigada »5 oktobar« sa četom pratećih oruđa u 8 čas. polazi sa svojih položaja u dva pravca: jedna kolona Goleš — Draževina — Bijela Glava, a druga kolona: Trnavci — Duvnica — Oštrelj — Brezovac, sa zadatkom: nasilno izviđanje.

Na liniji: Mračak — Šargan — Oštrelj brigada prima borbu i neprijatelja potiskuje do linije Bijela Glava — Brezovac¹⁰. Borba je bila žestoka i trajala je od 10—15 časova. I bataljon nekoliko puta otimao je od crvenih vrh Oštrelj na juriš.

U ovom sukobu imali smo: 1 mrtvog i 5 teško ranjenih. Crveni su imali preko 15 mrtvih i bezbroj ranjenih. Na bojištu crveni su ostavili izlomljene puške, 1 puškomitraljez i ostali bačeni materijal (torbice, šinjele, rančevi itd.).

⁷ Naziv »Đurovići« na karti 1:100.000 nije nađen.

⁸ Trinaestog maja jedinice 2. proleterske divizije stigle su na prostor Stubo — Tornik — Markov Do — G. Jablanica, 2. proleterska i 3. srpska brigada u D. Jablanicu (tom I, knj. 20, dok.br. 150).

⁹ Na karti 1:100.000 Janjići.

¹⁰ i ⁰² Napad je vršen na 3. srpsku brigadu. Četnici su odbijeni. Brigada nije imala gubitaka (isto).

U toku 14 maja na teritoriju bjelobrdske opštine stiže major Račić¹¹ sa svojom grupom od 1300 vojnika, i sa njim zajedno priprema se akcija za gonjenje crvenih u pravcu: Jablanica — Dobroselica — Kokin Brod¹².

15 maj: Po naređenju Vrhovne Komande višegradska brigada (3 bataljona) i letuća brigada »5 oktobar« — ukupno 650 ljudi stavlja se pod komandu majora Račića i u 5 časova kao desna kolona preuzima pokret pravcem: Bijelo Brdo — Goleš — Draževine — Bijela Glava — Orlik sa zadatkom: ovladavanja linijom: Orlik — Prasad¹³. Do 14 čas. kolona izbija na vrhove Orlika bez borbe. Levo krilo kolone ulazi u s. G. Jablanica i po naređenju kolona staje, a upućuju se izviđački delovi u pravcu Kolijevke — Jelove Gore.

Moja kolona zauzima položaj: Hum¹⁴ — Ravna Gora — Božanići¹⁵ sa predstražnim položajem: Kolijevka — Jelova gora i u ovakvom rasporedu naređuje se prenoćište.

16 maj: Pa zapovesti majora Račića deo višegradske brigade i letuća brigada »5 oktobar« formira opet desnu kolonu i dobija pravac: Kolijevka — Stubo — Dobroselica — Tetrebovac.

Kod s. Stubo predhodnice izveštavaju, da su crveni s. Stubo napustili 15 m. prije našeg dolaska. Dok se izvršilo razvođenje kolona, izdavanje zapovesti, crveni napuštaju zapadni deo s. Dobroselice i posedaju Tetrebovac — Borovu Glavu i istočne padine ravnoga Tornika.

Pa zadatku naša kolona ima da ovlada položajem Tetrebovac što pre u cilju nadkrijavanja levog krila crvenih. Naše jedinice podilaze položaju Tetrebovca koji je potpuno go i uz sadejstvo teških bacača na juriš zauzimaju Tetrebovac.¹⁶ Ovdje smo imali jednog ranjenog.

Sa ovog položaja naša kolona goni neprijatelja u trku i nedozvoljava mu da se ma i na jednoj čuki zadrži i da jači otpor sve do položaja u s. Draglici. Levo krilo naše kolone (3 bataljon) u zaseoku Šuljagići pleni sve što je bilo u štabu II proletherske divizije sem ljudi i to: dve šivaće mašine, ma-

¹¹ Dragoslav.

¹³ Verovatno: Presedo (k. 1297).

¹⁴ Na karti 1 : 100.000 Um.

¹⁵ Na karti 1 : 100.000 nije nađeno.

¹⁶ Borba je vođena protiv 2. proletherske brigade, koja je pod pritiskom četnika i bugarskih trupa prinuđena da se, pod prihvatom delova 4. proletherske brigade, povuče na nove položaje. Gubici 2. i 4. brigade toga dana bili su 1 mrtav i 1 ranjen borac. Opsirnije vidi tom I, knj. 7, dok. br. 204; knj. 20, dok. br. 150.

terijala za odela i veš, kazani lepo spremljene hrane sa svinjskim pečenjem, bezbroj sitnica kao: flašice kolonske vode, finih predratnih sapuna, veću količinu čistog pisaćeg papira i mnogo arhive. Sve ovo je predato majoru Račiću i njegovom štabu. Prvi zarobljenik crvenih bio je proleter, koga je u trku stigao i uhvatio četnik Božo Ivanović i Vitimir Gogić. Zarobljenik je predat takođe štabu Račića.

Dok levo krilo naše kolone na juriš otima čuku po čuku, dotle desno krilo naše kolone (1 bataljon) u najvećem trku zaobilazi crveno levo krilo i izbija na kose sela Draglice koje strmo padaju r. Uvcu.

Borba postaje sve žešća, neprijatelj otporniji i svo ljudstvo uvodi se u borbu. Desno krilo naše kolone u trku izbija na Golo brdo iznad sela Sjeništa¹⁷ i sprečava crvenim da ga posednu i da nadkrile naše desno krilo. Crveni ovladali jednim delom Golog brda i očajnički ga brane. 2 leteći bataljon sa 4 četom rudanskog bataljona hita u pomoć 1 letećem bataljonu i otimaju od crvenih na juriš Golo Brdo. Ovde četa pratećih oruđa ispoljava svoje puno dejstvo sa našeg levog krila i ubitačnom bočnom vatrom goni crvene sa Golog brda na Sjeniške kose. Naši ovladaju Golim brdom potpuno i pojedini delovi 1 letećeg, 2 letećeg i štrbačkog bataljona ubacuju se za crvenim u s. Sjeništu, gde crvenim zaobilaze levo krilo i vataju ih sve kod škole u Sjeništima u potpunom neredu vučući ranjene i mrtve sa položaja i gledajući svoj bezizlazan položaj.

Borba po Sjeniškim kosama na život i smrt. Levo krilo Račićevih trupa zastaje i vatra — borba na grebenima Murtenice čuje se čak pozadi naše kolone. Tražimo jači pokret levog krila Račićeve kolone u cilju blokade crvenih u Sjeništima i Negbini, ali bez uspeha.

Crvenim stiže pomoći i svom žestinom navaljuje da povrate položaj Golo brdo. Bjelobrdski bataljon iz rezerve ubacujem u borbu, azbukovačka brigada bježi s položaja, stvarara se gužva, pod pretnjom ubijanja vraća se azbukovačka brigada na položaj i njenim dejstvom i dejstvom bjelobrdskog bataljona koji je stigao iz rezerve postizemo nadmoćnost u vatri i zadržavamo položaj Golo brdo u svojim rukama.

Pod zaštitom mraka crveni se izvlače, a zbog nedostatka municije gonjenje se ne preduzima i crveni u toku noći gube dodir sa našim prednjim delovima i izvlače se iz borbe dobro kažnjeni.

Naše trupe ostaju na položaju Golo brdo, gde su i za noćile.

---

¹⁷ Sjeništa.

U toku noći izvlačimo naše ranjene i mrtve, sprovodimo u previjalište i dalje ih transportujemo u bolnicu u Užice.

U toku ovog dana imali smo: 17 ranjenih od kojih 9 vrlo teško i 1 mrtvog. Crveni su sa položaja Golo brdo i Sjeniških kosa vukli jedan drugog, bilo ranjenog ili mrtvog kao mačka mačice. Što se tiče gubitaka kod crvenih jedinica koja im je ovde vodila borbu bila je potpuno oštećena da i ono malo što je od nje ostalo bilo bi pohvatano da im nije neka druga brigada stigla u pomoć, ali pozitivno se zna, da je jedna naša bacačka granata od 6 kgr. pala u njihovu kolonu i ubila 13, da nisu sve mrtve mogli izvući ni u toku noći, već smo tek sutra dan našli preko 10 mrtvih na položaju. Tačni gubitci se neznaju, ali prema izjavi pojedinaca može se zaključiti da ih je bilo preko 60 mrtvih, a ranjenih ko zna.

17 maj: U toku današnjeg dana ljudstvo ostalo na mestu radi odmora. Izvršena popuna leteće brigade, a ostalo ljudstvo vraćeno u srez na svoj stari posao. Brojno stanje leteće brigade 347 ljudi.

18 maj: Po zapovesti naša leteća brigada formira ponova desnu kolonu i dobija pravac Sjeništa — Rutoše, sa zadatkom da ovlada položajem: k. 1171 — 1153 i položajima s.z. od sela Bistrice.

Do 16 časova brigada izbila na određenu liniju sa prikupljenim podacima o crvenim da se nalaze na levoj obali Bistričke reke i u Zlataru. Na dostignutoj liniji brigada je zanoćila i u toku noći stiže zapovest za rad 19. maja.

19 maj: Po zapovesti majora Račića naša brigada kao desna kolona dobija zadatak: U 5 časova preduzeti pokret sa linije: k. 1171 — 1153 pravcem: Bistrica — Bitovik — Crveno Prlo — s. Sedobro.

Do 14 časova brigada ovlađuje linijom: Petrića brdo i kosa ka s. Sedobru. Kolone levo od nas zaostale mnogo i sa njima nemamo veze. Izviđačke čete se upućuju u s. Kosaticu i s. Sedobro. U s. Sedobri hvatamo vezu sa crnogorskim četnicima, a preko Kosatnice 1 bataljon izbija na Zlatar na mesta zvana Ploče i Četen.¹⁸ Na Zlataru nema niko (crvenih).

U toku noći stiže zapovest da se brigada vrati na desnu obalu r. Bistrice zbog nejasne situacije. Brigada je zanoćila na liniji: s. Kosatica — s. Sedobro.

20 maj: U toku današnjeg dana po zapovesti zauzimamo položaj od crkve u G. Bistrici, pa drumom do D. Bistrice.

Od majora Račića stiže zapovest da brigada ostane u s. Bistrici do daljeg naređenja.

¹⁸ Nazivi »Ploče« i »Četen« na karti 1:100.000 nisu nađeni.

U toku 21 i 22 maja brigada je na odmoru u Bistrici s tim što se dovodi oružje u ispravnost kao i ostala oprema i sa ljudstvom vrši obuka po 4 časa dnevno.

23 maja potpisati je dobio zapovest od Vrhovne Komande da krene na teritoriju višegradskog sreza u cilju obezbeđenja na liniji: r. Drina od Slapa do mesta na Limu, pa Limom do Uvca. Pokret se preduzima u 11 časova i na Uvac se stiže u 19 časova.

U toku ove akcije snabdevanje sa hranom bilo je vrlo dobro zahvaljujući dobroj organizaciji intendanta brigade, tako da ljudstvo uopšte nije oskudevalo u hrani, a hrana se je dobavljala sa teritorije našeg sreza.

Za vreme ove akcije duh i moral kod ljudstva bio je za svaku pohvalu. Kukavica i slabića uopšte nije bilo. Među jedinicama (bataljonima) savršena veza i harmonija, a naročito u borbi. Uopšte ne može se zaključiti ko pre da se pohvali i istakne, da li starešine ili sami borci.

U ovoj akciji naročito su se istakli komandanti bataljona, koji su radili sa puno inicijative, a mogu istaći kao najbolje: potporučnik Vučković S. Jovan, Jakšić A. Rajko, narednik Gajić M. Budimir, Milićević B. Milivoje, Jojić Boško, Pavlović J. Milorad, podnarednici: Miloš V. Karaklić, Sveto M. Anđić, Boško R. Baranac, Vitimir J. Perišić, Miloš Simšić, Mićević T. Jovan, Kepić M. Radivoje, kaplari: Popović L. Milan, Stanić V. Čedo, Rađen N. Dušan, Božović P. Luka, Marković M. Aleksa, četnici: . . .¹⁹

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu.

Draža nas vodi veličini i slobodi.

24 maja 1944 godine

Komandant kapetan I klase,

Položaj

Drag. D. Vasiljević²⁰

¹⁹ U izostavljenom delu teksta nabrajaju se imena 26 četnika pohvaljenih za odlučnost u borbama.

²⁰ Dragiša.

IZVOD IZ KNJIGE POSLATIH DEPEŠA ŠTABA DRAŽE MIHAILOVIĆA U VREMENU OD 1. DO 24. MAJA 1944. GODINE¹

1 Maj 1944 god.

578. *Sto Sto*. Salatić² izveštava: delovi 17 i 15³ partizanske divizije koji su bili opkoljeni u Konjičkoj Župi, probili se ka Treskavici.⁴ Naredite potrebno Draškoviću⁵ i Momčiloviću⁶ za napad na njih.

579. *Opel*. Veza vaš 983—986.⁷ 27 divizija ostala je u oblasti Foče i nju je major Drašković potpuno razbio.⁸ 4 crnogorska brigada, a ne divizija. Isto tako i dalmatinska brigada a ne divizija.

...

584. *Vi Vi*. Primitljene depeše 475, 476, 487 i 525. Italijane ne treba da primete u naše odrede. Mi imamo dosta naših ljudi. Vodite računa da ne idu u komuniste i to sprečavajte radikalnim merama. Pod vašom je komandom i Čegarski i Knjaževački korpus. Za sada nećemo pripajati svrljišku brigadu čegarskom korpusu. Za uređenje i obradu čegarskog korpusa možete upotrebiti svrljišku brigadu kao i druge jedinice pod vašom komandom. To je stvar vašeg nahođenja prema situaciji na terenu. Za osvajanje Niša pored čegarskog mogu se upotrebiti i ostale jedinice. To će zavisiti od situacije.

...

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 276, reg. br. 5/1 (knj. 34).

² Danilo.

³ Radi se o 15. majevičkoj NOU brigadi 17. divizije NOVJ. Petnaesta slovenačka divizija dejstvovala je tada u Sloveniji.

⁴ Pri nastupanju ka Ravnoj gori (kod Vlasenice) 17. udarna divizija vodila je, 30. aprila, žestoke borbe protiv delova nemačke SS divizije »Princ Eugen«, odbacila ih ka Lisini i tako uspjela da se preko Sokolice i Borica prebaci u rejon s. Podžeplje — s. Krivače — s. Džimrije. Opširnije o borbama 17. divizije protiv neprijatelja krajem aprila 1944, vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 168.

⁵ Aleksa.

⁶ Milorad.

⁷ Redakcija nije pronašla depeše primitljene u Vrhovnoj komandi, zbog čega se u ovoj knjizi depeša neće davati objašnjenje na onim mestima gde se poziva na primitljene depeše.

⁸ Napad je izvršen na bolnicu 27. divizije NOVJ. Vidi dok. br. 119, objašnjenje br. 5.

586. *Georgi*. Veza vaš 169 i 171. Za komandante brigada preduzeo potrebno Vesić. Za sada bi bolje bilo da ostanete na terenu i pratite rad na sređenju prilika u čegarskom korpusu. Sa svoje strane preduzmite potrebno za akciju i pomoć Bugara i o tome izvestite Keserovića.

...

593. *Il Il*. Primljene depeše 140—145. Produžite sa radom sa Bugarima. Javite Vešoviću da Pavlović⁹ i Radojlović¹⁰ nisu generali bez vojske sem u slučaju da su njihovi podčinjeni generali bez vojske.

...

596. *Hans*¹¹ U vezi sa stanjem u Toplici i Jablanici i našom namerom za predstojeću akciju moramo radikalno rešiti pitanje komandovanja jedinicama južno od Zapadne Morave. Iz poslednjih izveštaja Đurića¹² i Keserovića koje sam vam dostavljao vidi se, pored onoga što znamo za ove 3 godine da ovako kako je sad ne može da ostane i da ne može biti uspeha. Zato sam mišljenja da se za komandanta Južne Srbije i jednog dela Severne Srbije odredi đeneral Trifunović.¹³ Nastavak.

597. *Hans*. Nastavak. Za njegovog načelnika štaba da se odredi jedan od nas iz štaba V. K. a Đurić da dođe u štab V. K. Trifunoviću staviti pod komandu Keserovića, deligradski korpus, nišavsku grupu i sve na jug do Đevđelije uključujući i Kosovo. Pod komandu Trifunovića stavila bi se i sva pojačanja za predstojeću akciju u Toplici i Jablanici i eventualno dalje ka jugu. Mirko.¹⁴

598. *Do Do. Il Il* Radojlović da najhitnije izvesti šta je do sada uradio za uređenje smederevskog kraja. Odmah uzmite sve raspoložive snage od Ocokoljića i da hitno u najkraćem roku definitivno i potpuno uredite taj kraj. Radojlovića lično činim odgovornim za izvršenje ovog zadatka, a Ocokoljića ako ne bude stavio odmah na raspoloženje svoje snage. Radojlović da izveštava svakog dana V. K. o razvoju situacije, čišćenju i uređenju smederevskog kraja. Dostavljeno Radojloviću i Ocokoljiću. Izvestite prijem ovog naređenja.

---

⁹ Dragoslav.

¹⁰ Miloš.

¹¹ Draža Mihailović.

¹² Radoslav.

¹³ Miroslav.

¹⁴ Lalatović.

kota 755 — Seča Reka.²⁹ Račić 1 maja bio je na položaju u oblasti Pašine Ravni — Tisova Glava — Debelo Brdo — Stubica. Račić odbio njihov noćni napad. Drugog petog u 4 časa crveni ponovo preduzeli napad i potisli desno krilo Račića. Nastavak.

614. *Dum Dum*. Nastavak. Levo krilo Račićevo sa Borovnjaka i Stubice povuklo se na Jablanik. Borbe se vode. Zlatiborski korpus napada pravcem Jelova gora — Varda.³⁰ Jedna grupa crvenih izgleda probila se ka Mravincima i Povlenu. Najhitnije se pripremite i zauzmite pogodan raspored za brzu akciju ako crveni pokušaju prodiranje ka Valjevu i Rudniku. Pripremite Kolubarski korpus da se odmah što pre može krenuti u akciju čim se naredi.³¹ Topalović³² da se što pre prebaci i grupiše oko sela Planinice, ponavljam Topalović [što] pre kod sela Planinice. Kraj.

615. *Tol Tol*.³³ Potrebno je da se što pre grupišete sa svojim snagama kod Ravne gore oko sela Planinice, ponavljam oko sela Planinice. Na Ravnoj Gori uhvatite vezu sa Takovskom brigadom.

616: *Leon*. Hitno saopštite majoru Čosiću,³⁴ ponavljam Čosiću da odmah uputi Trnavsku brigadu u selo Gornje Dobrinje, ponavljam Gornje Dobrinje ako je već nije uputio. Izvestite hitno o izvršenju.³⁵

617. *Ferdo*. Sa svojim snagama jačine 500, ponavljam 500, krenite hitno i što pre i prikupite se na prostoru kod sela Brajića, ponavljam sa 500 ljudi, što pre prikupite se u selo Brajiće.

²⁹ U depeši komandanta 2. ravnogorskog korpusa (Pre Pre) od 2. maja 1944. Draži Mihailoviću piše: »Juče ceo dan moj korpus sa nešto Nemaca vodio je borbu od Seče Reke prema Vardi i sinoć smo ušli u Vardu gde smo ostali danas do 9 sati. Danas je moj korpus produžio pravac Mravinci. Komunisti danas u 13 časova napadaju na naše desno krilo na Neška i Kalabića i to pravcem Mravinci, Bukovi i naše desno krilo se povlači prema Bukovima. Bataljon Nemaca iz Kosijerića danas u 13 časova ide u pomoć našem desnom krilu na Bukove. Ja napadam partizane sa leđa u Mravincima da olakšam situaciju na našem desnom krilu. Crveni po svemu sudeći neće na Maljen i dalje na Rudnik« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 2/1).

³⁰ Vidi dok. br. 143.

³¹ Vidi dok. br. 137.

³² i ³³ Dragomir Topalović.

³⁴ Trifun, pomoćnik komandanta 2. ravnogorskog korpusa.

³⁵ U depeši komandanta 2. ravnogorskog korpusa od 2. maja 1944. Draži Mihailoviću piše da je naredio majoru Čosiću da sa 2. i 3. žičkom i Trnavskom brigadom dođe iz Kotraže u Gornje Dobrinje, kao i da će Čosić 3. maja stići kod Draže Mihailovića (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 2/1).

620. *Orel*. Primitljene depeše 987—990.³⁶ Produžite sa čišćenjem terena od komunista. Nastanite da što pre popunite sve svoje jedinice stalnim ljudstvom kako je već naredeno. Nastanite da i u rasinskom srezu obrazujete narodne ravnogorske odbore.

621. *Orel*. (Persi). U vezi vaše depeše o situaciji u Jablanici nastanite u koliko možete da se stišaju prilike jer sada nije vreme za međusobne svade. Uputićemo pukovnika Pavlovića da ispita nesuglasice i predloži V. K. potrebno rešenje. Izvestite koliko snaga možete pripremiti za akciju na svome terenu.³⁷

622. *He He* (Persi). Preduzmite potrebne mere da se stišaju nesuglasice i svade starešina jer sada nije vreme za međusobne svade.³⁸ Izvestite koliko snaga možete pripremiti za akciju na svome terenu. Izvestite da li Bugari i Nemci vrše kakvu akciju u Južnoj Srbiji protiv komunista. Ako postoji kakva akcija treba to iskoristiti za proširenje organizacije.

623. *Zenit*. (Persi). Sa najnužnijim delom svoje pratnje krenite kod p.pukovnika Keserovića gde će te dobiti naređenje od nas da pođete na teren Đurićev i da ispitajte uzroke tamošnje nesloge. Na dosadanjem terenu ostaje glavni deo vašeg štaba. Izvestite o prijemu.

---

³⁶ U depeši br. 987—989 od 1. maja Keserović, između ostalog, izveštava: »Na dan 29. i 30. aprila vodio sam borbu u oblasti Jastrepca na desnoj obali reke Rasine i tom prilikom ubijeno je više komunista i dva zarobljeno. Zaplenjeno je dve puške, jedan mašingever i dva pištolja. Sopstveni gubici, jedan ranjen«. U nastavku kaže da je formirao ravnogorske odbore.

U depešama 991—993 od 2. maja 1944. izveštava o sadržaju depeše primitljene od komandanta Knjaževačkog korpusa 1. maja 1944. O tome, između ostalog, piše: »Sa 1.200 boraca usiljenim maršom došao sam do sela Mozgova. Po pismenom naređenju komandanta Deligradskog korpusa koje doslovno glasi: 'Rok udaljenja sa moje teritorije 24 časa'. Vratio sam se i uputio jedinice na svoje reone da bih izbegao bratoubilačku borbu. Svaka saradnja i prelaz preko teritorije Deligradskog korpusa isključen je« (Arhiv VII, Ča, k. 278, reg. br. 19/1—47).

³⁷ U depešama 994—999 od 7. maja 1944. Keserović izveštava: »Za akciju na svome terenu imam spremnih 2500 ljudi. U ovaj broj uračunato je i ljudstvo Topličkog korpusa... Nastavlja se čišćenje terena u srezu Rasinskom i Moravskom. 5. ov. meseca u noći vođena je borba u selu Poljacima sresa Rasinskog između jedne jače grupe komunista i jedne moje grupe. Sopstveni gubici 2 poginula i 3 ranjena« (isto).

³⁸ U depeši komandanta Deligradskog korpusa od 1. maja 1944. Draži Mihailoviću piše: »Pošto se Vaša naređenja ne slušaju niti moja reč sluša to Vas molim da Knjaževački korpus odvojite od moje komande i da im u buduće ne dozvolite prelazak preko mog terena, pošto pljačka i ponašanje njegovih vojnika odgovara metodama okupatorskih i revoltira narod« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 21/3).

624. *Pijo*. Veza vaš 251. [za] majora Mrđenovića: odobravam da može postupiti kako smatra da je najbolje u cilju da do-
bije potrebna borbena sredstva. Neka nas izveštava o rezultatu.

625. *Pijo*. Za Mehmed-Alija Tarabar, Zenica. Srećan sam što
čujem za tebe, sudiju Imamovića i Konjhodžića i želim da vas
na patriotskom djelu prati junačka sreća. Za Islamsku stvar
ne vodite brigu ona je pod zaštitom najvećeg sina srpskog
naroda denerala Draže Mihailovića. On vas bratski pozdravlja
i preko vas sve čestite Muslimane. Nastavak.

626. *Pijo*. Nastavak. Stavite se u vezu sa Sarajevom radi or-
ganizovanja Muslimanskog narodnog komiteta, jer su tamo
poslata uputstva. Javite se Kara Mehi i nastojte da vam adre-
sa bude jaka. Produžite sa organizovanjem Muslimanskih od-
reda. Svaki neka se depešom javi Gospodinu Ministru. Žu-
rite jer vreme žuri. Događaji su već na pomolu. Bratski vas
voli i pozdravlja sa željom do skorog viđenja u slobodi. Mu-
stafa.³⁹ Kraj depeše.

4 maj 1944 godine

646. *Hans*. Drenović⁴⁰ zauzeo Mrkonić.⁴¹ Vrbaska brigada za-
uzela Kotor Varoš. Rade Radić pregovara sa ustašama o pri-
znanju N. D. H. *Pijo* pita može li računati na novčanu po-
moć za propagandu. Javio *Piju* za Radića važi isto što i za
Mrđenovića. Za novac da se obrati Ostojiću. Da li je unapre-
đen Pavle Gajić u čin p.poručnika. *Pijo* više puta pita po ovo-
me. Ponovo sam urgirao Topalovića i Smiljanića. Maja Batri-
ćević izvestio, u toku 4 maja biće postupljeno po depeši 367.
Vučković sa sobom odneo radio stanicu. Ne znam zašto ste
smenili Čedu Unkovića. Mi smo na novom mestu koje ste
odredili.

647. *Jo Jo. Gar Gar*.⁴² Major Komarčević izvestio da je 1 - V
poslao 4000 hlebova za trupe u oblasti Kosjerića. Može i dalje
snabdevati sve jedinice hlebom koliko je potrebno. Javite
gde treba da vam doturi ili sami stupite u vezu sa njim.

³⁹ Mulalić.

⁴⁰ Uroš.

⁴¹ Mrkonjić-Grad su 22. aprila zauzeli delovi nemačkog 13. SS pu-
ka, potisnuvši delove 1. proleterske brigade. S Nemcima je bilo i čet-
nika. Vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 106; knj. 25, dok. br. 192.

⁴² Neško Nedić.

5 maja 1944 godine.

648. *Hans.* Primljene depeše 368 i 369. Podatci od obaveštajne službe 4 u veče o situaciji: komunisti se nalaze na Divčibarama. Zauzeli selo Mionicu i planinu Subjel.⁴³ U pravcu Bukova odbijeni komunistički napadi. Na Bukovima vodili borbu Kalabić i Ajdačić. Vođene borbe na frontu od Bukova — Povlena i od Bukova do Ražane. Isto tako na Subjelu i Previži. Raspored snaga: poljska straža u Mravincima. Kalabić na Bukovima. Od Bukova do Ražane Ajdačić. Nastavak.

649. *Hans.* Nastavak. Ražana, jedan bataljon Nemaca i Kalabićevi. U Kosjeriću naše snage i 1 bataljon dobrovoljaca. U Sečoj Reci, jedna brigada Rakovića i Nemci. Na Vardi jedan bataljon Rusa i jedan bataljon dobrovoljaca. Dub, jedan bataljon Nemaca i jedan bataljon dobrovoljaca. Na prostoru: Ražana — Subjel — Kosjerić zarobljeno nekoliko ranjenih komunista. Ajdačićevi gubici jedan ranjen, jedan poginuo i 10 zarobljeno. Kod Rakovića i Jankovića⁴⁴ po jedan poginuo i jedan ranjen. Ja nisam ništa naređivao po ovome pošto Vi rukovodite da ne bi bilo zabune. Nastavak.

650. *Hans.* Nastavak. Već sam javio da sam na novom mestu. Nije se javljao ni Neško ni Kalabić. Tražio sam od Komarčevića podatke o situaciji i urgirao pokret Topalovića i Smiljanica.⁴⁵ Pošto se crveni nalaze na jednom delu račanskog i crnogorskog sreza mislim da bi dobro bilo da se ubace u njihovu pozadinu druga račanska brigada i jedan deo Ajdačićevih. Dakle meštani koji dobro poznaju teren. Takovske brigade juče su bile na svojim položajima t.j. Ravna Gora i između Družetića i Pranjana. Njegovan⁴⁶ sa svojom brigadom po naređenju Kalabića noću 2/3 sa Ravne Gore produžio ka Bukovima. Kraj depeše.

⁴³ U depešama komandanta 2. ravnogorskog korpusa od 4. maja 1944. Draži Mihailoviću o borbama četnika i Nemaca protiv 2. proleterske i 5. udarne divizije NOVJ, između ostalog, piše: »2. i 3. maja dve brigade 5. partizanske divizije probile su se između Kosjerića i Ražane i našle se na prostoru Subjel, Lajkovac, Skakavci i Divčibare. Protiv ove grupe moje brigade juče su se borile i juče u mrak ovladali selom Subjelom. Noćas u 23 časa komunisti su izvršili protivnapad i ovladali jednim delom Subjela... Danas ću ponovo vršiti napad na Subjel kada se predhodno dogovorim sa Nemcima radi pomoći u bacačima... Naše snage i Nemci su juče zaustavili naoružane partizane na liniji Ražana, Bukovi, Boževci« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 2/1—5). Opširnije o tim borbama vidi tom I, knj. 7, dok. br. 176, knj. 20, dok. br. 150.

⁴⁴ Milutin.

⁴⁵ Dušan.

⁴⁶ Arsenijević.

651. *Dum Dum*. Hitno javite situaciju kod vas. Gde se nalaze vaše snage i kolike su jačine.

652. *Feliks*. Javite gde se nalaze takovske brigade. Gde se nalazi vaša stanica. Hitno javite podatke o situaciji.

653. *Hans*. Ostojić javlja: zbog pojave komunista⁴⁷ u Sokolovićima i bolesti od pegavog tifusa odložena akcija po našem naređenju koju je imao da izvede u sadejstvu sa Lekom i Račićem.⁴⁸ Sem toga Nemci⁴⁹ izvode akciju po svome planu. Naše jedinice u rogatičkom, delu vlaseničkog i prvog sarajevskog sreza rade aktivno protivu komunista. Sprečen njihov pokušaj prodora pravcem Rakova Noga — Šarani.⁵⁰ Komunisti se sada nalaze u Rakovoj Nozi — Šarani, gde ih naši sada napadaju. Ostojiću sam naredio da se upravlja prema lokalnoj situaciji, koristeći akciju Nemaca. Javio sam da je Račić sada zauzet borbom ovamo i javio mu da napadamo sa svih strana drugu i petu diviziju.⁵¹ Nastavak.

654. *Hans*. Nastavak. Ostojić primio Vaše pismo od 21 - IV. Zahvaljuje i uverava da će istrajati do kraja. Dalje Ostojić javlja da je od 25 - IV bolestan od pegavog tifusa. Isto tako bolesna je skoro čitava štabna četa kao i mnogo iz letećih brigada. Postoji opasnost od pegavca za sve jedinice koje su na okupu. Preduzima sve mere. Italijanski lekar umro pre dva dana. Nema ni jednog lekara. Moli da se najhitnije privremeno uputi jedan lekar. Kraj depeše.

655. *He He*. Primljena na znanje depeša 404. Veza vaš 405. Da li Bugari i Nemci preduzimaju kakvu akciju protiv komunista na Kozjaku. Proverite i iskoristite svaku njihovu akciju.

656. *Sto Sto*. Veza vaš 291—295. Račić je sada angažovan u borbi sa komunistima koji se nalaze u jednom delu sreza račanskog i crnogorskog. To je 2 i 5 divizija koje su bile na Javoru i Goliji. Sada se nalaze na prostoriji Bukovi — Povlen

⁴⁷ Odnosi se na jedinice 27. udarne divizije NOVJ.

⁴⁸ Vidi dok. br. 125.

⁴⁹ Delovi nemačke SS divizije »Princ Eugen«.

⁵⁰ U obaveštenju Istaknutog dela štaba Rhovne komande od 5. maja 1944. komandantu 1. sarajevske brigade, između ostalog, piše: »Komunisti su na liniji Sirovine — Rakova Noga — Ajdinovići i dalje prema severu. Noću između 30/1. maja komunisti napali »Romaniju« (brigada — prim. red.) na prenoćištu u s. Draževićima. Napad odbijen. Komunisti odbačeni prema Rakovoj Nozi« (Arhiv VII, Ča, k. 163, reg. br. 20/3).

⁵¹ Tada je na tom prostoru dejstvovala 6. južnomoravska brigada.

— Drina — Kosjerići. Ostala prostorija gde su bili očišćena. Vi se upravljajte prema lokalnoj situaciji koristeći akciju Nemaca. Preduzimajte sve preventivne mere protiv pegavog tifusa. Nastojaćemo da vam pošaljemo jednog lekara.

657. *Mihovil.* (persi). Primljene depeše 274 i 276. Produžite rad sa Bugarima. Nemačka obaveštajna služba došla je do podataka da ste javili o bombardovanju Bora, kao i do našeg odgovora po tome. Obratite pažnju.

658. *Ju Ju.*⁵² Primljene depeše 32—42. Produžite na saradnji sa Rakićem⁵³ i potpomozite se. Proveravajte situaciju u Sremu.

659. *Gis Gis.*⁵⁴ Primljene depeše 83—84, 86—93 i 96. Postarajte se za nabavku municije kako ste predvideli. Iskoristite raspoloženje Nemaca u Banatu za jačanje naše organizacije. Isto tako iskoristite i nacionalnu službu rada. Ko je taj Nemač oficir u vezi depeše 91 i gde se nalazi. Javljeno Račiću i Komarčeviću potrebno.

660. *Vi Vi.* Primljena depeša 505. Preduzmite sve za jačanje i sprovođenje organizacije u čegarskom korpusu kao i za čišćenje crvenih u oblasti Pirota.

662. *Skol Skol.*⁵⁵ Ostojić javlja da se 27 divizija pojavila u Sokolovićima. Naše jedinice u rogatičkom, delu vlaseničkog i prvom sarajevskom srezu rade za celo vreme aktivno protivu komunista. Njihov pokušaj prodora pravcem Rakova Noga — Šabanci sprečen. Komunisti se nalaze u Rakovoj Nozi i Šaranima gde ih naši stalno napadaju. Javljeno nevesinjskom korpusu preko Salatića.

663. *Ina.* Momčilović javlja: jedan deo Vučeva otišao u Ravno. Prostor između Nevesinja i Kalinovika prazan. Komunisti nesmetano saobraćaju. Njihovi terenci ometaju saobraćaj. Potrebno bi bilo postaviti posadu u Ulogu.

665. *Dum Dum. Jo Jo.* Za predstojeću akciju na vašem terenu biće dislocirane neke jedinice po planu majora Rakića. Izadite mu u susret i potpomognite ga.

⁵² Dragomir Radovanović, pukovnik, komandant Srema.

⁵³ i ⁵⁴ Dragiša Rakić, major.

⁵⁵ Aleksa Drašković, komandant Drinskog korpusa.

666. *Pat Pat.*⁵⁶ Veza vaš 278. Brigada se nalazila u oblasti Psnunja.⁵⁷ Brana Petrović izveštava da goni jednu grupu partizana od sela Subotinca ka Rtnju. Najhitnije preduzmite mere da sačekate crvene.

667. *Minčo.* Veza vaš 117 i 118. Javljeno Ljubi Jovanoviću za partizane koje gonite ka Rtnju. Keserović je već počeo akciju.⁵⁸ Iskoristite akciju dobrovoljaca i S. D. S. u moravskom srezu.

6 maj 1944 godine

683. *Hans.* Podatci od obaveštajne službe: u toku 6 borbe vođene na Vardi.⁵⁹ Komunisti ostupaju ka jugu. Probijaju se u

⁵⁶ Ljubo Jovanović.

⁵⁷ Vrhovna četnička komanda slala je početkom maja 1944. više raspisa komandantima da se jedna brigada NOVJ s područja Psnunja, vozom, pod vidom izbeglica prebacuje u Srbiju, radi dejstva protiv četnika.

⁵⁸ U depeši komandanta Rasinskog korpusa od 5. maja 1944. komandantu Knjaževačkog korpusa piše: »Naših delova nema južno od Jastrepca, ali zato ima severno, istočno i zapadno. Akcija čišćenja u srezu Rasinskom i Moravskom nastavlja se« (Arhiv VII, Ca, k. 278, reg. br. 19/1—47).

⁵⁹ U toku 6. maja jedinice 2. proleterske divizije bile su u pokretu preko Varde ka Šupljoj Lipi, sa ciljem da se noću 6/7. maja prebace preko komunikacije Bajina Bašta — Užice. Toga dana vođena je borba protiv nemačkih i bugarskih trupa, ljotičevaca i četnika. Opširnije vidi tom I, knj. 7, dok. br. 179; knj. 20, dok. br. 150.

U depešama komandanta Valjevskog korpusa Garde od 5. maja 1944. Draži Mihailoviću, pored ostalog, piše: »Snage potčinjene meni prešle su trenutno u odbranu na liniji Bačevci — Kosjerić i to: Valjevski korpus sa delom Nemaca drži levu obalu Gradca u visini Lipa Ravan. Juče su na ovom otseku odbijeni svi napadi komunista. Ajdačić sa delom Nemaca zatvara položaj Bukovi — Ražana. Na prostoru Ražana — Kosjerić ima jedan bataljon Nemaca. Brigada Negovanova (Arsenijević — prim. red.) kao rezerva drži Divčibare. Rakovićev korpus u Kosjeriću sa ofanzivnom ulogom... Moja težnja da sa naslonom na Nemce stvorim čvrstu odbranu linije Bačevci — Kosjerić, dok se snage ne prikupe i ne stvore preduslovi za uništavajući udar, a tada uništi prvo, druga, a potom peta divizija. U ovom cilju front prema drugoj diviziji, ostaje danas u odbrani, dok na ovu diviziju sa zapada napadaju jedan bataljon Nemaca i tri bataljona ljotičevaca, a mi je dočekujemo. Prema petoj diviziji preduzima se napad danas sa angažovanjem: Negovan pravcem Divčibare — Subjel, Raković pravcem Kosjerić — Subjel. Jedan bataljon Nemaca pravcem Kosjerić — Srbjel« (Arhiv VII, Ca, k. 276, reg. br. 2/1—11).

U depešama od 6. maja 1944. Draži Mihailoviću, komandant Zlatiborskog korpusa (Dušan Radović, pseudonim Debol), izveštava o ras-

manjim grupama. Kalajitović⁶⁰ ranjen kod Mojkovca. Pavle oko Bijelog Polja. Danas oko 14 časova kod Svračkova, Gorobilja, Vrana⁶¹ palo 12 padobranaca a u selu Loretu 4 padobranca.⁶² 3 padobranca uhvatio brat Radojka Đurića i odveo u Arilje da preda Nemcima.

7 maj 1944 godine

695. *Hans*. Podatci od obaveštajne službe. Od 5 - IV⁶³ komunisti počeli odstupanje ka jugu. Pretrpeli su teške gubitke. Po iskazu zarobljenika ostali su bez municije i imaju nameru preko Drine. Juče u 16 časova pokušali prelaz između Kadinjače i Užica gde su naišli na otpor Nemaca. Deo crvenih nalazi se na Jelovoj Gori. Naši zatvaraju put Kosjerić — Karan — Užice i Kosjerić — Varda. 7 - IV u 4 časa počeli da dejstvuju nemačka i bugarska artiljerija. Nemci uhvaćene padobrance sprovode za Beograd. Uhvaćeni padobraneci znali su da kažu na našem jeziku Draža Mihailović i četnici.

701. *Minčo*. Veza vaš 112 — 114.⁶⁴ Zameram komandantu Deligradskog korpusa što unosi ličnu mržnju u tako krupne poslove kao što su operacije. To ne smeju činiti na drugi a najmanje može komandanti korpusa. To su kabadahijski maniri koji teško štete narodnim interesima. Niste smeli priterati Miladinovića sa terena deligradskog korpusa jer je on tamo došao po naređenju. Ja ću naći puta i načina da sprečim takve pojave. Depešom 251 i 252 stavio sam knjaževački korpus pod neposrednu komandu Keserovića. Nastavak.

702. *Minčo*. Nastavak. Prema tome nije trebao ni da prima od vas naređenja niti ste imali prava naređivati. Depešom 554 to vam je objašnjeno. Tereni nisu ničija prćija. Preko terena se mora prelaziti jer to zahtevaju opšti interesi koje treba shvatiti. Knjaževački korpus sam stavio pod neposrednu

---

porodu jedinica korpusa i navodi brojno stanje brigade. Dalje, između ostalog, piše: »Jutros u 4 časa otpočeo sam napad na Vardu sa tri kolone preko Jakalja, ponavljam Jakalja. Užička drumom od Jelove gore, a grupa račanskih brigada preko Godečeva. Crveni daju vrlo jak otpor. Vodimo stalno borbu. Jačina korpusa u napadu 1400 ljudi« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 2/1—14).

⁶⁰ Vuk.

⁶¹ Na karti 1 : 100.000: Vranje.

⁶² Reč je o savezničkim avijatičarima koji su se prinudno spustili.

⁶³ Omaška, treba: 5—V.

⁶⁴ Vidi napomenu 38.

komandu Keserovića za akciju na Jastrepcu i ima da se kreće onuda kuda naredi Keserović. Isto tako i deligradski korpus je pod neposrednom komandom Keserovića za akciju na Jastrepcu. Odmah stupite u vezu sa Keserovićem. Njegova naređenja za akciju moraju se izvršavati. Kraj depeše.

703. *Vi Vi.* Saopštite komandantu knjaževačkog korpusa sledeće: u vezi depeše upućene Keseroviću zameram komandantu knjaževačkog korpusa što unosi ličnu mržnju u tako krupne poslove kao što su operacije. To ne smeju činiti ni drugi a kamo li komandanti korpusa. To su kabadahiski maniri koji teško štete narodnim interesima. Niste se smeli vratiti bez odobrenja jer niste tamo došli po naređenju majora Petrovića. Ja ću naći puta i načina da sprečim takve pojave. Ponovala naređujem, za akciju na Jastrepcu stavljam knjaževački korpus neposredno pod komandu Keserovića. Njegova naređenja moraju se izvršavati.

704. *Kom Komo.* (za Sašu). Vezu sa turskim konzulom održava Vojin Varoščić. Nemojte mu praviti smetnje, a turskom konzulu izađite u susret.

...

706. *Devis.* Ne usvajam predlog da [se] spajate sa komandom severnih pokrajina, niti da ostanete na reonu avalskog korpusa. Odmah se prebacite na Majevicu odakle što pre uhvatiti vezu sa Mrđenovićem za prelaz u Slavoniju. Ne može se iz Srbije komandovati Slavonijom.

707. *Jo Jo. Dum Dum. Kom Komo. Dob Do. Do Il Il. Popesku. Zenit. Mihovil. Vi Vi, He He. Orel. Esad.*⁶⁵ *Lida. Ferdo. Gar Gar. Feliks. Pre Pre. Bi Bi. Azed. Misa. Švarc. Minčo. Tol Tol. (Persi).* Pokušaj komunista da prodru u Srbiju sprečili smo i sada vršimo akciju njihovog uništenja što će se moći da izvede ako naše jedinice ne budu sprečavane drugim snagama. Nemačke snage u ovoj poslednjoj akciji nisu nas ometale i ako sa njima nemamo nikakve veze niti ma kakvog sporazuma.⁶⁶ Da ne bi smo otežavali i dovodili u pitanje akciju naših snaga angažovanih prema ovoj komunističkoj grupi, potrebno je da se prema Nemcima prekine svaka akcija s tim da se propaganda i dalje nastavi. Nastavak.

708. *Jo Jo. Dum Dum. Kom Komo. Dob Do Do Il Il. Popesku. Zenit. Mihovil: Vi vi. He He. Orel. Esad. Lida. Ferdo. Gar.*

⁶⁵ Živojin Marković, komandant 2. kosovskog korpusa.

⁶⁶ Vidi dok. br. 120, 126, 130 i prilog IV, dok. br. 14 i 15.

Gar. Feliks. Pre Pre. Bi Bi. Azed. Misa. Švarc. Minčo. Tol Tol. (Persi). Nastavak. Ovo je potrebno ovako, jer ko bi napadao Nemce direktno bi pomagao komuniste, a time bi otežavao situaciju naših snaga. Stoga ima da se prekine do moga daljeg naređenja, svaka oružana akcija prema okupatorskim snagama. Neka svi zapamte da imamo veliki broj neprijatelja. Ne možemo jednovremeno protiv svih. Sada su nam najvažniji neprijatelji komunisti. Neka se zna da komunisti samo nas napadaju, a izbegavaju borbu sa Nemcima i Bugarima. Kraj depeše.

709. *Jo Jo. Dum Dum. Kom Komo. Dob. Do Do. Il. Il. Popesku. Zenit. Mihovil, Vi Vi. He He. Orel. Esad. Lida. Ferdo: Gar Gar. Feliks. Pre Pre. Bi Bi. Azed. Misa. Švarc. Minčo. Tol Tol. (Persi).* Česti su slučajevi da mi se pojedinci neposredno obraćaju pa čak i lično dolaze u V. K. radi rešavanja ličnih sporova i raznih stvari, pa i po raznim drugim pitanjima. Time otežavaju rad ove komande i krše osnovni princip nadležnosti. Naročito sam zapazio da se preskače komandant Srbije đeneral Trifunović a neki komandanti mu se u opšte ne obraćaju kao da u opšte ne postoji. Zabranjujem preskakanje i nepoštovanje komandanata predpostavljenih i naređujem da u buduće opštenje bude po nadležnosti, sem u operativnim poslovima po kojima kao i do sada opštiće posredno.

713. *Ina. Kocev. Dal Dal.* Pomorska obalska komanda počela je dejstvovati. Pomorska obalska komanda je neposredno podčinjena V. K. Preporučujem i naređujem najtešnju saradnju i potpomaganje.

714. *Ina.* Kapetan bojnog broda Šaškijević⁶⁷ komandant pomorske obalske komande uputio je u vaš štab kapetana korvete Kosovića zbog veze. Kosoviću je data šifra i javljaće se preko vaše stanice. Sem toga ima zadatak pomorsku organizaciju oblasti Dubrovnika i hvatanje veze sa Metkovićem, Splitom i Šibenikom. Potpomožite ga u radu.

715. *Monte.*⁶⁸ Veza vaš 301—315. Produžite sa najenergičnijom akcijom protiv crvenih. Nastati da se što pre očisti teritorija između trebinjskog i nevesinjskog korpusa i da se ovlada čvrsto terenom. Gledajte da 11 brigadu⁶⁹ uništite. Pošto je jedanaesta brigada pošla ka Nevesinjcima biće olakšana akcija

⁶⁷ Vladimir.

⁶⁸ Danilo Salatić.

⁶⁹ Odnosi se na 11. hercegovačku NOU brigadu.

trebinjskoj i vučedolskoj brigadi.⁷⁰ Gledajte da muslimane što jače zakrvite sa komunistima. U Pivu su pobjegli razbijeni delovi koji su pobjegli ispred Draškovića. Drašković čvrsto vlada oblašću Foče — i Sutjeske. Na pravcu Nikšić — Šavnik trebalo je da dejstvuje Ružić i verovatno da tamo i dejstvuje. Pohvaljujem rad i borbe poručnika Veljka Remetića i ističem za primer ostalima.⁷¹ Nastavak.

716. *Monte*. Nastavak. Neka Remetić produži sa rasčišćavanjem i neka uhvati vezu sa oblašću Kalinovika i da bude u što tešnjoj vezi sa nevesinjskim brigadama. Razumem i uviđam vaše teškoće sa kojima se borite na terenu. Moramo izdržati do kraja. Na pogodan način prikupite i one koji izbegavaju borbu. Svakome ko je zaslužio odaćemo dužno priznanje. O tome vodite strogo računa naročito o onima koji se sada istaknu u borbi. Komunisti trpe poraze na sve strane njihova 2 i 5 divizija vrlo se rđavo provode u Srbiji. Nadamo se da će biti potpuno razbijene i najvećim delom uništene. U Hercegovini ima dovoljno naših snaga samo treba sve pokrenuti u akciju. Sada je momenat za konačno obračunavanje. Kraj.

717. *Hans*. Javio se Topalović pismeno po kuriru iz Planinice. On je u Planinici sa 900 ljudi. Ja sam mu naredio da još ostane u Planinici. Javite da li da još ostane u Planinici ili da se krene i kuda.

10 maj 1944 godine

776. *Devis*: Primljene depeše 58—61. Dobro je što je Mišašević⁷² otišao sa stanicom. Na pogodan način iskoristite sve izvore za dobijanje oružja i municije za borbu protiv partizana. Nastanite da se što pre uputite ka Slavoniji. Poručnika Pavla Grujića nije trebalo raspoređivati u Bačku. Trebalo ga je rasporediti i staviti na raspoloženje majoru Rakiću pa da ga on rasporedi, jer on neposredno rukovodi radom u Bačkoj i da ne bi došlo do nesporazuma na terenu. Javljeno potrebno Račiću za Grujića.

777. *Jo Jo*. Dobio sam izveštaj da ste uhapsili poručnika Grujića koji je bio došao u Mačvu radi spasavanja nekih naših

⁷⁰ Vidi dok. br. 140 i 145.

⁷¹ O saradnji komandanta Konjičke brigade sa Nemcima u borba-
ma protiv NOVJ vidi dok. br. 141 i 154.

⁷² Ilija. Upućen je iz okoline Uba da ide prema Slavoniji i Kordunu.

ljudi iz Šapca. Nemojte ometati ovakav rad. Poručnika Grujića uputite majoru Rakiću kod koga je raspoređen na službu u komandi Vojvodine.

778. *Zu Zu*. Sa svojim štabom⁷³ premestite se na teren kolubarskog korpusa. Teren avalskog korpusa je opterećen. To ste i sami mogli videti.

779. *Dum Dum*. Naredio sam da *Zu Zu* sa svojim štabom pređe na teren kolubarskog korpusa. Naredite Topaloviću da se vrati na svoj teren ako se već nije vratio i da preduzme najenergičniju akciju čišćenja u oblasti između Rudnika i Kosmaja. Neka uhvati vezu sa Gardom i neka Topalović objedini akciju.⁷⁴

780. *Tol Tol*. Već je naredeno da se vratite na svoj teren. Sa svim svojim snagama odmah preduzmite najenergičniju akciju čišćenja crvenih u oblasti između Rudnika i Kosmaja. Izvesni delovi crvenih sada se nalaze na Rudniku. Naredeno je i Gardi da za ovu akciju odredi izvesan deo ljudstva. Pod vašom komandom objedinite ovu akciju. P. pukovnik Radojlović sa smederevskim, i avalskim korpusom i delom Garde preduzima akciju čišćenja u smederevskom korpusu. Stupite u vezu sa njim.

781. *Ras Rasa*. Naredeno rudničkom korpusu da sa svim svojim snagama preduzme najenergičniju akciju čišćenja crvenih u zoni između Rudnika i Kosmaja. Za ovu akciju odredite i jedan deo Garde. Akciju ima da objedini kapetan Topalović. Sem toga akciju čišćenja u smederevskom korpusu preduzima i p.pukovnik Radojlović u zajednici sa smederevskim i avalskim korpusom i već je stupio u vezu sa Gardom koji su ostali na terenu.

. . .

788. *Ju Ju*. Primljene depeše 45—50. Pratite rad kaznene ekspedicije u Sremu. Nastojte da što pre dođete do municije.

789. *Hans*. Primljena depeša 382. Naredeno potrebno. Vranješević⁷⁵ pita da li je doktor Stržić, domobranski kapetan, dobio ovlašćenje za organizaciju u Banja Luci i šifru za radio vezu. Javite.

⁷³ Odnosi se na štab severnih pokrajina, pod komandom generala Svetomira Đukića (*Zu Zu*).

⁷⁴ Vidi dok. br. 158.

⁷⁵ Slavoljub.

790. *Hans*. Podaci od obaveštajne službe: 9 maja komunisti na prostorijski Semegnjevo — Šljivovica.⁷⁶ Peta divizija prešla sa Tare na Zlatibor. Komunističke patrole primećene na Bje-lim Brdima, Borovoj Glavi i Moćiocima. Naši i nemački⁷⁷ delovi zatvorili put Užice — Kokin Brod. Isto tako zatvorena i Limska dolina. Od strane Nemaca⁷⁸ i naših 2 maja počela ofanziva od Podgorice.⁷⁹ Komunisti⁸⁰ u oblasti Bijelog Polja. Nemci u Šavniku, Žabljaku i Brodarevu. U Istočnoj Bosni šesnaesta, sedamnaesta i tridesetšesta komunistička divizija pri uništenju od dve nemačke divizije.⁸¹

791. *Leon*. Veza vaš 91. Brigade prikupite na prostorijski sela Radaljeva. Komunisti su u zlatiborskom srezu. Naši su zatvo-rili liniju selo Rožanstvo — Kokin Brod. Javljajte se svakog dana.

792. *Bi Bi*. Komunisti u zlatiborskom srezu. Na liniji Priboj — Bjela Brda — Dobrun nalaze se Nemci. Naše jedinice na liniji Rožanstvo — Kokin Brod. Postoji mogućnost pokuša-ja prodora u pravcu Mučnja.⁸² Zato odmah prikupite svoje snage u oblasti Kušića. Izvestite o izvršenju.

793. *Hans*. Veza Vaš 385. Po izdatom naređenju Pelivanović⁸³ izvestio da će se prikupiti sa 420 vojnika u Miroavcima i Lisi. Javio sam da se prikupi u selu Radaljevu. Upoznao sam Bi Bi sa situacijom i naredio da prikupi svoje snage u obla-sti Kušića.

⁷⁶ O rasporedu i dejstvima 2. proleterske i 5. udarne divizije NOVJ i borbama protiv neprijatelja vidi tom I, knj. 7, dok. br. 189 i 190; knj. 20, dok. br. 150.

U izveštaju komandanta Zlatiborskog korpusa od 8. maja 1944. Draži Mihailoviću piše: »Celog dana 7-og maja, Nemci, Bugari, Dob-rovoljci i moje zlatiborske i račanske snage vodile su jaku borbu sa kolonama crvenih na prostoru Solotuša, Bioska, Kadinjača, Zaglavak, Dub. Bugarska artiljerija dejstvuje vrlo uspešno. Odred nemačkih pa-dobranaca na Kadinjači naneo mnogo gubitaka crvenima... U toku no-ći crveni otstupaju u neredu preko Tare u pravcu Zaovine i Mokre Gore, a izvesni delovi u pravcu Šljivovice. Okupator ih goni. Sa briga-dama produžujem gonjenje« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 2/1—20).

⁷⁷ Delovi nemačkog 4. puka »Brandenburg«.

⁷⁸ Delovi nemačke 181. pešadijske divizije.

⁷⁹ Vidi dok. br. 149.

⁸⁰ Delovi 37. divizije NOVJ.

⁸¹ O borbama divizija u istočnoj Bosni protiv delova nemačke SS divizije »Princ Eugen« i 369. legionarske divizije vidi tom IV, knj. 24, dok. br. 108, 165, 167 i 168; knj. 25, dok. br. 12 i 114; Oslobođilački rat, knj. 2, str. 200—203.

⁸² O dejstvima i daljim namerama 2. proleterske i 5. udarne divi-zije NOVJ vidi tom I, knj. 20, dok. br. 150.

⁸³ Dragiša.

11 maja 1944 godine.

796. *Georgi*. Veza vaš 177—179. Ostavite sad Jošanicu i Široke njive. To je samo jedno iskustvo koje treba da koristimo. Iskoristićemo akciju Nemaca protiv komunista i to istovremenim napadom na komuniste. Moramo nastojati da komuniste uništimo što pre a nemačka akcija će nam dobro doći. Moramo sada ostaviti sve po strani, a samo komuniste tući.

797. *Vi-Vi*. Prilježene depeše 538, 553 i 562. Za akciju na Jastrepcu, Knjaževački korpus stavite na raspoloženje p.pukovniku Keseroviću. To sam već naredio. Izvestite da li je izvršeno. Keserovićeve snage nalaze se na prostoriji Veliki Šiljegovac,⁸⁴ Sušica, Zdravinje. Ponavljam Knjaževački korpus stavite pod komandu Keserovića i odmah ga uputite Keseroviću. Odobravam da izvršite najcelishodniju podelu Nišavskog korpusa na brigade. Pri tome vodite računa da ne dođe do pometnje i trzavica.

798. *Vi-Vi*. Veza vaš 594—596. Na pogodan način treba iskoristiti izvor za dobijanje oružja i municije, ali samo na pogodan način. Sada moramo nastojati svim sredstvima na uništavanje komunista. U vezi izdatog naređenja Br. FF 707 i 708 Nemce ne treba ometati u borbi protivu komunista niti ih napadati. To vam je naređenje već dostavljeno. Obzirom na grupisanje Nemaca⁸⁵ na liniji Leskovac Prokuplje Kuršumlija izgleda da će preduzeti akciju protiv komunista. Ovaj napad treba da iskoristimo. Zato će te Knjaževački korpus staviti na raspoloženje Keseroviću za akciju na Jastrepcu. A sa ostalim snagama zatvorite prelaze na Moravi između Niša i Leskovca.

799. *He-He*. Nemačke snage raspoređene u Leskovcu, Pukovcu, Žitorađi Prokuplju i Kuršumliji. Raspoložu sa 70 tenkova. Izgleda da će preduzeti akciju protiv komunista. Ovu akciju treba iskoristiti za konačno čišćenje Toplice i Jablanice od komunista. Nemce ne treba sprečavati u ovoj akciji niti ih napadati, kao što je naređeno depešama 707 i 708. Nastavak.

⁸⁴ Vidi dok. br. 147; tom XII, knj. 4, dok. br. 57.

⁸⁵ Reč je o dejstvima bugarske 27. divizije potpomognute jednim nemačkim artiljerijskim divizionom i jednom četom Srpske državne straže (tom XII, knj. 4, dok. br. 53).

800. *He-He*. Nastavak. Zato prikupite svoje snage u Jablanici za dejstvo protiv komunista, najpogodnijim pravcem imajući u vidu akciju Nemaca. Na pogodan način gledajte da dođete do municije. Knjaževački korpus stavljen je na raspoloženje Keseru za akciju na Jastrepcu, a Vesić⁸⁶ sa ostalim snagama ima da zatvori prelaze preko Morave između Niša i Leskovca. Kraj.

801. *Orel*. Primljene depeše 2—4.⁸⁷ Nemačke snage u jačini oko jedne divizije brojne jačine oko 15000 sa 70 tenkova nalaze se u Kuršumliji Prokuplju — Žitorađi — Pukovcu i Leskovcu. Izgleda da spremaju akciju protivu komunista u Toplici i Jablanici. Ovu akciju moramo iskoristiti za konačno rasčišćavanje sa komunistima, i Nemce ne treba napadati niti sprečavati u akciji protiv komunista kao što je naređeno depešom Br. ff 707 i 708. Nastavak.

802. *Orel*. Nastavak. Dali vam se stavio pod komandu Deligradski i Knjaževački korpus za akciju na Jastrebcu i u Moravskom srezu. Dali ima nekih priprema od strane Nemaca i Nedićevaca za akciju protiv komunista na Jastrebcu i u Moravskom srezu. Javite koju prostoriju sada drže komunisti. Iskoristite svaku akciju okupatora i nedićevaca protiv crvenih samo na pogodan način. Majoru Vesiću ponovo je naređeno da vam uputi Knjaževački korpus za akciju na Jastrebcu i u Moravskom srezu i biće pod neposrednom vašom komandom. Vesiću naređeno sa ostalim snagama da zatvori prelaze na Moravi između Niša i Leskovca. Kraj.

803. *Minčo*. Izvestite dali ste postupili po izdatim naređenjima za akciju protiv komunista u Moravskom srezu i na Jastrebcu. Za ovu akciju stavljam Deligradski korpus pod komandu p. pukovnika Keserovića. Najhitnije preduzmite sve mere da što pre pomognete Keserovića za konačno rasčišćavanje komunista na Jastrebcu i Moravskom srezu. Izvestite. Za ovu akciju određen je Knjaževački korpus koji će biti pod komandom

⁸⁶ Vlastimir.

⁸⁷ U tim depešama od 10. maja, komandant Rasinskog korpusa izveštava o borbama protiv NOVJ, gde, između ostalog, piše: »Na dan 8. i 9. napadao sam komuniste u oblasti sela Rlice, Ribara, Boljevca sreza Rasinskog. Napad sam izvršio sa pravca tri sestrice na Jastrepcu ka Boljevcu i Ribarima i od sela Poljaci i Zdravinje ka Rlici. Komunisti su 9. dobili pojačanje. Usled jakog pritiska devetog pred mrak povukao sam snage od Rlice na liniji selo Zdravinje—Sušice. Grupu koja je dejstvovala sa tri sestrice zadržao sam na liniji: Pozlata, Veliki Šiljegovac. Vršim pripremu za novi napad. Sopstveni gubici osam poginulih i devet ranjenih« (Arhiv VII, Ca, k. 278, reg. br. 19/1—47).

Keserovića. Ponavljam Knjaževački korpus pod komandom Keserovića, i ima da se upotrebi tamo gde naredi Keserović.

804. *Mihovil.* Došli ste u vezu sa rumunskim majorom Gorgesku. Već vam je naređeno da se veza sa Rumunima prebaci na Popeska. Zato majora Gorgesku uputite na Popeska, to jest na p. pukovnika Piletića⁸⁸, odnosno Trifunca, koji vodi razgovore sa njima. Svi ovi razgovori treba da budu objedinjeni.

810. *Hans.* — Po podacima od Viktora, Hermana i Georgija jedna nemačka divizija jačine oko 15.000 nalazi se u Kuršumliji, Prokuplju, Žitoradi, Pukovcu i Leskovcu. Ima 70 tenkova. Pripremaju se za akciju protiv komunista. Gestapovci iz Niša traže Viktora i nude oružje i municiju i da ne diraju naše. Keserović 8 i 9 napadao na komuniste u okolini Ribarske Banje sa Jastrepcu i od sela Zdravinja. Crveni dobili pojačanje i Orel se povukao na polazni položaj Zdravinje — Veliki Šiljegovac. Orel se sprema za ponovni napad. Nastavak.

811. *Hans.* Naredio sam: Viktoru: Da Knjaževački korpus uputi Orelu za akciju na Jastrepcu i Moravskom srezu, ako ga već nije uputio. Sa ostalim snagama da zatvori prelaze na Moravi od Niša do Leskovca. Da iskoristi na pogodan način ponudu oružja i municije, jer sada moramo tući komuniste i treba iskoristiti nemačku akciju. 2. — Hermanu: Treba iskoristiti akciju Nemaca za rasčišćavanje Toplice i Jablanice. Nastavak.

812. *Hans.* — Nastavak. Da prikupi svoje snage u Jablanici i da dejstvuje najpogodnijim pravcem protivu komunista imajući u vidu akciju Nemaca. Na pogodan način da dođe do municije. 3. — Orelu: Da iskoristi akciju Nemaca za rasčišćavanje Toplice i Jablanice i da mu se stavlja pod komandu Knjaževački i Deligradski korpus. Na pogodan način da dođe do municije. 4. — Minču: Da odmah pomogne Orelu u akciji na Jastrepcu i Moravskom srezu kako je već naređeno i da je pod komandom Orela. Kraj depeše.

---

⁸⁸ Velimir Piletić.

12 maj 1944 god.

814. *Kocev*⁸⁹. Primljene depeše 110—112. Treba razviti što jaču akciju protiv komunista. Izgleda komunističke snage prebacile su se ka Sandžaku. Zato razviti najveću aktivnost na pravcu Podgorica — Kolašin. 5 maja Vučedolska brigada napadala je u pravcu Vilusa⁹⁰. Snage koje gone komuniste iz oblasti Čeva ka Grahovu neka produže najenergičniji rad i da što pre uhvate vezu sa Vučedolskom brigadom, a potom da nastave zajednički akciju⁹¹. Imamo nepotvrđen izveštaj da je Ružić stigao u Šavnik i da je vodio borbe kod Baona ponavljam kod Baona. Po Draškovićevom izveštaju u oblasti Durmitora i Sinjajevine nema skoro nikakvih snaga crvenih. Nastavak.

815. *Kocev*. Nastavak. Izvestite šta znate o situaciji u oblasti Šavnik — Žabljak. Hercegovačke snage u oblasti: Gacko — Bileće — Nevesinje preduzele su takođe opštu akciju protiv crvenih⁹². Potrebno je da promenimo šifru. Kao ključ br. 11 uzmite naziv sela iz koga je p. pukovnik Lalatović prošle godine razgovarao sa vama telefonom. Ponavljam ključ br. 11 puni naziv sela iz koga je Lalatović prošle godine razgovarao telefonskim putem sa vama. Po staroj šifri javite da li ste razumeli selo. Ovo selo ne treba ponavljati već samo navesti da li ste ga razumeli. Kraj.

817. *II-II*. U vezi izveštaja poručnika Stefanovića o stanju u Resavi koji ste dostavili neka Stojanović navede imena lica koja su ubijena. Poručnik Stojanović je pobjegao zato što se plaši istrage po ubistvu poručnika Damjanovića. Zato poručnik Stojanović da se odmah javi p. pukovniku Gogiću te da se izvidi ceo slučaj. Imamo podataka da je kapetan Kosta Stefanović kod vas, to naređujem, da se odmah javi p. pukovniku Gogiću ili da se sprovede.

⁸⁹ To je bio pseudonim za potpukovnika Đorđa Lašića, koji je poginuo 5. maja 1944. Redakcija nije utvrdila koje lice je dalje pod tim pseudonimom. Verovatno se odnosi na Štab Linskog odreda, odnosno majora Radula Kujovića.

⁹⁰ Vidi dok. br. 140.

⁹¹ Vidi dok. br. 138.

⁹² Četnici su izvodili neke lokalne akcije. U operacijskom dnevniku Nevesinjskog korpusa navode se podaci o radu jedinica u vremenu od aprila do početka septembra 1944. godine (Arhiv VII, k. 203, reg. br. 49/5).

818. *Lida*. P.pukovnik Keserović smenio je majora Jocu Mihailovića zato što nije u potpunosti izvršio naređenje za napad na komuniste i ostao je neaktivan u Ribarskoj banji dok su ostale snage vodile borbu kod sela Rlice, a za komandanta odreda odredio sam kapetana Milića Rausavljevića. Odobrio sam ovaj postupak p. pukovnika Keserovića. Major Joca Mihailović upućen je u svoju komandu. Zadržite ga u štabu i povedite istragu. Primljene depeše 86, 87 i 101. Naređeno potrebno za poručnika Stojanovića i kapetana Stefanovića.

...

822. — *Sto-Sto*. Primljena depeša 296. 2 i 5 divizija su sada u srezu Zlatiborskom⁹³. Napadi se vrše sa svih strana⁹⁴. Pavlova⁹⁵ stanica odavno nam se ne javlja. Lašić je poginuo u Podgorici od bombardovanja. Čevo i cela Katunska nahija oslobođeni su. Jače snage crvenih razbijene i gone se u pravcu Grahova. Imamo neproveren izveštaj da su Nemci⁹⁶ u Šavniku i Žabljaku a Drašković javlja da je Ružić vodio borbu kod Boana. Nastavak.

823. *Sto-Sto*. Nastavak. Imamo podataka da su okupatori razbili komuniste u Istočnoj Bosni⁹⁷. Iskoristite ovu situaciju za uspostavljanje što čvršće veze sa Majevicom. Naredite svima u Bosni da razviju najveću aktivnost. Vranješeviću naredite da preduzme akciju u cilju spajanja sa popom Đujićem⁹⁸. Ukažite mi na važnost ove terenske veze. Kraj.

...

---

⁹³ Vidi tom I, knj. 7, dok. br. 193; knj. 20, dok. br. 150.

⁹⁴ Napad su vršile nemačke i bugarske trupe, ljotićevci i četnici.

U depešama komandanta Cersko-majevičke grupe korpusa (Dragoslav Račić) od 11. maja 1944. Draži Mihailoviću o saradnji četnika i Nemaca, pored ostalog, piše: »Saznajem da su Užice pune Jankoviće-
ćevih (Milutin — prim. red.) četnika i da Raković, Neško (Nedić — prim. red.) Ajdačić, Janković i Mitić drže neke konferencije sa Nemcima. Ako boga znate sprečavajte ovo... Ako dalje budem vodio borbu protiv komunista zajedno sa Nemcima, ja ću duboko zaglaviti... Zbog ovoga molim da mi odobrite da se vratim na moj teren i povedem samo štabnu akciju u Istočnoj Bosni i Sremu. Neko od nas mora ostati čist« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 2/1—28). Za takav stav Račića znali su i Nemci. Vidi tom XII, knj. 4, dok. br. 57.

⁹⁵ Pavle Đurišić.

⁹⁶ Delovi nemačke 181. pešadijske divizije.

⁹⁷ Vidi napomenu 81.

⁹⁸ Momčilo.

832. — *Hans.* Danas sam Vam poslao po kuriru primljene depeše za 10 i 11 maj, kao i poslate depeše. Javite mi za Esada. Izgleda da ste mu nešto naredili, čim traži da ostane na svom terenu. Nisam odgovorio Devisu po njegovoj depeši br. 62. Zagovara da još ne ide u Slavoniju. Ja bih ga ipak poslao, jer ovde ne može on mnogo stvoriti, a to se videlo za ovih desetak meseci. Mogao bi samo ostaviti jedno lice ovde da vrši organizaciju Slavonaca. Molim javite. Šta da kažemo popu Đujiću, na depeše 888 do 890. Ja sam mu odgovorio, a on se ne zadovoljava odgovorom. Na sve sam mu odgovorio, samo nisam kazao za materijalnu pomoć i upućivanje oficira. Nastavak.

833. — *Hans.* Nastavak. U jednoj depeši poslatoj po kuriru, kao i u depeši br. 383, naređujete da Đujić preduzme akciju za spajanje sa Drenovićem. Iz njegovih depeša jasno se vidi da on uviđa tu važnost, samo cvili da ne može ni da se održi koliko je pritešnjen. Ja ga stalno hrabrim ali za spajanje Đujića i Drenovića potrebna bi bila jedna šira akcija, koja može doći, po mom mišljenju, tek posle rasčišćavanja u zapadnoj Srbiji istočnoj Bosni Hercegovini, Crnoj Gori i Sandžaku. Primljene depeše 383. Izdato naređenje Ostoiću i Račiću za Leka. Nastavak.

834. *Hans.* Nastavak. Momčilović je u Foči, a Drašković je pošao ka Priboju. Depeše od Draškovića vama se tranzituju, i ja mu ne naređujem da ne bi bilo zabune. Pavle se ne javlja već mesec dana. Dali se vama javlja. — Više puta smo tražili izveštaj. Po izveštaju Kujovića⁹⁹ u staroj Crnoj Gori je dobro. Jednom depešom poslatom po kuriru tražite kakva je situacija i pripreme za akciju u Toplici i Jablanici. Juče sam vam javio depešom situaciju i šta sam naredio. Danas već imate i tekstove depeša poslate po kuriru. Dakle situacija je ovakva: Nastavak.

835. *Hans.* Nastavak. Na liniji Leskovac — Prokuplje — Kuršumlija jedna nemačka divizija sa 70 tenkova. Keserović vodio borbe u oblasti Ribarske banje i vratio se na polazne položaje. Na liniji Veliki Šiljegovac — selo Zdravinje. Keser se sprema za nove napade. Keser raspolaže sa ukupno oko 2500 ljudi zajedno sa Topličkim korpusom. Toplički korpus je negde u oblasti Blaca. Na desnoj obali Morave vrše akciju Bugari. Ne znam šta je sa Knjaževačkim i Deligradskim korpusom. Do sada je izdato više naređenja da se stave Keseroviću na raspoloženje za akciju na Jastrebcu i u Moravskom srezu. Nastavak.

⁹⁹ Radul.

836. *Hans*. Nastavak. U vezi sa dolaskom Nemaca u Toplicu juče sam izdao naređenje Hermanu, Viktoru, Orelu i Minču. To već imate kod vas. Orelu nisam precizirao grupisanje snaga i pravce za napad jer ne znam tačno situaciju na terenu. Samo sam javio da pored svojih snaga uzme pod svoju komandu Deligradski i Knjaževački korpus. Primio sam vašu depešu poslatu po kuriru u kojoj je izložen plan pukovnika Radojevića sam plan ne odgovara stvarnoj situaciji. Treba prvo Jastrebac i Pasjaču osvojiti od komunista... Nastavak.

837. *Hans*. Nastavak... Za napad na Dobrič, a isto tako i Dobri Do i Žitni potok. Kada se ovo osvoji, onda je pola posla svršeno. Sem toga ipak nisu komunisti tako slabi kako Radojević izveštava, jer da su slabi Keser bi ih već raščistio na Jestrebcu i u Moravskom srezu. Keser sa njima vodi stalno borbu. Molim javite da li da dostavljamo Keseroviću i Đuriću plan Radojevića. Trebalo bi odrediti jednog komandanta koji će da objedini i rukovodi celom akcijom na Jastrepcu, u Toplici i Jablanici i koji će biti na terenu. Najpogodniji bi bio đeneral Trifunović. Trebalo bi još ojačati naše snage tamo i to Šumadiskom grupom¹⁰⁰ i oko 500—1000 od mlavskog korpusa. Nastavak.

838: *Hans*. Nastavak. Po depeši Mihailovoj 298 javite da li ste dali legitimaciju Trifunu Mikiću. Inženjer Pavlović Dragoslav stigao kod Mihailova. Treba obavestiti novinara Krivošića¹⁰¹. Molim javite potrebno po depeši 85 od Do-Do, u vezi vašeg pismenog naređenja¹⁰². Kraj.

14 maj 1944 godine.

893. *Hans*. Stigli smo na novo mesto¹⁰³. Podatci od obaveštajne službe: crveni na prostoriji Visoka — Bjeluša — Brekovo — Močioci.¹⁰⁴ Pri prelazu u Ariljski srez, Požeški korpus zarobio komoru sa 100 konja i celu bolnicu sa ranjenicima¹⁰⁵. Borbe se vode. Obostrani gubitci veliki. Raković kod Klisu-

¹⁰⁰ Grupa je formirana 11. februara 1944. U njenom sastavu bili su 1. i 2. šumadijski korpus i Kragujevačka brigada.

¹⁰¹ Veljko.

¹⁰² Pomenuto naređenje Redakcija nije pronašla.

¹⁰³ Redakcija nije utvrdila sa kojeg je mesta Draža Mihailović rukovodio dejstvima četničkih jedinica protiv NOVJ, kao i to gde se nalazio štab Vrhovne komande u proleće 1944. godine. Najverovatnije je da se Mihailović tada nalazio u širem rejonu s. Brajići.

¹⁰⁴ i ¹⁰⁵ O dejstvima i pokretima 2. proleterske i 5. udarne divizije NOVJ vidi tom I, knj. 7, dok. br. 199 i 205; knj. 20, dok. br. 150.

¹⁰⁵ Podaci nisu tačni. Vidi tom I, knj. 20, dok. br. 150.

re. Prvi Ravnogorski korpus Radaljevo. Javorski Čemernica. Okupatorske snage na liniji Crvena Gora — Kosići¹⁰⁶ — Kušići. Ne znam gde su Kosići a Crvena Gora je na velikoj okuci puta Ivanjica — Javor. Zlatiborski korpus za ledima komunisti. Na terenu Dragačevskih brigada privodi se kraju istraga nad zarobljenim komunistima. Juče streljano 5. Šumadiska grupa¹⁰⁷ krenula za Gojnu Goru.

15 maja 1944 god.

894. Leon. — Osmatrajte i zatvorite sa delovima vaše brigade prelaze preko reke Moravice, od Arilja do sela Radaljeva. Sa glavinom dragačevskih brigada zadržite se i dalje na sadašnjem mestu. Izvestite da ste primili ovo naređenje.

16 maja 1944 godine

902. Hans. — Podaci od obaveštajne službe: 15 maja u 17 časova. Na prostoriji Gornja i Donja Jablanica nalazi se 800 komunista, a kod Sirogojna, Bjeluše, Brekova i Brezove 1500 crvenih¹⁰⁸. Prema ovim snagama nalaze se Kondor, Kolarević¹⁰⁹, Kalaitović, Marković i Raković. Prema podacima od 16 maja u 8 časova¹¹⁰: 15 maja celoga dana vođena borba sa komunistima. Komunisti se povlače iz reona Krušćice, Svrackova, Visoke i Bjeluše prema Moćiocima i Katićima. Izgleda sa

¹⁰⁶ Naziv na karti 1 : 100.000 nije nađen.

¹⁰⁷ Tako su četnici nazivali 3. srpsku NOU brigadu.

¹⁰⁸ Milomir.

¹¹⁰ U depešama komandanta Valjevskog korpusa od 17. maja 1944. Draži Mihailoviću, pored ostalog, piše: »Peta divizija u glavnom na prostoru Mućanj i južno... Prema ovima snagama u pokretu su Nemci sa juga i jugoistoka tri bataljona Nemaca. Bugari sa Rakovićem i sa javorcima (Javorski korpus — prim. red.) u pokretu su sa istoka. Ja sa Gardom i valjevskim korpusom napadam danas sa severa sa težnjom da ovladam sa Okruglicom... Požeški korpus i Ajdačić zatvaraju otstupanje Crvenih na sever na položaju: Vranjevina, Crveni Vrh, Treštena Stena. Užička brigada sa jednim bataljonom Nemaca napada od Kokinog Broda na sever. Druga komunistička divizija na Zlataru: Jablanica, Dobroselica, Negbina, Draglica. Sa juga je napadaju Nemci i zlatiborski korpus« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 2/1—38).

52

namerom da se prebace preko Uvca¹¹¹. Kalabić je vodio borbu kod Moćioaca. Komunisti imaju veliki broj gubitaka. Zarobljena je komora i bolnica sa ranjenicima.

...
Ova sveska zaključena sa rednim brojem 1000.

major,
Dušan Jovanović¹¹²

L. L.¹¹³

20 maja 1944 god.

1. *Skol-Skol*. — Druga i peta komunistička divizija posle ogromnih gubitaka izvukle su se i sjedinile na Zlataru, istočno od Prijepolja, gde su ponovo opkoljene sa svih strana¹¹⁴. Sa vašim snagama treba da vršite što jači pritisak na komunističke snage zapadno od reke Lima da im se ne dozvoli spajanje sa drugom i petom divizijom. Javite gde se nalazite i sa koliko snaga.

2. — *Kocev*. — Vučedolska brigada nalazi se u akciji protivu komunista u oblasti Grahova¹¹⁵. 19-V- ovladala položajem Bojanje brdo 6 km. zapadno od Grahova. Snage iz oblasti Čeva treba što pre da uhvate vezu sa Vučedolskom brigadom¹¹⁶. U sledećim depešama dostavljaju vam se novi ključevi.

...
36. *Orel*. Primljene depeše 39—41. Da li su počeli Nemci akciju u pravcu Puste Reke. Po vašim obaveštenjima da li ima priprema za akciju Nemaca na Jastrepcu. Za sada su još

¹¹¹ U depešama komande Starog Rasa od 15. maja 1944. Draži Mihailoviću, o dejstvima jedinica 1. i 2. mileševskog korpusa na prostoru Draškovići, između ostalog, piše: »Namera Crvenih se nije ispoljila, ali je verovatno da teže da se probiju ponovo za Srbiju ili između Prijepolja i Sjenice za Crnu Goru. Snage broj 11 angažovane u ovoj akciji, još su slabe da bi se neprijatelj potukao i izbacio iz Sandžaka« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 2/1—39).

¹¹² Načelnik šifrantskog odeljenja Vrhovne komande.

¹¹³ Oznaka za depeše.

¹¹⁴ Tokom 19/20. maja jedinice 2. proletherske i 5. udarne divizije NOVJ, pošto su se prebacile preko komunikacije Prijepolje — Sjenica, našle su se na prostoru pl. Jadovnik, sa ciljem prelaska na levu obalu Lima. Borbu sa neprijateljem na pl. Jadovniku prihvatila je 5. crnogorska NOU brigada. Opširnije vidi tom I, knj. 20, dok. br. 150.

¹¹⁵ Tada je na širem prostoru Vilusa dejstvovala 2. dalmatinska brigada, a njen 3. bataljon je 19. maja odbio četnički napad kod s. Nečivjeća (tom III, knj. 7, dok. br. 324).

¹¹⁶ Vidi dok. br. 161.

naše glavne snage angažovane protivu 2 i 5 divizije crvenih u oblasti Zlatara kod Nove Varoši. Grupisaćemo jače snage da vas ojačamo čim budemo u mogućnosti. To nam je jedan od najvažnijih zadataka.

37. *Monte*.¹¹⁷ Veza Vaš 343 i 344. Preduzmite koncentrične napade na 11 brigadu crvenih¹¹⁸. Stalno podstičite naše jedinice na najveću aktivnost. Do sada ste imali dobre uspehe. Produžite samo tako.

38. *Tol-Tol*. Veza Vaš 21, 22 i 24. Raduje me što ste imali dobre uspehe u čišćenju crvenih¹¹⁹. Jurite ih na sve strane do konačnog uništenja bez obzira čiji je teren. Ne sumnjam u tačnost vaših izveštaja i nije potrebno da šalje delegate. Vašom akcijom pokrenuće se i susedi u uništavanju manjih grupica. Ponavljam vi produžite energično kao i do sada.

...

24 maja 1944 godine

98. *Orel*. — Primljene depeše 45, 48, 49 i 51. Stošić¹²⁰ javlja da već 2 dana vodi borbe sa crvenima u Gornjoj¹²¹ Jablanici. Obavestili smo ga da će prvi kosovski korpus i Kosaničke brigade sadejstvovati preko Dobrog Dola. Naredio sam komandantu Mlavskog korpusa da Vam uputi u pojačanje 500 vojnika. Dobro pratite pripreme Nemaca i iskoristite njihovu akciju. Knjaževački korpus je morao ostati na desnoj obali Morave zbog pojave crvenih tamo. Ponovo naređeno Brani Petroviću da vam uputi u pojačanje 500 vojnika. Ostale snage da zadrži na desnoj obali Morave za čišćenje terena.

¹¹⁷ Dragomir Radovanović.

¹¹⁸ Odnosi se na 11. hercegovačku brigadu.

¹¹⁹ Vidi dok. br. 158 i 163.

¹²⁰ Ranko. Jedno vreme u 1944. bio je komandant Južnomoravskog korpusa. Kratko vreme, pošto je major Radoslav Đurić u drugoj polovini maja 1944. smenjen sa položaja komandanta tzv. Južne Srbije, Stošić je vršio tu ulogu, ali vrlo kratko jer je komanda Južne Srbije već 23. maja stavljena pod komandu potpukovnika Dragutina Keserovića.

¹²¹ Odnosi se na dejstvo 21. divizije NOVJ (bez 5. srpske brigade) protiv četnika iz sastava Jablaničkog, Južnomoravskog i Vardarskog korpusa. Dejstva su otpočela 20. maja 1944. (Hronologija NOR-a, str. 776).

99. — *Il-Il*. Primljene depeše 164 do 166. U vezi izdatog naređenja za pripremu, odmah pripremite 500 vojnika dobro opremljenih, naoružanih i dobro komandovanih, najbolje pod komandom majora Očokoljića, i odmah uputite u pojačanje potpukovniku Keseroviću na Jastrebac. Izvestite odmah o izvršenju.

100. — *Minčo*. Primljene depeše 126 i 127. Po kuriru vam je naređeno da odmah uputite 500 vojnika Keseroviću pod komandom jednog od sposobnih oficira iz korpusa. Ostale snage zadržite na desnoj obali Morave za čišćenje terena od crvenih.

101. — *Monte*. — Primljene depeše 347 do 354. Dostavite nam depeše na engleskom jeziku. Major Drašković sa delom Drinskog korpusa vodi borbu sa delovima 17 komunističke divizije na prostoriji Vrbnica — Zakmur¹²². Neka Gatačka brigada severno od Gacka produži akciju u pravcu Vrbnice radi sa dejstva Draškoviću¹²³ i čišćenja terena.

102. — *Skol-Skol*. — Primljena depeša br. 112. Naređeno Salatiću da Gatačka brigada produži dejstvo u pravcu Vrbnice. 20 - V - Gatačka brigada preduzela akciju sa linije Čermerno — Bodožište — Kokorina u pravcu s. Jabuke i s. Igr¹²⁴.

...

110. — *Ram-Ram*. — *Za Bertu*. — *Persi*. — U »Novom Vremenu« od 21 i 22 maja, izašla je Pavlova¹²⁵ slika sa ministrom Olčanom¹²⁶, kao i Pavlova izjava Vremenu¹²⁷. Hitno smo ovo demantovali preko demokratske Jugoslavije. Pavlu preporučujem da nam ne pravi ovakve nezgode jer posle toga dolaze otvoreni napadi preko Londona, koje nam škodi u narodu.

...

¹²² Vidi dok. br. 159.

¹²³ Aleksa (Drinski korpus).

¹²⁴ Prema operacijskom dnevniku Nevesinjskog korpusa, Gatačka brigada je, 20. maja, bila na liniji Troglav — Kobilja Glava sa isturenim delovima prema Vrbi i Dramešini, radi izvidanja (AVII, Ca, k. 203, reg. br. 49/5).

¹²⁵ Đurišić.

¹²⁶ Mihailo.

¹²⁷ Vidi dok. br. 161, objašnjenje 14.

ZAPOVEST KOMANDANTA DINARSKE ČETNIČKE OBLASTI OD 26. MAJA 1944. KOMANDANTIMA KORPUSA ZA NAPAD NA JEDINICE NOVJ KOD DRVARA¹

[ŠTAB]
DINARSKE ČETNIČKE OBLASTI
Pov. Br. Sl.
26 maja 1944
Položaj

ZAPOVEST

Sekcije: Knin, Drvar, Split, razmere 1 : 100.000

Odpočela je ofanziva sa svih strana na poslednju Titovu republiku na prostoru Bos. Grahovo — Drvar — Ključ — — Kupres — Livno².

U ovoj akciji mora da uzmu učešća sve raspoložive jedinice Dinarske Četničke oblasti koristeći opštu ofanzivu na neprijatelja³, sa ciljem da se neprijatelju nanese što više gubitaka, izvrši prikupljanje novih boraca i sprovede četnička organizacija u ovim čisto srpskim krajevima koji su do sada bili pod terorom Crvenih.

Za izvršenje prednjega,

N A R E Đ U J E M

A. — 1) Komandant I. Bos. Korpusa⁴ — »Gavrila Principa« uzeće učešća sa celokupnim snagama ovoga Korpusa u ovoj akciji po sledećem:

Sa 1. i 4. Brigadom pravcem Risovac — Bos. Grahovo — Obljaj — Marino Brdo — Tičevo. Svoj rad saobražavati dejstvu

¹ Fotokopija originala (pisanog na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 153, reg. br. 32/6 (H-V-595).

² Reč je o dejstvima nemačkih i ustaško-domobranskih snaga protiv NOVJ na slobodnoj teritoriji Like i zapadne Bosne. Operacija je počela 25. maja desantom nemačkih snaga na Drvar. Cilj neprijatelja je bio iznenadnom upotrebom vazdušnih jedinica uništiti Vrhovni štab NOV i POJ, a istovremeno motorizovanim i pešadijskim snagama koncentrično prodreti ka Drvaru, spojiti se sa vazdušnodesantnim delovima, a potom okružiti i uništiti jedinice NOVJ koje su branile slobodnu teritoriju. Opširnije o drvarskoj operaciji vidi Oslobođilački rat, knj. 2, str. 96—109.

³ Vojvoda Momčilo Đujić je koristio svaku priliku da, zajedno sa Nemcima, napadne jedinice NOVJ. O saradnji četnika i Nemaca u Dalmaciji vidi dok. br. 73, 76, 77, 78 i prilog IV, dok. br. 1, 12 i 13.

⁴ Komandant je bio poručnik Milan Cvetičanin.

glavnih snaga koje operišu na ovom pravcu, i prema prilikama i situaciji na terenu.

2) 2. i 3. brigada Bosanskog Korpusa pod komandom komandanta Satorske Brigade potporučnika Marka Čučuza krenuće pravcem Kijevo — Cetina gde će se sastati sa snagama Cetinske i Dinarske brigade, sastaviti operativni plan sa nastupanjem pravcem: Gnjat — Uniški Doci — Peulje Gornje — Marino Brdo — Tičevo saobražavajući pokret i rad radu glavnih snaga i prilikama i situaciji na terenu.

B. — 1) Komandant 502 Korpusa Dinarske Cetinske Oblasti kapetan Žika Mladenović uzeće učešća u ovoj akciji po sledećem:

Sa celokupnim Strmičkim i Golubičkim bataljonom i delom trećeg bataljona preduzeće akciju na delu fronta Uilica — Dinara, oslanjajući se desno na rad glavnih snaga i održavajući vezu sa Komandantom korpusa »Gavrila Principa« na opštem pravcu njegovog kretanja kako je izneto pod tač. A.

2) Plavanjska brigada ovoga Korpusa sa celokupnom svojom snagom preduzeće akciju pravcem: Donji i Gornji Tiškovac — Uilica sa zadatkom čišćenja Tromeđe držeći vezu desno sa Strmičkim i Golubičkim bataljonom istoga korpusa i dalji rad saobražavati situaciji i prilikama na terenu.—

V. — 1) Komandant 501 Korpusa (Kosovskog) uzeće učešća u ovoj akciji sa Dinarskom brigadom i Cetinsko-Civljanskim bataljonom Cetinske brigade. Ove jedinice prikupiće se tokom današnjeg dana u selu Cetini gde će se sastati sa 2. i 3. brigadom Korpusa Gavrila Principa te po zajedničkom stvorenom planu preduzeti akciju pravcem Gnjat — Uniški Doci — Gornje Peulje — Tičevo. Pokret sutra 27 maja iz Cetine u 6 časova (u jutro).

Sve jedinice pod A, B. i V, imaju poći u naredenu operaciju bez obzira na stanje municije i hrane. Snabdevanje jedinica sa hranom, u koliko je ne budu imale sa sobom, putem rekvizicije na terenu pri čemu se skreće naročita pažnja komandantima da ova rekvizicija ne bude pljačka nego organizovana i u najpotrebnijem obimu, te kako narod nebi mislio da smo došli da ga pljačkamo. Kako je ovo odsudna akcija za uništenje i zadnje Titine republike u ovu akciju treba sa elanom da uzme učešća sve bez obzira na glad, golotinju i bosotinju.

Jedinice Bosanskog Korpusa tj. 1. i 4. brigada poćiće prema usmenom naređenju i sporazumu sa Komandantom Korpusa.

Jedinice 502 Korpusa krenuće odmah na izvršenje zadatka čim prime ovu zapovest. —

Sve ostale snage Korpusa pod A, B i V, a koje ne uzimaju aktivnog učešća u ovoj akciji poseće položaje koje im odrede Komandanti Korpusa i biti spremne za hvatanje begunaca i partizanskih dezertera kao i eventualno uništavanje i hvatanje većih partizanskih delova koji bi pokušali da se probiju i prebace kroz njihovu teritoriju. —

Štab Divizije od sutra 27 maja od 12 časova nalaziće se na Jelinom Polju gde će svi Komandanti slati izveštaje i tražiti instrukcije u koliko im to bude potrebno. Sve jedinice međusobno će održavati vezu prema borbenim zadacima raspoznavanja koji se jedinicama redovno dostavljaju.

Sav zarobljeni materijal Komandanti će prikupiti po Korpusima, a iz Korpusa dostaviti u Štab Divizije te da se na taj način spreči razvlačenje i zloupotreba zarobljenog materijala te kako bi isti poslužio opštim interesima i našoj organizaciji. —

Na izvršenje: Sada je 11 časova.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU

M.P.⁵

Dostavljeno:

K-tima I. Bos. Korpusa (Gavrila Principa)

-tu 501 Korpusa (Kosovskog) i

-tu 502 Korpusa. Arhiva⁶

KOMANDANT

Vojvoda,

M. Đujić

⁵ Okrugli pečat: »Štab Dinarske četničke Divizije — Generalštab«.

⁶ Napisano ćirilicom.

IZVEŠTAJ ŠTABA DINARSKE ČETNIČKE OBLASTI OD 29. MAJA 1944. KOMANDANTU OBLASTI O AKCIJI GRUPE »KONRAD« PROTIV PRIPADNIKA NOP-a NA PODRUČJU DALMACIJE¹

Š T A B
DINARSKE ČETNIČKE OBLASTI

Br. Sl.

25² maja 1944 godine

Položaj

Momčilo³,

šaljemo Ti jedan primerak »Glas naše Like«, i radio-vesti od 27 maja jer nove još nisu došle⁴.—

Doš[la su] dva splićana iz Konradove⁵ grupe i pričaju sledeće: Na o[toku] Drvenika, između Žirja i Zlarina iskrcali su se naši kao tobožnji partizani. Ispitujući sve kako održavaju vezu partizani sa čuvarom svetionika ostali su na otoku dva dana i tom prilikom ubili 4 kurira koji su došli do Visa, oduzeli im svo oružje, zatim dva katolička popa od kojih jedan ima brata politkoma, a jedan je izjavio kako biskup Mileta u Šibeniku radi za njih. Oba su streljana. Kad su ih postavili za streljanje popovi su viknuli »Sve za Boga i veliku Hrvatsku«.

¹ Fotokopija originala (pisanog na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 30/6—1, k. 153 (H-V-594). Fotokopija je oštećena.

² Omaška, treba: 29. maja.

³ Đujić.

⁴ Priloge redakcija nije pronašla.

⁵ Nemački poručnik Reinhard Kops (Reinhard), poznatiji kao Konrad, bio je šef jedne obaveštajne grupe XV brdskog armijskog korpusa. Kada je 3. marta 1944. došao iz Beograda u Dalmaciju, sobom je doveo nekoliko ljotićevaca, između ostalih i Roku Kaleba, pripadnika antikomunističke organizacije »Beli Orlovi«. Od ostataka Đačkog bataljona (ranije: Splitsko-šibenska četa), koji su uglavnom bili ljotićevci, i dela četnika koje mu je dao Đujić, Konrad je formirao odred »Konrad« čiji je zadatak bio da vrši diverzije na partizanske štabove, organe narodne vlasti, ubija simpatizere NOP-a i da spreči veze iz unutrašnjosti sa jedinicama i štabovima NOVJ na ostrvima.

Grupa »Konrad« imala je oko 30 ljudi — četnika i Nemaca, sa sedištem u s. Zablache, kod Šibenika. Oblačila se, prema potrebi, u nemačku ili partizansku uniformu, a katkad i u civilna odela. Bila je na vezi kod dr Maksa Hamera, načelnika Obaveštajnog odelka nemačkog 893. puka 264. pešadijske divizije. Opširnije o tome vidi saopštenje Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača objavljeno u »Politici« 17. decembra 1945. Opširnije o grupi »Konrad« i njenim zločinima vidi: B. Latas — M. Dželebdžić, n. d., str. 270—272.

Sem ovih popova ubili su još 7 partizana koji su zajedno sa popovima došli na otok drugi dan.

Iz Vodica doveli su u Šibenik 180 partizana aktivnih radnika. Sprovedeni su u Nemačku na rad.

Zatim su bili po drugim selima oko Šibenika i prema Zadru. Našli su jednu rusku zastavu, 208.000 lira u jednoj kući koje je švercovao partizanima jedan nemački oficir. Sad Konrad vodi hajku za ovim oficiriom.

Zatim su u Dubravama uhvatili dva odbornika, jednu »Bredu« i 3 sanduka municije za istu. — Drugom prilikom su uhvatili 15 partizana i dva ubili koji su hteli pobeći. — U jednoj kući su našli 20 kutija konzervi, engleskih kobasica, salama i drugog. —

Svetionik na otoku Drveniku porušen je kao kuća gde su dolazili kuriri sa Visa. — Kasnije su doznali da se partizani žale da im je veza sa Visom prekinuta. —

Do sada naši su zarobili i sada su naoružani sa: 3 pi-kavca, 4 mitraljeza, 2 puške. —

Mladići se hvale sa Nemcima i sa hranom kao i radom. —

Kažu da je u Šibeniku sve pokunjilo uši i da se govori po Šibeniku da ima 200 četnika obučenih u nemačke uniforme. — Njih kao Hrvate — splićane psuju kako mogu biti u četnicima, ali još ni jednog ne poznaju koji je taj presvučeni četnik. —

Zajedno sa našima u ovim akcijama išli su i po dva — tri nemca od kojih jedan govori odlično srpski i on na licu mesta donosi osudu za uhvaćene te ih odmah streljaju. — To je poznati srbofil Fritz. —

Išao je i Konrad sa njima par puta u akcije. —

Inače drugih vesti od naših jedinica nema. —

Jučer u nedelju bombardovan je Drniš dosta dobro. Bačeno je oko 30 bomba i porušeno nekoliko magazina koji su odmah i zapaljeni. —

Žrtava ima dosta među Nemcima.

Danas je ponovo mitraljirana stanica i vagoni 4—5 puta, bez žrtava. —

Od onih 500 ranjenih jedna grupa uspela je da se prebaci preko Lokve za Vis, a drugi su ostali negde u Dalmaciji. —

Šaljemo izveštaj poručnika Potrebića⁶ i majora Vuksanovića⁷ o Gračacu i akcijama u Lici.⁸ —

⁶ Milan.

⁷ Milivoje.

⁸ Pomenute izveštaje Redakcija nije pronašla.

Mislim da bi bilo dobro napraviti jedan letak po ovome Potrebićevom izveštaju kao i po saslušanju sina prote Bulovana. —

Za njegovog sina mislim da je najbolje da ostane u Gračacu tamo oko propagande jer bi, izgleda, hteo da mu sin dođe ovamo pa da ga valjda ovde ostavi u propagandu. — Za malog kažu da je dosta bistar mladić i da se dobro snalazi te da je »blagolagoljiv«. —

Javi da li bi trebalo pisati kakav letak povodom uspeha postignutih u sadanjim operacijama po Bosni⁹ jer mislim da je vreme sad za to da naša propaganda iskoristi te dobre rezultate. — Javi novice po tome ako bi trebalo pisati letak. Jeli istina za Titu? Kako bi bilo i bez obzira na istinu da se napiše letak da je poginuo te da se skrene pažnja narodu da će pod njegovim imenom da se u buduće krije jedan drugi partizan kako se samo nebi doznalo da je stvarni Tito poginuo. —

Ovi kuriri medački sa Potrebićem šta su došli pričaju kako je narod u Popini već nestrpljiv zbog Tvog dolaska i da se Špiro¹⁰ mnogo jada zbog toga. Marići su mu već tri puta postavljali zasede da ga ubiju. — Kako bi bili da se odatle po svršenim operacijama prebaciš u Liku? —

Onaj čuveni komunista Rončević iz Šibenika potopljen je zajedno sa još 180 partizana u jednom brodu od strane Engleza između Visa. — [i Kuta]¹¹

Pričaju ovi naši — konradovi mladići da sve šibenčane koje nađu po selima oko Šibenika odmah streljaju. Na prostoru oko Vranskog jezera našli su šest magazina sa oko 100 kamiona robe i hrane koju su odvezli nemci. —

Javi nam novosti. —

Danas nam je Konrad po ovim mladićima poslao 14 sanduka talijanske municije za »Brede« i tal. puškomitraljeze. —

Mečani su zarobili u Lici jednu cev velikog bacača, pa ako se uhvati u tim borbama kakav dvonožac ili podloga da se ostavi za njih. —

Pozdrav

Mil. Kapetanović¹²

⁹ Reč je o Drvarskoj operaciji. Vidi dok. br. 177.

¹⁰ Verovatno je reč o Špiri Lukiću.

¹¹ Reč je o potapanju partizanskog broda »Marin II«, od strane nemačkih torpednih čamaca 10. maja 1944. Tom prilikom stradalo je 40 boraca NOVJ. Opširnije vidi tom VIII, knj. 2, dok. br. 95; Jovan Vasiljević, Mornarica Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, Vojnoizdavački zavod, Beograd 1972, str. 217—219.

¹² Miodrag. Tada je bio šef propagande i obaveštajnog odeljenja Dinarske četničke divizije.

29 maja 1944
Kosovo

Auto iz . . .¹³ nije do danas došao. U koliko sutra ne dođe idem do Skradina pa dalje. Koristiću Nemce, jer verujem da će posle ove akcije uslediti [akcija] u Bukovicu
Ostaj mi zdravo.

M. K.

BR. 168

OBAVEŠTENJE POLITIČKOG PREDSTAVNIKA KOMANDE OPERATIVNIH JEDINICA ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE OD 29. MAJA 1944. KOMANDANTIMA KORPUSA O RAZGOVORU SA NEMCIMA U NEVESINJU¹

PEROVIĆ VUKAŠIN
politički predstavnik
Grupe četničkih odreda Nevesinja
29 maja 1944 g.

KOMANDANTU KORPUSA NEVESINJE

— TREBINJE². —

27. o. m. telefonom sam obavešten od nemačke divizije iz Mostara³ da bi se zapravo u nedelju ili u ponedeljak u Nevesinju, jer se priprema jedan važan razgovor o sadanjim prilikama između mene i nemačkih vlasti.

Danas 29 maja iz Mostara je stigao obr-lajtnant Kurc, šef 1/C odelenja »Vražje Divizije«.

Zakazan je sastanak u 1.30 časova u nemačkoj komandi u Nevesinju.

Odazvao sam se pozivu i u društvu Tome Guzine⁴ otišao u komandu gde sam našao Kurca, ađutanta komande Lajtnanta Guskea i jednog podoficira.

¹³ Ovaj pasus dopisan je rukom, ćirilicom, i vrlo je nečitak. Sa tri tačke označena je reč koju redakcija nije uspela pročitati.

¹ Dokument (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 232, br. 33/16 (BH-V-449).

² Odnosi se na Nevesinjski i Trebinjski korpus.

³ Odnosi se na nemačku 392. legionarsku diviziju (»Vražju«).

⁴ Guzina je bio načelnik Štaba Nevesinjskog korpusa.

Sa jednom kratkom rečenicom g. Kurc mi je rekao da dolazi u ime komandanta nemačke divizije sa jednim tekstom ugovora, koji bi trebali odmah da zaključimo.

Napomenuo je da nije došao rukovođen interesima Nemaca, nego interesima Srba. Na ovo sam ja dodao da smo mi njima zahvalni i da su oni jedini koji efektno pomažu našu borbu protiv komunističko-partizanskog pokreta. Raspravljali smo pitanje Hrvatske države⁵, koju srpski narod uopšte neće da prizna iz osnovnih razloga što je ta država zasnovana na isključivoj mržnji protiv Srba. Njen politički program se svodi na politiku uništavanja Srba, proganjanje Srba ili katoličenje Srba. Srpski narod je svestan toga da je Hrvatska država retka tvorevina koja će da živi dok rat traje a da će srpski narod u svim krajevima da ostane milion godina. Dodao sam da između našeg naroda i Nemaca ne može biti posrednika u licu Hrvatske države. Srpski narod ne može se pomiriti nikad sa činjenicom da Hrvatsku državu do juče prizna, jer sa priznanjem Hrvatske države bi se solidarisao sa svim onim što su ustaše u toku 1941 g. i do sada uradile. Naglasio sam da mi ne možemo da se pomirimo s tim da sutra poniženi gledamo krvnike našeg naroda gde se slobodno kreću kroz naše krajeve i to blagodareći našoj slabosti, tj. priznajem ustaške države. Protivu Hrvatskog naroda mi nemamo ništa a Nemci prave strašnu grešku što identifikuju Hrvatsku državu i hrvatski narod. Hrvatska država je inkorporirala svojim granicama isključivo srpske krajeve na koje Hrvati nemaju ni istoriskog ni etničkog prava. Mi Hrvate u ovim krajevima smatramo okupatorima i o priznanju Hrvatske države nema ni govora. Hrvatska država je sa danom proglašenja imala nepunih 7.000000 stanovnika, od kojih su 2500000 bili Srbi. Po sigurnim podacima mi znamo da je program Hrvatske državne vlade bio da se 600000 Srba ubije, da se 600000 Srba iseli, a da se 1300000 Srba pokatoliči. Na sve moje reči nemački oficiri skočili su strahovito uzrujani na ovu moju tvrdnju. Ja sam ih jednim pokretom ruke zamolio da se malo smire, jer ja ne želim uzrujavanje. Očigledno bilo im je nepravdo kad sam nastavio sa izlaganjem u istom tonu. Mi se Srbi borimo za svoju narodnu ideju, bez obzira da li će Nemačka iz ovog rata izići pobeđena ili poražena. Naši su neprijatelji ustaše i partizani podjednako, jer i jedni i drugi hoće uništenje, naše nacionalne celine. Gospodo Nemci, o priznanju Hrvatske države nema ni govora i mi smo skloni da podnesemo još pola miliona žrtava, a da ne napravimo ovu grešku koja se od nas danas traži da je napravimo. Mi Srbi, danas nemamo ni vladu niti

⁵ Nezavisna Država Hrvatska.

odgovorne ministre na koje možemo i u slučajevima grešaka političkih baciti krivicu. Ono što danas mi ovde radimo to radi naš srpski narod i mi smo tumači njegovog raspoloženja. I molim gospodu da prime k znanju da smo mi spremni da dalje produžimo ovaj odnos, kakav je bio do sada, ali nikakvu promenu nećemo da trpimo, koja ide na učvršćivanje ustaške vlasti, koja je stvorila razbojničku psihozu u kojoj se situaciji Nemci danas ne mogu snaći. I ja Nemcima garantujem da će to stanje ostati do kraja rata te da su oni nemoćni da to stanje poprave. Mi cenimo nemačka nastojanja i njihove ciljeve da se ova zona pacafikuje, ali na žalost verujem da to neće Nemcima uspeti sve donde dok na čelu ove države stoji čovek sa amblemom »U« na glavi, jer je on esencija duše ustaštva, čiji se program sastoji u ideji uništavanja srpstva i pravoslavija u ovoj zemlji. Sve donde dok se Hrvatska država ne proglasi protektoratom ili guvernementom, naš narod u nju nema poverenja, odnosno dok se hrvatska vlast potpuno ne povuče iz srpskih krajeva. Na pojedine rečenice su reagirali vrlo oštro, kao na pr. da je to upereno protivu Nemačke države. U međuvremenu Tomo Gužina davao je izvesna objašnjenja o odnosima ustaša prema našem stanovništvu, o pojedinim ubicama i još neobraslim srpskim grobovima po našim krajevima. Na to je jedan od nemačkih oficira reagirao i dodao: »Mi to bolje znamo od Vas gospodine. Međutim nama Nemcima stalo je do toga, da se duhovi ovde smire i da zavlada red i mir i da se zaboravi ono što je bilo. Hrvati su voljni da poprave ono što je bilo«, rekao je lajtnant Guske, obrativši se meni. Na ove njegove reči rekao sam, da lako je Hrvatima zaboraviti što je bilo jer su Srbi poklani i uništeni po Hrvatskoj, ali Srbi to neće da zaborave, i to neće nikada zaboraviti. Na ovaj razgovor dodao je jednog momenta lajtnant Guske da smo se suviše upustili u razgovor, nego je potrebno da se pređe na stvar.

Obr-lajtnant Kurc bio je očito iznenađen mojim odgovorom i rekao: »Mi Nemci uzimamo pod našu zaštitu srpske četnike i srpske familije, daćemo hranu i municiju i sanitetski materijal svim četnicima koji stupe sa nama u ugovorno stanje. Međutim glavni osnov ugovora je priznanje nezavisne države Hrvatske i da se pod imenom »Hrvatske borbene skupine« borimo protiv partizana, i da izvršavamo naređenja nemačke vojne komande. Ovde je uzeo jedan tekst naštampan na nemačkom jeziku iz kojega je ovako [izlazilo].⁶ »Da li su četnici spremni da se bore sa Nemcima zajedno, da li su četnici

⁶ Dokument je na ovom mestu oštećen i ne mogu se pojedine reči pročitati.

spremni da priznaju Hrvatsku državu i da služe kao pripomoćna skupina hrvatske vojske? Dalje, dodao je Kurc da bi četnici u tom slučaju pored pomoći koju bi im ukazivala nemačka vojska dobivali i od Hrvatske države improvizacione stvari a od Nemaca municiju, hranu i sanitetske potrepštine, kao i zaštitu s tim da plaćaju sve državne dažbine. Druga tačka, da kao borbena skupina služimo pod nemačkom zaštitom i po naređenjima nemačke vojske ili uz priznanje hrvatskog suvereniteta. Na sva ova pitanja odgovor je bio NE. Saradnju sa Njemcima u borbi protiv komunizma i partizanstva želimo da nastavimo kao i do sada⁷ ali uz nikakav razgovor o hrvatstvu, ustaštvu i priznanju Hrvatske države. U međuvremenu se raspravljalo o raznim stvarima skoro neznačajnim. Postavio sam pitanje ober-lajtnantu Kurcu da li je on voljan, da primi naše uslove koje ću mu ja podneti u roku od 2 sata. Na ovo je on odgovorio da se dalji sporazum može bazirati samo na onome što je on postavio kao uslov. Na ovo sam ja odgovorio: »Na bazi toga uslova nema razgovora«. Na ove moje reči ober-lajtnant Kurc je dodao da on želi odmah da napusti Nevesinje i da je prijem bio slab. Na ovo sam ja njemu dodao! »Vi dragi gospodine možete se slobodno kretati kroz naša sela i naš će Vas narod primiti i pozdraviti, ali prvi ustaša koji bude prešao Bakračušu biće napadnut sa naše strane jer mi sa ustašama nemamo šta da razgovaramo. Onde gde živi 90% srpskog pravoslavnog elementa tu ustaše nemaju što da rade. Na ove reči ustali smo svi sa upadno neraspoloženim licem gospode nemačkih oficira, na što je ober-lajtnant Kurc pri rastanku rekao: »Oni u Trebinju su pravilno shvatili situaciju i potpisali ugovor.« Na ove reči dodao je Tomo Guzina, da će narod u znak nepriznanja toga zaključka dati svoju reč. Zatim sam ja dodao! »Mi Vam gospodine uvek stojimo na raspoloženju i želimo dalju saradnju«. Na ove reči Kurc se očito u licu zajapuren meni obratio sa rečima: »Vođe imaju da vode mase.« Na što sam mu ja rekao: »Ne zaboravite gospodine da mi živimo u vremenu gde su mase važan faktor.« G. Kurc stežući svoj opasač rekao mi je: »Zakasnili ste na voz, gospodine Peroviću i ja ću Vam jednog dana doći s istom krilaticom.« Prilikom rastanka rekao sam mu: »Videćemo gospodine.« Sa tim smo se rastali.

Prednje dostavljam na znanje sa sledećim rezimeom: Nemci su došli sa čistom namerom da pribave naše potpise na jedan rehabilitacioni ugovor koji bi demaskirali odnosno, ponizili četničku srpsku akciju, a nominalnim priznanjem Hr-

⁷ O saradnji četnika i Nemaca na području Hercegovine vidi dok. br. 110, 132, 136, 141, 154 i 162.

vatske države rešili bar da pomine jedan problem na koje Hrvati stalno insistiraju. Prema mojim ranijim izveštajima evidentno je da podatci koje sam dobio od poverljivih ljudi odgovaraju stvarnosti. Po mom mišljenju suviše su reči o nekakvom priznanju Hrvatske Države. Šta bi Nemci hteli sa time da postignu, odnosno, Hrvati preko Nemaca u praktičnom smislu nije jasno. Verovatno hteli bi jedni i drugi da putem javnosti obelodane da je hrvatska vlast potpuna na čitavoj nazovi hrvatskoj teritoriji. Osim toga uslovi koji su danas predmet razgovora bili su obična smicalica u politici vrlo nevestih Nemaca, a što su im Hrvati nametnuli u svoju korist. Po mom mišljenju danas stupiti u izvestan ugovoran odnos sa Nemcima za nas bi značio moralnu propast. Ako je srpski narod kroz poslednje 3 godine primio borbu protiv jakog neprijatelja vrlo bi škodljivo bilo danas priznati toga istog neprijatelja koji je znatno slabiji. Osim toga potrebno bi bilo ove stvari dostaviti na najmerodavnije mesto kao ilustraciju naših prilika u ovim krajevima i kao dokaz kroz kakve Scile i Haridbe prolazi naš borac četnik. Po mome mišljenju, a po logici stvari Nemci bi hteli sa najmanje svoje bruke da napuste ovaj teritorij i pokušavaju da se moralno oduže Hrvatskoj ustaškoj državi — njenim priznanjem od strane srpskih četnika. Danas kada sva nemačka vojna sila stoji u znaku odbrane evropskih granica pažnja koju ukazuju Hrvatskoj državi je na periferiji njihovih interesa. Ako nemačka vojna sila nije u stanju i sa našom pomoću da likvidira partizanski pokret u ovim krajevima neosporno je da ni Nemcima ne konvenira stvarati nove frontove, baš sada kad je uslov za poravljenje u šumi povoljniji. Sa poverljive strane obavešten sam, da se Nemci nose mišlju povlačenja sa ove teritorije i to po svim izgledima na reku Savu. Ovu vest treba primiti na sve neizvesnosti i hitno stupiti u vezu sa okolnim pokrajinama za svaki slučaj.

Potpisanom je nemoguće lično preduzeti ma kakav put iz obzira čistog oportunitizma, pošto smatram da bi bilo upadno moje odsustvo iz ovih krajeva bar za sada dok su odnosi sa Nemcima korektni. Intimno Nemci nešto pripremaju. Dužnost mi je da upozorim na sve okolnosti da nam se ne bi priredilo iznenađenje, jer po svim utiscima sudeći ili će se pripremiti iznenađenje na našu štetu ili prepuštanje sudbini Hrvatske države samoj sebi bar ukoliko se tiče ovih delova.

Ukoliko komandanti korpusa smatraju da je ovo gledište moje ispravno neka potrebno preduzme u protivnom neće biti opredeljenja za korak represalija prema nama bio štetan i po Nemce i po njihovu stvar u ovim krajevima i mislim da do

toga neće doći. Međutim u Mostaru i duž čitave pruge do Dubrovnika stalno se viđaju pojedini ustaški eksponenti koji su poznati iz doba 1942 godine, te pretpostavljam, da će oni nešto i pokušati. Potrebno bi bilo pripremiti i narod i vojsku na sve eventualnosti.

Jedina naša velika nedaća mogla bi nastupiti u ovom momentu, ako bi ustaška vlast izmenila taktiku, što bi moglo imati samo posledice razbijanja naših redova i slabljenja našeg borbenog duha, prema čemu treba podesiti i držanje da nebi došlo do paralize borbenog raspoloženja, što bi istovremeno bilo razbijanje naše organizacije.

Vukašin Perović.

U jednom momentu u razgovoru naveo sam: »Sve naše loše strane preko Vaših organa idu preko Zagreba u Berlin, jer to Hrvati hoće, dok na drugoj strani naše dobre strane ne prelaze okvir jedne divizije. Ja razumem Vašu situaciju, jer ste Vi podređeni organi, ali s druge strane mi ne možemo dozvoliti takvo subjektivno gledanje naše borbe. Hrvatska je država neodrživa i o njoj i njenoj politici nema šta da se razgovara«. Na ove reči Nemci su se uzrujali i dodali da su oni stvorili Hrvatsku državu i ko neće da prizna Hrvatsku taj je protiv Nemaca itd.

Vukašin Perović.

**OBAVEŠTENJE ŠTABA ČETNIČKOG JUGOZAPADNOG
FRONTA OD 2. JUNA 1944. KOMANDANTU ZLATIBOR-
SKOG KORPUSA O ULOZI I ZADACIMA JEDINICA FRON-
TA¹**

ŠTABA
[JUGO]ZAPADNOG FRONTA
O. Br. 17
2 juna 1944 g
Položaj

KOMANDANTU ZLATIBORSKOG KORPUSA

Prema dobijenom izveštaju od kap. Vuka Kalajitovića², partizani su izvukli mnogo veće snage preko Lima nego što se mislilo³, i da sa znatnim snagama koje od ranije tamo imaju na desnoj i levoj obali Lima od Brodareva do Berana pa sve do Sjenice, imaju nameru po ceni života da ponovo upadnu u Srbiju. S druge strane po njegovim podacima Nemci nemaju ozbiljnu nameru da čiste komuniste u Sandžaku i Crnoj Gori⁴, kako bi održavali ravnotežu između nas i partizana i na taj način partizani su u mogućnosti da zaista u najskorije vreme ponove upad u Srbiju i sa jačim snagama nego do sada. Ovo se slaže i sa izveštajem Kta Limskog sektora kap. Kolarevića⁵, prema kome su partizani već došli sa 4 brigade blizu Rudog⁶.

Zbog svega ovoga nameće se potreba da se situacija u pogledu namere partizana potpuno razjasni a onda preduzmu sve mere radi suzbijanja njihovih snaga ili pak njihovog uništenja.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 30, reg. br. 39/6 (S-V-1936/1).

² i ⁷ Izveštaj i priloge Redakcija nije pronašla.

³ Reč je o jedinicama 2. proleterske i 5. udarne divizije NOVJ koje su se posle pokušaja prodora u Srbiju, prebacile na levu obalu Lima i krajem maja spojile sa delovima 2. udarnog korpusa NOVJ. Vidi tom I, knj. 20, dok. br. 150.

⁴ U pismu komandanta Istaknutog dela štaba Vrhovne komande od 3. juna 1944. komandantu Drinskog korpusa o zadacima jedinica korpusa, pored ostalog, piše: »Prema Glumčevom (Stevan Glumac — prim. red.) od 27. ov. m. izgleda da će cela nemačka armija da se upotrebi za čišćenje Sandžaka i Crne Gore. Ako je tačno, onda naše snage neće imati mnogo posla. U svakom slučaju moramo se starati da crvenima nanese što više gubitaka i dodemo do što više oružja« (Arhiv VII, Ča, k. 163, reg. br. 4/4).

⁵ Milimir.

⁶ Vidi dok. br. 171 i 175.

Vrhovna Komanda je naređenjima svojim O. Br. Služb. od 21. maja i O. Br. Služb. od 23. maja tg. naredila obrazovanje **jugozapadnog fronta**, i stavila mu pod komandu Zlatiborski korpus, kao i delove Drinskog i I. Mileševskog korpusa. Prema tim naređenjima Zlatiborska brigada obrazuje Limski sektor, a sve ostale brigade Zlatiborskog sektora čine rezervu Jugozapadnog fronta. Jasno je prema tome da se ni jedan pokret brigada Zlatiborskog korpusa ne bi mogao izvršiti bez odobrenja i saglasnosti štaba Jugozapadnog fronta.

Taj štab je preduzeo neke pokrete brigada korpusa. Prema tome ovaj štab ne bi mogao da snosi odgovornost za te pokrete, naročito će to biti nezgodno ako opšta situacija nalaže da se rezerva angažuje i na drugoj strani.

Zbog svega toga ja Vam ponovo prilažem ova naređenja Vrhovne Komande⁷ da ih pročitate pa da mi vratite, i molim Vas izvestite ovaj štab da li ste u mogućnosti da izvršite ova naređenja Vrh. Kde ili ne, kako bi ovaj štab mogao ili da vrši svoj zadatak ili da se vrati u Vrh. kdu kao nepotreban jer nije zgodno po opštu stvar da se ovako produži. Zašto bi se mi objašnjavali oko sitnica kada možemo i dalje ostati dobri prijatelji kao što smo i sada bili, a nejasna situacija nije zgodna ni za Vas ni za ovaj štab.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU

Prilog naređenja Vrh. Kde i Kalaitovićev izveštaj⁸.

Z. K.
đeneralštabni major,
Mlad. R. Mladenović⁹

⁸ Rečenica je napisana mastilom, ćirilicom.

⁹ Mladen.

**ZAPOVEST KOMANDANTA KNJAŽEVAČKOG KORPUSA
OD 2. JUNA 1944. KOMANDANTIMA BRIGADA ZA NAPAD
NA JEDINICE NOVJ KOD SVRLJIGA¹**

Gorski štab br. 190²
Jugoslovenske vojske u Otadžbini

O. Br. 71

2. juna 1944. godine

20 časova

Položaj

Z A P O V E S T³

(Sekcija 1 : 100.000 — Zaječar)

Po izveštaju komandanta Svrljiške brigade od danas 13.30 časova, brigada je vodila borbu sa partizanima na Gojmanovskoj Rudini, istočno od s. Vrela.⁴

Jačina partizana nije utvrđena, ali po svim do sada primljenim podacima izgleda da je to jedna te ista grupa — 9. partizanska brigada — koju okupatorske snage gone iz Aleksinačkog sreza, pa beže na Devicu.

Timočki korpus nalazi se od jutros na liniji: Žučkovac — Čitluk.

Zadatak je našeg korpusa, da što više stegnemo обруč oko ove partizanske grupe i da partizane prinudimo na kapitulaciju.

Za izvršenje ovog, —

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 99, reg. br. 45/6 (S-V-16753).

² Odnosi se na Knjaževački korpus.

³ U naređenju komandanta Knjaževačkog korpusa od 2. juna 1944 (u 17,45 časova) komandantu Svrljiške brigade, pored ostalog, piše:

»Na sadanjoj liniji sačekaćemo prikupljanje ostalih naših snaga, koje nam se približuju i da svi zajedno napadnemo partizane, a ne kao do sada da partizane napadaju pojedine jedinice. Napad će početi jednovremeno sa svih strana... Dobio sam nepotvrđen izveštaj, da bugari napadaju partizane u Aleksinačkom srezu. Voditi računa da se ne sukobljavamo s njima« (Arhiv VII, Ča, k. 99, reg. br. 46/6).

⁴ Borba je vođena protiv 9. srpske brigade i Niškog NOP odreda. Te su jedinice 3. juna razbile Knjaževački korpus i nanele mu gubitke od 40 ubijenih i 56 zarobljenih četnika. Vidi: Slobodan Bosiljić, Istočna Srbija, edicija Srbija u NOB-u, Kultura, Beograd 1963 (dalje: Istočna Srbija), str. 200.

N A R E Đ U J E M :

1. — 2. KNJAŽEVAČKA BRIGADA:

1. — Posešće Bogovo Gumno sa zadatkom, da zatvori povlačenje partizanima ka s. Skrobnici. Kontrolisaće s. Skrobnicu, Sibinov Grob i Plašivac. Uputiti patrolu za vezu sa Timočkim korpusom i patrole za ispitivanje svog preterena što dalje.

Održavati najtešniju i neprekidnu vezu sa susedima desno i levo.

2. — 1. KNJAŽEVAČKA BRIGADA:

2. — Posešće Golemi Vrh i Povije sa zadatkom da spreči povlačenje partizana ka Božinovcu i Galibabincu. Sa trojkama da kontroliše Koveljak i k. 886.

Održavati tesnu vezu sa susedima desno i levo.

3. — TIMOČKA BRIGADA:

3. — Posešće Rudinu, Zdravču Čuku i Rajkovac sa zadatkom da spreči povlačenje partizana ka Davidovcu i Radmirovcu. Kontrolisaće s. Radenkovac i Latinski Vrh.

Tesnu vezu održavati sa susedima desno i levo.

4. — SVRLJIŠKA BRIGADA I
GRANIČARI:

Posešće Bršljanici sa zadatkom da zatvori pravac povlačenja partizana preko s. Labukova, s. Pirkovca i s. Popšice. Kontrolisaće s. Labukovo, s. Gojmanovac i s. Vrelo. U s. Labukovo uputiti patrole.

Vežu održavati sa svojim susedom desno, a levo se obezbediti bojnim patrolama.

5. — Ovaj raspored izvršiti u toku noći 2/3. juna tako, da u svanuće sve jedinice budu na mestima predviđenim ovom zapovešću.

6. — Podvlačim i naređujem, da sve jedinice odmah pri-teknu u pomoć svome susedu koji je u borbi sa partizanima, jer ćemo samo tako moći da ih uništimo, u protivnom bićemo mi razbijeni od njih.

7. — Znaci — redovni; beo povez oko leve ruke i beo barjačić.

8. — Ja ću u svanuće sa svojim štabom preći u s. Galibabinać.

9. — Prijem ove zapovesti potvrditi još u toku ove noći.

10. — Sve prikupljene podatke, sa naznačenjem, izvora dostavljati mi što hitnije.

11. — Sve jedinice da budu spremne za napad. Znak za napad daću sa Žeženca (k. 864) i to jedna crvena i jedna zelena raketa. Na taj znak jedinice će poći u napad i to:

a) 2. knjaževačka brigada kreće u napad pravcem: Bogovo Gumno — Bazarski Del — Krst.

b) 1. knjaževačka brigada kreće u napad pravcem: Galibabinać — Radenkovo Brdo.

v) Timočka brigada kreće u napad pravcem: Rudina — Latinski Vrh.

g) Svrljiška brigada sa graničarima kreće u napad pravcem: Bršljanici — s. Labukovo — Latinski Vrh.

d) Štab korpusa za 1. knjaževačkom brigadom.

12. — Pripremiti i ohrabriti vojnike za napad na partizane.

Na izvršenje.

Komandant, kapetan
Bož. U. Miladinović⁵

M.P.

Dostavljeno:
K-tima brigada.

⁵ Božidar.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA LIMSKOG SEKTORA OD 3. JUNA 1944. KOMANDANTIMA JUGOZAPADNOG FRONTA O BORBAMA PROTIV NOVJ I RASPOREDU JEDINICA¹

Š T A B
LIMSKOG SEKTORA²
3 juni 1944 g.

KOMANDANTU JUGOZAPADNOG FRONTA,³ i
ZLATIB. KORPUSA.

Komunisti u jačini od 4 brigade izbile su na levu obalu Lima od Džurova do Severina (Rudog).⁴ Prošle noći od 1 do 2 časa po ponoći pokušali su prelaz preko Lima na reonu ovoga sektora i to kod Jarmovca i Čelica, ali su odbiveni od strane jedinica ovoga sektora. Pre toga, iste noći, pokušali su prelaz kod Rudog gde su odbiveni. Pribojska brigada koja se do sinoć nalazila na položajima južno od Priboja, oko Bića,⁵ prebačena je posle kratke borbe na desnu obalu Lima u Priboju.

Naše snage su: u Rudom Višegradska, u Priboju pribojska i oko 80 musliman. milicije sa 5 Nemaca,⁶ od ušća Uvca do Bistrice zlatiborska, u Bistrici musliman. milicija.

Za odbranu Lima na ovako širokom frontu, ovo je mali broj snaga, zato je potrebno hitno da uputite svu rezervu u pravcu Priboja.

Pre jednog sata, pokušali su ponovo prelaz u pravcu Kratova. Borba i puškaranje još traje, sa Jurišnim i 3 bataljonom ove brigade. Sada ih komunisti tuku bacačima.

Još se nezna koje su im to jedinice, samo prilikom juriša na Lim viču »napred proleterici«.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča- k. 30, reg. br. 42/6 (S-V-1989).

² O formiranju sektora vidi dok. br. 169.

³ O formiranju fronta vidi dok. br. 180. Redakcija nije utvrdila ko je bio komandant Jugozapadnog fronta. U pismu komandanta Istaknutog dela štaba Vrhovne komande od 3. juna 1944. komandantu Drinskog korpusa, pored ostalog, piše: »vidi se da je V.[rhovna] K.[omanda] obrazovala Jugozapadni front na Drini i Limu kojim komanduje neki konjički potpukovnik sa Palisata« (Arhiv VII, Ča, k. 163, reg. br. 4/4).

⁴ U toku noći 2/3. juna 1944, dva bataljona 4. sandžačke udarne brigade izbili su do mosta kod Rudog, ali nisu uspeli da prođu most zbog jakog otpora četnika. Vidi dok. br. 175 i tom I, knj. 16, dok. br. 192 i 196.

⁵ Nejasno. »Bič« na karti 1 : 100.000 nije nađen.

⁶ Pripadnici legije »Krempler«.

U 2. bataljonu ima tri vojnika obolela od tifusa. Upućeni su za bolnicu. Hitno je potrebno da ih smenim, i prebacim negde u pozadinu, te odvojim ceo taj bataljon, da bi se sprečilo dalje širenje bolesti. Taj se bataljon nalazi sada na položaju od Uvca do Priboja.

Jutros predate depeše, nisu mogle biti primljene, jer ih »Čončo slabo čuje«, a V. K. neće da me sluša.

11,40 čas.⁷

M.P.⁸

K-nt kapetan
M. Kolarević⁹

BR. 172

IZVEŠTAJ KOMANDANTA LIMSKOG SEKTORA OD 3. JUNA 1944. KOMANDANTU JUGOZAPADNOG FRONTA O BORBAMA PROTIV JEDINICA NOVJ KOD RUDOG I DEJSTVU NEMAČKIH JEDINICA KOD PRIBOJA¹

Š T A B
LIMSKOG SEKTORA

3 juni 1944

Lim

K-NTU JZ. FRONTA i K-NTU ZLATIB. KORPUSA

Komunisti još uvek na levoj obali Lima.² Sva njihova navaljivanja odbivena do sada.

Nemci³ stigli iz Prijepolja i tuku artilerijom levu obalu Lima od Bistrice do Banje i Priboja.

Od Priboja do Mioča komunisti ne navaljuju. Kod Rudog Vasiljević⁴ i Drašković⁵ prešli na levu obalu Lima i tuku crvene.

⁷ Vidi dok. br. 172.

⁸ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — gorski štab br. 134«.

⁹ Milomir.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 30, reg. br. 43/6 (S-V-1993).

² Vidi dok. br. 171.

³ Delovi nemačke 181. pešadijske divizije.

⁴ Dragiša.

⁵ Aleksa.

Svi su izgledi da je ovo neka demonstracija crvenih da vežu okupatorske snage za Lim.

Meni je najhitnije potrebna smena 2. bataljonu, da sprečim širenje tifusa. Ova tri slučaja obolenja konstatovao je lekar iz Priboja i bolesne uputio za bolnicu u Užice.

Sa štabom sam u Banji pribojskoj. Sve snage i rezervu morao sam da bacim na Lim.

14,35 čas.⁶

M.P.⁷

Komandant kapetan,
M. Kolarević⁸

BR. 173

PISMO KOMANDANTA RUDNIČKOG KORPUSA OD 3. JUNA 1944. KOMANDANTU KAČERSKE BRIGADE O POTREBI SADEJSTVA ČETNIKA SA OKUPATORSKIM TRUPAMA I NEDIČEVCIMA ZA NAPAD NA DELOVE KOSMAJSKOG NOP ODREDA NA BUKULJI¹

Dragi Gospodine potporučniče,²

Dobio sam pismo i odmah Vam odgovaram.

Prema podacima s kojima raspolazem komunci³ nalaze se na vrh Bukulje.

S njima je, priča se, i sam Bradonja.⁴ Njihova jačina iznosi oko 120—150.

Pošto su zauzeli dobar položaj, ja sam predložio kapetanu Mihajloviću da izvršimo blokadu cele Bukulje,⁵ pa da ih napadnemo i uništimo po sledećem planu:

⁶ Vidi dok. br. 171.

⁷ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — gorski štab br. 134«.

⁸ Milomir.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 128, reg. br. 3/3 (S-X-280).

² Odnosi se na Milovana Nedeljkovića, komandanta Kačerske brigade.

³ Odnosi se na delove 1. šumadijskog NOP odreda.

⁴ Radivoje Jovanović.

⁵ Delovi Kosmajskog NOP odreda su, 4. juna 1944. kod s. Selevca, razbili četničke jedinice i naneli im gubitke od 10 mrtvih i 25 zarobljenih. Vidi tom I, knj. 9, dok. br. 51.

1. — Bugari⁶ ima da napadnu iz Arandjelovca samu Bukulju.

2. — Nemci⁷ ima da posednu Garaše prema Darosavi, do škole.⁸

3. — Poljska straža iz Belanovice da uhvati vezu sa Nemcima iz Arandjelovca do Jelovika.

4. — Kačerska brigada ima da hvata vezu sa S.D.S. iz Belanovice i dalje put ka Jeloviku i Vukosavcima.

5. — S.D.S. iz Arandjelovca da nastavi putem između Bukulje i Jelovika — Vukosavca u produženju sve do Kamenara.

6. — 2 brigada K.G.G.⁹ od Kamenara do Brezovca. I dalje na Venčac.

Čekam odgovor od kapetana Mihajlovića i ako on uspe da natera njih onda treba da krenemo zajedno u akciju. Čas polaska javiću. Vi ostanite na mestu gde ste sad, a ja ću da krenem bliže Kamenaru, kako bi bio bliže mestu odakle treba da počne akcija.

Vi stupite u vezu sa poljskom stražom iz Belonovice. Oni su na Širokovcu. Ništa mi nije poznato da idu Bugari iz Arandjelovca, sve dok mi Mihajlović ne javi. Njegov odred bio je danas u Bukulji i Garašima i oni su prošli kako sam obavesthen na 400 m. ispod partizana. Niko nikog nije napadao. Oni su se vratili natrag za Bukulju pošto su čuli da su partizani na vrhu. Još nisam dobio nikakav izveštaj.

Isto tako nisam dobio izveštaj od kapetana Mihajlovića. Javiću Vam sve novosti. Ostavite vezu.

3. VI 44.

u 15 čas.

Bratski pozdrav od
kapetana

...

Po prijemu k znanju u akta
Komandant pporučnik,
Mil. Nedeljković¹²

M.P.¹¹

⁶ Delovi bugarske 24. divizije.

⁷ Nije utvrđeno o kojoj je jedinici reč. Verovatno se odnosi na neku posadnu jedinicu.

⁸ Poslednje dve reči napisane su mastilom, ćirilicom.

⁹ Korpus Gorske garde.

¹⁰ Potpis nečitak. Komandant korpusa bio je kapetan Dragomir Topalović.

¹¹ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab br. «. Broj gorskog štaba ne može se pročitati.

¹² Milovan.

brigada aktivni pešadiski kapetan I klase g. Antonijević Živan, aktivne starešine potčinjene njemu biće: narednik vodnik — I klase Rebić Milovan, aktivni narednik Milorad Bogičević i aktivni p. narednik vazduh. Slobodan Lađarski, pitomac V. A. Miloš Jovanović aktiv. p poručnik Dobrosav Radojković.

Zborno mesto Dubrave. Polazak 5 - VI - 1944 god. u 16 časova.

II — Da komandant Veliko Oraške grupe brigada kapetan Ranko Dimitrijević prikupi svo ljudstvo najhrabrije i najpouzdanije koje je otslužilo rok u kadru i prema brojnom stanju oružja formira odgovarajuće jedinice i krene u akciju u Podunavlje sa svim aktivnim potčinjenim starešinama.

Polazak 6 - VI - 1944 god. u 4 časa izjutra u Dubrave, gde će uhvatiti vezu sa određenim komandantom Jaseničke grupe kapetanom Antonijevićem i komandantom Podunavske grupe brigada, dogovoriće se i stvoriti plan za opštu akciju i komuniste u Podunavlju uništiti bez milosti.

Akcijom lično će rukovoditi nad svojim ljudima taj komandant grupe

III — Korpusni bataljon pod komandom poručnika g. Dačića nalazi se u Podunavlju u akciji i biće pod komandom komandanta Podunavske grupe brigada

IV — Komandant Podunavske grupe brigada prikupiće svo oružano ljudstvo i sa svojim potčinjenim starešinama lično će rukovoditi akcijom nad svojim ljudima.

V — Koncentracija svih snaga i starešina biće u Dubravama, sva tri komandanta sporazumno dogovoriće se o radu i planu izvođenja akcija stim da se komunisti i njihovi jataci unište bez milosti.

VI — Komandu nad svima odredima primiće komandant Veliko Oraške grupe brigada kapetan g. Ranko Dimitrijević.

VII — Izveštaje o postignutom uspehu i radu dostavljati mi direktnim kurirom konjanikom kanalom Golobok — M. Plana — Stojačak kuća Žire Savića.

VIII — Pohvatane komuniste likvidirati na licu mesta.

Na izvršenje.

Zastupa

K o m a n d a n t a

Smederevskog korpusa
kapetan.

Mladen M. Radovanović

Dostavljeno:

Komandantu Jaseničke grupe brigada
Komandantu Veliko Oraške grupe brigada
Komandantu Podunavske grupe brigada

IZVEŠTAJ KOMANDANTA DRINSKOG KORPUSA OD 4. JUNA 1944. KOMANDANTU ISTAKNUTOG DELA ŠTABA VRHOVNE KOMANDE O BORBAMA PROTIV NOVJ KOD ČAJNIČA I RUDOG¹

KORPUS »27 MART«,
4 juna 1944 g.
položaj.

Izveštaj o situaciji. —

KOMANDANTU ISTAKNUTOGA DELA ŠTABA VRHOVNE KOMANDE. —

Poslednjih dana maja meseca dobio sam obaveštenje od komande St. Rasa da se crveni pripremaju za pokret ka Istočnoj Bosni.² U pokretu su bile 4 brigade ka Meljaku i Bobovu. Odmah sam preduzeo mere za evakuaciju stanovništva, stoke i hrane i evakuaciju omladi,³ obezbeđenje teritorije duž Drine, Tare i Čehotine i grupisanje snaga jurišnih brigada u reonu Ponikve.

Višegradska brigada nije mogla na vreme stići na Ponikve. Ostale brigade su pristigle. Crveni su sa pravca Meljaka rokirali treću i četvrtu sandžačku brigadu u reon: Boljanići, Kovač i Podkovač.⁴

Kroz narod se (vešto rukovođeno) pronela panična vest o famoznim divizijama, kolonama i slično, o njihovom pristizanju i zauzimanju pojedinih mesta i slično. Tek sam bio došao u Foču, a vest je stigla da su crveni na Vranjači.

Na dan 1. ov. mes. izvršio sam pokret sa 600 boraca pravcem: Ponikve — Brekinja — Kovač, i pravcem: Ponikve — Metaljka — Kovač, sa ciljem napada na neprijatelja, ali se neprijatelj noć ranije (31/1 juna) izvukao i ostupio u pravcu Zaostro. Kolone sam pomerio na liniju Poblacha.

Na dan 2 ov. mes. pomerio sam kolone pravcem: Poblache Mednjica — Šiljci — Previš, i pravcem: Mustafin grob — Podjavorje i zanoćio na ovoj liniji, a sa 4 pratioca sam se uputio u Rudo, radi dogovora sa Pavlom,⁵ primanja podataka

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 167, reg. br. 15/2.

² i ⁴ Reč je o dejstvima 37. divizije NOVJ na sektoru Pljevalja. Vidi tom I, knj. 16, dok. br. 188, 190 i 191.

³ Tako u originalu.

⁵ Đurišić.

o situaciji i preduzimanja akcije prema Poblacnici od Rudog i Podjavorja, jer sam bio dobio podatak da su crveni u Crnogovićima, Repuševićima i Bučju,⁶ a da su ostupili iz Batkovića, gde su bili došli malim snagama, Crveni su bili još 1 juna napustili Sočice, Šiljke i Peneziće i pomerili se ka Sastavcima.

Tek sam bio došao u reon Severina, otpočela je borba izviđačkih delova Dragišinih⁷ ispod Živenica sa crvenima. Dragišini su se odmah povratili u Severin. Uskoro su se, bez angažovanja u borbu povukla dva Dragišina bataljona iz Severina u Rudo. Odmah za ovim otpočela je borba na Mioču i napad na Rudo. Položaj je bio na vreme posednut. Borba je počela u Rudom u 23 časa, a trajala je svom žestinom do 3 časa 3 juna, kada su se crveni izvukli. Glavni napad je bio uperen na most. Most je ovih dana bio dovršen. Jurišali su po nekoliko puta. Najposle su formirali dobrovoljce sa bombama da na juriš prodru i unište posadu na mitraljezima i omoguće prolaz. Juriš je odbijen. Bili su zauzeli dve trećine mosta.

Most je branio vođa odelenja kaplar (Savić Sreten i mitraljesci Totić Milovan i Raković Milija, svi iz brigade »5 oktobar«. Odbranili su most.)

Kao prva žrtva u osiguranju ostupanja sa leve na desnu obalu pao je junački na mostu narednik-đak Puljo A. Mio-drag.

Borba je bila paklena. Varoš su zapalili granatama velikog i malih bacača, a most i ručnim bombama.

Odbrana je potpuno uspela. U ovoj teškoj borbi ranjeno je 13 četnika, od kojih je umro Lindić Božo iz Žljebačke opštine.

Komunisti su ostavili na mostu tri poginula i 1 smrtno ranjenog bombaša. Tu su ostavili političkog komesara prateće čete IV sandžačke brigade Đerkovića Milivoja.

Po izjavi ranjenog bombaša crvenog Bajića Nikole iz Zenice kod Plevallja, napad je vršila IV sandžačka brigada na Rudo, a na Mioče i Priboj III sandžačka brigada. Brojno stanje IV brigade je oko 600, a III oko 700. Dobro su naoružani i sa dosta municije i bombi. Snabdeveni su municijom i bombama iz engleske avionima. Ovo je tačno. Slali su im i hranu za bolnice, a za sve oružje, municiju, odelo i obuću. (Odelo sada imam i ja).

⁶ Odnosi se na 4. sandžačku brigadu. O njenim dejstvima protiv četnika kod Crnogovića i Rudog vidi tom I, knj. 16, dok. br. 196.

⁷ Vasiljević, komandant Višegradske brigade.

Očekivao sam da će Josić,⁸ Vučković⁹ i Mandić¹⁰ izvršiti silan napad sa leđa jer su bili blizu, a za njih nisu znali crveni, ali nažalost nisu ispoljili svoje dejstvo, te su crveni u redu ostupili.

Dana 3 juna u 5 časova preduzeli smo napad pravcima: Previš — Šiljci — Penezići, Sokolica — Crnugovići, Severin — Živinice — Međurečje — Crnugovići /Repuševići, ali su se crveni na vreme izvukli u pravcu Kasidol i Vrba, odakle su produžili ka Kratovskoj reci, gde je juče ceo dan vođena borba između njih i br. 11.¹¹

Danas 4 ov. mes. bio sam naredio pregrupisanje snaga: Dragiša na Sokolina — Lisa Stijena — Vis — Previš, Josić Rudo (odmor), moji Zaborak, Vučković Zaborak, a Mandić Poblache.

Pre izvršenja progrupisanja došlo je do borbe izviđačkih delova na liniji Poblachnice na reonu od Penezića do Repuševića, te sam sve snage zadržao na jučerašnjim položajima: Dragiša na Limu, Josić, Vučković, Mandić i moji na Batkovići — Crnugovići — Previš. Plan je: Ako crveni pođu za Rudo, ovi ih propuštaju dok se borba ne razvije, a zatim ih napadaju sa leđa.

Na slučaj da pođu u napad na Josića, Vučkovića i Mandića, Dragiša napada bočno i sa leđa.

Na slučaj da pođu uz Poblachnicu, naši napadaju bočno.

Na ostalom delu terena korpusa nema promena.

Ustaše drže Goražde.¹² Tu ima sada mali broj kolone 11.¹³ Vlada mir.

Izvršene su pripreme na reonu teritorijalnih bataljona na slučaj ustaškog pokušaja napada na ma koji bataljon, ili stanovništvo, da svi ostali stupe u dejstvo. Tu su međusobno povezani: Zakmurski, Ustikolinski, Jošanički, Miljevinski, Jahorinski, Pračanski i Goraški bataljon.

Tražio sam od Momčilovića¹⁴ (on je prešao na lečenje u reon Kalinovika) da leteće brigade privede u reon Drine za eventualnu intervenciju.

---

⁸ Petar, komandant brigade »Bosna«.

⁹ Miloš, komandant Čajničke brigade.

³⁰ Jovan, komandant Fočanske brigade.

¹¹ Odnosi se na delove legije »Krempler«.

¹² i ¹³ U Goraždu su bili delovi 5. bojne i manji delovi nemačke 369. legionarske divizije.

¹⁴ Milorad.

U Hercegovini je 1 trebala da počne opšta akcija. 30 maja crveni¹⁵ su držali prostor: Drežanj — Slatina — Lukavac — — Trusina do Džinove Mahale. Za ostali deo nije mi poznato. Crna Gora još stenje.

Pavle vrši preorganizaciju i preoružanje. Br. 11¹⁶ vrši pripreme u reonu: Sjenica — Pljevlja — Prijepolje, gde je dovučen veliki broj brtske artilerije i dovežene mazge za zaprege.

U Zapadnoj Bosni: Zarobljena je američka misija kod Tita, koji je opkoljen od tri divizije, a u taj prostor su spuštena dva izabrana bataljona nemačkih padobranaca.¹⁷ Rezultat ove akcije još nije poznat.

Prepisku Perovića¹⁸ i izveštaj Guzine¹⁹ šaljem Vam.²⁰

Stanica mi ne radi već tri dana. Danas smo je nekako opravili, ali će za dan dva biti zastoj. Molim da mi se dodeli jedna Gođevčeva radiostanica za ovaj važan prostor.

Molim da se jurične brigade ako to situacija dozvoljava spajaju u jurišne korpusse, a ovi u grupe, ili bar da se ovo priprema dok se ne omogući ishrana početkom avgusta kada već pristiže voće i povrće i variva.

Brigade: Vlasenička, Kladanjska, Kalinovačka, Rogatička, od I i II sarajevske, Srebrnička, Višegradske, Čajnička, Fočanka, Plevalska, Gatačka, Bilećska činile bi jaku grupu kad bi se objedinile i mogle da se snalaze u ishrani i odvoje sa svojih reona. Ova grupa bi mogla brojati oko 4000 boraca dobro probranih, odlično naoružanih i dobro vođenih.

Treba što pre stvarati jak kadar vodnika, komandira i komandanata bataljona kod svih brigada.

Uviđam da ovo niže starešinsko osoblje ne može da ispunjava obaveze u borbama i da uspešno vodi jedinice ako se ne upotrebe sva sredstva da se usposobi.

Sva težina borbe počiva na ovom osoblju. Ako ono valja valja i svaka njihova jedinica. Ako ono ne valja uzalud valja komandant brigade i korpusa i viši.

Napomena:

Kapetan g. Jovanovića¹² sam uputio k Vama, jer se u ophođenju sa narodom pokazao na žalost potpuno, apsolutno potpuno, štetan. Živce je izgubio i ne vlada sobom. Inače bi

¹⁵ Tada su u jugoistočnoj Hercegovini dejstvovalе jedinice Primorske operativne grupe 2. udarnog korpusa i 29. hercegovačke divizije. Vidi tom III, knj. 7, dok. br. 324; tom IV, knj. 26, dok. br. 11 i 17.

¹⁶ Delovi nemačke 181. pešadijske divizije.

¹⁷ Reč je o Drvarskoj operaciji. Vidi dok. br. 166, objašnjenje 2.

¹⁸ Vukašin. O njegovim vezama sa Nemcima vidi dok. br. 162 i 188.

¹⁹ Tomo. Vidi dok. br. 188.

²⁰ Redakcija nije pronašla priloge.

²¹ Predrag, pomoćnik komandanta Drinskog korpusa.

bio od velike koristi za organizovanje pozadine ako bi danono-
čno bio stariji uz njega da ga obuzdava, što je nemoguće.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu!

Draža nas vodi veličini i slobodi!

Pobeda je naša!

Komandant, major:

Al. Drašković²²

BR. 176

ZAPOVEST KOMANDANTA HOMOLJSKE JURIŠNE BRIGADE OD 4. JUNA 1944. KOMANDANTIMA BATALJONA ZA POSEDANJE POLOŽAJA MIROVO, ILINO I TUMBA RADI BORBE PROTIV NOVJ¹

ŠTAB

**HOMOLJSKE JURIŠNE BRIGADE
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI**

O. Broj 187

4 juna 1944 godine

u 9,30 časova

KOMANDANTU 3 BATALJONA. —

ZAPOVEST

Prema najnovijim podacima koji su prikupljeni u toku noći govore da je jedna grupa komunista jačine do 700 ljudi primećena u okolini Knjaževca koja se je sukobila sa našim jedinicama Knjaževačke brigade.² Ova grupa komunista pod borbom naših jedinica podelila se je u dve grupe, tako da je jedna grupa krenula putem Knjaževac — selo Vina a druga grupa Knjaževac selo Skrobnica i tu su od strane naših jedinica zadržane.

²² Aleksa.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 87, reg. br. 48/5 (S-V-13771).

² U toku 4. juna 9. srpska brigada i Niški NOP odred su između s. Davidovca i s. Skrobnice razbili delove Knjaževačkog i Čegarskog korpusa i naneli im gubitke od 30 poginulih, 32 zarobljena i preko 40 ranjenih i zaplenili veću količinu oružja i municije (Hronologija, str. 801). Opširnije o dejstvima 9. brigade vidi: Istočna Srbija, str. 200—201.

Jedinice Timočkog korpusa zatvorile su put Knjaževac — Soko-Banja sa svojim jačim snagama, i sada se nalaze na liniji selo: Milušinac, Čitluk, Ždrelo k. 703. i s. Jezero. Jedan Odred poljske straže pojačan iz Knjaževca i Zaječara već se nalazi u poteri za ovim komunistima i raspoređen je pozadi leđa.

Jedinice Deligradskog korpusa zatvorile su ž. prugu Zaječar — Knjaževac na liniji: s. Planinica, G. Bela reka, Marinovac, Vrbica — Potrkanje.

Homoljska Jurišna brigada dobila je zadatak da posedne i brani položaj selo: Mirovo, Ilino, Kukuljaš K. 862. i Tumba t. 842, stim što će da uhvati vezu sa Krajinskom brigadom koja se nalazi na Slemen K. 1098 i Krstatac K. 1069.

Sa ovim rasporedom jedinica ova komunistička grupa potpuno je opkoljena i privodi se kraju potpunom njezinom uništenju.³ —

Na osnovi ovih prikupljenih podataka, kao i naređenja Komandanta Timočkog korpusa,

NAREĐUJEM:

KOMANDANT
3 i 5 bataljona

1. — Povući će svoje jedinice sa položaja južna ivica Rtnja — s. Jošanica i posesti položaj na liniji sela: Mirova i Ilina. Posedanje ovoga položaja biće na licu mesta po usmenim direktivama potpisatog.

2. — Povlačenje jedinica s gornjeg položaja i posedanje položaja linija Mirovo — Ilino mora biti najdalje do 14 časova 4 ovog meseca.

KOMANDANT
2 i 4 bataljona

1. — Povući će se sa dosadašnjeg svoga položaja linija sela Mirovo — Ilino i posesti položaj i to:

Komandant 2 bataljona posešće i braniti položaj Tumba K. 842, stim što će po dolasku na položaj **odmah** uhvatiti vezu sa Komandantom Krajinske brigade koji se nalazi na Slemen K. 1098 i Krstatac K. 1069. —

³ Vidi dok. br. 179.

Komandant 4 bataljona posešće i branit položaj Kukuljaš K. 862, stim što će po zauzimanju položaja odmah doći u vezu sa 2 bataljonom koji se nalazi na Tumbi t. 842. —

KOMANDANT
1 bataljona

1. — Biće u rezervi brigade u selu Mirovo — Ilinu, koju ću po potrebi raspoređivati i postavljati.

Prilaženje i posedanje položaja od strane Komandanta 2, 3, 4 i 5 bataljona ima biti u najvećoj tajnosti. Odmah po posedanju napred naznačenih položaja svi komandanti bataljona postaraće se da su u najprisnijoj vezi sa potpisatim, kako bi im se u slučaju potrebe i pomoć mogla ukazati kao i prijema potrebnih novih naređenja o kretanju neprijatelja.

Ishrana: Komandant 2 bataljona **odmah** po posedanju napred navedenog položaja stupiće u vezu sa Komandantom sela u Rujištu gde će obezbediti ishranu svoga bataljona, a komandant 4 bataljona ishranu svojih vojnika obezbediti u selu Ilinu, što će po posedanju položaja odmah stupiti u vezu sa komandantom sela u selu Ilinu.

Ishrana 3 i 5 bataljona ima biti iz sela Mirova, a po potrebi i iz sela Ilina, što će komandant 3 i 5 bataljona ovo na licu mesta regulisati.

Ishrana 1 bataljona ima biti na licu mesta gde se bude zadržao bilo u selu Mirovu ili Ilinu. Ishranu ovog bataljona narediću usmeno po potrebi postavljanja rezerve.

Moj štab se nalazi u selu Mirovu ili Ilinu. Vezom sa prednjim delovima uvek ću naznačiti mesto svoga boravka.

Komandant 2 i 4 bataljona danas do 15 časova podneće mi izveštaj da su određeni položaj poseli — **obavezno**.

Komandant 3 i 5 bataljona posešće svoj određeni položaj **odmah** po dolasku u selo Mirovo.

Komandant 2, 3, 4 i 5 bataljona danas do 18 časova, dostaviće mi svoje pismene izveštaje o posedanju položaja, eventualna svoja zapažanja na položaju, dali imaju kakve podatke o kretanju neprijatelja i o regulisanoj ishrani svojih vojnika.

U slučaju nailaska neprijatelja na položaje koji su poseđnuti borba se mora primiti i sa položaja nesme se odstupiti bez moga pismenog naređenja,⁴ stoga naredite da se vojnici do toga vremena utvrđuju.

---

⁴ U naređenju komandanta Homoljske jurišne brigade od 10 juna 1944. komandantima bataljona o načinu vođenja borbe protiv jedinica NOVJ, navode se primeri kako su četnici bežali iz borbe i pred brojčano slabijim jedinicama NOVJ. Navodi se primer kako je jedna četnička jedinica u borbi bila nadomak pobeđe, ali je bila razbijena, jer

Svi komandanti bataljona neka razviju najjaču svoju obaveštajnu službu o kretanju neprijatelja i o svakom prikupljenom podatku izveštavati potpisatog da bi se ti podaci mogli iskoristiti. Stoga ponavljam da te izveštaje komandanti šalju najhitnije potpisatom.

Na položaju biti najobazriviji, jer ova komunistička grupa ona je koncentracijom naših snaga sa svih strana opkoljena, i težiće da se na svaki način iz ovoga obruča izvuku pa bilo to da pokušaju probijanje fronta sa svojim snagama ili da koriste noć za svoje izvlačenje, te ako nas taj njihov plan o izvlačenju zatekne nespremlne ili neobazrivo, mogu će je da će im to uspeti.

Danju na uzvišenim mestima postavljati objavnice koje će osmatrati kretanje neprijatelja, a noću koristite se sa tajnim patrolama koje postavljati ispred položaja na raskrsnicama puteva koji vode ka položaju ili eventualnom prolazu pored položaja i tako slično. Jednom rečju rečeno koristite se sa svima mogućim sredstvima da bi otkrili neprijateljsku nameru. Na izvršenje.

Prijem ove zapovesti potvrditi.

M. P.⁵

Komandant poručnik,
Bla. M. Radovanović

Dostavljeno

Komandantu 1, 2, 3, 4 i 5 bataljona

Koncept

je »komunističko vođstvo kada je osetilo našu nadmoćnost upotrebilo komandu svojim jedinicama 'zalamaј levo i desno krilo, priprema za juriš, automatska oruđa spremite za otvaranje vatre' i tako slično... A naše jedinice demoralisane od komunističke komande 'zalamanje desnog i levog krila', misleći da će biti opkoljene i tako u neredu napuštaju svoje položaje... pa nije ni čudo što jedna komunistička trojka uspeva da zarobi naših 10—15 vojnika, pa potom ih puste sa motivacijom da oni ne žele da uništavaju srpski narod. To seljak vidi i posle pričava i drugima kako su komunisti dobri i kako oni ne ubijaju ljude kad ih zarobe i tome slično, što sve ide u prilog komunističke podmukle i lukave propagande« (Arhav VII, Ča, k. 88, reg. br. 21/1).

⁵ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u Otadžbini — gorski štab. br. 5/69«.

IZVEŠTAJ ŠTABA SMEDEREVSKOG KORPUSA OD 5. JUNA 1944. KOMANDANTU MLAVSKO-SMEDEREVSKE GRUPE KORPUSA O BORBAMA PROTIV NOVJ KOD DRUGOVCA I SELEVCA¹

GORSKI ŠTAB BR. 73²
KOMANDE JUGOSLOVENSKE VOJSKE
U OTADŽBINI
Br. 323

5 juna 1944 g.
Slobodne Srpske Planine

Koncept³

KOMANDANTU GRUPE KORPUSA⁴

Izveštavam komandanta da su se komunisti iz Posavine, Rudnika i Grocke prebacili i ponova se skoncentrisali na teritoriji ovoga korpusa u srezu Podunavskom. Ovaj korpus je vodio borbu 3, 4 i 5 ov. meseca u s. Drugocu i Lunjevcu — Selevcu i do sada imali smo 9 mrtvih i 3 ranjena.⁵ Komunisti imaju mnogo od prilike nekoliko stotina u više kolona. Naoružani su automatskim oruđima i sa ovim snagama ne možemo im odoljeti.

Molim komandanta grupe da ovome korpusu što pre pruži jaču oružanu pomoć.

Potrebno bi bilo što više automatskih oruđa i neki bacač jer za sada slabo sa tim stojimo a i puščane municije nemamo.

Molim komandanta grupe da se što veći broj oružanog ljudstva iz Mlavskog korpusa uputi najhitnije u Podunavlje i Selevac.

Sve snage ovoga korpusa daju otpor komunistima na liniji: Kusadak — Selevac — Drugovac.

Zastupa
Komandanta
Smederevskog korpusa
kapetan, **Mladen M. Radovanović**

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 94, reg. br. 5/3 (S-V-15380).

² Brojčana oznaka Smederevskog korpusa.

³ Napisano mastilom, ćirilicom.

⁴ Odnosi se na potpukovnika Miloša Rađojlovića, komandanta Mlavsko-smederevske grupe korpusa.

⁵ Vidi dok. br. 174.

NAREDBA KOMANDANTA DRINSKOG KORPUSA OD 6. JUNA 1944. O POHVALI POTČINJENIH JEDINICA ZA BORBE VOĐENE PROTIV DELOVA 37. UDARNE DIVIZIJE NOVJ KOD RUDOG¹

NAREDBA

Komandanta korpusa »27 mart« za 6 juni 1944 g.

I

Na dan 4 juna i noću 5/6 juna t.g. vođene su teške borbe sa komunističko-ustaškim bandama na reonu Čelebića² i na reonu: Batkovići — Poblačnica — Penezići — Šiljci — Previš — Vis — Lisa Stijena — Sokolina, kao i odbrani Rudog na Limu.³

U borbama na reonu Poblačnica — Lim učestvovala su III i IV sandžačka komunističko-ustaška brigada a u reonu Čelebića neka od krajiških jedinica.

Rezultat borbe sa Čelebića još nije poznat. Od naših jedinica na Čelebiću su učestvovali: 1 bataljon brigade »Nova Srbija« i bataljon Čelebićsko-drugočavski. U borbama na reonu Poblačnica — Crnogovići — Penezići i na liniji: Previš — Vis — Lisa Stijena — Sokolina učestvovala su brigade: »Bosna«, »Viogor« i »Nova Srbija« kao i deo brigade »Baja Nikića«. Borba je bila žestoka, naročito na pojedinim reonima. U ovim borbama neprijatelj je ostavio više mrtvih i veći broj ranjenih, dok kod naših jedinica nije bilo gubitaka, blagoda-reći umešnom vođenju jedinica od strane starešina. Iako su naše snage bile bolje i na nadmoćnijim položajima, ipak su bile brojno slabije od neprijatelja, a imale su za zadatak ne napad, već promenu položaja, radi osujećenja uočenog manevra kod neprijatelja, te su jedinice manje iskoristile uspeh u borbi no što su mogle. U ovim borbama su se istakle sve brigade, a naročito brigada »Bosna« i »Nova Srbija«.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 167, reg. br. 22/2.

² Tada je u širem rejonu Čelebića izvodila dejstva 2. udarna krajiška brigada 17. udarne divizije NOVJ.

³ Borbe kod Rudog vodila je 4. sandžačka brigada. O tim borbama vidi tom I, knj. 16, dok. br. 197 i 199.

Započeta borba je nastavljena i u noći 4/5 juna t.g. na položaju: Vis — Lisa Stijena — Sokolina. Naše jedinice uspele su da odbace neprijatelja bez sopstvenih gubitaka.

Posle ove borbe sve su brigade povučene na desnu obalu Lima, gde se očekivao napad neprijatelja po već uočenom manevru.

U toku noći 5/6 juna neprijatelj, jačine dve brigade (III i IV sandžačka) izvršio je koncentričan napad na Rudo. Borba je počela u 19 časova, a najveću žestinu je dostigla u 21 čas. Neprijatelj je obasipao varoš i položaje granatama velikih i malih bacača. Nisu pošteđena ni deca ni žene, ni kuće mirnog stanovništva. Od ovog gnusnog napada poginuo je osmogodišnji sinčić Milorada Akovca (pokojni Vojo) i ranjen sinčić Steva Dimića. Odbranu Rudog, pored ostalih jedinica činila je brigada »5 oktobar«, koja je dala sjajan primer odbrane. Napad na ostale delove položaja kod ostalih brigada nije ispoljen.

Odbranu mosta činilo je proslavljeno mitraljesko odelenje kaplара Savića, gde se i opet istakao⁴ mitraljezac Totić sa svojim pomoćnikom. Borba je bez sopstvenih gubitaka završena oko 3 časa posle pola noći, kada se neprijatelj okrvavljen povukao. Neprijatelj je svoje poginule bacio u Lim. Kapetan Mandić⁵ primetio je oko 5 časova jedan leš niz Lim, a na mostu je viđen 1 leš u toku borbe, gde ga nije bilo u svanuće. Bilo je i ranjenih, što se zna po tome, što su crveni u s. Severin prikupljali merdevine i pokrivače, haljine i drugo za pravljenje nosila i obmotavanje ranjenih.

II

Iznoseći rad jedinica jurišnih brigada ovoga korpusa **Pohvaljujem** brigade »Bosna«, »Nova Srbija«, »Viogor«, »5 oktobar« i »Baja Nikića«, koje su pokazale punu vojničku spremnost, sposobnost, borbenost i izdržljivost u preteškim borbama koje vode godinama a ne samo danima i mesecima.

Pohvaljujem i sve starešine pomenutih jedinica i želim da i dalje istraju u borbama za dobro **Kralja i Otadžbine**.

⁴ Vidi dok. br. 175.

⁵ Jovan.

Ovu naredbu saopštiti svim jedinicama sa potrebnom po-
ukom.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu!

Draža nas vodi veličini i slobodi!

Pobeda je naša!

Komandant, major:

A. B. Drašković

Dostavljeno:

K-tu Ist. D. V. K.⁶ i komandan-

tima brigada

BR. 179

**IZVEŠTAJ ŠTABA HOMOLJSKE JURIŠNE BRIGADE OD 7.
JUNA 1944. KOMANDANTU TIMOČKOG KORPUSA O RA-
DU BRIGADE OD 30. MAJA DO 7. JUNA 1944. GODINE¹**

ŠTAB
HOMOLJSKE JURIŠNE BRIGADE
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

O. Broj 192

7 juna 1944 godine

u 24 časa.

KOMANDANTU TIMOČKOG KORPUSA

POLOŽAJ. —

27 maja 1944 godine Komandant Mlavskog korpusa dobio je izveštaj od strane Komandanta Timočkog korpusa da se u okolini rudnika Bora pojavila jedna grupa komunista od 200 ljudi² kojoj je cilj da radnike koji rade u Rudniku i okolini mobiliše u cilju svoje propagande.³ Na osnovi ovakvog izveštaja ko-

⁶ Istaknuti deo Vrhovne komande.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 88, reg. br. 9/1 (S-V-13783).

² Verovatno su to bili delovi 9. srpske NO brigade.

³ O radu partijske organizacije u Boru i slanju boraca u 9. srpsku brigadu vidi: Istočna Srbija, str. 183.

mandant Mlavskog korpusa odmah je naredio grupisanje celokupnog Mlavskog korpusa na liniji: Kulmina, Straža, Breza i Kozilovo⁴ u cilju zatvaranja pravca eventualnog nadiranja ove komunističke grupe u srez Homoljski i okolinu.

29 maja 1944 godine, Komandant Timočkog korpusa takođe je dostavio izveštaj Komandantu Mlavskog korpusa da se je u srezu Soko-Banjskom pojavila jedna grupa komunista jačine do 600 ljudi.⁵ Istoga dana posle nekoliko časova stiže i drugi izveštaj od strane Komandanta Timočkog korpusa da se je u Sokobanjskom srezu pojavila jedna grupa komunista u jačini od 1.800 ljudi,⁶ koji su obučeni u Italijansko odelo i dobro naoružani. Na osnovu ovakvih dobivenih izveštaja Komandant Mlavskog korpusa, pored snaga koje su bile grupisane na prostoriji: Kulmina, Straža, Breza i Kozilovo, naredio je da Homoljska jurišna brigada napusti položaj Kulmina i krene u pravcu sresa Boljevačkog u cilju spajanja sa snagama Timočkog korpusa, radi zajedničke akcije u cilju uništenja neprijatelja.

Ja kao komandant dotične brigade smatrao sam ovo za svetu dužnost i bez ikakvog obzira na dalek put, iscrpljenost ljudstva i tako slično krenuo sam odmah 30 maja 1944 godine, na put u pravcu sresa Boljevačkog u cilju spajanja sa jedinicama Timočkog korpusa radi zajedničke akcije za uništenje neprijatelja koji se je pojavio u gore navedenim mestima. Sa položaja Kulmina krenuo sam na dan 30 maja 1944 godine, pravcem: Podgorac, Bogovina i Valakonje, gde sam po dolasku u selo Valakonje odmah obavestio Komandanta Timočkog korpusa u cilju stavljanja jedinice na raspoloženje radi zajedničke akcije — uništenja neprijatelja, kao i moga dolazka. U putu, u prolazu kao i dolasku u svako naseljeno mesto razvio sam svoju obaveštajnu službu, tako da sam po dolasku u selo Valakonje dobio tačan izveštaj o kretanju ove komunističke bande kao i njezinoj jačini, tako da su svi izveštaji koji su dobiveni o jačini ove komunističke bande bili netačni jer nije istina da se je pojavljivala banda u jačini od 600 do 1.800 ljudi kako je to naznačeno već samo grupa ljudi od najviše 100—150. Ovi podaci dobiveni su od vojnika Timočkog i Deligradskog korpusa koji su bili zarobljeni od strane ove komunističke bande, a docnije pušteni na slobodu. Bez obzira na ovakav prikupljen podatak nisam uzimao u obzir

⁴ Pomenuti nazivi na karti 1 : 100.000 nisu nađeni.

⁵ i ⁶ Reč je o 9. srpskoj brigadi i Niškom NOP odredu, koji su početkom juna razbili delove Knjaževačkog i Čegarskog korpusa (dok. br. 170 i 176), a 8. juna na pl. Bukoviku ponovo razbili delove Deligradskog i Timočkog korpusa. Vidi dok. br. 187. Opširnije o tome vidi: Istočna Srbija, str. 199—200.

brojno stanje jedinica Timočkog i Deligradskog korpusa, već sam opet smatrao za svetu dužnost da pristupim ovim jedinicama kao pojačanje u cilju što bržeg i lakšeg uništenja ove komunističke bande, i kao samostalna jedinica pridodata kao pojačanje, dobivam zadatak zatvaranja i posedanja položaja na liniji: Ilino, Mirovo i Jošanica, a docnije linija Mirovo, Ilino, Kukulješ i Tumba, gde sam na tom položaju ostao sve do 7 juna 1944 godine, bez ikakvog rezultata. Za sve ovo vreme stizali su razni izveštaji o jačini ove komunističke bande koja nije bila nikad manja od 400 ljudi, sa kretanjima u raznim pravcima, a jednom prilikom dobijam izveštaj da je od ove grupe u selu Jezeru od strane jedinica Timočkog korpusa zarobljeno 160 komunista među kojima je bilo i 16 ženski⁷. Ipak sam mislio da je ovoj komunističkoj bandi jednom došao kraj njezinom potpunom uništenju, a pogotovo ovakav uspeh u zarobljavanju mislio sam da je u mrtvim i ranjenim bio još veći. Docnije saznajem da su ovo sve bile alarmantne vesti.

O celokupnom mome radu redovno sam izveštavao Komandanta Mlavskog korpusa kao prvog svog pretpostavljenog starešinu. Na osnovu ovih mojih izveštaja Komandant Mlavskog korpusa depešom svojom pod O. Broj 167 od 2 juna 1944 godine⁸, koja je depeša upućena direktno iz Vrhovne Komande naredio mi je da se sa brigadom odmah vratim na svoj teren, jer je neophodno potrebno da se ovih dana nađem na svome terenu. Ovo izdato naređenje smatrao sam da je izdato u saglasnosti sa Vrhovnom Komandom a pogotovo što mi je i izdato iz Vrhovne Komande, i kao takvo **odmah** sam istoga dana takođe depešom izvstio Komandanta Timočkog korpusa a sutra dan i pismenim raportom u kome sam izvestio Komandanta Timočkog korpusa da na osnovi gore navedenog naređenja Komandanta Mlavskog korpusa na dan 8 juna 1944 godine, moram napustiti ovaj teren i **odmah** se vratiti na svoj teren. Od toga vremena pa do danas nikakav izveštaj a niti odgovor na moje traženje nisamo dobio.

7 juna 1944 godine u 10.30 časova, dobivam izveštaj, da se kod sela Jošanice u neposrednoj blizini na položaju komunisti utvrđuju, posedanjem položaja i čekaju naše jedinice radi prijema borbe. Na osnovi ovakvih izveštaja Komandant Timočkog korpusa naređuje da sa Homoljskom brigadom krenem u ovom pravcu i da napadnem ovu komunističku grupu koja se utvrđuje na položaju kod s. Jošanice, stim što će

⁷ Podatak nije tačan. U borbama do 6. juna, 9. brigada i Niški odred imali su svega dva izgubljena borca (Istočna Srbija, str. 199—200).

⁸ Depešu Redakcija nije pronašla.

jedinice Timočkog korpusa izaći u susret i u slučaju nailazka na ovu komunističku grupu da se sastanemo na gore navedenom položaju. Ovakav sam izveštaj smatrao, kao tačan i ozbiljan, te sam odmah prikupio celokupno svoje ljudstvo bez jednog bataljona koga sam ostavio na položaju Tumba, i istoga dana u 11.30 časova ubrzanim maršom krenuo na gore navedeni položaj u cilju pronalazka i uništenja neprijatelja po dobivenom izveštaju.

Po dolasku na položaj u neposrednoj blizini kod s. Jošanice gde sam komuniste trebao da nađem, to nisam uspeo jer ih uopšte tu nije ni bilo, već su komunisti opet u jačini od 100—150 ljudi, noću između 6 i 7 juna upali u s. Jošanicu, upalili arhivu, snabdeli se sa hranom pa potom otišli u pravcu sreza Paraćinskog. Ovo mi je sve bilo zagonetno, što sam odmah bio prinuđen ispitivanjem meštana o ulazku komunista u s. Jošanicu, i tom prilikom dobivam sledeći pozitivan izveštaj:

6 juna 1944 godine, ova komunistička grupa u jačini od 100—150 ljudi bila je celog dana na predanku na jednom brežuljku iznad s. Jošanice udeljeno svega najviše 2 kilometra, dok se je u selu Jošanici nalazio jedan bataljon naših vojnika jačine od 80 ljudi, a iz sastava Timočkog i Deligradskog korpusa, i kada su ovi komunisti svojom brošurama preko svojih simpatizera proturili vest u s. Jošanicu da će istu napasti, ovaj bataljon od 80 ljudi, pored toga što nije hteo napasti ovu komunističku grupu, istoga dana u 16 časova napustio je i selo i tako reći pobegao je sa ljudstvom i time izbegao borbu. Pitam se sada čemu ovo ide, a pogotovo što iz Vrhovne Komande ima mnogo izdati naređenja gde piše da jednom uhvaćen dodir sa komunistima nesme se gubiti iz vida do potpunog njihovog uništenja, dok na protiv ovde se radi obrnuto, što se u ovaj bataljon od 80 ljudi može i da se posumnja.

Na osnovu svega gore iznetoga, kao i ponovnih prikupljenih podataka vidi se da jačina ove komunističke bande koja operiše po srezovima Boljevačkom i Soko-Banjskom ima ih najviše 100—150 ljudi, a sobzirom na brojno stanje jedinica Timočkog i Deligradskog korpusa, smatram da Homoljska jurišna brigada nije potrebna da se veže za ovaj teren, a pogotovo što ova grupa komunista može lako preći i u srez Homoljski, to na osnovu toga molim, da se Homoljska jurišna brigada oslobodi pretresa ovoga terena i uputi na svoj teren radi predostrožnosti, a na osnovi već izdatog naređenja Komandanta Mlavskog korpusa.

Po naređenju komandanta Timočkog korpusa od 5 juna 1944 godine takođe sam postupio, jer sam teren koji mi je

bio dodeljen da ga pretresem obišao i pretresao, gde je opet sve bilo uzaludno, jer komunista nije bilo.

Najnoviji izveštaji govore da su se komunisti prebacili u pravcu sreza Paraćinskog, a moguće je da su ovaj trag i zavarali i uputili se preko sela Planinice, Malog Izvora, Podgorca ka ...⁹ i eventualno r. Boru. I ovaj ću teren u toku 8 juna 1944 godine, da pretresem, pa u slučaju da ih nenađem što će te blagovremeno dobiti izveštaj, molim da se sa jedinicom povučem na svoj teren u cilju predostrožnosti.

Molim da mi se povodom ovoga izveštaja, kao i izveštaja koga sam uputio pod O. Broj 188 od 6 juna 1944 godine,¹⁰ a takođe i depeše koju sam istoga dana uputio donese najhitnije rešenje i odgovor.

MOLIM OVO SMATRATI KAO NAJHITNIJE.—

Ljudstvo mi je usled forsiranih ovih potera skroz zamoreno.

S molbom na znanje i nadležnost.

M. P.¹¹

Komandant poručnik,
Bla. M. Radovanović

⁹ Na tom mestu original je oštećen. Brigada je, posle borbe na Bukoviku, sišla u s. Crni Kao.

¹⁰ Izveštaj nije nađen.

¹¹ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — gorski štab br. 5/69«.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA VUČEDOLSKJE BRIGADE OD 7. JUNA 1944. KOMANDANTU OPERATIVNIH JEDINICA ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE O BORBAMA PROTIV 2. DALMATINSKE BRIGADE KOD VILUSA¹

VUČEDOLSKA
VOJNO-ČETNIČKA BRIGADA
Br. Službeno
7 juna 1944 godine
Položaj

KOMANDANTU 200².—

Naređenja te komande Pov. Br.: 69, 70, 71, 72, 73, 74 primljena su. — Takođe su primljene i naredbe Pov. Br. 61 i 67/44 god. Akta Pov. br. Službeno od 20 i 30 maja tek. godine isto tako su primljena kod ove komande³.

Na dan 3 juna vođene su borbe sa partizanima na liniji: Droškorića — Zagora — Kaloper — Srednjak — Grahovac — — Omutić.⁴ — Partizani su potisnuti sa svih tačaka. — U ovim borbama partizani su imali tri mrtva i 6 ranjenih.

Pošto se nije osećao pokret ni sa koje druge strane dalji napad sam obustavio i ljudstvo sam povukao na dotadanje položaje.

Gubici na našoj strani: jedan poginuo četnik — Milićević V. Peko iz Zvijerine. Teže je ranjen u ovim borbama komandir Kamenske čete Stevan Vuković iz Rudinsko Trepačkog bataljona.

Noću 5/6 preduzeo sam napad na partizane u pravcu Trešnjeva. — S brigadom sam dospao do Trešnjeva i Pustog Lisca. — Trešnjevo je oslobođeno i u Trešnjevju sam ostavio Cucu četju.

Partizani nisu u ovim borbama davali jak otpor. — Ljudstvo ove brigade i u ovim borbama nanelo je partizanima gubitke ali nije tačno ustanovljen broj mrtvih i ranjenih.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 140, reg. br. 33/6 (CG-V-1469).

² Šifra za Komandu operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine.

³ Navedena akta Redakcija nije pronašla.

⁴ Na širem prostoru Vilusa dejstvovala je 2. dalmatinska brigada. Na položajima kod Grahova nalazio se 2. juna njen 4. bataljon, koji je istoga dana vodio borbe protiv četnika i manjih delova nemačke 392. legionarske divizije. Drugih podataka o borbama Redakcija nije pronašla.

Gubitaka u ovoj borbi nije bilo na našoj strani.
Za sada se nalazim sa brigadom na liniji — Derviš⁵ —
— Zakurjaj — Orao — Bojanje brdo.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

KOMANDANT, KAPETAN,
Ivan M. Janičić

M .P.

BR. 181

NAREĐENJE ŠTABA TREBINJSKOG KORPUSA OD 9. JUNA 1944. KOMANDANTU STOLAČKE BRIGADE ZA SPROVOĐENJE NAREĐENJA KOMANDE OPERATIVNIH JEDINICA ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE O PRIKRIVANJU ČETNIČKO-NEMAČKE SARADNJE U BORBI PROTIV NOVJ¹

KOMANDA 250²
Pov. Br. 62.
9 juna 1944 god.
Položaj.

Na ličnost komandanta!

KOMANDANTU 253³

Komanda 200 aktom Str. Pov. Br. 75 od 30 maja t.g. dostavila je sledeće:

»Prilikom smrti jednog našeg komandanta koji je poginuo u borbama sa komunistima, komunisti su skinuli sa njega torbu sa raznim spisima i dokumentima. Tom prilikom pala je u ruke komunistima i operacijska zapovest jednog komandanta korpusa i jednog komandanta brigade. U dotičnoj zapovesti pored odredaba o našim jedinicama naglašeno je da i Nemci vode operacije⁴ te se jedinicama skreće pažnja da održavaju vezu kako ne bi došlo do uzajamnog tučenja. Isto tako

⁵ Na karti 1 : 100.000 nije nađeno.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 232, reg. br. 3/12 (BH-X-360).

² Odnosi se na Komandu Trebinjskog korpusa.

³ Šifra za Stolačku brigadu.

⁴ O saradnji četnika i Nemaca u Hercegovini vidi dok br. 110, 132, 136, 141, 154, 162 i 168.

komandant dotičnog korpusa predvideo je šta ima da rade bataljoni muslimana koji su pod našom komandom.

Komunisti uhvativši ovu zapovest upotrebili su je u svoje propagandne svrhe. Istu su prepisali i falsifikovali svoje potpise komandanata od čije su strane izdate dotične zapovesti. Da bi ova podvala imala više dejstva mesto reči muslimani upisali su ustaše. Ovim se htelo reći da mi saradjujemo sa ustašama. Ne upuštajući se u komentare ove komunističke laži i podvala a da se u buduće ovo ne bi dešavalo

N A R E Đ U J E M :

1. — Da svi komandanti prilikom izdavanja zapovesti za operacije u odredbe iste nikad ne unose i odredbe o nemačkim trupama ako se operacije vode u zajednici sa njima. Ovo isto važi i za sva ostala naređenja u kojima nikada ne smije biti pominjano ime Nijemaca. Komandanti će sve naređiti svima potčinjenim jedinicama.

2. — Sve podatke o njemačkim trupama izdavati komandantima usmeno a ako je to ma iz kakvih razloga nemoguće onda na zasebnoj zapovesti dati ove podatke s tim da ih komandanti pocepaju odnosno spale čim uzmu potrebne podatke za rad. Ovo uvek naznačiti u početku dotične zapovesti.

3. — Da komandanti i komandiri prilikom odlaska u borbu ne nose sa sobom nikakva dokumenta, štambilje i ostale stvari, koji bi mogli doći do ruku neprijatelja, a koje bi ovaj mogao zloupotrebljavati čak u diplomatske svrhe.

4. — Sve stvari odnosno arhive povremeno zakopavati na sigurna mesta kako nebi padale u ruke neprijatelju.

Prednje saopštiti svim starešinama.«

Dostavlja se prednje naređenje komandantima brigada na znanje i tačan postupak.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

*Dostavljeno:*⁵

Komandantima brigada.

ZASTUPA KOMANDANTA,
NAČELNIK ŠTABA,
poručnik:
Rad. Pejanović⁶

⁵ Naređenje iste sadržine izdao je 15. juna 1944. Štab Nevesinjskog korpusa svojim štabovima brigada (Arhiv VII, Ča, k. 232, reg. br. 34/16).

⁶ Radomir.

**ZAPOVEST KOMANDANTA KNJAŽEVAČKOG KORPUSA
OD 11. JUNA 1944. KOMANDANTIMA BRIGADA ZA POSE-
DANJE POLOŽAJA RADI DEJSTVA PROTIV 9. SRPSKE NO
BRIGADE KOD S. VRELA¹**

GORSKI ŠTAB BR. 190²
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

O. Br. 78

11. juna 1944. godine

21.50 časova

Položaj

ZAPOVEST

(Sekcija 1 : 100.000 — Zaječar)

Posle teških i krvavih borbi sa jedinicama Timočkog i Deligradskog korpusa, partizani su razbijeni na Bukoviku i povukli su se u istočni deo Aleksinačkog sreza.³ Partizani su pretrpeli velike gubitke i utrošili skoro svu municiju. Sada se povlače od s. Prugovca ka s. Vrelu. Danas u 10 časova primećeno je oko 100 partizana u s. Vrelu koji su se kretali u pravcu s. Rsovaca. Svakako da je bila neka njihova izvidnica.

Naše jedinice⁴ iz Nišavskog korpusa posele su i drže zavtorenu liniju Golemi Vrh — Povije — Jasenovica — Rudina — Zdravča Čuka — Rajkovac. Po svima izgledima partizani će pokušati da se približe svojim bazama u Niškom srezu, zato je potrebno pojačati jedinice Nišavskog korpusa.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 99, reg. br. 2/7 (S-V-16761).

² Odnosi se na Knjaževački korpus.

³ Borba je vođena protiv 9. srpske NO brigade i Niškog NOP odreda. Vidi dok. br. 187 i 188.

⁴ U borbama su učesvovali i odredi Srpske državne straže koji su 13. juna kod s. Kravlje potpuno razbijeni, posle čega su se brigada i odred noću 13/14. juna kod s. Trnave (blizu Niša) prebacili na levu obalu Južne Morave, na Jastrebac. Opširnije vidi: Istočna Srbija, str. 203.

NAREĐUJEM:

1.— SVRLJIŠKA BRIGADA:

1. — Krenuće odmah preko Belog Potoka za Galibabinac. Pri prolazu kroz Beli Potok javiće se komandantu Gorskog štaba Br. 180 radi primanja instrukcija za rad.

Na položaju ostaviti jedan bataljon do dolaska 1. knjaževačke brigade. Po dolasku 1. knjaževačke brigade na položaj ovaj bataljon ulazi ponovo u sastav brigade u s. Galibabincu.

2.— 1. KNJAŽEVAČKA BRIGADA:

2. — U toku noći posešće liniju Plašivac — Sibinov Grob — Bogovo Gumno, tj. položaj koji je do sada držala svrljiška brigada.

Odmah po dolasku na nov položaj uhvatiti vezu desno sa 2. knjaževačkom brigadom, a levo sa jedinicama Nišavskog korpusa.

3.— 2. KNJAŽEVAČKA BRIGADA:

3. — U toku noći posešće liniju: Krstatac — k. 707 — k. 596 — Šiljati Kamen onako, kako je do sada bila posednuta od 1. knjaževačke brigade, t.j. po mojoj zapovesti O.Br. 77.⁵

Odmah po posedanju položaja uhvatiti vezu desno sa Timočkom, a levo sa 1. knjaževačkom brigadom.

⁵ Reč je o zapovesti od 9. juna 1944. komandantu Svrljiške brigade. U njoj, pored ostalog, piše:

»Korpus je dobio zadatak da zatvori prostoriju: Mečji Vrh — Slemen — Krstatac — k. 707 — k. 569 — Šiljati Kamen i Plašivac — Sibinov Grob — Bogovo Gumno. Prvu liniju zatvoriće ostale tri brigade, a vi će te sa svojom brigadom zatvoriti liniju: Plašivac — Sibinov Grob — Bogovo Gumno« (Arhiv VII, Ca, k. 99, reg. br. 50/6).

4.— TIMOČKA
BRIGADA:

4. — U toku noći posešće položaj, koji je do sada posedala 2. knjaževačka brigada, t.j. Mečiji Vrh — Vlaško Polje — Slemen.

Po dolasku na položaj odma će uhvatiti levo vezu sa 2. knjaževačkom brigadom a desno da se obezbedi bojnim patrolama.

5. — Odmah po zauzimanju novih položaja podneti mi pismene izveštaje.

6. — Obratiti najveću pažnju na daljno i blisko obezbeđenje jedinica.

7. — Znaci raspoznavanja redovni.

8. — Ja se nalazim na dosadanjem komandnom mestu.

Na izvršenje.

Komandant, kapetan
Bož. V. Miladinović

M.P.

Dostavljeno:
K-tima brigada

**ZAPOVEST KOMANDANTA NIŠAVSKE GRUPE KORPUSA
OD 12. JUNA 1944. KOMANDANTIMA KORPUSA ZA DEJ-
STVO PROTIV JEDINICA NOVJ KOD KRAVLJA I CERJA¹**

K O M A N D A
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI
GORSKI ŠTAB B. 180²

Pov. Br.

12 juna 1944 god.

SLOBODNE ŠUME I PLANINE

Z A P O V E S T

Sekcije Zaječar i Niš 1 : 100.000

Prema prikupljenim podacima sa više strana, jedna grupa partizana³ jačine oko 200 bila je u toku dana u s. Kravlje pa je otišla u pravcu s. Cerja.

Preko Sokobanjskog sreza pristižu jake naše jedinice sa severa u nekoliko pravaca, jedan od njih jeste: Soko Banja — s. Jezero — s. Vrelo — s. Kravlje.⁴

Ovaj štab sa svima svojim jedinicama izvršiće pretres terena: s. Grbavče — s. Kopajkošara — s. Gojmanovac — s. Kravlje — s. Miljkovac — s. G. i D. Paljina — s. Rujnik — s. Brenica — s. Kamenica. Za izvršenje prednjeg zadatka,

N A R E Đ U J E M :

1. — Gorski štab 45⁵

13 juna u 4 časa polazi sa Bršljanici pravcem: s. Gojmanovac — s. Kravlje — Debeli vrh (745) — Goli vrh (683) — Preslap — Rudina (517) — Crni vrh (683), sa zadatkom da pretrese teren

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 99, reg. br. 19/4 (S-V-16689).

² Šifra za Nišavsku grupu korpusa (Nišavski, Knjaževački i Če-garski korpus).

³ Odnosi se na delove 9. srpske NO brigade i Niškog NOP odre-da. Te su jedinice 13. juna kod s. Kravlje razbile delove Srpske državne straže i delove četnika Nišavske grupe korpusa. Vidi dok. br. 182, ob-jašnjenje 4 i dok. br. 187.

⁴ Vidi dok. br. 182 i 187.

⁵ Šifra za Nišavski korpus.

desno do linije zapadna ivica s. Gojmanovac — k. 466 — Goli vrh — s. Miljkovac — s. G. Paljina, a levo do linije s. Popšica (isključno) — s. Cerje (isključno) — Crni vrh.

U slučaju nailaska na partizane na liniji Goli vrh — Debeli vrh ne zalagati se mnogo zbog teškog terena (da ne bi bilo mnogo žrtava) sve dok se ne ispolji manevar levom kolonom koja će ići levo od štaba 45.

Desno nema naših delova, a levo održavati vezu na liniji s. Popšica — s. Cerje — s. Leskovik — s. Rujnik, gde će se kretati Svrljiška brigada.

13 juna u 3.30 časova polazi iz Davidovca pravcem s. Pirkovac — s. Popšica — Ljuti vrh (763) s. Cerje — s. Leskovik — s. Rujnik, sa zadatkom pretresa terena u zoni desno do leve granice gorskog štaba 45, a levo do linije Šuplji gorun (699) Isključno Provalija (isključno) k. 671 — Mečji vrh — k. 481.

U slučaju nailaska na partizane primiti borbu i težiti da se što pre potisnu razbiju i unište. U slučaju da borbu primi gorski štab br. 45 na liniji Debeli vrh (745) — Goli vrh (683) dejstvujete u pravcu Cerja da se manevrom obori ovaj jak položaj.

Desno održavajte vezu sa gorskim štabom 45 na prav-

2. — Gorski štab 189.⁶

⁶ Verovatno se odnosi na Čegarski korpus.

cu njegovog kretanja, a levo sa ovim štabom na liniji Popšica — k. 606 — Šuplji gorun (699) — Kamenička karaula (781) s. Brenica.

3. — Gorski štab 180.

13 juna od 4 časa polazi iz s. Radmirovca pravcem s. Pirkovac — s. Popšica — k. 606 — Šuplji gorun (699) — Kamenička karaula (781) — Kamenita glava — s. Brenica, sa zadatkom pretresa terena u zoni desno do leve granice štaba 189, a levo do linije: sv. Arandeo — Ljiljak — Golemi srednjak — Kalafat — Temeni vrh (539).

4. — Gorski štab 190.⁷

13 juna od 3 časa kreće iz Belog Potoka pravcem: s. Radmirovac — Golema livada (571) s. Kopajkošara odakle se deli u dva pravca: desni preko Šupljeg goruna (699) — k. 515 — Provalija — s. Cerje sa zadatkom da detaljno pretrese teren oko Provalije i levi od Kopajkošare na k. 541 — Golemi srednjak — Kalafat, sa zadatkom da pretrese uz put teren i na Kalafatu obezbedi levo krilo i bok svih napred navedenih jedinica od eventualnog napada Bugara sa pravca od Gramade.

5. — Veza će se održavati kuririma konjanicima i pešacima. Preporučujem da kolone održavaju vezu odelenjima specijalno određenim za vezu.

6. — Znaci raspoznavanja po već dodeljenom ključu za mesec juni.

⁷ Sifra za Knjaževački korpus. Vidi dok. br. 187.

7. — Doručak za vojnike biće u mestima gde se sada jedinice nalaze, ručak za jedinice štaba 45 iz Miljkovca i Paljine, za štab 189 iz Cerja, Leskovika i Rujnika, za štab 180 iz Brenice, a za štab 190 iz Kopajkošare i Grbavčeta.

8. — Po izbijanju na liniju: k. 487 — Crni vrh (683) — Leskovik — s. Brenica — Temeni vrh (539) jedinice će se zadržati i južno od ove linije mogu slati samo manja odelenja

9. — U slučaju da se ma iz kojih razloga ne dostavi zapovest od strane ovoga štaba a situacija dozvoljava štab 45 prenoćiće 13/14 juna na delu: Rudina (517) — Crni vrh (683) — k. 487. Obezbeđenje izvršiti u sve strane; štab 189 u okolini Leskovika, štab 180 Kamenita glava, a štab 190 oko s. Kopajkošare i k. 541.

10. — U slučaju napada okupatora (Nemaca ili Bugara)⁸ izbegavati borbu, a ako bude koja jedinica prinudena neka je primi izvlačeći se prihvato[m].

11. — Ranjenike i eventualne bolesnike upućivati u s. Popšicu, a komandant gorskog štaba 189, preko naših mesnih vlasti pripremiće hitnu evakuaciju ranjenika za Svrljig i Knjaževac.

12. — Za vezu sa ovim štabom ne slati pojedince kurire već najmanje trojke ili petorke zbog ugroženosti terena.

13. — Imati u vidu da se svakog momenta može naići na manje ili veće delove partizanske i da je većina stanovništva ovoga kraja partizanski raspoložena te svakoga legitimisati, pretresti i ispitati. Ne dopustiti nikome da se kreće ispred patrola i naših delova, već sve zadržavati i ostavljati u pozadini.

14. — Ja ću se nalaziti sa gorskim štabom 180, gde mi slati izveštaje što češće. Vreme se računa po starom srpskom.

Dostavljeno:

komandantima gorskih štabova 45, 64 i 190, a k-tu štaba 189 izvodno.

KOMANDANT MAJOR,
V. D. Vesić⁹

M.P.

⁸ Nemačke i bugarske trupe su, sa četnicima i Srpskom državnom stražom, napadale na jedinice brigade i odreda. Vidi dok. br. 187.

⁹ Vlastimir.

OBAVEŠTENJE ŠTABA MAJEVIČKE BRIGADE OD 12. JUNA 1944. KOMANDANTU SEMBERSKE BRIGADE O BORBAMA PROTIV JEDINICA NOVJ I SARADNJI SA NEMCIMA¹

KOMANDANTU SEMBERSKE ČET. BRIGADE
bratu »Z E K I«²

G D E B U D E

Primio sam od Vas pismo za vojvodu,³ ali pošto se ne nalazi ovde, jer uslijed blokacije od strane partizana,⁴ vojvoda se povukao sa nešto četnika i SS vojske⁵ prema Požarnici pa se još nije vratio a ja sam ostao sa svojim bataljonom u šumama oko Orlovina (našim bazama) Borbe su bile vrlo ogromne. Zarobili smo 1. (jedan) engleski puško-mitraljez, 2. (dva) engleska pikavca, 1. (jedan) pikavac i 7. (sedam) pušaka Jedan borac mi je poginuo (Bato Buđani iz Brčkog) i 4. (četiri) ranjena dva teže i dva lakše, i izgubili smo 5. pušaka. Partizani su se povukli prema Jelici i ovde ih za sada nema. Vojska je otišla za njima u poteru.

Mnogo me je obradovala vest o novom frontu u Francuskoj.⁶ Njemci za sada dobro sa nama pa ako što bude novoga vi nas izvestite odma da znam šta da radim. Ovde kod nas za sada je dobro.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

12. VI. 1944. god.
POLOŽAJ

bratski pozdrav Tebi i tvojim borcima

M.P.⁸

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 210, reg. br. 2/6 (BH-V-11146).

² Jeremije Lazić (Zeka).

³ Odnosi se na Radivoja Kerovića, komandanta Majevičke brigade.

⁴ Reč je o dejstvima 16. udarne divizije NOVJ protiv nemačkih, ustaško-domobranskih i četničkih jedinica na sektoru Tuzla — Bijeljina. O tim dejstvima vidi tom IV, knj. 26, dok. br. 30, 42 i 119.

⁵ Tada su na prostoru Majevice dejstvovale jedinice nemačke 13. SS legionarske divizije »Handžar«.

⁶ Reč je o desantu savezničkih snaga u Normandiji 7. juna 1944. godine.

⁷ Potpis nečitak.

⁸ Okrugli pečat: »Majevička četnička brigada«.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA ČAJNIČKE BRIGADE OD 13. JUNA 1944. KOMANDANTU DRINSKOG KORPUSA O BORBI PROTIV NOVJ KOD PONIKVE¹

Gs. Majore,² —

Kao što sam Vam pisao 12. o.m.³ 1 četu crvenih iz 16 mus. brigade najurio sam iz Ponikava.⁴

Dana 13 om. u 6 časova napali su me crveni sa dve strane u s. Ponikvama i to 16 m. brigada od s. Rajšića, a VI bosanska od Bukovice od Đerkovića kuća, a treći komunistički [bataljon] im je kretao ka Šapićima i Pisanici.

Vodili smo ogorčenu borbu sa njima tako da smo se držali više nego dobro, jer su uspeli da zauzmu Stražicu i Kominu tek oko 16 časova. Branili smo čuku po čuku.

Ovoga momenta t.j.: u 17 čas. napadaju Čajniče, mi držimo i to: Kik⁵ i Orlovačke stjene⁶ prema Čajniču. Nećemo se moći održati jer su jači od mene bar 8—10 puta, pošto ja imam svega oko 150 voj. a u pokretu su im ka Čajniču i XVII i XXVII divizija.⁷

Mi će mo ovaj položaj držati do mraka, pa će mo se povući na Čivči brdo i prema Čudnju.

Vaš izveštaj o pokretu Crvenih ka Čajniču dobio sam tek danas u 14 časova.⁸ U Čajniče stigao izveštaj u 12 čas.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 167, reg. br. 25/3 (BH-V-1114).

² Odnosi se na Aleksu Draškovića.

³ i ⁸ Pismo i izveštaj nisu nađeni.

⁴ Pri napadu i zauzimanju Čajniča i Foče (13/14. juna) jedinice 6. i 16. udarne brigade 17. divizije NOVJ imale su tokom 13. juna (12. juna nije bilo borbi) manje borbe sa četnicima, koji su pri svakom sudaru sa delovima brigada pobjegli. Opširnije o tome vidi tom IV, knj. 26, dok. br. 62.

U izveštaju komandanta Čajničke brigade od 13. juna 1944. komandantu Drinskog korpusa o rasporedu brigade, između ostalog, piše:

»Juče oko 6 čas. su se čule jake borbe oko s. Podpeće, Vlahovići, Crnoborje, Kakmuže, Mataruge.

Noćas oko 24. časa video se veliki broj raketa oko Čitluka t.j. po svima selima Podkovača, verovatno da su to bili signali za pokret.

Oko 21 čas tukli su nas teškim bacačima u D. Ponikvama od pravca Rajšića« (Arhiv VII, Ča, k. 167, reg. br. 27/3).

⁵ i ⁶ Nazivi na karti 1 : 100.000 nisu nađeni.

⁷ Tada se 27. divizija NOVJ nalazila na prostoru Srebrenica — Bratunac, a njena 16. brigada bila je privremeno potčinjena 17 diviziji NOVJ.

Neću moći preći na desnu obalu Lima, a i rešio sam se da ostanem ovde na terenu, ma šta se desilo.

Molim javljajte o situaciji od Prijepolja i Hoćevina, i da li će ih napadati od Pljevlja.

Gubitaka nisam imao.

Partizani su imali što smo videli 5 mrtvih i više ranjenih.

S verom u boga za kr. i Ot.

13/VI -
17.15 čas.
s.Kamen.

Komand. poručnik
Mi. Vučković⁹

BR. 186

IZVEŠTAJ KOMANDANTA AVALSKOG KORPUSA OD 15. JUNA 1944. DRAŽI MIHAILOVIĆU O STANJU ČETNIČKE ORGANIZACIJE U SMEDEREVSKOM KRAJU I KOSMAJU¹

ŠTAB AVALSKOG KORPUSA

Pov. Br. 163

15. juna 1944 godine

POLOŽAJ

HITNO

Izveštaj o situaciji
u Smederevskom kraju i Kosmaju.

NAČELNIKU ŠTABA VRHOVNE KOMANDE. —

U vezi Vašeg naređenja Br. LL 320 i 348,² o situaciji u Smederevskom kraju, Mladenaovačkom i Kosmajskom srezu podnosim sledeći izveštaj:

U ovim krajevima situacija se naglo pogoršala i dalje se stalno pogoršava. Zahvaljujući *neaktivnosti*³ naših komandanta komunisti se svakim danom sve više ojačavaju kako u pogledu broja ljudi tako i u pogledu brojnog stanja oružja i municije. Ljude za svoje jedinice mobilišu iz tih krajeva a oružje i municiju dobijaju sa strane. U svome izveštaju Str. Pov. Br. 195 od 22. aprila ove godine⁴ izneo sam situaciju,

⁹ Miloš.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 54, reg. br. 24/1—1 (S-V-6573).

² Naređenja nisu nađena.

³ Pojedina mesta u originalu podvukao je Draža Mihailović, olovkom.

⁴ Vidi dok. br. 127.

kakva je bila u to vreme. Tada sam tvrdio, ako se ništa ne preduzme, da će se komunisti pojačati i dostići ubrzo jačinu od 500 ljudi. Danas je taj broj premašen i on se stalno povećava i ubrzo će preći 1000. Problem pristalica ne postoji za komuniste jer je Smederevski kraj rezervoar za popunjavanje njihovih redova. Isto tako i veći deo Mladenovačkog i Kosmajskog sreza privezan je i organizovan od strane komunista. U tim krajevima komunisti su potpuno sprovedi svoju organizaciju. U svakom selu obrazovali su Narodni oslobodilački odbor, omladinu svrstali u SKOJ a žene u antifašistički front. Svoju propagandu razvili su do maksimuma. Izdaju svoje listove, rasturaju letke, brošure i radio izveštaje, koji Vam se dostavljaju u prilodu.

U vojnom pogledu komunisti su veoma aktivni u tim krajevima. Sa jačim grupama napadaju naše odrede. U većini slučajeva u Smederevskom kraju naši odredi su primorani da se povlače, a često bivaju i jače razbijeni. Pored toga komunisti vrše sistematsko čišćenje tih krajeva od naših ljudi. Po nekim selima izvršili su i veće pokolje.⁵ Zaveli su strahoviti teror prema ljudima koji bi inače prišli nama. Najteža i zabrinjavajuća pojava u tim krajevima jeste što je dobar deo naroda potpuno ideološki obrađen u komunističkom duhu. Mnogi seljaci postali su pravi komunisti, ideolozi. Primoran sam da iznesem, da je držanje komunista i njihovog vodstva mnogo korektnije, nego što je to slučaj sa vođstvom naše organizacije. U Smederevskom kraju četnici pljačkaju po odobrenju svojih starešina, koji idu tako daleko da čak i naređuju pljačku kuća partizanskih pristalica i to pravdaju kaznom merom za njihovu saradnju sa komunistima.

Stanje naše organizacije u tim krajevima veoma rđavo. U ovom pogledu naročito slabo stoji Smederevski kraj (srezovi oko Smedereva). Isto tako i veći deo Mladenovačkog i Kosmajskog sreza nije dovoljno organizovan ni vojnički ni ideološki. U tim srezovima postoje naše vojne jedinice koje su sastavljene većim delom od mobilisanog ljudstva i oružje koje je do poslednje puške pokupljeno od naroda.⁶ Tamo gde se momentalno nalazi neka naša jedinica ne postoji opasnost od komunista, ali čim se ova jedinica udalji komunisti se vraćaju i preduzimaju radikalne mere prema svakome koji se eksponira kao naš pristalica. Veliki je nedostatak naše organizacije u tim krajevima što se Komandanti *ne pridržavaju*

⁵ Četnici su u svojoj propagandi govorili kako NOVJ pljačka, ubija i teroriše, upravo ono što su sami činili.

⁶ Na margini originala Draža Mihailović je dopisao olovkom, ćirilicom: »Zašto nema starih jedinica«.

Uputa Br. 5 po kome treba da se kod naroda ostavi polovina oružja u sastavu prvih i drugih četa. Ovo je jedina zaštita i samoodbrana naših ljudi u Ravnogorskim narodnim odbojima, u Ravnogorskoj omladini i ženskoj Ravnogorskoj omladini saniteta. Kod ovakvog stanja naše organizacije narod se ustručava da priđe i povede borbu u cilju raščišćavanja komunista.

Naši komandanti sa svojim jedinicama u tim krajevima potpuno su *neaktivni*. Oni ne umeju niti da se bore protiv komunista niti da pridobiju i privežu narod za sebe u cilju sprovođenja organizacije. U uverenju su da je dovoljno mobilisati ljude milom ili silom i obrazovati vojne jedinice, prokrstariti sa istima kroz sela, izvršiti likvdaciju koga bilo i nastaniti se u neki siguran kraj i odatle komandovati. Smatraju da je dovoljno biti krut vojnik i disciplinu zavesti sistemom dželata, kame i telesnih kazni. Oni tome narodu, sem u selima gde stalno borave, koja su naša od početka ne umeju da pruže ni jednu toplu reč. U sela zalaze retko i to kao kaznena ekspedicija. Svoju obaveštajnu službu nisu razvili u potrebnoj meri pa nisu obavestjeni o glavnim članovima komunističke akcije. Tako prilikom preduzimanja akcije čišćenja ni jedan komandant ne može da pruži podatke i spisak ljudi koje treba kao saradnike komunista ukloniti, dok komunisti čim se neki čovek eksponira kao naš odmah ga uklanjaju. Svaka akcija čišćenja bez tih podataka nije mogla da urodi niti će uroditi plodom. To se najbolje videlo prilikom nedavne akcije⁷ u Podunavlju pod komandom potpukovnika Radojlovića.⁸ Posle nekoliko udara od strane naših nadmoćnih i skoncentrisanih snaga, komunisti su se rasturili pojedinačno i po trojkama i posakrivali i oružje i ljude po selima. Nemajući dovoljno podataka akcija čišćenja morala je da se završi. Dok se Mlavski korpus nalazio u tome kraju vladao je mir, a komunisti se nisu pojavljivali. Starešine toga kraja smatrali su da su komunisti likvidirani i da dalje akcija nije potrebna. Ja sam im ukazao na veliku zabludu u tome pogledu i tražio da se u svako selo ostavi stalna zaštita sastavljena od naoružanih ljudi i da se planski i sistematski nastavi sa istragom komunista. To nije učinjeno. Čim se Mlavski korpus povukao i napustio Smederevski kraj komunisti su se za kratko vreme prikupili i nastavili svoj rad. Svi ljudi koji su se stavili na raspoloženje i ušli u organizaciju pod zaštitom oružane snage Mlavskog korpusa bili su posle njegovog odlaska za kratko vreme *pobijeni*.

⁷ Vidi dok. br. 174 i 177.

⁸ Miloš.

Iznoseći prednje a u cilju sređivanja prilika u Smederevskom kraju, uklanjanja komunističke organizacije i postavljanja naše mišljenja sam da se u taj kraj upute *veće snage Mlavskog korpusa*, u toliko pre što oba ova korpusa pripadaju jednoj istoj grupi korpusa. Ovim snagama i njihovim komandantima treba postaviti jasne zadatke u pogledu planskog i sistematskog čišćenja komunista i uništenja komunizma u njegovom korenu. Ovaj rad ne može se svršiti za nekoliko dana već se na tome poslu mora ostati nekoliko meseci. Potrebno je predhodno razviti obaveštajnu službu i prikupiti tačne podatke o vođstvu komunističke organizacije u svakom pojedinom selu i zaseoku. Kada se ti podaci prikupe i srede treba pristupiti energičnim merama čišćenja terena. Sve starešine koji su se do sada na ovome poslu pokazale kao nesposobne trebalo bi zameniti sposobnijim. Za kratko vreme bavljnja među starešinama Mlavskog korpusa zaključio sam da isti imaju mnogo bolji nastup i takt u radu sa narodom. Vojnici su im mnogo bolje vaspitani i ophode se lepše sa narodom nego što je to slučaj kod starešina Smederevskog korpusa, a posebno starešina Podunavskog sreza. Ako ima mogućnosti trebalo bi odrediti ovom kraju nove starešine koje bi zajedno sa starešinama Mlavskog korpusa radile na uklanjanju komunističke i postavljanju naše organizacije. Tako, kad se po završenom poslu, jedinice i starešine Mlavskog korpusa vrate na svoju teritoriju da novopostavljene starešine mogu uspešno da nastave rad na organizaciji. Ponavljam i podvlačim da se sa starim ljudima ovaj posao neće moći uspešno da svrši. Posledice rada ovih starešina svakim danom su sve teže i štetnije po našu organizaciju. Od takvog rada ne trpi samo taj kraj, već cela okolina pa čak i sam Beograd.

Partizani i njihovo vodstvo jasno pokazuje svoje težnje i namere da svoje jedinice prebace i na teritoriju Avalskog korpusa i dođu u dodir sa beograđanima. Ovo su pokušali u dva maha ali su oba puta bili odbijeni. U svoje ljudstvo i pored skromnog broja i naoružanja potpuno sam siguran i mogu se boriti i sa brojno većim neprijateljem. Ali treba uzeti u obzir da dajem za akciju u Sremu 400 ljudi,⁹ da je Vračarski srez preplavljen Nemcima i blokiran Ljotićevcima koji su se čak i utvrdili po selima koja su poseli. Ovi jasno pokazuju nameru da jednoga dana povedu akciju protivu nas. Za sada se zadovoljavaju proganjanjem pojedinih naših ljudi i prikupljanjem podataka o starešinama i vodećim ličnostima naše organizacije.

⁹ Vidi dok. br. 193.

Ako susedi iz Smederevskog i Kosmajskog korpusa ne preduzmu energične i opsežne mere protiv komunista, Avalski korpus naćiće se između jakih partizana s jedne strane i Ljotićevaca i Nemaca, odlično naoružanih, s druge strane. (Ljotićevci u Vračarskom srezu dobili su ovih dana i tenkove). U prkos svega toga starešine i vojnici Avalskog korpusa daće sve od sebe i neće popustiti ni jednoga časa.

Molim Gospodina Ministra da po ovome izda potrebna naređenja, jer sve što je napred izneto tačno je i provereno.

Komandant major,
Svet. Sv. Trifković

M.P.

P

Komunistički propagandni materijal izvučen iz predmeta i poslat Dr-u¹⁰ Narediti potrebno: gardi, Ocokoljiću i Lazoviću¹¹

¹⁰ Odnosi se na Stevana Moljevića.

¹¹ Ovaj pasus dopisao je Draža Mihailović, olovkom, ćirilicom.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA TIMOČKOG KORPUSA OD POLOVINE JUNA 1944. DRAŽI MIHAILOVIĆU O BORBAMA PROTIV JEDINICA NOVJ KOD RADMIROVCA, BUKOVKA I VRELA¹

KOMANDA
GORSKOG ŠTABA BR. 65²
STR. POV. O. BR. 1011
juna 1944 god.³

Položaj.

GOSPODINU MINISTRU VOJSKE, MORNARICE I VAZDUHOPLOVSTVA

Izveštaj o borba-
ma sa partizanima.

Na dan 25. maja t.g. dobio sam izveštaj od strane potčinjene mi Zaječarske i II Boljevačke brigade, da je jača grupa partizana⁴ prodrla u Banjski srez i da se nalazi na položaju: Krstatac — Slemen (između Rtnja i Tupižnice). Odmah sam izdao naređenje komandantu II Boljevačke i Zaječarske brigade, a potom i k-tu I Boljevačke brigade, da odmah krenu i napadnu partizane ma gde ih našli, a ja sa svojom štabnom grupom i delom Krajinske brigade, prema dobivenim podacima, izvrših pokret iz Krajinskog sreza na mesto borbe.

U putu sam dobio izveštaj da je borba kod Krstatca i Slemena završena, da je partizanska grupa pretrpela teže grubitke (preko 50 mrtvih) i da se povukla u pravcu Device — s. Davidovac.⁵ Jačina partizana bila je oko 800 ljudi, sa većim brojem automatskih oruđa i velikim bacačem, a sve sa dovoljnim brojem municije. Ovi podaci dobijeni su u toku same borbe.

U toku 27 i 28 maja, uhvatio sam čvršću vezu sa komandantima Deligradskog i Knjaževačkog korpusa, a preko njih tražio sam i Vesića⁶ radi stvaranja plana zajedničke akcije

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 95, reg. br. 28/6—1 (S-V-15791).

² Šifra za Timočki korpus.

³ Redakcija nije utvrdila dan kada je izveštaj pisan.

⁴ Odnosi se da 9. srpsku brigadu i Niški NOP odred. Vidi dok. br. 178 i 181.

⁵ Vidi dok. br. 176.

⁶ Vlastimir.

protivu partizana. Za ovo vreme vršio sam pripreme i koncentraciju svojih brigada koje su trebale da uzmu učešća u akciji i prikupljao podatke o partizanima.

Na dan 1. juna po prijemu komande nad operacijama, izvršio sam sa svojim snagama pokret na liniji: Trubarevac — Žučkovac — Trgovište — Blendija — Čitluk, a jedan deo snaga ostavio sam na liniji: Slemen — Rtanj do s. Jošanice.

Još pri dolasku u Banjski srez, izgubili smo orijentaciju u vezi sa situacijom na terenu, jer je obaveštajna služba bila ravna nuli; dobijani su sasvim kontradiktorni izveštaji, a partizani su sedeli u jednom selu i mestu danima, a da nas niko o tome nije obavestavao.

Tek u toku 3. juna, dobijeni su pouzdani podaci da su se partizani utvrdili na položaju: Rajkovac — Rudina i da bazi-
raju u pogledu snabdevanja na sela: Galibabinac—Davidovac —Radmirovac. Odmah je izvršen pokret brigada i ovaj položaj uz saradnju Knjaževačkog korpusa⁷ i jednog dela Deligradskog korpusa, blokiran je sa sviju strana, ali su se u toku iste noći partizani izvukli u pravcu Device, jer su se snage Deligradskog korpusa povukle iz nepoznatih razloga sa Oštre Čuke, gde su bile određene da zatvore ova vrata ka Bukoviku i Banji.

U toku daljeg izvlačenja, partizani su prošli preko Resnika, zapalili arhivu i razoružali nekoliko vojnika Banjske brigade, koji nisu dali nikakav otpor i koje su partizani planski odmah pustili kućama.

Ovaj slučaj predavanja vojnika Deligradskog korpusa bio je i u prvoj borbi kod Slemena. Napominjem, odmah po dolasku u Banjski srez, čuo sam da se čak u redovima starešina ovog korpusa, sa zadovoljstvom i izvesnim olakšanjem govori kako: »partizani ne ubijaju, već naše vojnike koji se predaju, razoružaju i puštaju!«⁸

Slučaj kod sela Resnika me je iznenadio isto kao i kod Oštre Čuke, jer po predviđenom planu za akciju, u Resniku je trebao da ostane jedan bataljon Banjske brigade, o čemu me je i k-dant Deligradskog korpusa usmeno izvestio, — međutim moje naređenje nije izvršio, te su partizani uspeli da se bez ikakvih gubitaka i uznemiravanja izvuku u pravcu Bukovika.

Odmah po izvlačenju partizana krenuli smo ka Bukoviku i to sa pravca: Mozgovo—Dondola—Trubarevac—Vrbovac—Jošanica ka Velikom Vrh u Bukoviku. U toku 8. juna izvedeno je opkoljavanje partizanske grupe i oni primorani na borbu

⁷ Vidi dok. br. 170.

⁸ Vidi dok. br. 176, objašnjenje 4.

koju je vodila Zaječarska, I i II Boljevačka brigada od 6 časova izjutra do 20 časova uveče, na kosama Beljevine—Velikog Vrha i Bukovika.⁹ Borba se vodila prsa u prsa, ogorčeno i očajnički u gustim i veoma teško prohodnim šumama. U toj borbi naročito se istakao hrabrošću kapetan Leonida Petrović, koji je pri jurišu teško ranjen u grudi — i poručnik Radomir Petrović sa svojom I Boljevačkom brigadom. Pored ovih, istakli su se i svi svršeni đaci naše škole za rezervne oficire, kojima je ovo bila većini prva borba.

Naši gubici u ovoj borbi: 65 mrtvih i oko 100 lakše i teže ranjenih, a kod partizana se može reći da su desetkovani.¹⁰

Rano zorom 10. juna, partizani ponovo pokušavaju da se probiju u pravcu Bovana ka Obloj Glavi, što im u početku ne polazi za rukom. Posle dvočasovne borbe, kada su se umešali Nemci¹¹ iz Subotinaca sa svojom artiljerijom i jakom vatrom, prekinuta je veza između nas i partizana i ovi su uspeli da se izvuku ka Obloj Glavi i dalje na jug. Usled slabe obaveštajne službe, dobijeni su nakon dva dana podaci, da je ova partizanska grupa vodila jednodnevnu borbu na dan 12. juna¹² sa odredima S.D.S. iz Niša i Aleksinca, na prostoru s. Vrelo — s. Kravlje, u kojoj je bilo mnogo obostranih teških gubitaka. Pri kraju ove borbe sudelovao je i major Vesić sa svojom Niškom grupom.¹³ U toku sledećeg dana i noći, ova partizanska grupa, verovatno zbog neprestanih borbi sa našim delovima i velikih gubitaka, prebacila se preko Morave kod s. D. Trnave, za mali Jastrebac.¹⁴

Za sve vreme ovih borbi, jedinice Deligradskog korpusa nisu učestvovala u borbama i ako su imale svoj raspored u rezervi, a koji sam im dao obzirom da su bile demoralisane, zaplašene i nepouzdana za borbu. Jedino je Aleksinačka brigada vodila jedan sat borbu.

U borbama na Bukoviku, Knjaževački korpus nije učestvovao, ali je imao pre preuzimanja moje komande, tri oštre borbe sa počesnim snagama na svome terenu, koje su doprinele da se partizani prebace u Ražanjski srez. U borbi 3. juna, imao je 3 poginula, 20 ranjenih, 4 nestala i 14 zarobljenih. U borbi kod Gojmanovca, na dan 13. juna, imao je 3 ranjena. Ukupni gubici: 13 poginulih, 43 ranjena, 17 zarobljenih i 4

⁹ i ¹⁰ Vidi dok. br. 179, objašnjenje 5, 6 i 7.

¹¹ Redakcija nije mogla da utvrdi na koju se nemačku jedinicu odnosi.

¹² U knjizi Istočna Srbija, str. 203, navodi se da je borba vođena 13. juna 1944.

¹³ Vidi dok. br. 182.

¹⁴ Vidi dok. br. 181, objašnjenje 4.

nestala. Partizanski gubici nepoznati — izgleda da su bili mnogo veći.

Knjaževački korpus (pod mojom komandom) i Vesić ostavljeni su na svojim reonima da zatvore važne pravce eventualnog izvlačenja partizana.

Na kraju, i pored Vašeg raspisa o intrigama, hvalisanju i potcenjivanju suseda, — ne mogu da propustim, a da Vam ne kažem (u opštem interesu) jednu našu gorku istinu. Za vreme ove akcije, K-dant Deligradskog korpusa, stalno je bio sa svojim štabom u Soko-Banji, gde se vodio život kao i pre rata: starešine i vojnici šetali su se sa devojkama i ženama na korzo-u sa puškomitraljezima u rukama, pili po kafanama, stanovali po vilama. Ceo teren prepušten je sudbini — i partizanima! Pasivnost organizacije dozvolila je partizanima da uzmu maha. U ovom korpusu ima više nego duplo oružja nego što je pokazano—aktivirano, ali ga narod daje partizanima, jer je naša organizacija potpuno kompromitovana! U borbama kod Bukovika, iz pojedinih sela, kao: Mozgova, Crnog Kala, Trubarevca, Vrbovca, Milušinaca i Čitluka — seljaci su aktivno i sa puškama učestvovali u borbama na strani partizana (pucali su na moje vojnike iz kuća), a da ne govorim o obaveštajnoj službi ovčara i ostalih meštana koji su moje brigade vodili na zasede partizana. Dok su moji vojnici gladovali i dok su nas na svakom koraku meštani sabotirali, dotle su partizani dobijali sve: obilnu hranu, pa čak i municiju! Meštani su naše izginule vojnike i ranjene skidali do gole kože i takve ostavljali, a partizane kolima prenosili, izvlačili i sahranjivali.

Komandant Deligradskog korpusa, bio je prema meni istina korektan, ali je stalno servirao neistine i nije izvršavao moja naređenja. Napustio je borbu — položaj u borbi kod Bovana i otišao u Banju radi sahrane rezervnog poručnika Lukića, a o tome me nije izvestio. Sve telefonske linije su nesigurne i formalno u partizanskim rukama, jer ih partizani prisluškivanjem i slanjem lažnih izveštaja potpuno iskorišćuju u svoje svrhe. Ponavljam, moje jedinice su formalno gladovale, te sam bio primoran (da nebi svojim prvim nastupom, rekvizicijom potencirao ogorčenje ovoga naroda prema organizaciji) da svu hranu i snabdevanje svojih vojnika vršim kamionima iz moga reona. S druge strane sam na ovaj način vršio i neku vrstu propagande, jer su vojnici ovim putem dobijali čak i pakete, pisma i t.d. od svojih kuća, što je izazivalo divljenje i stvaralo sliku prave vojske.

Odbacujem sve sitnice i spletkarenja koja potiču iz štaba Deligradskog korpusa i njegovog komandanta u vezi sa mojom ličnošću!

Narod ovoga kraja u koliko je za nas, ogorčen je, utučen i potpuno apatičan. Posle »Dede« — kapetana Jovanovića¹⁵ (i brata) i sada, — ne može ga niko ubediti ko smo mi i šta hoćemo. Čuju se često očajni uzvici: »bolje da je i Deda ostao ili onaj Anđelković!«¹⁶

Nažalost, naša organizacija u ovome kraju je bez temelja, te je neophodna brza i energična intervencija u pogledu smene i povlašenja komandanata i nezdravih starešina. Velika je šteta za ovaj narod, jer je rđavom upravom i organizacijom prosto (iz očajanja) gurnut u krilo partizana.

Molim za nadležnost.

M.P.¹⁷

Komandant, potpukovnik,¹⁸

BR. 188

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA KNJAŽEVAČKOG KORPUSA OD 16. JUNA 1944. KOMANDANTU TIMOČKE BRIGADE O PRIMEDBAMA KOMANDANTA NIŠAVSKE GRUPE KORPUSA POVODOM BORBI VOĐENIH PROTIV JEDINICA NOVJ NA BUKOVIKU¹

GORSKI ŠTAB BR. 190²
JUUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

Pov. Br. Službeno

16. juna 1944. godine

Položaj

KOMANDANTU TIMOČKE BRIGADE

Komandant Gorskog štaba Br. 180³ sa Pov. Br. 946 od 11. juna t.g. dostavio je sledeće primedbe na rad u borbi jedinica ovoga korpusa:

¹⁵ Jovan. Do septembra 1943. bio je komandant Deligradskog korpusa, kada je na taj položaj došao Brana Petrović.

¹⁶ Nikola, major, pomoćnik komandanta Deligradskog korpusa.

¹⁷ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — gorski štab br. 65«.

¹⁸ Komandant je bio Ljuba Jovanović Patak.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 99, reg. br. 4/7 (S-V-16764).

² Šifra za Knjaževački korpus.

³ Odnosi se na Štab Nišavske grupe korpusa.

»Iz poslednjih borbi koje su vodile jedinice Gorskog štaba Br. 190⁴ zapaženi su sledeći nedostaci i greške:

1. — Jedinstvo komandovanja nije bilo, tako da su jedinice počesno zalagane i uvedene u borbu. Nije bilo jednovremenog i snažnog napada i zajedničkog rada, već rastrkana borba bez plana. Zato je komandant Gorskog štaba Br. 190 morao često puta lično da trči sa jednog na drugi kraj položaja i borbenog rasporeda, da rukovodi lično borbom svuda i na svakom mestu. U ovom slučaju trebalo je proceniti situaciju, doneti pravilnu odluku i sa najgrupisanim snagama napadati na najvažniji deo rasporeda partizana, prema ostalim delovima partizanskim trebalo je ostaviti samo manje jedinice koje će ih zavaravati. Jedinice su bile rastrešene i razvučene, nije bilo dubine u rasporedu, te nije bilo moguće komandantima da pariraju iznenađenja. Komandanti su potpuno ostali bez rezerva. *Zaboravili su da onaj komandant koji ostane bez rezerve onoga momenta prestaje da bude komandant.*

2. — Obuka nije izvedena sa trojkama onako kako je to ranijim naređenjima predviđeno, niti su starešine usposobljene za samostalan i inicijativan rad. Osnovna greška koja se pripisuje lenjosti i indolentnosti starešina. *Ovo nije smelo da se dozvoli.* Zašto da partizani, koje vode nedovršeni đaci i propalice budu bolji borci i da znaju bolje da postupaju u borbi od naših boraca, kada kod nas ima mnogo više i mnogo boljih stručnjaka za borbu. Ovo je greh koji se ne može oprostiti, greh prema borcima, greh prema narodu i greh prema Otadžbini i Kralju.

3. — Suviše je precenjivana snaga partizana. Zato što su imali nekoliko bacača uneta je takva panika kod naših vojnika, da su se cele brigade raspale kao mehuri posle nekoliko izbačenih bombi. A dejstvo ovih bombi bilo je neznatno. Tako od ispaljenih 40 bombi samo je kontuzovan jedan vojnik. Vest o jačini partizana pronošena je neverovatnom brzinom i stalno uveličavana. Ovo treba na svaki način sprečavati i svim sredstvima suzbijati.

4. — Kod komandanata brigada i bataljona nije bilo ni malo inicijative u radu. Niko se nije koristio svojim pravom da sam preduzme korisnu akciju na svome delu i ako je zato bilo dosta mogućnosti. Niko nije slao svoje trojke, desetine ili vodove u šupljinu rasporeda, da se probiju u partizansku pozadinu i da stvore nered i paniku. Komandanti nisu ni imali pripremljene trojke sa ovakvim zadatkom pa ih nisu ni upotrebili. Ovo je dokaz da je obuka izvođena samo površno

---

⁴ Vidi dok. br. 182 i 187.

u koliko je uopšte i izvođena. Nije bilo temeljne obuke ni starešina ni vojnika.

5. — Pojedini vojnici pa i starešine bežali su iz borbe i napuštali svoje drugove bez ičijeg znanja i odobrenja. Neki su išli toliko daleko da su se zaustavljali tek na desetom kilometru od mesta gde se vodila borba. Ove starešine koje su ovako radile nemaju pojma o načinu vođenja borbe. Oni neznaju da se borba vodi sa položaja na položaj, pa bilo u napadu ili u odbrani i odstupanju.

6. — Za lečenje i negu ranjenika nisu preduzete mere koje su mogle biti preduzete, tako da su mi se neki ranjenici preko svojih prijatelja javljali i molili da im se pomogne u lečenju. Neophodno je potrebno da se za svaki korpus obrazuje jedna bolnica, sa potrebnim brojem stručnih bolničara i potrebnim brojem kreveta za ležanje, gde će se ranjenici odmah upućivati i primiti prvu lekarsku pomoć. U koliko ovo nije učinjeno odmah da se učini, jer je greh da se naši najbolji borci, koji su prolili krv za opšte dobro, napuste i ostave sami sebi. **Na njih obratiti najveću pažnju.**

7. — Obaveštajna služba nije dobro organizovana, niti je dobro funkcionisala. Desilo se je da su partizani bili u jednom selu nekoliko časova pa i po ceo dan, a da ih nije niko napadao. Pored toga ni ovaj štab nije izveštavan na vreme i potpuno. Nekoliko depeša koje sam dobio nisu mogle da mi ni iz daleka pruže sliku koja je bila na bojištu. Nisam mogao na vreme zbog ovoga da intervenišem i da pomognem ugroženom delu. Zaboravilo se da su obaveštajna služba i obaveštavanje oči i uši komandanta.

8. — Partizani su se i ovom prilikom, kao i u mnogim prilikama, poslužili raznim trikovima koje naši vojnici, pa i naše starešine nisu znali pa nisu mogli ni da pariraju. Evo šta oni rade:

a — oni se često povlače i prave džep u koji uvlače naše jedinice pa kada one dovoljno duboko uđu onda tuku bočnom vatrom i zarobljavaju ih i nanose im velike gubitke. Pri odstupanju partizana treba na krila i u napred slati odmah patrolu radi izviđanja i održavanja dodira sa njima;

b — kretanje naših jedinica je sa slabim obezbeđenjem te partizani priređuju iznenađenja koja nas koštaju skupo;

v — partizanske trojke ostaju prikrivene na terenu, pa kada naši delovi prođu onda se pojavljuju u pozadini i stvaraju zabunu. Ne procenjuje se teren i važnost pojedinih delova terena pa se zato i ti najvažniji delovi i ne pretresaju. Za ovo treba upotrebiti trojke koje čuvaju krila, bokove i pozadinu, kao i delove iz rezerve;

g — probijaju se trojkama i manjim odelenjima u pozadinu rasporeda, stvaraju nered i paniku. Ovo se parira specijalno pripremljenim trojkama, koje čuvaju krila, bokove i pozadinu i jedinicama iz rezerve;

d — mnogo galame i prave zabunu. Često puta komanduju desno krilo napred, a u stvari ide levo krilo ili odstupaju. Treba dobro osmatrati bojište i kontrolisati svaki pokret partizana. O ovome treba obučiti svakog pojedinog borca. Na galamu ne polagati veliku pažnju;

đ — imaju običaj da obese nekoliko šinjela po drveću ili po granju, tako da se ima utisak da stoje borci, ili ostave nekoliko šajkača na kamenje, a oni se udalje od ovih mesta i vode borbu. Ovo treba shvatiti kao obmanu i ne gađati;

e — imaju običaj da na jednom krilu otvaraju jaku vatru, a na drugom da vrše manevar radi obuhvata. Zato treba krila i bokove obezbediti;

ž — probijenim delovima stavljaju u zadatak da izađu na komunikacije kojima naši kuriri idu i da pričekaju kurire i ubijaju. O ovome obavestiti sve naše kurire te da budu jako oprezni;

z — stavljaju i naše znake na kape i rukave da bi obmanuli pojedince. I ovo se može parirati samo jakom i velikom obazrivošću;

i — ako vrše napade na pojedine naše vojnike u zgradama i u selu oni ih lažu da su starešine uhvaćene ili da su se predale, te ih namamljuju obećavajući im da ih neće pobiti. Čim ih uhvate oni ih streljaju.⁵ Nikada ne treba njima verovati, već obavestiti vojnike da se niko ne sme predati, a onaj ko se preda biće streljan.

O svemu napred navedenom treba dobro obučiti svakog pojedinog vojnika, a naročito sve starešine koji moraju u ovom pogledu biti perfektni. Ne sme se više desiti da se nekoliko desetina vojnika preda ili razoruža na prevaru, da bude neobazrivo i slično. **Povedite o ovome strogo računa i uložite najviše truda da se stanje borbene gotovosti i borbene snage jedinica koje su vam potčinjene popravi i usavrši do maksimuma. Ako tu uspete onda je misija koju ste uzeli na sebe uspela. Uspeh pojedinih štabova ceniću po uspehu u borbi i ni po čemu drugom. Ovo je od izvanredne važnosti pa svo vreme upotrebite na obuku starešina i vojnika. Saopštiti što pre svima potčinjenim jedinicama i pojedincima u koliko se to na njih odnosi.**«

---

⁵ Vidi dok. br. 176, objašnjenje 4 i dok. br. 189.

Prednje primedbe dostavljam komandantima s tim, da se ovih primedaba, u koliko to već nije od ranije učinjeno, tačno pridržavaju i svoje jedinice obuče onako kako sam ranije naređivao, pre ovih primedbi.

U koliko se kome komandantu čine ove primedbe, u ma kom pogledu, neumesne, neka mi dostavi svoj iscrpan izveštaj, da bi i ja svoj mogao dostaviti pretpostavljenom komandantu.

Po tač. 6 bilo je regulisano gde će se ranjenici preneti⁶ i tako je i urađeno. Ni jedan ranjenik nije ostao na bojištu, već su svi preneti u bolnicu u Knjaževcu.

Dostavljeno: Komandant, kapetan
K-tima brigada **Bož. V. Miladinović**
M.P.

BR. 189

OBAVEŠTENJE ŠTABA RESAVSKOG KORPUSA OD 16. JUNA 1944. POTČINJENIM KOMANDANTIMA O STRELJANJU ČETNIKA U TIMOČKOM KORPUSU¹

GORSKI ŠTAB 79²
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI
Str. Pov. Br. Službeno
16 juna 1944. god. u 12 časova
POLOŽAJ

SVIMA KOMANDANTIMA BRIGADA I SREZOVA
OVOG KORPUSA. —

Koman[dant] Veliko-Moravske grupe korpusa³ aktom svojim Str. Pov. Br. Službeno od 14 juna t.g. dostavio je depešu Timočkog korpusa br. 352 od 11 jula⁴ 1944 godine u sledećem:

⁶ Vidi dok. br. 183.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 55, reg. br. 15/4 (S-V-6788/1).

² Šifra za Resavski korpus. U svom sastavu imao je 1. i 2. resavsku i Despotovačku brigadu. Januara 1944. korpus je ušao u sastav Velikomoravske grupe korpusa.

³ Tada je komandant bio potpukovnik Todor Gogić.

⁴ Omaška, treba: juna. Depeša nije nađena.

4. 2. 1944
do 7. 2. 1944
12. 8. 1944
K-10
5
redat
711
684

»Streljao sam 75 vojnika radi toga što su se predali partizanima.⁵ Iste su partizani razoružali i pustili namerno da podrivaju naše redove i šire defetizam. Izvršen broj streljanja za napuštanje položaja u borbi. Smatram da ovako mora postupiti svaki komandant naših jedinica, jer se samo na taj način može rešiti sličnih namera partizana«.

»Dostavljajući prednje, naređujem sledeće:

1.) Da se prednje saopšti svima vojnicima pred strojem sa potrebno[m] poukom i da je gornji postupak vojnika upepen protivu Kralja i Otadžbine.

2.) Da svi komandanti izvrše na licu mesta streljanje onih vojnika koji napuste položaj za vreme borbe.«

Dostavlja se prednje komandantima brigada na znanje i postupak po prednjem naređenju, a komandantima sreza da saopšte kome treba.

Dostavljeno:

Komandantima brigada i srezova

Po zapovesti komandanta

Načelnik Štaba, major

Zoran M. Vesel

M.P.

⁵ Vidi dok. br. 187.

ZAPOVEST KOMANDANTA SREDNJOBOSANSKOG KORPUSA OD 17. JUNA 1944. POTČINJENIM KOMANDANTIMA ZA NAPAD NA DELOVE 12. KRAJIŠKE NOU BRIGADE U ŽIVINICAMA¹

KOMANDA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI
GORSKI ŠTAB BR. 310²

Str. Pov. Br. 749
17 juna 1944 god.
U 19 sati.

Z A P O V E S T

(Sekcija Prnjavor — Travnik, razmer 1 : 100.000
našeg geograf. V. Inst.)

Komunističke snage se nalaze i to: Banjalučki odred: Skender-Vakuf (s. Paunovići) jačine 100 boraca i jedan bataljon 12 Krajiške brigade u s. Živinicama;³ jedan bataljon 12 Krajiške brigade u s. Večićima; jedan bataljon 12 Krajiške brigade u s. Vrbanjcima — Dabovci i jedan bataljon 12 Krajiške brigade u s. Obodniku i s. Maslovare sa štabom brigade u s. Maslovarama (Petrića kuća); jedan bataljon 5 (Kozarske) brigade kao zaštita bolnice sa bolnicom u Demičkoj (Šiprage), sa pretstražom na Petrovom Polju. Delovi 5 (Kozarske) brigade sa pokretnom bolnicom u Čečavi.

U Šipragama i najbližoj okolini nalaze se svi magacini i sve pozadinske ustanove.

Naš zadatak je da razbijemo i uništimo neprijatelja i zauzmemo Šiprage.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 214, reg. br. 6/4 (BH-V-11911).

² Šifra za Srednjobosanski korpus.

³ Dvadesetog juna u Živinicama i Viševicama se nalazio 1. bataljon 12. krajiške NOU brigade. Istog dana napalo ga je oko 1.200 neprijateljskih vojnika (četnika, ustaša i Nemaca). U tročasovnoj borbi neprijatelj se, pretrpevši gubitke, povukao na polazne položaje. Opširnije vidi tom IV, knj. 26, dok. br. 115.

NAREĐUJEM:

I. DESNA KOLONA

Komandant poručnik Vujačić.⁴

Sastav:

311 brigada od 3 bataljona
450 borac, 10 pm. 1 l.[a-ki] b.[acač]

Leteća brigada
300 boraca 12 p.m.

1 četa Karanovac
150 borac, 15 pm. 2 t. b.
2 l. b.

Svega: 900 boraca
37 pmitraljeza
3 l. bacača i
2 t. bacača.

1. — Prikupiće se 19 juna 1944. god. do 12 časova (podne) u s. Javoranima kod crkve, sem 2 bataljona 311 brigade⁵ koji će biti na pretstraži u s. Čukovcu.

Zadatak: 20 juna 1944 god. u 3 časa napasti komuniste na levoj obali r. Vrbanje, uništiti ih, zauzeti Skender-Vakuf i produžiti napad na Šiprage u cilju uništenja komunista i zauzimanja Šipraga.

Pravac kretanja: s. Javorani — s. Čukovac — s. Rađići — s. Živinice — Skender Vakuf — Šiprage.

Granice zone širenja: desno po potrebi, a levo do r. Vrbanje. Desno nema nikoga. Levo održavati vezu sa levom kolonom na liniji dolina r. Vrbanje.

II. LEVA KOLONA

Komandant Novo Prodić
Načelnik štaba kapetan
M. Vorotović

Sastav:

312 brigada⁶ od 4 bataljona
4 bataljon 311 brigade.
Svega: 700 boraca

18 puškomitraljeza

1 l. bacač

2. — Prikupiće se 19 juna 1944 god. do 12 časova (podne) u s. Pribinić — s. Buletić.

Zadatak: 20 juna 1944 god. u 5 časova izvršiće pokret pravcem: s. Pribinić — s. Očauš i postaviće se u očekujućem položaju na liniji: s. Stopan — s. Kerle do r. Vrbanje iznad Šipraga.

⁴ Bogdan, vojni instruktor Vrbaske brigade.

⁵ Odnosi se na Vrbasku brigadu. Vidi dok. br. 195.

⁶ Teslička brigada.

Jedan bataljon sa zadatkom demonstracije uputiti pravcem: s. Pribinić — s. Maslovare da napadom na Maslovare uznemirava komuniste i iste priveže za sebe zadržavajući ih da ne dođu s leđa našim snagama određenim za napad na Šiprage. Ovaj bataljon komandant će odrediti po volji, samo ne bataljon Arsenića,⁷ Delića i Vukovića⁸ koji moraju napadati Šiprage.

Granica zone širenja: desno, leva granica desne kolone.

Levo nema nikoga. Desno održavati vezu sa desnom kolonom.

3. — VEZA: — Za vezu upotrebiti kurire, poverljive meštane seljake. Palenjem po dve (2) vatre jedna pored druge i signalnim pištoljima, označavaće se linija do koje su došle naše snage.

4. — SNABDEVANJE: hranom sa terena o čemu će voditi računa komandanti kolona.

5. — SNABDEVANJE municijom. Obe kolone biće snabdevene potrebnom municijom. Municiju štedeti jer u toku akcije neće biti popune, a možda će pretstojati produženje akcije sa onom municijom sa kojom će jedinice biti popunjene pre početka akcije.

6. — IZVRŠENJE: zadatak mora da se izvrši po cenu života, radi uništenja ovog komunističkog uporišta. Za neizvršenje zadatka streljaću na licu mesta. Opravdanja neću primati nikakva.

7. — EVAKUACIJU ranjenika i bolesnika regulisaće komandanti kolona i to, komandant desne kolone prema Skenderu — Kotor Varošu, a komandant leve kolone prema Tesliću.

8. — POČETAK napada na Šiprage 21 juna 1944 god. u 4 časa ujutru, a u isto vreme i na Maslovare od strane određenog bataljona 312 brigade. Napad mora biti jednovremen sa obe-ma kolonama. Na slučaj, da desna kolona ne stigne na poč-

⁷ Teodor.

⁸ Boško, komandant 4. bataljona Vrbaske brigade.

tak napada na Šiprage, leva kolona ima izvršiti napad i bez obzira na desnu kolonu, likvidirati Šiprage i u Šipragama sačekati desnu kolonu. Za to vreme pretresti Šiprage i okolicu.

Leva kolona ima zauzeti očekujući raspored u najvećoj tajnosti.

Za tačnost početka napada biće mi odgovorni komandanti kolona.

9. — KOMANDANT Zapadne Bosne⁹ i ja nalazićemo se sa desnom kolonom.

Na izvršenje!

NAPOMENA: Skrećem pažnju komandantima kolona na obezbeđenje sa sviju strana, a naročito sa leđa.

Razviti obaveštajnu i izviđačku službu do maksimuma.

S Verom u Boga — za Kralja i Otadžbinu!

Draža nas vodi ka Veličini i Slobodi!

Dostavljeno:
Komandantu Zapadne Bosne,
Komandantu desne kolone
poručniku Bogdanu Vujačiću i
Komandantu leve kolone
Novi Prodiću

K o m a n d a n t,
L. Tešanović¹⁰

M.P.

Napomena:

Ugovoreni znaci: *Dizanje kape u vis u levoj ruci.*

Znaci raspoznavanja: **Bogdan — Boško**

K o m a n d a n t,

L. Tešanović

⁹ Slavoljub Vranješević.

¹⁰ Lazo.

**IZVEŠTAJ RADIO-CENTRA POSAVSKO-KOLUBARSKE
GRUPE KORPUSA OD 18. JUNA 1944. KOMANDANTU KO-
LUBARSKOG KORPUSA O OBAVEŠTENJU DRAŽE MIHA-
ILOVIĆA U VEZI SA POSETOM PETRA BAČOVIĆA KAIRU¹**

Str. Pov. Br. 1256/44

Raspisi V.K. o stanju i raspadu
komunističkih bandi.

RADIO CENTAR GORSKOG ŠTABA 707²

Pov. br. 229

18 juna 1944 god.

Teren

KOMANDANTU GORSKOG ŠTABA BR. 78³

Vrhovna Komanda dostavila je danas sledeće raspise:

»Br. LL 585-17 juni. Jedna komunistička radio stanica javlja se na talasu za raspise i daje izmišljene i lažne vesti u cilju da unese u naše redove zabunu. Tako je 17 ovog meseca dala vest da je potpukovnik Bačović⁴ uhapšen od strane Engleza u Italiji.⁵ Međutim potpukovnik Bačović je išao u februaru mesecu sa nekoliko savezničkih oficira u Kairo,⁶ gde je podneo našoj Vladi referat a isto tako i britanskim vlastima. Potpukovnik Bačović se vratio pre 15 dana sa britanskim avionom i već je na terenu. Nastavak.«

»Br. LL 586-17 juni. Nastavak. Potpukovnik Bačović saopštio je ovde kada se vratio da je dobio od britanskih predstavnika uputstvo da se tuku komunisti i da će Britanci biti zadovoljni ako mi ovaj posao svršimo,⁷ a u koliko mi ne stigne-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 61, reg. br. 35/1 (S-V-7768/1—b).

² Šifra za Štab Posavsko-kolubarske grupe korpusa.

³ Štab Kolubarske brigade.

⁴ Petar.

⁵ U saslušanju majora Vojislava Lukačevića, pred organima državne bezbednosti, navodi se da su pri povratku iz Kaira u zemlju Bačovića i Lukačevića krajem maja 1944. britanski oficiri u Bariju (Italija) pretresli i oduzeli im lične legitimacije, novac, oružje, poštu. Potom su ih odvezli na aerodrom gde su ukrcani u avion i vraćeni u štab Draže Mihailovića (Arhiv Istorijskog instituta u Titogradu).

⁶ Vidi dok. br. 42, objašnjenje 37.

⁷ U to vreme britanska vlada je već bila prestala sa vojnom podrškom Draži Mihailoviću i povukla (krajem maja 1944) sve svoje vojne misije koje su bile u četničkim štabovima.

Za vreme boravka van zemlje, Bačović i Lukačević su nastojali da pred Britancima prikažu snagu i organizaciju četničkih jedinica i tobože njihovu privrženost savezničkim ciljevima. U svojoj misiji Bačo-

mo da tučemo komuniste da će ih oni likvidirati kada se budu iskrkali.⁸ Javno mnjenje u inostranstvu je protiv komunista

vić je stigao u Kairo, odakle mu britanske vlasti nisu dale da ide u London, dok je Lukačević boravio u Londonu gde je prisustvovao venčanju kralja Petra Karađorđevića i tad dobio titulu kraljevskog adutanta. Za vreme boravka u Londonu Lukačević je bio primljen kod britanskog kralja i kraljice. Vidi prilog I, dok. br. 4.

Za vreme boravka u Londonu, a potom u Kairu, Lukačević je sa britanskim predstavnicima vodio pregovore o tome da on obrazuje četničku jedinicu koju bi poveo u borbu protiv Nemaca i tako izazvao intervenciju savezničkih trupa i spasao četnički pokret, koji je zbog kolaboracije sa okupatorima i domaćim izdajnicima došao u tešku situaciju i već bio kompromitovan i u našoj i u svetskoj javnosti. Vidi prilog I, dok. br. 2.

Povratkom u zemlju krajem maja (verovatno 31. maja, kada je istim avionom od Draže Mihailovića otišao general Armstrong) Bačović i, prvenstveno, Lukačević radili su na tome da formiraju jurišnu jedinicu koja bi, u određenom momentu, izvršila napad na Nemce i tako skrenula pažnju savezničkih snaga na novi momenat u četničko-okupatorskim odnosima. U stvari, radilo se o formiranju tzv. Nezavisne nacionalne komande, odnosno četničke Nezavisne grupe nacionalnog otpora, koja je navodno, trebalo da, zbog kompromitovanja Draže Mihailovića i četnika zbog saradnje sa okupatorima, odvoji deo četničkih jedinica u Hercegovini od otvorene saradnje sa Nalcima i izvrši demonstrativan napad na manje nemačke snage u Trebinju. Istovremeno, NOVJ im je i dalje bila neprijatelj broj jedan.

U Nezavisnoj grupi nacionalnog otpora pored ostalih, bili su: Bačović, Lukačević, Zaharije Ostojić i potpukovnik Pavle Novaković, novinar Veljko Krivišić i drugi (Arhiv VII, Ča, k. 143, reg. br. 34/2 i k. 145, reg. br. 29/1: Predlog nacionalne grupe Draži Mihailoviću od 3 septembra 1944 i zabeleška Draže Mihailovića o stavu prema grupi). Opširnije vidi: Radoje Pajović, Formiranje četničke nezavisne grupe nacionalnog otpora, JIC, br. 4/1964.

Krajem novembra 1944 Lukačević se, ostavši bez vojske koja se pod udarcima NOVJ raspala, sa grupom četnika i tri britanska oficira stavio na raspolaganje britanskoj artiljerijskoj jedinici koja je bila u Bileću i pod komandom NOVJ.

U propratnom aktu Štaba 29. divizije NOVJ od 14. decembra 1944. o upućivanju Lukačevića u Odeljenje zaštite naroda (Ozna) Crne Gore, Sandžaka i Boke pored ostalog, piše:

»Voja Lukačević sa ostalom trojicom (poručnik Đorđe Đermanović, narednik Milisav Babović i Dragoslav Đurišić, kao prevodilac — prim. red.) došli su Englezima da se predaju, kao i da pregovaraju za grupe četnika ostale kod Foče, a kojih ima navodno u jačini 15 hiljada boraca. Englezi su obavestili naše vlasti i predali ih našem opunomoćstvu u Bileći« (Arhiv VII, k. 268, reg. br. 18/15.).

U depeši Draže Mihailovića od 17 januara 1945. potpukovniku Petru Bačoviću, između ostalog, piše:

»Ne znam da li Vi verujete da bi Englezi predali Lukačevića komunistima. Ja u to ne mogu da verujem, utoliko pre, što su Lukačević i Pavle Novaković bili montirani od Engleza da ruše naše organizacije« (Arhiv VII, Ča, k. 276, reg. br. 6/1, depeša 337). Opširnije o boravku Bačovića i Lukačevića van zemlje i planovima o stvaranju mostobrana vidi: B. Latas — Milovan Dželebdžić, n. d., str. 387—391.

⁸ Prepise depeša gornje sadržine saopštili su potčinjenima i drugi četnički komandanti, između ostalih i Štab Romanijskog korpusa (Arhiv VII, reg. br. 30/5, k. 185).

i svi zahtevaju da se likvidiraju komunisti. Danas Saveznici jasno uviđaju da su komunisti izgubili bitku. Najbolji dokaz je nesposobnost Titova da sačuva svoj štab, koga je potukao jedan padobranski nemački bataljon.⁹ Danas se inostranstvo pita preko slobodne štampe gde je ta silna Titova vojska od tri stotine hiljada vojnika. Nastavak.<

»Br. LL 587-17 juni. Nastavak. Zar nisu sposobni da sačuvaju svoj štab, i savezničke misije koje su stradale. Inostranstvo jasno vidi da su komunisti slabi i da je njihova moć izduvani mehur koji je prsnuo. Sada su komunisti u vrlo teškom položaju, pa zato pristupaju intrigama i podvalama kao da će im to nešto pomoći. U laži su kratke noge. Mi poznajemo komuniste. Oni uvek kada su u teškom položaju otpočinju naročito jaku kampanju sa lažima. To i sada počinju, ali mi znamo da im otkucavaju poslednji časovi. Komunizam je propao u celom svetu a propaće i kod nas. Kraj depeše. — Komandanti korpusa i svi ostali komandanti koji imaju radio stanice saopštiće gornje depeše svojim radiotelegrafistima.<

S molbom na znanje.

K-dantu Gor. Štaba 707 i 78

PO ZAPOVESTI KOMANDANTA

Ađutant, potporučnik:

Duš. M. Radulović

M.P.

KOMANDA JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

ŠTAB

KOLUBARSKOG KORPUSA

Str. p. Br. 1256

24 - VI - 1944 god.

— Položaj —

U vezi Str. Pov. Br. 1254 od danas, —

UAKTA

Po zapovesti Komandanta,

Ađutant potporučnik,

Duš. M. Radulović

⁹ Reč je o drvarskoj operaciji.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA JUŽNOMORAVSKOG KORPUSA OD 21. JUNA 1944. KOMANDI »JUŽNE SRBIJE« O BORBA- MA PROTIV NOVJ U VREMENU OD 21. DO 28. MAJA 1944. GODINE¹

GORSKI ŠTAB BR. 165²
JUGOSLOVENSKE VOJ. U OTADŽBINI
Pov. Br. —

21 juna 1944 godine
Slobodne srpske planine

Duplikat³

Relaciju vođenih borbi,
dostavlja. —

KOMANDANTU GORSKOG ŠTABA BR. 110.⁴

Na osnovu naređenja toga štaba br. službeno od 17 juna 1944 godine, dostavljam relaciju o vođenim borbama u vremenu od 21 do 28 maja 1944 godine u sledećem:

1. — Južno Moravski korpus u vremenu od 9 do 18 maja ove godine nalazio se je u punom sastavu na bugarskoj teritoriji⁵ u reonu: Golemo selo — Drenovac — Oblička Sena — Gumerište sa jednim bataljonom u selu Mrtvici (sekcija Vranje raz. 1 : 100.000) jureći jednu komunističku grupu jačine oko 150 ljudi, koja se je grupa komunista prebacila iz reona Vranjska Banja na levu obalu reke Morave.⁶ Ovu grupu partizana proterao sam sa reona preko pl. Kukavice ka selu Čukljenik — Brza — Gorina. Radiogramom tražio sam od komandanta štaba br. 110. potpukovnika Đurića⁷ da izda potrebno naređenje komandantu Leskovačke brigade da zatvori pravac: Kaluđerica — Novakov Rid — Gorina — Brza. Komandant mi je odgovorio depešom da je kapetan Andrijević⁸ sam bez ičijeg

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 100, reg. br. 21/5—1 (S-V-16949).

² Južnomoravski korpus

³ Napisano olovkom, ćirilicom.

⁴ Sifra za Komandu »Južne Srbije«.

⁵ Reč je o teritoriji koja je pripojena Bugarskoj.

⁶ Redakcija nije utvrdila o kojoj se jedinici NOVJ radi. Na pl. Talambasu (kod Vranja) 9. maja 1944. formirana je 10. srpska (7. južnomoravska) NO brigada.

⁷ Radoslav.

⁸ Miodrag. Brigada je bila u sastavu Južnomoravskog korpusa.

odobrenja napustio ugroženi reon od partizana (selo Barje, Igrište, Miroševce, Gorina i Brza) i otišao na Babičku Goru. Od strane komandanta Gorskog štaba br. 110 tri puta mu je bilo naređeno da se sa Babičke Gore vrati i postupi po mome traženju ali da kapetan Andrijević ovo naređenje nije izvršio.

Ovo neizvršenje naređenja, kao što će se kasnije videti iz relacije imalo je za posledicu brzi pad sela Barja, Gagince i Oruglice.

18 maja 1944 godine do mraka Južno Moravski korpus, usled bugarske akcije u Poljanici protivu nas, ostavljajući dva bataljona iz Moravske brigade prebacio sam u reon sela: Mijovca — Lalinca — Studena — Tumba.

2. — Udar na štab br. 110 izvršen je 18 maja 1944 godine.⁹ U ovome udaru ni jedna jedinica niti starešina iz Južno Moravskog korpusa nije učestvovao jer smo se nalazili s one strane granice.

3. — 19 maja ove godine bila je konferencija gg. oficira štaba 110, Vardarskog, Južno-Moravskog i Jablaničkog korpusa. Na toj konferenciji između ostaloga zbog događaja u štabu br. 110, kao i komunističkih namera zahtevao sam, da se stanje što pre normalizuje i da se preduzmu mere opreze prema komunistima.

4. — Dok su se starešine ovoga korpusa nalazile na konferenciji u Klajiću, usleduje bugarski napad na selo Mijovce. Tom prilikom Bugari su ubili jednog mladića iz Mijovca, upalili nekoliko kuća i plevnji.

5. — 20 maja tg. upotrebio sam na sređivanje prilika u korpusu, kao i preorganizaciju. Ovoga dana stigla je u sastav korpusa leteća brigada koja je bila kod štaba br. 110.

6. — 21 maja tg. komunisti su u zoru napali naše snage u Jablanici sa dva pravca.¹⁰

a) Na selo Retkocer sa pravca: Gazdari — Pusto Šilovo i sa pravca Gajtan — Stubla — Miskiće — Tulare.

⁹ Reč je o četničkom udaru na Štab »Južne Srbije«, 18. maja 1944. Tada je s položaja smenjen major (potpukovnik) Radoslav Đurić i ubijena Vera Pešić, četnički agent. Dužnost komandanta preuzeo je major Ranko Stošić, što je Vrhovna komanda potvrdila. Đurić je 27. maja 1944. sa oko 50 četnika prešao na stranu NOVJ (Arhiv VII, Ča, k.276, reg. br. 5/1, depeša br. 54; tom I, knj. 9, dok. br. 18; tom II, knj. 13, dok. br. 93 i 117). Radoslav Đurić je umro 15 maja 1980. kao pukovnik JNA u penziji.

¹⁰ Reč je o napadu 21. divizije NOVJ (bez 5. srpske brigade) koji je otpočeo 20. maja 1944. Borbe su trajale do 28. maja, u kojima je od 23. maja uzela učešće i 22. divizija, bez 8. srpske brigade. Opširnije vidi: dr Milivoje Perović, Južna Srbija, edicija Srbija u narodnooslobodilačkoj borbi, Prosveta, Beograd 1961 (dalje: Južna Srbija), str. 387—393.

b) Na selo Barje sa pravca: Miroševce — Vina i sa pravca: Gorina — Bukova Glava — Kaluđerica.

Prema zapovesti koju sam dobio od zastupnika komandanta¹¹ štaba br. 110 i ličnom posmatranju borbe, odmah sam zaključio da komunistički napad u štabu br. 110 nije bio pravilno shvaćen. Ovo iz razloga što je vatra kako bacača tako i mitraljeska bila mnogo jača na pravcu pod a), nego na pravcu pod b). Prema Barju je bio samo pomoćni komunistički napad dok je prema Retkoceru bio glavni komunistički napad.

Štab br. 110 u mesto da preduzme najcelishodnije mere u pogledu grupisanja i angažovanja snaga prema glavnom napadu, a da prema pomoćnom napadu odredi potrebne snage, greši što prema pomoćnom komunističkom napadu diriguje Južno Moravski korpus od četiri brigade, Oruglički bataljon i leteći odred Leskovačke brigade, prema ciglo 120 do 150 komunista. U mesto da se Južno Moravski korpus, Vardarski korpus i Jablanički korpus angažuju prema glavnim komunističkim snagama u Retkoceru. Ovo se ne čini nego se ostavlja sam Jablanički korpus (bez 1 Jablaničke brigade), da se tuče sa komunistima koji ga u dvodnevnoj borbi tuku počasno.

Ova pogrešna procena situacije i odluka dovodi do dragocenog gubitka u vremenu za koncentraciju naših snaga i počasno tučenje Jablaničkog korpusa (bez 1 Jablaničke brigade).

Leteći odred Leskovačke brigade, do podne 21 maja tj. sam bez ičije pomoći rasčistio je sa komunistima koji su napadali selo Barje, dok je Oruglički bataljon i Južno Moravski korpus u dve kolone, jedna pravcem: Lalinca — Bunatovac — Kaluđerica, a druga pravcem: Mijovce — Oruglica — Gaginca — Barje, nastupao ka Barju i pred mrak izbio na određeni cilj, nenaišavši na komuniste.

7. — 22 maja tg. zastupnik komandanta štaba br. 110 svojim pismenim naređenjem određuje me da primim komandu nad svima jedinicama u Jablanici (Južno Moravski korpus, Vardarski korpus, Jablanički korpus i leteći odred Leskovačke brigade) i da rukovodim operacijama protivu komunista. Pri tome nisam dobio nikakvih podataka o komunistima (njihovoj jačini i dotadašnjem dejstvu). Iako je zastupnik komandanta štaba 110 bio zdrav i kao takav primio se dužnosti na konferenciji gg. oficira 19 maja tg. u selu Klaiću, da zastupa komandanta štaba br. 110, dok Vrhovna komanda ne odredi komandanta, trebao je lično da koman-

¹¹ Misli se na Ranka Stošića.

duje jedinicama u borbi a ne da određuje potpisatoga, što je protivno svima Pravilima i gledištima za vođenje borbe. Iako se ovim želelo da se sva odgovornost za Jablanicu (kako za uspeh tako i za neuspeh) prenese na potpisatog, ipak sam se primio ovog teškog zadatka, da spasim što se spasiti može.

8. — Odmah sam svima jedinicama izdao zapovest za koncentraciju snaga na liniji: Đulekare — Tupalski Vis — Radevačka Česma.

Komandantu Jablaničkog korpusa potporučniku Savi Milovanoviću naredio sam, da posle gubitka Retkocera, Tulara i Medveđe, da se pod borbom, pri tome prikupljajući potrebne podatke o komunistima povuče na Tupalski Vis.

Sa Vardarskim i Južno Moravskim korpusom hitao sam po podne 22 maja i noću 22/23 na otsek: Tupalski Vis — Radevačka Česma.

9. — 23 maja tg. iz jutra raspored naših snaga je sledeći: 1 Jablanička brigada u Đulekaru (Direktorov zabran); Vardarski korpus na Tupalskom Visu; Jablanički korpus (bez 1 Jablaničke brigade) Tupalski Vis i Južno Moravski korpus kod Radevačke Česme (selo Radevci); Leteći odred Leskovačke brigade u selu Barju i Oruglički bataljon u selu Gajincu.

Istog dana oko 8 časova u jutru stigao sam na Tupalski Vis, gde sam se upoznao sa situacijom. Jablanički korpus (bez 1 brigade) u trodnevnoj borbi bio je istrošio municiju, nanevši teške gubitke komunistima, ali zbog gubitka terena malo demoralisan. Jačina Južno Moravskog korpusa oko 480 boraca. Prilikom povlačenja Jablaničkog korpusa priključilo im se je oko 500 nacionalista bez oružja koji nisu smeli sačekati komuniste. Komandant Jablaničkog korpusa potporučnik Sava Milovanović nije znao da mi pruži nikakve podatke o komunistima. Pošto je tri dana vodio borbu a nije znao jačinu i pravce napada komunista, bacio sam ga u borbeno izviđanje na pravcu: k. 926 »L« od slova Tupale — k. 628 — Dedić — Medveđa i pravcem: »T« Tupalski Vis — k. 787 — k. 679 — Baltić (sekcija Lebane raz. 1 : 100.000). Jablanički korpus uspeo je da desnim krilom dođe do Medveđe ali je pod pritiskom nadmoćnih komunističkih snaga morao da se povuče u sami mrak na Tupalski Vis gde je bio prihvaćen od strane štaba čete ovog korpusa koja je stupila u dejstvo, i pod borbom izvučeni su i poslednji delovi. U međuvremenu Vardarski korpus prebacio sam u Đulekare da ojača 1 Jablaničku brigadu a Južno Moravski korpus sa Radevačke česme privukao na Tupalski Vis. Zreo momenat za protivnapad bio je u sami mrak ovoga dana, ali ljudstvo nije bilo

obučeno za noćnu borbu, i što je Jablanički korpus bio demoralisan, a inače raspolagali smo municijom samo za jednu borbu, zbog čega sam odustao od protivnapada. Noću 23/24 maja tg. oba korpusa povukao sam u šumu na Radevačku Česmu s tim da 24 maja sa svima snagama pređem u napad.

24 maja tg. oko 10 časova komunisti su izvršili napad i sa pravca Crni Vrh — k. 689 — k. 708 na desno moje krilo (Vardarski korpus i 1 Jablaničku brigadu). Komunističko desno krilo izbilo je na položaj k. 570 — k. 870 — k. 958 i tako stvorili front: Đulekare — Tupalski Vis. Istoga dana oko 10.30 časova izvršio sam napad sa Južno Moravskim korpusom na desno komunističko krilo i bok. Posle tročasovne borbe bacili smo ih preko reke Jablanice zarobivši 5 komunista sa oružjem i jedno »Brno-puškmitraljez« Engleskog porekla. Kapetan Krstić¹² u isto vreme izvršio je protivnapad kod Đulekara i odbacio komuniste preko Crnog Vrhka ka Bučumetu.

24 maja u veče, naredio sam, da sve snage zanoće na liniji: Crni Vrh — Medveđa — Dedić — Baltić. Jablanički korpus požurio se je i izbio u selo Mačedonci (k. 671).

U ovoj borbi protivu naših snaga učestvovala su tri komunističke brigade iz 1 Jablaničke komunističke divizije, dok je 4 komunistička brigada bila u rezervi u reonu: Borovci — Vrapci — Bogunovac. Jačinu crvenih snaga koja je učestvovala u napadu protivu nas, cenim na oko 2000 ljudi, prema naših 1200.

U borbi su se naročito istakli: Komandant Poljaničke brigade artiljeriski poručnik Radomir Pešić i komandanti bataljona potporučnik Vasilije Đorđević i narednik vodnik Boško Tadić, koji su izvršili prodor preko kose k. 87 isključno — Drvodeljaska kosa (natpis selo Drvodeljka).

Kod Moravske brigade: komandant brigade kapetan Ilija Ristić i komandanti bataljona potporučnik Dimitrije Golubović i narednik Živojin Lenković.

Kod Ristovačke brigade: graničarski podnarednik Petar Nikolić i komandant sreza Pčinjskog kapetan Ratko Stanoković koji se je nalazio u sastavu leteće brigade.

Kod štabne čete: narednik Milorad Zdravković, redov Išljem Išljamović i kaplar Popović.

Kod leteće brigade.

Kod 1. Jablaničke brigade: komandant brigade kapetan Ilija Nikolić kao i njegovo ljudstvo pokazalo se je kukavički tako da je kapetan Krstić kako kapetana Iliju Nikolića tako i njegovo ljudstvo sa pištoljem u ruci vraćao na položaj.

¹² Stojan, komandant Vardarskog korpusa.

25 maja t.g. komandant Jablaničkog korpusa, nemajući tačne podatke o komunistima na svoju ruku zaletio se je u napad pravcem: Mačedonci — Retkocer, gde su ga komunisti pre podne napali s fronta i s leđa (4 komunistička brigada sa reona: Borovci — Bogunovac) i potpuno ga razbili. Ovoga dana pošto nisam imao izveštaja, i što sam smatrao da su crveni jači od nas, nisam napadao Retkocer, već sam naredio ponovo grupisanje snaga na reonu: Crni Vrh — Đulekara, privlačeći Oruglički bataljon u Drvodelju iz sela Gagince.

26 maja tg. iz jutra jake komunističke snage iz Makedonije i Crne Trave, pojačane snagama iz Puste reke i Kukavičkim komunističkim bataljonom preduzele su napad na Barje i Oruglicu sa pravca: Igrište — Barje jednom kolonom, drugom kolonom Miroševce—Vina—Barje, trećom kolonom Kaluđerice — Barje i četvrtom kolonom Lalince — Mijovce — Dupeljevo — Oruglica.

Leteći odred Leskovačke brigade jačine oko 120 ljudi bio je odmah odbačen iz Barja; jedna polovina povukla se je za selo Klaić a druga preko sela Beštice za Gagince. Trideset boraca iz Orugličkog bataljona uzaludno su se suprotstavljali kud i kamo nadmoćnijim komunističkim snagama i bili su primorani da se povuku. Pred mrak stigao im je u pomoć i ostatak Orugličkog bataljona i izvršili zajedničkim snagama protivnapad ali bez uspeha.

Izveštaj o napadu komunista na Barje i Oruglicu dobio sam u Đulekaru istog dana oko 11 časova i odmah sam sa Južno Moravskim korpusom pošao za Klajić, a komandantu Orugličkog bataljona naredio sam da preko Lipovice i Gornje Oruglice izbije u Gagince i zadržava komuniste do pristizanja ostalih naših snaga.

Istoga dana Poljanička brigada pred mrak prebacila se je preko sela Grgurovaca na Banjurovo¹³ i preduzela inicijativno noćni napad. Ostalim trima brigadama naredio sam napad na selo Gagince, ali labavo vođene nisu uspele da dostignu postavljeni cilj i pred zoru 26/27 povukli se u selo Klajić (Klajićska kosa) — na polazni položaj.

Pošto sa Južno Moravskim korpusom nisam uspeo da ovladam selom Gagincem i Oruglicom, naredio sam koncentraciju svih raspoloživih snaga za napad na komuniste: osek Gagince — Melovo — Donja i Gornja Oruglica i to ovako: Vardarski korpus i cela 1 Jablanička brigada sa oteka selo Lipovica — Vrbovica — Devojkina kamen — Bela zemlja napadnu na Gornju Oruglicu pravcem ka Donjoj Oruglici. Južno moravski korpus i Leskovačka brigada koja se je javila tek

¹³ Na karti 1 : 100.000: Beljurevo.

27 maja po podne, da izvrše napad na selo Bešticu — Gagince sa pravca Barje — Gagince i Klajić — Gagince. Ovaj napad trebao je prema mome naređenju, da otpočne 28 maja u 3 časa u jutru. Međutim, načelnik štaba br. 110 kapetan Jovan Stevanović na svoju ruku 27 maja po podne preduzeo je napad na Oruglicu sa 1 Jablaničkom brigadom i bio razbijen. Tako je u stvari kompromitovao moj nameravani napad sa svim raspoloživim snagama i doveo do počesnog tučenja u borbi.

28 maja ov. godine sa Južno Moravskim korpusom i Leskovačkom brigadom preduzeo sam napad po predviđenom planu. Leteća i Ristovačka brigada, ma da su dobile liniju na kojoj su trebale da budu 28 u 3 časa u jutru, nisu poslušale nego su se istrčale unapred, gde su ih komunisti sačekali i vratili nazad na polazni položaj. Napad Poljaničke i Moravske brigade tekao je normalno. Selo Beštica bilo je zauzeto i naši prednji delovi bili su podišli severnim prvim kućama sela Gagince. Za poraz 1 Jablaničke brigade do ovog momenta nisam znao.

Kapetan Krstić Stojan sa svojim korpusom nalazio se je u Jugozapadnom delu sela Lipovice gde je štitiio leđa 1 Jablaničke brigade koja je učestvovala u napadu na Oruglicu. Pre podne 28 maja tg. delovi 4 Jablaničke komunističke brigade¹⁴ napali su na Vardarski korpus sa Radevačke česme. Kapetan Krstić razbio je jedan komunistički bataljon, ali malo zatim komunisti su ga napali sa leđa, pošto se je 1 Jablanička brigada slabo borila i dala u begstvo. U ovoj borbi hrabro je pao kapetan Krstić komandant Vardarskog korpusa, a teško ranjen hrabri komandant Žegligovske brigade poručnik Nikola Janićijević. Ovim napadom komunisti su uspeli da naše snage u reonu sela Lipovice podele u dva dela. Jedan deo povukao se je za selo Trstenu na bugarsku teritoriju a jedan deo preko sela Lipovice za Klajić.

Kada sam prve begunce saslušao video sam da je moje desno krilo pretrpelo neuspeh, a u međuvremenu komunisti su izbijali na liniju: Đulekari — Tupalski Vis — Radevačka Česma. Bio sam u položaju da budem potpuno opkoljen sa sviju strana. Rešio sam se na izvlačenje iz ove potkovice. I sa svim snagama pred mrak i noću 28/29 maja pored Leskovca izvukao sam se za selo Bogojevac istočno od Leskovca. U ovome napadu protivu nas učestvovali su: Crnotravska brigada, Kumanovska brigada i Makedonska brigada pod komandom »Tempa«¹⁵ Titovog delegata za Makedoniju. Njihovu ja-

¹⁴ Reč je o 4. srpskoj NO brigadi 21. divizije NOVJ.

¹⁵ Svetozar Vukmanović.

činu cenim na oko 150 ljudi. U automatskom oruđu i municiji bili su mnogo bolje naoružani. Imali su teške bacače što je moralno pogađalo naše borce.

U napadu na naše snage u Jablanici, komunisti su bacili svoje dve divizije »Južno Moravsku«. Ukupnu jačinu njihovu cenim na četiri do pet hiljada.

Po do sada prikupljenim podacima, gubici komunista su:

Mrtvih:	150
Ranjenih:	200 do 250
Zarobljeno:	

NAŠI GUBICI:

Mrtvih:	40
Ranjenih:	41
Nestalih:	310, od

kojih vojnici Južno Moravskog korpusa i Orugličkog bataljona (svega 160) najverovatnije pošto su bili otsečeni prebacili su se preko granice na bugarsku teritoriju, gde se nalaze dva bataljona ovog korpusa.

Ljudstvo Leskovačke i 1 Jablaničke brigade, najvećim delom izgleda da se je predalo komunistima. Za mali broj postoji verovatnoća da je svoje oružje slomilo i sada se prikriva po šumama pored svojih kuća.

Za Jablanički korpus (2 i 3 brigada) nemam podataka, jer su se ove dve brigade pod borbom probile ka Dobrom Dolu u sastav potpukovnika g. Keserovića.¹⁶

Prednje se dostavlja s molbom na znanje i nadležnost.

Komandant, kapetan
Bor. S. Manić¹⁷

¹⁶ Dragutin.

¹⁷ Borivoje.

**IZVEŠTAJ ŠTABA SREMSKOG ODREDA OD 21. JUNA 1944.
DRAŽI MIHAILOVIĆU O PRELASKU ODREDA IZ SRBIJE
U SREM I ODNOSIMA SA DOMOBRANIMA I NEMAČKIM
OKUPATORIMA¹**

ŠTAB BR. 234/1² Sloboda ili smrt 5, 6³
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

Br. 100
21 juni 1944 g. Položaj.

**GOSPODINU MINISTRU VOJSKE, MORNARICE
I VAZDUHOPLOVSTVA**

Izveštaj o vođenoj
borbi u Sremu.

U noći između 17 i 18 o.m. izvršen je ponovni prelaz u Srem od strane leteće brigade ove komande pod komandom majora g. Sendića⁴ kod sela Drenovac. Prelaz je izvršen pod vrlo povoljnim uslovima. Prilikom krstarenja u toku noći naš odred nije naišao na otpor partizana,⁵ šta više pojedine partizanske patrole bežale su od našeg odreda. 18 o.m. u 18 časova došlo je do ogorčene borbe između našeg odreda i partizana kod sela Platičeva. U vrlo oštroj borbi koja je trajala više od 1 sata partizani su potpuno razbijeni. Izbrojano je na mestu borbe 4 mrtva partizana (od kojih jedan komandir čete), jedan je zarobljen. U toku borbe primećeno je da su partizani svoje ranjene i mrtve izvlačili iz borbe. Domobranci tvrde da ima najmanje 10 mrtvih i 15 ranjenih partizana a tako glasi i njihov službeni izveštaj. Naši gubitci su: 1 mrtav i 2 lako ranjena. Prema izjavi zarobljenog partizana ostalo je svega 10 nepovređenih partizana. Zaplenjeno je: (3 puške sa nešto municije uz njih.)

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 128, reg. br. 4/23 (S-X-497).

² Brojčana oznaka za Sremski odred.

³ Dopisano mastilom, ćirilicom.

⁴ Josima, komandant Sremskog odreda.

⁵ Redakcija nije utvrdila o kojoj je partizanskoj jedinici reč. Verovatno je u pitanju neka lokalna partizanska jedinica.

Sa Nemcima,⁶ nemačkim vlastima i vojskom naš odred imao je kontakta, ali se još ne zna kako će reagirati na naš upad u Srem. Sa Domobrancima uspostavljen je odnos trpepljivosti, ali isti stoje pod Nemačkom kontrolom, pa sve zavisi kako će nas Nemci tretirati.

Do Fruške Gore naš odred se nije mogao prebaciti, jer je blokirana Zagrebačka pruga od strane Nemaca čija kaznena ekspedicija ovih dana počinje sa čišćenjem tog terena.

O nekom popu Krstiću ili njemu sličnima, nema nikakvih podataka da postoje, verovatno da je sve to neko izmislio. Major g. Sendić koji je došao u lični kontakt sa ljudima iz Rume tvrdi, prema izjavi istih, da je gore navedena ličnost potpuno nepoznata.

Naš odred ostaje i dalje u Sremu i ako bude potpomognut od nadležnih u municiji i oružju neće se vraćati.

M.P.

Zast. komandanta,
nač. štaba kapetan 2 kl.
Dušan Pantelić

BR. 194

**OVLAŠĆENJE DRAŽE MIHAILOVIĆA OD 23. JUNA 1944.
ŽIVOTI TODOROVIČU ZA VOĐENJE RAZGOVORA SA
PREDSTAVNICIMA BUGARSKIH OKUPACIONIH SNAGA O
MEĐUSOBNOJ SARADNJI¹**

M.P.²

O V L A Š Ć E N J E

Za rezervnog artiler. popporučnika Životu M. Todorovića, profesora,³ da u moje ime vodi razgovore sa pretstavnicima bugarske vojske, koja se nalazi na teritoriji Kraljevine Jugo-

⁶ Tada su u tom delu Srema dejstvovali delovi nemačke 13. SS divizije »Handžar«.

¹ Fotokopija originala (pisanog na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 18, reg. br. 16/7.

² i ⁶ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — gorski štab br. 1« — Četnička Vrhovna komanda.

³ Todorović, pseudonim Gemeto, bio je šef propagande u Sumadijskoj grupi četničkih korpusa.

slavije,⁴ i stvara sa njima potrebne veze za rad na nacionalnoj bazi. Gospodin Todorović ima sva moja usmena obaveštenja i uputstva.

Skreće se pažnja komandantima korpusa JVO⁵ da imenovanom ne prave nikakve smetnje, već da mu u svemu izlaze u susret.

23 juni 1944 god.
Položaj.

Načelnik štaba Vrhovne komande
i Ministar vojske mornarice i
vazduhoplovstva,
Armijski đeneral,
Drag. M. Mihailović
M.P.⁶

---

⁴ Na teritoriji Makedonije bile su jedinice bugarske 2. okupacione armije, a na teritoriji Srbije trupe 1. okupacionog korpusa.

⁵ »Jugoslovenska vojska u otadžbini«.

The first of these is the fact that the
 government has a long history of
 intervention in the economy. This
 has been done in a variety of ways,
 including price controls, subsidies,
 and nationalization. The result has
 been a mixed record of success and
 failure. In some cases, government
 intervention has led to economic
 growth and development. In other
 cases, it has led to stagnation and
 inflation. The key to success is
 to use government power wisely and
 to focus on areas where the private
 sector is unable to provide the
 goods and services that society
 needs.

The second of these is the fact that
 the government has a long history of
 corruption. This has been a major
 problem in many countries, and it
 has led to a loss of trust in the
 government. Corruption is a major
 obstacle to economic development,
 and it must be eliminated if the
 government is to be able to carry
 out its duties effectively. The
 key to eliminating corruption is
 to create a system of checks and
 balances that will prevent the
 government from abusing its power.

The third of these is the fact that
 the government has a long history of
 inefficiency. This has been a major
 problem in many countries, and it
 has led to a waste of resources and
 a loss of productivity. The key to
 eliminating inefficiency is to
 create a system of incentives that
 will encourage the government to
 spend money wisely and to provide
 the best possible services to the
 people.

The fourth of these is the fact that
 the government has a long history of
 instability. This has been a major
 problem in many countries, and it
 has led to a lack of confidence in
 the government. The key to
 eliminating instability is to
 create a system of checks and
 balances that will prevent the
 government from abusing its power.

The fifth of these is the fact that
 the government has a long history of
 failure. This has been a major
 problem in many countries, and it
 has led to a loss of trust in the
 government. The key to eliminating
 failure is to create a system of
 incentives that will encourage the
 government to spend money wisely
 and to provide the best possible
 services to the people.

О П И Ш Е Н И Е

За rezervnog artiljer. potporučnika Antu u b. Godorovića, prof. artilj. da u koje ime vodi razgovore sa predstavnicima Švedske vojske, koje se nalaze na teritoriji pravovine Jugoslavije, i odgovara im na potpisane pise za red na nacionalnoj strani. Gospodin Godorović ima biti uvek u kontaktu sa vlastima i uopšte.

Okreću se protiv komunističke vojske JKO da ima odnosa na vrhovni komandni smetke, jer da su u ovom momentu u sukobu.

28. juna 1944 god.
Milošević.

Начелник штаба војске и ваздухопловства,
министар војске, ваздухопловства и везуштања,
Београд.

[Handwritten signature]

Fotokopija dokumenta broj 194

111 and other...

**IZVEŠTAJ ŠTABA VRBASKE BRIGADE OD 24. JUNA 1944.
KOMANDANTU ZAPADNE BOSNE O BORBAMA PROTIV
DELOVA 12. KRAJIŠKE NOU BRIGADE U ČELIĆIMA¹**

**KOMANDA
VRBASKE ČETNIČKE BRIGADE**

Pov. Broj: 258/44
24 juna 1944 godine

Predmet: Relaciju od
20 juna 1944. god., —
dostavlja. —

**KOMANDANTU ZAPADNE BOSNE 300²
I KOMANDANTU 310³ KORPUSA**

U duhu postojećeg Vašeg naređenja,⁴ dostavlja se izveštaj o borbi na dan 20 juna 1944 godine kako sledi:

Snage I, II i III. bataljona ove brigade prema zapovesti Komandanta 310 Korpusa Str. Pov. br. 749 od 17 juna o.g. pripadale su u sastav desne kolone pod komandom poručnika brata Vujačića.⁵

I. bataljon ove brigade 19 o.m.j. u 21 čas na veče krenuo je od crkve u Javoranima pravcem: Boljanići, Badanj, Zubovići, Viševice, Maslena Bukva (Rađići) i na 20. o.m.j. u 5 časova izjutra napao je partizane u Čelićima i iste protjerao do crkve na Vranjem Brdu, gde je sačekao glavninu kolonu gde je određen prema Živinicama⁶ da osigurava kolonu od Stola i Večića.

I bataljon noću 19/20 o.m.j. bio je na pretstraži Čukovac odakle je krenuo u 3.40 časova ujutro pravcem Rađići, Otlovići, Kostići, Šolaji, Mokri Lug i Carići, gde je primio borbu u 6 časova ujutro u sastavu sa letećom brigadom i proterao partizane do »Ciganke« (Skender-Vakuf), gde se zadržao do 16 časova. Istoga dana borba je bila duga i žestoka u kojoj je neprijatelj imao dosta žrtava, za koje još nismo mogli dobiti podatke. Sa naše strane žrtava nije bilo.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 214, reg. br. 14/4 (BH-V-11918).

² Šifra za Komandu zapadne Bosne.

³ Brojčana oznaka za Srednjobosanski korpus.

⁴ Nije utvrđeno o kojem naređenju je reč.

⁵ i ⁶ Vidi dok. br. 190.

III. bataljon krenuo je noću 19/20 o.m.j. u 24 sata iz Agina sela⁷ pravcem: Vučića brdo, Rapta, Rađići gde se spojio sa letećom brigadom i Opsječkim bataljonom i krenuo Kostići, Šolaji, gde je dobio zadatak da zauzme Omar i Paunoviće pa Skender Vakuf. U Omaru i Paunovićima udarili su na partizansku zasedu, otvorila se borba koja je bila žestoka, a kratka, jer se morao povući čistim terenom do Obradovića, gde se zadržao do 16 časova.

U borbi sa desnom kolonom učestvovali su Banjalučki i Jajački partizanski odredi i jedan bataljon XII Krajiške part. brigade. Možda ih je bilo i više, o čemu nije još tačno utvrđeno.

Borba je trajala na 20 o.m.j. od 5 sati ujutro do 17.30 sati na veče. Partizani su imali 9 mrtvih i više ranjenih, za koje ranjenike nismo tačan broj utvrditi mogli.⁸

Sa naše strane nije bilo gubitaka. Plijena nije bilo. Zarobili smo jednog partizana bez oružja, koji je skoro mobilisan.

Partizanske druge snage došle su od Večića i sa Stola koje su udarile koloni s boka i došle za leđa levog krila kolone, zbog čega se kolona morala povlačiti prema Čukovcu. Zbog povlačenja čitave kolone, snage I, II i III bataljona ove brigade povukle su se po bataljonima na polazna mesta radi odmora i hrane i nastavile sa izviđanjem prema neprijatelju i prikupljanju podataka.

IV bataljon ove brigade sudjelovao je u levoj koloni, od koga još nisam dobio izveštaja, te će se po primitku istog odmah dostaviti.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu!

U akta⁹

Po zap. Komandanta
Ađutant,
Drag.¹⁰

⁷ Dvanaestog juna Vrbaska brigada je, u Aginom Selu, vodila borbu protiv 2. bataljona 12. krajiške brigade. Vidi tom IV, knj. 26. dok. br. 115.

⁸ Jedinice NOVJ nisu imale gubitaka (tom IV, knj. 26, dok. br. 115).

⁹ Napisano mastilom, ćirilicom.

¹⁰ Prezime nećitko.

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA JASENIČKE GRUPE BRIGADA
OD 25. JUNA 1944. KOMANDANTU SMEDEREVSKOG KOR-
PUSA O BORBAMA PROTIV DELOVA KOSMAJSKOG NOP
ODREDA KOD DRUGOVCA¹**

[Grb]

KOMANDA JUGOSLOVENSKE VOJSKE

U OTADŽBINI

GORSKI ŠTAB 73/8.²

Br. Službeno

25. juni 1944 god.

SLOBODNE SRPSKE PLANINE

Izveštaj o borbi na
dan 24 ov. mca. —

KOMANDANTU SMEDEREVSKOG KORPUSA

— POLOŽAJ —

Na dan 25.³ ov. mca oko 14. časova krenuli smo zajedno sa kapet. Đorđevićem⁴ iz s. M. Orašja ka kosi (k. 233) gde smo izbili na Orašačku kosu a prema (k. 233) i razvili se tako da je na desnom krilu bila 7 brigada, Jasenička brigada i na levom krilu 5 brigada. U rezervi koju je vodio kapet. Đorđević bila je jedna četa 7 i 4 brigade cela 8 brigada i pratnja kapet. Đorđevića. —

Kada smo izbili na kosu (k. 233) dobili smo vatru od strane komunista sa desnog boka i leđa a koju je vatru primila 7 i 4 brigada i počela odmah odstupati a u istom momentu i kapet. g. Đorđević sa celom rezervom odstupio i izgubio se u nepoznatom pravcu.⁵

Potporučnik Bogičević⁶ videći ovu situaciju naredio je levo krilo napred a u isto vreme i desno krilo prihvatilo je borbu i posle kraćeg puškaranja Jasenička brigada pošla je na juriš i zauzela položaj koji su držali komunisti, a komu-

¹ Original (pisan olovkom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 94, reg. br. 9/4 (S-V-15431).

² Odnosi se na Štab Jaseničke grupe brigada. Pod tim brojem bila je i Podunavska brigada.

³ Omaška, treba: 24.

⁴ Ranić.

⁵ Borba je vođena protiv delova Kosmajskog NOP odreda. Vidi Zbornik, tom I, knj. 9, dok. br. 51.

⁶ Radosav, komandant 8 (podunavske) brigade.

NAREĐENJE KOMANDANTA 4. GRUPE JURIŠNIH KORPUSA OD 26. JUNA 1944. KOMANDANTU 5. JURIŠNOG KORPUSA ZA KONCENTRACIJU JEDINICA NA PROSTORIJI PLANINE GOLIJE I ČEMERNA RADI DEJSTVA PROTIV JEDINICA NOVJ¹

Š T A B

ČETVORTE GRUPE JURIŠNIH KORPUSA²
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

O. BR. 5. —

26 juna 1944 godine u 19 čas.

Kosjerić

KOMANDANTU V JURIŠNOG KORPUSA. —

Komunističke snage u Crnoj Gori su u lutanju. Pokušaj proboja prema Srbiji je neuspeo. U vremenu od 22 do 25 o.m. razvija se ofanziva u južnom delu Crne Gore i komunisti su već izgubili: Brodarevo — Bijelo Polje — Berane a po još ne potvrđenim vestima i Andrijevicu.³ U isto vreme potpukovnik Đurišić priprema trupe u Podgorici za napad u pravcu severa a nemačke⁴ snage iz Nikšića krenule su u napad prema

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 77, reg. br. 41/2 (S-V-11260).

² Formiranje Grupe naredio je Draža Mihailović 27. maja 1944. Prema tom naređenju, njen sastav je bio sledeći: Štab Grupe, 1. *jurišni korpus* (dve brigade iz 1. i jedna brigada iz 2. ravnogorskog korpusa) — komandant Predrag Raković, kapetan; 2. *jurišni korpus* (dve brigade Gorske garde i jedna brigada iz Sumadijske grupe korpusa) — komandant Nikola Kalabić, kapetan; 3. *jurišni korpus* (dve brigade iz Cersko-Majevičke grupe korpusa i jedna brigada iz Valjevskog korpusa) — komandant Vojislav Voja Tufegdžić, kapetan; 4. *jurišni korpus* (dve brigade iz Zlatiborskog korpusa i jedna brigada iz Rudničkog korpusa) — komandant Milomir Kolarević, kapetan, i 5. *jurišni korpus* (jedna brigada iz Požeškog korpusa i jedna brigada iz Javorskog korpusa) — komandant Miloš Marković, kapetan. Svaka brigada trebalo je da ima 560 ljudi, 1—5 lakih i 1—5 teških bacača i 15—30 automatskih oruđa. Formacija brigade: štab, štabni vod, tri bataljona sa štabnom desetinom i tri čete, a četa sa dva voda po dve desetine (tri trojke i desetar). Sve brigade nazivane su jurišnim. Naređeno je da formiranje Grupe bude završeno do 15. juna 1944 (Arhiv VII, Ča, k. 4, reg. br. 7/4).

³ Reč je o dejstvima delova nemačke 7. SS divizije »Princ Eugen« i 21. SS divizije »Skenderbeg« sa četnicima i muslimanskom milicijom protiv jedinica 3. udarne divizije NOVJ. Posle četvorodnevnih borbi, koje su otpočele 23. juna, neprijatelj je uspeo da potisne jedinice NOVJ na levu obalu r. Lima i ovlada mostobranom u širem rejonu Bijelog Polja. Opširnije vidi tom III, knj. 7, dok. br. 322 i 326.

⁴ Delovi nemačke 181. pešadijske divizije.

Kolašinu. 17 i 27-ma divizija odbijene sa Drine od Drinskog korpusa prikupljaju se u trouglu: Plevlje — Prijepolje — Priboj i od 24 o.m. oživela je patrolna delatnost na r. Limu.

U južnoj Srbiji odnosno u prostoru Toplica — Jastrebac — Kopaonik nalaze se komunističke snage:

— 21-va divizija na Jasrebcu gde joj je i štab Srbije.⁵ Ova divizija ima zapovest da prodre u Šumadiju.⁶

— 22-ga divizija razbijena od Bugara u prostoru zapadno od Leskovca⁷ povlači se na sever radi spajanja sa 21-vom divizijom na Jasrebcu.

— 24-ta divizija potisnuta od strane Bugara sa prostora Toplice u pokretu je prema severozapadu i nalazi se između Jastrebcu i Ibra.⁸ 25 juna ova divizija zauzela je Brus⁹ i uputila predhodnice u pravcu Jošaničke banje. Njen zadatak je upad u dolinu Ibra i proboj prema zapadu.

— 23-ći divizija nalazi se u oblasti Soko banje sa namerom da prodre u dolinu Timoka.

25-ta divizija je u formiranju u oblasti Toplica — Jastrebac.¹⁰

Ukupna snaga svih ovih divizija ceni se na oko 8000 sa dobrim naoružanjem ali sa nedovoljno izvežbanim vojnicima i sa velikim brojem prisilno mobilisanih od kojih je znatan deo naših pristalica.

Prema izloženom IV grupa jurišnih korpusa zadržaće stav odbrane na pravcu Sandžak — Crna Gora stim da se r. Lim mora u svakom slučaju održati u našim rukama dok će gro snaga IV grupe krenuti u ofanzivu u pravcu doline Ibra a potom prema Jasrebcu.¹¹

Na osnovu prednjega, —

N A R E Đ U J E M :

1. — IV jurišni korpus ostaje u odbrani Lima na oteku Priboj — Prijepolje sa naslonom desno na snage Drinskog korpusa a levo na snage Vuka Kalaita.¹² Ovaj korpus pošto

⁵ Misli se na Glavni štab NOV i PO Srbije.

⁶ O zadacima 21. divizije NOVJ u drugoj polovini juna 1944, vidi tom I, knj. 9, dok. br. 8.

⁷ O borbama 22. divizije NOVJ protiv bugarskih i nemačkih trupa od 14. do 22. juna 1944, vidi tom I, knj. 9, dok. br. 9.

⁸ O dejstvima 24. divizije NOVJ vidi tom I, knj. 9, dok. br. 7, 8 i 14.

⁹ Aleksandrovac i Brus su, 23. juna 1944, oslobodile jedinice 21. divizije NOVJ (Hronologija NOR-a, str. 804).

¹⁰ Divizija je formirana 21. juna 1944. godine.

¹¹ Vidi dok. br. 199.

¹² Kalaitović.

u svoj sastav primi 29 juna i Rudničku brigadu ostaje pod komandom potpukovnika Ostojića koji prima odbranu Drine i Lima. Sa IV jurišnim korpusom ostaje i ob. oficir ovoga štaba kapetan Miličić¹³ koji će i dalje prikupljati podatke o neprijatelju na prostoru Sandžaka i Crne Gore i o tome redovno obavještavati ovaj štab kao i do sada.

2. — Ostale snage IV grupe jurišnih korpusa koncentrišaće se 30 juna do mraka na prostoriji između pl. Golije i pl. Čemerna po sledećem:

a) V jurišni korpus kreće sa dosadašnje koncentracijske prostorije 27 juna u 6 časova u pravcu Ivanjice a potom u s. Dobri Do (jugoistočno od Ivanjice za oko 15 km. — na levoj obali r. Studenice (gde mora biti najkasnije 29 juna do podne.)¹⁴

b) drugi jurišni korpus kreće sa dosadašnje koncentracijske prostorije 26 u podne u pravcu Guče a odatle preko s. Krivača — Donji Dubac — s. Mečke — s. Osonica — za s. Mlanča gde mora stići 29 juna do podne.

v) prvi jurišni korpus sa dosadašnje koncentracijske prostorije kreće 27 o.m. u 6 časova u pravcu pl. Čemerna sa zadatkom da što pre izbije u s. Đakovo gde mora biti najkasnije 28 do mraka. Sa ove prostorije upućuje odmah svoja izviđanja u pravcu Ušća i Raške i dalje preko Ibra radi hvatanja dodira sa partizanima i prikupljanja podataka o njima.

Korpusi V, II i I ulaze u prvu liniju na koncentracijskoj prostoriji stim što će odmah uhvatiti međusobnu vezu i tesno se povezati u razmeni obaveštenja i upotpunjavanju sistema obezbeđenja. Svi ovi korpusi upućuju daljne izviđačke patrole do Ibra i preko Ibra za pribavljanje podataka o komunistima.

g) III jurišni korpus kreće sa dosadašnje koncentracijske prostorije 27 juna u 6 časova sa zadatkom da 29 do mraka izbije u s. Osonica (istočno od Ivanjice oko 10 km.) gde će ostati u rezervi do daljeg naređenja.

3. — Ishrana trupa biće po sledećem:¹⁵

¹³ Verovatno je u pitanju Antonije Miličić.

¹⁴ Štab 5. jurišnog korpusa naredio je istog dana da se jedinice prikupe na navedenoj prostoriji (Arhiv VII, Ča, k. 51, reg. br. 36/4).

¹⁵ U dokumentu »Snabdevanje IV grupe jurišnih korpusa za vreme akcije protiv partizana« bez datuma (verovatno kraj juna 1944) razrađen je sistem snabdevanja. U njemu, pored ostalog, piše:

»Pri rešavanju pitanja snabdevanja može biti tri varijante.

1). Snabdevanje će se pomoći transportnim sredstvima od 'legalnih' i br. 11.

2). Snabdevanje će se vršiti bez pomoći pod /1 ali uz ometanje od istih.

— IV jurišni korpus sa svoje teritorije kao i do sada stim što će komandant Rudničke brigade organizovati dotur hrane železnicom sa svoga terena.

— Ostali korpusi izuzev I jurišnog korpusa baziraće na magacin u Ivanjici odakle će hranu podizati svojim transportnim sredstvima po urednim trebovanjima.

4. — Sanitetska služba: teže obolele i ranjene vojnike upućivati u Ivanjicu odakle će biti transportovani dalje u unutrašnjost u bolnice.

5. — Radio veze održavaće se po dosadašnjem a kurirska veza naređiće se naknadno čim se trupe prispeju na koncentracisku prostoriju.

6. — Štab grupe polazi na put 27 juna ujutro iz Kosjerića stim da će 29 do podne biti u s. Osonica gde će ostati do daljeg naređenja.

NA IZVRŠENJE!

Prijem zapovesti potvrditi radiogramom.

NAČELNIK ŠTABA — KAPETAN,
Neš. Nedić¹⁶

KOMANDANT — MAJOR,
Drag. S. Račić

M.P.¹⁷

3). Snabdevanje će se vršiti protivu volje faktora pod /1. ali uz ometanje sa njihove strane.

Kao najverovatniji slučaj može se uzeti pod /2, obzirom na momentalnu unutrašnju situaciju... Dalje, u proračunu dnevnog sledovanja hrane piše:

»A. — Brojno stanje:

Štabovi, boračke jedinice i pomoćno osoblje... 8000.

Ukupno dnevno za 8000 ljudi:

hrane... 6560 kg.« (Arhiv VII, Ča, k. 77, reg. br. 28/5). Vidi tom XII, knj. 4, dok. br. 93.

¹⁶ Neško.

¹⁷ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — gorski štab br. 30«.

**IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ORGANA OD 29. JUNA 1944.
DRAŽI MIHAILOVIĆU O STANJU ČETNIČKIH ORGANIZACIJA
U SLOVENIJI, HRVATSKOM PRIMORJU, GORSKOM
KOTARU I LICI I SARADNJI SA NEMAČKIM OKUPATORIMA¹**

20. VI. 44. —

Mnogopoštovani Gospodine Ministre!

Neobično me je obradovalo Vaše cenjeno pismo² i dar, koji ste mi poslali. Čuvam sve to kao najveću svetinju, isto i ono iz Nove Varoši. I za fotogr. sam Vam vrlo zahvalna, samo mi je žao, da ste se zaboravili potpisati.

Vaše pismo mi je dalo novu snagu, baš sad, kad je sve udarilo po meni. A naročito me obradovalo, što sam se uverila, da ste stvarno onakav kakvog sam si uvek predstavljala — pravedan. Neka Vas ne iznenađuje ova moja izjava, pošto sam doživela mnoga razočaranja, boreći se za našu poštenu i pravednu stvar.

I ako mi se otežava rad na sve strane, nisam podlegla i odlučila sam boriti se na život i smrt sa nadom, da će istina i pravda pobediti. Priznati moram, da pored svih napada imam podršku i crpem moralnu snagu od ovih poštenih i bednih ljudi, koji imaju tvrdnu veru u meni i očekuju jedinu pomoć preko mene. Zato sam se zaklela, da neću popustiti dok dišem. Moram im pomoći, jer to su ljudi na kojima gradimo našu svetlu stvar i koji su sve za nju žrtvovali.

Žalim što ne mogu ispuniti Vaše želje, u pogledu saradnje sa Aerom.³ Zabranio mi je svaki daljni rad pred svedocima i ako sam ga upozorila na Vaše pismo. Previše suprotnih gledišta smo, da bi mogli zajedno raditi. Dok on voli do maksimuma saradivati sa N.,⁴ klanjati im se, javno se isticati sa tim, ljude im prodavati, raskoš i t.d. meni se sve to gadi. To sam mu dala i na znanje i dugo vremena prijateljski ga upozoravala. Kad to nije pomoglo zapretila sam mu se, da ću

¹ Original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 150, reg. br. 31/4 (SL-W-30). U istoj kutiji pod reg. br. 1/5 (SL-X-1) nalazi se prekucan prvi deo izveštaja pisan do 29. juna. Na tom dokumentu Draža Mihailović je stavljao neke svoje primedbe. U originalu je izvršeno mnoštvo podvlačenja crvenom ili plavom olovkom.

² Dokument Redakcija nije pronašla.

³ Dobrosav Jevđević.

⁴ Nemci.

Vas o svemu obavestiti. Zna dobro, da uvek sve i izvršim što obećam, zato je predao šifru teleg. Vinku, a mene nastoji uništiti.

Tačno je, da je vrlo preduzimljiv, ali nažalost i bez ideje. Piše lepo, a radi katastrofalno po našu stvar. Čovek koji je zbog svojih vlastitih interesa bio spreman, da ruši Vašu osobu i čak Vas klevetao, ne može raditi iskreno za našu stvar. Smatram da je Vaša osoba nedeljiva od naše opšte stvari. To sam i Aeru rekla kad je predamnom i Žitnikom rekao da su tačne partizanske laži o Vama, da ste želeli napraviti republiku i biti predsednik. Ovo Vam je uvrteo u glavu, Vaš štab, koji se sastoji od uobraženih i glupih đeneralštabaca. Naročito mu je pri srcu g. Branko Ostojić.⁵ Ovo je na Žitnika porazno delovalo. Rekla sam mu da ne veruje tomu, jer Aero laže, samo da uvećiča svoju osobu. Žitnik mi je odgovorio, to imaš pravo, pošto se i sam Žitnik dosta puta uverio da laže. Zato je dobro, da ste promenili držanje prema njemu, jer bi bio prešao u Švajcarsku i rovario protiv Vas, odnosno naše opšte stvari. Ipak nije uveren u svoj uspeh, zato donekle deluju Vaše lekcije na njega. Bez šurovanja sa neprijateljem ne može živeti. Opravdava s tim da Vi dozvoljavate taktiziranje, ali to što on radi nije niti slično taktiziranju. Navodim Vam primere.

U noći od 19 na 20 maja išlo je oko 70 naših četnika sa 10 Nemaca u selo Poljane nad Lovranom pljačkati i paliti kuće. Dva Nemca, koji su palili i podmetali eksploziv, bili su obučeni u četničke uniforme. Jedni četnici su im donosili eksploziv, dok su drugi držali selo opkoljeno. U kojoj kući je manjkao muškarac, tu su uništili. Dogodilo se dosta nepravednih slučajeva, da su u internaciji, mrtvi ili slično. Četnicima je taj posao bio odvratn, pa su spasavali koliko su mogli i pomagali gasiti požar. Izgorelo je oko 40 kuća, dok su 16 spasili. Spasili su i jednu gostionu, pa im gostioničarka dala piti koliko su hteli. I pili su do 15 h kap. Đaković,⁶ Jovan Vuletić, svi narednici i podnar. zajedno sa Nem. dok ih je narod na zgarištima proklinjao.

Sličan primer odigrao se 15 dana pre ovog, dok sam bila sa Aerom u begstvu. Prilažem pismo kap. Đak[ovića] o tom slučaju.⁷ Ovo je bilo na Učkoj i tu je izgorelo još više kuća. Od 40 ovaca Nemci su i četnicima galantno jednu dali.

Sve ove i slične akcije vodi kap. Đaković, naravno pod komandom Nem. poručnika. Odluke o njima donosi Aero

⁵ Zaharije Ostojić (Čika Branko).

⁶ Dušan.

⁷ Pismo nije nađeno.

u dogovoru sa Nem. Upravo je gnusno gledati, kako se obojica klanjaju pred Nem. potpor. i por., pa kaplarima. Đak. sve pozdravlja fašistički uzdignutom rukom, a Aero samo veće činove oficire, inače našim pozdravom.

Ne vodi se ni malo računa o tom, da je Narod u Istri i Primorju vrlo naklonjen Jugosl. i želi ju. Ali ne trpi nikakvog saradivanja sa okupatorom. Zato ovakav rad služi samo komunističkoj prop. a simpatije naroda za naš pokret ćemo izgubiti, odnosno već smo izgubili.

Isto se ne vodi računa, da ovakav rad ubija i moral vojnika. Vojnik je i sam preživio ovakav teror okupatora i svestan je, da sa ovakvim radom ne može ništa drugo doseći, već mržnju naroda i teško to podnosi. Isto je svestan, da s tim upropašćuju našu opštu stvar, za koju je sve žrtvovao i još hoće život dati. Videći, da nemaju momentalno mogućnosti rešiti se iz kandži u koje ih je dovelo korumpcionirano i lakomišljeno vodstvo hteli su da se jave nekoji u Nemačku za rad, nekoji čak i u Nem. vojsku, da rade ovo pod Nem. firmom, a ne našom, i da ih se tretira kao ljude. Nekoji, koje je vukla želja za domom i ustašama. Eto do toga dovodi ovako lakomislen rad.

Povratila sam se baš u to kritično vreme u A.⁸ Prikazala sam ljudima štetnost takvog koraka po našu stvar. Obecala sam im, da ću sve sile uložiti, da sprečim ovakav rad i da im pomognem. Ovo ih je umirilo i sad će radije strugnuti u šumu i među svojim izabrati vodstvo, nego, da se predaju Nem. i Ust. Najžalosnije je da ti ljudi, koji inače ne drže ništa do žene, dali bi se radije povesti od jedne žene, nego od svojih sadanjih starešina.

Zbog ovog slučaja došlo je do konačnog kraha između mene i Aera. Nastojala sam ga na lep način upozoriti, da nas ovakav rad vodi trećoj katastrofi. On se na mene derao, da se ne smem mešati u politiku, jer da se u to ne razumem. I on i Đak[ović] me hteli ubediti da nije istina da su Nem. imali naše uniforme, dok svi vojnici tvrde da jesu. Odgovorila sam, ako to misle sakriti predamnom, neće sakriti pred narodom i kom. prop. koja je to zbilja odmah zgrabila. I ako se ne razumem u visoku politiku, ipak vidim, da ta polit. ne služi interesu naše stvari već samo lično.

Da vas nebi mogla obavestiti oduzeo mi šifru i zabranio svaki rad. Ali to me nije smetalo, radila sam i dalje, samo pod mnogom težim okolnostima. Pokušala sam zatražiti pomoć

---

⁸ Abacija (sada: Opatija).

za ove ljude od vojv. Đuića,⁹ a i vas obavestiti. Do danas još nisam dobila odgovor, pa ne znam, ako je kurir sretno stigao.

Aero vas je izveštavao: »Prebeglo« mi je x ljudi. Evo kako su prebegli. Poslao je odavde nekoliko naših ljudi u pratnji Nemaca, da sakupe ljude i dovedu ovamo. To mu je ispočetka uspevalo, a sad, kad su ljudi progledali da se vodi sa njima najordinarnija trgovina, ne dovode više ljude ovamo, već ostaju u Lici gde su osnovali ileg. odred,¹⁰ a Đak i A[er]u pišu, da ih se odriču i ne žele ništa imati sa njima.

Isto vam je javio, osnovao sam postojanke: *Postojna* Jur-dane, Abac[ija] Lovrana i Učka. To su Nem. osnovali, a ne on.

Odred u Postojni imao je 74 č., a sad je premešteno iz Lovrane mislim oko trideset i Ab. 19 boraca. Od prijašnjih 74. č. bilo je sposobni za borbu maksimum 30 ljudi, ostalo deca od 14 god. dalje i starci. Sad je taj odred pojačan. Ali taj odred, kao i svi ostali je pod Nem. komandom. U Postojni je Nem. oficir poreklom Čeh. Zato je tom odredu najbolje. Dobili su lepe nove uniforme — boja stari srpski uniformi, isto i hranu imaju dobru. Bojim se samo, da će im se sad poslabšati dolaskom specijalista za podkradanje sledovanja iz Abac. Naročito se odlikuje *Jovan Vuletić*, a drugi ne zaostaju za njim. Sve bi to lepo bilo kad taj odred ne bi bio u Nem. šapama i bez svake samostalnosti. Još jedna velika greška je, što je to u Slov. gde su domobrani. Sad će još teže biti pridobiti domobrane za ileg. jer će imati priliku, da se izgovaraju, da su i Srbi pod Nem. komand. Razlika je ta, da Srbin ostaje uvek Srbin, a Slovenac, postaje ono što mu je gospodar. Znam vrlo dobro koliko je nama štetovalo, što su ovi saradivali sa Tal.[ijanima]. Bela garda se uvek na to izgovarala isto će biti sa domobranima, samo zato da mogu voditi vlastitu politiku. A sve ide na Vaš račun. U.b.g.¹¹ su zamišljali da imaju 8.000 slov. vojske, koja će Beogradu diktirati, zato se nisu hteli pridružiti četn, a isto će biti sa domobranima. Ne može nam služiti niti na diku, da pred Slov. dokazujemo da su i Srbi u Nem. službi.

Sa ovim odredom u Postojni napravljena je velika greška što će se docnije pokazati. Preslab je, da se sam održi u moru partizana, da bi mu se pridružilo Slovenci nije za očekivati što se najbolje vidi po tom, što u *Gorici* nakon 4 mesečnog rada nije se moglo naći više od 3 sl[ovenca] za ileg. O tom ću tu stvar i koji su svezanjužrtvovali.

⁹ Momčilo.

¹⁰ Vidi dok. br. 200.

¹¹ Bela garda.

Odred Giordana¹² odnosno Giordana-Matulje — to je još veći škandal. Ovaj odred čuva prugu Trst — Rijeka. I to pod Nem. komandom. *Među njima je 1 Nem. poručnik* i još 5—6 Nem. Odlično služi našoj stvari, kad putnici iz vlaka upirom prstom, kako četnici čuvaju prugu Nemećima, dok ju partizani ruše! U odredu je 100 ljudi i jako su ogorčeni, zbog svoje službe. Zato su izabrali najboljeg borca za komandanta i nameravaju u roku od 8—10 dana strugnuti svi u šumu i uzeti pravac Lika. Dobro su oboružani i opremljeni, pa će već izdržati. Ovo je s jedne strane dobro, a s druge strane se bojim hrđavih posledica za sve ostale odrede. Ako zbog toga zatvore ovo vodstvo neće biti nikakova šteta po našu stvar, ali moglo bi i mene glave stati, jer će Aero odmah reći, da je to moje maslo. Stvarno nemam ništa s tim, nego jedino da znam zato, pošto ljudi imaju poverenje u mene i sve mi kažu. Izdati ih neću i preprečiti begstvo, jer tim škodim našoj stvari, pošto bi u protivnom zbog neizdrživog stanja ti ljudi prešli Nem.

Odred u Ab. likvidiran. 19 ljudi otišlo u Postojnu, a 10 ih ide u Nem. kom. na Reci, gde će služiti kao gestapo. Tu će biti sa njima i Aero i kap. Đak., pa čak i r. stanica. Ovih dana će seliti, jer još nije uređen stan. Niti ovi ljudi neće da budu u službi gestapoa i nameravaju odmah pobeći — pravac Lika, gde će organizirati ileg. odred. Nadam se uspehu, jer sam videla mnoga pisma, koje su dobili od svojih drugova, koji ih pozivaju tamo, da se organizuju.

Odred Lovrana oko 80 ljudi isto pod Nem. kom. I ovi žele samo u Liku, jer se plaše mora. Ovi čuvaju cestu.

Odred sa Učke, likvidiran — odnosno uključen u ovaj između Matulja i Giordana.

Svi su ti odredi pod Nem. kom. i bez međusobne veze, razbacani po Istri, da se pokaže celom narodu, kako su Srbi Nem. sluge. Plaćeni su — vojnici 360 L.¹³ mesečno, podnar. 450 naredn. 525 podpor. mislim 3.000 a kap. Đak. 5.800 L. pored toga imaju svu opskrbu, ali zato potpuno vezane ruke. Partizani, kojih je ovde vrlo mnogo, samo preže, kad će doći prilika da ih unište. I stvarno će ih uništiti ako ostane ovako, a Nem. se povuku, pošto su pojedinačno prestali, da bi se oduprli moru partizana, a odredi predaleko jedan od drugog, da bi se brzo mogli ujediniti. To ljude najviše i plaši, a pored toga more i kras.

---

¹² Đordano.

¹³ Lira.

Aero je poručio po por. Periću,¹⁴ kad je prošli mesec išao u Rim, da javi na amer. i engl. poslanstvo, da smo pripremljeni za invaziju ovde. Sreća naša, što su engl. spori i ne osvrću se ni nakoga, jer u tom slučaju mi smo ovde pripremljeni na konačni kraj.

Lika: U Brlogu postoji četn. komanda koju Nemci¹⁵ podupiru.¹⁶ Ovi su samostalniji i rade na svoju ruku. Jednom, kad nisu hteli pozdraviti Mesića¹⁷ ust. kom. da ne osete zbog toga reakciju Nem. povukli se u šumu. Nem. su ih molili: da se vrate i da im daju svu slobodu. Ovu četn. komandu vodi kom. partizanske brigade, koji je pobio sve komesare i pridružio se sa svima ljudima četnicima.¹⁸ U Brlogu u komandi ima stopedeset ljudi, a u šumi više ileg. odreda svega po pričanju kurira oko 600 ljudi. Zbog nestašice hrane menjaju se ljudi u komandi sa ovima iz ileg. Umorni i gladni dolaze u kom.[andu], a odmoredni idu na teren. Ileg. odredi napadaju sve. Ovaj odred hoće Aero dobiti za sebe, zato im sad šalje novac 600.000 Kuna (60.000 L) nešto odela i cigarete, dok se za druge, koji nemaju nikakvog oslonca ne brine.

U Plaškom, više Blata postoji ileg. odred od 150 ljudi. U Gomirju ima 50 ljudi i još ima mnogo po šumi manjih odreda i grupica, koje bi trebalo organizovati i prikupiti.

Okolo Korenice su Đujićevi odredi. Po pričanju kurira, a i po pismima, koje vidim što ih dobivaju ovi četnici, u svakoj šumi je više odreda samo podeljeni na desetine i drže se svojih sela. Pošto su ti ljudi imali vrlo nesavesno vođstvo, koje ih je izvaralo i razočaralo, nemaju poverenja u veće skupine, jer se boje, da će im se opet nametnuti nepošteno vođstvo.¹⁹ Ovako misle, kad ih je malo, mogu svakamo stići i uteći. Gerilski odredi.

U Josipdol je poslao Aero 11 ljudi, navodno da osnuju tamo četničku komandu. *Međutim ti su ljudi Nem. tajna policija*, a od četnika iz šume, koji su im dolazili u vezi, da je to četn. komanda, napravili Nem. radni bataljon, koji vode Nem. Tu je oko 40 ljudi, ostali su prestali dolaziti kad su videli šta se sa ovima desilo.

Vrlo velik broj četnika ima među partizanima, koji su bili zarobljeni ili nemajući kamo, po padu Ital. samo im se priključili. U partizanima dolazi do raspada između partizana

¹⁴ Boro. Pored njega, kuriri za Rim bili su Ratko Đokić i Mita Petković.

¹⁵ Delovi nemačke 392. legionarske divizije.

¹⁶ i ¹⁸ Vidi dok. br. 200.

¹⁷ Kapetan Mesić je bio komandant 19. bataljona 4. ustaške brigade u Otočcu.

¹⁹ Vidi dok. br. 41, 76, 77 i 78.

Srba i Hrvata, pošto su neke Srbe na Kordunun streljali.²⁰ Svi ti Srbi bi se priključili četn. kad bi tamo postojala poštena organizacija.

Ove podatke Like, Gor. kot. dobila sam od kurira i nešto crpla i iz pisama, i mislim, da su približno tačni.

Mislim, da bi bilo u prvom redu potrebno povesti računa o organizaciji Like i prikupiti sve te ljude. Ali zbog nepoverenja ljudi, potrebno je i zbilja pošteno vodstvo, te prava komanda, koja bi te odrede potpomogla. Tamo bi se brzo sakupilo nekoliko hiljada ljudi. Ovo je mišljenje svih ljudi ovde i zato su tako nezadovoljni, što im teče zlatno vreme u službi Nem. dok naša stvar propada.

Treba povesti računa i o tom, da naš narod tamo smatra saradnju sa okup. kao nužno zlo i to ga ne odbija od naše org. dok svi ovde strašno to osuđujemo i ovakvim radom gubimo tu sve, a ovi ljudi će biti nepotrebne žrtve. U Lici saradnja sa okupatorom je na čisto drugoj bazi — tamo mora okupator popuštati, jer inače odoše ljudi u šumu, a vođe su potpuno Nem. sluge i nemaju kamo bežati. Teren im je isto nepoznat — prilike nemaju da bi ga upoznali, pošto moraju stražiti Nem. cestu, prugu i razne objekte.

Ovom vodstvu smrdi život u Lici, a pogotovo ilegala, koja ne dozvoljava, hotele, kupališta, frajlice, automobile i t.d. U krvi im je šurovanje sa okupatorom, a nama prikazuju kako vode vele politiku i kolike žrtve za narod s tim pridonašaju — dok u stvari nisu ništa drugo nego ponizne Nem. sluge. E to tako nejde. Dosta je narod iskrvario od tih takozvanih »narodnih spasitelja!« Potrebno je već jednom započeti sa ozbiljnim i poštenim radom, jer će nas katastrofa preteći. Saradnju sa okupatorom trebalo bi napraviti na čisto drugoj bazi i ne sme biti vidna. Bar ovde.

Mnogo sam posmatrala prilike i izgleda za našu opštu stvar ovde i u Lici, te došla do zaključka, da nam je jedini spas, organizovati i sakupiti ljude u Liki, a odavde sve ljude povući iz Nem. ruku. Dok bi se Lika organizovala i sakupila nekoliko hilj. ljudi narod ovde bi malo zaboravio na ovaj sadašnji rad. Tad bi trebalo zbog važnosti Istre i Primorja prebaciti ovamo a i u Slov. nekoliko jakih ilegal. odreda, ali samo ilegal. koji bi ovuda krstarili i zbilja očistili partizane. Samo na taj način će nam uspeti držati Istru, Primorje, a i Slov. jer od samih Slov. ne možemo očekivati ništa. S druge strane, kad bi ljudi znali, da je njihov teren osiguran od svih nasilja išli bi sa voljom ovamo i imali bi zbilja korist. Sa ovim prisilnim radom nećemo nikamo doći. Na ovaj način možemo

²⁰ Viđi dok. br. 200.

očekivati jedini spas ako bude invazija na Balkanu, da vi možete doći sa Vašim trupama i zauzeti ove krajeve. Ali šta će biti ako počne invazija sa severa. Džaba si metati pesak u oči, da nema dosta partizana, kad sve mrgolji od njih.²¹

Vas su uvek lažno obavestavali iz ovih krajeva, zato je i dovelo do katastrofe. I to samo zato, da mogu gospoda voditi komotan i amoralan život, dok je narod uzalud ginuo. Lanjsku god. Kolben je bio ovde i u Crkvenici oko 10 dana i što je u to kratko vreme zapazio, grozno ga je razočaralo. Reko mi je: »Siromah Čiča,²² nema poštenih ljudi, sve će tamo propasti, jer ga lažu. Ne može se sedeti u letovalištima i ujedno raditi na terenu.« Mislila sam da Kol[ben] preteruje, a nažalost imao je pravo i sad kad posmatram ovaj rad, svaki dan se setim njegovih reči. Srce ga je bolelo, kad je video kako imaju velik broj dobrog borbenog elementa i da će to sve propasti zbog lakomišljenog vodstva, dok smo mi tamo jednog po jednog čoveka prikupljali. I opet se to ponavlja! Zato Vas tačno izvještavam i ako znam da ću Vas ovim teško raniti. A uverena sam, da će se time, što ste Vi tačno obavesteni prepričati katastrofa u koju velikim koracima srljamo. Pitanje je samo dali će biti dovoljno vremena.

Pošaljite molim Vas ovamo poštenog čoveka, koji će zbilja iskreno raditi u korist naroda, a ne da mu narod služi samo za firmu, da krije svoje lopovštine i postizava nepoštene ciljeve. Isto i to, da Vas o svemu tačno obavesti, pa ćete se uveriti, da ništa ne preterujem. Uzaludno je graditi iluzije na bazi Aerovih izveštaja. Nisam pesimista, već gledam stvari takove kakve su.

Evo Vam još jednog dokaza, da sam u pravu. Aero Vas je još u martu obavestio, da je u Prim.[orskom] odredu 150 ljudi i on da šalje 50 svojih. Mislim, da sam izostavila u dep. br. Slov., jer sam se brinula slati ne proverenu vest, pošto imam slabo iskustvo sa četnikovanjem Slov. Cifru 50 sam mislim dala, jer sam videla, da je ovde dosta ljudi, ali nisam znala da su to Nem. sluge i da nesme Aero sa njima raspolagati.

Okolo polovice marta poslao je Aero stvarno 12 ljudi i to u manjim grupama, pod izgovorom, da idu tamo raditi za Nemce. Sad doznajem, da su stvarno ti ljudi u Nem. tajnoj policiji, jer drugačije nije išlo. Ti ljudi su sedeli u Gorici više od 15 dana i čekali: da im se pridruže Slov. ili bar vodiča da im dadu. Nepoznat im je i teren i jezik, a šume nigde.

---

²¹ Na margini ovog pasusa napisano je plavom olovkom, ćirilicom: »Daje pravo Kolbenovom (Karlo Novak — prim. red.) pesimizmu«.

²² Draža Mihailović.

Dnevno su dosađivali tam. slovenačkom odboru pa ništa. Konačno je morao Kolbenov stari četnik ppor. Gorazd, ostaviti svoju dužnost u Trstu i krenuti sa ljudima na teren. Niti Gorazd ne poznaje taj teren — al bar poznaje jezik. Najpre su pokušali po selima potraživati one za koje im je nar. odb. rekao, da će im se pridružiti. Ali ti su tako sakriti da ih ni Bog ne more pronaći. Oni, koji su pak bili u Gorici, radije su išli u Nem. org. Tot. Tražili su da pre dođe 500 Srba, pa će im se tek onda pridružiti. Potrebno je za svakog Slov. da ga čuvaju po 3 Srbina — oni su dragoceni, a Srbi se na gnoju nalaze!

Taj odred od 13 ljudi, lutao je bez svake koristi po terenu, dok skoro ne izginuše svi ljudi. Napalo ih više od 100 part. — jedan naš pao, a drugi pukom srećom iznesoše žive glave. Došli ovamo protestirati, ili neka im se dade pomoć odavde, jer od Sl. ne mogu ništa očekivati, ili će se povratiti ovamo. Aero se razgalamio nad njima, da su kukavice i da lažu, da je tamo toliko part. — konačno im obećao pomoć odavde. Zato su se ljudi povratili, ali bez volje, i razočarani nad uvredljivim i nevidenim postupkom. Stara pesma se produžava, samo obećanja sa svih strana, a ljudi ni od kuda. Konačno im poslo Aero sa koncem prošlog meseca 15 ljudi odavde. Ali i ti su poslani na nepošteni način, i prisiljeno. Tu im Aero govorio, da je u odredu kod Gorice oko 70—80 ljudi a ako im se ne bude sviđao rad tamo, da se povrate nazad. To isto im je rekao i Đak. Posledice laži su se brzo pokazale. Svih 15 ljudi se u roku 8—10 dana povratili ovamo potpuno razočarani. Prilažem iskaz ovih odavde,²³ a ostali su iz Lovrane, zato manjkaju njihovi potpisi. I da bude razočaranje i ogorčenje još veće ispsovaše ove ljude ko pse, što su se vratili. Ljudi se našli u čudu, jer su im sami rekli, da se povrate. I doneli konačni zaključak: »Oni su želeli, da se povratimo, jer nas i oni trebaju, a prema Čiči i Slov. su hteli pokazati, da izvršuju naređenja, zato su nam i rekli da se vratimo. A sad bacaju svu krivicu na naša leđa, da sebe operu«. Opet povećano nezadovoljstvo, što ne vodi ničemu dobrom. Na terenu je ostalo 20. Sad su Ti opet imali tešku borbu sa part., gde je jedan naš pao. A izginut će svi, jer ih je premalen broj proti takom moru part. Šume nema, da bi ih krila i da bi mogli voditi gerilske borbe. Jadni major *Vujošević*, znojji krvavi znoj, da bi dovukao na teren svaki dan bar pol čoveka. Ne ide, pa ne ide. Kolb. je pravo rekao: »Slov. bi svi hteli biti junaci, ali im manjka junačko srce, koje je potrebno za

²³, ²⁶ i ²⁸ Prilog nije nađen.

teren, zato to hoće postići »duševnim« radom«. Ti »duševni« borci su mu presedali, a bila ih je većina.

Takvo je stanje u Primorju, gde nije bilo prisilne mobil. domobranaca i gde su bili najbolji izgledi. A kako tek mora biti na Dolenjskom, gde su sve što nije otišlo u partizane, prisilno mobilizirali u domobrane. Predao se tobož Marnov²⁴ partiz. odred, a komu se mogao predati kad nije bilo četn. Sećam se da su se i lanjsku god. vodili pregovori, da bi taj odred prišao četnicima. Kol. se nije usudio uzeti mislim 100 ili 150 partizana na isti br. četnika, jer se bojao, da će mu upropastiti i to što ima.

Većina pravih i idealnih boraca za našu stvar je izginula. *Među domobranima je po pričanju mnogih ljudi, zbog prisilne mobilizacije oko 30% partizana, 60% klerikala, a možda 10% jugosl. orijentirano. Uzalud Aero govori treba infiltrirati domobrane. Pokazalo se je, da je nemoguće infiltrirati klerikale pri b.g.,²⁵ jer oni imaju svoj određeni cilj, Vašom firmom se hoće poslužiti, da ga dosegnu.* Isto tako onaj deo partizana, koji će verovatno pretegnuti, ako ne dođu Srbi. Zato je i zbog Sl. neophodno potrebno prikupiti ljude u Lici, te poslati veću grupu tamo. Samo tako će imati Sl. kuraži, da se pridruže četn. a isto će se izvući onaj procenat od domobrana, da se očisti Sl. od partizana. Situacija je jedino u tom bolja, što domobrani ne sede svako u svom selu i obrađuju mirno svoju zemlju kao što je bio slučaj sa belom gardom, već su izvan svojih krajeva. Zato bi im moralo biti milije da su u ileg., nego što su pod Nem. kom. Po pričanju ovih naših ljudi ipak radije idu u domobrane, jer su komotniji i dobivaju plaću. Stvarno je i nemaju niti ideje niti borbenog duha!

Za Sloveniju se samo toliko interesujem u koliko se tiče pogleda na uspeh naše opšte stvari. Inače sam digla ruke od nje i ne mešam se [u] njihove stvari, jer znam, da bi me progutali u žlici vode zbog moje »velesrpske politike«.

Koliko sam imala pogleda na ovaj rad ovde priznati moram, da sam grozno razočarana u svakom pogledu. Naučena na Kol. poštenu rad, nisam si mogla ni zamisliti, da se take stvari događaju, sad, kad bi morali najnesebičnije i najpoštenije raditi, da se spase što se spasiti dade.

Vojnika se smatra samo za dobar gnoj, koji je potreban gospodi karijerašima, da mogu rasti iz toga gnoja. Ali i do-

---

²⁴ Reč je o Janezu Marnu, koji je 1942. prebegao iz partizana u »belogardiste«. Opširnije vidi: Franček Sajc, n. d., str. 325 i 746.

²⁵ Bela garda.

brom gnoju potrebno je pažnje, dočim ovaj vojnik nema niti toga. Gospodi bi krune s glave pale, kad bi sa vojnikom progovorili prijaznu reč i tretirale ga kao čoveka. Osobito se odlikuje kap. Đak. koji boluje od pisanja ljubavnih pesmica i sličnih gluposti, sad kad bi trebalo punom parom raditi, a na vojnike se ni ne osvrće. Prilažem i pesmice.²⁶ Isto tako i pismo, koje pisao telegr. Vinku. Žalostan dokaz, koliko poznaje svoje ljude i vodi računa o njima, zbog čega bi 2 dobra stara borca platila glavom. Teško ranili partiz. Nemca u gostioni, gde su bila i 2 četnika. Gostioničarka komun.[istkinja] optuži te četn. Dođu Nem. u našu kasarnu po te ljude, a kap. niti da bi se jednom reči zauzeo za njih, već ih i on osudi i predade Nemc. Srećom ovi bili toliko pravedni i odvedoše ranjeniku ove ljude, da ih suoče. Ranjenik sa svojom izjavom, spase ih sigurne smrti.

Po nepravdi optuži i ubi jedan vojnik, drugog što je navodno zaspao stražeći Nem. autogaražu. Aero i Đak. to odobravaju i Nemcima rekoše, da je takav naš vojni zakon, kad su hteli ovi istragu povesti. Za svakog Nemca je šteta, kojih je mnogo više, a naš čovek može, da se ubije, jer dobro nesluži Nemcima, koji su itako poubijali dosta naših ljudi. Kad sam protestirala zbog ovog, Aero je rekao da sam sentimentalna budala i puntam ljude, dok je u ljudima kuhalo od ogorčenja videći koliko ih malo cene. Misle: »Seljak je glup i ništa ne vidi.« Bistriji je seljak od njih i dobro zapaža svaku sitnicu samo trpi i to teško trpi.

Na borcu ne samo da se štedi već ga se i krade od tog bednog sledovanja, pa se preodaje i goste razne prostitutke, kojih je uvek u kasarni. Čak je g. vojv. naredio magazioneru, da napuni ruksak sa vojničkim sledovanjem. Ali vojnici zapleniše pravovremeno taj ruksak i porazdeliše među se, namesto da odnese prostitutka. I sad Aero besni nadamnom, a vojnicima se ne usuđuje ni pisnuti. Tako rade od podnaredn. dalje svi.

Dugo vremena, u glupoj veri da je Aero pošten, upozoravala sam ga na ove stvari. On se derao nadamnom, da ne smem take stvari primećivati i sa vojnikom razgovarati, te ih ja puntam i moram mu kazati ime vojnika koji mi je saopštio, da ga ustreliti. Rekla sam mu, da bi prema tome morao postreljati sve vojnike, pa nek radije prepreči ovake stvari, pošto to stvara samo nezadovoljstvo. »Vojnik ne sme da misli!« kaže Aero. On zna da svi krađu ali onda bi morao izmeniti od podnar. dalje. To on neće, jer ih treba za sebe. Vojnik je sredstvo za eksploatisanje i mora podnašati sve. Ali je s tim izgubio vojnike.

Žene ne mogu videti vojnici u kasarni, jer su ih one i u glavnom upropastile. A treba povesti računa da naš seljak nije emancipiran i kod ozbiljnijih ljudi vredi moral kad vide, što gospoda rade. I sam Aero ne izostaje za ostalima i kakav ugled može imati, kad vide, da ljubaka sa raznim smrkavkama i to na očigled vojnika u kasarni. Koliko sam mu govorila, da to ne radi u kasarni na očigled vojnika i nek si uzme kaku sobu u te svrhe. Ali sve uzaludu. Osim toga, te ženske su politički problematične i dosta puta su postojali dokazi da su špijunke. A kod Aera, koji sve izbrblja, naročito ženama, da im više inponira, nije teško špionirati. Prostitucija i rad ne idu skupa! I toliko sam mu bezuspešno govorila nek deli jedno od drugog.

Osim toga krvava srca gledaju vojnici, kako se rasiplje novac, koji će oni krvavim znojem vraćati, na razne propalice, dok njihove familije skapavaju od gladi. Samo auto što doveze taku »damu« iz Reke ovamo i nazad, košta 1.000 L a gde je ostalo. Sve to vojnici dobro proračunaju. Dočim danas se čudi Aero, kad protestiraše 3 vojnika, što im dade svoj trojci 100 L za ručak na Reki, kad su išli tamo pripravljat stan, kako im to nije dosta. I dade im velikodušno još 100 L. i ako zna, da slab ručak stane po osobi 100 L.

U Liku za potpore i opremu, poslao je »grdne« pare maksimum 3.000.000 kuna. to je svega 300.000 L. a kolike hiljade se tu rasuše sve na račun Like. Raspuknut će se od gospodstva sve na račun ove sirotinje — *čak već i Đak. treba za svaki korak auto.* Aero misli, da nije gospodin, ako ne ide u najskuplji lokal i razbacuje se Talijanima velikim napojnicama. Skakanje kelnera oko njega, čini ga gosp! A pri tom ne misli, da to nisu njegove pare, već sirotinjske, koja skapava od gladi. I ako je bio vrlo galantan prema meni i davao mi koliko sam htela, protestirala sam protiv takvog rasipanja. On kaže to je radi reprezentacije. Žalosna reprezentacija! A konačno, šta može on sam, pa i naša država sad reprezent. zar ovu propast naroda i bedu! Radeći uz Kol.[bena] nisam navikla na takove stvari. Nije bio cicija za kakvog su ga smatrali ovaki rasipnici, njegov vojnik je imao sve što mu je bilo potrebno i bio mu je prvi, a gospodskog života i reprezentacije nije priznavao, niti poznavao.

Aero nema ni truna osećaja, do svog bližnjeg, sve koncentriso na sebe, jer samo on je čovek. Rezultat svijju mojih upozorenja bio je, da se derao na mene i to tako, da se čulo na 50 m. daleko, i da je izgubio poverenje u mene. Dosta puta se desilo, da smo vodili take razgovore u javnom lokaluu, gde je bio i po koji vojnik prisutan, te čuo to. Tako sam i neho-

tice stekla simpatiju vojnika, dok su na početku mislili, da sam opet kaka krvopija i govorili da me vežu i u more bace. Isto su se bunili, da moraju čuvati stražu kod babe. Kad su ulovili da se zauzimam za njihove interese i ne spadam u tu bandu, dopalo im se, da se još netko nađe, tko se zauzima i za njih. A najmanje su to očekivali od jedne žene.

Razgovarala sam sa vojnicima, pošto me zanimala visina njihovog morala i pogledi na našu stvar. Isto tako prilike razvoj i propast Like. Svidelo im se, da se još tko interesuje za njih i tako mi počeli poveravati i ovdašnje stvari, za koje sam smatrala kao potrebne, da obavestim Aera, misleći da on to ne zapaža. Nastojala sam uliti veru borcu u vodstvo, a naročito Aera, kog nisu ni oni ni ja poznavali. Sve krivice sam prebacivala na Nemce. Ali kako mogu vojnike uveriti, da su Nem. krivi što ih njihove starešine krađu i lažu, te njihovu sirotinju rasipaju sa raznim prostitutkama. *Konačno, zar su Nem. krivi, što su ih vlastiti ljudi prodali. Nije seljak glup.*

I sad je došlo tako, da Aero ima nepoštene starešine, a ja vojnike — i udri po meni. Upozoravala sam ih sve, da će do toga doći — ali nisu vodili računa. I došlo je zbilja daleko, vojnici već ne mogu toga podnašati i hoće da bace bombu na Aera i kap.[etana]. Drži ih jedino to, što se boje, da ne bi ja posledice snosila, inače ih cena njihovog života ne zadržava. Molim ih stalno, da pomisle na mene i ne učine nikakve nepromišljenosti a što im govorim kakav bi to baš utisak napravilo na Nemce, za našu stvar. — Kažu da ih se Nemci ne tiču, šta misle a stvari bi samo koristili, jer sa par žrtava rešili bi mnoge. U vojnicima se gadno kuha i bojim se, da ne urade kaku nepromišljenost. Zato je neophodno potrebno nešto preduzeti, jer ovo stanje neće moći dugo izdržati. Ovi su ljudi i ništa ne vide, te misle terorom ugušiti nezadovoljstvo, što rađa još veći otpor.

Isto bi trebalo voditi računa o porodici boraca, naročito onog, koji padne. Ali zato se nitko ne brine tu, dok je Kol. vodio strogi račun o tom. Tako je pred polaskom svojim Kolb. poslao odavde nekoliko oficira u Goricu. Jedan od tih ima ženu i troje dece. Naručio mi Kol. da im se daje redovita mesečna potpora, jer te stvari sam ja vodila. Davala sam, a kad je bio Kol. razrešen jedva sam izvukla od Aera dozvolu, doduše on je rekao samo 500 L. a ja sam isplatila 1000. Zato sam u prisustvu Aera, majora Vuj.[oševića] zamolila da sad on to preuzme, jer je taj čovek kod njega. Vuj. mi je odgovorio: »Mi više ne dajemo potpore, to je ukinuto«, što me je vrlo iznenadilo. A kasnije kad sam doznala da ne-

maju ništa Slov. na terenu, bilo mi je razumljivo zašto je ukinuto. Aero je odmah skočio na mene da nije potrebna tom čoveku potpora, da on samo jamra,²⁷ i ako ni reči nije rekao, i da je dobio prošli mesec previše 1.000 L namesto 500. Protestovala sam da nije u pravu te da boren moraju od nečeg živeti žena i deca, tim više su potrebni, što su im ustaše sve uništili i žive na milosti kod tuđih ljudi. Dakle za borca je dovoljno da njegova familija od 4 člana živi od 500 L nekoliko meseci, dočim Aeru samom za ručak nije dovoljno 500 L. A ako još uzmemo da slab ručak u Gor.[skom] kot.[aru] stane 1.000 K. šta može učiniti ta žena — podavati decu, da ne gleda kako skapavaju od gladi. Vođa u prvom redu mora biti socijalan!

Tu se štedi. A kad je kurir iz Rima do Trsta potrošio 7—8.000 Lira za put, samo da je odneo orhideje i ljubavno pismo Aerovo, jednoj dami — to je pravedno. Baš taj isti kurir por. *Perić Bora* grozno se razočarao kad je to sada tek ustanovio. Idealista je velik, i Aero mu je rekao, da dotična dama radi za našu stvar — pismo je vrlo važno, zato je Bora i život žrtvovao, da je putovao, pošto su bili napadi na vlak. I naravna stvar, kada je sada živeći u Trstu ustanovio odnošaje Aera i dotične dame, koja je potpuno priv.[atno] lice mora biti razočaran nad svima.

Auto koji je kupio Kol. u januaru u Trstu — da bi služio za kurire, za 120.000 L. Aero ga sad hteo dati za 80.000 L. g. Tomazizu (Talijan) zato što mu je svoju lepu ženicu doveo u krevet, čak iz Trsta u Ab[aciju]. To je i tako dobro tu isplaćeno. Auto je na Aerovo ime, pošto Nem. daju dozvolu. Zato sam se bojala, da će ga dati za tu nisku cenu i zapretila mu, ako to napravi da ću Vas obavestiti. Auto je sad još više vredan, pošto cene svemu rastu — ispod kupljene cene ne sme otići. Ne znam kako sad stoji ta stvar, obećao mi [je] da ga neće dati, a nastojao me na svaki način odstraniti iz Trsta. To je bilo baš ono vreme kad sam radila izveštaj za Vas i nisam htela otići dok ne svršim. Ovde nisam bila potrebna, jer je i telegr. imao šifru. A uostalom pre uvek baš zbog šifre morala sam putovati sa njim da mu odmah šifrujem i deš. sve stvari, koje je kurirom dao teleg. Zato me to čudilo, tim pre kad je video, da neprekidno dan i noć radim. Ja nisam otišla on je pisao telegr. da se skićem po Trstu i neću da idem raditi zato me je s prvim otpustio iz službe. Ja o tome nisam ništa znala i radila sam celu noć, da nisam oka stisla, samo da mogu otputovati drugi dan, jer mi je on rekao da je naručio po tom kuriru, koji je zapravo nosio vest o mom

²⁷ Tako stoji u originalu.

otpustu, kola da me čekaju. Zato me iznenadilo što me svi za-
čuđeno gledaju, kad sam došla. Prilažem izveštaj vojnika o
izjavi telegr. o meni.²⁸

U to isto vreme dogodilo se da su oni padobranci iz
Trsta nestali.²⁹ Dakle i to nije išlo Aeru u račun da doznam,
pošto sam mu stalno na njih obraćala naročitu pažnju i upo-
zoravala ga, da ih ne pusti slobodno šetati, jer su partizani.
Ni u tom me nije poslušao i dogodilo se kako sam predvi-
đala.

Kad su ulovili te padobrance Nikica Kosanović³⁰ i Gorazd
(Parlić Marjan) hteli su ih na mestu ustreliti, jer su radili
za partizane. Žarko Kovač nije dozvolio i doveo ih Aeru. Bio je
toliko oprezan da ih je ostavio na Matuljama, dok je sam
došao ovde govoriti sa Aerom. Aero mu naredio da ih dovede
u Kasarnu i ljutio se kaka su idioti Nikica i Gorazd, što su
ih hteli streljati. Držao ih tu 3 dana o čemu smo vas oba-
vestili. Jedan dan su bili u sobi zatvoreni, dočim drugi i tre-
ći dan mogli su komotno šetati, jer to su gosp. Am.[erički] drž. i
ne mora ih Aero držati zatvorene — tako se meni izgovarao,
kad sam ga upozoravala na njih. Svi vojnici su znali za njih,
inače je to bilo u »strogoj tajnosti« kao uopšte sve stvari
koje Aero radi.

Partizani su međutim odmah optužili četn. N.[emci su
saznali] za stanicu, i izvršili napad na tih 12 ljudi. Tako su
ih naterali na povlačenje, gde su naleteli na Nem. Ovi ih
ulovili i zahtevali stanicu — inače će ih sve postreljiti. Ljudi
su radije žrtvovali stanicu, koja je po njihovom mišljenju
i osvedočenju itako partizanska, nego 12 života. Padobranci
su još bili tu kad je Aero dobio tu vest i hteo pobesneti, šta
ćete sam Vi reći, i zašto ljudi nisu rađe žrtvovali živote. Opet
njegova karijera!

Vi ste baš u to vreme ćutali i on se nadao, da ćete zbog
padobranaca progovoriti i već se pripravljaio i veselio kako
će Vas ucenjivati. Propala nada, jer Vi ste progovorili. tek
onda, kad je Jovan³¹ stigao — lopov isti kao Aero koji zna
vrlo ubedljivo govoriti, dočim radi drugačije. Ispočetka sam
ga po njegovim rečima smatrala za najpoštenijeg čoveka —
dela su me u protivnom uverila.

Aero je bio vrlo nestrpljiv i bojao se šta će Nem. ako
doznaju da su padob. u kasarni. Padobrancima je morao

²⁸ Reč je o američkim avijatičarima.

³⁰ Potporučnik. Do kapitulacije Italije bio je komandir voda u
Gorskom kotaru, odakle se prebacio u Italiju, a u proleće 1944. u Istru.
Tu je sa grupom četnika saradivao sa Nemcima, nastojeći da se po-
novno prebaci u Gorski kotar, odnosno Liku.

³¹ Vuletić.

grozno lagati, kako su oni kasnije tvrdili. Za stanicu mi se isto nije usudio reći da je kod Nem. već mi lagao danas ovako, sutra onako.

Bojao ih se tu držati, zato ih predao Kom.[adantu] Sl.[ove-nije] majoru Vujoševiću. Vuj. ih par dana ostavio u Trstu a onda ih odveli u Lj.[ubljanu] i drugi dan opet nazad u Trst, odkud je jedan došao ovamo.

Ne znam kako su ulovili vezu u Trstu sa našim telegr. *Ivom Briceljom*, koji je nepoverljiv. Otac mu veliki partizan i zbog toga mu zabranio dalje raditi kod nas, što je A.[eru] i rekao. Otac je njemu i pre zabranjivao, ali on je radio, a sad kaže neće se nigde eksponirati, jer se boji da će part. pobediti. Inače gleda da održava veze sa svima — Klerik, inteligent — rezervisan sa nama kad se prekine veza da uspostavi i par dana radi na mesec, zato ga Aero i dalje plaća, Kom.[anda] Slov. mu izrazila nepoverenje, on tvrdi radi nas, a bit će verovatnije zbog partiz. veza. Inače je ljotićevac, vrlo inteligentan i sposoban amater, samo površan. Lakom na novac i čast do skrajnosti. — to je odlika svih naših telegr. Mene je ispočetka vrlo voleo, a kad sam ga u Rimu stalno kontrolisala, počeo me strašno mrzeti. Tu mržnju opravdava s tim, da sam ja kriva što je izgubio god. dana studija i što se zamerio kom. Slov, jer sam ja želela raditi i u Rimu, te ga nisam pustila da ode. U Rimu sam stvarno krala Bogu dane, jer ovo par dep. što sam šifrovala nije nikakav rad, a ni to nisam mogla više raditi, jer je Ivo držao dobro vezu, te se bacio na visoku politiku. Stanovali smo zajedno i stvarno sam sedela uvek kod njega kad je radio — izvršila sam samo Kol.[benovo] naređenje.

Ti padobranci su došli u vezu sa Ivom. Ivi su najslabije govorili o »šepecu« tako Aera nazivaju. Kažu stalno laže, jer im je svaki dan drugačije govorio za rad i stanicu. Protestirali su jako protiv četnika, a part. hvalili. Rekli, da će se jedan od njih probiti na jug, ako ne bude drugačije išlo i doneti stanicu. Obavestit će svoju komandu, da su im četnici onemogućili rad s tim što su ih zarobili i stanicu predali Nemcima. U ovom ih je verovatno Ivo obavestio, jer Aero mi nije hteo priznati. *Partizani su* im išli u svemu na ruku, dali im leg. propusnice, osiguravali i t.d. Dakle sve najgore o nama, a o partiz. najbolje. A glupog kap. Đak. Aero je uverio, da on je Vaš ministar i Đak.[ović] im to tvrdio u prisustvu por. Perića. Dakle lepu sliku su dobili i o Vama, ako Vas cene po utiscima koje je Aero napravio na njih, kao Vaš Ministar. Samo ne znam ako su naseli, jer to bi značilo vlada u vladi. Ovo sve je Ivo meni pričao i rekla sam mu da ponovi

pred Aerom, što je u mom prisustvu i učinio. Ali svejedno Aero nije to uzeo ništa ozbiljnije i pustio ih dalje mirno šetati po Trstu. Upozoravala sam ga i na Vašu dep. koja je u to vreme došla, a i na slabe posledice za našu stvar, ako njima uspe doći do veze i obavestiti svoje. Ne sluša on ništa i misli kako će velike usluge učiniti Americi, ako ih pošalje u Rim, a pri tom ne misli, da su njih Amerikanci poslali ovde da rade, a ne u Rim, i da smo im baš mi onemogućili rad. Što su se i sami prešli, te tvrdili da su imali neku naročitu stanicu sa posebnim patentom, koja nikako ne sme doći nepr. u ruke. Aero je mislio, da će im svega nalagati i ako da veruju njegovim lažima, jer mu to ne kažu u lice kao ja.

Oni su pristali, da idu u Rim, o čemu je Aero i Rim na veliko avizirao — otišli ipak nisu sa kurirrom koji ih je trebao voditi.

Pokušavali su raditi od Ive, ali mislim nisu ulovili vezu. Aero si je i to brojio u zasluge, da im dozvoli na našoj stanici raditi, dočim su se oni ljutili zbog svoje stanice. Sa Ivom su bili vrlo zadovoljni i rekli da jedino njemu veruju. Nagovarali ga, da ide sa njima u Brindizi posle rata, jer tamo trebaju dobro amatera i da će postići veliku karijeru. Ovo mi je ovdašnji telegr. Vinko pričao i strašno zaviđao Ivi na velikoj spretnosti, da je on u stanju uloviti sa svima vezu, dok mi njega tu držimo otsečena od svega, a i pod mojom kontrolom, jer sam i kod njega sedela kad je radio. Ovo je bilo potrebno zbog vrlo slabih iskustava sa r. telegr.

Došao je i Vinko u Trst k Ivi, gde je bio nekoliko dana te Ivo i njega doveo u vezu sa padobranima. Ali padobranci su nakon nekoliko dana zginuli iz Trsta. Približno oko 16 ili 17 maja. Sve dotle su slobodno šetali po Trstu i hranili se u jednoj gostioni, gde su komunisti jeli. Tu su verovatno ulovili vezu sa partizanima i Ivo im verovatno pomogao doći do stanice, pa su otišli opet na teren. Ovo je sigurno da su kod partizana.

Aeru sam rekla, do čeg su doveli njegovi neozbiljni postupci, a on se izgovarao, da on nije kriv, već kurir koji ih nije odveo u Rim i na koncu, da ste i Vi kriv, što mu niste odmah odgovorio, a i Nikica³² i Gorazd, što ih nisu ubili. A u ostalim stvarima ne drži se vaših saveta, i ne očekuje naređenje, već radi po svojoj glavi, ovde je isto radio. Setila sam, kako se ljutio na Nikicu i Gorazda, da su idioti što ih hoće ubiti i tomi zaboga ne priznaje. Strašno ga ljuti, što imam dobro pamćenje i što se dokraja interesujem za stvari. — To on ne podnosi, jer je nedosledan. Čak i slepac može pro-

³² Kosanović.

gledati njegove laži, a do istine se teško dođe, kod njega, jer niti ne laže dosledno. Zato se terorom i galamom nastoji doseći, da mu se veruje, ili bar ne protestuje. Što mu ne konvenira ne dozvoli do kraja izreći, već to galamom prepreći. Sa tim uspeva kod slabijih i bojažljivih ljudi. Ograđuje se samim lopovima i dozvoljava im lopovštine, da ih veže uz sebe, jer sam nije bolji.

Tako ima dva ovdašnja vojnika za kurire. Jedan je švercer i već više puta bio zbog toga u zatvoru, našto ga je Aero izvukao, a drugi ubija ljude i oduzimalje im pare. Obojica imaju uvek pune džepove para, što izaziva nezadovoljstvo kod ostalih vojnika. Aero to sve zna, još i sam govori Štetiću gde može doći do para ubistvom. Ove osobe nisu političke, već samo bogate. Tako je Št.[etić] pričao predamnom, da sad ima jednog starca od 80 god. Osim toga niti malo uzgajeno ne deluje na ostale vojnike, jer treba voditi računa, da je među njima i dece od 16 god. Št. sam priznaje, da troši dnevno 5.000 L. a ovi mladići kažu, i mi ćemo tako. Isto je i za samu stvar ovo vrlo nezgodno. Jednom će sigurno uloviti Št. i on ima čet.[ničku] leg. uz sebe — pada ljaga na ove zbog par lopova.

Ovi ljudi ovde vide jedini spas u vojv. Đujiću, jer ga smatraju poštenim i iskrenim borcem za našu stvar. Isto ima org. dobro sprovedenu. Pljačkati i krasti ne dozvoljava o čemu su se uverili iz njegove prop. gde su imena poubijanih ljudi zbog nediscipline i raznih prekršaja. To ljudima imponira — pošten rad i samo to žele, a i zaslužuju, jer ih nepoštenje tuče već 3 $\frac{1}{2}$ god. i pored svega toga, ostali su verni našoj ideji. Isto saradnja sa okupatorom je na čisto drugoj bazi i ne vodi se trgovina sa ljudima,³³ kao ovde. Ovo vođstvo se jako

³³ U izveštaju vojvode Jevđevića od 8. avgusta 1944. Draži Mihailoviću o svom radu u Istri i Sloveniji i saradnji sa Nemcima, za odnose Đujića i Nemaca, između ostalog, piše:

»Garantujem i imam stotine dokaza da trupe Đujića u velikom delu stoje u tešnjoj vezi od mene, ali to niko ne vidi. Vi bi se začudili, kad bi vam sve ispričao kakve mi izveštaje pokazuju Nemci o svojim vezama sa našim jedinicama naročito kod Drenovića (Uroš — prim. red.) i ostalih, prebacujući mi da ih mi sabotiramo i podmuklo rušimo. Pokazali su mi još jedan slučaj. Negde u Hercegovini napadnut je određenog dana na određenom mestu nekakav voz. I naša služba za Ameriku i komunistička radioslužba javile su u razmaku od dva dana za to isto mesto i taj isti voz da su napadnuti. Mene su pitali što ja mislim, ko je to izvršio. Pričali su mi i druge fantastične stvari u koje nisam verovao, ali su karakteristične. Na primer njihov komandant kaže: Kad sam bio u Srbiji ja sam razumevao da vašoj vojsci treba da nas ponegde napadate i sa sektorskim komandantom sam govorio i predlagao mu, da on mesečno vrši sabotažu i da mi samo kaže unapred koje će pruge i objekte tog meseca porušiti i ja ću to primiti na znanje.

boji Đujića i gaji mržnju prema njemu zato hoće ljudima dokazati, da Đujić nema ništa odnosno samo par sto vojnika bez oružja koji kao čudo gledaju mitraljez. A isto, da su pod Nem. kao ovi ovde. Ovo je malo logično, jer ako Nem. dadu ovima ovde oružje, dali bi i Đ[ujiću]. Ljudi se živo interesuju za Đujića i dobivaju suprotne podatke. Dobro su uvideli nameru vodstva, da hoće im prikazati Đujića slabog, jer se boje, da bi sami ostali bez ljudi. Ogorčava ih pak, da im ubijaju time moral i jedinu nadu za spas naše stvari u njihovim krajevima. Sa ovim radom ovde svi su na čistu, da je naša stvar osuđena propasti.

Ovi osećaju, da su ljudi nezadovoljni, što su ih proverili, a verovatno i uviđaju, da su svojim radom upropastili ovde našu stvar. Zato bi hteli 1 deo ljudi prebaciti u Liku, ali opet ne ilegalno, već ordinarnom trgovinom i to Ustašama. Ovo ljude strašno ozlojeđuje, jer su im ustaši poklali sve i smatraju ih većim nepr. od Nem. Već pre je predlagao Đak.[oviću] da bi se odred četn. nazivao »Jelačića bana«.

Ove pregovore vodio je Đak. na Sušaku. Nemci su ih doznali. Ili su Ustaši sami izdali ili je izdala opet jedna dev., koja ponekad posluži za zabavu kap. i Aeru, a inače Nem. špionka: *Prilažem izveštaj vojnika tome.*

Isto bi bilo potrebno obratiti malo pažnje na odnos Hrv. pitanja. Po djelima, koje su Hrvati učinili ovim ljudima³⁴ — nastao je nepremostiv jaz. Oseća se strah kod ljudi, da će se Hrv. oprostiti njihova zla djela. Pogotovo ih ustrašila ova nova vlada. Zato bi im bilo potrebno održati koje predavanje i razjasniti stvari, koje su im nejasne. A nema tko. Videla sam iz razgovora sa ljudima, da bi [bi]li pripravljeni radije s vragom nego Hrvatom. I ako im je naša stvar sveta isto kao i Vaša osoba ali kažu, kad bi znali, da ste i Vi sa Hrv. da bi radije u part. Ja sam ih ubedila prikazavši im jedan primer, koji sam doživela u Novoj Varoši, da i oni Srbi osećaju iskreno sa nama, te zbog dela, koje su Hrv. učinili

---

Onda ne smete, molim, da zaboravite, da sam ja ovde okružen komunistima, da su svi najviše okomljeni baš na mene i da nastoje baš kod Britanaca da me kompromituju a tim i Vas indirektno, jer vide i znaju da ja otvoreno branim britansko stanovište i usmeno i u propagandi, jer znaju koliko sam u Italiji održavao vezu sa Britancima i zarobljenicima i da sam prvi stvarao njihov odred. Komunisti ovde politički su neobično snažni, imaju cvet intelektualaca, imaju niz štamparija i edicija i nije li napadno, da meni posvećuju u svojoj kampanji više pažnje nego li celom drugom našem pokretu ovde« (Arhiv VII, Ča, k. 156, reg. br. 51/1—1).

O saradnji četnika pod komandom vojvode Đujića i Nemaca, vidi dok. br. 73, 76, 77, 78 i 166, objašnjenje 3.

³⁴ Odnosi se na ustaško-domobranska nedela.

nama neće da čuju za njih. U interesu opstanka je da drž. bude čim veća, zato moramo misliti i na Hrv. i Sl. Vi, da Hrv. ne možete pokazati zbog vaših interesa, što im želite i mislite, jer i Vi osećate s nama i bole Vas naše rane. Važno je, da dobijene Hrv. u naš sklop, a onda ćemo im vratiti milo za drago. Sad apsolutno nije vreme, da pravimo pitanje iz toga, jer se i Hrv. boje toga i radije bi se pridružili kojoj drugoj državi i tako nam umakli nekažnjeni. Oni, koji budu za zel. stolom odlučivali, ne osećaju naše rane i ugodili bi Hrv. To ih je umirilo. Njima je glavno da i Vi mislite na njihove rane, jer u Vas imaju tvrdu veru.

A što radi naša prop. Apsolutno ništa. Aero piše neke članke, koje šalje Vama, kom. Slov. Nar.[od] odb.[ija] i to ne ide apsolutno nikamo dalje nit ju narod vidi. Istu metodu imaju i u Ljub. kako čujem od ljudi. Prop. pišu u toliko, da na merodavnim mestima pokažu kako rade. Narod ima samo štetu od takve prop. jer se troše pare, a on je nikad ne vidi. U koliko sam mogla primetiti, pismena prop. već prestaje i delovati, jer je nastupilo pomanjkanje i glad. Zato je najbolja prop. danas kruh. Svako dete već danas znade da prop. laže. Zato bi ju trebalo ograničiti samo na stvari, koje se mogu dokazati, da ljudi opet dob.[iju] veru u nju. Troškove iste smanjiti. Aero za svaki članak svoj šalje kurira u Ljublj. i Trst, da se pokaže kako radi, a to košta po 700 i više L.

Uopće se strašno nudi Aero Lj.[ubljani] a oni neće ni da čuju za njega i to samo zbog njegove brbljivosti i javnog saradivanja sa okupatorom. Znam dobro, kad se lani pojavio u Lj. i pretstavio se kao pod.pretst. za Sl. te hteo sa pol. razgovarati, nisu hteli ni da čuju za njega. Isto je i sad, što će vam i oni sigurno potvrditi. Piše im pisma stalno i na mnoga ne dobiva odgovor a sastati se uopće neće sa njim. Lani sam videla da ga smatraju vrlo neozbiljnim i pustolovom. Ovo je i razumljivo, pošto su tamo pol. ozbiljnija gospoda i nerazumljivo im je ponašanje Aera, koji se predstavlja za predstavnika naroda. Priložit ću i pismo gde su mu čitali lekciju, a on je mirno prešao preko toga i dalje se nudi.

Strašno se trudi da zavadi Glušića³⁵ i Vujoševića, te tako bude on neophodan Vujoševiću i Primorskoj. To mi je i sam priznao kad sam ga napala primetivši to. Odgovorio mi je da to tobož zato hoće jer je Vuj. nacionalan a Gl. ne. Pa baš zato bi morali biti dobri odnošaji među njima, da ga može Vuj. kontrolisati. A niti najmanje nije u interesu naše stvari da se saradnici među sobom mrze.

³⁵ Glušić je bio komandant »Istočne Slovenije«.

Jadni Vuj. je pošten čovek, te mu naseda, u veri da Aero pošteno radi. Aero sam prljav hoće i drugog uprljati, samo zato da mu veže ruke. Tako je i Vuj. vezao sa Nem. po pričanju naših četn. od tamo. A s tim samo osuđuje našu ileg. na smrt. Vuj. je pametan i to ipak tajno radi, tako da četn. nemaju nikakove veze sa Nem. A pred komun. koji svaki naš korak špioniraju to neće biti moguće sakriti. Za vezu Vuj. sa Nem. ne garantujem, jer su to drugi pričali.

Niti jedna baba toliko ne intrigira koliko on. Kad sam mu to rekla, kaže da je to politika u koju se ja ne razumem. Znam, da nemam njegove sposobnosti, ali ipak i moja ženska logika mi kaže da je to politika vrlo slaba za našu stvar. Smatram, da samo tad možemo uspeti, ako smo složni, a ne međusobno svađeni, što nastoji Aero doseći. To može biti samo njegova lična politika, a nikako opšta. Koliko put je predamnom rekao sad moram zavaditi toga i toga, te prenašao tračeve kao najordinarnija baba.

Tako je isto napravio intrigu između mene i telegr. Vinka, znajući da je ovaj vezan uz mene, a ja sam mu postala opasna. Celo vreme sam se sa Vinkom dobro slagala i uvek nastojala popraviti mu krivicu, te se zauzimala za njega, što mi i sam priznaje čak i sad. Odgovor mi ne zna dati zašto je on zahtevao šifru. Kaže da nije hteo da koji smrkavac zna šta on tipka, dok on da ne zna. S druge strane lakom je, na novac i A.[ero] mu je sad povisio na 900 L bar tako je obećao, te ima još i stan plaćen. Dakle tu još uvek ostaje mu 5.000 čiste zarade. Kom. Ljub. šalje ga na teren, a i manje plaća, zato se radije vratio ovamo, ali kaže neće svejedno ostati sa A[erom]. To mi je jučer izjavio. Čim je A. video da Vinko samnom prijazno razgovara, pobjojao se i počeo mutiti. Pa zar to ima smisla — ja i tako sama ne bi više želela raditi sa onim ko me jednom izda.

Na Vinka je verovatno i Ivo mnogo uplivao, da zahteva šifru, jer se uvek pustio uplivati. Stalno sam imala muke stim i čak smeštala Ivu u moju sobu da spava, samo da ne može preko noći razgovarati sa Vinkom. Uvek sam imala par dana muke sa Vink. kad nas je Ivo posetio, i hteo je da ode. I ako je V.[inko] intrigirao protiv Ive i mrzeo ga ipak ga je ovaj predbio, jer je duševno jači, a Vin. lakom na razne veze Ivine.

Pogotovo se bojavao da ga Ivo neće gde preteći. No Ivo je to dobro proračunao i doveo ga do svojih veza — za padobrance i kom. Slov. znam sigurno — ostalo ne znam. Zato je V. morao doći do šifre, jer je Ivo dobro primetio, da će šifra doći drugom u ruke, pa mislio, bolje da je oni imaju, jer me Aero pred svima grdio.

Aera sam upozorila da teleg. ne sme imati šifru. Isto mi je poznato, da je Vinko u zatvoru sve priznao — srećom kod nas nije dosta znao — jedino, što je mene još više gurnuo i bez stida mi priznao, da su N. napravili velik zapisnik o meni.

Sigurno je, da su obojica I.[vo] i V.[inko] imali vezu sa padobr. koji su sad kod part. — dali sad imaju vezu neznam, jer nemam prava kontrolirati rad.

I to je sigurno, da se naš biv. teleg. Hasl Viktor kog je Kol.[ben] predao ličkom odredu predao partizanima. Ovde je nekoliko očevidaca. Znam pre, da su I. i V. stalno očekivali, kad će Hasl prepoznati njihovu ruku i javiti im se. Isto ne znam dali su ulovili vezu sa Haslom. Stanujem još sa V.[inkom] u istom stanu i primećujem da radi: u 1/2 6 h ustaje radi vez. u 6h u 8h u 10h neredovito u 14h. Dali su to Vaše veze? Ivo je u Trstu i verovatno je da ima koju vezu i sa njim — zato još uvek ne mora biti kaka druga.

Grbec se poznaje od pre sa Ivom, a mislim i sa V. Sa obojicom ima posebno dogovorenu šifru, zato ga je potrebno upozoriti na opreznost. Ne znam, kaki su Vaši teleg. Ali naši nikad nisu bili sigurni i nastojali raditi za leđima. To su ljudi, koji rade za pare. Naročito se odlikovao najstariji Hasl. Taj je bio proklet, sa njima je radio i sve mlade kvario. Kad bi se međusobno posvađali onda bi mi mladi izdali. Tako sam dosta puta ulovila Hasla da radi i za druge upadajući u njegov stan. Al me je mrzeo zbog toga, a ipak se nije usudio ništa poduzeti. Ivo mi je obično pomagao u tim stvarima. Hasl i Ivo radili su od prvog dana kod nas. Vuko³⁶ od jan.[uara] ili febr. 43. g.

Kad smo 42 u jesen imali prekinutu vezu, bili su Hasl i Ivo zatvoreni. Talijani našli komun. stanicu, koju su ova dvojica napravili, dočim nama su kasnije tvrdili da su zbog nas. Hasl je radio i za Tal. pa su ih nakon 3 tedna ispratili.

Novca za r. aparate nije bilo nikad dosta i većito su kupovali rez. mater. A što je još gore iste aparate smo platili svi i kler, sveš. i Tal. Zbog toga je došlo jednom i do svađe između Kol.[bena] i Klerik.[alaca] jer su ovi uzeli 1 aparat, a Kol. nije bilo poznato, da su ga i oni platili.

Ivo je građenje aparata i kup. rez. materijala produžio i u Rimu i Trstu, i ako mu to nije potvrdio, jer je sin milionera, ali lakomost za novcem bila je jača.

Najbolji radnik je Vinko, ako traži da ga se dobro plaća zato dobro i radi — te veza nije trpela zbog njega. Dočim

³⁶ Vinko.

ova dvojica su slabije radili. Bio je zatvoren od sept. 43 do feb. 44.

U Ljubljani mi je mnogo pomagao Ing. Saks, koji je bio šef. r.st. raditi nije znao dobro i zato se trudio i vajkao, da bi lako sam preuzeo i da prestane ucenjivanje. Ali ovi su ga ometali i nisu pustili do aparata. Saks je bio idealist do skrajnosti i radio zbilja samo za interes stvari. Ziveo je u velikoj bedi, pošto je bio begunac sa ženom i 4 dece. Kol. toga nije znao i davao mu podporu kao neoženjenom 1.000 L. Kad je doznao da ima familiju i hteo mu poveriti, reko je da mu je dosta i kupio aparat za taj novac. Iz toga se vidi njegov idealizam. Kasnije je dobio službu sa 3.800 L. plaće (2 mes. bio u sl.), ali ju je odmah napustio kad je bila potreba, da krene na teren. Samo ovi lopovi ga nisu trpeli i priznavali kao šefa, te se rađe za sve na mene obraćali i ako sam ih upozorila. Ali ja im kao žena nisam bila opasna. Saksu su davali da prenosi r. aparate i materijal u doba Tl. blokade, da bi ga izložili opasnosti, a i prikazali kao purša. On je sve to mirno prenašao i radio samo za interes stvari. Siromah pao je u Grčaricama³⁷ i sad ostala žena sa 4 dece. Zbog sinova bi vas lepo molila, kako priznanje za Ing. Mirka Saksa. Tako poštenih, vrednih i dobrih radnika bilo je kod nas vrlo malo.

Aero mi se dugo nije usudio priznati, da mi je oduzeo šifru i ako je meni na očigled, davao tekst Vinku. Kukavički se izgovarao na Jovana, koji nam je po V.[inku] poslao šifru.

Hteo me u dogovoru sa Ivom prikazati ludom. Prilažem dve dep. od Ive,³⁸ koje su potpuno iste, samo nose različite ključeve. Isto i pismo, koje se zbog kompromiti vojnog sadržaja po njega, nije usudio poslati V. i ako mi piše da prilaže. Ovo sam namerno učinila, samo da drugom ne pokazuje pošto pisma koja se njemu pišu, to je isto što i javne novine Vaša pisma je slao u Ljubljanu, Rim, Trst i svakom ko je god hteo pokazao.

Prilažem pisma Vinkova i Aerova³⁹ iz kojih ćete videti kako su me strašeci atentatom hteli odstraniti odavde. Moje zadnje dep. po knj. 11 nisu mogli kod vas dešifrovati. (verovatno kod predavanja V. uzmešao grupe, a meni rekao da Vaši više ne znaju raditi sa knj. 11) Stim su hteli pokazati moju površnost.

U glavnom, to je sve Aerovo maslo, a telegr. su ga samo iskoristili da dođu do šifre. Ovde je Ivo uplivao na Vinka, jer Vinko ni danas nije na čistom zašto je bio protiv mene.

³⁷ Vidi dok. br. 77.

³⁸ i ³⁹ Redakcija ih nije pronašla.

Kaže, da je šifru hteo zato, da znade što tipka, jer se bojao, da će je Aero dati kakom smrkavcu.

Pošto nisam nasela, Aero mi se pretio, da će premestiti vojsku odavde. To je i učinjeno, ali mislim da je to bila volja Nem. a ne Aera. Još nekoliko dana ostaje A. tu sa 10 vojnika, jer im nije pripremljen stan u Reci. Tamo će biti i V. sa r. stanicom. Verovatno su mu N. dozvolili r. stanicu jer se inače ne bi usudio držati je u kasarni.

Pretio mi se Aero i sa Nem. Odgovorila sam da smatram u tom slučaju njega za krivca, i da ću se potruditi, da mi dođe društvo praviti. Kaže da onda imaju pravo da me ubiju kad tako govorim. Zapretila sam, da sam i u tom slučaju pripremila materijal, koji ćete vi sigurno dobiti. 14 dana imala sam mir. A sad opet počima sa strašenjem.

Stvarno se pletu gadne mreže oko mene, što čak i vojnici zapažaju iz glavnog govora Aerovog. Stalno me čuvaju, ali kad oni odu ostat ću bez svake zaštite. Zato A. forsira odlazak u Reku. A i zbog stanice bi bilo nezgodno što napraviti.

Mešetario je nešto sa Nem. i zbog Kol.[benovog] ispusta.⁴⁰ Doveden je već na Bled. Trebao bi biti već i ovde, ali bi Aero hteo pre mene odstraniti, jer u tom slučaju imam punu zaštitu. Isto A. ne bi bilo prijatno, da Kol. dozna za ove svinjarije. Mene nagovara da idem na Bled Kol. posetiti, dočim svaki dan očekuje Kol. Ovo je trik, da sama skočim Nem. u ruke.

Uslovi Kol. ispusta mi nisu poznati. Uverena sam, ako se bude uopšte pitalo Kol. da pod cenu života neće pristati ni našta nečasnog za našu stvar.

Sa sigurne strane doznajem, da je Rupnik intervenirao kod Nem. da ga ne puste u Slov. A Aero da ne sme doći u Trst, nego predlaže Đujiću. Meni je isto rekao, da će Vama predlagati da Kol. ide Đujiću, jer tobož u Ital. i Trstu nema šta raditi, pošto je Rim zauzet.⁴¹ Slov. se strašno boje, da bi došao u Sl., a Aero je svima rastrubio, da će biti ispušten, pa rade punom parom. Sad jadni Kol. nema kud i gubi zlatno vreme u zatvoru. Boje ga se svi, jer je pošten. Mnogi u Slov. koji poznaju njegov poštenu rad čekaju na njega, a naročito njegovi stari četnici. Čujem, da je organizovana i njegova grupa sa kojom nemam nikakove veze i ako misle, da ju ja vodim. Uopće Slov. su otkrili u meni velike sposobnosti, za koje nisam znala da ih imam. Nem. me optužili, da sam ja davala duh celoj stvari i vodila svu politiku. Kad je već Kol.

⁴⁰ Reč je o puštanju na slobodu Karla Novaka koga su u martu 1944. uhapsili Nemci u Beogradu na putu u štab Draže Mihailovića.

⁴¹ Rim su, 4. juna 1944, zauzele britanska 8. i američka 5. armija.

podlegao mom uplivu, za njega to nije tako sramota jer je vojnik ni nije vešt politike, a kako su oni pametnjakovići pustili, da ih jedna žena vodi doznajem da je ovo za Kolb. bila olakšavajuća okolnost, smatraju ga samo za dobrog vojnika i zato ga hoće pustiti. Mene isto imaju nameru pustiti u miru, bar tako mi A. ponekad garantuje.

Moguće je Aero tražio vašu odluku gde da ide Kol. kako mi je rekao da će tražiti, pa ga zato još nema. Za mene su Nem. mislili da sam pobegla u Švajcarsku kad su zatvorili Kolb. pa im Aero izdao, da sam tu.

Naročito posle vašeg pisma, za koje sam Vam neizmerno zahvalna, moja žilavost ide A. na živce. S druge strane vidi da imam simpatije vojnika, pa baš nije zgodno, jer će sigurno nekoji ostati živi i dokazati, svinjariju, a Bogami ni oni se ne bi dobro proveli. Vojnici mi nude zaštitu i hoće svojevoljno da ostanu da me čuvaju. Ovo je nezgodno zbog Nem.; a ti isti ljudi mogu pobeći u Liku i tamo organizirati, zato je u interesu same stvari više — da idu u Liku nego mene čuvaju. Ako ne dođe Kol. izložena sam svemu. Zdravlje me isto napustilo i nisam za napore. Ali ako se budem išta bolje osećala otiću u Liku pa tamo raditi — to bi ti ljudi voleli. Pišem Vam ove lične stvari samo da znate, ako mi se šta desi kako je došlo do tog i mnogo Vas molim, kad bude vreme za to, da povedete istragu o ovoj stvari, da ne ostane ljaga na mome detetu, koje će itekako ostati siročić bez majke i oca.

Aero tobož navodi njihova ubistva novac i sabotaže. On se svim silama trudi da to širi. Tako je i K.[olbenu] rekao i danas mu dokažemo Vinko i ja, da računi odgovaraju prema priznanicama, koje imam od njega. A naročito mi je izdao priznanicu na manju svotu nego što je stvarno isplaćena u Rimu, dok je tamo poslao pravu priznanicu. Zato sam pitala por. Perića koliko je doneo iz Rima. 1.000 Fr. i 550.000 L. a Aero meni dao priznanicu na 700 Fr. i 500.000 L. isto i ostale priznanice su manje, što sam ustanovila, kad sam pro-našla ove, koje je dao tad kad je primio novac. Zato sam to pred svedokom Vinkom s njim raspravljala i Vinko mu matemat. dokaže da se računi poklapaju, a on i dalje tvrdi da ne. Tako mi je Vinko morao priznati, da to A. namerno radi. Onda se na koncu seti A. kad je video da me ovde ne more teretiti, da mu je Ivo rekao, da sam imala od pre 6.000 Fr. i kad je Kol. tražio pare od poslanstva⁴² ono nije imalo, pa sam ja pozajmila Cukiću, 6.000 Fr. koje je Kol. dao. To sad može lajati kad je Rim otsečen, ali nadam se da će Cukić ostati živ i moći potvrditi tačnost ove izjave. I moći

⁴² Misli se na poslanstvo u Vatikanu. Poslanik je bio Kosta Cukić.

će me oklevetati, jer ja neću imati prilike priznanice svima pokazivati, a ostat će sve sačuvano, pa će se moći dokazati.

Novca je još ostalo i on bi ga hteo dokopati na svaki način, jer misli, da ja znam gde je spravljen. Ali molim Vas samo to od mene ne zahtevajte. Ne mogu gledati kako se taj sirotinjski novac rasiplje i na prostitutke i žao mi je što sam mu uopšte iste dala, jer polovica ga se sigurno raspe. Isto Kom. Slov. sad nije nov. potreban jer dosta imaju, zato bi zbilja bio potreban za Liku. Ali samo mora doći poštnu čoveku u ruke. Dosta sam se nagledala rasipanja i pod cenu života ne bi dala više niti pare. Moguće ćete me sad osuditi, jer nemate pogleda ovde, ali nažalost ostat će dosta svedoka koji će potvrditi da sam u pravu.

Od mnogih vojnika sam se uverila, da je vrlo pošten p.por. Kosanović Nikica (preveden od naroda). Isto je vrlo obljubljen među ljudima — u borbama uvek prvi i vanredno hrabar, te drugarski navodim primer vojnika. Bili na položaju bez hrane. Nikica dobio komadić kruha i ne pojedje ga sam već nosi 300 m da podeli sa vojnikom. Sama sam svega nekoliko puta razgovarala sa njim, jer je bio do sad u Gorici. Uverila sam se, da je velik idealist i ne bori se za karijeru i odlikovanje, već smatra jedino odlikovanje u uspehu stvari. On će sad u Gor. Kotar, gde ljudi jedva čekaju da dođe. Zato mislim, da bi njemu dala jednu svotu novca, jer od toga će zbilja samo narod videti koristi. Sa njim ide i podnar. Branko Mamula, koji je isti kao Nikica i još 8 ljudi.

Isto bi i za Liku bilo potrebno dati. Tamo ide, četnik Milan Šteta isti kao ova dvojica. Od njih vam šaljem par iskaza, da bar malo dobijete pravog pogleda u poštenje vodstva, koje su ti ljudi imali. I nije čudo, da su iako vrlo dobri borci propali. Gde može stvar uspeti, koja se na laži osniva? Pored tolikih razočaranja čudo je, da su ovi ljudi ostali verni našoj ideji. Oseća se ipak strah u njima, dali ćete vi dozvoliti da ostanu krivci nekažnjeni i nad njima vladaju, i ako bi svaki od njih život dao za Vas. Pokazala sam par ozbiljnijima Vaše pismo koje ste meni pisali i rekla im da su me ocrnili pred Vama te su bili neobično veseli, jer kažu sad vidimo, da je Čiča za pravdu. Njih siromahe stalno nepravda tuče i nije čudo što gube veru da će kad bolje biti. Uvek im se vodstvo nametallo sladkim rečima i prevarama, a kad ih je dobilo u ruke, radilo je najlopovskije sa njima.

Zato više neće ni za koga da čuju i hoće da ih vode njihovi ljudi koje poznaju. Ljudi žele u prvom redu drugarski postupak — da oficir deli dobro i zlo samo sa njima i da je uvek među njima. Progledaju mu kroz prste druge greške,

što se najbolje vidi kod por. Marjana.⁴³ Njega ljudi obožavaju i svakud će poći sa njim, samo zato jer je uvek među njima i jede sa njima sa istog kazana. Dočim i on brine malo za svoj džep, ali ne toliko da bi vojnik trpeo zbog toga i vojnik mu sve to prašta i dozvoljava — samo zato jer je drugar i ne pravi se ništa veći i bolji od njega. Eto toga ne znaju dati vojniku naša g.g. oficiri.

Čim se nametnu ljudima, dignu glave i počnu luksus goniti. Nejde to tako! Vojnik je uvideo do čega je to dovelo i počeo se buniti. Svega par dobrih oficira je bilo u Liki, ali nažalost ti nisu imali nikakove vlasti. U Brlogu ljudi zahtevaju, da dođe por. Živanović,⁴⁴ jer kažu neće ni sa kim drugim ići. On je mislim kod Đujića i naša stvar će imati mnogo više uspeha ako se borcima ugodi.

Kap. Đakovića samo u Josip Dolu ljudi vole, dočim u Plaškom čekaju da dođe, pa da ga ubiju. Ima tu njegovih boraca, koji se ne mogu načuditi kako se kap. promenio i kažu tad je bio dobar. Ali ljudi ne misle, da u šumi oficir postaje mekši, kad oseća da svaki čas može dobiti kuglu u glavu. To je ljude i prevarilo, da su došli ovamo, a mnogi ga i nisu poznavali, pa se sad gorko kaju. Naročito ih razočara, što im nije bilo dosta da ih prodadoše Nem. nego još kap. pokušava i ustašama.

Aera nitko nije ni poznavao i on se sam nametnuo ljudima, tobož Vi ste ga poslali, a Vas opet obaveštavao kako svi ljudi beže k njemu. Opet su napravili jednu svinjariju. Poslali su u Liku, gde su ljudi bili neobavešteni p.por. Koraća da dovede ovamo 130 ljudi za Nemce. I sad se tobož Aero ljuti na Koraća, kaku glupost čini, da mu je on naručio, da dovede samo 20 boraca, a ostalo decu za Beograd, tobož da maskira pred Nem. a Korać učinio obratno. Uvek netko mora biti kriv za njegove svinjarije. Korać voli dobro živeti, pa ga poslušao i ništa ga savest ne peče, što prodaje ljude Nem. Ovi ljudi su odvedeni u Postojnu. Dobro će biti za ovaj odred, da je jači u slučaju iznenađenja. Nemci zahtevaju da dovode ljude ovde.

Još su jednog starijeg čoveka, koji bio tu kratko vreme poslali u Liku po ljude. Bio je taj čovek tu par dana i nije mu izgledalo, da je sve u redu. Promatrao me tih par dana i slučajno sam na njega napravila dobar utisak, da radim za našu stvar, što su mu i vojnici potvrdili, te je želeo samnom razgovarati. Nisam govorila sa njim, jer sam se baš razbolela, a iskreno priznajem nisam se niti usudila. Ozbiljan je

---

⁴³ Mile.

⁴⁴ Sergije.

to Čiča i videla sam na njemu, kako sve posmatra i bori se siromah, kako bi bilo najbolje napraviti. Ja se sigurno ne bi mogla uzdržati i rekla bi mu, da ne dovodi ovamo ljude Nem. već nek tamo osnuje ilegalu. Sad ne znam kako se je on odlučio. Svi uviđaju, da je sa ovim radom naša stvar ovde propala. Zato je zločin trgati ljude od ilegale i predavati ih okupatoru.

Kad su se pretukli preko zime, još će se lakše sad. I ti su ljudi spremni sve podnositi samo da uspe naša stvar. Ovi ih nastoje ocrniti i prikazati kao lopove, samo da istaknu kolike žrtve oni donose — i to sve za spas naroda. Jadni narode što si doživeo! Gospoda, podnoseći žrtve za tebe pucaju od dobrote, dok ti umireš od gladi.

Ako mi vreme dozvoli, napisat ću opširan izveštaj iz Like, po podacima od boraca, a ne karjeraša. Cudit će te se kako se nečuveno gadno postupalo sa tim ljudima i bit će Vam jasno zašto je došlo do pada.⁴⁵ Nadam se da će Vam biti prijatno čuti i reč boraca koji će rado i uvek život žrtvovati za Vas. Za sada ću Vam priložiti par izvještaja, koji su pisani neveštom borčevom rukom, ali zato verni.⁴⁶ Isto bi Vas lepo molila, da napišete pismo svim borcima iz kog će videti, da im posvećujete pažnju. Oni ne žele nikakvog odlikovanja i unapređenja, već samo osećaje pravde i toplu reč. To će im mnogo podići moral, a i dati novu snagu. Odlični su ti ljudi samo iscrpeni raznim izmозgavanjem. Tako ugodno je sa njima razgovarati, kad se vidi da su ostali verni našoj svetoj ideji. Pored tolikih gorkih razočaranja, koja su proživeli, još uvek će rado položiti svoje živote na oltar domovine. Kad bi mi u Slov. imali take borce sa kakom lakomćom i užitkom bi se radilo. A ovi lopovi pustiše ih toliko izginuti i propasti.

A sad su isti takovi i već sad bacaju krivicu na ljude optužujući ih lopoština i krađa. A u celo vreme od kako sam tu interesovala sam se za svaku sitnicu i samo jedan slučaj krađe se dogodio. Trojica su i[z] magazina ukrali cipele inače ništa. Dočim pijanosti je veći procenat, a nije ni čudo bar zaborave na sve jade. Tako su se na Matuljama napili 5 i istukli jednog Nemca. E baš je pravo. Gledala sam zadnji put kad su odlazili ljudi u Postojni, kako se derao

⁴⁵ Isto kao i napomena 19.

⁴⁶ Jedan od takvih izveštaja pisao je podnarednik Branko Mamula, 12. juna 1944. Izveštaj je pod naslovom »Optužbe vojnika protiv nesposobnosti starešina preko Mire«. U njemu se govori o odnosima Jevđevića i Nemaca, služenju četnika u nemačkoj policiji u Ogulinu i Josipdolu, jačini (oko 50) četnika u Gomirju, o trošenju novca na luksuz i drugo (Arhiv VII, Ča, k. 160, reg. br. 34/3).

Nem. kaplar na njih, i kleo gore nego naši. Kako je to tragična slika bila. I nije čudo što je u ljudima uzavrelo. A Aero sad krvavi znoj znoji i kune ljude što nisu tako verni sluge kao on i kap. Kud ćemo veće poniženje za našu vojsku nego da komanduje Nem. poručnik našem kapetanu, pa i vojvodi, samo sreća, da je taj vojv. surogat, inače propadosmo od bruke. Inače gosp. od p.nar. dalje sva krađu — i to vojnika. Čudo je da su vojnici ostali poštteni, kod takih starešina.

A još gore se znoji A.[ero] radi Đak.[ovićeve] »genijalnosti« kako se sam pohvalio, da su mu rekli ustaški oficiri. Preti čak i razoružanje, kako mi je sam priznao. I tko će opet nastradati — samo vojnik, a s tim i naša stvar.

Dobila sam danas tačne podatke iz odreda u Postojni. Ima 150 ljudi. Od toga 80 dobrih boraca, ostalo deca od 13 god dalje i starci. Sad je došla grupa od 60 ljudi. Od tih ljudi je 30 boraca ostalo starci i deca. Sa ovima je 150 ljudi. Potpor. Korać ostao je još u Lici, a ovu grupu od 60 ljudi doveli Nem. sami — ostalo će dovesti sam Korać kad još sakupi. Ovi ljudi se dovode na zahtev Nemaca.

Aero je sad stvarno u škripcu, Nemci izgubili poverenje u njega zbog pregovora Đakovićevih sa Ustašama. Čujem da je i od vas dobio naređenje, da prekine sa Nem.⁴⁷ Vas se isto boji i ljuti se, da su ga Slov. izdali vama zbog Nemaca. Zbog toga se boji odgovornosti, ako Nem. povuku ove ljude u Nem. Vrlo zdravo bi bilo za njega, kad bi mu svaki tedan poslali jednu dep. u tom smislu jer brzo zaboravi i opet ugodi Nem., a ovako se neće usuditi više vući ljude ovamo.

Sad će slati odavde 2 oficira onima u Liku samo ne znam dali će ti biti za ilegalu ili legalno, jer ide sa njima Nem. tumač.⁴⁸

---

⁴⁷ U pismu Draže Mihailovića (1001) bez datuma (verovatno iz juna 1944) upućenom Jevđeviću o načinu organizovanja četničkih odreda u Lici i sprovođenju propagande, kao i odnosima sa Nemcima, između ostalog, piše: »Razvijajte punu inicijativu na razvoju organizacije i borbenih snaga, samo imajte uvek na umu da narod ne trpi nikakav 'legalan' rad. Taj rad je unapred osuđen na neuspeh. Molim vas da više ne dajete nikakvog povoda ni za napade na Vas lično, jer nas to sve dovodi u vrlo nezgodnu situaciju.

U pogledu organizacije imate široko polje rada kako na ostrvima tako i u Lici. Samo u odnosu na Slovenačku vodite računa da su Slovenci jako osetljivi, da im se ne mešate u njihove poslove, a međutim da im što više pomognete u davanju stalnih odreda, koje prikupljate« (Arhiv VII, Ča, k. 18, reg. br. 21/8).

⁴⁸ U izveštaju poručnika Mihaila Filipovića, bez datuma (verovatno juli 1944), o radu Dobrosava Jevđevića i njegovim vezama sa Nemcima, kao i upućivanju oficira iz Rijeke i Opatije u Liku, pored ostalog, piše:

Isto vidim, da je poslao Aero, ovim odredima predloge za unapređenje. Ovi ljudi služe kod Nem. i radi stvari nije zgodno, da ih Vi unapređujete, a to isto ide i na štetu ilegale. Ljudima nije poznato, da Vi ne priznajete rad sa okupatorom.⁴⁹ Sa tim da dosegnu unapređenje dokazuju ovi, da Vi odobravate takav rad i pridobijaju ljude, koji su tomu naklonjeni. Idealnom borcu za stvar ne bi smelo biti stalo do odlikovanja i karijere.

Isto je potrebno upozoriti Aera da čuva službene tajne jer je inače rad nemoguć. Apsolutno sve stvari izbrblja i još uveći, jedino one, koje njega mnogo kompromituju očuva u tajnosti. S tim da ima vezu sa vama i zna sve stvari iz naše org. on hoće javno opravdati svoj javni rad sa okupatorom, što znam da Vi ne odobravate. On to govori i pred ženama, koje su politički problematične, a za nekoje je i dokazano da su špijonke. Tako se u Trstu sastajao sa tal. špijonom i sam mi rekao, da je ona pre rata bila u tal. poslanstvu u Beogradu, te joj se uspelo uvući među najviše beogr. krugove i sa uspehom je špijnila za Ital. Sad, da je u kabinetu Musol. i on će od nje izvući važne stvari. Upozorila sam ga da pazi, da ona više ne izvuče od njega. Tako se i dogodilo, jer on se pohvalio da ima vezu i sa Rimom, te da šalje kurira. I ona ga prevari, da mora u Rim po neka odela i zbog opasnosti puta molila bi da putuje sa njegovim kurirom.

Aero joj pretstavio por. Perića, pravim imenom i naredio ovom da ju mora uzeti sa sobom. Upozorila sam Perića da bude oprezan. Perić je protestovao da ju vodi sa sobom, a Aero mu tvrdio, da sam ja to [izmislila]⁵⁰ te mene psovao što sam to kazala Periću.

Putovala je sa Perićem (ime joj ne znam, ali Perić zna) i ovaj se osvedočio da ona nije imala nikakvih stvari u Rimu, već da je išla njega špijnilati. Na povratku iz Rima utekao joj u Firenci i ostavio ju da je sama putovala. Zbog toga je verovatno ona protestirala kod Aera.

Aero mi je rekao da od prvog dalje nije Perić više u njegovoj službi, jer je govorio samnom i da je pod moju upli-

---

»G. Jevđević je rešio da prebaci mene i p.p. Skendžića (Milan — prim. red.) u Brlog, više Sinja, gde je komanda ličkih odreda ilegala... Dobili smo bili propusnice sa lažnim podacima koje je Jevđević bio dao Nemcima... Krenuli smo na put, a pratio nas je jedan nemački podoficir — zonderfirer. Polazak je bio sa Sušaka parobrodom... Iz Sinja smo se kamionom prebacili u Brlog. U Brlogu su Nemci sa legionarima, a pored njih i 400 'četnika'. Ti su 'četnici' isto tako u saradnji sa Nemcima kao što su u saradnji i odredi koje Jevđević ima u Istri« (Arhiv VII, Ča, k. 231, reg. br. 26/10).

⁴⁹ Vidi dok. br. 165, depešu 707.

⁵⁰ Reč nečitka.

vom. Razlog je naveo, što sam preko Perića proveravala tačnost Aerove priznanice, koju je meni izdao o prijemu novca iz Rima. Ovo se mene nebi ticalo, ali za taj novac tvrde da sam ga sebi zadržala i zato sam htela isterati stvari na čisto. Aeru je to poslužilo za razlog, da otpusti Perića jer je njegov potčinjeni, i ne bi smeo sad više razgovarati samnom, pošto sam ja »penzionirana« i privatno lice.

Por. Perić je veliki idealist i vrlo pošten — ne odobrava Aerov rad. A to je i jedini oficir koji se odazvao da ide iz Rima u otadžbinu. Radeći sa Aerom, doživeo je veliko razočarenje i počeo gubiti veru u našu stvar. Aero mu je obećao, da će ga slati kao kurira Vama, ali videći poštenost Perića, odustao je od toga. Perić opet nema volje za rad, dok ne ode do Vas i vidi, ako je kod Vas rad na zdravijoj bazi. Eto tako se događa sa idealnim borcima, kad ih vode lopovi.

Primećujem, da su sve osobe, koje sam ovde navela vrlo korektne i pažljive prema meni, osim Aera, ali zbog toga nisam mogla prećutati njihova imena. Važnije je, da su pažljivi prema vojnicima nego babama. Aero ako je prema meni bezobrazan, ali priznajem da mu ne ostajem nikad dužna i mislim da mu se nitko nije usudio reći u lice o njegovim lopovštinama kao ja. Svestan je da sam sve dobro uočila i zato me hoće odstraniti.

Lepo Vas molim, da poštu za mene posebno spakujete i naredite kuriru, da ne pokaže pred Aerom, jer bi me ovo sigurno stalo glave, a ovako se nedam nikako izmanevrirati. Ostajem uz mnogo poštovanja najodanija

Mira.⁵¹ —
29. VI. 44.⁵²

Bila sam prisutna danas, kad je kap. Đak. referisao Aeru sledeće: Od Šapiana⁵³ prema Bistrici⁵⁴ napravili su Nem. 3 postojanke, da čuvaju prugu. U tim postojankama će biti 2/3 Nem. i 1/3 naših. Sutra dovode naši iz Lovrana 30, a 45 ljudi

⁵¹ Jovanka Kristof, obaveštajac Draže Mihailovića iz Slovenije.

⁵² U dokumentu pisanom na mašini (Arhiva VII, Ča, k. 150, reg. br. 1/5) nalazi se — isti ovakav izveštaj, ali bez daljeg teksta, Draža Mihailović je ispod potpisa »Mira« dopisao olovkom, ćirilicom:

»P

Izveštaj dobar i istinit

Odgovoriti joj da ljudi beže iz leg.[alnih]

odreda u Liku, a po mogućnosti da

i ona ide u Liku?

Mira ima para kod sebe —državnih«

⁵³ Šapjane.

⁵⁴ Ilirska Bistrica.

će uzeti sa Matulja. U svakoj postojanki prema izjavi kape-
tana, bit će 25 naših ljudi. Štab je u nekoj postojanki u
blizini Bistrice. U tom štabu bi morao biti i kap. Đak. te obi-
laziti sa Nem. postojanke. Zato je Aero odlučio, da sam ode
do Nem. i traži kap. za sebe, da bude stalno sa njim ili bar
[delim.]⁵⁵ Rezultat još ne znam. Đak. je spomenuo, da je sa
Nem. razgovarao da ga puste u Liku. Aero mu je zabranio,
da u buduće o tom govori, jer bi Nem. mogli posumnjati.
Nekoliko puta je A. pitao Đak. ako je bio dovoljno ljubazan
sa Nem. i upozoravao da mora biti jako ljubazan.

Videla sam na Đak. da mu se ne sviđa, što su Nemci
istegli previše prste po našim ljudima i kaže mi da bi najra-
dije otišo u Liku, te doveo 500 četnika ilegalno i ove tu po-
zvao, da mu se priključe. Aero kaže da nema ni govora, da bi
to Nem. dozvolili, a i Đak. je premalo energičan i previše
indolentan da bi to izveo. Kad su već ovi ljudi u Nem. pan-
džama, ne bi se nikako smelo dovoditi nove ljude Nem.

Primetila sam, da je Aero i ako se pravi nad sve hra-
bar, veliki plašljivac. Sva njegova hrabrost je samo na jeziku.
S tim ga i Nem. drže, pred kojima ima veliki respekt. Ako
primeti da je samo kaplar prema njemu manje prijazan, on
se već trese i pripravljen je sve ugoditi Nem. s tim samo
šteti našoj stvari, jer u ponižavanju ne poznaje granice.

Sad se bavi idejom, da bi govorio sa generalom Rupnikom,
da bi doveo u vezu domobrane i ove četnike i time infiltrirao
domobrane. Ideja je dobra, ali uspeh problematičan. Rupnik
je Germanofil, Nemci isto to neće dozvoliti, a radi naše prop.
nije zgodno, da se Srbi kao četnici pojavljuju i u Slov. i to
u Nem. službi. Uopšte bi radi profaniranja naše stvari bilo
potrebno zabraniti šajkače, svima onima koji su u službi oku-
patora. Ljude bi isto bilo teško privoliti, da idu u Slov. dok
znadu, da je njihov teren potpuno nezaštićen. Na štetnu ideju
po našu stvar je došao Aero danas, kad je rekao, da će tra-
žiti od Nem. da naše patrole budu na stanici u Postojni i
pregledavaju vlak. Znam dobro koliko su se ljudi zgražali
kad su to domobrani činili i služilo im to kao dokaz kako su
domobrani u Nem. službi. Sad još treba i Srbi to da pokazuju
javno. Aeru sam prikazala štetnost toga, a on tvrdi, da će
time privući domobrane i ostaje kod svoga, da će ljudima
narediti da se što više pokazuju na stanici kad vlakovi stižu,
ako Nem. ne dozvole da patroliraju.

Taj odred u Postojni išao je u jednu akciju. Celi bata-
ljon Nemaca, naših 50 ljudi i 6 domobrana na 300 part. Me-

⁵⁵ Nečitko.

đutim partizani su se pravovremeno umakli i ulovili su 4 terenska radnika. 2 koji su imali pištole Nem. su streljali. Naši sumnjaju da su domobrani upozorili partizane da se umaknu. Akcije u Postojni izvode naši u sastavu Nem. vojske.

Uspelo mi je kod A. steći malo poverenja, pa mi je danas već garantirao, da me neće ubiti posle Vašeg pisma, tim više što sam prestala da radim. Radim sad samo ponoći, a sastanke držim tajno. Na taj način mi se omogućuje rad, a od A. sve doznajem.

Isto mi je poverio, danas da se u blizini Postojne nalazi 25 starih Kolb[enovih] četnika, koji nisu hteli ostati u slov. ilegali »Marnov odred« i da je bio Marinčić, kog poznajem, kod njega, da bi se ti četnici pridružili našima. Aero, da ih zbog Vas nije smeo uzeti i sad su tamo potpuno sami. Marn je bio komandant part. brigade i taj odred se sastoji većinom od part.⁵⁶ Moguće je to uzrok, da ti četnici nisu hteli ostati u Sl. ileg. i žele sa Srbima. Isto sam primetila na nekojima Kolb. četnicima sa kojim sam govorila, da je na njih teško delovalo smenjivanje Kolb. i videli su u tom propast naše stvari u Sl., te rekli da idu radije u Srbiju. S druge strane smatrali su, da je učinjena krivica Kol. od strane sadašnje ekipe da se dočepaju vlasti, što ih je još više ogorčilo. Oni su se uživali u Kol. te ga voleli i sad misle da nitko drugi ne bi mogao biti dobar ili još bolji, a s druge strane nisu videli, da Kol. samo sa njima nije mogao uspeti. Lepo je to, što imaju u dobroj uspomeni svog komandanta, ali ako se počima sad i oni separirati, šta će ostati od Slov. Zato bi i zbog tih ljudi bio potreban jak ileg. odred Srba komu bi se mogli priključiti, jer inače će propasti, ili čak preći part.[izanimaj]. Uverena sam, da bi mu se u tom slučaju pridružili sigurno svi Kol. četnici, koji sad nisu hteli u ileg. i tako preboleli Kol., jer u Srbe imaju poverenje. I to opet može dati Lika.

Sad će Aero slati tamo 3 Srbina oficira, koji su došli iz Lj.⁵⁷ Lepo je od tih oficira, što su se odazvali pozivu, ali je pitanje dali će se znati snaći u ileg. radu, a među narodom nisu popularni i ljudi neće imati poverenje u njih. Ti oficiri nemaju pojma o ileg. radu, jer su celo vreme bili u internaciji, što se vidi iz pitanja majora Vasiljevića kake su dislokacije trupa, koji su intendanti, od kud se dobiva trebovanje

⁵⁶ Isto kao napomena 24.

⁵⁷ U Ljubljani su u junu 1944, pored ostalih, bili major Vasiljević, kapetan Momčilo Miletić, poručnik Mihailo Filipović i potporučnik Milan Skendžić, čekajući propusnice — pasoše za prelazak u Srbiju. Iz Ljubljane su, u junu, došli u Opatiju Skendžić i Filipović.

i t.d. sa sobom na teren nosi klozet papir i slično. Doći će do razočarenja na obe strane. Zato su mnogo primerniji ljudi koje narod sam želi i ima poverenje u njih pa makar to bili i podoficiri. Oni su vični četnikovanju, a s tim u vezi i svih nestašica. Aero mi priznaje da se u Lici jako ljute što im odvođe ljude ovamo i da na taj način ne mogu raditi. I s tim bi trebalo prestati, dotle, dok se ne organizuje Lika. Od ljudi, koji dolaze pod ovim uvetima ovamo naša stvar ima samo štetu, a ne korist. Tu može uspeti, kako sam već pre iznela, samo ilegala.

Isto nije u interesu naše stvari da Aero, kao vrlo kompromitovana osoba, zbog jakog sudelovanja sa okupatorom vodi i ilegalu, jer nitko neće verovati u ilegalnost te ilegale. A on će u prvom redu gledati zadovoljiti okupatora i malo će ostati za ilegalu. Pošto on ima mater. sredstva, ileg. je odvisna od njega. Zato bi moguće vojv. Đujić mogao dati kojeg ozbiljnog i nekompromitovanog oficira, kojeg ljudi poznaju kao dobrog, da organizuje i poveže ileg. odrede.

Bilo bi u interesu naše stvari, da se javno A. ne hvali, da ima r. vezu sa Vama i Vaša pisma ne pokazuje svima, jer tim samo maže Vaše ime, pošto ljudi ne znaju, da Vi niste dobro informiran i misle da Vi odobravate takav rad.

Aero je drugi Nedić. Ipak će ostati ovde, ali stanovat će u hotelu, gde sami Nem. stanuju i gde civili nemaju pristupa. Već i time priznaje svoje javno saradivanje sa okupatorom. Veruje da Nem. sigurno neće izgubiti rat, ako čak i ne pobeđi, zato smatra za pametno vezati se sa njom. S tim benavi i druge, te je tel. Vinko meni dokazivao kao veliku potrebu vezati se sa Nemicima. Pošto je A. vrlo agilna, sposobna i častihlepana, te mu je i mnogo stalo do toga, da ga Vi priznajete, mislim, da bi našoj stvari stvarno koristio propag. i ostalim radom, kad bi bio u inostranstvu. Tamo nema okupatora i ne bi mogao šurovati sa njim te šteti stvari.

Nisam mogla dovršiti drugu epohu izveštaja iz Slov. To ću poslati po Jovanu, koji u četvrtak ide. Jovan se strašno pogospodio od kako je Vama podvalio, da ste ga unapredili. Od tad neće više vojnika ni da pogleda, te stanuje izvan kasarne u Postojni sa sestrom od Bose.⁵⁸ Tu ju je držao u kasarni, a tamo toga nisu dozvolili. Isto je sa njime i Drago Pejnović, kog Vam predlažu za p.por. Na vojnike ovo slabo deluje, a starešine namesto da čuvaju moralu, sami ju ruše. Tu laž bi trebalo iz temelja iskoreniti, jer vrlo loše deluje na razvoj stvari.

⁵⁸ Verovatno je reč o Bosi Končar.

Komunisti šire da su svi naši ljudi Nem. agenti zato i nema narod u njih poverenje, jer uzima kao dokaz ovu javnu saradnju sa Nem. Zato još jednom molim pošaljite nekog da proverí tačnost mog izveštaja i da se rad počne na drugoj bazi koja će biti u korist naše stvari. Ovako sigurno propadamo.

Kad sam pravila ovaj izveštaj uzimala sam kao merodavno mišljenje boraca, a i sama sam mnogo videla, da mogu tvrditi, da su u pravu.

Pod pritiskom Aera napisat ću Vam pismo zajedno sa izv. iz Slov. u kome ću Vam se zahvaliti na Vašem pismu, i javiti da zbog bolesti odustajem od daljnjeg rada. Ovo je samo maska pred Aerom, a stvarno ću i dalje raditi, ako je to Vama pravo. Za sad ću Vam slati izveštaje tačne dok Vi nekog ne pošaljete ovamo za to. I onako me svi smatraju za Vašu špiunku pa ću to i biti, ako ste sporazumni sa time. Zame važi samo Vaše mišljenje i naređenje i toga ću se uvek držati.

Poslala sam kurira do Đujića pa se nadam da ću moći sa njim održavati kurirsku vezu i tako bi Vam mogla slati i dep. preko Đujića. Samo bi Vas molila u tom slučaju novi tajni br. jer tekst šifre koji ste po Jovanu poslali imam. Ili uopće novu šifru.

Ovi ljudi me nagovaraju da idem sa njima u Liku, te im tamo pomognem organizovati. Nemam toliko poverenja sama u sebe, u Slov. sam mogla dobro raditi, jer me Kol. vodio, a tu bi mnoge stvari pale na mene samu i zato razmišljam. Ali ako ne bude drugačije otići ću tamo, jer mnogo volim taj narod i gledat ću raditi tako, da im zbilja koristim.

Za mater. pomoć najlepše zahvaljujem, tražit ću od Aera da mi isplati za nekoliko meseci, pa ću poslati u Liku, a za ovaj sadašnji rad ne zaslužim, da bi me se moralo podupirati. Osim toga imam medic. knjiga i još nešto vrednih stvari, koje ću prodati i imati za nekoliko meseci za život. Ako mi se tad ne pokaže koja druga mogućnost onda ću moliti potporu.

Telegr. Vinko ima 9.000 L. hranu i stan, dosta čiste zarade, a kad bi Vi naredio onda se ne bi usudili otkazivati i ucenjivati. Molim održite moje ime u tajnosti, jer bi me ubili.

Najodanije

Mira.

**NAREĐENJE KOMANDANTA 5. JURIŠNOG KORPUSA OD
30. JUNA 1944. POTČINJENIM KOMANDANTIMA ZA PO-
KRET JEDINICA NA PROSTORIJU LUČICE — JOVIČEVIĆI
— GRAĐEVINE RADI DEJSTVA PROTIV JEDINICA NOVJ¹**

K. V. J. K.²

JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

30 juna 1944 godine

O. Br. službeno

Položaj

**KOMANDANTU XIV JURIŠNOG BATALJONA
AR.[ILJSKE] BRIG.**

Komandant IV grupe korpusa zapovešću svojom od 29. juna t.g. od 19 časova³ dostavio je sledeće:

»Karte razmere 1 : 100.000, Čačak, Novi Pazar, Kuršumlija, Kruševac.

24-ta komunistička divizija proterana iz reona Toplice⁴ od Bugarskih snaga krenula je prema severo-zapadu sa zadatkom da u trouglu: Ušće — Kraljevo — Kruševac ometa saobraćaj na putevima i železnicama odnosno iz tog prostora dejstvuje prema potrebi u pravcu leve obale Ibra ili prema Kruševcu.

Ova divizija pošto je 25 juna zauzela Brus⁵ nalazi se raspoređena u glavnom reonu Brusa sa prednjim delovima na liniji: s. Zleginja — Trnovci, Šljivovo, Botunja, Lesenovci, Milentija, Grabovica, Kočine, Šošići, Levići i Trećak. To je polukrug oko Brusa sa desnim krilom istočno od Aleksandrovcica a sa levim krilom na reci Toplici (izvorni kraj).

21-va komunistička divizija sa komunističkim štabom za Srbiju na planini Jastrebac. Očekuje se da stigne tamo komandant Srbije čiji je nadimak »Tempo«.⁶

22-ga komunistička divizija u formiranju je u oblasti Jastreba.⁷

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 128. reg. br. 6/4 (S-X-292).

² Komanda 5. jurišnog korpusa.

³ Zapovest nije nađena.

⁴ Vidi dok. br. 197, i tom I, knj. 9, dok. br. 13.

⁵ Vidi dok. br. 208, objašnjenje 9.

⁶ Odnosi se na Svetozara Vukmanovića. Komandant Glavnog štaba NOV i PO Srbije bio je Petar Stambolić.

⁷ Vidi dok. br. 197.

Po prikupljenim podacima 21 divizija ima za zadatak da ugrožava saobraćaj na prostoru: Kruševac — Stalać — Niš. S tim da u pogodnom momentu pređe u oblast Sumadije.

Sve pomenute komunističke snage su popunjene sa velikim brojem novomobilisanih, među kojima dosta naših pristalica. Komandni kadar slab. Borbeno iskustvo neznatno. Naoružanje dobro. U do sad vođenim borbama zapažala se jaka vatra automatskih oruđa na bliskom ostojanju. Ove trupe dobile su materijal iz vazduha i obučene su delom u englesku i sovjetsku uniformu.

Prema ovim komunističkim snagama angažovano je za sada:

1 Naše snage:

II Kosovski korpus u selu Blaževu (na izvornom delu r. Toplice).

delovi Studeničke brigade na Suvom Rudištu (severozapadno od Blaževa).

Trupe potpukovnika Keserovića⁸ koje drže sa glavnim snagama pl. Goč od s. Stanišinci do s. Leskovica pa preko Aleksandrovca do s. Subotica.⁹ Jača izviđačka odelenja p.pukovnika Keserovića nalaze se u s. Kriva Reka, Vratari, Stubla i Dašnica.

2. Bugari:¹⁰ u jačini od 10 bataljona poseli su drum Niš — Prokuplje — Kuršumlija sa zadatkom da spreče povlačenje partizana na jug.

3. Dobrovoljci: u jačini od 5 bataljona raspoređeni na liniji: Stalać — Aleksinac sa namerom da sa tog položaja krenu u napad u pravcu jugozapada t.j. prema Jastrebcu.

4. Nemci: brane Kruševac.¹¹ Jedan deo nemaca nalazi

---

⁸ Dragutin.

⁹ U depeši Draže Mihailovića od 28. juna 1944. komandantima 1. i 2. šumadijskog korpusa o situaciji kod Aleksandrovca piše: »Zbog nadržanja komunista u pravcu Kopaonika Keserović se povukao na položaje severno od Aleksandrovca; naređujem: Da se preostale snage 1 i 2 šumadijskog korpusa što pre prikupe u oblasti manastira *Kalenića* u srezu Levačkom, da odavde razviju što jaču obaveštajnu službu ka *Moravi, Čiča*« (Arhiv VII, Ča, k. 33, reg. br. 33/2).

¹⁰ Delovi bugarskog 5. okupacionog korpusa. O angažovanju neprijateljskih snaga u »Topličko-jablaničkoj« operaciji vidi: Petar Višnjić, Operacija za oslobođenje Srbije 1944, Vojnoistorijski institut, Beograd 1972, str. 28—30.

¹¹ Odnosi se na delove nemačkog 5. SS motorizovanog puka.

U izveštaju izvesnog »Doktora« (pseudonim) od 30. juna 1944. o odnosima između četnika i Nemaca na Kopaoniku, pored ostalog, piše:

»Još sinoć sam čuo da ste svi u pokretu i da ste krenuli pravac: Dubac, Kaona, Đakovo — Jošanička Banja, i da idete na Brus pod komandom grupa korpusa majora Račića. To je dobro jer je situacija kod Brusa nepromenljiva. Tamo su se partizani ukopali a ukopali su se

se u Vrnjačkoj Banji gde im je štab oklopne armije.¹² Jedan do dva bataljona nemaca raspoređeni u dolini Ibra na liniji Raška — Ušće.

Trupe IV grupe jurišnih korpusa izvršice marš do Ibra sa zadatkom da se tu prikupe i odatle počne napad u pravcu istoka prema situaciji kakva tada bude bila.

N A R E Đ U J E M :

1. Sve trupe kreću sa dosadašnje koncentracijske prostori-
rije na liniju Ibra 1. jula u 5 časova po sledećem:

a) V jurišni korpus polazi 1 jula u 5 časova iz sela Dobri
Do preko s. Rudno za s. Pobrđe na Ibru s tim da zanoći 1.
jula u zaseocima bliže drumu: Lučice, Jovićevići, Dragojlo-
vići, Građevine.

prema njima i naši i Nemci. Borbe se i dalje neprestano vode jer su crveni odlično naoružani. Ali, u svakom slučaju, situacija je za nas dobra. Po izveštaju koji sam malo pre iz Beograda dobio i Keserović i Žika Marković treba da uredno i stalno dobijaju potrebnu municiju. Međutim, oficir za vezu iz korpusa Žike Markovića, koji se nalazi u Raškoj, žalio mi se danas da njihov korpus još nije dobio obećanu municiju pa sam opet intervenisao i u Beogradu i ovde kod đeneralštabnog majora Vajdla (Vajel — prim. red.) koji se od juče sa kapetanom Mitićem (Milorad — prim. red.) iz Račićevog korpusa nalazi ovde gde je smestio svoj operativni štab. S njima sam sedeo noćas do oko 12 časova i mnogo smo govorili o Vama i u opšte o sadašnjoj situaciji i našoj prestojećoj akciji protivu crvenih. Razine moje primedbe i sugestije prihvatio je i obećao da će sve činiti što treba pa da stoga ništa ne brinemo i budemo mirni. Vi ga već sigurno poznajete iz Užica odnosno iz nedavnih borbi kod Kosjerića, Varde, i drugih mesta, gde je on takođe bio šef operativnog štaba. On je vrlo simpatičan čovek s kojim se da razgovarati i brzo sporazumeti. Realan je. Prema tome tako se i upravljajte prema njemu. U ostalom koliko sam mogao da zaključim on je u vrlo dobrim odnosima sa majorom Račićem.

Situacija u Sandžaku je vrlo dobra. Tamo su partizani tučeni na svim stranama i potisnuti preko Lima, što znači, da za sada sa te strane ne preti nikakva opasnost.

Sad baš dobih iz Raške odnosno sa položaja sledeće vesti o situaciji:

„Partizani danas prešli u napad prema Žiki Markoviću. Pošto su crveni nadmoćniji Žika vodi borbu ali se polako povlači, jer još uvek nije dobio municiju i ako je imao nalog da istu primi u Kosovsku Mitrovicu. Tamo njegovim ljudima nadležni nemački komandant nije hteo istu da izda, jer veli, da od svojih neposredno pretpostavljenih nema za to potrebno naređenje. Žika Marković sa svojim ljudstvom nalazi se na prostoru: Lukovska banja — Draževo — Šošići odnosno pravac Belo Brdo — Suvo rudište. ...

Čim završim ove radove ići ću da nađem majora Vajdla da mu saopštim i da ga ponovo molim za najhitniju intervenciju da se Žiki Markoviću još noćas doturi potrebna municija koju je tražio a čiji su mu kalibri i modeli poznati« (Arhiv VII, Ča, k. 103, reg. br. 47/).

¹² Odnosi se na Štab nemačke 2. oklopne armije.

b) II jurišni korpus polazi 1. jula u 5 časova iz s. Mlandža preko s. Dolac (južno od manastira Studenice) za selo Tadenje s time da zanoći 1. jula u zaseocima do samoga drumu: Progorelica, Goljevići, Tadenje, Rakčiči,

v) I jurišni korpus polazi iz s. Đakovo 1. jula u 5 časova pravcem varošica Ušće a potom prelazi Ibar i ulazi u s. Rudno sa prenoćištem u zaseocima bliže Ibru: Donje Žarče, Đokovići, Polje, Radovanovići, Seoci.

g) III jurišni korpus (opšta rezerva) polazi 1. jula u 5 časova iz s. Osonica preko manastira Studenice s tim da zanoći 1. jula u selima Kamenjani i Borovci (jugoistočno od manastira Studenice.).

d) Štab IV grupe jurišnih korpusa zanoćiće 1. jula na jugozapadnoj ivici Ušća u selima Trnjaci i Ratari.

2. Ishrana: u toku marša trupe će se hraniti sa rezervnim obrocima koje su podigli u magacinu iz Ivanjice. Po pristizanju na liniju Ibra trupe će primiti hranu iz magacina na Ušću. Magacin u Ušću izdaće hranu za sve trupe po potrebovanju 2 jula pre podne. Komandanti korpusa podićiće hranu sa svojim komorskim sredstvima.

3. Sanitetska služba: obolele vojnike i nesposobne za marš transportovati na najpogodniji način do izbijanja na Ibar gde će se nesposobni za pokret i bolesni upućivati sa objavama u varošicu Ušće, gde je obrazovana ambulanta odnosno gde ima železnička stanica za transportovanje u unutrašnjost.«

Prema prednjem naređujem:

Korpus će krenuti 1. jula u 3 časa pravcem: Vrmbaje — Despotovica — Jaža — Rudno — Zackilje — Draževići (G. Gladnice) — Žarevo — Paklenje — Podbrđe, i zanoćiće na prostori: XVI brigada u Lučice, XIV bataljon u Jovićevidi, XV brigada Dragojlovići — Građevine i štab korpusa u R. Uglja.

Gotovljenje i ručak u putu, što ću narediti za vreme kretanja.

Marševski poredak: XVI brigada, XIV bataljon, štab korpusa i XV brigada.

Sanitetska služba kako je napred naređeno.

Dostavljeno:
K-tu XV, XVI, jur. brigade,
XIV jur. bataljona, štabnoj četi.

Komandant, kapetan,
Mil. V. Marković¹³

M. P.

¹³ Miloš.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA DOBROVOLJAČKIH ODREDA GACKE ZONE OD 1. JULA 1944. VOJVODI DOBROSAVU JEVĐEVIĆU O STANJU ORGANIZACIJE I SARADNJI SA NEMAČKIM OKUPATORIMA¹

KOMANDA
DOBROVOLJAČKIH ODREDA GACKE ZONE²

Pov. Br. 4

1. jula 1944. g.

BRLOG

Dostavlja izveštaj o stanju
Gacke zone.

Bratu

Vojvodi JEVĐEVIĆU³

Organizacija u Gackoj dolini razvija se dosta povoljno. Ima poteškoća na koje nailazimo, ali se nadamo da ćemo ih odkloniti. Jedna od najvećih poteškoća a to je politička zao-

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 153, reg. br. 50/7.

² Reč je o četničkoj komandi koju je, uz pomoć Nemaca i ustaša, obrazovao u proleće 1944. Ilija Vlašić, ranije komandant četnika kod Donjeg Lapca. U izveštaju obaveštajnog odeljenja nemačke 392. legionske divizije od 24. maja 1944. komandi 15. brdskog armijskog korpusa govori se o uslovima pod kojima će se dozvoliti obrazovanje četničke komande i načinu njenog delovanja. Navodi se da se komanda obrazuje u s. Brlog, sa zonom dejstva Škare — Brlog. U izveštaju se još, pored ostalog, kaže:

»Divizija je od 18. 5. 44. izvestila da dotadašnji četnički komandant iz D. Lapca Ilija Vlašić, stigao u svoje rodno mesto Brlog i sa Divizijom uspostavio vezu. Komanda korpusa je odobrila radiogramom od 20. 5. 44. nameru za formiranje jedne pravoslavne jedinice u vezi sa tim Vlašiću su saopšteni sledeći uslovi:...

4. Nema angažovanja u borbi bez nemačkog naređenja...

Vlašić se saglasio sa ovim tačkama 22. maja 1944. o nameravanom formiranju obavešten je komandant 4. ustaške brigade Rukavina, koji je kad mu je objašnjeno dao takođe svoju saglasnost« (Arhiv VII, Na, mikrofilm NAV-N-T-314, r. 565, s. 836).

U izveštaju Štaba Dobrovoljačkih odreda Gacke zone od 23. juna 1944 vojvodi Momčilu Đujiću o stanju organizacije u Gackoj dolini, pored ostalog, piše:

»Dolaskom brata Ilije Vlašića iz Vaših odreda ovamo, otpočeta je ponovo organizacija četničkih odreda u Gackoj dolini i do danas uspeli smo dosta dobro. Imademo do sada oko 200 naoružanih boraca...

»Okolo odobrenja naše organizacije imali smo mnogo poteškoća, jer ustaške vlasti mnogo su se tomu protivile, no ipak smo uspeli da nam se organizacija dozvoli« (Arhiv VII, Ča, k. 153, reg. br. 57/4).

stalost naroda, kome se greška može pripisati neznanjem. Nacionalna svest kod naroda je stvarno velika kako sam to i u prvim izveštajima naveo⁴, ali da narod mora žrtvovati sebe i sve svoje sa opštu stvar s tijem još nije na čisto. Druga stvar koja onemogućava i otežava organizaciju su samovoljni ljudi koji traže svaki za sebe izlaz i smatra da se nije važno povezati i učvrstiti u zajedničke blokove protiv revolucionara koji hoće da oduzmu sve naše najljepše pa onda i živote. Cela stvar leži na meni za to je odklanjanje ovih ljudi dosta teško.

Ovih dana kretao sam zajedno sa Eremićem⁵ u Plaščansku dolinu sa namerom da se izvrši organizacija u inim kra-

Naziv »Dobrovoljački odred« uzet je iz političkih i propagandnih motiva. Znajući da su četnici zbog saradnje sa okupatorom i ustašama omrznuti kod naroda, četničko vodstvo je pokušalo da pronađe neki drugi naziv za svoje pripadnike. Tako je bilo predloga da se zovu »Voj-ska Bana Jelačića«, što bi simbolično vezalo ustaše i četnike. Nemci su ih od početka zvali »Jugoslovenski dobrovoljački pokret«, »Hrvatska borbena zajednica«, odnosno »Pravoslavne skupine«. Četnici su se sami, pored Dobrovoljačkih odreda, nazivali i »Antikomunistički pokret«.

³ Dobrosav Jevđević se tada nalazio u Opatiji. O njegovom radu i vezama sa Nemcima vidi dok. br. 198.

⁴ Izveštaj nije nađen.

⁵ Joco. Do kraja aprila 1944. bio je komandant (u činu majora NOVJ) Kordunaškog vojnog područja. Tada je, zbog svog izdajničkog rada na rušenju bratstva i jedinstva i podrivanju snage NOP-a na Kordunu, trebalo da bude uhapšen. Međutim, on je, preko svojih veza sa Nemcima i ustašama, pobeo i stavio se na raspolaganje Nemcima.

U izveštaju obaveštajnog odeljenja nemačke 392. legionarske divi-zije od 13. maja 1944. komandi 15. brdskog armijskog korpusa o razgovoru sa Eremićem, između ostalog, piše:

»12. maja, a prema predašnjem sporazumu (mesto i vreme sus-reta sa nemačkim osiguranjem) stavio se na raspoloženje nemačkoj vojnoj sili — Vermahtu, komandant kordunaškog područja major Eremić. On i kuriri koji su ga pratili predali su svoje oružje, i ako to nije bilo zahtevano, s tim što je Eremiću ostavljen njegov auto-mat«.

Dalje se navodi da je Eremić »otprilike pre 5 meseci« postao vođa »antikomunističkog pokreta na Kordunu«, za koji piše:

»Pokret priznaje sadašnji poredak, tj. Poglavnika i Hrvatsku državu u njenom današnjem obliku. Pokret je spreman da stavi crtu preko događaja iz 1941 godine (misli se na ustaška zverstva — prim-red) i da prestupi ustaša kao da se nisu ni desili...

Što se tiče jevrejskog pitanja Eremić je samo kratko primetio, da su Jevreji bili samo jedan balast evropskog naroda i da on bezuslovno stoji na stanovištu Hitlera« (Arhiv VII, Ča, Na, mikrofilm NAV-N-T-314. r. 565, s. 832-35).

S Eremićem, a isto tako i sa Nemcima, bili su povezani, pored ostalih, Stevo Kosanović Jabučar, zamenik komesara Grupe kordunaških odreda (Kordunaški, Plaščanski i Karlovački NOP odred), Đuro Đuđa Šumonja, komandant Plaščanskog NOP odreda, neki članovi Štaba Plaščanskog odreda, kao i neki članovi iz Komande Vojnog područja Korduna.

jevima, kako bi se olakšala organizacija i ovde. Međutim, izgleda da će organizacija u Plašćanskoj dolini ići dosta teško, jer su Njemački garnizoni dosta daleko na koje bi se trebali

Po dolasku u Josipdolu, Eremić je 13. maja napisao nekoliko pisama svojim saradnicima na polju izdaje, kojim putem ih obaveštava da se stavio Nemcima na raspolaganje i da formira četničke jedinice, koje će zajedno sa Nemcima i ustašama voditi borbu protiv NOVJ.

U pismu Stevi Kosanoviću, pored ostalog, piše: »Nalazim se u Josipdolu. Osnivamo sopstvenu vojnu jedinicu. Nadam se da će te vi svi ispuniti odgovarajuće...

Ovde je takođe i Milan Potrebić (četnički nacionalni poverenik za Liku — prim. red.) a osnovaće se i jedna jedinica. Mene je on već uvrstio u svoju zajednicu. On stoji na strani Nemaca kako je Italija kapitulirala i raspolaze već sa većim brojem ljudi« (Arhiv VII, Na, mikrofilm NAV-N-T-314, r. 656, s. 743-77).

O ulozi četnika, kao nemačke policije u Josipdolu, vidi dok. br. 198.

Stevo Kosanović, koji se nalazio kod Plašćanskog NOP odreda na terenu Plašćanske doline, napisao je 14. maja (u 23,15 časova) pismo, koje je verovatno upućeno istomišljenicima u Komandi Vojnih područja Korduna, kojim putem ih obaveštava o prelasku Nemcima.

»Obaveštavam Vas da u ponedjeljak 15. o. mj. odlazimo (na večer). Imade nas mnogo. Od vas se traži isto to...

Pismo Peškia (Fridrih Peške, oficir Abvera iz Karlovca — prim. red.) držati kod sebe...

Mi odlazimo sigurno i nemojte računati da će nas možda još odgoditi vaši negativni odgovori« (Arhiv VII, Ča, k. 153, reg. br. 13/2).

Tako je 15 maja 1944. izvršen puč u Plašćanskom NOP odredu, kada je izdajom nekolicine starešina pokušano prevesti, uz pomoć Nemaca, na stranu četnika nekoliko desetina boraca 2. bataljona Plašćanskog odreda. Međutim, još u toku pokreta iz s. Grbe (kod Plaškog) u predeo pl. Kapela pobegla je većina boraca koje su izvršioi puča, prevarom povelu u izdaju (Institut radničkog pokreta SR Hrvatske, Izveštaj Sreskog komiteta KPH za Plaški od 19. maja 1944. Okružnom komitetu KPH za Karlovac).

Već 16. maja 1944. u pl. Kapeli, blizu Modruša, održan je sastanak rukovodstva puča i nemačkih oficira. Sastanku su prisustvovali Joco Eremić, Stevo Kosanović, Đuda Šumonja i Milan Momčilović, bivši informativni oficir Plašćanskog NOP odreda (koji je u borbi odreda protiv Nemaca 2. maja 1944. u Plaškom, inscenirao zarobljavanje od strane Nemaca), a sa nemačke strane komandant 846. puka 392. divizije, jedan poručnik, jedan tumač i jedan vojnik.

Grupa odbeglih oficira i vojnika, brzom intervencijom 1. i 3. bataljona Plašćanskog NOP odreda i delova 8. divizije NOVJ, razbijena je, a ostaci su se krajem maja 1944. priključili Iliji Vlašiću u Gackoj dolini. Do toga vremena krili su se po šumama.

Dolaskom u Drenov Klanac (kod Otočca), Eremić, Kosanović, Šumonja i Vlašić održali su 7. juna sastanak sa predstavnicima Komande nemačke 392. divizije, na kojem je raspravljano o načinu organizovanja jedinica i dejstvu četnika i Nemaca prema Plaškom i Kordunu. U izveštaju obaveštajnog odeljenja 392. divizije od 8. juna 1944. godine 15. brdskom armijskom korpusu o tom, između ostalog, piše:

»a) Bivši četnici (Vlašićeva grupa) i bivši partizani (Eremićev pokret) postigli su saglasnost političkih ciljeva i hoće tesno da sarađuju.

nasloniti, a komunisti rade svim silama na sprečavanju ovoga, jer znadu čim se odpočne sa ovim u Plašćanskoj dolini da je njihova stvar propala ne u Plaškom nego i dalje na Kordunu i Baniji. Prilikom našeg upada u L. Jasenicu i Plaški uspeli smo razjurići terenski bataljon, koji se tamo nalazio, i narod nas je dočekao s plaćem, jer je mislio da smo mi oni koji ćemo ih spasiti muka i komunističkog terora. Komunisti smatraju naš upad opasnim za svoju stvar na brzu ruku dovukli su snage i mi smo se morali povući⁶. Dirljiviji je to odlazak bio

b) Kao hrvatska borbena grupa biće osnovan po jedan odred u regionu Dabar pod rukovodstvom Vlašića i Plaški pod rukovodstvom Šumonje.

Eremić i Jabučar obrazovaće komandu za obe grupe na političkom i propagandnom polju za vezu sa obaveštajnim odeljenjem« (Arhiv VII, Na, mikrofilm, NAV-N-T-314, r. 565, s. 1204-05).

U izveštaju 392. divizije od 10. juna 15. korpusu o planu dejstva prema Kordunu, između ostalog, piše:

»Takođe je nepoželjno i ne bi se moglo predstaviti da se antikomunistički pokret iscrpe u formiranju slabih jedinica za osiguranje. Prilika, njihov zahtev, da se Kordun koji se do skoro mogao označiti kolevkom partizanskog pokreta u Hrvatskoj, vojnički oslobodi i politički pridobije za Nacional-socijalizam« (isto, s. 47—50).

Tako se komanda Ilije Vlašića proširila u »Komandu Dobrovoljačkih odreda Gacke zone«. Komandant je bio Vlašić, načelnik štaba i jedan od oficira za vezu sa Nemcima Đuro Banjanin, operativni oficir i oficir za vezu sa Nemcima Stevo Kosanović, a oficir za propagandu Branko Krajnović. Joca Eremić, kao vođa »antikomunističkog pokreta«, postao je član štaba ove komande (Arhiv VII, Ča, k. 153, reg. br. 57/4).

Zbog malog brojnog stanja (oko 200 četnika) i udaljenosti nemačkih garnizona od Plaškog, gde se planiralo formiranje odreda pod komandom Đude Šumonje, došlo se na ideju da se formira »1. Jugoslovenska brigada Vožd Karadorđe«. Međutim, zbog stalnog osipanja ljudstva i od toga se odustalo, pa je krajem jula 1944. formiran »1. Jugoslovenski bataljon Vožd Karadorđe«, čiji je komandant postao Đuda Šumonja (isto).

Borbena aktivnost »Dobrovoljačkih odreda« svodila se, uglavnom, na izvođenje pojedinačnih prepada na pozadinske jedinice i ustanove NOP-a, vršenje pojedinačnih atentata i terorisanje i pljačku stanovništva. Za svoj opstanak mogli su zahvaliti nemačkom okupatoru. Krajem 1944, pod udarcima NOVJ, razbijeni su i potisnuti »četnici« vojvode Momčila Đujića, kojima su se, pri povlačenju kroz Gacku dolinu, krajem decembra 1944. priključili ostaci »Dobrovoljačkih odreda« i, preko Slovenije, izbegli u Italiju. U Gackoj dolini i na široj teritoriji Plaškog ostale su terorističke grupice, a među njima — jedan od vođa — Đuda Šumonja. On se krio po šumama Kapele, terorisao, pljačkao i vršio pojedinačna ubistva pripadnika narodne vlasti. Prvog januara 1948. je uhvaćen i pri pokušaju bekstva ubijen.

⁶ Pripadnici »Dobrovoljačkih odreda« nisu uspeli da izvedu nijednu vojničku akciju, osim pojedinačnih prepada na pripadnike NOP-a.

Bilo je zamišljeno da nemačke trupe 392. divizije i »Dobrovoljački odredi« izvedu akciju prema Plašćanskoj dolini i Kordunu, razbiju jedinice 8. divizije i Grupu kordunaških odreda, ali od svega je ostao samo plan.

iz Jaseničke⁷ i Plašćanske doline kad nas narod sa djecom u naramcima, trči za nama i kroz plač govori »braćo što će te od nas sada, što nas napuštate i t.d.« Tako nazivaju partizane. Ljudi iz Plašćanske doline povukli su se kod nas u Gacku dolinu odakle je opet po drugi put učinjen poduhvat za izvršenje organizacije i prihvaćanje ljudi koji se nalaze po šumama Plaškog i Korduna. I ovaj poduhvat je propao i ako je borbeni elemenat Plaščana i Kordunaša vrlo dobar. Sada se radi na tome da Njemci posednu Plaški kako bi mu uspeli jednom za uvek raskopati Titovo gnezdo u Plaškom i Kordunu.

Ima izgleda po prikupljenim podatcima da se partizani pripremaju na jednu ofanzivu koja bi imala kao glavni zadatak uništiti odpočetu organizaciju u Gackoj i Plašćanskoj zoni a za dalje sigurno posjedanje obale zauzimanjem Velebita i Njegovih obronaka. Na osnovu ovoga izvjestite nas dali bi za nas bilo vreme odstupanja od Njemaca i posjedanje Velebita i bili mi u tome času mogli dobiti potrebnu pomoć kao sredstvo za život. Ja verujem da do ovoga neće u opšte doći niti će komunisti u ovome uspjeti, jer kako mi izgleda Njemci pripremaju ozbiljne podhvate protiv njih, ali je naša dužnost računati na sve. Velebit bi bio zgodan za prihvaćanje padobranaca i odatle preduzimanje potrebnog. Njemački podhvati protiv partizana po našem mišljenju izgleda da su naređenje sa viših foruma s jedne i druge strane, a ako Vi nešto više o ovome znadete molim Vas izvestite nas.

Moja veza sa Njemcima je vrlo ograničena. Trudim se svim silama da ih uverim u to da je glavna stvar sprovesti organizaciju i političko prodiranje u partizanske redove kako bi na taj način oslabili komunistički front, a ne se staviti pod njihovu direktnu komandu naravno pod parolom »borba pro-

---

Još na sastanku u Drenovu Klancu održanom 7. juna između vođa »Dobrovoljačkih odreda« i Nemaca dogovoreno je da se izvode akcije širokih razmera prema Plašćanskoj dolini i dalje, prema Kordunu.

U već pomenutom izveštaju 392. divizije o tome se, između ostalog, kaže:

»Odred (Vlašićev — prim. red.) će biti potčinjen najbližoj nemačkoj jedinici, biće ograničeno na stalno izvidanje u dolini rejona i uništavanje komunističkih organizacija. Veće akcije izvoditi samo uz sa-glasnost pretpostavljene nemačke trupe.

Šumonja će pod istim uslovima formirati jedan odred u rejonu Plaškog od meštana pravoslavne veroispovesti... Zatim je predviđeno da se, za vreme akcije preko Kapele i Jesenice (Ličke — prim. red.) usput prodre u rejon Plaškog i on zauzme, s istovremenim pročešljavanjem terena na severoistok. To će učiniti nemačke snage, a na liniji Tounj — Primišlje... Šumonja će tada sa svojim snagama držati visove zapadno od Korane u označenom rejonu. Slunj bi morao biti posednut ustašama« (Arhiv VII, Na, mikrofilm NAV-N-T-314, r. 566, s. 47—50).

⁷ Lička Jesenica.

tiv komunizma«. Formirane jedinice svojim patroliranjem se nalaze daleko od Njemačkih garnizona. Štab odreda jest u blizini njih, ali se ja u njemu vrlo malo zadržavam, tako da sam svoju dužnost u vezi sa Njmcima dao drugom čovjeku kao ađutantu štaba Đuri Banjaninu.

Veza sa Kosinjem je uhvaćena. Jučer sam baš poslao nove kurire u Kosinj sa kojima sam im poslao 50.000. Kn i nešto kancelarijskog materijala kroz koje sam tražio detaljan izveštaj celog stanja u onim krajevima. Po dobivanju izveštaja biće Vam dostavljen izveštaj.

O radu Potrebića vrlo malo znam. Poslao sam mu kurira i prepis izveštaja kapetana Džakovića⁸ u kom je naznačio patrolu koja se putem Slovenije prebacuje i koja bi na Višnjevici trebala pohvatati veze. Naredio sam da o ovome mnogo povede računa kao važnom sastanku i da uputi ljude koji bi na naznačenom mjestu trebali uhvatiti vezu sa izaslatom patrolom. Istovremeno molim i Vas da mu izdate jedno naređenje s kojim da ga zadužite radi vezivanja grupica i hvatanja veza sa patrolama koje vi otuda izašljate a o svemu ovome da Potrebić izvesti nas, kako bi grupicama Gomirja, Drežnice i ostalih krajeva mogli izdati naređenja i zadužiti ih kao odgovorne za krajeve u kojima se oni nalaze. Izveštaj od Potrebića nisam još dobio.

Od strane legionara koji su pri diviziji⁹ na radio stanici ponuđen mi je prelazak sa istom na našu stranu. Ja mislim da ću u ovome uspeti.

Molim Vas upoznajte [nas] sa zadatcima Čičina korpusa¹⁰ koji treba ovamo izaći i njegov odnos sa Njmcima, kako bi se na sve potrebno pripremili.

Izvestite nas o našoj situaciji i blizini događaja, kako bi znali zauzeti stav.

U mjesto nesposobnih ljudi starati se da nam pošaljete sposobne ljude i to više organizacione. Ako je ikako moguće uputite ovamo Milu Marijana.

Ilija Vlašić

Upozorite svakoga ko otuda dolazi da ne vrši po terenu nikakove propagande a niti da radi nešto na svoju ruku, jer izgleda da su opet ovi ljudi koji su otišli za Josipdol odveli sa sobom neke ljude i mi to saznajemo tek po završenom činu.

⁸ O radu Dušana Đakovića i njegovim vezama sa Njmcima i ustašama vidi dok. br. 198.

⁹ Misli se na nemačku 392. legionarsku diviziju.

¹⁰ Redakcija nije utvrdila na koga se odnosi. U četničkim dokumentima Čiča je Draža Mihailović.

NAREĐENJE KOMANDANTA 4. GRUPE JURIŠNIH KORPUSA OD 2. JULA 1944. KOMANDANTIMA JURIŠNIH KORPUSA ZA POKRET JEDINICA PREKO R. IBRA RADI DEJSTVA PROTIV JEDINICA NOVJ U ŽUPI¹

ŠTAB
ČETVORTE GRUPE JURIŠNIH KORPUSA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI²

O. BR. 7

2 jula 1944 god. u ..... čas.

POLOŽAJ

ZAPOVEST

Karta razmere 1 : 200.000 sekcije : Užice — Novi Pazar — Kragujevac — Priština.

2 jula pre podne 24-ta komunistička divizija otpočela je napad u pravcu Aleksandrovca sa više pravaca. Trupe potpukovnika Keserovića povlače se prema s. Stanišinci i s. Leskovicica (greben pl. Goča)³.

Crveni su preduzeli napad i u pravcu zapada prema selima Kriva reka i Osredci.

Naše snage angažovane prema 24-toj diviziji nalaze se:

— II Kosovski korpus na prostoru: s. Babica — s. Blaževo jačina ovog korpusa oko 1000 ljudi.

— Delovi Studeničke brigade na Suvom Rudištu u jačini 60—100 vojnika.

— Trupe potpukovnika Keserovića u jačini od 3000 ljudi drže greben pl. Goča i varošicu Aleksandrovac sa jačim izviđačkim odeljenjima ispred fronta i jednim izviđačkim odeljenjem u s. Kriva Reka.

— Četvrta grupa jurišnih korpusa ovladaće u prvo vreme položajem: strugara — k. 1702 — s. Crna glava — s. Rakovac — s. Lazarevići — s. Pecići — vis Željina (k. 1785) sa za-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 77, reg. br. 42/2 (S-V-11261).

² O formiranju grupe vidi dok. br. 197, objašnjenje 2.

³ U obaveštenju komandanta 2. kosovskog korpusa od 3. jula 1944. potčinjenim o sadržaju depeša primljenih iz Vrhovne komande 2. jula 1944. navodi se da je Vrhovna komanda saopštila da je Rasinski korpus pod komandom Dragutina Keserovića, 30. juna 1944, napao jedinice 21. i 24. divizije NOVJ na liniji Mali Ribari — Botunja — Sljivovo i da su prednji delovi četnika ušli u Brus (Arhiv VII, Ča, k. 101, reg. br. 27/3).

datkom da u prvo vreme zadrže ovaj položaj u svojim rukama po svaku cenu a potom će sa ovoga položaja krenuti u napad u pravcu istoka kako bi se uništila partizanska grupa zapadno od linije: Brus — s. Pleš i stvorila mogućnost da se udarom u bok i leđa uništi 24-ta komunistička divizija.

N A R E Đ U J E M:

1. — V jurišni korpus polazi sa dosadašnjega mesta 3 jula u 4 časa pravcem s. Lučice (gde prelazi Ibar na mostu) preko s. Stolovići — k. 1294 — Kremeniška⁴ [pl] — Kukavica — Strugara sa zadatkom da zauzme odsek: Strugara k. 1702. Na ovom otseku trupe će zauzeti borbeni raspored sa obezbeđenjem u pravcu Suvog Rudišta i u pravcu visa Šiljača⁵ i u pravcu s. Kriva Reka. Komandant korpusa postaraće se da odmah uhvati vezu sa Studeničkom brigadom i stavi je pod svoju komandu a preko Studeničke brigade stupiće u vezu sa II Kosovskim korpusom. Vezu levo uhvatiti sa Keserovićem i delovima u pravcu Krive Reke.

Sa Drugim jurišnim korpusom uhvatiće vezu odašiljanjem izviđačkih vodova u pravcu s. Crna Glava.

2. — II jurišni korpus polazi sa dosadašnjega položaja 3 jula u 4 časa pravcem s. Lučica — Jošanička banja sa zadatkom da ovlada otsekom: s. Crna Glava — s. Rakovac. Obezbeđuje se sa pravca s. Kriva reka i sa pravca drumu Brus — Jošanička banja.

Vezu desno hvata sa petim jurišnim korpusom odašiljući izviđačke vodove u pravcu Strugare.

Vezu levo hvata sa prvim jurišnim korpusom odašiljući izviđačke vodove oko zaseoka Lazarevići i Pecići prema Željnu.

Hvata vezu sa Keserovićevim delovima u pravcu s. Kriva Reka i izviđa ispred svoga otseka.

3. — I jurišni korpus polazi sa dosadašnjeg položaja 3 jula u 4 časa pravcem Ušće — s. Grokčanica — pl. Željin sa zadatkom da zauzme otsek: s. Pecići — pl. Željin (k. 1785). Vezu desno hvata sa drugim korpusom odašiljanjem izviđačkih vodova u pravcu s. Rakovac a vezu levo hvata sa Keserovićevim snagama u pravcu s. Stanišinci (na Goču).

Obezbeđuje se sa pravca drumu Brus — Jošanička banja.

Izviđa ispred svoga otseka.

⁴ Kremeniška.

⁵ Verovatno Iljinjača (k. 1975).

4. — III jurišni korpus polazi sa dosadašnjeg položaja 3 jula u 14⁶ časova pravcem Ušće — drum za Jošaničku banju do s.: Koturanovići — Priboj (zapadno od s. Koturanovići) sa zadatkom da prikupljen u ovim selima ostane u opštoj rezervi do daljeg naređenja.

5. — **Ishrana:** sve trupe izuzeće jednodnevni obrok hrane iz slagališta u Ušću. Dalje sledovanje hrane vršiće se iz baze u Ušću stim što će se radiogramom javiti mesto odakle će se podizati hleb.

6. — **Sanitetska služba:** ranjene i bolesne vojnike upućivaće jedinice u Jošaničku banju i u Ušće odakle će se vršiti transportovanje u bolnicu u Čačak.

7. — **Veza:** vidi zapovest za vezu.⁷

8. — Štab će biti 3 jula od podne u Jošaničkoj banji.

NA IZVRŠENJE⁸.

PRIJEM ZAPOVESTI POTVRDITI RADIOGRAMOM, 3 JULA DO PODNE.

NAČELNIK ŠTABA — KAPETAN,
Neš. Nedić

KOMANDAN — MAJOR,
Drag. S. Račić

Dostavljeno

Komandantu I, II, III i V jurišnog
korpusa.

Ekspedovano 2 jula u 19 časova
po ordonansima.

M. P.⁹

⁶ Broj »1« je u originalu precrtan olovkom.

⁷ Zapovest nije nađena.

⁸ Vidi dok. br. 204.

⁹ Okrugli pečat: »Komanda Jugoslovenske vojske u otadžbini — gorski štab br. 30«.

**DOPIS KOMANDANTA NACIONALNIH TRUPA CRNE GORE
OD 2. JULA 1944. FELDKOMANDANTURI U CETINJU O PO-
TREBI ANGAŽOVANJA JAČIH NEMAČKIH SNAGA ZA
BORBU PROTIV NOVJ¹**

KOMANDA NACIONALNIH TRUPA
CRNE GORE
pov Broj 813.
2 - VII 1944 god.
CETINJE

SAMOSTALNOJ FELDKOMANDANTURI Ia.—²

Ova komanda je pretstavkama svojim Pov. Br. 593 od 27 maja i Pov. Br. 658 od 16 juna t. g.³ iznela stanje kod jedinica, posle oslobođenja Katunske nahije do linije⁴: Danilovgrad — Čevo — Čekanje i iznela potrebu, sa molbom da se preduzme čišćenje i ostatka Katunske nahije, do linije: Grahovo — Viluse — Trubjela — Nikšić — Dolina rijeke Zete.

Međutim, po ovim pretstavkama nije do danas ništa preduzeto. Kod vojnika koji su stalno na položajima, sa kojih jedan dijo gleda svoje domove i porodice pod vlašću partizanskom, izložene svim mogućim maltretiranjima i šikaniranjima, već se oseća zamor i depresija, koji prijete da se pretvore u potpunu apatičnost, prema svemu onome što se dešava ili će se desiti. Neprijateljska i komunistička propaganda, koje neumorno rade ovo stanje iskorišćuju, pa ono naroda što još pošteno i nacionalno misli i osjeća, počinje da strepi od sutrašnjice i traži spasa, kako zna i umije nemajući više vjere u vlasti i nacionalni pokret, da u njima nađe zaštite. Poslednji događaj na Meterizama i Češljarima, gde su 82 čovjeka predali oružje partizanima, bez da su i jedan metak opalili, nije slučaj, već posledica iznetog stanja, i ako se i dalje ograničimo, samo na manje akcije i nepreduzme se jedno radikalno čišćenje zemlje od partizana, ubijeden sam, da će se pored represalija koje su za ovaj slučaj predviđene, ovakvi slučajevi ponavljati u mnogo većim razmerama.

Kakve posledice ovo može imati za zemlju i nas nacionaliste, lako je oceniti.

¹ Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 147, reg. br. 12/5 (CG-X-193).

² U Cetinju je bila feldkomandantura 1040.

³ Navedena akta Redakcija nije pronašla.

⁴ Na tom prostoru dejstvovala su jedinice 3. udarne divizije NOVJ.

U gigantskom sukobu i borbi koja se danas u svijetu vodi, ja sam svjestan da mi nepretstavljamo ni zrno soli u bezkrajnom okeanu, ali i pored toga smatram da imamo pravo na život, a života nam nema ako ne raščistimo sa komunistima u zemlji. Sami, nemoćni smo to uraditi, potrebna nam je pomoć, koju jedino možemo dobiti i tražiti od vojske Velikog Njemačkog Rajha.

Svesan odgovornosti koju nosim zbog položaja koji zauzimam i duga prema ovome narodu, uzimam slobodu, da Vam se ponovo obratim G. Đenerale⁵ i molim da izdejsstvujete, da se što hitnije preduzme čišćenje zemlje od partizana i komunisti, počevši sa ostatkom Katunske nahije, pa onda dalje, zašto neće izostati blagonaklonost, koju će Vam vaš napaćeni narod dugovati.

ČLAN RESORA ZA NARODNU ODBRANU I
KOMANDANT NACIONALNIH TRUPA

art. major,

J. Đ⁶

BR. 203

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA 502. KORPUSA OD 2. JULA 1944.
KOMANDANTU DINARSKE ČETNIČKE OBLASTI O BORBA-
MA PROTIV JEDINICA NOVJ KOD VRANJKOVIĆA¹**

KOMANDANTU DINARSKE OBLASTI.—

Dosada sam doznao da su se partizani povukli sa Jelina Polja i da naše jedinice sa istima nemaju dodira. Isti su se povukli i sa Jelina Polja, do sada nisam dobio nikakav izveštaj od komandanta 1. brigade, kako sam doznao isti je bio oštećen od svoje brigade i jedinice su same vodile borbu². Ime-

⁵ Odnosi se na generala Kajpera.

⁶ Jovo Đukanović.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 153, reg. br. 24/7 (H-V-628).

² i ⁵ Reč je o borbama četnika i manjih delova nemačke 264. pešadijske divizije protiv delova 9. divizije NOVJ.

U toku noći između 30. juna i 1. jula, 1. i 2. brigada 9. divizije napale su neprijatelja, zauzele Cigelj i još neka uporišta, ali se neprijatelj zadržao na položajima Stožište i Derala. Opširnije vidi tom V, knj. 29, dok. br. 21.

novani je bio negde kod Milana Cvjetičanina. Partizani su izvršili napad noću 30/1. juni³ oko 11 časova neprijatelj je napao svom snagom na položaje: Cigelj — Groblje⁴ iznad sela Vranjkovića — Derala⁵. Napad je bio silan i potpomagan sa 3 teška bacača. Na ove položaje pored ostalih srestava bačeno je oko 400 granata iz teškog bacača. Naše trupe su potpuno izdržale napad i neprijatelja su odbile. Na dan 1. jula oko 10 časova jedinice 1. brigade ovog korpusa prešle su u protiv napad i neprijatelja bacile sa Čuluma⁶ i Biljega⁷ ovo je bilo do 18 časova. Posle ovoga neprijatelj je naglo ostupio ka D. Tiškovcu i Pećima. Kriza je bila velika, jer su partizani bili opkolili naše jedinice, 1 brigadu ovoga korpusa pošto je Grahovska brigada napustila Jelino polje i isti su doprli do Mračaja tako da su bacačima tukli kod Ševe. Pomoć iz Knina je brzo stigla i ista je obruč razbila. Na našoj strani gubitaka nije bilo, sem što neznam gde se nalazi komandant brigade.

Ovo je izveštaj po pričanju prolaznika, detaljan i najtačniji dostaviću čim budem dobio podatke sa položaja.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

2. jula 1944. godine
Položaj

Komandant kapetan,
Živad. Đ. Mladenović⁸

M. P.⁹

³ Omaška, treba: juli.

⁴ Na karti 1 : 100.000 nije nađeno. Verovatno se mislilo na groblje na Cigelju.

⁶ Na karti 1 : 100.000 nije nađeno.

⁷ Verovatno Bilek (k. 1087).

⁸ Živadin.

⁹ Okrugli pečat: »Štab 502 korpusa«. Taj korpus nosi naziv i »2. dalmatinski korpus«.

**ZAPOVEST KOMANDANTA 4. GRUPE JURIŠNIH KORPUSA
OD 4. JULA 1944. KOMANDANTIMA JURIŠNIH KORPUSA
ZA NAPAD NA JEDINICE NOVJ U ŽUPI¹**

Š T A B
ČETVIRTE GRUPE JURIŠNIH KORPUSA

O. broj 9

4 jula 1944 godine

u 17 časova

POLOŽAJ

Z A P O V E S T

Karta razmere 1 : 100.000 sekcija Novi Pazar i Kuršum-
lija.

O neprijatelju novih podataka nema². Po još ne provere-
nim vestima glavna koncentracija njegovih snaga pred nama
je u prostoru s. Šošići — s. Lipovac³. Prednji delovi V jurišnog
korpUSA imali su dodir sa neprijateljem u visini s. Brzeće u
toku 4 jula.

Naše trupe napašće neprijatelja u toku 5 jula sa zadatkom
da tuku neprijateljske snage u prostoru između Vljakovačke
reke i Strmačke reke sa težnjom da neprijatelja odbace na
sever u pravcu Brusa i spreče mu odstupanje prema istoku⁴.

Trupe potpukovnika Keserovića u saradnji sa ostalim an-
tikomunističkim snagama polaze u napad 5 jula sa zadatkom
da tuku neprijatelja na levoj obali r. Rasine.

Drugom Kosovskom korpUSA naređen napad u pravcu s.
Šošići stin da potpomažu desno krilo V jurišnog korpUSA⁵.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 77, reg.
br. 44/2 (S-V-11264).

² Vidi dok. br. 201.

³ Na tim položajima borbu protiv Nemaca, nedićevaca i četnika
vodile su jedinice 21. divizije NOVJ. Vidi tom I, knj. 9, dok. br. 14.

⁴ Vidi dok. br. 205.

⁵ U obaveštenju komandanta 2. kosovskog korpUSA od 4. jula 1944.
potčinjenima o sadržaju depeša primljenih iz Vrhovne komande 3.
jula, pored ostalog, piše:

»4. jula Račić preduzima napad na liniji: Kopaonik — Željin u
pravcu Brusa, a Keserović sa svojih položaja preduzima napad 4. jula
u pravcu Brusa. Nastavak.

Br. LL 971.— 3. juli — Nastavak. — Naređujem da Kosovski korpus
sa prostorije Blaževo — Babice 4. jula preduzima napad opštim prav-
cem ka Brusu sa jačim grupisanjem na desnom krilu. Levo uhvatite
vezu sa delovima majora Račića. Protiv svih onih koji pokušavaju iz-
begavanje borbe preduzmite najstrožije mere. U toku dalje akcije
stavljajte se pod komandu majora Račića. U borbi se angažovati od-
lučno« (Arhiv VII, Ča, k. 101, reg. br. 29/3).

NAREĐUJEM:

Naše trupe krenuće u napad 5 jula u 4 časa po sledećem:

1. — V jurišni korpus sa polaznog položaja Gobelja (1934) — Jelica (1776) — Mala Šiljača (1625) polazi u napad opštim pravcem s. Brzeće — s. Šošići — Vis Vrata (1072) — Manastir Strmac sa zadatkom da tuče neprijatelja na svom pravcu dejstva i do mraka ovlada linijom leve obale Strmačke reke: vis Okruglica — vis Lokvenik (1062) — zaseok Radmanovci zaključno.

Zona dejstva ovoga korpusa biće:

— desna linija: Metode — vis Jastrebac — Šapido — k. 1157 — Bresnička čuka (1172) — s. Žarevo — vis Okruglica — sve zaključno.

— levo linija: Šiljača (1625) — Muncelo (1472) — s. Radmanovo — vis Ogledna (1349) — vis Pločnik — vis Borovik — zaseoci Radmanovci — sve zaključno.

Ovaj korpus potpomaže drugi jurišni korpus sa delom snaga bočnim dejstvom u pravcu s. Lipovac ako neprijatelj istavi tamo jači otpor. Težnja mu mora biti da prodirući brzo desnim krilom odbacuje neprijatelja na sever.

Po izbijanju na određenu liniju zauzima je sa glavninom svojih trupa i organizuje otpor da tu liniju na svaki način zadrži u svojim rukama. A sa prednjim delovima produžuje nadiranje za neprijateljem i u toku noći tako da se dodir niukom slučaju nesme izgubiti.

Vežu desno na desnoj zoni svoga dejstva hvatati sa drugim Kosovskim korpusom kome je naređeno da dejstvuje preko s. Donji Levići na Šošiće a po padu Šošića da produžavanjem desnog krila istog korpusa prodira na istok u pravcu sela Magovo. Učešće ovoga korpusa nije sigurno radi čega će komandant preduzeti sam potrebne mere za bočno obezbeđenje za slučaj da se ovaj korpus ne pojavi u određeno vreme na određenom pravcu. Nastati na svaki način da se veza uhvati⁶.

Vežu levo hvata sa drugim jurišnim korpusom sa kojim se uzajamno potpomaže u napadu.

2. — Drugi jurišni korpus polazi u napad sa polaznog položaja: Obradova Čuka (1430) — Kumanova čuka (1330) — Sto (1307) opštim pravcem: Kumanova Čuka — Crni Vrh (1019) — Vilja Rudina (986) — s. Lipovac — zaselak Šarenica sa zadatkom da tuče neprijatelja na svom pravcu dejstva i do mraka 5 jula ovlada levom obalom Strmičke reke i to položajem: zaseok Radmanovci — k. 692.

⁶ Poslednja rečenica napisana je mastilom, ćirilicom.

Desna zona dejstva ovoga korpusa je: Obradova Čuka vis Orljak (875) — Beli Kam (921) — Oravička Cuka (994) — sve zaključno.

Leva zona dejstva je: Sto (1307) — Visočnica — s. Kočine — s. Graševci — vis Vilja (948) — Babin nos — ušće Lipovske reke u Strmačku reku — sve zaključno.

Po izbijanju na položaj Radmanovci — k. 692 ovaj korpus hvata vezu sa V jurišnim korpusom desno od sebe i sa prvim jurišnim korpusom levo od sebe a sam položaj uređuje za odbranu i poseda ga glavnim snagama tako da ga po svaku cenu održi u toku noći s tim što prednje delove upućuje ispred položaja a radi gonjenja neprijatelja i održavanja dodira sa njim. Dodir se nesme izgubiti ni po koju cenu.

Vezu desno u toku napada hvata sa V korpusom a vezu levo hvata sa I korpusom. Pošto su među prostori između korpusa u početku napada veliki komandant će preduzeti potrebne mere za bočno obezbeđenje te da isključi svaku mogućnost neprijateljskog iznenađenja.

Prilikom napada prema s. Lipovac komandant će u slučaju da pred sobom oseti manji otpor a da pred petim korpusom u pravcu s. Šošići budu jače snage potpomoći bočnim udarom V korpus da ovlada s. Šošići.

Bude li na pravcu dejstva prvog korpusa istavljen jak neprijateljski otpor komandant će bočnim udarom potpomoći njegovo nadiranje.

3. — Prvi jurišni korpus polazi u napad 5 jula sa polaznog položaja: vis Garušana — vis Nerađe (1350) — Pogled (1032) — Kosmače — Oglavak opštim pravcem dolina r. Rasine. Sa jačim grupisanjem na desnoj obali Rasine i sa zadatkom da tuče neprijatelja na svom pravcu dejstva i do mraka 5 jula ovlada položajem s. Brđani (Savička Čuka — k. 704 — zaseok Bugarci) — s. Tršanovci.

Desna zona dejstva ovoga korpusa ide preko s. Velika Grabovica — s. Žiljci — s. Drenova — s. Brđani.

Leva zona dejstva ovoga korpusa do Lesenovačke reke.

Po izbijanju na određeni položaj komandant ga poseda i uređuje tako da ga sa glavnim snagama održi po svaku cenu u toku noći. Sa prednjim delovima produžava nadiranje ispred svog položaja tako da se dodir sa neprijateljem niukom slučaju nesme izgubiti.

Vezu desno hvata sa II jurišnim korpusom a levo sa trupama potpukovnika Keserovića čija desna kolona polazi u napad 5 jula u 4 časa pravcem s. Rakića — s. Botunje — s. Šljivovo.

Komandant ovoga korpusa nastojeće da prilikom svoga nadiranja potpomogne bočnim dejstvom drugi jurišni korpus

ako se pred njim istavi jači neprijateljski otpor odnosno desnu kolonu potpukovnika Keserovića ako se tamo bude pojavio jači neprijateljski otpor.

4. — III jurišni korpus do 5 časova 5 jula prikupiće se na Kumanskoj čuci (polazni položaj drugog jurišnog korpusa) gde ostaje u opštoj rezervi spreman da po mom naređenju interveniše gde bude trebalo. Do svoga angažovanja ovaj korpus pod mojom komandom kretaće se za drugim jurišnim korpusom.

5. — Štab grupe biće u 5 časova 5 jula kod crkve u s. Kriva Reka a potom na Kumanovoj Čuci i kretaće se dalje sa rezervom za drugim jurišnim korpusom.

Izmena u pokretu štaba grupe i rezerve dostaviće se komandantima blagovremeno radiogramom.

6. — Veza u toku 5 jula radio veza ima ići po dobijenoj zapovesti za radio vezu. Skrećem pažnju da se izveštaji blagovremeno dostavljaju počev od prvog dodira sa neprijateljem na dalje o celom razvoju borbe.

Komandant V jurišnog korpusa obeležiće signalnim metkom svoj ulazak u s. Sošići a tako isto i radiogramom. Komandanti drugog korpusa obeležiće signalnim metkom prelazak Vljakovačke reke i ulaz u s. Lipovac ovo učiniti i radiogramom. Komandant I jurišnog korpusa obeležiće signalnim metkom i radiogramom zauzeće Brusa. Svi komandanti korpusa obeležiće izbijanje na određeni položaj signalnim metkom i radiogramom.

Komandanti korpusa uputiće na Kumanovu Čuku po dva kurira konjanika tako da na Kumanovoj Čuci budu 5 jula u 6 časova.

7. — Sanitetska služba: u Jošaničkoj Banji obrazovano je grupno previjalište pod komandom referenta saniteta ovoga štaba i sve ranjenike upućivati tamo na previjanje i dalji transport.

8. — Ishrana trupa na terenu.

NA IZVRŠENJE, PRIJEM ZAPOVESTI POTVRDITI KURIRIMA U TOKU NOĆI 4/5 JULA I RADIOGRAMOM DO 6 ČASOVA 5 JULA.

NAČELNIK ŠTABA, KAPETAN
Neš. Nedić

KOMANDANT, MAJOR
Drag. S. Račić

M.P.!

*Dostavljeno: Ktu I, II, III i
V jur. korpusa. Eks. 4 jula
u 17 čas. po kuririma.*

⁷ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini —
gorski štab br. 30«.

NAREĐENJE KOMANDANTA 4. GRUPE JURIŠNIH KORPUSA OD 5. JULA 1944. KOMANDANTIMA JURIŠNIH KORPUSA ZA OVLADAVANJE LINIJOM PLOČNIK — CRKVIŠTE — GOLO BRDO¹

KOMANDANTU V JURIŠNOG KORPUSA²

U današnjoj borbi³ zauzet je oslonac neprijateljskog predstražnog sistema iz Ogledne. Partizani⁴ se na svom levom krilu povlače pravcem: Ogledna — Pločnik — V. Grobnica — Kadina česma⁵ — Vrata i dalje.

Naše trupe moraju na svaki način ovladati do noći (ukoliko se to ne uspe do noći onda da se ovlada u toku noći) položajem: Pločnik (1201) — Crkvište — k. 865 — [Vilja] rudine (986) — Golo Brdo — tj. linijom na koju su napadali 5 i 2 korpus. Na ovoj liniji trupe će zanoćiti u tesnoj međusobnoj vezi i isturenim obezbeđenjem napred i sa potrebnim osiguranjem kad se potpuno smesti svaki noćni prepad.

Trupe će zanoćiti sa glavnim snagama na položaju:

1. — V jurišni korpus na položaju Pločnik (k. 1201) sa isturenim izviđačkim i obezbeđujućim delovima u pravcu: Čelopeka — Velike Grobnice — Borovika i potoka Oraovica. Prednji obezbeđujući delovi moraju u toku noći držati Veliku Grobnicu. Komandant V korpusa mora na svaki način imati jedan deo snaga na Oglednu. U toku noći preduzeće mere da preko meštana i svojih patrola uhvati vezu sa II Kosovskim korpusom koji mora da je u maršu u pravcu s. Šošići. Za ovaj korpus stigla je druga partija municije u Jošaničkoj Banji a tamo je i magacin hrane.

2. — II jurišni korpus zanoćiće na liniji: Crkvište — k. 865 — Velja Rudina — Golo brdo zaključno, to je položaj na koga je danas napadao a koji mora u toku ove noći ovladati po svaku cenu. Obezbeđujuće delove izbaciti na desnu obalu potoka Oraovica. Naročitu pažnju obratiće na Sedlo između Crkvišta i Golog brda. Preduzeti sve mere obezbeđenja u

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 77, reg. br. 45/2 (S-V-11265).

² Naziv jedinice napisan je mastilom, ćirilicom.

³ Vidi zapovest u dok. br. 204.

⁴ Jedinice 21. divizije NOVJ. O njihovim borbama protiv nemačkih i bugarskih trupa, kao i domaćih izdajnika, u toku 5. i 6. jula vidi tom I, knj. 9, dok. br. 14 i 16.

⁵ Kadina čuka.

toku noći sa potpunim vatrenim sistemom i potrebnim rezervama.

— Vezu desno hvatati sa V jurišnim korpusom a vezu levo sa I jurišnim korpusom. Snabdevanje za sada iz magazina u Jošaničkoj banji.

3. — I jurišni korpus zanoćiće na položaju koga je stigao ali za slučaj da nije izbio u visini s. Drenova u toku noći mora na svaki način ovladati položajem koji je produžetak položaja koga drži II jurišni korpus tj.: Velika čuka — Rid — Vrteška sa obezbeđenjem u pravcu s. Brđani.

4. — Druga brigada trećeg jurišnog korpusa u toku noći ojačava raspored II jurišnog korpusa i potpomaže ga u ovladavanju položajem na kome će noćiti.

5. — III jurišni korpus u rezervi zanoćiće na položaju Crni Vrh — Piskavac.

Štab grupe zanoćiće kod rezerve.

Rezultate noćnog izviđanja i izveštaj o današnjoj borbi dostaviti ovom štabu 6 jula do 3 časa neizostavno.

Trupe ujutru da budu spremne za dalji napad a zapovest će uslediti radiogramom ili pismeno po kuririma.

Napomena: za slučaj noćnog napada komunista trupe moraju održati svoje položaje po cenu života a sve starešine koji bi pod pritiskom napustili određeni položaj staviću pod preki vojni sud.

NA IZVRŠENJE.

NAČELNIK ŠTABA — KAPETAN, KOMANDANT — MAJOR,
Neš. Nedić Drag. S. Račić

M.P.⁶

Dostavljeno:

K-tu I, II, III i V jur. korpusa i 2 brigadi III jur. korpusa.

Ekspedovano u 6.45 časova
5 jula 1944 god. po kuririma.

M.P.⁷

⁶ i ⁷ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — Gorski štab br. 30«.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 1. JURIŠNE BRIGADE 4. JURIŠNOG KORPUSA OD 5. JULA 1944. KOMANDANTU ZLATIBORSKOG KORPUSA O BORBAMA PROTIV NOVJ KOD PRIBOJA¹

ŠTAB

I JURIŠNE BRIGADE IV. J. KORPUSA²
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI.

O. B. Službeno.
5 Jula 1944 god.
POLOŽAJ.

KOMANDANTU ZLATIBORSKOG KORPUSA.

Kapetanu g. Radoviću.³

U toku noći, između 3/4 Jula 1944 god. ova brigada vodila je borbu sa komunistima na Limu (duž desne obale Lima od Priboja do Bistrice).⁴ Posle borbe, koja je trajala oko 5 časova, uspela je jedna manja grupa komunista da se prebaci preko Lima na našu stranu. Grupu je propustio 3. bataljon (Užički) ove brigade, koji je momentalno napustio položaj i bez naređenja otstupio. Nije se zadržao ni na predviđenom položaju Leskovac, gde je trebalo da se koncentriše cela brigada (posle ukoliko se ne bude mogao održati branjeni položaj). Ovaj treći bataljon je produžio preko Uvca za srez Zlatiborski i ni do danas se nije vratio u ovu brigadu. Za bataljon je otišao i komandant dotičnog bataljona, narednik Sretović da bi vratio bataljon, pa ni njega nema nigde da se pojavi, niti kakvog izveštaja od njega.

Uz ovaj bataljon otišlo je i vojnika iz ostalih bataljona po nekoliko. Nema ni njih. Patrole su slate za istima, nisu ih stigle.

Molim, u koliko Vi znate za ove pobegle, naredite im da se najhitnije vrate u sastav brigade, koja se sada nalazi na starom mestu.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 31, reg. br. 5/2 (S-V-2043/1).

² O sastavu korpusa vidi dok. br. 197, objašnjenje 2.

³ Dušan.

⁴ Reku Lim su noću 3/4 jula prešle 3. i 4. sandžačka brigada 37. divizije NOVJ. Opširnije vidi tom I, knj. 16, dok. br. 212 i 213.

Kao i ostali Komandanti, mesta da bi uputili natrag sve vojnike ove brigade koji su otišli svojim kućama bez ičijeg odobrenja.⁵

Dalji prelaz Crvenih je sprečen. Grupa koja je prešla, otišla je u pravcu Nove Varoši. Brigada drži položaj koji je i ranije držala.

Komunisti se nalaze na levoj obali Lima, kao i ranije.

S V EROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU.

DRAŽA NAS VODI VELIČINI I SLOBODI.
POBEDA JE NAŠA.

Komandant, potporučnik
Mil. M. Milinković

M.P.⁶

u 8 časova.

BR. 207

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA 502. KORPUSA OD 6. JULA 1944.
KOMANDANTU DINARSKE ČETNIČKE OBLASTI O SITU-
ACIJI NA TERITORIJI KORPUSA I REZULTATU BORBI
PROTIV NOVJ KOD VRANJKOVIĆA I DERALA¹**

ŠTAB 502. KORPUSA

br. sl.

6. jula 1944

Položaj

Izveštava o situaciji
na reonu ovog korpusa.

KOMANDANTU DINARSKE OBLASTI

U vezi naređenja komandantova, podnosim izveštaj o si-
tuaciji na reonu ovoga korpusa u sledećem:

⁵ Rečenica tako glasi u originalu.

⁶ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini —
gorski štab br. 134«.

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 153, reg.
br. 32/7 (H-V-633).

Neprijatelj.² Prema prikupljenim podacima neprijatelj vrši ponova koncentraciju svojim snagama u cilju da preduzme ponovan napad na naše položaje u Bosni.

Snage ovog Korpusa drže položaje i to:

1. Brigada drži položaj Cigelj, Groblje iznad sela Vranjkovića i Derala, 2. brigada Gologlav, Orlovicu, Plješevicu i Oton, a 3. brigada s. Padane prema Bukovici.

Napominjem: da jedinice Bosanskog korpusa koje su držale Jelino Polje sa istog su se povukle, tako da se sve ove jedinice nalaze u Kninskom Polju, i isti po ceo dan pijanče i svađaju se. 1. Brigada ovog korpusa u opšte nema veze sa štabom 1 Bosanskog korpusa. Koliko sam doznao i sam komandant korpusa³ nalazi se u Topolju već dva dana. Sa ovakim radom položaj 1. brigade su opšte neobezbeđeni sa pravca Grahova, odnosno Jelina Polja. U sledećem napadu 1. brigada ovog korpusa biće opkoljena i napadnuta sa svih strana. Ovakav postupak Grahovske brigade unosi nered i nedisciplinu među jedinice 1. Brigade ovog korpusa.

U borbama vođenim noću 30/1. jula sa našim jedinicama na Stožištima neprijateljski 8. korpus, odnosno njegova 9. divizija pojačana sa bosanskim odredima i nekom ličkom jedinicom imala je 79 mrtvih i preko 100. ranjenih.⁴ Neprijatelj je uspio da iznese 65. mrtvih i sve ranjene a na terenu je ostalo 12. mrtvih, ima još ali nisu još pronađeni, a svaki se dan po nekoji nađe.

1. Brigada stoji dosta slabo sa municijom, i ista je tražila od n.⁵ oni su primili k znanju traženje ali nisu ništa odgovorili.

Na službu se je javio podnarednik Vagić i isti je određen za komandanta bataljona u Mokro Polje [i] jeromonah Gnjatović Savo i isti je upućen za nacionalnog poverenika u 2. Brigadu — Oton.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu.

6 - VI - 1944.

Komandant kapetan I kl.
Živad. Đ. Mladenović

M.P.

² Odnosi se na jedinice 9. divizije NOVJ. Njena 1. i 2. brigada vodile su borbu protiv Nemaca i četnika kod Vranjkovića i Derala, dok je 3. brigada bila u rezervi na sektoru Bosanskog Grahova. Vidi dok. br. 203 i tom V, knj. 29, dok. br. 21.

³ Milan Cvjetičanin.

⁴ U tim borbama 1. brigada imala je 8 mrtvih i 30 ranjenih boraca, dok kod 2. brigade nije bilo gubitaka (tom V, knj. 29, dok. br. 21).

⁵ Delovi nemačke 264. pešadijske divizije.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA ARILJSKE BRIGADE OD 7. JULA 1944. KOMANDANTU POŽEŠKOG KORPUSA O BORBAMA ČETNIKA I OKUPATORA PROTIV DELOVA 37. DIVIZIJE NOVJ KOD ŠITKOVA I NOVE VAROŠI¹

ŠTAB BROJ 131²

O. Br. Sl.

7 jula 1944 g. u 22,15 č.

Položaj

HITNO I LIČNO³

KOMANDANTU

POLOŽAJ

Ovoga momenta dobih izveštaj koji glasi: Komunisti³ se nalaze od Kokinog Broda sve pored r. Uvca do kraj Sjenice. Jačina oko 2.000 ljudi na pomenutom pravcu—prostoru. 6/7 pokušali su prelaz preko r. Uvca (noću) u pravcu Šitkovačke opštine, borba je trajala 5 čas. i nisu uspjeli da prođu — pređu.

Na pomenutom pravcu — prostoru od naših snaga nalazi se samo Vuk Kalaitović i više niko. Nešto ljudstva Zlatiborske brigade bilo je u Jasenovi, ali su se noću 6/7 povukli u pravcu Negbine u sastav brigade na Stubanj⁴—Stubal.

Kalait⁵ moli ako ikakve pomoći iz Srbije ima da bi sada trebalo pomoći.

Broj 11⁶ slabo učestvuje u ovoj akciji—borbi.

Na osnovu ovako dobivenog izveštaja učiniću sledeće na dan 8 jula tek. god. rano u jutru:

Određio sam dva komandanta bataljona 1 i 3 bataljona sa po 20 ljudi svega 40 i uputiću na granicu ove brigade (Trudovo—Uvac).

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 51, reg. br. 30/5 (S-V-6066).

² Šifra za Ariljsku brigadu Požeškog korpusa.

³ Odnosi se na delove 37. divizije NOVJ, koji su 3/4. jula napali Zlatiborsku brigadu, prešli na desnu obalu Lima i posle uspešno izvedenih akcija protiv četnika i Nemaca prebacili se 6. jula na levu obalu Lima. Opširnije o tim borbama vidi dok. br. 206 i tom I, knj. 16, dok. br. 216.

⁴ Na karti 1 : 100.000 nije nađeno.

⁵ Vuk Kalaitović, komandant 2. mileševskog korpusa. Te četničke jedinice je 5. jula 1944, kod sela Drmanovića, Vilova i Akmačića, razbila 3. brigada 37. divizije. Opširnije vidi tom I, knj. 16, dok. br. 216.

⁶ Tad su na tom mestu dejstvovali delovi puka »Brandenburg« i legije »Krempler«.

Sam lično ću rano poći u Dobrače i nastati da po svaku cenu pošaljem Bugare⁷ njih oko 300 koji se već od 6 ov. mes. nalaze na terenu u Dobračama, a koji su izašli iz Arilja, da i oni krenu na granicu ovoga sreza — brigade (u Trudovo—Uvac), da uhvate vezu sa Kalajitom levo i Zlatiborskom brigadom desno i posednu r. Uvac—desnu obalu i ne dozvole prelaz iste komunistima.

Prednje se dostavlja na znanje i izvršenje na koga se odnosi.

Dostavljeno: **KOMANDANT**
K-TU POŽEŠKOG KORPUSA Vazduhoplovni potporučnik,
K-TU 1 I 2 BATALJONA I **Mih. Marković⁸**
KAPETANU BOŽI MIČIĆU

M.P.

BR. 209

ZAPOVEST KOMANDANTA 3. JURIŠNOG KORPUSA OD 9. JULA 1944. KOMANDANTIMA BRIGADA ZA BORBU PROTIV NOVJ KOD BLACA U SADEJSTVU SA NEMAČKIM I BUGARSKIM TRUPAMA¹

KOMANDA
TREĆEG JURIŠNOG KORPUSA
JUGOSL. VOJSKE U OTADŽBINI

O Br. 41

9 jula 1944 godine
u 18 časova
s. Pljakovo

Z A P O V E S T:

Sekcija: Kuršumlija — Prokuplje razm. 1 : 100.000.

25-ta komunistička divizija drži oblasti Jastrebac.² Ova divizija računa se da je dobro naoružana i da je vojnički dobro obučena. Ceni se da je ova jedinica jedna od njihovih najboljih divizija.

⁷ Delovi bugarske 25. divizije.

⁸ Mihajlo.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 78, reg. br. 9/3 (S-V-11417).

² O dejstvu te divizije vidi tom I, knj. 9, dok. br. 178.

Prema ovoj komunističkoj diviziji angažovano je više bataljona Nemaca i pet bataljona ljotićevara. Nemci i Ljotićevari 11 ov. m. preduzeće napad na Jastrebac celom dužinom pravac sever jug. Bugarske jedinice zatvaraće pravac Prokuplje — Blace.

Naša četvrta grupa korpusa ima zadatak da zatvori ostupanje komunista pravcem zapad i jugozapad.

Naš treći korpus dobio je zadatak da posedne i osudno brani položaj na liniji: s. Konjuša — s. Lazarevac — Slanište — s. Stubal — Blace (isključno). U cilju izvršenja prednjeg zadatka, —

N A R E Đ U J E M :

1.— DESNI OTSEK:

Komandant kapetan Smiljan³ Treća jurišna brigada

Poseda i brani deo položaja: s. Donja Konjuša — s. Lazarevac — Slanište — Bezimeni ćuvik severozapadno od Slaništa — sve zaključno.

Prestražni položaj biće na liniji: s. Beloljin — Mađersko brdo — sve zaključno. Komandno mesto komandanta brigade biće na k. 353 severoistočno od s. Lazarević⁴ za 203 metara.

2.— LEVI OTSEK:

Komandant kapetan Stjepanovi⁵ Prva jurišna brigada

Poseda i brani deo položaja: Bezimeni ćuvik severozapadno od Slaništa isključno, pa kosa koja se pruža istočno od s. Stubal k. 418 sve zaključno.

Prestražni položaj biće na liniji: s. Draguš — Šanac (423) s. Šmigovac — isključno.

³ Milorad, komandant Podgorske brigade Valjevskog korpusa.

⁴ Lazarevica.

⁵ Rade, komandant Azbukovačke brigade Cerskog korpusa.

Vežu održavati u desno sa desnim otkomom, a u levo sa bugarskim jedinicama u s. Blace.

Komandno mesto komandanta otkomka je k. 418.

3.— REZERVA:

Komandant kapetan Jeremić⁶ Druga jurišna brigada

Biće u s. Blace. Za izviđanje desne obale r. Toplice uputiti jedan bataljon pravcem s. D. Pločnik — s. Točane — s. Grabovac — s. Golo Brdo (730) krajnja tačka izviđanja s. Bresnik i pravcem: s. Viča — s. Gornja Konjuša — Crna čuka — s. Gornja Bejašica. Krajnja tačka izviđanja zaseok Kruškar.

4. — Prateća četa sa **grupom** kapetana Sokića.

Razmestiće se u s. Kaludri u grupi severoistočno od vrha Sivi Do.

5.— IZVIĐANJE

Komandant desnog otkomka vršiće nasilno izviđanje pravcem: s. Mađera — s. Prekopuce — s. Mršelj. Komandant levog otkomka vršiće izviđanje pravcem: s. Dragušica — s. Velika Plana i pravcem: s. Krivaja — s. Šiljoman — Manastir Sveti Đorđe.

6.— VEZA:

Komandant desnog otkomka držaće vežu u desno sa bugarskim jedinicama, a levo sa prvom jurišnom brigadom. Komandant levog otkomka održavaće vežu u desno sa trećom jurišnom brigadom, a levo sa Bugarskim jedinicama u s. Blace.

Vežu sa ovim štabom održavati putem kurira zašto u ovaj štab svaka brigada da pošalje po tri kurira.

7. — Ranjenike i bolesnike slati na drum koji vodi za s. Blace kod zaseoka zv. Plač, gde će biti zavojište. Od zavojišta ranjenici slaće se kamionima u bolnicu u unutrašnjost.

⁶ Dušan, komandant Cerske brigade.

8.— ISHRANA:

Prva jurišna brigada ima zonu za ishranu i to: s. Draguša — s. Šiljoman — s. Stubal — s. Krivaja. Druga jurišna brigada ima prostoriju za ishranu i to: s. Bace — s. Gornja Tmava — s. Vršovac — s. Pločnik — s. Točane — s. Dušnica s. Viča i s. Tulare. Treća jurišna brigada ima prostoriju za ishranu i to: s. D. Konjuša — s. Gojinovac — s. Kondžel — s. Brešničici — s. Mađera — s. Predzona⁷ — s. Lazarevac. Prateća četa snabdevaće se iz s. Kaševar i Trbunje. Grupa kapetana Sokića snabdevaće se iz s. Suvi Do štab i štabna četa korpusa snabdevaće se iz s. Kaludra — s. Čungula i Tmava.

9. — Sve jedinice po ovoj zapovesti imaju biti na određenim mestima 9 ov. m. do 24 časa.

10. — Ovaj štab nalaziće se u s. Kaludri. Komandno mesto ovog štaba biće na visu Suvi Do gde i izveštaje slati.

11.— PRIPRAVNOST:

Na prestražnom položaju pod oružjem, a na glavnom položaju dok ne počne borba stroga, a kada otpočne borba poseti položaj i odsudno braniti.

12. — Prateću čet, grupa kapetana Sokića i rezerva pod mojom komandom i upotrebiće se po mojem nahođenju.

13.— OPŠTE ODREDBE:

Pošto će u akciji možda učestvovati nemački ili bugarski avioni naše trupe će pri nailasku aviona signalnom municijom za taj dan obeležiti svoje mesto, a na usamljenim mestima postaviti bela platna u obliku krsta, sa najmanjom širinom i dužinom od jednog metra. Trupe će za ovo blagovremeno rekvirirati belo platno po selima određenog reona za posedaanje i ishranu. Po završetku akcije ovo platno vratiti sopstvenicima. Pored ovoga, trupe će istaći na vidnim mestima svoje barjake.

Skreće se pažnja komandantima da osiguraju zaleđa od manjih neprijateljskih delova, koji bi nas mogli iznenaditi.

S Verom u Boga za Kralja i Otadžbinu.

Komandant-kapetan,
Voj. Č. Tufegđić⁸

⁷ Pretezana.

⁸ Vojislav.

Dostavljeno:

Komandantu prve druge i
treće jurišne brigade,
Komandiru prateće čete i
Komandiru štabne čete kor-
pusa.

U 19²⁵ čas.

Načelnik štaba
kapetan,
Mil. Lj. Slović⁹

BR. 210

**NAREDBA KOMANDANTA ZLATIBORSKOG KORPUSA OD
9. JULA 1944. ZA UVOĐENJE POLICIJSKOG ČASA U OP-
ŠTINAMA BANJA, BISTRICA, RAČA, ŠTRPCI, RADOJINJA,
RUTOŠE I PREDUZIMANJE REPRESIVNIH MERA PROTIV
SIMPATIZERA NARODNOOSLOBODILAČKOG POKRETA¹**

N A R E D B A O BR. 277

KOMANDANTA ZLATIBORSKOG KORPUSA JVUO ZA 9 JULI 1944
GODINE

I.

Zbog izuzetnih borbenih situacija, neopredeljenog stava
meštana i što uspešnijeg uništavanja najvećeg dušmanina Srp-
stva krvoločnih boljševika—komunista Josipa Broza Tita, —
Proglašavam:

RATNOM ZONOM

teritorije opština: **Banja, Bistrica, Rača, Štrpca, Radojinja i
Rutoše.**

⁹ Miloš.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 31, reg.
br. 22/2 (S-V-2058).

N a r e đ u j e m :

- 1) Da se na označenoj teritoriji zavede **policiski čas** koji da traje od 20 do 3 časa;
- 2) Da za vreme trajanja policiskog časa niko ne napušta svoje domove i da sva čeljad budu u kući;
- 3) Da se nikakva svetlost iz kuće niti oko kuće nesme videti za vreme trajanja policiskog časa;
- 4) Da se svi muškarci—vojni obveznici Nj. V. Kralja Petra II odmah po obnarodovanju ove naredbe jave u svoju teritorijalnu komandu, sem onih koji vrše dužnosti mesnog karaktera (komandanti mesta i funkcioneri Narodnih Ravnogorskih odbora);
- 5) Da niko ne sme napuštati svoje selo ili zaseok bez pismene objave izdate od strane komande mesta a overene od strane K-nde sektora;
- 6) Da se ukinu sastanci, zborovi i dogovori svake vrste;
- 7) Da niko ne sme držati u svojoj kući ili ostalim prostorijama niti kod sebe lično ma kakvo oružje ili ubojnu spremu ako zato nema ispravan dokumenat izdat od strane teritorijalnog komandanta;
- 8) Da se obustavi prodaja i točenje pića (alkohola) svuda i na svakom mestu;
- 9) Da se na svim kućama istaknu kućne liste sa imenima ukućana;
- 10) Da se šume ne smeju paliti niti se sme ma gde videti dim.

II.

S a o p š t a v a m :

- 1) Biće kažnjen po kratkom postupku i na licu mesta svaki onaj ko se ogreši o bezuslovno izvršenje odredaba ove naredbe.
- 2) Kazniće se **smréu** svaki onaj koji delom ili rečju bude pomagao ili koristio ma i u najmanjoj meri neprijatelju—komunistima.
- 3) Biće spaljeno i do temelja uništeno celo naselje (selo, zaseok) u kome bi ma ko od meštana pružio oružani otpor borbenim delovima ili naoružanim pojedincima—četnicima pripadnicima ovog korpusa.
- 4) Biće spaljeno i uništeno selo ako ma ko od seljaka u svojoj kući ili na imanju bude prikrivao pojedinca ili grupu komunista.

5) Biće kažnjeno celo selo ako se našim jedinicama blagovremeno ne prijavi svaka pojava komunista ili njihovih kurira na atar sela, kao god i svaki pojedinac koji bi se za vreme borbe našao na otvorenom polju, putu, šumi, njivi ili slično.

Ova naredba stupa na snagu odmah. Obnarodovati je! Svi komandanti borbenih jedinica ovog korpusa i vođe terenskih policijskih odelenja staraće se o bezuslovnom izvršenju iste i o pravilnom sprovođenju njenih odredaba.

ZIVEO NJ. V. KRALJ PETAR II. ZIVEO ĐENERAL DRAŽA MIHALOVIĆ.

KOMANDANT, kapetan,
Radović²

BR. 211

IZVEŠTAJ KOMANDANTA VUČEDOLSKE BRIGADE OD 10. JULA 1944. KOMANDI OPERATIVNIH JEDINICA ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE O PLANU SADEJSTVA SA NE-MAČKIM TRUPAMA U BORBI PROTIV NOVJ NA ŠIREM PODRUČJU GRAHOVA¹

209²
10 jula 1944 godine
Pov. Br. Službeno
Položaj

ZA 200³

Akt Vaš Br. Službeno od 6 tek. meseca, primio sam.⁴ Iz sadržaja toga akta vidim, da komandant veruje, da potpisati nedozvoljeno kritikuje naređenja pretpostavljenih, i da se potpisati neopravdanim izgovorima izvlači iz naređene koncentracije. Molim da se na osnovu ovoga izveštaja stvori mišljenje, koje ako bude pravilno, neće biti na štetu moga ugleda kao vojnika.

² Dušan.

¹ Original (pisan na mašini ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 140, reg. br. 40/6 (CG-V-1476).

² Štab Vučedolske brigade.

³ Komanda operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine.

⁴ Redakcija ga nije pronašla.

Taktički položaj Grahova vrlo je važan jer osigurava Boku i neprekidnost veze Hercegovina — Crna Gora. Boka je stalno ugrožena, naročito u poslednje vreme oseća se živa aktivnost komunista na drumovima u Boki,⁵ te sam morao da tamo upućujem svoje delove, kako bi obezbedio snabdevanje i pozadinu. Kada bi se snage ove brigade povukle sa Grahova, komunisti bi ovo iskoristili, pa bi posle trebalo mnogo žrtava da se teren opet očisti. Siguran sam da bi cd povlačenja snaga sa ove teritorije nastale vrlo teške posledice i ko zna, da li bi se ova greška mogla ikako ispraviti. Pored toga, odlazak u Bileću i povratak ovamo bez vidnih i pozitivnih rezultata, delovao bi poražavajuće na moral ljudstva ove komande i na narod u opšte. Moguće je da bi time izgubio jedinice iz ruke što bi katastrofalno bilo, jer bi neprijatelji iskoristili ovo protivu organizacije, naročito komunisti i zeleniši.

S izloženoga molim komandanta, da usvoji moj predlog da se putem borbe izvrši koncentracija, i to ovako:

Ova komanda napadala bi opštim pravcem: Grahovo — Viluse — Velimlje — Crni Kuk i dalje.⁶

Iz Bileće trebalo bi preduzeti napad opštim pravcem: Bileće — Bratogošt i dalje prema Suvom vrhu.

Iz Lastve trebalo bi preduzeti demonstrativan napad u pravcu Ilinog brda dok 209 ne izbije na Osječenicu, a potom, kada se neprijatelj moradne povući, da jedinice iz Lastve produže pravcem: Ilino brdo — Skorča gora — Drpe — Lastva (Banjska⁷) — Perovići — Kapavica — Zanuglina i dalje prema Visokoj gradini.⁸

Za ovaj zadatak angažovao bi i Cucki bataljon, koji bi izvršio moju zapovest.

Na ovaj način postigla bi se koncentracija snaga kroz borbu i zagarantovala jednog dela bezbednost pozadine. Mišlim da je očigledna korist ovakve akcije, pogotovu što bih izvukao iz pozadine snage koje su još nemobilisane.

Učinio sam korake zajedno sa 68⁹ da zaiteresujem 11¹⁰ za ovo, kako bi i njih angažovao u ovoj akciji. Sada čekam rezultat od 11, koji ću znati do 12 tek. meseca.¹¹ U slučaju da 11 nehtedne ništa preduzeti, mišljenja sam da bi i mi bez

⁵ Na području Boke dejstvovala je Primorska operativna grupa.

⁶ Na navedenom prostoru dejstvovala je 2. proleterska dalmatinska brigada (vidi Zbornik, tom III, knj. 8, dok. br. 353).

⁷ i ⁸ »Banjska« i »Visoka gradina« na karti 1:100.000 nisu navedene.

⁹ Risto Kovačević, kapetan.

¹⁰ Odnosi se na delove nemačke 369. legionarske divizije.

¹¹ Vidi dok. br. 215.

11 mogli navedeno izvršiti, razume se pod uslovom da se sve jedinice iz navedenih pravaca svesrdno i požrtvovano založe. S toga treba da operaciska zapovest po ovome predlogu potekne od komande 200 ali tek posle 12 ovoga meseca, kada ću znati da li će 11 učestvovati ili ne.

Ovo je jedino rešenje na koje se, iz navedenih razloga (sada i ranije navedenih), smem odlučiti, izuzev slučaja da potekne nešto većih razmera iz Crne Gore.

Dostavljajući prednje, rezimiram: 12 ovog meseca napisaću komandantu izveštaj o odluci 11. Od momenta dostavljanja tog izveštaja čekaću, spreman za pokret, na komandantovu operacisku zapovest po mom predlogu. — Zapovest ću izvršiti. — Molim da ista bude potpuno jasna i precizna.

Nadam se da će komandant nakon ovoga izveštaja uvideti moj položaj, odobriti moj stav i usvojiti moje gledište kao pravilno tim pre što je jedan bataljon ove brigade već u Bileći.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADZBINU!

KOMANDANT, KAPETAN,
Ivan M. Janičić

M.P.¹²

¹² Okrugli pečat: »Štab Vučedolske brigade«.

**NAREĐENJE ŠTABA 4. GRUPE JURIŠNIH KORPUSA OD
11. JULA 1944. KOMANDANTIMA KORPUSA ZA RAZME-
ŠTAJ ČETNIKA I PRIPREME ZA PREDSTOJEĆU AKCIJU
PROTIV JEDINICA NOVJ U TOPLICI¹**

Š T A B
ČETVORTE GRUPE JURIŠNIH KORPUSA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

O. BR. Službeno
11 jula 1944 godine
P O L O Ž A J

KOMANDANTU — JURIŠNOG KORPUSA. —

Komunističke snage nalaze se na liniji: Željini pl. — Aleksandrovac — selo Rataje, unapred su uputili slabije izviđačke delove na 3—4 kilometra po trojkama.² Noću 9/10 vođena je borba oko Aleksandrovcu između jedne brigade potpukovnika Keserovića i crvenih. Brigada ppukovnika Keserovića povukla se pred nadmoćnijim snagama neprijatelja. Neprijatelj nadire ka severu na oteku planina Željini — dolina reke Rasine. Jačina neprijateljskih snaga prema izveštaju obavještajnog oficira oko 6000.

Jedna bugarska divizija³ krenula iz Blaca i operiše levo i desno od Jankove klisure ka Brusu i Aleksandrovcu.

Južno od Toplice linija: Medveđa — Lebane operišu snage pukovnika Diznera⁴ i ppukovnika Keserovića.

Naša grupa korpusa za sada ostaje na levoj obali Morave, radi odmora ljudstva, popune ljudstvom, odelom i municijom i radi zaštite prelaza Morave.⁵

N A R E Đ U J E M :

1. — Prvi jurišni korpus razmešta se u kantoman u selo Vrba i Čukojevac. Obezbeđuje se sopstvenim snagama prema Moravi i upućuje svoja izviđačka odeljenja u pravcu Goča i Golog Brda i Jošaničke Banje.

¹ Fotokopija originala (pisanog na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 33, reg. br. 49/2 (S-V-2476a).

² O dejstvima jedinica NOVJ pod komandom Glavnog štaba NOV i PO Srbije vidi Zbornik, tom I, knj. 9, dok. br. 178.

³ Verovatno delovi bugarske 22. divizije.

⁴ Dizener. U toj situaciji bio je komandant nemačkog 5. SS policijskog puka.

⁵ O daljim dejstvima 4. grupe jurišnih korpusa vidi dok. br. 216 i 219.

2. — Drugi jurišni u selu Velika Drenova. Obezbeđuje se na sektoru levo do Konjučkog potoka, a desno do linije: k. 171 (na putu Medveđa—Drenova) — k. 157. Izviđačka odeljenja upućuje u pravcu sela Dašnice, sela Rataje i Aleksandrovca,

3. — Treći jurišni korpus u selu Medveđa. Obezbeđuje se na sektoru leve do desne granice drugoga jurišnog korpusa, a desno do linije: slovo d od kotline Bogdanje — ciglana ka reci Moravi. Izviđačka odeljenja upućuje u pravcu Aleksandrovca — sela Latkovac i Vrbnica.

4. — Peti jurišni korpus u selima Grabovac i Bogdanje. Obezbeđuje se na sektoru levo do desne granice trećega korpusa, a levo do linije: Jelen brdo — Jerinin grad. Izviđačka odeljenja upućuju u pravcu sela Plen⁶, sela Ploča i Željina.

5. — Izviđačka odeljenja upućivati svakodnevno i izvestaje dostavljati ovome štabu, kako [bi] se imali neprekidni podatci o kretanju neprijatelja i o njegovom napredovanju na sever.

6. — Ostalom ljudstvu dati potpuni odmor, da se očisti od vaški, okupaju i odmore.

7. — Ljudstvu koje je na predstraži narediti najveću opreznost.

8. — Snabdevanje:

a). hranom: prvi, drugi i peta jurišni korpus snabdevaju se hranom sa svoga terena. Treći jurišni korpus i štab grupe korpusa snabdevaju se hranom iz magacina u Trsteniku i to: hleb iz magacina primaće od intendanta pporučnika Jovanovića, kao i mast u koliko je ima, a varivo i meso primaće od komandanta sreza Trsteničkog. Stočna hrana za sve sa terena preko Komandanta sreza i predsednika ravnogorskog odbora.

b). odećnom spremom i obućom svaka jedinica sa svoga terena.

9. — Svi komandanti brigada će nabaviti za svoje jedinice vino kao predovljestvo i podeliti im.

10. — Sanitetska služba prema naređenju od danas.

11. Štab grupe korpusa nalazi se u selu Medveđi u kući Dušana Katića.

12. Komandanti korpusa uputiće 12. avgusta do 10 časova svoje radio stanice sa telegrafistima i šifrantima da se jave u ovaj štab referentu za vezu.

⁶ Verovatno je u pitanju s. Pleš, *qut*.

⁷ Potpis nečitak. Komandant je bio Dragoslav Račić, major.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 2. MILEŠEVSKOG KORPUSA OD 11. JULA 1944. DRAŽI MIHAILOVIĆU O BORBAMA ČETNIKA I NEMACA PROTIV NOVJ KOD NOVE VAROŠI¹

GOSPODINU MINISTRU VOJSKE, MORNARICE I VAZ-
DUHOPLOVSTVA I NAČELNIKU ŠTABA VRHOVNE KO-
MANDE ARMIJSKOM GENERALU G. DRAŽI MIHAILOVI-
ĆU.—

Noću 3/4 o.m. III Sandžačka brigada prešla je r. Lim nizvodno od Prijepolja u s. Drenovi. Ova brigada krenula je pravcem: s. Drenova—Zlatar, koja je 4-og ujutru napala Novu Varoš sa 800 boraca. U ogorčenoj borbi na bunkerima ceo dan uspeo sam da ih potisnem uz gubitke 32 mrtva i ranjena partizana.²

Na prostoru r. Radošnice prešla je IV Sandžačka briga-
da sa 400 boraca, koja je preko s. Rutoša napala dva bataljona
Novovaroške brigade na r. Limu u leđa. Ovi bataljoni su se
pod borbom probili i povukli u pravcu s. Radojinje.

Na prostoru s. Drenove nalazili su se delovi Mileševske
brigade a u manastiru Mileševu i okolini nalazile su se Crno-
gorske jedinice. Br. 11³ izvešten o prelasku komunista posle
8 časova od kapetana g. Arsovića⁴ ma da je mogao br. 11 biti
izvešten u roku od 2 časa. Znam da se je komandant br. 11
mnogo ljutio zašto nije na vreme bio obavešten o prelasku
crvenih da pošalje tenkove i onemogućí prelaz. Zašto g. ka-
petan Arsović nije poseo r. Lim na prostoru s. Drenove i sa
Crnogorskim jedinicama sa delovima Mileševske brigade, ma
da mu je skrenuta pažnja na važnost ovog oteka koji se di-
rektno vezuje sa Zlatiborom, i zašto nije na vreme izvestio
br. 11, nije mi tačno poznato a utvrdíću.

Noću 4/5 o.m. udružena III i IV Sandžačka brigada ojača-
ni sa Lovčenskim-Durmitorskim i Sandžačkim dopunskim je-
dinicama van sastava brigada sa ukupno brojnim stanjem od
1600 boraca napali su Novu Varoš. Usled velike nadmoćnosti
crvenih bio sam prinuđen da napustim Novu Varoš i da se po-
vučem na desnu obalu r. Zlačnice.

¹ Kopija originala (pisanog na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 143, reg. br. 4/2 (CG-V-1788).

² Borbe na prilazima Novoj Varoši vodili su 3. i 4. bataljon 3. sandžačke brigade. Gubici bataljona: 1 poginuo i 9. ranjenih boraca. Opširnije vidi tom I, knj. 16, dok. br. 210, 212 i 213.

³ Tada su u Sandžaku bili delovi nemačke SS divizije »Princ Eugen«, delovi puka »Brandenburg« i legije »Krempler«.

⁴ Dušan.

U toku 5-og o.m. sve snage crvenih su me napale na ovim položajima gde usled velike njihove nadmoćnosti i posle borbe skoro celog dana bio sam prinuđen da se povučem na desnu obalu r. Uvca.

Noću 5/6 o.m. preduzeo sam napad na levu obalu r. Uvca i uspeo sam da potisnem crvene, koji su usled jakog pritiska povlačili se ka Limu. U toku 6-og o.m. jedna kolona br. 11 sa jednom četom VI Dobrovoljačkog Crnogorskog puka⁵ krenula je od Prijepolja preko Zlatara ka Novoj Varoši. Kolona br. 11 i ova četa uopšte nije stupila u borbu a crveni su usled njihove pojave i jakog pritiska kojih jedinica otstupili preko Lima u toku 6-og ostavivši jače gerile na levoj obali r. Lima. Kolona br. 11 u jačini od jednog bataljona vratila se za Prijepolje i Priboj a četa Crnogorskog Dobrovoljačkog puka vratila se za Mileševo.

Moji gubici: 12 mrtvih i 18 ranjenih najboljih mojih boraca koji su uskačući u bunkere izginuli i izranjavili se. Među poginulim je i moj ađutant p. poručnik Mirković⁶ sa 6 pratioca mojih.

Gubici ukupni crvenih: 15 mrtvih i oko 60 ranjenih, tačno utvrđeno.⁷

Novu Varoš branilo je oko 300 boraca. Zarobili smo 2 mitraljeza.

Crveni od nas nisu nikoga zarobili niti ma šta zaplenili. Sve je evakuisano.

Sa cele teritorije sreza Novovaroškog nije niko sačekao crvene ni nacionalisti ni njihovi simpatizeri kao ni Muslimani, sve je prebeglo na granicu Srbije i u srez Sjenički. Muslimani su se zajedno sa nama borili sa komunistima, nosili naše ranjenike i poginule. Od Lima do Uvca našli su crveni trojicu staraca i bili su prinuđeni da za pretседnike opština i kmetove postavljaju žene. Ovo ih je najviše deprimiralo.

Naše snage sada: Novovaroška brigada sa 300 boraca na prostoru s. Bistrica — s. Druglići — s. Čelice. Sjenička brigada od 200 boraca u Novoj Varoši, gde se i ja nalazim, Mileševska brigada sa 300 boraca na desnoj i levoj obali r. Lima u oblasti Prijepolja, Pribojska brigada sa 200 boraca u oblasti Priboja. Pljevaljska brigada u oblasti Pljevlja sa 1000 boraca.

⁵ O formiranju dobrovoljačkih pukova u Crnoj Gori vidi dok. br. 161, napomenu 14.

⁶ Borislav, zvani »Lune«.

⁷ U izveštaju komandanta 2. mileševskog korpusa od 7. jula 1944. Draži Mihailoviću o borbama četnika i Nemaca protiv NOVJ kod Nove Varoši navodi se da su 3. i 4. sandžačkoj brigadi naneseni gubici od 9 mrtvih i 32 ranjena (Arhiv VII, Ca, k. 143, reg. br. 5/2).

Jačinu srbijanskih jedinica u oblasti Banje, Leskovca i Štrbaca neznam.

Crnogorske jedinice:

Komandant VI Crnogorskog Dobrovoljačkog puka kapetan g. Cimbaljević.

Sastava:

Beranska brigada obrazuje jedan bataljon od 350 boraca pod komandom kapetana Voje Bojičića.

Kolašinska brigada obrazuje drugi bataljon od 300 boraca pod komandom rez. p. poručnika Bećira Tomovića.

Andrijevačka brigada obrazuje treći bataljon od 200 boraca pod komandom kapetana Bojovića Vukašina.

Bjelopoljska brigada od 300 boraca određena je da uđe u sastav ovog puka pod komandom kapetana Šćepanovića ma da pripada teritoriji Starog Rasa.

Prateći bataljon od 100 boraca pod komandom kapetana Vučelića Vukašina.

Van ovog sastava ima još 200 izbeglica koje treba da se naoružaju.

P. pukovnik g. Đurišić nalazi se u Podgorici a verovatno da je krenuo i za Nikšić. Jačinu snaga oko Podgorice i Nikšića ne znam tačno ali verujem da nema više od 2500 boraca, bez zeleniša.

Snage crvenih:

...⁸

Podaci o snagama na teritoriji stare Crne Gore nisu mi poznati.

Ukupna jačina komunističkih snaga u Sandžaku i Crnoj Gori oko 20.000 od kojih 16.000 u Sandžaku a ostalo u Crnoj Gori rastureni u manje grupe.

Naoružanje crvenih vrlo dobro. Svaka desetina ima po jedno automatsko oruđe. Municije imaju dovoljno. Od kako vodim borbu sa njima za tri godine nikada nisu trošili toliko municije kao sada. Naoružanje većinom englesko. U poslednje vreme počeli su i Rusi da im bacaju materijal. Dokaz za ovo su automatska oruđa sa oznakama petokrake, srpa i čekića. Ovo sam lično video jer imam ruski mašingever. Moral kod vojnika crvenih je vrlo dobar. Za ovo ima uticaj komunističko-ustaška propaganda iz Londona kao i bacanje materijala koga mi gotovo svake večeri gledamo od 6—8 aviona.

Na Beranama imaju 4 topa.

⁸ U izostavljenom delu teksta daje se raspored i jačina jedinica NOVJ na teritoriji Sandžaka.

Snage broja 11 u Sandžaku:

I bataljon u Pljevljima. 1 bataljon u Prijepolju, jedan bataljon u Priboju, 1 bataljon na Jabuci, dva bataljona u Čajniču a crveni su oko Čajniča. Na prostoru: Brodarevo — Berane oko 300 Nemaca. U Sjenici i na prostoru Brodarevo — Berane nalazi se šuc-policija pukovnika Kremlera mobilisata od strane Muslimana. Ukupna jačina br. 11 oko 5000 boraca.

Na prostoru: Poljica — Rožaj nalazi se 2000 Arnauta kao čuvari granice.

Moje mišljenje i ubjeđenje da br. 11 nema uopšte nameru da raščisti sa komunistima u Sandžaku i Crnoj Gori jer za to nemaju mogućnosti ma da su u toku jučerašnjeg dana preduzeli neke lokalne akcije u oblasti Prijepolje—Pljevlja i Čajniča.

Moja radiostanica je pokvarena pa sam poslao kurira Vama s molbom da mi se dodeli jedna ispravna radiostanica jer je kurirska veza vrlo spora. Kod mene je stigao d-r Zdravković.

S verom u Boga za kralja i otadžbinu!

11 juli 1944 g.
u 11 časova
Nova Varoš

Kapetan,
V.

* Vuk Kalaitović.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA RAČANSKE JURIŠNE BRIGADE OD 11. JULA 1944. KOMANDANTU ZLATIBORSKOG KORPUSA O BORBAMA ČETNIKA PROTIV NOVJ KOD METALJKE¹

KOMANDA
RAČANSKE JURIŠNE BRIGADE
Gorski Štab Broj 136
Pov. broj 294
11. Jul 1944 godine u 13 č./
Položaj

KOMANDANTU ZLATIBORSKOG KORPUSA.—

1. — Ova brigada po telefonskom naređenju, posela je položaj Miojčće² — tunel na pruzi Rudo i 1 kilometar više tunela. Stavljjen sam pod komandu majora Glumca³ po Čika Brankovom⁴ naređenju. Na položaju brigade nema ništa novo. Danas sam preko Lima uputio patrole u cilju izviđanja terena sa leve obale Lima.

2. — Juče je Drinski korpus vodio borbu u blizini Šebova Groba i Metaljke sa crvenim i partizani su imali 14 mrtvih a Drinski korpus 1 mrtav i 6 ranjenih, od kojih sam video trojicu.⁵

3. — Jedan deo jedinca Drinskog korpusa vratili su se noćas preko Lima na desnu obalu a jedan i dalje ostao na levoj obali prema Rudom.

4. — Molim za objašnjenje da li ću i dalje održavati vezu sa Vama i dalje Vam podnositi izveštaje, sobzirom da me je drugi uzeo pod komandu.

5. — Lekara niti stručnog sanitetskog osoblja kao ni sanitetskog materijala nemam. Dr. Paunović koji se odavno vodi kao lekar brigade otišao je po naređenju u IV Jurišnog korpusa i odveo bolničare.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 31, reg. br. 29/2 (S-V-2064).

² Mioče.

³ Stevan.

⁴ Zaharije Ostojić.

⁵ U toku noći 10/11 jula 1944. delovi 2. krajiške i 6. istočnobosanske brigade izvršili su napad na četnike i naneli im gubitke od 16 mrtvih i 26. ranjenih. Gubici brigade: 2 ranjena borca (tom IV, knj. 27, dok. br. 62).

6. — Tako isto nemam Radio stanice a bila bi mi pode-
sna u cilju brzog opštenja i održavanja veze sa Vama i Račan-
skom brigadom sa kojom mi je neophodna veza potreba. Znali
bi uvek o situaciji na ovom reonu.

7. — Želeo bih po mogućstvu da se ne izdvajam iz sas-
tava IV Jurišnog korpusa.

8. — Ishrana i moral kod ljudstva vrlo dobro.

9. — Molim da se putem radiograma javi Račanskoj bri-
gadi da Srećko Milivojević sa ljudstvom, stokom i taocima
dođe u Mioče.

10. — Traženu popunu od 50 ljudi sa oružjem i municijom nisam još dobio od Komandanta Račanske brigade, niti adutanta ove brigade.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu!

Draža nas vodi ka veličini pravdi i slobodi!

Pobeda je naša!

Komandant potporučnik,
Jugović⁶

M.P.?

Dostavljeno:

k-tu Zlatiborskog korpusa

k-tu IV Jurišnog korpusa

Jedan primerak za arhivu.

⁶ Obren.

⁷ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini —
gorski štab br. 136«.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA VUČEDOLSKE BRIGADE OD 12. JULA 1944. KOMANDI OPERATIVNIH JEDINICA ISTOČNE BOSNE I HERCEGOVINE O RASPOREDU BRIGADE I NEMOĆI NEMAČKOG OKUPATORA DA MU PRUŽI POMOĆ U BORBI PROTIV NOVJ¹

209²

Pov. Br. Službeno
12 jula 1944 godine
Položaj

Koncept³ZA 200⁴.—

Broj 11 nemože ni u čemu da nas pomogne u čišćenju teritorije⁵. — Molim Vas za zapovest u vezi dostavljenih predloga.

Za sada se nalazim sa brigadom: jednim delom u Boki, drugim delom u Cucama a ostatak brigade je na položajima oko Grahova.

Akcije u Boki teku po predviđenom planu. Do sada je ubijeno pet komunista od kojih jedan komandant za Boku, predsednik Skoja, jedan komunistički politički organizator pozadine, jedan kurir partizan iz neke brigade i jedan partizan pozadinac. Teško ranjena dva partizana pozadinca, a zarobljena tri⁶. Zaplijenjena velika komunistička arhiva i otkrivena čitava komunistička organizacija u Boki. Uhapšeni su mnogi komunistički simpatizeri i jataci. Zaplijenjeno je nešto i oružja.

Drugi deo brigade — jedan bataljon, koji je u Cucama, još je na terenu bez nekih naročitih momenata.

U Cucama na dan 10 jula tek. godine uništeno je od strane partizana 30 vojnika br. 11, a takođe je poginulo i 15 čet-

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 140, reg. br. 41/6 (CG-V-1477).

² Vučedolska brigada.

³ Napisano mastilom, ćirilicom.

⁴ Komanda operativnih jedinica istočne Bosn i Hercegovine.

⁵ Vidi dok. br. 211.

⁶ Redakcija nije uspela da proveri da li su i koja lica ubijena.

nika iz Cuckog bataljona⁷. Gore navedeni bataljon ove komande upućen je kao kaznena ekspedicija.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU.

KOMANDANT, KAPETAN,
Ivan M. Jančić

M.P.⁸

BR. 216

**NAREĐENJE ŠTABA 4. GRUPE JURIŠNIH KORPUSA OD
13. JULA 1944. KOMANDANTIMA KORPUSA ZA PREGRU-
PISANJE JEDINICA RADI NASTAVLJANJA BORBI PRO-
TIV NOVJ U TOPLICI¹**

Š T A B
ČETVIRTE GRUPE JURIŠNIH KORPUSA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI
O. B. Službeno
13 jula 1944 godine
P O L O Ž A J

KOMANDANTU — JURIŠNOG KORPUSA. —

Na desnoj obali Toplice skoncentrisane jače snage crvenih.² Pretstoji generalna akcija u Toplici. U cilju pregrupisanja snaga

N A R E Đ U J E M :

Drugi i treći jurišni korpus ostaju na dosadašnjim mestima.³

⁷ U s. Bate Cucke, izviđački bataljon 2. udarnog korpusa NOVJ je, posle višerasovne borbe, uništio nemačko-četničku kolonu. Opširnije o toj borbi vidi tom III, knj. 8, dok. br. 22.

⁸ Okrugli pečat: »Štab Vučedolske brigade«.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 77, reg. br. 5/3 (S-V-11274).

² O dejstvima jedinica NOVJ pod komandom Glavnog štaba NOV i PO za Srbiju u širem području Toplice i Jablanice, vidi tom I, knj. 9, dok. br. 178.

³ Vidi dok. br. 212.

Ostali korpusi 14 do mraka zauzeće sledeće prostorije:

II Kosovski korpus selo Spanci, selo Dubrova i selo Pljakovo.

Prvi jurišni korpus: selo Barbatovac, selo Tmava i selo Čungula.

Peti jurišni korpus selo Trbunje, selo Kaševar i selo Stubal.

Sve ove snage namenjene su za napad u pravcu Jablanice, a detaljna uputstva, direktive i zapovesti dobiće naknadno na novim prostorijama⁴. Komandat će izvestiti o mestu svoga štaba i o zauzimanju određenih prostorija. Ishrana na terenu.

Snage potpukovnika Keserovića ostaju na sadašnjem položaju i namenjene su za detaljno čišćenje Jastrebcu, zašto će dobiti na vreme pismenu zapovest i uputstva za rad. Štab grupe 14 po podne prelazi u selo Kaludra, gde uputiti ordo-nanse konjanike.

Načelnik štaba, kapetan **MP** Komandant, major⁵

[Faint, mostly illegible text, likely a copy of a military order or report. The text is heavily faded and contains many errors and bleed-through from the reverse side of the page.]

⁴ Vidi dok. br. 218.

⁵ i ⁶ Potpisi i pečat su nečitki, izbledeli od vlage. Načelnik štaba bio je Neško Nedić, a komandant Dragoslav Račić.

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA SMEDEREVSKOG KORPUSA OD 14. JULA 1944. KOMANDANTU 1. JASENIČKE BRIGADE O ISHODU BORBE MLAVSKOG KORPUSA PROTIV NOVJ KOD DRUGOVCA¹

[G R B]
 KOMANDA JUGOSLOVENSKE VOJSKE
 U OTADŽBINI
 GORSKI ŠTAB 73²
 Br. Sl.

14 jula 1944 god.
 SLOBODNE SRPSKE PLANINE

KOMANDANTU 1. JASENIČKE BRIGADE³

Komandant Mlavskog korpusa depešom svojom br. 29 od 7 jula t.g. dostavio je sledeće:

»5 jula t.g. hrabri Mlavski jurišni korpus uspeo je u drskom napadu da nanese komunistima gubitke od oko 200 mrtvih i ranjenih.

Vojnici su pokazali odličan moral i gvozdenu hrabrost.

Sopstveni gubici su vrlo mali.⁴

Objavite ovo svima selima i narodu.«

Prednje se dostavlja na znanje i saopštenje vojnicima pred strojem a narodu po selima putem raspisa javno na zboru.

Komandant kapetan,
Lazović⁵

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 94, reg. br. 45/5 (S-V-15516).

² Brojčana oznaka za Smederevski korpus.

³ Naziv jedinice dopisan je mastilom, ćirilicom.

⁴ Verovatno je reč o borbama četnika protiv delova 2. šumadijske brigade kod s. Drugovac 6. jula 1944. Četnici su razbijeni uz gubitke od oko 18 mrtvih. Brigada je imala 8 mrtvih i više ranjenih boraca (tom I, knj. 9, dok. br. 18).

⁵ Živan Žika.

**NAREĐENJE KOMANDANTA 4. GRUPE JURIŠNIH KOR-
PUSA OD 15. JULA 1944. KOMANDANTIMA KORPUSA ZA
NAPAD NA JEDINICE NOVJ U TOPLCI¹**

Š T A B

CETVRTE GRUPE JURIŠNIH KORPUSA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI

O. BR. 11

15 jula 1944 godine u 21 čas.

POLOŽAJ

KOMANDANTU III JURIŠNOG KORPUSA.—

Komunističke snage sa desne obale reke Toplice pokušavaju da se izvuku prema Kopaoniku². 15 jula bataljon Dobrovoljaca i Bugari vodili su već borbu sa njima na levoj obali reke Kosanice na položaju selo Prevoj — selo Vojniće. Dok se jedna grupa komunista probila na tom sektoru i preko Kuršumliške banje i selo Velika Šatra — Žegrova stigla je 15 jula u selo Mirnica, gde je sa komunistima stupio u borbu³ Komandant Prve Kosaoničke brigade kapetan Nićiforović.⁴

Da bi se sprečilo komunističko izvlačenje u pravcu Kopaonika što je za nas veoma opasno to

N A R E Đ U J E M :

1. — Drugi Kosovski korpus kapetana Markovića Žike sa dosadanje koncentracijske prostorije⁵ polazi 16 jula u 3 časa pravcem selo Dubrova — selo Dankoviće — vis Ravno do sela Žegrova sa zadatkom da stupi u dodir sa kapetanom Nićiforovićem koji se mora nalaziti negde oko sela Mirnice, napadne i uništi komuniste ako ih nađe na svom pravcu pokreta odnosno u selima Mirnica i Žegrova. Po zauzimanju ova dva sela Komandant Kosovskog korpusa ostaje u selu Žegrova do nailaska petog jurišnog korpusa sa kojim udružen pod komandom komandanta petog jurišnog korpusa produžava pokret preko sela Velika Šatra do visa Crna Čuka (889) gde će ostati

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII Ča, k. 77, reg. br. 7/3 (S-V-11276).

² i ³ Reč je o dejstvima 21. i 25. divizije NOVJ. Petnaestog jula jedinice 21. divizije vodile su borbu protiv četnika i izbile zapadno od Kuršumliške Banje na Babinu čuku i Nikodinovu livadu. Opširnije vidi tom I, knj. 9, dok. br. 22, 25 i 178.

⁴ Miloš.

⁵ Vidi dok. br. 216.

do daljeg naređenja sa frontom obezbeđenja prema Kuršumliskoj banji i Banjskoj reci.⁶

2. — Peti jurišni korpus polazi sa dosadanje koncentracijske prostorije 16 jula u 3 časa pravcem selo Barbatovac — selo Konjuva — selo Muljeviće pa preko Toplice na zaseok Maroš i preko njega na vis Babina Čuka (1004) do sela Žegrova sa zadatkom da uništi komunističke snage na pravcu svog pokreta sadejstvujući napadu drugog Kosovskog korpusa ako ovaj stupi u borbu. Prva težnja mora biti da se što pre ovlada visom Babina Čuka, a potom da se produži pokret do sela Žegrova gde će pod svoju komandu primiti i drugi Kosovski korpus i preko sela Velika Šatra produžiti nadiranje na istok do visa Crna Čuka (889) sa zadatkom da posedanjem ovoga visa spreči komunistima izvlačenje ka zapadu preko Banjske reke i Kuršumliske banje. Dalje naređenje dobiće komandant pri izbijanju na Crnu Čuku.

3. — Prvi jurišni korpus polazi sa dosadašnje koncentracijske prostorije 16 jula u 3 časa pravcem selo Barbatovac — Kuršumlja sa zadatkom da izbije na prostoriju: selo Mačkovic — selo Pepeljevac — selo Pljakovo sa zadatkom da na ovoj prostoriji ostane prikupljen i spreman za dalji pokret bilo u pravcu juga, jugoistoka ili istoka. Komandant će blagovremeno stupiti u vezu sa garnizonom u Kuršumlji radi dobijanja podataka o situaciji na prostoru između Kosaničke reke i reke Toplice.

4. — Komandant drugog jurišnog korpusa 16 jula od 10 časova sa svojim trupama zauzeće za odbranu odsek sa desnom granicom selo Pepeljevac isključno pa u levo zaključno sa selom Barlovo. Desno hvata vezu sa prvim korpusom i garnizonom u Kuršumlji a levo sa Komandantom trećeg korpusa. Korpus izviđa na svome otseku i stoji spreman da odmah krene prema zapovesti ako je dobije bilo u pravcu Kuršumlje i dalje na jug ili kako se naredi.

5. — Treći jurišni korpus 16 jula do 10 časova zauzima za odbranu odsek selo Barlovo isključno selo Tulari zaključno. Vezu desno hvata sa drugim korpusom vezu levo sa bugarskim snagama u Barlovu. Korpus mora biti spreman da krene odmah po dobijenoj zapovesti ako je dobije za dalji pokret.

6. — Ishrana: Kosovski i peti jurišni korpus organizovaće dotur hrane iz sela u kojima su bili svojim komorom ili

⁶ Šesnaestog jula 5. i 6. brigada 21. divizije imale su žestoke sukobe sa četnicima, na položajima Sagonjevske livade — Crna čuka (k. 1197). Četnici su razbijeni i naterani na povlačenje ka Barbatovcu i Blacu (tom I, knj. 9, dok. br. 178).

rekviriranom komorom u pravcu svoga pokreta. U daljem svom radu baziraće na prostorije na kojima su bili 15 jula. U kupljenju hrane od stanovništva biti nemilosrdan i trupe ne smeju gladovati ni po koju cenu. Korpusi prvi, drugi i treći snabdevaju se sa prostorije na kojoj su i iz pozadnjih sela. Sve trupe nastaje da u toku sutrašnjeg dana 16 jula obezbede sebi najmanje jedan rezervni obrok hrane, po mogućstvu dva.

7. — Sanitetska služba: bolesne i ranjene vojnike Kosovski i peti jurišni upućivaće u Kuršumliju, a svi ostali korpusi na najbližu železničku stanicu sa uputnim listama za bolnicu u Kruševac.

8. — Veza: peti jurišni korpus javiće radio stanicom svoje izbijanje u selo Maroš, na vis Babine Čuke, selo Žegrova, selo Velika Šatra, i vis Crna Čuka. Pored radio veze zauzeće svih tačaka obeležiti i paljenjem po dve vatre na naznačenim mestima kao i sagalnom municijom u koliko je ima, a koja je propisana za 16 jula. Drugi Kosovski korpus obeležiće svoje izbijanje u selo Mirnica i selo Žegrova na isti način kako je naređeno petom jurišnom korpusu. Prvi, treći i drugi jurišni korpus obavestiće radio putem do 12 časova 16 jula o izvršenju ove zapovesti.

9. — Štab grupe 16 jula do podne u selu Barlovo, a dalje će se javiti radio putem.

Napomena: Ugovorene bele trake prvenstveno da nose jedinice i vojnici koji imaju engleska odela.

Na desnoj obali Banjske reke na odseku kod sela Prevoj pa na sever prema Kuršumliji sa frontom na istok treba da se nalaze delovi Dobrovoljaca i Bugara te će peti jurišni korpus po izbijanju na Crnu Čuku postarati se da uhvati vezu sa njima.

O celoj situaciji obaveštavati me na vreme radio putem i kuririma. Ovo naročito važi za drugi Kosovski i drugi jurišni korpus.

NA IZVRŠENJE: PRIJEM PISMENO POTVRDITI ODMAH⁷

M.P.⁸

Načelnik Štaba, kapetan
Neš. Nedić

Komandant, major
Drag. S. Račić

Dostavljeno: K-tu I, II, III i
V jurišnog korpusa, II Kosovskog
korpusa.

⁷ Rečenicu je dopisao Neško Nedić, ~~masilom~~, ćirilicom.

⁸ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini —
Gorski štab br. 30«.

**OBAVEŠTENJE KOMANDANTA JUŽNOMORAVSKE GRUPE
KORPUSA OD 15. JULA 1944. KOMANDANTU SVRLJIŠKE
BRIGADE O POVLAČENJU ISPRED 22. DIVIZIJE NOVJ NA
BABIČKOJ GORI¹**

KOMANDANTU SVRLJIŠKE BRIGADE.—

Posle dvodnevne borbe sa Južno-Moravskom komunističkom divizijom pod borbom, povukli smo se na reon Čegarskog korpusa², napustivši Baičku Goru³. Komunisti su izbili na liniju: Barbeš — Gadžin Han — Duga Poljana — Grob na Suvoj Planini. Verovatna namera ove komunističke divizije je prodor u Istočnu Srbiju i sjedinjenje sa komunističkom grupom sa kojom naše snage vode borbe u reonu oko Soko Banje. O ovome odmah izvestite sve susede i brzo se svi koncentrišite.

Kako smo ostali bez obuće i materijalnih sredstava odmah nam pošaljite što više koža ili opanaka, jer je naše ljudstvo ostalo potpuno boso.

Jačina Južnomoravske komunističke divizije ceni se na oko 1500 dobro naoružanih boraca.

Veza sa nama preko Komandanta 1 niške brigade.

Ovo molim smatrati kao najhitnije.

15 jula 1944 god.

položaj

Komandant južno moravske grupe
korpusa kapetan,
Bor. S. Marić⁴

M.P.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 100, reg. br. 36/3 (S-V-16900).

² Čegarski korpus je obuhvatao teritoriju niškog sreza.

³ U vremenu od 9. do 12. jula 1944. godine 22. divizija NOVJ je razbila koncentraciju oko 2.000 četnika u rejonu Babičke (a ne Baičke) gore. Četnički gubici: 66 mrtvih, veći broj ranjenih i 169 zarobljenih (tom I, knj. 9, dok. br. 178).

⁴ Borivoje Bora.

IZVEŠTAJ KOMANDANTA MOTAJIČKE BRIGADE OD 15. JULA 1944. KOMANDANTU ZAPADNE BOSNE O BORBAMA PROTIV NOVJ KOD LEPENICE¹

KOMANDA

Jugoslovenske vojske u otadžbini

Gorskoga Štaba 314²

Broj 13.

POLOŽAJ 15. VII. 944 g.

KOMANDANTU JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI
GO[RSKI] ŠTA.[B] 300.—310.³

Bratu

Položaj

Stanje je na ovome sektoru sledeće i okolici ovoga sektora: Komunisti se nalaze u selu Sitnešima Motajički Odred, u selu Palačkovcima nalazi se jedan bataljon od 14 srednjo bosanske, a u donjim Smrtićima se nalazi jedan bataljon isto od 14. brigade komunističke

Ova je brigada vodila borbu po bataljonima i to II. bataljon je napravio zasedu na Motajici dana 6. VII. 944 go., II. bataljon je vodio borbu protiv komunista u selu gornjim Smrtićima dana 11. VII. 944 g borba je trajala od 7 časova pa sve od 12. časova, tako daje borba trajala 5 sati, nakon 4 sata misimo uspeli da komuniste krenemo sa njiovoga položaja. Kada smo uspeli daji krenemo ondasma za njima jurišali da sami nisu znali kuda beže tako su bežali da ni jedan za drugoga nisu znali, išlisu uraznim pravcima⁴. U ovoj borbi komunisti imali 2 mrtva i 5 ranjeni, a mi nismo imali nike štete prošlismo vrlo sretno. Sami možete da ocenite kakvaje borba bila kadaje na jednome mestu iz jednog mitraljeza izpalili komunisti 450. metaka. Našisu borci našli čavure kadasmao ji proterali sa njiovoga položaja koji su bili zauzeli.

III. bataljon je vodio borbu 13. VII. 944 g. borba je trajala više časova, ali su naši uspeli da proteraju komuniste

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 214, reg. br. 5/5 (B-H-V-11955).

² Motajička brigada.

³ Odnosi se na Komandu zapadne Bosne — G. š. 300 i Komandu Srednjobosanskog korpusa — G. š. 310.

⁴ Redakcija nije uspela da proverii tačnost ovog dela izveštaja.

sa njiovi položaja. Borbaje odpočela u selu Lepenici, a završila se u selu Sitnešima, radi toga što su komunisti ostupili prema Rakovcu na obalu rakovca i naši su se vratili na svoje stare položaje⁵.

Kako se proširi propaganda dasu komunisti zauzeli Derventu dana 28. VII.⁶ Ovoga dana su komunisti upali u Derventu i zarobili su 3 topa jedan ispravan i dva neispravna, zarobili su 1 domobrana i 37 bilo je mrtvi i ranjeni što od domobrana i milicije. Upalili su željezničku stanicu, magacin željeznički, centralu za osvetljenje, žandarsku stanicu, gradsku Opštinu, njemačko slagalište za isranu, Alibegovića magacin i još nepoliko privatni zgrada. U ovoj akciji učestvovali su komunističke brigade 5 Kozaračka 14 srednjo Bosanska⁷ ove su dve brigade upadale u Derventu, a 18 brigada komunistička je sabotirala koja nije digla prugu između Doboja i Dervente, kako nije dignuta pruga inije bilo nike ometnje za panceri koji je došao iz Doboja za Derventu, a jedan je došao iz Broda. Kada su ovi panceri došli u Derventu komunisti su tako bežali da sami nisu znali kuda beže. Komunisti su izgubili u ovoj borbi jedan čitav bataljon koji je bio osječen od njiovi snaga koje su bile preko pruge, tako dasu panceri razdvojili komunističke snage i ojačane sve one snage koje su bile u gradu Derventi. Komunisti su na ovome napadu pretrpeli velike gubitke.

---

⁵ U borbama protiv delova 5. brigade 11. divizije NOVJ kod Tešanjke i Lepenice učestvovali su delovi 4. lovačke pukovnije 1. lovačkog zdruga (tom IV, knj. 27, dok. br. 56).

Verovatno su četnici učestvovali zajedno sa ustaško-domobranskim jedinicama.

U izveštaju komandanta Motajičke brigade od 15. jula 1944. nemačkom komandantu u Banjoj Luci o borbenom moralu brigade i borbama protiv jedinica NOVJ, pored ostalog, piše:

»Ova brigada od kako sam ja došao sa službenog puta vodila je borbu već tri puta sa partizanima u ovim borbama uspeli smo da po neprijatelja nanesimo gubitke i to: U ove tri borbe imali su 8 mrtvih i 17 ranjenih partizana, a od ranjenih primili smo izveštaj da još neki umiru...»

U ovim borbama koje je ova brigada vodila sa komunistima utrošila je skoro svu municiju koju je imala na rukovanju, a kako svakog časa nam preostaje borba sa komunistima, te kako smo još oskudni sa municijom onda nam je vrlo teško i primiti borbu« (Arhiv VII, Ča, k. 235, reg. br. 11/6).

⁶ Omaška, treba: 28. juna.

⁷ U napadu na Derventu 27. juna 1944, pored 5, 14. i 18. brigade, učestvovao je jedan bataljon 12. krajiške NO brigade. Neprijateljski gubici: 400 ubijenih, 215 ranjenih. Gubici divizije: 19 mrtvih, 47 ranjenih i 20 nestalih boraca. Opširnije vidi tom IV, knj. 26, dok. br. 94 i 102; knj. 27, dok. br. 10.

2. VII. Derventa je bombardovana i stanica je srušena i hrvatski dom.⁸ Poginulo je preko 300. duša na stanici kadaje bombardovano.

Brod je bombardovan i ove prošle noći tako daje nekoliko minuta trajala detonacija. Sve dosadašnje bombardovanje na Brod još nije srušen ni jedan most.

Primio sam izveštaj dasu komunisti zauzeli Teslić i da su mnogo plijena zarobili, pa ukoliko Vi znadete molim dami pošaljete saopštenje.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU

Dostavljeno
K-tu G. Š. 300.—310.

Komandant
V. V.⁹

M.P.

BR. 221

NAREĐENJE KOMANDANTA 4. GRUPE JURIŠNIH KORPUSA OD 16. JULA 1944. KOMANDANTU 1. JURIŠNOG KORPUSA ZA NAPAD NA JEDINICE NOVJ U TOPLICI¹

ŠTAB
ČETVIRTE GRUPE JURIŠNIH KORPUSA
JUGOSLOVENSKE VOJSKE U OTADŽBINI
O. BR. / 12
16 jula 1944. godine
POLOŽAJ

KOMANDANTU 1² JURIŠNOG KORPUSA.—

Karta raz. 1 : 100.000 sekcija Kuršumljija.

Komunističke snage na desnoj obali reke Toplice i Kosanice pokušavaju da traže izlaz radi izvlačenja. Tako jedna grupa od oko 400 prodrla u toku 15 jula na zapad preko Kuršumlijske banje do sela Mirnica³ a odatle se 16 jula

⁸ Odnosi se na savezničko (anglo-američko) bombardovanje.

⁹ Vlado Vinčić.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 77, reg. br. 8/3 (S-V-11277).

² Rimski broj jedan napisan je mastilom.

³ i ⁶ Vidi dok. br. 218.

oko podne prebacila na levu obalu r. Toplice kod sela **Žuč**a i otišla u pravcu s. **Sagonjevo**.

Za ovom komunističkom grupom upućen V jurišni korpus pravcem s. Nevade — s. Sagonjevo sa zadatkom da napadne i uništi ovu grupu.

Noću 15/16 jula na otseku Drugog Kosovskog, II i III jurišnog korpusa pokušali su komunisti proboj sa jačim snagama ali su uz teške gubitke odbijeni.⁴

Naše trupe moraće iskoristiti sadašnje povoljne prilike i napasti protivnika na desnoj obali Kosanice i Toplice što pre u kom cilju,—

N A R E Đ U J E M :

1. — U toku 17 jula mora se ovladati polaznim položajem na levoj obali Kosaničke reke kako bi se pripremio dalji **napad u pravcu planinskog grebena Sokolovica**. Polazni položaj zauzeće se našim napadom po sledećem:

a) Drugi Kosovski korpus polazi u napad 17 jula u 3 časa sa polaznog položaja Crna Čuka (889) i napada na otsek k. 827 — Brankova kula (811) sa zadatkom da ovlada ovim otsekom i zadrži ga u svojim rukama kao polazni položaj za opšti naš napad na komunističke snage u prostoru **Jablanice**.⁵

b) I jurišni korpus polazi 17 jula u 3 časa iz s. Mačkovca preko Kuršumlje u pravcu s. Ljuše sa zadatkom da napadom na pravcu Ljuša — Brankova kula i na pravcu s. Rudari — Brankova kula potpomogne napad drugog jurišnog korpusa sa kojim zajedno ima ovladati položajem k. 827 — Brankova kula (811) sa jakim obezbeđenjem na svom desnom krilu i boku.

v) Komandu nad drugim Kosovskim korpusom i I jurišnim korpusom kad zauzmu položaj koji im je određen prima kaptan Predrag Raković komandant I jurišnog korpusa.

2. — Zauzeće položaja k. 827 — Brankova kula obeležiti paljenjem tri velike vatre i signalnom municijom a isto tako i radio putem.

⁴ U toku noći 15/16. jula jedinice 25. divizije izvršile su jači pritisak na četnike na levoj obali r. Toplice, dok su jedinice 21. divizije gonile razbijenog neprijatelja ka Lepencu — Javorcu i Jankovoj Klisuri. Vidi tom I, knj. 9, dok. br. 178.

⁵ U toku noći 16/17. jula četnici su napali jedinice 21. divizije na položajima Crna Čuka — Lepenac. Napad je odbijen i neprijatelj je nateran na povlačenje (tom I, knj. 9, dok. br. 26).

3. — **Veza:** radio putem kao i do sada. Kurire konjanike uputiti do 10 časova u ovaj štab koji se nalazi u selu Mačkovac u kući **Dragutina Čarapića**, gde će štab biti i u toku 17 jula.

4. — **Ishrana:** — kako je regulisano zapovešću O. BR. 11⁶

5. — **Sanitetska služba:** ranjene i bolesne vojnike upućivati u Kuršumliju.

Napomena: Kuriri mogu slobodno prolaziti kroz Kuršumliju. Vojnicima se zabranjuje odlazak u Kuršumliju bez stvarne službene potrebe po pismenoj dozvoli komandanata brigada.

Na položaju od Kuršumlije pa na jug do s. Ljuša nalazi se dobrovoljački bataljon iz Kuršumlije. Komandant I jurišnog korpusa i komandant drugog Kosovskog korpusa stupiće u vezu sa njima i urediti zajednički napad u cilju ovladivanja levom obalom Kosaničke reke. Ovaj bataljon je obavešten o našem sutrašnjem napadu.

I jurišni korpus u svom pokretu 17 jula može proći kroz Kuršumliju ali sa najčvršćom disciplinom i da se zabrani da vojnici izlaze iz stroja ma pod kakvim izgovorom.

Ostale naše trupe su na položaju od Kuršumlije do sela Tulari na samoj železničkoj pruzi.

NAČELNIK ŠTABA — KAPETAN,

Neš. Nedić

KOMANDANT MAJ[OR]

Drag. S. Račić

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 3. BRIGADE »KOČIĆ« OD 16. JULA 1944. KOMANDANTU SREDNJOBOSANSKOG ČETNIČKOG KORPUSA O ODNOSU ČETNIKA PREMA NEMCIMA I USTAŠAMA¹

Komanda
III. brigade »Kočić«²
Broj Službeno.
16 jula 1944 godine
Položaj

Trivunčić³

KOMANDANTU SRED. BOS. ČETNIČKOG KORPUSA
Bratu Lazi Tešanoviću

Gde bude.—

Danas mi je došao iz Jajca brat Božić Mile⁴ i reče, da je zapovjednik njemačke pukovnije u Jajcu major sa kojim je Sergije⁵ razgovarao izjavio, da želi da brat Lazo Tešanović dođe u Mrkonjić radi razgovora povodom uređenja odnosa između četnika i Nemaca na sektoru korpusa pok. Drenovića⁶, pa Te molim ako možeš da dođeš i da javiš kada bi mogao doći.

Ja Te molim sa svoje strane ako Ti je ikako moguće da dođeš, jer i sada stvari stoje dosta dobro, jedino je zapelo što je neko rekao da je Vranješević⁷ preuzeo korpus pok. Drenovića i oni ga traže, a Mile je rekao da mi nemamo nikakve veze sa Vranješevićem, jedino sam ja danas bio u njemačkoj komandi u Jezeru i rekao sam da je II i III. brigada i dalje u celini a da se je I odvojila zbog Toga što je Mišić⁸ se slizao sa ustašama i Mi s njime nismo hteli i on je sada sam. Ja sam

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 253, reg. br. 31/1 (BH-X-832).

² Brigada je iz sastava Bosanskokrajiškog četničkog korpusa.

³ Mitar. Bio je komandant 3. brigade »Kočić«. Jedno vreme posle smrti Uroša Drenovića, bio je komandant Bosanskokrajiškog četničkog korpusa. Reč je dopisana mastilom, ćirilicom.

⁴ Adutant komandanta Bosanskokrajiškog četničkog korpusa i jedan od oficira za vezu sa Nemicima.

⁵ Živanović. Tada je bio načelnik Štaba Komande zapadne Bosne.

⁶ Uroš Drenović je poginuo 31. maja 1944.

⁷ Slavoljub, komandant zapadne Bosne.

⁸ Jovan.

im naveo razlog što su se utrkiivali Hrvati da metnu svoju posadu na Han Kola i Bronzani Majdan i da su u tome zaveli Mišića.

Kod Nemaca je velika uzbuna povodom vijesti da je Vranješević unapređen u čin potpukovnika⁹, a njegov ađutant u čin majora.

Za sada toliko, a o ostalim novostima i događajima možete sve vidjeti kod komande zapadne Bosne, koju sam danas izvestio.

Sviju Vas bratski pozdravljam,
S Verom u Boga za Kralja i Otadžbinu!

K o m a n d a n t,
Trivunčić¹⁰

M. P.¹¹

BR. 223

NAREĐENJE KOMANDANTA 8. GRUPE JURIŠNIH KORPUSA OD 17. JULA 1944. ZA NAPAD NA JEDINICE 23. DIVIZIJE NOVJ KOD SOKOBANJE¹

VIII GRUPA JURIŠNIH KORPUSA

O. Broj

17 juli 1944

u 14 čas. 50 min.

KOMANDANTU NAČEL — ŠKOFU²

NAREĐUJEM:

Da se preduzme napad na demoralisane partizane⁴ i oslobodi Ist. Srbiju od izroda koji su od najveće štete po **Srpski narod.**

⁹ Unapređen je 1. aprila 1944.

¹⁰ Mitar.

¹¹ Okrugli pečat: »Komanda Bos. kraj. četn. korpusa.«

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 98, reg. br. 12/2 (S-V-16384).

² Poslednje dve reči dopisane su mastilom, ćirilicom.

³ i ⁸ Izostavljeni deo teksta odnosi se na lažnu propagandu radi podizanja morala četničkih jedinica.

⁴ Odnosi se na jedinice 23. divizije NOVJ.

Početak napada u 17 časova 17 jula tg.⁵

Jurišna grupa NAČI⁶
Komandant por. Škof
Odredi: Mlavski, Krajinski i
Timočki.

1) Polazak odmah pravcem: kosa Arandelovo — k. 832 — Lisac (1052) — Zabrđe (k. 842) — sedlo k. 849 — a odavde ili ka Govedarištu ili ka k. 659.

Zona širenja levo: Lisac — potok kod natpisa Pakleš dol — izvorni deo bezimenog potoka koji protiče doznije kroz Vlaško selo.

Levo je Krajinski korpus.

Neprovereno, od s. Lukova dejstvuje izvesna jedinica, pretpostavlja se na Timočki korpus ili na Ruse.⁷

Veza radioputem i ordonansima.

2) Krajinski korpus,

2) Sa svoga polaznog položaja napada pravcem: k. 671 — Govedarište — k. 584 a u zoni desno do leve granice NAČI grupe, a levo do linije: Klenje (k. 771) — Gola Glavica — Vel. Negovica k. 666, sa zadatkom da se izbije na liniju južne padine Skoka — k. 584 — Velika Negovica.

Vezu održavati sa susedima, a sa potpisatim ordonansima.

3) Knjaževački korpus.

3) Sa svoga polaznog položaja napada pravcem: bezimeni ćuvik južno od Klenja — k. 611 — k. 591 — sredina sela Jošanice, a u

⁵ U toku noći 17/18. jula u borbama protiv 23. divizije NOVJ, četnici su razbijeni i naneti su im gubici od 20 poginulih i 160 zarobljenih. Opširnije o toj borbi vidi tom I, knj. 9, dok. br. 178.

⁶ Redakcija nije utvrdila značenje reči »NAČI«.

⁷ Pripadnici Ruskog zaštitnog korpusa.

zoni desnom do leve granice
Krajinskog korpusa a levo
po potrebi.

4) Mlavski korpus

4) U rezervi za levim kri-
lom Krajinskog korpusa. Au-
tomatskim grupama i oruđi-
ma potpomagati napad oba
korpusa u prvoj liniji.

Komandant, dštab. ppukovnik
Vel. Piletić⁹

BR. 224

DIREKTIVA KOMANDANTA 4. GRUPE JURIŠNIH KORPU- SA OD 19. JULA 1944. POTČINJENIM KOMANDANTIMA KORPUSA ZA BORBU PROTIV NOVJ U TOPLICI I JABL- NICI U SADEJSTVU SA OKUPATORIMA I KVISLINZIMA¹

Br 39

19 - VII - 1944²

DIREKTIVA BROJ 3

21-va komunistička divizija probila se iz oblasti Jablani-
ce zapadno od Kuršumlje u pravcu planinskog čvora Požar
koga drži sa svojom glavinom. Jačina ove divizije oko 2500
boraca a sastavljena je iz 4, 5 i 6-te brigade.

Namera ove divizije verovatno je manevarski pokušaj da
se udari u leđa našim trupama koje su branile otek Kuršum-
lija — Beloljin. No dalja njena namera verovatno je da pri-
vuče snage na sebe kako bi se olakšala situacija glavnih ko-
munističkih snaga u Jablanici. Ova divizija ima zadatak i da
zagrožava našu komunikaciju sa Kruševcem i Jošaničkom ba-
njom.

⁹ Velimir.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 77, reg.
br. 14/3 (S-V-11279).

² Broj je napisan mastilom, a datum olovkom.

Glavne komunističke snage na ovom prostoru ostale su i dalje oko planinskog grebena Sokolovica — Arbanaska i Radan planina³. Verovatno da se na tom prostoru nalazi 24-ta i 25-ta divizija sa komunističkim štabom za Srbiju⁴ i štabom za Makedoniju.

Prema komunističkim snagama u oblasti Jablanice počinje napad 20 jula sa jačim snagama:

27-ma Bugarska divizija sa težištem na svom desnom krilu napada pravo na jug sa otkom Kuršumlija — Prokuplje koju liniju su Bugari kao polazni položaj zauzeli u toku 19 jula.⁵

— 5 dobrovoljačkih bataljona krenulo je u toku 19 jula od Leskovca prema Lebanu sa zadatkom da sa Istoka napadnu komunističke snage u Jablanici.

— Na planini Kukavici i duž nove Srpsko-bugarske granice nalazi se 5 Bugarskih divizija sa zadatkom da spreče izvlačenje partizana u tom pravcu.

Obzirom na celu ovu situaciju partizani se mogu odlučiti na sledeće:

1. — Mogu primiti odsudnu borbu u prostoru Jablanice a 21-va divizija u prostoru Požar — Lepa gora⁶. Ovo rešenje za njih bi moglo da bude katastrofalno i malo je verovatno.

2. — Mogu pokušati da se i ostale snage iz Jablanice izvuku preko Kuršumliške banje u pravcu Lepa gora — Požar gde im je već 21-va divizija. Ovo rešenje je vrlo verovatno jer ima znakova koji pokazuju da je ono pripremljeno.

3. — Mogu pokušati da se preko Kuršumliške banje izvuku u oblast glavnog masiva Kopaonika u kom slučaju bi im 21-va divizija bila prednje obezbeđenje da sa pravca Brus — Blace ne budu iznenadno napadnuti. Ovo rešenje je najverovatnije.

U okviru ovih mogućnosti 21-va divizija može doneti sledeće odluke:

a) Ili da nas sačeka i primi borbu na položaju Požar — Lepa gora. Ovo je verovatno.

³ O rasporedu i borbama 21, 22. i 25. divizije NOVJ vidi tom I, knj. 9, dok. br. 178.

⁴ Glavni štab NOV i PO za Srbiju nalazio se 19. jula u Gajtanu.

⁵ Vidi tom I, knj. 9, dok. br. 178.

⁶ Zbog jakog pritiska i sve veće koncentracije neprijatelja, Glavni štab za Srbiju naredio je, 19. jula u 23 časa, da se 21. divizija izvuče iz borbe i, u kolonama, odstupnim maršem izvrši pokret pravcem Požar — Crna Čuka (k. 1197) — s. Bugare — Nikodinova Livada — s. Žegrova — s. V. Šatra. Ulogu zaštitnice na položajima Požar — Crna Čuka (k. 1197) primila je 4. brigada. Vidi tom I, knj. 9, dok. br. 178.

b) Može isprazniti Požar i Lepu goru pred našim udarcem sa težnjom da se preko Župe izvuče na Jastrebac. Ovo je vrlo verovatno i za nas bi predstavljalo teško rešenje jer bi partizani uspeli da se odvojeno vodi akcija prema 21-voj diviziji a odvojeno prema snagama u Toplici.

v) Mogu pokušati da se povlače u pravcu Kuršumliške banje u prostor Jablanice gde su njihove glavne snage. Ovo rešenje će biti samo izraz nužde tj. ako partizani na to budu primorani.

Naše trupe moraju tući 21-vu diviziju i uzeti planinski čvor Požar — Lepa gora u svoje ruke. A potom već prema situaciji mora se goniti ova divizija sa ciljem da se uništi ili razbije tako da više ne postane sposobna za borbu za duže vreme.

Odstupeli partizani prema Župi i Jastrepцу naše trupe će se tada okrenuti za njima.

Prime li partizani borbu na Požaru i Lepoj gori naše trupe će ih tući po svaku cenu a kad ih na tom položaju razbiju produžice gonjenje sa zadatkom da što pre izbiju prema Kuršumlijskoj banji i stave se u položaj za sprečavanje izvlačenja partizana iz Jablanice i za napad u pravcu Jablanice sa zapada. Odstupe li partizani sami u pravcu Jablanice onda po zauzeću Požara moraju se goniti bez predaha do Kuršumliške banje. Prema svemu izloženom naš napad na 21-vu diviziju u prostoru Požar — Lepa gora otpočće 20 jula u 3 časa sa polaznog položaja (koji mora biti zauzet 19 jula do mraka):

— V jurišni korpus poćće u napad sa polaznog položaja Đurla (869)

— I jurišni korpus poćće u napad sa polaznog položaja zapadno od Sibnice sa kose koja se od visa Đurla spušta u selo Sibnicu pa ulevo do kote 584 južno od s. Sibnica.

— III jurišni korpus polazi u napad sa polaznog položaja Popovo guvno (603) — Čukarice (583) ovaj položaj nalazi se zapadno od sela Džukela i Kaševar.

— II jurišni korpus ulazi u opštu rezervu i do mraka 19 o.m. preći će u s. Trbunje odakle 20 do 3 časa kao rezerva grupe učestvuje u napadu kretajući se za III jurišnim korpusom.

Štab grupe 19 jula pred mrak u selu Trbunje a 20 u napadu ide sa rezervom za III jurišnim korpusom.

Trupe potpukovnika Keserovića moraju biti prikupljene na grebenu Jastrebca i naročitu pažnju obratiti prema Župi kako bi za slučaj da se partizani tamo izvuku potpukovnik Keserović mogao sa grupisanom snagom lupiti po njima i tući ih a u najmanju ruku on mora apsolutno sprečiti da se par-

tizani ponovo dočepaju Jastrebca jer bi u tom slučaju naše trupe bile ponovo stavljene pred težak zadatak.

Napad će početi 20 jula u 3 časa sa označenog položaja polaznog i razvijace se po sledećem:

— V jurišni korpus napada preko visa Mečak (847) — na Crnu Čuku (1063) — na Kukulić (1045) — na Požar (1163).

Težnja ovoga korpusa biće da što pre uzme u svoje ruke Crnu Čuku (1063) u čemu će ga potpomagati koncentričnim dejstvom I i III korpus.

— I jurišni korpus napada na vis Kondilova (821) potom na Crnu Čuku pa na vis Požar.

— III jurišni korpus napada sa polaznog položaja na Veliku Kaljaju (789) i potom sadejstvuje napadu za zauzeće Crne Čuke (1063).

Sa padom položaja Crna Čuka — Velika Kaljaja završena je prva faza našega napada. U drugoj fazi napadače prvi i peti korpus na vis Požar, III korpus na Cerovačko Preslo (953) koncentrično se potpomazući po potrebi.

Sa zauzećem Požara i Cerovačko Preslo završena je druga faza i počinje treća faza u kojoj V korpus napada od Požara na Ravnju glavu (1112) na vis Sto i na vis Crna čuka (1197) I jurišni korpus po zauzeću Požara okreće pravo na jug i preko kose Golica napada na Crnu čuku (1197). III jurišni korpus od Cerovačkog Presla preko Sagonjevskih livada napada sa severoistoka na Crnu čuku.

Padom Crne čuke može se smatrati da je borba dobivena i tada nastaviti bez oklevanja i bez predaha gonjenje i to:

— Ako je neprijatelj odstupio na jug gonjenje se produžava po sledećem:

— V jurišni korpus i I jurišni korpus od Crne čuke preko s. Selova — Bećirova brda — Igrišta — Babine čuke i s. Žegrova i Velika šatra izbiju na položaj: V jurišni korpus na položaj Ivovik (873) sa frontom na jug prema Banjskoj reci a I jurišni korpus na položaj Crna čuka — Gelemač sa frontom prema istoku i jugu odnosno prema Kuršumlijskoj banji.

— III jurišni korpus počinje gonjenje od Crne čuke kosem južno od s. Sagonjevo i preko visa Veliki Laz i Perunićske glave goni u pravcu s. Selište ka Tiovačkoj čuki koju zauzima sa frontom prema Banjskoj reci i sa tesnom vezom sa I korpusom na visu Crkvište.

— II jurišni korpus sa ovim štabom kretaće se u gonjenju za III jurišnim korpusom.

NAPOMENA: na otseku s. Velika Šatra — vis Crna Čuka (879) — Crkvište nalazi se II Kosovski korpus kome je naredeno da sve položaje održi svakako do našeg dolaska.

Komora svih jedinica mora biti natovarena na konjima i pratiti svoje jedinice. Ono što nebude moglo da se stavi na tovarna grla već je u kolima prikupite se sve u Blacu gde će za zaštitu komore II jurišni korpus ostaviti jedan bataljon od najmanje 200 boraca za pratnju i zaštitu komore. Komora ostaje u Blacu dok ne bude pao vis Požar i tada će ovaj štab narediti pokret komore pogodnim putevima prema situaciji. Komandu nad celom komorom primiće komandant bataljona koji ostaje za zaštitu komore.

Napad po ovoj direktivi bez ikakve zapovesti mora otpočeti u 3 časa. Ranjenike upućivati u Blace ili Kuršumliju.

NAČELNIK ŠTABA — KAPETAN,
Neš. Nedić

KOMANDANT — MAJOR,
Drag. S. Račić

BR. 225

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA 502. KORPUSA OD 19. JULA
1944. KOMANDANTU DINARSKE ČETNIČKE DIVIZIJE O
STAVU NEMACA PREMA ČETNICIMA¹**

KOMANDANTU DINARSKE OBLASTI.—

Na frontu 502. korpusa nema ništa novo.

Trupe drže stare položaje.

Na dan 17. ov. meseca Nemci su u Pađenima razoružali 11 pađenaca, iz razloga što su im iz Očestova ukradena 2 pištolja. Pošto je dokazano da ni jedan četnik iz Pađena nije bio toga dana u Očestovo to im je oružje vraćeno.

Posle ovoga došli su N. na staru Stražu razoružali 12 četnika i odneli im oružje. Dokazano je da [je] u Očestovo bio komandant 2. bataljona Vaskan Matijaš sa, nekoliko ljudi, a [naj]verovatnije je da su isti ukrali ovo oružje, kako će se ovo sve svršiti nije mi još jasno. Kod imenovanog je disciplina najslabija isti nema nikakvog razumevanja za našu organizaciju. Imenovani je samo dobar puško-mitraljezac i ništa više. Mišljenja sam da bi imenovanog trebalo smeniti sa dužnosti, a na njegovo mesto jednoga poštenog podoficira. Stvarno u ovom korpusu nema podesno lice da bi moglo da komanduje sa ovim bataljonom.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 153, reg. br. 46/7 (H-V-645).

Kurir koji je upućen za Dvor na Uni izgubio je sav svoj propagandni materijal, poštu nije izgubio, već samo propagandni materijal. Šta je u istome bilo meni nije poznato. Kurir je produžio put sa auto kolonom za Dvor na Uni.

Molim da mi se dostavljaju vesti, jer u opšte o situaciji kako unutrašnjoj tako i spoljnoj neznam ništa, pošto vesti ne dobijam već više od mesec dana, a radio aparata nemam.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU

19. jula 1944. godine
Položaj

Komandant kapetan
Živad. Đ. Mladenović²

M. P.³

BR. 226

NAREĐENJE KOMANDANTA 2. GRUPE JURIŠNIH KORPUSA OD 21. JULA 1944. POTČINJENIMA ZA NAPAD NA JEDINICE NOVJ U DELU SANDŽAKA I ISTOČNE BOSNE¹

KOMANDANTU² III KOLONE KAPETANU DRAGUTINU TOMIĆU

Prema dobivenom zadatku od Istaknutog dela štaba Vrhovne komande³ a na osnovu opštih instrukcija Vrhovne komande, izvršen je prelaz Lima na više mesta sa zadatkom čišćenja terena na prostoru između Lima, Drine i donjeg toka

² Živadin.

³ Okrugli pečat: »Štab 502 korpusa«.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 142, reg. br. 4/3 (CG-V-1658).

² Dalji tekst u naslovu napisan je mastilom, ćirilicom.

³ Taj štab, pod komandom potpukovnika Zaharija Ostojića, naredio je 14. jula 1944. komandantu 2. grupe jurišnih korpusa da napadne jedinice 37. divizije NOVJ u rejonu Zaborak — Mustafin Grob — Kovač — Čajniče. Istim naređenjem određen je Vojislav Lukačević da komanduje 2. grupom jurišnih korpusa, pod čiju komandu su potpali: Drinski leteci korpus, 4. jurišni korpus (bez Zlatiborske brigade), 1. i 2. mileševski korpus i leteača brigada »Bosna« (Arhiv VII, Ča, k. 164, reg. br. 31/1).

U naređenju Istaknutog dela Štaba Vrhovne komande od 17. jula 1944. navodi se da su četničke snage slabe za takvu akciju, pa se naređuje da se posedne desna obala Lima i spreči prodor NOVJ u Srbiju, a kad se privuku jače četničke snage iz Srbije — da će se postupiti po naređenju od 14. jula (Arhiv VII, Ča, k. 164, reg. br. 34/1).

reke Tare, spajanja sa Romaniskim korpusom, hvatanja veze sa Hercegovačkim snagama preko Gackog, davanja podrške mnogobrojnim gerilskim odredima koji dejstvuju u srezovima Plevajlskom, Bijelopoljskom i Šavničkom, omogućavanja mobilizacije naših snaga u Sandžaku i najzad sa zadatkom zauzimanja polaznih položaja za opšti napad na komuniste.

Prema do sada dobivenim podacima komunisti se povlače ispred naših snaga ne primajući borbu, te do sada sa njima još nije uspostavljen borbeni dodir.⁴

Odstupaju u dva pravca, jednim delom pravcem: Čajniče — Ponikve — Meljak — Kosanica, drugim delom Čajniče — Metaljka — Vis — Bučje — Babine — Kamena Gora.

U vezi sa dobivenim zadatkom i namerama komunista

N A R E Đ U J E M:

I K o l o n a:

Komandant kapetan

Mandić⁵

200 boraca

17 automat. oruđa

2 mino bacača

Polazi sa Zaborka danas u 16 časova pravcem: Čajniče — Ifsar — Foča sa zadatkom da što pre uhvate vezu sa Romaniskim korpusom koji se nalazi na levoj obali Drine na položajima: Gradačka stena — Šišće⁶ — Pijevac. Sa ovom kolonom krenuće i major Drašković, komandant Drinskog korpusa koji će preneti usmene instrukcije i naređenja komandantu Romaniskog korpusa. Major Drašković⁷ preduzeće

⁴ Reč je o manevru 37. divizije NOVJ (bez 8. crnogorske brigade) koja je, po naređenju Štaba 2. udarnog korpusa, u toku 19/20. jula, napustila položaje Brodarevo — Kamena Gora — Podpeće i smestila se na području: Barice — Brašansko brdo — Vrbovo — Goleša — Maržiča — Džurovo, sa prednjim delovima na r. Limu. U toku 22. jula četnici i Nemci (delovi puka »Brandenburg«) vodili su žestoke borbe protiv 4. crnogorske brigade na položajima Barice — Brašansko brdo — Babine, odbacivši delove brigade sa Brašanskog brda. U protivnapadu neprijatelj je odbijen i posednuti su stari položaji. I naredna četiri dana vodile su se žestoke borbe na položajima Babine — Izbičanj — Vis. Vidi dok. br. 228, 229 i 230; tom I, knj. 16, dok. br. 218, 219 i 222.

⁵ Jovan.

⁶ Naziv na karti 1 : 100.000 nije nađen.

⁷ Aleksa.

potrebne mere za:

- a) hvatanje veze sa Gatačkim korpusom⁸ preko Martinjske čete.
- b) uspostaviće dodir sa gerilcima na Pivskoj planini.
- v) Uputiće izviđačka odele-nja u pravcu Čelebića, u pravcu Ograđenice, u pravcu Bobova sve dok se ne uspostavi dodir sa komunistima.
- g) izvršiće opštu mobilizaciju Fočanske brigade.
- d) vezu će održavati radio-stanicom i kuririma.

II Kolona:

Komandant kapetan
Dragiša Vasiljević
340 boraca
24 automat. oruđa
2 teška bacača
2 laka bacača

Ova kolona krenuće sutra 22 ovog meseca pravcem: Zaborak — Ponikve sa zadatkom:

- a) potiskivanja slabijih komunističkih delova u koliko na njih naiđe.
- b) hvatanja veze sa našim gerilcima u Bukovici. Pozvati Marka Škuletića da se javi ovom štabu.
- v) izviđanja Četine, naročito u pravcu prelaza kod Tatarovine.
- g) potpomoći mobilizaciju Čajničke brigade.
- d) vezu održavati desno sa kolonom majora Draškovića, a levo sa rezervom na Metaljci.

⁸ Redakcija ne raspolaže podacima o Gatačkom korpusu. Postojala je Gatačka brigada u Nevesinjskom korpusu.

III Kolona:

komandant kapetan
Dragutin Tomić
160 boraca
2 automat. oruđa

Polazi sa Zaborka sutra 22 u 8 časova. Pravac Metaljka sa zadatkom da očisti i potisne slabije komunističke delove u koliko ih bude i ovlada Metaljkom.

Uhvatiće i održavaće vezu sa II kolonom a levo sa IV kolonom

IV Kolona:

Komandant kapetan
Kolarević⁹
1000 boraca
30 automat. oruđa
2 laki bacača

Polazi sa Zaborka sutra 22 u 8 časova u pravcu Poblaca i posešće položaj sa glavnim snagama na levoj obali reke Poblacnice. Komandno mesto ove kolone selo Gole kod Mustafina groba. Uputiće na pretstražu dva bataljona i to jedan bataljon na Kovač planinu, a jedan bataljon na Vis.

Bataljon sa Kovača upućivaće izviđačke delove preko Starhovog dola¹⁰ do Četine a desno će patrolama održavati vezu sa Metaljkom.

Bataljon na Visu uputiće jednu četvu na Vučevu a izviđanja će vršiti u pravcu Bojanića i Brvenice kao i u pravcu Gradine. Uspostaviti što tešnju vezu sa Plevalskom brigadom preko Gotovuše i Jugova.

⁹ Milomir.

¹⁰ Strahov do.

Ja ću se nalaziti sa štabom na Metaljci.

Veza. I kolona održavaće vezu sa štabom radiostanicom i kuririma. II, III i IV kuririma. Odmah po izbijanju na određene položaje svaka kolona uputiće ovom štabu po dva ordonansa i po dva meštanina koji poznaju put. U slučaju napada dati znak dvema belim raketlama, traženje pomoći pored dve bele rakete označiti još jednom crvenom u pravcu neprijatelja. Da se ide u pomoć napadnutoj koloni znak je dve crvene ili dve zelene rakete.

Znaci raspoznavanja:

za 21 juli	Miloš	—	Mihailo
za 22	Stanko	—	Sava
za 25	Bogdan	—	Branko

Ugovoreni vidljivi znaci:

za 21. juli	3 puta dići pušku iznad glave
za 22	3 puta mahnuti kapom na više
za 23	2 puta raširiti obe ruke.

Ishrana. Za I, II i III kolonu baza za [sna]bdevanje Zaborak gde će se upućivati komora za prijem hrane. U koliko komora nije prispela ishrana na terenu iz obližnjih sela, no strogo voditi računa da se stanovništvu ne uzima i ono poslednje sa čim raspolaže pošto je već opljačkano od komunista. Na rekviriranu hranu daće [se]¹¹ priznanice ako već nema novaca. Meso plaćati po 250 dinara a žito i ostale namirnice prema nahodanju komandanta.

Komandant IV kolone narediće da se baze za ishranu njegovih brigada pomere iz dosadanjih mesta u Mioče. Pravac snabdevanja Mioče — Sastavec i dalje putem koji ide dolinom Podblačnice. U koliko komora ne bude stigla ishrana će se vršiti i to bataljon na Kovaču iz Osoja, Skenderovine i Dubrava. Bataljon na Visu iz Milakovića, Vučeva, Zaostara i Ri-tošića.

Rekviziciju vršiti preko komandanta mesta, odnosno kmetova i od lica koja su kažnjena od strane mesnih vlasti radi neposlušnosti i neizvršenja naređenja.

Rekviziciju vršiti na način kako je označeno za I, II i III kolonu.

¹¹ Na ovom mestu original je oštećen.

Ranjenike posle ukazane prve pomoći upućivati u Rudo.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu.

Komandant, major
Voj. S. Lukačević
Ađutant Njegovog Veličanstva Kralja

Dostavljeno:

komandantu I, II, III i IV

kolone

IDŠV K¹²

BR. 227

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 1. LIČKOG KORPUSA OD 22. JULA 1944. KOMANDANTU DINARSKE ČETNIČKE OBLASTI O SARADNJI ČETNIKA SA NEMAČKIM OKUPATOROM¹

ŠTAB I LIČKOG KORPUSA

Str. Pov. Br. 160. —

22 jula 194[4]

...²

Lično.

KOMANDANTU DINARSKE ČETNIČKE OBLASTI. —

U vezi naših odnosa prema N.[emcima] dostavlja se sledeći izveštaj:

1. Hrana je smanjena i to: 1. brigadi od 620 obroka na 300. U Gračacu je ukinuta hrana svima izbeglicama, a to je samo za Medačke porodice 84 obroka. Za drugu brigadu smanjeno je od 336 na 100 obroka. Odredu »Marić« i ostalim jedinicama hrana nije smanjena. Izvešten sam od N. komandanta iz Zrmanje da je to urađeno po naređenju divizije.³

¹² Istaknuti deo Štaba Vrhovne komande.

¹ Fotokopija originala (pisanog na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 160, reg. br. 38/3—1 (H-X-300/1).

² Reč koja označava mesto odakle je izveštaj poslat ne može se pročitati.

³ i ⁴ Reč je o nemačkoj 264. pešadijskoj diviziji, pod komandom 2. oklopne armije.

2. Na dan 18 t.m. N. komandant u Gračacu, saopštio je komandantu 1. brigade K-tu Medačkog odreda naređenje N. divizije i armije,⁴ koje se odnose na sledeće:

a). Pročitao je sve naše jedinice i njihove komandante od Knina, pa prema Lici i Bosni, rekavši da svaka ova jedinica u pojedinom garnizonu samostalno potpada pod dotičnu njihovu komandu.

b). Zatim je pročitao naređenje, koje je navodno napisano u saglasnosti sa četničkim jedinicama i starešinama, da Srbi-četnici u Hrvatskoj, od sada pa u buduće, ne smiju nositi značke sa dvoglavim orlom, a naročito ne sa monogramom; da se ne smiju nositi srpske trobojnice i zastava; da se mogu nositi samo mrtvačke glave, koje će oni izraditi i nama dodeliti; svi oni koji ne budu hteli skinuti ovakve značke, već ih budu i dalje nosili, da će se skinuti sa hrane i poslati za Srbiju.

Komandant je naredio da se ovo provede u delo i saopšti četnicima.

Prilikom razgovora sa N. komandantom bataljona u Zrmanji, imenovani mi je ovo isto saopštio usmeno i tražio moje mišljenje po ovome. Odgovorio sam na sledeće:

1. — Ne pristajemo da se borimo pod komandu hrvatske vojske, već jedino pod neposrednu komandu N. vojske, kao što je to sada slučaj na teritoriji ovoga korpusa. Pristajemo na zajedničku borbu protiv komunizma sa svima onima koji se protiv njih bore, ali da između nas i drugih hrvatskih jedinica koje se bore postoji N. komanda kao jedina pretpostavljena.⁵

2. — Ne pristajemo da nam se oduzmu četnički znaci koje sada nosimo. Mi imamo četničku značku u vidu mrtvačke glave i ne želimo i ne pristajemo na drugu značku.

3. — Srpska trobojnica i četnička zastava su naši simboli i svetinje, kojih se nemožemo odreći.

4. — U koliko se četnicima ukine hrana i davanje pomoći za borbu protiv partizana, mi ćemo se boriti i dalje, bez ove pomoći i koncentrisati u četničke veće jedinice. Kada smo bili kadri da ovo izdržimo 1941 godine, bez oružja, municije i sprema, izdržaćemo i sada, pa makar i svi izginuli. Hrvatsku vlast ne priznajemo, jer ona ne garantuje sigurnost i bezbednost života naših porodica i naše imovine.

Najzad, mi se slažemo sa svim onim šta reši naša Dinarska četnička divizija, kao pretpostavljena komanda.

⁵ i ⁷ O saradnji Nemaca i četnika pod komandom vojvode Momčila Đujića vidi dok. br. 41, 73, 74, 77, 78, 198, objašnjenje 33, dok. 225 i prilog IV, dok. br. 1, 12 i 13.

Sve gore navedeno izneo sam komandantu u razgovoru, i do sada ništa nije napisano. U koliko ovo budu tražili, upućiu ih na diviziju.

5. — Na dan 19 t.m. N. komandant u Gračacu je naredio komandantu 1. brigade, da četnici iz Gračaca i Vučipolja idu u operaciju preko Klapavice, Mazina i za Udbinu i to bez ikakvih drugih jedinica.

Komandant 1. brigade je doznao da će tih dana proći kroz Gračac neka Hrvatska jedinica i da je to razlog za slanje 1. brigade u operaciju. Radi ovoga brigada je pošla u akciju, ali za Gubavčevo polje. Rezultata još nemam.

Prema svemu izloženom sprema se nešto, te treba biti jako obazrivi.

Ovo treba najhitnije proveriti i ustanoviti o čemu se radi.

6. — Juče sam dobio izveštaj—telefonski iz Lapca da dolazi poručnik Benko iz divizije. Sinoć sam čekao kolonu, ali ga u koloni nije bilo. Možda se zadržao negde na putu. Od njega bi saznao tačnu situaciju.

Molim da se po prednjem stupi u vezu sa N. komandom i ustanovi pravo stanje stvari, kao i da se o tome najhitnije izvestim, kako bi znao da se upravljam. —

7. — N. jedinice sa teritorije ovoga korpusa polaze danas u operacije prema severnoj Lici.

Molim prednje smatrati kao najhitnije.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU

KOMANDANT
major,
Mil. Vuksanović⁶

Sve same gluposti ništa zajedničkog ni sa Nemcima ni sa ustašama.⁷

Orlovi beli da nastave let⁸

7/8. 44. M. Đ.⁹

⁶ Milivoje.

⁷ i ⁸ Tekst je dopisao Memčilo Đujić, ćirilicom.

**OBAVEŠTENJE KOMANDANTA 2. GRUPE JURIŠNIH KOR-
PUSA OD 23. JULA 1944. KOMANDANTU DRINSKOG KOR-
PUSA O DEJSTVIMA ČETNIKA PROTIV JEDINICA NOVJ
KOD ČAJNIČA I PLJEVALJA¹**

K O M A N D A

Starog Rasa, operativnih
snaga Crne Gore i II grupe
juriš. korpusa broj 40
23 juli 1944 g
položaj

KOMANDANTU DRINSKOG KORPUSA —
MAJORU G DRAŠKOVIĆU

Juče 22 stigao na Metaljku.² Sve jedinice izbile na odre-
đenu liniju. Uхваćena veza sa IV bataljonom Pljevaljske bri-
gade koji je bio u Poblaću radi mobilizacije ljudstva.

Po naređenju Čika Branka³ Dragiša Vasiljević pozvan
u Rudo. Zamenjuje ga potporučnik Vučković.

Jutros dobio obaveštenje da je Kalajit⁴ stupio u kontakt
sa partizanima u selu Goleša.⁵ Ima ih u Krnjači i u Tocima.
Verovatno da će jedna brigada pokušati prelaz kod Maržića
a jedna kod Izbičnja kuda je pre desetak dana prešla 37
divizija.

U vezi sa ovim naredio sam da Kalajit postavi snage koje
ima na desnoj obali Lima na liniji Čelice Bistrica. Arsović⁶
da zatvori prelake u pravcu Drenove. Ja sam pomerio brigadu
»5 oktobar« u pravcu Metaljke. Čim se sastanem sa Railićem⁷
naređiću prikupljanje da ih napadnem s leđa.

Obrazuj relejne stanice Foča — Metaljka radi brzog pre-
nosa pošte.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 142,
reg. br. 5/2 (CG-V-1644).

² Vidi dok. br. 226.

³ Zaharije Ostojić.

⁴ Vuk Kalaitović.

⁵ Vidi dok. br. 229.

⁶ Dušan.

⁷ Rađoman, komandant 1. mileševskog korpusa.

Čika Branko naredio opštu mobilizaciju sreza Fočanskog kao i Romaniskog korpusa i prikupljanje na prostoru: Čajniče, Gorazde, Ustikolina, Miljevina, Šćepan polje, Čelebić.

Miša⁸ treba da dođe radi ličnog sastanka sa Čika Brankom.

Pri prolazu dođite do mene da se vidim sa Mišom.

Voj. S. Lukačević

BR. 229

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA 2. MILEŠEVSKOG KORPUSA OD
23. JULA 1944. KOMANDANTU 2. GRUPE JURIŠNIH KOR-
PUSA O BORBAMA ČETNIKA PROTIV NOVJ KOD BIST-
RICE¹**

KOMANDA
II Mileševskog korpusa

Br. Službeno

23 juli 1944 godine

u 16 časova

Položaj

KOMANDANTU CRNE GORE I STAROG RASA I KOMAN-
DANTU II GRUPE JURIŠNIH KORPUSA I ADUTANTU
NJ. V. KRALJA PETRA II MAJORU G. VOJI
LUKAČEVIĆU. —

Prema podacima koje ja imam noću 20/21 o.m. III i IV Sandžačka kom. brigada izbile su na liniju: s. Krnjača — s. Vrbova — s. Pribojška Goleša — s. Toci — s. Kalafati² — s. Maržići — s. Kučin.³

U toku 22. o.m. manji delovi komunistički napali su Novovarošku i Sjeničku brigadu na Bistrici kojom prilikom je ranjen jedan pratioc kapetana Nikolića. Njihov napad je odbijen.

22 o.m. u zoru komunisti su stupili u kontakt sa patrolama Pribojške brigade i posle kraće borbe oступile su patrola Pribojške brigade.

⁸ Milorad Momčilović, komandant Romanijskog korpusa.

¹ Kopija originala (pisanog na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča. k. 143, reg. br. 10/2 (CG-V-1793).

² Kalafatovići.

³ Vidi dok. br. 226, objašnjenje 4.

Ja se nalazim na liniji: s. Bič — Crgoljevo Brdo.

Po dolasku otpočeo sam sa mobilizacijom Pribojske brigade, išlo je dobro. Uspeo bih da mobilišem celu Pribojsku brigadu za tri dana i da streljam neke komunističke simpatizere i dezertere da se na teritoriji sreza Pribojskog nisu pojavili komunisti. Sada mi je rad onemogućen na teritoriji sreza Pribojskog gde se nalaze komunisti. Pribojska brigada ima sada sa komorom 250 ljudi. Ja imam iz Novovaroške brigade i moje štabne čete 80 boraca.

Ovog momenta dobih izveštaj iz Prijepolja da se u navedenim selima nalazi cela 37. divizija sastava: III i IV Sandžačka i VIII Crnogorska brigada. Na prostoru: Velikožupske-Komaranske i Brodarevske opštine koncentrišu se jake komunističke snage⁴ sa namerom da pređu na levu obalu Lima u pravcu Belobaba.

U Prijepolju streljano je 13 komunističkih simpatizera.

Na prostoru: s. Čelice — s. Bistrica nalaze se Novovaroška i Sjenička brigada. Poručnik Šekularac⁵ otišao negde u Aljinoviće na sastanak sa Nemicima ili sa onim iz Prijepolja, neznam radi čega.

II Mileševska brigada nalazi se na prostoru s. Drenove koja ima malo ljudstva i slabo je naoružana. I Mileševska brigada nalazi se na, levoj obali r. Lima. Naredio sam mobilizaciju celokupnog ljudstva u svim srezovima.

Naredio sam za omladince, za mladiće, za Vašu pratnju i za komoru da se sve najhitnije prikupi i uputi.

Vaše naređenje za kapetana Rajilića poslao sam, koji je ovih dana bio u Prijepolju. Poslao sam mu 250.000 dinara a Žicu 100.000 dinara sa Vašim pismom. Dao sam komandantu Pribojske brigade 50.000, komandantu sreza Pribojskog 30.000, komandantu sreza Sjeničkog 40.000 dinara. —

Br. 11 trebao je da preduzme neku lokalnu akciju protiv 37 kom. divizije pa da li je preduzeo ili nije, nemam podataka.

Izveštaje šaljem svakoga dana bilo aktom bilo preko telefona.

Onih 6 vojnika koji su sa puškomitraljezom prebegli u Zlatiborsku brigadu vratili su se ponovo u Pribojsku brigadu.

⁴ Odnosi se na dejstva jedinica 1. proleterske divizije i 8. crnogorske brigade (tom I, knj. 16, dok. br. 218).

⁵ Miloš. U nekim dokumentima potpisuje se kao Milan. Bio je komandant Sjeničke brigade.

Od mene je tražio kapetan Arsović⁶ da sa svojim jedinicama posednem Lim na prostoru s. Bistrica — Prijepolje navodno da će na taj način dobiti municiju i spremu od njega. Odgovorio sam mu gde se nalaze moje jedinice i ako ja trebam taj prostor da posednem neka se vama obrate pa kako Vi budete naredili ja ću ga posesti.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!
DRAŽA NAS VODI KA VELIČINI I SLOBODI!

Komandant, kapetan
V⁷

BR. 230

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA 2. GRUPE JURIŠNIH KORPUSA OD 24. JULA 1944. KOMANDANTU DRINSKOG KORPUSA O RASPOREDU I DEJSTVIMA POTČINJENIH JEDINICA⁷

Dragi Aleksa²

Primio sam tvoje pismo sinoć u 18^{h3}

Situacija ovde sledeća: Preko Babina, jedna jača komunistička grupa (1 do 2 brigade) prošla je u pravcu Goleša i Lima preko Vrbova.⁴ Čim sam dobio ovo obaveštenje naredio sam da se IV jurišni korpus rokira u levo i uhvati vezu sa Kalajitom,⁵ koji u slučaju jačeg pritiska da se povuče na levo krilo IV juriš. korpusa, tako da se drže položaji na levoj obali Poblacnice. Letećoj [brigadi] »5 oktobar« naredio sam da dođe na Metaljku kod Srebničke [brigade] a jutros, obe da dođu na Vis i Boljaniće. Bataljonima koji su bili na pretstraži na Visu i Kovaču naredio sam da uđu u sastav brigada.

Jutros, međutim, dobih izveštaj da su se komunisti povukli sa Babina nazad u Kamenu Goru što još nije provereno.

⁶ Dušan.

⁷ Vuk Kalaitović.

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 142, reg. br. 6/2 (CG-V-1644/1).

² Drašković.

³ Redakcija ga nije pronašla.

⁴ Odnosi se na 3. i 4. sandžačku brigadu 37. divizije NOVJ. Vidi dok. br. 226, objašnjenje 4.

⁵ Vuk Kalaitović. Vidi dok. br. 229.

Danas se sastajem sa Raičićem⁶ pa ćemo se dogovoriti za jednu akciju bilo u srezu Pribojskom ili u srezu Plevaľjskom na levoj obali Četine o čemu ću te blagovremeno obavestiti.

Komunisti se nalaze u Matarugama, Vlahovićima, Kosanici, Mijakovićima, Potpeću, Gornjem selu, Šumaniki⁷ i Jasenu. Svega 2—3 brigade.

Plevaľjska gerila ubila je jednog komandanta bataljona Krajiške brigade, jednog političkog čete i 5 partizana. Zarobili su jednu mašinku i nekoliko pušaka.⁸

Prilažem ti nekoliko depeša iz kojih ćeš videti situaciju.⁹

Branko je tražio jednim poverljivim naređenjem mobilizaciju svih naših oružanih snaga i koncentraciju na prostoru Čajniče, Goražde, Ustikolina, Miljevina, Goražde, Čelebić.¹⁰ Ovo ti naređenje ne mogu slati već ćeš ga pročitati kada se vidimo.

To što si poslao kurire Ružiću¹¹ i što si poslao Nikolića u Pivsku planinu kolosalna je stvar.

Organizuj relejne stanice do Kalinovika kako bi mogli blagovremeno da se prikupimo, i da uništimo tu diviziju koja se kreće od Bjelimića.¹²

Čestitam ti na visokom odlikovanju. Ako te to ne umekša ništa neće.

Dragiša¹³ je po Brankovom naređenju predao Brigadu i otišao u Rudo radi jednog drugog zadatka.

24 - VII - 44

Mного te pozdravlja, tvoj

Voja¹⁴

⁶ Radoman.

⁷ Šumani.

⁸ Redakcija nije uspjela da proveri tačnost tih navoda.

⁹ Redakcija ih nije pronašla.

¹⁰ Vidi dok. br. 228.

¹¹ Ivan.

¹² Sada: Odžaci. Na tom prostoru tada su dejstvovali delovi 29. divizije NOVJ.

¹³ Vasiljević.

¹⁴ Vojslav Lukačević.

**ZAPOVEST KOMANDANTA 1. JURIŠNOG KORPUSA OD
25. JULA 1944. KOMANDANTIMA BRIGADA ZA POSEDA-
NJE POLOŽAJA NA LEVOJ OBALI R. JABLANICE RADI
NAPADA NA JEDINICE NOVJ¹**

ŠTAB
I JURIŠNOG KORPUSA
O. Br. 101
25 jula 1944 godine
POLOŽAJ

Z A P O V E S T

Sekcija Kuršumlja 1 : 100.000

Situacija: Komunisti glavnim snagama povlače se prema planini Kukavici.²

U cilju daljeg gonjenja naša grupa korpusa kreće danas na polazni položaj na levu obalu reke Jablanice.

Naš I korpus kreće u s. Pusto Šilovo, sa zadatkom da posedne položaj na levoj obali reke Jablanice od Medveđe do s. Buzuluk isključno.

N A R E Đ U J E M:

Sve brigade odmah po prijemu ove zapovesti krenuće pravcem s. Bučumet—Gazdari—s. Pusto Šilovo. U s. Pusto Šilovo poručnik Borišić izvršiće na licu mesta raspored snaga i dati svakoj brigadi zadatak.

Izviđanje u pravcu s. Tupale, Sijerinska Banja i preko Crnog Vrha ka s. Đulekare.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 26, reg. br. 38/2 (S-V-1085/2).

² Zbog jakog pritiska neprijatelja (četnika, ljotićevacu, Bugara i Nemaca) na jedinice 21. i 25. divizije NOVJ, koje su prethodnih dana odolevale žestokim napadima, Glavni štab NOV i PO za Srbiju naredio je 24. jula da se divizije prebace na desnu obalu r. Jablanice radi ofanzivnih dejstava pravcem Vrućevce — Šipašnica — Kololeč — Koretin. Opširnije o tome vidi tom I, knj. 9, dok. br. 38, 39 i 178.

Vežu u desno uhvatiti sa Jablaničkim korpusom u Retko-
ceru, a u levo sa III Jurišnim korpusom u s. Bučumet.

Ishrana sa terena.

Na hitno izvršenje!

KOMANDANT — KAPETAN³

Dostavljeno:

K-tu I, II I III Jurišne brigade

NAČELNIK ŠTABA — PORUČNIK

M.P.⁴

BR. 232

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA RUDNIČKOG KORPUSA OD 26.
JULA 1944. DRAŽI MIHAILOVIĆU O BOVBAMA PROTIV 2.
ŠUMADIJSKE NO BRIGADE I ORGANIZACIONOM STANJU
U KORPUSU¹**

ŠTAB
RUDNIČKOG KORPUSA

Str. Pov. Br. 92

26 jula 1944 g.

Položaj.

Izveštaj o radu.

**GOSPODINU MINISTRU VOJSKE, MORNARICE
I VAZDUHOPLOVSTVA**

Zadnjih mesec dana komunistička grupa iz Šumadije²
upala je dva puta na reon ovoga korpusa.

27 juna u Dudovicu, privukla se noću kroz šume ova
grupa i uspeła da me iznenadi. Bio sam sa potporučnikom
Nedeljkovićem³ sa svega 23 vojnika. Posle kratkog okršaja
izvukli smo se ubivši 4 komuniste; moja dva pratioca su ra-
njena.⁴

³ Komandant je bio Predrag Raković.

⁴ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini —
gorski štab br. 53«. To je oznaka za 2. ravnogorski korpus.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 76,
reg. br. 17/4 (S-V-11097).

² Odnosi se na 2. šumadijsku NO brigadu.

³ Milovan.

⁴ Prema izveštaju sekretara OK KPJ za Arandelovac od 1. jula
1944, u ovoj akciji četnici su imali 2 mrtva, dok se gubici brigade ne
pominju.

11 jula ista ova grupa, verovatno proterana od akcije koju izvodi privremena šumadska grupa korpusa⁵ upala je u pogranična sela Lazarevačkog sreza (do Bukulje). Ceo korpus je bio na okupu u neposrednoj blizini, te smo otpočeli borbu koja je vođena u toku celoga dana.⁶ Komunisti su se držali samo prvih 10 minuta, a ostalo vreme smo proveli u gonjenju preko sedam sela u Lazarevačkom i Orašačkom srezu. Zarobljeno je 20 komunista, prebrojanih 30 leševa. Sutra dan su me izvestile jedinice Garde da je pod Bukuljom nađeno 30 komunističkih leševa, koji su poumirali od izliva krvi od zadobijenih rana prošloga dana. Zaplenili smo dosta pušaka i 8 konja. U ovoj borbi naročito se isticao i prethodio primerom u celom korpusu, kao i uvek potporučnik Milovan Nedeljković. On je od njegove brigade uspeo stvarno da stvori gvozdenu jedinicu, spremnu i za nemoguća požrtvovanja i napore.

Od zarobljenih komunista dobijeni su dobri podaci, po kojima smo pronašli komunističku zemunicu u selu Dučiću — srez Kolubarski (Mionica) i zaplenili u njoj dosta raznog materijala.

Posle ove pogibije komunista od 11 jula do danas nigde se u Šumadiji nisu pojavili uskupno, jer imam dobre veze sa svima susedima.

U D. Banjane upala je Takovska grupa komunista 21 ovog meseca u noći i opljačkala željezničku stanicu. Grupu je predvodio Radojčić a došla je i vratila se u Gornje Branetiće; jačina grupe 8—10 ljudi.⁷

Pogrešno sam Vas izvestio depešom da je kapetan Petar Nedeljković u V. Ivanči ubio 20 komunista od kojih 3 učitelja. Kapetan Petar Nedeljković je sa 150 vojnika pridodat Privremenoj Šumadskoj Grupi korpusa — majoru Trifkoviću,⁸ u pomenutoj borbi između V. Ivanče i Ranilovića,⁹ srez Kosmajski ubio je 8 komunista od kojih 3 učitelja; imena

⁵ U to vreme je ta grupa korpusa dejstvovala u podunavskom srezu.

⁶ Toga dana brigada je vodila borbu protiv četnika u s. Kruševici. U pregledu rezultata borbi 2. šumadijske brigade od 6. juna do 1. avgusta 1944. navodi se da su u borbama 11. jula ubijena 4 neprijatelja, dok se gubici brigade ne pominju. Opširnije o borbama brigade protiv četnika u selima Darosava, V. Orašje, Koraćica, M. Ivanča, Lipovac i Banja, u vremenu od 1. do 24. jula, vidi tom I, knj. 9, dok. br. 56.

⁷ Reč je o grupi boraca Čačanskog NOP odreda »Dragiša Mišović«. Grupu je predvodio Dušan Radojčić Srečko.

⁸ Svetislav.

⁹ Borbu protiv četnika i Nemaca vodili su 2. šumadijska NO brigada i Kosmajski NOP odred. O borbama tih jedinica vidi tom I, knj. 20, dok. br. 158.

učitelja — komunista koji su izginuli dostavio sam Vi. U selu Stojniku pre nekoliko dana sa noćnom zasedom kapetan Petar Nedeljković ubio je 3 komunista.

U Kačerskom srezu sada uopšte nema komunista, nitim je moguć ulazak. U srezu Lazarevačkom postoje tri grupice terenaca od po 5 komunista; oni su u pomenutom srezu zadnjih nekoliko dana skinuli sa nekoliko vršaćih mašina kaiše. Preduzimam najenergičnije i nadam se da ću ubrzo i sa ovim terencima svršiti.

O preduzetim merama i izvršenju likvidiranja komunističkih jataka izvestio sam Vas u zadnjem izveštaju.¹⁰

U Lazarevcu, Vreocima i V. Crljenima ima ukupno oko 300 nemačkih vojnika slabo naoružanih. Svega su petorica — starešina pravi Nemci, a ostalo Rumuni, Rusi, Česi i dr. Zadnjih dana prebeglo ih je kod nas sa oružjem više od 20. Svi ostali položice oružje svakom ko bude zatražio, te sam prinuđen da jakim odelenjima krstarim oko njih i čuvam da neko od nepoželjnih (komunisti) ne ugrabe ovo oružje.

Održavamo neprekidno zborove u oba sreza, koristeći uvek sve svečanosti, proslave, sastanke i dr. Vidovdan je proslavljen po svima selima i varošicama na izuzetan način sa paljenjem vatri. Pitanje smeštaja i ishrane izbeglica iz Beograda rešeno je, te da ne budu ucenjivani i pljačkani visokim cenama.

U Čibukovici otpočeo je rad kursa za Ravnogorsko-ideološko upoznavanje svih intelektualaca iz oba sreza. Rukovaooc i glavni nastavnik kursa je profesor Mitar Baošić, pored redovne dužnosti šefa propagande. Kursevi će biti petnaestodnevni.

Inicijativom kapetana Petra Nedeljkovića preduzeto je u Lazarevačkom srezu podizanje 7 novih osnovnih škola po selima; potreba za ovim je bila davnašnja i velika te je došla sada na odličan prijem i pomoć od naroda.

Članice Ž.R.O.S¹¹-a priređuju priredbe propagandnog karaktera po selima i varošicama; ostale završavaju kurseve bolničke.

Listovi, »Vidovdan« i letci izdaju se u još većem broju. Poslali smo novac za štampariju i dobićemo je za koji dan. Hartije imam u dovoljnoj količini, te ćemo celokupni posao na pismenom obaveštavanju naroda uvećati. Stavio mi se na raspoloženje novinar Samardžić iz Beograda. Molim ako raspo- lažete kakvim podacima o njegovoj ispravnosti da budemo obavešteni.

¹⁰ i ¹³ Redakcija ga nije pronašla, kao i pomenute priloge.

¹¹ Ženski ravnogorski omladinski savez.

Formirane su, još ranije obučeni omladinci u brigadi. Kačerska brigada ima 2.000 a Lazarevačka 2.500 organizovanih omladinaca u jedinice. U nedelju 30 ov. meseca vršim smotru istih.

Pljačke na pruzi Ljig — Gornji Milanovac privatne robe i drugih stvari vršilo je odavno za to organizovano železničko osoblje sa izvesnim crnobertzijancima. Policija Kačerskog sreza je ovo otkrila i pohvatala, pa ćemo ih primerno kazniti da bi se za ubuduće ovo sprečilo.

Dosadašnjeg referenta saniteta u korpusu d-r Bujana smenio sam sa ove dužnosti, te je ostao samo upravnik korpusne stalne bolnice. Ovo sam učinio sa razloga što je sklon pijančenju i ličnom uživanju, pa prema tome se pokazao nesposoban za ovu dužnost. Ovo mi je mesto upražnjeno, pa Vas molim da ako imate na raspoloženju mlađeg a sposobnog lekara da mi ga za ovu dužnost uputite. Upotreba postojećih već lekara bila bi mi poteža zbog surevnivosti koja bi se stvorila, te je potreban stranac. Njegovu ženu koja je bila poverenik Ž.R.O.S-a u srezu Kačerskom uklonio sam iz organizacije jer je komunistkinja. Ovo je učinjeno na zahtev članica Ž. R. O. S. a izabrana je nova, vrlo aktivna, koja je ustvari i obavljala i do sada sve poslove G-đa Vukosava Jakšić iz Belanovice. — XV Hirurška bolnica smešta se u Čibutkovicu srez Lazarevački. Do sada su od nagoveštenih 8 lekara došla 2. Njihova imena t.j. o njihovom dolasku sam Vas izvestio.

Snabdevanje jurišne brigade ovog korpusa u Sandžaku vrši se neprekidno sa hranom i svim ostalim potrebama.¹² Ovaj posao mi sa velikim uspehom obavlja komandant sreza Lazarevačkog advokat Vojin Vojinović. Inače, imenovani odlično obavlja svoj posao u srezu kao komandant.

Prilog: Zaplenjena komunistička arhiva u borbi 11 jula i primerci listova i letaka koje izdaje propagandno odeljenje ovog korpusa.¹³

Komandant, peš. kapetan II kl.
Drag. M. Topalović¹⁴

M.P.¹⁵

¹⁶Neka Đokić učini izvod ovog pisma za sanitet za CNK u arhivu, upućeno 28. 7. 44.

¹² Tako piše u originalu.

¹⁴ Dragomir.

¹⁵ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — gorski štab br. 80«.

¹⁶ Tekst do kraja napisao je na poledini originala Draža Mihailović

OBAVEŠTENJE ŠTABA 1. BOSANSKOG KORPUSA OD 26. JULA 1944. KOMANDANTU DINARSKE BRIGADE O BORBAMA PROTIV NOVJ NA VRŠINI¹

ŠTAB 1. BOSAN. KORPUSA

»GAVRILA PRINCIPA«

BR. službeno

26. jula 1944 god.

Položaj

Izveštaj dostavlja. —

KOMANDANTU DINARSKE BRIGADE

POLOŽAJ

Ovaj Korpus vodio je 25. ov. meseca bitku sa crvenim na Vršini,² gde su crveni pretrpeli dosta teške gubitke, nađeno je 8 mrtvih a 4 su živa zarobljena i streljana. Naši su imali 1 mrtav i 3 ranjena. U Crnogorčevim stanovima jučer se je nalazio VIII korpus t.j. štab ovog korpusa.

Crveni su dobili pojačanje a našima je nestalo municije jer nije vršena popuna još iz borbe od Grahova pa i prije, te su se morali povući na stare položaje Urljaj, Veljuh i t.d. —

Danas u jutro otišla su naša patrolna izviđanja u pravcu Pleševice, Suhopolja, Vršine i t.d. u 17 časa sve jedinice kre-nule su ponovno ovog korpusa u borbu i to ovim pravcem:³

Grahovska brigada nastupaće pravcem Pleševice te gre-benom Pleševice u pravcu Vršine koju mora zauzeti.

Glamočka brigada pravac Anića staje Sanjevac — Crna Glavica odatlen će pomoći Grahovskoj brigadi zauzimanje Vršine.

Šatorska brigada nastupaće pravcem Sanjevac južnim gre-benom Crne Glavice hvatajući vezu sa desnim krilom Gla-močke brigade na Crnoj Glavici sačekati zauzimanje Vršine te zajedno sa Glamočkom brigadom napašće partizane kod Krčića do Crnogorčevića Stanova.

Sve jedinice imaju naređenje da nastupaju pravcem podi-narja ka Sivim brdima i Kijevu.

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 154, reg. br. 6/1 (H-V-649).

² Na tom prostoru dejstvovala su jedinice 9. divizije NOVJ. O tim dejstvima vidi tom V, knj. 29, dok. br. 106.

³ Vidi dok. br. 235.

Jedinice ovog korpusa nemaju nikakve veze sa odredom koji se nalazi odsečen u Dinari a niti pak zna gde se ovaj odred nalazi. Preduzeće se potrebne mere nebili se došlo u vezu sa njima da se ljudi izvuku.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU.

NAČELNIK ŠTABA KORPUSA,
K. Trkulja¹

BR. 234

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA 2. GRUPE JURIŠNIH KORPUSA OD 27. JULA 1944. KOMANDANTU 2. MILEŠEVSKOG KORPUSA O NEUSPELOM NAPADU ČETNIKA NA DELOVE 37. DIVIZIJE NOVJ KOD PLJEVALJA¹

KOMANDA
II GRUPE JURIS. KORPUSA
B. Službeno
27 jula 1944 godine
Položaj.
u 11 časova.

KOMANDANTU II MILEŠEVSKOG KORPUSA. —

Izveštaj te komande Br Službeno od 25 jula t.g. primljen.²
Situacija je sledeća:

¹ Kosta.

² Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 142, reg. br. 7/2 (CG-V-1645).

² U izveštaju se govori o mobilizaciji četnika u pribojskom, mileševskom, novovaroškom i sjeničkom srezu. U vezi s mobilizacijom izveštava se da je Krempler protivivan takvom načinu mobilizacije, pa je »poručnik Krempler izdao naređenje da će popaliti kuće svih onih četnika koji se ne vrate svojim kućama, navodeći da priznaje samo organizaciju Pavla Đurišića i da se sve jedinice na levoj obali r. Lima moraju rasturiti«. Dalje se izveštava da se 37. divizija NOVJ nalazi na prostoriji s. Krnjača — s. Vrbovo — s. Pribojska Goleša — s. Toci — s. Maržići — s. Kučin — s. Boline — s. Džurovo, kao i da su Nemci preduzeli akciju protiv delova divizije u s. Babine. U izveštaju se navodi: »general Dimitrov, vođa bugarskih komunista sa članovima (nekoliko njih) komunističkim iz Rusije prešli su na teritoriju Jugoslavije« (Arhiv VII, Ča, k. 143, reg. br. 12/2).

25 ov.m. preduzeo sam napad na 37 komun. diviziju.³ Napad nije uspeo. I kolona kapet. Railića⁴ nije polazila u napad usled bombardovanja Plevlje, plašeći se da crveni neiskoriste bombardovanje i napadnu samo Plevlje.

II kolona majora Anđelkovića krenula je u napad po zapovesti i napala crvene na Krnjači, ali kako je ostala usamljena, bila je prinuđena na povlačenje, da nebi bila opkoljena i uništena. Ova kolona imala je sledeće gubitke 1 poginulih, 6 ranjenih i 4 nestalih.⁵ I sam potpisati je upao među crvene i štabska četa imala je jednog poginulog i jednog ranjenog.

Sa III kolonom kapet. Kolarevića uopšte nisam imao nikakve veze niti do ovog časa znam gde se on nalazi.⁶ Ne znam da li je uopšte krenuo u napad. Stoga stavljam u dužnost tome komandantu da proveri gde se nalazi IV juriš. korpus i da me izvesti.

Takođe ne znam situaciju kod vaše kolone i šta je tamo bilo, pa me izvestite. Komunisti su ostali na svojim dosadašnjim položajima.

Major Drašković izveštava sledeće: »Br. 11 traga za potpisatim i Č. B.⁷ Pozvali su zato majora Mazića u Sarajevo. Zbog toga i zabrana skupljanja četnika na desnoj obali Lima. Iz Sarajeva stižu tajni glasovi da je Hitler umro. U Meljaku je neka crvena brigada, čak do Vojtina. Momčilović⁸ se još nije javio. On je na Trebeviću. Poslao sam kurire za njega. Za Ružića⁹ sam poslao i kroz Župu i kroz planinu Pivsku. Mratinjci su se svi organizovali i u vezi su sa mojim akcijama.¹⁰ U Zelengori je stigla neka grupa crvenih a neznam od kuda i jačinu. Upućene su potere. VI i deo X divizije su prema Vlasenici. Na Žabljaku i Tepcima bilo je tuče među crvenima zbog skidanja zvezde!¹¹

Šta se tiče stanja u pogledu mobilizacije primio sam k znanju.¹²

a) Za Pribojsku brigadu da je mobilisano 250 vojnika. Dostavite mi imena onih pet vojnika koji su dezertirali.

b) Za Mileševske brigade primljeno k znanju.

³ O borbama 3. i 4. sandžačke brigade 37. divizije NOVJ protiv četnika i Nemaca vidi tom I, knj. 16, dok. br. 218 i 222.

⁴ Radoman, komandant 1. mileševskog korpusa.

⁵ Cifre su dopisane mastilom.

⁶ Vidi dok. br. 238.

⁷ Čika Branko — Zaharije Ostojić.

⁸ Milorad.

⁹ Ivan.

¹⁰ Vidi dok. br. 226.

¹¹ Podatak nije tačan. Radi se o propagandi.

¹² i ¹³ Vidi napomenu 2.

v) Novovaroška operativna brigada neka i dalje ostane na Limu, a pozadinsku brigadu uputite na pretres terena u Zlataru.

Podatke o 37 komunist. diviziji, o generalu Dimitrovu i o br. 11 primio sam k znanju,¹³ kao i o omladincima sreza Novovaroškog i Pribojskog.

g) Što se tiče Sjeničke brigade to ostavljam tome Komandantu da se upravlja prema prilikama onako kako smatra da je najbolje, dok se potpisati ne sastane sa potpukovnikom Đurišićem, kada ću doneti odluku šta i kako ima da se radi.

Što se tiče slučaja sa patrolom Pribojske brigade od strane Rudničke brigade izvešću Vrhovnu Komandu.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

KOMANDANT, ADUTANT NJ. V. KRALJA,
MAJOR,
Voj. S. Lukačević

BR. 235

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 502. KORPUSA OD 28. JULA 1944. KOMANDANTU DINARSKE ČETNIČKE DIVIZIJE O SARADNJI ČETNIKA I NEMACA U BORBAMA PROTIV NOVJ U BUKOVICI I KOD KNINA¹

KOMANDANTU DINARSKE OBLASTI. —

Naše jedinice drže sledeće položaje:

1. brigada 502. korpusa drži položaje: Golubić — Strmicu — Derala — groblje — iznad sela Vranjkovića — Cigelj.²

2. Brigada drži položaje: Plavansku Gradinu — Kurelj — Orlovicu — Gologlav — Crni Vrh — selo Oton.

3. Brigada je otišla u operacije u Bukovici sa N³ bez žagrovićskog bataljona, koji se nalazi u Strmici.

Neprijatelj drži položaje: Vršinu — Pleševicu — Bolandžu — Rčansku Glavicu — Ševe — Jelino Polje — Uilicu — D. Tiškovac — Crni Potoci.⁴

Neprijatelj je noćas napadao na Golubić, ovde je napad lako odbijen, pošto neprijatelj nije znao tačne naše položaje

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 154, reg. br. 8/1 (H-V-650).

² i ⁴ O borbama četnika i Nemaca protiv delova 9. divizije NOVJ krajem jula 1944. vidi tom V, knj. 29, dok. br. 106.

³ Delovi nemačke 264. pešadijske divizije.

i naišao je u kolonama na iste. Otvorena je paklena vatra tako da je se kod neprijatelja čulo samo zapomaganje i jauk. Pošto je neprijatelj napadao tačno u 12 časova tako da je do jutra izvukao svoje mrtve i ranjene. Na mestu gde je neprijatelj potpao i od vatre nađeni su tragovi krvi i nešto bačene engleske municije, i dosta krvi.

Neprijatelj je noćas napadao na Strmicu i Stožišta, kod Bolandže neprijatelj je osekao Strmicu. Sinoć 27. ov. meseca Nemci su sa dva oklopna automobila uspeli da uđu u Strmicu, posle jake borbe gde su u borbi izgubili 6 vojnika i povukli se, nazad u Knin. Po njihovom odlasku partizani su se opet vratili na Bolandžu. Jutros 28. ov. meseca N.[emci] su opet otišli za Strmicu sa 6 tenka i još uvek vode borbu pod Bolandžom. U borbama vođenim u Strmici i na Stožištima naše jedinice su noću 26/27. ov. meseca imale samo jednoga ranjenog a neprijatelj je imao velike gubitke, broj istih će se dostaviti naknadno.

Front bi se mogao stabilizovati a i da se situacija popravi te da se ne desi da neprijatelj blokira pojedine snage jer da se Pleševica zauzme i na istoj da se postavi stalna posada, samo ja za ovo nemam jedinica, jer su jedinice 1. brigade razvučene od Topolja do Cigelja, front 2. brigade je razvučen od Gologlava do Otona, a treća brigada je već otišla u operacije za Bukovicu. U ostalom ja smatram da snage u Strmici nemogu nikako biti uništene, pošto se Orlovica drži jakim snagama i po svaku cenu tako da iste jedinice imaju uvek obezbeđenu ostupnicu. Za držanje Pleševice ja bi još mogao dati snagu od 4 puško mitraljeza i 30 ljudi, ostalo ljudstvo ako može da da I Bos. korpus⁵ tako da posada na Pleševici broji oko 150 ljudi i 15 puško mitraljeza, a ovolika posada i na Vršini i situacija bi bila odlična. S tim da bi se onemogućilo i povlačenje partizana iz podinarja preko Risovca za Grahovo.

Sa I bosanskim korpusom održavam vezu na V...

O svim novostima koje naknadno dobijem bićete blagovremeno obavešteni.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

28. jula 1944. godine
Položaj
u 15 časova

Komandant kapetan
Živad. Đ. Mladenović⁶

M.P.⁷

⁵ Vidi dok. br. 232.

⁶ Živadin.

⁷ Okrugli pečat: »Štab 502 korpusa«.

**IZVEŠTAJ KOMANDANTA 2. MILEŠEVSKOG KORPUSA OD
28. JULA 1944. KOMANDANTU 2. GRUPE JURIŠNIH KOR-
PUSA O NEUSPELOM NAPADU NA 3. SANDZAČKU BRI-
GADU KOD PRIBOJA NA LIMU¹**

KOMANDA
II Mileševskog korpusa
Br. Službeno
28 juli 1944 godine
Položaj
u 9 časova

Naređenje Komandanta Crne Gore i Starog Rasa i komandanta II Grupe Jurišnih korpusa O. Br. 47 od 24 jula 1944 godine primio sam 26 jula o.g. u 9 časova,² u vremenu kada je Rudnička brigada izbila u s. Jabuke. Po dobijanju naređenja odmah sam naredio pokret Pribojske brigade i moje štabne čete ka s. Milijetu. Rudnička brigada sa kojom je bio i kapetan Kolarević ovladala je visom k. 1295 i zadržala se na tom položaju.³ U 13 časova sastao sam se sa Kolarevićem i preduzeli smo zajednički napad preko Pobjenika ka Lisoj Stijeni. Stigli smo do položaja Lise Stijene koja se nije mogla zauzeti zbog jakih komunističkih snaga. Pošto nismo mogli ostati na dostignutim položajima usled koncentrisanja snaga 37 divizije, to su moji delovi i Rudnička brigada zauzeli položaj zapadno od s. Milijeta.

Zlatiborska brigada koja je trebala da stigne ujutru na Vis k. 1295 stigla je tek uveče. Kapetan Kolarević izdao je naređenje Zlatiborskoj brigadi da u toku noći preduzme napad na crvene na Lisoj Stijeni i ovlada položajima k. 1133. Pre nego što je Zlatiborska brigada krenula bila je napadnuta na položajima k. 1295 i bila je potisnuta u pravcu odakle je i došla. Posle napada na Zlatiborsku brigadu crveni su izvršili napad na moju štabnu četvu i pratnju gde sam u tri uzastopna juriša uspeo da ih odbijem, dok su Rudnička i Pribojska brigada otstupile ne stupivši uopšte u borbu. Rudnička brigada je krenula za Mokronoge a Pribojska za Priboj.

Jedna brigada crvenih napadala je noću 26/ 27 o.m. pravcem s. Dobrilovići — s. Čitluk — Crgoljevo Brdo u pozadinu

¹ Kopija originala (pisanog na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, k. 143, reg. br. 14/2 (CG-V-1795).

² Naređenje redakcija nije pronašla. Vidi dok. br. 224.

³ Vidi dok. br. 238, objašnjenje 4.

naših delova ali jedna četa muslimanske milicije, koja je bila na Crgoljevom Brdu (k. 734), uspela je da odbije napad komunistički i da se zadrži na istom položaju sve dok sam se ja pod borbom povlačio ka Crgoljevom Brdu i Osovniku. Ova muslimanska četa odigrala je najvažniju ulogu omogućivši da se ja izvučem iako sam bio opkoljen sa svih strana. Za ovakav postupak — muslimanske milicije pohvalio sam ih i tražio sam da mi se dostave podaci komandira te čete da ga predložim za odlikovanje.

Nemam tačnih podataka o brojnom stanju crvenih. Imam tačnih podataka da se na ovom prostoru nalazila 37 divizija pojačata sa I Dalmatinskom brigadom. Ovo je potpuno tačno. Vojnik iz moje štabne čete koji je u toku noći bio zajedno sa komunistima utvrdio je da su u napadu učestvovali I Dalmatinska, II Krajiška⁴ i III Sandžačka brigada. Da li se zaista u sastavu 37 divizije nalazi i II Krajiška brigada utvrdiću.

Komunisti sada drže položaj pored samog Lima od Džurova pa nizvodno zaključno sa Osovnikom i Bićom. Ovog momenta komunisti sa bacačima tuku Priboj. U toku noći 27/28 o.m. komunisti su malo pripucali na Priboj.⁵ Namera crvenih mi je nepoznata.

Stanje kod mojih jedinica: Kod Pribojske brigade dezertiralo je oko 10...⁶ boraca i to većinom sa one teritorije koju sada drže komunisti. Novovaroška brigada i deo Sjeničke brigade nalazi se još na prostoru s. Čelice — s. Bistrica. Mileševska brigada nalazi se na levoj obali Lima ima oko 200 boraca koji se nalaze na prostoru s. Seljašnica — s. Jabuka. I Mileševska brigada ima 120 boraca i rasturena je od s. Dre nove do s. Stranjana.

Stanje u srezu Sjeničkom je isto kao i u predhodnom izveštaju.⁷

Učinio sam sve i izdao sva naređenja za mobilizaciju. Učiniću sve šta mogu.

Ponovo Vas izveštavam da se štab 148⁸ i istaknuti deo štaba Vrhovne komande naročito čuvaju jer Nemci pripremaju akciju protiv Vas.

Omladinci i komora iz Sreza Novovaroškog i Pribojskog upućeni su. Iz sreza Mileševskog isto će biti upućena a iz

⁴ Netačno. Napad je izvodila samo 3. sandžačka brigada. Druga krajiška brigada je bila u sastavu 17. divizije.

⁵ O daljim dejstvima delova 37. divizije kod Priboja vidi tom I, knj. 16, dok. br. 228.

⁶ Na ovom mestu original je oštećen i brojka 10 je čitljiva. Ne vidi se da li je iza toga bio ispisan još koji broj.

⁷ Vidi dok. br. 234, objašnjenje 2.

⁸ Komanda Starog Rasa, odnosno štab Vojislava Lukačevića.

sreza Sjeničkog je nemoguće uputiti zbog prilika koje su Vam poznate.

Camil Hasanagić sa svojim ljudima se drži vrlo dobro i ja ga držim u ruci. On sa svojim snagama može dobro služiti za odbranu Lima a da sam dobio blagovremeno naređenje i njega bi sa njegovim ljudstvom poveo u borbu protiv crvenih.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu!
Draža nas vodi ka veličini i slobodi!

Dostavljeno:
Voji¹⁰
Čika Branku¹¹

Komandant, kapetan
V⁹

BR. 237

IZVEŠTAJ KOMANDANTA 502. KORPUSA OD 29. JULA 1944. KOMANDANTU DINARSKE ČETNIČKE DIVIZIJE O SARADNJI ČETNIKA I NEMACA U BORBAMA PROTIV NOVJ KOD STRMICE¹

KOMANDANTU DINARSKE OBLASTI. —

Na frontu nema ništa novo partizani drže svoje stare položaje, naše jedinice su takođe na starim položajima.² Noćas 28/29. juli nije bilo nigde borbe sem na Stožitima, izveštaja o ishodu iste još nemam. Nemci su krenuli danas u operacijama.³ Jedan deo istih je krenuo za Strmicu, a jedan deo je krenuo za Pleševicu.

Četnici koji su učestvovali u operacijama u Bukovici⁴ vraćeni su iz iste. Nemci su ostavili jedan bataljon u Mokrom Polju. A ostali su produžili dalje operacije ka Ravnim kotarima. Kod četnika u ovoj operaciji nije bilo gubitaka. Zarobljeno je 7 pušaka.

⁹ Vuk Kalaitović.

¹⁰ Vojislav Lukačević.

¹¹ Tekst je dopisao Vuk Kalaitović, olovkom, ćirilicom.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 154, reg. br. 14/1 (H-V-652).

² i ⁴ Vidi dok. br. 235.

³ Reč je o napadu delova nemačke 264. pešadijske divizije iz Knina na 4. brigadu 9. divizije NOVJ kod Strmice. U ogorčenoj borbi neprijatelj je uspeo da se kasno uveče probije u Strmicu. Opširnije o tome vidi tom V, knj. 29, dok. br. 106.

O svima daljim novostima bićete obavešteni, kada budu stigli izveštaji od potčinjenih mi jedinica.

S VEROM U BOGA ZA KRALJA I OTADŽBINU!

29. jula 1944. godine
Položaj
u 8³⁰ časova

Komandant kapetan,
Živad. Đ. Mladenović

BR. 238

IZVEŠTAJ KOMANDANTA RAČANSKE BRIGADE OD 29. JULA 1944. KOMANDANTU ZLATIBORSKOG KORPUSA O DEJSTVU BRIGADE NA LEVOJ OBALI LIMA¹

ŠTAB
RAČANSKE JURISNE BRIGADE
O. Broj 427

29. jula 1944. godine (23 č)
Položaj

KOMANDANTU ZLATIBORSKOG KORPUSA

Podnosim komandantu sledeći izveštaj:

1. — Prema telefonskom naređenju Čika Branka od 26. t.m. ova brigada izvršila je prelaz r. Lima na Mijoču² u 20 časova i u 24 časa istoga dana stigla je u Sastavke. Zadatak mi je bio da štitim eventualno povlačenje naših snaga i da se stavim na raspoloženje kapetanu g. Kolareviću,³ s tim što mi je bilo naređeno da jedan bataljon uputim na položaj Poljana k. 921 odakle da uhvatim vezu sa Višegradskom brigadom koja je isto prešla prelaz Lima toga dana. Veza sa pomenutom brigadom nije se mogla uhvatiti zbog velikog nje-nog udaljenja od položaja brigade i zbog neznanja mesta gde se nalazi. U Sastavcima odmah po dolasku i postavljanju

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 31, reg. br. 11/3 (S-V-2095).

² Mioče.

³ Vidi dok. br. 234.

bataljona na položaj Poljana k. 921 i Zamršten k. 647 uputio sam kurire za hvatanje veze sa komandantom IV. Jurišnog korpusa kapetanom g. Kolarevićem. Veza se nije uhvatila. 27. jula t.g. u 3 časa primio sam naređenje kapetana g. Kolarovića da odmah sa brigadom krenem iz Sastavaka preko Vučije glave u s. Golešu, gde da uhvatim vezu sa Zlatiborskom jurišnom brigadom u s. Radojici i da odavde pošaljem izveštaj.

U 4 časa 27. t.m. poveo sam brigadu iz Sastavaka određenim pravcem sa izvesnim brojem vojnika Zlatiborske brigade koji su se izgubili od svoje brigade prilikom razbijanja na položaju te noći, od kojih sam dobio obaveštenje da je se brigada povukla sa svoga položaja. Nisam ovo uzeo za opravdavajuće da na položaj koji mi je naređen ne odem, iz razloga što sam bio ubeđen da je Rudnička brigada i Zlatiborski IV jurišni korpus još na položaju pa sam iz toga razloga pošao da bi im bio pri ruci i na usluzi, na slučaj da na njih udari jača snaga crvenih, ili na slučaj ako vrše napad na crvene da ih potpomognem u tome pravcu, neznajući da je se te noći Rudnička brigada i štab korpusa i Kalait prebacili preko r. Lima na desnu obalu.⁴

Prikrivenim terenom sam sa brigadom izbio 27. t.m. u 7 časova na Vučiju Glavu, a odatle sam vršio nasilno izviđanje u pravcu Visa k. 1295 pošto mi je teren bio sumnjiv jer je na ovom položaju Zlatiborska brigada vodila borbu u toku noći i povukla se. Osmotrio sam za vreme zastanka komoru crvenih na Goleškom brdu ali nisam bio siguran da je njihova komora već sam mislio da je Rudnička brigada ili štab korpusa te sam uputio u pravcu Goleškog brda trojke i jača odelenja za ispitivanje terena u pravcu Ridskog brijega i u s. Goleša, a brigadu sam dalje poveo kroz šumu za upućenim odelenjima u izviđanje. Na raskrsnici puta koji vodi sa Pobjenika više s. Goleše naišli smo na partizanske zasede i straže na samom visu. Nisu znali da smo četnici i pitali su ko smo, patrole su odgovorile da oni prvo kažu ko su oni i naposletku morale su naše patrole da se iskažu da su četnici. Pozvali su ih sebi i odmah su legli zemlji i pošto nisu hteli prići otvorili su vatru. Prednje odelenje ih je takođe dočekalo i vatra je od jedanput prestala, kako kod naše strane tako isto i kod crvenih. Donio sam plan da se probijem kroz ovu

---

⁴ Četnici su 26. jula napadali delove 3. sandžačke brigade kod s. Goleša i uspeali da ovladaju Visom. U noći 26/27. jula izvršen je protivnapad i četnici su proterani u pravcu Priboja i Rudog. Vidi dok. br. 236; tom I, knj. 16, dok. br. 221.

njihovu stražu i da po cenu žrtava dođem u sastav Rudničke brigade i štaba korpusa jer sam smatrao da su ugroženi od strane neprijatelja odstupanjem sa položaja Zlatiborske brigade. Sa ovoga položaja Visa direktno sam video kolone partizana sa desnog i levog boka kako mi podilaze Vučjoj Glavi i Visu, pored komore koju sam ranije osmotrio ali nisam bio siguran da su partizani sve dok me nisu napali vatrom sa obadva boka i sa čela. Ovoga momenta primio sam od jednog seljaka telefonsko naređenje od kapetana g. Kolarevića kako znam i kud znam da se odmah povučem i što brže pređem r. Lima na desnu obalu Lima i izvešten sam da je štab korpusa i Rudnička brigada prešli na desnu obalu r. Lima. Tada sam odmah naredio povlačenje pod borbom u koloni po jedan istim pravcem kuda smo i došli. Bočne trojke i odelenja zadržala su neprijatelja vatrom te mu nije dao da napad vrši direktno na kolonu brigade koja je u najvećem i savršenom redu se povlačila koristeći vrlo dobro pokriven teren šumovit koji im je mnogo doprineo te nisam sa celom brigadom od strane crvenih osmotren u kome se pravcu povlačim te im je vatra bila grešno uperena, sa automatskim oruđima i bombama.

U ovome povlačenju ranjen mi je redov 2. bataljona Tijić A. Dušan iz Pilice u vrat, koji je iznet iz borbe i odmah evakuisan u pozadinu a docnije istoga dana previjen i upućen u bolnicu na lečenje i poginuo mi je redov 3. bataljona Boško Đurović iz Buara srez užički kome smo oduzeli oružje prilikom pogibije a nije se mogao iz borbe izneti pošto su crveni navaliili da zarobe zaštitnice i pobočnice. Preduzeo sam mere da se pronađe i da se mrtav prebaci preko r. Lima radi pošiljaja familiji — rodbini.

U 14 časova 27. t.m. brigada je u koloni po jedan izbila na r. Lima i preko istog prešla na gazu kod Mioča i odmah posela položaj tunel — Mioče a uveče sa brigadom sam sa ovog položaja po naređenju komandanta 4. jurišnog korpusa došao na položaj r. Lima — Mioče — Uvac.

2. — U toku današnjeg dana ova brigada izvršila je utvrđivanje položaja kopanjem rovova i pravljenjem zaklona. Preko dana upućivate su patrole preko r. Lima u cilju izviđanja terena oko Mokronoge. Neprijatelj nije primećen. U toku noći 28/29. t.m. neprijatelj je napadao duž položaja ove brigade ali je odbijen.⁵ Po saznanju meštana povukli su se pred zoru 29 t.m. ka Biču.

Dostavlja se prednji izveštaj na nadležnost.

⁵ Vidi tom I, knj. 16, dok. br. 228.

S verom u Boga za Kralja i Otadžbinu!
Draža nas vodi ka veličini, pravdi i slobodi!
Pobeda je naša!

M. P.⁶

Komandant, potporučnik,
...

Dostavljeno:

K-tu 4 jurišnog i Zlatiborskog
korpusa i za arhivu

---

⁶ Okrugli pečat: »Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini —
gorski štab br. 135«.

⁷ Potpis nečitak, verovatno: Uzelac.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

PRILOG I

DOKUMENTI IZBEGLIČKE VLADE KRALJEVINE
JUGOSLAVIJE 1943. i 1944.

Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.

102

(00119)

INTERNATIONAL MEDICAL CENTER
1000 10th St. N.W.

BR. 1

**TELEGRAM VOJNOG IZASLANIKA IZBEGLIČKE VLADE
U VAŠINGTONU OD 30. SEPTEMBRA 1943. KOMANDI JU-
GOSLOVENSКИH TRUPA NA BLISKOM ISTOKU O POTRE-
BI SNAŽNIJE PROPAGANDE ZA DRAŽU MIHAILOVIČA U
AMERICI¹**

ŠIFROVANI TELEGRAM

Poslano iz Vašingtona 30 septembra 1943 godine u 06.04 ča-
sova

Primljeno u Komandi 1 oktobra 1943 godine u 17.00 časova

Ovde ogromna propaganda za partizane. U emisijama za Ameriku govori se protiv Kralja i reakcionarne Vlade u Londonu. Naši avijatičari sa zaprepaštenjem slušaju govore protiv Kralja. Kažu da borbe partizana daju više koristi Saveznicima nego Kralj i njegove Vlade. Ima se utisak da je ruski uticaj pobedio i ovde kao i u Engleskoj. Jugoslovenska vojska i Draža potpuno zanemareni. Molim učinite nešto da se ova propaganda smanji jer će rasplamtati građanski rat u zemlji.

Str. Pov. 432.

KNEŽEVIĆ²

Dešifrovao i spalio
rez. por. korvete
Simić Sima

¹ Telegram (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, Ča, k. 277, reg. br. 18/2 (VK-Y-565).

² Živan.

THESE DOCUMENTS CONTAIN INFORMATION OF A CONFIDENTIAL NATURE AND ARE NOT TO BE DISCLOSED TO THE PUBLIC OR TO ANY OTHER PERSON WITHOUT THE EXPRESS WRITTEN AUTHORIZATION OF THE NATIONAL SECURITY AGENCY.

CONFIDENTIAL

On 12/15/54, the following information was received from the source:

On 12/15/54, the source advised that the following information was received from the source:

CONFIDENTIAL

CONFIDENTIAL

CONFIDENTIAL

VKY-565 1030

ŠIFROVANI TELEGRAM

Poslano iz Vašingtona 30 septembra 1943 godine u 09:04 časova
Primaljeno u Komandi 1 oktobra 1945 godine u 17:00 časova

Ovde prolazna propaganda za partizane. U emisijama za Ameriku govori se protiv Kralja i reakcionarne Vlade u Londonu. Naši avijatičari se zapropastajem slušaju govora protiv Kralja. Kažu da borba partizana daju više koristiti Saveznicima nego Kralju i njegove Vlade. Ima se utisak da je ruski uticaj pobedio i ovde kao i u Engleskoj. Jugoslovenska vojska i Draža potpuno zanemareni. Molim učinite nešto da se ova propaganda smanji jer će rasplamtati građanski rat u zemlji.

Str. Pov. 432. KNEZEVIC

PROJEKTOVANJE IŠTAR
LAKVA VORJANIKOVA IŠTAR

Et. Rec. 18/2
272

Dest. ...
rez.

Originalno

Ubrankirano / produženo
U. Lu

Fotokopija dokumenata br. 1 (prilog I)

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

1914

...

...

...

IZVEŠTAJ POTPUKOVNIKA MLADENA ŽUJOVIĆA OD 1. APRILA 1944. PREDSEDNIKU JUGOSLOVENSKE IZBEGLIČKE VLADE O SADRŽAJU RAZGOVORA MAJORA LUKAČEVIĆA I BRITANSKOG PUKOVNIKA BEJLIJA¹

Šifrovani telegram

Poslat iz Kaira 1 aprila 1944 u 14,31 čas.
Primljen u Londonu 3 aprila 1944.

Lukačević² kaže upoznao vas s predlogom koji usvojio Beli i koji se sad želi diskutovati između ovdašnjih vojnih stručnjaka i Lukačevića. Kaže da ste dali saglasnost.

Razumeo da je to leteći odred koji bi Englezi snabdeli i čiji bi komandant bio Lukačević, ali pod komandom Engleza u pogledu vršenja nekih zadataka³.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, arhiva emigrantske vlade (E. V.), k. 296, reg. br. 25/5 (VK-g-656/1).

² Vojslav.

³ U jednom britanskom dokumentu od 5. aprila 1944, pored ostalog, piše:

«1. Lukačević je 27. otputovao avionom za Kairo, pošto mu je Ministarstvo inostranih poslova obećalo da će mu obezbediti povratak u Jugoslaviju.

2. Pre odlaska, Lukačević je pukovniku Bejlju predložio sledeće:

(a) Da on mora odmah po povratku u zemlju da organizuje pokretnu brigadu od 3.000 ljudi, koje bismo mi naoružali i dali im britanske uniforme.

(b) Ova brigada bi bila pod direktnom komandom Srednjeg Istoka i smatrala bi se britanskom.

(c) Brigada bi vršila akcije svuda po Srbiji, Sandžaku, Hercegovini i Crnoj Gori — izvodila bi specijalne akcije na zahtev Glavnokomandujućeg na Srednjem Istoku, na mostovima Ibra i Morave, kako je bilo traženo u decembru 1943.

(d) Da se jedna britanska misija, koju bi sačinjavalo specijalno obučeno osoblje i eksperti u izvođenju sabotaža, priključi Brigadi kako bi se osiguralo izvršavanje naredbi iz Kaira i da bi izveštavala o rezultatima akcija. Ujedno, davali bi savete u planiranju i izvršavanju operacija.

(e) Da se broj ljudi u Brigadi poveća na 6.000 u roku od tri meseca od momenta osnivanja.

(f) Ova Brigada ne bi »primećivala« partizane, ne bi priznavala Mihailovića niti njegova eventualna naređenja, već bi vršila operacije kao britanska vojska, pod britanskom komandom i po britanskoj strategiji.

3. Lukačević veruje da bi mogao da otpočne sa operacijama sa ovom Brigadom za mesec dana po povratku u zemlju, pod uslovom da smo mi u mogućnosti da mu isporučimo neophodnu opremu, uglavnom uniforme, čizme i naoružanje. On uviđa da bi Mihailović mogao da reaguje sa negodovanjem, ali veruje da neće preduzimati oružane akcije.

Primedba: Ideja dobra, ali potčinjenost Draži prvi uslov. Nedovoljna garancija ličnost komandanta. Odred ne sme biti sredstvo pritiska ni poslužiti za dizanje ustanka nezavisno od Čiče. Ne raspravljati stvar nezavisno od Čiče i Jugoslovenske vojske.

Molim odgovor⁴. Dotle pazim.

Br. 23.

Potpukovnik Žujović

4. Lukačević zna da, pošto se radi o čisto vojnom predlogu, ovaj njegov predlog mogu da razmatraju jedino Glavnokomandujući u Kairu i SAC. Stoga, mi bismo vama kao posredniku dostavili predlog tako da vi možete da kontaktirate sa njim preko jugoslovenskog štaba u Kairu, ukoliko smatrate za potrebno.

5. Pukovnik Bejli ne izražava nikakvo ohrabrenje, ali vi možete odlučiti da li ovaj predlog zaslužuje pažnju i razmatranje.

6. Ma kakvu odluku vi doneli, mi smatramo da Lukačevića treba uključiti u listu onih koje ste vi predložili za održavanje radio-veze, nakon povlačenja britanske misije (vaš Alfa 287, paragraf 2 (b)). Možda bi bilo poželjno da razgovarate sa Lukačevićem dok je tamo, i da se tom prilikom i vi uverite u snagu i autoritet vođe koje on, bez sumnje, poseduje.

7. Po mišljenju pukovnika Bejlja, Lukačevićeva reputacija, odnos sa Mihailovićevim ljudima i komandantima, njegova komanda nad trupama koje vodi, su takve da mogućnost da uspe u ovom poduhvatu ne izgleda tako neostvarljiva kako se činilo na prvi pogled.

8. Ovaj telegram je dat na uvid Ministarstvu inostranih poslova ali samo kao informacija« (Arhiv VII, kserografisana građa — Centralne državne arhive Velike Britanije Arhiva Ministarstva inostranih poslova — Public record office — Foreign Office — PRO—FO, k. 8, 371/44259).

⁴ Božidar Purić je na poledini dokumenta napisao, mastilom, ćirilicom:

»Kairo

Veza vaš br. 23. Ideja usvojena kao odlična i predpostavlja puno poverenje u ličnost. Čiči će objasniti lično on kad stigne, a samo onda i mi. Pred polazak neka vam kaže sve što je postigao da bi mi javili.

Molim vas držite ovo sve samo i isključivo za sebe i nikom ponavljam nikom drugom.

Str. pov. br. 218

Purić«.

BR. 3.

IZVEŠTAJ POTPUKOVNIKA MLADENA ŽUJOVIĆA OD 3. APRILA 1944. PREDSEDNIKU JUGOSLOVENSKE IZBEGLIČKE VLADE O RAZGOVORU MAJORA PETRA BAČOVIĆA I VOJISLAVA LUKAČEVIĆA SA BRITANCIMA¹

Šifrovan telegram

Poslat iz Kaira 3. aprila 1944 u 9,55 čas.
Primljen u Londonu 4. aprila 1944.

Englezi ispituju Bačovića i Lukačevića prijateljski o čisto vojnim stvarima²: rasporedu, snazi neprijatelja, minama i obezbeđenju mostobrana.

Zaključujem iz toga o ponovnom interesovanju za iskrčavanje.

Br. 28.

Potpukovnik Žujović

B. P.³

BR. 4

IZVEŠTAJ MAJORA LUKAČEVIĆA OD POČETKA APRILA 1944. DRAŽI MIHAILOVIĆU O REZULTATIMA POSETE LONDONU¹

Deneralu Mihailoviću.

Pre tri dana stigao sam iz Londona u Kairo prema Vašem traženju. Očekujem sretstva za prebacivanje u zemlju.

Prilikom Kraljevog venčanja² imao sam čast da kao Vaš izaslanik budem predstavljn Nj. V. Engleskom Kralju i Kraljici, koji su se

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, arhiva E. V., k. 29G, reg. br. 28/5.

² Vidi u ovom prilogu dok. br. 2.

³ Božidar Purić.

⁴ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, arhiva E. V., k. 29 G, reg. br. 51/5.

Telegram je 3. aprila 1944. potpukovnik Mladen Žujović uputio vladi Kraljevine Jugoslavije. Istom prilikom Žujović je upoznao Božidara Purića o tome da je Mihailović tražio da se Petar Bačović i Vojislav Lukačević što pre vrate iz Kaira u zemlju. Božidar Purić je stavio svoju zabeležku, u kojoj je napisao: »U svoje vreme Stivenson se obratio i on odgovorio da je to stvar vojske. Ako mislite da je pametno neka komanda ponovo pokuša«.

² Kralj Petar II Karadorđević venčao se sa grčkom princezom Aleksandrom 20. marta 1944. u Londonu.

živo interesovali za teške materijalne i moralne okolnosti pod kojima žive i bore se naši ljudi.

Pretstavnicima parlamenta, štampe i javnog života koji su se interesovali za naše prilike, pojedinačno i na nekoliko konferencija izneo sam celokupni tok naše borbe i sve faze kroz koje je ta borba prošla od 6. aprila do danas. Isto sam izneo i g. Emeri-u, članu britanske vlade koga sam takođe posetio, kao i predstavnicima američke štampe koji su pokazivali veliko interesovanje za prilike u Jugoslaviji. Događaje sam iznosio po svojoj savesti onako kako sam ih video i osetio, ne donoseći ni o čemu sopstveni zaključak, a Vi znate da sam po misijama, koje ste mi poveravali i po događajima u kojima sam učestvovao, mogao imati skoro potpuni pregled.

U Londonu sam takođe posetio sve uglednije predstavnike našeg političkog života

u emigraciji. Moram da Vam napomenem da su mnogi od njih imali nejasnu ili krivu pretstavu o zemlji.

Vidao sam pukovnika Béli-a³, u čiju objektivnost ne sumnjam, pa stoga verujem da u osnovnim linijama, kao i u činjeničnom izlaganju, neće biti razmimoilaženja, što takođe može doprineti pravilnom rešenju našeg problema. Jednom reči, naišao sam na dobru volju, kako savezničkih tako i naših krugova, da se u naše komplikovano i teško stanje unesu.

I Kralj i vlada, isto kao i mi svi tamo u zemlji, nepokolebljivo stoje na stanovištu da je naš spas u potpunom naslonu na Veliku Britaniju, ne prenebregavajući pri tom potrebnu korektnost i usklađivanje naših interesa i sa ostalim saveznicima.

Molim izvestite moje komandante na terenu da se uskoro vraćam. Baćović je ovde. Preduzeo potrebne korake da i on vidi Nj. V. Kralja pre povratka u zemlju.

Lukačević

³ Vidi dok. br. 2 u ovom prilogu.

BR. 5.

DEPEŠA VOJNOG IZASLANIKA JUGOSLOVENSKE IZBEGLIČKE VLADE U VAŠINGTONU OD 4. APRILA 1944. BOŽIDARU PURIČU O STAVU VLADE SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA PREMA ČETNIČKOM POKRETU¹

Telegram — Šifra

Otpremljen iz Vašingtona 4. aprila 1944. godine u 2.52 č.
Primičen u Londonu 5. aprila 1944. godine u 10.00 časova

VOJNOM IZASLANIKU — LONDON

Lično za Purića.

I pored saopštenja u mojoj depeši Str. Pov. Br. 49 imam utisak da slanje pomoći Draži zavisi od Engleza. Ključ je u Londonu. I pored želje Amerikanaca da se pomogne Draži, neće raditi ništa ako Englezi ne dadu pristanak. I ako se ne slažu sa dosadanjim pomaganjem samo Tita i sa engleskom politikom prema Draži imam utisak da će raditi za Dražu i ako bi se Englezi usprotivili. Potrebno glavno dejstvo sasrediti na London, da ne koče rad Amerike ako već neće da pomažu.

Str. Pov. Br. 51. Knežević²

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, arhiva E. V., k. 29 G, reg. br. 31/5 (VK-Y-658/4).

² Živan.

DEPEŠA VOJNOG IZASLANIKA JUGOSLOVENSKE IZBEG-
LIČKE VLADE U VAŠINGTONU OD 4. APRILA 1944. BOŽI-
DARU PURIČU O ODLUCI BRITANACA DA POVUKU SVO-
JE VOJNE MISIJE IZ ČETNIČKIH ŠTABOVA¹

Telegram — Šifra

Otpremljen iz Vašingtona 4. aprila 1944. godine u 2,52 časova.
Prilmljen u Londonu 5. aprila 1944. godine u 10.00 časova.

VOJNOM IZASLANIKU — LONDON

Najstrožije lično za Purića:

Šifriran izvor. Šef engleske tajne službe u Kairu lični prijatelj pukovnika Vilebi-a Izjavio da će povući sve oficire Engleze od Draže i da će za Srbiju poslati nove misije², ali preko Tita i njegovih kanala. Sve što šalju u Jugoslaviju i sve engleske misije moraju da idu preko Tita, čak i za Srbiju.

Str. Pov. Br. 50. Knežević³

¹ Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, arhiva E. V., k. 29 G, reg. br. 30/5.

² Vidi u prilogu II dok. br. 8.

³ Živan.

BR. 7

DEPEŠA VOJNOG IZASLANIKA JUGOSLOVENSKE IZBEG-
LIČKE VLADE U VAŠINGTONU OD 24. APRILA 1944. KO-
MANDI JUGOSLOVENSКИH TRUPA U KAIRU O ODLUCI
SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA ZA UPUĆIVANJE PO-
MOĆI I VOJNE MISIJE DRAŽI MIHAILOVIĆU¹

ŠIFROVANI TELEGRAM

Otposlat iz Washingtona 24 aprila 44
Primljen u Kairu 25 aprila 44

VEZA NAŠ STR-POV-BR-56

Posle svih referata o Dražinoj vojsci i izveštaja Sajca² i Mansfielda³, svi vojni krugovi — čak i Međusaveznički đeneralštab sa servisom Donovana⁴ — smatrali da treba bezuslovno pomagati Dražu. Učinjene sve pripreme za slanje misije, bez obzira na stav Engleza, kao i slanje pomoći u većim količinama. Čekala se samo odluka Roosevelta. Tu odluku sam već javio (moj Str. Pov. Br. 56)

Izvor siguran. Ništa ne šaljem napamet. O svemu izveštavam Ambasadora i ništa ne radim bez savetovanja sa njim. Pretsednik Čerčil intervenisao kod Roosevelta lično. Londonu ovo nisam javio zbog tamošnje teške situacije a da ne bih uticao negativno.

Str. Pov. Br. 57.

Knežević⁵

Dešifrovao:
Kap. A. Savić
25. 4. 44.

¹ Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, arhiva E. V., k. 29 G, reg. br. 37/5.

² Albert.

³ Valter. O tom izveštaju vidi: Branko Petranović, Jugoslovenske vlade u izbeglištvu, Globus, Zagreb 1981, str. 312.

⁴ Vilijam Donovan.

⁵ Živan.

BR. 1

PREDLOG BRITANSKOG AMBASADORA PRI JUGOSLOVENSKOJ IZBEGLIČKOJ VLADI OD 2. DECEMBRA 1943. MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA VELIKE BRITANIJE PO PITANJU PREKIDA ODNOSA SA DRAŽOM MIHAILOVIĆEM¹

(Ovaj telegram je posebno poverljiv i zato mora ostati kod naslovljenog primaoca)
(ŠIFROVANO)

DIPLOMATIJA (POVERLJIVO)

AMBASADOR NJEGOVOG VELIČANSTVA PRI JUGOSLOVENSKOJ VLADI U KAIRU — MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA

G-din Stivenson² POSLATO: 15,00 č. 2. decembar 1943.
Br. 139 PONOVLJENO: 20,55 č., 2. decembar 1943.
1. decembar, 1943.

Povodom vašeg telegrama Br. 94³.

Puno hvala na telegramu. Slažem se da skorašnji događaji iziskuju da i ja priložim svoj izveštaj. U međuvremenu, S.O.E.⁴ je dala predlog Komitetu za specijalne operacije da se odmah prekinu odnosi sa Mihailovićem. Ja sam dao jedan suprotan predlog, naglašavajući političku stranu jedne akcije, i urgirao sam da se ne donose nikakve odluke sve dok potpukovnik Bejli ne dođe ovde da nam referiše o obimu i jačini četničkog pokreta, što bismo posle uporedili sa podacima koje imamo o partizanskom pokretu⁵. Kopije ovih izveštaja ćemo poslati avionom. Moj kontra-predlog sam razmatrao i sa gospodinom Hovardom,⁶ koji se složio sa tim da je ovaj moj predlog u okviru gledišta u Ministarstvu. Komitet za specijalne operacije će ovo pitanje raspravljati 2. decembra.

¹ Kseroks-kopija dokumenta iz Centralnog državnog arhiva Velike Britanije u Londonu (Public Record Office — PRO), arhiva Ministarstva inostranih poslova (Foreign Office — FO), u Arhivu VII, arhiva NOP-a, k. 9, 371/37617.

² Ralf (Ralph Stevenson).

³ Pomenuti telegram nije pronađen. U svakom takvom slučaju Redakcija neće intervenisati.

⁴ Uprava za specijalne operativne zadatke (Special operations Executive).

⁵ Vidi u ovom prilogu dok. br. 4.

⁶ Daglas (Howard Douglas).

2. Možda ćemo, kada Bejli stigne, saznati nešto više o mogućnosti da se Mihailović održi protiv Tita. S.O.E. misli da on neće izdržati dugo zbog otpora koji partizanima pružaju bugarske snage. Naravno, Armstrong ne poznaje snagu partizanskog pokreta tako dobro kao mi.

3. Slažem se da nam vreme ne ide naruku u ovim našim nastojanjima da uspostavimo kontakt između kralja i partizanskog pokreta. Ovo bih voleo da prodiskutujem sa Maklejnem kada dođe ovde sa partizanskom delegacijom. Ukoliko poseta delegacije bude uspešna i ukoliko uspemo da Titu pošaljemo nešto opreme preko mora, ja ću celu stvar pismeno objasniti kralju. Teškoća je u tome što ne postoji pritisak kojim bismo mogli da nateramo Tita da promeni mišljenje. Uskraćivanje pomoći bi se kosilo sa našim vojnim interesima i, ukoliko Mihailović nije mnogo jači i srpsko javno mnjenje nije čvrsto antipartizanski nastrojeno, onda ne vidim razloga zašto bi Tito izmenio svoj potpuno nepoverljiv stav prema kralju.

BR. 2

IZVEŠTAJ BRITANSKOG AMBASADORA PRI JUGOSLOVENSKOJ IZBEGLIČKOJ VLADI OD 3. DECEMBRA 1943. MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA VELIKE BRITANIJE O USLOVIMA PREKIDA ODNOSA SA DRAŽOM MIHAILOVIĆEM¹

(ŠIFROVANO)

DIPLOMATIJA (POVERLJIVO)

AMBASADOR NJEGOVOG VELIČANSTVA PRI JUGOSLOVENSKOJ VLADI U KAIRU — MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA

G-din Stivenson *Poslato: 20,26 č., 3. decembra 1943.*

Br. 143 *Ponovljeno: 23,35 č., 3. decembra 1943.*

3. decembar, 1943.

Važno

Povodom mog telegrama Br. 139².

Juče je Komitet za specijalne operacije razmatrao pitanje daljnje politike prema Mihailoviću.

¹ Kseroks-kopija u Arhivu VII, PRO, FO, k: 9, 371/37617.

² Vidi u ovom prilogu dok. br. 1.

2. Komitet je prihvatio moja gledišta u vezi sa posebnim političkim značajem i mogućim reperkusijama koje bi nastale raskidom odnosa sa Mihailovićem, ali je isto tako bio spreman da donese odluku o raskidu. Posle razmatranja mog predloga da se odluka odloži dok potpukovnik Bejli ne bude evakuisan i dok ne obavimo konsultacije sa njim, Komitet je doneo zaključak:

(a) Da će Bejljev dolazak iziskivati dosta vremena, čak iako sve bude kako treba.

(b) Da je malo verovatno da će on dodati nešto značajno što mi ne znamo o situaciji u Srbiji, o čemu smo mi u poslednje vreme dobijali toliko mnogo telegrafskih izveštaja.

3. Pošto mnogi dokazi o saradnji Mihailovića sa neprijateljem ne mogu da se objave, Komitet se složio sa strategijom da bi se odnosi sa Mihailovićem mogli zaoštriti tako što bi se od njega tražilo da određenog datuma izvede specifičnu operaciju koja je u domenu njegovih snaga³. Zahtevana operacija bi trebalo da bude takva da se sa sigurnošću može očekivati da Mihailović neće uspeti da je izvede. Posle razmatranja mogućnosti gde je očigledan izgled za neuspeh, Komitet je doneo konačnu odluku. Ja sam se složio sa predlogom da se pošalje takav zahtev Jugoslovenskoj vladi da odmah pošalje direktnu poruku Mihailoviću.

4. Takođe je odlučeno da se podnese izveštaj Komitetu za odbranu na Srednjem istoku, u kojem bi stajalo:

(a) vojni razlog za prekid odnosa;

(b) politički razlozi za i protiv prekida odnosa;

(c) preporuka da se konsultuje vlada SAD i da se naša politika usaglasi sa njihovom, i

(d) plan akcije koja će se preduzeti u slučaju da se donese odluka o prekidu odnosa.

³ Vidi u ovom prilogu dok. br. 5.

**OBAVEŠTENJE MINISTARSTVA INOSTRANIH POSLOVA
VELIKE BRITANIJE OD 6. DECEMBRA 1943. BRITANSKOM
AMBASADORU PRI JUGOSLOVENSKOJ IZBEGLIČKOJ
VLADI O POLITICI PREMA DRAŽI MIHAILOVIĆU¹**

(ŠIFROVANO)

DIPLOMATIJA (POVERLJIVO)

MINISTARSTVO INOSTRANIH POSLOVA — AMBASADORU NJE-
VOG VELIČANSTVA PRI JUGOSLOVENSKOJ VLADI U KAIRU

Br. 106

6. decembar 1943.

POS LATO: 12,45 č., 7. decembra 1943.

Važno

Povodom vaših telegrama Br. 139 i Br. 143, od 2. i 3. decembra², koji se odnose na politiku prema Mihailoviću.

Verovatno ste već videli naše telegrame Br. 99 od 2. decembra i Br. 102 od 4. decembra.

2. Naši predlozi su, u stvari, kompromis. Time što ćemo napraviti razliku između Mihailovića, na jednoj strani, i četničkog pokreta i srpskog naroda, na drugoj strani, mi se nadamo da će biti moguće da se osiguraju vojne prednosti u ovom prekidu odnosa i da se u isto vreme nepoželjni politički efekti svedu na najmanju meru.

3. Složili smo se da ne vredi odlagati odluku do Bejljevog dolaska. Verovatno je da nećemo dobiti potpunije informacije o poziciji u Srbiji, niti značajnije dokaze Mihailovićeve saradnje sa Nedićem i Nemcima.

4. Što se tiče paragrafa 3 vašeg telegrama Br. 143, jasno je da je poželjno da se Mihailović pritegne što je moguće više. U vezi sa tim, mi pomalo sumnjamo da je ovaj predlog odgovarajući, jer on uključuje neograničeno odlaganje baš u momentu kada mi ne smemo da dozvolimo nikakva odlaganja ako želimo da postignemo saradnju između partizana, četni-

¹ Kseroks-kopija u Arhivu VII, PRO, FO, k. 9, 371/37617.

² Vidi u ovom prilogu dok. br. 1 i 2.

ka i kralja³. Uostalom, u poslednju godinu dana Mihailoviću je pružana šansa za šansom da pokaže svoju dobru volju i da odgovori na naše zahteve da se izvedu akcije. Staviše, objavljivanje osnivanja teritorijalne vlasti (vaš telegram Br. 147) sad pokazuje da se partizani ubrzano i neprekidno kreću ka slobodi. Stoga mi moramo da pokušamo da uhvatimo taj pokret pre nego što on ode i suviše daleko. Uklanjanje Mihailovića predstavljao je važan gest od strane kralja, a mi želimo da osiguramo da ovaj gest ne dođe i suviše kasno. Ipak, ukoliko smatrate da je neophodno da se ovaj predlog predoči kralju kako bi se on uverio u neophodnost uklanjanja Mihailovića, mi nemamo ništa protiv da tako i uradite.

5. Što se tiče paragrafa 4 (c) vašeg telegrama Br. 143, moj telegram koji odmah sledi predstavlja ponovljeni telegram koji smo poslali Vašingtonu i u kojem smo osigurali trenutnu poziciju i dali nove predloge. Ako se novi predlozi odobre, ja bih vas zamolio da organizujete da Vašington bude direktno informisan, kako bi oni mogli dalje da proslede informaciju u Ministarstvo inostranih poslova Sjedinjenih Američkih Država [State Department].

---

³ Pred kraj 1943, kada je saradnja četnika sa nemačkim i bugarskim okupacionim trupama dobila pun zamah, Draža Mihailović je pokušao još jedan manevar. On je, naime, na konferenciji sa brigadrom Armstrongom 23. decembra 1943, predložio da se uz prisustvo britanskih oficira kod četnika sastanu četnički i partizanski predstavnici, ali bez utvrđenog programa za pregovore. Tražio je od Armstronga da o tome izvesti svoje pretpostavljene (Arhiv VII, Ca, k. 20, reg. br. 39/4). Istog dana Armstrong je Mihailovićev zahtev prosledio u Kairo, a 26. decembra 1943. Ralf Stivenon je isto to dostavio Ministarstvu inostranih poslova V. Britanije (kseroks-kopija, u Arhivu VII, PRO, FO, k. 9, 371/37620). Na košuljici Zapisnika od 23. decembra 1943. Mihailović je, olovkom, napisao: »Na dan 3. januara 1944. godine na konferenciji u 14,30 časova đeneral Armstrong saopštio mi je da je 2. januara dobio kratku depešu iz Kaira da britanska vlada ne želi da posreduje u pogledu sastanka i pregovora sa komunistima« (Arhiv VII, Ca, k. 20, reg. br. 39/4). Vidi u ovom prilogu dok. br. 4 i 9.

**OBAVEŠTENJE MINISTARSTVA INOSTRANIH POSLOVA
VELIKE BRITANIJE OD 7. DECEMBRA 1943. SVOM AMBA-
SADORU U VAŠINGTONU O SARADNJI ČETNIKA SA
OKUPATORIMA I RAZLOZIMA ZA PREKID ODNOSA SA
DRAŽOM MIHAILOVIĆEM¹**

(DEŠIFROVANO)

DIPLOMATIJA (POVERLJIVO)

MINISTARSTVO INOSTRANIH POSLOVA — VAŠINGTONU BR. 647
IZUZETAK

7. decembar 1943.

Ponovljeno gospodinu Stivensonu u Kairu, pod Br. 107 (šif-
rovano)

q q q

Nedavno smo razmatrali našu celokupnu politiku prema pokretima otpora u Jugoslaviji, na osnovu novopripisanih izveštaja brigadira Maklejna, višeg oficira za vezu koji se nalazi kod partizana, i serije izveštaja od oficira za vezu koji se nalaze kod snaga gen. Mihailovića².

2. Kopije izveštaja brigadira Maklejna vam šaljem hitnom poštom za Ministarstvo unutrašnjih poslova Sjedinjenih Američkih Država. Suština izveštaja je da partizanske snage, koje dominiraju po celoj Jugoslaviji, izuzev oblasti stare Srbije i delova Crne Gore, broje 200.000 ljudi i veoma su dobro organizovane u oblastima koje su potpuno oslobođene od neprijatelja. Partizani su u ovim oslobođenim oblastima organizovali političke organizacije koje imaju jednak tretman prema članovima sve tri nacionalnosti i njihovim verama. Iako je članovima starih političkih stranaka dozvoljena neka aktivnost, partizanska politička organizacija je, u suštini, komunistička organizacija koja striktno sledi liniju Partije. Partizani su spremni da sarađuju sa svim oslobodilačkim grupama, izuzev sa grupom gen. Mihailovića koga optužuju da je izdajnik i spremni su da ga likvidiraju. Njihov stav prema monarhiji je: To pitanje će odlučiti narod posle rata. Dotle, nije dozvoljena nikakva antimonarhistička propaganda. Izveštaj zavr-

¹ Kseroks-kopija u Arhivu VII, PRO, FO, k. 9, 371/37617.

² Vidi ovaj prilog, dok. br. 6.

šava zaključkom da partizanski pokret nije samo znatna politička snaga, kakvom je i mi smatramo, već je vrlo verovatno da će biti i odlučujući faktor u Jugoslaviji.

3. Nedavne informacije iz Srbije kazuju:

(1) Da Mihailovićeva organizacija još uvek ima kontrolu nad većim delom stanovništva, ne samo zbog njihovog nacionalističkog stava već i zbog njihovog otpora prema komunizmu.

(2) Da Mihailović ne samo da nije ni od kakve vojne pomoći za saveznike već je postao izražena prepreka bilo kakvom obliku jugoslovenskog jedinstva.

(3) Da je Mihailović toliko opsednut opasnošću od komunizma da je otvoreno priznao da više voli da brani Nedića i Nemce nego da se potčini partizanima.

(4) Mada još uvek nema dokaza da Mihailović lično saraduje sa Nemcima, velika je verovatnoća da saraduje sa Nedićem i da su neki njegovi komandanti već potpisali sporazume sa Nemcima.³

(5) Da svi njegovi sledbenici ne dele njegove ekstremne stavove. Njegov komandant u Prištinskoj oblasti je pokazao dobru volju da se postigne sporazum sa partizanima i nespremnost da saraduje sa Nedićem.⁴ Neki stavovi su izveštavani direktno sa Kosova.

(6) Mada partizani ni pod kojim okolnostima neće saradivati sa Mihailovićem, možda bi ipak bili spremni da saraduju sa nekim od njegovih vođa, ukoliko se Mihailović ukloni.

4. S obzirom na to da je Mihailovićev izveštaj konačno pokazao da ne postoji više nikakva praktična politika kojom bi se uspešno sprovelo pomirenje između Mihailovića i partizana, mi smo suočeni sa sledećim dilemama:

(1) Možemo prekinuti sa Mihailovićem i celokupnu našu pomoć prebaciti partizanima. Rezultati ove politike bi mogli biti:

a) značajan vojni doprinos ratnim naporima, sada a i u kasnijoj fazi rata;

(b) mogućnost da Tita odvratimo od dokrine čistog komunizma i da ga ubedimo da prihvati kralja Petra i njegovu monarhiju;

(c) prosperitet Jugoslavije koja će se, najverovatnije, posle rata ujediniti u nekakav oblik komunističke države koja bi bila u tesnoj vezi sa Sovjetskim Savezom.

³ Vidi prilog IV.

⁴ Verovatno se odnosi na Radoslava Đurića.

(2) Sa druge strane, mogli bismo da nastavimo sa davanjem pomoći i partizanima i Mihailoviću. To bi nam, u najboljem slučaju, dalo:

(a) adut protiv partizana, ako oni posle rata pokušaju da na silu uspostave komunistički režim u Jugoslaviji;

(b) mogućnost da barem staru Srbiju spasemo od takve komunističke države, i

(c) mogućnost da nateramo Mihailovića da se u ratu bori protiv Nemaca.

5. Najnovije vesti iz Srbije ukazuju na to da ima malo nade da se ova dilema okonča time što bi se napravila jasna razlika između Mihailovića, na jednoj strani, i četničkog pokreta i stanovništva u Srbiji, na drugoj. Izgleda da je Mihailović, sam po sebi, postao nepremostiva prepreka za ostvarivanje bilo kakve saradnje između partizana i četnika. Uprkos tome što u svojoj vlasti drži Srbiju, on očigledno ne predstavlja mišljenje i stav Srba, kako smo mi do sada smatrali. Stoga bi trebalo omogućiti da se sa Mihailovićem prekinu odnosi, a da se u isto vreme nastavi saradnja sa onim četničkim vođama koji su spremni da se bore protiv Nemaca. Tako, ukoliko možemo da eliminišemo Mihailovića i na njegovo mesto stavimo čoveka sa razumnijim i fleksibilnijim stavom, možemo se realno nadati da ćemo izmiriti dve strane i ujediniti ih u zajedničku borbu protiv Nemaca, a da pri tom ne žrtvujemo kralja i srpsko stanovništvo i ne dozvolimo da dođe do dominacije komunista.

6. Stoga razmatramo mogućnost da kralju Petru sugerišemo da Mihailovića zameni drugim komandantom koji bi bio voljan da saraduje sa partizanima i kome bi sadašnji Mihailovići komandanti bili odani. Viši britanski oficir koji se nalazi kod Mihailovića poslao je izveštaj u kojem izražava mišljenje da je mala mogućnost da se Mihailović eliminiše time što bi ga javno oklevetali, jer on u svojoj vlasti drži jednu veoma uspešnu propagandnu mašineriju u Srbiji i on bi, jednostavno, kraljev potez okarakterisao kao proizvod pritiska komunista i Britanaca. Umesto toga, on predlaže da Mihailovića pošaljemo u Kairo na konsultacije sa kraljem i da ga posle toga razrešimo dužnosti. Stoga nameravamo da razmotrimo i ovu mogućnost.

7. Molim vas da ne preduzimate ništa u vezi sa ovim što je napisano u ovom telegramu, sve dok ne dobijete narednu vest, bilo od nas bilo direktno iz Kaira, da su ovi predlozi odobreni. Tada će biti obavešteno i Ministarstvo inostranih poslova Sjedinjenih Američkih Države, a tražiće se i saglasnost od vlade SAD.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a header or title.

Second block of faint, illegible text.

Third block of faint, illegible text.

Fourth block of faint, illegible text.

Fifth block of faint, illegible text.

Sixth block of faint, illegible text.

Seventh block of faint, illegible text.

Eighth block of faint, illegible text.

Ninth block of faint, illegible text.

Tenth block of faint, illegible text.

OBAVEŠTENJE BRIGADIRA ARMSTRONGA OD 9. DECEMBRA 1943. DRAŽI MIHAILOVIĆU O ZAHTEVU KOMANDE BRITANSKIH TRUPA NA SREDNJEM ISTOKU DA ČETNICI IZVRŠE DVE SABOTAŽE PROTIV NEMACA¹

Gospodine Ministre!

Juče sam dobio od đenerala Vilsona² jednu depešu. Po njegovom naređenju, dostavljam Vam srpski prevod depeše u tekstu ovoga pisma, a engleski tekst depeše u prilogu.

Đeneral Vilson me je zamolio da Vas izvestim, da je ovo njegova neposredna molba upućena Vama lično.

Depeša glasi:

- »1. Sloboda kojom se Nemci služe železničkim prugama od Grčke do Beograda za prevoz i izdržavanje trupa nepodnošljiva je. Ozbiljan prekid imao bi važne i dalekosežne rezultate.
- »2. Zato se umoljavate da, sa što manje zastoja, izvršite dva jednovremena, ponavljam jednovremena, napada radi uništenja: —
  - A.) železničkog mosta preko reke Morave, na pruži Stalać—Niš, kod Cerova, 8 km jugoistočno od Stalaća.
  - B.) železničkog mosta na pruži Kraljevo—Mitrovica a preko reke Ibar, na mestu gde se put za Jošaničku Banju odvaja, 14 km severno od Raške i 7 km južno od Ušća.
- »3. Pošto je bitno da se obadve pruge prekidaju jednovremeno, treba takođe da organizujete po jedan sporedan napad na svaku prugu, na tačkama koje zato smatrate poddesnim, tako da će se prekid ipak postići čak i u slučaju da bi jedan ili pak obadva glavna napada doživela neuspeh. Ukoliko bude moguće sporedni napadi trebaju biti jednovremeni sa glavnim a u svakom slučaju moraju ih neposredno slediti.
- »4. Dalje operacije koje budete izvršili, treba da imaju za cilj sprečavanje opravaka i održavanje obeju pruga u stalnom saobraćajnom prekidu.
- »5. U toku poslednjih meseca poslali smo Vam dovoljno materijala i eksploziva za izvršenje ovih zadataka.
- »6. Molim za izvršenje do 29-og decembra 1943 g.

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 20, reg. br. 26/4.

² Henri (Wilson, sir Henry Maitland).

»7. Nj. V. kralj Petar i jugoslovenska vlada obavešteni su da sam Vas molio da izvršite važne operacije«.

Kraj depeša.

Sa moje pak strane, gospodine Ministre, dozvolite da Vam pružim svu saradnju i svu pomoć što leži u mojoj volji.

Zato ću Vam biti zahvalan ako budete mi javili kako i na koji način mogu sa svojim štabom da pomognem Vama i Vašim silama.

Izvolite, primiti gospodine Ministre, izraz o mome poštovanju.

Položaj

9-og decembra 1943. g.

Armstrong

Generalštabni brigadir

Šef Britanske Vojne Misije

pri Vrhovnoj Komandi

Jugoslovenske vojske u otadžbini

Armijskom đeneralu
gospodinu

Draži M. Mihailoviću

Ministru Vojske, Mornarice

i Vazduhoplovstva Kraljevine

Jugoslavije i Načelniku

Štaba Vrhovne komande Ju-

goslovenske vojske u otadž-

bini

BR. 6

IZVOD IZ IZVEŠTAJA BRITANSKIH OFICIRA U ČETNIČKIM ŠTABOVIMA U VREMENU OD 15. NOVEMBRA DO 9. DECEMBRA 1943. O SARADNJI ČETNIKA SA OKUPATORI-MA I KVISLINZIMA¹

STROGO POVERLJIVO

Kopija

10. dec. 43.

Izvodi iz izveštaja britanskih oficira za vezu pri Mihailovićevim snagama — 15. nov. do 10. dec. 43.

1. 15. nov.

Kapetan Vejd², sa Mihailovićevim snagama u području severnog Kopaonika, izveštava da je nekoliko četnika iz odreda Mihailovićevog komandanta Cvetića³ prebeglo partizanima blizu Raške. Za odmazdu, Cvetić pali njihove domove.

¹ Kseroks-kopija u Arhivu VII, PRO, FO, k. 7, 371/44243.

² Robert (Wade).

³ Radomir. Tada je bio komandant Javorskog četničkog korpusa.

Kapetan More, pri Mihailovićevim snagama u području južnog Kopaonika, izveštava da su dva oficira i 60 ljudi iz Cvetičevog odreda dezertirali i pokušali da se pridruže partizanima u području Toplice. Cvetić ih je opkolio kod Raške, ubio njih 40 a 20 zarobio i mučio ih kako bi ih prisilio da odaju imena seljaka koji su im pomagali. Kapetan Vejd tvrdi da je Cvetić preko Nedićevih žandarma tražio od Nemaca da naoružaju po 30 civila u svakom selu za borbu protiv partizana.

2. 18. nov.

Potpukovnik Koup,⁴ pri Mihailovićevim snagama u području Prištine, izveštava da ga je major Đurić,⁵ viši četnički komandant, obavestio o saradnji četnika sa Nedićevom vladom u akciji protiv partizana.

Potpukovnik Koup kaže da ovu informaciju potvrđuje i izveštaj jednog Nedićevog oficira koji je nedavno bio u Đurićevom štabu. U izveštaju se navodi da je vest o ovoj saradnji između Nedića i Mihailovića bila objavljena Nedićevim trupama u Nišu.

Potpukovnik Koup kaže da Srbi u Đurićevom štabu izražavaju sledeće mišljenje:

(a) da većina oficira i ljudi pod Đurićevom komandom neće tolerisati ovu saradnju i neće se boriti protiv partizana u savezu sa Nedićem;

(b) da i pored glasila o neslaganju Mihailovića i Nedića, koje kolaju među trupama i stanovništvom, prijem Mihailovićeve naredbe nije objavljen;

(c) da Đurić, uprkos suprotnim Mihailovićevim naređenjima, već kontaktirao lokalne partizane.

3. 19. nov.

Kapetan More, pri Mihailovićevim snagama na južnom Kopaoniku, izveštava da veruje da je većina četničkih vođa protiv partizana samo zbog naređenja i instrukcija gen. Mihailovića. Marković,⁶ četnički vođa u ovom kraju, obavestio je kapetana Morea da on za sada ne može da kontaktira sa partizanima radi razgovora o saradnji, pošto je primio pismo od gen. Mihailovića u kojem se preti smrću svakom četniku koji nije spreman da se bori protiv partizana.

⁴ Cope.

⁵ Radoslav.

⁶ Živadín Žika.

4. 22. nov.

Kapetan Vejd izveštava da ga je četnički vođa major Keserović⁷ obavestio da će se on boriti protiv partizana gde god ih sretne, jer mu je tako naredio gen. Mihailović. Kapetan Vejd izveštava da je sada, posle odbijanja Mihailovićevih snaga da napadnu rudnik Trepča ili most kod Đunisa, uveren da su partizani i civilno stanovništvo koje im pomaže glavni neprijatelji Mihailovićevim četnicima.

5. 1 dec.

Kapetan Vejd izveštava da u njegovom području kolaju glasine da će Nedićeve kvislinške trupe biti korišćene za čišćenje područja Jastrepca od partizana, i smatra da će u tom slučaju lokalne Mihailovićeve snage pomagati Nedićevim.

Kapetan Vejd kaže da je potpuno uveren da Mihailović neće odobriti akcije sabotaže u područjima sa srpskim stanovništvom sve do savezničke invazije na Balkan, a možda ni tada.

Kapetan Vejd smatra da se Mihailović neće zalagati za prekid sukoba sa partizanima. S obzirom na ovakvu situaciju, on pita da li je svrsishodno da i dalje šalje oružje Mihailovićevim snagama.

6. 2. dec.

Kapetan More, pri Mihailovićevim snagama u području južnog Kopaonika, izveštava da je nedavno sa jednim Nedićevim oficijom koji se hvalio mobilizacijom Nedićevih snaga i saradnjom Nedić-Mihailović u borbi protiv partizana.

Kapetan More tvrdi da je u štab četničkog vođe Markovića pre nedelju dana došao jedan Nedićev izaslanik. Ovaj izaslanik je obavestio da Nemci garantuju odeću, opremu i platu četnicima kao nagradu za protivpartizanske aktivnosti.

Kapetan More kaže da je Marković odbio ovu ponudu, ali smatra da je isto ponuđeno svim četničkim vođama i da je malo verovatno da u ovo nije umešan i Mihailović.

7. 6. dec.

Kapetan Hargrifs,⁸ pri Mihailovićevim snagama u području Homolja, izveštava da po njegovom mišljenju nema šansi za bilo kakvu akciju protiv neprijatelja u ovom području, pošto je četnički i opšti moral slab.

⁷ Dragutin.

⁸ Edgar (Hargreaves).

On kaže da su »četnici svuda nepopularni kod seljaka i da između njih samih ima dosta trvenja. Seljaci su vrlo nesrećni pošto moraju da se povinuju Nemcima i u isto vreme da potažu četnike, koji ne čine ništa da bi ih zaštitili od nemačkog pljačkanja«.

8. 9. dec.

Kapetan Hargrifs izveštava da je položaj njegove misije veoma ozbiljan i da njegova misija »ne dobija nikakvu pomoć od četnika ili seljaka, već se potuca naokolo, kroz mećave i kišu, bez pratioca i nepoželjna gde god dođe«.

BR.7

PISMO BRIGADIRA ARMSTRONGA OD 17. DECEMBRA 1943. DRAŽI MIHAILOVIĆU O POTREBI DA ČETNICI IZVEDU AKCIJE SABOTAŽE U VEZI SA ZAHTEVOM KOMANDE BRITANSKIH TRUPA NA SREDNJEM ISTOKU¹

Gospodine Ministre!

Da bih rekao da mi [ni]je bilo jako milo, kada je na mene pala čast da budem izabran da preuzmem komandu nad savezničkom misijom pri Vašem Štabu, omalovažavao bih svoje prave osećaje. Stigao sam pun nade i predvideo sam doba sretne saradnje i po dobrim i po zlim prilikama, kao i mnogo korisnih operacija protiv omrznutog okupatora.

Za vreme prvih nedelja moga boravka imao sam čast da sa Vama često konferišem.

Na tim konferencijama, dogovorili ste se da naredite mnoge napade na neprijatelja naročito protiv vitalnih železničkih pruga Vranje — Skoplje, Niš — Sofija, u dolini Ibra, u Kačaničkom tesnacu, i od Skoplja do grčke granice; takođe ste se dogovorili da se vrše napadi u homoljskom kraju i protiv saobraćaja na Dunavu.

Priznajem, da za vreme prošla dva meseca, bili smo jako razočarani u očekivanju pomoći iz vazduha.

Ovo nije posledica nestašice dobre volje od strane savezničke Vrhovne Komande na Srednjem Istoku niti je posledica nemarljivosti Kraljevskog Vazduhoplovstva, već je prosto

¹ Prepis originala (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, Ča, k. 20, reg. br. 35/4.

posledica nepovoljnih meteoroloških prilika. Kažu mi, da je slučaj bio potpuno isti u odgovarajuće doba lanjske godine.

No, i pored toga u prethodnih šest meseci, dostavljeno je najmanje 20 transporata potpukovniku Keseroviću. 27 transporta Vašim komandantima u Homolju i, kao što znate, znatno više od 40 transportata potpukovniku Đuriću. Naravno i pored gore navedenih dostavljen je izvestan broj transportata Glavnom štabu² i raznim drugim komandantima.

Zato ćete da shvatite, gospodine Ministre, da izvesni Vaši komandanti nisu ostali potpuno bez potpora i kao što ste sami meni reki potpukovnik Đurić već raspolaže dovoljnom količinom oružja, municije i eksploziva i oskudeva jedino u izvesnim naročitim stručnim oružjima.

Godina se brzo primiće svome kraju. Gledam oko sebe da [na]pravim pregled onoga što je postignuto protiv okupatora — neprijatelja, a pitam sebe da li smo došli do cilja — zadatka koji smo sami sebi postavili.

Da govorim bez okolišenja duboko sam razočaran. Vi ste mi sami rekli da ste telegrafskim putem obavestili komandanta u homoljskom kraju da jednom čine kraj konferencijama i da pristupaju akciji, i da ste naredili p.pukovniku Đuriću da Vam odmah javi razlog zašto ne može da izvrši operacije koje smo već odavno projektovali.

Naposletku, moj glavni komandant je sada molio, da se izvesne operacije vrše u cilju prekidanja vitalnih neprijateljskih komunikacija koje prolaze kroz teritoriju pod Vašom Vrhovnom Komandom³.

Ja bih Vas ozbiljno umolio, gospodine Ministre, da naredite da se dotične operacije odmah izvrše. Uveravam Vas da želim da Vam pomognem, ali obzirom na Vaše stalno odbijanje da me primite, osećam se nemoćnim da to učinim.

Izvolite primiti, gospodine Ministre, izraz o mome poštovanju.

Položaj
17 - XII 1943.

Armstrong, s.r.
Gštabni brigadir
Šef Brit. Voj. Misije pri Vrh. Kom.
Jug. Voj. u Otadžbini

Armijском генералу
g. Draži M. Mihailoviću
Ministru Vojske, Mornarice i Vazduhoplovstva Kraljevine Jugoslavije i Načelniku Štaba Vrh. Komande Jugoslovenske vojske u Otadžbini
Slobodne Jugoslovenske Planine

² Odnosi se na štab Draže Mihailovića.

³ Vidi u ovom prilogu dok. br. 5.

IZVEŠTAJ BRITANSKOG AMBASADORA PRI JUGOSLOVENSKOJ KRALJEVSKOJ VLADI OD 26. DECEMBRA 1943. MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA VELIKE BRITANIJE O NAČINU PREKIDA ODNOSA SA DRAŽOM MIHAILOVIĆEM¹

(ŠIFROVANO)

DIPLOMATIJA (POVERLJIVO)

AMBASADOR NJEGOVOG VELIČANSTVA PRI JUGOSLOVENSKOJ VLADI U KAIRU — MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA

G-din Stivenson

Poslato: 14,27 č., 27. decembar 1943.

Br. 220

Ponovljeno: 16,45 č., 27. decembar 1943.

26. decembar 1943.

Povodom mog telegrama Br. 212, paragraf 4. Najstroža tajna.

U generalštabu su održani sastanci na kojima su raspravljani vojni i politički detalji u vezi sa prekidom odnosa sa Mihailovićem.

2. Dole navedeno predstavlja nacrt plana.

(Počinje)

U roku od 72 časa, od mementa donošenja odluke o prekidu sa Mihailovićem, obaviće se pismena komunikacija sa jugoslovenskom vladom:

(a) S.O.E. će brigadiru Armstrongu dostaviti tekst koji će se uručiti jugoslovenskoj vladi u ime vlade Njegovog veličanstva.

(b) Brigadir Armstrong će dobiti instrukcije da Mihailoviću dostavi tekst istog dana kada ga i ja budem uručio jugoslovenskoj vladi u Kairu.

(c) U komunikacijama će biti (? 2 grupe su izostavljene) uključeni sledeći zahtevi: (1) da gen. Mihailović ne otežava evakuaciju savezničke vojne misije; (2) da misiji obezbedi pratnju do oblasti koju će odrediti naše vojne vlasti.

(d) S.O.E. će britanskim oficirima za vezu koji se u ovom momentu nalaze kod Mihailovića poslati instrukcije da informišu Mihailovićeve komandante o pravoj situaciji u Jugo-

¹ Kseroks-kopija u Arhivu VII, PRO, FO, k. 9, 371-37620.

slaviji. To će biti učinjeno pošto brigadir Armstrong uruči tekst gen. Mihailoviću — tu se mora pažljivo precizirati vreme.

(e) (1) S.O.E. će poslati instrukcije britanskim oficirima za vezu koji su ostali na svojim mestima — videti prethodni paragraf (d) — da se evakušu u određenu oblast na partizanskoj teritoriji. Ovu oblast će odrediti S.O.E. (2) Britanski oficiri za vezu će dobiti instrukcije da traže oružanu pratnju prilikom ove evakuacije. (3) S.O.E. i ja smo se dogovorili da neki britanski oficiri za vezu ostanu na svojim sadašnjim mestima, i posle prekida odnosa sa Mihailovićem, sve vreme dok traje ova koordinirana evakuacija.

(f) U isto vreme, S.O.E. će poslati poruku šefu misije koja se nalazi kod Tita u kojoj će dati što je više moguće informacija u vezi sa položajem britanskih oficira za vezu koji su već evakuisani.

3. Po isteku vremenskog perioda od 72 sata:

(a) Jugoslovenski kralj i vlada će od mene dobiti pismo kojim ću ih u kratkim crtama obavestiti da nameravamo da prekinemo sa pružanjem pomoći gen. Mihailoviću, navodeći naše razloge za taj korak, uz zahtev da se obezbede sve mogućnosti za bezbednu evakuaciju britanskih oficira za vezu i njihovih misija.

(b) Štab glavnokomandujućeg će poslati pismo gen. Mihailoviću kojim ćemo ga obavestiti o našim namerama da prekinemo sa slanjem pomoći i u kome ćemo navesti razloge za prekid.

(c) S.O.E. će urediti da se iz štaba glavnokomandujućeg na Srednjem istoku pošalje poruka Titu u kojoj će se direktno navesti pravo stanje stvari i zatražiti njegova saradnja u evakuaciji britanskih oficira za vezu.

(Kraj)

PREDLOG BRITANSKOG AMBASADORA PRI JUGOSLOVENSKOJ IZBEGLIČKOJ VLADI OD 26. DECEMBRA 1943. MINISTARSTVU INOSTRANIH POSLOVA VELIKE BRITANIJE DA ODBIJE MIHAILOVIĆEV ZAHTEV O POSREDOVANJU U PREGOVORIMA ČETNIČKIH I PARTIZANSKIH PREDSTAVNIKA¹

(ŠIFROVANO)

DIPLOMATIJA (POVERLJIVO)

AMBASADOR NJEGOVOG VELIČANSTVA PRI JUGOSLOVENSKOJ VLADI U KAIRU — MINISTRU INOSTRANIH POSLOVA

G-din Stivenson Poslato: 8,55 č. GMT 27. decembar 1943.
 Br. 224 Ponovljeno: 10,50 č. BST 27. decembar 1943.
 26. decembar 1943.

Ponovljeno Moskvi.

Hitno

Povodom mog prethodnog telegrama.

Kao što sam već ranije izvestio, izvesno je da Mihailović oseća da mi nameravamo da prekinemo sa pružanjem pomoći.

2. Jasno je da ovaj njegov gest samo znači nameru da nas navede na odlaganje donošenja odluke i da tu nema nikakvih drugih motiva. Uslov da vlada Njegovog veličanstva mora da jamči za sporazum sam po sebi dokazuje pomanjkanje ozbiljnog stava u ovim predlozima.

3. Mihailović se svojski potrudio da svojim akcijama jasno da do znanja da Tita i partizane smatra nezvaničnim i ličnim neprijateljima (ovo je i sam naglašavao u mnogobrojnim telegramima koje je preko naših kanala slao svojoj vladi). On u svemu tome ima podršku jugoslovenske vlade u Kairu.

4. Stoga sam siguran da Mihailović nema istinsku nameru da vodi bilo kakve pregovore. S druge strane, Tito Mihailovića smatra ratnim zločincem sa kojim on neće ni pod kojim uslovima da vodi bilo kakve pregovore.

¹ Kseroks-kopija u Arhivu VII, PRO, FO, k. 9, 371/37620.

5. Međutim, ja sam zatražio da se brigadir Armstrong oba-
vesti da sam dostavio Mihailovičev predlog, u skladu sa me-
morandumom koji su izmenjale vlade Njegovog veličanstva
i sovjetska vlada (vidite vaše telegrame Br. 123 i Br. 136) a
koji se odnosi na njihovu zajedničku želju da se nađu osnove
za saradnju ova dva pokreta u Jugoslaviji.

6. Ja lično smatram da vlada Njegovog veličanstva ne bi
trebalo da pristane na predlog da sama rešava ovaj problem.
Predlažem da se obave konsultacije sa sovjetskom vladom i,
ukoliko su oni spremni da zajednički razgovaramo sa Titom,
tek tada da razmatramo ovaj problem. Ali, čak i zajednički
pristup problemu teško da bi pokolebao Tita, koji je spreman
da u svoje redove primi kolone četnika, ali u isto vreme name-
rava da strelja Mihailovića i neke njegove vođe čim mu do-
padnu šaka.

BR. 10

SAOPŠTENJE MINISTARSTVA INOSTRANIH POSLOVA VELIKE BRITANIJE OD 18. FEBRUARA 1944. SVOM AMBA- SADORU U VAŠINGTONU O POVLAČENJU SVIH BRITAN- SKIH OFICIRA IZ ČETNIČKIH ŠTABOVA¹

(ŠIFROVANO)

DIPLOMATIJA (POVERLJIVO)

MINISTARSTVO INOSTRANIH POSLOVA — VAŠINGTONU

Br. 1419 Poslato: 19,55 č., 18. februara 1944.
18. februar 1944.

Ponovljeno g-dinu Stivensonu u Kairu, pod Br. 123.

Hitno

Po hitnoj preporuci glavnokomandujućeg na Srednjem is-
toku i vrhovnog komandanta savezničkih snaga, odlučili smo
da povučemo sve naše oficire za vezu koji se trenutno nala-

¹ Kseroks-kopija u Arhivu VII, PRO, FO, k. 7, 371/44247.

ze kod snaga gen. Mihailovića. Detalji o povlačenju će biti utanačeni, zavisno od oblasti iz koje se vrši povlačenje, i za sada neće biti nikakvog javnog oglašavanja.

2. Razlozi za preduzimanje ove akcije su sledeći:

(a) Iako smo se svim silama trudili da Mihailoviću šaljemo pomoć, njegova vojska već duže vreme nema nikakvog uspeha u borbi protiv neprijatelja. Stoga je logično da treba da povučemo naše oficire za vezu.

(b) Pomanjkanje naše materijalne pomoći dovodi naše oficire za vezu u krajnje težak položaj, čak vrlo opasan. Njihovi odnosi sa Mihailovićem se rapidno pogoršavaju i, ukoliko budemo čekali na otvoreno razračunavanje sa Mihailovićem, mogli bismo doći do situacije kada bi povlačenje naših oficira bilo nemoguće.

(c) Iako smo se trudili da Mihailoviću šaljemo pomoć, bili smo primorani na posebno šaljemo pomoć i našoj misiji. To znači neosnovano iscrpljivanje naših organičenih kapaciteta u vazduhoplovstvu, komunikacijama i specijalno obučenom osoblju.

(d) Ova duga neaktivnost naše misije loše utiče na osoblje, to ostavlja ozbiljne psihološke posledice, osećaju se poniženim i frustriranim.

(e) Daljnje ostajanje naših oficira kod Mihailovića nepovoljno utiče na naše vojne odnose sa partizanima. Tito je odbio da prihvati britansku misiju, koja je trebalo da bude sa partizanskim snagama u Srbiji, sve dok ne povučemo naše misije kod Mihailovića.

3. Dva američka oficira za vezu, koji su bili pripojeni našoj misiji kod Mihailovića², trenutno se nalaze na putu ka obali tako da ih britanske misije neće ostaviti na cedilu prilikom povlačenja.

4. Molim vas da o ovome odmah obavestite Ministarstvo Sjedinjenih Američkih Država i da im objasnite da smo radi bezbednosti naših ljudi morali da preduzmemo ove korake bez konsultacije sa njima. Nadamo se da će oni odobriti ovu našu akciju.

² U pitanju su Valter Mensfeld i Albert Sajs.

OBAVEŠTENJE BRIGADIRA ARMSTRONGA OD 8. APRILA 1944. DRAŽI MIHAILOVIĆU O PORUCI GENERALA PADŽETA DA ČETNIČKI KOMANDANTI SARADUJU SA NEMCIMA I OPASNOSTI DA ČLANOVI BRITANSKE MISIJE KOD ČETNIKA PADNU U RUKE NEMACA¹

For General Milailovic from General Paget².

8 April 1944

I am informed that my ANGELICA mission in area of your Commander CVETIC has been discovered by GERMAN patrol and is in imminent danger of capture. I am also aware of fact that CVETIC is now openly collaborating with GERMANS. As I understand CVETIC is still under your command. I repeat my previous Warning that I hold you personally responsible for the safety of this Mission and all other Allied Personnel accredited to you and your Commanders.

C. D. Armstrong
Brigadier

Za Đenerala Mihailovića od Đenerala Padžeta.

8 April³

Bio sam izvešten da moja misija ANĐELIKA⁴ u reonu Komandanta Cvetića⁵ je bila nađena od strane jedne NEMAČKE patrole, i postoji velika opasnost da bude zarobljena. Takođe znam da CVETIĆ sada otvoreno radi zajedno sa NEMCIMA⁶. Pošto razumem da [je] još Cvetić pod Vašom Koman-

¹ Original (pisan na engleskom i srpskohrvatskom jeziku, latini-com) u Arhivu VII, Ča, k. 20, reg. br. 7/5 (VK-Y-801). Prevod je verovatno učinio sam Armstrong.

² Padžet (Paget) je bio vrhovni komandant Srednjeg istoka.

³ Datum je napisan mastilom, ćirilicom.

⁴ Šifru za britansku vojnu misiju na prostoru pl. Golija i Javor.

⁵ Radomir, a reč »Cvetića« je u originalu podvučena crvenom olovkom.

⁶ U izveštaju komandanta 2. kosovskog korpusa od 8. aprila 1944. Draži Mihailoviću o stanju četničkih organizacija na Kosovu, pored ostalog, piše: »Pojedini korpusi učestvuju u zajednici sa okupatorom i sa satelitima u borbi protiv partizana. Po onome gde je pretežnija opasnost od partizana kao što je bio slučaj u Ibru, gde su se našli, na jednoj liniji jednovremeno Ljotičevci, Nedičevci, Arnautska Šuc policija (albanska policija — prim. red.), Bugari, Nemci i Javorski korpus (major Cvetić). To ima psiholoških reperkusija na narod. Treba, po mom mišljenju, raditi da se Nemci, Ljotičevci, Arnauti i drugi nađu u prvim linijama, a ne naši redovi... Cvetičevci vojnici slobodno šetaju po Raškoj i Ibarskom dolinom, a okupator to gleda«.

dom, ponovo opominjem da Vi ćete lično odgovarati za sigurnost ove misije i sveg drugog savezničkog ljudstva⁷ kod Vas i Vaših podčinjeni⁸.

C. D. Armstrong
Brigadier

U istom izveštaju za članove britanskih vojnih misija kaže se: »Po vašem naređenju uputio sam Engleze i Amerikance (prinudno spuštene avijatičare na pl. Kopaonik — prim. red.), vratio ih je major Cvetić zbog nesigurnosti puta. Ne znam šta da radim sa njima. Izjavili su želju vođi pratnje da žele da idu kod partizana, jer su saveznici« (Arhiv VII, Ča, k. 101, reg. br. 10/3). Na margini pisma o Englezima i Amerikancima, Draža Mihailović je dopisao olovkom, ćirilicom: »Da se preko Kesera (Dragutin Keserović — prim. red.) pošalju nama«.

⁷ Kolaboraciju četnika sa okupatorima Britanci su sve više koristili kao sredstvo pritiska na Mihailovića, stavljaajući mu to otvoreno do znanja. Tražili su da on izvrši po neku sabotažu na saobraćajnicama u Srbiji, čime bi dobio status borca protiv sila osovine. To je naročito došlo do izražaja u proleće 1944, kada se britanske misije definitivno povlače iz četničkih štabova. To povlačenje išlo je, uglavnom preko 2. kosovskog korpusa na Kopaoniku, zatim preko r. Ibra u Sandžak, na slobodnu teritoriju. Mihailovićevi oficiri, po njegovom naređenju nastojali su da ih u tome onemoguće, preteći im čak da će ih predati Nemcima. U vezi s tim, britanski generali Padžet i Armstrong bili su prinuđeni da intervenišu kod Mihailovića, tražeći da se zaštite njihovi oficiri i vojnici i da se spreči da padnu u ruke Nemaca.

U pismu generala Armstronga od 7. marta Draži Mihailoviću o tome se pored ostalog, kaže: »Skoro sam dobio izveštaj od jednog od mojih oficira da komandir njegove pratnje nije hteo da ga prebaci preko Ibra i pretio je da će razoružati moga oficira i njegovu grupu, i otvoreno je kazao da bi više voleo da Nemci uhvate moga oficira i vojnike nego da uhvate partizane.

Pošto ovakav gest pretil bezbednosti mojih oficira i vojnika i nekoliko Amerikanskih avijatičara, molim vas da izdate naređenje za njihov siguran put do moga štaba« (Arhiv VII, Ča, k. 20, reg. br. 3/5).

Slične primedbe Armstrong je Mihailoviću pravio i kasnije, tražeći zaštitu britanskog osoblja. Vidi dok. br. 12.

⁸ Na poleđini dokumenta Draža je dopisao olovkom, ćirilicom: »Odgovoriti i narediti potrebno. Potom vratiti za arhivu«.

OBAVEŠTENJE BRIGADIRA ARMSTRONGA OD 5. MAJA 1944. DRAŽI MIHAILOVIĆU O SARADNJI ČETNIKA I NEMACA U BORBI PROTIV NOVJ¹

Ministru Vojske, Mornarice i Vazduhoplovstva i načelniku štaba Vrhovne Komande, Đeneralu g. D. M. Mihailoviću.

5 maja 1944 g.

Gospodine Ministre,

Dobio sam izveštaj da radi potpukovnik g. Keserović² sa otprilike 2000 vojnika, zajedno sa Nemcima, imajući za cilj napad na Partizane kod Ibra.³

Ja sam obavešten da je jedan moj oficir sa svojim telegrafistom i nekoliko američkih aviatičara, na teritoriji potpukovnika g. Keserovića i da su telegrafist i aviatičari baš u njegovom štabu. Ja sam zbog toga duboko zbunjen da dobijem ovaj izveštaj. Ja Vas molim, što pre, da me uverite da su imenovani ljudi u sigurnosti i da neće oni pasti Nemcima u ruke.

Ja sam dalje obavešten da je jedan bolestan oficir, sa još dva oficira koji ga leče, u Crnoj Savi.⁴ Ja bih hteo da budem uveren i za njihovu sigurnost.

Ja sam stalno tražio od potpukovnika g. Lalatovića⁵ izveštaj o mestu gde se nalaze ti Poljaci⁶ koji su bili na teritori-

¹ Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, k. 20, reg. br. 20/5 (VK-Y-840).

² Dragutin, komandant Rasinskog korpusa.

³ O stavu Draže Mihailovića prema Nemcima vidi dok. br. 105, dep. br. 707 i 708.

⁴ Naziv nejasan. Radi se o nekom mestu na pl. Kopaoniku.

⁵ Mirko.

⁶ Reč je o jednoj grupi (oko 40) poljskih državljana koji su, kao nemački zarobljenici, radili u basenu borskog rudnika, a odatle prebegli u četničke jedinice na Homolju.

Poljska vlada u Londonu je, sporazumno sa britanskom vladom, nastojala da od tih Poljaka formira vojnu jedinicu u sastavu četničkih jedinica. U tom cilju je u proleće 1943. predsednik poljske vlade general Sikorski, u dogovru sa britanskim vojnim vlastima, uputio na područje pl. Homolje kapetana Nesa (Naš), koji je bio i član britanske vojne misije kod četničkih štabova za to područje. Krajem avgusta 1943, sporazumom između četničkih komandanata u istočnoj Srbiji i predstavnika britanskih vojnih misija, dogovoreno je da se formira oružana jedinica koju bi oružjem i opremom snabdela britanska komanda iz Kaira. Mihailović je uslovljavao naoružavanje Poljaka, tra-

ji majora g. Cvetića, a uvek dobijem odgovor »ja ne znam«. Sada sam dobio pitanje od Kaira o ovim Poljacima i sam bio morao odgovarati da potpuno sam nesposoban da izvestim gde su.

Pošto je sada preko mesec dana od kad je bilo upućeno naređenje majoru g. Cvetiću da šalje Poljake kod moga štaba, ja bih bio zahvalan ako biste izdali naređenje da oni dođu.

Primate moje pozdrave

Štab engleske misije.

C. D. Armstrong
Brigadir

žeći da Britanci, najpre, naoružaju sve četničke jedinice. Kapetan Naš je, pri napadu Nemaca na štab britanskih misija u s. Luke, decembra 1943. poginuo, a posle toga su Poljaci prebačeni na pl. Javor kod četnika Javorskog korpusa, sa kojim su učestvovali u borbama protiv jedinica NOVJ. Opširnije vidi Arhiv VII, Ča, k. 20, reg. br. 41/3, 12/4 46/4—20; k. 276, reg. br. 8/1, i 10/1).

Dobar deo poljskih građana evakuisan je američkim avionima 10. avgusta 1944. sa aerodroma kod Pranjana, kada su Amerikanci vršili evakuaciju svojih pilota koji su bili u četničkim rukama.

PRILOG III

DOKUMENTI SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA 1943.

THE END

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS

**PISMO AMERIČKOG KAPETANA VALTERA MENSFILDA
OD 25. DECEMBRA 1943. DRAŽI MIHAILOVIĆU O ODLASKU
PUKOVNIKA SAJCA IZ ZEMLJE I POTREBI DA ČET-
NICI POUVEDU BORBUTIV OKUPATORA¹**

General Draža Mihailović,
ministar rata,
Jugoslovenske kraljevske vlade.

25. decembar 1943.

Moj dragi ministre,

Pišem ovo pismo da bih objasnio zašto je pukovnik Sajc² krenuo sa grupom kapetana Vejda prema obali.

Pukovniku Sajcu se učinilo da je dugo čekao na vas da obezbedite kanal. Kada je saznao da se partizani nalaze na obalskom području, pomislio je da će, ukoliko bude još čekao, biti isuviše kasno da vam pomogne. Predstavnici partizana su već u Kairu. Naša vlada, preko ministra Kordela Hala³, saopštila je da se složila sa davanjem veće pomoći partizanima, jer se oni sada više bore protiv Nemaca nego vi. Pukovnik Sajc je zato mislio da treba odmah da predoči našoj vladi, šta je video, iako on sada nije bio potpuno obavešten i još nije morao ni da prolazi kroz kanal koji su obezbedili partizani. Partizani su garantovali sigurnu pratnju kapetanu Vejdu i njegovoj grupi do Italije. Obaveštenje koje pukovnik Sajc sada ima kod sebe biće obezbeđeno i neće ga videti partizani. Međutim, kao meru predostrožnosti, pukovnik Sajc je uništio sva imena koja bi mogla biti izložena opasnosti ukoliko bi pali u neprijateljske ruke. On se nada da će uskoro biti u Italiji.

Pukovnik Sajc je naredio da pribavim ostatak potrebnih podataka i odmah se uputim najbržim raspoloživim sredstvom. Takođe traži da kapetan Todorović⁴ ide kao oficir za vezu. Stoga ja od vas tražim da nam ostatak tih obaveštenja pošaljete po brzom kuriru i odmah obezbedite kanal, čak

¹ Original (pisan na engleskom jeziku, mastilom) u Arhivu VII, Ča, k. 20, reg. br. 9/6. Na poleđini dokumenta Draža Mihailović je dopisao olovkom: »Pismo puk. Sajca«.

² Albert.

³ Cordell Hull, ministar inostranih poslova SAD. On je 9. decembra 1943. izjavio da vlada SAD priznaje kralja i izbegličku vladu Kraljevine Jugoslavije i da će vlada SAD pomagati i četnike i partizane.

⁴ Borislav Bora (Lo-La).

iako je to skopčano s rizikom. Ukoliko ne možete odmah da ostvarite kanal, tražim dozvolu da odem sa kapetanom Morom,⁵ čak iako to znači da prođem kroz redove partizana koji su njemu dali iste garancije koje su pružili i kapetanu Vejdu. On bi štitio to obaveštenje našim životima.

Znam da može da vam se ne sviđa odluka pukovnika Sajca, samo se mi moramo brinuti za budućnost i ostaviti na stranu lična osećanja. Pukovnik Sajc je najiskreniji u svojoj želji da pomogne vama i srpskom narodu. Ukoliko vi imate poverenja u nas, ja vas molim da postupite po napred predloženom planu i obezbedite kanal odmah ili mi dozvolite da odem s kapetanom Morom. Ukoliko vi ne želite da mi nastavimo sa našim izveštajima, onda vas molim da mi dozvolite da vas napustim sa kapetanom Morom, jer ja ne vidim kako vam mogu biti od neke dalje koristi bez američke pomoći ovde.

Nadam se da verujete da kapetan Todorović nije mogao da zaustavi pukovnika Sajca, jer mu je pukovnik Sajc naredio da ostane u Krljanima kada je on išao da se sastane s kapetanom Vejdom, iako je kapetan Todorović navaljivao da pođe s njim. Potsećam vas da je kapetan Todorović pošao kao oficir za vezu po naređenju pukovnika Sajca.

I poslednja stvar. Pukovnik Sajc je tražio od mene da vi garantujete da će se sva američka pomoć odmah upotrebiti za borbu protiv Nemaca.

On takođe smatra da bi njegova misija bila dosta ojačana ukoliko biste, dok on bude davao ta obaveštenja svom šefu, vi mogli oformiti jedan pokretni borbeni bataljon koji bi započeo akciju protiv Nemaca odmah, u različitim delovima Srbije i otpočeo s uništavanjem važnih ciljeva.

Želim da kažem da ja lično cenim sve što ste vi učinili za nas. Pukovnik Sajc je bio veoma impresioniran svim što je video prilikom svog puta [po Srbiji] radi osmatranja i stekao je povoljan utisako vašim trupama i borbenoj snazi.

Iskreno vaš

Valter R. Mensfeld

kapetan mornaričke pešadije (SAD)

⁵ Đordž Mor.

PRILOG IV
DOKUMENTI NEMAČKOG RAJHA 1943. I 1944.

The first part of the document discusses the importance of maintaining accurate records of all transactions. It emphasizes that every entry should be supported by a valid receipt or invoice. The text also mentions the need for regular audits to ensure the integrity of the financial data. Furthermore, it highlights the role of the accounting department in providing timely and accurate information to management for decision-making purposes.

The second part of the document details the various methods used for data collection and analysis. It describes the process of gathering information from different sources, including internal reports and external market research. The text also discusses the use of statistical tools to analyze the collected data and identify trends and patterns. Additionally, it mentions the importance of maintaining confidentiality and security of the data throughout the entire process.

The third part of the document focuses on the implementation of the findings from the analysis. It outlines the steps involved in developing and executing a strategic plan based on the insights gained. The text also discusses the need for continuous monitoring and evaluation to ensure that the plan remains effective and relevant over time. Finally, it concludes by emphasizing the importance of communication and collaboration among all stakeholders in the organization to achieve the desired outcomes.

IZVEŠTAJ KOMANDE 15. BRDSKOG ARMIJSKOG KORPUSA OD 19. NOVEMBRA 1943. ŠTABU 2. OKLOPNE ARMIIJE O SARADNJI ČETNIKA SA NEMAČKIM TRUPAMA U DALMACIJI I ZAPADNOJ BOSNI¹

Poverljivo

Komanda XV (Brd.) A.K.

Odelj. Ic² br 1006/43 str. pov.

Veza: 1. Načelnik štaba
2. oklopne a. Ic/AO
656/43 str. pov.
od 25. 10. 1943.

H. Q.³ 19. 11. 1943.

2 izvoda

2. Razgovor
pukovnika Pfaferota⁴
sa majorom
Sauerbruchom

Predmet: Saradnja sa četnicima

NAČELNIKU ŠTABA 2. OKLOPNE ARMIIJE

U vezi gornjeg javljamo:

a) Borbeno sadejstvo sa četničkim grupama duž glavne saobraćajnice Bihać — Gračac — Knin — Drniš — Šibenik sastoji se u tome što su četnici okupljeni u posebnim uporištima uz oslonac na nemačke trupe. Četničke vođe primaju naloge i uputstva o vršenju zadataka obezbeđenja i izviđanja od zapovednika nemačkih uporišta.

Obezbeđenje najvažnijih pogona na Krki takođe je pojačano od strane četnika. Na prostoru istočno i severoistočno od Vrlike nalaze se četnički odredi vojvode Đujića⁵ koji, prema uputstvima divizije, obezbeđuju divizijsko područje prema istoku.

Sem toga, specijalne četničke grupe upućuju se prema našim direktivama u komunističku pozadinu.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u Arhivu VII, Nacionalni arhiv Vašington (NAV) T-314, rolna (r.) 566, snimak (s.) 342-343.

² Obaveštajno odeljenje.

³ Glavni stan ili komandno mesto (Hauptquartier).

⁴ Verner (Pfafferott Werner).

⁵ Momčilo.

Područje Banje Luke obezbeđuju četnici vojvode Drenovića⁶ prema jugozapadu i jugu.

Pismeni sporazumi nisu ni u jednom slučaju sklopljeni.

b) Preimućstva ove saradnje su na sledećim područjima:
Dobijanje obaveštenja o komunistima.

Pomoć trupama u svojstvu vodiča i jačanje sopstvenog obezbeđenja.

Sem toga, navedene četničke grupacije su se u periodu dužem od godinu dana dobrom većinom iskazale i u napadu i u odbrani u osloncu na nemačke trupe. Tako je 114. lovačka divizija mogla, zahvaljujući razumnom tretiranju četničkog pitanja, da prodre do obale, jer su četnici odmah izrazili spremnost da se upuste u zajedničku borbu protiv komunista.

S obzirom na privrednu situaciju Hrvatske ne bi, takođe, trebalo umanjiti značaj činjenice da četnici pružaju dalekosežnu pomoć našim nabavkama stoke i održavanju stočnih sajмова.

U slučaju raskida odnosa treba računati s tim da će četnici u potpunosti biti izručeni samovolji Hrvata⁷ i uticaju komunista.

S tim bi bilo povezano dalje radikalizovanje pravoslavnih elemenata. Područja koja oni naseljavaju zahvatio bi ustanak. Tome bi neminovno usledilo dalje srozavanje ionako slabih privrednih snaga, što bi još više išlo naruku ustaničkom pokretu.

Dokaz za to su srednjobosanske grupacije koje naše trupe, usled nedostatka snaga, ne mogu dovoljno da nadziru i za sebe da vežu. One sve više podležu uticaju Mihailovićeveg pokreta ili komunista, sve više divljaju i pretvaraju se ili u pljačkaške bande ili paktiraju sa komunistima.

c) Četničke vođe sa kojima se odvijala saradnja:

Vojvoda Rokvić.⁸ Energični vođa koji bez prekida i ustezanja saraduje sa nemačkim trupama. Izjašnjava se za Nemačku i u slučaju neprijateljskog iskrcavanja stoji sigurno na našoj strani.

Vojvoda Đujić. Ljotićev pristalica. D[raža] M[ihailović] vrši stalni pritisak da bi ga pridobio za sebe. Prisluskivanjem je više puta dokazano da je Đujić slao lažne izveštaje D. M. kako bi se izvukao ispod njegovog uticaja. Od strane divizije Đujić se, uz namerno preterivanje, prikazuje kao naročito aktivni borac protiv komunizma u saradnji sa nemačkim Vermahtom.

⁶ Uroš.

⁷ Odnosi se na ustaše.

⁸ Mane.

Vojvoda Drenović. Uspravna ličnost, nepomirljiv protivnik komunista (komunistički zločini nad njegovom suprugom odveli su je u smrt), smatra sebe zaštitnikom svojih pravoslavnih sunarodnjaka. Više od godine dana saraduje otvoreno sa nemačkim Vermahtom. Pokušaj D. M. da utiče na njega dosad je bez uspeha.

Čitav niz drugih četničkih vođa na području južno od Bihaća, neumoljivi su protivnici komunizma i dobri vojnici. Svi su se istakli u saradnji sa našim trupama, a kao svoj zadatak označavaju zaštitu pravoslavnog stanovništva od uništenja.

BR. 2

SPORAZUM IZMEĐU KOMANDANTA JUGOISTOKA I MAJORA VOJISLAVA LUKAČEVIĆA OD 19. NOVEMBRA 1943. O SARADNJI ČETNIKA SA NEMAČKIM TRUPAMA U BORBAMA PROTIV NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE¹

Poverljivo

Prepis

Izvod iz sporazuma između vojnog zapovednika za Jugostok² i četničkog štaba 148,³ vođa major Lukačević, od 19. 11. 43.

1) Primirje na području Bajina Bašta — Drina — Tara — Bijelo Polje — Rožaj — Kos. Mitrovica⁴ — Ibar — Kraljevo — Čačak — Užice.

U sporazum su uključeni nemački Vermaht i policija, bugarska vojska, SDK, SDS, RZK,⁵ srpske vlasti i privredna preduzeća, a sa četničke strane odredi majora Lukačevića na pomenutom području.

2) Primirje treba da bude pretpostavka za zajedničku borbu protiv komunista.

3) Zajednička propagandna borba protiv komunista.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u Arhivu VII, NAV-T-77, r. 822, s. 630919.

² Maksimilijan Vajks (Weichs Maximilian).

³ Odnosi se na Štab limsko-sandžačkih četničkih odreda.

⁴ Sada: Titova Mitrovica.

⁵ Srpski dobrovoljački korpus, Srpska državna straža, Ruski zaštitni korpus.

4) Obaveza Lukačevića da nijedan pripadnik njemu potčinjenih jedinica neće delovati na strani sila koje su u ratu sa Nemačkom.

5) Prepuštanje područja borbenih dejstava četničkim odredima radi samostalnog vođenja borbe, koju vodi i nemački Vermaht.

6) Uključivanje četničkih odreda prilikom većih zajedničkih operacija pod nemačko zapovedništvo. U tom periodu nemačko vođstvo izdaje borbene naloge četničkim odredima.

7) Obaveza majora Lukačevića da ne preduzima ništa protiv Muslimana, uz obavezu sa nemačke strane da sprečava muslimanske postupke protiv srpskog stanovništva i Lukačevićevih ravnanja. U slučaju sukoba uslediće zajednička istraga i poravnanje.

8) Razmena štabova za vezu.

9) Isporuke nemačke municije radi sprovođenja zajedničkih borbenih zadataka u skladu sa vojnim potrebama. Podaci o snazi, rasporedu i naoružanju četničkih odreda.

10) Sporazum se mora držati u tajnosti.

Viša komanda Jugoistoka (Okdo, H. Gr. F.)⁶ i c G/ AG 2107/43 str. pov. od 20. 11. 43.

O. U.⁷ 22. 11. 43.

⁶ Grupa armija »F« (Heeresgruppe).

⁷ Mesto smeštaja (Ortsunterkunft).

OBJAŠNENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 21. NOVEMBRA 1943. O CILJU I NAČINU SKLAPANJA SPORAZUMA SA ČETNIČKIM KOMANDANTIMA¹

Strogo poverljivo

Ic/AO, br. 2171/43.str. pov. II prilog

Prepis 8 primeraka

2. primerak

H. Qu., 21. 11. 1943.

KOMANDANT JUGOISTOKA

(K-da Gr. A. »F«)

Ic/AO, br. 2171/43. str. pov.

1. Kao rezultat pregovora koje duže vremena vode, u najužoj saradnji, specijalni opunomoćenik Ministarstva spoljnih poslova² i komandant Jugoistoka sa vođama četničkih odreda, sklopljen je sporazum koji predviđa oružano primirje ograničeno na određeni prostor i povremeno zajedničko vođenje borbe protiv komunizma.
2. Preduslov za ovaj sporazum bio je, a ostaće i u slučaju sklapanja novih sporazuma, da četnički odredi:
  - a) prekinu sa borbenim i sabotažnim dejstvima protiv nemačkog Vermahta, njegovih saveznika koji se sa njim zajednički bore na svom zemljištu i Muslimana;
  - b) prilikom učestvovanja u zajedničkim borbama protiv komunista, budu potčinjeni nemačkom komandovanju;
  - c) prekinu sve veze sa silama koje se nalaze u ratu sa Nemačkom i da izruče štabove za vezu tih sila³ koji se nalaze kod njih,
  - d) učestvuju u zajedničkoj propagandi protiv komunizma.
3. Sve oficire obavestiti o sledećem:
  - a) Dosadanja zabrana za saradnju sa četničkim odredima i pojedinačnim bandama zasnivala se na čvrstoj orijentaciji najvišeg četničkog vođe Draže Mihailovića da bezuslovno vodi borbu protiv Nemačke i njenih saveznika, čega se on do sada nije odrekao.
  - b) Izjava pojedinih četničkih vođa da žele voditi borbu protiv komunizma zajedno sa nemačkim Vermahtom, dobila je novu dimenziju posmatrana u svetlu opšte

¹ Snimak overenog prepisa originala (pisanog na mašini) u Arhivu VII, NAV-T-77, r. 833, s. 563-1870-1.

² Odnosi se na Hermana Nojbahera (Hermann Neubacher).

³ Odnosi se na britanske vojne misije kod četnika.

procene neprijatelja i njegovih pozicija na prostoru Jugoistoka i spoznaje da pokret komunističkih bandi, koji dokazano prima idejnu i materijalnu pomoć od SSSR, predstavlja glavnu opasnost. Zbog toga se moralo pristupiti preispitivanju četničkih ponuda.

- c) Odnedavno lojalna orijentacija pojedinih četničkih odreda ne sme se uopštiti, jer još i danas četničke bande izvode prepade i sabotaze.
- d) Jedinicama se i nadalje zabranjuje da stupaju u pregovore sa četničkim odredima. Pojave samovolje mogu samo da smetaju vezama koje su uspostavljene od strane najviših vojnih političkih ustanova i da time izazovu velike štete za opšte komandovanje na prostoru Jugoistoka.
- e) Lokalne četničke vođe, koje se nude da učestvuju u zajedničkoj borbi, treba upućivati na najbliže ustanove Abvera⁴ ili Službe bezbednosti.
- f) Propagandu protiv četničkog pokreta treba obustaviti, njeno ponovno oživljavanje zavisice od razvoja novostvorene situacije.

pot. baron fon Vajks
general-feldmaršal

Dostavljeno:

F. d. R. d. A.⁶

generalštabni potpukovnik

Dostavljeno

⁴ Obaveštajna i kontraobaveštajna služba (Abwer).
^{5, 7 i 8} Izostavljene komande, ustanove i ličnosti kojima je sve upućeno ovo objašnjenje.

⁶ Za tačnost prepisa (Für die Richtigkeit).

№/AO Nr. 2171/43g. 2. Abs. II. Abs.

Geheime Kommandosache! 2. Ausfertigung

A b s c h l u ß

Der Oberbefehlshaber Südost
(Zde.H.Gr.V)

Gen. 20.11.1945

2. Ausfertigung
Ausfertigung

№/AO Nr. 2171/43g. 2. Abs.

- Zur Ausführung der seit längerer Zeit in enger Zusammenarbeit mit den Sonderbeauftragten des Auswärtigen Amtes und J.A. Widest geführten Verhandlungen mit den kommunistischen Verbänden wurde ein Abkommen geschlossen. Das Abkommen gegenläufige Wirkungen und fallweise im weitestgehenden Ausmaß die Kampfführung gegen den Kommunismus vorsieht.
- 2.) Voraussetzung für dieses Abkommen war es und wird es bei allen weiteren Abkommen sein, dass die Gesamtkräfte
    - a) sich aller Kampf- und Sabotagehandlungen gegen die deutsche Wehrmacht, deren Verbündete, die mit diesem gemeinsamen Kampfbündnis Landeseigenen Verbände und die Wehrmacht enthalten,
    - b) bei Teilnahme an gemeinsamen Kampfhandlungen gegen die Kommunisten sich der deutschen Führung unterwerfen,
    - c) alle Verbindungen zu den mit Deutschland im Kriege abgebrochenen Verbänden aufgeben und verbandliche Verbindungsstellen auflösen,
    - d) sich an einer gemeinsamen Propaganda gegen den Kommunismus beteiligen.
  - 3.) Militärische Offiziere sind über folgendes zu unterrichten:
    - 1) Das gänzliche Verbot einer Zusammenarbeit mit den Gesamtverbänden und einzelnen Banden entspricht der eindeutigen Forderung des Obersten Befehlshabers Draga Mihailovic auf unabdingbaren Kampf gegen Deutschland und seine Verbündeten, wenn diese sich nicht herausgeben.
    - 2) Die Erklärung einzelner Befehlshaber, dass Kampf gegen den Kommunismus geschlossen mit der deutschen Wehrmacht führen zu wollen, bzw. von der Gesamtbevölkerung von Teilorten im Südostraum, die das kommunistische Regime auszunutzen und seine nach seiner ideelle und materielle Schwächung durch die EWG als Hauptgefahr erkannt hat, ausgeht und wurde danach zu einer Überprüfung der Gesamtangebots führen.
    - 3) Die notwendige ideale Einstellung einzelner Befehlshaber kann nicht verallgemeinert werden, da auch heute noch Überfälle und Sabotageakte durch kommunistische Verbände ausgeführt werden.
    - 4) Der Truppe sind weiterhin Verhandlungen mit kommunistischen Verbänden, Eigenmacht, keine können nur die von höherer militärischer und politischer Stelle aus angeordneten Bedingungen stören und damit schwere Nachteile für

[Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page]

[Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page]

BR. 4

SPORAZUM OD 27. NOVEMBRA 1943. IZMEĐU PUKOVNIKA JEVREMA SIMIĆA I KAPETANA NIKOLE KALABIĆA SA NEMAČKIM PREDSTAVNIKOM O SARADNJI U BORBAMA PROTIV NOVJ¹

Prepis

Telegram komandantu Jugoistoka (Komandi Grupe armija »F«) Ob. odel. broj 2364/43 str. pov. od 1. 12. 43.

Izvod iz sporazuma između četničkih vođa kapetana Nikole Kalabića i pukovnika Jevrema Simića (inspektor četnika Draže Mihailovića) od 27. 11. 1943.:

1. Primirje u srezovima Umka, Vračar, Grocka, podunavskom, kosmajskom, mladenovačkom, oplenačkom, arandelovačkom, lepeničkom, kragujevačkom, gružanskom, kačerskom, kolubarskom. Četnici se obavezuju da ne vrše sudsku vlast samovoljno prema Nalcima i pripadnicima nemačke narodne grupe. U ugovor su uključeni nemački Vermaht i policija, bugarske oružane snage, Srpski dobrovoljački korpus, Srpska državna straža, Ruski zaštitni korpus, srpske vlasti i privredna preduzeća, a na četničkoj strani — četničke jedinice kapetana Kalabića i pukovnika Simića.
2. Primirje treba da stvori podlogu — pretpostavku za zajedničku borbu protiv komunista.
3. Potvrda Kalabića i Simića da se u potčinjenim jedinicama ne nalaze pripadnici sila koje su sa nemačkom u ratu. Obaveza Kalabića i Simića da spreče i prekinu obaveštajne puteve koji bi mogli da daju obaveštenja neprijateljima velikonemačkog Vermahta o nemačkim vojnim pokretima.
4. Uključivanje četničkih jedinica u nemačko borbeno vođstvo prilikom većih zajedničkih borbenih dejstava. Borbene zadatke četničkim jedinicama za ovo vreme određuje nemačko vođstvo.
5. Izmena štabova za vezu.
6. Liferovanje nemačke municije za izvođenje zajedničkih borbenih zadataka prema vojničkim potrebama.
7. Ugovor je oročen do 31. 12. 43. Produženje je stavljeno u izgled ako četnici budu isti lojalno sprovodili.²
8. Ugovor se ima držati u tajnosti.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u Arhivu VII, NAV-T-77, r. 882, s. 5630907-8.

² Vidi u ovom prilogu dok. br. 9.

IZVEŠTAJ ŠTABA DRUGE OKLOPNE ARMIJE OD 7. DECEMBRA 1943. KOMANDANTU JUGOISTOKA O MOLBI VOJISLAVA LUKAČEVIĆA DA MU SE OMOGUĆI SASTANAK SA PAVLOM ĐURIŠIĆEM RADI DOGOVORA O PROŠIRENJU SARADNJE ČETNIKA SA NEMCIMA¹

Telegram²

7. 12. 43.

Vojnom komandantu Jugoistoka na znanje: 1. brdskoj diviziji

Major Lukačević moli da mu se da mogućnost da se ponovo sastane sa majorom Đurišićem u Prijepolju ili Pljevljima. Razlog: Razgovor o saradnji između Nemaca i ostalih četničkih komandanata.

Nije poznato gde se zadržava Đurišić.³ Molimo za obaveštenje da li je i kada moguć i poželjan sastanak sa Lukačevićem. Ovde nema šta tome da se prigovori.

K-da 2. oklopne armije, Ic/AO

7. 12. 43.

¹ Snimak originala (pisanog rukom) u Arhivu VII, NAV-T-313, r. 488, s. 257.

² Preko teksta telegrama napisano je rukom zabeleška »odobreno usmeno upoznati«.

³ U telegramu »Specijalne komande I c« od 1. januara 1944. komandi 2. oklopne armije piše:

»Juče 31. 12. 43, u veče stigli u Pljevlja Đurišić i Lukačević sa 70 pratilaca« (Arhiv VII, NAV-T-313, r. 488, s. 481.).

SPORAZUM KOMANDANTA JUGOISTOKA SA KOMANDANTOM RAVANIČKE BRIGADE OD 14. DECEMBRA 1943. O SARADNJI SA NEMAČKIM TRUPAMA U BORBAMA PROTIV NOVJ¹

Sporazum

između vojnog komandanta Jugoistoka, koga zastupa kojnički kapetan First Vrede², i četničkog komandanta pešadijskog kapetana II klase Mihajla Čačića, komandanta četničke Ravaničke brigade.³

1. U oblasti srezova Paraćin, Čuprija i jednog dela sreza Despotovac (vidi kartu)⁴ obavezuje se kapetan Čačić, za sebe i svoje jedinice da će se uzdržavati od svih borbi i sabotaža protiv nemačke vojske, njenih saveznika i domaćih jedinica koje se sa ovima zajedno bore.

On se dalje obavezuje da će zaštititi rudnike uglja Sisevac, Senjski rudnik, Ravnu reku i Bare od svake sabotaže i da će vraćanjem rudarskih radnika, koji su pobjegli u šumu, doprineti da se proizvodnja poveća.

Svi mostovi koji se nalaze u oblasti obuhvaćenoj sporazumom, železničke pruge, električne centrale, veštačke gradnje i drugi važni pogoni treba da imaju istu zaštitu.

2. Na drugoj strani obavezuje se nemačka vojska — za sebe, svoje saveznike i domaće jedinice — da će se u pomenutom rejonu za vreme trajanja ovog sporazuma isto tako uzdržavati od akcija protiv četničkih jedinica kapetana Čačića. Sporazumom su obuhvaćeni: s nemačke strane, jedinice nemačke vojske i policije, bugarska vojska, Srpski dobrovoljački korpus, Srpska državna straža, Ruski zaštitni korpus, srpske vlasti i svi vojnoprivredni pogoni koji se nalaze u pomenutoj oblasti, a sa četničke strane — sve jedinice kapetana Čačića koje se nalaze u pomenutoj oblasti.

¹Overeni prepis originala (pisanog na mašini) u Arhivu VII, Na, k. 2, reg. br. 3/1.

²Fürst Wrede.

³Brigada je pripadala Ivankovačkom korpusu.

⁴Karta nije nađena.

U pomenutoj oblasti, za vreme trajanja sporazuma neće se preduzimati hapšenje i akcije protiv pripadnika pokreta Draže Mihailovića ukoliko oni pripadaju nadležnosti komandovanja kapetana Čačića, sem u slučaju da su takve mere potrebne zbog kažnjivih postupaka pojedinih pripadnika.

U pomenutoj oblasti za vreme trajanja važnosti sporazuma neće se preduzimati streljanja talaca samo zbog toga što oni pripadaju pokretu Draže Mihailovića.

3. Zaključeno primirje treba da bude preduslov za zajedničku borbu protiv komunističkog neprijatelja.
4. Kapetan Čačić potvrđuje da se u oblasti obuhvaćenoj sporazumom unutar njemu potčinjenih jedinica ne nalaze pripadnici sila koje su u ratu sa Nemačkom niti kao oficiri za vezu, niti u nekom drugom svojstvu.
5. Označena oblast se prepušta četničkim jedinicama kapetana Čačića za samostalno vođenje borbe protiv komunističkih jedinica. Ovim se, međutim, neće zadirati u prava slobode kretanja nemačkih jedinica itd. u oblasti obuhvaćenoj sporazumom.
6. Za vreme trajanja ovog sporazuma nemačka vojska neće vršiti posebnu zaštitu rudnika koji se nalaze u oblasti obuhvaćenoj sporazumom.
7. Radi saradnje kao organ za vezu kod kapetana Čačića određuje se feldvebel Štajber⁵ iz nemačke vojne žandarmerije.
8. Ovaj sporazum stupa na snagu 48 časova posle potpisivanja i važi do 15. I 1944. U slučaju lojalnog pridržavanja sporazuma od strane četničkih jedinica kapetana Čačića u izgled će se staviti i produžavanje ovog sporazuma radi borbe protiv komunista.
9. Obostrano će se pomagati propagandna borba protiv komunista.
10. Zaključenje ovog sporazuma treba čuvati u tajnosti.

Beograd, 14. decembar 1943.
Po nalogu vojnog komandanta
Jugoistoka:

Pot[pis] First fon Vrede

(Potpis)

Za tačnost prepisa
First Vrede
Konjički kapetan

⁵ Schreiber.

NAREĐENJE ŠTABA 2. OKLOPNE ARMIIJE OD 22. DECEMBRA 1943. GODINE 2. PUKU »BRANDENBURG« O PREMJEŠTAJU NEMAČKOG OFICIRA ZA VEZU IZ ŠTABA VOJISLAVA LUKAČEVIĆA U ŠTAB PAVLA ĐURIŠIĆA¹

Telegram ili radiogram

22. 12. 43.

Borbenoj grupi Sigfrid² (2. puk Brandenburg)

Potporučnik Hojs,³ oficir za vezu kod majora Lukačevića, prekomanduje se do daljnjeg kod četničkog komandanta Đurišića. Puk Fajfer⁴ dodeliće Hojsu na ograničeno vreme pogodnog zamenika.

K-da 2. oklopne armije, Ic/AO

BR. 8

SPORAZUM IZMEĐU KRAJSKOMANDANTURE U ZAJEČARU I KOMANDANTA TIMOČKOG KORPUSA OD 25. DECEMBRA 1943. O SARADNJI U BORBAMA PROTIV NOVJ¹

Prepis

Vojna tajna

Teleks

I) Izvod iz sporazuma između Krajskomandanture u Zaječaru i vođe DM — odreda u okrugu Zaječar, potpukovnika Ljube Jovanovića, od 25. 12. 1943.

1. Primirje u srezovima južno od Jabukovca, Negotina, Salaša, Bor/Zlot, Zaječara, Boljevca, Andrijevca i Knjaževca.

Četnici se obavezuju da prestanu sa samovoljnim postupcima prema Nemcima i folksdojčerima. U sporazum su uklju-

¹ Snimak dokumenta (pisan rukom) u Arhivu NAV-N-T-313, r. 488, s. 171.

² Siegfried.

³ Heuss.

⁴ Pfeifer.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u Arhivu VII, NAV-T-211, r. 286, s. 188-9.

čeni nemački Vermaht, njegovi saveznici i domaće jedinice koje se zajedno s njima bore.

2. Primirje treba da bude pretpostavka za zajedničku borbu protiv komunista.

3. Jovanović se obavezuje da nijedan pripadnik njemu potčinjenih jedinica neće delovati na strani sila koje su u ratu sa Nemačkom. Obaveza Jovanovića da izruči sve dezertere i prebeglice nemačkog Vermahta.

4. Puna sloboda kretanja jedinica DM danju i noću na celom području na koje se odnosi sporazum.

Ovlašćenje za snabdevanje ovih jedinica na terenu.

Obaveza Jovanovića da onemogući obaveštajne kanale preko kojih bi neprijatelji velikonemačkog Vermahta mogli da dođu do informacija o nemačkim vojnim pokretima.

5. Obaveza obaveštavanja o većim operacijama. Prilikom učešća nemačkih jedinica zajednička komanda pripada po rangu najstarijem nemačkom oficiru. Isporuke municije u skladu sa vojnim potrebama.

6. Obaveza Jovanovića da podrži obavljanje radova od strane stanovništva koji se vrše po naređenju nemačkih okupacionih vlasti.

7. Držanje sporazuma u tajnosti.

8. Trajanje sporazuma do 31. I 1944. sa mogućnošću njegovog produžavanja u slučaju lojalnog sprovođenja.²

² U dokumentu izvesnog Titera od 18. februara 1944, pod naslovom »Sporazum sa DM«, pored ostalog, piše:

»Na molbu kapetana Jovanovića o uspostavljanju dobrih odnosa između Krajskomandanture i DM saopštio je danas major Miler povereniku Kulačiću sledeći usmeni odgovor koji se dostavlja Jovanoviću preko jednog kurira sledeće:

- 1) Nemačke jedinice neće napadati DM ukoliko s njihove strane ne bi sledovao napad;
- 2) Major Miler putuje 19. februara 44 u Beograd da bi od vojnog zapovednika za jugoistok izdejstvovao odobrenje za jedan tajni sporazum sa DM na našem području;
- 3) Nemačke jedinice dobile su zapovest-naređenje od majora Milera da DM ne napadaju u koliko s njihove strane ne bude sledovao napad;
- 4) Nemačke jedinice dobile su naređenje da na svaki poziv o predaji oružja ili pak o ustupanju istog, oružjem uzvrate;
- 5) Na svaki neprijateljski napad odgovoriće se najoštrijim merama;
- 6) Smrt-pogibija Menšikova mora biti razjašnjena a ubica mora biti živ izručen krajskomandanturi;
- 7) Povereniku Kulačiću s obzirom na njegovu posredničku ulogu u ovoj stvari neće se ništa neprijatno desiti, a njegova bezbednost i od strane Gestapoa zajamčena je i
- 8) Posle razgovora kod zapovednika što će ga imati major Miler Krajskomandantura doneće potrebnu odluku i daljem odnosu prema DM« (Arhiv VII, Ča, k. 128, reg. br. 2/247).

Postoji namera da se unese promena u tom smislu da se četničkim odredima zabrani pristup na područje rudnika Bor.

II) Sa kapetanom druge klase Mihailom Čačićem, komandantom DM Ravaničke brigade sklopljen je usmeni sporazum³ koji je u osnovi usaglašen sa Jovanovićevim ugovorom. Posebne odredbe su:

1. Primirje u srezovima Paraćin, Čuprija i Despotovac.

Obaveza Čačića da štiti ugljenokope na svom području od sabotaža, da putem vraćanja odbeglih rudara poveća proizvodnju i da obezbedi zaštitu svih saobraćajnica, električnih centrala, građevina i drugih važnijih pogona na njegovom području.

2. Nikakva posebna zaštita rudnika na ugovornom području od strane nemačkog Vermahta.

3. Upućivanje jednog nemačkog organa za vezu Čačiću.

4. Rok trajanja predviđen.

Zaštita rudnika i saobraćajnica od strane Čačića već sprovedena.

III) Sporazum sa Kalabićem⁴ sa rokom do 31. XII. 43. usled posebnih okolnosti zasad nije produžen. Do 10. I 44. primirje. Do tog termina ostavljena je Kalabiću mogućnost produžavanja pod novim uslovima, inače od 10. I 1944. počinje ratno stanje.

IV) Usled učestalih povreda sporazuma od strane četnika namerava se da se četničkim odredima ubuduće poveravaju samo tačno određeni zadaci (u borbi ili obezbeđenju).

F.d.R. Hinterser, potpukovnik

Viša komanda Jugoistoka
Ic/AO br. 163/88 str. pod. od
7. I 44.

³ Vidi u ovom prilogu dok. br. 6.

⁴ Vidi u ovom prilogu dok. br. 4.

**IZVEŠTAJ ABVER-GRUPE OD 23. JANUARA 1944. O
SKLOPLJENOM SPORAZUMU IZMEĐU VOJNOUPRAVNOG
KOMANDANTA JUGOISTOKA I INSPEKTORA ČETNIČKIH
JEDINICA U SRBIJI¹**

Strogo poverljivo

Prepis

Komandant Jugoistoka Komandno mesto
(Komanda Grupe armija »F«) 23. 1. 44.
Abver — grupa AO
Br. 692/44 str. pov.

U nastavku dostavlja se prepis ugovora između vojno-
upravnog komandanta Jugoistoka i inspektora četničkih od-
reda Draže Mihailovića, pukovnika Simića,² koji je sa-
činjen 17. 1.

Prepis

UGOVOR

Između vojnoupravnog komandanta Jugoistoka, kao naj-
višeg organa okupacionih snaga u Srbiji i predstavnika Ne-
mačkog Rajha u odnosu na srpsku vladu, s jedne strane, i
inspektora četničkih odreda Draže Mihailovića, pukovnika Jev-
rema Simića, s druge strane

zaključuje se sledeći sporazum o oružanom primirju:

1. Svrha sporazuma je zajedničko vođenje borbe protiv ko-
munističkih partizana, u kom cilju će se sve jedinice četnika
DM potčinjene pukovniku Jevremu Simiću uklopiti u borbu
nemačkih i bugarskih oružanih snaga, kao i srpskih vladinih
jedinica, protiv komunista.

Pri tome je predviđena izgradnja zajedničke obaveštajne
službe kao i međusobno pružanje podrške.

2. Ugovorno područje obuhvata sledeće srezove:

Umka, Vračar, Grocka, Podunavlje, Jasenica, Kosmaj, Mlade-
novac, Oplenac, Orašac, kačerski, Kragujevac, gruzanski, le-

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u Arhivu VII, NAV-T-77,
r. 833. s. 5632508-510.

² Jevrem.

penički, Veliki Orašac, kolubarski II i proteže se, sem toga, prema zapadu do 5 km zapadno od železničke pruge Obrenovac — G. Milanovac.

3. Na ugovornom području neće se za vreme trajanja sporazuma vršiti hapšenje i dejstva protiv pripadnika pokreta DM ukoliko ne bi bile takve mere nužne zbog krivičnih dela pojedinih pripadnika.

4. Pukovnik Simić potvrđuje da se na ugovornom području unutar jedinica koje su njemu potčinjene ne nalaze pripadnici sila koje su u ratu sa Nemačkom, niti kao oficiri za vezu niti u bilo kojem drugom svojstvu.

Pukovnik Simić prihvata obavezu da će na ugovornom području onemogućiti sve obaveštajne kanale koji bi mogli neprijateljima velikonemačke ili bugarske oružane sile da prikupljaju obaveštenja o nemačkim vojnim pokretima.

5. Za vreme trajanja ugovora suzdržaće se četnici DM svake neprijateljske delatnosti prema nemačkim, bugarskim i srpskim jedinicama i ustanovama policije, kao i protiv vojnih i civilnih upravnih organa. Regrutacija za jedinice srpske vlade neće se sprečavati, čak ni propagandom. Jednako će se prekinuti vršenje represalija i pretnji prema porodicama onih Srba koji su u službi srpske vlade ili okupacionog aparata kao vojnici, činovnici, nameštenici, radnici ili u bilo kojem drugom svojstvu.

6. Ukoliko se na ugovornom području pojave jedinice DM sa kojima nije sklopljen ugovor o oružanom primirju, pukovnik Simić će te jedinice ili potčiniti sebi ili će se postarati da one napuste taj reon. Za držanje pripadnika takvih jedinica, koje bi bilo protivno duhu ugovora, pukovnik Simić odgovara okupacionim vlastima. Niže starešine pukovnika Simića koje ovaj sporazum ne priznaju, treba da budu odstranjene sa ugovornog područja.

7. Četnici DM obavezuju se da će se u ugovornom području isključivo angažovati u borbi protiv komunističkih partizana i time podupirati borbu snaga za održavanje pokreta u Srbiji.

8. Ukoliko četnici DM raspolazu sa podacima da pripadnici nemačkih, bugarskih ili srpskih jedinica ili ustanova ili pojedine osobe vrše komunističku delatnost ili se nalaze u vezi sa komunistima, u tom slučaju neće sami intervenisati i vršiti pravdu, već će dokazni materijal, a ako je opasnost neposredna, također i lica, izručiti nemačkim službenim ustanovama.

9. O pojavi, poreklu i pravcu marševa komunističkih jedinica, njihovoj snazi i naoružanju na ugovornom području, četnici DM će najhitnije obavestiti najbližu ustanovu javnog poretka.

Četnici DM će, ukoliko su njihove snage dovoljne, smesta prihvatiti borbu sa takvim jedinicama. Po potrebi, u tom cilju će ih se snabdeti municijom i sanitetskim materijalom.

Ukoliko snage četnika DM nisu dovoljne, pružice im snage za održavanje poretka pomoć jedinicama, a po potrebi i teškim naoružanjem. Ranjeni četnici DM zbrinjavaće se u nemačkim vojnim bolnicama.

10. Za borbu protiv komunista, četnici DM stavljaju na raspolaganje snagama za održavanje poretka svoje podatke i svoju obaveštajnu službu.

U cilju obostrane izmene formacija, pri štabu pukovnika Simića formiraće se organ za vezu. Pored toga će na ugovornom području službeni organi okupacionih vlasti i vlade biti zaduženi da u duhu sporazuma sarađuju sa četnicima DM i da prenose informacije.

11. Po međusobnom dogovoru četnici DM preduzimaju i dele odgovornost za obezbeđenje saobraćajnih uređaja i sredstava protiv napada, pljačke i sabotaze takođe i sa strane Anglo-Amerikanaca i njihovih dejstava sa zemlje.

Četnici DM preduzimaju u okviru ugovornog područja posebnu odgovornost da će u uslovima pokretnog vođenja rata obezbeđivati sledeće saobraćajnice:

- a) cestu Beograd — Ripanj — Topola — Kragujevac — Kraljevo,
- b) železničku prugu Obrenovac — Lajkovac — G. Milanovac, uključujući odvojak Lazarevac — Arandjelovac — Mladenovac,
- c) železničku prugu Beograd — Mala Krsna — Velika Plana, sa odvojkom za Požarevac,
- d) železničku prugu Beograd — Mladenovac — Lapovo.

Zadržavanje i pretresanje vozova svih vrsta, takođe i na stanicama, smatraće se neovlaštenom intervencijom na železničkom saobraćaju i zbog toga je zabranjeno.

12. Zaključivanje ovog sporazuma treba držati u tajnosti. On stupa na snagu odmah po obostranom potpisivanju (17. I) i važi do 31. marta 1944. godine.

Po ovlaštenju vojnoupavnog komandanta Jugoistoka

potpisao vojvoda fon Vrede
konjički kapetan

Uprava za inostranstvo
Str. pov. br. 329/44

STROGO POVERLJIVO
O. U. 7. 2. 1944

Prepisano:

Inostranstvo I A

II A

I B

Abver I

III

WFST³

Fr H West⁴

W P₂ imaju

s molbom na znanje

I. A.⁵

6

BR. 10

OBAVEŠTENJE KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 24. JANUARA 1944. NEMAČKOM OPUNOMOĆENOM GENERALU U NEZAVISNOJ DRŽAVI HRVATSKOJ O ANGAŽOVANJU ČETNIKA U DALMACIJI I HERCEGOVINI ZAJEDNO SA NEMAČKIM TRUPAMA¹

POVERLJIVA DEPEŠA

Komandant Jugoistoka
K-da Grupe armija »F«
Grupa »K«/Abver oficir
pov. br. 556/44
24. januar 1944.

Pismeni primerci dostavljeni:

- 1) Operativnom odelj.
(depeša)
- 2) Obaveštajnom odelj.

Nemačkom opunomoćenom generalu
u Hrvatskoj

³ Wermachtfürungsstab (Vermahtfürungsštáb — Operativni štáb Vermahta), na čijem čelu se nalazio general-oberst Alfred Jodl.

⁴ Fremde Heerc West (Fremde Herc Vest — Strane armije — Zapad).

⁵ Im Autrag (po ovlašćenju).

⁶ Potpis nečitak.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u Arhivu VII, NAV-T-311, r. 286, s. 179.

Sadržaj: Saopštenje general-lajtnantu Varlimontu² o tobožnjih 35.000 četnika koji se nalaze u nemačkoj službi.

- 1) U Dalmaciji četnici su angažovani na:
  - a) Prostorno i vremenski ograničeno izviđanje i osiguranje puteva snabdevanja na pravcu Bihać — Knin — Šibenik, i to Momčilo Đujić sa 1700 četnika i vojvoda Mane Roković sa 1900 četnika.
  - b) U Hercegovini pod vođstvom pukovnika Baćovića³ nešto oko 1000 četnika.

Ukupno, dakle, u Dalmaciji nije angažovano, osloncem na naše jedinice, za izviđanje i osiguranje ni punih 5000 četnika. Srpski oficiri (bivši ratni zarobljenici), ili nove četničke vođe, nisu bili angažovani ni u kom slučaju od strane nemačkih jedinica. Svuda su bili zaključivani sporazumi ili ugovori s vremena na vreme, sa mesnim četničkim vođama, pod određenim uslovima.

- 2) Nužno je hrvatsku vladu jasno obavestiti o nepouzdanosti njihovih obaveštajnih izvora. Ipak nije celishodno da se oni detaljno obaveste o jačini četnika koji se nalaze u Dalmaciji, i njihovoj organizaciji, jer se mora sa sigurnošću uzeti da bi podaci neminovno došli do znanja vođa crvenih bandi.

Za tačnost

Komandant Jugoistoka
Komanda Grupe armija »F«
Operativno odeljenje Pov. br. 314/44
od 23. I 1944.

² Valter (Walter Warlimont).

³ Major Petar Baćović.

⁴ Potpis nečitak.

IZVEŠTAJ FELDKOMANDANTURE IZ ČAČKA OD 25. MARTA 1944. KOMANDANTU JUGOISTOKA O PREGOVORIMA SA KOMANDANTOM 2. RAVNOGORSKOG KORPUSA¹

Feldkomandantura 610
Ia br. 666/44 pod.
Vojnom zapovedniku Jugoistoka
Ia
Beograd

Čačak, 25. III 1944.

Predmet: DM-pokret (Pregovori Raković—Oberšturmfiurer Birman)

Veza: Dopis EK Ia br. 645/44 pov. od 21. 3. 1944.

...²
Po nalogu D.M., Raković je ponovo precizirao:
1. Sigurne (pismene) garantije da ne postoje ni najmanje namere da se planira opšti ustanak ili da se sprovedu sabotažne akcije.

2. Primirje na teritoriji Srbije.

3. Spremnost za borbu protiv komunista i izvan Srbije, uz isporuke municije.

4. Želja da se održi konferencija između nemačkog opunomoćenika i generala Trifunovića.³

O tome on je poslednjih dana ponovo primio radio-depešom uputstvo od D.M.

Hiljadu četnika, koji se pominju u poslednjem dopisu (od 21. III), krenuće ovih dana. R[aković] moli da stalno dobija vagone za prevoz već pripremljenih namirnica za četnike u borbi, i to od Čačka do određene stanice. Gospodin major Nisen (FK 610) naknadno će mu saopštiti da se u vezi s tim obrati potpukovniku Milovanoviću iz polj. sreskog načelstva Užice, koji raspolaže tovarnim prostorom za četničke jedinice.

Raković je dalje saopštio da u glavnom štabu DM strahuju zbog napredovanja Rusa na istočnom frontu. Četnici su, navodno, spremni da se protiv komunizma bore i na drugim evropskim frontovima.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u Arhivu VII, NAV-T-311, r. 286, s. 269.

² U izostavljenom delu teksta izlaže se obaveštenje Predraga Rakovića o odnosima četnika prema Vlatku Mačeku.

³ Miroslav.

IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNOG ODELJENJA NEMAČKE 264. PEŠADIJSKE DIVIZIJE OD 18. APRILA 1944. O RAZGOVORIMA SA MOMČILOM ĐUJIĆEM I MIODRAGOM KAPETANOVIĆEM¹

Razgovor sa obaveštajnim odeljenjem
264. pešadijske divizije.

18. IV 1944.

1) *Đujićevi četnici*

Obaveštajno odeljenje razgovaralo je tek pre nekoliko dana sa Đujićem, a na Uskrs je razgovaralo sa majorom Kapetanovićem² (oficir za propagandu Đujića) i sa načelnikom štaba Mijovićem³. Izveštaji poverenika o nameri Đujića da priđe komunistima nisu verodostojni. Pri tobožnjem prelasku Đujićevih četa, radilo se o 14 pozvanih obveznika i četnika iz nepouzdanog rudarskog sela Tepljuh severoistočno od Drniša. Neki od njih su sa oružjem dezertirali (komunistički Promina-bataljon osnovao je jednu Tepljuh-četu). Rudari su kod četnika bili poznati kao nepouzdana. Izjava majora Kapetanovića obaveštajnom odeljenju o Uskrsu: Ako kralj Petar pređe bandama, on je za nas kralj Petar pokojni. Izjava drugih četnika (nije dozvoljeno uopštavanje): Ako se Englezi iskrcaju sa bandama, mi se borimo protiv bandi, ako se oni iskrcaju bez bandi, onda mi idemo u planinu (neutralni).

Za vreme uskršnjih svetkovina nije bilo neprijateljskih izjava protivu Nemaca.

2) Postupak sa četničkim bataljonima koji nisu izvršili borbenu zapovest: hrana obustavljena. Divizija nije izdavala nikakvu municiju od naredbe komandanta, ali na duže vreme ovo se smatra nepodnošljivim.

Lipert⁴ je, navodno, borbenom zapovešću Đujićevim četnicima na nevešt način uzeo Rokvića⁵ sa sobom. On važi kod svih Đujićevih komandanata kao čovek jednostrano vezan za Rokvića i ne prihvataju ga.

On je, navodno, otvoreno grdio Đujića.

¹ Snimak dokumenta (pisanog na mašini) u Arhivu VII, NAV-T-314, r. 565, s. 276-7.

² Miodrag.

³ Novak.

⁴ Lippert.

⁵ Mane.

Angažovanje četnika moralo bi se jedinstveno regulisati. Obaveštajno odeljenje smatra za celishodno upućivanje poručnika Liperta u 373. puk radi angažovanja četnika tamo.

Predlog poručnika Vojgta⁶: Rakovićevu grupu uputiti van Knina na uporišta, smatra se da je ovo celishodno. Obaveštajno odeljenje divizije takođe ne veruje u mogućnost da se pomoću Rokvića Đujićevi četnici pocepaju, pošto je Rokvić izgubio svoj ugled.

- 3) Rejon Split: Poverenička delatnost poverenika izviđačke grupe, koji je svojevremeno bio uhapšen od strane Hrvata, bila je poznata Hrvatima. Osim toga, policija je tada uhapsila daljih 60 pravoslavaca, deo njih je oslobođen. (Možda je u vezi sa nemačkim radio-izveštajem od 16. IV o otkrivanju komunističkih organizacija u Splitu. Prema radiju, 60 terorista od tog 26 Jevreja).

Hrvatski rukovodeći ljudi Splita nastupaju drsko, uobraženo trajno mešanje kod opravdanih hapšenja preko feldkomandanture. Trajne nevolje dolaze od šefa policije Lipnjaka i od sekretara Nardelija,⁷ koji je neprijateljski raspoložen prema Nemcima. Lipnjak vrši jak uticaj na Nardelija, koji inače ne izgleda tako nepristupačan.

Primeri za takva mešanja:

- a) Hapšenje u Trogiru (terećenje na osnovu zaplenjenih dokumenata)
- b) Hapšenje dva čoveka koji su nemački službeni štambilj hteli da poruče radi falsifikovanja dokumenata (slučaj Vukasović).

Felkomandantura je trebalo ove ljude, zbog interesa hrvatskih vlasti, da označi kao potpuno nevine. Bulatova⁸ izjašnjava (izveštaj poverenika izviđačke grupe) smatraju se, prema njegovom negdašnjem stavu, mogućim, provera putem jedinica je nemoguća pošto je poverenik izviđačkih jedinica nepoznat.

- c) Obaveštajno odeljenje divizije smatra, zbog zaoštravanja u Splitu, da insistira na opozivanju vodećih ljudi hrvatske uprave, pošto su ove protivrečnosti dovdile do pitanja prestiža i ne bi se mogla očekivati korisna saradnja. Hrvatska policija ništa ne preduzima protiv komunista.

Prisilno regrutovanje u Splitu.

Ministar Bulat danas u Šibeniku.

⁶ Voigt.

⁷ Bruno Nardeli.

⁸ Edo Bulat.

- 4) Četnički studentski bataljon treba da je evakuisan. Komandant (student Kaleb⁹) Nedićev čovek, doveo ga je poručnik Konrad¹⁰ sa sobom.
- 5) Špijuniranje nemačke vojske od strane hrvatske žandarmerije dosad nije palo u oči.
- 6) Gomilanje slučajeva dezerterstva uglavnom kod italijanske dobrovoljne pomoći, dalje kod hrvatske mornarice u Šibeniku. Dezertteri bi se probili prema Italiji u prostoru jugoistočno od Šibenika do Trogira. Za hrvatski torpedni čamac u Šibeniku, koji je spreman da otplovi, postoji opasnost da pređe.

Od glavne komande Šibenika ne očekivati nikakve zahteve. Celishodno bi bilo njeno preuzimanje od strane nemačke mornarice.

- 7) Zbog izveštaja izviđačke grupe o izdaji hrvatskih mornaričkih oficira u Splitu komunistima, angažovana je služba sigurnosti.
- 8) Logor prebeglica: Divizija će se potruditi da nađe prostor u Drnišu, ali ritmajstor P. mogao bi ovu stvar odložiti do povratka poručnika Bonzaka¹¹.
- 9) Kako postupati sa traženjima odsustva italijanske dobrovoljne pomoći (Hiwi).
- 10) Evakuacija hrvatskih i italijanskih dezertera: uporedi izneto pod 6) po mišljenju 893. pešadijskog puka, organizuje se centralizovano iz Šibenika. Ali, puk, nema nikakvih podataka (angažovati izviđačku grupu).

⁹ Roko.

¹⁰ Kops Rainhard.

¹¹ Bonshack.

**IZVEŠTAJ OBAVEŠTAJNE GRUPE »KONRAD« OD 11. MA-
JA 1944. KOMANDI 2. OKLOPNE ARMIJE O PREGOVORI-
MA SA MOMČILOM ĐUJIĆEM¹**

STROGO POVERLJIVO

Jedinice »Konrad«
pri k-di 2. O.A.
Strogo pov. br. 42/44

Abv. K-da 201²
Primljeno 22. 5.
Tgb. Br. str. pov. 3821/44

O.U., 11. 5. 44

6 primeraka
3. primerak

Tiče se vojvode Đujića

Načelnik Obaveštajnog odeljenja armije bio je tu skoro lično obavešten, prilikom njegovog boravka u Kninu, da vojvoda Đujić veš nekoliko nedelja traži vezu sa merodavnim nemačkim generalštabnim oficirima, da bi svoju situaciju jedanput temeljito izložio i, drugo, da bi *postigao saradnju u znatno većem obimu*. Načelnik Obaveštajnog odeljenja armije morao je, s obzirom na političku opasnost jednog takvog susreta, da to izbegne. Sada je ipak 9. V uveče došlo do sastanka kome su sa nemačke strane prisustvovali načelnik Štaba XV AK,³ načelnik Obaveštajnog odeljenja XV AK i poručnik Konrad,⁴ dok su sa suprotne strane bili prisutni vojvoda,⁵ major Kapetanović⁶ kao politički savetnik, kapetan Mijović⁷ kao generalštabni oficir i neki gospodin Radovan kao tumač.

Vojvoda je pre svega izložio istorijski razvoj njegove borbe, njegovu sadašnju situaciju i njegove namere. U odgovoru na ovo, pukovnik Pfaferot, nakon izražavanja zadovoljstva o dosadašnjoj saradnji, insistirao je na razjašnjenju nekih pitanja:

1) Vojvodi je bilo saopšteno da, na osnovu dokumenata zaplenjenih u Srbiji, proizilazi da on stoji u vezi sa D.M.,⁸

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u Arhivu VII, NAV-T-311, r. 194, s. 42-44.

² Pečat Komande Abvera 201.

³ Pfaferot Verner (Pfafferott Werner).

⁴ Kops Rainhard.

⁵ Momčilo Đujić.

⁶ Miodrag.

⁷ Novak.

⁸ Draža Mihailović.

da ga izveštava i da od njega prima naređenja. Doveden u škripac, najzad je rekao: »I ako bi to tako bilo, Vi bi morali jednu takvu vezu samo pozdraviti, jer mi ona, sama po sebi, daje mogućnost da izvršim svoj uticaj kod Draže Mihailovića, da on shvati opasnost saradnje sa Englezima.«

2) Zašto se vojvoda do sada nikada nije stavio u vezu sa nemačkim oficirima. Razlozi koje je vojvoda naveo, i koji su već bili izneti u ovdašnjem dopisu br. 98/44 od 11. III, nisu bili dovoljno ubedljivi.

3) Saopšteno mu je da je sa pravoslavne strane bio planiran napad na jednog nemačkog oficira. Očigledno časno revoltiran, ovo je bilo odbačeno kao nemoguće. Prilikom ovog prekora radilo se o ličnosti poručnika Liperta, o kome je vojvoda, u toku večeri, u dugom činjeničnom izlaganju ocrtao jednu nepovoljnu karakternu ličnost. Pomoću dokumentovanih podataka, on je izneo optužbu pasivnog podmićivanja. Kada mu je sa nemačke strane bilo ukazano na to da bi takve optužbe protiv nemačkog oficira morale biti dokazane, on je zamolio za istragu o delatnosti poručnika Liperta, u vezi s vođom bande Manom Rokvićem, podvlačeći da bi ovo bilo i u nemačkom interesu.

4) Na prigovor da je on, na osnovu pronađenih dokumenata, tražio preko Draže Mihailovića bombardovanje Bihaća, odgovorio je ironično, da bi on isto tako znao da spreči bombardovanje pravoslavnih mesta kao što su Knin i Kosovo.

Odgovor uz ovu tačku protivreči, kao u prvom slučaju, verodostojnim izvorima.

Za izjašnjavanje može se, načelno, reći da su iz njega merodavni oficiri korpusa mogli stvoriti jedan lični utisak o ovdašnjem pravoslavnom oficirskom koru. Pri rastanku sa govornika, naglasio je *pukovnik Pfaferot da je ovaj utisak u osnovi bio pozitivan*. Pre svega, bio je on ubeđen o karakternoj čistoti i disciplini unutar Đujićeve borbene skupine.

Krajem sastanka podneo je kapetan Mijović jedan pregled vojnih namera s molbom da se odluči da li bi se one mogle sprovesti. Radilo se pri tom o različitim operacijama u prostoru severne Dalmacije. Pri tom bi pravoslavne formacije *sadejstvovale pod nemačkom komandom*. Treba tu onemogućiti stvaranje većih partizanskih slobodnih teritorija aktiviranjem i praktičnim angažovanjem jedinica potčinjenih korpusu. Mada se ovde radi o nadležnosti Operativnog odeljenja, ipak je kapetan Tajfer primetio, posle rastanka od pravoslavaca, da sprovođenju protivstaju ogromne teškoće snabdevanja municijom.

Karakteristično za sadašnju trenutnu situaciju i shvatanje vojvode bejaše činjenica da se sa šovinističke — hrvatske strane (ustaški pukovnik Servaci⁹ sa ostalim saradnicima — Janka Puste¹⁰) vrši organizovanje i ponovno ustrojavanje većih jedinica, oko pravoslavnih teritorija, sa očitom namerom da se ovde prouzrokuje ponavljanje događaja od 1941. godine. (Prema iskazima poručnika Ankofa, pukovnik Servaci je isto rečima izrazio, dodavši da nakon stvaranja jakih ustaških snaga nemačke trupe koje su se ovde istrošile u partizanskim borbama, uprkos svim dobrim željama, neće više moći pružiti nikakav otpor hrvatskim namerama).

U toku večeri došlo je do dve izjave sa nemačke strane. U ovom trenutku one obadve imaju svoj puni značaj, ali pri daljoj izgradnji ovdašnjih ustaških pozicija, jednog dana ne bi mogle opstati više jedna pored druge:

1) Nemačke trupe neće nikada dozvoliti istrebljenje ovdašnjeg pravoslavnog življa. One će zaštititi ne samo pravoslavne dobrovoljce koji se sa njima skupa bore nego i žene i decu od eventualnog ponavljanja događaja iz 1941. godine.

2) Nemačka i hrvatska vojska su saveznici. Ako stoga pravoslavni povedu ofanzivu protiv ustaških pripadnika, nemačka vojska morala bi stati na strani ustaša.

Doći će se, dakle, jednog dana (i po svojoj prilici vrlo skoro) na definiciju ovdašnjih nemira. Od strane Hrvata pričalo se o jednoj pravoslavnoj ofanzivi (već danas su divizija i korpus preplavljeni dnevno sa više ili manje izopačenim izveštajima, dok se stvarno nemački štabovi u povećanom obimu bave političkim ubistvima pravoslavnih od strane ustaških pripadnika). Na žalost, na osnovu dosadašnjih iskustava, jedva da se može prihvatiti da će se istiniti sud nemačkih vojnih instanci, dobijen na licu mesta, moći sprovesti prema dobijenim političkim odlukama u Zagrebu i Berlinu na osnovu one sive knjige tipičnih falsifikata i izvrtanja. Pri produženju sadašnjeg razvoja, postoji opasnost da, na kraju krajeva, nemačka vojska nije više gospodar situacije u severnoj Dalmaciji. Izgleda tako da je vojvoda jasno uvideo ovu vezanost nemačkih vojnih vlasti i na osnovu toga u ultimativnoj formi zahteva odluku za jedan od dva sledeća puta:

1) Povećanu saradnju sa nemačkim vlastima kako bi se eliminisalo prvenstvo ustaša koji se prijateljski odnose prema partizanima. Ili

⁹ Vjekoslav.

¹⁰ Janko Pusta je mesto (salaš) u Mađarskoj gde su se ustaški teroristi pripremali za ubistvo kralja Aleksandra I Karađorđevića u Marselju kao i za vršenje drugih terorističkih akata u Kraljevini Jugoslaviji.

2) Osamostaljenje vojničke delatnosti pravoslavnih borbenih skupina da bi postigao koncentraciju snaga na jednom čisto pravoslavnom otoku, za predstojeću borbu za opstanak ovdašnjeg starosedelačkog pravoslavnog življa.

Poznajući ovdašnje prilike, sa nemačke vojničke strane priznaje se hitnost ovako formulisanih alternativa i treba se bojati da bi dalje izostajanje smernica i sredstava pomoći, koji bi omogućili povećano okupljanje pravoslavnih borbenih skupina za borbu protiv partizanštine, dovelo do stvaranja jedne takve situacije iz koje bi se nemačke jedinice izvukle samo uz velike gubitke.

11

Konrad
poručnik i starešina jedinice
Ic/AO

BR. 14

INFORMACIJE VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 16. MAJA 1944. POTČINJENIM KOMANDAMA I ŠTABOVIMA O DRŽANJU PREMA ČETNICIMA¹

POVERLJIVO

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Odelj. Ia

Primlj. 28. V 44, Br. pov. 136/44

Vojnoupravni komandant Jugoistoka

O. U 16. 5. 44.

Odelj. Ia/O. Pov. br. 3380/44

Prilog 71

Predmet: Držanje prema pokretu DM.

Lokalna saradnja nemačkih i srpskih trupnih delova sa četnicima DM u borbi protiv Titovih bandi u zapadnom i jugozapadnom području Srbije, dovela je u nedoumicu nadležne instance u pogledu odnosa prema pokretu DM. Da bi se to pitanje razjasnilo, konstatuje se sledeće:

¹¹ Zbog prostora izostavljeno je kome je sve upućen izveštaj.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u Arhivu VII, NAV-T-501, r. 256, s. 754-5.

1. Pokret DM bio je i ostaje neprijateljski.
2. Njihova saradnja sa nemačkim i legalnim srpskim jedinicama protiv crvenih proističe samo iz saznanja da su komunisti u Srbiji njihov neprijatelj br. 1.
Neprijatelj br. 2 ostaje ipak okupaciona sila.
3. Saradnja se koristi radi popune zaliha municije, koje su se veoma smanjile (oružje se nije nikad davalo).
4. Prema dosad stečenim iskustvima, četnici se protiv crvenih angažuju u nekim slučajevima samo uzdržano, nastojeći po svoj prilici da suviše ne prolivaju krv.

Sa ponovnom neprijateljskom orijentacijom pokreta DM prema okupacionoj sili, mora se u svako doba računati, čak i u oblastima gde se dosad zajednički borilo protiv komunista.

Zbog toga treba postupati na sledeći način:

Sve mere pokreta DM koje bi mogle ugroziti interese nemačkih oružanih snaga, srpskih legalnih jedinica, Nedićeve vlade i njenih upravnih organa, dakle ne samo izvršene napade na naše trupe već i prisilnu regrutaciju, sprečavanje da se prikuplja stoka i žito, ugrožavanje srpskih činovnika uprave, predsednika opština, itd., treba smatrati »neprijateljskim postupcima«, preduzimati mere. Svim sredstvima treba sprečavati svaku novu ili ponovnu izgradnju pokreta DM, pre svega u njegovim štabovima i centralama, jer to treba smatrati merom koja ugrožava sigurnost okupacione sile. Četničke grupe koje se nalaze u borbi protiv komunista, ne treba nikako ometati niti ih napadati, već ih podupirati u borbi. Saradnja s četnicima u borbi protiv komunista, uz najštedljiviju isporuku municije i pod nadzorom okupacione sile, može biti samo lokalna i radi akutne borbe protiv partizanskih bandi. U tom slučaju potrebno je isporučivati i sanitetski materijal i negovati ranjenike.

Za svaku isporuku potrebno je odobrenje Vojnoupravnog komandanta Jugoistoka.

Preporučujemo da se u svim prilikama obraća nesmanjena pažnja pokretu DM i njegovim postupcima.

Dostavljeno:

Kao u konceptu.

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Felber²

² Felber Hans Gustav.

IZVEŠTAJ VOJNOUPRAVNOG KOMANDANTA JUGOISTOKA OD 15. JULA 1944. KOMANDI GRUPE ARMIIJA »F« O RAZGOVORU SA KAPETANOM NEŠKOM NEDIĆEM U KRUŠEVCU¹

POVERLJIVO

Vojnoupravni komandant Jugoistoka
Ic. pov. br. 5330/44

H. Qu., 15. 7. 1944

14. VII 44. u 9.00 časova pre podne vodio sam razgovor u Krajskomandanturi Kruševac sa merodavnim četničkim komandantom Neškom Nedićem iz štaba Draže Mihailovića. Razgovor je vođen na molbu pomenutog Nedića. Neško Nedić je sada načelnik štaba četničke grupe³ koja se sa nama bori u akciji »Trumpf«⁴ i čija se jačina može proceniti na oko 10.000 ljudi.

U uvodnom izlaganju Nedić je napomenuo *da su četnici u Englesku izgubili svako poverenje*, pošto su ih Englezi izdali i sada Titovim bandama liferuju naoružanje i municiju usled čega četnici moraju da krvare i da umru. Pošto su oni sami u borbi protiv komunizma i suviše slabi, uvideli su da moraju tražiti oslonac u nemačke oružane snage *kojima će se bezuslovno potčiniti sa puno poverenja*. Oni su spremni da se bore protiv komunizma svuda tamo gde bih ih ja postavio. Na drugoj strani, Nedić je molio ponovnu pomoć u vidu *isporuke municije i naoružanja, a naročito teškog naoružanja*. Četnici su spremni da daju svaku garanciju da će se isporučeno naoružanje i municija upotrebiti samo protiv komunizma. On je molio dvostruki borbeni komplet pešadijske municije koja se treba izdati pod kontrolom Štaba za vezu Vajel⁵, na primer uz povraćaj praznih čaura, dalje je molio isporuku nekoliko italijanskih teških minobacača. Molio me je za odluku.

¹ Snimak originala (pisanog na mašini) u Arhivu VII, NAV-T-311, r. 195, s. 725-6.

² Zbog ograničenog prostora izostavljen je pečat sa brojevima i slovima koja označavaju kome je sve poslat dokument.

³ Odnosi se na 4. grupu jurišnih korpusa.

⁴ O operaciji »Triumpf« vidi tom XII, knj. 4, dok. br. 84.

⁵ Reč je o majoru Vajelu (Weylu).

Ja sam ukazao na štetu koju su pripadnici Draže Mihailovića naneli nemačkim oružanim snagama na drugom mestu, a naročito u Beogradu i na severoistoku, a isto tako i na neprijateljsku propagandu koja se upražnjava u novinama i na drugim mestima. Ja sam priznao lojalno držanje četnika koji se bore, a kojima, međutim, nasuprot stoji sasvim drugi četnički duh, a naročito u Beogradu. Preduslov za bolji odnos je da se ovde izvrši temeljna promena. On Nedića sam zahtevao da ovo i kod svojih najviših komandi jasno stavi do znanja. On je ovo obećao i naglasio još veliku mržnju svih četnika prema Engleskoj. *U ovom osećanju mržnje našli bi se, štaviše, spremni da se stave na raspolaganje sadašnjoj srpskoj vladi kao legalni četnici.* Ovo je, međutim, *neizvodljivo iz političkih razloga*, pošto bi onda kod mentaliteta jednog velikog dela srpskog naroda važili kao izdajnici u nacionalnoj stvari i *mnoge Srbe oterali u ruke crvenih*, koji bi se onda, bez sumnje, postavili kao jedini spasioци otadžbine. Neško Nedić je još jednom molio za poverenje ne samo ovdašnjih nemačkih komandi nego i čitavog nemačkog naroda, kao i za priznanje srpskog naroda kao najvećeg neprijatelja komunizma na Balkanu. *Kao dokaz svog unutrašnjeg raspoloženja, ponudio se da se lično dalje bori na istočnom frontu posle čišćenja Srbije od komunizma i siguran je da bi to slično njemu učinio i jedan veliki broj četnika.*

Ja sam obećao da ću ispitati želje. Međutim, brzu odluku ne mogu da donesem, pošto je odnos prema četnicima u velikoj meri politička stvar u kojoj treba da učestvuju još i druge merodavne nemačke komande.

Moj lični utisak je da se ovog puta *radi o potpuno ozbiljnoj ponudi četnika koju treba prihvatiti.* Po mom mišljenju, ovde se pruža *poslednja šansa* i ako se ne iskoristi, moglo bi značiti propust sa teškim posledicama. Ako četnike ponovo odbijemo, teramo ih, bar delimično, u logor crvenih. Nemački oficir za vezu major Vajel, nosilac krsta viteškog reda, koji se od pre dužeg vremena nalazi kod četnika, izrazio mi je *isto shvatanje* o ozbiljnosti ponude.

Felber⁶

General pešadije

⁶ Hans Gustav.

Dostavljeno:

GrA »F« = 2
Poslaniku Nojbaheru⁷ = 1
Höh. SS u Pol. Fhr⁸ = 1
Uprav[nom] štabu = 1
Načelniku = 1
Ic = 1
Ia/KTB = 1

- 1) To mora DM sam da kaže i to zvanično.⁹
- 2) Ponuda i želje nisu ništa novo.
- 3) Četnicima u južno Srbiji Tito se nalazi **na vrhu**. Stoga oni to prihvataju
- 4) Svi Srbi su prevrtljivi

⁷ Herman.

⁸ Höherer SS und Polizeiführer (komandant SS i policije).

⁹ Ovaj i dalji tekst dopisan je rukom.

REGISTER

1957

1958

1959

1960

1961

1962

1963

1964

1965

1966

1967

1968

1969

1970

1971

1972

1973

1974

1975

1976

1977

1978

1979

1980

1981

1982

1983

1984

1985

1986

1987

1988

1989

1990

1991

1992

1993

1994

1995

LICNA IMENA

A

Aćimović — vidi Zujović Mladen
 Aćimović Milan — 324, 326
 Adžić Mašan — 120
 Aero — vidi Jevđević Dobrosav
 Ajdačić Filip — 333, 464, 465, 540,
 629, 633, 636, 647, 650
 Ajzenhauer — 260, 306, 331
 Akovac Milorad — 687
 Akovac Vojo — 687
 Aleksander Harold — 238
 Alfirević Vojimir — 293, 395
 Andrejević Miodrag — 727, 728
 Anđelković — 868
 Anđelković Miodrag — 36
 Anđelković Nikola — 714
 Anđić M. Stevo — 626
 Antonijević Vlastimir — 468
 Antonijević Zivan — 676, 744
 Arandelović Aleksandar — 137
 Armstrong C. D. — 55, 147, 150, 154,
 164—167, 199, 204, 260, 262, 265,
 268, 269, 276, 290, 295, 319, 321,
 324, 326, 329, 333, 350, 469, 725,
 896, 899, 909—911, 913, 916—919
 Arsenić Teodor — 722
 Arsenijević Negovan — 236, 359,
 490, 633, 636
 Arsović Dušan — 489, 495, 821, 856,
 859
 Asanović Boško — 410
 Azed — vidi Vignjević Miloš

B

Babić Slavko — 606
 Babović Milisav — 154, 725
 Baćović Petar — 10, 14, 15, 21, 24,
 31, 69, 74, 99, 148, 149, 152, 213,
 214, 219, 230, 231, 233, 252, 260,

269, 273, 278, 290, 294, 297, 305,
 322—324, 329, 330, 331, 333, 354,
 358, 359, 365, 369, 371, 372, 395,
 414, 418—420, 424, 476, 607, 724,
 887, 888, 946
 Badoljo — 18
 Badžak Milan — 420
 Bajić Dragiša — 488
 Bajić Nikola — 678
 Bakajlić Srđan — 282
 Baletić Luka — 339, 480, 521, 620
 Bančić Radivoje — 282
 Banjanin Đuro — 791, 793
 Baranac R. Boško — 626
 Baošić Mitar — 864
 Baričić Dragiša — 182
 Bejli (Bailey) — 55, 94, 278, 290,
 294, 324, 327, 328, 350, 372, 373,
 413, 423, 885, 886, 888, 896, 897,
 898
 Bekić Milan — 407
 Beneš — 280
 Belić Danilo — 146
 Berić Dušan — 320
 Berta — vidi Đurišić Pavle
 Bešlić Suljo — 367
 Bi—Bi — vidi Cvetić Radomir
 Bicelj Ivan — 764, 765, 769, 770
 Bigović Dušan — 571
 Bjelajac Slavko (Nikola Dekić) —
 7, 134, 156, 157, 377, 381, 383, 384,
 387, 393, 395
 Bjelić Mićo — 83, 89, 90
 Bjelopetrović Mirko — 139
 Bogavac Milorad — 30
 Bogdanović Milan — 381
 Bogetić Lazar — 132
 Bogičević Milorad — 676
 Bogičević Radosav — 675, 743
 Bogunović Brana — 341
 Bojandić Branko — 132
 Bojičić Vojo — 823

Bojić Georgije — 42, 43
 Bojović Dragutin — 351, 356, 364
 Bojović Milan — 188
 Bojović Veličko — 120, 188
 Bojović Vukašin — 29, 99, 107, 108, 184, 823
 Bonis Đovani (Giovanni) — 372
 Borkevski Jan — 341
 Borota Gojko — 214, 221, 312, 535
 Bošković Miloš — 64, 65, 74, 75
 Božić Mile — 840
 Božić Savo — 412
 Božović P. Luka — 626
 Božović Mašan — 414
 Brajević Rade — 16, 21, 22
 Brajević Blaža — 367, 422
 Brkić Stevan — 471
 Broz Josip Tito — 27, 141, 187, 199, 204, 206, 207, 267, 270, 281, 288, 301, 310, 347, 419, 426, 467, 531, 548, 552, 613, 616, 659, 680, 726, 733, 792, 814, 889, 890, 896, 901, 912, 913, 954, 958
 Budani Bato — 703
 Budimir Jakov — 216
 Buha Đorđe — 65
 Buha Jovan — 538
 Bujan Veljko — 619
 Bukvić Danilo — 74
 Bulat Edo — 949
 Bulovan (prota) — 659
 Bumbarev Boris — 157
 Bundalo Ljubo — 401
 Busman — 611—613

C

Ciganović Nikola — 366
 Cimbaljević — 823
 Crljenica Marko — 294
 Cvetić R. Radomir — 31, 54, 69, 99, 115, 145, 205, 234, 235, 239, 241, 244, 247, 249, 260, 261, 263—266, 268, 269, 275, 276, 285, 286, 288—291, 295, 296, 298, 303, 304, 309, 310, 319, 321, 325, 329, 333, 349, 350, 360, 370, 371, 419, 461, 463, 517, 906, 907, 916, 917, 919
 Cvetičanin Milan — 392, 453, 500, 654, 799, 808
 Cvetković Dragiša — 420
 Cukić Kosta — 773

C

Čačić Mihajlo — 334, 937, 938, 941
 Čajkanšek — 280

Čakuljević Petar — 335
 Čarapić Milan — 68
 Čelonja Rajko — 149, 150
 Čengiđ Derviš — 347
 Čerčil — 324, 363, 432, 891
 Čudić Vladimir — 404, 408

C

Čeranić Radomir — 52, 53
 Čosić — 200
 Čosić Trifun — 517, 630
 Čučuz Marko — 341, 655
 Čučuz Nikica — 320
 Čulafić Đorđe — 108, 109
 Čurulić D. Radisav — 315

D

Dabić — 118, 119, 676
 Dabović Marko — 348
 Daglas Hovard (Douglas Howard) — 895
 Dakić Kosta — 532, 539
 Dakić Radoje Brka — 14
 Dal—Dal — vidi Đujić Momčilo
 Damjanović Stevan Stevo (Leko) — 190, 191, 243, 279, 282, 283, 297, 298, 311, 332, 333, 344, 345, 349, 510, 511, 602, 629, 634, 646, 648
 Danilović Slavomir — 17
 Danojlović Milutin — 603
 Dapčević Peko — 18, 94, 176, 179, 233, 290, 301, 430, 467, 629
 Davidović Obrad — 372
 De Gol — 280
 Delić — 722
 Devis — vidi Nikolić Aleksandar
 Devrnja Čedomir — 37, 38
 Dimić Stevan — 687
 Dimitrijević (poručnik) — 233, 237
 Dimitrijević Ranko — 502, 675, 676
 Dimitrov — 867
 Divljak Rade — 65
 Dob — vidi Lazović Živan Žika
 Dobrota Igor — 406
 Bobrota Kosta — 406
 Dobrota Vojiša — 406
 Dobrota Vuka — 406
 Dobrašinović — 96, 108, 186
 Došenović Vojo — 293, 294, 322
 Donovan Vilijam — 260, 306, 331, 891

Dra—Dra — vidi Vukadinović Savo
 Draganić Đorđe — 21, 217, 218, 472
 Draganić Mato — 481, 482
 Dragić Ilija — 533
 Drašković Aleksa — 149, 219, 232,
 233, 234, 245, 248, 263, 264, 266,
 267, 269, 281, 287, 288, 296, 299,
 302, 305, 311, 324, 360, 363, 430,
 437, 456, 457, 489, 496, 601, 627,
 629, 635, 640, 646, 647, 648, 651,
 653, 672, 681, 688, 704, 849, 850,
 856, 868
 Drenović Uroš — 85, 133, 293, 303,
 343, 370, 379, 632, 648, 766, 840,
 928, 929
 Dubajić Anka — 405
 Dubajić Nikola — 405
 Dujović Dragan — 120
 Đukić Dušan — 163
 Dum — Dum — vidi Komarčević
 Vladimir
 Dutina Milorad — 75
 Duvnjaković Dušan — 133

D

Đaković Dušan — 9, 137, 138, 322,
 424, 750, 753, 757, 759, 764, 767,
 775, 777, 779, 780, 793
 Đerković Milivoje — 678
 Đermanović Đorđe — 725
 Đilas Milovan — 288
 Đokić — 301
 Đokić Đuro — 525, 529
 Đokić Ratko — 754
 Đoković Predrag — 147
 Đorđević — 548
 Đorđević Dragoslav — 357
 Đorđević Nenad — 149
 Đorđević Ranić — 743
 Đorđević Vasilije — 731
 Đujić Momčilo — 7, 134, 138, 150,
 155, 156, 204, 205, 207, 246, 247,
 292—294, 302, 320—322, 329, 340—
 342, 358, 361, 364, 366, 378, 379,
 383, 384, 386, 392—396, 404, 408,
 411, 418, 419, 423, 424, 432, 466,
 647, 648, 654, 656, 657, 752, 754,
 766, 767, 772, 782, 783, 788, 855,
 927, 928, 946, 948, 949, 951
 Đukanović M. Blažo — 14—16, 20,
 101—103, 105, 107, 155, 183, 184
 Đukanović Jovo — 363, 416, 424,
 478, 483, 538, 546, 608, 798
 Đukić Dobrica — 424, 462, 464, 465
 Đukić Svetomir Sveta — 45, 60, 62,

197, 374—376, 427, 428, 431, 434,
 641
 Đukić Vlado — 102
 Đurašinić Branko — 30
 Đurašković Andrija — 329, 330
 Đurašković Branko — 96, 98—100,
 107, 108, 184
 Đurić Radojko — 637
 Đurić Radoslav — 123, 146, 152, 154,
 165, 199, 200, 227—230, 235, 236,
 250, 261, 267—269, 303, 305, 307—
 309, 331, 335, 367, 371, 416, 422,
 426, 427, 628, 631, 634, 638, 639,
 643, 644, 645, 649, 652, 727, 728,
 901, 907, 910
 Đurišić Dragoslav — 725
 Đurišić Pavle — 95, 159, 186, 206,
 234, 270, 287, 290, 295—300, 302,
 304, 305, 321, 324, 330, 334, 345,
 354, 358, 362, 363, 365, 371, 415,
 416, 421, 424, 428, 438, 455, 456,
 475, 488, 491, 495, 496, 499, 522,
 544, 545, 602, 609, 610, 629, 647,
 653, 677, 680, 745, 823, 867, 936,
 939
 Đurković Slavko — 201
 Đurović Boško — 876
 Đurović Đuro — 214, 219, 279
 Đurović Milovan — 16

DŽ

Džasper (Jasper Rootham) — 165,
 195, 196
 Džek — 276
 Džekson — 260
 Džokić Slobodan — 450

E

Emeri (Emery) — 388
 Emil — Vidi Stojanović Milan
 Eraković Simo — 472
 Eremić Joco — 789, 790, 791
 Erkić Miloš — 190, 282, 345
 Ev—Ev — Vidi Ocokoljić Simeon

F

Fajfer (Pfajfer) — 939
 Felber Hans Gustav — 203, 955, 957
 Feliks — vidi Vučković Zvonimir
 Zvonko
 Ferdo — vidi Smiljanić Dušan

Filipović — 47, 48, 49, 147
 Filipović Kornelije — 325, 417
 Filipović Mihailo — 777, 781
 Filipović Stojko — 517
 Filipović Sulejman — 347
 Fišić Aleksa — 137, 139
 Forkapa Nikola — 163
 Fotić Konstantin — 214
 Frike — vidi Raković Predrag
 Frković Ivica — 615, 617
 From — 214, 297
 Furlan — 237

G

Gagić Mile — 82, 90
 Gajić M. Budimir — 626
 Gajić Pavle — 632
 Gajić Zoran — 315
 Gar—Gar — vidi Nedić Neško
 Gardović Lenka — 312
 Georgi — vidi Radojević Milutin
 Gering — 312
 Glumac Stevan — 271, 369, 370, 446,
 533, 601, 629, 666, 825,
 Glušić — 768
 Gnjatović Sava — 453, 808
 Gogić Todor — 300, 301, 334, 576,
 638, 639, 647, 718
 Gogić Vitomir — 624
 Gojković Vuksan — 12, 93, 97
 Gojnić Blažo — 184, 334, 354, 416
 Golubović Dimitrije — 731
 Gosar Andrej — 284
 Govedarica Uroš — 504
 Grahovac Stevan — 595
 Grbić Đuro — 137, 139
 Grđić Radmilo — 134, 381
 Grgić Ljubomir — 49
 Grinvud Erih (Greenwood) — 157,
 158, 164, 165, 196, 242, 243, 265,
 266, 289
 Grinjoli Tomazo (Grignola) — 321
 Grubač Pavle — 19
 Grubešić Zdravko — 292
 Grubišić Slavko — 393
 Grujić Pavle — 36, 38, 41, 60, 203,
 204, 640, 641
 Grujičić Radan Radosav — 463, 465
 Gumzej J. Josip — 408
 Gurko — vidi Milošević Aleksandar
 Aca
 Gutić Vasilije — 70, 73, 118
 Guzina Tomo — 116, 197, 660, 662,
 663, 680
 Gvozdenović Cvetko — 113

H

Hadson (Duane Tyreli Hudson) —
 91, 148, 192—194, 198, 204, 233,
 286, 290, 301, 310, 312, 331, 332
 Hamer Maks — 657
 Hans — vidi Mihailović Draža
 Haralampije — 463
 Hargrivi Edgar (Hargreaves) — 196,
 367, 908, 909
 Hasanagić Čamil — 873
 Hasanbegović Muho — 237
 Hasandedić Šefket — 232, 237, 238,
 279, 332, 347
 Hasl Viktor — 770
 He—He — vidi Đurić Radoslav
 Herman — vidi Đurić Radoslav
 Henri Vilson (Wilson, sir Henry
 Maitland) — 905
 Hitler Adolf — 101, 204, 275, 578,
 789, 868
 Hojs (Heuss) — 939
 Hori Laslo — 338
 Hugo — vidi Mitranović Borivoje
 Hunter Antoni (Anthony) — 286

I

Ina (Irin) — vidi Salatić Danilo
 Išljamović Išljem — 731
 Ištvan — vidi Bačović Petar
 Ivanišević Radomir — 387
 Ivanov — 157, 158, 327, 422, 425, 431
 Ivanović Božo — 624
 Ivezic Sava — 211

J

Jakić Velimir — 249
 Jakšić Radovan — 139
 Jakšić A. Rajko — 626
 Jakšić Vukosava — 865
 Janičić Ivan — 74, 75, 218, 220, 254,
 256—258, 294, 324, 348, 360, 442,
 452, 473, 478, 484, 553, 572, 610,
 694, 818, 828
 Janičijević Nikola — 733
 Janković Milutin — 268, 286, 371,
 514, 633, 647
 Janković Mladen — 525
 Janjić Dušan — 210, 226, 311, 327,
 370, 373—376
 Jelisavić — 386
 Jelovac Jovan — 91, 286
 Jeremić Dušan — 812

Jevđević Dobrosav — 203, 237, 320,
322, 749—754, 756, 757, 759, 761—
769, 770—773, 777—783, 788, 789
Jevremović Ilija — 420
Jevtić Ilija — 137, 379, 380, 384, 385,
396, 412
Jevtić Petar — 445
Jo—Jo — vidi Račić Dragoslav
Jojić Boško — 626
Jojić Velimir — 182, 361
Jojić Vukan — 606
Joksimović Božo — 30
Jonić Velibor — 425
Josić Petar — 258, 270, 299, 302,
437, 456, 457, 679
Josić Žika — 48, 49
Jovanović Arsenije — 471, 494, 509,
600, 604
Jovanović Čeda — 346
Jovanović Diša — 232
Jovanović Dragoljub Dragi — 351,
368, 417
Jovanović Dušan — 315, 651
Jovanović Jovan — 230, 675, 714
Jovanović Ljubomir Ljubo Patak —
157, 195, 208, 209, 328, 331, 636,
714, 939—941
Jovanović Milijan — 128, 129, 175,
283, 310, 346, 598
Jovanović Miloš — 676
Jovanović Miodrag — 315
Jovanović Predrag — 602, 680
Jovanović Radivoje Bradonja — 128,
168, 172, 673
Jovanović Ratko — 496
Jovanović Tihomir — 278
Jović V. — 108
Jovović Jakov — 14, 21, 270, 288,
334, 354, 477, 580, 609, 610
Ju—Ju — vidi Radovanović Dra-
gomir
Jugović Obren — 565, 826
Jukić Radonja — 193
Jurković Ratomir — 200

K

Kajper Vilhelm (Keiper Wilhelm) —
101, 543, 577, 579, 798
Kalabić Nikola — 33, 43, 50, 51,
77—79, 126, 128, 130, 131, 147, 152,
155, 169, 171—173, 198, 203, 208,
213, 236, 241, 242, 249, 269, 307,
309, 346, 360, 362, 364, 388, 540,
588, 619, 629, 630, 633, 641, 651,
745, 935

Kalaitović Vuk — 28, 67—69, 92,
113, 235, 242, 247—249, 266, 267,
269, 278, 282, 288, 289, 295, 296,
298, 303, 304, 309, 310, 356, 435,
461, 474, 489, 495, 499, 560, 637,
650, 666, 667, 746, 809, 810, 824,
859, 873, 875
Kaleb Roko — 419, 466, 657, 950
Kalezić — 16
Kam—Kam — vidi Đurišić Pavle
Kanjevac Jevrem — 436
Kapetanović Miodrag — 7, 156, 293,
322, 380, 466, 659, 660, 948, 951
Kar—Kar — vidi Raković Predrag
Kara Meho — 632
Karadorđević Aleksandar II — 953
Karadorđević Aleksandrina — 885
Karadorđević Petar II — 38, 39, 166,
188, 208, 261, 266, 280, 302, 490,
725, 881, 884, 885, 902, 906, 948
Karaklić Lika — 497
Karaklić V. Miloš — 626
Kargović — 75
Karl (Karl von Kempfer) — 435,
436
Kasalović Zdravko — 346, 494
Kašić Mujo — 594
Katanić — 517
Katić Dušan — 820
Keler — 297
Kenet Grinlis (Keneth Greenlees) —
195, 328, 333
Kepić M. Radivoje — 626
Kerović Radivoje — 703
Keserović Dragutin — 88, 110, 123,
144, 147, 166, 199, 201, 202, 205,
228, 229, 239, 242—244, 246, 259,
263—265, 268, 267, 276, 277, 289—
291, 295, 308, 333, 344, 357, 358,
371, 414, 415, 429, 627, 628, 631,
636, 637—640, 643—645, 647, 649,
651—653, 734, 785, 786, 795, 802,
803, 819, 829, 845, 908, 910, 917, 918
Kilibarda — 595
Knapa — vidi Vukosavljević Živo-
rad Žika
Knežević Blagoje — 297, 433, 492
Knežević Petar — 612
Knežević Živan — 147, 881, 889—891
Kocev — vidi Lašić M. Đorđe
Kojić Miladin — 53
Kojić Miodrag — 37, 60
Kojović Radule — 30
Kokošar Risto — 74
Kolarević Milomir — 54, 81, 223,

224, 237, 284, 290, 500, 556, 557,
589, 590, 650, 666, 672, 673, 745,
851, 868, 871, 874—876

Kolben — vidi Novak Karlo

Kom—Kom — vidi Komarčević
Vladimir

Komarčević Vladimir — 60, 152, 226,
246, 263, 264, 277, 280, 288, 302,
306, 332, 351, 352, 356, 357, 362,
368, 414, 416, 417, 419, 431, 541,
629, 630, 632, 633, 634, 635, 638—
640

Komjenić (Komnenić) Gavro — 190

Končar Bosa — 782

Kondor — vidi Radović Dušan

Konrad — vidi Kops Rajnhard

Konstantinović Radomir — 78

Koprivica Mihajlo — 10, 64, 65, 116,
117, 613

Kops Rajnhard (Reinhard) — 657—
659, 950, 951, 954

Korać — 775, 777

Kordel Hal (Cordell Hull) — 923

Kordić Rade (Korda) — 356, 488

Kosanić Nikica — 378, 763, 765,
774

Kosanić Stevo Jabučar — 377,
789—791

Kosorić Radivoje — 347, 601

Kostić Luka — 453

Kostić Radisav — 315

Kostić Voislav — 497

Košutić Kosta — 211

Koup (Cope) — 907

Kovač Franc — 404, 408, 466, 467

Kovačević Dragoslav — 352

Kovačević Ljubo — 176

Kovačević Mirko — 552

Kovačević Radovan — 117

Kovačević Risto — 217, 252, 255, 257,
551, 552, 606, 817

Kozica (učitelj) — 364

Kozomora Milka — 606

Kraguljac Jovo — 226

Krajnović Branko — 791

Krejči Anton — 324

Krek Miha — 284

Krištof Jovanka Mira — 749, 776,
779, 783

Krivošić Veljko — 649, 725

Krsmanović — 329

Krstić Slobodan Uča — 173

Krstić Stojan — 731, 733

Kujović Radul — 95, 96, 100, 177,
521, 646, 648

Kulovac — 284

Kurajac Davir — 386

Kurc — 611, 616, 617, 661, 662

Kurtoni — 123

Kuzmanović Mitar — 430

Kuzmanović Momir — 450

L

Ladarski Slobodan — 676

Lainović, dr — 30

Lalatović I. Mirko — 28, 56, 111,
159, 321, 334, 470, 628, 646, 918

Lalić Aleksandar (Aleksa) — 93,
184

Lalić Milutin — 53, 99, 104, 105,
107

Lalić Vasilije — 349

Lapčević Milorad — 147, 542

Lašić Đoko — 53

Lašić M. Đorđe — 11, 13, 23, 52, 55,
92—99, 101, 104, 105, 107, 109, 120,
123, 153, 176—179, 181—186, 192,
206, 207, 270, 288, 330, 334, 345,
346, 348, 354, 355, 359, 361, 363—
366, 372, 416, 421, 424, 477, 480,
522, 537, 543, 544, 607, 609, 639,
646, 647, 651

Laz-Laz — vidi Mihailović Draža

Lazarević Božidar — 426, 427, 597

Lazarević Branko — 268, 462

Lazarević Ljubomir Ljubo — 304,
329, 330, 334, 354, 413

Lazarević Miloje — 65, 70, 73, 117

Lazić Jeremije Zeko — 191, 298,
703

Lazičić Branimir Branko — 207,
412

Lazović Živan Žika — 60, 152, 155,
202, 203, 208, 239, 240, 244, 246,
250, 278, 306, 327, 346, 351, 356,
357, 364, 426, 427, 501, 502, 521,
596, 597, 638, 639, 709, 744, 830

Lekić Danilo — 190

Lenković Živojin — 731

Leon — vidi Simović David Dača

Leonardno — vidi Ninković Dragi-
ša

Ležajić Ignjatije — 405

Lida — vidi Gogić Todor

Lindić Božo — 678

Lipert — 393, 948, 949, 952

Lojović Marko — 19, 20, 117

Lola — vidi Todorović Borislav
Lončar Đuro — 378
Long — vidi Mihailović Ljubomir
Ljuba
Lučić Ilija — 472
Ludvig — vidi Novak Karlo
Lukačević Vojislav Voja — 28, 54,
55, 76, 77, 80, 92, 93—101, 105—
109, 112—114, 144, 145, 159, 176
—179, 181, 184, 214, 232, 234, 235,
241, 245, 260—265, 267, 268, 278,
283, 286, 290, 295—297, 303, 307,
310, 321, 324, 328, 331, 333, 349,
359, 362, 373, 420, 424, 425, 428,
653, 724, 725, 848, 853, 857, 860,
872, 873, 869, 885—887, 929, 930,
936, 939
Lukić Konstantin — 173, 277
Lukić Nedo — 606
Lukić Špira — 215, 216, 659
Lukić B. Ziv. — 58

LJ

Ljotić Dimitrije — 34, 186, 250, 275,
291, 292, 294, 304, 322, 323, 334,
342, 347, 362, 365, 366, 370, 376,
392, 393, 416—419, 425, 431, 458,
468, 508, 519, 811, 928,

M

Maček Vladko — 324, 427, 947
Majnard (Čika Pera) — 154, 204
Majsner August (Meisner) — 305,
417
Majstorović Milić — 490
Makivić Slavko — 401
Maklejn (Maclean) — 896, 900
Mamula Branko — 776
Mandić P. Jovan — 135, 137, 138,
378, 602, 679, 687, 849
Mandić Miljan — 99, 100, 106
Mandić Radenko Rade — 173, 245
Mandrović — 548
Manić Borivoje — 151, 227, 228, 367,
734
Marčetić Vukašin — 85
Mariaga Jozef — 195
Marić (general) — 427
Marić Borivoje — 834
Marić Đuro — 216
Marinković Kosta — 60
Marjan Mile — 775, 793
Markivić Milija — 313
Marko — vidi Hadson

Marković M. Aleksa — 626
Marković Jelena — 598
Marković Kalča — 462
Marković Mičko — 257
Marković Mihailo — 810
Marković Miloš — 28, 54, 66, 113,
144—146, 232, 234, 235, 238, 240—
242, 249, 263—268, 274, 284, 286,
289, 290, 295, 297, 298, 303, 304,
319, 328, 461, 463, 747, 499, 500,
506, 638, 639, 650, 745, 787
Marković Pavle — 463, 523, 559
Marković Rajko — 541
Marković Vasa — 458
Marković Živojin Zika — 146, 199,
200, 205, 638, 786, 831
Marn Janez — 758
Marović J. Vasilije — 139, 377—
379, 380, 389, 390, 393, 412
Martić Petar — 405
Martinović — 537
Marušić Pero — 364
Maslovarić Mileta — 193
Mastilović Novak — 613
Matijaš Vaskan — 847
Matl Jozef — 211
Mazić Spasoje — 503, 602
Medenica — 193
Medić Milan — 78, 169, 171, 172,
368, 494
Mensfild Valter (Mansfield Walter)
— 147, 148, 260, 261, 278, 290, 327,
332, 413, 420, 891, 915, 923, 924
Menšikov — 940
Mesić — 754
Micić Božo — 810
Mićević T. Jovan — 626
Mićunović Golub — 257
Mihailović Aleksandar Saša »Vili«
— 60, 151, 152, 208, 210, 279, 280,
302, 311, 326, 351, 354, 366, 368,
420, 638
Mihailović Dragoljub Draža — 11,
27, 28, 34, 38, 39, 55, 59, 77—79,
87, 91—98, 111, 112, 122, 126, 133,
138, 142, 146—148, 150, 151, 154
—157, 159, 160, 164—168, 170, 173
—175, 184, 185, 188—190, 194, 197,
199, 200, 202—204, 207—210, 213,
222, 226, 229, 230, 232, 238, 243,
245, 247, 260, 261, 267, 269, 270,
274, 275, 279, 280, 282, 283, 292,
298, 302, 305, 306, 307, 312, 321,
323—328, 331, 333, 337—340, 343
—345, 347, 350, 351, 354, 363, 364,
370—373, 375, 376, 384, 393, 412,
413, 414, 415, 416, 420, 424—426,

- 428, 429, 434, 462—465, 469, 470,
 474, 475, 486, 487, 499—501, 505,
 510, 522, 524, 526, 533, 536, 537,
 548, 549, 596, 597, 609, 616—620,
 628, 630—634, 636, 637, 640—642,
 645, 647—650, 705, 706, 709, 710,
 724, 725, 735—737, 745, 749, 756,
 757, 766, 772, 776, 777, 779, 785,
 821, 822, 862, 865, 881, 885—887,
 889, 891, 895—902, 905—918, 923,
 928, 929, 931, 935, 938—944, 951,
 952, 955—958
 Mihailović Jovan Joca — 165, 647
 Mihailović Ljubomir Ljuba — 164,
 165, 208, 209, 300, 301, 327, 328,
 330, 334, 367, 420, 422, 423, 432,
 513, 518, 635, 638, 639, 645, 649
 Mihovil — vidi Mihailović Ljubomir
 Ljubo
 Mijović Novak — 138, 207, 341, 379,
 380, 384, 392, 395, 466, 948, 943,
 952
 Mijušković Radojica — 219, 293
 Mikašinović Ilija — 640
 Mikić Trifun — 367, 649
 Miladinović Božidar Boža — 328,
 670, 698, 718
 Milanović Radosav — 485
 Miletić Momčilo — 781
 Milić Branislavka — 598
 Milić Jevrem — 597
 Milić Ljuba — 597, 598
 Milić Rosa — 597
 Milić Vera — 598
 Miličić Antonije — 747
 Miličević B. Milivoje — 626
 Miličević V. Peko — 693
 Miličević Petar — 363
 Milikić — 56, 111, 139
 Milinković M. Mil. — 807
 Milivojević Srećko — 826
 Milovanović M. Mil. — 507
 Milosavljević Nemanja — 212
 Milošević Aleksandar Aca — 347,
 360
 Milošević Božo — 522
 Milošević Savo — 82, 89, 90
 Milošević Velja — 576
 Milošević Zdravko — 289, 290, 576,
 586
 Milovanović Dragomir — 315
 Milovanović T. Milivoje Fikus —
 48, 49, 316
 Milovanović Milutin — 347
 Milovanović Sava — 730
 Milović Andrija — 15
 Milović Relja — 508
 Milutinović Vladimir — 118
 Miljanović Mihajlo — 552
 Miljković Huska — 364, 366
 Mincić Radovan — 61, 62
 Minić Ljubo — 30
 Mirić Radomir Ratko — 137, 138,
 343, 377, 379, 412
 Mirković Borislav Lune — 822
 Mirković Kosta — 292, 322, 419
 Misa — vidi Marković Miloš
 Mišić Jovo — 82, 83, 85, 86, 90, 840
 Mitić Milorad — 98, 100, 108, 111,
 197, 463, 464, 647, 786
 Mitranović Borivoje Bora — 148,
 149, 157, 207, 210, 249, 293, 322,
 331, 340, 342, 370, 412, 417
 Mitrović Mitar — 291, 323
 Mitrović Sveta — 401
 Mladenović Mladen — 227, 228, 235,
 327, 330, 331, 350, 425, 429, 431,
 635, 638, 645, 649, 667
 Mladenović Đ. Zivadin — 337, 453,
 460, 655, 799, 808, 848, 870, 874
 Mojsilović — 423
 Moljević Stevan — 164, 207, 430,
 709
 Momčilović Milan — 790
 Momčilović Milorad — 149, 150, 201,
 232, 237, 245, 267, 269, 278, 282,
 297, 324, 356, 369, 430, 602, 627,
 635, 648, 679, 857, 869
 Monte — vidi Salatić Danilo
 Mor Džordž — 146, 199, 205, 907,
 908, 924
 Mrdenović Branko — 210, 370, 373,
 632, 638
 Mrvoš Milan — 139, 332
 Mulalić Mustafa — 279, 293, 324,
 632
 Musolini — 578
 Musulin Đorđe — 204, 280, 324
 Mušicki Kosta — 609
 Mušin Hamid — 594
 Mutić Pavle — 82, 83, 90, 132
 Muzikravić Marko Rolan — 124,
 429, 430

N

- Najdhold Fric (Neidholdt Fritz) —
 611
 Nardeli Bruno — 949
 Nav-Nav — vidi Bačović Petar
 Nedeljковић Milovan — 49, 236, 361,
 449, 673, 674, 862, 863

Nedeljković Petar Pera — 127, 448, 864
 Nedić Milan — 102, 122, 124, 185—187, 200, 207, 238, 239, 249, 275, 280, 292, 302, 311, 322, 334, 338, 345, 348, 351, 353, 363, 375, 416—419, 423, 425, 426, 436, 500, 548—550, 609, 616, 617, 898, 901, 907, 908, 950, 957
 Nedić Milinko — 314, 315
 Nedić Neško — 50, 152, 246, 346, 540, 587, 588, 590, 629, 630, 632, 633, 638, 639, 647, 648, 748, 796, 803, 805, 829, 833, 839, 847, 956
 Nedović Dragoljub — 405
 Negotinac Serafim — 44, 63, 152
 Nenadić Mihailo — 500
 Nenadić Voja — 102
 Nenadić Sava — 139, 382
 Nes (Naš, Nash) — 195, 918, 919
 Nešković Radomir — 438, 443
 Nićiforović Miloš — 831
 Nikić Vojin — 450
 Nikitović Časlav — 420
 Nikolić Đ. Aleksandar — 226, 210, 327, 370, 376, 431, 639, 640, 648
 Nikolić Đrođe — 395
 Nikolić Ilija — 731
 Nikolić Jovan — 20
 Nikolić Pera — 49
 Nikolić Petar — 731
 Nikolić Petronije — 60
 Nikolić S. Vujica — 570
 Nikolov — 158
 Ninčić — 357
 Ninković Dragiša — 63, 128, 129, 131, 144, 147, 168—175, 283, 296, 310, 311
 Noah Klod — 165
 Nojbahter Herman (Neubacher Hermann) — 101, 186, 609, 617, 931, 957
 Novak Karlo — 134, 203, 236, 237, 245, 260, 261, 281, 282, 284, 428, 756—758, 760—762, 770, 772, 781, 783
 Novaković Pavle — 725

NJ

Njegovan Nikolica — 7

O

Obradović B. Momčilo — 251, 547
 Ocokoljić Simeon Siniša (Iliev) —

153, 195, 197, 198, 211, 212, 241, 325, 536, 628, 638, 639, 646, 653, 709
 Olčan Mihailo — 275, 609, 653
 Oksilio Batista (Battista) — 92
 Ordagić Dobrosav — 223, 224, 496, 511, 512, 565
 Ostojić Savo — 606
 Ostojić Zaharije — 28, 94, 143, 159, 160, 181, 182, 184, 191, 232—235, 237, 238, 244, 245, 247—249, 258, 259, 262, 263, 264, 267, 277, 278, 281, 282, 287, 298—302, 304, 311, 312, 324, 331, 333, 344, 347, 355, 356, 363, 368, 369, 370, 371, 412, 417, 418, 421, 424, 430, 434, 437, 438, 440, 446, 457, 510, 511, 601, 602, 632, 634, 635, 647, 648, 725, 750, 825, 848, 856, 857, 868, 873, 874

P

Padžet (Paget) — 916, 917
 Palošević P. Miodrag — 34, 51, 125, 128, 169, 249, 302, 395
 Pantelić — 548
 Pantelić Dušan — 736
 Pantić Pero — 407
 Pantić Zagorka — 597
 Pantić Živana — 597
 Paranos Ilija — 211, 368
 Parlić Marjan (Gorazd) — 763, 765
 Pašali — vidi Momčilović Milorad
 Pavašević — 386, 395
 Pavelić Ante — 359, 789
 Pavić Boško — 21, 25
 Pavićević N. Ljub. — 58
 Pavićević Miloš — 12, 99, 100, 105
 Pavlović Branko — 315
 Pavlović Dragoslav — 153, 164, 166, 194, 196, 208, 209, 243, 244, 246, 259, 266, 269, 280, 289, 301, 330, 331, 349, 350, 367, 414—416, 428, 628, 631, 638, 639, 649
 Pavlović J. Milorad — 626
 Pavlović Ratomir Rajko — 210, 211
 Pavlović Mihailo — 37
 Pavlović Živorad Žika — 78, 596—598
 Peća Relja — 412
 Pećanac Kosta — 78, 243, 351, 353
 Pejanović Radomir — 695
 Pejić Manojlo — 148, 149, 210, 233, 249, 287, 393, 312, 325, 329, 332, 349, 417, 632

Pejnović Drago — 782
 Pelivanović Dragiša — 67, 265, 268, 642
 Peran Miroslav — 292, 302, 329, 392, 418
 Perhinek Rudolf Rade — 30, 32, 55, 91—93, 95, 99, 101, 105—109, 178, 180, 181, 184, 185, 232, 233, 235, 294, 349, 435, 437
 Perić Boro — 754, 762, 773, 778, 779
 Perić Ratomir Ratko — 463, 543
 Perišić Radojica — 19, 20, 116
 Perišić J. Vitomir — 626
 Perović Jovan Dželat — 202
 Perović Todor Toša — 207, 214, 231, 616
 Perović Vukašin — 118, 530, 531, 611, 660, 663, 665, 680
 Pešić Radomir — 731
 Pešić Vera — 728
 Pešikan Blažo — 253
 Peške Fridrih — 790
 Peterlin — 281, 284
 Pešut Mane — 376, 378, 379
 Petković Mita — 754
 Petrović Arso — 99
 Petrović Branko Brane — 330, 331, 636—639, 644, 645, 649, 652, 653, 614
 Petrović Marisav — 250, 463, 499
 Petrović Radoica — 598
 Petrović Radomir — 712
 Pfaverot Verner (Pfafferott Werner) — 827, 951
 Pije — vidi Pejić Manojlo
 Pijade Moša — 187, 206, 288
 Piletić Velimir — 41, 165, 195, 207, 208, 211, 645, 843
 Piniram — vidi Lukačević Vojislav
 Poledica Milija — 212
 Popesko — vidi Piletić Velimir
 Popić Vojislav — 293
 Popović Koča — 71, 297
 Popović Krsta — 21
 Popović Ljubomir — 61
 Popović L. Milan — 626
 Popović M. Milisav — 17
 Popović M. Milorad — 20, 65, 71—73, 117, 119, 230, 231, 355, 359
 Popović Milosav — 449
 Popović M. Mitar — 273
 Popović Spasoje — 51
 Popović Svetozar — 349
 Popović Zika Rade — 307, 325, 352
 Pošmuga Spaso — 378

Potrebić Milan Mile — 658, 659, 790, 793
 Pre-Pre — vidi Raković Predrag
 Predavec Vladimir — 324
 Prenk Cale — 188, 193, 206, 479
 Preželj — 284
 Prodić Novo — 721, 723
 Prokić Vukoman — 224
 Protić Branko — 375
 Prostran Stevan — 466
 Puljo A. Miodrag — 678
 Pupavac Jovan — 207, 340, 343
 Pupavac Spasa — 216
 Purić Božidar — 147, 883, 884, 887, 888

R

Račić Dragoslav — 43, 80, 144, 263, 264, 283, 368, 375, 417, 458, 510, 511, 512, 540, 548, 550, 560, 574, 623—625, 629, 630, 634, 635, 638, 640, 647, 648, 748, 785, 796, 800, 803, 805, 820, 829, 833, 839, 847
 Radević Komljen — 53
 Radić Rade — 632
 Radić Simo — 410
 Radivojević Bojan — 371, 372
 Radojević Branko — 154
 Radojević Milutin — 213, 228—230, 236, 330, 331, 426, 429, 627, 643, 645, 649
 Radojičić Dušan Srećko — 210, 863
 Radojković Dobrosav — 676
 Radojlović Miloš — 153, 155, 164, 395, 536, 537, 598, 628, 641, 685, 707
 Radonjić — 334, 348
 Radosavljević Miloš — 32, 58, 144, 174, 264, 332
 Radovan — 463, 464, 465, 943
 Radovanović M. Bla. — 684, 692
 Radovanović Dragomir Juraj — 35, 46, 635, 641
 Radovanović M. Mladen — 676, 685
 Radovanović Rade — 17
 Radovanović Svetozar — 74
 Radović Dušan — 28, 54, 111, 114, 145, 225, 234, 235, 238, 241, 262, 266, 269, 284, 297, 322, 370, 371, 434, 474, 499, 500, 506, 511, 512, 522, 569, 590, 637, 650, 807, 816
 Radović Novica — 102
 Radović Radoje — 53
 Radulević Stevan — 436
 Radulović Dušan — 726

Radulović Miladin Krcun — 87, 114, 147, 199, 200
 Radulović Vule — 286
 Raden N. Dušan — 626
 Rajilić Radoman — 286, 355, 356, 362, 489, 495, 856, 858, 860, 868
 Rajković Bora — 152, 155, 236, 241, 242, 274, 332, 638, 699
 Rajković Petar — 354
 Rakić Đ. Dragiša — 339, 635, 640, 641
 Rakočević Dragutin — 193
 Raković Milija — 678
 Raković Predrag — 144, 147, 172, 203, 261, 262—264, 275, 289, 290, 296, 372, 417, 468, 469, 474, 517, 540, 590, 629, 633, 636, 638, 639, 647—650, 745, 838, 852, 947
 Raletić Jovan — 63
 Ranković Svetozar — 315
 Ram-Ram — Vidi Lukačević Vojislav
 Ranković Branko — 43
 Raonić Dobrosav Era — 78, 202, 203
 Ras-Ras — vidi Kalabić Nikola
 Rausavljević Milić — 647
 Rebić Milovan — 501, 676
 Remetić Veljko (Reljić Velj.) — 71, 119, 486, 555, 592, 640
 Reljić Milenko — 230
 Rendulić Dobrivoje — 526, 529
 Ribentrop — 312
 Ristić Ilija — 731
 Ristić Živojin — 367
 Ristović Obren — 485
 Robertson Čarls — 154, 155
 Rokvić Mane — 292, 322, 340, 394 —396, 418, 928, 946, 948, 949, 952
 Ruđan Krsto — 70, 118
 Rukavina — 788
 Rupnik Leo — 281, 772, 780
 Ruzvelt — 146, 260, 280, 306, 324, 331, 363, 891
 Ružić Ivan — 21, 24, 99, 100, 106, 253, 257, 270, 288, 294, 324, 334, 345, 346, 348, 354, 355, 359, 424, 572, 609, 610, 640, 646, 860, 868

S

Sajc Albert (Sitz) — 55, 147, 148, 150, 199, 233, 260, 261, 286, 290, 291, 310, 312, 331, 332, 891, 915, 923, 924
 Saks Mirko — 771

Salatić Danilo — 359, 360, 413, 420, 476, 627, 635, 639, 653
 Samardžić Petar — 118, 365, 414
 Samodol Krešimir — 292, 342, 392, 418
 Sarić Luka — 482
 Sarić Vučko — 482
 Sauerbruh — 927
 Savić Dragoljub — 561
 Savić Sreten — 678
 Savić Žira — 676
 Savović Nikola — 193
 Sendić Josim — 735, 736
 Servaci Vjekoslav — 953
 Simić (inž.) — 280, 281
 Simić Aleksandar — 335
 Simić S. Jevrem (Dr. ška, Drška) — 34, 47, 51, 78, 125, 128, 129, 147, 151, 152, 155, 170, 174, 198, 202, 203, 208, 236, 239, 249, 250, 278, 295, 296, 310, 311, 345, 347, 351, 359, 360—362, 368, 420, 428, 486, 487, 490, 499, 501, 505, 507, 559, 564, 569, 610, 935, 942, 943
 Simić Živorad Žika — 129
 Simić Sima — 881
 Simon, Sima — vidi Pavlović Dragoslav
 Simović David Dača — 28, 113, 151, 241, 242, 247, 261—268, 285, 286, 289, 290, 319, 321, 325, 335, 349, 360, 371, 372, 630, 642, 650
 Simović Dušan — 432
 Skendžić Milan — 778, 781
 Skol-Skol — vidi Drašković Aleksa
 Slović Miloš — 574, 814
 Smiljanić Dušan — 123, 144, 346, 347, 420, 429, 430, 630, 632, 633, 638, 639
 Smiljanić Milorad — 811
 Smiljanić Mirko (Marko) — 347, 362
 Sokić — 812
 Sotirović Ratibor Ratko — 229
 Stamatović Bogosav — 223, 224
 Stambolić Petar — 784
 Stanić Milan — 370, 375, 376
 Stanić Nada — 384
 Stanić Čedomir — 557
 Stanić V. Cedo — 626
 Stanić Leposava — 598
 Stanimirović Pavle — 293
 Stanimirović Radomir — 315
 Stanisavljević Borivoje — 195
 Stanišić J. Bajo — 11, 15, 22, 26, 99, 101—103, 105, 107, 180, 183, 184, 187

Stanojković Ratko — 731
 Starević Stevo — 369
 Stavrić Miloljub — 67
 Stefanović Čeda — 448
 Stefanović Jovan — 293
 Stefanović Kosta — 646, 647
 Stevanović Jovan — 227, 733
 Stivenson Ralf (Stevenson Ralph)
 — 887, 895, 896, 899, 900, 911, 913,
 914
 Stjepanović Rade — 811
 Sto-Sto — vidi Ostojić Zaharije
 Stojadinović Mihailo — 146
 Stojanović Milan »Emil« — 205,
 229, 307, 308, 334, 352, 353
 Stojisavljevića Petar — 361
 Stojković Stanko — 403
 Stojisavljević Nikola — 215, 216
 Stošić Ranko — 227, 652, 728, 729
 Stranjaković — 322
 Stratimirović — 395
 Subotinić Radomir Rade — 259,
 270, 444, 445, 456
 Sudar Đorđe — 481, 482

S

Šakić Borislav — 139
 Santić Milan — 231
 Šaškijević Vladimir — 238, 245, 324,
 413, 639
 Šator Ibrahim Ibro — 71, 593, 595
 Šegrt Vlado — 72, 73, 176, 441, 442,
 608
 Šaulić — 219
 Šćepanović — 823
 Šekularac Miloš — 436, 858
 Šević Božidar — 315
 Šime Iva — 205
 Šimšić Miloš — 626
 Šipovac Veljko — 118, 531
 Škava Jovan — 243
 Škrnić Mihailo — 496
 Škuletić Marko — 850
 Šorak Branko — 139, 381, 382
 Šoškić, dr — 13
 Šotra Nikola — 75
 Šrajber (Schreiber) — 938
 Štetić Milan — 766, 774
 Šumonja Đuro Đuđa — 789, 792
 Svabić Buda — 420
 Švarc — vidi Rajković Bora

T

Tadić Boško — 731
 Tajfer — 952

Taušan Spasoje — 612
 Teslić Vlada — 7
 Tešanović Lazar Lazo — 303, 370,
 411, 412, 723, 840
 Tijanić A. Dušan — 876
 Todorović Borislav Bora — 129, 148,
 198, 199, 260, 261, 278, 306, 322,
 327, 331, 350, 372, 413, 420, 923,
 924
 Todorović Boško — 198
 Todorović Stevo — 41
 Todorović Života — 736, 737
 Tol-Tol — vidi Topalović Drago-
 mir
 Tomašević Đuro — 220
 Tomić Dragutin — 848, 851
 Tomić Jevrem — 420
 Tomić Milan — 369
 Tomić Mihailo — 202
 Tomković Branislav — 315
 Tomović Bećir — 99, 100, 179, 365,
 372, 823
 Topalović M. Dragomir — 151, 451,
 524, 528, 541, 620, 630, 632, 633,
 638, 639, 640, 641, 651, 674, 865
 Topalović Živko — 324, 430
 Topčić Nesat — 279
 Tošković dr Jovan — 105, 107
 Totić Milovan — 678
 Travica Nenad — 406
 Travica Ružica — 406
 Travica Spiro — 406
 Trbojević Dane — 396
 Tribrodanin Voja — 281
 Trifković Svetislav — 63, 326, 351,
 352, 364, 521, 709, 863
 Trifunović Ilija Birčanin — 386,
 387
 Trifunović Miroslav (Dr. Onja, Dro-
 nja) — 34, 150, 234, 236, 279, 296,
 516, 628, 649, 947
 Trifunović Mitar — 162, 163
 Trivanić Petar — 403
 Trivunčić Mitar — 840, 841
 Trklja Lazar Lazo — 333, 344
 Trkulja Kosta — 867
 Tufegđić Vojislav — 197, 198, 434,
 569, 745, 813
 Tuševljaković Radomir Rade — 535,
 602

U

Ujsasi — 338
 Ulardžić — 548
 Uljarević Konstantin Kosta — 19

Unković Ćeda — 632
Uzunčević Dimitrije — 386

V

Vajd (Vajel) — 205, 786
Vajel (Weyl) — 956
Vajks Maksimilijan (Weich Maximilijan) — 929
Varjačić (general) — 361
Varlimont Valter — 946
Varoščić Vojin — 638
Vasiljević Borivoje — 485
Vasiljević Dragiša — 149, 296, 304, 312, 444, 456, 601, 626, 672, 678, 679, 781, 850, 856, 860
Vasiljević Milovan — 351, 362, 369, 448
Vasiljević Pavle — 37, 40
Vastić Albert — 359
Vauhnik Vladimir — 284, 427
Vejd (Wade) Robert — 146, 906, 907, 908, 924
Veljković Dimitrije Mita — 61
Vesel M. Zoran — 719
Vesić D. Vlastimir — 629, 644, 702, 710, 713
Vesić J. Radisav — 251
Vešović Petar — 30, 628
Vi-Vi — vidi Mladenović Mladen
Vidačić Gojko — 497
Vidačić Milorad — 75, 355, 359, 473
Vidanović Aleksandar — 425, 429, 431
Vidić Milun — 575
Vig — vidi Novak Karlo
Vignjević M. Miloš — 225, 231, 240, 263, 264, 266, 267, 288, 319, 328, 428, 589, 590, 638, 639
Vilebi — 887
Viktor — vidi Mladenović Mladen
Vinko — 759, 765, 769, 770, 771, 773, 782
Vilson Henri (Wilson Henry) — 166, 167, 259
Vinčić Mil. — 403
Vinčić Ostoja — 403
Vinčić Vlado — 162, 403, 837
Visarionović Staljin — 142, 280, 324, 363
Vlasov Andrej — 211, 212, 310, 311, 346, 347, 351, 420
Vlašić Ilija — 788, 791, 792, 793
Vojgt (Voigt) — 949
Vojinović Vojin — 865
Vorkapić Radiša — 609

Vorotović M. — 721
Vranješević Slavoljub — 131, 206, 343, 379, 385—398, 402, 411, 417, 647, 723, 840, 841
Vrede First (Wrede Fürst) — 937, 938, 944
Vučelić Vukašin — 823
Vučeljić Marko — 477
Vučković S. Jovan — 626
Vučković Ljubo — 92, 122
Vučković Miloš — 302, 369, 679, 705
Vučković Zvonimir Zvonko — 28, 46, 144, 147, 204, 263, 264, 279, 280, 327, 332, 363, 430, 461, 474, 500, 632, 634, 638, 639
Vujačić Bogdan — 162, 721, 723, 741
Vujačić Nikola — 472
Vujasinović Kojo — 405
Vujičić Dušan Duško — 212, 233, 243, 279, 282, 283, 297, 298, 311, 332
Vujičić Gajo — 256
Vujičić Mihajlo — 254, 472, 585, 591
Vujičić, dr — 30
Vujnović Đuro — 139
Vujošević (major) — 757, 761, 764, 768, 769
Vuk — vidi Vujičić Dušan Duško
Vukadinović Savo — 55, 106—108, 153, 181, 270, 288, 304, 323, 330, 333, 334, 345, 346, 348, 365, 414, 415, 421, 424, 437, 480
Vukajlović Vlaja — 450
Vukčević Vaso — 22, 333, 354, 355, 359
Vukmanović Svetozar — 733, 784
Vukosavljević Živorad Žika — 327, 423, 425, 426, 428
Vukotić Stevan — 693
Vuković Boško — 722
Vuković Dušan — 176
Vuković Srđan — 463
Vuksanović Ljubo — 101, 102, 106, 182, 361
Vuksanović Milivoje — 658, 855
Vuksanović Zarije — 184, 354
Vuletić Jovan — 750, 752, 763, 782, 783
Vunduk Đuro — 293

Z

Zdravković Milorad — 731
Zečević Vladimir Vlado — 231, 354

Zenit — vidi Pavlović Dragoslav
Zirojević Vaso — 64, 231
Zonjić Radivoje — 182

Z

Ždral Spasoje — 504
Žikić Branislav — 598

Živanović Borislav — 223, 224, 557
Živanović Sergije — 136, 138, 378,
387, 398, 402, 411, 412, 775, 840
Živković Branislav — 279, 367
Živković Mirko — 89, 132
Žujović Mladen Mlada — 135, 341,
361, 381, 391, 418, 885—887
Žujović Sreten Crni — 301, 310

GEOGRAFSKI NAZIVI

A

Abacija — vidi Opatija
Ada Skeljanska (kod Kupinova) — 37
Agino Selo (kod B. Luke) — 742
Ajdinovići (kod Olova) — 634
Akmačići (kod Nove Varoši) — 67, 113, 114, 809
Albanija — 97, 103, 185, 206, 207, 268, 477, 478
Aleksandrovac (Župski) — 276, 746, 785, 794, 819, 820
Aleksinac — 426, 668, 696, 712, 785
Alin Potok (kod Čajetine) — 562, 563, 568
Amerika — 279, 280, 766, 881
Amzići (kod Sjenice) — 67
Aničev St. (kod Knina) — 866
Andrijevića — 52, 98, 99, 103—107, 120, 123, 176, 179, 180, 182, 185, 188, 192, 267, 306, 366, 477, 479, 496, 522, 601, 629, 745, 939
Arandelovac — 249, 309, 314, 315, 360, 362, 420, 526, 674, 944
Arandelovo (predeo, kod Sokobanje) — 842
Arbanaška (pl.) — 844
Arilje — 113, 240, 242, 249, 461, 523, 587, 588, 637, 649, 650, 810
Ašanja (kod Kupinova) — 37, 39
Avtovac (kod Gacka) — 18, 477
Azbukovica — 547, 569

B

Ba (kod Ljiga) — 269, 289, 321, 323, 324, 327, 333, 349, 344, 370, 428
Babe (kod Beograda) — 60
Babica (kod Kuršumlije) — 794, 800
Babići (kod Knina) — 410

Babička gora (pl., kod Niša) — 227, 728, 834
Babin Potok (kod Višegrada) — 446
Babin Potok (kod Vrhovina) — 137
Babina čuka (k. 1004, kod Kuršumlije) — 831—833, 846
Babine (kod Olova) — 534
Babine (G. i D., kod Prijepolja) — 248, 421, 849, 859
Bace (kod Blaca) — 813
Bačevac (kod Beograda) — 288
Bačevac (kod Rogачice) — 224, 511, 549
Bačevci (kod Valjeva) — 636
Bačka — 640
Badljevac — vidi Badljevića
Badljevića (kod Grocke) — 470, 485, 493, 508, 509, 744
Badovinci (kod Bogatića) — 368
Bajčetina (kod Svetozareva) — 124
Bajina Bašta — 143, 144, 309, 510, 511, 549, 636, 929
Bajovo Polje (kod Šavnika) — 476
Bakračuša draga (pl., kod Nevesinja) — 663
Balkan — 121, 122, 208, 209, 214, 261, 268, 475, 479, 615, 756, 908
Baltić (kod Lešana) — 730, 731
Baljci (kod Bileće) — 19, 252
Banat — 153, 427, 520, 635
Baničevac (kod Nove Gradiške) — 226
Banija — 135, 791
Banja (kod Arandelovca) — 278, 315, 508, 863
Banja (kod Priboja) — 54, 79, 672, 673, 814, 823
Banja Koviljača — 549
Banja Luka — 156, 161, 233, 249, 293, 311, 322, 343, 401, 402, 411, 412, 641, 836, 928,
Banjani (D. i G., kod Ljiga) — 524, 863

- Banjani (kod Vilusa) — 15, 18—21, 24, 218, 255, 294, 572, 610
 Banjevac (kod Kolašina) — 29
 Banjska reka (kod Kuršumlije) — 832, 833, 846
 Bar — 546
 Barbatovac (G. i D., kod Kuršumlije) — 829, 832
 Barbeš (G. i D., kod Niša) — 834
 Bare (rudnik, kod Cuprije) — 937
 Bare (kod Bijelog Polja) — 358
 Bare (kod Kolašina) — 105
 Bari (u Italiji) — 147, 724
 Barice (kod Pljevalja) — 176, 849
 Barje (kod Lebana) — 728—730, 732, 733
 Barkovići — 75
 Barlovo (kod Kuršumlije) — 832, 833
 Baroševac (kod Lazarevca) — 126, 619
 Barzilovica (kod Lazarevca) — 127, 449
 Bašće (kod Rožaja) — 108
 Bate Cucke (kod Cetinja) — 828
 Batkovicica (kod Vardišta) — 457
 Batkovići (kod Rudog) — 678, 679, 686
 Batočina (kod Kragujevca) — 362
 Batote (kod Brusa) — 87, 88, 110
 Bazarski del (brdo, kod Knjaževca) — 670
 Bećirovo brdo (kod Kuršumlije) — 846
 Bedina Varoš (kod Ivanjice) — 242
 Begaljica (kod Beograda) — 306
 Begović-Kula (kod Trebinja) — 18
 Bela Crkva (kod Ivanjice) — 275, 506
 Bela glava (k. 1111, kod Priboja) — 288
 Bela glava (k. 1337, kod Ivanjice) — 558
 Bela Palanka — 325
 Bela Reka (kod Kokinog Broda) — 232, 238, 261, 269, 284, 288, 328, 463, 499, 506, 558—562
 Bela zemlja (predeo, kod Lebana) — 732
 Belanovica (kod Arandelovca) — 124, 128, 351, 603, 619, 674, 865
 Beleni (kod Foče) — 605
 Beli Potok (kod Beograda) — 61
 Beli Potok (kod Knjaževca) — 697, 701
 Belica (r., kod Kraljeva) — 514
 Belobabe (kod Prijepolja) — 858
 Belo Brdo (kod Raške) — 786
 Belo Polje (kod G. Milanovca) — 125
 Beloljin (kod Blaca) — 811, 843
 Belotić (kod Krupnja) — 458
 Beluća (brdo, kod Umčara) — 493
 Belušine (kod G. Milanovca) — 33
 Beljevina (k. 711, kod Aleksinca) — 712
 Beljina (kod Beograda) — 44, 309
 Beljurovo (kod Lebana) — 732
 Bender (kod Knina) — 459
 Benkovac — 204, 409
 Beograd — 42, 60, 62, 111, 126, 151, 152, 175, 186, 197, 200, 208, 210, 214, 226, 231, 240, 244, 269, 279, 280, 281, 290, 292, 311, 322, 324, 325, 326, 329, 335, 338, 346, 351, 354, 357, 363, 367, 368, 370, 373 —376, 384, 392, 406, 416, 418, 419, 426—428, 431, 463, 507, 508, 516, 518—520, 527, 609, 610, 617, 637, 657, 708, 772, 775, 864, 905, 944, 957
 Berane (sada Ivangrad) — 29, 30, 52, 55, 56, 91, 95, 96—100, 103—107, 109, 147, 176, 179—182, 184, 185, 262, 267, 306, 363, 419, 422, 496, 522, 601, 629, 667, 745, 823, 824
 Berkovina (kod Han-Pijeska) — 533, 534.
 Berlin — 665, 945
 Beštica (kod Lebana) — 732, 733
 Betina (predeo, kod Knina) — 460
 Bezdede (kod Nevesinja) — 73
 Bič (pl.) — 438, 858, 872, 876
 Bihać — 187, 293, 294, 322, 341, 419, 927, 946, 952
 Bijela (kod Višegrada) — 443—445
 Bijela gl. (k. 1048, kod Priboja) — 298, 622, 623
 Bijela gora (pl., kod Vilusa) — 583
 Bijeće rudine (predeo, kod Rudnika) — 218
 Bijela voda (izvor, kod B. Bašte) — 573, 621
 Bijelo brdo (kod Vardišta) — 80, 232, 269, 270, 281, 282, 287, 295, 296, 299, 354, 437, 443, 445, 455, 456, 623, 642
 Bijelo Polje — 31, 32, 94—96, 176, 178, 179, 192, 262, 306, 356, 372, 419, 421, 422, 488, 489, 491, 496, 637, 642, 745, 849, 929
 Bijeljina — 282, 349, 703

- Bijovičino brdo (k. 1321, kod Iva-
 njice) — 558
 Bileća — 18, 70, 119, 149, 217, 230,
 231, 253, 255, 321, 552, 607, 608,
 610, 613, 646, 725, 817, 818
 Bilek (k. 1087, kod Knina) — 799
 Bilice (kod Šibenika) — 408, 409
 Biljanovac (kod Ušća) — 467
 Biljezi (kod Rudog) — 300, 456
 Binovac (kod Smedereva) — 502,
 508
 Bioče (kod Titograda) — 522
 Biograd (predeo, kod Nevesinja) —
 73
 Bioska (kod Užica) — 111, 556, 557,
 563, 564, 568, 642
 Bioštica (r., kod Olova) — 534
 Biovičino Selo (kod Knina) — 409,
 410
 Birkić (kod Benkovca) — 409
 Birovača (kod D. Lapca) — 379
 Bistrica (kod Nove Varoši) — 112,
 113, 625, 626, 806, 814, 822, 856,
 857—859, 872
 Bistrica (r.) — 66, 625, 671, 672
 Bišina — 613
 Bitovik (k. 1371, kod Nove Varoši)
 — 66, 113, 625
 Bjedanaj — 107
 Bjelasica (pl.) — 96, 106
 Bjelašica (G. i D., kod Blaca) —
 812
 Bjelava (r., kod Foče) — 605
 Bjelići (kod B. Luke) — 89
 Bjelimići (sada Odžaci, kod Konji-
 ca) — 71, 503, 594, 613, 860
 Bjeline (trig. 493, kod Benkovca)
 — 409
 Bjelobabe (kod Prijepolja) — 67
 Bjeloševina (kod Nikšića) — 26
 Bjeluša (kod Ivanjice) — 285, 328,
 461, 505, 506, 587, 621, 649, 650
 Blace (kod Konjica) — 482, 553, 595
 Blace (kod Prokuplja) — 308, 344,
 648, 810—812, 819, 832, 838, 844,
 847
 Blagaj (kod Mostara) — 611, 612,
 617
 Blagaja (kod Požege) — 524, 525
 Blata (kod Plaškog) — 754
 Blaznava (kod Arandelovca) — 315
 Blaževo (kod Brusa) — 785, 794,
 800
 Bled — 772
 Blendija (kod Sokobanje) — 711
 Bliškovo (kod Pljevalja) — 11—13
 Boan (kod Šavnika) — 24, 100, 355,
 358, 359, 646, 647
 Bobija (k. 1248, kod Knina) — 335,
 336
 Bobovo (kod Žabljaka) — 489, 677,
 850
 Bočinac (brdo, kod Arandelovca) —
 448
 Bodežište (kod Gacka) — 653
 Bogdanica (kod Pljevalja) — 12
 Bogdanje (kod Trstenika) — 820
 Bogetići (kod Nikšića) — 609, 610
 Bogojevac (kod Leskovca) — 733
 Bogovina (kod Boljevca) — 689
 Bogovo gumno (k. 945, kod Knja-
 ževca) — 669, 670, 697
 Bogunovac (kod Lebana) — 731, 732
 Bojanje brdo (kod Vilusa) — 451,
 552, 571, 583, 584, 591, 651, 694
 Boka (predeo) — 254, 334, 344, 348,
 363, 414, 426, 817, 827
 Boka Kotorska — 14, 16, 18
 Bokšin Do (kod Vilusa) — 472, 483
 Bolandža (kod Knina) — 459, 460,
 869, 870
 Boleć (kod Beograda) — 61, 239,
 306, 596
 Bolonja — 245
 Boljanići (kod B. Luke) — 741
 Boljanići (kod Pljevalja) — 248, 306,
 311, 362, 368, 677, 859
 Boljevac — 426, 689, 691
 Boljevac (kod Kruševca) — 644, 939
 Boljevci (kod Zemuna) — 36
 Bor — 164, 211, 635, 688, 692, 939
 Borač (kod G. Milanovca) — 124
 Borci (kod Konjica) — 613
 Borica (kod Han-Pijeska) — 627
 Borje (kod Lebana) — 228
 Borkovac (trig. 1261, kod Užica) —
 561, 562
 Borova Glava (kod Čajetine) — 76,
 81, 269, 499, 506, 587, 589, 590,
 623, 642
 Borova glava (kod Priboja) — 288
 Borova strana (trig. 1246, kod Kra-
 ljeva) — 514
 Borovci (kod Lebana) — 731, 732
 Borovci (kod Ušća) — 787
 Borovik (predeo, kod Brusa) — 801,
 804
 Borovnjak (predeo, kod Rogачice)
 — 540, 630
 Borski rudnik — 164
 Bos. Grahovo — 336, 419, 453, 654,
 808, 866
 Bosanska Gradiška — 249
 Bosanska krajina — 293, 322

- Bosanski Brod — 836, 837
 Bosanski Novi — 294
 Bosanski Petrovac — 341, 394, 419
 Bosna — 24, 27, 42, 43, 71, 97, 100,
 123, 150, 155—157, 159, 160, 168,
 187, 197, 201, 206, 214, 222, 231,
 233, 243, 247, 264, 270, 283, 287,
 292, 297, 298, 312, 320, 325, 333,
 340, 342, 343, 347, 356, 363, 366,
 369, 371, 384, 397, 411, 412, 417,
 419, 424, 426, 430, 433, 440, 496,
 534, 559, 562, 568, 601, 602, 613,
 642, 647, 648, 654, 659, 677, 680,
 723, 808, 848, 854, 927
 Bosna (r.) — 287, 349
 Bosuta (kod Arandelovca) — 123,
 171—173, 277, 450, 527
 Bošnjane (kod Kruševca) — 358,
 575, 576
 Botunja (kod Brusa) — 784, 794,
 802
 Bovan (kod Aleksinca) — 712, 713
 Boževac (kod Valjeva) — 633
 Božinovac (kod Knjaževca) — 669
 Brajčevići (kod Gacka) — 65
 Brajkovac (kod Lazarevca) — 127,
 448
 Brajići (kod Ljiga) — 630, 649
 Branaško brdo (kod Prijepolja) —
 849
 Branetići (kod G. Milanovca) — 51
 Branešci (kod Čajetine) — 223, 563
 Branik (predeo, kod Nikšića) — 24,
 26
 Brankova kula (razvalina, kod Kur-
 šumlje) — 838
 Bratićevac (k. 879, kod Rogачice)
 — 565
 Bratogoš (V. i M., pl., kod Bileće)
 — 217, 817
 Bratonožići — 21, 100, 607
 Bratunac (kod Srebrenice) — 704
 Brčko — 233, 282, 283, 297, 312, 703
 Brda (kod Kalinovika) — 503
 Brđani (kod Brusa) — 802, 805
 Brđani (kod Čačka) — 264
 Brđani (kod Kokinog Broda) —
 461
 Brekinje (kod Čajniča) — 677
 Brekovo (kod Arilja) — 461, 463,
 499, 501, 649, 650
 Brenica (kod Niša) — 699, 701, 702
 Bresničće (kod Blaca) — 813
 Bresnik (kod Blaca) — 812
 Bresnik (kod Kraljeva) — 513, 516
 Brestice (kod Vilusa) — 74, 257,
 258, 360
 Brestovac (kod Leskovca) — 228
 Brestovik (kod Beograda) — 61, 306
 Brezna (G. i D., kod Šavnika) —
 476
 Brezna (kod Priboja na Limu) —
 79
 Brezno (kod Brinja) — 136
 Brezov Do (kod Nikšića) — 24
 Brezova (kod Ivanjice) — 650
 Brezova (kod Ušća) — 474
 Brezovac (kod Arandelovca) — 674
 Brezovac (kod Priboja) — 258, 259,
 287, 296, 298, 299, 590
 Brezovac (brdo, kod Priboja) — 80,
 621
 Brezovice — 541
 Bigule (kod Vareša) — 233
 Bribir — 454
 Brijanje (D. i G., kod Prokuplja)
 — 235
 Brindizija — 765
 Brlog (kod Otočca) — 137, 775, 754,
 778, 788
 Brnjac (predeo, kod Gacka) — 70
 Bročanac (kod Nikšića) — 219 360,
 473, 476, 483, 484, 572
 Brod (kod Foče) — 605
 Brodarevo (kod Prijepolja) — 192,
 488, 601, 642, 667, 745, 824, 849,
 858
 Bronzani Majdan (kod B. Luke) —
 83, 841
 Brskut (kod Titograda) — 100
 Bršljanici (predeo, kod Niša) —
 669, 670, 699
 Brod Moravice (kod Skrada) — 135
 Brus — 205, 242, 746, 784, 786, 794,
 795, 800, 803, 819, 844
 Brvenica (D. i G., kod Pljevalja)
 — 248, 851
 Brza (kod Leskovca) — 727, 728
 Brza Palanka — 211
 Brzeće (kod Brusa) — 800, 801
 Buar (kod Užica) — 876
 Bubanj (trig. 332, kod Prnjavora)
 — 161, 162
 Buče (kod Kalinovika) — 30
 Bučje (kod Pljevalja) — 678, 849
 Bučumet (kod Lebana) — 416, 731,
 861, 862
 Budimlja (kod Rudog) — 300, 444,
 456
 Budimpešta — 337, 338
 Budoš (pl.) — 476
 Budoželja (kod Ivanjice) — 242
 Buđevo (kod Sjenice) — 108
 Bugarska — 279, 422, 428, 476

Bukov do (brdo, kod Ivanjice) — 558
 Bukova glava (kod Lebana) — 729
 Bukova glava (brdo, kod B. Bašte) — 573, 574
 Bukovi (kod Valjeva) — 630, 633, 634, 636
 Bukovica (predeo, kod Knina) — 409, 660, 808, 869, 870, 873
 Bukovik (kod Arandelovca) — 315, 360
 Bukovik (kod Sokolca) — 534, 535
 Bukovik (pl.) — 689, 692, 696, 710—714
 Bukulja (pl.) — 673, 674, 863
 Bukurešt — 417
 Buletić (kod Teslića) — 721
 Bunatovac (trig. 1181, kod Lebana) — 729
 Burada (kod Kokinog Broda) — 258, 269, 288, 289, 461
 Busak (predeo, kod Vilusa) — 253
 Busije (kod B. Luke) — 86, 132
 Busnovi (kod Sanskog Mosta) — 82, 83, 131
 Buštranje (kod Vranja) — 227
 Buturevac — 73
 Buzuluk (kod Lebana) — 861

C

Caribrod — 425
 Carići (kod Kotor-Varoša) — 741
 Cavtat — 148
 Cazin — 364, 606
 Cer (pl.) — 548
 Cer (kod Prnjavora) — 161, 162
 Cerišnjak (predeo, kod Arandelovca) — 449
 Cerje (kod Bajine Bašte) — 556, 568
 Cerje (predeo, kod Lazarevca) — 448
 Cerje (kod Niša) — 699—702
 Cernica (kod Kruševca) — 576
 Cerova (kod Deligrada) — 166, 259, 905
 Cerovac (kod Knina) — 460
 Cerovačko preslo (k. 953, kod Blaca) — 840
 Cerovica (kod Vilusa) — 253
 Certin gaj (predeo, kod Prnjavora) — 162
 Cetina (r.) — 320, 361, 655
 Cetinje — 91, 102, 107, 176, 185, 193, 275, 294, 345, 441, 442, 477,

483, 537, 543—545, 546, 572, 577, 607, 609, 610, 797
 Cigelj (k. 1075, kod Knina) — 798, 799, 808, 869, 870
 Cigla (kod Rudog) — 299, 300, 455
 Cikote (kod Rudog) — 299
 Crgoljevo br. (k. 734, kod Prijepolja) — 858, 871, 872
 Crikvenica — 322, 423, 756
 Crkvice (kod Nikšića) — 218
 Crkvice (kod Boke Kotorske) — 18, 19
 Crkvine (kod Kolašina) — 100, 104, 105
 Crkvište (predeo, kod Brusa) — 804, 846
 Crljeni (kod Arandelovca) — 127
 Crmnica (predeo) — 607
 Crna čuka (trig. 748, kod Blaca) — 812
 Crna čuka (k. 1063, kod Blaca) — 846
 Crna čuka (k. 1053, kod Brusa) — 838
 Crna čuka (k. 871, kod Kuršumlije) — 110
 Crna čuka (k. 889, kod Kuršumlije) — 831, 838
 Crna čuka (k. 1197, kod Kuršumlije) — 832, 844
 Crna Glava (kod Ušća) — 794, 795
 Crna glavica (pl., kod Knina) — 866
 Crna Gora — 11, 14, 18, 27, 52, 92, 97, 101—103, 108, 143, 144, 153, 155, 159, 160, 180, 181, 183—186, 194, 199, 205, 213, 234, 245, 270, 275, 287, 291, 292, 304, 321, 322, 329, 330, 333, 334, 346, 348, 349, 354—356, 363, 364, 369, 370, 387, 420, 423, 426, 452, 475, 476, 478, 479, 491, 522, 530, 543, 544, 552, 568, 571, 572, 577, 580, 601, 606—610, 613, 648, 651, 666, 680, 745—746, 817, 818, 822, 824, 857, 885, 900
 Crna Reka (kod Arandelovca) — 450
 Crna Trava — 227, 429, 732
 Crna voda (izvor, kod Nove Varoši) — 66
 Crna Vlast (kod Vrhovina) — 137
 Crnajka (kod D. Milanovca) — 165
 Crni Kao (kod Aleksinca) — 692, 713
 Crni Potoci (kod Knina) — 859

Crni kuk (predeo, kod Vilusa) — 256, 817
 Crni vrh (k. 895, kod Bajčetine) — 124
 Crni vrh (k. 1492, kod Bijelog Polja) — 489, 495
 Crni vrh (kod Brusa) — 805
 Crni vrh (k. 984, kod Knina) — 459, 460, 869
 Crni vrh (k. 1200, kod Kokinog Broda) — 288, 309
 Crni vrh (k. 1209, kod Kokinog Broda) — 650
 Crni vrh (kod Lešana) — 731, 832, 861
 Crni vrh (kod Niša) — 699, 700, 702
 Crni vrh (k. 1269, kod Nove Varoši) — 66
 Crni vrh (k. 1142, kod Priboja) — 56, 79, 269, 282, 287, 456, 457
 Crni vrh (k. 1382, kod Prijepolja) — 67, 113
 Crnoborje (kod Pljevalja) — 704
 Crnobrnja (kod Knina) — 409, 410
 Crnogorčevi Stanovi (kod Knina) — 866
 Crnuća (G. i D., kod G. Milanovca) — 125
 Crnugovići (kod Rudog) — 455, 678—679, 686
 Crvena gora (k. 1209, kod Ivanjice) — 650
 Crveni Breg (kod Rogačice) — 565
 Crveno prlo (k. 1056, kod Prijepolja) — 625
 Cuce (predeo) — 21, 252, 254, 256, 258, 441, 591, 826
 Cvrčići (kod Olova) — 535
 Cvrkote (kod Vardišta) — 258, 299, 300, 622
 Cvrsko (kod Sjenice) — 108

C

Čačak — 143, 279, 309, 796, 929, 947
 Čačavica (kod Mrkonjić-Grada) — 132
 Čajetina — 76, 499, 506, 523
 Čajniče — 27, 31, 232, 248, 302, 311, 324, 339, 362, 363, 369, 417, 419, 677, 704, 824, 848, 849, 857, 860
 Čakor (pl.) — 104, 105
 Čapljina — 75
 Čava (k. 1270, kod Ivanjice) — 562

Čebići (kod Rogačice) — 565, 566
 Čečava (kod Teslića) — 720
 Čehotina (r.) — 248, 277, 306, 358, 677, 850, 851, 860
 Čekanje (kod Cetinja) — 441, 797
 Čekotin Grob (kod Kruševca) — 575
 Čelebić (kod Foče) — 287, 311, 368, 686, 857, 860
 Čelebić (kod Žabljaka) — 850
 Čelice (kod Priboja) — 671, 822, 856, 858, 872
 Čelić (kod Bijeljine) — 345
 Čelići (kod Kotor-Varoša) — 741
 Čelina (pl.) — 583
 Čelopek (k. 1068, kod Brusa) — 804
 Čemerna (pl. kod Ivanjice) — 506, 650, 745, 747
 Čemernica (pl.) — 54, 55
 Čemernica (predeo, kod Kokinog Broda) — 233, 237, 261, 276
 Čemerno (pl.) — 147, 457
 Čemerno (kod Gacka) — 653
 Čemerno (kod Kraljeva) — 515, 516
 Češalj (k. 383, kod Ivanjice) — 506
 Češljari (kod Cetinja) — 797
 Četenj (k. 998, kod Rudog) — 299, 300, 456
 Četojevići (kod Olova) — 534
 Čevo (kod Cetinja) — 20, 21, 178, 371, 442, 477, 544, 546, 551, 572, 607, 609, 646, 651, 797
 Čičevo (kod Glavatičeva) — 555
 Čabraci (kod Ivanjice) — 560
 Čibutkovića (kod Lazarevca) — 864
 Čičkova (kod T. Užica) — 506
 Čigota (pl.) — 80, 81
 Čitluk (kod Čajniča) — 704
 Čitluk (kod Gospića) — 7
 Čitluk (kod Priboja) — 871
 Čitluk (kod Sokobanje) — 668, 682, 711, 713
 Čivči (brdo, kod Čajniča) — 704
 Čudanj (kod Čajniča) — 704
 Čukarica (deo Beograda) — 280
 Čukarica (k. 583, kod Blaca) — 845
 Čukljenik (kod Leskovca) — 416, 727
 Čukojevac (kod Kraljeva) — 819
 Čukovac (kod B. Luke) — 721, 741, 742
 Čukovići (kod Knina) — 452, 459
 Čungula (kod Blaca) — 813, 829
 Čumić (kod Kragujevca) — 33, 346
 Čunjevac (kod Smedereva) — 502

C

- Češor (kod Vilusa) — 253
 Čilipi (kod Cavtata) — 148, 290
 Čuprija — 423, 937, 941
 Čurevac (kod Bileće) — 217

D

- D. Branetići (kod G. Milanovca) — 450
 D. Kruščica (kod Požege) — 650
 D. Ratkovo (kod B. Luke) — 82, 83, 132
 D. Žarče (kod Ušća) — 787
 Dabar (kod Otočca) — 135—137, 389, 791
 Dabovci (kod Kotor-Varoša) — 720
 Dalmacija — 8, 103, 104, 121, 155, 156, 160, 204, 246, 247, 320, 321, 340, 342, 359, 377, 384, 385, 386, 418, 423, 571, 657, 927, 937, 946, 952
 Dalmatinsko primorje — 393
 Danići (kod Gacka) — 19
 Danilo Kraljice (kod Šibenika) — 406
 Danilovići (kod Rudog) — 271
 Danilovgrad — 16, 21, 22, 176, 355, 359, 544, 551, 580, 607, 609, 610, 797
 Dankovići (kod Kuršumlije) — 831
 Daretin (kod Ivanjice) — 249, 275, 276
 Darosava (sada Partizani) — 171, 172, 236, 239, 269, 278, 283, 313—315, 360—362, 526, 527, 603, 618, 619, 674, 863
 Dašnica (kod Aleskandrovca) — 785
 Dašnica (kod Brusa) — 820
 Davidovac (kod Knjaževca) — 669, 700, 710, 711
 Davidovica (kod G. Milanovca) — 17, 50, 51
 Davidovići (kod Nevesinja) — 73
 Debeli Jasen (kod Ivanjice) — 513, 515, 516
 Debeli vrh (k. 745, kod Niša) — 699, 700
 Debelo br. (k. 1042, kod Gračaca) — 215
 Debelo br. (kod Rogačice) — 540, 630
 Debelja (kod Kokinog Broda) — 235
 Debeljak (brdo, kod Arandelovca) — 449

- Debeljak (kod Prijedora) — 83
 Dedeveci (kod Kraljeva) — 468
 Dedić (kod Lebana) — 730, 731
 Deligrad (kod Aleksinca) — 259
 Demići (kod Skender-Vakufa) — 720
 Deralo (predeo, kod Knina) — 798, 799, 807, 808, 869
 Derventa — 349, 606, 836, 837
 Despotovac — 937, 941
 Despotovica (kod Ušća) — 787
 Devetak (pl.) — 222, 333
 Devica (pl., kod Sokobanje) — 668, 710, 711
 Devojkina kamen (k. 971, kod Lebana) — 732
 Dikava (kod Višegrada) — 148
 Dinara (pl.) — 156, 320, 379, 394—396, 419, 655, 867
 Divci (kod Valjeva) — 141, 616
 Divci (kod Prijepolja) — 69
 Divčibare (kod Valjeva) — 633, 636
 Divin (kod Bileće) — 613
 Divoselo (kod Gospića) — 7
 Divoš (kod Srem. Mitrovice) — 36
 Doboj — 606, 835
 Dobrača (kod G. Milanovca) — 124, 125
 Dobrača (kod Ivanjice) — 461, 562, 810
 Dobrič (predeo) — 649
 Dobri Do (kod Ušća) — 786
 Dobri Do (kod Ivanjice) — 747
 Dobri Do (kod Lebana) — 734
 Dobri Dol (kod Kuršumlije) — 649, 652
 Dobri Dub (kod Vilusa) — 572
 Dobrilovići (kod Knina) — 871
 Dobrilovina (kod Žabljaka) — 105
 Dobrnja (kod B. Luke) — 86, 132
 Dobrodo (kod Užica) — 232, 564
 Dobrodo (Dubrava, kod Smed. Palanke) — 676
 Dobro polje (predeo, kod Vardišta) — 557, 568
 Dobro polje (predeo, kod B. Bašte) — 574, 621
 Dobroselica (kod T. Užica) — 81, 222, 232, 233, 238, 258, 287, 295, 296, 298, 303, 587, 589, 590, 623, 650
 Dobro Selo (kod Srba) — 215
 Dobrun — 80, 302, 305, 444, 455, 642
 Doci (Uniški, pl., kod Bos. Grahova) — 655
 Dolac — 91—94

- Dolac (kod Berana) — 55
 Dolac (kod Ušća) — 787
 Dolovi (kod Vilusa) — 472
 Doljane (kod Srba) — 215
 Doljani (kod Otočca) — 137
 Doljašnica (kod Vel. Gradišta) — 211
 Domrke (kod Gacka) — 65
 Donja Konjuša (kod Prokuplja) — 307
 Donja Tuzla — 297
 Donje Selo (kod Prozora) — 481, 482
 Donji Dubac (kod Ivanjice) — 747
 Donji Lapac — 341, 379
 Donji Pločnik (kod Blaca) — 812, 813
 Drača (kod G. Milanovca) — 124
 Draga (kod Slunja) — 137
 Dragačevo — 144, 170, 212, 262, 265, 268, 269, 285, 286, 289, 319, 321, 326, 456, 461, 465, 474, 500, 513, 515
 Dragalj (kod Grahova) — 441, 442
 Draglica (kod Priboja na Limu) — 81, 233, 245, 263, 284, 291, 298, 303, 319, 321, 623, 624, 650
 Dragojlovići (kod Ušća) — 786, 787
 Dragosinjci (kod Kraljeva) — 264
 Dragović (manastir) — 361
 Dragušica (G. i D., kod Blaca) — 811—813
 Dragušica (kod Čačka) — 124
 Dramešina (kod Gacka) — 653
 Drapnići (kod Olova) — 534
 Draškovci (kod Kokinog Broda) — 233, 237, 240, 274, 651
 Dražanj (kod Grocke) — 597
 Draževići (kod Olova) — 634
 Draževići (kod Prijepolja) — 67
 Draževina (kod Rudog) — 455, 622, 623
 Drazevo (kod Brusa) — 786
 Drenov Klanac (kod Otočca) — 790, 792
 Drenova (kod Brusa) — 802, 805
 Drenova (kod Nove Varoši) — 821, 856, 858, 872
 Drenova (predeo, kod Nove Varoši) — 66
 Drenovac (kod Šapca) — 735
 Drenovac (kod Vranja) — 727
 Drenovo (kod Ivanjice) — 562
 Drežanj (kod Nevesinja) — 680
 Dreznica (G. i D., kod Ogulina) — 793
 Dreznička gradina (kod Užica) — 523—525
 Drežnik (kod Užica) — 524, 563, 564, 568
 Drina (r.) — 143, 144, 149, 150, 224, 232, 234, 245, 264, 267, 269, 278, 287, 292, 300, 309, 312, 333, 349, 356, 430, 443, 510—512, 549, 557, 559, 560, 626, 629, 635, 637, 677, 679, 746, 747, 848, 849, 929
 Drinjača (r.) — 510, 511
 Drlupa (kod Arandelovca) — 449
 Drmanovići (kod Nove Varoši) — 67, 809
 Drniš — 341, 386, 927, 948, 950
 Drobnjaci (predeo) — 608
 Droškorica (trig. 1323, kod Vilusa) — 442, 451, 552, 571, 608, 610, 693
 Drpe (kod Bileće) — 817
 Druglići (kod Nove Varoši) — 822
 Drugovac (kod Smedereva) — 493, 494, 501, 502, 507, 508, 675, 685, 743, 830
 Družetići (kod G. Milanovca) — 633
 Drvar — 363, 419, 654
 Drvenik (kod Knina) — 205
 Drvenik (o.) — 657, 658
 Drvodolja (kod Lebana) — 731, 832
 Dub (kod Bajine Bašte) — 556, 568, 569, 633, 642
 Dubac (D. i G., kod Kraljeva) — 514—516, 785
 Dubica (predeo, kod Sitnice) — 83, 132
 Duboki Dol (kod Gračaca) — 358
 Dubona (D. i G., kod Grocke) — 470, 471, 485, 493
 Dubovo (kod Bijelog Polja) — 358, 457
 Dubovik (D. i G., kod Višegrada) — 443
 Dubrava (kod Meljaka) — 852
 Dubrava (predeo, kod Nikšića) — 26
 Dubrave (kod Perkovića) — 406, 407, 658
 Dubrova (kod Kuršumlje) — 829, 831
 Dubrovnik — 293, 615, 639, 665
 Dučice (kod Nikšića) — 25
 Dučić (kod Ljiga) — 863
 Dučina (kod Sopot) — 241
 Dudinac (kod Arandelovca) — 450
 Dudovica (kod Arandelovca) — 619
 Dudovica (kod Ljiga) — 862
 Duga (predeo, kod Nikšića) — 257
 Duga Poljana (kod Niša) — 834

Dujakovci (kod B. Luke) — 132
Dujev Do (kod Nikšića) — 25
Dule (kod Glavatičeva) — 554
Dunav (r.) — 212, 244, 909
Dupeljevo (kod Lebana) — 732
Durmitor (pl.) — 646
Dušnica (kod Blaca) — 813
Duvnica (k. 985, kod Rudog) — 299,
621, 622
Dvor (na Uni) — 294, 848

D

Đakovići (kod B. Luke) — 82, 83
Đakovo (kod Kraljeva) — 513, 515,
516, 747, 785, 787
Đavira voda (predeo, kod G. Mila-
novca) — 33
Đavo (k. 1170, kod Ivanjice) — 560
Đevdelija — 628
Đokovići (kod Ušća) — 108, 132, 787
Đondola (trig. 620, kod Aleksinca)
— 71
Đulekare (kod Lebana) — 730—733,
861
Đunis (kod Kruševca) — 575, 908
Đurići (kod Knina) — 410
Đurđevo br. (pl., kod B. Bašte) —
573
Đurla (k. 869, kod Blaca) — 845

DŽ

Džimrije (kod Han-Pijeska) — 627
Džinova Mahala (kod Nevesinja) —
613, 680
Džukela (kod Blaca) — 845
Džurovo (kod Prijepolja) — 671, 849,
867, 872

E

Elezov Do (kod Vilusa) — 472
Engleska — 142, 187
Ervenik (kod Knina) — 409, 410
Evropa — 198, 482

F

Fatnica (kod Bileće) — 613
Firenca — 778
Foča — 14, 27, 31, 71, 149, 176, 232,
249, 269, 277, 278, 287, 311, 347,

356, 358, 363, 365, 371, 372, 419,
496, 568, 605, 627, 640, 648, 725,
849, 856, 857
Fojnica — 65
Fojnica (kod Gacka) — 70, 230
Francuska — 703
Fruška gora (pl.) — 35, 42, 44, 736
Fundine (kod Titograda) — 120

G

G. Bela Reka (kod Zaječara) — 682
G. Doline — 149
G. Gladnice (kod Ušća) — 787
G. Morakovo (kod Nikšića) — 24
G. Jablanica (kod Priboja na Limu)
— 81
G. Ljubiš (kod Priboja na Limu) —
81
G. Polje (kod Nikšića) — 21, 23,
219, 252, 257, 476, 551
Gacka — 156
Gacka dolina — 135, 137, 380, 389,
391, 788, 790—792
Gacko — 64, 65, 116, 119, 196, 231,
347, 477, 530, 531, 608, 614, 646,
653, 849
Gadžin-Han (kod Niša) — 834
Gaginca (kod Lebana) — 728—730,
732, 733
Gajtan (kod Lebana) — 228
Gajtan (pl.) — 109, 422, 844
Galibabinac (kod Knjaževca) — 669,
670, 697, 711
Galipoljci (Musl. i Prav., kod Prnja-
vora) — 162
Garaše (kod Arandelovca) — 313,
362, 450, 526, 527, 674
Garušana (brdo, kod Brusa) — 802
Gazdari (kod Lebana) — 728, 861
Gelemač (k. 815, kod Kuršumlje)
— 846
Glamoč — 419
Glavace (kod Otočca) — 137, 215
Glavatičevo (kod Konjica) — 503,
592, 593
Glavica (brdo, kod Arandelovca) —
448
Glavičice (trig. 902, kod Vardišta)
— 258
Glisnica (kod Boljanića) — 287
Gliza (k. 946, kod Cajetine) — 562
Glizica (D. i G., kod Danilovgrada)
— 14
Glog (k. 860, kod Užica) — 564, 566,
567

- Glog (k. 1169, kod Ivanjice) — 506
 Gnjat (pl., kod Bos. Grahova) — 655
 Gobelja (pl., kod Brusa) — 801
 Goč (pl.) — 276, 785, 794, 795, 819
 Godečevo (kod Rogatiče) — 567, 637
 Godovik (kod Požege) — 525
 Gojinovac (kod Blaca) — 308, 813
 Gojna Gora (kod Požege) — 650
 Gola glavica (k. 733, kod Sokoban-
 nje) — 842
 Gole (kod Čajniča) — 851
 Golema livada (brdo, kod Niša) — 701
 Golemi srednjak (brdo, kod Niša) — 701
 Golemi vrh (pl., kod Knjaževca) — 669, 696
 Golemo Selo (kod Vranja) — 727
 Goleš (t. 1014, kod Priboja) — 622, 623
 Goleša (kod Priboja) — 849, 856, 857, 859, 867, 875
 Goli breg (kod Rudog) — 354
 Goli vrh (trig. 683, kod Niša) — 699, 700, 702
 Golica (brdo, kod Kuršumlije) — 846
 Golija (pl.) — 87, 108, 144, 147, 235, 240, 267, 278, 296, 319, 321, 474, 501, 505, 506, 560, 587, 610, 634, 745, 747, 916
 Golo brdo (k. 730, kod Blaca) — 812
 Golo brdo (kod Brusa) — 804
 Golo brdo (k. 1047, kod Priboja) — 624, 625
 Golo brdo (trig. 1627, kod Prijepol-
 lja) — 113
 Golo brdo (predeo, kod G. Mila-
 novca) — 33
 Golo brdo (kod Ušća) — 819
 Golo brdo (pl., kod Vilusa) — 472
 Golobok (kod Smed. Palanke) — 676
 Gologlav (k. 1196, kod Knina) — 336, 459, 460, 808, 869, 870
 Golubac — 208, 212
 Golubić (kod Knina) — 336, 459, 460, 869
 Goljovići (kod Ušća) — 787
 Gomirje (kod Ogulina) — 133, 135, 156, 380, 754, 776, 793
 Gomjanovac (kod Niša) — 699, 700, 712
 Gomjanovska rudina (kod Niša) — 668
 Goransko (kod Šavnika) — 176, 477
 Gorazde — 31, 311, 333, 365, 369, 372, 417, 430, 601, 677, 679, 857, 860
 Gorica — 752, 756, 757, 761, 774
 Gorice (kod Bijelog Polja) — 489, 495
 Gorina (kod Leskovca) — 727—729
 Gornja Crnuća (kod G. Milanovca) — 33
 Gornja Konjuša (kod Prokuplja) — 308
 Gornja Nahija — 104
 Gornja Tmava (kod Blaca) — 813, 829
 Gornje Dobrinje (kod Požege) — 630
 Gornje Selo (kod Pljevalja) — 860
 Gornji Branetići (kod Ljiga) — 863
 Gornji Milanovac — 210, 865, 943, 944
 Gorobilje (kod Požege) — 637
 Gorski kotar — 133, 156, 320, 321, 380—382, 749, 755, 762, 763, 774
 Gospić — 7—9, 138, 156, 423
 Gostilje (kod Užica) — 14, 16, 223, 297, 562,
 Gostun (kod Prijepolja) — 488
 Goštac (kod Nikšića) — 253
 Gotovuša (kod Pljevalja) — 851
 Govedarište (kod Sokobanje) — 842
 Gr. Drežnica (kod Ogulina) — 135
 Grab (kod Pljevalja) — 495
 Grab (kod Trebinja) — 476
 Grabovac (kod Blaca) — 812
 Grabovac (predeo, kod B. Luke) — 132
 Grabovac (kod Trstenika) — 820
 Grabovica (kod Nevesinja) — 119
 Grad — 211
 Gračac — 9, 138, 216, 341, 358, 386, 393, 423, 658, 659, 853—855, 927
 Gračanica — 534
 Gradac (r.) — 636
 Gradac (pl., kod Kokinog Broda) — 288, 289, 309
 Gradac (trig. 1407, kod Gacka) — 65
 Gradačka stena (kod Žabljaka) — 849
 Gradina (kod Gacka) — 70, 72
 Gradina (brdo, kod Knina) — 459, 460
 Gradina (k. 988, kod Nikšića) — 255, 257
 Gradina (k. 234, kod Prnjavora) — 162
 Gradina (pl., kod Meljaka) — 851

Gradina (trig. 1433, kod Pljevalja) — 494
Građevine (kod Raške) — 784, 786, 787
Grahovac (kod Vilusa) — 442, 451, 472, 483, 551, 572, 608, 693
Grahovo — 15, 19, 20, 23, 24, 31, 252, 254, 256, 302, 360, 441, 442, 477, 473, 476, 483, 487, 544, 552, 608, 609, 646, 647, 651, 693, 797, 816, 817, 827, 870
Grahovsko polje — 584
Gramada (k. 605, kod Niša) — 701
Gramada (kod Svrlijiga) — 350
Grandići (kod Foče) — 605
Granje (kod Višegrada) — 444, 455—457
Graševci (kod Brusa) — 802
Grb. Do — 103, 104
Grbavče (kod Niša) — 699, 702
Grbe (kod Plaškog) — 790
Grčarice (kod Ribnice) — 203, 771
Grčka — 905
Grčka gradina (brdo, kod Sitnice) — 83, 89, 132
Grdelica — 228
Greben (k. 1216, kod B. Bašte) — 574
Greda (brdo, kod Knina) — 460
Gredani (kod Nove Gradiške) — 226
Grgurovci (kod Lebana) — 732
Grivska (kod Arilja) — 523
Grob (predeo na Suvoj pl.) — 834
Grocka — 202, 206, 211, 239, 306, 307, 346, 519, 520, 685, 935, 943
Grokčanica (kod Raške) — 795
Gruda (trig. 1140, kod Čajetine) — 557
Grujičići (kod B. Luke) — 89
Grušča (kod Glavatičeva) — 482, 554, 592, 593
Gruža — 420, 942
Gubavčevo polje (kod Gračaca) — 855
Guberevac (kod Beograda) — 60, 288
Guberevac (kod Kraljeva) — 515
Gubin Do (kod Užica) — 565
Guča — 242, 496
Gudura (trig. 376, kod Arandelovca) — 448
Gujanička Mala (kod Prijepolja) — 67
Gumnište (kod Gnjilana) — 200
Gumeševac (kod Ivanjice) — 285
Gumerište (kod Vranja) — 727

Gusinje — 121, 192
Gusovi — vidi Busnovi kod Sankog Mosta
Gušterice (kod Ušća) — 474
Guvnište (na Kopaoniku) — 87, 88
Gvozdrenović (kod Uba) — 543

H

Hadžići (kod Ilijaša) — 221
Han-Kola (kod B. Luke) — 84, 132, 841
Han-Pijesak — 534
Han-Soha (kod Cajniča) — 282
Hasa (kod Olova) — 535
Hercegovina — 20, 23, 31, 72, 92, 148, 149, 159, 160, 185, 214, 231, 237, 269, 292, 329, 330, 333, 344, 354—356, 371, 373, 387, 419, 442, 476, 530, 593, 608, 610, 640, 648, 677, 689, 694, 725, 766, 817, 885, 945, 946
Hoćevina (kod Pljevalja) — 705
Hodbina (kod Mostara) — 612
Homolje (predeo) — 164, 195, 280, 281, 290, 367, 689, 908, 910, 918
Hotovlje (kod Kalinovika) — 503
Hrasno (kod Dubrovnika) — 74
Hrvatska — 45, 49, 279, 321, 324, 370, 374, 375, 376, 381, 854, 928
Hrvatsko primorje — 134, 135, 245, 320, 381, 382, 749, 751, 755, 758
Hum (kod Mostara) — 72, 74
Humac (brdo, kod Glavatičeva) — 554

I

Ibar (r.) — 87, 144, 167, 205, 243, 244, 260, 265, 372, 463, 468, 496, 516, 517, 746, 747, 784, 786, 787, 795, 885, 905, 909, 917, 918, 929
Ibarska dolina — 516, 816
Ifsar (kod Foče) — 278, 282, 848
Igman (pl.) — 281
Igrište (kod Lebana) — 728, 732, 846
Ilić (kod B. Luke) — 89
Ilijino brdo (k. 1166, kod Vilusa) — 552, 608, 817
Ilino (kod Boljevca) — 681—683, 690
Ilirska Bistrica — 779, 780
Ilova (kod Prnjavora) — 161, 162

- Iljinjača (k. 1975, kod Raške) — 795
- Istra — 424, 751, 753, 755, 763, 766
- Italija — 55, 91, 93, 133, 134, 138, 139, 147, 148, 156, 204, 238, 245, 246, 260, 281, 290, 293, 320—322, 324, 334, 348, 373, 377, 380, 381, 386, 414, 420, 424, 479, 724, 763, 950
- Ivanovci (kod Ljiga) — 127
- Ivanovo (kod Pančeva) — 246
- Ivanje (kod Prijepolja) — 69
- Ivanjica — 113, 222, 235, 241, 242, 244, 245, 249, 266, 274—276, 285, 295, 296, 300, 333, 461, 463, 465, 496, 505, 513, 516, 523, 650, 747, 748
- Ivoševci (kod Knina) — 410
- Ivovik (predeo, kod Kuršumlije) — 846
- Izbenica (kod Kruševca) — 576
- Izbičanj (kod Prijepolja) — 849, 856
- Izgori (kod Tjentišta) — 605

J

- Jablan — 183
- Jablanica (r.) — 228, 731, 861
- Jablanica (predeo) — 109, 213, 228, 229, 308, 335, 367, 371, 416, 422, 628, 631, 643—645, 648, 649, 728, 734, 828, 829, 838, 843, 844, 861
- Jablanica (D. i G., kod Priboja) — 80, 222, 232, 233, 235, 238, 241, 245, 258, 259, 263—265, 269, 278, 281, 296, 298, 299, 302, 445, 506, 557, 587, 589, 590, 621—623, 650, 652
- Jablanica (kod Konjica) — 233
- Jablanik (predeo, kod Rogačice) — 630
- Jablanik (trig. 1274, kod Rogačice) — 540
- Jablanova gl. (kod Nikšića) — 24
- Jabučko sedlo (k. 1094, kod Goražda) — 368
- Jabuka (kod Foče) — 278, 311
- Jabuka (kod Goražda) — 333, 369
- Jabuka (kod Olova) — 534, 535
- Jabuka (kod Priboja) — 54, 871, 872
- Jabuka (kod Pljevalja) — 176, 177, 248
- Jabuka (kod Prijepolja) — 824
- Jabuke (kod Grahova) — 551, 571, 572
- Jabukovac (kod Negotina) — 939
- Jadovnik (pl.) — 114, 651
- Jadran — 247
- Jagnjilo (kod Mladenovca) — 125
- Jagodić (kod Rogačice) — 566, 567
- Jagodina (sada Svetozarevo) — 164, 226, 423
- Jagodinja (kod Višegrada) — 443—445
- Jahorina (pl.) — 281, 311
- Jajce — 132, 840
- Jakalj (kod Rogačice) — 565, 567, 637
- Jakovljevići (kod G. Milanovca) — 449
- Jakovo (kod Zemuna) — 36
- Janići (kod Rudog) — 299, 300, 456, 622
- Janka Pusta (u Mađarskoj) — 953
- Jankova Klisura — 819, 838
- Jargić (k. 995, kod Vilusa) — 483
- Jarmenovci (kod Rudnika) — 34, 277
- Jarmovac (r.) 671
- Jasen (kod Pljevalja) — 860
- Jasen (k. 979, kod Vilusa) — 483
- Jasenica (kod Mladenovca) — 942
- Jasenovac (kod Ivanjice) — 461
- Jasenovica (k. 836, kod Knjaževca) — 696
- Jasenska šuma (kod Kupinova) — 37, 39
- Jasenovo (kod Kokinog Broda) — 235, 237, 258, 263, 274, 284, 285, 288, 289, 296, 303, 309, 461, 506, 558—561, 809
- Jasikovac (kod Rogačice) — 565, 567
- Jastrebac (pl.) — 109, 110, 123, 145, 154, 202, 204, 229, 429, 575, 631, 638, 643—645, 648, 649, 651, 653, 696, 712, 746, 784, 785, 810, 811, 829, 845, 846, 908
- Jasrebar (trig. 796, kod Kraljeva) — 514, 515
- Jatare (ž. st.) — 557
- Javor (pl.) — 108, 109, 113, 114, 144, 233, 235, 238, 241, 242, 245, 261, 262, 264—266, 277, 296, 326, 560, 587, 634, 650, 916
- Javorac (pl., kod Brusa) — 838
- Javorani (kod B. Luke) — 721
- Jaža (kod Ušća) — 787
- Jelašca (kod Kalinovika) — 504
- Jelen brdo (kod Trstenika) — 820
- Jelenjska kosa (k. 1130, kod Vardišta) — 557
- Jelica (k. 1776, kod Brusa) — 801

Jelica (kod Tuzle) — 703
 Jelica (pl.) — 514, 515, 516
 Jelino polje (predeo, kod Knina) — 656, 798, 808, 869
 Jelizova kosa (pl., kod Andrijevice) — 103
 Jelova gora (predeo, kod Užica) — 224, 540, 564, 568, 623, 629, 630, 637
 Jelovi vrh (trig. 999, kod Gračaca) — 215
 Jelovik (kod Arandelovca) — 285, 362, 450, 526, 527, 674
 Jelovik (kod Užica) — 564, 567
 Jerinin Grad (kod Trstenika) — 820
 Jevtići (kod B. Bašte) — 573, 621
 Jezero (kod Glavatičeva) — 555
 Jezero (kod Slunja) — 137
 Jezero (kod Sokobanje) — 682, 690, 699
 Josipdol (kod Ogulina) — 133, 377, 380, 754—756, 790
 Jošanica (r.) — 260
 Jošanica (kod Foče) — 643
 Jošanička Banja — 683, 690, 691, 711, 746, 785, 795, 796, 803—805, 819, 842, 843, 905
 Jošanička reka — 467
 Jovančevići (kod Ivanjice) — 275
 Jovanovac (kod Kragujevca) — 524
 Jovičevići (kod Raške) — 784, 786, 787
 Jugovići (kod Nikšića) — 10, 25
 Jugovo (kod Pljevalja) — 851
 Junkovci (kod Arandelovca) — 619
 Jurdani (kod Voloskog) — 752
 Južna Morava (r.) — 228—230, 357, 415, 426, 562, 643—645, 648, 652, 653, 696, 712, 727, 819, 905

K

Kačanički tesnac — 909
 Kačer (predeo) — 129, 169, 172, 174, 277, 309, 346, 347, 360, 362, 864
 Kadina čuka (pl., kod Brusa) — 804
 Kadina luka (k. 1315, kod Pljevalja) — 494
 Kadina stena (k. 1292, kod Sjenice) — 114, 249
 Kadinjača (pl. kod Užica) — 563, 564, 567, 568, 637, 642
 Kairo — 154, 156, 165, 199, 204, 237, 302, 314, 327, 333, 361, 363, 424, 430, 724, 725, 885—887, 890, 891,

899, 900, 902, 911, 918, 919, 923
 Kakmuže (kod Pljevalja) — 704
 Kalafat (trig. 837, kod Niša) — 701
 Kalafatovići (kod Priboja) — 857
 Kalenić (manastir) — 785
 Kalimanići (kod G. Milanovca) — 51
 Kalinovik — 27, 71, 149, 269, 278, 328, 347, 356, 369, 372, 503, 504, 568, 635, 640, 679, 860
 Kaloper (br., kod Vilusa) — 451, 483, 551, 571, 693
 Kaludra (kod Blaca) — 812, 813, 829
 Kaludra (kod Kolašina) — 106
 Kaluđerica (kod Leskovca) — 727, 729, 732
 Kaluđerske Bare (kod Bajine Bašte) — 143, 496, 497, 556, 557, 563, 564, 568, 569, 574
 Kaljaja (M. i V., pl., kod Blaca) — 846
 Kaljat (kod Nikšića) — 24
 Kaljina (kod Olova) — 535
 Kaljina (r., kod Olova) — 535
 Kamalj (brdo, kod Arandelovca) — 448, 450
 Kamen Do (kod Beograda) — 306
 Kamena Gora (kod Pljevalja) — 94, 176, 177, 234, 248, 262, 372, 419, 849, 859
 Kamenar (kod Arandelovca) — 674
 Kamenica (kod G. Milanovca) — 124, 125, 170, 527, 604
 Kamenica (kod Niša) — 699
 Kamenička karaula (k. 781, kod Niša) — 701
 Kamenita glava (brdo, kod Niša) — 701, 702
 Kamensko (kod Grahova) — 23
 Kamenjani (kod Ušća) — 787
 Kanaziri (kod Knina) — 410
 Kaona (kod Guče) — 514, 515, 516, 785
 Kaonik (kod Kruševca) — 575
 Kapar (trig. 198, kod Arandelovca) — 449
 Kapavica (predeo, kod Bileće) — 817
 Kapela (pl.) — 156, 383, 389, 790—792
 Karač (k. 380, kod Prnjavora) — 161, 162
 Karan (kod Užica) — 224, 637
 Karanovac (kod B. Luke) — 397, 721
 Karlovac — 382, 790

- Karaula ravna (predeo, kod Kuršumlije) — 110
 Karići (kod Vareša) — 233
 Kaševar (kod Blaca) — 813, 829, 840
 Kašići (kod Konjica) — 593
 Kasidol (kod Priboja) — 679
 Katići (kod Ivanjice) — 238, 240, 244, 247, 248, 269, 275, 277, 285, 286, 288, 289, 309, 321, 461, 463, 499, 500, 505, 506, 523, 559, 560, 588, 650
 Katunska Nahija — 20, 254, 476, 484, 551, 552, 608, 610, 647, 797, 798
 Katušnica (r.) — 328, 506, 546, 560, 562, 563, 588
 Kazmerići (kod Sokolca) — 534, 535
 Kešeljeva gradina (k. 1006, kod Vilusa) — 473
 Kičevo (kod Bijelog Polja) — 488
 Kifino Selo (kod Nevesinja) — 73
 Kijevo (kod Knina) — 655, 866
 Kik (k. 868, kod B. Bašte) — 568
 Kik (k. 1206, kod Rudog) — 455
 Kikovi (kod Arandelovca) — 450
 Kistanje (kod Knina) — 405, 453, 454
 Kita (trig. 676, kod Knina) — 452, 459
 Kita (kod Vilusa) — 257
 Kladanj — 347, 534, 535
 Klaići (kod Lebana) — 728, 729, 732, 733
 Klanac (kod Pljevalja) — 494
 Klapavica (kod Gračaca) — 855
 Klačnica (kod B. Luke) — 397
 Klačnja — 412
 Klekovača (pl.) — 281
 Klekovo (kod Kokinog Broda) — 290, 499, 500, 506, 560, 587
 Klenak (kod Bileće) — 255
 Klenak (kod Šapca) — 35, 36
 Klenje (predeo, kod Sokobanje) — 842
 Klisina (kod B. Luke) — 86, 90
 Klisura (kod Arilja) — 461, 649, 650
 Klobuk (kod Grahova) — 551, 552, 572
 Klopot — 183
 Ključ — 85, 419, 654
 Kmećani (kod B. Luke) — 86
 Knežina (kod Olova) — 534
 Kneževići (kod Cajetine) — 111
 Knin — 138, 204, 216, 341, 379, 393—396, 571, 799, 854, 869, 870, 873, 927, 946, 951, 952
 Kninsko polje — 808
 Knjaževac — 210, 681, 682, 702, 718, 939
 Knjeginja (kod Rudog) — 455
 Kobilja Glava — 613, 653
 Kobiljača (kod Pljevalja) — 12
 Kočane (kod Nikšića) — 476
 Kočevje — 203, 387
 Kočevska Reka (kod Kočevja) — 134
 Kočine (kod Brusa) — 784, 802
 Kojin Han (kod Prnjavora) — 162
 Kokin Brod — 66, 112, 113, 222, 233, 235, 261, 269, 288, 499, 506, 557, 588, 623, 642, 650, 809
 Kokorina (kod Gacka) — 231, 653
 Kolašin — 23, 27, 29, 31, 52, 92, 93, 95—99, 104—107, 176, 179, 180, 182—185, 192, 200, 270, 288, 304, 355, 359, 365, 420, 477, 496, 522, 629, 646
 Kololeč (kod Bujanovca) — 861
 Kolubara (predeo) — 129, 172, 274, 309, 620
 Komini (kod Čajniča) — 704
 Komirić (kod Krupnja) — 458
 Komovi (pl.) — 100, 104, 105, 120, 181, 366
 Konatica (kod Obrenovca) — 63
 Konder (kod Užica) — 564, 666, 667, 668
 Kondilove (predeo, kod Blaca) — 846
 Kondžel (kod Blaca) — 813
 Konjevratni — 466, 467
 Konjic — 233, 481, 482, 553, 592
 Konjička župa (kod Konjica) — 119
 Konjska (predeo, kod Smedereva) — 744
 Konjsko (kod Trebinja) — 442, 583
 Konjsko brdo (kod Kolašina) — 29
 Konjuh (pl.) — 233
 Konjuša (kod Krupnja) — 458
 Konjuša (D. i G., kod Prokuplja) — 811—813
 Konjuški potok — 820
 Konjuva (kod Kuršumlije) — 87, 88, 832
 Kopajkošara (kod Niša) — 699, 701, 702
 Kopaonik (pl.) — 87, 88, 146, 476, 785, 800, 831, 844, 906—908, 917, 918
 Kopilov Do (kod Vilusa) — 472
 Kopljare (kod Arandelovca) — 213, 508
 Koprivnica (kod Ušća) — 87
 Koračica (kod Mladenovca) — 863

- Kordun — 133, 156, 160, 226, 320, 381, 382, 384, 640, 755, 789—792
 Korenica (sada Titova Korenica) — 137, 754
 Koretin (kod Bujanovca) — 861
 Korita (kod Avtovca) — 19
 Kosančić (kod Prokuplja) — 228, 235
 Kosanica (r.) — 831, 837—839
 Kosanica (kod Pljevalja) — 192, 229, 355, 849, 860
 Kosanička reka — 832
 Kosatica (kod Prijepolja) — 67, 625
 Kose (k. 1225) — 73
 Kosinj (D. i G., kod Otočca) — 137
 Kosjerić (kod Užica) — 155, 242, 630, 632, 633, 635—637, 748, 786
 Kosmaj (predeo) — 172, 226, 278, 283, 309, 346, 347, 362, 519, 520, 603, 618, 619, 641, 705, 706, 863
 Kosmaj (pl.) — 60, 62, 203, 204, 241, 942
 Kosmaš (k. 1050, kod Vilusa) — 552
 Kosor (kod Titograda) — 522
 Kosovica (kod Ivanjice) — 276
 Kosovo (oblast) — 146, 267, 367, 628, 901, 916
 Kosovo (predeo, kod Arandelovca) — 449
 Kosovo (kod Knina) — 138, 453, 660, 952
 Kosovo polje (kod Knina) — 393, 396
 Kosovska Mitrovica (sada Titova Mitrovica) — 238, 305, 467, 786, 905, 929
 Kostići (kod Kotor-Varoša) — 741, 742
 Kostojevići (kod Bajine Bašte) — 556, 564, 565
 Košena — 73
 Koševine (kod Prijepolja) — 67
 Koštunići (kod G. Milanovca) — 173
 Kotlenik (pl.) — 264
 Kotor — 14, 20, 92, 101, 183, 546
 Kotor-Varoš — 287, 303, 722
 Kotražica (kod Guče) — 461, 462, 464, 465, 630
 Koturanovići (kod Ušća) — 796
 Kovač (pl.) — 677, 848, 851, 852, 859
 Kovačevac (kod Mladenovca) — 471, 604
 Kovačica — 105
 Kovačica (k. 993, kod Arilja) — 523, 524
 Koviljak (brdo, kod Knjaževca) — 669
 Kovren (kod Pljevalja) — 11, 176 —178, 356, 372, 489, 495
 Kozica (kod B. Luke) — 83, 132
 Kozica (kod Pljevalja) — 177, 286, 295, 489, 495
 Kozjak (pl.) — 227, 634
 Kozjak (pl. u Lici) — 320
 Kozjarac (trig. 513, kod B. Luke) — 83, 84
 Kragujevac — 210, 309, 346, 420, 429, 430, 524, 942, 944
 Kragujevčiči (kod Kuršumlije) — 110
 Krajina (negotinska) — 244
 Kraljeve Vode — 499
 Kraljevo — 143, 144, 200, 274, 306, 309, 467, 590, 784, 905, 929, 944
 Kraljevo brdo (kod Rudog) — 438
 Kram (kod Han-Pijeska) — 534
 Krasojevići (kod G. Milanovca) — 33
 Kratovo (kod Priboja) — 54, 671
 Kratovska reka — 679
 Kravlje (kod Niša) — 696, 699, 712
 Krčić (kod Knina) — 866
 Kremenićska pl. (kod Raške) — 795
 Kremna (kod Užica) — 80, 81, 111, 428, 497, 556, 557, 563, 568, 569
 Kriva Reka (kod Aleksandrovca) — 785, 794, 795
 Kriva Reka (kod G. Milanovca) — 51
 Kriva Reka (kod Užica) — 223, 277, 563, 564
 Krivača (kod Golupca) — 208
 Krivača (kod Ivanjice) — 747
 Krivača (kod Pljevalja) — 12
 Krivače (kod Han-Pijeska) — 627
 Krivaja (kod Blaca) — 812
 Krivaja (k. 315, kod Lazarevca) — 448
 Krivaja (kod Sanskog Mosta) — 131
 Krka (r.) — 466, 467, 927
 Krljani — 924
 Krnja jela (kod Arandelovca) — 450
 Krnja Jela (predeo, kod Vilusa) — 583, 584
 Krnjača (kod Pljevalja) — 856, 857, 867, 868

Krnje brdo (kod B. Bašte) — 573
 Krst (pl., kod Knjaževca) — 670
 Krstac (kod Rudog) — 354
 Krstac (kod Nikšića — 24, 219, 360
 Krstatac (k. 1069, kod Boljevca) —
 682, 697, 710
 Kršanje (kod Užica) — 496, 621
 Krševi (pl.) — 289
 Krupa (kod Gračaca) — 358
 Krupanj — 549
 Krupice (kod Pljevalja) — 105, 176,
 355, 372
 Krušćica (D. i G., kod T. Užica) —
 500, 523, 562, 564
 Kruševac — 784—786, 833, 843, 956
 Kruševica (kod Arandelovca) — 126,
 236, 527, 603, 863
 Kruševo (kod Olova) — 534, 535
 Kruškar (kod Blaca) — 812
 Kržanja (kod Titograda) — 522
 Kubrik (br., kod Višegrada) — 444
 Kučević (kod Gračaca) — 358
 Kučevo — 207
 Kuči (predeo, kod Titograda) — 21,
 99, 100, 120, 153, 184, 185, 186, 348,
 366, 521, 522, 607
 Kučin (kod Prijepolja) — 867
 Kučani (kod Kokingog Broda) — 289,
 590
 Kućerine (kod Rudog) — 439
 Kukalj (k. 1103, kod Rogачice) —
 540, 629
 Kukanja (k. 1017, kod Prijedora) —
 113
 Kukavica (pl.) — 146, 166, 227, 228,
 416, 844, 861
 Kukavica (trig. 1726, kod Raške) —
 795
 Kukulić (k. 1045, kod Blaca) — 846
 Kukuljaš (k. 862, kod Boljevca) —
 682, 683, 690
 Kula (u Bugarskoj) — 422
 Kula (kod Glavatičeva) — 555
 Kumanova čuka (kod Brusa) — 801
 — 803
 Kumbaruša (trig. 354, kod B. Luke)
 — 83
 Kunosići (kod Vareša) — 221
 Kupinovo (kod Zemuna) — 35—38,
 41, 46
 Kupinski kut (predeo) — 37, 39, 44
 Kupres — 654
 Kurajice (kod Knina) — 336
 Kurilo (trig. 1315, kod Bijelog Po-
 lja) — 358
 Kuršumlja — 229, 643—645, 648,

785, 831, 832, 833, 837—839, 843,
 844—846
 Kusadak (kod Mladenovca) — 494,
 502, 685
 Kusanja (predeo, kod Arandelovca)
 — 449
 Kuside (kod Nikšića) — 219, 253,
 476, 610
 Kušići (kod Ivanjice) — 238, 242,
 265, 275—277, 285, 463, 499, 500,
 505, 559, 560, 642, 650
 Kuta (kod Nikšića) — 26
 Kutine (kod Kalinovika) — 503
 Kutlov krš (k. 1376, kod Pljevalja)
 — 177

L

Labukovo (kod Niša) — 669
 Labuši (kod Gračaca) — 215
 Ladanica (kod Glavatičeva) — 593
 Lađevci (kod Kraljeva) — 264
 Lajkovac — 541, 633, 944
 Lalinci (kod Ljiga) — 51, 128
 Lalince (kod Lebana) — 728, 729,
 732
 Lamanš (kanal) 209
 Lanište (predeo, kod Rudog) — 54,
 269, 278, 299, 300
 Lapac (G. i D.) — 8, 788, 855
 Lapovo — 944
 Lastva (kod Vilusa) — 219, 253, 255,
 257, 442, 473, 484, 552, 553, 608,
 610, 817
 Latinski vrh (k. 758, kod Knjaževca)
 — 669, 670
 Latkovac (kod Aleksandrovc) —
 820
 Latvica (kod Arilja) — 523, 558
 Lazarevac — 124, 170, 174, 236, 619,
 863—865, 944
 Lazarevac (kod Blaca) — 811, 813
 Lazarevići (kod Ušća) — 794, 795
 Lazići (kod B. Bašte) — 568
 Lebane — 819, 844
 Lekovina (kod Bijelog Polja) — 12,
 488
 Leleška bara (predeo, kod Arande-
 lovc) — 450
 Lepa gora (k. 1035, kod Blaca) —
 844, 845
 Lepa gora (kod Batota) — 88
 Lepenac (pl., kod Brusa) — 838
 Lepenica (D. i G., kod Srpc) —
 835, 836
 Lesenovci (kod Brusa) — 784

- Leskovac — 353, 643—645, 648, 746, 844
 Leskovac (pl., kod Priboja na Limu) — 806
 Leskovic (kod Aleksandrovca) — 785, 794
 Leskovik (kod Niša) — 700, 702
 Lestrat (u Albaniji) — 188
 Lever Tara (kod Žabljaka) — 355
 Levići (G. i D., kod Brusa) — 784, 801
 Lička Jesenica — 137, 791, 792
 Ličnik (k. 966, kod Titograda) — 522
 Lijeva Rijeka (kod Kolašina) — 52, 53, 99, 100, 103—106, 108, 120, 182, 183, 185, 348, 355, 359, 522
 Lika — 7, 133, 138, 156, 157, 160, 246, 247, 320, 340, 358, 377, 379—382, 384, 385, 387, 392, 396, 423, 424, 654, 658, 659, 749, 752—755, 758, 760, 761, 763, 767, 773, 774, 775, 777, 779—783, 790, 854
 Lim (r.) — 54, 56, 66, 79, 103, 104, 106, 109, 141, 143, 232, 234, 248, 249, 264, 267, 270, 278, 282, 295, 297, 300—302, 305, 306, 312, 331, 332, 369, 371, 419, 422, 430, 434, 437, 438, 440, 443, 486, 488, 516, 589, 601, 609, 626, 651, 666, 673, 679, 686, 687, 705, 745—747, 786, 807, 821, 822, 825, 848, 849, 856, 858, 859, 867, 868, 869, 871—876
 Limska dolina — 104, 107, 642
 Lipa Ravan (predeo, kod Valjeva) — 636
 Lipač (kod Gračaca) — 358
 Lipar (predeo, kod Lazarevca) — 448
 Liplje — 172
 Lipolist (kod Šapca) — 548, 549
 Lipov Do (kod Grahova) — 551
 Lipovac (kod Arandelovca) — 863
 Lipovac (kod Brusa) — 800—803
 Lipovica (kod Lebana) — 732, 733
 Lipovo (G. i D., kod Kolašina) — 365
 Lisa (rudnik, kod Ivanjice) — 462, 642
 Lisa stijena (brdo, kod Rudog) — 679, 686, 687
 Lisa stena (k. 1133, kod Priboja) — 871
 Lisabon — 209
 Lisac (k. 1052, kod Sokobanje) — 842
 Lisac (trig. 1586, kod Vilusa) — 583
 Lisanska klisura — 249
 Lisanski rudnik — 286
 Lisina (predeo, kod Arandelovca) — 450
 Lisina (predeo, kod Gračaca) — 215
 Lisina (kod Han-Pijeska) — 627
 Lisović (kod Beograda) — 60
 Lišnja (kod Prnjavora) — 161
 Livanjska dolina — 32
 Livno — 204, 654
 Lokane (predeo, kod Grahova) — 583, 591
 Lokva (kod Nikšića) — 25
 Lokva (kod Rogoznice) — 658
 Lokvari (kod B. Luke) — 132
 London — 103, 149, 182, 195, 206, 209, 237, 312, 430, 432, 475, 615, 653, 725, 823, 887—891, 918
 Lopare (kod Tuzle) — 349
 Lopiže (D. i G., kod Sjenice) — 436, 437
 Loret (kod Požege) — 637
 Lošinj (o.) — 245
 Lovran — 750, 752, 757
 Loznac (kod Prokuplja) — 358
 Luka (kod Nevesinja) — 593
 Lučice (kod Raške) — 784, 786, 787, 795
 Luka (kod Bora) — 196, 919
 Lukavac (D. i G., kod Nevesinja) — 680
 Lukovica (kod Gacka) — 65, 70, 72
 Lukovo (kod Boljevca) — 842
 Lukovo (kod Nikšića) — 21
 Lukovska Banja (kod Kuršumlje) — 786
 Luniće (kod Priboja) — 54
 Lunjevac (kod Smedereva) — 685, 744
 Lusići (kod B. Luke) — 132

LJ

- Ljekovina (kod Pljevalja) — 495
 Ljeskov dub — 72
 Lješanska Nahija — 185, 186
 Ljig — 619, 865
 Ljiljak (brdo, kod Niša) — 701
 Ljubanje (kod Užica) — 563
 Ljubić (kod Čačka) — 469
 Ljubičevac (kod G. Milanovca) — 33, 78
 Ljubinj — 72

- Ljubiš (kod Ivanjice) — 223, 241, 263, 264, 265, 499, 506, 523, 560 — 562, 588, 590
 Ljubišnica (r.) — 562
 Ljubljana — 281, 764, 768, 769, 771, 781
 Ljubomir (kod Trebinja) — 552
 Ljubovija — 510, 549
 Ljubovo (kod Gospića) — 137
 Ljuća (kod Pljevalja) — 488
 Ljuče (kod Priboja) — 54
 Ljuljaci (kod G. Milanovca) — 124
 Ljupten (kod Prokuplja) — 358, 415
 Ljuša (kod Kuršumlje) — 838, 839
 Ljut (pl., kod Gračaca) — 215
 Ljuti vrh (k. 763, kod Niša) — 700
 Ljutići (kod Pljevalja) — 495
 Ljuto polje (predeo kod Vardišta) — 557, 568
 Ljutovnica (kod G. Milanovca) — 50, 51, 129, 210
- M**
- M. Bratljevo (kod Ivanjice) — 241, 249
 M. Gospa (kod Benkovca) — 409
 M. Mitica (kod Arandelovca) — 450
 M. Plana (kod Smed. Palanke) — 502, 676
 M. Šiljača (pl., kod Brusa) — 801
 M. Višnjevica (kod Mrkoplja) — 793
 Macavare (kod Bileće) — 217, 218
 Macute (brdo, kod Rudog) — 300, 445, 455, 456
 Mačanovići (kod Arandelovca) — 450
 Mačino Brdo (kod Prnjavora) — 161, 162
 Mačkovac (kod Kuršumlje) — 832, 833
 Mačva — 368, 433, 640
 Mačkat (kod Užica) — 563, 564
 Maće (kod Ivanjice) — 500
 Maćedonci (kod Lebana) — 731, 732
 Mađarska — 42, 186, 945
 Mađera (kod Blaca) — 812, 813
 Mađersko brdo (kod Blaca) — 811
 Maglaj — 287
 Maglaj (trig. 1207, kod Gračaca) — 215
 Magovo (kod Brusa) — 801
 Mailovac (kod Požarevca) — 241
 Majdan (kod G. Milanovca) — 50, 51, 449
 Majevica (pl.) — 189, 210, 212, 282, 287, 298, 303, 311, 332, 345, 510, 602, 629, 635, 647, 703
 Majstorovine (kod Bijelog Polja) — 358, 488
 Makedonija — 123, 146, 732, 733, 737, 844
 Makovići (predeo, kod Mladenovca) — 744
 Mala Ivanča — 62, 863
 Mala Kapela (pl.) — 136, 377, 378
 Mala kita (k. 1163, kod Nikšića) — 253
 Mala Krsna — 944
 Maleševci (kod Bijeljine) — 345, 349
 Mali Izvor (kod Boljevca) — 692
 Mali Jastrebac (pl.) — 358, 415
 Mališ (trig. 1101, kod Ivanjice) — 523
 Malošin Do, kod Cetinja) — 533
 Malo Orašje (kod Smedereva) — 202, 486, 493, 501, 508, 734
 Malo Polje (kod Han-Pijeska) — 533
 Maluša (kod Foče) — 605
 Maljen (pl.) — 630
 Man. Blagoveštenje (kod G. Milanovca) — 33
 Manastir Mileševo (kod Prijepolja) — 67, 821
 Manojlović (kod Aarandelovca) — 171
 Manjača (pl.) — 131, 303
 Maoče (kod Pljevalja) — 176
 Maočići (kod Vilusa) — 472, 473, 483, 484
 Maren (predeo, kod Pljevalja) — 494
 Marino brdo (pl. kod Bos. Grahova) — 654, 655
 Marinovac (kod Zaječara) — 682
 Maroevica (k. 1071, kod Cetinja) — 533
 Maroš (kod Kuršumlje) — 832, 833
 Maržići (kod Prijepolja) — 849, 856, 857, 867
 Masal — 457
 Maskare (kod Kruševca) — 575
 Maskova (kod Ivanjice) — 237, 240, 249, 276, 285, 288, 289, 309, 505, 588
 Maslovare (kod Kotor-Varoša) — 720, 722
 Martinići (kod Danilovgrada) — 14
 Mataruge (kod Pljevalja) — 192, 248, 704, 860
 Mateševo (kod Kolašina) — 23, 52,

- 93, 95, 97, 99, 100, 104, 105, 107, 180, 355, 359
 Matulje (kod Opatije) — 753, 763, 776, 780
 Mazin (kod Gračaca) — 855
 Mečak (k. 847, kod Blaca) — 846
 Mečji vrh (kod Knjaževca) — 697, 698, 700
 Mečke (kod Ivanjice) — 747
 Medak (kod Gospića) — 137, 156, 379, 853
 Medanići (kod Gacka) — 70
 Mednjica (kod Rudog) — 677
 Medun (D. i G., kod Podgorice) — 348, 355, 359, 521
 Medvednjak (k. 533, kod Arandelovca) — 448
 Medveda (kod Brusa) — 819, 820
 Medveda (kod Lebana) — 730, 731, 861
 Medveda (kod Trstenika) — 820
 Medvide (kod Ervenika) — 409
 Međurečje (kod Rudog) — 679
 Mejdanica (pl., kod Pljevalja) — 495
 Meka Gruda (kod Gackog) — 74
 Melina (kod B. Luke) — 82, 83, 132
 Melovo (kod Lebana) — 732
 Meljak (kod Pljevalja) — 248, 269, 287, 306, 311, 362, 430, 677, 849
 Metaljka (predeo, kod Ivanjice) — 506
 Metaljka (kod Čajniča) — 419, 825, 849—852, 856, 859
 Meterizi (kod Cetinja) — 797
 Metković — 75, 639
 Metode (predeo, kod Brusa) — 801
 Metohija — 106, 267
 Metovnica (kod Bora) — 164
 Mihailovica (kod Pljevalja) — 248
 Mijakovići (kod Pljevalja) — 489, 860
 Mijovce (kod Lebana) — 728, 732
 Mikulići (kod Cetinja) — 537, 538
 Mila voda (trig. 1137, kod Gračaca) — 215
 Milakovići (kod Meljaka) — 852
 Milandža (kod Ivanjice) — 275, 506, 560
 Milatovići (kod Kraljeva) — 514, 515
 Milekići (kod Vardišta) — 557
 Milentija (kod Brusa) — 784
 Mileševska reka (kod Prijepolja) — 67
 Miličevci (kod Čačka) — 264
 Milići (kod Vlasenice) — 511
 Milijet (kod Priboja) — 871
 Miloševac (predeo, kod Vardišta) — 621
 Miloševac (k. 963, kod Čajetine) — 556
 Miloševići (kod B. Luke) — 68
 Milušinac (kod Sokobanje) — 682, 713
 Miljanići (kod Bileće) — 255, 256
 Miljevac (k. 1805, kod Nikšića) — 24
 Miljeviće (kod Kuršumlje) — 832
 Miljevina (kod Foče) — 71, 282, 311, 369, 605, 857, 860
 Miljkovac (kod Niša) — 699, 700, 702
 Mioče (kod Rudog) — 79, 281, 302, 356, 439, 443, 672, 678, 825, 826, 852, 874, 876
 Mirnica (kod Kuršumlje) — 831, 832, 837
 Mionica (kod Valjeva) — 633, 863
 Mirosaljci (kod Arandelovca) — 449, 461, 462
 Miroševce (kod Lebana) — 228, 728, 729, 732
 Mirovo (kod Boljevca) — 681—683, 690
 Miskiće (kod Lebana) — 728
 Mišar (kod Šapca) — 570
 Mitrovac (kod Vardišta) — 621
 Mladenovac — 471, 485, 519, 520, 705, 706, 742, 944
 Mlanča (kod Ivanjice) — 747, 787
 Močiolci (kod Kokinog Broda) — 232, 233, 235, 237, 240, 244, 245, 247, 248, 261, 263, 269, 274, 278, 281, 285, 286, 288, 289, 296, 309, 354, 461, 506, 560, 587, 642, 649, 650, 651
 Modriča — 349
 Modrino Selo (kod Knina) — 409, 410
 Modruš (kod Ogulina) — 790
 Mogorić (kod Gospića) — 137
 Mojkovac — 93, 105, 176, 295, 358, 363, 488, 496, 522, 629, 637
 Mokra Gora (kod Užica) — 80, 557, 568, 642
 Mokri Lug (kod Kotor-Varoša) — 741
 Mokro Polje (kod Knina) — 808, 873
 Mokronozi (kod Rudog) — 455, 871, 876
 Morača (manastir) — 355, 359

- Morača (r.) — 66, 93, 104, 193, 358, 365
 Morakovo (G. i D., kod Nikšića) — 26
 Moravica (r.) — 461, 486, 650
 Moskva — 108, 142, 913
 Mostar — 74, 75, 119, 213, 233, 293, 296, 324, 372, 481, 482, 611, 612, 660
 Motajica (pl.) — 161, 835
 Mozgovo (kod Aleksinca) — 631, 711, 713
 Motike (kod Arandjelovca) — 450
 Mračaj (kod Prnjavora) — 162
 Mravica (kod Prnjavora) — 161
 Mravinci (kod Rogačice) — 540, 625, 630, 633
 Mrežice (kod Foče) — 278, 369
 Mrkalji (kod Han-Pijeska) — 533
 Mrkonjić-Grad — 132, 287, 303, 419, 632, 840
 Mrsovo (kod Rudog) — 300—302, 369, 438, 439
 Mršelj (kod Blaca) — 812
 Mrtvica (kod Surdulice) — 727
 Muć (D. i G., kod Sinja) — 204
 Mučanj (pl.) — 143, 144, 170, 232, 237, 238, 241, 249, 263—265, 275, 276, 285, 289, 296, 304, 463, 500, 505, 506, 560, 642, 650
 Mujinci (kod Prnjavora) — 162
 Muncelo (k. 1472, kod Brusa) — 801
 Murino (kod Andrijevice) — 176
 Murtenica (kod T. Užica) — 80, 81, 143, 144, 588, 589, 624
 Musina jama (k. 1689, kod Rožaja) — 108
 Mustafin grob (kod Čajniča) — 848, 851
 Mutanj (kod G. Milanovca) — 449
- N**
- Nadinići (kod Gacka) — 73
 Nakućani (kod Šapca) — 49
 Nebogovina (kod Rudog) — 271
 Necvijeće (kod Trebinja) — 651
 Negbina (kod Čajetine) — 81, 147, 233, 258, 281—283, 288—291, 295, 298, 333, 461, 500, 506, 587, 590, 624, 650, 809
 Negotin — 939
 Nekudina (brdo, kod Nevesinja) — 613
- Nemačka — 101, 138, 186, 374, 375, 379, 577, 930, 943
 Nenada (k. 1244, kod Nikšića) — 360
 Neradova Pećina (kod Vilusa) — 472, 483
 Nerade (trig. 1350, kod Brusa) — 802
 Neretva (r.) — 100, 482
 Nevade (kod Kuršumlje) — 838
 Nevesinje — 116, 196, 213, 278, 347, 530, 531, 538, 553, 592, 612, 613, 635, 646, 660
 Nezavisna Država Hrvatska (NDH) — 7, 141, 481, 539, 611, 614, 615, 661—665, 945
 Nikodinova livada (predeo, kod Kuršumlje) — 831, 844
 Nikojevići (kod Užica) — 223
 Nikšić — 21, 22, 24, 99, 106, 217, 219—220, 252, 253, 255—258, 271—273, 294, 348, 355, 359, 362, 364, 371, 420, 441, 442, 476, 477, 572, 608, 610, 640, 745, 797
 Nikšićka Župa — 359
 Niš — 425, 643—645, 696, 712, 785, 905, 907, 909
 Nišava (r.) — 320
 Nišići (kod Olova) — 221
 Niška Banja — 157, 422, 431
 Normandija — 703
 Norveška — 280
 Nova Kasaba (kod Vlasenice) — 511
 Nova Varoš — 27, 28, 54, 66, 67, 79, 94, 108, 109, 113, 147, 233, 235, 238, 241, 248, 263, 295, 296, 652, 749, 807, 809, 821, 822, 824, 869
 Novakov Rid (kod Leskovca) — 727
 Novi Pazar — 143, 144
 Novo Selo (kod Smed. Palanke) — 502
 Novo Selo (kod Kuršumlje) — 229
 Nozdra (predeo, kod Nikšića) — 257
 Nudo (kod Vilusa) — 442, 583
 Nunić (kod Knina) — 410

NJ

- Njogoš (pl.) — 257, 476

O

- Obla gl. (brdo, kod Rudog) — 455
 Obla glava (pl., kod Aleksinca) — 712

- Oblička sena (kod Vranja) — 727
 Oblo Brdo — 105, 106
 Obljaj (kod Bos. Grahova) — 654
 Obodnik (kod B. Bašte) — 564
 Obradova čuka (kod Brusa) — 801, 802
 Obrenovac — 226, 414, 943, 944
 Obrež (kod Zemuna) — 36, 37
 Obrov (kod Bijelog Polja) — 421
 Obrovac (kod B. Luke) — 82, 83, 131
 Obrovac (kod Benkovca) — 378, 393
 Obrovac (k. 1063) — 73
 Obrovo (kod Bijelog Polja) — 32
 Obruč (kod Knina) — 410
 Očauš (kod Teslića) — 721
 Očestovo (kod Knina) — 847
 Odvračenica (na pl. Goliji) — 87
 Odžak (kod Modriče) — 349
 Odžak (kod Pljevalja) — 489
 Odžak (kod Nevesinja) — 73, 530, 531
 Oglavak (brdo, kod Arandelovca) — 448
 Ogludna (trig. 1349, kod Brusa) — 801, 804
 Ograđenica (kod Žabljaka) — 850
 Ogulin — 135, 776
 Ojkovica (kod Kokina Broda) — 235, 237, 258, 278, 283, 288, 587
 Okolišta (kod Vilusa) — 472, 483
 Okruglica (brdo, kod Brusa) — 801
 Okruglica (k. 1370, kod Ivanjice) — 500, 506, 560, 561, 650
 Okruglica (kod Vareša) — 221, 233
 Okučani — 226
 Olovo — 233, 534, 535
 Omutić (kod Vilusa) — 442, 451, 472, 483, 551, 584, 591
 Onjeg (kod Arandelovca) — 450
 Opačići (kod Knina) — 460
 Opaljenik (kod Ivanjice) — 275
 Opasanica (kod Titograda) — 98— 100, 182
 Opatija — 751—753, 727, 781, 789
 Oplenac — 169, 309, 315, 942
 Orahovac (kod Vilusa) — 442, 608
 Orahovica (kod Foče) — 311
 Orahovica (kod Prače) — 245
 Orao (k. 1056, kod Grahova) — 472, 694
 Orašac (kod Topole) — 50, 130, 172, 285, 527, 619, 863, 942
 Orašje (kod Kruševca) — 576
 Orlik (pl.) — 623
 Orilnja (trig. 972, kod Višegrada) — 444
 Orlovac (kod G. Milanovca) — 34
 Orlovica (k. 482, kod Arandelovca) — 313
 Orlovica (trig. 1201, kod Knina) — 452, 459, 460, 808, 869, 870
 Orlovine (kod Tuzle) — 703
 Orovića Česma — 100, 101
 Oruglica (D. i G., kod Lešana) — 728, 729, 732
 Oruljak (brdo, kod Rogačice) — 565
 Osijamj (k. 841, kod Rogačice) — 540, 629
 Osječenica (kod Vilusa) — 24, 442, 472, 483, 552, 571, 572, 817
 Oskoruša (kod Rudog) — 287
 Osoje (kod Pljevalja) — 12, 32, 852
 Osonica (kod Ivanjice) — 515, 747, 748, 787
 Osovnik (brdo, kod Priboja) — 872
 Osredci (kod Brusa) — 794
 Ostružnica (kod Obrenovca) — 59
 Osredak (kod G. Milanovca) — 33
 Ostrog (manastir) — 101, 102, 105, 183, 355, 359, 478
 Ostroška greda (pl.) — 25
 Oštra čuka (k. 874, kod Sokobanje) — 711
 Oštra Jela — 107
 Oštrelj (k. 1076, kod Priboja) — 622
 Otlovići (D. i G., kod Kotor-Varoša) — 741
 Otočac — 137, 380, 423, 754, 790
 Oton (kod Knina) — 337, 459, 808, 869, 870
 Otpočivaljka (kod Prnjavora) — 162
 Otrić (kod Gračaca) — 205, 216, 358
 Ozren (kod Doboja) — 150, 312, 349

P

- Padova — 245
 Padene (kod Knina) — 847
 Pajkov Vir (kod Mateševa) — 52
 Pajtas (trig. 875, kod B. Luke) — 86
 Paklenje (kod Ušća) — 787
 Pakleš dol (k. 671, kod Sokobanje) — 842
 Palačkovci (D. i G., kod Prnjavora) — 835
 Pale (kod Sarajeva) — 213
 Palež (predeo, kod Lazarevca) — 448
 Palisad (kod Čajetine) — 76, 80, 81, 296, 499, 671

- Paljevine (na pl. Rudniku) — 33
 Paljina (D. i G., kod Niša) — 699, 700, 702
 Pandurica (predeo, kod Vilusa) — 219, 253, 255—257
 Panjica (r.) — 242
 Paraćin — 423, 691, 692, 937, 941
 Parcani (kod Beograda) — 60
 Partić (kod Knina) — 409
 Pareš (predeo, kod Vilusa) — 608
 Parlog (predeo, kod Arandelovca) — 449, 450
 Pasjača (pl.) — 649
 Pašina Ravan (kod Valjeva) — 540, 630
 Paunovići (kod Skender-Vakufa) — 720, 742
 Pavička brda (k. 864, kod Sitnice) — 82
 Pavići (kod B. Luke) — 85, 90
 Pavino Polje (kod Bijelog Polja) — 178, 295, 495
 Pavlovića Brod (kod Prijepolja) — 67
 Pecka (kod Krupnja) — 458
 Pečkanica (kod Kraljeva) — 468
 Peć — 95, 100, 103, 107, 182, 192, 193
 Peći (kod Knina) — 799
 Pek (r.) — 212
 Pejar Do (kod Nikšića) — 24
 Pena (k. 970, kod Gračaca) — 215
 Penezići (kod Rudog) — 678, 679, 686
 Pepeljev grob (predeo, kod Krem-
 na) — 556
 Pepeljevac (kod Kuršumlje) — 832
 Perćin (brdo, kod Vilusa) — 483
 Perići (kod Ušća) — 794, 795
 Perovići (kod Bileće) — 817
 Perućac (kod B. Bašte) — 498, 511
 Perunićska glava (k. 603, kod Kur-
 šumlje) — 846
 Pešter (visoravan) — 108, 372
 Petkovići (kod Vilusa) — 472, 552, 584, 591
 Petljača (kod Lazarevca) — 448
 Petnjica (kod Berana) — 355, 365
 Petrovac na Mlavi — 164
 Petrovići (kod Trebinja) — 19, 551, 552
 Petrovo polje (predeo, kod Skender
 Vakufa) — 720
 Peulje (G. i D., kod Bos. Grahova)
 — 655
 Pijevac (k. 1173, kod Žabljaka) — 849
 Pilatovci (kod Bileće) — 217
 Pilica (kod B. Bašte) — 876
 Piperi (predeo, kod Titograda) — 14, 16, 21, 348, 359, 478
 Pirkovac (kod Niša) — 669—701
 Pirot — 425, 426, 635
 Pisanica (kod Čajniča) — 704
 Piskavac (brdo, kod Brusa) — 805
 Pišteti (kod Grahova) — 551, 552, 571
 Pištenik (pl.) — 378
 Piva (predeo) — 278, 608
 Piva (pl.) — 868
 Piva (r.) — 14, 359, 522
 Pivski manastir — 477
 Plač (kod Blaca) — 812
 Plandište (kod Sjenice) — 108
 Plana (kod Ušća) — 87
 Planinica (kod Valjeva) — 541, 630, 640
 Planinica (kod Boljevca) — 682, 692
 Plaskovac (kod Arandelovca) — 315
 Plašćanska dolina — 378, 789—792
 Plašivac (k. 965, kod Knjaževca) — 669, 697
 Plaški — 137, 138, 377, 378, 387, 754, 775, 790—792
 Platićevo (kod Šapca) — 735
 Plav — 106, 121
 Plavće br. (pl. kod Bijelog Polja) — 176
 Plavča Draga (kod Slunja) — 137, 378, 379
 Plavno (kod Knina) — 215, 335—337, 452, 453, 459, 460
 Pleće (k. 1343, kod Ivanjice) — 558
 Pleš (kod Aleksandrovca) — 276, 795, 820
 Pleševica (k. 725, kod Knina) — 336, 452, 459, 460, 808, 866, 869, 870, 873
 Plitivčka jezera — 137
 Ploča (kod Aleksandrovca) — 276
 Ploča (kod Prijepolja) — 67, 113
 Ploča (kod Trstenika) — 820
 Pločnik (kod Prokuplja) — 352
 Pločnik (k. 1207, kod Brusa) — 801, 804
 Plužac (kod Krupnja) — 458
 Pljakovo (kod Kuršumlje) — 832
 Pljevlja — 11, 27, 28, 93, 94, 106, 141, 176—178, 192, 233, 234, 248, 262, 295, 302, 310, 331, 362, 363, 368, 417, 488, 491, 677, 680, 705, 746, 822, 824, 849, 856, 867, 868, 936
 Pobjenik (pl. kod Priboja) — 871

- Poblacé (kod Čajniča) — 311, 362, 363, 677, 851, 856
 Poblacnica (r.) — 679, 686, 851, 852, 859
 Pobrđe (kod Ušća) — 786, 787
 Počekovići (kod Bileće) — 253
 Počitelj (kod Gospića) — 7
 Podbožur (kod Nikšića) — 252, 253, 473
 Podgorac (kod Boljevca) — 689, 692
 Podgorica (sada: Titograd) — 15, 16, 91, 92, 97, 99, 100, 104, 106, 107, 120, 182, 184, 185, 271, 304, 348, 362, 365, 522, 544, 607, 609, 642, 646, 745, 823
 Podjavorje (kod Rudog) — 677, 678
 Podkovač (kod Čajniča) — 704
 Podkovač (kod Pljevalja) — 677
 Podkurjaj (kod Vilusa) — 472, 583
 Podpeće (kod Pljevalja) — 489, 704, 849, 860
 Podrinje (predeo) — 298
 Podum (kod Otočca) — 137
 Podunavlje — 62, 518—520, 598, 618, 675, 676, 685, 942
 Podvižak (kod Bora) — 196
 Podžplje (kod Han-Pijeska) — 627
 Pogled (k. 1384, kod Kokinog Broda) — 249
 Police (kod Gacka) — 70
 Polimlje — 106, 439
 Poljaci (kod Kruševca) — 631, 644
 Poljana (k. 921) — 874
 Poljana (predeo, kod Aranđelovca) — 450
 Poljane (kod Lovrana) — 750
 Poljanica (kod Han-Pijeska) — 534
 Polje (kod Ušća) — 787
 Polje (D. i G., kod Konjica) — 482
 Poljica (predeo, kod Berana) — 824
 Poljska — 186, 195
 Pometenik (kod Nikšića) — 255, 257
 Ponikve (predeo, kod Užica) — 564, 565, 568
 Ponikve (kod Čajniča) — 677, 704, 849, 850
 Ponikvica (predeo, kod Nikšića) — 24
 Ponori (kod Kraljeva) — 515
 Popova muda (trig. 851, kod Otrića) — 215
 Popov Do (kod Pljevalja) — 368
 Popovićevo brdo (k. 1187, kod Sjenice) — 276
 Popovići (kod Vardištva) — 621
 Popovo guvno (predeo, kod Blaca) — 845
 Popovo polje (kod Nevesinja) — 18
 Popšica (kod Niša) — 669—702
 Posavina — 282, 303, 345, 349, 585
 Postojna — 752, 753, 776, 777, 781
 Potoci (kod Drvara) — 281
 Potočani (kod B. Luke) — 163
 Potpeće (kod Užica) — 563
 Potkranje (kod Knjaževca) — 682
 Povije (brdo, kod Knjaževca) — 669, 696
 Povlen (pl.) — 540, 566, 630, 633, 634
 Pozlata (kod Kruševca) — 644
 Požar (trig. 1163, kod Biaca) — 844—847
 Požarevac — 210, 944
 Požega (kod Užica) — 143, 144, 151, 152, 232, 240, 461—463, 465, 523, 563, 587
 Pračevac (kod Kolašina) — 29
 Prača — 267, 311
 Prahovo — 164
 Pranjani (kod G. Milanovca) — 633
 Pravoševo (kod Prijepolja) — 67
 Prebidoli (kod Rudog) — 312
 Prekaja (kod Drvara) — 419
 Prekčaonica (kod Kraljeva) — 468
 Prekobrđe (kod Kolašina) — 99
 Prekobrđe (predeo, kod Kolašina) — 185
 Prekopuce (kod Blaca) — 812
 Preljubovići (kod Olova) — 534
 Prepelište (predeo, kod Kremana) — 556
 Presjeka (kod Kokinog Broda) — 233, 237, 276, 500, 506
 Presjeka (kod Nikšića) — 15, 476
 Preslap (brdo, kod Niša) — 699
 Pretezana (kod Blaca) — 813
 Pretrešnja (kod Prokuplja) — 123
 Previja (kod B. Luke) — 73, 89, 90, 131
 Previja (predeo, kod Kosjerića) — 633
 Previja (pl., kod Kolašina) — 29
 Previja (kod Rudog) — 300
 Previja (trig. 1037, kod Sitnice) — 83
 Previš (predeo, kod Rudog) — 677, 679, 686
 Prevoj (kod Kuršumlje) — 831, 833
 Pribinić (kod Teslića) — 721, 722
 Priboj (kod Ušća) — 796
 Priboj (na Limu) — 28, 31, 54—56, 66, 79, 81, 91—95, 106, 108, 113, 153,

178, 245, 269, 296, 300, 306, 331, 436, 445, 455, 642, 648, 671—673, 678, 746, 806, 822, 824, 860, 869, 871, 872, 875
 Pridvorica (kod Kuršumlije) — 110
 Prijedor — 133
 Prijedražje (kod Foče) — 605
 Prijepolje — 54, 66, 68, 93, 94, 109, 112, 113, 141, 176—178, 233, 262, 302, 362, 421, 436, 437, 492, 494, 651, 680, 746, 821, 822, 824, 858, 859, 936
 Prijedorac (kod Priboja na Limu) — 258, 287, 299, 300
 Prilike (kod Ivanjice) — 240, 463
 Primišlje (kod Slunja) — 792
 Primorska — 203
 Prisedo (predeo, kod Užica) — 564
 Prislonica (kod G. Milanovca) — 264
 Priština — 907
 Prkosava (kod Arandelovca) — 174, 249
 Prline (kod G. Milanovca) — 449
 Prnjavor — 161—163, 303
 Progar (kod Surčina) — 37, 39
 Progorelica (kod Ušća) — 787
 Progoreoci (kod Arandelovca) — 448, 526, 527, 603, 618
 Progoševo (kod Olova) — 534, 535
 Prokuplje — 307, 352, 643—645, 648, 785, 811, 844
 Propljenica (kod Čačka) — 474
 Prosek (brdo, kod Lazarevca) — 448
 Prosek (brdo, kod Arandelovca) — 450
 Prosjek (kod Prnjavora) — 163
 Prostruge (k. 609, kod G. Milanovca) — 173, 450
 Provalija (brdo, kod Niša) — 700, 701
 Provo (kod Šapca) — 549
 Prugovac (kod Aleksinca) — 696
 Pruževica (kod G. Milanovca) — 449
 Pržići (kod Vareša) — 233
 Pržine (kod Gačka) — 19
 Pšunj (pl.) — 636
 Pšeničište (kod G. Milanovca) — 449, 450
 Pudarci (kod Beograda) — 306
 Pukovica (kod Čajniča) — 704
 Pukovac (kod Niša) — 643—645
 Pusta reka (predeo) — 228, 229, 235, 416, 651, 732
 Pusti lisac (trig. 1475, kod Nikšića) — 360, 693
 Pusto Selo (kod Sokolca) — 534

Pusto Šilovo (kod Lebana) — 728, 861
 Pušnica (predeo, kod Arandelovca) — 450

R

R. Uglja (kod Ušća) — 787
 Rača (kod Bajine Bašte) — 223
 Rača (kragujevačka) — 250
 Rača (kod Priboja na Limu) — 79, 814
 Radaljevo (kod Ivanjice) — 461, 642, 650
 Radan (pl.) — 844
 Radanj (kod B. Luke) — 741
 Radenkovac (kod Knjaževca) — 669
 Radenkovo brdo (kod Knjaževca) — 670
 Radevačka česma (k. 992, kod Lebana) — 730, 731
 Radevci (kod Lebana) — 730
 Radijevići (kod Bijelog Polja) — 113, 114
 Radljevac (kod Knina) — 452, 459
 Radmanići (kod B. Luke) — 82
 Radmanovci (kod Brusa) — 801, 802
 Radmanovo (kod Brusa) — 801
 Radobuđa (kod Ivanjice) — 523, 524
 Radmirovac (kod Knjaževca) — 669, 701, 710, 711
 Radojeva Glava (kod Bijelog Polja) — 358
 Radojići (kod Priboja) — 875
 Radojinja (kod Priboja na Limu) — 79, 298, 303, 814
 Radošnica (r.) — 821
 Radovanovići (kod Ušća) — 787
 Radovašnica (manastir) — 548
 Radučić (kod Knina) — 410
 Rađuša (kod Valjeva) — 541
 Rađići (kod Kotor-Varoša) — 721, 741, 742
 Rajac (kod Čačka) — 515, 516
 Rajac (kod Kraljeva) — 264
 Rajac (trig. 846, kod Valjeva) — 168, 169, 172
 Rajh — vidi Nemačka
 Rajkovac (k. 814, kod Knjaževca) — 669, 696, 711
 Rajšići (kod Čajniča) — 704
 Rakčići (kod Ušća) — 787
 Rakelići (kod Prijedora) — 82, 83
 Rakinac (kod Smed. Palanke) — 502
 Rakita (kod Bijelog Polja) — 358
 Rakitnica (r., kod Konjica) — 554
 Raklja (kod Brusa) — 802

- Rakonje (kod Bijelog Polja) — 32
 Rakova Noga (kod Olova) — 634, 635
 Rakovac (kod Prnjavora) — 836
 Rakovac (kod Ušća) — 794, 795
 Rakovići (brdo, kod Arandelovca) — 450
 Rakovići (kod Priboja) — 622
 Ramaća (kod Kragujevca) — 33, 34
 124, 170
 Ramaćski visovi (kod G. Milanovca) — 33
 Ramljane (kod Gospića) — 137
 Ramčina (predeo, kod Bijelog Polja) — 358
 Ranilović (kod Mladenovca) — 236, 277, 449, 863
 Rasina (r.) — 344, 631, 800, 802, 819
 Rasina (predeo) — 202, 308
 Rasna (kod Požege) — 529
 Rasno (kod Prijepolja) — 67
 Rast (kod Nevesinja) — 73
 Rastićevo (kod Knina) — 216
 Rastok (kod B. Polja) — 67, 114
 Raška — 463, 467, 468, 558, 747, 786, 905, 906, 916
 Raškov Do (kod Vilusa) — 253
 Raškovo brdo (k. 972, kod Bileće) — 217, 253
 Rataje (kod Brusa) — 818, 820
 Ratari (kod Ušća) — 787
 Ravan (predeo, kod Arandelovca) — 448
 Ravan (kod Rogaćice) — 566, 567
 Ravanci (D. i G., kod Rudog) — 300, 443, 444, 455—457
 Ravna glava (k. 1119, kod Kuršumlije) — 846
 Ravna Gora (kod Ivanjice) — 232
 237, 289, 461, 560, 623
 Ravna gora (kod Mionice) — 130, 168, 338, 352, 630, 633
 Ravna gora (kod Prijepolja) — 67
 Ravna gora (kod Vlasenice) — 627
 Ravna Reka (rudnik) — 334, 937
 Ravni (kod Gacka) — 65, 118
 Ravni (kod T. Užica) — 506, 523, 525
 563
 Ravni (predeo, kod Lazarevca) — 448
 Ravni (kod Kuršumlije) — 110
 Ravni Gaj (kod Beograda) — 60
 Ravni (kod Gacka) — 477
 Ravni kotari (predeo) — 873
 Ravno (kod Gacka) — 635
 Ravno (kod Nikšića) — 358
 Ravno (trig. 660, kod Kuršumlije) — 831
 Ravno brdo (kod Rudog) — 298, 354
 Ravnje (kod Bogatića) — 433
 Razboj (trig. 590, kod Prijedora) — 83
 Razbojište (predeo, kod Lazarevca) — 448
 Razbojna (kod Kuršumlije) — 110
 Razići (kod Glavatićeve) — 593
 Razmet do (kod Nikšića) — 24
 Ražana (kod Valjeva) — 633, 636
 Ražanj (kod Kruševca) — 712
 Rebrovac — 411, 412
 Rečice — 525
 Repuševići (kod Rudog) — 678, 679
 Resava (predeo) — 646
 Resna (Dub, kod Cetinja) — 533
 Resnik (kod Aleksinca) — 711
 Retkocer (D. i G., kod Lebana) — 728—730, 732, 862
 Ribari (kod Gacka) — 70
 Ribari (kod Glavatićeve) — 593, 594
 Ribare (D. i G., kod Kruševca) — 644
 Ribarska Banja (kod Kruševca) — 647, 648
 Ribari (M. i V., kod Brusa) — 794
 Ribraševina (kod Užica) — 224, 564, 565
 Ribnica (r.) — 264
 Ridski brijeg (kod Priboja) — 875
 Ridanske rupe (brdo, kod Nikšića) — 219
 Rijeća (kod Olova) — 535
 Rijeka — 293, 322, 424, 752, 760, 772, 777
 Rijeka (kod Višegrada) — 444, 445
 Rijeka Crnojevića — 544, 546, 607
 Rim — 203, 237, 261, 281, 322, 755, 762, 764, 765, 770, 771, 772, 778, 779
 Rioca (kod Gacka) — 119
 Ripanj (kod Beograda) — 61, 944
 Risan — 20
 Risovac (k. 1355, kod Knina) — 654, 870
 Ritopek (kod Beograda) — 244, 246, 306
 Ritošići (kod Pljevalja) — 297, 852
 Rlica (kod Kruševca) — 644, 647
 Ročevići (kod Kraljeva) — 468, 513, 515
 Rodaljice (kod Benkovca) — 409
 Rogaćica — 224, 568
 Rogatica — 159, 222, 232, 263, 304, 311, 333, 372, 534
 Rogavčina (kod Raške) — 87

Roge (kod Užica) — 461, 524, 525, 528
 Rogoć — 73
 Romani (kod Kalinovika) — 503, 504
 Romanija (pl.) — 213, 233, 629
 Rošca (kod Nikšića) — 30
 Rovca (kod Kolašina) — 106, 348, 355, 359
 Rožaj (kod Berana) — 103—105, 358, 362, 363, 824, 929
 Rožanstvo — 80, 461, 499, 523, 563, 590, 642
 Rsovci (kod Niša) — 696
 Rtanj (pl.) — 636, 682, 710, 711
 Ručić (kod G. Milanovca) — 47, 128
 Ruda Glavica (kod Gacka) — 64, 65
 Rudina (k. 891, kod Knjaževca) — 669, 670, 711
 Rudina (k. 517, kod Niša) — 699, 702
 Rudine (kod Užica) — 80, 81
 Rudine (kod Vilusa) — 572
 Rudnik — 17, 128, 129, 332, 449, 540, 618, 630, 641
 Rudnik (pl.) — 17, 33, 34, 47, 50, 77, 123, 124, 128, 130, 168—171, 173, 203, 362, 685
 Rudno (kod N. Pazara) — 505, 515, 786, 787
 Rudo — 54, 281, 297, 299—301, 305, 312, 331, 344, 354, 369, 430, 437, 438, 443, 455, 666, 671, 672, 677—679, 686, 687, 825, 853, 856, 860, 875
 Rudopolje (kod Vrhovina) — 137
 Rudo Polje (kod Gacka) — 65
 Rudovci (kod Arandjelovca) — 126, 448
 Rugovo — 95, 106
 Rujišta (pl.) — 29
 Rujište (kod Sokobanje) — 683
 Rujnik (kod Niša) — 699, 700, 702
 Ruma — 736
 Rumunija — 195, 274, 325, 519
 Runjeva glavica (brdo, kod B. Bašte) — 573
 Rusija — 42, 867
 Rust (trig. 1321, kod B. Bašte) — 573, 574
 Rutoše (kod Priboja na Limu) — 79, 625, 814, 821
 Ružica do (k. 1289, kod B. Bašte) — 573
 Rzav (r.) — 523, 524, 560—563, 588, 589
 Ržanik — 73

S

Sablja (kod Rogačice) — 629
 Sagonjevo (kod Kuršumlje) — 838, 846
 Sagonjevske livade (predeo, kod Kuršumlje) — 832, 846
 Salaš (kod Negotina) — 939
 Samarica (pl.) — 459, 460
 Samogled (k. 1040, kod Knina) — 336
 San Đovani di Meduna — 183
 Sandžak — 14, 18, 27, 28, 31, 54, 71, 76, 92, 94, 95, 101, 102, 112, 115, 141, 143, 144, 146, 147, 153, 159, 160, 182, 184, 187, 192, 205, 206, 232, 233, 234, 288, 295, 322, 330, 333, 349, 355, 356, 363, 369, 370, 372, 419, 423, 426, 430, 435, 458, 475, 476, 488, 491, 494, 501, 587, 607, 609, 646, 648, 651, 666, 747, 786, 823, 824, 848, 849, 866, 885, 917
 Sanski Most — 86
 Sarajevo — 197, 207, 214, 231, 233, 237, 243, 282, 296, 311, 312, 332, 347, 369, 372, 632, 868
 Sastavci (predeo kod Priboja) — 302, 311, 678, 852, 874, 875
 Sava (r.) — 35—37, 40, 42, 46, 349, 542, 549
 Savov krst (predeo, kod Nikšića) — 26
 Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR) — 108, 142
 Savovo (kod Kraljeva) — 513, 515
 Seča Reka (kod Rogačice) — 540, 565, 630, 633
 Sedobro (kod Prijepolja) — 625
 Sekulići (kod Vardišta) — 497
 Selakovići (kod Nevesinja) — 613
 Selce — 193
 Selevac (kod Smed. Palanke) — 485, 493, 494, 502, 673, 685, 744
 Selište (kod Kuršumlje) — 846
 Selova (kod Kuršumlje) — 846
 Seljašnica (kod Prijepolja) — 872
 Semberija — 212, 282, 311, 332, 345, 368, 510, 511
 Semegnjevo (kod Cajetine) — 556, 557, 589, 621, 622, 642
 Semernjjevska gora (k. 1105, kod Cajetine) — 557
 Seništa (kod Kokinog Broda) — 303, 624, 625
 Seoci (kod Ušća) — 787
 Senokos (predeo, kod Kuršumlje) — 110

- Senj — 423
 Senjski rudnik (kod Cuprije) — 937
 Seona (kod Grocke) — 597, 598
 Setihovo (kod Višegrada) — 439, 443
 Severin (kod Rudog) — 437—439, 455, 671, 678, 679, 687
 Sevojno (kod Užica) — 564
 Sibinov grob (k. 968, kod Knjaževca) — 669, 697
 Sibnica (kod Blaca) — 845
 Sibnica (kod Arandelovca) — 449
 Sibnica (na Homolju) — 280
 Simin-Han (kod Tuzle) — 190, 282, 283, 297
 Sinoševići (kod G. Milanovca) — 50
 Sijarinska Banja (kod Lešana) — 861
 Sinj — 204, 302, 329, 359, 571, 778
 Sinjajevina (pl.) — 358, 365, 646
 Sisevac (kod Cuprije) — 937
 Sirogojno (kod Užica) — 80, 81, 223, 499, 506, 557, 561—563, 650
 Sirova glava (kod Rudog) — 296
 Sirovine (kod Olova) — 634
 Sitneš (kod Srpcu) — 835, 836
 Sitnica (kod B. Luke) — 82, 83, 85, 89, 132, 303
 Sitnica (pl.) — 149
 Sivčina — 463
 Sjedinjene Američke Države (SAD) — 108, 142, 146, 147, 324, 897, 899, 900, 902, 923
 Sjekirica (pl., kod Andrijevice) — 103
 Sjenica — 27, 28, 31, 67, 114, 143, 249, 363, 435, 463, 651, 666, 680, 809, 822, 824, 858, 873
 Skadar — 92
 Skakavci (kod Valjeva) — 633
 Skela (kod Obrenovca) — 36, 46, 541
 Skender-Vakuf — 720—722, 741, 742
 Skenderovina (kod Meljaka) — 852
 Skok (k. 791, kod Sokobanje) — 842
 Skoplje — 467, 909
 Skopska Crna gora — 146, 166
 Skorča gora (kod Vilusa) — 817
 Skori vrh (trig. 1064, kod Nikšića) — 26
 Skradin (kod Šibenika) — 404—408, 466, 467, 660
 Skrobnica (kod Knjaževca) — 669, 681
 Slanište (predeo, kod Blaca) — 811
 Slap (kod Rogatice) — 626
 Slatina (kod B. Luke) — 397
 Slatina (kod Nevesinja) — 680
 Slatina (kod Valjeva) — 541
 Slavonija — 42, 210, 226, 373—375, 638, 640, 648
 Slavonski Brod — 233
 Siemen (k. 1098, kod Boljevca) — 682, 697, 698, 710, 711
 Slepač Most (kod Bijelog Polja) — 488
 Slivno (G. i D., kod B. Luke) — 132
 Slivlje (kod Gacka) — 70
 Slovenija — 121, 133, 134, 203, 237, 245, 260, 261, 279, 281, 282, 284, 324, 380, 381, 387, 627, 749, 764, 766, 768, 769, 779, 791, 793
 Slunj — 792
 Smed. Palanka — 250, 346, 420
 Smederevo — 244, 346, 420, 519, 520, 536, 675, 705—708
 Smiljanići (kod Užica) — 523, 561, 588
 Smiljansko brdo (kod Užica) — 506, 560, 562
 Smiljevac (kod Ivanjice) — 109, 233, 235, 241, 249, 263
 Smrduša (kod Nikšića) — 252, 253, 256, 257
 Smrtići (D. i G., kod Prnjavora) — 835
 Sočice (kod Rudog) — 678
 Sofija — 285, 909
 Sokobanja — 230, 330, 426, 682, 689, 691, 699, 711, 713, 834, 841
 Sokolac — 213, 262, 311, 534, 535
 Sokolica (kod Han-Pijeska) — 627
 Sokolići (kod Čačka) — 264
 Sokolina (brdo, kod Rudog) — 679, 686, 687
 Sokolina (trig. 1225, kod Rogačice) — 566
 Sokolovica (kod Bijelog Polja) — 233, 235, 245
 Sokolovica (pl.) — 838, 844
 Sokolovići (kod Rogatice) — 222, 234, 263, 311, 333, 369, 510, 533, 634, 635
 Sokolovo (kod B. Luke) — 82—84, 90, 132
 Solotuša (kod Bajine Bašte) — 143, 223, 563, 564, 642
 Solun — 154
 Soldatovići (kod Krupnja) — 458
 Somina (kod Bileće) — 19, 476
 Sopot — 251
 Sovjetski Savez — 901, 932
 Spanci (kod Kuršumlje) — 829
 Spila (D. i G., kod Vilusa) — 572

- Split — 204, 246, 293, 320, 359, 386,
393, 418, 639, 949
- Spuz (kod Danilovgrada) — 16
- Srb — 215, 419
- Srbija — 27, 31, 33, 50, 94, 97, 102,
123, 129, 141, 143, 145—147, 150,
151, 153, 154, 156, 159, 160, 164,
167, 180, 194, 207—209, 214, 222,
230, 234, 236, 238, 247, 263, 267,
269, 289, 291—293, 302, 305, 307,
322, 329, 338, 339, 348, 356, 367,
369, 370, 414, 417, 418, 423, 425,
426, 428, 443, 464, 486, 490, 496,
499, 505, 520, 521, 542, 545, 548,
558, 562, 589, 590, 610, 616, 618,
628, 629, 631, 636, 638, 640, 648,
651, 666, 735, 737, 745, 746, 781,
809, 822, 834, 841, 844, 848, 885,
890, 897, 898, 900—902, 918, 942,
943, 947, 951, 954
- Srčanik (kod G. Milanovca) — 210
- Srebrenica — 150, 159, 510, 533, 534,
560, 704
- Srednja Reka (kod Sjenice) — 148
- Srednje brdo (pl., kod Pljevalja) —
495
- Sredozemno more — 142, 261
- Srem — 35, 36, 38, 41, 42—46, 168,
198, 426, 520, 542, 549, 635, 641,
647, 708, 735, 736
- Sremčica (kod Beograda) — 59, 60
- Sremska Rača — 42
- Srnetica (pl.) — 281
- Srpske Moravice (kod Ogulina) —
133—135, 377, 380, 381
- Stajnica (kod Brinja) — 135
- St. Straža (kod Knina) — 847
- Stalac — 785, 905
- Staniševac (kod Višegrada) — 444,
445, 621
- Stanišinci (kod Aleksandrovca) —
785, 794, 795
- Stanjevac (predeo kod Knina) —
866
- Stapari (kod Užica) — 563, 564, 568
- Stara planina — 422
- Starac (brdo, kod Lazarevca) — 448
- Stari Brod (kod Višegrada) — 222,
263, 430, 445, 496, 497, 557, 601
- Stari Ras — 28, 54, 55, 108, 430, 491,
561, 562, 823
- Staro Selo (kod Otočca) — 137
- Stave (kod Krupnja) — 458
- Stepen (kod Avtovca) — 19, 20
- Stepojevac (kod Obrenovac) — 63
- Stig (predeo, kod Požarevca) — 212,
241
- Sto (brdo, kod Kuršumlije) — 846
- Stojnik (kod Mladenovca) — 864
- Stol (trig. 1006, kod Kotor-Varoša)
— 741, 742
- Stolac — 72, 73, 75, 119, 613
- Stolac (kod Višegrada) — 444, 445
- Stolac (kod Vardišta) — 621
- Stolovići (kod Raške) — 795
- Stožer (kod Rudog) — 356
- Stožište (predeo, kod Knina) — 335,
798, 808, 870, 873
- Strahov Do (kod Meljaka) — 851
- Stragari (kod Arandjelovca) — 33,
77, 78
- Stranjani (kod Brodareva) — 872
- Stratinska (kod Sanskog Mosta) —
131
- Straža (predeo, kod Ivanjice) — 558,
561
- Straževica — 73
- Stražice (kod Čajniča) — 704
- Strilj (logor u Poljskoj) — 186
- Strmac (kod Pljevalja) — 12
- Strmac (manastir, kod Brusa) — 801
- Strmečica (predeo, kod Priboja na
Limu) — 258, 298
- Strmica (kod Knina) — 204, 335—
337, 386, 459, 869, 870, 873
- Strmica (D. i G., kod Višegrada) —
437, 439
- Strmička reka (kod Brusa) — 800—
802
- Strugara (kod Raške) — 795
- Stuba (kod Nikšića) — 219, 253
- Stubal (kod Aleksandrovca) — 785
- Stubal (kod Blaca) — 811, 813, 829
- Stubica (kod Lazarevca) — 449
- Stubica (kod Rogatice) — 540, 630
- Stubla (kod Lebana) — 728
- Stubline (kod Obrenovca) — 197
- Stubo (kod Priboja) — 587, 590, 623
- Studena (kod Lebana) — 728
- Studenac — 73
- Studenica — 465, 468, 513, 516, 517
- Studenica (manastir) — 787
- Studenica (r.) — 747
- Stup (kod Sjenice) — 108
- Subjel (pl.) — 633, 636
- Subotica (kod Aleksandrovca) — 785
- Subotinac (kod Sokobanje) — 637
712
- Suho polje (predeo, kod Knina) —
866

Suša (kod Knina) — 410
 Sušak — 134, 320, 321, 322, 381, 423
 Sušica (kod Kruševca) — 643, 644
 Sutjeska (r.) — 640
 Suva planina — 146, 166, 834
 Suvi Do (kod Blaca) — 812, 813
 Suvo rudište (pl.) — 785, 786, 795
 Suvi vrh (kod Bileća) — 817
 Suvobor (pl.) — 130
 Suvodol (kod Smedereva) — 501, 502, 508
 Suvo Selo (kod Obrenovca) — 44
 Sv. Arandeo (manastir, kod Niša) — 701
 Sveti Đorđe (manastir, kod Blaca) — 812
 Svetigora (k. 960, kod B. Luke) — 89
 Svetinja (kod Kragujevca) — 346
 Svinčine (predeo, kod Lazarevca) — 448
 Svilaja (pl.) — 320, 341
 Svojinovo (kod Kruševca) — 576
 Svrackovica (kod G. Milanovca) — 50, 51
 Svrackovo (kod Požege) — 524, 637, 650
 Svrlijig — 668, 702

Š

Šabac — 210, 226, 433, 547—549, 640
 Šabanci (kod Olova) — 635
 Šahovići (kod Bijelog Polja) — 179, 180, 356, 372, 488, 489, 496
 Šanac (kod Kruševca) — 358, 575
 Šanac (predeo, kod Blaca) — 811
 Šanac (predeo, kod Priboja) — 298, 299
 Šanac (k. 1167, kod Prijepolja) — 67, 113
 Šapido (predeo, kod Brusa) — 801
 Šapići (kod Čajniča) — 704
 Šapjane (kod Rijeke) — 779
 Šarampovo (predeo, kod Rogačice) — 565, 567
 Šarenik (kod Ivanjice) — 463, 500
 Šarenovo Polje (kod Olova) — 534, 535
 Šargan (pl.) — 590, 622
 Šarinci (kod Prnjavora) — 162
 Šatornja (G. i D., kod G. Milanovca) — 123, 171, 173, 315

Šavnik — 21, 99, 106, 272, 355, 358, 359, 522, 640, 642, 646, 647, 849
 Šebov grob (predeo, kod Čajniča) — 825
 Šekovići (kod Vlasenice) — 510
 Šekular (predeo, kod Ivangrada) — 98, 99, 106
 Šćepan Polje (kod Foče) — 356
 Šepšin (kod Rajlje) — 471, 493
 Šestarevac (trig. 1473, kod Kolašina) — 29, 30
 Ševe (kod Knina) — 799, 869
 Šibenik — 204, 246, 292, 320, 341, 342, 359, 392, 393, 404, 406, 408, 418, 466, 639, 657—659, 927, 946, 949, 950
 Šikulje (kod Vareša) — 233
 Šilopaj (kod G. Milanovca) — 128, 174, 361, 362
 Šiljati kamen (kod Knjaževca) — 697
 Šiljci (kod Rudog) — 677—679, 686
 Šiljoman (kod Blaca) — 812, 813
 Šipačno (kod Gacka) — 119
 Šipašnica (kod Bujanovca) — 861
 Šipovik (kod Nove Varoši) — 67
 Šiprage (kod Skender Vakufa) — 720—723
 Širijevci (kod Sokolca) — 534
 Široka kosa (k. 955, kod Rudog) — 455
 Široke njive (kod Foče) — 643
 Širokovac (kod Arandelovca) — 450, 674
 Šišmanovac (kod Prokuplja) — 308
 Škare (kod Otočca) — 137, 788
 Skorča Gora (k. 1078, kod Vilusa) — 473
 Škuljevac (k. 1168, kod Vilusa) — 472, 483
 Šljivovica (kod Užica) — 80, 81, 223, 556, 563, 568, 569, 642
 Šljivovo (kod Brusa) — 784, 802
 Šmigovac (brdo, kod Blaca) — 811
 Šolaji (kod Kotor-Varoša) — 741
 Šošići (kod Brusa) — 784, 786, 800—802, 804
 Štalcarji (kod Kočevja) — 134
 Štavalj (brdo, kod Lijeve Rijeke) — 522
 Štavalj (kod Sjenice) — 263
 Štavica (kod Užica) — 524
 Štedim (kod Vilusa) — 257
 Štitari (kod Cetinja) — 537
 Štitkovo (kod Kokinog broda) — 66, 68, 114, 159, 222, 233, 235, 247, 263, 289, 295, 419, 499, 560, 809

Štrpci (kod Priboja na Limu) — 79, 80, 288, 295, 296, 299, 455, 814, 823
 Sula (kod Pljevalja) — 368
 Šumadija — 126, 130, 169, 746, 863
 Šumani (kod Pljevalja) — 488, 860
 Šume (kod Gacka) — 64
 Šuplja lipa (kod B. Bašte) — 636
 Šuplje br. (kod Gračaca) — 215
 Šuplji gorun (k. 699, kod Niša) — 700, 701
 Šurakovac (kod Arandelovca) — 448
 Šutica (k. 472, kod Arandelovca) — 313
 Švajcarska — 773

T

Tadenje (kod Brusa) — 787
 Takovo — 48, 50, 130, 277, 619
 Talambas (pl., kod Vranja) — 727
 Tatarovina (kod Čelebića) — 85
 Tara (pl.) — 168, 224, 417, 443, 444, 496, 497, 557, 568, 569, 601, 642
 Tara (r.) — 66, 93, 103, 104, 150, 263, 264, 306, 309, 355, 365, 489, 522, 677, 849, 929
 Tarabića brdo (kod B. Bašte) — 574
 Taševo (kod Prijepolja) — 67
 Tavnik (kod Kraljeva) — 264
 Tavnica — 457
 Temeni vrh (k. 730, kod Niša) — 701, 702
 Temnić (predeo, kod Varvarina) — 289
 Teočin (kod G. Milanovca) — 130
 Tepca (kod Žabljaka) — 489, 868
 Tepljuh (kod Drniša) — 948
 Teslić — 233, 837
 Tešanjka (r.) — 836
 Tešebica (kod Vardišta) — 621
 Tetrebovac (trig. 1148, kod Priboja) — 623
 Tičevo (M. i V., kod Bos. Grahova) — 654, 655
 Timar (predeo, kod B. Luke) — 83
 Timok (r.) — 746
 Tiovačka čuka (k. 686, kod Kuršumlije) — 846
 Tirana (u Albaniji) — 479
 Tisa (kod Nikšića) — 15
 Tisova glava (brdo, kod Rogačice) — 540, 630

Tisovac (trig. 1246, kod Bileće) — 217
 Tiškovac (G. i D., kod Knina) — 655, 799, 869
 Tišovo brdo (k. 380, kod Arandelovca) — 450
 Tješen (r.) — 12
 Tmava (kod Blaca) — 813, 829
 Toci (kod Pljevalja) — 856, 857, 867
 Točane (kod Blaca) — 812, 813
 Tolišnica (kod Kraljeva) — 514
 Tometino polje (kod Kosjerića) — 155, 168
 Tomići (kod Cetinja) — 533
 Toplica (predeo) — 110, 145, 213, 244, 276, 308, 311, 335, 353, 357, 371, 414, 415, 575, 628, 643—645, 648, 649, 746, 784, 819, 828, 830, 832, 837, 843—845, 907
 Toplica (r.) — 229, 415, 785, 812, 832, 832, 837, 843—845, 907
 Topola — 944
 Topolje (kod Knina) — 808, 870
 Tornik (kod Čajetine) — 269, 288, 623
 Tounj (kod Ogulina) — 139, 792
 Tramošnja (kod Sanskog Mosta) — 83, 86, 87, 132
 Trbunje (kod Blaca) — 813, 829, 845
 Trbušane (kod Čacka) — 279
 Trbušće (kod Foče) — 605
 Trbušnica (kod Lazarevca) — 127, 171, 448
 Trebava (predeo) — 312, 349, 412
 Trebević (na Jahorini) — 868
 Trebinje — 70, 207, 218, 237, 255, 328, 441, 476, 608, 616, 660, 725
 Trećak kod Brusa) — 784
 Trepča (rudnik) — 908
 Trepča (kod Andrijevice) — 181
 Trepča (G. i D., kod Nikšića) — 23, 17, 218, 252, 253, 255—257
 Trepča (kod Kraljeva) — 264
 Treskavica (pl.) — 627
 Trešnjevica (kod Arandelovca) — 123, 127, 128, 130, 169, 171, 172, 315
 Trešnjevica (kod Arilja) — 212
 Trešnjevik (brdo, kod Andrijevice) — 98, 100, 179, 181
 Trešnjevo (kod Vilusa) — 442, 476, 551, 693
 Trešnjica (k. 636, kod Užica) — 564
 Treštena stena (k. 1288, kod Ivanjiće) — 560, 562, 588, 650
 Trgovište (kod Sokobanje) — 711

Tripovac (kod G. Milanovca) — 50
 Trivići (kod Knina) — 410
 Trn u Bugarskoj) — 426
 Trnava (kod Ivanjice) — 562, 565
 Trnava (D. i G., kod Niša) — 696, 712
 Trnavka (kod Priboja) — 621, 222
 Trnovci (kod Brusa) — 784
 Trnovo — 71, 311, 347, 369, 430
 Trnjaci (kod Ušća) — 787
 Trogir — 949, 950
 Troglav (pl.) — 264, 513, 514, 613, 653
 Tromošnja — vidi Tramošnja
 Trst — 320, 321, 753, 757, 762—765, 770, 771, 772, 778
 Trstena (Kar. kod Vranja) — 733,
 Trstenik — 820
 Tršanovci (kod Brusa) — 802
 Trubarevac (kod Aleksinca) — 711, 713
 Trubjela (kod Nikšića) — 253, 294, 442, 476, 551, 797
 Trudelj (kod G. Milanovca) — 332, 450
 Trudovo (kod Kokinog Broda) — 233, 235, 237, 245, 261, 263, 289, 461, 587, 588, 809, 810
 Trusina (pl., kod Nevesinja) — 72, 680
 Tulare (kod Lebana) — 728, 730
 Tulari (kod Kuršumlije) — 813, 832, 839
 Tulovo (kod Pljevalja) — 495
 Tumba (kod Lebana) — 728
 Tumba (kod Boljevca) — 681—683, 690, 691
 Tupale (kod Lebana) — 730, 861
 Tupalski vis (trig. 921. kod Lebana) — 730, 731, 733
 Tupan (kod Vilusa) — 253, 484
 Tupižnica (pl., kod Knjaževca) — 328
 Tupižnica (k. 1143, kod Knjaževca) — 710
 Turija (kod Nikšića) — 21, 24, 25
 Turija (trig. 1850, kod Kolašina) — 29
 Turjak — 281
 Turska — 188
 Tušnica (kod Konjica) — 482
 Tutin — 95
 Tuzi (kod Lijeve Rijeke) — 522
 Tuzla — 190, 233, 234, 282, 283, 287, 297, 298, 312, 329, 347, 534, 703,

U

Ub — 226, 541
 Ubli (kod Titograda) — 522
 Učka (pl.) — 750, 752, 753
 Udbina — 855
 Ugljarevo — 125
 Ugrinovci (kod Ljiga) — 524, 620
 Uilica (pl.) — 419, 655 869
 Ulog (kod Nevesinja) — 503, 635
 Um (kod Priboja) — 623
 Umčari (kod Beograda) — 306, 470
 Umka (kod Beograda) — 210, 307, 519, 935, 943
 Urljaj (k. 496, kod Knina) — 866
 Uroševac — 92
 Ustibar (kod Rudog) — 302, 438, 439, 455
 Ustikolina — 245, 278, 311, 368, 372, 857, 860
 Ušće (kod Obrenovca) — 541, 542, 549
 Ušće (kod Raške) — 468, 474, 496, 513, 515, 516, 558, 747, 784, 786, 787, 795, 796, 905
 Utes (kod Nikšića) — 19
 Uvac (r.) — 66, 67, 68, 69, 79, 109, 112—115, 141, 222, 244, 247, 261, 300, 301, 455, 588, 624, 626, 651, 671, 672, 806, 809, 810, 822, 876
 Uvlaka (trig. 958, kod G. Milanovca) — 33
 Užice (sada Titovo Užice) — 76, 111, 143, 144, 197, 210, 224, 240, 249, 309, 431, 461—463, 468, 523—525, 557, 560, 561, 563, 564, 568, 586 557, 560, 561, 563, 564, 568, 587, 589, 622, 625, 629, 636, 637, 642, 647, 673, 929

V

V. Britanija — 142, 261
 V. Grabovica (kod Brusa) — 802
 V. Grabovica (predeo, kod Brusa) — 804
 V. kita (trig. 1240, kod Nikšića) — 219, 253, 360
 V. Kličevac (k. 990, kod Grahova) — 552, 591
 V. Ivanča (kod Mladenovca) — 508
 V. Krsna (kod Mladenovca) — 471, 493
 V. livada (predeo, kod Ivanjice) — 240

- V. Mračaj (kod Knina) — 799
V. Prosek (trig. 656, kod Benkovca) — 409
V. Vrbnica (kod Aleksandrovca) — 820
Vagan (kod Arandelovca) — 236, 362
Vagan (kod Gračaca) — 251
Vakuf (kod Nove Varoši) — 66
Valakonje (kod Boljevca) — 689
Valjevo — 210, 274, 302, 329, 417, 434, 540, 541, 630
Varda (kod Kosjerića) — 80, 540
Varda (kod Rogачice) — 565, 567, 629, 630, 636, 637
Varda (kod Rudog) — 456, 786
Vardar (trig. 1123, kod Vilusa) — 253, 255—257
Vardište — 80, 143, 298, 444, 445, 455, 457
Vareš — 221
Varovnica (brdo, kod Ralje) — 470
Vašići (kod Rogачice) — 566
Vasojevići (predeo) — 97, 99, 100, 178, 179, 182, 184, 192, 193, 348, 522, 607, 608
Vašington — 147, 214, 831, 889—891, 899, 900
Večići (kod Kotor-Varoša) — 720, Večići (kod Kotor-Varoša) — 720, 741, 742
Vel. Grabovica (kod Brusa) — 784
Velebit (pl.) — 137, 204, 383, 391, 792
Velereč (kod G. Milanovca) — 51
Veletovo (kod Višegrada) — 443—445, 457
Velika Britanija — 108, 201, 204, 888, 895, 896, 898—900, 911, 913, 914
Velika Drenova (kod Trstenika) — 820
Velika Ivanča (kod Mladenovca) — 249
Velika Morava (r.) — 153, 164, 212, 244, 301
Velika Moštanica (kod Obrenovca) — 59
Velika Negovica (k. 666, kod Sokobanje) — 842
Velika Plana (kod Prokuplja) — 229, 308, 344, 357, 812
Velika Plana (kod Smed. Palanke) — 944
Velika Popina (kod Gračaca) — 659
Velika Šatra (kod Kuršumlje) — 831, 844, 846
Velike Lašće — 203
Veliki Crljeni (kod Lazarevca) — 864
Veliki krš (kod Pljevalja) — 12
Veliki laz (predeo, kod Kuršumlje) — 846
Veliki Orašac — 943
Veliki Šiljegovac — 575, 643—645, 648
Veliki Šturac (trig. 1132, kod G. Milanovca) — 33
Veliki vrh (k. 893, kod Aleksinca) — 711, 712
Veliko Gradište — 211
Veliko Orašje — 519, 863
Velimlje (kod Trebinja) — 19, 31, 218, 817
Veljuh (k. 462, kod Knina) — 866
Venčac (kod Arandelovca) — 360, 674
Venčani (kod Arandelovca) — 172, 236, 449, 619
Veteriječ (kod G. Milanovca) — 129
Vežanja (kod Vardišta) — 497, 621
Vidovići (kod Rudog) — 300
Viča (kod Blaca) — 812, 813
Vijačani (kod Prnjavora) — 162
Vijenac (kod Pljevalja) — 12, 248
Vilovi (kod Nove Varoši) — 235, 809
Vilusi (kod B. Luke) — 82, 132, 817
Vilusi (kod Grahova) — 19, 20, 23, 31, 217, 252, 253, 257, 360, 451, 472, 476, 483, 552, 571, 583, 591, 607, 646, 651, 693, 797
Vilja rudina (predeo, kod Brusa) — 804
Vina (kod Lebana) — 729, 732
Vina (kod Knjaževca) — 681
Vinicka (kod Andrijevice) — 181
Vinkovci — 549
Vioгор (trig. 1281, kod Čajetine) — 557
Vionica (kod Ivanjice) — 241
Vionica (kod N. Pazara) — 505
Virovo (kod Arilja) — 523
Virovštak (trig. 1119, kod Nikšića) — 478
Vis (o.) — 657, 658, 659
Vis (k. 365, kod Arandelovca) — 448
Vis (trig. 1431, kod Meljaka) — 851, 852, 859
Vis (k. 1332, kod Rudog) — 679, 686, 687
Vis (k. 1119, kod Pljevalja) — 849
Vis (trig. 1295, kod Priboja) — 871

- Visibaba (kod Požege) — 529, 564
 Visočnik (kod Han-Pijeska) — 533
 Visoka (kod Ivanjice) — 238, 249,
 269, 288, 297, 303, 304, 310, 328,
 461, 499, 506, 523, 561, 562, 587—
 —590, 649, 650
 Visoka gl. (brdo, kod Nikšića) — 219
 Visoka glava (k. 1174, kod Vardišta)
 — 557
 Višegrad — 27, 31, 108, 149, 150,
 153, 222, 232, 245, 261, 263, 265,
 267, 417, 421, 430, 443, 445, 446,
 534, 557, 622
 Viševac (kod Nikšića) — 25
 Viševce (kod Kotor-Varoša) — 720,
 741
 Vitivica (kod Kovičjače) — 212
 Vjetarnik (pl.) — 182, 185, 522
 Vladaja (predeo, kod Ivanjice) —
 562
 Vladojevići (kod Olova) — 534
 Vlahinje (kod Vareša) — 233
 Vlahovići (kod Pljevalja) — 704,
 860
 Vlakča (kod Mladenovca) — 125,
 315
 Vlasenica — 159, 511, 510, 533, 535,
 602, 627, 868
 Vlašić (pl., kod Krupnja) — 458
 Vlaška (kod Mladenovca) — 471
 Vlaško Polje (kod Sokobanje) —
 698
 Vlaško Selo (kod Sokobanje) — 842
 Vodanj (kod Smedereva) — 502,
 508
 Vodice (trig. 1111, kod Ivanjice) —
 500
 Vodice (kod Šibenika) — 658
 Vojkovci (kod Arandelovca) — 171,
 174, 277
 Vojniče (kod Kuršumlje) — 831
 Vojnik (pl.) — 334, 348, 476
 Vojnovići (kod Foče) — 605
 Vojtine (kod Žabljaka) — 868
 Vojvodina (kod G. Milanovca) — 33
 Vojvodina (oblast) — 45, 337, 641
 Volujak (pl.) — 23
 Vrabačka (kod Han-Pijeska) — 534
 Vračenovići (kod Bileće) — 552
 Vračar (deo Beograda) — 307, 519,
 520, 708, 709, 935, 943
 Vraneša (kod Kokinog Broda) — 66
 Vraneševac (kod Pljevalja) — 12
 Vranić (kod Umke) — 210
 Vranovica (trig. 605, kod G. Mila-
 novca) — 51, 450
 Vranjača (kod Čajniča) — 249, 677
 Vranjača (r.) — 64
 Vranje — 727, 909
 Vranje (kod Požege) — 637
 Vranje Brdo (kod Kotor-Varoša) —
 741
 Vranjevina (brdo, kod Kokinog Bro-
 da) — 650
 Vranjkovići (kod Knina) — 798,
 799, 807, 808, 869
 Vranjska Banja — 727
 Vranjsko jezero — 659
 Vrapci (kod Lebana) — 331
 Vrata (brdo, kod Brusa) — 801, 804
 Vratari D. i G. (kod Aleksandrovca)
 — 785
 Vratlo (predeo, kod Kolašina) —
 99, 100, 106
 Vražegrmci (kod Nikšića) — 25
 Vrba (kod Gacka) — 653
 Vrba (kod Kraljeva) — 819
 Vrbanja (r.) — 721
 Vrbanjci (kod Kotor-Varoša) — 720
 Vrbas (r.) — 233, 412
 Vrbica (kod Arandelovca) — 315
 Vrbica (G. i D., kod Nikšića) — 19,
 218, 252
 Vrbica (kod Zaječara) — 682
 Vrbic (kod Krupnja) — 458
 Vrbnica (kod Foče) — 605, 653
 Vrbnica (r.) — 477
 Vrbovac (kod Aleksinca) — 711,
 713
 Vrbovac (kod Smedereva) — 598
 Vrbovica (kod Lebana) — 732
 Vrbovo (kod Prijepolja) — 849, 857,
 859, 867
 Vrbovsko (kod Ogulina) — 135
 Vrčin (kod Beograda) — 62, 239, 240,
 306
 Vrelo (kod Niša) — 668, 669, 696,
 699, 710, 712
 Vreoci (kod Lazarevca) 174, 351,
 864
 Vrhovi (trig. 1442, kod Pljevalja) —
 12
 Vrljetna strana (kod G. Milanovca)
 — 51
 Vrljka — 150, 361, 419, 927
 Vrmbaje (kod Ušća) — 787
 Vrmoš (u Albaniji) — 122, 185, 188,
 192, 193, 366, 477, 479
 Vrnčani (kod G. Milanovca) — 47,
 49, 50, 129
 Vrnjačka Banja — 786
 Vrpolje (kod Gračaca) — 215

Vrpolje (kod Trebinja) — 552
 Vršani (kod Prnjavora) — 162
 Vršeljak (brdo, kod Požege) — 524
 Vršina (kod Knina) — 866, 869, 870
 Vršovac (kod Blaca) — 813
 Vručevce (kod Bujanovca) — 861
 Vrulja (kod Pljevalja) — 286, 489, 495
 Vrutci (kod Užica) — 563, 564
 Vučevo (kod Meljaka) — 851, 852
 Vučevo (predeo, kod Tjentišta) — 835
 Vuči do (predeo, kod Bileće) — 218
 Vučića (br., kod B. Luke) — 742
 Vučipolje (kod Gračaca) — 855
 Vučja glava (kod Priboja) — 875, 876
 Vučjak (kod Prnjavora) — 161, 162
 Vujan (pl.) — 264
 Vujašinovići (kod Knina) — 410
 Vukanja (kod Prokuplja) — 358, 415
 Vukasinovo pleće (kod Nikšića) — 24
 Vukosavci (kod Arandelovca) — 171, 315, 674
 Vukona (kod Obrenovca) — 44
 Vukotica (kod Nikšića) — 24

Z

Zablacé (kod Šibenika) — 657
 Zabojnica (kod Čačka) — 124
 Zaborak (kod Goražda) — 302, 311, 369, 430, 679, 848—852
 Zabrđe (kod Bijeljine) — 365
 Zabrđe (predeo, kod Sokobanje) — 842
 Zabrežje (kod Obrenovca) — 541
 Zackulje (kod Ušća) — 787
 Zadar — 204, 246, 320, 386, 393, 658
 Zaglavak (kod B. Bašte) — 111, 568, 642
 Zagora (kod Vilusa) — 451, 483, 551, 552, 571, 572, 693
 Zagorac (kod B. Luke) — 132
 Zagrada (kod Nikšića) — 26
 Zgrade (kod Arandelovca) — 128, 169, 172, 174, 283, 332, 362
 Zgrade (kod Sokobanje) — 534
 Zagreb — 207, 665, 736, 953
 Zagulj (kod Vilusa) — 584
 Zaguljski krš (kod Vilusa) — 583
 Zajača (rudnik) — 549

Zaječar — 164, 302, 330, 682, 939
 Zakamenje (trig. 1374, kod Nikšića) — 25
 Zaklopača (kod Beograda) — 244, 306
 Zakmur (kod Foče) — 605, 653
 Zakurjaj (kod Grahova) — 472, 473, 483, 694
 Zalužnica (kod Otočca) — 137, 382
 Zaljuta (trig. 1049, kod Bileće) — 217
 Zamršten (na Zelengori) — 875
 Zanuglina (kod Bileće) — 817
 Zaostro (kod Čajnića) — 677
 Zaostro (kod Meljaka) — 852
 Zaovine (kod Bajine Bašte) — 496, 497, 557, 568, 569, 573, 621, 642
 Zapadna Morava (r.) — 144, 242, 340, 358, 732, 469, 575, 628, 835
 Zarožje (D. i G. kod Rogačice) — 556, 567
 Zaseok (kod Knina) — 460
 Zaslav (kod Vilusa) — 442, 591
 Zastrma (k. 705, kod Trebinja) — 552
 Zaton (kod B. Polja) — 97, 358, 488
 Zavajit (kod Foče) — 287
 Zavidovići — 347
 Zbojštica (kod Kokinog Broda) — 463
 Zdravča čuka (kod Knjaževca) — 669, 696
 Zdravčići (kod Užica) — 564
 Zdravinje (kod Kruševca) — 110, 145, 202, 229, 643—645
 Zebljak (kod Vilusa) — 483, 551
 Zeček — 73
 Zečeva v. (pl. kod Kokinog Broda) — 249
 Zekavica (kod Pljevalja) — 489
 Zelengora (pl.) — 868
 Zemun — 35, 36, 507, 549, 666
 Zeta (r.) — 102, 323
 Zenica — 632
 Zenica (kod Pljevalja) — 678
 Zeta (r.) — 797
 Zeta (predeo) — 186
 Zimlje (G. i D., kod Nevesinja) — 118
 Zla gora (pl.) — 334, 348
 Zlačnica (r.) — 821
 Zlarin (o) — 657
 Zlatar (pl.) — 66, 108, 310, 625, 650—652, 821, 822, 869
 Zlatibor (pl.) — 79, 81, 143, 170, 304, 333, 443, 455, 461, 463, 556, 558, 642, 821

Zleginja (kod Brusa) — 784
Zlostup (kod Rudog) — 438, 439
Zlot (kod Brusa) — 939
Zmištak (kod Knina) — 409
Zrmanja (kod Knina) — 216
Zrmanja Vrelo (kod Knina) — 853
Zubci (kod Vilusa) — 442
Zubovići (kod B. Luke) — 741
Zvečan (k. 1011, kod Rogačice) — 566
Zvijerina (kod Bileće) — 693
Zvijezda (pl.) — 430
Zvornik — 190, 287, 347, 534

Z

Živenica (kod Rudog) — 678, 679
Živica (kod Vrhovina) — 137
Živinice (kod Tuzle) — 329
Živinice (D. i G., kod Kotor-Varoša) — 720, 721, 741,
Živkovci (kod Arandelovca) — 450, 527
Žlijeb (r.) — 355
Žlijeb (kod Varaždina) — 148
Žabare (kod Mladenovca) — 125
Žabljak — 310, 358, 419, 522, 642, 646, 647, 868
Žagrović (kod Knina) — 336, 337, 459
Žagubica (kod Bora) — 164
Žarevo (kod Brusa) — 787, 801
Zdrela (k. 703, kod Zaječara) — 682

Žedna gl. (trig. 1430, kod Kokinog Broda) — 289, 309
Žegrova (kod Kuršumlje) — 831, 832, 334, 846
Željini (pl. kod Raške) — 87, 276, 461, 794, 795, 800, 819, 820
Žeravice (kod Kladnja) — 534
Žeženac (k. 864, kod Knjaževca) — 670
Žijovo (kod Titograda) — 359
Žiljci (kod Brusa) — 802
Žiljevo (kod Nevesinja) — 531
Žirava (k. 774, kod Požege) — 525
Žirje (o.) — 657
Žitni Potok (ko Lebana) — 649
Žitorada (kod Prokuplja) — 643—645
Živa (kod Grahova) — 551
Žljebovi (kod Han-Pijeska) — 534
Žnidavac (kod Ogulina) — 136, 137, 337, 389
Žuber — 12
Žuč (kod Kuršumlje) — 838
Žučkovac (kod Aleksinca) — 668, 711
Žunovi (kod Olova) — 534, 535
Župa (predeo, kod Brusa) — 794, 800, 845
Župa (kod Konjica) — 482, 503, 554, 627
Župa Pivska — 358
Župa (predeo, kod Nikšića) — 21, 25, 26, 868
Žuti oglavak (k. 371, kod Arandelovca) — 172

VOJNE JEDINICE, ŠTABOVI I KOMANDE I OSTALI POJMOVI

Armije

- 2. bugarska okupaciona — 737
- 2. jugoslovenska — 409
- 2. italijanska — 321
- 2. oklopna nemačka — 197, 435, 786, 853, 927, 936, 939, 951

Bataljoni

četnički:

- Banjski — 253
- Banjanski — 15
- Bijeljinski — 282
- Bjelobrđski — 624
- Crnovrški — 401
- Cucki — 817, 828
- Čelebićko-dragečavski — 686
- Dabarski — 75
- Dobrunski — 440
- Golubički — 336, 459, 460, 655
- Goraždanski — 368, 369
- Goraški — 679
- Fojnički 1. nevesinjske brigade — 613
- Grahovski — 253, 571, 583, 584
- Jahorinski — 679
- Jasenički — 137
- Jošanički — 679
- Jurišni »Zlatibor« — 562
- Ljevorečki — 25, 183
- Miljevinski — 679
- Obaljski — 503
- Olovski — 533
- Opsječki — 742
- Okruglički — 729, 732, 734
- Otonski — 336, 460
- Ozrenski 330, 415
- Pađenski — 460
- Piperski — 21

- Pavkovićko-vražegrmski — 24, 25
- Plavnjanski — 336
- Pračanski — 679
- Prebilovački — 74, 75
- Rudinsko-trepački — 20, 21, 217, 218, 219, 252, 253, 258, 472, 473, 571, 584, 693
- Rudanski — 299, 622
- Strmički — 335, 336, 459, 655
- Štrbački — 300
- Ustikolinski — 679
- Vučedolski — 253
- Zagorski — 503
- Zakmurski — 605, 606, 679
- Zatonski — 421
- Zubački — 442
- Žagrovički — 459
- 1. jugoslovenski »Vožd Karađorđe« — 791
- 14. jurišni — 787

NOVJ:

- 1. bokeljski — 477, 544
- Bjelopoljski 3. sandžačke brigade — 23
- Kukavički — 732
- Krajiški NOP — 119
- Vasojevički udarni — 23, 96, 98

Brigade

četničke:

- 1. belička — 576, 585
- 1. beranska — 29, 30, 105
- 1. bjelopoljska — 11, 12, 31, 32
- 1. boljevačka — 710, 712
- 1. Bosanskokrajiškog korpusa

- 82, 83, 85, 132, 340, 398, 400
- 1. dragačevska — 268, 286, 461
- 1. durmitorska — 11
- 1. gruzanska — 33, 34, 124
- 1. jablanička — 367, 729, 730, 733, 734
- 1. jasenička — 675, 830
- 1. jurišna — 313, 315
- 1. korpusa Gorske garde — 33, 34, 50, 51
- 1. knjaževačka — 669, 670, 697
- 1. kosanička — 229, 831
- 1. kragujevačka — 429
- 1. kruševačka — 88, 202
- 1. ljubička — 264, 514, 516
- 1. mileševska — 859
- 1. nevesinjska — 65, 117, 613
- 1. oplenačka korpusa Gorske garde — 236
- 1. podgorička — 22
- 1. požeška — 237, 524, 525
- 1. račanska — 496, 511, 512, 556, 560, 564, 568
- 1. rasinska — 88, 110
- 1. resavska — 718
- 1. sarajevska — 221, 369, 533—535, 634, 680
- 1. studenička — 67, 113, 114, 309
- 1. šumadijska — 649
- 1. tamnavska — 540—542
- 1. trstenička — 88, 110
- 1. žička — 264
- 1.-va 1. bosanskog korpusa — 654, 655
- 1.-va 1. jurišnog korpusa — 863
- 1.-va 3. jurišnog korpusa — 811, 813, 814
- 1.-va 4. jurišnog korpusa — 806
- 1.-va 502. korpusa — 808, 869
- 1.-va 503. korpusa — 380
- 2. belička — 576
- 2. beranska — 29, 30
- 2. bjelopoljska — 11, 12, 31, 32, 356
- 2. boljevačka — 710, 712
- 2. Bosanskokrajiškog korpusa 82, 83, 132, 398, 402
- 2. deževska Javorskog korpusa — 68
- 2. dragačevska — 67, 112, 113, 461, 462
- 2. durmitorska — 11
- 2. gatačka (Golijška) — 116
- 2. gruzanska — 33, 34
- 2. jablanička — 367, 734
- 2. jasenička — 675
- 2. knjaževačka — 669, 670, 697, 698
- 2. korpusa »Gavrilo Princip« — 655
- 2. korpusa Gorske garde — 34, 47, 50, 677
- 2. kragujevačka — 429
- 2. kruševačka — 88, 110
- 2. leteća Južnomoravskog korpusa — 227
- 2. ljubička — 264, 514
- 2. mileševska — 113, 114, 858
- 2. nevesinjska — 70, 73, 613
- 2. požeška — 523, 525, 526, 528, 529
- 2. račanska — 511, 556, 564—566, 568
- 2. rasinska — 357, 414
- 2. resavska — 718
- 2. sarajevska — 356, 602, 680
- 2. studenička — 67, 87, 113, 114, 200
- 2. šumadijska — 649
- 2. takovska — 33, 34, 500
- 2. tamnavska — 540—542
- 2. trstenička — 87, 88, 110
- 2. žička — 264, 468, 514—516
- 2-ga 1. jurišnog korpusa — 862
- 2-ga 3. jurišnog korpusa — 805, 812, 813, 814
- 2-ga 502. korpusa — 808
- 2-ga 503. korpusa — 380, 869
- 3. Bosankorajiškog korpusa — 82, 133, 163, 398, 402, 840
- 3. jablanička — 367, 734
- 3. jasenička — 675
- 3. jurišna 3. jurišnog korpusa — 811, 813, 814
- 3. korpusa »Gavrilo Princip« — 655
- 3. korpusa Gorske garde — 33, 34, 470, 493, 507, 599, 603
- 3. kosmajska — 490
- 3. kragujevačka — 347
- 3. krajiška — 162
- 3. žička — 515, 516
- 3-ća 1. jurišnog korpusa — 842
- 3-ća 502. korpusa — 808, 869
- 4. korpusa Gorske garde — 250
- 4-ta 503. korpusa — 7, 9
- 4. Smederevskog korpusa — 743, 744

- 5. Smederevskog korpusa — 743, 744
- 7. Smederevskog korpusa — 485, 743, 744
- 8. Smederevskog korpusa — 485, 743
- 9. Smederevskog korpusa — 485, 596—598
- Aleksinačka — 712
- Andrijevička — 11, 93, 181, 182, 823
- Ariljska — 237, 328, 525, 784, 809
- Azbukovačka Cerskog korpusa — 573, 624, 811
- »Baja Nikića« — 686, 687
- Banjalučka — 162
- Banjska — 711
- Beranska — 823
- Bijeljinska — 282, 298
- Bilečka — 19, 70, 75, 149, 230, 253, 321, 476, 613, 680
- Bjelopavlička — 477
- Bjelopoljska — 823
- Bokeška — 254
- »Bosna« — 149, 258, 270, 299, 424, 430, 439, 437, 438, 440, 445, 456, 679, 686, 687, 848
- Cerska — 573, 812
- Cetinska — 320, 655
- Crnogorska Požeškog korpusa — 155, 263, 266, 371, 491
- Crnovrška — 398, 402
- Čajnička — 56, 114, 267, 269, 278, 281, 287, 302, 305, 312, 333, 369, 430, 601, 679, 680, 704
- Danilovgradska — 24
- Despotovačka — 718
- Deževska — 87
- Dinarska — 655, 866, 873
- Dragačevska — 28, 114, 114, 263—266, 289, 371, 650
- Durmitorska — 477
- Fočanska — 56, 267, 269, 278, 282, 287, 312, 356, 369, 430, 603, 605, 679, 680, 850
- Đevrsaka — 405
- Gatačka — 10, 19, 64, 70, 72, 116, 117, 231, 477, 613, 653, 850
- Glamočka — 868
- Golijska — 19
- Grahovska — 453, 459, 460, 808, 866
- Gročanska — 61, 306, 357
- Homoljska jurišna — 681—683, 688—691
- Jadranska — 547, 574
- Jasenička — 743, 744
- Joševačka — 398, 402
- Jurišna — 11, 12, 181, 183
- Jurišna Rudničkog korpusa — 171, 865
- Kačerska — 17, 47, 49, 51, 123, 128—131, 169, 169—171, 173, 174, 277, 285, 447, 449, 451, 527, 528, 603, 674, 865
- Kalinovička — 369, 503, 602, 680
- Kistanjska — 405
- Kladanjska — 533—535, 680
- Knjaževačka — 681
- »Kočić« — vidi 3. Bosansko-krajiškog korpusa
- Kolašinska — 11, 12, 99, 181, 521, 823
- Kolubarska — 57, 58, 127, 130, 131, 170, 173, 239, 283, 310, 463, 604
- Kombinovana Nevesinjska — 231
- Konjička — 70, 119, 196, 481, 482, 553, 555, 592, 640
- Kopaonička — 88, 110, 205
- Kosanička — 652
- Kosovska — 320
- Kragujevačka — 649
- Krajinska — 682, 710
- Kučko-bratonoška — 366
- Lazarevačka — 351, 447, 448, 451, 527, 528
- Leskovačka — 367, 727, 729, 730, 732—734
- Leteća Ličkog korpusa — 216
- Leteća Rasinskog korpusa — 110
- Leteća Srednjobosanskog korpusa — 742
- Leteća šatorska — 320
- Leteća Zlatiborskog korpusa — 223, 225, 264, 557, 558, 560—567
- Ljubićska — 398, 402
- Ljubinjnska — 72, 74, 75, 149
- Majevička — 189, 282, 703
- »majora Dangića« — 439, 440, 446, 456
- »majora Todorovića« — 430, 439, 440, 443, 446, 456, 533

- Mileševska — 296, 304, 494, 495, 821, 822, 686, 872
- Mladenovačka — 125, 485, 519
- Moravička — 68, 113, 114, 241, 309
- Moravska — 728, 731, 733
- Mosečka — 320, 466, 467
- Mostarska — 117, 613
- Motajička — 162, 398, 402, 403, 835—836
- Nevesinjska — 65, 70, 477
- Nikšićka — 23, 217
- »Nova Srbija« — 686, 687
- Novovaroška — 822, 857, 858, 869, 872
- Oplenačka — 278, 567
- Ozrenska — 533
- Pljevaljska — 91, 114, 248, 286, 296, 680, 833, 851, 856, 860
- Pocerska — 570
- Podgorska Valjevskog korpusa — 811
- Podunavska — 743
- Poljanička — 731—733
- Posavska — 36, 59—61, 540—542
- Požeška — 151, 155, 262, 328
- Pribojska — 114, 269, 282, 287, 300, 305, 439, 440, 671, 822, 857, 858, 868, 869, 871, 872
- Račanska — 223, 224, 264, 825, 826, 874
- Rađevska — 573
- Ravanička — 937
- Ražanjska — 289
- Ristovačka — 227, 731, 733
- Rogatička — 304, 347, 369, 445, 680
- »Romanija« — 523—525, 634
- Rudnička — 747, 748, 869, 871, 875, 876
- Semberska — 189, 191, 703
- Sjenička — 435, 822, 857, 858, 869, 872
- Skradinska — 404, 408, 467
- Srebrenička — 56, 149, 602, 680, 859
- Stolačka — 73, 75, 614, 694
- Studenička — 244, 291, 296, 785, 794
- Svrlijska — 668, 670, 697, 700, 834
- Šatorska — 320, 655, 866
- Takovska — 144, 264, 630, 633
- Tamnavska — 37, 40
- Temnička — 575, 576
- Teslička — 398, 402, 721
- Timočka — 669, 670, 697, 698, 714
- Trebinjska — 75, 442, 476, 552
- Trnavska — 264, 516, 630
- Tuzlanska — 190, 282, 345
- Užička — 54, 143, 223, 264, 288, 302, 461, 497, 525, 557—568, 588
- Velikooraska — 502
- »Viogor« — 686, 687
- Visočka — 533
- »Visoki Dečani« — 93
- Višegradaska — 19, 56, 149, 258, 269, 282, 287, 296, 298, 299, 312, 421, 439, 440, 444, 445, 456, 457, 601, 621, 623, 671, 677, 678, 680, 874
- Vlasenička — 369, 533, 535, 680
- Vračarska — 61, 239
- Vrbaska — 162, 398, 402, 721, 722, 741
- Vučedolska — 20, 23, 74, 217—220, 252, 254—257, 441, 442, 451, 473, 476, 483, 552, 571, 583, 591, 608—610, 646, 651, 693, 816, 818, 827, 828
- Zaječarska — 710, 712
- Zlatarska — 671
- Zlatiborska — 54, 79, 80, 143, 222, 223, 264, 284, 287, 288, 297, 302, 463, 497, 500, 523, 556, 559—569, 667, 809, 848, 871, 875, 876
- Zviška — 281
- Žegligovska — 733
- Župska — 51, 87, 110, 162, 398, 401, 402
- »5. oktobar« — 430, 440, 444, 445, 456, 621—623, 678, 686, 687, 856, 859

NOVJ:

- 1. dalmatinska — 293, 872
- 1-va 9. divizije 798, 808
- 1. južnomoravska — 110, 123, 169—172
- 1. krajiška — 333, 368, 523, 505, 557
- 1. šumadijska — 33, 47, 50, 128, 155, 168, 169, 173, 275, 281, 289, 290, 299, 301, 618, 619
- 1. proleterska — 632
- 1-va 8. divizije — 136, 377
- 2. dalmatinska — 23, 29, 98, 100, 178, 181, 222, 233, 235,

237, 247, 263, 275, 276, 281,
283, 285, 289, 290, 296, 299,
301, 441, 442, 451, 476, 477,
544, 551, 571, 583, 591, 608,
627, 651, 693, 817
— 2. južnomoravska — 228, 307,
308, 357
— 2. proleterska — 23, 93, 98,
176, 178, 233, 240, 269, 275,
281, 289, 290, 296, 298, 299,
301, 354, 368, 455, 587, 589,
622, 623
— 2. krajiška — 221, 533, 534,
605, 825, 872
— 2-ga 8. divizije — 136
— 2. šumadijska — 527, 613, 618,
619, 830, 862, 863
— 2-ga 9. divizije — 798, 808
— 2-ga 17. divizije — 686
— 2-ga 29. divizije — 218, 230
— 3. južnomoravska — 308, 415
— 3. proleterska (sandžačka) —
23, 98, 178, 192, 248, 286, 297,
310, 488, 677, 678, 686, 806,
821, 822, 857—859, 868, 871, 875,
872
— 3. (srpska) — 461, 527, 528,
574, 575, 587, 621, 622, 650
— 3. šumadijska — 619
— 3-ća 29. divizije — 218, 230
— 3-ća 37. divizije — 809
— 4. južnomoravska — 414—416
— 4. krajiška — 54, 76, 79, 80,
112, 113, 368, 455, 474, 505
— 4. proleterska (crnogorska) —
23, 92, 98, 105, 181, 183, 248,
252, 256, 286, 505, 515, 560, 567,
587, 622, 623, 627, 849
— 4. sandžačka — 368, 421, 438,
488, 495, 671, 677, 678, 686, 806,
821, 822, 857—859, 868
— 4. (splitska) — 293
— 4. srpska — 733
— 4. vojvodanska — 433
— 4-ta 9. divizije — 873
— 4-ta 21. divizije — 844
— 5. crnogorska — 15, 20, 21, 23,
120, 183, 360, 366, 476, 651
— 5. kozaračka — 720, 836
— 5. srpska — 652, 728
— 5-ta 19. divizije — 205
— 6-ta 19. divizije — 205
— 6. crnogorska — 219, 360, 441,
442, 451, 476, 478, 537, 551, 591,
608
— 6. dalmatinska — 409
— 6. istočnobosanska — 825

— 6. južnomoravska — 634
— 6-ta 17. divizije — 704
— 7. crnogorska — 476, 601
— 7-ma 19. divizije — 215
— 7. krajiška — 132
— 8. crnogorska — 488, 849, 858
— 8. srpska — 728
— 9. crnogorska — 476, 521, 522
— 9. srpska — 668, 681, 688—690,
696, 699, 710
— 10. hercegovačka — 10, 14, 18,
64, 69, 70, 72—74, 176, 231
— 10. krajiška — 269, 311, 368,
505, 556, 559
— 10. srpska (7. južnomoravska)
— 727
— 11. hercegovačka — 639, 652
— 12. hercegovačka — 441, 451,
472, 483, 551
— 12. krajiška — 741, 742, 836
— 12-ta 12. divizije — 161, 303
— 13-ta 19. divizije — 358
— 13. krajiška — 82, 85, 86, 89,
131, 132
— 14-ta 11. divizije — 161
— 14. srednjobosanska — 303, 835,
836
— 15. majevička — 534, 627
— 16-ta 27. divizije — 496, 707
— 17. majevička — 221, 287
— 18-ta — 836
— Privremena šumadijska — 239,
249, 277, 279, 285, 313, 332, 361,
362

italijanske (u sastavu NOVJ):

— 1. italijanska proleterska »Garibaldi« — 248

ustaške (zdrugovi):

— 1. lovačka — 836
— 4-ta — 754, 788

Čete:

četničke:

— Cucka — 693
— Fojnička — 65
— Jugovička — 65
— Mratinjska — 850
— Podmiljska — 215

- Rađevačka — 459
- Spionska — 472
- Viluška — 472
- Zaoštroška — 30

NOVJ:

- Kačerska 1. šumadijskog NOP odreda — 128, 129

Divizije

četničke:

- Dinarska — 7, 138, 150, 246, 247, 335, 340, 409, 466, 656, 659, 847, 869

bugarske:

- 24. pešadijska — 111, 143, 159, 240, 274, 461, 462, 674
- 27-ma — 831, 844

domobranske:

- 6. pješačka domobranska — 18, 119

italijanske:

- »Emilia« — 92
- »Ferara« — 92
- »Taurinenze« — 14, 18, 92, 93

nemačke:

- 1. brdska — 143, 159, 287, 336, 358
- 1. kozačka — 35, 36
- 13. SS »Handžar« — 703, 736
- 21. SS »Skenderbeg« — 745
- 114. lovačka — 85, 205, 246, 341, 384, 423, 424, 928
- 118. lovačka — 23, 66, 91, 103, 182
- 173. rezervna — 35
- 181. pešadijska — 491, 521, 546, 551, 572, 602, 642, 647, 672, 680, 745
- 187. rezervna — 159, 190
- 264. pešadijska — 406, 409, 466, 798, 808, 853, 869, 873, 948
- 297. pešadijska — 66, 100, 103, 175, 182

- 369. legionarska »Vražja« — 83, 159, 221, 233, 311, 365, 481, 503, 530, 533, 592, 605, 611, 642, 679, 817
- 373. legionarska — 215, 379
- 392. legionarska — 246, 660, 754, 789, 791, 793
- 718-ta — 102
- SS »Princ Eugen« — 18, 72, 73, 118, 119, 159, 231, 233, 287, 293, 355, 451, 534, 605, 627, 634, 642, 745, 821

NOVJ

- 1. proleterska — 858
- 2. proleterska — 11, 31, 32, 79, 96, 103, 147, 176, 232, 235, 237, 241, 242, 258, 261, 263, 274, 275, 281, 304, 306, 310, 311, 362, 368, 437, 438, 443, 455, 461, 465, 467, 469, 474, 486, 496, 505, 513, 516, 556, 558, 560, 562, 563, 565—568, 573, 574, 589, 590, 599, 601, 621—623, 629, 633, 636, 642, 647, 649, 651, 666
- 3-ća — 100, 102, 252, 256, 267, 306, 476, 522, 601, 745, 797
- 5-ta — 79, 111, 141, 168, 222, 233, 234, 245, 287, 263, 269, 277, 278, 306, 311, 339, 362, 365, 368, 419, 434, 443, 455, 461, 465, 467, 474, 485, 496, 499, 505, 523, 540, 557, 558, 559, 561—564, 587, 589, 599, 601, 629, 633, 642, 647, 649—651, 666
- 7-ma — 135, 136, 388
- 8-ma — 135, 136, 246, 377, 388, 791
- 9-ta — 358, 452, 788, 808, 866, 869, 873
- 11-ta — 161, 303
- 12-ta — 161, 303
- 13-ta — 135, 246
- 14-ta — 203
- 16-ta — 189, 190, 282, 642, 703
- 17-ta — 245, 287, 312, 533, 534, 605, 627, 642, 653, 686, 704, 746, 872
- 19-ta — 150, 204, 205, 215, 358, 409
- 20-ta — 320
- 21-va — 652, 728, 746, 784, 785, 794, 804, 831, 832, 838, 844, 851
- 22-ga — 634, 728, 746, 784, 844
- 23-ća — 746, 841, 842

- 24-ta — 746, 784, 794, 795, 844
- 25-ta — 746, 810, 831, 838, 844, 851
- 27-ma — 221, 233, 311, 496, 503, 533, 534, 627, 634, 643, 704, 746
- 29-ta — 217, 218, 230, 321, 441, 472, 608, 860
- 36-ta — 642
- 37-ma — 434, 488, 491, 522, 642, 677, 686, 806, 809, 848, 849, 858, 859, 867—869, 872

italijanske (u sastavu NOVJ):

- »Garibaldi« — 43
- »Venecija« — 23, 53, 55, 56, 91, 93, 94, 96, 103, 104, 182

Grupe

četničke:

- 2. jurišnih korpusa — 848, 856, 857, 859, 867, 871
- 4. jurišnih korpusa — 745—777, 784, 787, 794, 800, 804, 819, 828, 831, 837, 843, 859
- 8. jurišnih korpusa — 841
- Cersko-majevička — 42, 80, 263, 283, 458, 547, 569, 570, 573, 647, 745
- Grupa korpusa Gorske garde — 509
- Jasenička grupa brigada (1, 2, 3.) — 675
- Južnomoravska grupa korpusa — 227, 834
- kordunaških odreda — 789, 791
- Mlavsko-smederevska grupa korpusa — 153, 536, 596, 685
- Nišavska — 699, 701, 714
- Oplenačka grupa brigada — 313, 316
- Podunavska grupa brigada — 485, 493, 676
- Požeških brigada — 523, 528
- Posavsko-kolubarska — 124, 152, 541, 724
- Račanskih brigada — 510, 511, 559, 560, 566—569, 637
- Velikomoravska — 300, 301, 371, 576, 585, 675, 676, 718
- Šumadijska (1. 2. korpus i Kragujevačka brigada) — 649, 736, 745

NOVJ:

- Primorska operativna — 441, 522, 544, 572, 680, 817

nemačke:

- Grupa armija »F« — vidi Komana Jugoistoka
- Grupa »Konard« — 657, 943

Komande

četničke:

- Glavna komanda nacionalnih trupa Crne Gore i Sandžaka — 14, 20, 475, 478, 483, 484, 488, 489
- Komanda dobrovoljačkih odreda Gacke zone — 788, 791
- Komanda jugoslovenske vojske u otadžbini — vidi Stab Draže Mihailovića
- Komanda jugoslovenskih trupa u Kairu — 891
- Komanda »Južne Srbije« — 123, 165, 229, 652, 727, 728
- Komanda Limsko-sandžačkih odreda — 148, 175, 186
- Komanda nacionalnih trupa Crne Gore — 521, 537, 543, 606, 797, 856
- Komanda operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine (gorski štab 200) — 10, 18, 69, 73, 116, 149, 215, 217, 252, 255, 257, 354, 359, 441, 451, 551, 571, 591, 606, 608, 611, 660, 693, 694, 816, 827
- Komanda Slavonije — 226, 373
- Komanda Srema — 35, 38
- Komanda Staroga Rasa — 29, 297, 489, 492, 494, 651, 677, 856, 872
- Komanda Vojvodine — 337, 339
- Komanda zapadne Bosne — 131, 148, 377, 379, 380, 385, 396, 397, 398, 401, 411, 417, 741, 835, 840
- Vrhovna komanda za Crnu Goru — 55
- Vrhovna komanda za istočnu Srbiju — 153
- Vrhovna komanda jugoslovenske vojske u otadžbini (VK JVO) — vidi Stab Draže Mihailovića

nemačke:

Komanda Jugoistoka (Grupa armija »F«) — 346, 384, 609, 929—931, 933, 935—937, 941, 942, 945—947, 956

Nemačka Vrhovna komanda — 204
Vojnopravni komandant Jugoistoka — 942, 944, 954, 956

Komande mesta:

— Kistanje — 453
— Konjic — 481
— Zaovine — 498

Komandanture:

— Čačak — 947
— Kruševac — 956
— Zaječar — 939

Korpusi

četnički:

— Avalski — 59, 63, 155, 202, 249, 351, 352, 357, 364, 414, 518, 542, 641, 705, 709
— Bosanskokrajški — 82, 85, 86, 89, 131, 293, 340, 343, 377, 379, 398, 840
— Cerski — 197, 227, 433, 569, 573, 574, 811, 834
— Čegarski — 371, 426, 429, 627, 628, 635, 681, 689, 699, 700
— Dečanski — 11
— Deligradski — 166, 289, 330, 357, 371, 415, 631, 637, 638, 644, 645, 648, 649, 682, 689—691, 696, 710—714
— Drinski — 15, 19, 56, 149, 263, 264, 266, 270, 277, 282, 296, 302, 363, 369, 371, 439, 443, 445, 446, 496, 510, 601, 605, 635, 653, 666, 671, 677, 680, 686, 704, 746, 825, 848, 849, 856, 859
— Durmitorski — 11, 21
— Gorske garde — 33, 34, 47, 50, 77, 78, 130, 170, 174, 175, 202, 236, 249, 250, 278, 313, 364, 470, 490, 493, 494, 507, 509, 520, 590, 603, 674
— Ivankovački — 195, 300, 576, 937

— Jablanički — 109, 422, 652, 728—731, 734
— Javorski — 27, 28, 31, 68, 69, 87, 97, 112, 113, 143, 235, 260, 263, 264, 266, 289, 291, 461, 517, 650, 745, 906, 916, 919
— Jurišni — 501, 502
— Južnomoravski — 146, 166, 227, 652, 727—734
— Knjaževački — 227, 328, 627, 631, 636—638, 643—645, 648, 649, 652, 668, 681, 689, 699, 701, 710, 712—714, 842
— Kolubarski — 60, 123, 155, 540—542, 630, 641, 726
— Komski — 11, 120
— Kosmajski — 155, 494, 509, 603, 709
— Krajinski — 41, 195, 207, 842, 843
— Limski — 11, 30
— Lički — 216
— Mačvanski — 542, 573, 574
— Majevički — 189—191, 212, 282, 329, 332, 510, 602
— Mileševski — 67, 222, 281
— Mlavski — 153, 155, 195, 241, 325, 536, 649, 652, 688—691, 707, 708, 843
— Nevesinjski — 10, 14, 15, 18, 20, 64, 69, 72, 73, 116, 119, 196, 197, 355, 477, 481, 530, 533, 553, 611, 646, 653, 660, 695, 850
— Nikšićki — 21
— Nišavski — 227, 228, 371, 425, 429, 643, 696, 699
— Niški — 109, 146, 166
— Ostroški — 577, 580
— Požeški — 27, 28, 54, 66, 81, 112, 151, 155, 232, 234, 241, 244, 247, 261, 263, 264, 266, 269, 274, 284, 288, 289, 371, 461, 486, 487, 505, 506, 557, 560, 561, 649, 745, 809, 810
— Psunjski — 210, 226
— Rasinski — 87, 109, 144—146, 229, 308, 575, 636, 644, 794
— Resavski — 300, 576, 718
— Romanijski — 149, 221, 232, 269, 282, 304, 369, 503, 523, 602, 725, 849, 857
— Rudnički — 49, 123, 124, 126, 128, 144, 155, 168, 170—173, 226, 277, 346, 351, 362, 447, 524, 526, 603, 618, 641, 673, 745, 862

- Smederevski — 60, 155, 202, 239, 501, 502, 508, 536, 596, 675, 685, 709, 743, 830
  - Srednjobosanski — 161, 162, 303, 398, 411, 720, 741, 835, 840
  - Timočki — 164, 165, 195, 668, 669, 682, 688—691, 696, 710, 718, 939
  - Toplički — 87, 109, 146, 166, 205, 228, 229, 277, 307, 308, 357, 367, 415, 631, 648
  - Trebinjski — 15, 18, 19, 70, 73, 119, 253, 254, 278, 355, 441, 463, 476, 477, 551, 608, 611, 660, 694
  - Valjevski — 43, 57, 174, 264, 310, 332, 524, 540, 587, 590, 636, 650, 745, 811
  - Vardarski — 146, 652, 728—733
  - Varvarinski — 289, 300, 358, 369, 575, 576, 585, 586
  - Zenički — 221
  - Zlatiborski — 27, 28, 54, 79, 111, 143, 150, 168, 222, 224, 232, 235, 241, 244, 261, 263, 264, 266, 269, 282, 284, 295, 303, 371, 434, 474, 486, 487, 499, 505, 506, 510, 540, 556—558, 560, 561, 564, 566, 568, 587, 589, 590, 630, 636, 642, 650, 666, 667, 671, 672, 745, 806, 814, 825, 826, 872, 877
  - 1. bosanski »Gavrilo Princip« — 654—656, 866, 870
  - 1. jurišni 4. grupe jurišnih korpusa — 745, 747, 748, 787, 795, 796, 802, 803, 805, 819, 820, 829, 832, 833, 837—839, 845, 846, 861
  - 1. kosovski — 367, 652
  - 1. lički — 853
  - 1. mileševski — 11, 91, 286, 489, 491, 651, 667, 848, 856, 868
  - 1. ravnogorski — 27, 28, 67, 123, 125, 168, 204, 235, 461, 474, 500, 560, 650
  - 1. šumadijski — 123, 124, 429, 785
  - 2-gi — 398, 402
  - 2. dalmatinski — vidi 502 (2. dalmatinski)
  - 2. jurišni 4. grupe jurišnih korpusa — 745, 747, 787, 795, 796, 801—805, 820, 828, 833, 838, 845
  - 2. kosovski — 146, 166, 199, 205, 239, 289, 638, 785, 794, 795, 801, 804, 829, 831—833, 838, 839
  - 2. mileševski — 11, 28, 92, 112, 113, 247, 261, 278, 289, 435, 492, 494, 651, 809, 821, 822, 848, 857, 867, 871
  - 2. požeški — 113
  - 2. ravnogorski — 144, 172, 235, 262, 264, 339, 352, 467, 468, 469, 474, 513, 540, 630, 633, 745, 862, 947
  - 2. šumadijski — 123, 124, 347, 785
  - 3. jurišni 4. grupe jurišnih korpusa — 745, 747, 787, 796, 803, 805, 810, 814, 820, 828, 831—833, 838, 845, 846, 862
  - 4. jurišni 4. grupe jurišnih korpusa — 745, 477, 478, 825, 826, 848, 868, 875, 877
  - 5. jurišni 4. grupe jurišnih korpusa — 745, 477, 784, 786, 795, 796, 800—805, 820, 829, 832, 833, 845, 846
  - 501-vi — 293, 655
  - 502 (2. dalmatinski) — 335, 408, 452, 454, 459, 655, 656, 798, 799, 807, 808, 847, 869, 873
  - 503-ći — 9, 133, 380
- bugarski:
- 1. okupacioni — 31, 737
  - 5. okupacioni — 785
- Ljotićevi:
- Srpske državne straže — 210
  - Srpski dobrovoljački — 425, 461, 468, 474, 499, 540, 549, 565, 929, 933, 937
  - Srpski udarni (SUK) — 462
- nemački:
- 5. SS brdski — 197, 233
  - 15. brdski armijski — 233, 657, 789, 927
  - 69-ti — 233
  - Ruski zaštitni — 208, 211, 233, 463, 468, 842, 929, 933, 937
- NOVJ:
- 1. bosanski — 347
  - 1. proleterski udarni — 233, 297

- 2. udarni — 11, 14, 18, 27, 29, 54—56, 66, 93, 112, 141, 159, 176, 182, 199, 222, 232, 234, 261, 285, 295, 301, 328, 365, 419, 477, 494, 505, 522, 530, 540, 544, 572, 607, 666, 680, 828, 849
- 3. udarni — 159, 199, 282, 534, 510
- 5. udarni — 233, 249
- 8-mi — 409, 866

Oblasti

četničke:

- Dinarska — 215, 335, 341, 342, 378, 385, 387, 391, 393, 404, 452, 453, 459, 654, 655, 657, 798, 807, 853
- četnička u Srbiji — 490
- Lička — 377, 379, 385
- Ličko-kordunaška — 7, 9

Odredi

četnički:

- Banjalučki — 720
- »Borja« — 210
- Dolenjski — 203
- Grmečko-petrovački — 364
- Jurišni — 87, 88, 110
- Kolašinski — 29, 30
- Konjički — 554
- Krajinski — 842
- Limski — 543, 646
- Limsko-sandžački odredi —
vidi Komanda Limsko-sandžačkih odreda
- Ljubljanski — 203
- Medački — 7, 138
- Mlavski 842
- Ozrenski — 297
- Romanijski — 533
- Sremski — 36, 41, 735
- Sremsko-slavonski — 210
- Timočki — 842
- Trebavski — 412
- Zetski leteći — 14, 15, 20, 22, 23, 26, 102
- Zlatiborski — 404, 406, 408
- 5. dobrovoljački — 250

NOVJ:

- Bilečki — 70
- Čačanski »Dragiša Mišović« — 33, 47, 50, 169, 173, 277, 283, 863
- Ibarski — 87
- Jastrebački — 202, 229, 415
- Kosmajski — 59, 62, 202, 236, 241, 288, 309, 470, 485, 493, 501, 507, 520
- Karlovački — 377, 789
- Kninski — 355
- Komski — 601
- Kordunaški — 377, 789
- Kosmajski — 673, 675, 743, 863
- Lovčenski — 176, 477, 544, 551, 591, 608
- Mačvanski — 368
- Mostarski — 553, 592
- Nikšićki — 176, 217, 219, 252, 255—257, 348, 608
- Niški — 668, 681, 689, 690, 696, 710
- Ozrenski — 229
- Plašćanski — 377, 789, 790
- Podgrmečki — 86
- Posavski — 226
- Požarevački — 208, 211, 325
- Rasinski — 110, 145, 202
- Sanski — 86
- Šumadijski — 236
- Zaječarsko-timočki — 330, 415
- Zetski — 100, 447, 544
- 1. južnomoravski — 110, 227, 228
- 1. kordunaški — 377
- 1. sremski — 35, 36, 39
- 1. šumadijski — 17, 126, 127, 128, 210, 346, 527, 673

Pukovi:

domobranski:

- 14. pješački — 18

nemački:

- »Brandenburg« — 495, 809, 821, 849
- 1 rezervni — 159
- 1. »Brandenburg« — 454, 460
- 2. »Brandenburg« — 939
- 3. »Brandenburg« — 437, 438, 455

- 4. »Brandenburg« — 499, 642
- 5. SS motorizovani — 785
- 5. SS policijski — 819
- 13. SS — 632
- 92. motorizovani — 159, 358
- 738-mi 118. divizije — 23
- 750-ti 118. divizije — 23
- 891-vi 264. divizije — 409
- 893-ći 264. divizije — 950
- 901. motorizovani — 159

dobrovoljački:

- 2. SDK — 540, 609
- 3. SDK — 540, 548
- 5-ti SDK — 455, 461, 468, 499
- 5. SUK — 462, 463
- Dobrovoljački u Crnoj Gori — 577, 609
- 5. dobrovoljački — 822
- 6. dobrovoljački — 610, 823

Zone

- Gacka četnička — 7
- Primorska operativna NOVJ — 477

Štabovi

četnički:

- Istaknuti deo Štaba Vrhovne komande (IDŠVK) — 28, 94, 189, 443, 455, 497, 533, 534, 601, 634, 666, 677, 853
- Štab Draže Mihailovića — 10, 13, 15, 27—29, 31, 34, 35, 42, 44, 51, 54, 57, 59, 63, 64, 66, 69, 74, 76, 87, 91, 100—105, 107—109, 111, 112, 123, 128, 129, 141, 146, 148, 154, 155, 159, 160, 165, 166, 168, 173—175, 194, 197, 222, 225, 226, 243, 250, 251, 258, 259, 268, 270, 301, 319, 320, 321, 325, 327—329, 335, 338, 344, 347, 349—351, 354, 364, 370, 371, 373, 376, 379, 384, 394, 411—414, 418, 430, 440, 441, 443, 446, 458, 467, 468, 469, 479, 471, 474, 486, 487, 490, 495, 498, 499, 505, 510, 513, 515, 516, 525, 528, 529, 533, 537, 540, 550, 557—560, 565, 576, 585, 586, 589, 600, 604,

- 620, 623, 626—628, 631, 639, 649, 651, 667, 671, 673, 674, 684, 690, 692, 705, 714, 728, 729, 736, 748, 796, 800, 803, 805, 807, 826, 862, 865, 869, 872, 906, 910

Štab Jugozapadnog fronta — 666, 671, 672

Štab Limskog sektora — 671, 672

Štab Komande Staroga Rasa — 425

Štab inspektora za Srbiju — 125

Štab Leve grupe četničkih odreda — 60

Štab Limsko-sandžačkih odreda — 29, 31, 76, 91, 97, 929

Štab Vojvodine — 431

NOV i POJ:

- Glavni NOV i PO Hrvatske — 246
- Glavni NOV i PO Srbije — 746, 784, 819, 828, 861
- Glavni NOV i PO za Crnu Goru i Boku — 93
- Glavni NOP i PO za Sandžak — 249
- Vrhovni NOV i POJ — 93, 197, 199, 281, 301, 363, 530, 654

OSTALI POJMOVI

Abver (Obaveštajna i kontraobaveštajna služba) — 790, 932

Centralni nacionalni komitet (CNK) — 164, 214, 279, 325, 430, 468

Crnogorska narodna uprava — 271, 273

Drugo zasedanje AVNOJ-a — 187, 323

Feldkomandantura Cetinje — 537, 577, 607, 797

Gestapo — 204, 211, 274, 290, 372, 420, 471

Guvernorat Crne Gore — 101, 102

Hrvatska seljačka stranka (HSS) — 324

Jurao (Jugoslovenska ravnogorska omladina) — 291

Legija »fon Krempler« — 435, 438, 496, 671, 679, 809, 821, 824

Muslimanska milicija — 145

Oblasni komitet KPJ za Hercegovinu — 71

Oblasni komitet KPJ za Kosovo — 87

Okružni komitet KPJ za Arandelo-
vac — 862
Okružni komitet KPH za Karlovac
— 790
Okružni komitet KPJ za Mladeno-
vac — 603
Organizacija TOT — 757
Radio-London — 31, 57, 58, 99, 121,
165, 176, 181, 187, 200, 267, 287,
303, 333
Ravnogorski (Svetogorski) kongres
— 323, 325, 363, 420
Savez komunističke omladine Ju-
goslavije (SKOJ) — 827
Slavonsko-kordunački nacionalni
komitet — 226

SOE (Uprava za specijalne opera-
tivne zadatke) — 896, 911, 912
Sreski komitet KPH za Plaški —
790
Sreski komitet KPJ za Konjic —
593
Srpska državna straža (SDS) —
164, 171, 172, 200, 202, 207, 240,
307, 308, 314, 423, 461, 464, 465,
496, 499, 548, 549, 636, 643, 674,
696, 699, 702, 712, 929, 933, 937
Srpska granična straža (SGS) —
433
ZAVNO BiH — 613
ŽROS (Ženska ravnogorska orga-
nizacija saniteta) — 619, 864, 865

S A D R Ž A J

	Strana
Pismo komandanta 4. četničke brigade od 11. septembra 1943. četničkom predstavniku kod ustaško-domobranskih jedinica o saradnji ustaša, domobrana i četnika u borbi protiv NOVJ na području Gosića — — — — —	7
Naređenje komandanta operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine od 17. septembra 1943. komandantu Gatačke brigade o saradnji četnika i Nemaca u borbi protiv NOVJ — — — — —	10
Zapovest komandanta limsko-sandžačkih četničkih odreda od 19. septembra 1943. za napad na jedinice 2. proleterske divizije kod Pljevalja — — — — —	11
Obaveštenje komandanta nacionalnih trupa Crne Gore i Sandžaka od 24. septembra 1943. komandantu Zetskog letječeg odreda o situaciji u Piperima — — — — —	14
Izveštaj komandanta 1. bataljona Kačerske brigade od 25. septembra 1943. komandantu brigade o borbama protiv 1. šumadijskog NOP odreda na Rudniku — — — — —	17
Zapovest komandanta Nevesinjskog korpusa od 28. septembra 1943. potčinjenim komandantima za napad na 10. hercegovačku NOU brigadu kod Bileće — — — — —	18
Izveštaj komandanta Zetskog četničkog odreda od 28. septembra 1943. komandantu nacionalnih trupa Crne Gore i Sandžaka o stanju četničke organizacije na teritoriji odreda — — — — —	20
Zapovest komandanta Zetskog četničkog odreda od 5. oktobra 1943. potčinjenima za napad na 5. crnogorsku brigadu u rejonu Grahova — — — — —	23
Naređenje Draže Mihailovića od 7. oktobra 1943. komandantima kopusa u zapadnoj Srbiji za mobilizaciju ljudstva i borbu protiv NOVJ u Sandžaku — — — — —	27
Naređenje Štaba limsko-sandžačkih četničkih odreda od 8. oktobra 1943. komandantima beranskih brigada za napad na delove 2. udarnog korpusa NOVJ kod Kolašina — — — — —	29
Naređenje Štaba limsko-sandžačkih četničkih odreda od 8. oktobra 1943. komandantima bjelopoljskih brigada za napad na jedinice 2. proleterske divizije u Bijelom Polju — — — — —	31
Zapovest inspektora četničkih jedinica za Srbiju od 10. oktobra 1943. potčinjenim komandantima za napad na pripadnike i simpatizere NOP-a na pl. Rudniku — — — — —	33

	Strana
Izveštaj komandanta Srema od 12. oktobra 1943. Vrhovnoj komandi Jugoslovenske vojske u otadžbini o borbama protiv 1. srem-skog NOP odreda kod Kupinova — — — — —	35
Izveštaj komandanta 2. brigade korpusa Gorske garde od 15. oktobra 1943. Jevremu Simiću o neuspehoj akciji za uništenje jedinica NOVJ na pl. Rudniku — — — — —	47
Zapovest inspektora četničkih jedinica za Srbiju od 16. oktobra 1943. potčinjenim komandantima za napad na jedinice NOVJ na području pl. Rudnika — — — — —	50
Pismo komandanta Ljevorečkog bataljona od 16. oktobra 1943. komandantu Istočnog fronta Crne Gore o razgovoru sa Nemcima radi naoružanja četnika — — — — —	52
Naređenje Štaba Vrhovne komande od 17. oktobra 1943. komandantu Starog Rasa za pregrupisanje četnika radi napada na delove 2. udarnog korpusa NOVJ u Sandžaku — — — — —	54
Naređenje komandanta Valjevskog korpusa od 17. oktobra 1943. komandantu Kolubarske brigade za borbu protiv pripadnika i simpatizera narodnooslobodilačkog pokreta na teritoriji brigade — — — — —	57
Izveštaj komandanta Avalskog korpusa od 19. oktobra 1943. Draži Mihailoviću o stanju četničke organizacije i borbama protiv pripadnika narodnooslobodilačkog pokreta na teritoriji korpusa — — — — —	59
Naređenje komandanta Nevesinjskog korpusa od 20. oktobra 1943. komandantu Gatačke brigade za napad na delove 10. hercegovačke NOU brigade na sektoru Gacka — — — — —	64
Zapovest komandanta Leve grupe četničkih odreda od 21. oktobra 1943. komandantima kolona za napad na delove 2. udarnog korpusa NOVJ kod Nove Varoši i Prijepolja — — — — —	66
Izveštaj komandanta Nevesinjskog korpusa od 22. oktobra 1943. komandantu operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine o borbama protiv delova 10. hercegovačke NOU brigade kod Gacka — — — — —	69
Naređenje komandanta Nevesinjskog korpusa od 23. oktobra 1943. komandantu Gatačke brigade za sadejstvo sa nemačkim jedinicama u borbi protiv delova 10. hercegovačke brigade na Trusini — — — — —	72
Izveštaj komandanta Trebinjskog korpusa od 29. oktobra 1943. komandantu operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine o borbama protiv delova 10. NOU hercegovačke brigade kod Stoca — — — — —	73
Dopis majora Vojislava Lukačevića od 1. novembra 1943. komandantu bugarskih okupacionih trupa o međusobnim odnosima u borbama protiv NOVJ kod Čajetine — — — — —	76
Pismo člana Štaba korpusa Gorske garde od 3. novembra 1943. Draži Mihailoviću o zločinima četnika na području pl. Rudnika — — — — —	77
Izveštaj komandanta Zlatiborske brigade od 7. novembra 1943. Draži Mihailoviću o borbama protiv NOVJ na području Zlatibora — — — — —	79
Zapovest komandanta Bosanskokrajiškog četničkog korpusa od 9. novembra 1943. komandantima kolona za napad na delove 13. NOU brigade kod Sitnice — — — — —	82
Izveštaj komandanta operacija Bosanskokrajiškog četničkog korpusa od 11. novembra 1943. komandantu korpusa o saradnji sa Nemcima u borbi protiv NOVJ kod Sitnice — — — — —	85

Naređenje komandanta Rasinskog korpusa od 12. novembra 1943. komandantu Juriškog odreda za napad na Ibarski NOP odred — — — — —	87
Izveštaj komandanta operacija Bosanskokrajiškog četničkog korpusa od 12. novembra 1943. komandantu korpusa o borbama protiv NOVJ kod Sitnice — — — — —	89
Izvod iz knjige poslatih depeša Komande limsko-sandžačkih četničkih odreda u vremenu od 25. septembra do 13. novembra 1943. godine — — — — —	91
Naređenje komandanta Rasinskog korpusa od 16. novembra 1943. komandantu Juriškog odreda za napad na jedinice NOVJ na prostoru pl. Jastrepa — — — — —	109
Izveštaj komandanta Zlatiborskog korpusa od 18. novembra 1943. Draži Mihailoviću o borbama četnika i nemačkih i bugarskih jedinica protiv NOVJ kod Kremana — — — — —	111
Izveštaj komandanta Javorskog korpusa od 20. novembra 1943. Draži Mihailoviću o borbama protiv delova 2. udarnog korpusa NOVJ u Sandžaku i stanju u korpusu — — — — —	112
Izveštaj komandanta Nevesinjskog korpusa od 24. novembra 1943. komandantu operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine o saradnji sa Nmcima i moralno-političkom i vojničkom stanju jedinica — — — — —	116
Pismo majora Đorđa Lašića od 25. novembra 1943. majoru Veličku Bojoviću o stanju četničkih odreda — — — — —	120
Naređenje inspektora četničkih jedinica za Srbiju od 27. novembra 1943. komandantima Rudničkog, Kolubarskog, 1. i 2. šumadijskog i 1. ravnogorskog korpusa i Kačerske brigade za napad na 1. južnomoravsku NO brigadu na području planine Rudnika — — — — —	123
Izveštaj komandanta Rudničkog korpusa od 27. novembra 1943. Draži Mihailoviću o borbama protiv jedinica NOVJ u vremenu od 14. oktobra do 27. novembra — — — — —	126
Izveštaj komandanta Bosanskokrajiškog četničkog korpusa od 29. novembra 1943. komandantu zapadne Bosne o borbama protiv 13. NOU brigade u predelu planine Manjče — — — — —	131
Izveštaj Štaba 503. korpusa od 2. decembra 1943. Draži Mihailoviću o rasulu četničkih jedinica u Lici posle kapitulacije Italije — — — — —	133
Izvod iz knjige poslatih depeša štaba Draže Mihailovića u vremenu od 7. novembra do 3. decembra 1943. godine — — — — —	141
Pismo majora Zaharija Ostojića od 6. decembra 1943. Draži Mihailoviću o potrebi većeg angažovanja četnika s okupatorskim trupama radi sprečavanja prodora jedinica NOVJ u Srbiju — — — — —	159
Zapovest Komande Srednjobosanskog četničkog korpusa od 7. decembra 1943. potčinjenim za napad na delove 11. i 12. NOU divizije kod Prnjavora — — — — —	161
Zapisnik sa konferencije Draže Mihailovića i šefa britanskih vojnih misija od 17. decembra 1943. o angažovanju četnika u borbama protiv okupatorskih trupa — — — — —	164
Izveštaj Štaba Rudničkog korpusa od 22. decembra 1943. Draži Mihailoviću o borbama protiv NOVJ u predelu planine Rudnik — — — — —	168
Izvod iz knjige poslatih depeša Komande limsko-sandžačkih četničkih odreda u vremenu od 11. septembra do 24. decembra 1943. godine — — — — —	175

	Strana
Obaveštenje komandanta Majevičkog korpusa od 24. decembra 1943. komandantima Semberske i Majevičke brigade o rezultatu borbi četnika i Nemaca protiv 16. divizije NOVJ kod Gradačca i predaji zarobljenih partizana Nemcima — — — — —	189
Pismo četničkog funkcionera Marka od 25. decembra 1943. majoru Đorđu Lašiću o razgovorima sa nemačkim predstavnicima radi saradnje u borbi protiv NOVJ — — — — —	192
Izveštaj delegata za istočnu Srbiju od 26. decembra 1943. Draži Mihailoviću o materijalu primljenom od Britanaca u toku 1943. godine — — — — —	194
Uputstvo komandanta Nevesinjskog korpusa od 30. decembra 1943. komandantu Konjičke brigade za saradnju sa Nemcima — — — — —	196
Izvod iz knjige primljenih depeša štaba Draže Mihailovića u vremenu od 16—30. decembra 1943. godine — — — — —	197
Izveštaj Špire Lukića i Nikole Stojsavljevića od 2. januara 1944. komandantu Dinarske četničke oblasti o borbi protiv delova 19. NOU divizije i saradnji sa Nemcima — — — — —	215
Izveštaj komandanta Vučedolske brigade od 3. januara 1944. članu Štaba Komande istočne Bosne i Hercegovine o borbama protiv jedinica 29. NOU divizije kod Bileće — — — — —	217
Izveštaj komandanta Vučedolske brigade od 6. januara 1944. komandantu operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine o borbama protiv jedinica NOVJ kod Nikšića — — — — —	219
Naređenje zamenika komandanta Romanijskog korpusa od 10. januara 1944. komandantu 1. sarajevske brigade za napad na jedinice 27. divizije NOVJ kod Nišića — — — — —	221
Zapovest komandanta Zlatiborskog korpusa od 14. januara 1944. komandantima brigada za zauzimanje novih položaja radi borbe protiv delova 2. udarnog korpusa NOVJ kod Ivanjice — — — — —	222
Izvod iz knjige primljenih depeša štaba Draže Mihailovića u vremenu od 1. do 14. januara 1944. godine — — — — —	226
Naređenje komandanta 4. brigade korpusa Gorske garde od 16. januara 1944. komandantu 2. bataljona o stavu prema Nemcima — — — — —	250
Izveštaj komandanta Vučedolke brigade od 16. januara 1944. komandantu operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine o planu napada na Nikšićki NOP odred — — — — —	252
Izveštaj komandanta Vučedolske brigade od 18. januara 1944. članu Štaba Komande operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine o borbama protiv jedinica NOVJ kod Bileće i Nikšića — — — — —	255
Izveštaj komandanta Vučedolske brigade od 19. januara 1944. o dejstvima brigade radi izvlačenja nemačkih i četničkih jedinica iz Nikšića — — — — —	257
Naređenje komandanta Istaknutog dela štaba Draže Mihailovića od 20. januara 1944. komandantu Leteće brigade »Bosna« za napad na delove 2. proleterske brigade kod Brezovca — — — — —	258
Izvod iz knjige poslatih depeša štaba Draže Mihailovića u vremenu od 24. decembra 1943. do 22. januara 1944. godine — — — — —	259
Naređenje načelnika Štaba Drinskog korpusa od 23. januara 1944. komandantu Leteće brigade »Bosna« za saradnju sa Nemcima i dostavljanje izveštaja o rasporedu četnika i Nemaca — — — — —	270

Dopis komandanta mesta Nikšić od 30. januara 1944. Crnogorskoj narodnoj upravi o potrebi svestranije saradnje sa Nemcima radi borbe protiv NOVJ na području Nikšića — — —	271
Izvod iz knjige primljenih depeša štaba Draže Mihailovića u vremenu od 15. do 31. januara 1944. godine — — —	274
Izveštaj komandanta Oplenačke grupe brigada od 3. februara 1944. komandantu Korpusa Gorske garde o borbama protiv privremene Šumadijske brigade u Darosavi — —	313
Izvod iz knjige poslatih depeša štaba Draže Mihailovića u vremenu od 23. januara do 4. februara 1944. godine — —	319
Izveštaj komandanta 502. korpusa od 8. februara 1944. komandantu Dinarske oblasti o povlačenju četnika ispred Kninskog NOP odreda kod Plavna — — — — —	335
Izveštaj komandanta Vojvodine od 9. februara 1944. Draži Mihailoviću o uspostavljanju veze sa mađarskom vladom —	337
Naređenje Draže Mihailovića od 10. februara 1944. komandantu 2. ravnogorskog korpusa za preduzimanje mera radi sprečavanja upada jedinica NOVJ u Srbiju — — — — —	339
Izveštaj komandanta 1. brigade Bosanskokrajiškog četničkog korpusa od 10. februara 1944. komandantu korpusa o saradnji četnika i Nemaca u Dalmaciji — — — — —	340
Izvod iz knjige primljenih depeša štaba Draže Mihailovića u vremenu od 1. do 11. februara 1944. godine — — — — —	344
Izveštaj komandanta Slavonije od 11. februara 1944. Draži Mihailoviću o nastojanju da organizuje četnike u Slavoniji —	373
Izveštaj načelnika Štaba Bosanskokrajiškog četničkog korpusa od 11. februara 1944. komandantu zapadne Bosne o raspadu četnika u Lici posle kapitulacije Italije i saradnji četnika i Nemaca u Dalmaciji — — — — —	377
Izveštaj majora Vasilija Marovića od 17. februara 1944. komandantu zapadne Bosne o raspadu četničkih jedinica u Lici i Gorskom kotaru posle kapitulacije Italije i saradnji četnika i Nemaca — — — — —	380
Izveštaj kapetana Ilije Jevtića od 20. februara 1944. komandantu zapadne Bosne o svom radu i saradnji četnika i Nemaca u Dalmaciji i Lici — — — — —	385
Naređenje komandanta zapadne Bosne od 22. februara 1944. potčinjenim za razmeštaj nemačkih radio-stanica i način održavanja veze sa Nemcima — — — — —	397
Naređenje komandanta zapadne Bosne od 22. februara 1944. potčinjenim komandantima za odnose prema Nemcima — —	401
Izveštaj kapetana Franca Kovača od 23. februara 1944. komandantu Dinarske četničke oblasti o situaciji kod četnika Skradinske brigade i njihovom teroru — — — — —	404
Zapovest komandanta Dinarske četničke divizije od 26. februara 1944. komandantima kolona za napad na jedinice NOVJ u Bukovici — — — — —	409
Pismo delegata za zapadnu Bosnu od 27. februara 1944. komandantu zapadne Bosne o stavu prema Nemcima — — —	411
Izvod iz knjige primljenih depeša štaba Draže Mihailovića u vremenu od 13. do 29. februara 1944. godine — — — — —	413
Izveštaj komandanta Cerskog korpusa od 2. marta 1944. o borbama protiv delova 4. vojvodanske brigade kod s. Ravnje — — — — —	433
Pismo Draže Mihailovića od 6. marta 1944. komandantu Zlatiborskog korpusa za borbu protiv jedinica NOVJ — —	434

Izveštaj komandanta Sjeničke brigade od 6. marta 1944. komandantu 2. mileševskog korpusa o pregovorima sa Nemicima u vezi mobilizacije za četničke jedinice — — — —	435
Pismo komandanta Zaharija Ostojića od 7. marta 1944. komandantu brigade »Bosna« o borbama protiv 2. proleterske divizije kod Rudog — — — —	437
Naredba komandanta Istaknutog dela Štaba Vrhovne komande od 8. marta 1944. o pohvali četničkih jedinica za borbe protiv delova 2. proleterske divizije na Limu — — — —	438
Izveštaj komandanta Vučedolske brigade od 14. marta 1944. Komandi operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine o borbama protiv jedinica NOVJ kod Grahova — — — —	441
Zapovest komandanta Istaknutog dela Štaba Vrhovne komande od 16. marta 1944. potčinjenim komandantima za sprečavanje prodora jedinicama 2. proleterske i 5. divizije NOVJ u Srbiju — — — —	443
Zapovest komandanta Rudničkog korpusa od 16. marta 1944. komandantima Lazarevačke i Kačerske brigade za borbu protiv pripadnika narodnooslobodilačkog pokreta na teritoriji brigade — — — —	447
Izveštaj komandanta Vučedolske brigade od 17. marta 1944. Komandi operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine o borbama protiv 2. dalmatinske NOU brigade kod Vilusa — — — —	451
Izveštaj komandanta 502. korpusa od 21. marta 1944. komandantu Dinarske četničke oblasti o rasporedu jedinica NOVJ i o nemačkoj pomoći četnicima pri pokušaju da zauzmu Plavno — — — —	452
Izveštaj četničke Komande Kistanje od 21. marta 1944. komandantu Dinarske četničke oblasti o saradnji četnika i Nemaca — — — —	453
Zapovest komandanta Istaknutog dela Štaba Vrhovne komande od 22. marta 1944. potčinjenim komandantima za napad na jedinice NOVJ kod Rudog i Vardišta — — — —	455
Zapovest komandanta Cersko-majevičke grupe korpusa od 22. marta 1944. komandantima letećih brigada da ne napadaju ljetiočevce — — — —	458
Izveštaj komandanta 502. korpusa od 23. marta 1944. komandantu Dinarske četničke oblasti o borbama protiv NOVJ kod Knina — — — —	459
Pismo pomoćnika komandanta 2. dragačevske brigade od 24. marta 1944. komandantu 1. ravnogorskog korpusa o borbama četnika i okupatora protiv jedinica NOVJ na pl. Zlatiboru — — — —	461
Izveštaj obaveštajca Radovana od 27. marta 1944. Draži Mihailoviću o dobijenoj municiji od okupatora u Užicu — — — —	462
Pismo Draže Mihailovića od 27. marta 1944. kapetanu Miloradu Mitiću o saradnji četnika i okupatora u borbama protiv NOVJ u jugozapadnoj Srbiji — — — —	464
Pismo Draže Mihailovića od 27. marta 1944. Radovanu povodom dobijanja municije od okupatora za borbu protiv NOVJ — — — —	465
Izveštaj kapetana Franca Kovača od 27. marta 1944. komandantu Dinarske četničke divizije o razgovorima sa Nemicima u Drnišu i Šibeniku — — — —	466
Izveštaj komandanta 2. ravnogorskog korpusa od 30. marta 1944. četničkoj Vrhovnoj komandi o dobijenim podacima od Nemaca za dejstvo NOVJ u dolini r. Ibra — — — —	467

Pismo člana štaba Draže Mihailovića od 31. marta 1944. komandantu 2. ravnogorskog korpusa o prikrivanju zajedničke borbe četnika i okupatora protiv NOVJ pred brigadirom Armstrongom — — — — —	469
Izveštaj komandanta 3. brigade Korpusa Gorske garde od 3. aprila 1944. o borbama protiv pripadnika NOP-a kod Umčara — — — — —	470
Zapovest komandanta Vučedolske brigade od 5. aprila 1944. potčinjenim komandantima kolona za napad na delove 29. divizije NOVJ kod Grahova — — — — —	472
Obaveštenje komandanta Zlatiborskog korpusa od 7. aprila 1944. potčinjenima o naređenju Draže Mihailovića za borbu protiv NOVJ na pl. Goliji — — — — —	474
Izveštaj komandanta Glavne komande za Crnu Goru i Sandžak od 7. aprila 1944. Draži Mihailoviću o stanju četničkih organizacija u Crnoj Gori — — — — —	475
Dopis komandanta Konjičke brigade od 8. aprila 1944. nemačkoj komandi u Konjicu o borbama četnika protiv NOVJ i stavu prema Nezavisnoj Državi Hrvatskoj — — — — —	481
Izveštaj komandanta Vučedolske brigade od 10. aprila 1944. komandantu Crnogorskih nacionalnih trupa o borbama četnika i Nemaca protiv 12. hercegovačke NOU brigade kod Grahova — — — — —	483
Izveštaj komandanta 8. brigade Smederevskog korpusa od 10. aprila 1944. komandantu Podunavske grupe brigade o borbama protiv NOVJ kod s. Baljevica — — — — —	485
Naredba Draže Mihailovića od 11. aprila 1944. o postavljenju pukovnika Jevrema Simića za delegata kod Zlatiborskog i Požeškog korpusa radi uspešnije borbe protiv NOVJ između reka Lima i Moravice — — — — —	486
Saopštenje Štaba Komande četničkih odreda Crne Gore i Sandžaka od 12. aprila 1944. o borbama protiv jedinica 37. divizije NOVJ kod Pljevalja i Bijelog Polja — — — — —	488
Objava komandanta četničke oblasti u Srbiji od 12. aprila 1944. komandantu 2. bataljona 3. kosmajске brigade za nesmetano kretanje od okupatora i klanje simpatizera narodno-oslobodilačkog pokreta — — — — —	490
Pregled brojnog stanja četnika iz Crne Gore i Sandžaka od 13. aprila 1944. u borbama protiv jedinica 37. divizije NOVJ kod Pljevalja i Bijelog Polja — — — — —	491
Izveštaj komandanta 3. brigade Korpusa Gorske garde od 13. aprila 1944. o borbama protiv delova Kosmajskog NOP odreda kod Drugovca — — — — —	493
Izveštaj komandanta 2. mileševskog korpusa od 14. aprila 1944. Komandi Starog Rasa o borbama protiv delova 2. udarnog korpusa NOVJ u južnom delu Sandžaka i zahtev za pomoć od strane nemačkih trupa — — — — —	494
Zapovest komandanta 1. račanske brigade od 17. aprila 1944. komandantima bataljona za posadanje položaja Kršanje — Kaluđerske Bare radi sprečavanja prodora jedinica NOVJ prema pl. Tari — — — — —	496
Pismo delegata Vrhovne komande od 18. aprila 1944. Draži Mihailoviću o saradnji četnika sa nemačkim i bugarskim trupama u borbama protiv NOVJ u jugozapadnom delu Srbije — — — — —	499

	Strana
Izveštaj komandanta Jurišnog korpusa od 18. aprila 1944. komandantu Smederevskog korpusa o razbijanju jurišnog korpusa od strane Kosmajskog NOP odreda kod s. Drugovac — —	501
Naređenje Štaba Kalinovačke brigade od 19. aprila 1944. komandantu Zagorskog bataljona za izvođenje položaja NOVJ kod Kalinovika za potrebe nemačkih trupa — — — —	503
Zapovest delegata Draže Mihailovića od 20. aprila 1944. komandantima Zlatiborskog i Požeškog korpusa za posjedanje položaja na pravcima Katušnica — Bjeluša i Katići — Bjeluša radi sprečavanja prodora jedinicama NOVJ ka pl. Bjeluši i sadejstvo sa nemačkim i bugarskim trupama u tom cilju — — — — — — — — — —	505
Izveštaj komandanta 3. brigade Korpusa Gorske garde od 20. aprila 1944. o borbama četnika protiv delova Kosmajskog NOP odreda kod s. Drugovac i represalijama nad simpatizerima narodnooslobodilačkog pokreta — — — — — — — — — —	507
Naređenje komandanta Zlatiborskog korpusa od 21. aprila 1944. načelniku Štaba Grupe račanskih brigada za mobilizaciju četnika i dejstvo preko Drine ka Srebrenici protiv jedinica NOVJ u vezi sa naređenjem Draže Mihailovića — — — — — — — — — —	510
Izveštaj komandanta 2. ravnogorskog korpusa od 21. aprila 1944. Draži Mihailoviću o borbama protiv jedinica NOVJ kod Ušća u saradnji sa okupatorom — — — — — — — — — —	513
Izveštaj komandanta Avalskog korpusa od 22. aprila 1944. Draži Mihailoviću o stanju četničke organizacije i aktivnostima pripadnika narodnooslobodilačkog pokreta u okolini Beograda — — — — — — — — — —	518
Naređenje komandanta Nacionalnih trupa Crne Gore od 24. aprila 1944. komandantu Kolašinske brigade za mobilizaciju i napad na jedinice NOVJ kod Meduna — — — — — — — — — —	521
Naređenje komandanta Grupe požeških brigada od 25. aprila 1944. komandantu 2. požeške brigade za posjedanje položaja na Kovačici i Drežničkoj Gradini radi sprečavanja prodora jedinicama NOVJ prema komunikaciji Požega — Užice — — — — — — — — — —	523
Izveštaj komandanta Rudničkog korpusa od 28. aprila 1944. Draži Mihailoviću o neuspelom organizovanju četnika i aktivnostima narodnooslobodilačkog pokreta u selima kod Arandjelovca — — — — — — — — — —	526
Naređenje komandanta Grupe požeških brigada od 28. aprila 1944. komandantu 2. požeške brigade da mobiliše četnike pobegle iz borbe protiv jedinica NOVJ kod Roge — — — — — — — — — —	528
Izveštaj oficira za vezu Nevesinjskog korpusa od 28. aprila 1944. o razgovorima sa Nemcima u vezi sa izručenjem anglo-američkih avijatičara koji su prinudno dospeli kod četnika — — — — — — — — — —	530
Naređenje komandanta Romanijskog korpusa od 29. aprila 1944. komandantu brigade »Romanija« za sadejstvo sa nemačkim trupama pri napadu na 17. udarnu divizionu NOVJ kod Vlasenice — — — — — — — — — —	533
Naređenje Draže Mihailovića od 30. aprila 1944. komandantu Mlavsko-smederevske grupe korpusa za borbu protiv pripadnika narodnooslobodilačkog pokreta u smederevskom kraju — — — — — — — — — —	536
Izveštaj komandanta Nacionalnih trupa Crne Gore od 30. aprila 1944. nemačkoj Feldkomandaturi u Cetinju o borbama protiv NOVJ kod Cetinja — — — — — — — — — —	537

Izveštaj oficira za vezu Nevesinjskog korpusa od 3. maja 1944. komandantu korpusa o razgovorima sa Nemcima u vezi sa primanjem hrane za četnike i predaji stoke Nemcima — — —	538
Naređenje komandanta Kolubarskog korpusa od 4. maja 1944. komandantima brigada za mobilizaciju ljudstva radi sprečavanja prodora jedinica NOVJ ka pl. Povelnu — — —	540
Obaveštenje komandanta Nacionalnih trupa Crne Gore od 5. maja 1944. komandantu Limskeg odreda o merama preduzetim kod Nemaca radi pomoći četnicima i borbama protiv NOVJ kod Cetinja — — —	543
Naređenje komandanta Cersko-majevičke grupe korpusa od 6. maja 1944. komandantu azbukovačkog sreza da se razgovori sa Nemcima vode po odobrenju Štaba Grupe korpusa — — —	547
Izveštaj komandanta Vučedolske brigade od 6. maja 1944. komandantu Trebinjskog korpusa o saradnji četnika i Nemaca u borbama protiv jedinica NOVJ kod Čeva i položajima koje drži brigada — — —	551
Izveštaj komandanta Konjičke brigade od 8. maja 1944. Nemačkoj komandi u Konjicu o utrošku municije i molba za dodelu iste — — —	553
Izveštaj pomoćnika komandanta Zlatiborskog korpusa od 9. maja 1944. komandantu korpusa o rasporedu jedinica i namerama da sa nemačkim i bugarskim trupama napadne jedinice NOVJ kod Semegnjeva — — —	556
Izvod iz Operacijskog dnevnika Zlatiborskog korpusa od 30. marta do 10. maja 1944. godine — — —	558
Naređenje komandanta Sreza azbukovačkog od 10. maja 1944. komandantima mesta o stavu prema Nemcima — — —	569
Izveštaj komandanta Vučedolske brigade od 10. maja 1944. komandantu operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine o borbama protiv delova 2. dalmatinske brigade kod Vilusa i saradnji četnika i Nemaca u Crnoj Gori — — —	571
Zapovest komandanta Cersko-majevičke grupe korpusa od 11. maja 1944. komandantima Cerskog i Mačvanskog korpusa za borbu protiv jedinica NOVJ kod Zaovine — — —	573
Naređenje komandanta Varvarinskog korpusa od 13. maja 1944. komandantima brigada za posjedanje prostorije Maskare — Bošnjane — Šanac radi sprečavanja prodora jedinica NOVJ na levu obalu Zapadne Morave — — —	575
Pismo komandanta Ostroškog korpusa od 14. maja 1944. komandantu Feldkomandature u Cetinju o saradnji četnika i Nemaca u borbi protiv NOVJ — — —	577
Naređenje Štaba Vučedolske brigade od 14. maja 1944. komandantu Grahovskog bataljona za napad na jedinice NOVJ kod Vilusa — — —	583
Naređenje komandanta Varvarinskog korpusa od 15. maja 1944. komandantu 1. beličke brigade za borbu protiv NOVJ i odnos četnika prema okupatorima — — —	585
Naređenje komandanta Valjevskog korpusa od 15. maja 1944. komandantu Zlatiborskog korpusa za napad na jedinice NOVJ kod Močioca, Trudova i Dobroselice u saradnji sa nemačkim i bugarskim trupama — — —	587
Pismo pomoćnika komandanta Zlatiborskog korpusa od 15. maja 1944. načelniku Štaba korpusa o borbama protiv jedinica NOVJ kod Semegnjeva, Jablanice i Visoke — — —	589

	Strana
Izveštaj Štaba Vučedolske brigade od 15. maja 1944. Komandi operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine o borbi protiv delova 2. dalmatinske DOU brigade kod Vilusa —	591
Izveštaj Štaba Konjičke brigade od 17. maja 1944. Nemačkoj komandi u Konjicu o dejstvima četnika na teritoriji brigade —	592
Zahtev komandanta Mlavsko-smederevske grupe korpusa od 18. maja 1944. komandantu Smederevskog korpusa za izjašnjavaње u vezi sa klanjem i terorisanjem naroda u smederevskom kraju — — — — —	596
Naređenje komandanta 3. brigade Korpusa Gorske garde od 19. maja 1944. komandantima bataljona za saradnju sa Nemcima u vezi naređenja komandanta Grupe korpusa — —	599
Pismo potpukovnika Zaharija Ostojića od 20. maja 1944. komandantu Drinskog korpusa o saradnji četnika i Nemaca u borbi protiv NOVJ u Crnoj Gori i istočnoj Bosni — — —	601
Obaveštenje komandanta 3. brigade Korpusa Gorske garde od 20. maja 1944. komandantima bataljona o borbi Rudničkog i Kosmajskog korpusa protiv 2. šumadijske NOU brigade u Darosavi — — — — —	603
Izveštaj komandanta Zakmurskog bataljona od 21. maja 1944. komandantu Drinskog korpusa o borbama četnika i Nemaca protiv NOVJ kod Grandića i Maluša — — — —	605
Obaveštenje komandanta Nacionalnih trupa Crne Gore od 22. maja 1944. oficiru za vezu Komande operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine o stanju četničkih organizacija u Crnoj Gori i saradnji sa Nemcima — — — — —	606
Izveštaj komandanta Vučedolske brigade od 22. maja 1944. Komandi operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine i Komandi Trebinjskog korpusa o teškoj situaciji kod četničkih jedinica u Crnoj Gori — — — — —	608
Izveštaj političkog predstavnika Komande operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine od 24. maja 1944. komandantima korpusa o razgovoru sa komandantom nemačke 369. divizije — — — — —	611
Izveštaj komandanta Rudničkog korpusa od 24. maja 1944. Draži Mihailoviću o borbi protiv 2. šumadijske brigade NOVJ i odnosu prema nemačkim trupama — — — — —	618
Borbena relacija Višegradske i Leteće brigade »5. oktobar« od 10. do 24. maja 1944. godine — — — — —	621
Izvod iz knjige poslatih depeša štaba Draže Mihailovića u vremenu od 1. do 24. maja 1944. godine — — — — —	627
Zapovest komandanta Dinarske četničke oblasti od 26. maja 1944. komandantima korpusa za napad na jedinice NOVJ kod Drvara — — — — —	654
Izveštaj Štaba Dinarske četničke oblasti od 29. maja 1944. komandantu oblasti o akciji Grupe »Konrad« protiv pripadnika NOP-a na području Dalmacije — — — — —	657
Obaveštenje političkog predstavnika Komande operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine od 29. maja 1944. komandantima korpusa o razgovoru sa Nemcima u Nevesinju —	660
Obaveštenje Štaba četničkog Jugozapadnog fronta od 2. juna 1944. komandantu Zlatiborskog korpusa o ulozi i zadacima fronta — — — — —	666
Zapovest komandanta Knjaževačkog korpusa od 2. juna 1944. komandantima brigada za napad na jedinice NOVJ kod Svrlijga — — — — —	668

Izveštaj komandanta Limskog sektora od 3. juna 1944. komandantima Jugozapadnog fronta o borbama protiv NOVJ i rasporedu jedinica — — — — —	671
Izveštaj komandanta Limskog sektora od 3. juna 1944. komandantu Jugozapadnog fronta o borbama protiv jedinica NOVJ kod Rudog i dejstvu nemačkih jedinica kod Priboja — — — — —	672
Pismo komandanta Rudničkog korpusa od 3. juna 1944. komandantu Kačerske brigade o potrebi sadejstva četnika sa okupatorskim trupama i nedićevcima za napad na delove Kosmajskog NOP odreda na Bukulji — — — — —	673
Naređenje Štaba Smederevskog korpusa od 4. juna 1944. komandantu Velikooraške grupe brigade za napad na NOVJ u smederevskom kraju — — — — —	675
Izveštaj komandanta Drinskog korpusa od 4. juna 1944. komandantu Istaknutog dela Štaba Vrhovne komande o borbama protiv NOVJ kod Čajniča i Rudog — — — — —	677
Zapovest komandanta Homoljske jurišne brigade od 4. juna 1944. komandantima bataljona za posedanje položaja Mirovo, Ilino i Tumba radi borbe protiv NOVJ — — — — —	681
Izveštaj Štaba Smederevskog korpusa od 5. juna 1944. komandantu Mlavsko-smederevske grupe korpusa o borbama protiv NOVJ kod Drugovca i Selevca — — — — —	685
Naredba komandanta Drinskog korpusa od 6. juna 1944. o pohvali potčinjenih jedinica za borbe vođene protiv delova 37. udarne divizije NOVJ kod Rudog — — — — —	686
Izveštaj Štaba Homoljske jurišne brigade od 7. juna 1944. komandantu Timočkog korpusa o radu brigade od 30. maja do 7. juna 1944. godine — — — — —	688
Izveštaj komandanta Vučedolske brigade od 7. juna 1944. komandantu operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine o borbama protiv 2. dalmatinske brigade kod Vilusa — — — — —	693
Naređenje Štaba Trebinjskog korpusa od 9. juna 1944. komandantu Stolačke brigade za sprovođenje naređenja Komande operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine o prikrivanju četničko-nemačke saradnje u borbi protiv NOVJ — — — — —	694
Zapovest komandanta Knjaževačkog korpusa od 11. juna 1944. komandantima brigada za posedanje položaja radi dejstva protiv 9. srpske NO brigade kod s. Vrela — — — — —	696
Zapovest komandanta Nišavske grupe korpusa od 12. juna 1944. komandantima korpusa za dejstvo protiv jedinica NOVJ kod Kravlje i Cerja — — — — —	699
Obaveštenje Štaba Majevičke brigade od 12. juna 1944. komandantu Semberske brigade o borbama protiv jedinica NOVJ i saradnji sa Nemcima — — — — —	703
Izveštaj komandanta Čajničke brigade od 13. juna 1944. komandantu Drinskog korpusa o borbi protiv NOVJ kod Ponikve — — — — —	704
Izveštaj komandanta Avalskog korpusa od 15. juna 1944. Draži Mihailoviću o stanju četničke organizacije u smederevskom kraju i Kosmaju — — — — —	705
Izveštaj komandanta Timočkog korpusa od polovine juna 1944. Draži Mihailoviću o borbama protiv jedinica NOVJ kod Radmirovca, Bukovika i Vrela — — — — —	710
Obaveštenje komandanta Knjaževačkog korpusa od 16. juna 1944. komandantu Timočke brigade o primedbama komandanta	

	Strana
Nišatske grupe korpusa povodom borbi vođenih protiv jedinica NOVJ na Bukoviku — — — — —	714
Obaveštenje Štaba Resavskog korpusa od 16. juna 1944. potčinjenim komandantima o streljanju četnika u Timočkom korpusu — — — — —	718
Zapovest komandanta Srednjobosanskog korpusa od 17. juna 1944. potčinjenim komandantima za napad na delove 12. krajiške NOU udarne brigade u Živinicama — — — — —	720
Izveštaj radio-centra Posavsko-kolubarske grupe korpusa od 18. juna 1944. komandantu Kolubarskog korpusa o obaveštenju Draže Mihailovića u vezi sa posetom Petra Bačovića Kairu — — — — —	724
Izveštaj komandanta Južnomoravskog korpusa od 21. juna 1944. Komandi južne Srbije o borbama protiv NOVJ u vremenu od 21. do 28. maja 1944. — — — — —	727
Izveštaj Štaba Sremskog odreda og 21. juna 1944. Draži Mihailoviću o prelasku odreda iz Srbije u Srem i odnosima sa domobranima i nemačkim okupatorima — — — — —	735
Ovlašćenje Draže Mihailovića od 23. juna 1944. Životi Todoroviću za vođenje razgovora sa predstavnicima bugarskih okupacionih snaga o međusobnoj saradnji — — — — —	736
Izveštaj štaba Vrbaske brigade od 24. juna 1944. komandantu zapadne Bosne o borbama protiv delova 12. krajiške NOU brigade u Čelićima — — — — —	741
Izveštaj komandanta Jaseničke grupe brigada od 25. juna 1944. komandantu Smederevskog korpusa o borbama protiv delova Kosmajskog NOP odreda kod Drugovca — — — — —	743
Naređenje komandanta 4. grupe jurišnih korpusa od 26. juna 1944. komandantu 5. jurišnog korpusa za koncentraciju jedinica na prostorijski planine Golije i Čemerno radi dejstva protiv jedinica NOVJ — — — — —	745
Izveštaj obaveštajnog organa od 29. juna 1944. Draži Mihailoviću o stanju četničkih organizacija u Sloveniji, Hrvatskom primorju, Gorskot kotaru i Lici i saradnji sa nemačkim okupatorima — — — — —	749
Naređenje komandanta 5. jurišnog korpusa od 30. juna 1944. potčinjenim komandantima za pokret jedinica na prostorijski Lučice — Jovičevići — Građevine radi dejstva protiv jedinica NOVJ — — — — —	784
Izveštaj komandanta Dobrovoljačkih odreda Gacke zone od 1. jula 1944. vojvodi Dobrosavu Jevđeviću o stanju organizacije i saradnji sa nemačkim okupatorima — — — — —	788
Naređenje komandanta 4. grupe jurišnih korpusa od 2. jula 1944. komandantima jurišnih korpusa za pokret jedinica preko r. Ibra radi dejstva protiv jedinica NOVJ u Župi — — — — —	794
Dopis komandanta Nacionalnih trupa Crne Gore od 2. jula 1944. Feldkomandanturi u Cetinju o potrebi angažovanja jačih nemačkih snaga za borbu protiv NOVJ — — — — —	797
Izveštaj komandanta 502. korpusa od 2. jula 1944. komandantu Dinarske četničke oblasti o borbama protiv jedinica NOVJ kod Vranjkovića — — — — —	798
Zapovest komandanta 4. grupe jurišnih korpusa od 4. juna 1944. komandantima jurišnih korpusa za napad na jedinice NOVJ u Župi — — — — —	800
Naređenje komandanta 4. grupe jurišnih korpusa od 5. jula 1944. komandantima jurišnih korpusa za ovladavanje linijom Pločnik — Crkvište — Golo Brdo — — — — —	804

	Strana
Izveštaj komandanta 1. jurišne brigade 4. jurišnog korpusa od 5. jula 1944. komandantu Zlatiborskog korpusa o borbama protiv NOVJ kod Priboja — — — — —	806
Izveštaj komandanta 502. korpusa od 6. jula 1944. komandantu Dinarske četničke oblasti o situaciji na teritoriji korpusa i rezultatu borbi protiv NOVJ kod Vranjkovića i Derala —	807
Izveštaj komandanta Ariljske brigade od 7. jula 1944. komandantu Požeškog korpusa o borbama četnika i okupatora protiv delova 37. divizije NOVJ kod Šitkova i Nove Varoši —	809
Zapovest komandanta 3. jurišnog korpusa od 9. jula 1944. komandantima brigada za borbu protiv NOVJ kod Blaca u sadejstvu sa nemačkim i bugarskim trupama — — — — —	810
Naredba komandanta Zlatiborskog korpusa od 9. jula 1944. za uvođenje policijskog časa u opštinama Banja, Bistrica, Rača, Štrpci, Radojinja, Rutoše i preduzimanje represivnih mera protiv simpatizera narodnooslobodilačkog pokreta—	814
Izveštaj komandanta Vučedolske brigade od 10. jula 1944. Komandi operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine o planu sadejstva sa nemačkim trupama u borbi protiv NOVJ na širem području Grahova — — — — —	816
Naređenje Štaba 4. grupe jurišnih korpusa od 11. jula 1944. komandantima korpusa za razmeštaj jedinica i pripreme za predstojeću akciju protiv jedinica NOVJ u Toplici — —	819
Izveštaj komandanta 2. mileševskog korpusa od 11. jula 1944. Draži Mihailoviću o borbama četnika i Nemaca protiv NOVJ kod Nove Varoši — — — — —	821
Izveštaj komandanta Račanske jurišne brigade od 11. jula 1944. komandantu Zlatiborskog korpusa o borbama četnika protiv NOVJ kod Metaljke — — — — —	825
Izveštaj komandanta Vučedolske brigade od 12. jula 1944. Komandi operativnih jedinica istočne Bosne i Hercegovine o rasporedu brigade i nemoći nemačkog okupatora da mu pruži pomoć u borbi protiv NOVJ — — — — —	827
Naređenje Štaba 4. grupe jurišnih korpusa od 13. jula 1944. komandantima korpusa za pregrupisavanje jedinica radi nastavljanja borbi protiv NOVJ u Toplici — — — — —	828
Obaveštenje komandanta Smederevskog korpusa od 14. jula 1944. komandantu 1. jaseničke brigade o ishodu borbe Mlavskog korpusa protiv NOVJ kod Drugovca — — — — —	830
Naređenje komandanta 4. grupe jurišnih korpusa od 15. jula 1944. komandantima korpusa za napad na jedinice NOVJ u Toplici — — — — —	831
Obaveštenje komandanta Južnomoravske grupe Korpusa od 15. jula 1944. komandantu Svrliške brigade o povlačenju ispred 22. divizije NOVJ na Babičkoj gori — — — — —	834
Izveštaj komandanta Motajičke brigade od 15. jula 1944. komandantu zapadne Bosne o borbama protiv NOVJ kod Lepenica — — — — —	835
Naređenje komandanta 4. grupe jurišnih korpusa od 16. jula 1944. komandantu 1. juriškog korpusa za napad na jedinice NOVJ u Toplici — — — — —	837
Izveštaj komandanta 3. brigade »Kočić« od 16. jula 1944. komandantu Srednjobosanskog četničkog korpusa o odnosu četnika prema Nemcima i ustašama — — — — —	840
Naređenje komandanta 8. grupe jurišnih korpusa od 17. jula 1944. za napad na jedinice 23. divizije NOVJ kod Sokobanje —	841

	Strana
Direktiva komandanta 4. grupe jurišnih korpusa od 19. jula 1944. potčinjenim komandantima korpusa za borbu protiv NOVJ u Toplici i Jablanici u sadejstvu sa okupatorima i kvislinzima — — — — —	843-
Izveštaj komandanta 502. korpusa od 19. jula 1944. komandantu Dinarske četničke divizije o stavu Nemaca prema četnicima — — — — —	847
Naredenje komandanta 2. grupe jurišnih korpusa od 21. jula 1944. potčinjenima za napad na jedinice NOVJ u delu Sandžaka i istočne Bosne — — — — —	848
Izveštaj komandanta 1. ličkog korpusa od 22. jula 1944. komandantu Dinarske četničke oblasti o saradnji četnika sa nemačkim okupatorom — — — — —	853
Obaveštenje komandanta 2. grupe jurišnih korpusa od 23. jula 1944. komandantu Drinskog korpusa o dejstvima četnika protiv jedinica NOVJ kod Čajniča i Pljevalja — — — — —	856
Izveštaj komandanta 2. mileševskog korpusa od 23. jula 1944. komandantu 2. grupe jurišnih korpusa o borbama četnika protiv NOVJ kod Bistrice — — — — —	857
Obaveštenje komandanta 2. grupe jurišnih korpusa od 24. jula 1944. komandantu Drinskog korpusa o rasporedu i dejstvima potčinjenih jedinica — — — — —	859
Zapovest komandanta 1. jurišnog korpusa od 25. jula 1944. komandantima brigada za posedanje položaja na levoj obali r. Jablanice radi napada na jedinice NOVJ — — — — —	861
Izveštaj komandanta Rudničkog korpusa od 26. jula 1944. Draži Mihailoviću o borbama protiv 2. šumadijske NO brigade i organizacionom stanju u korpusu — — — — —	862
Obaveštenje Štaba 1. bosanskog korpusa od 26. jula 1944. komandantu Dinarske brigade o borbama protiv NOVJ na Vršini — — — — —	866
Obaveštenje komandanta 2. grupe jurišnih korpusa od 27. jula 1944. komandantu 2. mileševskog korpusa o neuspelom napadu na delove 37. divizije NOVJ kod Pljevalja — — — — —	867
Izveštaj komandanta 502. korpusa od 28. jula 1944. komandantu Dinarske četničke divizije o saradnji četnika i Nemaca u borbama protiv NOVJ u Bukovici i kod Knina — — — — —	869
Izveštaj komandanta 2. mileševskog korpusa od 28. jula 1944. komandantu 2. grupe jurišnih korpusa o neuspelom napadu na 3. sandžačku brigadu kod Priboja na Limu — — — — —	871
Izveštaj komandanta 502. korpusa od 29. jula 1944. komandantu Dinarske četničke divizije o saradnji četnika i Nemaca u borbama protiv NOVJ kod Strmice — — — — —	837
Izveštaj komandanta Račanske brigade od 29. jula 1944. komandantu Zlatiborskog korpusa o dejstvu brigade na levoj obali Lima — — — — —	874

Prilog I

Dokumenti izbegličke vlade Kraljevine Jugoslavije 1943. i 1944.

Telegram vojnog izaslanika izbegličke jugoslovenske vlade u Vašingtonu od 30. septembra 1943. Komandi jugoslovenskih trupa na Bliskom istoku o potrebi snažnije propagande za Dražu Mihailovića u Americi — — — — —	881
---	-----

	Strana
Izveštaj potpukovnika Mladena Žujovića od 1. aprila 1944. pred- sedniku jugoslovenske izbegličke vlade o sadržaju razgo- vora majora Lukačevića i britanskog pukovnika Bejlja —	885
Izveštaj potpukovnika Mladena Žujovića od 3. aprila 1944. pred- sedniku jugoslovenske izbegličke vlade o razgovoru majora Petra Bačovića i Vojislava Lukačevića sa Britancima —	887
Izveštaj majora Lukačevića od početka aprila 1944. Draži Mihai- loviću o rezultatima posete Londonu — — — —	887
Depeša vojnog izaslanika jugoslovenske izbegličke vlade u Va- šingtonu od 4. aprila 1944. Božidaru Puriću o stavu vlade Sjedinjenih Američkih Država prema četničkom pokretu —	889
Depeša vojnog izaslanika jugoslovenske izbegličke vlade u Va- šingtonu od 4. aprila 1944. Božidaru Puriću o odluci Britanaca da povuku svoje vojne misije iz četničkih štabova — —	890
Depeša vojnog izaslanika jugoslovenske izbegličke vlade u Va- šingtonu od 24. aprila 1944. Komandi jugoslovenskih trupa u Kairu o odluci Sjedinjenih Američkih Država za upući- vanje pomoći i vojne misije Draži Mihailoviću — — —	891

Prilog II

Dokumenti Velike Britanije 1943. i 1944.

Predlog britanskog ambasadora pri jugoslovenskoj izbegličkoj vladi od 2. decembra 1943. Ministarstvu inostranih poslova Velike Britanije po pitanju prekida odnosa sa Dražom Mihailovićem — — — — — — — — — —	895
Izveštaj britanskog ambasadora pri jugoslovenskoj izbegličkoj vladi od 3. decembra 1943. Ministarstvu inostranih poslova Velike Britanije o uslovima prekida odnosa sa Dražom Mihailovićem — — — — — — — — — —	896
Obaveštenje Ministarstva inostranih poslova Velike Britanije od 6. decembra 1943. britanskom ambasadoru pri jugosloven- skoj izbegličkoj vladi o politici prema Draži Mihailoviću —	898
Obaveštenje Ministarstva inostranih poslova Velike Britanije od 7. decembra 1943. svom ambasadoru u Vašingtonu o saradnji četnika sa okupatorima i razlozima za prekid odnosa sa Dražom Mihailovićem — — — — — — — —	900
Obaveštenje brigadira Armstronga od 9. decembra 1943. Draži Mihailoviću o zahtevu Komande britanskih trupa na Sred- njem istoku da četnici izvrše dve sabotaže protiv Nema- ca — — — — — — — — — —	905
Izvod iz izveštaja britanskih oficira u četničkim štabovima u vremenu od 15. novembra do 9. decembra 1943. o saradnji četnika sa okupatorima i kvislinzima — — — — — — — —	906
Pismo brigadira Armstronga od 17. decembra 1943. Draži Mihailo- viću o potrebi da četnici izvedu akcije sabotaže u vezi sa zahtevom Komande britanskih trupa na Srednjem istoku —	909
Izveštaj britanskog ambasadora pri jugoslovenskoj izbegličkoj vladi od 26. decembra 1943. Ministarstvu inostranih poslova Velike Britanije o načinu prekida odnosa sa Dražom Mihailovićem — — — — — — — — — —	911
Predlog britanskog ambasadora pri jugoslovenskoj izbegličkoj vladi od 26. decembra 1943. Ministarstvu inostranih poslova Velike Britanije da odbije Mihailovićev zahtev o posredo-	

	Strana
vanju u pregovorima četničkih i partizanskih predstavnika — — — — —	913
Saopštenje Ministarstva inostranih poslova Velike Britanije od 18. februara 1944. svom ambasadoru u Vašingtonu o povlačenju svih britanskih oficira iz četničkih štabova — — —	914
Obaveštenje brigadira Armstronga od 8. aprila 1944. Draži Mihailoviću o poruci generala Padžeta da četnički komandanti saraduju sa Nemicima i opasnosti da članovi britanske misije kod četnika padnu u ruke Nemaca — — —	916
Obaveštenje brigadira Armstronga od 5. maja 1944. Draži Mihailoviću o saradnji četnika i Nemaca u borbi protiv NOVJ —	918

Prilog III

Dokumenti Sjedinjenih Američkih Država 1943.

Pismo američkog kapetana Valtera Mensfilda od 25. decembra 1943. Draži Mihailoviću o odlasku pukovnika Sajca van zemlje i potrebi da četnici povedu borbu protiv okupatora — — — — —	923
--	-----

Prilog IV

Dokumenti Nemačkog Rajha 1943. i 1944.

Izveštaj Komande 15. brdskog armijskog korpusa od 19. novembra 1943. Štabu 2. oklopne armije o saradnji četnika sa nemačkim trupama u Dalmaciji i zapadnoj Bosni — — —	927
Sporazum između komandanta Jugoistoka i majora Vojislava Lukačevića od 19. novembra 1943. o saradnji četnika sa nemačkim trupama u borbama protiv Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije — — — — —	929
Objašnjenje komandanta Jugoistoka od 21. novembra 1943. o cilju i načinu sklapanja sporazuma sa četničkim komandantima — — — — —	931
Sporazum od 27. novembra 1943. između pukovnika Jevrema Simića i kapetana Nikole Kalabića sa nemačkim predstavnikom o saradnji u borbama protiv NOVJ — — — — —	935
Izveštaj Štaba 2. oklopne armije od 7. decembra 1943. komandantu Jugoistoka o molbi Vojislava Lukačevića da mu se omogući sastanak sa Pavlom Đurišićem radi dogovora o proširenju saradnje četnika sa Nemicima — — — — —	936
Sporazum komandanta Jugoistoka sa komandantom Ravaničke brigade od 14. decembra 1943. o saradnji četnika sa nemačkim trupama u borbama protiv NOVJ — — — — —	937
Naredenje Štaba 2. oklopne armije od 22. decembra 1943. godine 2. puku »Brandenburg« o premeštanju nemačkog oficira za vezu iz štaba Vojislava Lukačevića u štab Pavla Đurišića — — — — —	939
Sporazum između Krajskomandanture u Zaječaru i komandanta Timočkog korpusa od 25. decembra 1943. o saradnji u borbama protiv NOVJ — — — — —	939
Izveštaj Abver-grupe od 23. januara 1944. o sklopljenom sporazumu između vojnoupravnog komandanta Jugoistoka i inspektora četničkih jedinica u Srbiji — — — — —	942

Obaveštenje komandanta Jugoistoka od 24. januara 1944. nemačkom opunomoćenom generalu u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj o angažovanju četnika u Dalmaciji i Hercegovini zajedno sa nemačkim trupama — — — — —	945
Izveštaj Feldkomandanture u Čačku od 25. marta 1944. komandantu Jugoistoka o pregovorima sa komandantom 2. ravnogorskog korpusa — — — — —	947
Izveštaj obaveštajnog odeljenja nemačke 264. pešadijske divizije od 18. aprila 1944. o razgovorima sa Momčilom Đujićem i Miodragom Kapetanovićem — — — — —	948
Izveštaj Obaveštajne grupe »Konrad« od 11. maja 1944. Komandi 2. oklopne armije o pregovorima sa Momčilom Đujićem —	951
Informacije vojnopravnog komandanta Jugoistoka od 16. maja 1944. potčinjenim komandama i štabovima o držanju prema četnicima — — — — —	954
Izveštaj vojnopravnog komandanta Jugoistoka od 15. jula 1944. Komandi Grupe armija »F« o razgovoru sa kapetanom Neškom Nedićem u Kruševcu — — — — —	956

Rea: stan

261